JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA.

JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA

EDITIO NOVA

JUXTA EDITIONEM WADDINGI XII TOMOS CONTINENTEM A PATRIBUS FRANCISCANIS DE OBSERVANTIA ACCURATE RECOGNITA

TOMUS TERTIUS

QUÆSTIONES In libros IV, V, VI, VII, VIII Physicorum Aristotelis
In libros Aristotelis de Anima

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCI

F. JOANNIS

DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS

ORDINIS MINORUM, DILUCIDISSIMA EXPOSITIO ET QUÆSTIONES

IN OCTO LIBROS PHYSICORUM ARISTOTELIS

LIBER QUARTUS

EXPOSITIO TEXTUS

1. Text. 1. SIMILITER (1) *autem necesse est naturalem, et de Loco, etc.* Iste est quartus liber, in quo Philosophus determinat de passionibus extrinsecis rerum naturalium ; et dividitur in tres tractatus. In primo determinat de Loco ; in secundo de Vacuo ; in tertio de Tempore. Secundus ibi : *Eodem autem modo existimandum est, etc.* Tertius ibi : *Consequens autem est ad ea, quæ dicta sunt, etc.* Primus tractatus dividitur in septem capitula : In primo determinat, an Locus sit. In secundo, quid Locus sit. In tertio, distinguit modos essendi in Loco. In quarto, præmittuntur suppositiones ad investigandum definitionem Loci. In quinto, ostenditur quid sit Locus. In sexto, ostendit qualiter diversa entia sunt diversimode in Loco ; et in septimo solvit rationes probantes Locum non esse. Secundum ibi : *Quoniam autem aliud quidem.* Tertium ibi : *Post hæc autem accipiendum est.* Quartum ibi : *Quoniam igitur de ipso.* Quintum ibi : *Jam igitur manifestum ex his.* Sextum ibi : *Cui igitur corpori.* Septimum ibi : *Manifestum autem ex his.* Item, primo præmittit intentionem ; secundo prosequitur ibi : *Quod igitur locus sit* Primo ponit duas conclusiones : Prima conclusio est ista : Ad Naturalem spectat determinare de Loco. Probatur, quia de passionibus communibus omni enti habet determinare Naturalis, sed locus est passio communis omni enti ; ergo, etc. Major nota est, quia habet determinare de omnibus entibus ipse Naturalis. Et minor apparet per antiquos, qui arguebant sic : quia quod non est, nusquam est ; igitur quod non est alicubi, non est, et per consequens omne ens est in loco. Hic dicit Commentator, quod ista ratio est famosa, sed est falsa : primo enim major est falsa, quia de rationibus communibus omni enti determinare non pertinet ad Naturalem, sed ad Metaphysicum. Secundo minor est falsa, quia multa sunt entia quæ non sunt in aliquo loco, ut Deus, et substantiæ separatæ. Tertio

Loci consideratio ad Physicum pertinet.

consequentia (a) per quam probat minorem, non valet, imo peccat per fallaciam ; et ideo Aristoteles ponit aliam rationem veram, quia ad Naturalem spectat determinare de motu ; igitur etiam de loco. Tenet consequentia, quia (b) motus localis est primus motuum, ut patet 8. hujus, text. 55. usque ad 61. qui non potest fieri sine loco ; et antecedens patuit in tertio.

2. Text. 2. *Consideratio est difficilis.* Secunda conclusio est, quod determinatio (2) de Loco est difficilis. Probatur : quia Locus non videtur habere eamdem naturam propter diversas proprietates, quæ insunt sibi : modo difficile est assignare diversitatem naturæ propter diversitatem illarum proprietatum ; secundo, quia illud est difficile, quod est dubitabile, et non exquisitum per alios : modo sic est de Loco ; igitur consideratio de Loco est difficilis.

Text. 3. *Quod* (3) *igitur Locus sit.* Hic prosequitur : et primo probat quatuor rationibus Locum esse. Secundo probat locum non esse ibi : *At vero dubitationem habet,* Prima ratio est : quia illud est, in quo diversa corpora naturalia sibi invicem succedunt; sed diversa corpora naturalia sibi invicem succedunt in loco ; igitur, etc. Major est nota, et minor apparet : quia videmus, quod ubi prius fuit aqua, quod ibi postea est aer. Et ista ratio non solum probat quod Locus est, sed etiam probat, quod Locus est aliquid distinctum a corpore locato.

Text. 4. *Idem 3. Physic. texte 54. et 2. cœli. text. 5.* *Amplius* (4) *autem rationes*. Hæc est secunda ratio. Illud est, ad quod corpora naturalia moventur naturaliter; sed ad locum corpora naturalia moventur naturaliter; igitur, etc. Major patet de se, et etiam minor, quia unumquodque corpus naturale existens extra suum locum naturalem non prohibitum movetur ad suum locum, ut leve sursum, et grave deorsum, quæ naturali desiderio suæ conservationis moventur ad illas partes, quæ sunt differentiæ Loci. Et ista ratio non solum probat quod Locus est, imo quod locus habet quamdam virtutem conservativam locati.

3. Text. 5. *Sex sunt loci differentiæ.* *Sunt autem* (5) *talia etc.* Hic demonstrat, quod *sursum et deorsum* sunt partes Loci, et quod hujusmodi differentiæ non sunt determinatæ solum quoad nos, imo etiam sunt determinatæ in toto universo, quia locus levium est naturaliter *sursum*, et gravium naturaliter *deorsum.* Et subdit Philosophus, quod etiam si esset (c) aliqua magnitudo Mathematica, adhuc in ea essent istæ differentiæ Loci, saltem quoad nos, et diceretur magnitudo Mathematica. quæ imaginaretur immobilis, videlicet habens qualitatem specialem.

Text. 6. *Vacuum est locus privatus corpore.* Text. 7. *Amplius* (6) *vacuum affirmante*. Hic ponit tertiam rationem, quia vacuum est ut concedebant antiqui, sed vacuum est locus, per definitionem Loci : unde, *Vacuum est locus non repletus corpore* ; igitur locus est.

Videtur autem. Hic ponitur quarta ratio, quæ est auctoritas Hesiodi, qui posuit quoddam Chaos confusum, qui est locus omnium aliorum entium, quod posset esse sine aliis, et nullum aliud est sine ipso. Et ex hoc infert Aristoteles, quod (7) si ita est, Text. 7. imaginabilis est natura Loci, quia jam esset prima causa, seu primum entium, ex quo posset esse sine alio, et nihil sine ipso.

4. Text. 8. *Negantium Locum rationes.* *At vero* (8) *dubitationem habet.* Hic probat Locum non esse, sex rationibus. Secunda ibi : *Amplius si est corporis locus*. Tertia ibi : *Quid enim*

tandem Quarta, ibi : *Amplius autem.* Quinta ibi : *Amplius autem, et ipse,* Sexta ibi : *Amplius si ut omne.* Prima ratio est, quia vel locus est corpus vel aliqua substantia incorporea ; non corpus, quia tunc cum locus, et locatum sint simul, sequeretur quod duo corpora essent simul, quod est impossibile. Nec substantia incorporea, quia non apparet, quæ esset locus, et quærendum est de genere, sub quo poneretur.

Text. 9. *)mne quod abet tres limensiones, est corpus. Idem 1. œli text. 2.*

Amplius (9) *si est corporis locus.* Secunda ratio ; si locus esset, tunc qua ratione corpus esset locus, eadem ratione esset aliquis superficiei, et alius puncti ; consequens est falsum , quia non apparet, quomodo esset locus puncti nisi punctus ; et patet consequentia , quia sicut aqua est in loco, vel aere, ita superficies aeris, vel superficies aquæ est in loco, et etiam punctus ipsius.

Text. 10. *Quid enim* (10) *tandem.* Tertia ratio : quia vel locus est de numero intelligibilium solum, vel sensibilium : non de primo, quia tunc non haberet magnitudinem, et tamen locus debet habere magnitudinem, cum debeat esse æqualis locato. Si de numero sensibilium, tunc non potest esse nisi elementum, aut compositum ex elementis, et quodcumque detur, locus esset corpus, et sic duo corpora erunt simul, quod est impossibile.

5. Text. 11. *Amplius* (11) *autem.* Hic ponit quartam rationem : quia si locus esset, tunc haberet aliquem modum causandi supra locatum ; modo hoc est falsum, ut patet inducendo in quatuor generibus causarum. Primo, locus, non est materia, nec forma, quia ex istis immediate componitur res naturalis, modo locus est extrinsecus , nec finis, quia forma et finis coincidunt, ut patet secundo hujus ; et tamen locus non coincidit cum forma. Nec locus est efficiens, quia locus non est principium motivum corporis locati. Et dicit Commentator text. 70. quod locus est finis extrinsecus, et non apparet, quod ille finis coincidat cum forma.

Amplius (12) *autem et ipse.* Hic ponit quintam rationem ; quia si locus est, oportet, quod ille sit alicubi ; et ita sequitur de illo alio loco, iterum ille esset alicubi, et sic in locis esset processus in infinitum. Text. 12.

Amplius (13) *ut si omne.* Ponit sextam rationem : quia si locus esset, sequeretur, quod quando corpus augmentaretur, quod locus augeretur ; consequens est falsum, quia locus est immobilis. Et probatur consequentia ; quia locus debet esse æqualis locato, et per consequens ad augmentum unius, sequeretur augmentatio alterius. Text. 13.

ANNOTATIONES

([a]) *Consequentia, per quam probat minorem, non valet.* Nota, quod ex eo hæc consequentia est insufficiens, quia est argumentatio ab opposito antecedentis ad oppositum consequentis ; vel, quod idem est, a destructione antecedentis ad destructionem consequentis ; vel a positione consequentis ad positionem antecedentis ; quæ omnes argumentationes gratia formæ sunt invalidæ : est ergo hujusmodi argumentatio, *quod non est, nullibi est, ergo quod est, alicubi est,* quæ potius sic deberet formari, *Quidquid est, alicubi est, ergo quidquid non est, nullibi est,* et si antecedens esset verum, consequentia esset optima ; est tamen similis argumentatio huic, *quidquid non est animal, non est homo, ergo quidquid est animal, est homo,* quæ mala est consequentia ; esset tamen bona si dicerem, *quidquid* 6.

est animal est homo, ergo quidquid non est animal, non est homo, et si antecedens esset verum, bene colligerem, est tamen falsum, et idem est etiam, ac si diceres : *est animal,ergo est homo,* ponendo consequens pro antecedente, et antecedens pro consequente. Vel sic, *non est homo, ergo non est animal,* quæ argumentationes vitiosæ sunt. Posset tamen dici, quod antiqui omne ens corporeum esse existimabant, unde idem sibi videbantur dicere, *omne quod est, in loco est,* ac si dicerent, *omne corporeum est in loco.* Si igitur quidquid est corporeum, est in loco, quidquid est, in loco est, secundum illos,et tunc quod non est, non est in loco, id est, quod non est corporeum non est in loco, et tunc bona est argumentatio ratione materiæ, quia termini sunt convertibiles : nam *esse in loco* est passio corporis, et sicut bene arguitur, *est homo, ergo risibilis,* et e contra : et similiter, *non est homo, ergo neque risibilis,* et e contra ; ita etiam bene arguitur, *Non est,* scilicet *corporeum, ergo non est in loco, est* scilicet *corporeum, ergo in loco est.*

7. *Motus localis quare omnibus motibus communior.*

(b) *Motus localis est primus motuum.* Nota motum localem ideo omnibus motibus communiorem dici,quia inter motus magis cognoscitur motus localis. Secundo, quia omnibus corporibus inest, etiamsi alii motus non insint, ut patet in cœlis, qui localiter tantum moventur. Tertio, quia est primus, eo quod motus, quo moventur cœli, est primus motus, ille autem est localis, et etiam primus , quia reliqua mobilia moventur aliis motibus præsupposito loco acquisito per motum localem. Quarto dicitur proprior, id est, principaliter, et dignior, quia est in cœlis.

Differentiæ Loci bifariam sumi possunt.

(c) *Etiamsi esset aliqua magnitudo Mathematica in ea essent, etc.* Nota, quod differentiæ Loci possunt accipi duobus modis, Mathematice scilicet, et Physice seu naturaliter. Nam tres sunt dimensiones Mathematicæ, et unicuique dimensioni duæ correspondent differentiæ : atque adeo sex sunt differentiæ locales Mathematicæ, verbi gratia, longitudini correspondent *sursum,* et *deorsum* : latitudini *dextrum,* et *sinistrum*; profunditati *ante,* et *retro.* Physice autem sic pensantur hæ differentiæ, prima quæ est *sursum* est in animali secundum illam partem quæ est superiori; ea vero est, qua accipit alimentum, sicut os in homine, et radices in plantis; illa pars est *deorsum,* sive inferior, qua decurrunt superflua in animali. Tertia est *ante,* et pars anterior, unde incipit principium sensationis, ut facies ubi sunt oculi, et alii sensus. Quarta est *retro,* et pars posterior, ubi terminatur sensatio , ut in occipite. Quinta est *dextrum,* et pars illa est dextra, ubi incipit principium motus, ut in manu dextera. Ultima est *sinistrum,* et pars sinistra, in qua terminatur motus.

QUÆSTIO I

Utrum Locus sit

Aristot. 4. *Physic. cap.* 1. *et sequen.* Themist. Simplic. Alexand. *ibid.* Avicenna 2. *suffic. cap.* 5. Albert. Mag. *in* 4. *Phys. tract.* 1. *cap.* 1. D. Thom. *lect.* 1. *Physic. et opusc.* 52. Mayron. *in* 4. *Physic. in princip.* Canonic. *ibid. quæst.* 1. *art.* 1. Conimbric. et Ruvius *ibid in exposit. cap.* 1. Compluten. *disp.* 19. *quæst.* 1. §. 5. Roccus 4. *Physic. summa* 1. *cap.* 1.

Arguitur quod non , quia vel esset causa, vel effectus ; sed nullo modo, ergo, etc. Non effectus, quia quæro ubi est suum efficiens, et ubicumque detur, sequitur, quod suum efficiens est in loco, et per consequens locus est prius quam sit productus,quod est impossibile. Et si dicatur, quod suum efficiens est in uno loco producto ab efficiente ; tunc sequitur quod in causis efficientibus essentialiter ordinatis esset processus in infinitum, quod est impossibile, ut patet 2. Metaph. text. 6. 1.

Secundo arguitur, quod non sit causa. Primo non est efficiens, quia Locus est quantitas, ut patet in Præ-

dicamentis ; modo quantitates non sunt de potentiis activis, vel passivis, ut dicit Commentator super isto quarto, com. 48. Item, non est finis, quia finis acquiritur per agens, et tamen Locus non acquiritur per agens, imo præsupponitur actioni. Item, non est materia, vel forma, quia materia, et forma sunt intrinsecæ rei naturalis, et locus est extrinsecus.

Tertio, si locus ponatur esse, hoc est, propter recipere corpora locata ; sed locus non potest recipere corpora locata ; ergo, etc. Major patet : quia non apparet ad quem finem aliter ordinaretur. Minor apparet, quia si Locus sit, locus esset dimensio, vel dimensiones : modo cum locatum sit dimensio, sequitur quod una dimensio reciperet aliam, et esset penetratio, quod est impossibile.

2. Quarto, si locus est, Locus esset corpus ; sed hoc est impossibile propter duo : Primo quia Locus debet esse immobilis ; sed omne corpus est mobile. Secundo, quia tunc duo corpora, scilicet locus, et locatum essent simul, quod est impossibile. Et consequentia principalis probatur, quia locatum est corpus, modo de ratione loci est, quod sit æqualis locato ; igitur locus esset corpus.

Quinto, si locus sit, vel locus est materia, vel forma, vel spatium separatum, aut terminus continentis corpus : non materia, neque forma, ut probatum fuit, quia ista sunt intrinseca corpori locato, et locus est extrinsecus. Nec spatium separatum, quia locus debet esse conservans locati, et tamen illud spatium nullo modo esset conservativum, cum sit non ens, et nullam habeat dispositionem; ergo, etc. Nec terminus corporis continentis, quia ille terminus est mobilis ad locum continentis.

Sexto, sequitur quod ille terminus esset augmentabilis, et diminuibilis ; consequens est falsum. Probatur, quia quando locatum augmentatur, tunc nisi in tantum locus augmentaretur, sequeretur quod aliqua pars locati esset sine loco. Item quoniam locatum diminuitur, nisi conformiter locus diminueretur, sequeretur quod aliqua pars loci maneret sine corpore locato, quod est impossibile.

Septimo, quia si locus esset, locus esset alicubi : et si sic, esset processus in infinitum. Antecedens probatur : quia quod non est, nusquam est ; igitur quod est, alicubi est.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto quarto, text.* 4.

In hac quæstione, Primo videbitur *quid nominis* hujus nominis *Locus*, et de conditionibus generalibus, quas quilibet concedit in loco esse. Secundo ex illis conditionibus probabitur locus esse, et investigabitur, quæ res sit locus. Et tertio, inquiretur de veritate proprietatum Loci. ***Divisio quæstionis***

Quantum ad primum, notandum quod illi terminus *Locus* significat idem, quod illi termini, per quos convenienter respondetur ad quæstionem quærentem, *ubi est hoc*, et ideo significatum hujus termini *Locus* circumloquitur, et declaratur per adverbia localia. Nunc enumerandæ sunt conditiones generales Loci : Prima proprietas est, quod locus continet aliquod locatum ; quia quilibet concedit, quod locatum est in loco tanquam in continente. Secunda proprietas est, quod locus non est inseparabilis a locato; quia per motum localem, locatum movetur de uno loco 3.

ad alium. Tertia proprietas, quod locus non est aliquid locati, scilicet, nec pars, nec accidens, quod patet : quia motum localiter dimittit locum in quo prius fuit, et tamen non dimittit partem, aut accidens, quod prius habuit. Quarta, quod locus proprius alicujus locati est præcise aqualis illi locato, quia continet locatum, et nihil plus. Quinta, quod omne corpus habet locum naturalem, a quo nunquam movetur naturaliter, imo in eo naturaliter quiescit, et si fuerit extra illum locum, ad ipsum naturaliter redibit, si non fuerit impeditum. Sexta, quod *sursum* et *deorsum*, ([a]) *dextrum* et *sinistrum* , *ante* et *retro* sunt differentiæ Loci. Septima, quod sicut transmutatio ([b]) substantialis facit scire materiam, ita motus localis facit scire locum , quia sicut ex transmutatione substantiali concludimus materiam esse, ita ex motu concludimus locum esse. Octava quod in eodem loco succedunt sibi invicem diversa corpora, et hoc est notum. Nona, quod majus corpus majorem locum occupat, et minus minorem. Decima, quod omne motum localiter est alicubi, et mutat locum, quia motus localis est loci mutatio. Undecima, quod nullum quiescens localiter mutat locum, quia si sic, jam moveretur localiter. Duodecima , quod impossibile est plura corpora esse simul in eodem loco, quorum unum non est natum informare reliquum, nec ambo tertium : quia qua ratione plura possunt esse in eodem loco, eadem ratione infinita. Decima tertia, quod idem locatum non potest esse in diversis locis. Decima quarta, et ultima, quod locus est immobilis per se localiter, quia quod per se movetur localiter, per se est in loco, et tamen locus non est in loco, quia jam esset processus in infinitum in locis. Patet igitur de *quid nominis* hujus termini *Locus*, et de proprietatibus, quæ secundum communem opinionem conveniunt Loco. Et hoc de primo.

4. *Locus quandoque æquivoce sumitur.*

Quantum ad secundum, notandum, quod hoc nomen *Locus* aliquando accipitur æquivoce, quia aliquando accipitur pro illo, respectu cujus fit motus localis, sive respectu cujus cognoscitur velocitas motus, et sic centrum terræ, seu tota terra dicitur esse locus cœli ; cujus signum est, quod ad quæstionem factam, ubi movetur cœlum, respondetur quod circa terram. Alio modo accipitur (c) locus pro patria, seu magno corpore continente aliquod infra se : et sic solemus dicere, quod secundum diversitates locorum proveniunt diversitates proprietatum in rebus naturalibus : et sic dicit Aristoteles in isto 4. text. 4. quod Locus est conservativus locati. Tertio modo accipitur Locus pro continente locatum immediate : et isto modo accipitur in isto quarto, et tunc quæ res sit Locus, sunt diversæ opiniones. Prima est, quod Locus nihil est, et movebantur propter rationes ante oppositum. Secunda opinio fuit, quod locus est materia, et movebantur pro tanto, quia sicut in eadem materia succedunt sibi invicem diversæ formæ, ita in eodem loco succedunt sibi invicem diversa corpora, unum post aliud. Tertia opinio, quod locus est forma ; et hoc pro tanto, quia sicut forma est terminus et finis illius, cujus est forma, ita locus est terminus, et finis corporis locati. Quarta opinio, quod locus est corpus; et hoc pro tanto, quia locus est

Operationes de entitate loci.

superficies corporis continentis, modo superficies non est aliqua res indivisibilis existens in continuo, imo superficies est corpus consideratum, ut est mensurabile per duas divisiones tantum. Quinta, quod locus est spatium separatum interceptum inter latera continentis. Sexta, quod locus est ultima superficies indivisibilis corporis continentis, quæ est versus locatum. De istis duabus ultimis, et de 3. art. dicitur in aliis quæstionibus.

5. *Locus est ens.* Ex his sequuntur conclusiones. Prima conclusio : Locus est ens. Probatur, quia omne ilud est ens, ad quod corpora naturalia moventur naturaliter ; sed ad locum corpora naturalia moventur naturaliter ; ergo, etc. Major patet, quia propter illud, quod nihil est, nullo modo inclinatur ad movendum : et minor est nota ad experientiam. Secundo probatur principaliter, discurrendo per conditiones prius positas.

Locus non est materia, vel forma. Secunda conclusio : Locus non est materia, vel forma. Probatur, quia nullum extrinsecum locato est materia, vel forma locati, quia determinantur a locato per motum localem, et tamen non determinatur ejus materia, vel forma, igitur locus non est materia, vel forma. Secundo, quia, si ita esset, sequeretur quod de necessitate ad motum locati moveretur ejus locus ; consequens est falsum, quia de ratione loci est, quod sit immobilis, ut patet ex ejus definitione ; patet consequentia, quia ad motum locati necesse est, tam ejus materiam, quam formam moveri, et ista potest etiam probari per conditiones prius positas.

Locus non est corpus continens locatum. Tertia conclusio : Locus non est corpus continens locatum. Probatur, quia diversimode est aliquod in aliquo tanquam in loco, et tanquam in vase, ut probat Aristoteles in isto 4. text. 41. Sed locatum est in corpore continenti tanquam in vase ; igitur non est in eo tanquam in loco, et per consequens non est locus contenti. Secundo sequeretur, quod locus non esset æqualis locato, quia corpus continens est multo majus corpore contento. Tertio sequeretur, quod idem esset locus proprius, et communis ; consequens est falsum, ut patet in isto quarto, text. 14. Et patet consequentia, quia corpus locans est locus communis, et per te locus proprius est corpus continens ; ergo sequitur propositum. Et impugnatio hujus opinionis magis patebit, quando disputabitur, an linea, superficies, et punctus sint res distinctæ a corpore.

Nunc (d) ad rationes. Ad primam, 6.
dico quo locus potest esse effectus, et etiam causa, sed non est necesse, quod sit effectus, vel causa locati, imo est terminus extrinsecus continens locatum. Et per idem patet ad secundam.

Ad tertiam, cum dicitur : Hoc esset propter recipere corpora, etc. concedo ; et etiam concedo, quod tam locus, quam locatum est dimensio, vel dimensiones, et non sequitur, quod dimensiones penetrent se, quia non sunt simul positive, sed privative, per privationem alicujus intermedii.

Ad quartam, negatur consequentia, quod locus sit corpus, sed est superficies corporis immediata locato. Ad probationem, locus est æqualis, etc. exponetur postea ; dico tamen, quod locus, et locatum, sic sunt æquales, quod locus nihil plus continet, quam

locatum, nec locatum continetur ab aliquo majori suo loco. Ad confirmationem dicitur sicut ad tertiam.

Ad quintam, dico quod locus est terminus corporis continentis. Ad improbationem : Ille est mobilis ad motum continentis, concedo quod est mobilis per accidens ad motum continentis : tamen de ista immobilitate per se non intellexit Aristoteles in definitione loci, sed de immobilitate per æquivalentiam situs respectu corporis cœlestis, et respectu corporum circumjacentium, quæ quiescunt.

Ad sextam, potest concedi, quod locus est augmentabilis, quia eadem superficies est bene primo minor, et postea major, nec est inconveniens. Vel dicitur, quod quando locatum augmentatur, tunc non augmentatur ejus locus, sed locatum acquirit unum novum locum majorem, quam erat locus, in quo prius fuit.

Ad septimam, quia si locus esset, etc. Negatur consequentia, quia locus non est aliquo tanquam in loco, sed est in corpore continente, cujus locus est terminus, tanquam pars in suo toto, vel accidens in suo subjecto.

ANNOTATIONES

7. *Corpus sumitur dupliciter.*

(a) *Sursum et deorsum, dextrum et sinistrum*, etc. Nota, quod istæ differentiæ loci sunt differentiæ corporum : corpus autem accipitur dupliciter, scilicet Mathematice, et Physice. Corpus Mathematicum solum dicit corpus quantum, ut abstrahit a materia et motu, non considerando an sit grave vel leve : quocirca hujusmodi corpora non habent ex natura *sursum* et *deorsum*, sed idem omnino corpus modo est sursum, quando est supra caput nostrum : modo deorsum, modo sinistrorsum, sicut nos movemur. Unde cum ego ambulo, columnam quam modo habeo dexteram, postea habeo sinistram, et hoc est, quod ait Aristoteles, text. 5. *Nobis enim non semper idem, sed secundum positionem, ut convertimur, fiunt*, id est, secundum dispositionem nostram. Ex quo sequitur, quod si nullum esset animal in mundo, inanimata non essent hoc modo sursum, et deorsum, nec in aliis differentiis positionis. Corpus vero Physicum, quia natura sua grave est, aut leve, habet ex natura *sursum*, et *deorsum*. Et hoc est, quod ait Aristoteles, *Non quodcumque contingit, sed cohabentia gravitatem et terrea*, etc. id est, *sursum* et *deorsum* non est locus, ut accidit se habere respectu hominis, sed quo moventur levia, est locus sursum, et quo gravia deorsum. Hoc patet in Mathematicis: nam si triangulum in pariete depingas, unus angulus dicitur sursum, et alius deorsum, vel dextrorsum, vel sinistrorsum solum respectu hominis : quia natura trianguli non vindicat sibi potius locum sursum, quam deorsum ; si autem triangulus esset ferreus in quantum grave, appeteret locum deorsum, et si esset igneus, appeteret locum sursum.

(b) *Sicut transmutatio naturalis facit scire materiam*, etc. Nota, quod Aristoteles, text. 3. probat hac ratione locum esse. Experimur quod in eodem vase, in quo nunc est aqua, egressa aqua, succedit aer ; ergo idem erat locus distinctus et ab aqua, et ab aere, qui prius continebat aquam, et deinde continet aerem, quæ ratio notanda est : nam sicut lib. I. argumentabatur ex diversarum formarum in eodem subjecto successione materiam esse, quia scilicet ubi nunc est forma ignis, fuit prius forma ligni, quod est indicium subesse illic materiam receptaculum utriusque formæ : simili modo arguit de loco, et hoc est quod dicit Scotus in hac septima loci proprietate. Quod si quis inficiari contendat, hanc rationem non procedere ex experientia, quia, cum aer sit invisibilis, non experimur in vase aqua vacuo succedere aerem ; respondetur, quod in phiala plena aqua habente in fundo minuta foramina, experimur quod quamdiu

occlusum fuerit orificium superius, aqua non cadit solum, quia non potest intrare aer ad replendam phialam, ne detur vacuum ; sed quamprimum discoopertum fuerit orificium, intrante aere, cadit aqua.

9. (c) *Alio modo accipitur locus pro patria,* etc. Nota, quod, cum locus sit superficies corporis continentis intra se aliud corpus, fit ut quemadmodum corpus uno modo accipitur Mathematice, ut præcise dicit quantitatem ; et alio modo Physice, ut dicit compositum alicujus certæ naturæ ; ita locus uno modo accipitur simpliciter pro superficie ambiente aliud corpus trinæ dimensionis , abstrahendo a quacumque qualitate naturali conservativa locati. Alio modo accipitur pro loco naturali, nempe ut supponit pro superficie continente, connotando formam, et proprietatem naturalem conservativam locati ; verbi gatia, superficies aeris me circumdantis, sive locus sit mihi salubris, sive nocivus, sive in illo sim naturaliter, sive violenter, eo solo quod ambit quantitatem meam, est mihi locus : cum hoc tamen requireretur ad locum naturalem ut meapte natura essem in illo propter qualitates loci mihi convenientes, sive in quantum sum grave, sive in quantum animal. Concavum enim Lunæ dupliciter est locus ignis : nam qua ratione ipsum adæquate ambit, est simpliciter locus, et qui naturaliter conservat, est locus naturalis, idemque dicendum est de centro mundi respectu terræ, neque elementis solum, verum et mixtis, in quantum mixta sunt, conveniunt loca propria : vinum enim conservatur in vase ligneo, potius quam in vitreo, et in cavernis terræ potius, quam super aere, et locus propriæ patriæ est cujuscumque suapte natura salubris, atque adeo corpus naturale suapte natura movetur ad proprium locum, quia in ipso est vis conservativa locati . Observa tamen, quod locus naturalis non habet vim attractivam, et motivam in genere causæ efficientis, sicut magnes attrahit ferrum alterando ipsum, sed solum in genere causæ finalis, ut enim animal movetur ad pastum, ita grave naturali impetu movetur deorsum.

Concavum Lunæ dupliciter est locus ignis

10. *Locus bifariam sumi potest.*

(d) *Nunc ad rationes,* etc. Nota, quod Scotus in responsionibus istis loquitur semper de loco pro fundamento, seu pro materiali. Unde observa, quod locus potest accipi dupliciter : Uno modo fundamentaliter, et sic non est aliud, quam superficies circumscribens locatum. Alio modo formaliter, et sic est relatio actualis, vel aptitudinalis realiter existens in superficie circumscribente locatum. Hæc autem distinctio declarari potest considerando tres entitates ex parte superficiei circumscribentis. Prima est ipsa superficies absolute considerata, quæ ut sic non dicitur locans, sed magis locativa, et sic est ibi aptitudinalis relatio, quæ potest dici locativitas, et fundatur in entitate ipsius superficiei, et terminatur ad ipsum locatum, et distinguitur ab ipsa superficie locante solum, ex natura rei, et formaliter, sicut aliæ relationes aptitudinales ; sed quando corpus actualiter ponitur in ipsa superficie locante, tunc ipsa dicitur actualiter locans, et circumscribens locatum ; et ideo ibi est una relatio actualis, quæ dicitur locatio et circumscriptio activa, qua ipsa superficies dicitur formaliter, et actualiter locans, et circumscribens locatum ; et fundatur in tali superficie locante, et terminatur ad corpus locatum, et realiter distinguitur ab utroque. Similiter ex parte locati, sunt considerandæ aliæ tres entitates, scilicet entitas corporis locati, locabilitas passiva, et locatio passiva, a qua ipsum corpus dicitur actualiter locatum. Unde prima entitas, dicitur locus fundamentaliter. Secunda, locus formalis aptitudinalis. Tertia, locus formalis actualis. Quarta, locatum fundamentaliter. Quinta, locatum formale aptitudinale. Sexta, locatum formale actuale. Ex his sequitur, quod locus pro formali, vel pro per se significato, non est aliud quam ubi activum ; fundamentaliter vero est species Quantitatis eadem realiter cum ipsa superficie. Sed hæc fusius infra explicabuntur.

EXPOSITIO TEXTUS

11. Text. 12. *Quoniam* (1) *autem aliud quidem secundum se*, etc. Hoc est secundum (a) capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus disputat de quidditate loci; ac primo præmittit quamdam divisionem. Secundo prosequitur ibi, *Sic igitur considerantibus*. Divisio est ista, quod quidam est locus proprius, scilicet qui continet locatum, et nihil plus, ut aer circumdans te, dicitur locus proprius tui, et vocatur locus secundum se. Alter est locus communis, qui scilicet continet locatum, et plus, ut cœlum est locus communis tui, et (b) vocatur locus secundum aliud.

12. *Sic igitur* (2) *considerantibus locus unius cujusque species est.* Hic prosequitur, et primo probat, quod locus sit materia, vel forma. Secundo, quod nec sit materia, nec forma, ibi : *At vero quod impossibile*, etc. Primo probat quod locus sit forma. Secundo, quod sit materia : et Tertio concludit corollarium. Secundum ibi, *Quatenus autem*. Tertium ibi, *Merito autem*. Primo igitur probat, quod locus sit forma : quia (c) primum continens alicujus corporis est locus ipsius, et per consequens locus est terminus : sed forma est terminus, igitur forma est locus. Sed dicit Commentator, quod ista ratio non valet, quia est ex duabus affirmativis in secunda figura. Secundo, quia æquivocat de termino : quia locus est terminus extrinsecus, sed forma est terminus intrinsecus.

12. *Quatenus autem*. Hic probat, quod locus sit materia triplici ratione : quia locus videtur esse distantia, id est dimensio contenta plano, et termino, id est, contenta infra locum corporis, modo materia eisdem terminis continetur, igitur materia est locus. Secundo, quia si per imaginationem termini, id est, quantitates, et qualitates removeantur a corpore locato, nihil manet nisi materia ; et tamen adhuc manet locus, igitur locus est materia. Tertio, auctoritate Platonis in Timæo qui posuit idem esse locum, et materiam, et etiam in suis dogmatibus non scriptis, propter istam (b) causam, quia idem est locus et receptivum : modo materia est receptiva ; igitur materia est locus.

Mériti (3) *autem ex his considerantibus*, etc, Concludit corollarium, quod merito consideratio de loco est difficilis : quia antiqui posuerunt locum esse materiam, vel formam, de quibus est difficillimum considerare, et unum istorum non potest cognosci sine reliquo. Text. 16.

At vero (4) *quod impossibile est*, etc. Hic probat, quod locus non sit materia, vel forma ; et hoc quatuor rationibus. Secunda ibi : *Amplius quomodo*. Tertia ibi : *Si vero in ipso*. Quarta ibi : *Amplius quando ex aere*. Primo ponit primam rationem. Secundo increpat Platonem ibi : *Platoni tamen dicendum erat*. Prima ratio continet multa. Primum est, quod corpus locatum una cum materia, et forma, separatur secundum se totum de uno loco ad alium ; igitur locus non est materia vel forma. Secundo, quia locus non est pars, vel qualitas corporis locati, sed est separabilis a locato, et tamen nec materia, nec forma est separabilis ab eo,cujus est; igitur nec materia nec forma est locus. Tertio, quia locus est ad modum vasis, et non est aliquid ipsius rei locatæ ; igitur locus non est materia, Text. 17.

Text. 18. nec forma. Item, ex (5) quo locus est separabilis, sequitur quod locus non sit forma : quia separatio formæ a materia est ejus corruptio, ut dicit hic Commentator com. 17. et 18. et locus secundum quod est continens, non est materia, quia materia continetur. Item, quia locus est extra ipsum, quod locatur, et tamen materia, et forma sunt intrinseca sibi ; igitur, etc.

3. *Platoni tamen dicendum erat*. Hic improbat Platonem ([e]), qui dicebat Ideas, et numeros Mathematicos non esse in loco ; cujus tamen oppositum sequitur ex dictis : dicebat enim locum esse materiam, quam vocabat magnum, et parvum, et dicebat, quod locus participat de illis Ideis, et numeris Mathematicis : modo participatum debet esse in participante, et numeri erunt in loco.

Text. 19. *Amplius* (*6*) *quomodo*. Ponitur secunda ratio, et continet duplex medium. Primum est, quod corpora naturalia moventur naturaliter ad sua loca, ut patuit prius, et tamen non moventur ad suam materiam, vel formam, cum de facto illas habeant ; igitur. Secundum, quia *sursum* et *deorsum* sunt differentiæ loci, et tamen *sursum*, et *deorsum* non sunt differentiæ materiæ, vel formæ ; igitur locus non est materia, vel forma.

Text. 20. *Si vero* (7) *in ipso*. Ponitur tertia ratio : quia si locus esset materia, vel forma, sequeretur quod locus esset in corpore locato, et sic loci esset locus in infinitum. Item, quia locus non transmutatur cum locato, et tamen materia, et forma simul moventur cum locato : igitur locus non est materia, vel forma.

Text. 21. *Amplius* (8) *quando ex aere*. Ponitur quarta ratio, quia ([f]) si locus esset forma, sequeretur quod cum ex aere fit aqua, quod locus corrumperetur. Consequens est falsum, quia dicimus aquam esse in eodem loco, in quo prius fuit aer. Et probatur consequentia, quia forma aeris corrumpitur.

ANNOTATIONES

(a) *Hoc est secundum capitulum*, etc. Miro artificio Aristoteles in hac de loco disputatione procedit. Primo enim præcedenti capitulo inquirens, an locus esset, non solum rationibus suum intentum probantibus, contentus est, verum et rationibus non paucis ad oppositum est argumentatus. Modo in hoc capitulo inquirere incipiens quidnam locus sit, in utramque partem disputans procedit ; ita ut primo duas rationes argumentativas, quibus aut materiam, aut formam censeri poterat locum esse, formet ; deinde alias plures neutrum esse probantes, quæ et rectæ sunt, proponit. Quod quidem non otiose, aut fortuito, sed ad ejus insinuandum ingenium, et aliorum quorumdam Philosophorum defectuosam de hac re speculationem ; et tandem ad veritatem melius indagandam necessario, et consulto fecisse intelligere debemus. 11.

Per se bifariam sumitur.

(b) *Et vocatur locus secundum aliud*. Nota hîc Aristotelis locutionem, dicit in aliud secundum se, aliud secundum aliud dicitur, appellans locum communem *secundum aliud*, quia continet per aliud, hoc est, per locum proprium. Locus autem proprius dicitur *secundum se*, hoc autem *secundum se*, hîc non opponitur *secundum accidens* ; locus enim proprius per se, id est, immediate continet locatum, ut ly *per se*, opponitur ly *per accidens*, non autem *per se*, ut opponitur *per aliud* : quia *per aliud*, id est, mediante medio, scilicet proprio loco continet, uti sensibile convenit homini per se, ut ly *per se* opponitur ly *per accidens*, non autem per se, ut ly *per se* opponitur ly *per aliud*, quia potius competit sibi per aliud, id est, per animal.

15. (^{c}) *Primum continens alicujus corporis*, etc. Nota, quod hæc prima ratio tenet ex hoc, quod forma est terminus continens materiam : quia forma reducit materiam, et terminat eam ad certam speciem ; sed locus proprius primo, et per se est terminus adæquate continens locatum : ergo locus est forma locati. Cæterum hæc ratio est argumentativa, neque illa intendit Aristoteles probare illatum, quia confecta est (ut hîc dicit Scotus ex Averroe) ex puris affirmativis in secunda figura ; si enim locus esset forma locati, ut ipse est argumentatus, locatum haberet speciem a loco ; et tunc omnia, quæ in eodem loco succederent, eo casu fierent ejusdem speciei. Formavit autem hanc rationem, ut quorumdam ostenderet errorem, existimantium locum esse formam, eo quod non distinguebant inter terminum intrinsecum, et extrinsecum ; terminus enim intrinsecus est forma, extrinsecus vero est locus.

(^{d}) *Propter istam causam, quia idem est locus et receptivum.* Nota primo, quod hæc ratio, quæ probat locum esse materiam, videtur colligi ex Platone, ut Themistio et reliquis antiquis placet. Estque hujusmodi, sicut materia recipit formam, sic locus locatum; ergo locus est materia locati : sicut enim in materia qualibet potest recipi forma, ita in loco quolibet locatum. Formetur ergo sic ratio ; omnis materia recipit formam ; omnis locus recipit locatum : ergo omnis locus est materia. Quæ ratio eumdem habet defectum cum priori ; est siquidem in secunda figura ex affirmativis procedens : peccatumque in hoc cognoscitur, quod non distinguit inter receptivum intrinsecum, et extrinsecum, et major quidem vera est de receptivo intrinseco, quia tale est materia ; minorem vero de receptivo extrinseco oportet intelligi. Quare syllogismus est in quatuor terminis sicut prior.

16. Secundo nota, ut etiam annotavit Philoponus, et est probabile, quod Plato nunquam docuit locum omnino idem esse cum materia, sed locum per analogiam, et metaphoram appellabat materiam : quia sicut locus successive suscipit diversa locata, ita et materia diversas formas. At quia Aristoteles voluit hîc reprobare opinionem qua quis posset dicere locum esse materiam, citavit Platonem, locum materiam appellantem, (solet namque hoc assidue facere.)

(^{e}) *Hîc improbat Platonem*, etc. Nota quod Plato posuit Ideas separatas a loco, et rursus asseruit, (ut hîc illi imponitur ab Aristotele) materiam esse locum receptivum formarum ; hæc autem duo inter se pugnant. Si enim formæ, et Ideæ recipiuntur in materia, et materia est locus ; ergo et Ideæ sunt in loco, contra primum dictum. Nam si Ideæ separatæ participantur in materia, seu (quod idem est) locus est particeps illarum, (sicut Petrus, et quodcumque individuum est particeps speciei) sequitur Ideas illas, et numeros esse in loco ; atque adeo redditurus erat rationem Plato, cur non essent in loco.

(^{f}) *Quia si locus esset forma sequeretur*, etc. Nota, quod materia prima est incorruptibilis, tamen materia hæc cum his dispositionibus ad hanc formam corrumpitur, quia non manet cum illis. Ita declarat hanc rationem S. Thomas, quem sequitur Soto, idem sentit Tartaretus. Toletus aliter format hanc rationem, dicitque sic Aristotelem argumentari; locus corrumpitur in aliqua locati abjectione, sed materia incorruptibilis est, ergo materia non est locus. Major probatur, quando enim ex aere fit aqua, perit locus, quia minor locus est aquæ, quam aeris, et item alius est locus naturalis aquæ, et alius aeris. Minor est evidens. Unde dicit hac ratione probari solum materiam non esse locum. Scotus vero dicit Aristotelem hac ratione probare solum formam non esse locum ; formatque sic Aristotelis rationem : Si forma esset locus, quando ex aere fit aqua, locus corrumperetur ; sed locus non corrumpitur, ergo locus non est forma. Major sic probatur : forma aeris deperditur ad corruptionem aeris : ergo si forma est locus, periit forma similiter et locus. Et hanc majorem

17. *Materia prima quomodo sit incorruptibilis.*

videtur Aristoteles probasse in textu: dicit enim, *non enim in eodem loco fit corpus* : quasi dicat, non eadem forma, quæ per te dicitur locus, fit corpus, scilicet quod generatur, supple, in quo est corpus corruptum. Quasi dicat, si forma est locus, periit locus, quia periit forma ; quod videtur in hoc, quia corpus non est cum eadem forma in corrupto, et genito ; sed corruptum, et genitum sunt in eodem loco : ergo forma non est locus. Et addit Aristoteles : *Quæ igitur corruptio* ? quasi dicat, quæ corruptio loci ? ac si dixisset, nulla; quia in loco ubi erat corruptum, succedit et genitum. Hunc modum exponendi hanc rationem servat etiam Vilalpandus.

EXPOSITIO TEXTUS

18. Text. 23. *Post hæc* (1) *autem accipiendum est, quot modis aliud in alio est*, etc. Hoc est tertium capitulum ([a]) hujus tractatus, in quo Philosophus determinat de modis *essendi in*, ut per hoc ostendat quomodo locatum sit in loco. Et primo facit hoc. Secundo movet dubitationem. Tertio solvit quamdam factam rationem Zenonis. Et quarto concludit corollarium. Secundum ibi: *Dubitavit autem aliquis*. Tertium ibi : *Quod autem Zeno*. Quartum ibi : *Illud autem manifestum*. Primo ponit modos *essendi in*, dicens, quod uno modo aliquid dicitur in aliquo tanquam pars in toto, ut digitus in manu. Secundo, ut totum est in partibus, et tunc capitur *in*, valde improprie pro *ex*, et sic totum est in partibus, quia est ex partibus, vel quia non est sine partibus. Tertio modo aliquid dicitur in alio, sicut Species in Genere, id est, sub Genere secundum prædicationem quidditativam. Quarto, sicut Genus in Specie, id est, in definitione Speciei, vel Genus dicitur in Specie, quia prædicatur de Specie; sicut dicimus prædicatum inesse subjecto. Quinto, sicut forma accidentalis, vel substantialis est in materia, scilicet per realem inhærentiam. Sexto, sicut effectus in sua causa efficiente, id est, in potestate efficientis, quia secundum ejus impetum, aut voluntatem fit, aut producitur effectus. Septimo, sicut ordinatum in finem est in suo fine, id est, ordinatur secundum exigentiam finis. Octavo, ut locatum est in loco, ut aqua in vase : et iste modus est maxime proprius ad propositum. Et notandum, quod præter istos modos *essendi in*, sunt quidam alii modi ; sicut dicimus aliquod esse in motu, vel quiete, in gaudio, vel tristitia, et ita de aliis. Item notandum, quod diversitas ista modorum *essendi in*, fuit magis apparens in idiomate Græco, quam in nostro.

Modi essendi in.

19. Text. 24. *Dubitavit* (2) *autem aliquis*. Hic movet dubitationem. Et primo movet. Secundo, solvit per tres conclusiones. Secundum ibi : *Primo autem non contingit*. Tertium ibi : *At vero neque secundum accidens*. Item primo movet. Secundo, ponit primam conclusionem ibi : *Dupliciter autem*. Dubitatio est ista : Utrum aliquid possit esse in seipso, scilicet, aliquo dictorum modorum.

Aliquid potest dici esse in se ipso dupliciter.

Dupliciter autem. Hic solvit dubitationem prius motam, et distinguit, quod aliquid ([b]) potest dici in seipso dupliciter : uno modo secundum se, et alio modo secundum aliud. Tunc est prima conclusio, quod idem potest esse in seipso secundum alterum, ut totum est in seipso ratione partium. Probatur, quia totum ([c]) habet denominationem a suis partibus : igitur cum partes sint in toto, sequi-

tur quod quodammodo totum est in seipso, cum denominetur a suis partibus. Et antecedens patet in multis, quia dicimus corpus esse album, eo quod superficies est alba. Similiter homo dicitur sciens, eo quod anima est sciens ; et secundum istam locutionem, quod idem est in seipso ratione partium, dicimus quod dolium vini est in dolio.

Text. 25. et 26. *Primo* (3) *autem non contingit*. Secunda conclusio est, quod idem non est in seipso secundum se totum, primo. Et primo recolligit qualiter totum diversimode nominatur propter partes. Secundo probat conclusionem inductive : quia inducendo in omnibus modis *essendi in* prius dictis, non invenies quod aliquid sit in seipso primo. Et probatur ratione : quia si idem secundum se esset in seipso, ut puta vinum in vino, sequeretur quod vinum esset amphora et amphora vinum. Consequens est falsum. Consequentia probatur, quia amphora dicitur ea ratione qua continet vinum ; igitur (d) si vinum contineret seipsum, vinum diceretur amphora.

Text. 27. *Atvero* (4) *neque secundum accidens*. Tertia conclusio : Idem non potest esse in seipso secundum accidens, id est, mediante aliquo alio corpore. Probatur, quia tunc sequeretur, quod plura corpora essent simul. Consequens est impossibile. Et consequentia probatur : quia si vinum sit in seipso non secundum se, sed secundum accidens, puta, mediante alio corpore, ut vase, tunc sequitur, quod vas esset propinquius vino, quam vinum esset propinquum sibi ipsi, quod non potest esse sine penetratione.

Quod autem (5) *Zeno*. Hîc solvit quamdam rationem Zenonis, qua arguebat sic : si locus esset aliquid, sequeretur quod ille locus esset in alio loco, et ille in alio, et sic in infinitum. Et Aristoteles dicit, quod non est difficile solvere istam rationem, quia locus non est in aliquo tanquam in loco, sed tantum tanquam pars in suo toto, aut sicut passio, vel qualitas in suo subjecto ; et ideo non oportet, quod procedatur in infinitum. Text. 28.

Illud autem (6) *manifestum*. Hîc infert corollarium ; quia ex quo locus est ad modum vasis continentis, et non est aliquid corporis contenti, sequitur quod locus non est materia, nec forma, quia locus est quid extrinsecum corpori locato, et tamen materia, et forma sunt intrinseca. Text 29

ANNOTATIONES

(a) *Hoc est tertium capitulum*, etc. Nota, quod Aristoteles in hoc capitulo quærit, utrum idem possit esse in seipso; movetque hoc dubium ut appareat, an necesse sit ponere locum, necne: si enim in seipsa res esse potest, locus quidem superflueret. Huic autem satisfacturus quæstioni, octo essendi modos, quibus aliquid in alio esse dicitur præmittit ; quos breviter, et docte explicat hîc Doctor Subtilis. 21.

(b) *Aliquid potest dici esse in seipso dupliciter*, etc. Nota, tripliciter aliquid esse tale, videlicet *secundum se*, id est, immediate, *secundum aliud*, scilicet secundum partem, et *secundum accidens*. Exemplum primi, ut superficies secundum se est alba, quia immediate est alba. Exemplum secundi, ut Petrus dicitur crispus, quia in parte, scilicet in capillis est crispus. Exemplum tertii, sicuti anima movetur per accidens, quia est in homine, qui per se movetur : esse enim per accidens tale, id est, quod est in eo, quod secundum se est tale. *Aliquid potest dici tale tripliciter.*

Aliquid est in aliquo tripliciter. Similiter aliquid est in aliqua tripliciter; *secundum se, secundum aliud, et secundum accidens.* Secundum se, ut quod est proxime in loco, ut corpus, cui secundum se competit esse in loco. Secundum aliud, quod secundum aliquam sui partem est in alio, ut arbor est in fluvio, quia radices sunt in eo. Secundum accidens est id in aliquo, quod est in eo, quod secundum se est in illo; ut nauta est in mari, quia est in navi, quæ secundum se est in mari.

22. Proportionabiliter id dicitur esse secundum se primo in seipso, quod secundum se totum est in seipso; et hoc est impossibile. Alio modo secundum aliud, scilicet secundum partem, ut si totum consideres ratione unius partis, et illa pars sit in alia; tunc etiam totum dicitur esse in illa parte, in qua est alia, ut amphora vini est in seipsa, considerato enim hoc toto, scilicet, *amphora vini*, quia vinum, quod est una pars, est in amphora, etiam totum dicitur esse in amphora, et in seipso: et hoc pacto concedit Aristoteles aliquid posse in seipso esse. Tertio modo aliquid dici potest esse in se ipso per accidens, id est ratione alterius; et boc pacto nihil est in se ipso, quia sequeretur quod duo corpora essent in eodem loco penetrative, quod est absurdum. Probatur sequela: detur, verbi gratia, quod amphora vini sit in se secundum accidens: ergo est in se secundum accidens, quia est in alio, quod secundum se est in amphora: nihil autem est, quod secundum se sit in amphora nisi vinum, dato quod vinum sit in amphora: et tunc sic, quando duo corpora sic se habent, quod unum est in loco, quia est in illo, quod per se in loco est, tunc quod est per se, est magis proximum loco; amphora autem est in se (ex hypothesi) quia est in vino, quod secundum se est in amphora: ergo magis proximum est vinum amphoræ, quam ipsa sibi; sed ipsa non occupat nisi unum locum, neque est major seipsa: ergo vinum, quod magis proximum est amphoræ, unum corpus cum ea faciet, et unum locum occupabit, quod est impossibile.

(c) *Totum habet denominationem a suis partibus*, etc. Nota, quod duplicia sunt denominantia aliquod subjectum; quædam denominant sibi certam partem in subjecto, ita ut solum illi possint inesse, sicut simitas determinat sibi nasum. Alia non determinant sibi certam partem, sed indifferenter possunt inesse pluribus; et talia sunt in duplici differentia. Alia enim sunt, quæ etsi inhæreant solum aliquibus partibus, virtute eorum relinquitur aliquid in aliis partibus: quamvis enim infirmitas possit esse in omnibus partibus animalis, tamen si insit in aliquibus partibus aliquis dolor, dolore relinquitur in aliis partibus. Alia vero sunt, quæ si insunt in aliquibus partibus, virtute eorum non derelinquitur aliquid in aliis; sicut sunt *albedo, nigredo*, et similia. Ex istis patet, quod denominatio partis infert denominationem totius in his, quæ determinant sibi certam partem, et in his, quæ si insunt uni parti eorum, derelinquitur aliquid in aliis; sed in aliis non infert. Unde bene sequitur, nasus Petri est simus; ergo Petrus est simus. Item, sequitur, caput Joannis est crispum: ergo Joannes est crispus. Similiter thorax Francisci est infirmus; ergo Franciscus est infirmus. Sed non sequitur, manus illius est alba; ergo ipse est albus, ad hoc enim quod ista accidentia denominent, oportet quod insint majori, et principaliori secundum quamlibet suam partem. 23. *Denominantia sunt in duplici differentia.*

(d) *Si vinum contineret seipsum, vinum diceretur amphora.* Nota quod si amphora vini ex consuetudine vulgarium stet pro vino tantum, licet ex significatione vocabulorum deberet stare pro continente vinum; tunc illa potest concedi, *amphora vini*, id est, contentum, *est in amphora vini*, id est, in continente. Nam consuetus modus loquendi est, quod ille bibit amphoram vini, esto quod tales propositiones ex impositione vocabulorum sint tales, ita tamen soliti sumus uti, et ita est secundus modus amphibologiæ. Sed ista propositio, *amphora est in seipsa primo, et secundum se*, simpliciter est neganda, eo quod relativum sub- 24.

stantiæ identitatis præcise supponit pro eo, pro quo suum antecedens.

EXPOSITIO TEXTUS

Accipiamus (1) *autem de ipso*, etc.

Text. 30. Hoc est capitulum quartum hujus tractatus, in quo præmittit quædam necessaria ad definitionem loci; et dividitur, quia primo ponit quasdam conditiones loci. Secundo, ad investigandum definitionem loci, ponit quasdam conditiones bonæ definitionis. Tertio, ostendit, ex quibus devenimus in notitiam loci. Et quarto concludit quasdam conclusiones. Secundum ibi : *Suppositis autem*. Tertium ibi : *Primum igitur considerasse*. Quartum ibi : *Quoniam autem dicimus*. Primo ([a]) præmittit conditiones loci. Prima, locus est continens immediatum corporis locati. Secunda, locus non est aliquid rei locatæ. Tertia, locus est æqualis locato, scilicet secundum continentiam. Quarta, nulli corpori deficit locus. Quinta, locatum est separabile a loco. Sexta, omnis locus habet *sursum* et *deorsum*; et hoc maxime est verum de toto loco universi, in quo istæ differentiæ sunt naturaliter distinctæ, ut patet secundo Cœli, text. 5. et 9. Septima, quodlibet corpus naturale est natum ferri, id est, moveri ad suum locum naturalem, et manere in suo loco naturali; et hoc est propter diversitatem virtutum, quas habent loca naturalia, scilicet in conservatione corporum locatorum.

Loci conditiones.

25. Text. 31. *Suppositis* (2) *autem*. Hic ponuntur quatuor ([b]) conditiones bonæ definitionis. Prima est quod definitio debeat sic fieri, quod per ipsam appareat, quæ res sit illa, de qua datur definitio. Secunda, quod per illam possint solvi quæstiones contingentis, circa quid est definiti. Tertia, quod per ipsam appareant causæ omnium per se accidentium definiti; et causa est, quia bona definitio non solum debet exprimere quæ res est, sed etiam debet exprimere causas definiti, quæ sunt causæ omnium per se accidentium ejus. Quarta conditio, quod per definitionem appareat causa diversitatis opinionum de definito : causa hujus est, quia per bonam definitionem debent exprimi omnia significata, et connotata partium definiti, ex quorum ignorantia accidit fieri diversas opiniones.

Conditiones bonæ definitionis.

Primum igitur (3) *considerasse oportet*. Hic ostendit ex quibus devenimus in notitiam loci. Dicit primo, quod ([c]) motus localis, augmentatio, et diminutio maxime fecerunt nos cognoscere locum, præcipue tamen motus localis; et ratio, quia cœlum maxime movetur, opinamur ipsum maxime esse in loco, et ly *maxime* debet determinare hoc verbum *opinamur*, et non hoc verbum *esse*. Unde per istos motus maxime cognoscimus locum, eo quod per quemlibet ipsorum transmutatur mobile de loco ad locum; sed Philosophus distinguit de eo, quod movetur localiter quia, quoddam movetur per seipsum, scilicet non ad motum alterius; aliud movetur per accidens, scilicet, ad motum alterius, et hoc dupliciter : Uno modo movetur per accidens; quia natum est esse mobile per se, ut pars existens in toto. Alio modo quod non est natum esse mobile per se, ut qualitas inhærens mobili, ut albedo, et scientia : et hanc distinctionem ([d]) posuit Aristoteles ad denotandum, quod ex Text. 32.

Vide contradictionem Zimaræ.

Aliquid moveri localiter quot modis contingat.

motu mobilis, quod per se movetur, maxime devenimus in notitiam loci.

26. Text. 33. *Quoniam autem* (4) *dicimus esse.* Hic concludit quasdam conclusiones; et sunt tres. Prima est : Corpus continens (e) secundum se totum non est locus illius quod continetur. Secunda conclusio : Cum aliquid est in aliquo continuo sibi, et indiviso, ipsum non est in illo tanquam in loco. Tertia conclusio: Cum continens est divisum a contento, et sunt ad invicem contigua, tunc contentum est in ultimo continentis tanquam in loco. Prima conclusio probatur, quia si corpus continens secundum se totum esset locus, sequeretur quod non semper locus esset æqualis locato, quod est contra conditiones prius positas. Et consequentia patet; quia corpus continens secundum se totum continet plus, quam illud locatum ; et ideo corpus (f) continens secundum ultimum sui, scilicet versus locatum, est locus.

Text. 34. *Cum* (5) *igitur.* Probat secundam conclusionem : quia corpus locatum potest moveri in suo loco ; sed corpus locatum non potest moveri in illo, quod est sibi continuum ; igitur illud, quod est sibi continuum, non est locus ejus. Secundo, quia locatum non est in illo, quod est indivisum ab ipso, sicut pars in toto, ut visus in oculo, et manus in corpore ; et per consequens non est in ipso, sicut in loco. In textu eodem ibi : *Cum autem divisum est.* Probat tertiam conclusionem : quia cum aliquid est in aliquo separato ab ipso, illud separatum est locus ejus. Quod probatur ex duobus : Primo, quia locatum est in illo tanquam in vase, ut, verbi gratia, vinum in scypho, vel aqua in dolio ; et per consequens est in illo tanquam in loco. Secundo, quia contentum potest moveri in illo, ut aqua movetur in cado. Et notandum, quod ex isto capite non habetur determinate, quid sit locus, tamen in ipso capite habentur conditiones loci, per quas possunt solvi omnes dubitationes prius motæ de loco.

ANNOTATIONES

(a) *Primo præmittit conditiones loci.* Nota, quod prima conditio intelligenda est de loco proprio primo, et immediato locatum continente ; non enim esset proprius, si cum locato continerentur alia ; debet ergo locus continere locatum immediate, id est, debet proxime tangere locatum ; locus namque vini existentis in dolio non tam proprie dicitur, ubi est dolium, nimirum cella vinaria, quam ipsum dolium : nam, ut in notationibus ad tertiam quæstionem dicemus : *Locus est superficies ultima concava continentis locatum.* Secunda conditio intelligitur, quod locus non est aliquid ipsius locati sicut pars; cum locus distinguatur a locato, et qualibet ejus parte, et cum totum locatum possit a loco exire. Tertia intelligitur sicut prima de loco proprio : nam locus proprius cum propinquissime attingat locatum, nec major, nec minor est, sed æqualis locato ; atque adeo, inquit Aristoteles, primum locum neque minorem esse, neque majorem : quia locus materialiter acceptus, hoc est, pro toto corpore continente (qualis est amphora respectu vini) major est locato. Quarta conditio, qua Aristoteles dicit locum non deseri ab uno quoque, non est ita intelligenda, quod in eodem loco esse non possit nisi unum, idemque locatum. Constat enim in eodem loco succedere diversa locata, sed in hunc modum est intelligenda, quod unusquisque locus semper habet aliquod locatum, sicu quodcumque locatum est in aliquo loco; ita

27. *Conditiones loci explicatur.*

ut dicantur ad convertentiam ; *locus est, ergo locati locus est. Locatum est, ergo loco locatum est*, non tamen sequitur, *corpus est, ergo in loco est* ; ut patet de supremo cœlo. Sexta conditio intelligitur solum de locis naturalibus gravium, et levium : quia cum de cœlo nihil hactenus definierit, loquitur secundum famosam antiquorum opinionem, qui putabant cœlos etiam constare ex natura gravi, vel levi, cum tamen in rei veritate cœlum nec sursum, nec deorsum, nec prorsus ad locum, sed præcise in loco moveatur.

28. *Conditiones definitionis explicantur.*

(b) *Hic ponuntur quatuor conditiones definitionis.* Nota, quod prima conditio patet ex his quæ tradit Aristoteles 7. Topicorum cap. 2. ubi scribit, quod definitio est oratio explicans *quod quid est*, id est, rei naturam. Secunda patet ex his quæ scribit 3. Metaph. tex. 1. ubi habet, quod veritatis cognitio est dubiorum solutio. Tertia conditio patet ex prima : nam cum definitio explicet naturam rei, et naturam accidentia proprie subsequantur, per definitionem cognoscunt accidentia propria .

Motus localis est triplex.

(c) *Dicit primo, quod motus localis, augmentatio et diminutio, etc.* Nota, quod triplex est motus localis ; alius enim est totius loci mutatio, qui dicitur motus ad locum. Et hic per se primo dicitur motus localis : quia terminus talis motus non est alius, quam locus. Alii duo sunt motus non ad alium distinctum locum, sed ad majorem, vel minorem, ut augmentatio, et diminutio . Et isti non sunt per se primo motus locales : nam augmentatio non est ad locum, sed ad quantitatem : et pariter diminutio, sed de per accidens, et consecutive aucta, vel diminuta quantitate, augetur, vel diminuitur locus. Nec sine causa adjecit Philosophus hanc distinctionem : quia locus non tam manifeste cognoscitur per augmentum vel decrementum locati, (ubi non mutatur totus locus, sed fit mutatio a parte ad totum locum, vel a toto ad partem) quam cognoscitur per motum localem, qui est per se primo motus ad locum.

(d) *Et hanc distinctionem posuit Aristoteles*, etc. Nota, quod hanc distinctionem subjecit Aristoteles. Primo, quia quot modis contingit moveri localiter, tot modis contingit esse in loco, scilicet per se, et per accidens. Secundo, ut notat Scotus ; quia locus non tam innotescit ex his, quæ moventur per accidens, quam ex his, quæ per se moventur . 29.

(e) *Corpus continens secundum se totum*, etc. Nota, quod locus (ut dictum est supra) alius est communis, qui non est æqualis locato, sed est locus , aut quia est loci locus, ut cœlum est locus meus, quia est locus aeris, in quo ego sum, similiter totum corpus, in cujus parte ego sum, ut elementum aeris, est materialiter locus meus, quia sum in aliqua ejus particula, et quia per motum non mutatur locus communis, sed locus proprius, puta superficies quæ me tangens circumdat : per talem motum non cognoscemus locum communem, sed proprium ; et hanc superficiem appellat ultimum continentis versus locatum, ubi, ait, quod non est homo in toto aere, *sed propter ultimum ipsius continens*. Et eamdem appellat primum locum : nam quod incipiendo ab aere versus me, est aeris ultimum, incipiendo a me, est mihi primum.

(f) *Et ideo corpus continens secundum ultimum sui*, etc. Nota, uqod illud ultimum continentis debet esse ultimum non in potentia, sed in actu. Illud enim est ultimum in potentia respectu alicujus, quod est continuum alteri ; illud vero est ultimum in actu, quod est actu divisum, atque alteri contiguum : verbi gratia, totum continet partem, ut humerus continet brachium, non quidem ut locus locatum, sed quia est continuus brachio, atque adeo humerus non est locus brachii, quia non habet ultimum actu versus brachium ; et eadem ratione oculus, qui est continuus cerebro, non est in illo tanquam in loco. Si autem esset discontinuus, illa superficies cerebri circumtangens oculum esset proprius locus ejus ; etenim quia esset ultimum actu continentis, esset primus locus oculi.

EXPOSITIO TEXTUS

30. Text. 35. *Jam igitur* (1) *manifestum ex his, etc.* Hoc est quintum capitulum, in quo Philosophus inquirit definitionem loci. Et dividitur : quia primo inquirit particulam ponendam in definitione loci. Secundo, particulam ponendam per modum differentiæ. Et tertio concludit definitionem loci. Secundum ibi : *Ut autem vas*. Tertium ibi : *Quare continentis terminus.* Item, primo ponit conclusionem, et probat. Secundo, probat minorem suæ rationis, ibi : *Sed propterea quod.* Est igitur conclusio ista : Locus est terminus corporis continentis. Probatur ; quia vel locus est materia, vel forma, vel spatium separatum inter latera corporis continentis, vel terminus corporis continentis ; sed non est aliquod prædictorum trium, igitur relinquitur quartum. Major patet : quia non est aliquid aliud, per quod possint salvari conditiones loci prius positæ.

Loci genus

Sed propterea quod. Hic probat minorem. Et primo ostendit, quod locus non sit forma. Secundo, quod non sit spatium separatum. Tertio, quod non sit materia. Quarto, concludit definitionem suam. Et quinto, infert considerationem de loco esse difficilem. Secundum ibi : *Ex eo autem.* Tertium ibi : *Et materia etiam.* Quartum ibi : *Si igitur nihil horum trium.* Quintum ibi : *Videtur autem.* Primo, præmittit quare forma videtur esse locus; et intelligit per formam ultimam superficiem corporis contenti, quæ videtur esse locus. Primo, quia continet locatum. Secundo, quia ipsa, et verus locus, scilicet terminus corporis continentis, sunt æqualia. Tertio, quia locus verus, et ejus superficies sunt simul : igitur propter istas convenientias extrema superficies corporis contenti videtur esse locus, quod tamen est falsum : quia illæ superficies sunt termini diversorum corporum : una enim est terminus corporis contenti, et altera est terminus continentis ; modo locus debet esse terminus illius, quod est separatum a locato : igitur impossibile est, quod extrema superficies locati sit ejus locus.

31. Text. 36. *Locus non est spatium separatum.*

Ex (2) *eo autem.* Hic probat, quod locus non sit [a] spatium separatum. Et primo præmittit, quare locus videtur esse hujusmodi spatium, et est [b] motivum istud, quod videmus, quod in eodem vase primo est unum corpus ; postea aliud manente consimili distantia laterum corporis, quod non esset, nisi spatium interceptum inter hujusmodi latera, esset receptivum, et locus. Hoc autem probat tripliciter. Secundo ibi : *Si autem.* Tertio ibi: *Non est autem.* Prima ratio est, quia frustra ponitur talis dimensio separata ad faciendum partes continentis distare ab invicem, cum aliud corpus succedens potest facere partes distare, sicut prius distabant per corpus, quod transfertur de illo loco.

Si autem (3) *esset aliquod spatium.* Text. 37. Secunda ratio : quia si esset tale spatium separatum, sequeretur quod essent infinita loca, quod est impossibile : quia tunc esset loci locus, et sic in infinitum. Et patet consequentia : quia [c] cujuslibet totius sunt infinitæ partes, quarum quælibet haberet locum sibi proprium, scilicet partem spatii separati, quod est locus totius.

Non est autem. Ponitur tertia ratio :

quia ad prædictam rationem potest responderi, negando consequentiam: quia totum bene est in loco per se; sed pars esset in loco per accidens, scillicet ad locationem totius. Hoc non valet: quia sequeretur, quod nihil esset per se in loco, nisi totus mundus, quia nihil aliud a mundo esset in loco, nisi sicut pars mundi in parte loci totius mundi, et sic quodlibet aliud a mundo esset in loco per accidens.

32. Text. 38. *Locus videtur esse materia.* *Et materia* (4) *etiam.* Hic ostendit, quod locus sit materia. Unde antiqui movebantur ad ponendum locum esse materiam. Primo propter hoc, quod, sicut in loco sibi invicem succedunt diversi motus, ita etiam in materia fiunt successive diversæ transmutationes. Secundo propter hoc, quod sicut locus manet, remoto locato, ita etiam manet materia facta transmutatione. Tertio sicut locus est inseparabilis a locato ad istum sensum, quod sicut locus non potest esse sine locato, ita materia non potest esse sine forma. Unde propter istas similitudines accipiebant phantasiam, quod locus est materia.

Locus non est materia *Verum illud quidem.* mprobat istud dupliciter: Primo, quia multum differunt ab invicem ransmutatio facta in materia, et transmutatio facta in loco. Unde transmutatio, (d) materiæ est substantialis, et propter hoc dicimus, quod illud est aqua, quod prius fuit aer, id est, illud quod nunc est informatum forma aquæ, prius fuit informarum forma aeris: sed transmutatio facta in loco, est mutatio localis solum, et ideo ab ista mutatione habemus alium modum loquendi, ut dicendo, ubi prius fuit aqua, nunc est aer. Secunda ratio est ista: quia materia est indivisa ab eo cujus est materia, et non continet ipsum, imo materia continetur loco; locus autem est separatus ab eo, cujus est locus, igitur locus non est materia.

Si igitur (5) *nihil horum trium locus est.* Hic concludit prædictam conclusionem, scilicet, quod locus non est materia, nec forma, nec spatium separatum interceptum inter latera corporis continentis; sed est terminus corporis (e) continentis. 33. Text. 39.

Videtur (6) *autem aliquid*, etc. Infert corollarium, quod consideratio de loco apparet difficilis: quia propter rationes prædictas in principio, quæ faciebant difficultatem de loco, adhuc prædictæ similitudines movent ad ponendum, quod locus sit materia, vel forma. Similiter insensibilitas aeris movet ad ponendum, quod spatium separatum sit locus: quia ex quo in vase non apparet corpus sensibile, vulgus credit, quod nihil facit distare latera vasis, nisi præcise dimensio separata. Text. 40.

Ut autem (7) *vas.* Hic inquirit particulam ponendam in definitionem loci per modum differentiæ; et vult probare, quod locus est immobilis. Unde per hoc est differentia vasis a loco, quia locatum in vase simul movetur vase moto, et quiescit ad quietem vasis. De ista immobilitate dimitto usque ad quæstiones. Text. 41. *Loci differentia*

Quare continentis terminus, immobilis primus, locus est. Hic concludit definitionem loci. Secundo, declarat illam, ibi: *Atque propter hoc medium.* Definitio est ista, *Locus est terminus continentis immobilis primus*: et ponitur *terminus* per modum generis, quia locus est terminus, quæ est superfi- *Definitio loci.*

cies : ponitur *continentis*, ad differentiam ultimæ superficiei corporis contenti, quæ non est locus, eo quod non est separata a locato : et ponitur *immobilis* ad differentiam vasis, quod movetur cum locato ; et ponitur *primus*, id est, immediatus, ad denotandum, quod locus est superficies, et superficies continentis immediata locato, ad differentiam superficiei convexæ corporis locantis.

Locus est immobilis. *Atque* (8) *propter hoc medium.* Hic declarat definitionem. Primo, quod locus est immobilis. Secundo, infert corollarium. Et tertio, declarat, quod locus sit terminus corporis continentis. Secundum ibi : *Quare cum leve.* Et tertium ibi : *Propter hoc.* Dicit primo, quod medium cœli, et ultimum, id est, ultima superficies cœli versus nos, est locus simpliciter sursum ; sed medium cœli, id est, superficies continens corpus in medio cœli, id est, terra, est locus simpliciter deorsum : modo ista duo semper manent immobilia, quia licet circa medium moveatur, tamen immobile est ratione distantiæ ab istis inferioribus ; et ideo cum *sursum et deorsum*, quæ sunt differentiæ loci, sint immobiles, sequitur quod (f) locus sit immobilis.

35. *Quare cum leve.* Infert corollarium, quod leve naturaliter movetur sursum et grave deorsum naturaliter; et ideo locus deorsum est medium, scilicet locus terræ, et ad medium, id est, locus aquæ ; sed locus sursum est ipsum ultimum, id est, ultima superficies cœli versus nos, vel ad ultimum, id est, locus aeris.

Locus est terminus corporis continentis *Et propter hoc.* Hic declarat, quod locus est terminus corporis continentis propter duo : Primo, quia ille terminus *corporis continentis*, continet locatum ad modum vasis. Secundo, quia ille terminus *est simul cum corpore locato*, exponendo ly *simul* privative, scilicet per privationem corporis intermedii.

ANNOTATIONES

(a) *Locus non est spatium separatum.* Nota, quod antiqui diversimode ponebant locum esse spatium separatum. Quidam enim dicebant tale spatium esse corpus animatum indivisibile, immobile, et immateriale. Alii dicebant non esse quid reale, sed secundum se quoddam vacuum, cujus *esse* erat carentia corporis, ut repleri posset. Alii putabant inter extremitates, seu latera superficiei alicujus continentis esse spatium, et intervallum interceptum, quod quidem erat dimensiones quædam de prædicamento Quantitatis, in quibus corpus locatum recipiebatur ; quas dimensiones dicebant esse immobiles, ut sic succedentia corpora in ipsis possent locari ; quæ etiam dimensiones penetrabantur cum corpore adveniente, etiam secundum profunditatem ; et sic totum locatum erat in loco secundum quamlibet dimensionem. 36. *Locum esse spatium separatum diversimode ponebant antiqui.*

(b) *Et est motivum istud.* Nota, quod istorum opinio (ut elicitur ex Commentatore) sumpta est ab æstimatione vulgi. Cum enim in dolium vacuum infunditur vinum, vulgares non putant vinum recipi in dolio, sed in spatio illo, ubi enim aerem non experiuntur, existimant esse simpliciter vacuum : ob idque aliqui antiqui, aut Platonici, aut alii, dicebant esse in illo inani quasdam dimensiones interminatas, quæ erant quantitates separatæ ab aere inde exeunte, et a vino subintrante, quæ quidem se penetrabant prius cum aere, et postea cum vino, eo modo (ut opinor) quo Christiani credimus corpora gloriosa cum quantitate cœli se penetrare. Dicitque Aristoteles hanc opinionem aliquam habere apparentiam : quia si ibi non esset aliud præter corpus continens, et corpus contentum, sequeretur, vel

quod locus non esset aliud a locato, vel a corpore continente, quorum utrumque est falsum. Consequentia est nota : quia ibi nihil aliud est intelligere. Minor probatur, quia manente eodem loco, mutatum locatur , ergo distinctum quid est locus a locato. Similiter manente eodem loco, non manet idem corpus continens, ergo locus aliud est a corpore continente : sed nihil aliud intelligi potest esse præter corpus continens, et contentum[1], nisi dimensiones spatii in nullo corpore existentis : ergo tales dimensiones, vel spatium sunt locus.

37. *Pars non est per se in loco.* (c) *Patet consequentia, quia cujuslibet totius*, etc. Nota, quod pars non est per se in loco,quia non potest undique ambiri a loco. Si enim per se ambiretur a loco,singulæ partes per se essent in loco ; sed ideo pars est in loco, quia est in toto, quod est per se in loco. Ex hoc patet consequentia, nam si datur intervallum, quod se penetret cum locato, omnes partes, et particulæ locati undique ambirentur, atque per se essent in loco, sed tales particulæ sunt infinitæ : ergo loca erunt infinita simul.

Materia quare non sit locus. (d) *Unde transmutatio materiæ est substantialis.* Nota, quod Aristoteles excludit materiam esse locum triplici constituta differentia. Prima, quod materia ita recipit successive formas, ut virtute illius idem subjectum recipiat in recto diversa prædicata successive : nam propter materiam, quæ manet eadem, concedimus aliquo modo id quod erat aer, nunc esse aquam, et proprie id quod erat album, nunc esse nigrum. De loco autem non ita : sed in obliquo concedimus, quod in eodem loco ubi erat aer, nunc est aqua. Secunda differentia est, quod materia recipit formam tanquam subjectum ; et ideo materia, et forma non separantur, sed sunt unum subjecto : omnia enim quæ sunt in Petro, sunt idem subjecto : locus autem non isto modo recipit locatum, sed tanquam res diversa. Tertia differentia est, quod locus continet locatum : materia vero non continet formam, sed suo modo continetur.

(e) *Est terminus corporis continentis.*Nota, quod antiqui, ut infra text. 61. copiosius patebit, dimensiones illas, et spatium separatum censebant esse accidens per se subsistens sine subjecto, quæ cum recipiunt corpus Physicum, exercent vicem loci : cum vero carent illo, censebant esse vacuum. Et propterea appellabant illud spatium vacuum separatum, scilicet a corpore Physico, atque adeo, ne quis putet locum continere illas dimensiones immobiles supra impugnatas, subdit Aristoteles in text. 39. quod per contentum nihil aliud intelligit, quam corpus ipsum mobile secundum locum. 38.

(f) *Sequitur, quod locus sit immobilis.* Nota, quod Aristoteles probat locum esse immobilem per differentiam vasis, et loci. Quamvis enim vas, et locus multum conveniant (utrumque enim est continens extrinsecum, et divisum a re) differunt tamen, quia tale continens dicitur vas, secundum quod eo defertur, et movetur contentum ; sed continens dicitur locus secundum quod ab ipso, et ad ipsum natum est moveri locatum, ipso manente ; cujus signum est, quia si continens moveatur cum contento, ut pars fluvii cum navi, utimur continente ut vase, et non ut loco, et magis utimur in tali motu locali fluvio, et ripis tanquam loco, quam ipsa aqua deferente. Unde totus fluvius magis locus est, quia immobilis omnis. Nam illud dicitur immobile, ut ad præsens spectat, ad quod corpora naturaliter moventur, quæ cum ad *sursum*, et *deorsum* moveantur : et illud quod est ultimum in corporibus circulariter motus versus nos semper manet in eadem distantia, et elongatione ad nos, et dicitur *sursum* ; quia est ultima superficies corporis cœlestis versus nos,et similiter medium universi, id est, centrum est locus deorsum, quæ *sursum*, et *deorsum* semper manent, ideo locus immobilis dicitur : quapropter terra, quæ simpliciter gravis est, ad medium tendit, qui est locus *deorsum*, ignis,quia levissimus sursum tendit, et ad ultimum ; aqua vero, quia non tam gravis, *Locus et vas differunt.*

ejus locus est circa medium, et similiter aer, quia non levissimus, ejus locus est circa ultimum.

QUÆSTIO II

Utrum locus sit spatium separatum, sive spatium contentum inter latera continentis

Arist. *c*. 5. Themist. et Simpl. *ibid*. Aver. *com*. 35. Avic. 2. *suffic*. *c*. 6. Alb. Mag. *tract*. 1. *c*. 8. *et* 9. D. Thom. *lect*. 11. *et opusc*. 52. Scotus *quodl*. 11. Canon. *q*. 1. *art* 2. Suar. *tom*. 2. *Metaph*. *disp*. 51. *sect*. 2. Fonseca 5. *Met*. *c*. 5. *sect*. 1. Conimb. 4. *Physic*. *c*. 5. *q*. 1. Ruvius *ibid*. *q*. 1. *et* 2. Complut. *disp*. 19. *q*. 1. § 2. Fuentes *q*. 1. *diffic*. 1.

Arguitur quod sic : quia nisi locus
1 esset spatium separatum, sequeretur, quod aliquod corpus esset sine loco. Consequens est inimaginabile : quia inimaginabile est, ut videtur quod sit aliquod corpus, quin sit alicubi. Probatur consequentia, quia totus mundus categorematice loquendo, est in loco, et tamen non potest imaginari locus ejus, nisi ponatur esse spatium separatum, ergo, etc.

Secundo, illud est locus, in quo diversa corpora sibi invicem succedunt ; sed in spatio separato diversa corpora sibi invicem succedunt. Exemplum, si ad imaginationem, una columna annihilaretur, aere circumdante non moto localiter, tunc in illud spatium, quod nunc occupat columna, potest succedere aliud corpus: ergo, etc.

Tertio, illud est locus, quod continet locatum, et est æquale locato ; sed spatium separatum continet locatum, et est æquale locato ; igitur, etc. Major patet : quia soli loco conveniunt illæ proprietates. Et minor probatur, quia spatium continens aliquod corpus est præcise tantum secundum omnem dimensionem, quantum est illud corpus.

Quarto, vel locus est ultimum cor- 2.
poris continentis, vel spatium contentum inter latera corporis continentis : quia probatum est prius, quod non sit materia, vel forma ; non potest dici, quod sit ultimum corporis continentis, quia nullius corporis est dare ultimum, et quocumque dato, convenit dare alterius.

Quinto sequeretur, quod nullum corpus posset redire in eumdem locum, in quo prius fuit. Consequens est falsum : quia de multis corporibus dicitur, quod sunt ubi prius fuerunt. Probatur consequentia, quia non apparet impossibile, quod corpus possit ingredi in eamdem superficiem, in qua prius fuit ; ideo si debet redire in eumdem locum, hoc est in idem spatium.

Sexto, sequeretur quod aliquod corpus moveretur localiter, quod tamen non esset in loco. Consequens est impossibile, et contra Commentatorem in isto quarto, comm. 43. qui ponit differentiam inter esse in loco corporum circulariter motorum, et illorum quæ moventur motu recto ; quia quando aliquod movetur motu recto, necesse est, quod proprie, et per se sit in loco. Consequentia patet, quia posito quod totus mundus moveatur motu recto, tunc non esset in loco nisi spatium separatum ponatur ejus locus.

Oppositum arguitur per Aristote- 3.
lem in isto, text. 36. et 37. et inde. Et probatur ex alio ; quia tunc sequeretur, quod dimensiones penetrarent se : quia dimensio spatii separati esset æque longa, æque lata, et æque pro-

funda, sicut corpus contentum infra ipsum, et per consequens illæ penetrarent dimensiones corporis, et e contra.

Divisio quæstionis

In quæstione primo videbitur, an sit aliquod spatium separatum, vel aliqua distantia separata. Secundo videbitur, posito quod tale spatium esset, an esset locus.

Impossibile est secundum Aristotelem aliquod corpus creari extra cœlum.

Quantum ad primum, notandum est secundum Aristotelem, quod impossibile est aliquod corpus creari extra cœlum, aut etiam aliquod vacuum fieri infra cœlum : et ideo apud ipsum nulla potest fieri ratio ad probandum spatium separatum esse. Sed quia nos concedimus ex fide, quod Deus potest utrumque facere, ideo ex illa possibilitate, et imaginatione arguitur, quod de facto sit aliquod spatium separatum, vel saltem possit esse ; quia Deus potest creare unam fabam, vel unum lapidem supra convexum ultimæ sphæræ, et illum movere motu recto elongando a cœlo, tunc ille lapis plus distabit a cœlo, quam prius ; quia prius tangebat cœlum, et nunc non tangit, et non distat nisi per spatium separatum intermedium : igitur de facto est aliquod spatium separatum.

Secundum fidem datur de facto spatium separatum

4. Secundo, quia extra istum mundum Deus potest creare unum alterum mundum, et non in indivisibili ; igitur in divisibili, et non in alio divisibili, quam in spatio separato : igitur de facto est illud spatium separatum.

Tertio, creet Deus extra mundum istum tres mundos tangentes se invicem secundum puncta eo modo, quo sphæræ se tangunt ; tunc latera istorum mundorum distant ab invicem, et non nisi per spatium separatum : ergo, etc.

Quarto, sint *A* et *B*, duo lapides, quorum unus sit Parisiis, et alter Romæ, et sint *C*, *D*, duo alii lapides, qui tantum distent per pedale ; tunc annihilet Deus omne medium inter istos lapides ; tunc quæro utrum isti lapides distent ab invicem, vel non? Si sic, habetur propositum, quod spatium separatum est distantia. Si non : contra, quia isti lapides non tangunt se, ergo distant.

Item, non potest assignari ratio, quomodo se haberent ad invicem lapides *A*, *B*, quam lapides *C*, *D*, quod est impossibile ; quia inter lapides *A*, *B*, patet esse spatium longitudinis centum leucarum, et inter lapides *C*, *D*, non potest esse corpus unius pedis.

Ad omnes istas rationes faciliter responderet Aristoteles negando casum, in quolibet. Cum arguitur ; dico admittendo casus, et pono istam conclusionem : Nullum est spatium separatum. Probatur, quia ista est falsa, *aliquod est spatium :* igitur ista negativa est vera, *nullum est spatium separatum*. Tenet consequentia per locum a contradictoriis ; et antecedens apparet : quia propositio affirmativa est falsa, cujus alter terminus pro nullo supponit : modo iste terminus *spatium separatum* pro nullo supponit, quia spatium separatum nihil est : quia si esset aliquid, jam non esset spatium separatum, ergo, etc.

Nullum es spatium separatum.

Ad rationes. Ad primam dico, quod propter motum localem rectum non oportet ponere aliquod spatium separatum circumdans mobile, quod movetur ; et ideo admisso casu, Deus moveret fabam, dico, quod faba nec tangeret cœlum, nec dista-

ret a cœlo, sed potest distare, posito quod Deus crearet intermedium corpus. Ex quo patet, quod nunc de facto nullum est spatium, nec distantia extra cœlum, imo iste mundus, sive in isto mundo est totum spatium, seu distantia tota, quod est in rerum natura.

6. Ad secundam, concedo quod Deus potest creare unum alium mundum ; et non oportet quod creet ipsum in divisibili, vel in indivisibili, quia in nihilo potest eum creare.

Ad tertiam, dico quod illi mundi sic se tangentes non distarent nisi secundum lineas circulares, secundum quas est corpus intermedium.

Ad quartam, dico quod illo casu posito, lapides non distarent ab invicem, nec se tangerent. Et sic patet, quod nulla est distantia,nec spatium, nec potest esse quin sit aliqua quantitas faciens distare, ut corpus, linea. superficies. Et hæc de primo.

7. Quoad secundum, notandum quod aliqui imaginantur (a), quod contentum spatium infra latera continentis, quod est præcise æquale corpori locato, et contento, est locus ipsius : et tale spatium est quandoque cum alio corpore circumdante,ut columna, et spatium suum continetur aere ; et quandoque hujusmodi spatium est sine corpore extrinseco continente, cujusmodi est spatium continens totum mundum : et tunc isto secundo modo dicunt spatium esse locum, et istam opinionem probant rationibus ante oppositum : et ista opinio est multum probabilis, nec potest evidenter impugnari. Attamen pono conclusionem contrariam:Locus non

us non spatium aratum.

est spatium separatum. Probatur ; quia si sic ; sequeretur quod corpora naturalia non moverentur ad sua loca. Consequens est falsum, ut patet 4. hujus, text. 36. Et probatur consequentia : quia illud spatium nihil est, ut patet ex primo articulo : modo ad illud, quod nihil est, non movetur aliquid naturaliter. Secundo, sequeretur quod non esset ratio, quare grave magis descenderet deorsum, quam ascenderet sursum, aut quod moveretur ad aliam differentiam positionis ; consequens est falsum : quia semper videmus ipsum ascendere. Consequentia patet, quia in illo spatio separato non est diversitas partium, propter quam grave debeat potius moveri ad unam partem, quam ad aliam. Tertio sequeretur, quod essent loca actu infinita ; consequens est falsum, et impossibile : et consequentia probatur, quia in quolibet corpore sunt infinitæ partes, quarum quælibet est æque per se in spatio separato imaginato sicut et totum ; igitur si illud spatium sit locus, sequitur quod erunt loca infinita.

Nunc ad rationes. Ad primam,conceditur consequens, quod mundus 8.
totus categorematice sumptus non est in loco, quia non habet superficiem extrinsecam circumdantem ipsum.

Ad secundam,dico quod est ultima superficies corporis circumdantis, quæ est versus locatum, nec ex hoc sequitur quod sit dare ultimam partem proportionalem : quia superficies non est pars proportionalis corporis.

Ad tertiam,negatur major ; sed debet plus addi, quod illius corporis in quo diversa corpora naturalia sibi invicem succedunt, locus sit superfi-

cies terminata ad corpus succedens, seu locatum.

Ad quartam, negatur antecedens : quia tale spatium nec est æquale, nec inæquale. Item, non continet ; quia nihil est, ideo nullo modo est locus.

Ad quintam, potest universaliter concedi consequens. Et quando aliquoties dicimus quod corpus est in eodem loco, ubi prius, verum est æquivalenter : quia eumdem situm, et ordinem habet nunc ad corpora quiescentia, sicut ante.

Ad sextam, concedo quod Commentator ponit differentiam illam : quia credit impossibile esse fieri vacuum infra mundum, vel aliquod corpus moveri extra mundum motu recto.

ANNOTATIONES

9. (a) *Aliqui imaginantur quod spatium contentum*, etc. Nota, quod Philoponus præcipuus Aristotelicus in hac re deserens Aristotelis sententiam, existimat locum esse intervallum quoddam finibus conclusum trina dimensione præditum. Quod antequam probet, supponit, quod hujusmodi spatium est trina illa dimensio absque substantia longitudinis, latitudinis, et profunditatis; cui spatio diversa succedunt corpora, et quod spatium quodlibet corpus occupat ; ut si imaginemur vas omni corpore carens, illud spatium, et intervallum quod est inter latera vasis, est hujusmodi trina dimensio, in qua recipitur corpus ab illa distinctum ; quod spatium, et trina dimensio est locus. Hoc supposito, sic probat intentum : Proprietates, quæ conveniunt loco, potius apparent convenire intervallo, quam superficiei ; ergo potius intervallum est locus, quam superficies. Probatur antecedens, si hujusmodi intervallum est locus, tunc facile apparet, quomodo locus est æqualis locato omnino, quandoquidem trinam habet dimensionem sicut corpus locatum. Insuper hujusmodi intervallum est immobile quod loco tribuitur, neque movetur per accidens, sicut superficies : manet enim illud intervallum perpetuo corporibus variis in eo succedentibus. Et quod immobile maneat probatur, non enim moveri potest secundum substantiam, quia non est substantia ; neque secundum qualitatem, quia non est qualitas ; neque secundum quantitatem, quia nequit augeri, aut minui ; neque secundum locum, quia loci non est locus ; ergo omnino manet immobilis, atque adeo est locus.

Secundo probatur. Illud ponendum est pro loco, quo melius solvuntur dubitationes, quæ habentur de loco ; sed posito intervallo pro loco, melius hoc consequitur, quam posita superficie ; ergo, etc. Major est Aristotelis *cap. 4. hujus libri* ; et minor inductione probatur per omnes dubitationes, quæ accidunt circa locum ; hoc enim posito, facile est salvare quomodo locus contineat locatum, quomodo maneat immobilis, etc. Tertio probatur ; facilius solvuntur dubia, quæ circa spatium, quam ea, quæ circa superficiem contingunt ; ergo potius spatium est locus, quam superficies. Probatur antecedens : difficile enim est solvere quomodo superficies contineat locatum, et sit immobilis, etc. Non autem est difficile solvere instantias circa spatium : si enim ponere intervallum dubites, ne inde vacuum concedas, quod est inconveniens in natura, eo quod illud tale intervallum, quod præter corpus locatum ponitur, est suapte natura vacuum, facile respondebis non cum Epicuro, (cujus est etiam hæc opinio) dicente non esse inconveniens dare vacuum in natura ; sed cum Philopono dicente, quod quamvis sua natura tale spatium sit vacuum, quia distinctum quid est a corpore, non tamen datur sine corpore, sicut materia, quæ distincta est a forma, nunquam datur sine forma. Et rursus, si secundo dubites ponere spatium pro loco, quia eo posito, daretur infinitum, illud scilicet quod est extra cœlum, potestque sus-

cipere corpus; quia cum non habeat finem, eo quod neque superficiem : superficies enim est in corpore, intervallum autem corpus non est, quare infinite extenditur. Quod quam falsum sit dari actu infinitum, tertio libro ostensum est. Respondetur quidem tale spatium non esse infinitum, quantum ad corpora suscipienda necesse fuerit: neque fatendum est superficie carere, quæ finis sit illius trinæ dimensionis.

1 Ad rationes autem Aristotelis, quibus probabat spatium tale dabile non esse ; quia inquit Aristoteles ex eo sequeretur dari infinitum, respondet Philoponus negando sequelam : intervallum enim hujusmodi, cum non corpus, sed trina dimensio sit, quando corpus tale replet spatium, indivisibile est, quia incorporeum ; corpus autem dividere, quod incorporeum est, minime potest.

Ad aliam rationem, quæ probabat, si spatium esset locus, tunc esse plura loca simul : Respondet non esse inconveniens dari simul plura loca hujusmodi, eo quod intervallum est incorporeum, quare unum alterum non impediet, sicut in melle ; verbi gratia, sunt plura incorporea, scilicet color, dulcedo, etc.

Nota secundo, quod licet hæc opinio contra Aristotelem militet, a multis tamen probabilis reputatur : quia tamen eam respuit hîc Doctor Subtilis, ideo a nobis amplectenda non est, atque adeo, ad ejus rationes in hunc modum respondeo : et ad primam cum Scoto in responsione ad quartum, quod tale spatium non est æquale, nec inæquale. Item non continet, quia nihil est : si enim aliquid esset, duo quam maxima sequerentur absurda : Primum, quod daretur accidens sine subjecto, hoc autem majus absurdum est, quam dicere superficiem esse locum. Quod autem daretur accidens sine subjecto, patet, quia tale spatium ponitur a subjecto separatum, et divisum. Secundum absurdum est, quod duo corpora se penetrarent, quod naturaliter est impossibile. Probatur sequela, quia tales dimensiones quantitatis penetrantur cum dimensionibus locati ; ergo datur penetratio corporum. Probatur consequentia : quia penetratio non inconvenit in substantiis, quia absque inconveniente materia penetratur cum forma : neque in qualitatibus, siquidem experientia docet qualitates esse simul in eodem subjecto, ut dulcedo, et albedo in lacte ; ergo inconveniens penetrationis corporum est de quantitatibus intelligendum ; maximum ergo absurdum est dicere tales dimensiones se penetrare cum dimensionibus locati, siquidem absolute sequitur penetratio corporum.

Ad secundum respondens, suppono cum Divo Thoma immobilitatem loci pensandam esse secundum distantiam quamdam a partibus mundi, et secundum situm, qua immobilia sunt, ut distantia, qua modo disto a cœlo, semper hîc manet. Et si hinc alío moveor, manet hîc distantia, et aliam acquiro ; cum ergo locus non solum superficies sit, sed superficies cum distantia certa et situ, et ratione hujus distantiæ sit immobilis, verum est locum esse immobilem, quamvis sola superficies mutetur, quia superficies cum tali distantia nunquam mutatur : atque adeo melius salvatur immobilitas loci, ponendo locum esse superficiem, quam spatium separatum. Suppono secundo, quod superficies non tantum ut latitudo sine profunditate considerari debet, sed ut terminus ipsius profunditatis : cui superficiei ut sic, quod convenit ipsi corpori, convenire dicimus. Sicut quando duo corpora se tangere dicimus, non quidem quod penetratio corporum detur, hoc affirmatur, sed quia in superficie se tangunt. Similiter totum locatum continetur a superficie, quia est terminus corporis, et cujuslibet alterius superficiei, et pariformiter dicimus superficiem, quæ locus est, æqualem esse locato, quia superficies concava continentis est æqualis locato, id est, superficiei convexæ locati. Si enim superficies concava loci, quæ distinguitur a corpore, extenderetur, et similiter superficies convexa locati, illæ duæ superficies essent omnino æquales se- 12.

cundum longitudinem et latitudinem, nam profunditatem non haberent : nam superficies indivisibilis est secundum profunditatem, et indivisibile additum indivisibili non facit majus : atque adeo superficies convexa locati potest circumferri super superficiem concavam corporis locantis, et nihilominus una non erit altera major : et ex hac doctrina patet solutio ad rationes, quibus Philoponus probat locum esse illud spatium.

13. Nota tertio, quod Avicenna *secundo libro suæ sufficientiæ, cap.* 6. citat quorumdam sententiam affirmantium locum non esse quid reale ; sed secundum se quoddam vacuum, cujus esse est carentia corporis, ita ut repleri possit ; verbi gratia, spatium, quod intra vas consideramus, si ibi non sit aer, aut aliud corpus, illud tale spatium est vacuum, aptumque ad quodlibet recipiendum corpus ; non tamen concedit hæc opinio dari actu vacuum, quia, inquit, tale sic spatium semper uno, vel altero corpore repletur. Hanc opinionem videtur amplecti Valesius, eamdem Toletus probabilem reputat. Sed contra hanc opinionem sic arguitur ; vel illud spatium secundum se est aliquid, vel nihil : si nihil ; ergo non est locus. Si aliquid ; ergo substantia, vel accidens ; si substantia, ergo corporea, vel incorporea ; si incorporea, non poterit esse extensa et profunda cum locato, quia hoc est munus rei corporeæ. Si corporea, ergo habet quantitatem, et tunc dabitur penetratio corporum. Si accidens ; ergo, vel quantitas, vel qualitas : si quantitas, secundum omnes dimensiones dabitur penetratio corporum : si qualitas, erit accidens sine subjecto, et non erit extensum, ita ut in ipso extendi possit corpus.

QUÆSTIO III

Utrum locus sit ultima superficies corporis continentis

Vide auctores *quæst. antecedenti* citatos

1. Arguitur quod non : quia illud non est locus, in quo non possunt sibi invicem succedere diversa corpora ; sed in superficie non possunt sibi invicem succedere diversa corpora ; igitur locus non est superficies. Major patet per Aristotelem in isto quarto, text. 3. et 34. ubi probans locum esse, arguit sic ; illud est locus, in quo diversa corpora sibi invicem succedunt. Minor probatur, quia non videtur verisimile naturaliter, quod aer consimiliter dividatur per corpus succedens, sicut erat prius divisus per aliud corpus.

Secundo, illud non est locus, quod non habet virtutem conservativam locati ; sed superficies non habet virtutem conservativam locati ; ergo, etc. Major patet, quia est una proprietas loci : et minor probatur ; quia superficies est quantitas, quæ non est de potentiis activis, vel passivis, ut dicit Commentator super isto quarto, comm. 48. modo conservare est agere : igitur si superficies non potest conservare, superficies non est locus.

Tertio, si locus esset superficies, sequeretur, quod duæ superficies essent immediatæ ; consequens est impossibile, ut patet 6. hujus, text. 2. et 3. Consequentia probatur : quia superficies ultima continentis esset immediata superficiei contenti.

2. Quarto, sequeretur quod aliquid continue mutaret locum, et non moveretur localiter ; consequens implicat contradictionem, quia moveri localiter non est aliud, quam mutare locum. Consequentia probatur, posito quod stante columna non mota, aer continue deferatur per ventum ; certum est, quod columna est continue in alia, et alia superficie aeris ; si

igitur superficies sit locus, sequitur quod illa columna continue mutaret locum, et tamen per casum non moveretur localiter. Confirmatur, quia arcem stantem fixam in campis dicimus esse in eodem loco, in quo prius fuit, jam est annus, et tamen certum est, quod non est in eadem superficie ; igitur locus non est superficies.

Quinto, sequeretur quod aliquid moveretur localiter,et tamen non mutaret locum ; consequens est falsum : quia moveri localiter non est aliud, quam esse continue alibi, et alibi : igitur si aliquod non mutet locum ipsum, non movetur localiter. Consequentia probatur, posito quod aliquod corpus una cum aere circumdante ipsum moveatur localiter, ita ut æque velociter tunc illud corpus continue manet in eodem loco, quia in eadem superficie, et tamen ipsum movetur localiter per casum ; ergo, etc.

Sexto, quia locus et superficies sunt distinctæ species Quantitatis, ut patet in Prædicamentis ; igitur locus non est superficies. Consequentia tenet ; quia si essent eadem res, jam non ponerentur species distinctæ.

3. Septimo, quia particulæ loci copulantur ad alium terminum communem, quam particulæ superficiei ; igitur locus non est superficies. Consequentia nota est ; et antecedens patet in Prædicamentis ; ubi dicit Aristoteles,quod partes superficiei copulantur ad lineam ; sed partes loci copulantur ad eumdem terminum, ad quem partes corporis.

Octavo,si locus esset superficies,sequeretur quod idem esset in diversis locis ; consequens est falsum. Consequentia probatur ; quia terra non est in aliqua una superficie, sed in superficie aeris et aquæ ; igitur si locus est superficies, sequitur, quod terra simul est in diversis locis.

Nono, quia locus debet esse omnino immobilis, ut patet in isto quarto, text. 41. et 42. sed superficies est immobilis ; igitur talis superficies non est locus. Minor patet, quia moto corpore moventur omnia, quæ sunt in corpore ; igitur cum superficies sit in corpore, sequitur, quod movetur ad motum corporis. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto quarto, text. 35. et 41.

Notandum, quod de ista quæstione est duplex opinio ; una ponit, quod (a) superficies non est aliqua res secundum profundum distincta a corpore, sed superficies est ipsum consideratum, tamen ut est mensurabile secundum dimensiones duas tantum ; et tunc dicunt, quod locus est corpus locans secundum partes propinquas corpori locato ; et ideo dicunt, quod locus est ultimus terminus corporis continentis, id est, ultima pars, quæ est versus locatum. Ex quibus inferunt, quod ejusdem loci sunt infinita loca ; quia ejusdem locati ultima tertia continentis est locus. Item ultima quarta , ultima centesima , et sic in infinitum. Secundo inferunt, quod locus est major corpore locato. Tertio, quod locus est mobilis per se, et ita de aliis proprietatibus, quæ sunt contraria dictis Aristotelis. 4. *Opinio Nominalium.*

Alia opinio ponit, quod superficies est res indivisibilis secundum profundum, habens longitudinem, et latitudinem tantum et sic linea, et superficies sunt res distinctæ a corpore, et istam credo veriorem ; quia magis concordat cum dictis Mathema- *Opinio Realium.*

ticorum, et cum dictis Philosophi in 6. hujus, text. 2. et deinceps, et ideo non est ponendum, quod locus sit corpus, sed superficies corporis, et qualiter hoc sit, declarabitur in sequentibus.

5. *Divisio quæstionis.* In quæstione primo videbitur, unde aliquid dicatur moveri localiter; quia de hoc fit difficultas in arguendo. Secundo, videbitur unde locus dicatur immobilis, et tertio respondebitur ad quæsitum.

Moveri localiter unde aliquid dicatur. Quantum ad primum notandum, quod aliqui respondent per tres propositiones; quarum prima est, quod aliquid ex hoc dicitur moveri localiter, quod mutat locum. Secunda est, posito quod locus alicujus corporis simul moveatur cum illo corpore; tunc illud corpus non mutat locum, quia continue manet in eodem loco. Ex quibus sequitur tertia, quod cœleste corpus non movetur localiter. Et quando objicitur, quod omnes judicant illud corpus moveri localiter, respondent, quod hoc est secundum opinionem famosam, quæ ponit, quod locus sit spatium separatum: quia sic certum est, quod corpus est in alio spatio, quam prius, tamen hoc non est verum secundum opinionem veram de loco.

6. Contra istam opinionem arguitur; quia illud mobile, quod movetur simul cum loco suo, plus distat ab aliquo quiescente, quam prius distabat, et non plus distat per motum illius quiescentis, quia jam ponitur ipsum quiescere; igitur plus distat per motum illius mobilis, quod movetur cum suo loco; igitur tale mobile movetur non obstante, quod non mutet superficiem in qua est.

Ideo, quantum ad istum articulum dico, quod ex hoc aliquid dicitur moveri localiter, quia aliter se habet, quam prius respectu alicujus quiescentis; et hoc secundum se totum, vel secundum partem, vel saltem quod aliter se haberet respectu alicujus quiescentis, si aliquod quiescens esset. Et dico notabiliter *secundum partem*: quia cœlum movetur localiter, et tamen non se habet taliter secundum totum ad aliquod quiescens, quam prius, sed secundum partem tantum: quia aliqua pars cœli modo plus distat ab aliquo quiescente, quam prius. Verum est tamen, quod si omne motum localiter haberet extra se locum quiescentem, tunc ex hoc posset dici, aliquid moveri localiter, quod mutaret locum, et hoc de primo.

Quoad secundum, scilicet, quomodo locus sit immobilis, ponit Commentator duas conclusiones: Prima est, quod locus est immobilis per se. Probatur, quia quælibet pars inexistens toti, aut inexistens mobili est immobilis per se. Secunda conclusio est, quod locus est mobilis per accidens. Probatur, quia moto aliquo corpore per se, moventur per accidens omnia illa, quæ sunt in illo; sed corpus continens est mobile per se; igitur locus, quæ est superficies, consequenter est mobilis per accidens. Contra istam responsionem arguitur: quia si immobilitas loci non intelligeretur aliter, sequeretur quod locus non esset alio modo immobilis, quam materia, vel forma; consequens est falsum: quia Aristoteles arguit locum non esse materiam ex eo, quod locus est immobilis: modo ista consequentia non valeret, si locus et materia essent consimiliter immobiles.

7. *Locus qu[o]modo s[it] immobili[s] secundu[m] Comment[a]torem.*

Opinio Comment[a]toris rej[i]citur.

Consequentia probatur, quia tam locus, quam materia est immobilis per se, et aliter non, ideo contra primam causam primæ conclusionis; quia pars inexistens toti bene est mobilis per se; quod patet: Primo, quia una pars maris movetur, sine hoc quod totum mare moveatur. Secundo, quia unius virgæ una pars flectitur sine hoc, quod reliqua moveatur, et hoc est verum de corporibus, quæ non sunt dura, et compacta in tantum, quod una pars non potest flecti, aut moveri alia non mota.

...s quo-...o im-...ilis se-...ndum ...lum.

8\. Ideo istis dimissis, dico quod altero duorum modorum locus potest dici immobilis: Primus ([b]) modus est, quod locus est immobilis, id est, non est de necessitate mobilis ad motum locati; et in hoc differt immobilitas loci ab immobilitate materiæ, quia ad motum locati necesse est materiam, et omnia, quæ sunt in Locato, moveri. Alius modus est, pro quo notandum, quod iste terminus *locus*, supponit pro superficie, connotando continentiam locati, et cum hoc connotat situm, et ordinem locati respectu universi, scilicet in comparatione ad cœlum, et corpora quiescentia mundi.

...s bi-...m di- idem.

Ex quo patet, quod aliquis locus potest dici idem dupliciter: uno modo simpliciter; alio modo secundum æquivalentiam. Ille locus dicitur idem simpliciter, qui prius fuit, quæ est eadem superficies, et cum hoc in eodem situ respectu universi, in quo prius fuit, ita ut tantum distet a lateribus cœli, et a corporibus quiescentibus mundi, quantum prius. Sed ille locus dicitur idem secundum æquivalentiam, quia prius fuit, qui est in eodem situ respectu universi, licet superficies varietur: verbi gratia, arbor fixa in campis est in eodem loco secundum æquivalentiam, in quo prius fuit, licet sit in alia superficie, propter hoc, quia ipsius arboris ad latera cœli, et ad corpora quiescentia mundi est tanta distantia, quanta erat prius. Et quod hujusmodi ordo, vel situs locati respectu aliorum corporum mundi connotetur per hoc nomen *locus*, patet ex hoc quod hujusmodi ordo, vel situs locati, vel loci significatur, et denotatur per adverbia et syncategoremata designantia locum, ut *hîc*, vel *ibi*, quemadmodum dicimus, quod Joannes est in eodem loco, in quo prius fuit, vel Joannes est ubi prius fuit; dato quod non sit in eadem superficie, sed propter hoc solum, quod eodem modo se habet ad quiescentia, quæ circumstant, sicut prius.

Ex istis potest inferri probabiliter, quod sicut idem corpus est alia, et alia proportio, secundum quod refertur ad alia, et alia corpora, ita eadem superficies potest dici aliter, et aliter locus secundum quod est in alio, et alio situ respectu universi. Istis præmissis dico, quod locus est mobilis (c) simpliciter: quia movetur ad motum continentis, cujus est superficies; sed tamen est immobilis secundum æquivalentiam([d]), quia dato quod in eodem situ succedant superficies diversorum corporum circa aliquod corpus, propter hoc non movetur locus ejus, sed semper manet idem locus æquivalenter. Patet igitur qualiter locus dicitur immobilis: quia vel æquivalenter semper est in eodem situ idem locus, non obstante motu corporum, quæ succedunt in illo situ; vel dicitur immobilis ex eo quod non est de necessitate mo- 9.

Locus est simpliciter mobilis et immobilis per æquivalentiam.

bilis ad motum locati. Et hoc de secundo.

10. Quoad tertium, notandum est quod isti duo termini *superficies*, et *locus* se habent sicut subjectum et passio : quia ultra significationem hujus termini *superficies*, iste terminus *locus* connotat continentiam locati. Secundo notandum est, sicut apparet 7. text. 17. Metaph. et 1 hujus, text. 14. quod in definitione propriæ passionis debet poni suum subjectum loco Generis una cum differentiis subjecti explicantibus connotationes, et significationes, quas propria passio addit ultra significationem sui subjecti. Tertio notandum, quæ sunt illa quæ iste terminus *locus* connotat, ultra significationem hujus termini *superficies*, et dico primo, quod connotat continentiam locati. Secundo connotat separationem a locato, quia locus debet esse superficies continentis divisa a locato, et immediata locato. Tertio, connotat immobilitatem, et propter hoc additur ista particula *immobilis primum*, id est, non de necessitate mobilis ad modum locati. Ex quibus sequitur, quod ista est definitio completa loci, *Locus est superficies corporis continentis divisi a locato, et immediata sibi immobilia a locato :* et forte debet removeri hæc particula *primum*, quia per eam denotatur idem, quod per hanc particulam *immediata*.

Locus est superficies. Nunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio, locus est superficies(e) Probatur, quia locus est, ex prima quæstione, vel igitur est materia, vel forma, vel spatium separatum, vel corpus, vel superficies continentis ; sed non est aliquod prædictorum, ut probatum est ; ergo, etc.

11. Secunda conclusio, locus est immobilis. Probatur ratione Commentatoris, quia nisi ita esset, sequeretur quod corpora naturalia frustra moverentur ad sua loca ; consequens est falsum, ut patet 2. hujus : quia natura nihil facit frustra. Consequentia probatur : quia si ad motum locati de necessitate moveretur locus, vel hoc esset recedendo a locato, vel appropinquando ad locatum : non primo modo, quia tunc locatum nunquam posset attingere, et per consequens non moveretur. Nec secundo modo : quia frustra moveretur ad locum, cum locus debeat moveri ad ipsum. *Locus immobil[is]*

Definitio loci est bona. Tertia conclusio : Prædicta definitio loci est bona definitio *quid nominis.* Probatur, quia illa est bona definitio *quid nominis*, per quam significatur explicite, quidquid per definitum significatur implicite ; sed sic in prædicta definitione : nam ibi ponitur superficies loco Generis : quia in definitione passionis loco Generis debet poni subjectum. Secundo, ponitur *continentis*, ad designandum continentiam locati. Tertio, ponitur *divisi a locato*, ad differentiam superficiei continuæ locato, per quam terminatur. Quarto ponitur *immediata* sine hac dictione *primum*, ad differentiam superficiei convexæ locantis, quæ non est locus proprius illius, quod locatur. Et ultimo ponitur *immobilis* ad designandum, quod locus non de necessitate movetur ad motum locati.

12 Nunc ad rationes. Ad primam, conceditur major, et negatur minor ; quia in eadem superficie, sive in eodem loco secundum æquivalentiam succedunt sibi invicem diversa corpora.

Ad secundam, negatur minor: quia locus, scilicet, illa superficies, habet virtutem conservativam locati virtute corporis continentis, cujus ipsa est superficies.

Ad tertiam, concedo consequens, scilicet, quod duæ superficies diversorum corporum sunt immediatæ, hoc tamen est impossibile in eodem corpore.

Ad quartam, negatur consequentia: quia non debet proprie dici alius locus, nisi cum hoc mutetur situs respectu corporum quiescentium mundi; et ideo licet mutetur de una superficie in aliam, tamen semper est idem locus secundum æquivalentiam.

Ad quintam, negatur consequentia: quia ex hoc, quod superficies movetur secum, non sequitur quod mutet locum: quia illa superficies est alter situs secundum æquivalentiam, quam prius fuit propter hoc, quod est in alio situ.

Ad sextam, respondetur sicut ad quartam.

13. Ad septimam, dico quod (f) particulæ loci copulantur ad eumdem terminum, scilicet ad lineam, ad quam copulantur partes superficiei. Et quando Aristoteles dicit, quod partes loci, etc. dico quod ibi loquitur secundum famositatem, sicut dicit Commentator 7. Metaph. com. 8. quod famosum erat, quod locus sit spatium separatum.

Ad octavam, negatur consequentia. Ad probationem dico, quod terra est in uno loco composito ex duobus locis diversis per aggregationem: quia una pars ejus est superficies aeris, et alia superficies aquæ.

Ad nonam dico, quod sicut locus est immobilis, sic et superficies, quia omnino idem sunt: unde non est necesse superficiem extrinsecam locato moveri ad motum locati. Item, si argueretur, diversa loca sunt ad invicem contraria; verbi gratia, locus sursum loco deorsum; sed omnis superficies est quantitas, et quantitati nihil est contrarium, ut patet in Prædicamentis. Et confirmatur: quia superficies sive ponatur sursum, sive deorsum, est ejusdem rationis: igitur si non contrariatur actu, quando est deorsum, nec etiam quando erit sursum; sed locus sursum contrariatur loco deorsum, igitur locus non est superficies. Ad ista dico, quod loca (g) non sunt contraria, nisi ratione dispositionum, quæ sunt in illis locis, et sic illæ quantitates sunt contrariæ.

ANNOTATIONES

(a) *Una ponit, quod superficies non est aliqua res*, etc. Nota quod Ocham, ejusque sequaces negantes superficiem esse rem distinctam a corpore, dicunt corpus et superficiem esse terminos supponentes pro eodem, diversis connotationibus: aiunt enim, quod pars extremalis corporis est superficies; de hac autem controversia non est hîc disputandi locus. Convincuntur vero falsitatis, quia hîc Aristoteles vehementer suadet locum esse superficiem realiter distinctam a corpore. Nam ex professo negat hîc textu 8. locum esse corpus; asserit vero locum esse terminum continentis; distinguit ergo inter corpus, et terminum continentis, et per consequens inter superficiem et corpus. 14. *Ocham.*

(b) *Primus modus est, quod locus est immobilis*, etc. Nota, quod circa loci immobilitatem tam antiqui, quam moderni Philosophantes diversas habuerunt opiniones. Quidam enim antiqui dixerunt, quod licet Aristoteles in libris Physicorum tractet de *Opinio multiplex de immobilitate loci.*

motu universaliter, specialiter tamen tractat de motu primi mobilis, ostendendo ejus per se passiones, ut quod sit *uniformis*, *regularissimus*, *infinitus*, *communis;* et sic de aliis ejus passionibus. Similiter de tempore, quod est quædam passio : quia est passio motus primi mobilis, et non aliorum motuum; nec curat determinare de tempore, ut est passio aliorum motuum. Ita consimiliter definit locum primi mobilis, non autem locum in universali, cum dicit, quod locus est ultimum corporis continentis immobile primum : definit locum, prout est superficies corporis, id est, alterius cœli continentis ; quoniam primum mobile habet aliud cœlum ipsum continens, et ambiens, et illius cœli ambientis superficies est omnino immobilis, sicut et illud cœlum est immobile ; *primum*, id est, immediate ipsum primum mobile continens. Illa ergo ultima superficies corporis omnino est immobilis, subjective et objective, cum illud cœlum sit omnino incorruptibile, et æternum ; et iste est primus modus explicandi loci immobilitatem.

15. Alii vero dicunt, loca elementorum naturaliter esse distincta, ita quod concavum unius elementi est locus immobilis alterius elementi, ita ut ultra illud concavum nunquam naturaliter ulterius moveatur, nec etiam continens ultra superficiem contenti naturaliter possit moveri. Hinc est, quod ultima elementorum naturaliter sunt immobilia. Explico hanc sententiam exemplo : Accipiamus centrum mundi, quod est ultimum inferius, et accipiamus ultimum superius, quod est concavum Lunæ ; quatuor elementa, quæ continentur infra ista duo ultima, habent loca sua determinata, et omnino immobilia, et superius et inferius : et pono exemplum de igne elementari, et dico, quod concavum orbis Lunæ sic est immobile, non quod non moveatur circulariter, sed sic est immobile, quod semper est permanens in eadem dispositione, id est, quod non potest transferri, nec ad inferius, nec ad superius ; et per consequens locus ultimæ superficiei ignis est immobilis ; imo dato per impossibile, quod totum corpus lunare annihilaretur, nunquam ignis ascenderet ultra locum, in quo nunc est, quia habet locum suum ultra quem ascendere non potest. Ideo superficies imaginata, ambiens ultimam superficiem ipsius sphæræ ignis, est locus ejus immobilis in sursum, et deorsum, et quod dixi de igne, intelligendum est de omnibus elementis ; et hæc videtur esse intentio Aristotelis et Commentatoris in quarto Physicorum textu comm. quadragesimi primi, et quadragesimi secundi. Nam distinguunt locum a vase per immobilitatem : quoniam vas secundum eos est locus mobilis, et pars fluvii ambiens navem, non est locus navis, sed habet rationem vasis, ac totus fluvius dicitur locus.

Tertius dicendi modus antiquorum est, quod speculatio de loco est duplex ; una Mathematica, et altera naturalis : consideratio de loco Mathematica est, quando Aristoteles definit locum dicens, locus est superficies corporis continentis, etc. Naturalis enim ut naturalis non considerat proprie rationem loci, sed rationem vasis. Omnis autem locus, qui habet rationem vasis, mobilis est. Unde observandum est, quod Mathematica consideratio de loco, est consideratio superficiei corporis continentis absque hoc, quod consideretur corpus naturale, cujus est illa superficies. Unde Mathematica considerat superficiem aeris ambientem, et continentem immediate, non curando in quo corpore existat ; sed præcise illam considerat ab omni corpore naturali absolutam, atque ita est immobilis quia entia Mathematicalia sunt immobilia, quia abstrahunt a motu, et a materia sensibili ; nec est in tali abstractione mendacium, quia considerant hæc præter hæc, non sine istis. Quare locus, ut de eo considerat Mathematicus, est omnino immobilis. Cæterum secundum naturalem considerationem mobilis est, et habet rationem vasis : quia loci naturalis consideratio, nimirum quatenus superficies est in corpore naturali hoc, vel illo, illa superficies est

16. *Speculatio de loco est duplex.*

bene mobilis, et subjective, et objective; sicut et corpus naturale cujus est. Et hæc opinio videtur esse Commentatoris *in hoc* 4. *comm.* 131. ubi dicit, quod consideratio loci est magis Mathematica, quam naturalis.

17. *[Op]inio Neo[te]ricorum [P]hilosophantium [de] immo[bil]itate lo[ci].* Moderni autem Philosophantes, alia via salvant loci immobilitatem. Quidam enim dicunt, quod locus dicitur immobilis propter immobilitatem situs, quantumcumque enim aer circumstans mutetur, vel moveatur: quia tamen locatum eumdem situm semper retinet, dicitur habere locum immobilem; est enim situs omnino immobilis, quia non mutatur, nisi ad mutationem situati, et non ad mutationem continentis, cum sit in ipso situato subjective, et non in ipso continente; atque adeo mutatur, et movetur ad motionem, et mutationem contenti, sine situati, et continentis. Sed hæc positio stare non potest: quia aut per situm intelligit aliquid extra animam, aut aliquid existens in anima objective. Si secundum, patet quod non est ad propositum. Si primum, aut situs dicit aliquod relativum, vel aliquod absolutum. Si dicit aliquod relativum, cujus fundamentum sit situatum, et terminus sit continens, sequitur necessario, quod ad variationem continentis variatur situs, quia ad variationem termini variatur respectus. Si vero situs dicat aliquod reale absolutum, et hoc de genere Quantitatis, sequitur quod situs erit mobilis, quia omnis quantitas continua videtur esse mobilis.

18. Ideo alii dicunt, quod locus est immobilis per respectum ad primam Intelligentiam, quæ est omnino immobilis; dicunt autem sic loquentes, quod locatum habet alium, et alium respectum ad primam Intelligentiam, nunc in Oriente, Meridie, et Occidente: talis autem respectus ad primam Intelligentiam, licet sit corruptibilis objective, non est tamen mutabilis subjective. Sed nec ista positio stare potest. Tum quia dubium supponit, quod varietur respectus præsentiæ ad primam Intelligentiam secundum variationem locorum, cum prima Intelligentia sit omnibus in quocumque loco existentibus æqualiter indistans, seu præsens. Unde aliquis existens in Occidente est tam præsens primæ Intelligentiæ, sicut si esset in Meridie, vel in Oriente in quacumque parte universi: tum etiam, quia tantum assignat immobilitatem loci formaliter accepti, nihil autem dicit de immobilitate loci fundamentaliter.

Est etiam quidam alius dicendi modus, quod locus est immobilis per respectum ad centrum, quod est omnino immobile: sed neque hic modus dicendi salvat loci immobilitatem; quoniam locus, qui dicitur immobilis, est ipsa superficies continens, ut patet ex ratione loci. Centrum autem mundi nihil continet, sed ab alio continetur, cum sit indivisibile.

Thomistæ alium dicendi modum imaginati sunt, qui in duobus consistit. Primum est, quod ratio immobilitatis loci consistit in respectu, vel in ordine locati, quem habet ad totum corpus sphæricum cœli, et ad fixionem polorum, et centri. Secundum est, quod ad unitatem numeralem loci sufficit, quod ex parte locatorum servetur idem ordo in specie ad totum cœlum; ex parte autem cœli potest servari idem ordo secundum numerum. Primum declarant ex comparatione, quam facit Philosophus in *hoc quarto, textu quadragesimo primo*, ubi dicit: Quapropter cum in eo quod movetur, quippiam moveatur, moveturque id, quod intus est, ut in flumine navis, ut vase magis quam loco utitur continente; vult autem immobilis esse locus. Quocirca totus magis fluvius locus est, quia immobilis totus est. Quibus verbis intendit Philosophus quod in flumine duo videmus: Primum, quod quælibet pars fluvii decurrit, eo quod nulla pars aquæ signatæ permanet. Secundum, quod totus fluvius in quantum servat eumdem situm permanet immobilis. Ex his duobus sequitur, quod si navis ligetur in flumine per anchoram, vel ad lignum, et comparetur ad partes aquæ, quæ subterfluunt, dicitur esse in alio, et alio loco materialiter, sicut in alio, 19. *Opinio Thomistarum de immobilitate loci.*

et alio vase. Si autem comparetur ad totum fluvium, dicitur esse semper in eodem loco : quia licet semper alia, et alia aqua subterfluat, tamen navis semper retinet eumdem ordinem ad totum fluvium ; et ut sic locus navis habet immobilitatem, scilicet per ordinem ad totum fluvium.

20. Et quod dictum est de navi locata in flumine, applicant ad res locatas in universo. Nam licet quælibet pars universi sit mobilis, totum tamen universum non mutat locum subjecto, atque adeo locus sursum dicitur immobilis, quia concavum orbis Lunæ semper est in eadem distantia ad centrum. Similiter locus deorsum est immobilis, quia semper stat eadem distantia centri ad concavum Lunæ. Unde si locus sursum, et deorsum deberent mutari, oportet totum universum transferri : veluti si locus navis ligatæ in flumine mutari deberet, oportet totum fluvium transferri. Et addunt, quod non solum locus sortitur immobilitatem ex ordine ad universum, quod non mutatur secundum substantiam, sed etiam ex fixione polorum, et centri : nam semper locatum est in eadem distantia non solum ad centrum, sed etiam ad polos.

Secundum autem, scilicet de unitate loci, in hunc modum declarant. Nam sicut Padus dicitur continue manere idem flumen propter eumdem ordinem secundum speciem ad unicum fontem principium ipsius, non quod aqua, quæ est hodie in hac parte, sit illa, quæ fuit heri ; nec ordo, qui est hodie hujus aquæ, sit ille ordo idem numero, quem aqua prior habuit ad eumdem fontem ; sed est consimilis in specie ad eumdem terminum numero, scilicet ad eumdem fontem numero. Ita in proposito ad unitatem numeralem loci sufficit, quod servetur idem ordo distantiæ secundum speciem in omnibus superficiebus aeris, et aquæ circumdantis locatum ad primum continens, quod manet idem numero, et quod non mutatur secundum subjectum. Et licet ordo superficierum aeris successive locantium (ut puta turrim) ad primum continens sit tantum unus specie, et alius, et alius numero per variationem subjecti, et fundamenti ; tamen ordo primi continentis ad hujusmodi superficies mane idem numero, et non tantum idem specie.

(c) *Locus est mobilis simpliciter : quia movetur ad motum continentis, etc.* Nota, quod immobilitas loci non provenit, eo quod locus distet a polis mundi, et a centro terræ, ut dicebant Thomistæ : quia nihil dicitur simpliciter immobile respectu alicujus mobilis, et variabilis, sed respectus distantiæ est variabilis ; ergo locus respectu illius non est immobilis, et invariabilis. Probatur minor : quia variato subjecto, variatur quodcumque accidens ipsius, sive absolutum, sive respectivum ; sed possibile est, imo de facto contingit, quod varietur localiter subjectum continens locatum ; ergo et respectus in illo fundatus. Nam detur, verbi gratia, quod manus mea sit in aere actu faciens distare latera ipsius aeris, tunc illa superficies dicit respectum ad polos, etc. Sed illa superficies potest variari si manus recedat ab illa parte aeris, tunc enim ille aer non est amplius locus, neque illa superficies manet sic amplius, scilicet habent latera sic distantia ; aut si ille aer moveatur, quia enim est corpus naturale, potest moveri localiter, et ibidem succedere alius numero ab eo : ergo subjecto eodem numero non manente, nullum accidens manet idem numero, sive absolutum, sive respectivum, et tunc nec manebit idem locus. Neque sufficit dicere, quod Thomistæ respondent, scilicet, quod quamvis superficies, ut est ultimum continentis, varietur, non tamen variatur, ut est ultimum Universi, quod est dicere, quod quamvis hæc numero superficies varietur, alia tamen illi succedit, quæ est in eadem distantia ad polos, etc. Et sic non dicitur variari superficies taliter distans, quamvis dicatur superficies variari, eo quod tota ratio loci in omnibus continentibus est ex primo continente, seu locante, scilicet cœlo. Neque hoc, inquit Scotus, in *secundo distinctione secunda, quæstione quinta,* sufficit dicere , quia contra hoc sic argumentor : ideo illa

21. *Opinio Thomistarum refellitur.*

superficies est ultima Universi, quia primo est ultima partis universi ; sed respectu partis universi,hoc est, respectu illius continentis, cujus est superficies, est alia et alia ; quia etiam variatur, et est aliud, et aliud illud, cujus est : ergo etiam est alia, et alia, respectu totius universi. Probatur consequentia ; quia non erat respectu universi, nisi quia et partis universi, quod talis sit respectu universi, quia est talis respectu alicujus partis, quæ erat major hujus discursus. Probatur a simili, licet enim sint in aliquo toto multæ partes, tamen quod competit ipsi per unam partem præcise, et postea per aliam præcise, non est idem numero ; verbi gratia, si modo mihi competit esse claudum per dexterum pedem, et postea sanum contingat esse claudum per sinistrum præcise, non est eadem numero clauditas, quamvis per partes ejusdem totius hoc mihi adveniat. Similiter si distare modo a centro, et a polis mundi per decem dietas contingat mihi per hanc superficiem, quæ modo me circumscribit, et eadem distantia contingat per aliam, quæ superficies sunt partes universi, tamen alia quidem, et alia distantia est, et immobilitas respectu universi ; siquidem alia, et alia respectu partis universi, scilicet alterius, et alterius superficiei : non ergo sumenda est hujusmodi immobilitas loci penes talem distantiam, si quidem est multiplex, et simpliciter mobilis , quia subjectum est multiplex, et simpliciter mobile.

22. *...inio Scoti de immobilitate loci.*

(d) *Sed tamen est immobilis, secundum æquivalentiam.* Nota, quod Scotus in 2. ubi supra dicit, quod locus habet immobilitatem oppositam omnino motui locali, et incorruptibilitatem secundum æquivalentiam, per comparationem ad motum localem. Primum probatur, quia si locus, qui dicatur *A*, moveretur localiter, recederet ab uno loco, et accederet ad alium : ergo si *A* recedit a loco, erat in loco ; et tunc quæro de illo loco, a quo recedit locus *A*, moveaturne, an non localiter ; si non, ergo neque *A*, scilicet, primus locus movetur localiter, quia non est major ratio de uno, quam de alio. Si sic, ergo erat in loco, et tunc de alio loco, et sic in infinitum. Ne ergo detur hujusmodi processus in infinitum in locis, dicendum est, quod locus non movetur localiter, et eadem ratio formari poterat de loco ad quem accederet locus *A*, si moveretur localiter. Secundo probatur, quod neque per accidens possit locus moveri, quia tunc similiter esset in infinitum processus, sicut prius. Probatur sequela, quia si locus movetur per accidens, per accidens est in loco ; sicut motis nobis moventur omnia, quæ sunt in nobis : et sicut cum moveor, movetur etiam per accidens superficies mea, et albedo mea, et similitudo mea : sicut ergo ego sum per se in alio, et alio loco, ita etiam accidentia mea sunt per accidens in alio, et alio loco. Similiter dicendum est de loco, quod si movetur per accidens, est per accidens in alio, et alio loco , alias non moveretur localiter ; et idem de illo alio, et alio loco, quod si moverentur per accidens, daretur processus in infinitum. Probatur tertio esse inconveniens locum moveri per accidens ; inde enim sequeretur, quod fixum moveretur, id est, quod locus, quem oportet esse fixum, moveretur ; in quantum enim locus locat, quiescit : quia locus non movetur ad locabile, sed potius locabile movetur ad locum acquirendo aliam, et aliam superficiem loci.

23 Secundum probatur, scilicet incorruptibilitas loci ; licet enim corrumpatur locus moto ejus subjecto, id est, aere localiter, ita ut moto aere localiter non maneat in eodem ratio loci, quæ prius,sicut probatum est, neque eadem ratio loci potest manere in aqua succedente, quia idem accidens numero non potest manere in duobus subjectis : tamen illa ratio loci succedens, quæ est alia a ratione præcedenti secundum varietatem, est eadem præcedenti per æquivalentiam quantum ad motum localem : nam ita incompossibile est motum localem esse ab hoc loco in hunc locum, sicut si esset omnino idem numero locus : nullus au-

tem idem motus localis potest esse ab uno *ubi*, ad aliud *ubi*, quæ duo *ubi* non correspondeant duobus locis differentibus specie propter spatium interceptum : quia talia loca habent alium respectum non tantum numero, sed etiam specie ad totum universum ; loca autem specie distincta a respectu universi sunt, *sursum*, *deorsum*, *dextrum*, *sinistrum*, *ante et retro*, quæ sunt species loci positæ ab Aristotele in hoc quarto, et hujusmodi loca sic specie differentia sunt diversæ superficies, quæ differunt specie,non quia superficies, quia ut sic, sunt ejusdem speciei ; sed quia superficies, in quibus sunt respectus innuentes diversam differentiam constitutivam diversi loci : et ex hoc illi respectus, qui sunt tantum numero alii, videntur unus numero, quia ita sunt indistincti respectu motus localis, sicut si tantum esset unus respectu numero, sicut, verbi gratia, hæc vox *homo*, quotiescumque prolata dicitur una vox numero et distingui numero ab hac voce *lapis*, et tamen impossibile est, eamdem vocem numero bis proferri, quot enim sunt prolationes, tot sunt voces numero distinctæ,atque ita hæc vox *homo*, et hæc, *lapis*, non tantum numero, sed etiam specie distinguuntur ; tamen quia respectu conceptus significati per hanc vocem *homo*, semel prolatam æquivalet huic voci *homo*, iterum prolatæ per æquivalentiam respectu significati, dicuntur esse una vox numero *homo*, et *homo*, *lapis*, et *lapis* bis, et millies prolatæ. Sic in proposito locus dicitur immobilis per se, et per accidens localiter, et est corruptibilis moto subjecto localiter, quia tunc non manet amplius eo illa relatio ; est tamen incorruptibilis secundum æquivalentiam, quia necessario succedit illi corpori, in quo fuit ista ratio loci, aliud corpus, in quo est alia ratio loci numero a præcedenti, eadem tamen præcedenti secundum æquivalentiam per comparationem ad motum localem.

24. (e) *Locus est superficies*. Nota, quod in explicatione hujus conclusionis (in qua gravissimi Theologi, et Philosophi conveniunt) maxime dissentiunt philosophantes, ita ut non solum Sancti Thomæ Schola Scoticæ adversetur, sed etiam inter se et ipsi Thomistæ, et Scotistæ non consentiant. Ideo,ut exacte hæc conclusio explicetur, definitionem loci traditam ab Aristotele, quomodo Thomistæ,et alii exponant, indicabo ; deinde quæ sit germana Doctoris Subtilis intentio circa loci quidditatem, aperiam.

Definitio loci explicatur. Quoad primum, Scotus, quæstione prima hujus libri, definitionem loci sic declarat, prænotando quid invenire sit in loco : est siquidem superficies corporis, est et duplex respectus, quorum alter est loci ad locatum, ut continentis ad contentum ; alter vero distantiæ a centro, et a polis mundi ; est etiam qualitas conservativa locati. Hujusmodi autem qualitas invenitur in loco, secundum quod locus accipitur pro loco naturali conservativo locati, de quo postea dicturi sumus : modo solum de loco præciso, qui ut sic dicit superficiem, et illos respectus, ponit hanc conclusionem : Locus dicit superficiem corporis continentis, et duplicem respectum ; supponit tamen pro superficie de genere Quantitatis, et connotat duplicem relationem, quarum altera est relatio continentiæ loci ad locatum ; altera distantiæ loci a centro, et a polis mundi. Probat primam partem conclusionis ex Aristotele ponente locum in genere Quantitatis : ergo aliqua species Quantitatis est locus, at esse non potest trina dimensio, nec una tantum sufficit ; ergo est superficies. Secundo probatur ; locus est æqualis locato ; sed ex his, quæ dicit locus, sola superficies est æqualis locato, et non aliqua relatio : ergo locus est superficies. Secundam partem sic probat : sicut se habet genus ad sua significata, sic locus ad sua, sed genus licet dicat naturam, et secundam intentionem, supponit pro natura connotando secundam intentionem : ergo locus supponit pro superficie, connotando illas duas relationes. Confirmatur ex Aristotelis definitione, ubi dicit : Locus est superficies corporis continentis immobilis, denotans in verbo *continentis* relationem conti-

nentiæ : non enim quæcumque superficies, sed quæ est ultima corporis continentis versus locatum, est locus, ergo talem superficiem concomitatur respectus continentiæ loci ad locatum, ut locus sit superficies.

25 Ex hoc infert Sotus hanc relationem continentiæ, quam habet locus ad locatum, et quam dicit superficies, quæ est locus, illa connotando, esse passionem, effectumque formalem loci. Secundo, infert definitionem loci descriptivam esse, quia per passionem datur, scilicet per hanc relationem. Tertio, infert locum esse rem absolutam secundum *esse*, et relativam secundum *dici*.

Secunda relatio denotatur in definitione, in verbo *immobilis* : per hanc enim intelligit Aristoteles respectum distantiæ ad centrum, et ad polos mundi.

Toletus fere idem dicit aliter explicatum. Locus, inquit, formaliter est superficies, non autem quælibet, sed habentis relationem ad locatum, scilicet corporis continentis locatum, quod ideo habet relationem ad locatum, quia ipsum ambit, et continet : essentia igitur loci est superficiem esse, quia est quantitas, atque ita superficies est genus proximum ad locum : differentia autem est subjectum ejus, scilicet corpus continens. Modus iste definiendi probatissimus est, et a nobis pluries repetitur, et ab Aristotele desumptus. Accidentia enim definiuntur per subjectum, quod est differentia contrahens genus, ut curvitas nasi facit simitatem. Similiter superficies corporis continentis facit locum, et relationes illæ continentiæ, et distantiæ sive immobilitatis, non inveniuntur (inquit) in entitate loci ; sed prima scilicet continentiæ in corpore est ambiente, quod ut sic est ejus differentia modo dicto. Per aliam autem, quam dicit ly *immobilis*, denotatur modus sic se habendi immobiliter, quod superficies sic se habeat, quod alibi talem modum sic se habendi non habeat. Dicitur autem locus immobilis : quia quamvis superficies mutentur, et corpora continentia, simulque cum illis relationes continentiæ, et distantiæ in individuo, quia mutatis subjectis mutantur et accidentia ; tamen manent in specie, quia omnes relationes sunt ad eumdem terminum distantiæ, et sufficit ad unitatem loci numeralem, quod relationes distantiæ sint ejusdem speciei, et ad eumdem terminum.

Scotus in secundo, distinctione secunda, 26.
quæstione quinta, et in Quodlibeto, quæstione undecima, eamdem sequitur opinionem, diverso tamen modo explicatam ; cujus doctrinam tam a Thomistis illam referentibus, et refutantibus, quam a quibusdam Scotistis illam sequentibus, ita explanatur : Locus est superficies corporis continentis immobilis, qui supponit materialiter pro superficie, et formaliter pro relatione distantiæ, et continentiæ. Locum autem supponere pro superficie ex ipsa Aristotelis definitione eliciunt : nam dicit, quod locus est superficies, etc. Tum quia ea, quæ ponuntur in aliqua definitione, vel sunt æque essentialia, vel æque accidentalia ; at superficies, et relatio distantiæ, et continentiæ ponuntur in hac definitione ; ergo sunt æque essentialia loco, et per consequens locus supponit formaliter pro illis respectibus. Et confirmatur, quia illud est de essentia alicujus, quo variato, variatur ejus essentia, et quo non variato, essentia non variatur ; sed variata relatione distantiæ, et manente eadem superficie, variatur locus : et non variata relatione, variatis superficiebus non variatur locus ; ergo illa duplex relatio est formaliter locus. Tertio probatur a Toleto : locus est superficies cum tali duplici relatione ; sed superficies contrahitur per talem relationem, ut sit locus ; ergo locus formaliter est relatio. Probatur consequentia, quia constituens, et determinans habet formæ locum.

Hæc expositio (videri meo) non est conformis doctrinæ Scoti : quapropter ut doctrina Scoti melius intelligatur, observandum est primo ex eodem Scoto *in quarto distinctione decima*, quod corpus quantum, 27.
Opinio quorumdam Scotistarum de loci quidditate rejicitur.

eo quod tale est, habet positionem, quæ est passio quantitatis, hoc est, ordinem partium in toto, ita ut hæc pars habeat ad illam ordinem inferioris, vel superioris. Rursus secundum hanc rationem corporeitatis tale corpus locabile est in aliquo loco, quæ locabilitas, et aptitudo ad locari est ejus passio ; quod quidem corpus, quando localiter movetur, transit ab uno *ubi*, ad aliud *ubi* : termini enim *a quo*, et *ad quem*, inter quos motus localis fit, sunt duo *ubi*.

Secundo observandum est, quod corpus esse in hoc *ubi* est esse in loco ; et hoc est circumscribi a loco, vel a superficie corporis continentis : et ad hanc relationem extrinsecus advenientem, quæ est *ubi*, consequitur statim alia relatio extrinsecus adveniens, quæ est situs ; quæ quidem est relatio ordinis partium ad locum, sive partium locati ad partes loci, vel locantis, ita scilicet quod partes locati coextenduntur partibus loci, et totum locatum commensuratur toti loco, in quo habet *ubi*.

28 Tertio observandum est, quod in superficie continente, et circumscribente locatum, vel in corpore cujus est superficies, correspondet una relatio, quæ dicitur *ubi* activum, ex hoc quod continet, et circumdat locatum : vel, ut melius loquar, ex hoc quod locatum est præsens loco, ita quod ultra corpus locatum, et locans nihil absolutum invenire est in loco, seu in superficie pertinens ad rationem loci, sed quidquid invenitur, est respectivum : invenitur enim et *ubi* activum, et forte invenitur etiam et situs activus situans locatum, relatio videlicet correspondens in loco illi, quæ est in locato, secundum quod partes locati habent ordinem ad locum, eo quod sunt in loco. Similiter, quia locus locat, et circumscribit locatum, ex quo in ipso est *ubi* activum, quæ est relatio continentiæ, erit quidem et situs activus, relatio scilicet a qua locus dicetur situans locatum, hoc est, quod partes loci ordinem habeant ad partes locati, secundum quod partes locati respondent partibus loci. Invenitur etiam relatio immobilitatis, a qua locus est immobilis, cujus differentiæ sunt sursum, et deorsum, quæ proportionabiliter inveniuntur etiam in locato passive, sicut in loco active, ita ut locus locet immobiliter sursum, vel deorsum, et locatum locetur sursum, vel deorsum.

Scoti sententia de quidditate loci explicatur.

Ex his dico primo, quod non est de ratione loci, quod locus qui est superficies, sit corporis continentis superficies. Si enim separata esset talis superficies, ita ut non esset ultimum illius corporis, adhuc esset locus, et præcise continens. Probatur conclusio : locus circumscribere debet locatum secundum superficiem indivisibilem in profundum, eo quod cum debeat æquari locato tantum secundum latitudinem, et longitudinem, dimensio profunditatis impertinens sit ad locum ; ergo non est de ratione loci, nisi quod sit superficies continens, non autem quod sit corporis continentis. 29.

Toletus male intellexit Scotum.

Dico secundo, quod locus non componitur intrinsece ex superficie, et respectibus. Probatur conclusio : absolutum et respectus non faciunt per se unum conceptum ; sed locus est quid absolutum, ergo non componitur ex superficie, quæ est quid absolutum, et respectibus. Consequentia est legitima, et minor est evidens : et major est Scoti, Quodlibeto undecimo, improbantis, quod *ubi* per se importet absolutum, et respectum : absolutum enim, inquit, et respectus non faciunt unum per se conceptum : sed cujuscumque generis est conceptus per se unus, neque absolutum contrahit respectum, neque e contra. Hac conclusione apparet, quam male Toletus intellexit Scotum, quando pro illo format rationem dicens, quod respectus contrahit superficiem ad constitutionem loci, locus enim est unum per se : ex absoluto autem et respectivo nequit fieri unum per se, sed unum dumtaxat per accidens.

Dico tertio, quod locus est formaliter, id est, quidditative superficies continens immobiliter per æquivalentiam. In hac conclusione volo dicere Genus loci esse superficiem, differentia autem contrahens Genus, 30.

est ea quæ ita contrahit superficiem, ut in tali superficie statim oriantur tales relationes supradictæ, et constituatur ex tali Genere, et ex tali differentia non cognita, nisi per has ejus relationes, hæc species, scilicet, locus. Hæc conclusio habet robur in Aristotelis doctrina, docentis definire per passiones magis rei naturam indicantes, quia fere nulla differentia nobis cognoscibilis est. Insuper et in hoc quarto libro asserit Aristoteles loci naturam per ejus proprietates indagandam esse. Quod autem locus naturam harum relationum in sua quidditate includat, probatur, et primo de respectu continentiæ. Nam Aristoteles in hoc libro asserit, quod idem locus manet succedentibus sibi invicem corporibus ; ergo relatio continentiæ, quam hic locus ad hoc corpus contentum habebat, non erat de ratione loci. Probatur consequentia, quia relatio perit perempto ejus termino : ergo ablato locato a loco aufertur relatio loci continentiæ ad locatum, et adhuc non perit locus, si eadem maneat superficies ; ergo in ratione loci non erit talis relatio.

31. Confirmatur ratione Scoti, Quodlibeto undecimo, sic dicentis : Variato contento, variatur relatio ipsi corrrespondens, scilicet in loco, et ita est aliud, et aliud continere respectu alterius, et alterius contenti : sed non variatur extremum relatum, quia idem est continens, atque ita idem locus ; ergo locus præcise est continens absque relatione et ponit exemplum : Corpus habens albedinem, si secundum eam est simile multis, multas habent similitudines : quia similitudo numeratur, termino numerato, sed tamen ipsum non est multa similia, sed unum simile ; sicut habens multas scientias est unum sciens : quia concretum non numeratur ad solam formæ numerationem, sed oportet, quod cum hoc sit numeratio suppositi habentis formam ; ergo similiter quando in eadem superficie succedunt multa corpora circumscribenda, variatur relatio continentiæ, et tamen manet idem locus ; ergo locus quid aliud est relatione.

Secundo probatur. Corpus per divinam potentiam potest esse in loco definitive sine *ubi* passivo circumscriptivo : ergo locus locans corpus definitive sine *ubi* activo circumscriptivo. Antecedens probatur, sic se habent corpus et locus ad *ubi*, sicut se habent activum, et passivum ad actionem, et passionem : sed Deus potest facere quod manente activo, et passivo, non sit inter illa actio, et passio ; ergo etiam potest facere, quod manentibus corpore et loco, non sit inter illa relatio *ubi*. Major probatur : quia ita videtur habitudo media inter locum, et corpus, sicut actio, et passio inter agens, et patiens. Minor est de fide, Danielis tertio, ubi dicitur ignem non combussisse tres pueros missos in fornacem ; ergo sicut manente activo, et passivo, non fuit actio et passio, ita etiam manente loco, et locato, non erit *ubi* activum, neque *ubi* passivum. 32.

Tertio probatur ; non est contradictio absolutum numero absque respectu extrinsecus sibi adveniente ; sed tam *ubi* passivum respectu corporis locati, quam *ubi* activum respectu superficiei locantis sunt respectus extrinsecus advenientes ; ergo nulla est implicatio manere sine talibus respectibus. Consequentia est bona, et minor certissima in doctrina Scoti. Major autem probatur ; natura talium relationum est, ut posito fundamento, et termino adhuc non necessario ponantur, ut probat ipse Scotus *quodlib.* 11. sed tunc ultra implicatio est manere sine pertinente ad ejus essentiam ; ergo respectu *ubi* non est de essentia loci.

Quarto probatur verbis Scoti, sic dicentis : Non apparet contradictio superficiem concavam esse sine respectu ad aliud corpus, ut contentum ; sicut enim argutum est de locatione passiva, sic potest argui de locatione activa. 33.

Quinto probatur ex eodem sic dicente : Potest Deus conservare idem locabile et eumdem locum, et tamen non manebit eadem circumscriptio : quia corpus est absens ab illo loco, et hoc etiam potest natura

facere, ponendo aliud corpus præsens illi loco : non igitur ista extrema locum, et locabile necessario consequitur ipsum *ubi* : tunc ultra, eadem est ratio de *ubi* activo, quæ de passivo ; ergo sicut datur corpus locabile sine *ubi* passivo, dabilis est etiam sine loco, vel activo ; ergo *ubi* activum est extra rationem loci : *ubi* autem activum nihil aliud est, quam respectus, sive relatio fundata in ultima superficie continentis circumscriptive et terminata ad corpus contentum, sive circumscriptum ; ergo talis respectus non est de ejus ratione.

Probatur etiam hoc ipsum de relatione immobilitatis. Locus est incorruptibilis per æquivalentiam ; ergo relatio immobilitatis non est de ejus definitione. Probatur consequentia : incorruptibilitas per æquivalentiam nihil aliud est, nisi quod nequeat locabile per motum localem acquirere illud aliud *ubi*, sicut neque existens in primo *ubi* moveri ad ipsummet *ubi*, quod habet, et quod in eodem instanti, quo corpus, verbi gratia, *A*, recedit ab aere, subintrat aliud corpus faciens latera continentis distare eadem specie distincti cum præcedente, qua præcedens locus distabat, hoc autem non est nisi habere similem respectum continentiæ ad idem corpus locatum ; et per consequens illam succedentem superficiem similem esse præcedenti, vel potius proportionari ad illam, eo quod sicut se habet una ad locatum, sic et alia ; ergo immobilitas minus est de ratione loci. Probatur consequentia : quia unam rem habere proportionem ad aliam, est supponere ipsam rem jam in suo esse constitutam, et referri ad aliam ; ergo iste locus numero in eodem instanti succedens alteri loco numero, qui ad ipsum habet proportionem, est prius in suo esse constitutus, et per consequens immobilitas non est de quidditate illius.

34 Ex his, definitionis loci traditæ ab Aristotele verus sensus apparet ; improbatio etiam opinionis Thomistarum ; et similiter mala Scoti interpretatio existimantium Scotum tenuisse locum componi ex absoluto, et respectivo, et hîc quæ diximus concordanda sunt, quæ tradit Scotus in hac quæstione.

(f) *Particulæ loci copulantur ad eumdem terminum*, etc. Nota, in quantitatibus continuis duo esse genera partium ; quædam sunt integrales, sive materiales : quædam vero sunt formales. Materiales sunt, quæ copulantur terminis communibus, ut duo palmi in linea, vel quatuor pedes in ligno ; et hæ partes sunt ejusdem naturæ cum ipso toto, quævis enim pars est quantitas. Partes vero formales sunt ipsi termini, quibus copulantur partes materiales. Et vocantur formales, quia uniunt quantitatem : et hujusmodi partes sunt indivisibiles divisione, qua est divisibile illud quod copulant, ut punctum, quod copulat partes lineæ, est omnino indivisibile ; linea vero est indivisibilis secundum latitudinem, et ideo copulat partes superficiei. Rursus, quia partes corporis tribus modis dividuntur, superficies, qua copulantur, non nisi duobus modis dividitur ; et quoniam partes temporis dividuntur secundum durationem, idcirco instans, quo copulantur, est indivisibile secundum durationem ; omnes igitur partes formales carent divisione illius quod copulant.

Quantitatis duplices sunt partes, scilicet materiales et formales.

Nota secundo ex *libro sexto Physicorum, capitulo primo*, quod sicut est verum dicere omnem quantitatem componi, et accrescere ex partibus materialibus, ita falsum est dicere quantitatem aliquam componi ex partibus formalibus, eo quod nulla quantitas continua componitur ex indivisibilibus. Quod sic probatur ; sumatur linea duorum palmorum *ABC*, puncto *B*, quod est in medio ejus copulans partes, repugnat esse divisibile, quia tunc linea esset major duorum palmorum : constabit enim ex duobus palmis, et ex illa extensione, quam concedis habere punctum *B*, quod est contra suppositum. Cum ergo locus sit quantitas continua, quæ extrinsece continet locatum, et ejus partes copulantur eodem tempore, quo copulantur partes locati, intellige, non eodem termino numero, sed proportione, et per correspondentiam ; ut sicut pars loci

35. *Quantitas non componitur ex partibus formalibus.*

correspondet parti locati, sic etiam terminus partium loci correspondet termino communi partium locati. Scotus tamen, ut vides, dicit quod copulantur ad eumdem terminum communem, scilicet ad lineam, ad quam copulantur partes superficiei. Dicitque Aristotelem in Prædicamentis loqui de loco secundum famositatem. Nam opinio antiquorum de loco, fuit, quod locus esset spatium trina dimensione præditum, et capax locandorum. Quod cum corpore est occupatum dicitur plenum, et cum corpore caret, dicitur vacuum, ut vidimus supra. (g) *Loca non sunt contraria nisi ratione dispositionum*, etc. Nota quod posset etiam dici, quod locus sursum in ratione supremi, et locus deorsum in ratione infimi, non sunt quantitates, sed potius *ad aliquid*. Vel dici posset, quod locus sursum, et locus deorsum non sunt contrarii, quia eadem res respectu diversorum est suprema, et infima : nam media regio aeris respectu nostri, est suprema, et respectu cœlorum est infima.

QUÆSTIO IV

Utrum locus sit æqualis locato

Aristot. *cap.* 3. *text.* 33. Simplic. Themist. Averroes *ibidem*. D. Thom. *lect.* 5. Albert. Magn. *tract.* 1. *cap.* 7 Canonic. *quæst.* 1. *art.* 2. Conimbric. et Ruvius *in exposit. cap.* 4 *disp.* 19. § 3. *num.* 9. Roccus *in paraphrasi cap.* 6.

ARGUITUR quod non : quia illæ quan-
1. titates non sunt ad invicem comparabiles in magnitudine, quæ sunt diversorum generum ; sed locus, et corpus locatum sunt diversorum generum : ergo, etc. Major patet per definitionem proportionis : quia *proportio est duarum quantitatum ejusdem generis unius ad aliam certa relatio in quantitate.* Item, patet major per Commentatorem quarto hujus, comm. 3. ubi dicit, quod comparabilia ad invicem debent esse ejusdem speciei specialissimæ. Et minor probatur, quia vel locus est de alio genere generalissimo, vel saltem alterius speciei specialissimæ a corpore : nam superficies est alterius speciei specialissimæ a corpore.

Definitio proportionis.

Item, nullum continens est æquale contento per ipsum ; sed locus est continens locatum, igitur locus est major locato.

Tertio, quia aqua est locus proprius terræ, aer locus proprius aquæ, ignis locus proprius aeris, et cœlum proprius locus ignis, et cœlum est majus igne, ignis major aere, aer major aqua, et aqua major terra : igitur locus est major locato, et per consequens non æqualis. Prima pars antecedentis apparet in isto quarto, text. 33. Et secunda apparet in secundo Meteororum, ubi dicitur, quod cœlum est multo majus quam tota massa elementorum.

Item, quod elementum superius sit 2
majus inferiori, et contento, patet per loquentes de proportione elementorum ; qui omnes concedunt, quod elementum superius est majus inferiori excepta aqua, quam aliqui dicunt esse minorem terra, et hoc posito, adhuc habetur propositum : quia si aqua, quæ est locus terræ, sit minor terra, sequitur quod locus non est æqualis locato, sed minor.

Quarto, nulla superficies est æqualis corpori ; sed locus est superficies, et locatum corpus ; ergo, etc. Major patet : quia æqualitas magnitudinum attenditur penes ipsarum dimensiones ; modo corpus habet tres dimensiones, et superficies unam solam : ergo, etc.

Quinto, quia idem est locus natu-

ralis totius, et partis, ut totius terræ, et unius glebæ, ut patet tertio hujus, text. 52. et 1. Cœli. 19. 58. 73. 80. igitur si locus est æqualis locato, sequitur quod sit æqualis toti, et parti, quod est impossibile.

Sexto, quia locus ultimæ sphæræ, non est æqualis ultimæ sphæræ, et tamen ipsius est aliquis locus : igitur non est omnis locus æqualis locato suo. Major patet : quia impossibile est esse tantum corpus, quantum est ultima sphæra, quia ipsum est maximum, eo quod continet omnia alia. Minor probatur : quia ultima sphæra movetur localiter, quod non potest esse nisi sit in loco. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 4. text. 33.

3. *Locus est duplex, proprius et communis.*

Notandum, quod quidam est locus proprius, qui continet locatum, et nihil plus ; ut superficies aeris immediata columnæ continet columnam, et nihil plus ; igitur est locus proprius columnæ. Alius est locus communis alicujus locati, scilicet qui continet locatum, et aliquid ultra. Ex quibus definitionibus, sequitur quod ultima sphæra non habet locum proprium, nec communem, quia non habet aliquod continens ipsam præcise, aut continens ipsam cum aliquo alio. Secundo sequitur quod nunquam pars inexistens toti habet locum proprium. Probatur, quia quælibet superficies separata, et discontinua ab illa parte continet illam partem, et cum hoc aliquid aliud. Tertio, sequitur quod superficies concava cœli versus nos, non est locus proprius ignis : quia cum hoc, quod continet ignem, continet aliquid aliud, scilicet aerem, aquam, et terram. Eodem modo probaretur quod concava superficies sphæræ ignis non est locus proprius aeris ; quia cum hoc continet terram, et aquam. Verum est tamen, quod concavum cœli est proprius locus totius massæ elementorum, et concavum sphæræ ignis non est locus proprius aggregati ex tribus elementis, et mixtis infra contentis.

Locus bifariam potest dici æqualis locato.

Secundo, notandum quod locus potest dici æqualis locato dupliciter. Uno modo secundum continentiam ; alio modo secundum dimensiones. Item si intelligatur esse æqualis secundum dimensiones, tunc hoc est tripliciter ; vel quod sunt æquales secundum unam dimensionem, ut quod locus sit æque longus, sicut locatum, aut secundum duas, vel secundum tres.

4. *Profunditas corporis dupliciter accipitur.*

Tertio, notandum quod profunditas corporis potest accipi dupliciter : uno modo secundum unam lineam, vel superficiem ; verbi gratia, si sit unum corpus cubum, cujus duæ superficies oppositæ sint albæ, et aliæ duæ oppositæ sint rubeæ ; et iterum, aliæ duæ nigræ. Tunc longitudo corporis est sumenda secundum lineam, vel superficiem protractam a superficie alba, ad superficiem albam, sed latitudo est sumenda secundum lineam, vel superficiem protractam inter superficies nigras ; et tunc sumenda est profunditas secundum lineam, vel superficiem protractam inter superficies rubeas. Alio modo sumitur profunditas pro tota capacitate corporis.

Locus est æqualis locato secundum continentiam.

Ex his ponuntur conclusiones. Prima conclusio : Locus est (a) æqualis locato secundum continentiam. Probatur, quia nisi ita esset, sequeretur quod esset aliquis locus sine

corpore, vel aliquod corpus ultra cœlum sine loco; consequens est impossibile, quia tunc esset dare vacuum. Consequentia probatur: quia si locus plus contineat, sive sit major quam locatum, tunc de tanto est locus vacuus de quanto locatum est minus loco. Si vero locus est minor, de anto locatum non circumdatur alio corpore, et per consequens circa illud est vacuum.

5. *...cus est ...ualis lo-...to secun-...m duas ...nensio-nes.*

Secunda conclusio: Locus est æqualis locato secundum duas dimensiones, ita quod superficies quæ est locus, et superficies extrinseca locati ad invicem æquales. Probatur sic: quia illæ magnitudines sunt ad invicem æquales, quarum una supraposita alteri neutra excedit reliquam; sed sic est de illis duabus superficiebus: ergo, etc. Major patet: quia est principium in Geometria. Minor probatur, quia locus superponitur superficiei locati, et neutra excedit reliquam; quia si altera reliquam excederet, jam non essent æquales secundum continentiam.

Tertia conclusio: Accipiendo dimensiones corporis secundum lineas rectas, vel superficies, locus est æqualis locato. Probatur; quia locus est æqualis omnibus superficiebus circumstantis locati simul sumptis; sed secundum unam istarum superficierum est sumenda longitudo, secundum aliam latitudo, et secundum aliam profunditas, ut patet de corpore quadrato; igitur, sic sumendo dimensiones, sequitur quod locus sit æqualis locato.

Quarta conclusio: Sumendo profunditatem corporis pro tota capacitate corporis, impossibile est, quod locus sit æqualis locato, imo in infinitum exceditur a locato, ut ly *in infinitum* denotat proportionem, sicut patet ex una quæstione secundi.

Ex istis conclusionibus inferuntur aliqua corollaria: Primum corollarium est istud, quod *A*, et *B*, sunt duo corpora æqualia, et tamen ipsorum sunt inæqualia. Probatur: quia sint *A*, et *B*, duo corpora cubica, et utrumque habeat in qualibet superficie quatuor pedes, tunc sequitur quod aggregatum ex omnibus superficiebus ipsius *A*, secundum longitudinem est duorum pedum: tunc pono quod B dividatur in octo cubos æquales, quorum unus superponatur alteri, et sic de quolibet ad modum columnæ quadrilateræ, tunc ista columna B, habet quatuor superficies secundum profundum, quarum quælibet est octo pedum: igitur aggregatum ex illis quatuor superficiebus secundum longum esset trium pedum, et tamen in duobus extremis habeat duos pedes; igitur totum aggregatum ex superficiebus ipsius B, secundum longitudinem est trium pedum: igitur per secundam suppositionem locus ipsius B, esset præcise trium pedum; sed locus ipsius *A*, est præcise duorum pedum, ut probatum fuit: igitur *A*, et B, sunt duo corpora æqualia et tamen ipsorum sunt inæqualia loca.

Secundum corollarium est, quod inæqualium corporum sunt æqualia loca. Probatur, retento casu eodem, et posito ultra, quod *A*, augmentetur donec occupet locum præcise, quantum nunc occupat B, tunc *A*, et B, essent inæqualia: quia *A* prius fuit æquale B, et jam est augmentatum, et tamen *A*, et B, habent æqualia loca. 7.

7. Tertium corollarium, quod *A* et B, sunt duo corpora æqualia, et tamen *A* potest in infinitum majorem locum occupare, quam de facto occupet B, et tamen non potest occupare majorem locum, quam possit occupare B. Probatur, posito quod *A*, et B, sint duo quanta corporea æqualia, et B remanente indiviso, imaginetur *A* dividi in duas medietates, quarum una ponatur ad extremum alterius, et sic in infinitum, sicut dicebatur prius in una imaginatione de infinito.

Nunc ad rationes. Ad primam dico, quod quantitates diversorum generum, seu diversarum specierum possunt comparari ad invicem secundum unam, vel duas dimensiones, in quarum una, vel duabus conveniunt.

Ad secundam dico, quod superficies non est comparabilis corpori secundum capacitatem corporis : modo nos comparamus superficiem ad corpus non secundum capacitatem corporis, sed secundum superficiem extrinsecam ipsius.

8. Ad tertiam, dico quod superficies concava cœli est æqualis superficiei convexæ ignis ; et sic de aliis.

Ad quartam, dico quod non oportet quod continens sit majus contento : quia de facto continens, scilicet superficies, superposita locato, non excedit superficiem extrinsecam locati.

Ad quintam,dico quod debet intelligi de loco communi. Ad aliam, dictum est,quod ultima sphæra non habet locum : nec sequitur, *movetur localiter ; igitur habet locum.* Sed sufficit, quod aliter se habeat secundum se totam, vel partes ejus ad aliquod quiescens, ut dictum fuit in præcedenti quæstione.

ANNOTATIONES

(a) *Locus est æqualis locato secundum continentiam.* Nota quod quidam dicunt, quod aliquis locus proprius est multo major locato : nam secundum illos nihil prohibet ejusdem locati esse infinita loca, quorum unus est major, et alter minor, et alter æqualis. Et ratio hujus est, quia locus non distinguitur a corpore : quia ergo locus est superficies corporis continentis, ideo corpus continens est locus; et quia quælibet superficies est divisibilis secundum profunditatem, ideo non potest assignari prima superficies, qua primo continet locatum : assignata enim quacumque, ipsa est divisibilis in infinitas superficies, quarum quælibet est corpus, et locus proprius ipsius locati. Dicunt ulterius, quod locus proprius est æqualis locato tribus modis, scilicet secundum continentiam, secundum mensuras superficiales, et secundum diametros. Secundum continentiam : quia quantumcumque est locatum, tantum locus continet; et e contra quantumcumque locus continet, tantum est locatum. Secundum mensuras superficiales ; quia si aliqua mensura circumvolvatur loco extrinsece, tangendo corpus locatum, et alia circumvolvatur loco, intrinsece tangendo semper corpus locans, illæ duæ mensuræ, si in rectitudinem reducantur, erunt sibi invicem æquales : et tandem secundum diametrum, quia quanta esset linea diametralis ducta per locatum de uno puncto extremo ad alterum punctum extremum, terminata per illa puncta inclusive, tanta esset linea diametralis ducta inter puncta loci correspondentia illis punctis locati, terminata ad illa puncta loci exclusive. Cæterum hæc sententia est contra Philosophum probantem locum non esse corpus. 9.

Opinio aliquorum de æqualitate loci cum locato.

Nota secundo, quod locum esse æqualem locato bifariam intelligi potest : priori modo quantum ad numerum dimensionum; altero modo quantum ad extensionem ipsarum, vel quantum ad extensionem unius, vel duarum, vel trium. 10

Locus duobus modis potest esse æqualis locato.

...ns est ...lex, si... ...er et lo... ...tum. Nota tertio, quod duplex est locans, quoddam est locans *quo*, et proximum, et est ipsa superficies corporis locantis, quæ vocatur locus. Aliud est locans *quod*, et ultimum, et illud est corpus continens locatum.

Nota quarto, quod duplex est locatum, quoddam enim est locatum *quo*, et immediatum, et est superficies convexa corporis locati. Aliud est locatum *quod*, et mediatum, et est ipsum corpus contentum.

...us quo... ...lo sit ...alis lo... ...cato. Ex his dico primo, quod locus et locatum sunt æqualia, quantum ad multitudinem dimensionum, et earumdem extensionem : utrumque enim habet duas dimensiones, scilicet longitudinem, et latitudinem, et utraque earum est æqualiter extensa.

Dico secundo, quod corpus locans, et corpus locatum non sunt æqualia quantum ad extensionem dimensionum.

11. Dico tertio, quod locus et corpus locatum sunt æqualia, quantum ad longitudinem, et latitudinem; sed non sunt æqualia quantum ad dimensiones, cum locus non habeat profunditatem, quam tamen habet corpus locatum : et hoc vult habere Philosophus in textu. Quod patet etiam per rationem : quia nisi ita esset, vel daretur vacuum, vel esset corpus sine loco. Et hoc voluit intelligere Commentator com. 43. hujus 4. dicens, quod æqualitas dicitur duobus modis; uno modo secundum continentiam, et hoc modo dicitur, quod circulus est æqualis figura rectorum laterum. Altero modo, quando duo æqualem habent mensuram communem, qua mensurantur; et secundum hoc dicitur corpus æquale corpori, et superficies superficiei, et ista æqualitas non est vera de loco, nisi esset inane.

Et si dicatur, continens est majus contento; ergo locus non est æqualis locato, dico quod quamvis continens *quod* sit majus contento *quod*, tamen continens *quo*, non est majus contento *quo*.

Et si iterum dicatur, quod est impossibile duas superficies esse simul, quia alias esset possibile duo puncta, et duas lineas, et duo corpora esse simul, dico quod quamvis sit impossibile duas superficies esse simul ea parte, qua sunt divisibiles, non tamen ea parte, qua sunt indivisibiles; et eo modo est de lineis; sed quia corpus undequaque divisibile, ideo non est possibile naturaliter duo corpora esse simul.

EXPOSITIO TEXTUS

Cui igitur (1 *corpori*, etc. Hoc est sextum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit, qualiter diversa corpora sunt diversimode in loco : et ponit septem conclusiones. Prima conclusio est, quod illud corpus est in loco, cui est aliud corpus extra continens ipsum, et separatum ab eo, et cui non est aliud corpus extra separatum, illud non est in loco. Patet per definitionem loci : quia locus est terminus continentis separati. 12. *Corpora sunt in loco diversimode.*

Quocirca etiam si aqua fuerit hujusmodi, etc. Secunda conclusio, quod totum (a) universum non est in loco secundum se totum, licet bene secundum partes. Probatur, quia totum universum non habet aliud corpus extra se continens ipsum. Et exemplificat, ut si totum universum esset aqua, tunc aqua secundum se totam non posset moveri, nec haberent partes locum : sed tamen secundum partes haberet locum, quia unius potest esse locus sursum, et alterius deorsum præter cœlum, quod circulariter movetur.

Ut autem (2) *dictum est*, etc. Tertia conclusio, quod totum universum Text. 44. a se, et separatum a quocumque alio habens extra se aliud corpus, est in loco in actu ; sed partes totius, dum inexistunt in toto, sunt in loco in po-

tentia, et cum fuerint separatæ a toto, sunt in loco in actu.

13. Text. 45. *Atque alia* (3) *quidem per se sunt*, etc. Quarta conclusio est, quod omne mobile localiter, vel secundum augmentum, vel secundum decrementum est per se in loco ; et debet intelligi, quod habet aliud corpus extra se separatum ab illo. Patet, quia per istos motus devenimus in notitiam loci.

Cœlum autem, etc. Repetit conclusionem prius positam, scilicet, quod universum non est in loco nisi ratione partium.

Anima et cœlum sunt in loco per accidens. *Alia vero secundum accidens*. Ponitur quinta conclusio, quod anima, et cœlum sunt in loco per accidens. Patet de anima, quia anima non movetur nisi ad motum corporis, in quo existit, et sicut dicit de anima, ita debet dici de qualibet forma corporea. De cœlo patet; quia cœlum est aliquo modo in loco, et non per se, quia non habet corpus extra continens ipsum ; igitur per accidens, et habetur propositum.

Text. 46. *Et propter* (4) *hoc*, etc. Sexta conclusio est, quod omnia sunt in cœlo, supple, tanquam in loco communi ; sed fortasse cœlum non est in loco, et dicit *fortasse* ; quia nondum est determinatum, quod extra cœlum non sit aliud corpus ; sed hoc probabitur in libro Cœli : et non debet intelligi, quod cœlum sit locus, sed ultima superficies, seu terminus ipsius cœli.

Et ob hoc terra, etc. Septima conclusio est, quod terra est in aqua, id est, in ultimo aquæ tanquam in loco, et aqua in aere, et aer in igne, et ignis in cœlo ; sed cœlum non est amplius in aliquo. Sed dubitatur de primo ; quia tota terra non est in aqua. Respondetur, quod si omnia elementa essent redacta æqualiter, tunc tota terra esset cooperta aquis, sed nunc de facto propter salutem animantium, terræ pars est discooperta.

ANNOTATIONES

( ) *Totum universum non est in loco secundum se totum*, etc. Nota, quod partes universi possunt moveri tribus modis. Quædam enim moventur circulari motu ; quædam motu recto in sursum, sicut illæ quæ habent raritatem : et quædam motu recto in deorsum, sicut illæ quæ habent densitatem. 14. *Partes universi tribus modis moveri possunt.*

Secundo nota, quod quando corpus movetur motu recto, totum mobile deserit locum in quo antea erat, et ingreditur alium novum locum. Quando vero movetur circulariter, totum mobile non deserit locum in quo antea erat, sed manet in eodem ; ejus tamen partes omnes mutant locum, quia ubi nunc est prima, succedit secunda, et sic de cæteris. Cum ergo cœlum supremum moveatur circulariter, totum erit in eodem loco, ejusque tantum partes mutabuntur. Et ex hoc sequitur, quod si supremum cœlum non movetur nisi per partes, non erit in loco, nisi per partes.

Nota tertio, quod Commentator, quem sequitur hic Sotus, illud exemplum de aqua non refert ad supremam sphæram, sed ad totum universum ; nempe quod sicut in toto elemento aquæ aliquæ partes moventur sursum, et aliquæ deorsum, et aliæ circulariter , ita in toto universo. Cæterum Divus Thomas, et Sotus dicunt, illud exemplum positum esse, ut intelligatur quomodo stet, ultimam sphæram moveri secundum partes, et non secundum totum ; tu vero teneas cum Doctore Subtili.

EXPOSITIO TEXTUS

Manifestum (1) *autem ex his*, etc. Hoc est septimum capitulum, in quo 15. Text. 17.

solvuntur rationes, quibus probabatur locum esse. Et primo solvit illas. Secundo, ponit proprietates loci ibi, *Et fertur igitur*. Primo dicit, quod ex prædictis solvuntur rationes prius factæ de loco. Unde, quando argumentabatur, tunc locus augmentaretur: negatur consequentia, quia cum locatum augmentatur, acquirit aliquem locum, quem prius non habuit, scilicet majorem prius habito. Ad aliam de puncto respondetur, quod punctum non habet locum distinctum a loco totius, cujus est punctum : quia punctum non est separatum a suo toto. Ad aliam, quando arguitur, quod duo corpora essent simul ; negatur consequentia, quia locus non est corpus, sed terminus et superficies corporis ; et supposito, quod locus esset corpus, tunc non esset simul cum locato, scilicet positive in eodem situ, sed privative secundum privationem corporis intermedii. Ad aliam rationem Zenonis dicitur, quod locus non est in aliquo tanquam in loco , sed sicut pars in toto : et ideo non omne, quod est, est in loco.

Et fertur (2) *igitur ad ipsum ipsius*
16. t. 48. *locum*, etc. Hic ponit quasdam proprietates loci, et sunt duæ. Secunda ibi, *Et manet igitur punctum*. Primo ponit istam conclusionem, quod omne corpus (a) naturale naturaliter movetur ad suum locum, si fuerit extra. Probatur, quia quodlibet corpus naturale naturaliter inclinatur ad sui conservationem ; sed quodlibet corpus naturale conservatur in suo loco naturali, propter similitudinem loci ad locatum in una qualitate, licet sint dissimilia in alia qualitate, propter quam similitudinem sunt ad invicem activa, et passiva.

Et manet igitur, etc. Ponit secundam proprietatem ; et ponit istam conclusionem, quod omne corpus (b) naturale existens in suo loco naturali quiescit naturaliter, et manet in illo loco. Probatur, primo propter conservationem. Secundo, quia (3) Text. 49.
pars naturaliter habet fixionem, et permanentiam , quietem, et conservationem in suo toto : modo locatum est quodammodo pars locantis ; ergo, etc. Tertio, quia aer est in potentia ad aquam, et e contra aqua ad aerem ; principalius tamen aqua est in potentia ad aerem, quam e contra, eo quod aqua est minus perfecta aere : modo natura principalius intendit formam elementi perfectioris, ut aeris, quam formam minus perfecti elementi, ut aquæ, et ideo aqua se habet ad aerem quodammodo sicut materia ad formam, et sicut pars ad totum : modo materia transmutatur naturaliter ad formam, et stat sub forma, et pars naturaliter habet quietem in toto, ideo aqua, quæ est locatum, habet naturaliter quietem in aere, qui est locus ejus ; et sicut arguitur de aqua respectu aeris, ita potest argui de terra respectu aquæ, et aere respectu ignis.

ANNOTATIONES

(a) *Omne corpus naturale naturaliter movetur*, etc. Nota, quod ratio quare corpus naturaliter fertur ad suum locum, est, quia cum locus sit terminus continentis locatum, illud corpus continens, ad quod consequenter, et contigue se habet locatum, quia se tangunt terminis, id est, superficiebus simul existentibus ; et hoc non per violentiam, est proximum secundum naturam locato. Hoc inde apparet, quod ordo situs in partibus universi attendi debet secundum ordinem naturæ : ergo

17. *Corpus naturale quare fertur naturaliter ad suum locum.*

corpus illud, quod non vi, id est, non violenter se habet, consequenter secundum situm ad aliud corpus est secundum ordinem naturæ sibi proximum. Unde, cum corpus cœleste, quod est supremum, atque nobilissimum omnium, quod sequitur secundum ignobilitatem ignis, et ignem aer, et aerem aqua, et aquam terra naturaliter, fatendum est, quod locus proprius ignis est cœlum, et locus proprius aeris est ignis, et locus aquæ est aer, et terræ aqua.

Et ex hoc apparet, quare projectus sursum lapis super aerem, vel super aquam, non ibi sistat nisi violenter. Ratio est, quia sibi non est proprius locus : hæc enim proximitas naturalis, quæ est inter corpus continens et contentum, est causa, quare corpus naturaliter movetur ad suum locum ; quia oportet, quod gradus naturalium locorum respondeant gradui naturalium locatorum; et quamvis sic se tangant naturaliter, tamen quia aliunde habent oppositionem ratione contrariarum qualitatum, ideo mutuo in se agunt, et se corrumpunt.

18. *Corpus naturale quare quiescit naturaliter in suo loco naturali.*

(b) *Omne corpus naturale existens in loco*, etc. Nota, quod ex eo corpus naturaliter quiescit in suo loco naturali, quia locus est terminus continentis, eo quod locatum se habet ad corpus continens, sicut pars ad suum totum, quamvis divisa, et sicut materia ad formam, atque adeo sicut pars quiescit in suo toto, ita locatum in loco proprio. Quare autem se habeat sicut pars ad totum, et sicut materia ad formam, declarat in aere, et in aqua. In his enim aqua est in potentia ad aerem, sicut materia ad formam, et aer est veluti actus aquæ, sicut forma materia. Hoc dicit, quia aqua est in potentia, ut ea corrupta, generetur aer ; et quamvis etiam ex aere fiat aqua, tamen quia principalior forma est aeris, quam aquæ, ideo quando ex aqua fit aer, est simpliciter generatio ; quando vero ex aere fit aqua, est generatio secundum *quid*, quia est ad ignobiliorem formam.

QUÆSTIO V

Utrum aqua sit locus naturalis terræ

Aristot. *cap.* 6. *text.* 45. Plato *in Timæo*, et apud Alcinoum *cap.* 12. Philo Judæus *lib. de plantatione Noe.* Nemesius *lib. de Nat. hominis, cap. de elementis.* Nyssen. *de opere sex dierum.* Damasc. 2. *de fide orthodoxa, cap.* 6. Amb. *lib.* 3. *Hexaem. cap.* 4. Albert. Magn. *tract.* 1. *cap.* 11. D. Thom. *lect.* 7. *in* 4. *Physic. et opusc.* 52. Richard. *in* 2. *dist.* 14. *qu.* 5. *circa* 3. *princ.* Conimbr. 4. *Phys. cap.* 5. *quæst.* 3. Ruvius *in exposit. cap.* 5. *num.* 14. Roccus *in paraphrasi, cap.* 9.

Arguitur quod non : illud non est locus terræ, quod non continet terram, ut patet de terra habitabili ; ergo, etc. 1.

Secundo, arguitur quod non sit proprius locus terræ, eo quod continet terram, et aliqua alia, ut lapides, radices plantarum, et hujusmodi mixta.

Tertio, illud non est locus naturalis terræ, ad quod terra non movetur, si sit extra ipsum ; sed terra non movetur ad aquam, posito quod sit extra aquam ; ergo, etc. Major patet, quia omne corpus naturale natum est moveri ad suum locum naturalem, si fuerit extra ipsum. Et minor probatur ; quia terra in littore non descendit ad aquam.

Quarto, illud non est locus naturalis terræ, in quo terra non quiescit, si fuerit circumdata ipso ; sed terra non quiescit in aqua, cum fuerit circumdata aqua ; ergo, etc. Major probatur, quia quodlibet corpus naturale natum est quiescere in suo loco naturali. Et minor patet, quia terra descendens in aqua non quiescit, cum circa ipsam undique fuerit aqua, sed descendit usque ad fundum.

Quinto, terra est locus naturalis

aquæ ; igitur aqua non est locus naturalis terræ. Tenet consequentia, quia quidquid est locus loci, est locus locati ; et sic idem esset locus sui ipsius. Antecedens probatur, quia aqua continetur in concavitatibus terræ. Item, aqua expansa super terram descendit infra terram, quod non esset, nisi terra esset locus, ad quem aqua naturaliter movetur. Item, illud est locus aquæ, in quo aqua generatur, et in sua naturali dispositione maxime conservatur ; sed hoc est in terra, quia, ut patet secundo Meteororum, fontes generantur infra viscera terræ ; et tamen fontes sunt in dispositione convenientiori aquæ, quam sit mare, aut aliæ aquæ.

2. Sexto, quia centrum mundi est locus naturalis terræ ; igitur aqua non est locus naturalis terræ, quia idem locatum non potest habere diversa loca. Antecedens patet, quia ad centrum mundi movetur naturaliter terra, et ad nihil aliud. Quod patet, si tota massa terræ esset perforata usque ad centrum, et ultra. Secundo patet antecedens per Aristotelem *primo Meteororum*, ubi dicit, quod locus terræ est medium circularis lationis, scilicet medium mundi. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto quarto, text. 46. Et probatur ratione, quia loca naturalia elementorum debent ordinari secundum exigentiam gravitatis, vel levitatis ipsorum ; sed terra est elementum maxime grave : igitur secundum exigentiam suæ gravitatis corpus circumdans ipsam immediate est corpus maxime grave præter terram, modo inter elementa aqua præter terram est gravius.

[D]ivisio [quæ]stionis. In quæstione, primo videbitur, quare aliqua pars terræ est cooperta aquis, et alia discooperta, quia propter hoc est difficultas quæstionis præsentis. Secundo videbitur de quæsito.

Opinio multiplex quare terra sit discooperta aquis. De primo, dixerunt aliqui quod causa est ista ; quia aliquando circumdabat sphærice terram, sed postea per activitatem Solis ista pars, quæ est discooperta aquis, disseca batur propter consumptionem aquæ; et tunc residuum non sufficiebat ad cooperiendum totam terram : et istam opinionem improbat Aristoteles 2. *Meteororum*.

Alii dixerunt, quod causa est propter salutem animantium, quæ non possunt vivere infra aquam, ideo 3. propter ipsa, natura ordinavit unam partem terræ desiccatam. Sed ista via bene assignat finalem causam, sed non assignat causam efficientem illius desiccationis, aut modum desiccandi. Modo hic quæritur de efficiente, et difficultas hujus est, quia ex quo tam aqua, quam terra sunt sphæricæ figuræ, ut patet *secundo Cœli*, text. 26. et 30. et aqua nata est superstare terræ ; igitur non est ratio, quare plus circumdet unam partem terræ, quam aliam.

Et tertia via respondens ad hoc ponit isto modo, quod terra, et aqua se intersecant ad invicem, ita ut ipsarum non sit idem centrum, sed centrum terræ est magis sursum versus partem discoopertam aquis ; modo quanta pars terræ intersecatur per sphæram aquæ, tanta pars remanet desiccata. Contra istam viam arguitur : quia idem est centrum gravitatis mundi ; igitur idem est centrum ejus aquæ, et totius terræ. Secundo, sequeretur quod terra habi-

tabilis, vel saltem non cooperta aquis, esset figuræ circularis ; consequens est falsum, ut patet *secundo Meteororum* ; quia terra habitabilis est magis longa, quam lata : imo ejus longitudo se habet ad latitudinem, sicut quinque ad tria. Consequentia probatur, quia omnino sphærarum se invicem intersecantium sectio fit secundum circulum, ut patet *ex primo Theodosii de Sphæris.*

4. Quarta via est, quam ponit Campanus in tractatu suo d Sphæra ; pro qua supponitur, quod terra quantum ad omnes partes sui non est ejusdem gravitatis, imo aliquæ sunt graviores, et aliæ minus graves, ut patet ad experientiam. Et ideo Seneca, in libro de naturalibus quæstionibus, distinguit triplicem speciem terræ secundum gravitatem, ita ut gravior pars sit deorsum, et super illam pars minus gravis, et iterum pars minus gravis, in qua scilicet generantur plantæ, et infra quam descendit aqua pluvialis. Ex istis sequitur secunda suppositio, quod non est idem centrum (a) gravitatis terræ, et magnitudinis ejus ; et istis suppositis ipse imaginatur de terra, quod stat infra aquam ad modum unius columnæ, cujus pars inferior est undique circumdata aqua, sed supereminet aliqua pars, quæ vocatur facies terræ ; verbi gratia, in exemplo illo, si imaginemur, quod unus clavus equi poneretur in centro terræ, tunc modicum de magnitudine esset ab aliqua parte centri, a qua esset caput clavi, propter gravitatem capitis infra alias partes ; ita consimiliter imaginetur de terra infra aquam, et in centro.

Contra istam viam arguitur unico medio ; quia si ita esset, quod terra sic superemineret, sequeretur quod omnis aqua infra terram discoopertam aquis, continue moveretur ad alias aquas, scilicet ad illas, quibus terra superemineret ; consequens est contra experientiam, quia maria non moventur alicubi, sed quiescunt infra concavitates terræ. Consequentia probatur, quia omnis aqua infra terram superemineret illis aquis ; modo de natura aquæ est, quod vadat ad locum decliviorem.

Quinta via est, quod aqua est multo major, quam sit terra : nec est alicubi nisi infra concavitates terræ. 5.
Et istud patet ex hoc, quia habita quantitate terræ, et ejus diametro, per Astrologiam potest inveniri quantam umbram causaret terra sola in eclipsi Lunæ ; et modo de facto non potest inveniri, quia non causatur major umbra in eclipsi Lunæ ab aggregato ex terra, et aqua, quam fieret solum a terra ; quod non esset nisi aqua contineretur infra terram, et esset minor terra.

Ex istis sequitur, quod quatuor elementa non sunt continue proportionalia, quia aqua est multo minor quam terra, quæ tamen in illa continua proportionalitate ponitur major. Et si dicatur, ponatur tunc, quod aqua sit minor terminus illius proportionalitatis, dico adhuc, quod non essent continue proportionalia, quia in multo majori proportione excederet aer terram, quam terra aquam. Istæ sunt viæ quibus salvatur unam partem terræ esse coopertam aquis et aliam discoopertam, et forte potest probari istam ultimam viam esse aliquo modo contra fidem : ideo eligatur quæ via magis placet: et hoc de primo.

6. *...rra bi... riam su... ...itur.* Quantum ad secundum notandum quod terra [b] accipitur dupliciter : uno modo pro illo elemento circumscribendo mixta ; et sic certum est, quod nec aer, nec aqua, nec alterius ipsorum superficies, aut amborum est locus proprius terræ : quia semper continet terram, et aliquid aliud, scilicet illa mixta. Alio modo accipitur terra pro aggregato ex hujusmodi mixtis, et elemento, et sic accipitur in proposito.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio : Nullum corpus, nec alicujus corporis superficies est locus proprius terræ ; et ex hoc sequitur, quod nec aqua, nec superficies aquæ est locus proprius terræ. Probatur conclusio : quia nullum corpus circumdat terram, sed una pars ejus circumdatur uno corpore, et alia alio ; ergo, etc.

Secunda conclusio: Superficies [c] aggregata, ex superficie aquæ immediata terræ, et ex superficie aeris immediata terræ est locus proprius, et naturale terræ. Probatur ex definitione loci : quia talis superficies aggregata est superficies continentis divisi a terra immediata terræ ; igitur est ejus locus Ex quo patet, quod nulla una superficies simpliciter loquendo, est locus terræ , sed una per aggregationem diversarum specierum ad invicem. Sed dubitatur, quare Aristoteles dicebat aquam esse locum terræ, et non aerem, ex quo tam continetur ab aere, sicut ab aqua ; respondetur altero duorum modorum. Primus modus, quod hoc est pro tanto, quod terra magis est nata conservari, cum fuerit locata in aqua, quam cum fuerit locata in aere , eo quod terra, et aqua conveniunt in una qualitate scilicet in frigiditate ; sed terra et aer disconveniunt in utraque. Secundo modo, quod hoc dicit pro tanto, quia si omnia elementa essent reducta ad perfectam puritatem, tunc terra locaretur per aquam, et non per aerem. *Alias sphæricitatem.*

Secundo dubitatur, quomodo aer potest esse locus terræ, ex quo in utraque qualitate habet disconvenientiam cum terra. Respondet Commentator quod elementa habent duplices virtutes, quasdam elementares, et alias cœlestes, unde cœlum influit in ista inferiora diversimode, unde secundum propinquitatem, et remotionem rerum ab ipso cœlo, in quas influit : quia prope se influit dispositiones convenientes cum elementis calidis, et remote a se dispositiones convenientes cum elementis frigidis : modo aer licet secundum dispositionem elementarem non habeat convenientiam cum terra, attamen convenit secum, et conservat eam secundum dispositionem, quam recipit a cœlo. 7 *Elementa duplicem habent virtutem.*

Ad rationes. Prima, et secunda solutæ sunt. Ad tertiam negatur major : quia terra non intendit principaliter esse sub aqua, sed intendit principaliter esse deorsum, et subesse elementis levibus, et minus gravibus, ita ut principalis intentio in motibus gravium deorsum, et levium sursum, sit levium superesse gravibus, et gravium subesse levibus.

Ad quartam, dicitur quod nec grave intendit quiescere infra aquam ; sed intendit principaliter in motu suo subesse aquæ; aut alteri corpori leviori, si per ipsam moveatur. 8.

Ad quintam, negatur antecedens, licet aliquando superficies composita

ex superficie aeris, et aquæ sit locus aquæ. Tunc de descensu aquarum per terram dico, quod hoc est per concavitates interclusas infra terram, quas terra non potest replere, eo quod non est fluxibilis, sed replentur per aerem, per quem nata est descendere aqua, eo quod levioribus nata sunt subesse graviora.

Ad confirmationem de generatione fontium, videatur *secundo Meteororum*. Ad aliam, negatur quod centrum sit locus terræ, nisi capiendo locum æquivoce, pro illo, respectu cujus cognoscitur motus localis, ut dictum fuit alias.

ANNOTATIONES

Centrum gravitatis quid sit. (a) *Non est idem centrum gravitatis terræ, et magnitudinis ejus.* Nota quod centrum gravitatis est centrum mundi, quod est multo propinquius superficiei terræ coopertæ aquis, quam superficiei nostræ; centrum vero magnitudinis terræ est medium terræ, quemadmodum punctus est centrum circuli. Unde cum centrum gravitatis sit centrum mundi, quo terra descendit, et sphæra aquæ debeat æque distare ab illo centro, fit ut si aqua ab illo centro versus mare distat, verbi gratia per centrum millia passuum, etiam versus nos usque ad centum millia passuum, a centro gravitatis sit etiam locus naturalis aquæ, quare residuum terræ versus nos penetrat multum de sphæra aquæ. Imo et multi montes attingunt sphæram aeris, et ideo in illis cavernis naturaliter generantur fontes, qui sunt altiores superficie matris, qua mare tangit terram, quandoquidem flumina a suis fontibus usque ad mare semper descendunt.

9 ***Loca naturalia sunt quatuor.*** (b) *Terra accipitur dupliciter*, etc. Nota primo, quod cum quatuor sint elementa, quatuor etiam sunt loca naturalia, unde terræ locus inferior est, et sic deinceps usque ad supremum elementum; iste autem ordo superioris, et inferioris, quem haben elementa, et ipsi cœli, non est illis accidentalis, aut casualis, sed nascitur ex natura ipsorum corporum : nam hæc dispositio non solum pertinet ad essentialem ordinem ipsius universi, sed etiam ad essentialem perfectionem cujuscumque partis; quod videtur Aristoteles insinuare hoc libro, dicens, aerem esse veluti aquæ formam, et aquam veluti aeris materiam.

Nota secundo, quod cum hîc Scotus loquatur de loco naturali, ut est scilicet locati conservativus, magnum emergit dubium : addatne locus ultra superficiem Mathematicam aliquam qualitatem conservativam locati, ut quidam sentiunt, vel influentiam cœli, qua trahat corpora ad sua loca, ut alii existimant, vel ipse locus habeat virtutem tractivam, qua suum ad se trahat locatum, quapropter res moveantur, ut melius in suis locis conserventur.

Ex his dico primo, nullum elementum magis hunc, quam illum locum appetit, propter aliquam vim in loco existentem : si enim talis virtus esset, deberet esse in corpore, et in qualibet parte corporis : eadem namque ratio est totius, et partis. Si ergo in toto elemento est illa virtus, erit et in qualibet illius particula, quia virtus conservativa nihil aliud est, quam qualitates naturam elementi consequentes; hæ autem ejusdem rationis sunt in toto, et in parte. Unde partes aeris melius conservantur in aeris regione, quam alibi; in proprio enim elemento non habent corrumpens, quod extra habent. 10. ***Corpora quare moventur a sua loca naturalia.***

Dico secundo, probabile est, quod res naturales magis hunc, quam illum locum appetunt, nulla ex prædictis rationibus, sed propter ordinem, quem inter se habent partes universi. Est namque hic ordo familiarissimus omnibus rebus naturalibus, ut corpora gravia, et crassa sub raris, et levibus appetant esse; et quando contingit aliqua violentia hunc perire ordinem, leviaque sub gravibus manere, sublato impedimento res ad sua naturalia loca redeunt propter ordinem : atque ita gravia descendunt, levia vero ascendunt. Quod ex eo ap- 11.

paret, quia totius terræ, et unius glebæ, et totius aquæ, et rivuli, et sic de aliis locus. At si detur casus, quod quis contineat elementorum quatuor particulas in aliquo vase, ita ut ignis sit sub aere, et aer sub aqua, et aqua sub terra, movebuntur omnia, ascendentque corpora levia per crassa, hæcque descendent per levia, donec locata sint disposita ordine, quem naturaliter amant : ergo terram deorsum moveri, et ignem sursum, non est nisi propter ordinem naturalem. Secundo apparet : quia hoc ipsum facient in quacumque parte. Fingamus tales partes elementorum esse sive in regione terræ, sive aliorum ; si enim talia corpora non propter ordinem, sed propter aliud peterent loca, non eodem modo ubicumque locata essent, moverentur, sed propria fruerentur regione, ut si, verbi gratia, illa particularum mixtio fieret in elemento ignis, particula ignis non moveretur ultra ascendendo, moventur igitur propter ordinem naturalem. Et sic veniunt intelligenda illa Aristotelis verba, locis videlicet magnam vim inesse, respectu locatorum : vult enim docere, quod ille naturalis ordo tantam vim habet, ut res naturalis moveatur naturali impetu ad illum comparandum. Nam propter comparandum illum ordinem omnia moventur sursum, aut deorsum, in illoque ordine conservantur. Vis igitur conservativa corporum non est in loco, sed in ipsis locatis corporibus, dum servant ordinem, quem appetunt.

12. Dico tertio, probabile etiam esse, quod loci naturalitas sumatur ex ipsa essentia corporis locati, et ex influentia cœlesti. Prima pars probatur exemplo animalis : quod enim pedes se habeant optime in infimo loco, et caput in supremo, et cor in medio corporis, hoc nascitur ex natural ordine ipsarum partium. Similiter ergo quod terra sit in infimo loco, et ignis in supremo, nascitur ex naturali essentia eorum, ex qua provenit, ut terra conservetur in solo loco, cupiatque illic esse. Ex hoc sequitur haud necesse esse aliquam ponere virtutem in superficie ut locus sit naturalis, sed ex natura ipsorum nascitur quod optime se habeant in suis locis.

Secunda pars conclusionis probatur. Agens perfectiori modo in propinquum quam in remotum agit : ergo cœli quando influunt in hæc inferiora, partes propinquæ magis gaudent eorum influentiis, remotiores vero minus : ergo terra, quæ est remotior et imperfectissimum elementum, recipit influentiam minus perfectam.

Ex hac conclusione sequitur primo, quod duo infima elementa perfectius conservantur, quanto magis inferius in suo loco collocantur. Unde terra perfectius conservatur, quo magis accedit ad centrum, et aqua quo magis appropinquat ad superficiem terræ ; elementa vero superiora e converso eo perfectius se habent, et conservantur, quo propius accedunt ad superiorem partem sui loci : et ratio est, quia illa influentia, quam exigunt ista corpora, est perfectior in istis partibus : influentia enim quam exigit terra, perfectior est in centro, quam sursum. 13.

Secundo, sequitur quod quando dicimus corpora moveri naturaliter ad sua naturalia loca, non est sic intelligendum, (ut aliqui existimant, quos Aristoteles refutat), quod ipsamet loca in genere causæ efficientis attrahant ad se ipsa corpora ; sed sic, quod omne corpus appetat naturaliter esse in illo loco, vel illa distantia, ubi recipiat talem, aut talem influentiam sibi convenientem, et se conservantem, et ideo naturaliter ibi quiescit.

Tertio, sequitur quod si Deus per miraculum destrueret sphæram ignis, aut terram, neque aer ascenderet naturaliter ad supplendum vacuum ignis, neque aqua descenderet ad supplendum vacuum terræ. Ratio est, quia dum sunt in suis locis naturalibus ab illis nequeunt naturaliter dimoveri : descendunt autem elementa superiora, et ascendunt inferiora appetitu communi naturæ, et impulsu communi, ne detur vacuum.

Sequitur etiam, quod elementa sunt in 14.

suis locis naturalibus, a quibus continentur, ut ait Aristoteles text. 46. quia quodammodo natura unius tangit alterius naturam, eo quod sunt symbola, sive congenea, hoc est, conveniunt in una qualitate, in aliaque disconveniunt : terra enim est sicca, et frigida, aqua frigida, et humida, et in frigiditate convenit cum terra. Aer est humidus, et calidus, in humiditate convenit cum aqua, et in calore cum igne: superius ergo elementum inferioris est locus.

Terra bifariam considerari potest. (c) *Superficies aggregata ex superficie aquæ*, etc. Nota quod si terra consideretur ut purum elementum, ejus locus est superficies ultima aquæ, et isto modo loquitur hìc Aristoteles de terra, considerata tamen ut discooperta, aptaque generationibus animalium, respiratione aeris viventium,ejus locus naturalis partim est aeris, partim aquæ superficies; quæ quidem duæ superficies licet sint duæ res in genere Quantitatis, censentur tamen unus locus, quia conservant unicam massam terræ, et mixtorum. Aliqui etiam dicunt, quod illæ superficies terram ambientes non duo, sed unus locus censeri debent, eo quod doctrina est Aristotelis, quæ in uno genere sunt plures, in alio tamen unam esse rem, veluti domus in genere Qualitatis est una, in genere autem Substantiæ sunt plures, quia plures lapides, et ligna. Nullum tamen reputo inconveniens, si dicamus plura esse loca partialia : esset tamen inconveniens si essent diversa loca totalia.

QUÆSTIO VI

Utrum ignis sit in concavo orbis Lunæ tanquam in suo loco naturali

Vide auctores citatos quæstione antecedenti.

1. Arguitur quod non : quia cujuslibet corporis naturalis locus naturalis debet esse conservativus ipsius, scilicet locati, sed orbis Lunæ non est conservativus ignis ; igitur concavum ejus non est locus naturalis ignis. Major patet in 4. hujus ; et minor probatur, quia Luna est frigida, et humida virtualiter, et stella est ejusdem naturæ, ut patet 2. Cœli, text. 41. et 42. igitur orbis Lunæ est naturæ frigidæ, et humidæ, quæ sunt dispositiones contrariæ dispositionibus ignis.

Secundo, quia si sic, sequeretur quod nunquam ignis quiesceret alibi non detentus ; consequens est contra experientiam, quia videmus, quod ignis quiescit in istis inferioribus. Consequentia probatur, quia corpus naturale non impeditum non quiescit extra suum locum naturalem, ut patet de terra, et aqua.

Tertio, omne corpus naturale quiescit naturaliter in suo loco naturali ; sed ignis non quiescit in concavo orbis Lunæ, imo moveretur circulariter, ut patet primo Meteororum.

Quarto, si ignis esset in concavo orbis Lunæ, tunc sequeretur quod non possemus videre astra ; consequens est contra experientiam ; et consequentia probatur, quia videmus, quod ignis in istis inferioribus positus inter visum, et aliquod visibile, prohibet ejus visionem.

Quinto, quia elemento nobilissimo debetur locus nobilissimus ; sed ignis est elementum nobilissimum, et medium mundi est locus nobilissimus ; igitur debet locari in medio mundi. Major patet ; quia locus et locatum debent ad invicem proportionari : et minor apparet in 2. de Generat. ubi ponit, quod ignis est nobilissimum elementum ; igitur generatio ipsius est generatio simpliciter. 2.

Sexto, confirmatur per similitudinem : quia sicut est in homine, qui est minor mundus, quod membrum nobilissimum, scilicet *cor* ponitur in medio, ita elemen-

tum nobilissimum debet poni in medio mundi, præcipue cum locus ille sit exemptus a contrariis. Item potest argui, quod locus ille debet esse immobilis, et tamen concavum cœli semper movetur.

ivisio tionis. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 4. text. 45. In quæstione Primo videbitur, utrum in concavo orbis Lunæ sit aliquis ignis : et Secundo videbitur, utrum ignis sit ibi tanquam in loco naturali.

Quantum ad primum, posuit una opinio, quod ab aere sursum totum cœlum esset ([a]) ignis, et etiam quodlibet astrum, et tunc virtutes frigidas, etc. quas dicimus cœlum influere in ista inferiora, nitebantur salvare, per privationem, et recessum Solis ; sed ista improbatur per Aristotelem 1. *Cœli*, text. 41. et 1. Meteororum, cap. 3.

a. Secunda via, quod cœlum est alterius naturæ a natura istorum inferiorum, tamen ponunt, quod inter nos, et cœlum nullus sit ignis. Et quidam moventur propter istam rationem, quia non possemus videre astra. Alii propter istam ; quia si esset ignis inter nos, et cœlum, tunc sequeretur, quod aliquando videremus stellas, quando essent longe sub horizonte ; et aliquando non possemus eas videre quando essent longe supra horizontem, stante cum hoc bona dispositione medii ; consequens est impossibile, et consequentia probatur : quia radius visualis transiens per media diversarum diaphaneitatum frangitur in occursu illorum mediorum ; modo inter nos, et cœlum sunt media diversarum diaphaneitatum per te, scilicet aer et ignis ; igitur radius visualis veniens ab astro frangitur in occursu sphæræ aeris, et per consequens omnis stella visa, quæ non est directe supra Zenith capitis, videtur per lineam fractam, et per consequens alibi, quam ubi est. Tertio, quia ignis de sui natura est lucidus, ut patet ad experientiam ; igitur si inter nos, et cœlum sit ignis, ille debet esse lucidus, quod est falsum, ut notum est ad sensum.

Istis rationibus non obstantibus, pono istam conclusionem: Inter nos et cœlum est elementum ignis. *Inter nos et cœlum est elementum ignis.* Pro quo supponitur primo, quod aer non potest stare sub quantacumque caliditate, nec sub quantacumque raritate, imo in tantum potest fieri calidus et rarus, quod convertetur in ignem. Secundo, supponitur quod motus localis est causa caloris, et quod illud, quod movetur localiter, calefit, ut patet ad experientiam. Tertio supponitur, quod corpus immediatum orbi Lunæ movetur localiter circulariter ad motum cœli, sive sit ignis, sive aer. Probatur ratione Aristotelis 1. *Metereorum* : quia superior regio aeris movetur circulariter, ut apparet primo Cœli, text. 15. et per experientiam : igitur illud corpus intermedium movetur circulariter, quia non apparet naturaliter possibile, quod ab utraque parte corpus moveatur motu diurno, et tamen intermedium non moveatur. Et antecedens probatur per experientiam de motu stellæ comatæ, quæ movetur non dividendo aerem, quia tunc derelinqueret caudam sicut aliæ impressiones ignitæ.

Istis suppositis, arguitur sic : corpus immediatum orbi Lunæ movetur locali- 4.
ter motu diurno per tertiam suppositionem : igitur illud corpus calefit per secundam suppositionem, et hoc multum intense, quia motus est valde velox ; igitur illud corpus non est aer, quia aer non potest stare sub tanta caliditate : igitur est ignis, et per consequens in concavo orbis Lunæ est ignis. Et debet imaginari de isto igne in concavo or-

bis Lunæ, sicut de igne in fornace, ubi vitra fiunt, quia si vitrum ponatur ad flammam, vel ad carbones, non potest liquefieri, sed statim quando ponitur in illo aere propinquo liquefit; et ideo licet appareat aer, est tamen ignis purus qualis est in sphæra ignis.

Tunc ad argumenta alterius partis dico, quod ignis non prohibet visionem, imo multo minus, quam aer purus; ut patet de illo igne in fornace. Ad secundum dicitur, quod radius visualis non frangitur in occursu medii densioris, nisi illud medium sit notabiliter densius, sicut aqua est densior notabiliter aere: modo inter ignem, et aerem non est tanta diversitas in raritate, et densitate. Ad tertium dico, quod ignis purus non est plus lucidus, quam aer, nisi sit ab extrinseco; et dato quod lux ignis in istis inferioribus est quædam qualitas secunda consequens inflammatam unctuositatem, cujusmodi unctuositas non est in igne puro, imo est pure siccus. Et si quæras de causa motus circularis sphæræ ignis, respondetur, quod cœlum mediante motu suo attrahit ignem secum motu diurno. Sed contra, quia non apparet verisimile, quod quando sunt duo corpora levia sine asperitate, quod unum rapiatur ad motum alterius, dico quod imo, et hoc propter fortem adhæsionem, seu adhærentiam sphæræ ignis ad orbem Lunæ, quæ provenit ex summa levitate ignis inclinante sursum. Patet igitur, quod est elementum, seu sphæra ignis inter nos, et cœlum. Et hæc de primo.

5. *Locus naturalis ignis est superficies concava orbis Lunæ.*

Quantum ad secundum, ponitur ista conclusio, quod superficies concava (b) orbis Lunæ est locus naturalis ignis. Probatur: quia elemento levissimo, debetur locus maxime sursum, ad quem possunt attingere corpora recte mota; sed concavum cœli est hujusmodi locus, et ignis est levissimum elementum: ergo, etc.

Secundo, quia concavum cœli est locus nobilissimus, quem potest habere corpus recte motum, et ignis est nobilissimum elementum: ergo, etc. Prima pars antecedentis patet 1. Cœli, text. 15. quia corpora, quanto sunt nobis remotiora, tanto sunt nobiliora; igitur Aristoteles concludit corpus cœleste esse nobilissimum. Et secunda pars antecedentis patet, 1. de Generatione.

Tertio, quia ad experientiam videmus, quod semper ignis appetit ascendere sursum, quod non esset nisi ibi esset aliquod corpus consimilis naturæ, cui ignis inclinaretur conjungi.

Quarto, quia ignis est quoddam corpus naturale: igitur habet aliquem locum naturalem, et non alium, quam concavum cœli, nam alia loca regionis elementorum reliquis elementis sunt deputata.

Sed contra conclusionem objicitur: 6.
quia videmus quod omne elementum *Vide Philonem in libro de Gigantibus.*
decoratur aliquo vivente, ut patet inducendo de terra, aqua, aere; tamen non apparet, quod viventia possint esse in igne: igitur non apparet ad quem finem ordinaretur ibi ignis. Respondetur, quod ignis propter nimiam suam activitatem non compatitur secum aliquid; et etiam in terra non sunt aliqua viventia, sed supra terram, nisi quatenus infra terram est aer, vel aqua. Propter istam rationem movebantur aliqui ad ponendum Dæmones inhabitare regionem ignis.

Ad rationes: Ad primam dico, quod licet orbis Lunæ agat (c) virtualiter qualitates contrarias ignis, attamen mediante motu est conservativus ignis secundum prædictum modum.

Ad secundam, concedo consequens;

quod ignis in istis inferioribus detinetur per gravitatem suæ materiæ.

Ad tertiam, dico quod ignis quiescit in suo loco naturali, quiete (d) opposita motui, quo movetur ad suum locum; et hoc sufficit.

Ad quartam, negatur consequentia, quia, ut dictum est, ignis in istis inferioribus non est purus, et ideo propter densitatem suæ materiæ prohibet visionem visibilium, quæ sunt ab alia parte; sed ignis in sua sphæra est purus sine densitate materiæ, ut exemplificatum fuit de igne in fornace vitrorum, qui non prohibet visionem illorum, quibus interponitur ad visum.

Ad quintam negatur, quod medium mundi sit locus nobilissimus. Ad probationem: quia est exemptus a contrariis, dico quod non, imo est maxime conjunctus cum contrariis. Unde licet maxime distet a cœlo, ex hoc non sequitur, quod maxime distet a contrariis: quia cœlum non est contrarium sibi, imo magis conservat ipsum.

Ad sextam, dicitur quod cor in homine non ponitur directe in medio per æquidistantiam ab extremis, sed magis prope sursum, et sic ignis est in mundo.

ANNOTATIONES

8. ([a]) *Ab aere sursum totum cœlum esset ignis,* etc. Nota, quod hæc fuit opinio Anaxagoræ, qui dicebat, quod cœlum vocabatur æther, eo quod esset de natura ignis; et hoc idem credidit Macrobius dicens inter cœlum, et nos unum solum elementum mediare, quam opinionem reprobat Aristoteles 1. Meteororum, cap. 3. hac ratione, si intermedium inter cœlum, et terram esset plenum solo igne, jamdiu omnia essent annihilata.

[Q]uomodo [co]ncavum [or]bis Lu[næ] sit locus. (b) *Superficies concava orbis Lunæ est locus naturalis ignis.* Nota secundum Commentatorem in hoc 4. commentato 43. quod locus aquæ non est aer propter naturam aeris, nec locus aeris est ignis propter naturam ignis, nec locus ignis est concavum orbis Lunæ, eo quod illic sit orbis Lunæ; sed propter distantiam a centro, et propinquitatem quam habent hujusmodi loca ad concavum Lunæ. Itaque si imaginetur linea recta ducta a centro terræ usque ad concavum Lunæ, per aliquam portionem illius lineæ usque ad certum punctum est purum elementum terræ frigidum, et siccum, altius usque ad alium punctum est elementum aquæ, licet terra et aqua in aliquibus partibus commisceantur, altius usque ad alium punctum est elementum aeris, et inde usque ad concavum Lunæ est elementum ignis. Unde non est imaginandum, quod locus ignis sit præcise superficies concava orbis Lunæ, sed locus ejus adæquatus est interstitium inter convexum aeris, et concavum Lunæ, et pari modo si volueris designare locum circumscribentem totum aerem, erit spatium illud intermedium inter concavam superficiem ignis, et convexam aquæ, et terræ: nam aggregatum ex terra, et aqua (ut dicitur in libris de Cœlo) reputatur unus globus, et una sphæra. Nec te moveat, quod Aristoteles dicat aerem esse in igne, tanquam in loco proprio: intelligit enim assignare locum aeris præcise quantum ad ejus convexam superficiem, cujus mensura est concava ignis. Nam loca naturalia elementorum designat Aristoteles solum quantum ad superficiem convexam locati.

Nota secundo, quod res est valde dubia de naturalibus locis elementorum. Nam si propter talem elongationem a centro, aut propinquitatem ad orbem Lunæ elementa essent in suis naturalibus locis, ita ut naturaliter in suis sitibus manerent, et conservarentur non propter naturam circumstantis, sed propter talem elongationem a centro, aut propinquitatem ad orbem Lunæ, sequi videtur, quod quodlibet elementum, seclusis quibuscumque aliis circumstantibus, naturaliter maneret in suo loco, in quo est, atque corrupta per impossibile sphæra ignis, et aquæ, aer mane- 9. *Dubium est maximum de naturalibus locis elementorum*

ret ubi est ; et corrupta sphæra terræ, et aeris aqua maneret ubi est, quod videtur falsum : nam aquam naturaliter videmus descendere per terram, atque adeo si foderetur puteus usque ad centrum terræ, aqua naturaliter illuc usque descenderet, et per consequens, corrupto per impossibile elemento terræ, aqua ad centrum confluerel. Solutio hujus difficultatis spectat ad 2. et 4. librum de Cœlo. Sed pro nunc dico, quod res profecto est dubia, quid sentiret Aristoteles. De igne namque, et terra inter omnes Philosophos convenit, quod demptis omnibus aliis creaturis, naturaliter manerent in locis, in quibus sunt, quia unum est elementum gravissimum, et alterum levissimum, sed tamen de aqua, et aere non omnes consentiunt : nam aqua non est simpliciter gravis, sed respectu aeris, et ignis ; nec simpliciter levis, sed respectu terræ; nec aer est simpliciter levis, sed respectu terræ et aquæ ; nec simpliciter gravis, sed respectu ignis, ut docet Aristoteles 4. de cœlo text. 27. et Commentator illic, et 3. hujus, text. 49. Quem Paulus Venetus hîc super text. 49. imitatus, ait quod aer, si poneretur in concavo Lunæ, descenderet per ignem usque ad locum, in quo modo est, et aqua si poneretur in centro terræ, ascenderet usque ad locum in quo est. Quod certe verum est, quia terra necesse habet esse sub aqua ; unde si profundissimum puteum aquæ impleas terra, aqua ascendit, ut cedat terræ.

10. Cæterum nondum est compertum, utrum, si corrumperetur modo terra, aqua particulari appetitu descenderet ad centrum, nam ex una parte ait Aristoteles 2. de Cœlo text. 79. quod aqua non potest manere suspensa, sed habet sustentari super aliquod corpus, et ideo naturaliter descendit per viscera terræ, si meatus inveniat ; et per consequens dempta terra videtur, quod descenderet ad centrum. Ex altera vero parte videtur, quod si aqua est modo in suo loco naturali, dempta terra adhuc maneret ubi est, quod mihi pro nunc est verisimilius, nam aer corrupta sphæra ignis non ascendit altius quam modo est ; ergo simili proportione non descenderet aqua particulari appetitu dempta terra. Et quod ait Aristoteles terram non posse esse suspensam, intelligit naturaliter, nec tunc dempta terra, proprie esset suspensa, cum esset in loco naturali. Unde si fodiatur terra usque ad punctum sphæræ aquæ, aqua descendet naturaliter, si tamen profundius procederet puteus, aqua non descenderet ex particulari appetitu naturali, sed appetitu universali, ne daretur vacuum, sicut descenderet aer, si non esset illic aqua.

Nota tertio, quod quando dicit Scotus quod *elemento levissimo deberetur locus maxime sursum*, intelligendum est infra latitudinem loci elementorum, et quia locus elementorum terminatur in concavo Lunæ, illic est locus naturalis ignis ; nec sursum ascenderet, quamvis non impediretur cœlo, et hoc forte voluit indicare Scotus, cum dixit, *ad quem possunt attingere corpora recte mota*.

(c) *Licet orbis Lunæ agat virtualiter qualitates contrarias ignis*, etc. Nota, quod inter Lunam et ignem nulla est contrarietas, sicut inter ignem, et aerem, quia cœlum non habet aliquam particularem contrarietatem cum aliquo elementorum, sed generali influxu agit concurrendo cum singulis. Si autem propter humiditatem aliquam alterationem agat in ignem, erit usque ad certam distantiam eo modo, quo concedimus ignem in sua sphæra ignire proximum aerem usque ad certam distantiam semper remissius, et remissius, atque adeo per aliquod spatium prope ignem est calidior, quam sua exigat natura, sicuti terra prope aquam humidior est, sed prope centrum est sua naturali dispositione. Horum autem omnium constituti sunt termini, qui præteriri non possunt. 11.

(d) *Ignis quiescit in suo loco naturali quiete opposita*, etc. Nota (quidquid sit de motu circulari ignis, an scilicet sicut primum mobile rapit secum orbes planeta-

rum, ita moveat sphæram ignis) quod nihil obstat illud interstitium inter concavum Lunæ, et convexum aeris esse locum naturalem ignis. Nam sufficit, ut hîc docet Scotus, quod ignis quiescat in illo, quiete opposita motui naturali elementi levis, qui est ascendere. Sicuti mare quamvis moveatur motu fluxus et refluxus, nihilominus quiescit quiete elementi, quia nec ascendit, nec descendit.

QUÆSTIO VII

Utrum omne ens sit in loco

Aristot. *c.* 5. *text.* 45. Themist. Simpl. Aver. *ibid.* D. Thom. *lect.* 7. *et opusc.* 52. *et quodl.* 6. *art.* 8. Alb. *tract.* 1. *c.* 13. Hervæus *quodl.* 10. *q.* 7. Ferrar. *q.* 2. Capreol. *in* 2. *dist.* 2. *q.* 1. *ad* 6. *arg.* Aureolus *ibid.* Canon. *q.* 2. Javel. *in* 4. *Phys. q.* 14. Sotus *q.* 2. Jandunus *q.* 9. Pereira *lib.* 11. *c.* 9. Conimb. 4. *Phys. c.* 5. *q.* 3. Complut. *disp.* 19. *q.* 6. Ruvius *q.* 4. Roccus *in Paraphrasi cap.* 9. Fuente *diffic.* 2.

1. Arguitur quod sic : quia omne movens, vel mobile est in loco ; sed omne ens est movens, vel mobile : igitur omne ens est in loco. Major patet, quia omne mobile est mobile localiter, et omne mobile localiter, est mobile de loco ad locum, et per consequens est in loco ; modo omne movens est simul cum moto, ut patet 7. hujus, text. 10. igitur omne movens, et omne mobile est in loco.

Secundo, quia omne ens est corporeum, et omne tale est in loco. Primo de corporibus notum est. Item, de incorporeis, quia ista non distant localiter a corporeis : igitur si corporea sunt in loco, et incorporea erunt in loco.

Tertio, quia omne ens est in tempore : igitur omne ens est in loco. Antecedens apparet, quia hoc verbum *est*, consignificat tempus. Et tenet consequentia per simile : quia sicut illud, quod nunquam est, non est ; sic etiam illud, quod nunquam est, non est ; igitur omne quod est, alicubi est, et per consequens in loco est.

Quarto, quia *motus, finitas, infinitas, locus, non esse vacuum*, sunt communes passiones entium, igitur enti conveniunt. Tenet consequentia : quia aliter non essent communes. Consequentia probatur per communes Expositores, qui dicunt, quod tertius, et quartus liber Physicorum sunt de communibus passionibus entium.

Quinto, si aliquod ens non esset in loco hoc maxime esset ultima sphæra ; sed ultima sphæra est in loco, quia movetur localiter ; igitur, etc. Item, quia est corpus. Item, quia est alicubi : nam de ipsa convenienter quæritur, ubi est, quod non esset, nisi esset in loco. 2.

Oppositum arguitur ; quia tunc sequeretur, quod in locis esset processus in infinitum, quia unius loci esset alter, et illius alter, et sic in infinitum ; quod est falsum. Et patet consequentia, ex quo locus est ens.

Ultima sphæra an sit in loco.

De ista quæstione solet fieri magna difficultas de ultima sphæra, an sit in loco, vel non ; et de hoc dixerunt (a) quidam ponentes locum esse separatum, quod ultima sphæra est in loco, sicut aliquod aliud corpus mundi, quia occupat spatium sibi æquale præcise.

Alia opinio posuit, quod ultima sphæra (b) est in loco secundum partes ejus, sed non secundum se totam. Tertia posuit (c), quod ultima sphæra nullo modo est in loco, et ex hoc inferebat, quod ultima sphæra nullo modo movetur localiter. Sed quantum ad corrollarium, hæc opinio est falsa ; quia certum est respectu alicujus puncti fixi in terra ultima sphæra secundum quamlibet partem sui se habet aliter, quam prius se habuit, et

de facto post aliter se habebit, quam nunc se habet : igitur ultima sphæra movetur localiter.

3. Quarta opinio ponit tres conclusiones ; et est opinio Commentatoris (d). Prima conclusio est, quod ultima sphæra non est per se in loco. Probatur : quia non habet corpus circumdans ipsam. Secunda est, quod ultima sphæra est in loco. Probatur, quia movetur localiter. Ex quibus sequitur Tertia, quod ultima sphæra est in loco per accidens, scilicet per suum centrum, ita quod centrum mundi est locus ultimæ sphæræ ; sed ista opinio non sufficit : quia eadem ratione diceretur, quod cor hominis esset locus hominis, sicut quod centrum est locus ultimæ sphæræ. Item, de ratione loci est, quod contineat locatum, et tamen centrum mundi non continet ultimam sphæram ; ergo, etc.

Quinta opinio ponit, quod nulla est ultima sphæra, imo extra octavam sphæram, vel extra nonam, si ponatur, est una sphæra infinita quiescens.

Sexta opinio ponit imaginationem, quod sint sphæræ infinitæ secundum numerum isto modo, quod nona sphæra imaginetur dividi in duas medietates, et exterior medietas in duas alias, et sic in infinitum ; tunc in ista divisione nulla est ultima ; igitur quælibet sphæra infra aliam continebitur.

Ista non valet : quia adhuc staret dubitatio eadem de aggregato ex omnibus illis sphæris.

4. *Aliquid dicitur esse in loco dupliciter.* Istis dimissis, supposito quod sit aliqua ultima sphæra, respondeo ad quæstionem: Pro quo notandum, quod aliquid ( ) potest dici esse in loco dupliciter ; uno modo occupative, et proprie, sicut homo, vel lapis est in aere. Alio (f) modo improprie, et vocatur appropriate, sicut dicimus, quod Deus est ubique, Angelus est in cœlo, et sic de aliis : et talia dicuntur esse alicubi, eo quod ibi sunt, et apparent suæ operationes. Sed aliquid potest dici esse in loco occupative, sive circumscriptive multipliciter : Primo modo per se. Secundo modo per accidens. Tertio modo in potentia solum. Quarto modo in actu. Quinto modo secundum partes, vel ratione partis.

Secundo notandum, quod aliqua sunt corpora, quæ de sui natura determinant sibi certam figuram, ut corpora cœlestia quæ determinant sibi figuram sphæricam, et talia propter sui perfectionem non indigent, quod habeant aliquod corpus extrinsecum eis propter sui conservationem, saltem non omnia requirunt, quia ultima sphæra non habet aliquid aliud circumdans ipsam. Alia sunt, quæ non determinant sibi certam figuram, sed figurantur per figuram continentis, sicut elementa simplicia. *Corpora sunt in di[...] plici di[...]ferentia.*

Nunc ponuntur conclusiones, discurrendo per diversa genera entium. Prima conclusio : Deus, Intelligentiæ, et quæcumque substantiæ separatæ aliæ ab intellectibus humanis, qui conjuncti sunt corpori, sunt in loco appropriate. Patet, quia talia non sunt corpora, nec inhærent corporibus ; sed ex eo solo dicuntur esse in loco, quod eorum operationes ibidem apparent, et quanto aliqua substantia separata agit in pluribus, et diversis locis, tanto majori loco appropriatur. Et ideo quia Deus agit ubique, Deus est ubique appropriate. 5 *Deus et In[...]telligenti[...] sunt in lo[...]co appro[...]priate.*

Secunda conclusio : Intellectus noster non solum est in loco appropriate, imo occupative, et per accidens. Patet, quia intellectus noster non est forma solum, sed inhærens. *Anima r[...]tionalis e[...] in loco o[...]cupative per acc[...]dens.*

Tertia conclusio: Aggregatum ex omnibus corporibus mundi non est in loco nisi ratione partis. Patet, quia illud ag- *Totum universu[...]*

…t in loco …er partes. gregatum non habet corpus extrinsecum circumdans ipsum, sed aliquæ partes ejus sunt, quarum quælibet circumdatur corpore extrinseco : igitur aggregatum illud est in loco ratione partis, et non aliter.

6 *Ultima sphæra …on est in loco nec …er se, nec …er accidens.*

Quarta conclusio : Ultima (g) sphæra cœlestis non est in loco nec per se, nec per accidens, nec ratione partis, nec totius ; imo nullo modo est in loco. Probatur : quia ultima sphæra non habet corpus, nec aliquod extrinsecum sibi continens ipsam, nec aliqua pars ejus est in aliquo separato ab ea ; igitur nullo modo est in loco. Probatur consequentia per definitionem loci ; et antecedens apparet : quia hoc intelligimus per ultimam sphæram, extra quam nihil est, et cujus nulla pars est ab alia discontinua. Ex hoc sequitur, quod ista consequentia non valet, *ultima sphæra non est in loco ; igitur non est alicubi*, quia esse in loco est una species de genere *ubi*, sed aliæ species circumloquuntur per alias positiones, ut *circa, juxta*, et hujusmodi ; et ideo, si quæratur ubi est ultima sphæra, convenienter potest responderi, quod est circa octavam sphæram, vel est circa centrum.

…nne cor- …s circa …ltimam …phæram …t in loco

Quinta conclusio : Omne corpus divisum ab alio citra ultimam sphæram est in loco. Probatur : quia quodlibet tale habet corpus extrinsecum sibi continens ipsum cujus superficies est locus ejus proprius, et naturalis.

Sexta conclusio : Partes essentiales totius, et accidentia extensa per totum subjectum, sunt in loco per accidens ; sed partes integrales totius existentis in loco sunt in loco in potentia, et quædam sunt in loco per se in potentia, ut partes substantiæ compositæ existentis in loco ; alia sunt in loco per accidens in potentia, ut partes accidentium, et partium essentialium. Patet igitur qualiter diversimode aliquid dicitur esse in loco, et qualiter diversa entia sunt diversimode in loco.

Ad rationes : ad primam dicitur, quod 7
non omne mobile est in loco : quia ultima sphæra nullo modo est in loco, nec ratione totius, nec ratione partis.

Ad secundam : quod non est proprium corpori esse in loco, sed solum est proprium corpori habenti aliquod extrinsecum continens separatum ab eo.

Ad tertiam, negatur consequentia, nec est simile ; quia hoc verbum *est*, connotat esse in tempore, vel saltem in instanti sub distinctione, sic, quod connotat esse in tempore, vel in instanti, et debet hoc poni sub disjunctione propter multa, quibus diversimode attribuitur esse, sed hoc verbum *est*, non connotat esse in loco, ideo non est simile.

Ad quartam, dico quod istæ sunt passiones communes omnibus entibus, id est, sunt passiones communiores, quæ conveniunt entibus naturalibus, sed ex hoc non sequitur, quod quælibet illorum conveniat.

Ad quintam, concedo quod ultima sphæra non est in loco. Ad probationem dico, quod non sequitur, *hoc movetur localiter, igitur est in loco ;* sed sufficit, quod aliter se habeat ad aliquod quiescens, quam se habuit ; vel saltem, quod aliter se haberet ad aliquod quiescens, si aliquod quiescens esset. Et hoc dico pro tanto, si poneretur totus mundus moveri uno motu recto, vel circulari.

ANNOTATIONES

(a) *De hoc dixerunt quidam ponentes lo-* 8.
cum esse separatum, etc. Nota, quod hæc opinio est Philoponi dicentis primam sphæram esse in vacuo circumstante illam, tanquam in loco. Hæc tamen opinio est ex-

presse contra Aristotelem, qui in primo cap. hujus libri ex professo probat locum esse quid positivum, nam esse in aliquo, dicit esse in illo tanquam in receptivo.

(b) *Alia opinio posuit, quod ultima sphæra*, etc. Nota, quod hæc est opinio Themistii, quam Divus Thomas, et Ægidius sunt secuti : et ratio eorum est, quia eo modo primum mobile est in loco, quo movetur localiter ; et quia non mutat locum secundum se totum, sed secundum partes, ut ea, quæ nunc est in Oriente, postea sit in Occidente, fit ut non sit in loco secundum se totum, sed secundum partes. Quod si quæratur de locis partium, respondent ex Aristotele a text. 43. usque ad 46. quod una pars continui est locus alterius, non locus in actu, quia non est actu divisa ab illa , sed in potentia : quia scilicet si divideretur ab illa manente ubi est, esset in ea tanquam in loco in actu. Unde si dividas primum mobile secundum circulum, sicut radii plaustri dividunt rotam, intelliges quod in loco, ubi nunc est una pars, postea succedit alia, sicuti in rota, ubi nunc est radius unus, deinceps succedit alius, nisi quod illic partes non sunt discontinuæ. Sed hæc opinio stare non potest, tum quia primum mobile non esset in loco nisi in potentia : cum enim non sit in loco secundum se totum, sed præcise secundum partes ; et partes non sunt in loco nisi in potentia secundum istos, ergo primum mobile non erit in loco nisi in potentia. Tum, quia supponit falsum : quia locus est separatus a loco, et non sunt continua 4. hujus ; una autem pars est alteri continua, et non separata , ergo una non potest esse alterius locus. Neque favent huic sententiæ verba Aristotelis in text. 47. quia per cœlum, ut exponunt Commentator, et Scotus, Aristoteles intelligit universum, quod bene est in loco per partes, et una continet aliam, ut optime hîc docet Scotus.

9. (c) *Tertia posuit, quod ultima sphæra a nullo modo est in loco.* Nota, quod hæc fuit opinio Alexandri, et Avicennæ dicentium, quod ultima sphæra nullo modo est in loco scilicet nec per se, nec per accidens, nec secundum totum, nec secundum partes, nec etiam movetur secundum locum, nec per se, nec per accidens, nec per suas partes ; sed movetur solum secundum situm. Prima pars hujus opinionis probari potest ex definitione loci, et ex text. 43. ubi dicit Aristoteles : *Cui igitur corpori est aliquod corpus extra continens ipsum, hoc in loco est ; cui vero non, minime*, ubi habetur secundum antiquam translationem. Illud quod habet aliquod corpus extra continens ipsum est in loco, et quodlibet corpus extra quod non est aliud corpus, non est in loco. Patet etiam ex text. 46. ubi ista scribit : *Terra quidem in aqua est, hæc vero in aere, hic autem in æthere, et æther in cœlo ; cœlum autem non amplius in loco est.* Et quoad istam partem, hanc opinionem sequitur Scotus, et secundam improbat : non enim stare potest, quod dicit Avicenna, nempe quod motus primæ sphæræ non est ad locum, sed ad situm partium, quia cum situs importet ordinem partium in loco, ut una pars sit ad unam differentiam positionis, et aliam ad aliam, fit, ut non possint partes mutare situm, nisi mutent locum, ut pars quæ modo est in Oriente, sit postea in Occidente.

(d) *Quarta opinio*, etc. Nota, quod Commentator movet hanc dubitationem, quia 10.
suprema sphæra movetur secundum locum, aut ergo est in loco, vel non ; si detur quod non sit in loco, tunc aliquid motum localiter non est in loco. Si vero detur, quod sit in loco, cum non sit corpus extra continens, sequitur quod suprema sphæra erit in vacuo, et sic locus erit vacuum, et dimensio separata. Et dicit Commentator quod Joannes Grammaticus propter hoc obedit huic, ponendo locum esse dimensionem, et vacuum, et non finem, vel terminum continentis , sicut dixit Aristoteles : atque adeo ipse Commentator dicit ultimam sphæram esse in loco per accidens, id est, per suum centrum, unde dicit, quod definitio loci non competit cœlo. Impossibile est enim exponere ista verba Philosophi, ita quod definitio, quam inducit de loco, sit commu-

nis simplici corpori recto et rotundo. Nos autem dicimus quantumcumque sit fixum secundum se totum, necesse est ut hoc modo sit quiescens; et quia quies inest ei propter aliquod quiescens, quod est terra, quæ est in loco per se; et ideo cœlum non dicitur esse in eodem loco, et non transmutatur per accidens, quia centrum semper est in loco essentialiter; et hæc est intentio sermonis Aristotelis dicentis, quod cœlum est in loco suo per accidens. Et postea subdit: Est ergo motum, et quiescens in suo loco per accidens, scilicet propter centrum, quod est in loco essentialiter: hoc enim quod invenitur in alio per accidens, invenitur in illo propter aliud habens illud, per se. Et sequitur secundum hoc opinio Aristotelis quod omne corpus est in loco; et quod omne motum est in loco; sed istorum quoddam est in loco per accidens, et aliud per se. Ex hoc apparet, quod corpus dicitur esse in loco duobus modis, scilicet per se, et per accidens. Unde definitio loci neque per se, neque per accidens convenit cœlo, sed cœlum esse in loco per accidens non est aliud, quam ipsum continere aliquod quiescens, quod est in loco per se tanquam in continente ipsum. Hæc Averroes.

11\. *Opinio Averrois rejicitur.* Cæterum hæc sententia Commentatoris est primo contra definitionem loci traditam ab Aristotele dicente, locum esse ultimum continentis. Secundo, orbes cœlestes non habent a centro terræ, ut nec plus, nec minus distent, sed natura sua ut sint, ubi sunt. Et esto quod cœli dicantur fixi per respectum ad centrum, illud tamen nihil facit ad rationem loci; alias dici posset quod axis plaustri esset locus rotæ, et quod cor hominis esset locus hominis, ut hîc dicit Scotus. Et præterea, nunquam dixit Aristoteles rem unam esse in loco per accidens ratione alterius, nisi quando est in altera, et altera est in loco, sicut anima ratione corporis est in loco; cœli vero non sunt in centro, cum cœlum sit a centro prorsus alienum.

Opinio Scotistarum, quomodo ultima sphæra sit in loco. Nota, quod communiter Scotistæ dicunt, ultimam sphæram esse in loco, eo quod movetur localiter, non solum per accidens, sed etiam per se, non quidem passive, sed active, et movetur ad *ubi* non passivum, id est, ad *locari*, sed activum, id est, ad *locare*; quare non est in loco passive, quia non locatur, sed active, quia locat, et ambit. Unde dicunt quod duplex est *ubi*, sicut et circumscriptio; sicut enim est duplex circumscriptio, scilicet activa et passiva: Prima est corporis circumscribentis. Secunda est corporis circumscripti, et contenti. Ita etiam est duplex *ubi* scilicet passivum; et illud est ipsius corporis locati, seu locabilis: et activum, et hoc est ipsius corporis locantis. Secundo, dicunt quod motus localis est duplex; unus qui terminatur ad *ubi* passivum; et alter qui terminatur ad *ubi* activum. Unde motus localis corporis contenti, et circumscripti terminatur ad *ubi* passivum: sed motus localis corporis continentis, et locantis terminatur ad *ubi* activum. Et tale corpus non dicitur proprie esse in loco, vel moveri de loco ad locum, sed magis circa locum, vel circa corpus, quod locat.

Locus ergo ultimæ sphæræ non est aliquod *ubi* passivum, eo quod ipsa non continetur in aliquo loco; sed est *ubi* activum, quia est circa locatum, quod per se est in loco, ita ut acquirat locato *ubi* passivum, et acquirit sibi *ubi* activum; atque ita ultima sphæra non est in loco, nec per se, nec per accidens, nec partes suas, nec aliquo modo, nec movetur in loco, sed tantum circa locatum modo prædicto. Et forte ita intellexit Avempace, quando dixit quod locus primæ sphæræ est superficies convexa sphæræ inferioris sibi proximæ super quam movetur: non enim movetur ad *locari*, sed ad *locare*, atque adeo non est convexa superficies sphæræ inferioris locus primæ sphæræ, eo quod contineat ipsam, sed quia a prima sphæra continetur, et circa quam prima sphæra movetur. 12.

Locus est necessario in rerum natura. (e) *Aliquid potest dici esse in loco dupliciter, etc.* Nota, locum necessario supponendum esse in rerum natura; pertinet

enim ad ordinem universi, ejusque perfectionem, in quo omnia habent proprium situm et locum. Est autem locus multiplex; alter quidem spiritualium rerum, alter vero corporearum. Locus rerum spiritualium improprie est locus; sicut enim Angeli improprie localiter moventur, ita et improprie sunt in loco. Locus rerum corporalium adhuc est duplex : Mathematicus videlicet, et Physicus, qui quidem est superficies illa, quam in superioribus diximus locum, secundum quod in ipso conservantur, seu destruuntur locata; de quo præsens quæstio exagitatur.

13. *Modus existendi in loco rerum creatarum est duplex*

(f) *Alio modo potest dici esse in loco dupliciter.* Nota duplicem esse modum existendi in loco rebus creatis convenientem. Alter circumscriptive dicitur, vel ut dicit hîc Scotus occupative; et hîc modus est circumscribi, et circumambiri a locante corpore, quomodo sola corpora sunt in loco. Alter est definitive, et est nihil aliud, quam taliter hîc esse, quod non alibi; qui modus existendi in loco competit tam creaturis corporalibus, quam spiritualibus; taliter enim hoc corpus est in hoc loco, et anima Beati Petri est in cœlo; et Angelus taliter erat super lapidem sepulchri, quod non erat in cœlo, sicut neque anima B. Petri in terra, et neque hoc corpus alibi, quam in hoc loco. Habent ergo se isti duo modi sicut superius, et inferius : quod enim est in loco circumscriptive, similiter est et definitive, et non e contra. Parumque modo ad rem attinet, sintne Angeli in loco per essentiam suam, ut placet Scoto in 2. *d.* 2. *quæst.* 6. aut per operationem, ut placet D. Thomæ 1. *par. quæst.* 52. *art.* 1. et 2.

14. Si vero loquamur de Deo, aliter dicendum est. Primo enim cum ipse sit universalissima causa omnium rerum, omnibus inest, tanquam causa in suis effectibus. Dicitur etiam esse in loco non circumscriptive, quia non est corporeus : non definitive, quia est infinitus; sed dicitur potius esse ubique incircumscriptive, indefinitive, et immensive. Est quidem ubique per potentiam, sicut Rex in regno est. Est ubique per præsentiam, sicuti ego vobis sum præsens, qui estis coram me, quia omnia sunt in prospectu Dei, nudaque, et oculis suis aperta. Est etiam ubique per essentiam, sicuti ego in hoc, quem occupo loco. Deus quidem ubique est non occupans sicut res corporea locum; sed sic, quod omnia replet, et implet, quia in omnibus rebus ejus essentia reperitur : ex immensitate namque divina nascitur, nullo posse claudi loco, dum illud Hierem. 22. *Numquid non cœlum, et terram ego impleo?* De hoc late est disputatio apud Theologos *in* 1. *d.* 37. Disputat et de hoc S. Thomas 1. *part. quæst.* 8. *art.* 1. *et* 3. Alius etiam modus existendi in loco reperitur, scilicet, sacramentaliter, qui tantum Christo Domino in Eucharistia existenti competit, qui, ut est de fide, taliter est in una consecrata hostia, quod in quamplurimis existit sacramentaliter, de quo Theologi, atque etiam nos in 4. *d.* 10. diffuse egimus.

(g) *Ultima sphæra cœlestis non est in loco, etc.* Nota, quod corpora cœlestia, excepto cœlo Empyreo, sunt in sibi proximo, inferius videlicet in superiori, ut in loco suæ naturæ debito, ut cœlum Lunæ intra superficiem cœli Mercurii, et istud sub Venere; Venus autem sub cœlo Solis, et Solis sub Marte, et Martis sub Jove, et Jovis sub Saturno, et Saturni sub firmamento, in quo sunt stellæ, et istud sub cœlo Crystallino, hoc autem sub primo mobili, primum vero mobile, quod decimum est cœlum, est sub Empyreo, quod est beatorum sedes. Istud autem cœlum, cum non moveatur, non oportet quod sit in loco; et si ita crederet Aristoteles, non fuisset anxius de loco primæ sphæræ: sed quia prima sphæra secundum ipsum movetur, et motus intelligi nequeat sine loci mutatione, sollicitus fuit quærere locum primi mobilis. 15.

Nota secundo, quod cœli non sic sunt in loco, ut a locis conserventur : quia ipsa incorruptibilia, et perpetua sunt, sed quia ad perfectionem universi pertinet, ut unumquodque corpus sit in loco naturali.

Nota tertio, quod corpora mixta ex ele- 16

mentis sunt in loco secundum elementum in illis prædominans, quamvis in animalibus præter motum secundum elementum prædominans, quo moventur ad locum naturalem sibi ex tali compositione elementali debitum, reperitur alius proprius motus progressivus, de quo postea erit sermo. Ex quo sequitur, quod locus quorumdam mixtorum sit terra, ut lapidum, quia in lapidibus prædominatur terra. Aliorum est terra, et aqua, ut metallorum, quia in illis hæc elementa prædominantur. Quædam habent tantum aquam, ut pisces, eo quod in eis viget humor aqueus; alia animalia habent terram, et aerem, ut aves, et reptilia, in quibus terra, et aer propter respirationem prædominantur.

EXPOSITIO TEXTUS

7. 50. *Eodem autem* (1) *modo existimandum est*, etc. Iste est secundus (a) tractatus hujus quarti libri, in quo Philosophus determinat de vacuo; et dividitur in sex capitula. In primo ponit rationes antiquorum; quibus probabant vacuum non esse, et etiam quibus probabant vacuum esse. In secundo ostendit vacuum non esse per omnes descriptiones datas de vacuo. In tertio ostendit vacuum non esse per rationes sumptas ex parte motus. In quarto ostendit vacuum non esse ex parte velocitatis, et tarditatis. In quinto ostendit vacuum non esse per naturam, et conditionem, quæ competeret vacuo, si vacuum esset. In sexto ostendit, quod vacuum non est immixtum, seu imbibitum corporibus. Secundum ibi: *Ut autem sciamus*. Tertium ibi: *Quod autem non est*. Quartum ibi: *Amplius autem et ex his*. Quintum ibi: *At vero per se considerantibus*. Sextum ibi: *Sunt autem quidam*. Primo præmittit intentionem. Secundo prosequitur ibi: *Alii igitur*. Primo ponit istam conclusionem: Ad naturalem spectat determinare de vacuo. Probatur, quia ad illum spectat determinare de vacuo, ad quem spectat determinare de loco; sed ad Naturalem spectat determinare de loco: igitur, etc. Minor patuit prius, et major probatur: quia per eamdem causam, per quam devenimus ad cognoscendum, quod locus est, alii capiunt rationem, et fidem, quod vacuum est, scilicet propter motum localem. Secundo patet per vulgum, qui ponit illud esse vacuum in quo non est corpus tangibile, ut vas in quo solum est aer. Tertio patet, quia si vacuum (b) esset, idem esset locus, et vacuum, sed diceretur locus ea ratione, qua repletus, et vacuum ea ratione, qua privatum corpore. Et tunc tangit ordinem procedendi, quod primo ponendæ sunt rationes, quibus probatur vacuum esse. Secundo ponendæ sunt rationes, quibus probatur vacuum non esse; et tertio dicentur communes opiniones de ipsis.

...idera- ...e va- ...ad — *Physicum spectat.*

Alii igitur (2) *monstrare tentantes.* 18. Text. 51
Hic prosequitur: et primo ponit rationes antiquorum probantes vacuum non esse. Secundo rationes probantes vacuum esse, ibi, *Existimantes autem*. Pro prima parte notandum, quod antiqui ponentes vacuum non esse probabant (c) quod corpora repleta aere non sunt vacua, imo etiam aer est corpus natum resistere, et facere distare alia corpora; et hoc posito, crediderunt sufficienter probasse vacuum non esse. Sed dicit Aristoteles, quod hoc non valet, quia pluribus aliis modis alii posuerunt vacuum. Aliqui (d) enim imaginabantur vacuum infinitum extra cœlum. Item, alii dicebant vacuum esse imbibitum corporibus mixtis: modo neutra istarum positionum improbatur per prædictum modum. Quod autem corpora repleta aere non sint vacua, probant dupliciter: primo, quia utres, et

vesicæ repletæ aere sine fractione non possunt comprimi. Secundo per clepsydras, unde (e) clepsydra est instrumentum habens unum parvum foramen supra, et multa foramina subtus, tunc obstructo foramine superiori, si vas illud ponatur in aqua, non potest ingredi propter resistentiam quam habet ab aere : sed aperto foramine superiori statim ingreditur aqua, eo quod aer inclusus in vase cedit per foramen superius.

19. Text. 52. et 53. *Rationes probantes dari vacuum.* *Existimantes* (3) *autem.* In ista parte ponit rationes antiquorum ad probandum vacuum esse : quia si vacuum non esset, sequeretur, quod nullus posset fieri motus localis, consequens est contra experientiam. Et consequentia probatur ; quia mobile, vel reciperetur in pleno, vel in vacuo. Si in vacuo, habetur propo[illegible] n pleno, hoc est impossibile, quia [illegible] essent simul ; et qua ratione [illegible] eadem ratione tria ; et sic infinita corpora possent esse simul. Item, qua ratione magnum corpus potest recipere parvum, eadem ratione parvum potest recipere magnum, scilicet recipiendo successsive partes ejus : igitur possibile esset, quod totus mundus esset in uno grano milii, quod est falsum. Et convertendo istam

Text. 54. rationem, probat (f) Melissus, quod (4) omnia essent immobilia : quia si aliquid moveretur, jam esset dare vacuum,

Text. 55. quod est impossibile. Secunda ratio : (5) quia si vacuum esset, sequeretur, quod nulla posset fieri condensatio ; consequens est falsum, ut quando ex aere generatur aqua. Consequentia probatur, quia pars, quæ cederet ad minorem locum, vel reciperetur in vacuo, et habetur propositum : vel in pleno, et tunc duo corpora essent simul, quod est improbatum. Confirmatur per experientiam : quia videmus quod dolium continet tantum de vino cum utribus, quantum contineret sine utribus ; quod non esset nisi utres reciperentur in vacuitatibus inclusis in vino.

Amplius (6) *autem.* Est tertia ratio, Text. 56 quia nisi esset vacuum, sequeretur, quod nulla posset fieri augmentatio ; consequens est falsum, et consequentia probatur : quia augmentatio fit per adventum alimenti, quod si reciperetur in vacuo, habetur propositum. Si in pleno, tunc duo corpora erunt simul. *Testimonium autem* : Est quarta ratio per experientiam ; quia videmus, quod (g) vas plenum cineribus, tantum continet de aqua, quantum si non essent cineres, quod non esset, nisi inter cineres esset vacuitas, in qua reciperetur aqua. *Esse autem affirmarunt* : Est quinta ratio, quia nisi (h) vacuum esset, sequeretur, quod in istis inferioribus nulla essent discontinua ; consequens est falsum. Et consequentia probatur, quia non apparet unde proveniret discontinuatio, nisi propter vacuum intermedium. Ideo dicebant Pythagorici, quod de vacuo infinito extra cœlum, quandoque inspiratur vacuum per cœlum ad faciendum discontinuationem in corporibus hujus mundi.

ANNOTATIONES

(a) *Iste est secundus tractatus, etc.* Absoluta prima parte hujus libri, jam secundam aggreditur Aristoteles, in qua disputat de vacuo, de qua re primum probat ad Physicum tractationem de vacuo pertinere, quia cum loco habet affinitatem ; deinde quamdam opinionem refert vacuum impugnantem ; refert et aliam vacuum esse affirmantem : his tamen peractis, multis probat rationibus non posse dari vacuum, neque separatum a rebus, ut quidam dixerunt, neque rebus ipsis immersum, ut alii existimarunt. 20.

ocus, et acuum nt idem bjecto. (b) *Si vacuum esset, idem esset locus, et vacuum, etc.* Nota, quod locus, et vacuum idem sunt subjecto, sed sola ratione, et definitione differunt, et hoc est quod dicit Aristoteles : *Vacuum, et plenum et locus, esse autem ipsis non idem est.* Observa tamen Aristotelem non intelligere rationibus eisdem revera comprobari vacuum esse, quibus comprobatur locum esse : nam primum est falsum, et secundum verum : neque subinde apparenter argui locum non esse, et vacuum non esse, sed ait, quod cum locus et vacuum sola ratione differant, similibus rationibus persuadebant sibi antiqui locum esse, et vacuum esse, scilicet ad salvandum motum localem.

(c) *Probabant quod corpora repleta aere*, etc. Nota, quod vacuum (si esset) deberet esse locus nullo prorsus sensibili corpore repletus ; et in hoc omnes ponentes vacuum, consentiebant. Verum nonnulli propter insensibilitatem aeris crediderunt aerem nihil esse, atque adeo crediderunt locum, in quo non est nisi aer, esse vacuum. Contra quos Anaxagoras credidit sufficienter ostendere vacuum non esse, si ostenderet aerem aliquid esse, atque adeo ubi est aer non esse vacuum. Quod probabat duplici experientia : prima in utre pleno aere, cui licet gravem lapidem superponas, non cedit, sed resistit ; et tamen si uter esset vacuus, non resisteret, sed comprimerentur latera. Altera experientia est de clepsydra.

21. (d) *Aliqui imaginabantur vacuum infinitum extra cœlum.* Nota, quod Pythagoras ponebat vacuum extra universum, nempe extra ultimum cœlum, illudque infinitum, materiale, et separatum, cujus meminit Philos. lib. 3. text. 25. et 35. et Philoponus dicit hanc opinionem Pythagoræ esse solum metaphorice intelligendam, nempe quod distinctionem numeralem rerum appellaret vacuum, veluti cum flatu pulveres secernimus, videntur vacuitates mediæ inter eos restare. Alii ponebant vacuum in rebus istis mobilibus, et hoc duplici modo : aut extra corpora sensibilia, ut in aula, et in campo ; ubi in rei veritate est aer, aut immixtum corporibus, ut Democritus, et Leucippus. Hi namque astruebant res ex insectilibus atomis componi, et quia non intelligebant quomodo res distinctæ, et discontinuæ essent, nisi inter illas vacuum esset, ponebant inter atomum, et atomum porum vacuum, ita ut mixtum ex atomis per poros disjunctis esset compositum, ob idque qui sufficienter vult impugnare vacuum esse, attendere debet, ut universaliter probet, nec intra corpora, nec in corporibus aliquem esse locum, qui non sit corpore plenus, quod non faciebat Anaxagoras. Nam ratio ejus solum procedit contra eos, qui existimantes omne ens esse corpus, scilicet perceptibile sensibus, putabant aerem nihil esse, et per consequens, quod plenum est tantum aere esse vacuum. 22.

(e) *Unde clepsydra*, etc. Nota, quod clepsydra, ut inquit Albertus, est nomen Græcum, et dicitur a κλὲψ quod idem est, quod *fur*, et ὕδωρ quod est *aqua*. Unde clepsydra quasi furativa, sive abstractiva aquæ. Vel dicitur clepsydra a κλέπτω, quod est *furor*, et ὕδωρ quod est *aqua*, id est, vas ad furandum, et surripiendum aquam. Est enim instrumentum habens collum parvum sursum, strictumque desuper orificium, et ventrem latum deorsum cum parvis foraminibus, et cum obstruitur foramen sursum, quamvis fundum clepsydræ super aquam ponas, non intrabit aqua, resistente aere, ne detur penetratio dimensionum, neque exit aqua recepta ne detur vacuum : aperto autem orificio quo exeat, aut ingrediatur aer, subintrat vel egreditur aqua, estque instrumentum aptum hortulanis. *Clepsydra quid sit.*

(f) *Et convertendo istam rationem probat Melissus*, etc. Nota, quod Melissus arguebat hac ratione a destructione consequentis motum non esse, in hunc modum ; si aliquid moveretur, jam esset dare vacuum ; at vacuum dari non potest, ergo non datur motus. Dicit autem Scotus, quod Melissus convertendo rationem, probabat omnia esse immobilia, quia ut illi arguebant

a positione antecedentis ad positionem consequentis, vacuum esse in hunc modum, *Si motus est, vacuum est, sed motus est; ergo vacuum est.* Ita Melissus recipiens eamdem majorem, arguebat ex opposito consequentis ad oppositum antecedentis, *Si motus est, vacuum est; sed vacuum non est: ergo motus non est.*

23 *Vas plenum cineribus quomodo contineat tantam aquan quantam absque cineribus continebat.* (g) *Vas plenum cineribus tantum continet de aqua*, etc. Nota, quod hoc provenit propter quatuor: Primum, quia partes cinerum includunt multas partes aeris, quæ expelluntur in infusione aquæ. Secundum, quia humidum aquæ est bene terminabile termino alieno, et male terminatur termino proprio, ideo majorem locum occupat. Tertium, quia contraria nota sunt se invicem corrumpere; sed aqua, et cineres secundum suas qualitates contrariantur, atque ita aqua corrumpit cineres, et cineres aquam, et propter hoc videtur manifesta evaporatio unius, et alterius, sicut etiam patet in calce. Quartum est, quia in cineribus sunt multi pori recti, et patentes, etc.

Opinio Pythagoræ de vacuo. (h) *Quia nisi vacuum esset, sequeretur*, etc. Nota, quod fuit opinio Pythagoræ dicentis infinitum esse vacuum extra cœlum, et ipsum egredi in hunc mundum per modum respirationis, distinguens naturas rerum, scilicet, primo numeros, et consequenter alia. Nam intelligere non poterat, quomodo esset rerum numerica distinctio, et discontinuatio inter duo corpora individua, nisi aliquod esset medium, quod non esset corpus, ob idque ponebat extra corpora vacuum, quo individua, ut Petrus a Paulo, numero distinguerentur, et hoc vacuum ponebat extra universum; aiebatque cœlum foraminibus quibusdam parvis inspirare intra se vacuum illud ad faciendam hujusmodi distinctionem materialem, et individualem rerum. Et ne videretur hæc sententia contradictionem involvere, ex eo quod vacuum, cum nihil sit, non potest egredi, neque intrare, dicebant aliqui Pythagorici, illud vacuum non esse simpliciter nihil, sed esse spiritum quemdam tenuissimum, sicut pulveres. Et sicut pulveres tenui flatu respirantes dividimus, ita cœlum inspirando intra se illud vacuum faciebat distinctionem numericam rerum, et ad hanc metaphoram videtur hîc Philoponus alludere.

EXPOSITIO TEXTUS

Ut autem (1) *sciamus*, etc. Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit vacuum non esse, discurrendo per descriptiones vacui: et primo facit hoc. Secundo solvit rationes adductas in primo capitulo, ad probandum vacuum esse. Secundum ibi, *Nulla autem necessitas est.* Primo præmittit intentionem. Secundo prosequitur ibi, *Videtur igitur.* Primo dicit, quod in determinando de vacuo, oportet accipere quid hoc (a) nomen *vacuum* significet. Ubi dicit Commentator, quod oportet describere terminum per aliquam orationem compositam ex aliquo, quod se habet per modum generis, et tunc videre an differentia conveniat generi, vel non: cujus causa est, quia si significatum per terminum descriptum sit ens in rerum natura, tunc differentia conveniet generi; et si non sit, tunc non conveniet. 24. Text. 57.

25. *Videtur igitur.* Hîc prosequitur; et primo probat, et reprobat falsas descriptiones vacui. Secundo ponit veram descriptionem ejus; ex qua probat vacuum non esse, ibi, *Quoniam autem de loco.* Unde antiqui ( ) dabant quatuor descriptiones vacui. Una erat, quod *vacuum est, in quo non est corpus.* Secunda erat, quod *vacuum est, in quo nihil est;* et hoc est pro tanto, quia putabant omne ens esse corpus, et dicebant in illo nihil esse, in quo non erat corpus. Tertia, quod *vacuum est, in quo non est corpus grave, vel leve.* Quarta, quod *vacuum est in quo non est sub-*

stantia, quæ est hoc aliquid in actu : et ideo ponebant, locum esse materiam. Contra primam et secundam, arguitur simul ; quia ex illis sequitur, quod punctus esset vacuum : consequens est falsum , quia de natura vacui est, quod sit susceptivum corporis, si esset , et tamen punctus non est susceptivus corporis. Consequentia patet, quia punctus est in quo nihil est, nec corpus,
xt 58. nec aliquid aliud. Contra tertiam (2) arguitur, quia ex illa sequitur, quod si esset (c) aliquod corpus sonorum, quod non esset grave, vel leve, quod locus repletus illo corpore esset vacuus ; quod est falsum. Et patet consequentia : quia non haberet in se gravitatem, vel levitatem. Et Aristoteles arguit hîc conditionaliter, non asserendo, quod cœlum sit tale corpus ; et hoc facit pro tanto, quia nondum est probatum quomodo cœlum habeat gravitatem, vel levitatem ; sed hoc probabitur in libro Cœli. Contra
t. 59. quartum objicitur : (3) quia (d) si vacuum esset materia corporis, sequeretur quod locus esset materia, quod est improbatum prius, quia materia non est separabilis ab illo cujus est materia ; sed vacuum est separabile, sicut sic ponentes confitentur ; igitur vacuum non est materia.

26. *Quoniam autem* (4) *de loco*, etc. Hîc
t. 60. Initio vacui. ponit veram descriptionem vacui, scilicet quod *vacuum est locus privatus corpore :* et ex hoc infertur secundum, quod vacuum non est. Primum patet ex *quid nominis* vacui. Unde per vacuum omnes intelligunt, susceptivum corporis, in quo natum est esse corpus , et tamen in illo nullum est corpus. Secundum (5) patet, quia si (e) vacuum esset,
t. 61. sequeretur, quod esset aliqua dimensio separata ; consequens est falsum secundum Commentatorem, quia talis dimensio esset accidens, et impossibile * est esse accidens separatum a subjecto. *Vide censuram in princ. hujus libri.

Nulla autem (6) *necessitas est*, etc. Text. 62.
Hîc solvit rationes prius positas probantes vacuum esse : et solvit quatuor, tacendo de quinta, quia reputat nullius valoris. Secunda ibi, *Contingit autem*. Tertia ibi, *Et augmentari*. Quarta ibi, *Omnino autem*. Ad primam rationem : Si motus localis (f) est, vacuum est, negatur consequentia. Ad probationem dico, quod motum localiter recipitur in pleno : et negatur consequentia, quod duo corpora sint simul ; et causa est, quia corpus in quo recipitur, cedit sibi per condensationem, ita ut usque ad aliquam certam partem, omnes partes medii in quo fit motus propinquius jacent quam ante, ut patebit postea. Ad secundam (7) negatur consequentia : quia ad- Text. 63.
huc potest fieri condensatio per compressionem, expellendo partes subtiliores, ut patet in compressione spongiæ, et Aristoteles tacet de alio modo condensationis, qui fit per præviam alterationem , ut quando ex aere fit aqua : et hoc pro tanto, quia de ea facit mentionem in fine hujus tractatus. Ad tertium negatur consequentia, quia adhuc potest fieri augmentatio, ut si ex aqua fiat aer : tamen ista non est proprie dicta augmentatio, quia de augmentatione proprie dicta viventis, fit mentio in libro de Generatione. Ad quartam rationem dicit Aristoteles, quod illa de cineribus interimit seipsam, quia sive ponatur vacuum, sive non, æqualiter debet solvi illa ratio : et ideo respondetur, quod hoc est propter siccitatem cinerum, quæ multum consumit de aqua, et cum hoc aqua multum consumit de cineribus.

ANNOTATIONES

(a) *Oportet accipere quid hoc nomen* va- 27.

cuum *significet*. Nota, quod quemadmodum ad demonstrandam passionem de subjecto oportet supponere quid est subjectum, ita ad ostendendum an res significata per subjectum sit, oportet supponere, quid nomen significet.

Antiqui unde moti ad ponendum vacuum.

(b) *Antiqui dabant quatuor descriptiones vacui*, etc. Nota, quod aliqui antiqui ex eo supponebant vacuum esse locum, in quo nihil est, quia Intelligentias spirituales nondum cognoscentes, nihil putabant esse nisi corpus, et cum in rei veritate vacuum sit locus, ubi non est corpus, pro eodem accipiebant *corpus*, et *ens*, et in loco non esse corpus, et esse nihil; et ex hoc in alium labebantur errorem, putantes nullum esse corpus nisi tantum tangibile; omne autem corpus tangibile aut grave est, aut leve; et ex hoc colligebant vacui definitionem, *Vacuum est locus, in quo non est corpus grave, aut leve.*

Opinio antiquorum de cœlo.

(c) *Si esset aliquod corpus sonorum*, etc. Nota, quod aliqui ex antiquis putabant cœlum esse nec grave, nec leve, affectum tamen colore, et sono: (colore quidem propter lucem, et sono propter motum.) Ex hoc Aristoteles deducit eos in contradictionem. Nam cum dicant solum eum locum, qui est susceptivus corporis tangibilis, cum tali corpore carruerit, esse vacuum; dicere tunc coguntur locum repletum corpore cœlesti, aut aere, (quæ illi putabant non esse gravia, aut levia, esse tamen colorata) vacuum esse. Si vero non fuerit necessarium, ut locus non sit vacuus, corpus illud quo repletur, esse tangibile, sed satis est esse corpus, sequitur, ut talis locus non sit vacuus, atque ita est in veritate. Contradictionem ergo implicant dicentes prius vacuum esse locum, ubi nullum est corpus: et subjungentes postea vacuum esse, ubi non est corpus tangibile: cum detur locus, qui secundum primam definitionem non est vacuus, et tamen secundum alteram sit vacuus.

(d) *Si vacuum esset materia*, etc. Nota, quod, cum vacuum nihil aliud sit, quam locus non repletus corpore, sequitur juxta sententiam Platonicorum, qui ponebant locum esse materiam, et quatenus recipit formam, per quam res fit hoc aliquid, id est, constituitur in hac specie, materiam (quatenus consideratur non determinata ad certam speciem substantiæ per formam) esse vacuum. Hos autem reprehendit Aristoteles, quia sicut non recte dixerunt materiam esse locum, ita nec recte dicunt materiam esse vacuum: materia enim non est separabilis, id est, subjecto distincta ab eo, cujus est materia: locum vero atque adeo vacuum, omnes concedunt rem esse distinctam a corpore, quo locus aut repletur, aut caret.

28 (e) *Si vacuum esset, sequeretur quod esset*, etc. Nota, quod, cum vacuum idem sit quod locus non repletus corpore, et determinatum sit text. 37. locum non esse spatium inter latera loci, nempe dimensiones distinctas a corpore locato, sequitur ut neque vacuum detur extra corpus, quod localiter movetur, ut dicebat prima opinio; neque intra corpora, ut dicebat Democritus. Hîc autem insinuat Aristoteles hos assertores vacui eosdem esse, qui supra posuerant locum esse illas dimensiones insensibiles distinctas a corporibus, quas text. 37. reprobaverat; hasque cum carerent corpore sensibili, vacuum appellabant. Et ideo dicitur vacuum extra corpora, id est, distinctum a corporibus: sunt enim accidentia sine subjecto, et quantitates per se subsistentes. Quoad sequentium intelligentiam notandum est. Et hoc est, quod subjungit; vacuum enim non corpus, sed corporis spatium esse vult, vel, ut alibi legitur, esse volunt. Unde si legatur *vult*, referri debet ad vacuum; quia vacuum vult, id est, natura vacui exposcit, ut non sit corpus, sed corporis spatium; si vero legatur *volunt*, referri debet ad opinionis auctores, ut sit sensus: opinantes vacuum esse, volunt vacuum non esse corpus, sed corporis spatium.

29. (f) *Si motus localis est, vacuum est*, etc. Nota, quod hæc consequentia, ut manifestum est, non valet de motu alterationis.

Nulla enim est apparentia de motu alterationis, ut requirat vacuum, quo se movens conferat : nam alteratio non fit per mutationem loci, sed per receptionem qualitatis in subjecto corpore, et in hoc, ut dicit hîc Aristoteles, fuit deceptus Melissus, qui ex negatione vacui sustulit omne genus motus. Nec etiam valet de motu locali, quia potest fieri per hoc, quod corpora subintrant se invicem per modum inspissationis ; ut si aliquid moveatur in pleno, sicut apparet in circulationibus aquarum, ubi una pars pariter cædit aliam, et unus circulus pellit alium.

EXPOSITIO TEXTUS

30. xt. 64. stendit cuum n esse parte -te motus.

Quoniam autem (1) *non est vacuum, sic separatum*. Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit vacuum non esse, per rationes sumptas ex parte motus. Et dividitur, quia primo ponit unam rationem, quæ est ex parte naturæ loci. Secundo ponit aliam, quæ est ex parte motus in generali. Et tertio probat specialiter de quibusdam motibus, quod non possunt fieri in vacuo. Secunda ibi, *Accidit autem*. Tertia ibi, *Amplius nunc quidem*. Prima ratio est, quia si vacuum est, vacuum est locus, sed vacuum non est locus ; igitur vacuum non est. Major patet ex *quid nominis* vacui : et minor probatur, quia locus, ad quem aliquod simplicium corporum movetur naturaliter, ut ignis sursum, et terra deorsum, habet aliquam potentiam, et virtutem, propter quam corpus simplex movetur ad ipsum : sed vacuum non habet hujusmodi potentiam, vel virtutem, igitur vacuum non est locus. Secundo confirmatur ; quia vacuum non habet aliquam virtutem in una parte sui, magis quam in alia ; igitur qua ratione corpus mobile simplex moveretur ad unam partem, eadem ratione ad aliam, et per consequens moveretur ad omnem partem simul, quod est impossibile ; vel ad nullam, et habetur consequens.

Eadem (2) *autem ratio*, etc. Infert corollarium, quod locus non est spatium separatum. Probat dupliciter : Primo, quia locus est causa motus naturalis per hoc quod habet quamdam potentiam, et virtutem, scilicet conservativam locati : sed spatium separatum non habet hujusmodi potentiam, et virtutem, quia quantum est ex parte spatii, nulla est differentia partium ejus ; ergo, etc. Secundo,quia si (a) spatium separatum esset locus, tunc sicut totum esset in loco per se, ita etiam quælibet pars ejus. Consequens est falsum ; quia pars non habet motum per se, et per consequens neque locum : et tunc in fine ponit majorem primæ rationis, et patet in littera. 31. Text. 65

Accidit (3) *autem*. Ponit secundam rationem : deinde confirmationem, ibi : *Primum igitur quoniam*. Ratio est ista : quia si vacuum esset, vacuum poneretur propter motum localem ; sed propter motum localem non debet poni vacuum : vacuum igitur non est. Major patet per antiquos : et minor probatur, quia in vacuo (b) si esset, non fieret motus localis, quia cum omnes partes vacui sint ejusdem rationis ad istum sensum, quod non est diversitas potentiæ, aut virtutis in una parte, quam in alia, sequitur, quod qua ratione fiet motus ad unam partem, eadem ratione ad aliam : et per consequens vel ad omnem partem simul fiet motus, vel ad nullam, quod est propositum. Text. 66.

Primum (4) *igitur quoniam*,etc. Ponitur tertia ratio; quia si vacuum poneretur propter motum localem, tunc in ipso (c) vel fieret motus naturalis, vel violentus : non violentus,quia nullus est motus violentus alicujus mobilis ad ali- 32. Text. 67.

quam partem, nisi quia ejusdem mobilis est motus naturalis ad oppositam partem : et ideo cum motus violentus sit posterior motu secundum naturam, sequitur, quod si in vacuo non potest esse motus naturalis, quod nec etiam fiet motus violentus. Sed quod non possit fieri motus naturalis, patet : quia in vacuo nulla est differentia loci secundum potentiam, aut virtutem, quia vacuum non est ens ; ideo in ipso nihil movetur naturaliter ad unam partem potius, quam ad aliam. Item, quia differentia mutationum naturalium sumitur ex differentia naturalium locorum ; sed in vacuo nulla est differentia loci, igitur etiam in vacuo nulla est mutatio naturalis.

Text. 68. *Amplius* (5) *nunc quidem*. Hîc probat specialiter de quibusdam motibus, quod non possunt fieri in vacuo. Primo, de motibus projectorum, quia omnis motus fit ab aliquo motore : sed in vacuo non esset aliquod movens separatum a primo projecto, tamen in pleno est bene movens, sicut (d) per antiperistasim, aut per aerem impellentem ; et hoc videbitur in octavo hujus. Item, in vacuo non potest fieri motus volationis, aut natationis : quia in illis semper requiritur aliquid sustentans alas, et pennas, quæ se habent per modum vehentis.

33. Text. 69. *Amplius* (6) *nullus*. Probat, quod in vacuo non fiet motus, quia in vacuo non potest fieri quies : igitur nec motus. Tenet consequentia, quia in eodem habent fieri quies, et motus. Et antecedens apparet, quia non esset ratio quare mobile magis quiesceret in una parte spatii, quam in alia, nisi esset aliquod impediens, quod determinet mobile.

Text. 70. *Amplius* (7) *autem*. Probat, quod propter motum localem non oportet ponere vacuum ; quia si vacuum esset, et possibile esset. quod in eo fieret motus, adhuc non fieret motus eodem modo in vacuo, sicut in pleno ; quia dispositio, et figura confert ad motum in pleno propter facilius descendere in medio, et tamen nullo modo confert in vacuo.

ANNOTATIONES

(a) *Si spatium separatum esset locus*, etc. 34.
Nota, auctores vacui opinari locum esse dimensiones illas, et spatium separatum a sensibilibus corporibus, id est, quantitates sine subjecto. Nota secundo, quod in rei veritate, id quod est in aliquo tanquam in loco, debet esse in illo tanquam in aliquo separato continente, taliter, ut nulla pars locati sit in loco sibi adæquato. Modo secundum ponentes illas dimensiones penetrantes se cum singulis partibus interioribus locati, quælibet pars locati est per se in loco, atque adeo si spatium separatum esset locus, totum penetrative erit cum toto, et quælibet etiam pars cum suo proprio loco, quod est contra rationem existendi in loco ; nam pars continui non est per se in loco, sed est sicut pars in toto.

(b) *In vacuo, si esset, non fieret motus localis*, etc. Nota, quod non solum ex motu non infertur vacuum esse, verum ex positione vacui sequitur motum non esse. Nam quemadmodum dicunt nonnulli, (quos 2. de Cœlo, text 90. citat Philosophus) terram esse immobilem propter similitudinem, et uniformitatem superficiei continentis, vel propter similitudinem, et æqualitatem, quam habet in toto universo, ratione cujus non huc magis, quam illuc propendet : pari ratione, si aliquid ponas in vacuo, nihil erit causæ cur ad hanc, quam ad illam differentiam potius feratur, et per consequens manebit immobile.

(c) *Tunc in ipso vel fieret motus naturalis*, etc. Nota, quod in hac ratione Aristoles duo supponit : Primum, quod omnis motus est naturalis, vel violentus, inter quos apud Aristotelem, qui motum Angelorum non cognovit, non est dare medium, secundum quod violentus est posterior na- 35.

turali, ex quibus sic arguitur : in vacuo nihil movetur naturaliter, ergo nec violenter, quia destructo priori, destruitur posterius. Quod autem motus violentus sit posterior naturali, ex eo patet : quia motus violentus, aut præter naturam, non dicitur, nisi per respectum ad naturalem, et quod est ex naturali inclinatione rei, prius est eo, quod est contra naturam : ergo ubi naturalis motus non est possibilis, nec violentus possibilis est esse. Antecedens patet, quia omnis motus naturalis est sursum, vel deorsum ; sed in vacuo non est sursum, neque deorsum. Tum, quia ponentes vacuum separatum dicunt ipsum esse infinitum, in infinito autem non potest signari sursum, nec deorsum, cum ibi non sit ultimum, nec medium, ut dictum est supra, lib. 3. text. 53. Tum etiam, quia vacuum nihil est, et nihil nullam habet differentiam specificam positionis ; sursum autem, et deorsum dicunt virtutes positivas contrarias.

36. (d) *Sicut per antiperistasim*, etc. Nota, quod causa motus projectorum post recessum a primo projiciente, secundum aliquos, est antiperistasis, id est, repercussio medii a medio, quia medium primo percussum a primo projiciente pellit medium sibi propinquum, et illud pellit aliud, et sic consequenter quousque cesset virtus violenter impressa medio. Secundum vero alios, causa illius motus est medium primo percussum a projiciente, in quo est impressa virtus, ab ipso projiciente, quod quidem medium continue assistit percusso, deferendo ipsum per quemdam fluxum motu velociori, quam sit natum moveri secundum naturam ; et ideo impellit motum naturalem percussi. Projecta quidem moventur projectore non tangente. Sed de hoc latior erit sermo infra, libro 8. cap. 10. text. 82. ubi est proprius locus.

[Mo]tus projectorum [q]uomodo fiat.

EXPOSITIO TEXTUS

[Tex]t. 71. *Amplius* (1) *autem, et ex his*, etc. Sequitur quartum capitulum, in quo ostendit, quod vacuum non est, rationibus sumptis ex parte velocitatis, et tarditatis ; et primo præmittit quamdam distinctionem. Secundo facit rationes ibi, *Idem autem in quo est A*. Distinctio, aut suppositio, (a) quam *A* præmittit, est ista, quod idem mobile, ut idem grave, vel leve, quandoque movetur velocius, et quandoque tardius, propter alteram duarum causarum, scilicet, aut propter majorem, vel minorem gravitatem, vel levitatem : quia cæteris paribus gravius velocius descendit, aut propter diversitatem mediorum, per quæ fit motus in grossitie, et subtilitate ; nam idem mobile movetur velocius per medium subtilius, quam per medium densius.

Causa duplex velocitatis, et tarditatis in motu.

Idem autem in quo est A, etc. Hic format rationes, et sunt tres. Secunda ibi, *Sed si per subtilissimum*. Tertia ibi, *Quatenus igitur*. Prima ratio est ; quia si vacuum esset, sequeretur, quod in ipso fieret motus localis in instanti ; consequens est impossibile : quia tunc idem esset in diversis locis, et impossibilitas consequentis magis probabitur in 6. hujus, text. 24. et inde. Consequentia probatur, quia talis est proportio motus ad motum in velocitate, et tarditate, et mensuræ unius motus, ad mensuram alterius in longitudine, et brevitate, qualis est proportio medii, per quod fit unus motus, ad medium, per quod fit alter, in grossitie, et subtilitate ; sed medii pleni ad medium vacuum, nulla est proportio in grossitie, et subtilitate : igitur motus factus in medio pleno ad motum factum in medio vacuo, nulla est proportio in velocitate, et tarditate, nec mensuræ unius ad mensuram alterius, in longitudine et brevitate ; sed omnis motus factus in pleno fit successive, et in tempore, et omnis temporis ad aliud tempus est 37.

Vide digressionem Aver.

certa proportio, sequitur quod motus factus in vacuo fiet in non tempore, et per consequens in instanti. Et interponit Aristoteles probationem minoris, scilicet, quod medii pleni ad medium vacuum nulla est proportio in grossitie, et subtilitate, quia tunc medium plenum divideretur in vacuum, et in illud quo excederet vacuum, quod est impossibile; quia nihil potest dividi in aliquid, et in nihil. Et patet consequentia, quia omne excedens dividitur in id quod exceditur, et in id quo excedit. Et ponit Aristoteles istam rationem in litteris, et sit *A* mobile, quod movetur per medium plenum, quod sit *B*, et sit tempus quo movetur *C*, et sit *D* mobile, quod movetur in vacuo, et *E* mensura in qua movetur.

Excedens quomodo dividitur.

Text. 72. *Sed* (2) *si per subtilissimum.* Ponit secundam rationem, quia si vacuum esset, sequeretur quod idem mobile æque velociter moveretur in pleno, sicut in vacuo. Consequens est impossibile, quia medium plenum aliquo modo resistit mobili, et medium vacuum nullo modo resistit. Probatur consequentia, supposito quod motus localis non possit fieri in instanti, ut probabitur 6. hujus; et tunc moveretur idem mobile per plenum, et postea per vacuum; tunc per suppositionem uterque motus fit successive, tamen motus factus in vacuo fit in multo minori tempore, quam motus factus in pleno.

Resistentia in motu naturali ex quibus proveniat.

Text. 73. Ponatur (3) igitur quod in aliqua proportione, tempus in quo fit motus in vacuo se habeat ad tempus in quo fit motus in pleno, quod in eadem proportione medium plenum subtilietur; tunc sequitur, ex quo velocitas motus sequitur diversitatem mediorum in grossitie, et subtilitate, quod motus factus in pleno fiat æque velox, sicut ille qui factus erat in vacuo, ex quo in eadem proportione medium plenum est subtilius, in qua tempus mensurans motum in vacuo erat brevius, quam tempus mensurans motum in pleno.

Text. 74. *Quatenus* (4) *igitur.* Hîc ponit tertiam rationem, quæ se tenet ex parte mobilium, quia duæ primæ se tenebant ex parte mediorum: quia si vacuum esset, sequeretur quod (b) illud, quod esset gravius, vel aptius figuratum ad motum, non moveretur velocius, quam minus grave, vel minus aptum ad motum. Consequens est contra experientiam; etiam frustra poneretur hujusmodi intensio gravitatis, vel aptitudo in figura. Consequentia probatur, quia melior dispositio in figura, aut major gravitas non ponitur nisi ad dividendum facilius; modo in vacuo nulla esset difficultas dividendi, æque enim velociter levius, et gravius moverentur, et latum sicut acutum.

ANNOTATIONES

38. *Causæ velocitatis et tarditatis in motu sunt duæ.*

(a) *Suppositio, quam præmittit, est ista,* etc. Nota, quod duæ sunt causæ velocitatis, et tarditatis in motu: Prima causa quare gravia aliquando moventur velocius, et aliquando tardius, est diversitas medii secundum raritatem, et densitatem; qualis enim est proportio medii ad medium in raritate, et densitate, talis est proportio motus ad motum in velocitate, et tarditate, et temporis ad tempus in brevitate, et longitudine: ut si aer sit rarior, aliquis motus factus per aerem erit velocior motu facto per aquam; et si in duplo sit rarior, motus erit in duplo velocior, et tempus minus longum, et hoc debet intelligi cæteris paribus. Medium enim impedit motum, quia resistit mobili; resistit autem quandoque magis, et quandoque minus; magis autem resistit quando movetur contra ipsum mobile, et minus quando quiescit; sed cæteris paribus medium densius magis resistit, eo quod non ista faciliter dividitur. Secunda causa est diversitas mobi-

lis in gravitate, et levitate ; nam cæteris paribus, mobile gravius velocius descendit, et in minori tempore, quam mobile minus grave.

(b) *Illud quod esset gravius, vel aptius,* etc. Nota, quod cæteris paribus, mobile majoris virtutis velocius, et citius movetur, quam minoris virtutis : ut pondus majoris gravitatis, puta plumbum, velocius descendit, quam stupa, et ignis levior velocius ascendit, quam aer. Dixi *cæteris paribus ex parte figuræ* : nam plana aut quadrata, quia plus aeris sub se comprehendunt, tardius descendunt, quam acuta aeri scindendo aptiora.

EXPOSITIO TEXTUS

39 Text. 76. *At vero* (1) *per se considerantibus,* etc. Hoc est quintum capitulum hujus tractatus, in quo ostendit vacuum non esse per naturam, et conditionem, quam vacuum haberet si esset. Et primo ponit conclusionem. Secundo probat, ibi : *Ut enim in aqua.* Primo ponit istam conclusionem : Vacuum non est ; et hoc sub istis verbis, *Manifestum est considerantibus,* id est, ex propria natura, et conditione vacui, quod bene dicitur vacuum : quia vere vacuum est ab entitate, id est, nihil est.

Vacuum non est.

Ut enim in aqua. Probat dictam conclusionem triplici ratione. Secunda ibi : *Amplius autem.* Tertia ibi : *Amplius manifestum esse oportet.* Pro prima ratione supponitur primo, quod impossibile est duo corpora esse simul. Probatur primo : quia videmus, quod cubus ligneus positus in aqua tantum facit distare, quantus est cubus. Secundo, quia omni corpori, quod movetur localiter, cedit aliud corpus in quo movetur ; quod non esset, si illa duo possent esse simul. Et dicit Philosophus, quod sicut cubus facit de aqua tantum distare, quantus est cubus, ita etiam facit de aere, licet hoc non appareat nobis propter insensibilitatem aeris.

Secunda suppositio, quod in vacuo non est ita distensio vacui, et divisio corporis, quod poneretur in vacuo, si essent simul, nec vacuum cederet sibi, quemadmodum si aqua, vel aer, non cederet cubo ligneo posito in eo. Patet, quia quod non est, nullo modo potest cedere.

Tertia suppositio, quod cubus vacui habet tantam dimensionem, seu magnitudinem, quantam habet cubus ligni, et inter ea non est differentia quantum ad dimensionem, licet bene, quantum ad alia : quia scilicet dimensio unius conjuncta est cum passionibus, et qualitatibus ; et dimensio alterius non. 40.

Quarta suppositio, quod corporibus naturalibus non repugnat esse simul ex parte qualitatum, aut etiam ex parte formæ substantialis, vel materiæ, sed præcise ex parte dimensionis : quia tam forma, quam materia, quam etiam qualitates possunt esse sub minori loco, et sub minori quantitate sine corruptione.

Ex quibus sequitur quinta suppositio, quod tota incompossibilitas, unde corpora naturalia non possunt esse simul, provenit ex parte dimensionis. Istis suppositis, formatur ratio ; quia si vacuum esset, sequeretur quod plures dimensiones essent simul, et penetrarent se. Consequens est impossibile per primam suppositionem. Consequentia probatur : quia corpus cum suis dimensionibus positum in vacuo, esset simul cum dimensionibus vacui per secundam suppositionem. Et si dicatur, quod consequens esset bene inconveniens de dimensionibus, quarum utraque esset dimensio pleni ; sed illis quarum una esset dimensio pleni, et alia vacui, non esset inconveniens ; hoc non valet, quia repugnan-

tia dimensionum ad essendum simul non provenit ex parte substantiæ, vel qualitatum, sed præcise ex parte dimensionis per quartam, et quintam suppositiones ; sed eadem est ratio, quoad hoc de dimensione vacui, et de dimensione pleni, per tertiam suppositionem : igitur si impossibile est aliquod corpus esse simul cum alio, impossibile est aliquod corpus esse simul cum vacuo, et habetur propositum.

41. Text. 77. *Amplius* (2) *autem.* Ponit secundam rationem : quia si vacuum esset, tunc frustra poneretur. Consequens est falsum : quia in naturalibus nihil debet poni frustra Consequentia probatur, quia si poneretur, vel hoc esset ad recipiendum alia corpora, et hoc est impossibile per præcedentem rationem, vel ad dandum aliis corporibus dimensiones ; et hoc non, quia cubus de se est dimensionatus sine dimensionibus vacui. Unde secundum Commentatorem sequitur, quod dimensiones vacui essent magis substantiæ per se existentes, quam substantiæ compositæ, quæ actu per se subsistunt.

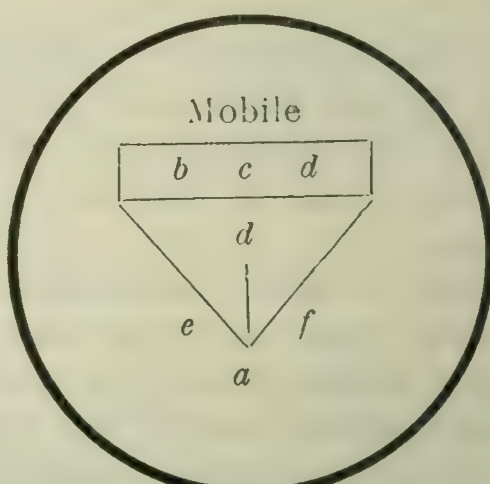
Text. 78. *Amplius* (3) *manifestum esse oportet.* Ponitur tertia ratio : quia illud non debet poni a Philosopho naturali, quod non est sensatum, vel expertum, aut deducibile ex sensatis ; sed vacuum non sentitur, nec potest deduci ex sensatis ; ut patet inducendo in corporibus mundi.

QUÆSTIO VIII

Utrum grave simplex habeat resistentiam intrinsecam, per quam possit fieri successio in ejus motu circumscripta resistentia extrinseca

Arist. *hic c.* 8. *text.* 71. *et seq.* Themist. Simpl. *ibid.* Aver. *com.* 71. *et* 72. Alb. *tract.* 2. *c.* 6. D. Thom *lect.* 12, *et in* 4. *dist.* 44. *q.* 2. *art.* 3. *quæstiunc.* 2. Scot. *in* 2. *dist.* 2. *q.* 9. *et in* 4. *dist.* 43. *q.* 5. *art.* 2. Greg. *dist.* 6. *q.* 3. *art.* 2. Conimbr. *in exposit. c.* 8. *et q.* 4. Complut. *disp.* 20. *quæst.* 4. Roccus *in paraphrasi, cap.* 3. *text.* 71.

1. ARGUITUR primo quod sic : quia in gravi simplici una pars nititur contra inclinationem alterius partis in motu deorsum : igitur in gravi simplici est resistentia intrinseca. Consequentia tenet : quia illa resistentia est intrinseca gravi, quæ provenit ratione partium ejus. Antecedens probatur : quia in descensu gravis ad centrum, quælibet pars ipsius nititur descendere secundum lineam perpendicularem ad centrum : sed de facto nulla pars descendit secundum lineam perpendicularem, nisi pars media : igitur illa pars media expellit partes extremas a via secundum quam naturaliter descendunt ; et per consequens ex quo est ibi violentia, sequitur quod est resistentia, et etiam successio in motu, et declaratur in litteris ; et sit centrum mundi

A, et grave, quod debet descendere, sit *B*, *C*, *D* : tunc ipsius gravis pars *B*, si non esset violentata, descenderet per lineam *A*, et similiter *D*, sed nulla illarum partium de facto descendit per talem lineam, imo pars *B* descendit per lineam *B*, *E*, et pars *D*, descendit per lineam *D*, *F*, ex quo sequitur, quod nulla pars ipsius gravis descendit naturaliter,

nisi pars *C*, quæ descendit per lineam *D*, *A* perpendicularem ad centrum.

2. Secundo, quia nisi ita esset, sequeretur quod circumscripto medio extrinseco grave simplex moveretur subito. Consequens est falsum, et impossibile. Quod probatur multipliciter : Primo,quia tunc grave simplex esset virtutis infinitæ, quia magnitudo virtutis cognoscitur per magnitudinem effectus, quem producit, modo effectus, scilicet velocitas, est infinita ; ergo, etc.

Tertio, quia circumscripto medio extrinseco, adhucest incompossibilitas terminorum : quia impossibile est grave simul, et semel esse sursum, et deorsum.

Quarto, quia grave est agens limitatum, et virtutis finitæ ; igitur circumscripto quocumque extrinseco, semper aget effectum finitum : igitur supposito, quod non sit resistentia extrinseca, adhuc velocitas, quam faceret, non esset infinita.

Quinto, sequeretur quod illud grave modicæ virtutis faceret velocitatem tantam, quantam esset possibile fieri per Deum, quod videtur inconveniens.

3. Sexto, sequeretur quod circumscripta resistentia extrinseca, subito moveretur grave simplex de termino ad terminum; et quod simul, et semel esset per totum intermedium, et quod quælibet pars ejus penetraret aliam partem, et quod quælibet pars ejus esset simul in eodem situ cum alia parte, quod est impossibile.

Oppositum arguitur per Aristotelem, et Commentatorem in isto 4 tractatu de Vacuo, text. comment. 71. Notandum, quod resistentia est illud, quo retardatur motus, vel quo impeditur motor, ne velocius moveat, secundum cujus augmentationem diminuitur velocitas motus, et secundum cujus diminutionem augmentatur ; et sic resistentia est quodammodo contraria virtuti moventis,vel quia inclinatur ad modum contrarium, vel ad quietem.

Secundo notandum, quod duplex est resistentia, quædam intrinseca, et quædam extrinseca. Resistentia imaginatur esse extrinseca mobili multipliciter : Primo modo, ut in motu gravis deorsum est resistentia intrinseca ex eo, quod aliqui gradus gravitatis stant simul cum aliquibus levitatis. Secundo modo, quando intra poros corporis gravis includitur corpus leve. Tertio modo, quando in eodem sunt diversæ formæ inclinantes ad iversos motus, ut in animali anima, et gravitas. Quarto modo,imaginatur resistentia ex renisu partium, scilicet ex eo quod in motu gravis deorsum una pars impedit aliam. Quinto, provenit resistentia, vel saltem aliqua imaginatur resistentia provenire ab intrinseco ex limitatione agentis, videlicet, ex eo quod agens est limitatum, et finitæ virtutis ; ideo non potest nisi limitatum, et finitum effectum producere. Sexto modo, voluntas dicitur resistentia, quæ determinat se ad movendum tanto gradu velocitatis ; quæ tamen potest movere velocius, sicut est in motibus voluntariis. Septimo modo, figura dicitur quodammodo resistentia, ex eo quod secundum figuram latam, idem grave non potest æque velociter descendere sicut sub figura acuta.

Resistentia quid sit

Tertio, notandum quod multipliciter 4. etiamsi in motu provenit resistentia extrinseca. Primo modo, quando aliquod leve est colligatum gravi, tunc tardius descendit, quam si non esset leve colligatum sibi. Secundo modo, quando aliquod grave latæ figuræ colligatur alteri gravi, tunc propter ineptam figuram est motus tardior, quam prius. Tertio modo provenit ab extrinseco resistentia

Resistentia extrinseca ex quibus proveniat.

per aliquod attrahens ad oppositum, sicut descensus ferri est tardior si adamas trahit ad oppositum. Quarto modo provenit resistentia ab aliquo contra appenso, ut æquilibra pondus contra appensum retardat motum gravioris appensi. Quinto modo provenit ex densitate medii. Et sexto modo ex clausione medii : quia difficilius idem mobile movetur per medium clausum, ut in puteo, quam per medium liberum : nam facilius cedit mobili medium liberum quam non liberum. Septimo modo provenit resistentia ex aliquo contra pellente, aut ex medio contra moto ; et ita diversis modis.

Modo ad propositum non pertinet de resistentia extrinseca, nec etiam de intrinseca aliquo trium primorum modorum : quia in quolibet istorum modorum sic habens resistentiam intrinsecam est mixtum, et non simplex : modo in proposito loquimur de pure simplici per privationem alicujus qualitatis, quæ potest retardare suum motum localem.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima

5. *In motu elementi simplicis non est violentia entrinseca* est, quod in motu elementi simplicis, ut gravis deorsum, non est resistentia intrinseca, ex eo quod una pars impedit aliam descendendo secundum longitudinem, vel latitudinem, ut argutum fuit ante oppositum. Primo, quia non quælibet pars gravis moti deorsum appetit esse in centro ; igitur non est hujusmodi violentia partium, qua una expellat aliam. Tenet consequentia, quia ex eo solo ponitur talis renisus partium, seu violentia, quia quælibet pars secundum lineam, quæ est pars diametri mundi, inclinatur ad centrum. Probatur antecedens, quia impossibile est quamlibet partem esse in centro : modo si hoc appeteret, jam appeteret sibi impossibile, quod est falsum, quia desiderium naturale non est frustra, ut patet 1. Physicorum.

Secundo, quia totum grave motum deorsum, movetur ad hoc, quod ejus centrum sit centrum mundi, vel quod conjungatur toti gravitati, cujus centrum est centrum mundi ; igitur non est talis violentia partium gravis ad invicem. Tenet consequentia : quia ad executionem inclinationis gravis requiritur, quod linea transiens per centrum ipsius sit pars diametri mundi. Et antecedens apparet : quia statim, quando grave conjungitur tantæ gravitati, cujus centrum est centrum mundi, quiescit naturaliter, quod non esset nisi ad hoc naturaliter inclinaretur.

Tertio, sequitur quod majus grave movetur tardius, quam minus grave. 6.
Consequens est contra experientiam. Et consequentia probatur, quia semper partes majoris gravis distarent per lineam majorem a linea perpendiculari ad centrum, quam partes minoris gravis, ut patet in figura prius posita.

Secunda conclusio. In gravi simplici non est resistentia intrinseca propter violentiam partium gravis, imaginando grave dividi secundum profundum. Pro quo notandum, quod aliqui sic imaginantur, quod grave descendens per aliquod medium imaginetur dividi in duas partes secundum profundum, quarum inferior sit tenius, et superior spissa ; tunc pars inferior si per se esset, moveretur tardius, quam de facto moveatur : igitur pars superior pellit ipsam, et per consequens est ibi violentia ex pulsu partium. Vel sic imaginetur e converso, quod pars tenuis sit superior, et spissa inferior, tunc pars tenuis si per se esset, moveretur tardius, quam nunc movetur ; igitur de facto trahitur per partem spissam inferiorem ; et per consequens inter partes gravis est tractus, et violentia,

Probatur conclusio, improbando istam viam : quia si grave simplex poneretur in vacuo, pars tenuis non moveretur velocius, nec tardius, quam pars spissa, vel major : igitur non est ibi tractus, vel pulsus unius partis per aliam partem. Secundo, grave descendit per totam suam gravitatem, ita ut tota sua gravitas inclinet per modum unius motoris : igitur non est ibi hujusmodi tractus, vel pulsus partium. Tertio, hoc est contra experientiam : quia stans in fundo aquæ habet majorem partem aquæ secundum profundum supra, quam infra ; et tamen non sentit gravitatem partis superioris : igitur ejusdem gravis pars minor nullo modo trahitur, aut pellitur a majori.

7. Tertia conclusio. In motu elementi simplicis nulla est resistentia intrinseca ex limitatione agentis. Probatur : quia si ita esset, sequeretur quod non semper in æquilibra fieret descensus a parte ponderis gravioris circumscripto impedimento extrinseco. Consequens est contra experientiam, et contra unam positionem tractatus de Ponderibus. Consequentia probatur, et sint duo gravia appensa, unum ut quatuor, et aliud ut quinque, et sit limitatio illius, quod est ut quinque unum ; tunc grave ut quinque est appensum gravius ; et tamen probo quod non descendet, quia potentia est æqualis resistentiæ : nam grave, ut quatuor una cum limitatione agentis sunt resistentia ut quinque, et tanta est præcise potentia mota. Secundo, sequeretur quod est aliquod grave simplex extra suum locum naturalem non impeditum extrinsece, quod non potest moveri ad suum locum naturalem. Consequens est falsum, et contra principium scientiæ naturalis. Consequentia probatur, et sit *B*, tertia pars hujus corporis gravis, cujus gravitas sit, ut duo, residuum sit *C*, cujus gravitas est ut quatuor ; tunc ponatur quod in medio inter *B* et *C* sit medium terræ, circumscripto quocumque medio extrinseco, et sit limitatio virtutis ipsius *C* mutuo : tunc istud grave est extra suum locum naturalem, quia centrum suæ gravitatis non est centrum mundi, et tamen non impeditur extrinsece per casum, et tamen potest moveri ad suum locum : quia virtus mota ad descendendum, est æqualis resistentiæ : nam gravitas ut duo ipsius *B*, et limitatio virtutis ipsius *C*, sunt resistentiæ æquales præcisæ gravitati *C*. Tertio, quia omnis resistentia in motu, est aliquo modo contraria inclinationi motoris ; sed in elemento simplici non sunt inclinationes contrariæ, quia jam non esset elementum simplex. Quarto, quia omnis motus cum resistentia est ex eo, quod resistentia inclinat ad alium motum, vel quietem ; sed grave simplex non inclinatur ad alium motum, quam deorsum, nec ad quietem oppositam illi motui. Quinto, sequeretur quod elementum simplex esset divisibile in partem per se moventem, et in partem per se motam. Consequens est falsum, ut patet 8. hujus, text. 30. Consequentia probatur, quia ibi est forma gravis mediante gravitate, quæ esset pars per se movens, et limitatio agentis, quæ esset pars per se mota. Sexto, quia ista limitatio gravis, vel est materia ipsius elementi simplicis : et hoc non, quia ipsa non promovet, nec impedit motum active. Vel forma, aut gravitas ipsius gravis ; et hoc non, quia inclinatur ad agendum motum, et non ad impediendum : et non apparet aliquid aliud, nisi sit qualitas contraria, vel aliquod extrinsecum, quæ sunt circumscripta. Septimo, arguitur per similitudinem in aliis motibus a motu locali : quia non apparet, quod caliditas

habeat talem limitationem, vel quod sic sit limitata, ut impediat calefactionem, et ita inducendo in aliis motibus: igitur nec in motu locali. Rationes ante oppositum tangunt difficultatem sequentis quæstionis ; ideo ibi solventur.

QUÆSTIO IX

Utrum in motibus gravium, et levium simplicium, necessario requiratur medium extrinsecum

Vide Auctores citatos quæstione anteced. Canon. *q.* 4. *art.* 2. Ruvius *tract. de Vacuo, quæst.* 3. Roccus 4. *Physic. quæst.* 9.

1. Arguitur quod non : primo,quia tunc sequeretur quod resistentia esset causa motus, quod est falsum, quia totus motus fit a motore tanquam a causa. Consequentia probatur ; quia propter aliud non requiritur medium extrinsecum, nisi propter causationem successionis ; modo successio est idem quod motus.

Secundo sequeretur quod omnis motus gravium et levium esset violentus. Consequens est falsum. Consequentia probatur : quia illud est violentum, cujus est principium extra, ut patet 3. Ethicorum, cap. 1. modo principium motus esset a medio, quod est extrinsecum : ergo, etc.

Tertio, sequeretur quod in æquilibra non semper gravius descenderet. Consequens est falsum, et contra principium tractatus de Ponderibus. Consequentia probatur, et sit unum grave appensum ut quatuor, et aliud ut sex, et sit resistentia medii ut duo : tunc probo, quod gravius non descenderet, quia habet de resistentia gravitatem ut quatuor, et resistentiam medii sicut duo, quia in quolibet appendiculo est sicut unum ; igitur resistentia est æqualis virtuti motæ, et per consequens non fiet motus.

Quarto, quia ad motum requiruntur 2.
motor, mobile, et termini motus ; et præter ista, non requiritur aliud, ut patet. 5. hujus, text. 3. igitur ad motum gravium, et levium non necessario requiritur medium extrinsecum.

Quinto, quia in aliis motibus, ut in motu circulari, et alterationis, non requiritur medium extrinsecum : igitur nec in motu locali recto. Tenet consequentia, quia de istis videtur idem judicium ; et antecedens apparet de motu circulari cœli.

Sexto, in medio densiori minus bene fit, quam in rariori, et quanto medium est rarius, tanto melius fit motus : igitur si nullum esset medium, sequeretur quod optime fieret motus.

Septimo, potest argui rationibus alterius quæstionis, et per omnia, quæ probant, quod in elemento simplici sit resistentia intrinseca.

Motus successivus requ rit nece sario re sistentia

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 4. text. 71. et inde : quia in hoc fundantur suæ rationes probantes non esse vacuum. Notandum, quod ad motum successivum naturalem necessario requiritur resistentia, non tanquam effectiva motus, sed tanquam causa necessario requisita,et concurrens ad motum ; et ideo si in motibus gravium, et levium simplicium aliunde sit resistentia, quam a medio extrinseco, ut puta ab intrinseco, tunc non est necessarium ponere medium extrinsecum in motibus gravium, et levium ; ideo recipiendi sunt modi, et improbandi, quibus imaginabile est ponere resistentiam intrinsecam in gravi simplici, vel levi. Primus modus est, quod incompossibilitas terminorum est sufficiens resistentia ad causandum successionem in motu lo-

cali, ita quod impossibile est mobile simul esse in diversis locis : igitur necesse est ipsum moveri successive ex eo solo, posito adhuc quod nullum esset medium extrinsecum.

3. Contra istam viam arguitur primo, quod tunc sequeretur quod non esset ratio, quare unum moveretur velocius quam reliquum. Consequens est falsum: quia in illis, quæ moventur successive respectu ejusdem resistentiæ, quorum unum est majoris virtutis, et aliud minoris, necesse est, unum moveri velocius, et aliud tardius. Consequentia probatur : quia nulla velocitate potest aliquid moveri, quin adhuc cum majori velocitate staret illa incompossibilitas terminorum. Secundo, sequeretur ex eodem, quod omnia moverentur æqualiter. Consequens est impossibile. Probatur consequentia ; quia ex quo cum qualibet velocitate stat incompossibilitas terminorum, non apparet ratio, quin omnia moveantur æqualiter. Tertio, sequeretur, quod quodlibet moveretur infinita velocitate : quia ex quo non esset alia resistentia, quam ex incompossibilitate terminorum, quæ non determinat mobile ad certam velocitatem : quia quantacumque velocitate data, adhuc movetur majori, et sic in infinitum. Quarto, sequeretur quod velocitas non attenderetur penes proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti. Consequens est falsum. Consequentia probatur : quia cum resistentia moti deberet signari incompossibilitas terminorum, quæ non potest signari, quantum resistit.

4. Secunda via est, quod in motu gravis, vel levis simplicis est resistentia mobilis ad motorem, circumscripto medio extrinseco : pro cujus probatione supponitur primo, quod grave simplex componitur ex pluribus naturis. Primo ex materia, et forma, et ex gravitate, secundum quam grave natum est moveri. Secundo supponitur, quod illud movetur cum violentia de aliquo loco, quod de sui natura conquiescit in illo loco. Tertio supponitur, quod compositum ex materia et forma substantiali gravis simplicis, circumscripta gravitate, quiesceret ubicumque poneretur. Probatur, quia non haberet mediante quo moveretur alicubi. Istis suppositis, arguitur quod grave simplex positum in vacuo habeat resistentiam intrinsecam. Probatur ; quia compositum ex materia et forma substantiali quiesceret ubique ubi moveretur et per gravitatem moveretur deorsum versus illum locum : igitur violenter per primam suppositionem, et per consequens in motu gravis simplicis est resistentia intrinseca.

Contra istam viam arguitur : quia si esset aliqua resistentia, vel proveniret ex parte materiæ ; et hoc non, quia illa est indifferens ad omnem motum, nec alicui resistit : vel ex parte formæ gravis, et hoc non, quia ipsa est principale principium effectivum motus deorsum, et gravitas non est nisi ejus instrumentum, mediante quo movetur. Tunc ad rationem in contrarium, concedo primam suppositionem ; et nego secundam : quia oporteret addere, quod si aliquid quiesceret naturaliter in aliquo loco, si moveretur ab illo loco, hoc esset per violentiam, modo sic non est de composito ex materia, et forma substantiali gravis : quia licet ubicumque quiesceret, attamen non naturaliter : quia haberet inclinationem, si poneretur sursum ad motum deorsum, licet non posset propter defectum instrumenti. 5.

Tertia via est, quod Deus, et Intelligentiæ determinant grave simplex positum in vacuo, ad certam velocitatem,

qua potest moveri, ut sibi consimili, si poneretur in pleno. Contra istam viam arguitur : quia agens universale non determinat agens particulare ad effectum, sed e contra agens universale determinatur per particulare ad talem effectum, vel talem : quia Deus et Intelligentiæ determinantur per caliditatem ad productionem caloris, et non e contra ; et sic patet inducendo in aliis qualitatibus ; et hoc ponit Aristoteles expresse in 2. de Generatione.

Quarta via, quod grave positum in vacuo trahitur per cœlum, aut aliquod aliud agens eo modo, quo ferrum trahitur, et impeditur per adamantem, et in hoc causatur successio in motu gravis. Contra istam viam arguitur primo, quia grave non potest attrahi, nisi mediante aliqua virtute influxa sibi ; sed impossibile est aliquam talem virtutem diffundi per vacuum : ergo, etc. Secundo, quia in illis, quæ taliter trahuntur, videmus, quod possunt fieri tam parvæ quantitatis, quod movebuntur ad illa, per quæ trahuntur, sicut acus movetur ad adamantem ; sed nunquam grave simplex movetur ad aliquid sic attrahens ipsum, quantumcumque fiat modicæ quantita-
6. tis ; ergo, etc.

Quinta via, quod figura gravis est resistentia ; cujus signum est, quod idem grave tardius movetur sub una figura, quam sub alia. Contra istud arguitur : figura non est de potentiis activis, nec resistit inclinando ad quietem, vel motum oppositum gravi ; imo solum est diminutio potentiæ, non quod per figuram essentialiter diminuatur potentia, sed quia minus potest sub una figura, quam sub alia.

Sexta via est, quod tarditas est resistentia in motibus gravium, et levium simplicium : quia magis grave velocius descendit per idem medium, quam minus grave. Ista positio non valet : quia tarditas mobilis non est resistentia, sed est præcise minor potentia, aut diminutio potentiæ, et ideo in idem, vel consimile resistens minus potest, quam in magis resistens. Aliæ viæ recitatæ fuerunt in parte in præcedenti quæstione.

Ex quibus omnibus sequitur conclusio principalis, quod in motibus gravium, et levium simplicium, necessario requiritur medium extrinsecum. Probatur sic, quia omnis motus alicujus gravis, vel levis, est successivus : igitur cum sit naturalis, fit cum aliqua resistentia ; et non cum resistentia intrinseca, ut notum est ; igitur necessario requiritur resistentia extrinseca ; et habetur propositum. Et dixi notabiliter, *cum sit motus naturalis*, ut *naturale* distinguitur præcise contra *voluntarium*, quia motus voluntarius potest esse successivus sine resistentia, ex eo quod motor cum tanto conatu potest velle movere ad quantum conatum, sequitur tanta velocitas, vel tanta, et talis est motus cœli.

Motus s[...] plici[...] menti [...] quirit [...] cessa[...] medi[...]

Ad rationes ; et primo præcedentis quæstionis. Ad primam dictum fuit. Ad 7
secundam concedo, vel quod non moveretur, vel quod moveretur subito, et quod istorum contingeret, videbimus postea. Ad tertiam dico, quod nulla resistentia provenit ex incompossibilitate terminorum, ut probatum fuit in quæstione. Ad quartam grave est agens limitatum, concedo, et ideo cum resistentia non potest agere nisi limitatum effectum ; sed sine resistentia potest facere effectum infinitum, nec est inconveniens. Et concedo ultra, quod nec majus grave, nec aliqua virtus mundi, sive sit Deus, vel alter, potest majorem velocitatem facere, quam unum aliud grave simplex circumscripta resistentia extrinseca, et

supposito quod moveretur. Ad quintam sicut ad istam. Ad sextam, concedo consequens.

Ad rationes hujus quæstionis. Ad primam dico, quod non est causa effectiva, sed tantum necessario requisita, et concomitans, et magis se tenet ex parte mobilis, quam motoris, quia in assignando proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti, debet connumerari resistentia medii extrinseci ex parte mobilis, et non motoris.

Ad secundam, negatur consequentia, quia motus non dicitur violentus ex eo, quod aliquod extrinsecum requiratur ad motum, sed ex eo, quod ejus principium effectivum est ab extrinseco, passo non conferente vim agenti ; sed sic non est in proposito.

Ad tertiam, concedo consequens : quia
8. non semper gravius descendit, nisi habeat proportionem majoris inæqualitatis super grave minus, et cum hoc super resistentiam extrinsecam.

Ad quartam, dico quod ibi sunt, quæ de necessitate requiruntur ad omnem motum ; sed cum hoc ad motum gravium, et levium simplicium, requiritur medium extrinsecum.

Ad quintam, non est simile, quia motus rectus fit per medium, et non oportet alios motus fieri per medium.

Ad sextam, dico quod licet medium densius impediat, ne motus sit ita velox sicut esset in medio rariori, attamen sine medio non diceretur motus in gravibus, et levibus simplicibus, sed mutatio solum.

QUÆSTIO X

Utrum in motibus gravium, et levium simplicium talis sit proportio motus ad motum in velocitate, et tarditate, qualis est proportio medii ad medium in raritate, et densitate

Arist. *hic. c.* 8. *text.* 72. *et seq.* Themist. *n.* 71. Simpl. *c.* 9. *comm.* 79. Averr. *com.* 72. Alb.Magn. *tract.* 2. *c.* 6. D. Thom. *lect.* 12. Richard. *in* 2 *dist.* 14. *ar.* 2. *q.* 7. Mayron. *ibid. q.* 6. Abulens. *Matth.* 22. *q.* 224. Zamarra 2. *de Anima, text.* 54. Jandunus, Nyphus, Saxon. 8. *Physicorum.*

Arguitur primo quod sic : per Aris- 1.
totelem in isto 4. tractatu de vacuo, text. 71. qui super hoc fundat rationem, per quam probat vacuum non esse.

Secundo, per Aristotelem 7. hujus, text. 35. qui ponit istam regulam : Si aliqua potentia moveat aliquod mobile, per aliquod spatium in aliquo tempore, eadem potentia movebit subduplum mobile duplo velocius, quod non esset, nisi proportio velocitatum esset sicut proportio mobilium, vel resistentiarum.

Tertio, quia quanto medium est rarius, tanto ab eadem potentia in illo medio proveniet motus velocior : igitur proportio motuum in velocitate, est sicut proportio mediorum in raritate. Consequentia tenet : quia istæ dictiones *tanto, quanto,* denotant proportionem : et antecedens patet, quia densitas major impedit motum ; igitur quanto medium est rarius, tanto motus est velocior.

Oppositum arguitur, quia si ita esset, sequeretur, quod a proportione minoris inæqualitatis possit fieri motus ; consequens est impossibile : quia si resistentia potest plus resistendo, quam motor in movendo, nullo modo fiet motus. Consequentia probatur, supposito, quod quocumque motu dato, posset dari motus tardior in duplo, in triplo, et sic in infi-

nitum; ut potest probari evidenter de motu sphæræ cœlestis super polos immobiles; quia quacumque parte accepta, quæ movetur aliqua tarditate, una alia adhuc magis prope polum movetur dupla tarditate, et sic de quacumque proportione. Hoc sic posito, probatur consequentia, et sit potentia motoris ut *sex*, et mobile, ut *quatuor*; tunc per suppositionem, *sex* potest movere aliquod mobile duplo tardius, quam moveat *quatuor*; sed *octo* est duplum ad *quatuor*; igitur potentia ut *sex* movebit resistentiam ut *octo*, quod est impossibile.

2. Ista quæstio tangit difficultatem, scilicet, penes quid attenditur velocitas motus, scilicet, quid est illud cujus augmentum sequitur proportionaliter diminutio velocitatis. De hoc sunt quatuor viæ: Una, quod velocitas sequitur excessum potentiæ motoris super resistentiam moti.

Secunda, quod velocitas sequitur potentiam motoris, ita ut proportio motuum in velocitate est sicut proportio potentiarum, quæ movent respectu ejusdem, vel æqualis mobilis.

Tertia ponit, quod velocitas sequitur proportionaliter resistentiam mobilis; ita ut proportio velocitatum sit sicut proportio mobilium respectu ejusdem, vel æqualis potentiæ, et ista via est quæstio mota.

Quarta via est, quod velocitas motus sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti.

Istis præmissis, in quæstione præsenti ponentur conclusiones negativæ: deinde in quæstione sequenti declarabitur conclusio affirmativa de quæsito. Prima conclusio est, quod velocitas motus non sequitur excessum potentiæ motoris ad resistentiam moti, nec proportio velocitatum est sicut proportio excessuum, ita ut non sequatur si excessus sint æquales, quod motus sint æquales. Probatur primo sic: quia si ita esset, sequeretur quod medietas motoris non posset movere medietatem mobilis tanta velocitate, quanta totus motor movet totum mobile. Consequens est falsum, ut patet ex duobus: Primo per Aristotelem 7. hujus, text. 36. qui ponit illam regulam. Secundo, quia sicut se habet totus motor ad medietatem motoris, ita se habet totum mobile ad medietatem mobilis: igitur permutatim per 16. quinti; sicut se habet totus motor ad totum mobile, ita se habet medietas motoris ad medietatem mobilis. Consequentia principalis probatur: quia major est excessus totius motoris ad totum mobile, quam medietatis motoris ad medietatem mobilis, sicut major est excessus quatuor super duo, quam duorum super unum.

Velocitas motus unde proveniat.

3. Secundo, si ita esset, sequeretur quod illa regula esset falsa, si aliqui motores moveant aliqua mobilia per aliquod spatium in aliquo tempore aggregatum ex motoribus, moveret aggregatum ex mobilibus per idem spatium in æquali tempore. Consequens est falsum per Aristotelem 7. hujus, text. 38. qui ponit illam regulam. Secundo, patet falsitas consequentis per primam Quinti, quæ dicit, si fuerint quotlibet quantitates aliarum, totidem æquimultiplices, aut singulæ singulis sunt æquales, aut quemadmodum una illarum ad sui comparem, ita aggregatum ex omnibus his ad illas simul sumptas pariter se haberent: igitur si sint multi motores, quorum quilibet est æquimultiplex ad suum mobile, aggregatum ex motoribus, se habebit ad aggregatum ex mobilibus modo quo unus motor ad unum mobile.

Tertio, velocitas sequitur proportionem

potentiæ motoris ad resistentiam moti : igitur non sequitur excessum potentiæ motoris supra resistentiam moti. Antecedens apparet per Aristotelem et Commentatorem in isto 4. text. cap. 71. et in 7. hujus, text. cap. 35. Consequentia probatur : quia cum æqualitate proportionum stat inæqualitas excessum, ut æqualis est proportio *sex* ad *tria* proportioni *quatuor* ad *duo*, quia utraque est dupla, et tamen excessus sunt inæquales.

4. Quarto, sequeretur quod aliquod mobile moveretur velocius in pleno, quam in vacuo, cum eadem potentia, et resistentia intrinsecis. Consequens est impossibile : quia medium plenum plus resistit, quam vacuum. Consequentia probatur, quia sit *A* unum grave mixtum habens resistentiam intrinsecam, ratione cujus moveatur in vacuo certa velocitate, et sit *B* unum grave simplex potentiæ minoris ad movendum, quam sit excessus ipsius *A* super suam resistentiam, et sit *C* unum medium plenum, ut aer, quod continue subtilietur quousque *B* moveatur per ipsum certa velocitate tanta quanta *A* movetur per vacuum : quo posito ponatur *A* in medio *C*; tunc *A* non movebitur tardius quam *B*, neque æque velociter : quia ejus potentia plus excedit totam resistentiam tam intrinsecam, quam extrinsecam, quam potentia ipsius *B* : igitur *A* movetur velocius, quam *B*, et tamen prius movebatur æque velociter in vacuo : igitur aliquid movetur velocius in pleno, quam in vacuo.

Quinto arguitur per experientiam : quia si sint mille trahentes magnam navem, quam toto conatu vix sufficiunt trahere, et sit alia navis parva, quam duo trahant : tunc si utrisque addatur unus homo ad trahendum, excessus additi utrobique sunt æquales, tamen velocitates provenientes sunt inæquales, quia multo plus velocitatur motus parvæ navis, quam magnæ, ut patet per experientiam.

Ultimo, si sic ; tunc aliquis motor moveret tanta velocitate, quod non potest movere dupla velocitate. Consequens est falsum, ut patet 4. hujus. Consequentia probatur, et sit motor ut *quatuor*, et mobile ut *duo* : igitur si *quatuor* potest adhuc velocius movere, excedet ipsum in duplo plus, quam excederet *unum ;* sed hoc est impossibile : quia quantamcumque resistentiam datam, vel dabilem excederet minus quam in duplo : ergo, etc. Contra conclusionem dubitatur primo per Aristotelem, 1. Cœli, ubi dicit, *oportet autem secundum excellentias movere.* 5.

Secundo, per Commentatorem in isto 4. com. 71. ubi dicit, quod omnis motus est secundum excessum potentiæ motoris super resistentiam moti.

Tertio, quia quanto excessus potentiæ motoris est major, tanto motus est velocior : igitur proportionem excessuum sequitur proportio velocitatum. Tenet consequentia : quia isti termini *tanto, quanto* denotant proportionem. Ad ista : Ad primum dico, quod Aristoteles intelligit, quod oportet secundum excellentias movere, id est, oportet movere secundum proportionem majoris inæqualitatis potentiæ motoris super resistentiam moti.

Ad secundum ; omnis motus est secundum excessum, id est, secundum proportionem majoris inæqualitatis, qua potentia motoris excedit resistentiam moti. 6.

Ad tertium, negatur antecedens : quia possibile est, quod excessus sit in duplo major, et tamen motus non esset velocior, imo præcise æque velox, ut si *qua-*

tuor moveat *duo*, et *unum* moveat *unum*, motus sunt æque veloces : quia proveniunt ab æqualibus proportionibus, et tamen excessus *quatuor* ad *duo*, est duplus ad excessum duorum ad unum.

Velocitas non sequitur potentiam motoris.

Secunda conclusio. Velocitas non sequitur potentiam motoris, ita ut proportio velocitatum non sit, sicut proportio potentiarum moventium. Probatur, quia si ita esset, sequeretur quod subduplata potentia, subduplaretur velocitas. Consequens est falsum : quia subduplata potentia tota velocitas tollitur, et per consequens non subduplatur, ut, verbi gratia, si *sex* moveat *quatuor*, tunc si subdupletur potentia ut *sex*, potentia mota esset sicut *tria*, et resistentia sicut *quatuor* : igitur tota velocitas tollitur, quia a proportione minoris inæqualitatis non fit motus.

7. Secundo, per experientiam, quia si unus homo trahat navem, quam vix sufficit trahere toto conatu, et addatur sibi unus alter æqualis in virtute, tunc potentia esset duplata, et tamen velocitas proveniens est multo major, quam dupla. Contra conclusionem arguitur : quia proportio effectuum est sicut proportio causarum agentium ; sed velocitas est effectus motoris : quia velocitas est idem quod motus, qui fit a motore ; igitur proportio velocitatum est sicut proportio motorum. Secundo, quia quanto virtus est fortior, tanto motus est velocior : igitur penes proportionem virtutum attendenda est proportio velocitatum.

Ad ista respondetur. Ad primum, negatur major : imo proportio effectuum est sicut proportio proportionum, quas habent agentia ad suas resistentias, in quas producunt suos effectus. Unde, quod major sit falsa, patet ; posito quod sint duo ignes æquales, agentes in resistentias æquales inæqualiter distantes, tunc proportio agentium est proportio æqualitatis, et tamen proportio effectuum est proportio inæqualitatis ; quia major est effectus productus prope, quam longe. Ad secundum, negatur major si ly *quanto* denotet proportionem, sed si denotet sic, quod ad augmentum potentiæ sequatur augmentum velocitatis, licet non proportionaliter, tunc conceditur.

Tertia conclusio, proportio velocitatum non est sicut resistentiarum, vel mobilium, aut mediorum per quæ fit motus. 8.

Velocitas non sequitur resistentiam mobilium vel mediorum per quæ fit motus.

Probatur sic ; quia si ita esset, sequeretur quod quilibet motor posset movere quodlibet mobile quantumcumque magnum. Consequens est impossibile, et contra experientiam. Consequentia probatur, supponendo quod aliquis motor moveat aliquid mobile aliqua velocitate, quod possit movere aliquid aliud duplo tardius, et aliquid aliud triplo tardius, et sic in infinitum, ut probatum fuit post oppositum. Hoc supposito, patet consequentia : quia si A moveat B aliqua velocitate, movebit C duplum, licet duplo tardius, et sic de quocumque mobili quantumcumque magno, et habetur consequens.

Secundo, quia si potentia ut sex moveat quatuor : igitur potest movere aliquid aliud subduplo velocius ; igitur illud esset minus, quam sex : aliter sex non potest illud movere, etsi sit minus, quam sex : igitur non esset duplum ad quatuor : igitur sex non movebit ipsum subduplo velocius, quod est contra positum. Patet igitur quod tres de prædictis opinionibus sunt falsæ. Et per consequens patet ad quæsitum per ultimam conclusionem, quod in motibus gravium, et levium simplicium, non est talis proportio motus ad motum in velocitate, qualis est in mediis ad medium in raritate ; imo quandoque est major, quan-

doque minor, et quandoque æqualis ; ut quando velocitas provenit a proportione dupla, aut multiplici ad duplam.

9. Ad rationes. Ad primam : ad auctoritatem Aristotelis dico, quod intelligitur, quod tanta est velocitas, quanta est proportio potentiæ motæ gravis simplicis ad medium. Et dico notabiliter *simplicis:* quia si esset grave mixtum, tunc una cum medio oporteret conjungere resistentiam intrinsecam.

Ad secundam ; si aliqua potentia, etc. eadem potentia movebit subduplum mobile, id est, mobile ad quod potentia mota habet duplo minorem proportionem.

Ad tertiam, negatur minor, si ly *quanto* denotet proportionem, sicut prius dicebatur.

QUÆSTIO XI

Utrum velocitas motus sequatur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti, ita ut ad augmentationem proportionis, augmentetur proportionabiliter velocitas motus, et ad diminutionem diminuatur

Arist. 8. *Phys. c.* 4. 4. *de cœlo. c.* 1 *et* 1. *de Anima. c.* 2. Averr. 4. *Phys. c.* 10. *com.* 71. D. Thom. 8. *Phys. a text.* 29. *et* 1. *p. q.* 18. *art.* 1. *et* 1. *cont. Gent. c.* 97. Cajet. et Ferrar. *ibid.* Ægidius *quodl.* 5. *q.* 18. Capreol. 2. *dist.* 6. *art.* 3. Sonc. 9. *Metaph. q.* 8. Paul. Venet. *summa de cœlo.* c. 24.

1. Arguitur quod non : quia tunc sequeretur, si continue esset alia proportio potentiæ motoris ad resistentiam, quod continue esset alia et alia velocitas. Consequens est impossibile : quia nulla velocitas est instantaneæ durationis nisi per instans. Probatur consequentia : quia aliter ad proportionem non sequeretur velocitas.

Secundo, sequeretur quod Socrates non posset intermittere suam velocitatem sine diminutione suæ virtutis. Consequens est contra experientiam. Consequentia probatur, quia si manet virtus eadem non diminuta, manebit eadem proportio virtutis motæ ad resistentiam ; igitur manebit eadem velocitas, et per consequens non esset remissa, quod est contra positum.

Tertio, sequeretur quod ad diminutionem mobilis, seu resistentiæ in infinitum, augmentaretur velocitas in infinitum manente eadem potentia. Consequens est falsum : quia videmus, quod non semper potest homo parvum lapidem projicere ita velociter, sicut magnum. Consequentia probatur : quia ad diminutionem resistentiæ in infinitum, sequitur augmentatio potentiæ motoris ad resistentiam mobilis : igitur cum proportionem sequatur velocitas, sequitur quod in infinitum augmentabitur velocitas.

Quarto, quia proportio non est aliud, 2.
quam termini proportionis, ut proportio potentiæ motoris ad resistentiam mobilis, non est aliud, quam potentia motoris, et resistentia mobilis ; sed nullum istorum terminorum, nec etiam ambos simul sequitur velocitas ; igitur nec sequitur proportionem. Major patet, quia proportio est quædam relatio, seu similitudo, quæ non est aliud a rebus relatis, seu similibus. Et minor probatur, quia possibile est illos terminos augmentari, et velocitatem diminui : verbi gratia, posito quod tam potentia Socratis, quam resistentia mobilis augmentetur, et resistentia mobilis augmentetur magis ; tunc certum est, quod volocitas diminuitur, et tamen uterque terminus augmentatur.

Item, impossibile est, quod e converso uterque terminus diminuatur, et veloci-

tas augmentetur : verbi gratia, posito quod tam potentia, quam resistentia diminuatur, magis tamen resistentia quam potentia, tunc velocitas augmentabitur, et tamen uterque terminus diminuitur.

3. Quinto, sequeretur quod figura non conferret juvamentum ad motum. Consequens est contra experientiam : quia videmus aliquod mobile sub figura acuta, vel sphærica velocius descendere, quam ipsummet faceret, si esset sub figura lata. Probatur consequentia , quia sub quacumque figura fuerit mobile, semper est eadem potentia mota ; et per consequens eadem proportio potentiæ motæ ad resistentiam : igitur non obstante diversitate figurarum, manebit eadem velocitas.

Sexto, sequeretur quod grave descendens deorsum per medium uniforme non velocitaret motum suum in fine. Consequens est contra experientiam. Et consequentia probatur : quia ex quo potentia est eadem, et resistentia est uniformis, manet eadem proportio potentiæ ad resistentiam : igitur proveniet eadem, vel æqualis velocitas.

Septimo, ponatur quod Socrates moveatur in navi quiescente, deinde moveatur navis ; tunc ex motu navis velocitatur, aut retardatur motus Socratis, et tamen manet eadem proportio potentiæ Socratis ad resistentiam per quam movetur, scilicet ad gravitatem propriam, et ad medium, igitur non semper ad proportionem eamdem, vel æqualem sequitur eadem, vel æqualis velocitas.

Oppositum arguitur per Commentatorem in isto 4. ubi dicit quod diversitas motuum in velocitate, et tarditate, est secundum diversitatem proportionis potentiæ motoris ad resistentiam moti.

In hac quæstione ponenda est conclusio ad quæsitum. Secundo, movenda sunt aliqua dubia contra conclusionem. 4. *Divis... quæsti...*

Quantum ad primum, ponitur ista conclusio :Velocitas motus sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti ;et universaliter proportio motuum ad invicem est sicut proportio potentiarum ad suas resistentias. Probatur: quia tanto velocitas est major, quanto motor plus obtinet super resistentiam mobilis ; igitur quanto motor plus obtinet super resistentiam mobilis, tanto motus est velocior. Major patet, quia ex eo solo, quod motor obtinet super mobile, movet ; igitur quanto in majori proportione obtinet, tanto majori velocitate movebit. Et minor probatur ; quia non ex eo plus obtinet, quia plus excedat resistentiam mobilis ; quia aliquando ab excessu majori proveniet motus tardior, et a minori velocior ; nec ex hoc obtinet plus, quod resistentia est minor : quia quandoque una resistentia est dupla ad aliam respectu ejusdem potentiæ, et tamen motus aliquando est minor, quam duplus, et aliquando est major : igitur relinquitur, quod ex eo motor plus obtinet super mobile : quia habet majorem proportionem, scilicet majoris inæqualitatis super resistentiam mobilis. *Veloci... motus ... quitur ... portion... potent... motoris ... resiste... tiam m...*

Secundo, quia vel attenditur velocitas penes excessum potentiæ motoris, aut propter communem excessum, aut penes proportionem resistentiarum, vel penes proportionem resistentiæ motoris ad resistentiam moti.Sed neutro aliorum modorum, ut probatum fuit in præcedenti quæstione : igitur relinquitur, quod attendatur penes proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti.

Tertio, per Aristotelem 7. hujus, text. 35. et 36. qui ponit duas regulas fundatas super isto principio, quorum prima est : *Si aliquis motor moveat aliquod* 5.

mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, medietas motoris movebit medietatem mobilis per idem spatium in æquali tempore. Secunda regula : *quod si plures motores moveant plura mobilia æqua velocitate, aggregatum ex motoribus movebit aggregatum ex mobilibus eadem velocitate.*

Quarto, patet per Commentatorem 7. hujus, 2. Cœli, et in isto 4. comment. 31. 63. 71. et hoc de primo.

Quantum ad secundum, restat movere dubia, ad videndum quid intelligamus per potentiam, et quid per resistentiam, et qualiter proportionem earum sequatur velocitas. Primo arguitur sic : si velocitas sequatur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti, tunc sequeretur quod si Socrates projiceret lapidem, et lapis diminuatur in infinitum, quod velocitas augmentabitur in infinitum, vel saltem, quod semper remotius, et velocius projiciat parvum lapidem, quam magnum. Consequens est contra experientiam, quia lapis potest ita diminui, quod ad nullam, vel modicam distantiam potest projici, ut patet de pluvia. Et patet consequentia : quia semper potentiæ motoris ad minorem lapidem, est proportio major, quam ad majorem.

6. Secundo, quia potentiæ æquales inæqualiter agunt in resistentias æquales ; ergo, etc. Tenet consequentia : quia æqualium potentiarum ad æquales resistentias sunt æquales proportiones ; ideo si proportionem sequitur velocitas, sequitur quod velocitates erunt æquales. Probatur antecedens tripliciter : Primo, quia grave appensum in æquilibra per idem medium, quandoque movetur velocius, et quandoque tardius. Secundo, quia de duobus ferris æqualibus adamas attrahit unum velocius quam aliud, ut si unum plus distet, quam aliud. Tertio, quia ignis calefacit duo calefactibilia æqualis resistentiæ inæqualiter, ut si illa duo calefactibilia sint inæqualiter approximata ; et tamen potentia est eadem, et resistentiæ sunt æquales.

Tertio, ad principale, sequeretur, quod grave descendens per medium uniforme nunquam velocitaret motum suum. Probatur consequentia, quia medio semper manet eadem proportio gravitatis ad resistentiam.

Quarto, quia si Socrates portaret aliquod pondus aliqua velocitate, quod portaret medium ponderis dupla velocitate, quod est falsum : quia dato, quod removeretur totum pondus, non posset moveri in sesquialtero velocius, quam ante. Consequentia probatur, quia duplo majorem proportionem habet Socrates ad medietatem ponderis, quam ad totum pondus.

Quinto, sequeretur, quod gravius per idem medium non velocius descenderet, consequens est falsum. Consequentia probatur ; quia capiantur duo ferra inæqualia, quorum quodlibet sufficit adamas attrahere, tunc aggregatum ex ferro majori, seu graviori, et adamante, est gravius quam aggregatum ex adamante, et ferro minus gravi ; et tamen unum non velocius descendit reliquo, imo utrumque æque velociter, ut patet per experientiam, si utrumque poneretur in æquilibra, aut si descendant per aliquod medium sine æquilibra. 7.

Sexto, aliqua portio aeris, et aliqua portio terræ sunt ejusdem resistentiæ : igitur potentiæ motæ æquales æque velociter movebuntur per illas portiones aeris et terræ. Antecedens probatur, quia aliqua est portio aeris, quæ aliqua portione terræ plus resistit : igitur est aliqua, quæ æqualiter resistit. Consequentia princi-

palis probatur ex conclusione : quia ex quo potentiæ sunt æquales, et resistentiæ sunt æquales, proportio unius resistentis, ad unam potentiam est æqualis proportioni alterius potentiæ ad reliquam resistentiam ; ideo velocitates erunt æquales. Sed quod consequens sit falsum, probatur : quia potentia æqualis in eodem tempore pertransit plus de aere quam de terra, propter majorem densitatem materiæ : igitur si illi motus sint æquales, sequitur, quod per motus æquales in eodem tempore pertranseantur spatia inæqualia, quod est impossibile.

8. Septimo, sint A et B, duo motores, A major et B minor, et C et D sint duæ resistentiæ, C major, et D minor, et sit æqualis proportio A ad C proportioni B ad D ; tunc sequitur quod spatia C et D, æque cito, et motu æquali erunt pertransita : quia motus proveniunt ab æquali proportione : et C est majus D per casum : igitur aliqui motus sunt æque veloces, quorum uno pertransibitur majus spatium in eodem tempore, quam reliquo, quod est impossibile, et contra definitionem velocioris.

Octavo, arguitur, ( ) retento eodem casu; quia vel A pertransit totum C in tempore quo B pertransit totum D, aut minus ; si in eodem, sequitur consequens ut prius, quod motibus æqualibus inæquali tempore pertransibuntur inæqualia spatia : si minus, ponatur igitur quod pertranseat spatium E partem spatii C, igitur eadem est proportio B ad E et A ad C, sed proportio A ad C, ponebatur æqualis proportioni A ad E, quod est impossibile : quia tunc A haberet eamdem proportionem ad totum, et ad partem, et per consequens pars et totum essent ad invicem æqualia.

9. Nono, aliqua est velocitas, quæ a nulla proportione provenit : igitur non semper velocitas sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti. Consequentia nota est. Probatur antecedens de ascensu aquæ per canalem : quia illa velocitas non attenditur penes proportionem alicujus dispositionis aquæ : quia aqua secundum quamlibet sui dispositionem inclinatur ad motum deorsum, nec secundum proportionem aeris attrahentis, quia aqua non est continua aeri : igitur non sequitur ad tractum aeris.

Decimo, quia potentia motiva et resistentia mobilis sunt diversarum rationum ; igitur ipsarum non est aliqua proportio. Tenet consequentia, quia *proportio est duarum quantitatum ejusdem generis unius ad alteram certa relatio.*

Poten- motiv quatu modis test co- parari resist tiam.

Ad ista respondetur. Pro quibus notandum est, quod potentia motiva et resistentia possunt ad invicem comparari quadrupliciter : Primo, quantum ad extensionem ; et sic certum est, quod velocitas non sequitur proportionem potentiæ motivæ ad resistentiam ; quia difficilius est eidem potentiæ movere per modicam terram, quam per multum aerem. Alio modo quantum ad intensionem : et adhuc sic non attenditur velocitas, quia a proportione æqualitatis non potest fieri motus ; et tamen summa caliditas, et summa frigiditas, quæ sunt æque intensæ, agunt in invicem. Tertio modo possunt comparari ad invicem secundum utrumque, scilicet tam secundum intensionem, quam extensionem. Et quarto modo possunt comparari penes posse movere, et posse resistere, non absolute, sed cum aliquibus circumstantiis, ut a tanta distantia, cum tanta applicatione, vel tanto conatu, ut in motibus voluntariis, et sic

de aliis circumstantiis : et ideo ex parte potentiæ motivæ non debet numerari pro majori termino solum potentia principalis motivæ, sed cum hoc applicatio ipsius ad mobile, figura mobilis, quod movetur, si juvat ad motum ; et universaliter ex parte potentiæ motivæ debet numerari omne illud, quod juvat, et promovet motum ; et similiter ex parte resistentiæ debet numerari omne illud quod impedit motum.

10. Nunc ad argumenta. Ad primum, negatur consequentia ; quia velocitas sequitur proportionem potentiæ motivæ ad totalem resistentiam, numeratam cum omnibus illis, quæ impediunt motum ; modo non solum lapis resistit projicienti, imo etiam medium per quod projicitur. Et quando dicitur, ad minorem lapidem est major proportio ; dico quod non, imo aliquando potentia motiva habet proportionem majorem ad lapidem majorem, quam ad minorem ; cujus causa est, quia lapis potest esse ita parvus, quod applicatio agentis non potest esse tanta minori lapidi, sicut majori.

Ad secundum, negatur antecedens, si sit æqualis applicatio. Ad proportionem de æquilibra, dico quod licet gravitas essentialis maneat ibi æqualis, tamen ibi acquiritur gravitas accidentalis ex situ ; ex eo quod grave detentum diutius appetit centrum quam ante ; et ista gravitas accidentalis vocatur gravitas secundum situm, ut patet in tractatu de Ponderibus.

Ad ambas confirmationes dicitur, quod non sunt ad propositum, quia licet potentiæ sint æquales, et etiam resistentiæ, tamen non est æqualis applicatio.

Ad tertium, negatur consequentia ; quia licet maneat eadem gravitas essentialis in descendendo, tamen illa continue potest plus movere propter gravitatem accidentalem acquisitam ex impetu, sicut habet videri, *secundo Cœli*.

Ad quartum de portatione lapidis, dicitur, sicut ad primum.

Ad quintum, dico quod aggregatum ex adamante, et ferro majori quod sufficit attrahere, non est gravius, id est, non habet majus centrum gravitatis, quam aggregatum ex adamante, et ferro minori, imo aggregatum ex adamante, et ferro quod adamas sufficit attrahere, non habent majus centrum gravitatis, quam adamas solum ; et hoc pro tanto, quia ferrum per dispositionem receptam ab adamante, plus appetit conjungi cum adamante, quam descendere deorsum. 11.

Ad sextum, dico quod impossibile est aere, et terra existentibus in suis naturalibus dispositionibus, quod aliqua portio aeris et terræ sint æqualis resistentiæ : tamen hoc est bene possibile quantumcumque ducatur extra suam naturalem dispositionem, ut quod terra sit per modum exhalationis, et aer per modum vaporis inspissati ; tunc dico quod potentia æqualis non plus pertransibit de aere, quam de terra in æquali tempore.

Ad septimum, concedo casum, et dico quod A non pertransibit de C, nisi partem æqualem ipsi D in eodem tempore tunc

Ad octavum, quo arguitur contra hoc conceditur consequens, scilicet, quod pars et totum sint æqualis resistentiæ intensive, licet non extensive, ut de aere uniformi, pedale tantum resistit intensive, quantum bipedale, licet minus extensive. 12.

Ad nonum, negatur antecedens. Ad

probationem, dico quod velocitas ascensus aquæ per canalem attenditur penes proportionem potentiæ attrahentis aerem ; cujus signum est, quod si illa potentia est major, velocius atraheret, et si minor tardius.

Ad decimum, dico quod hoc pertinet ad 7. hujus, scilicet an inter aliqua quæ sunt diversarum rationum, possit esse proportio, et de hoc videbitur ibi.

Ad rationes principales. Ad primam, dico quod licet sit continue alia, et alia proportio, tamen correspondenter est una proportio per totam horam, et ita correspondenter est una velocitas difformis per totam horam æqualis uniformi, a qua per eamdem horam tantum spatium pertransiretur.

Ad secundam, negatur consequentia, quia sine diminutione virtutis essentialis, Socrates potest diminuere suum conatum, modo penes proportionem potentiæ absolute non attenditur velocitas, sed penes proportionem potentiæ cum tanto conatu, cum tanta applicatione, et tanta figura juvante ad motum ; et sic de aliis circumstantiis.

13. Ad tertiam, dictum est in solutione primæ rationis.

Ad quartam, proportio non est aliud, etc. Dico, quod sive (b) sit idem quod termini, sive aliud in proposito, non est cura ; sed sufficit, quod ad majorem proportionem potentiæ motoris ad resistentiam mobilis, sequatur proportionaliter major velocitas.

Ad quintam de figura, dicitur, quod si figura juvet ad motum, debet numerari ex parte potentiæ motivæ ; sed si impediat, debet numerari ex parte resistentiæ.

Ad sextam, negatur consequentia ; ut solutum est in quæstione.

Ad septimam, dico quod si motus navis juvet motum Socratis, tunc motus navis debet numerari ex parte potentiæ motivæ, sed si impediat, debet numerari ex parte resistentiæ.

ANNOTATIONES 14.

(a) *Octavo arguitur, retento eodem casu,* etc. Nota, quod hic textus est corruptus et mancus, ideo in hunc modum est corrigendus : quia, vel *A* pertransit totum *C*, in tempore quo *B* pertransit totum *B*, aut minus ; si in eodem tempore pertransit totum, sequitur consequens ut prius, quod motibus æqualibus in æquali tempore pertransibuntur inæqualia spatia. Si minus, ponatur igitur quod *A* pertranseat spatium *B* partem spatii, id est, quod *E* est pars spatii *C* ; igitur eadem est proportio *B* ad *D*, et *A* ad *E* : sed proportio *A* ad *C*, ponebatur æqualis proportioni *B* ad *D*, ergo proportio *A* ad *E*, est æqualis proportioni *A* ad *C*, quod est impossibile ; quia tunc, etc.

(b) *Dico quod sive sit idem quod termini,* etc. Nota, Henricus de Gandavo *Quodl.* 9. *q.* 3. *quodl.* 5. *q.* 6. *et* 7. *et quodl.* 7. *q.* 1. asserit, quod omnis relatio est eadem realiter cum fundamento : quam sententiam secuti sunt Nominales, et Sotus *in Prædicamentis, cap. de Relatione, q.* 2. Oppositam sententiam docet Scotus *in* 2. *d.* 1. *q.* 5. quæ consistit in duabus conclusionibus. Prima conclusio : Relationes, quarum fundamenta possunt esse sine termino et relatione, distinguuntur realiter a suis fundamentis, ut paternitas, similitudo, proportio, etc. Secunda conclusio : Relationes quarum fundamenta non possunt esse sine termino, et relatione, sunt idem realiter cum fundamentis, ut creatio passiva, etc.

QUÆSTIO XII

Utrum in vacuo, si esset, posset fieri motus

Aristot. 4. *Physic. text.* 71. Commentator *ibid.* Themist. Simplic. Ægidius, Burleus, Jandun. et Saxon. *text.* 7. 75. *et* 76. Albert. Magn. *tract.* 2. *cap.* 6. *et* 7. D. Thom. *lect.* 12. *et in* 4. *dist.* 44. *qu.* 2. *art* 3. Gandaven. *quodl.* 3. Scotus *quodl.* 11. *et in* 2. *dist. qu.* 9. Gregor. *dist.* 6. *quæst.* 3. *art.* 2. Sotus 4. *Phys. qu.* 3. *art.* 3. Toletus *quæst.* 9. Conimbr. *cap.* 9 *qu.* 4. Complut. *disp.* 20. *qu.* 3. Ruvius *quæst.* 3. Roccus *quæst.* 9. Aversa *tom.* 1. *quæst.* 27 *sect.* 9.

1 Arguitur quod sic, de gravi simplici, de quo minus videtur ; quia omne corpus naturale extra suum locum non impeditum movetur naturaliter ad suum locum ; sed in vacuo (si esset) potest esse grave simplex extra suum locum, et tamen non impediretur : igitur moveretur ad suum locum.

Secundo, quia appetens aliquem finem si non impediatur, exequitur illum finem; sed grave simplex appetit locum deorsum ; igitur.

Tertio, grave simplex movetur per aquam, et per aerem, et melius per aerem, quam per aquam ; igitur, optime moveretur per vacuum.

Quarto, per Aristotelem 1. *Cœli, text.* 77. si essent plures mundi, terra unius moveretur ad terram alterius ; sed inter illos mundos esset vacuum intermedium; igitur moveretur per vacuum.

Quinto, si per vacuum non moveretur grave simplex, hoc esset pro tanto, quod non haberet resistentiam ad faciendum successionem in motu, sed non propter hoc : quia cœlum movetur, et tamen nulla est resistentia faciens successionem in motu cœli. Item illuminatio medii est successiva, ut patet de illuminatione diurna, quæ consequitur motum successivum umbræ terræ, et tamen illuminatio fit sine resistentia : igitur ad causandum successionem, nullo modo requiritur resistentia.

Sexto arguitur de gravi mixto ; quia quodlibet mixtum, habet resistentiam intrinsecam sufficientem ad causandum successionem in motu : igitur quodlibet tale potest moveri in vacuo. Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 4. *text.* 71. *et inde.* 2.

Divisio quæstionis

In quæstione, primo videbitur de elemento simplici, an moveretur in vacuo si esset, vel non. Secundo, de elemento mixto, utrum possit moveri in vacuo.

Quantum ad primum, ponit una opinio, quod si vacuum esset, motus fieret in vacuo, et nullus motus fieret in vacuo. Quod probatur : quia vacuum esse est impossibile, modo ad impossibile sequitur quodlibet ; igitur ad impossibile sequuntur ambo contradictoria.

Secunda via : posito quod vacuum esset, ut posito, quod totus aer istius domus esset annihilatus, tunc ponit ista via, quod latera domus, sive corpora lateralia circumstantia vacuum, subito concurrerent ad replendum vacuum, et hoc est propter appetitum infinitum, quem habent corpora naturalia, ut conjungantur cum aliis corporibus, cujus signum est, quod corpora naturalia patiuntur quantamcumque violentiam ne fiat vacuum ; et sic intelligitur illud commune dictum, *quod natura abhorret vacuum.* Ex isto inferunt sic ponentes, quod annihilato aere hujus domus, si in medio poneretur unum grave simplex, et Deus salvaret latera domus ne concurrerent, et cum hoc salvaret grave simplex, moveretur successive in vacuo, et hoc propter inclinationem gravis qua tenderet ad replendum partes superiores, et laterales vacui.

Contra ista dicta ponuntur tres conclusiones. Prima est : Ad vacuum esse 3.

Ad vacu-

um esse non sequitur contradictio.

non sequitur contradictio, et ideo non sequitur, *vacuum est, igitur motus est, et nullus motus est*. Probatur, quia ad nullum impossibile sequitur quodlibet, nisi formaliter implicet contradictionem, sed vacuum non implicat contradictionem : ergo, etc.

Secundo, quia de facto ponimus per fidem, quod Deus potest facere vacuum, ita ut possit annihilare aerem hujus domus, aliis corporibus non mutatis ; sed nullus ponit, quod Deus potest facere duo contradictoria esse simul vera : igitur si ad vacuum esse sequatur contradictio, sequitur quod possibile est, quod in bona consequentia antecedens sit verum, et consequens impossibile.

Secunda conclusio. Posito quod vacuum esset, corpora circumstantia non dilatarent se, nec concurrerent subito ad replendum vacuum. Probatur, quia si ita esset, sequeretur quod cœlum jam esset rarefactum in infinitum ; consequens est impossibile, 1. *Cœli, text.*20. *et inde*. Consequentia probatur, quia extra cœlum non est aliquod corpus, cui conjungatur cœlum : igitur de facto cœlum rarefiet per totum spatium, in quo extra cœlum potest esse corpus.

4. Secundo, quia quodlibet ens naturale plus appetit sui permanentiam, quam conjungi cum alio corpore : igitur si esset vacuum, non esset necesse corpora circumstantia concurrere ad replendum vacuum. Consequentia probatur, quia multa sunt corpora, quæ per rarefactionem, et dilatationem tendunt ad non esse, ut patet de corporibus, quæ sibi determinant certum gradum densitatis ; ideo si plus appetant permanere, quam sic rarefieri propter replere vacuum, sequitur quod non rarefient. Antecedens probatur, quia quodlibet diligit se permanere quantum potest, ut patet per Commentatorem 1. *hujus, comm.* 81. igitur si plus appeterent rarefieri, quam permanere, jam appeterent plus, quam possent appetere, quod est impossibile.

Tertio, quia multa sunt corpora, quæ non sunt rarefactibilia ; igitur si inter latera hujusmodi corporum fieret vacuum, illa corpora lateralia non concurrerent per rarefactionem. Ex isto sequitur, quod si in vacuo poneretur unum grave simplex, quod ipsum non moveretur successive ex eo, quod tenderet per rarefactionem ad replendum vacuum. Patet : quia multa sunt gravia, quæ propter quamcumque potentiam vacui nullo modo rarefiunt, verum (a) est tamen quod aliqua sunt fluxibilis naturæ, ut aer, et aqua, quæ rarefierent usque ad certum gradum, ne fieret vacuum.

Grave sim plex no moveretu in vacu successiv

Tertia conclusio, posito quod vacuum esset, si grave simplex moveretur in eo, ipsum moveretur subito, exceptis aliquibus casibus, qui dicentur. Probatur conclusio, quia omnis (b) motus est secundum proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti : igitur ubi est aliqua potentia sine resistentia, potentia in infinitum potest movere suum mobile ; sed in vacuo nulla est resistentia ; igitur infinita velocitate movebit, et per consequens subito. Minor patet ex præcedentibus, quia nulla est resistentia mobilis ad motorem, nec ex renisu partium, aut ex limitatione agentis, et ita de aliis modis, qui tacti fuerunt prius.

Et quia ista conclusio ponitur composite, scilicet si grave moveretur in vacuo, ipsum moveretur subito, ideo ponitur ista conclusio quarta : Si vacuum esset nullum grave (c) simplex positum in ipso moveretur, imo ubicumque poneretur, ibi quiesceret. Probatur, quia omnis motus alicujus gravis est ut sub- 5.

sit leviori, et levis, ut supersit graviori : sed in vacuo nullum esset leve, cui subesse grave appeteret, nec aliquod grave, cui leve appeteret superesse ; igitur in vacuo, si esset, nullus fieret motus alicujus gravis, vel levis. Major patet per experientiam, quia grave non quiescit, aut descendit ex eo, quod est in tali situ respectu cœli, scilicet ex eo quod tantum distat, vel tantum propinquatur ad cœlum, quia aqua descendens quiescit in aliquo situ, in quo nunc est aqua, per quem tamen situm moveretur, si in illo esset aer, et ista major potest probari per plures experientias : et minor nota est, quia hoc intelligimus per vacuum. Patet igitur, si vacuum esset, quod in illo nullus fieret motus naturalis gravis, vel levis. Et notandum, quod quia nunquam expertum est, quod fieret in vacuo, ideo posito quod esset vacuum, nullus scit quid sequatur, ideo prædictæ quæstiones positæ sunt verisimiliter conjecturando.

Sed circa prædicta dubitatur, concesso, quod per vacuum potest moveri grave, vel leve, utrum semper subito moverentur : respondetur, quod non semper. Unde posito quod esset unum grave, cujus una pars esset ab una parte centri, et altera ab alia, tunc illud grave descenderet successive, quia una pars esset resistentia alterius. Item, in alio casu, ut si esset aliquod compositum ex terra, et aere, et poneretur in loco sphæræ ignis vacuo, tunc descenderet usque ad locum aeris subito, sed de loco aeris deorsum successive.

6. Secundum dubium est, posito quod Deus suppleret differentias locorum in vacuo, tunc posito quod una sphæra terræ simplicis poneretur in centro terræ, utrum ibi moveretur circulariter : arguitur quod non ; quia undique est æqualiter de gravitate, ideo qua ratione moveretur ad unam partem, eadem ratione ad aliam. Respondetur, quod talis sphæra non moveretur ex se sine motore extrinseco : quia si sic, jam moveretur subito, et partes ipsius penetrarent se ; sed talis sphæra potest moveri a motore extrinseco, quantæcumque esset modicæ virtutis.

Tertio dubitatur, posito quod super aliquam superficiem planam æque distantem a centro ponerentur duæ sphæræ terræ simplicis in vacuo, quarum una esset major, scilicet A, et alia minor, scilicet B, utrum æque facile esset movere unam, sicut et reliquam : respondetur quod sic, quia quælibet earum a quantacumque potentia mota, potest moveri, sed tamen a nulla potentia possunt ambæ moveri æque velociter. Primum probatur : quia ex quo quælibet illarum terrarum est sphærica, igitur quælibet tangit planum in puncto : igitur ab una parte illius puncti est tantum de gravitate, quantum ab alia parte, et per consequens potentia est æqualis resistentiæ : igitur quilibet excessus additus potest movere. Secundum probatur, quia in majori sphæra signetur gravitatis mota in una medietate, ut *duo*, et gravitas resistitiva, ut *duo*, et potentia seu excessus additus, ut *unum* ; tunc tota potentia mota se habet ad resistentiam in sesquialtera proportione. Tunc de minori sphæra signetur una medietas, ut *unum*, et medietas resistitiva ut *unum*, item excessus additus ab extrinseco ut *unum* : igitur excessus minoris sphæræ proveniet a proportione dupla, quæ est major sesquialtera ; igitur velocitates erunt inæquales.

Ex istis patet, quod si in vacuo grave simplex poneretur in æquilibra, ipsum haberet resistentiam ex contra appenso, 7.

differenter tamen quam in pleno : quia in vacuo quilibet excessus unius super alterum sufficeret ad faciendum motum ; sed in pleno non quilibet sufficeret propter resistentiam medii : et hoc de primo.

Grave mixtum an moveretur in vacuo.

Quantum ad secundum, de motu mixti in vacuo : dico quod in proposito intelligimus per mixtum illud quod determinat sibi omnes qualitates primas in gradu citra summum, et cum hoc determinat sibi qualitates motivas remissas per contrarium, ut gravitatem remissam per aliquos gradus levitatis, et e contra : vel saltem per mixtum intelligitur aggregatum ex gravi et levi, ut si infra partes gravis contineatur aliquod corpus leve. Tunc dicitur primo de motu locali, quod mixtum ex omnibus elementis si moveretur in vacuo, moveretur successive, quia tunc haberet resistentiam intrinsecam. Secundo, quod si esset mixtum ex aliquibus tantum, tunc in aliquo looc moveretur subito, ut mixtum ex terra, et aere moveretur subito in loco ignis. Deinde de motu alterationis dico, quod in vacuo nulla potest fieri alteratio ab extrinseco remoto, quia non esset medium susceptivum actionis ; et ideo in vacuo non posset fieri visio. Et dico notabiliter *remoto*, quia ab extrinseco immediato bene potest fieri alteratio. Similiter ab intrinseco potest fieri alteratio. Ex quibus sequitur, quod in vacuo possunt fieri motus consequentes alterationem intrinsecam, ut nutritio, augmentatio, rarefactio, condensatio, et consimiles motus. Item in vacuo potest fieri motus progressivus animalium, motus projectorum, et hoc per impetum tantum in protracto ab impellente. Et per ista potest indicari de aliis motibus.

8. Ad rationes : Ad primam dico, quod grave existens in vacuo, nec est in loco naturali, nec innaturali, quia non est in loco : tamen tenendo quod Deus suppleat differentias locorum in vacuo, tunc dico quod grave simplex movebitur subito, si non detineatur aliunde.

Ad secundam dicitur, quod motus non est finis gravis, sed locus deorsum ; ideo grave positum in vacuo, subito acquireret illum locum.

Ad tertiam, si intelligamus per *optime*, *velocius*, concedo, quod per vacuum in infinitum velociter moveretur.

Ad quartam dico, quod Aristoteli sufficit, quod terra illius mundi inclinaretur ad terram istius, sed non oportet, quod moveretur ad istam terram.

Ad quintam, concedo quod illuminatio fit cum resistentia non immediate, sed mediate, quia consequitur motum, qui est cum resistentia.

Ad sextam, de motu cœli dico, quod ille motus est voluntarius, nec ibi requiritur resistentia ad successionem.

Ad ultimam, dictum est in secundo articulo.

ANNOTATIONES

Cœli rarefieri ad replendum vacuum.

(a) *Verum est tamen, quod aliqua sunt fluxibilis naturæ*, etc. Nota quod si esset vacuum, nullo posito miraculo alio, quam vacuo in concavo Lunæ, cœli nullo modo concurrerent ad replendum illud, quia suapte natura sunt incorruptibiles : et tamen concurrere non possent sine rarefactione, ne relinquerent vacuum locum suum, quod esset miraculum majus quam illud de vacuo. Cæterum cum aer, et aqua sint mobiles, et rarefactibiles, minus repugnat naturæ, quod ascendant, quam ut detur vacuum ; atque adeo, posito vacuo, rarefierent usque ad summam raritatem, sub qua possunt conservari, ut repleant quam maximum possunt vacuum, non tamen (ut hîc dicit Scotus) adeo rarefierent, quousque corrumpantur : nam si corrumperentur, plus vacui maneret ; nisi dicas quod 9

converterentur in rarissimum ignem, qui poterit majorem locum replere : sed profecto propter vacuum non est admittendum, quod unum totum elementum corrumpatur : maxime quia per solam rarefactionem, sine aliqua alteratione, et inflammatione, non videtur quomodo aqua convertatur in ignem, imo neque in aerem.

ontro- sia de cessio- causa nter rroem, Avem- em.

(b) *Omnis motus est secundum proportionem potentiæ motoris*, etc. Nota quod de causa successionis in motu fuit altercatio, atque contentio inter Averroem, et Avempacem, ut patet *in isto* 4. *cap. de vacuo*. Nam, Avempaces vir doctissimus, et Averrois præceptor, credidit successionem in motu provenire non ex resistentia medii, sed potius ex resistentia mobilis ad motorem, scilicet ex virtute moventis majore, vel minore : et si ex medii resistentia sumatur in motu successio, hoc est tantum per accidens ; et ideo dicebat rationem illam Aristotelis captiosam esse et fallacem ; quia propositio illa, *qualis est proportio medii ad medium in spissitudine, et subtilitate, talis est proportio motus ad motum in velocitate, et tarditate,* est falsa ; quia alias non esset motus in tempore, nisi ex resistentia medii, atque adeo si non esset medium resistens, motus esset in instanti, quod constat esse falsum : quia corpora cœlestia moverentur in instanti, cum in eorum motibus non sit medium resistens in quo, vel per quod moveantur.

10. Averroes autem vult rationem Aristotelis demonstrationem esse efficacissimam, et contra Avempacem dicit, quod omnis motus est continuus, et quod hæc continuatio non potest esse ex sola virtute moventis, ut Avempaces sensit, nisi etiam fuerit aliqua resistentia, quam virtus moventis superet, ita ut secundum illam rationem proportionis, secundum quam virtus moventis resistentiam superat, motus quoque fiat velox ; atque adeo in his motibus, in quibus est major proportio resistentiæ, est etiam major velocitas, et ubi proportio resistentiæ minor, etiam et velocitas minor : et ubi virtus moventis resistentiam non superat, aut secundum certum excessum a natura statutum eamdem non excedit, motus nullus efficitur. Unde tribus tantum modis ex ipso Aristotele ostendit Averroes resistentiam inveniri posse, aut ex parte mobilis et medii, ut in animalibus, quæ in pleno moventur, in quibus corpus, quod est actu, et medium quod est plenum, animæ moventi resistit. Aut ex parte mobilis tantum, ut in animalibus, si moverentur in vacuo, in quibus non medium, quod est inane, sed solum animalis corpus animæ moventi resistit ; et in corporibus cœlestibus, in quibus ipsum cœlum motum sine medio animæ moventi resistit ratione situs contrarii, quem habet ad motum intentum a motore : nam primum mobile non movetur in instanti ab Intelligentia, quia partem, quam modo habet in Oriente, intendit Intelligentia movere ad Occidentem : et propter continuitatem partium orbis, non potest fieri in instanti. Tertio, ex parte medii tantum, ut in elementis, quæ moventur in pleno, quorum materia, quæ actu non est, sed facultate tantum, formæ moventi resistere non potest ; sed medium solum est illud, quod resistit.

Scotus vero *in* 2. *dist*. 2. *quæst*. 9. ad quartum principale, *et in* 4. *dist*. 43. *quæst*. 5. *artic*. 2. dicit quod successio in motu causatur propter resistentiam mobilis ad motorem, et ipsius mobilis ad medium inter ipsum, et terminum : verbi gratia, virtus motiva lapidis movet ipsum lapidem deorsum, lapis ipse est mobile, et facit resistentiam virtuti motivæ lapidis : quia corpus lapidis, ut comparatur virtuti finitæ et limitatæ, non potest esse in instanti a tali virtute de loco sursum in locum deorsum ; atque adeo lapis ut comparatur tali virtuti, transit successive per omnia media usque ad centrum ; atque ita omnia illa media inter terminum *a quo*, et terminum *ad quem*, faciunt sibi resistentiam : cum ita sint inter se ordinata, ut tale mobile, comparatum tali virtuti, non possit 11.

Scotus de causa successionis in motu.

simul, et in instanti transire omnia illa media, atque adeo successio in tali motu causatur ex resistentia mobilis ad motorem, et ex resistentia mediorum ad mobile. Et in quarto loco supra relato sub littera *B*, inquit, quod omnes illæ causæ tactæ a Commentatore, *quarto Physicorum cap. de vacuo,* mobilis ad motorem, et mobilis ad medium, et medii ad moventem reducuntur finaliter ; sicut alias tetigi (scilicet in 2. ubi supra) ad imperfectionem virtutis agentis, propter quam imperfectionem potest sibi mobile resistere non absolute, sed ut respicit terminos, et medium per quod transferendum est a termino in terminum.

12. *Vacui significationes sunt tres.* (c) *Si vacuum esset, nullum grave simplex,* etc. Nota quod secundum Philosophum, *in isto quarto cap. de vacuo,* tres sunt vacui significationes : Uno modo, vacuum significat illud, quod nihil est. Secundo modo significat, in quo non est corpus sensibile : et istis duobus modis accipitur vacuum transumptive : quia verum vacuum non est illud, in quo nihil est, quia sic punctum esset vacuum : nec verum vacuum est illud, in quo non est corpus sensibile, quia sic locus in quo est aer, esset vacuum. Tertio modo accipitur vacuum pro spatio receptivo corporis naturalis, privato tamen corpore naturali, et hoc potest dupliciter intelligi : uno modo, quod in illo spatio nec sit corpus naturale, nec quantitas separata. Secundo, quod in illo spatio sit quantitas separata, sed esset quemadmodum erat ante mundi creationem , vel nunc extra cœlum : et isto modo nunc Doctores disputant de vacuo. Sed iste intellectus contradictionem involvit, scilicet quod sit aliquod receptivum corporis carens omni quantitate, quia esset ponere quantum sine quantitate : nihil enim potest recipere quantum nisi quantum, atque adeo, ut conjicio ex ipso Aristotele, nullus antiquorum ita posuit vacuum intra universum, tametsi aliquæ ejus rationes militent quoque adversus hoc genus vacui. Secundus intellectus est minus impossibilis, scilicet quod sit aliqua quantitas lata, longa, et profunda, et ab omni substantia, et sensibili qualitate separata, ut fides Catholica ponit quantitatem in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento sine omni substantia corporea, in qua sit ut in subjecto, ita Deus efficere posset quantitatem sine omni qualitate, et substantia. Et hujusmodi quantitatem separatam receptivam corporis aliqui antiquorum dixerunt esse vacuum.

13. *Quantitas separata dupliciter intelligi potest, quod sit recepti corporis.* Nota secundo, quod talis quantitas separata duobus modis potest intelligi, quod esset receptiva corporis : uno modo quod cederet corpori naturali, sed ingrediente naturali corpore, staret simul adæquate cum illo, atque immobiliter maneret ; et in hunc modum posuerunt antiqui quantitatem separatam esse vacuum. Alio modo potest intelligi, quod illa quantitas cederet corpori naturali ; et ita loquitur Aristoteles, *in hoc quarto text.* 76. *de quantitate positiva,* quando dicit, quod sola quantitas facit distare, ut si corpus cubum separatum ab omni substantia, et ab omni qualitate sensibili, poneretur in aqua, faceret tantum de aqua distare, quantum est corpus cubum.

Nota tertio, quod (ponendo vacuum esse spatium non repletum corpore, sed in eo esse quantum quantitatem separatam, sicut ponebant antiqui, sic tamen quod illæ dimensiones non cederent corpori, vel mobili,) tunc in vacuo nullo modo posset esse motus : quia non potest dari penetratio dimensionum. Modo antiqui dicebant corpora physica penetrative moveri per illas, sicut corpora gloriosa movebuntur per cœlum : hasque dimensiones dicebant esse locum, ut supra exposuimus, quæ cum haberent in se corpus Physicum, penetrative erant locus plenus ; cum autem omni corpore carerent, erant vacuum : sed esto quod illæ dimensiones cederent, et cum hoc aliquam resistentiam mobili facerent, tunc etiam Philosophus concederet in vacuo posse fieri motum ; negando vero dimensiones facere resistentiam, sed tantum cedere mobili, ut ponebant antiqui, dubium

est, an in vacuo possit esse motus ? et Aristoteles contra antiquos probat quod non.

14. *Motus dupliciter habet successionem.* Nota quarto, quod motus duplicem habet successionem : una est successio essentialis ; altera est successio accidentalis. Successio essentialis competit motui ex divisibilitate spatii seu medii, per quod mobile movetur ; sed successio accidentalis competit motui ex aliqua qualitate superaddita spatio sive medio, quæ est raritas, vel densitas, quæ sunt qualitates consequentes calidum, et frigidum, ut dicit Commentator, 7. *Physic. comm.* 15. et penes istas qualitates medium est promotivum, vel impeditivum motus, id est, penes subtilitatem medium promovet, et penes densitatem impedit ipsum motum, et ratione istarum qualitatum, seu conditionum accidentalium, quæ superadduntur spatio seu medio, motus habet successionem accidentalem, scilicet velocitatem, et tarditatem ; licet a spatio, et medio habeat successionem essentialem, et essentialem velocitatem, prout hæc sunt quanta, scilicet *spatium*, et *medium*.

Nota quinto, quod motus factus in pleno habet utramque successionem ; essentialem, quatenus spatium est divisibile, et accidentalem, quatenus spatium est rarum, vel densum. At motus factus in vacuo, si vacuum cedere posset, id est, si illæ dimensiones separatæ cederent mobili, ut ponebant antiqui ex divisibilitate spatii, haberet divisibilitatem, et successionem essentialem, sed nullam velocitatem, vel tarditatem superadditam haberet, quia in vacuo nulla est qualitas : ideo in vacuo non causatur motus, nec velox nec tardus, quia amota causa, amovetur effectus : et causa velocitatis, et tarditatis, est raritas, et densitas, quæ non sunt in vacuo. Nam successio accidentalis, ut jam diximus, quæ est velocitas, vel tarditas in motu, non causatur ex divisibilitate spatii, quia si spatia essent æqualia, motus facti in ipsis essent æque veloces, vel æque tardi, quod est falsum , ut patet de motibus factis per aerem, et aquam ; causatur ergo velocitas accidentalis ex subtilitate pleni , et tarditas ex ipsius densitate, atque adeo motu, factus in vacuo non est neque tardus, neque velox.

Ex his sequitur primo, quod (cum successio essentialis possit esse æque in vacuo, sicut in pleno, cum vacuum sit æque divisibile in partes, sicut plenum) motus factus in vacuo esset proportionabilis motui facto in pleno, loquendo de successione essentiali ; sed loquendo de successione accidentali, hoc est, de velocitate, et tarditate superaddita, cum nulla talis sit in vacuo, motus factus in vacuo non potest proportionari motui facto in pleno, quia *nihil* ad *aliquid*, nulla est proportio.

Secundo, sequitur quod si antiqui posuerunt motum causari in vacuo, et non velocitatem motus ; Aristoteles nihil haberet contra eos, quod esset inconveniens, quia non haberet, nisi quod motus factus in vacuo non proportionaretur motui facto in pleno in velocitate, et tarditate, quod utique verum est. Sed non probaret contra eos, quod motus factus in vacuo non proportionaretur motui facto in pleno in successione essentiali. Verum, si antiqui nedum posuissent motum fieri in vacuo quantum ad essentialem successionem, sed etiam quantum ad successionem accidentalem, tunc ratio Aristotelis concludit contra eos, quod illi motus facti, unus in vacuo, et alter in pleno, essent proportionabiles in velocitate, et tamen vacuum, et plenum non essent proportionabilia in subtilitate, et densitate, quæ sunt causæ volocitatis, et tarditatis in motu. Modo impossibile est, quod proportionentur motus in velocitate, et spatia non proportionentur in subtilitate : quia impossibile est, quod proportionentur effectus, nisi proportionentur, et causæ.

Tertio, sequitur quod antiquis ponentibus in vacuo motum præcise in ratione qua motus, non est impossibile motum in vacuo esse æqualem motui facto in pleno, hoc est, fieri in æquali tempore cum motu, qui fit in pleno ; quia medium vacuum 16.

potest æquari medio pleno in quantum est ratio, seu causa successionis essentialis in motu. Si ambo media sint, verbi gratia, decem cubitorum, atque adeo si aliquod plenum acciperetur in tali proportione, in quali accipit Philosophus ad motum factum in vacuo, stando semper in successione essentiali, illud plenum acceptum esset omnino neutrum, id est, nec rarum, nec densum, saltem ut sic nullam daret qualitatem accidentalem motui, sicut nec vacuum, atque ita illi motus non essent neque tardi, neque veloces. Philosophus ergo contra antiquos habet, quod cum vacuum nullam habeat qualitatem accidentalem, ultra successionem essentialem non tribuit motui velocitatem ; quia si sic, posset aliquod medium plenum dari æquale, et tunc per medium plenum, et vacuum fieret motus in tanto tempore, quantum tempus corresponderet illi conditioni accidentali motus, quod est impossibile : quia secundum hoc media essent improportionabilia, hoc est, si illi motus essent proportionabiles in velocitate, etiam media, id est, vacuum et plenum essent proportionabilia in subtilitate, quod est impossibile. Quia ergo antiqui dicebant motum in vacuo esse tardum et velocem, ideo rationes Aristotelis concludunt contra illos, de tarditate, et velocitate motus ; et probat quod talis motus non possit esse neque tardus, neque velox. Cæterum, ejus rationes non concludunt simpliciter motum non posse esse in vacuo sub ea ratione, qua motus, et hæc dicta sunt, ponendo vacuum esse spatium separatum.

17. Sed dubium est, ponendo vacuum esse concavitatem alicujus loci, in qua prorsus nullum sit corpus, neque Physicum, neque Mathematicum, ut si Deus destrueret elementa omnia, nihilque remaneret intra orbes cœlestes, utrum per illud spatium inane posset fieri motus. Pro cujus solutione observandum est, tarditatem, seu velocitatem motus triplici ex causa provenire posse : Primo, ex parte ipsius mobilis, quando scilicet mobilia diversa sunt, ita ut unum altero sit gravius, vel levius ; velocius enim movebitur sursum, quod levius est, quam quod minus leve : et deorsum, quod est gravius, quam quod minus grave. Secundo, ex parte spatii resistentis ; minus enim resistit aer, quam aqua ; quare motus per aerem, cæteris paribus, velocior est, quam motus per aquam. Tertio, ratione situs ; pars enim orbis, quæ est in Oriente, resistit parti, quæ est in Occidente, ut non possit esse simul in eodem situ, et sic non potest in instanti moveri orbis Lunæ.

Tarditas, et velocitas in motu ex triplici causa provenire possunt.

18. Hoc stante, dico quod motus per vacuum necessario fieret in tempore. Quod patet primo, ex parte mobilis ; sit enim corpus mobile in vacuo tripedale, tertia pedalitas non posset devenire ad locum primæ, nisi prius esset in loco mediæ ; sed hoc prius et posterius non potest esse sine tempore : ergo, etc. Item, suppono quod esset una hasta magna affixa in terra ; et suppono, quod, stante vacuo a cœlo usque ad terram, aliquis lapis moveretur sic a capite lanceæ, et aliquis alius lapis ejusdem quantitatis, et gravitatis, et figuræ inciperet etiam simul moveri a medio istius hastæ ; tunc quæro an ille lapis, qui movetur a medio lanceæ sit prius in terra, quam ille, qui movetur a capite, vel simul. Non simul, quoniam, quando lapis, qui movetur a capite, est ubi erat lapis alter, puta in medio, lapis qui erat in medio, vel aliquid transivit, vel nihil ; si nihil, ergo non simul inceperunt moveri, quod est contra suppositum, ergo aliquid transivit : ergo prius est in terra, quam alter. Sed ubi est prius et posterius, ibi est successio ; ergo, etc. Secundo probatur, citius ascendit levius, et citius descendit gravius ; sed si in vacuo esset motus in instanti, tum æque cito descenderet lana, quam plumbum, et æque cito ascenderet terra, quam ignis. Tertio, probatur sic : Si in hac aula, verbi gratia, æqualis est distantia a tecto ad pavimentum, si sit plenum tale spatium, ac si sit vacuum ; sed si motus in vacuo fieret in instanti, non esset talis æqualis distan-

Motus in vacuo potest fieri in tempore.

tia : impossibile enim est naturaliter, quod talis distantia in instanti transeatur ; ergo motus in vacuo non potest fieri in instanti.

19. Ex his patet ad primam rationem Aristotelis ; concedo enim nullam esse proportionem inter vacuum et plenum, neque inter resistentiam vacui, et pleni ; nego tamen quod fiat motus in instanti : quamvis enim in spatio vacuo non sit corpus, quod resistat, est tamen aliunde ratio, ut supra diximus, quæ facit motum esse successivum. Et si dicas : ergo ratio Aristotelis non valet contra antiquos, siquidem et ipsi potuissent respondere alia ex parte motum esse successivum, quamvis daretur vacuum, ut ipsi asserebant : atque ita male inferebat pro inconvenienti ex vacuo dato motum per ipsum fieri in instanti. Respondeo, Aristotelem optime procedere contra antiquos putantes in ipsomet vacuo esse resistentiam : quia illi ponebant vacuum illud dimensionatum, asserebantque ex parte dimensionum esse resistentiam, ita ut motus per tale vacuum fieret in tempore : Aristoteles autem illa ratione, et aliis hanc sententiam rejecit. Unde nec illo vacuo dimensionato, nec in isto, quod ex casu ponimus, aliqua est resistentia ad motum ; sed aliunde provenit resistentia, ut supra diximus, antiqui autem Philosophi solam, quam ex parte dimensionum falso existimabant esse, ponebant, et sic optime contra illos sequebatur motum fieri in instanti, quod falsum est. Vel dicas, et melius, sicut annotatum est supra, annotatione quarta, et quinta.

QUÆSTIO XIII

Utrum possibile sit esse vacuum

Aristot. 4. *Physic. cap.* 8. *et* 9. Averroes et reliqui interpretes *ibid.* D. Thom. *lect.* 9. *et sequent.* Albert. Magn. *tract.* 2. *quæst.* 5. *et sequent.* Scotus *in* 4. *dist.* 43. *quæst.* 4. *art.* 2. *et quodl.* 11. *art.* 2. Canonic. 4. *Physic. quæst.* 4. Conimbric. *cap.* 9 *quæst.* 1. *et* 2. Compluten. *disput.* 20. *quæst.* 1. *et* 2. Ruvius *quæst.* 2. Roccus *q.* 8. Aversa *tom.* 1. *quæst.* 27. *sect.* 8.

Arguitur primo quod sic, per experientias aliquas : Primo, quia vitrum plenum aqua, aut vino, tantum continet de moneta noviter facta, quantum contineret si non esset vinum, aut aqua ; quod non esset nisi in vino, aut aqua essent vacuitates in quibus reciperetur. 1.

Secundo, quia vas plenum cineribus tantum recipiet de aqua, quantum faceret si non essent cineres ; quod non esset nisi intra cineres essent vacuitates receptivæ aquæ.

Tertio, quia dolium continet tantum de vino cum utribus, quantum contineret sine utribus ; quod non esset nisi utres reciperentur in vacuo.

Quarto, arguitur ratione : et sint duo corpora perfecte plana sibi invicem immediata ; et sic superius *A*, et inferius *B*, tunc per chordam affixam centro ipsius *A*, separetur *A* a *B*, tunc æque cito, sicut una pars *A* separabitur a *B*, æque cito et reliqua. Tunc igitur immediate post hoc *A*, secundum se, et quamlibet partem sui distabit a *B*, tunc igitur vel immediate post hoc, aer ingrediens replebit totum spatium inter *A* et *B*, vel non ; si non, habetur propositum; si sic, igitur motus localis ipsius aeris factus est subito, quod est impossibile, ut patet 6. *hujus*.

Quinto, quia condensatio, et rarefactio sunt possibiles : igitur possibile est vacuum esse. Antecedens patet ad experientiam. Consequentia probatur; quia in condensatione partes circumferentiales appropinquantur partibus centralibus, et e contra in rarefactione elongantur a centralibus ; tunc igitur in rarefactione partes circumferentiales, vel recipiuntur in pleno, vel in vacuo :

si in pleno, tunc corpora penetrabunt se, quod est impossibile; si in vacuo, habetur propositum.

2. Sexto, vacuum intelligitur; igitur vacuum est. Antecedens patet, quia de ipso est scientia. Consequentia probatur; quia intellectus est virtus passiva, et non potest moveri nisi ab ente.

Septimo, arguitur per locum a parte totius, in modo ad suum totum; quia sequitur, *aliquid est vacuum vino*; *igitur aliquid est vacuum*: quia ista determinatio *vinum* non est diminuens.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto quarto tractatu a text.* 64. *usque ad text.* 86. Primo notandum, quod per easdem rationes, quibus probatur vacuum esse, potest probari plura corpora esse simul, vel saltem per aliquas illarum, ut patet de illis rationibus, quæ ducunt ad hoc inconveniens; scilicet quod vel vacuum est, vel plura corpora sunt simul.

An plura corpora possint esse in eodem loco.

Ideo notandum, quod corporum quædam sunt quorum unum natum est informare reliquum, vel ambo tertium; ut materia et forma, albedo et caliditas. Alia sunt quorum nullum natum est informare reliquum, nec ambo nata sunt informare tertium; ut homo, et asinus. Modo plura corpora, quorum unum natum est informare reliquum, vel ambo tertium, bene possunt esse simul; sed de aliis corporibus, quorum neutrum natum est informare reliquum, nec ambo tertium, hoc est impossibile.

3. Secundo notandum, quod hoc nomen *vacuum* est nomen privativum, et significat tantum, quantum hæc oratio, *locus non repletus corpore*; et ideo quando dicitur, vacuum est locus non repletus corpore, ibi sumitur *esse* pro *significare*.

Imaginatio duplex de vacuo.

Tertio notandum, quod secundum duplicem imaginationem de loco, est etiam duplex imaginatio de vacuo: nam ut patuit in principio hujus quarti, aliqui imaginantur locum esse spatium separatum; ideo si imaginetur totus mundus annihilari, totum spatium, quod isti imaginantur mundum occupare, diceretur esse locus mundi. Sed alii ponunt locum esse terminum continentis. Et ita proportionaliter est duplex imaginatio de vacuo; una ponit, quod vacuum sit spatium separatum; et sic vacuum esse aliquid, implicat contradictionem. Alio modo imaginatur vacuum esse superficiem corporis continentis privatam contento, sicut si totus aer hujus domus esset annihilatus, lateribus domus manentibus ut nunc, tunc superficies interior hujus domus diceretur esse vacuum.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio: Impossibile est aliquod vacuum separatum esse. Probatur, quia si esset aliquod vacuum separatum, tunc sequeretur, quod aliquod esset perpetuum, seu coæternum ipsi Deo; quod Deus non posset augmentare, nec annihilare, nec diminuere, nec alio modo variare; consequens est falsum, et impossibile, quia omne aliud a Deo est causatum ab ipso, et ab ipso dependens, et per consequens mutabile ab ipso Deo.

Secundo, sequeretur quod plura corpora essent simul; consequens est impossibile de illis corporibus, quorum unum non est natum informare reliquum, nec ambo tertium. Consequentia probatur quia illud spatium separatum est æque longum, æque latum, et æque profundum, sicut corpus, quod in ipso recipitur: et per consequens ipsum est corpus, et non cedit corpori recepto, imo stat simul cum ipso; igitur plura corpora stant simul. 4.

Tertio, sequeretur quod esset aliqua dimensio separata : consequens est impossibile, quia apud cognoscentem esse accidentis implicat contradictionem*, accidens esse sine subjecto, ut patuit *primo hujus*, *text*. 36. Consequentia probatur, quia in vacuo separato essent dimensiones quemadmodum in corporibus naturalibus.

ide cen- am in nc. hu- libri.

Quarto, si esset aliquod vacuum separatum, hoc esset præcipue propter motum localem : sed propter hoc non, quia in vacuo separato, si esset, nullus fieret motus localis, ex quo nulla esset differentia partium situs, ratione cujus fieret motus, de una parte illius spatii ad aliam partem.

5. Quarto, si sit aliquod tale spatium separatum ; tunc verum est dicere, quod spatium separatum est, et non est aliquid, nec aliqua, nec substantia, nec accidens. Item, concedere quod hujusmodi vacuum est quantum, et æquale corpori, quod recipitur, et tamen ipsum nec est ens, nec entia, quod est impossibile, quia *quantum*, et *æquale* non dicitur nisi de entibus.

Secunda conclusio. Nulla superficies corporis continentis, (a) nec aliquod continens est vacuum, imo quilibet locus est repletus corpore. Probatur, (inducendo in corporibus mundi : nam in cœlo non est vacuum inter stellas, nam stellæ uniformiter moventur,) quod non est bene possibile salvare uniformitatem motus, nisi stellæ sint fixæ in aliquo corpore solido, et per consequens ibi non est vacuum. Eodem modo potest induci in sphæris Planetarum, in quibus nullum est vacuum. Et si objiciatur de epicyclis, quia medietas epicycli supra deferentem, quando movetur, vel recipitur in pleno, vel in vacuo : si in vacuo, habetur propositum ; si in pleno, tunc corpus cœleste cedit sibi, et est fluxibile, vel plura corpora erunt simul, quorum utrumque est impossibile. Respondetur, quod illa imaginatio est falsa, quæ ponit unam partem epicycli super deferentem, imo totus epicyclus debet imaginari infra orbem, in quo est epicyclus.

Item, potest induci in elementis, et in istis inferioribus, quia ubi dicimus esse aerem, ibi est plenum, de quo tamen antiqui magis dubitaverunt, ut patet per vesicas repletas aere, et declaratur in textu.

Secundo, probatur per experientias, 6.
quæ ponuntur *in tractatu de inani, et vacuo* : quia corpora naturalia moventur contra naturales inclinationes suas, ne fiat vacuum. Prima experientia (b) est de aqua ascendente ad extinguendum candelam coopertam urinali. Secunda experientia ; si fiat vas habens duas tibias, unam longiorem altera, et brevior ponatur in aqua, tunc per brachium longius extrahatur aer, aqua ascendet per tibiam breviorem : quod tamen non faceret nisi ad prohibendum ne fiat vacuum. Tertia experientia est, quod grave existens sursum non impeditum, non descendet ne fiat vacuum ; igitur in istis inferioribus per agens naturale non est possibile vacuum esse. Antecedens probatur, quia si sit unum vas habens multa foramina parva subtus, et unum foramen magnum supra, tunc si illud vas repleatur aqua, et foramen superius sit obstructum, non descendet aqua per foramina inferiora ; quod non esset nisi ad prohibendum vacuum. Quarto, videmus quod elementa levia descendunt deorsum, ut patet de aere, qui descendit in fossione puteorum.

Contra istam conclusionem arguitur, et sit unum corpus concavum perfecte

sphæricum undique uniforme grossitie et robore, ut esset de chalybe, et sit illud corpus repletum aere; tunc ponatur illud corpus sic repletum in aqua, vel in aliquo, quod intense frigefacit; tunc aer interclusus in isto vase, condensabitur, quia frigefiet, et ad frigefactionem consequetur condensatio : igitur occupabit minorem locum quam ante, et per consequens manebit vacuum. Respondetur, quod impossibile est aerem in illo corpore condensari a frigido, quantumcumque intenso, nisi frangatur illud vas, aut in ipso sit aliquod foramen, per quod in ipso sit introitus alterius corporis.

Tertia conclusio. Licet per potentiam
7. naturalem (c) non sit possibile vacuum esse, tamen per potentiam supernaturalem, ut per divinam, hoc est possibile, quia si Deus faceret vacuum, nesciremus quid inde sequeretur, quia non est expertum, ut dictum fuit prius.

Ad rationes : Ad primam dico, quod hoc est pro tanto, quia moneta nova habet in se caliditatem, et valde intensam siccitatem, virtute quarum resolvit aquam.

Ad secundam consimiliter; quia cineres consumunt aquam, et e contra, aqua consumit cineres; et ideo stant in minori loco quam prius.

Ad tertiam, de dolio cum utribus, credo, quod hoc sit falsum, nisi utres sint de tali materia, quod multum consumant de vino.

Ad quartam, respondetur, quod impossibile est duo corpora perfecte plana esse sibi invicem conjuncta, et ideo dicit Aristoteles *in 2. de Anima*, text. 113. quod impossibile est duo corpora se invicem tangere in aere, nisi sit aer intermedius, nec etiam in aqua, nisi sit aqua intermedia; et ideo casus non est possibilis naturaliter; sed si admittatur casus, tunc dico quod (d) impossibile est superficiem unius levari a superficie alterius, nisi oblique, et ideo superius corpus non posset trahi æqualiter ab inferiori.

Ad quintam, conceditur antecedens, et 8.
negatur consequentia. De modo condensationis, et rarefactionis dicetur in alia quæstione.

Ad sextam, consequentia non valet, quia ex cognitionibus rerum, quæ sunt, intellectus potest elicere cognitiones non entium, imo etiam impossibilium esse, scilicet per discursum, et ratiocinationem, ut habet videri 3. *de Anima.*

Ad septimam; negatur consequentia, nec est ibi locus a parte in modo affirmative, sed negative : quia, ut dicebam prius, hoc nomen *vacuum* est nomen privativum : modo ille locus non valet negative.

ANNOTATIONES

(a) *Nulla superficies corporis continentis,*
nec aliquod corpus continens est vacuum. 9.
Nota, quod Aristoteles 1. *Meteororum cap.* 2. dicit, quod oportet hunc mundum inferiorem contiguum esse lationibus superioribus, ut inde tota ejus virtus gubernetur. Ex quo sequitur per naturalem potentiam, vacuum dari non posse : nam contiguitas partium universi est maxime necessaria ad naturalem rerum inferiorum conservationem; si autem daretur vacuum, non esset hujusmodi contiguitas, atque adeo nec rerum inferiorum conservatio : et ratio stat in hoc, quod cum agens, et patiens in natura, vel per se, vel per aliud sint approximata, sequitur quod si aliquid debeat inferius conservari virtute alicujus Planetæ, oportet quod Planeta primo disponat, et alteret aerem, quod fieri haud posset, si daretur vacuum.

(b) *Prima experientia est de aqua ascen-* 10

dente, etc. Nota, quod ex istis experientiis apparet, quod non potest corpus ingredi, nisi aliud egrediatur, et e contra : quare si extrema vasis, seu loci sint debilia, statim junguntur, ne detur vacuum ; quod apparet in utre, et in aere. Si vero extrema sint fortia, corpus nequit egredi, nisi alia ingrediantur, et e contra ; et ad egressum fit magnus impetus, et rumpitur aliquando continens : quare sæpe rumpuntur bombardæ, quia non ita facile ab aere repleri possunt igne fortissime egrediente. Hinc etiam apparet, quare si detur vas aqua plenum, cujus supremum foramen clausum sit, inferiusque aperiatur, aqua non descendet per illud : quia tunc daretur vacuum juxta latera vasis superiora, eo quod difficulter potest ibi aliud corpus intrare aqua effusa. Apparet etiam, quod motus rei gravis sursum, levisque deorsum ad evitandum vacuum, non violentus, sed naturalis est, non solum ut aliqui dicunt secundum naturam universalem, et communem, quia bonum commune præponderat particulari , sed etiam secundum particularem naturam hujus gravis, vel hujus levis : cujus ratio est , quia Deus ad rerum conservationem contulit illis appetitum ad mutuam conjunctionem, ne detur vacuum ; estque hujusmodi appetitus in omnibus rebus ita vigens, quod nulla alia vi naturali prorsus impediri valet : et hoc intendit Aristoteles illis verbis : *Oportet mundum inferiorem esse contiguum, etc.* Si enim res non essent contiguæ, cœlorum influxum non reciperent. Quamvis ergo gravitas sit quantitas inclinans rem gravem ad motum deorsum, et levitas ad motum sursum, fortior tamen est hujusmodi appetitus ad evitandum vacuum, et ad contiguitatem : quando ergo res sic moventur, secundum particularem earum naturam moventur, et sic motus non violentus, sed naturalis est.

11. (c) *Licet per potentiam naturalem, etc.* Nota, quod hæc conclusio non intelligitur de vacuo secundum antiquorum sensum, asserentium vacuum esse spatium illud dimensionatum, quem locum appellabant corpore non repletum ; sed intelligitur de vacuo, quod est spatium interceptum inter aliquas superficies nullo prorsus corpore repletum ; ut si Deus destrueret elementa omnia, nihilque remaneret intra orbes cœlestes, spatium illud vacuum esset, et quod tale vacuum per absolutam Dei potentiam dabile sit, patet. Quia sicut Deus creavit cœlos, intra quos posuit elementa, potuit etiam illos creare vacuos sine elementis ; et modo quodcumque corpus intra illos existens annihilare valet, cum Deus possit quæcumque creat absoluta, et essentialiter distincta, quorum unum non dependet ab alio, separare, et separatim conservare, et unum conservare omnibus aliis annihilatis, et corruptis : sed cœlum et ista inferiora sic se habent, quod sunt essentialiter distincta, et cœlum ab istis inferioribus non dependet ; non videtur ergo impossibile quin Deus posset facere, quod a terra usque ad cœlum non esset aer, nec ignis, nec aliquod aliud corpus, et si Deus hoc faceret, remaneret vacuum infra cœlum, cum remaneret spatium non repletum corpore, aptum natum repleri.

(d) *Dico quod impossibile est superficiem unius levari, etc.* Nota, quod casu illo admisso,quia, etsi naturaliter non potest fieri tanta copulatio, quin aqua, vel aer medient, nihilominus nulla est repugnantia, quin Deus id possit facere. Idcirco admisso casu, respondet Paulus Venetus, quod si tabula illa incipit elevari per ultimum non esse, immediate post illud aer subito motus replebit totum spatium. Sed salva reverentia gravissimi Doctoris, crederem hoc fieri non posse, alias daretur motus subitus aeris per magnum spatium, quod repugnat naturæ rerum, ut videbimus *in 6. hujus.* Ideo inquit Joannes Canonicus, quod naturaliter non posset tabula superior dimoveri ab inferiori, si æqualiter undique elevaretur, sed superior traheret sibi affixam inferiorem, quemadmodum aerem attractum a fistula sequitur sursum aqua. Et hujus rei testimonium est, quod si quadra- 12

tum corpus planissimum superponas aquæ, non poteris uniformissime elevare sine aliqua violentia, et si elevetur, partes centrales corporis plani insequetur aqua per tantum spatium, per quantum potest aer locum illum attingere et replere ; et volenti experiri hoc erit manifestum. Si vero ex una parte incipias elevare, nulla est difficultas, quia tunc celerrime penetrat velocissimus aer.

EXPOSITIO TEXTUS

13. Text. 79. *Sunt autem* (1) *quidam.* Hoc est sextum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit vacuum non esse imbibitum, seu immixtum corporibus, et dividitur ; quia primo recitat opinionem antiquorum cum ratione ipsorum. Secundo improbat positionem ipsorum : et tertio solvit suam rationem. Secunda ibi : *Si igitur rarum.* Tertia ibi : *Quoniam autem.* Positio antiquorum (a) erat, quod in corporibus naturalibus essent quædam vacuitates, ut pori omni corpore privati ; quia nisi ita esset, sequeretur, quod non posset fieri condensatio ; consequens est falsum. Et consequentia probatur : quia in condensatione, partes circumferentiales approximantur centralibus partibus ; tunc igitur, vel recipiuntur in pleno, et tunc penetrant se invicem : vel in vacuo, et habetur propositum. Falsitas consequentis probatur dupliciter : Primo, quia nisi esset condensatio non posset fieri motus localis, quia illud in quo fit motus cedit mobili ; tunc vel alicubi fit condensatio, vel tandem oportet cœlum expelli. Secundo, quia si ex aere fiat aqua, tunc materia, quæ prius erat sub forma aeris, jam est condensata sub minori quantitate, nisi dicatur, quod alibi tantum de aere generatur aqua ; quod non apparet necessarium ; ideo oportet concedere fieri condensationem.

Si igitur (2) *rarum.* Hic improbat : unde sciendum, quod sic ponentes erant bipartiti : unde quidam (b) posuerunt poros vacuos in corporibus ; alii autem posuerunt (c) corpora esse commixta ex pleno, et vacuo. Primo, improbat primum modum. Secundo, secundum ibi. Text. 8

Si vero non separabile. Contra primum arguitur, quia si ita esset, sequeretur, quod vacuum esset dimensio separata, quæ reciperet aliam dimensionem in se, quod est falsum ; quia tunc dimensiones penetrarent se. Similiter etiam tunc dimensio separata esset locus, quod est improbatum prius. 14.

Si vero (3) *non separabile.* Improbat secundum modum quinque rationibus. Secunda ibi : *Deinde causam motus.* Tertia ibi : *Atqui qualiter.* Quarta ibi : *Amplius.* Quinta ibi : *Et manifestum.* Prima ratio, quia si ita esset, tunc sequeretur, quod vacuum non esset causa omnis motus localis ; consequens est falsum, ut ipsi ponebant, quia dicebant, si vacuum non est, motus localis non est. Consequentia probatur : quia per eos vacuum esset causa raritatis, et raritas causa levitatis, et levitas causa motus sursum, et per consequens vacuum esset causa solius motus sursum. Secundo, sequeretur (d) quod vacuum non esset causa motus localis tanquam illud, in quo fieret motus, sed tanquam illud, quod simul ferretur cum mobili, et esset causa motus. Tertio, sequeretur, quod vacuum moveretur localiter, quod est falsum : quia tunc vacui esset locus. Item, cum vacuum non sit corpus, non apparet qualiter moveretur. Consequentia probatur, quia moto corpore, moventur omnia ex quibus est corpus; modo per te corpus componitur ex vacuo tanquam ex parte ; ergo. Quarto (4) Text. 8 Text.

sequeretur quod nulla esset causa motus deorsum : quia si esset aliqua, maxime esset plenum, ex quo vacuum est causa motus sursum ; sed hoc non, quia tunc nihil esset simplex leve, nisi purum vacuum. Quinto, sequeretur quod vacuum moveretur subito localiter, quod est impossibile. Et consequentia probatur : quia nulla est proportio vacui ad plenum in raritate, et densitate ; igitur nec motus unius ad motum alterius : sed motus pleni sursum fit successive, igitur motus vacui fit subito.

5. . 83. *Quoniam* (5) *autem*. Hîc solvit rationem prius adductam ; et primo repetit eam. Secundo solvit ibi : *Nos autem dicimus*. Prima pars legenda est de verbo ad verbum, sicut prima pars capituli.

. 84. *Nos autem* (6) *dicimus*. Hîc solvit dictam rationem ; et primo præmittit quatuor suppositiones. Secundo applicat eas ad solutionem dictæ rationis ; et tertio declarat suam solutionem per exempla. Secunda ibi : *Est autem*. Tertia ibi : *Manifestum autem est*. Prima suppositio est, quod eadem est materia contrariorum, ut eadem est materia quæ primo est calida, et postea frigida. Secunda suppositio, quod ex eo quod est in potentia tale, vel tantum, fit actu tale, vel tantum sine adventu alicujus ab extrinseco, quod actu est tale, vel tantum. Patet, quia formæ, et dispositiones non eveniunt passo ab extrinseco, sed educuntur de potentia materiæ per agens. Tertia suppositio, quod materia non est separabilis a dispositionibus eductis de potentia materiæ. Et quarta, quod materia est altera natura ab hujusmodi dispositionibus ; tunc repetit primam suppositionem, et patet in littera.

16. *...no du- ...r ant- ...rum de ...ndensa- ...one.* *Est autem*. Hîc solvit dictam rationem. Ubi notandum, quod antiqui ponebant duplicem modum, quo possibile est fieri condensationem : Prima opinio (e) posuit, quod in corpore condensabili, sunt quidam pori vacui, in quos cedunt partes circumferentiales corporis, quod condensatur : et ideo ponebant, quod in aere essent duplices partes, quarum quædam essent quarum quælibet pars est aer, sed est vacuum. Alia opinio posuit, quod in rarefactione est elongatio partium corporis per adventum vacui ab extrinseco, sed in condensatione est approximatio partium per recessum vacui ab illo corpore. *Tunc ponit Aristoteles solutionem*, quæ est contraria istis duabus opinionibus, dicens, quod nec est ibi vacuum interclusum, nec vacuum adveniens ab extrinseco, sed materia, quæ prius erat actu magna, et in potentia parva, sit postea actu parva, sine adventu alicujus vacuitatis ab extrinseco, sine etiam vacuo intercluso inter partes mobilis : quia totum corpus est continuum per privationem vacuitatis.

Manifestum autem est. Hîc declarat solutionem per exempla, et sunt quatuor : et quinto repetit tertium, et sexto recapitulat. Secundum ibi : *Sic et ex calido*. Tertium ibi : *Sicut neque majoris*. Quartum ibi : *Neque est accipere*. Quintum ibi : *Quare magnitudo, et parvitas*. Sextum ibi : *Ex dictis*. Primum exemplum est, quando ex aqua fiet aer, eadem materia, quæ prius fuit sub forma aquæ, et sub magnitudine aquæ, illa eadem non accipiens aliquid ab extrinseco jam est facta aer ; et ideo illud idem quod materia prius erat in potentia, nunc facta est in actu. Secundum exemplum : (f) quia sicut ex minus calido debet fieri magis calidum, eadem ratione materia, quæ prius in potentia fuit magis calida, fit actu magis calida, sine adventu alicujus majoris caliditatis ab extrinseco. Tertium exemplum : quia 17.

portio ( ) majoris circuli per incurvationem potest fieri portio minoris circuli sine incurvatione addita ab extrinseco. Quartum exemplum : quia in scintilla non est accipere aliquam partem, in qua non *Id est lux* est caliditas et albedo, sicut etiam non est accipere aliquam partem quæ est vacua: quia jam illa non est calida, et alba, et sicut est in omnibus istis exemplis, ita etiam est de raro, et denso ; quod densum potest fieri rarum sine adventu vacuitatis ab extrinseco, et e contra sine

Text. 85. expulsione vacuitatis. *Quare* (7) *et magnitudo*, recolligit tertium exemplum applicando ad propositum. Et tunc ibi :

Text. 86. *Ex* (8) *dictis*, recapitulat quod ex dictis manifestum est, quod vacuum non est aliquod corpus separatum, nec etiam commixtum corporibus, nisi aliquis velit abuti hoc nomine *vacuum*.

ANNOTATIONES

18. (a) *Positio antiquorum erat etc.* Nota, quod præter Anaxagoram dicentem vacuum esse, et præter opinionem Pythagoræ ponentem vacuum spatium separatum a corporibus ; *Opinio Democriti de vacuo.* fuit tertia opinio Democriti, et quorumdam aliorum dicentium vacuum esse corporibus imbibitum, et hoc propter rarefactionem, et condensationem ; putabant enim quod secundum quod vacui plus, minusve esset in corpore, rarius esset, aut densius, ut spongia, aut pumex esset rarior, quia plus habet vacui ; lignum vero aut lapis minus, quia minus habet vacui. Sublata autem raritate, et densitate rerum, duo inferebant absurda: Primum inferebat Xuthus Philosophus, ex motu locali, nempe, quod non contingeret aliquid moveri localiter motu recto, nisi totum universum moveretur : corpus enim, quod movetur motu recto, pellit aliud corpus sibi æquale extra suum locum, et sic deinceps, quousque cœlum pellatur sursum. Nam si aer a loco, quem corpus motum intrat, non condensaretur cum circumstanti, necesse est ut ille moveat alium aerem, et ille alium usque ad cœlum, quod proinde motu illo fluctuabit ut terra commovetur aere intus moto. Alterum incommodum inferebant ex generatione : quia nisi fiat condensatio, non erit generatio nisi æqualis, videlicet, quod quoties ex aqua, verbi gratia, generatur aer, necessarium esset ex alio tanto aere, quantus hîc gignitur, tantumdem aquæ alibi generari, quantum hîc corrumpitur. Quando enim ex aqua generatur aer, ille aer majorem locum occupat, quam aqua, ex qua genitus est, nam ex uno pugillo aquæ fiunt decem aeris : ergo vel totum universum occupat majorem locum, quam prius ; vel oportet quod tantumdem de aere convertatur alibi in aquam, et ista vocatur generatio æqualis. Ad evitandum ergo hujusmodi incommoda, necesse est ponere condensationem, et rarefactionem circumstantium locorum, atque adeo vacuum.

(b) *Unde quidam posuerunt poros vacuos in corporibus, etc.* Nota, quod quidam ponebant vacuum intra corpora commisceri, quemadmodum ponebat Pythagoras vacuum extra corpora ; nempe quod inter singulas particulas corporis (quas Democritus appellabat atomos) interciperentur spatia situ separata ab ipsis particulis ; puta dimensiones insensibiles vacuas corpore physico ; et hic sensus, ut ex textu Aristotelis colligitur, erat intentus a Democrito. 19.

(c) *Alii autem posuerunt corpora esse commixta, etc.* Nota, quod hîc modus dicendi varie explicatur. Nam Philoponus vult, quod intelligeret vacuitates istas in cumulo, verbi gratia, granorum milii orbicularium, quæ sunt sibi contigua, et se tangentia in punctis, ut sphæra tangit sphæram ; sed sunt nihilominus vacuitates in aliis partibus, quibus non se tangunt ; et hic modus dicendi differt a primo, quia secundum primum, essent talia spatia, quæ possent recipere alios atomos similes, sed penes secundum non possunt hujusmodi spatia similes atomos recipere, ut si tres, aut quatuor globos se tangentes disponas, non posset in vacuitate intercepta alius glo-

bus recipi. Verum non videtur ista esse mens Aristotelis. Nam hic modus dicendi coincideret cum superiori, siquidem admittit vacuum separatum, id est, dimensiones vacuas corpore physico. Atque adeo secundus modus sic forte venit intelligendus, quod illæ dimensiones essent simul conspersæ cum atomis, et penetrative se habentes cum illis, ita quod in corporibus nullum vacuum sit separatum secundum locum a pleno; sed quælibet pars quidditativa corporis sit mixta ex pleno, et vacuo, dicerenturque dimensiones illæ vacuæ respective; ut ubi plus esset illarum, et minus atomorum, corpus esset rarius : ubi vero minus illarum, et plures atomi, esset densius.

20. (d) *Secundo sequeretur quod vacuum non esset causa motus localis, etc.* Nota, quod Aristoteles deducit ad hoc, quod vacuum non esset causa motus tanquam locus, sed tanquam vas, nam locus in rei veritate est causa quodammodo finalis motus naturalis, tanquam quid immobile fixum in aliquo puncto, in quo conservantur res naturales : at dimensiones istæ non essent locus immobilis, sed quæ moverentur simul cum corpore, quasi corpus ipsum deferentes, sicuti utres sursum sublati deferunt secum vinum.

(e) *Prima opinio posuit, etc.* Nota, quod antiqui censebant (ut hîc insinuat Aristoteles) rarefactionem fieri per hoc, quod rei, quæ rarefit, aliquid ab extrinseco adveniret, quod fit major : et condensationem per hoc, quod aliquid ei adimitur, quo fit minor. Quod dupliciter exponitur : nam S. Thom. et Paulus Venetus, et alii juniores intelligunt, densitatem fieri secundum antiquos per hoc, quod aliquæ partes corporis ab extrinseco advenirent ad replendum vacua, quæ erant in corpore ; et raritatem per hoc, quod illa corpora expellerentur. Ita quod imaginabantur, rarefactionem fieri per adventum vacui ab extrinseco, quod commiscetur corpori, atque ita corpus fieri majus, gravius, et plenius. Densationem vero fieri per exitum talis vacui ab illo corpore. Et hæc expositio est secundus modus dicendi, quem notat hîc Scotus. Sed forte non intelligebant (ut ait Philoponus- nisi quod) raritas fieret per hoc, quod corpus, quod rarefit, imbiberet ab extrinseco plures vacuitates ; appellabant enim vacuum dimensiones illas Mathematicas abstractas a corpore ; et quanto plus illarum erat in corpore, minusque de corporeitate, erat rarius ; et e converso, in densitate pellebantur illæ dimensines, et constringebantur partes corporis. Imaginabantur enim rarefactionem fieri per elongationem partium corporis naturalis advenientibus inter eas quibusdam vacuitatibus : et condensationem fieri per appropinquationem partium in dictas vacuitates receptarum, veluti, cum spongiat quabibiam tumescit, qua pulsa, constringitur ; et hic est primus modus dicendi hîc ab Scoto assignatus.

(f) *Secundum exemplum, etc.* Nota, quod 21.
exemplum hoc sic est intelligendum ; quod sicut cum frigidum fit calidum, nihil additur substantiæ, vel materiæ subjecti ; sed idem subjectum, quod prius erat sub una forma, fit sub alia ad quam erat in potentia ; ita calidum fit magis calidum per solam intensionem formæ in eodem subjecto, atque eodem modo rarum fit magis rarum per hoc, quod idem subjectum acquirit majorem extensionem ; non quæ venit ab extrinseco, sed quæ educitur de potentia sui subjecti. Cum enim ex minus calido fit magis calidum, nulla pars est calida in magis calido, quæ non est calida in minus calido, imo ex calido fit magis calidum, nullo facto calido in materia, quod non esset calidum, quando erat minus calidum.

(g) *Quia portio majoris circuli, etc.* Nota, quod hoc exemplum potest bifariam intelligi : Primo modo, si sphæra solida lignea magna arte tornatili, fiat minor ; tunc tenendo quantitatem distingui a se quanta nova superficies producitur in actu, quæ educitur de potentia materiæ. Alio modo si virga curva faciens magnum circulum, contrahatur in minorem circulum, tunc nulla superficies producitur nova ; sed so

jum fit minor figura : utrovis modo fiat, nulla pars circuli incurvatur, quæ antea non erat curva, neque aliqua pars incurvatur, alia vero non, sed cum omnes essent curvæ efficiuntur magis curvæ.

QUÆSTIO XIV

Utrum possibile sit aliquid rarefieri, vel condensari

Aristot. *cap.* 11. *text.* 84. Simplic. Themist. Averroes *ibid.* Augustin. *in categoriis,cap.* 12. D. Damascen.*in suis Physic. cap.* 12. D. Thom. *lect.* 14. *et* 3. *par. quæst.* 77. *art.* 2. *et* 1. 2. *quæst* 52. *art* 2.*et* 2. 2. *quæst.* 2. *art.* 5. Albert. *tract.* 2. *cap.* 10. Gotfredus *quodl.* 12. *quæst.* 3. Scotus *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 4. Marsil. *quæst.* 9. *art.* 2. Bassol. *quæst.* 3. *art.* 2 Hispalen. *in* 2. *dist.* 18. *quæst.* 1. Durandus *quæst.* 1. Capreolus *dist.* 18. *quæst.* 1. Agent. *quæst. unica. art.* 4. Soncinas 8. *Metaph. quæst.* 27. Conimbric. 1. *de generat. cap.* 1. *quæst.* 17. Compluten. *ibid. disp.* 7. *quæst.* 2. Roccus 4. *Physic. quæst.* 10 *et* 11.

Arguitur primo quod non ; quia si
1. aliquid potest condensari, sequitur quod ex uno pugillo terræ possunt fieri centum aquæ ; consequens est falsum, ut patet *secundo de Generatione, text.* 37. quia ibidem dicit Philosophus quod ex uno pugillo terræ solum possunt fieri decem aquæ, et ex uno aquæ decem aeris. Consequentia probatur, posito, quod decem pugilli terræ condensentur ad unum : quia cum ex quolibet illorum decem per se sumptorum possint fieri decem pugilli aquæ, sequitur quod ex eo generabuntur centum pugilli aquæ.

Secundo, sequeretur quod subito posset fieri motus localis ; consequens est impossibile, ut patet in *isto quarto, text.* 71. *et* 6. *hujus, text.* 26. Consequentia probatur, quia quando tota alteratio prævia ad condensationem, est completa , tunc in instanti terminante alterationem fit condensatio ; modo condensatio est cum motu locali partium circumferentialium ad centrales.

Tertio, sequeretur quod in condensatione partes propinquius jacerent, quam prius ; consequens est impossibile , quia ante condensationem partes erant sibi invicem immediatæ ; modo nihil potest esse propinquius alteri,quam si esset sibi immediatum. Consequentia probatur, quia condensatio est appropinquatio partium corporis condensati, quia illæ partes jacent in minori loco, quam prius.

Quarto, sequeretur quod aliquod per
se totum simul rarefieret, et condensaretur ; consequens est impossibile, quia rarefactio, et condensatio sunt motus contrarii, modo impossibile est idem per se totum moveri motibus contrariis. 2.

Quinto, si aliquid posset rarefieri secundum se, et quamlibet partem sui , tunc sequeretur quod omnes partes corporis rarefacti ab invicem discontinuarentur ; consequens est impossibile,quia tunc continuum esset divisum in infinitum. Consequentia probatur, quia tunc partes illæ elongarentur ab invicem.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 4. *in fine tractatus de vacuo, text.* 84. De ista quæstione sunt multæ viæ respondendi: Una opinio posuit,quod condensatio fit per ingressum partium corporis condensabilis in quasdam vacuitates interclusas intra partes corporis condensabilis ; sed rarefactio fit per generationem hujusmodi vacuitatum. Contra istam opinionem possunt adduci omnes rationes, quibus probatum est impossibile esse vacuum.

Opinion de condsatione, rarefactione.

Secunda via ponit, quod condensatio fit per exitum corporis subtilioris a corpore condensabili, et rarefactio per introitum hujusmodi corporis subtilioris ; sicut apparet de spongia, quæ condensatur per expulsionem aeris, et rarefit per introitum aeris, vel aquæ. Contra istam opinionem arguitur : quia si omnis con- 3.

densatio, et rarefactio fierent per istum modum, tunc sequeretur, quod nullum esset corpus uniforme, nisi corpus simplicissimum, vel subtilissimum; consequens est falsum : quia multi lapides, et metalla sunt corpora uniformia. Consequentia probatur ; quia tunc tale corpus non posset condensari per exitum subtilioris corporis : quia in ipso non est corpus subtilius, cum sit uniforme per totum.

Tertia opinio est, quod condensatio fit per penetrationem partium corporis, ac per ingressum corporum circumferentialium in eodem situ cum partibus centralibus, et cum non contingat corpus quodlibet condensari, ita in qualibet specie est dare certum gradum, ultra quod non potest condensari aliquod individuum in illa specie ; ita similiter contingit corpora se invicem penetrare, sed non quælibet, sed quantum contingit fieri condensationem ; et e converso, rarefactio fit per exitum unius partis corporis condensati ab alia parte. Sed contra istam opinionem arguitur, quia tunc sequeretur, quod aer non posset rarefieri, cujus nulla pars penetraret aliam partem ; consequens est falsum : quia ex illo aere potest fieri ignis. Consequentia probatur : quia rarefactio fit solum per exitum unius partis rarefactibilis corporis ab alia parte, quæ se invicem penetrabant prius. Secundo, quia si duo corpora possent se invicem penetrare sic per condensationem, sequeretur quod eadem ratione tria, vel quatuor, imo infinita, ut probat Aristoteles *in isto* 4. *text.* 55.

4. *[Con]densa- [tio e]t rare- [fact]io qu'd*

Istis dimissis, notandum, quod *condensatio* (a) dicitur, *quando aliquod corpus fit minus sine recessu alicujus partis ab eo ;* et *rarefactio* dicitur, *quando aliquod corpus fit majus non adveniente aliquo alio ab extrinseco ;* et in hoc differunt ab augmentatione, et diminutione : nam augmentatio fit adveniente aliquo corporeo, et diminutio recedente, ut patet 2. *de Generatione, text.* 38.

Condensatio est triplex.

Secundo, notandum, quod tripliciter invenitur condensatio ; quædam violenta, quæ fit per solam compressionem corporis condensati, ut si comprimatur terra. Alio modo, fit condensatio mediante alteratione prævia sine generatione. Et tertio modo, mediante generatione.

Condensationem quomodo fieri contingat.

Tunc ponuntur conclusiones. Prima est ista : Possibile est aliquid condensari per solam compressionem, nulla alia mutatione facta, quæ scilicet sit prævia ad illam condensationem. Probatur, quia nisi ita esset, sequeretur quod nullus posset fieri motus localis rectus ; consequens est contra experientiam, et consequentia probatur : quia medium, in quo fit hujusmodi motus, cedit mobili, aliter esset penetratio corporum. Tunc igitur, vel cedit condensando per compressionem mobilis, et habetur propositum, aut unum aliud corpus cedit illi, et tertium illi, et sic usque ad cœlum, quod est impossibile ; quia vel cœlum cederet, aut illud corpus cedens penetraret corpus cœli, quorum utrumque est impossibile.

Secunda conclusio. Possibile est aliquod corpus condensari per alterationem sine generatione. 5. Probatur, quia si capiatur phiala vitrea, et calefiat in igne; deinde ponatur statim os phialæ in aqua, cum culo sursum, apparebit manifeste, quod aer condensatur per alterationem a frigido, et quantum aer condensatur, tantum ascendit aqua, ne fiat vacuum. Secunda experientia est, si supra puteum bullientem, a quo elevantur fumi, ponatur unum corpus frigidum, ut la-

pis, vel metallum, illi fumi convertentur in aquam. Tertio patet *in 1. et* 2. *Meteororum, text.* 26, *et* 27. ubi per hoc, quod aer inspissatur a frigiditate, dantur causæ plurium impressionum.

Tertia conclusio. Possibile est fieri condensationem mediante alteratione prævia, et generatione. Probatur ; quia aliter sequeretur, quod ex elemento rariori non posset fieri elementum densius, quod est falsum, ut patet 2. de Generatione. Sed dubitatur primo de modo condensationis, qualiter fiat, scilicet per corporum penetrationem, aut alio modo. Respondetur quod (b) condensatio fit per hoc, quod partes propinquius jacent, quam prius ; et hoc non est verum de partibus immediatis ; sed quælibet partes mediatæ propinquius jacent, quam ante ; et ideo quibuscumque duobus punctis signatis in corpore condensato, illa sunt ad invicem propinquiora, quam erant prius ante condensationem.

6. Secundo dubitatur : an per condensationem aliquid deperditur, vel non ; (et eodem modo dubitaretur, an per rarefactionem aliquid acquiratur.) Respondetur diversimode secundum diversitatem opinantium de quantitate. Quod si quantitas ponatur res distincta a substantia et qualitate, ita ut quantitas sit dimensio, mediante qua aliquid est extensum, sicut albedo est qualitas, mediante qua aliquid est album, tunc dicendum est, quod in rarefactione acquiritur nova quantitas, et in condensatione deperditur. Sed si ponatur quod omnis quantitas sit substantia, vel qualitas, tunc non est necesse quod in condensatione aliquid deperdatur, aut quod in rarefactione aliquid acquiratur.

Et si objiciatur, supposito,quod quantitas sit res distincta, et aliquod corpus rarefiat ad duplum ; sequitur quod duo corpora erunt simul, scilicet, quantitas præexistens, et quantitas de novo adveniens : quia si alicubi esset quantitas præexistens, ubi non esset superveniens, jam illud corpus secundum se totum non fuisset rarefactum. Respondetur altero (c) duorum modorum, scilicet, quod vel in rarefactione est continue alia, et alia quantitas : vel concedendo, quod illæ quantitates simul manent, et tunc dicitur, quod impossibile est plura corpora esse simul, quæ non faciant majorem extensionem, quam ante ; sed si faciant majorem extensionem, non est inconveniens.

Ad rationes: Ad primam dicitur,quod Aristoteles in 2. *de Generatione, text.* 37. intelligit quod ex uno pugillo terræ existentis in sua naturali dispositione, fiant decem aquæ : et potest dici, quod terra non potest in tantum condensari. 7.

Ad secundam, negatur consequentia. Ad probationem dico, quod non fit condensatio solum in instanti terminante alterationem, sed successive fit condensatio, quemadmodum et successive fit alteratio, quam consequitur.

Ad tertiam, concedo de partibus mediatis, et non immediatis.

Ad quartam, negatur consequentia. Unde si aliqua columna in tantum rarefieret secundum longum, in quantum contraheretur secundum latum, et profundum, non diceretur proprie rarefieri, nec etiam condensari ; sed continue maneret tantum quantum erat ante, et ideo dicitur quod casus est impossibilis.

Ad quintam, negatur consequentia ; sed corpus rarefit ex eo, quod corporis immediatæ partes plus distant quam prius.

ANNOTATIONES

(a) *Condensatio dicitur, quando aliquod corpus, etc.* Nota primo, quod quidam sunt opinati condensationem, et rarefactionem non distingui a densitate et raritate;et quod raritas, et densitas non distinguuntur a corpore raro, et denso. Quod sic probabant ; si raritas distinguatur a corpore raro, et densitas a corpore denso,oportet quod sint qualitates, vel quantitates ; non sunt quantitates, quia tunc quantitas de genere Quantitatis reciperet aliam quantitatem ; quod sic opinantes, negant ; nec sunt qualitates totaliter distinctæ, quia impossibile est aliquid idem numero transire de minori quantitate in majorem, nisi aliquid rarefiat ; et non potest rarefieri,nisi per raritatem : et tamen aliquid bene de minori potest fieri majus, sine hoc quod recipiat aliquam qualitatem omnino distinctam ab eo cujus est. Sed contra hanc sententiam sic arguo : impossibile est duo contraria esse eadem ; rarum, et densum sunt contraria, ergo non sunt eadem. Major patet : quia alias sequeretur quod terminus *a quo*, et terminus *ad quem* motus in eodem se compaterentur, et per consequens idem posset simul esse in termino *a quo*, et in termino *ad quem*. Et si dicatur, quod rarum, et densum non sunt contraria rerum, sed bene sunt contraria terminorum, hæc est fuga ficta : quia terminis nulla proprietas contrariorum convenit, nisi ex sua impositione, seu significatione, quæ est a voluntate nostra. Absurdum autem videtur, quod inter rarum, et densum nulla sit contrarietas, nisi a voluntate nostra : et ficta est illa contrarietas vocum, vel rationum significandi, cui non correspondet fundamentum in re. Unde in vanum laborassent antiqui Philosophi, ponentes raritatem, et densitatem medii esse causam velocitatis vel tarditatis motus ; si non sint realiter nisi ipsum medium, vel termini contrarii.

Ideo dico primo, quod condensatio potest bifariam accipi : uno modo communiter pro omni motu, qui est a magis extenso ad minus extensum, sive fiat per deperditionem materiæ, sive non : et sic diminutio est condensatio. Altero modo accipitur pro motu, qui est a magis extenso ad minus extensum sine deperditione materiæ ; et hoc sive præcedat alteratio, sive non. Tertio accipitur propriissime pro motu, qui est a magis extenso ad minus extensum, sine deperditione materiæ et præcedente alteratione, quæ est frigefactio. Et similiter rarefactio potest accipi tripliciter : uno modo communiter pro omni motu, qui est a minus extenso ad magis extensum, sive addatur nova materia, sive non. Secundo modo proprie pro tali motu sine additione novæ materiæ, et hoc sive præcedente alteratione, sive non. Tertio propriissime, pro motu a minus extenso ad magis extensum, sine additione novæ materiæ, et mediante alteratione, quæ est calefactio.

Rarefactio sumitur tripliciter.

Dico secundo, quod in rarefactione proprie dicta considerandæ sunt tres mutationes: Prima est mutatio localis partium aeris, vel alterius corporis rarefactibilis. Secunda est mutatio localis, quæ est elongatio partium rarefactibilium ab invicem. Tertia est per quam acquiritur major extensio corporis rarefactibilis.

In rarefactione sunt tres mutationes.

Dico tertio, quod in rarefactione propriis- 10.
sime dicta concurrunt quatuor mutationes: Prima est calefactio rarefactibilis, quæ pro termino habet caliditatem. Secunda est rarefactio, quæ pro termino habet raritatem. Tertia est augmentatio communiter dicta, quæ habet pro termino majorem quantitatem, vel majorem extensionem quantitatis. Quarta est mutatio localis, partes enim rarefactibilis acquirunt alium, et alium situm.

Ex his sequitur primo, quod condensatio est motus ad densitatem, et rarefactio ad raritatem, raritas autem, et densitas qualitates sunt; diciturque, *rarum quod parum materiæ sub quantitate multum extensa continet : densum* vero, *quod multum de materia, sub quantitate parum extensa continet.* Major autem extensio, quæ invenitur in rarefactione utrum sit quantitas de novo acquisita necne, est maxima dubitatio.

Secundo, sequitur quod rarefactio provenit a calore, calefactio enim est causa rarefactionis, et frigefactio densationis, motus etiam localis est causa condensationis; ex nimia enim partium compressione fit aliquando densatio, atque ita aer, ex ventorum motu condensatur, quo cessante rarefit.

11. ( ) *Condensatio fit per hoc, quod partes propinquius jacent, etc.* Nota, quod per condensationem partes non efficiuntur sibi propinquiores, quam ante, in ordine ad se invicem, quia semper sunt continuæ; sed in ordine ad locum, et similiter per rarefactionem partes efficiuntur distantiores in ordine ad locum, et non in ordine ad se. Nam in rarefactione non acquiritur nova quantitas, neque in condensatione deperditur, sed acquiritur novus modus quantitatis, hoc est, novus ordo partium ad partes loci. Et ex hoc sequitur primo, quod rarefactio non est augmentatio, neque condensatio est diminutio: quia augmentatio est per se motus ad quantitatem, ut vult Aristoteles 5 *Physicorum, text.* 18. Rarefactio autem non est per se motus ad quantitatem, sed per accidens, ut docet Scotus in 4. *d.* 12. *quæst.* 4. in fine. Motus autem specificantur a termino per se ad quem, et non a termino per accidens. Secundo, sequitur quod rarefactio, et densatio sunt motus ad raritatem et densitatem, quæ sunt qualitates et secundario ad diversum modum quantitatis. Prima pars hujus consectarii est Scoti loco proxime relato; et secunda est etiam de ejus mente.

(c) *Respondetur altero duorum modorum, etc.* Nota quod Scotus hìc tangit duplicem modum dicendi de rarefactione, quorum unus est Henrici Gandaven. et Marsilii, qui opinati sunt, quod in rarefactione acquiritur una totalis quantitas, et corrumpitur tota præcedens; et per consequens in rarefactione est continue alia, et alia quantitas. Altera est opinio Buridani, quam aliqui dicunt esse etiam Scoti, quæ affirmat, quod in rarefactione acquiritur nova pars quantitatis sine corruptione præcedentis: et certe Scotus hìc, et supra *lib.* 1. *quæst.* 8. videtur eam sequi. Cæterum quæ sit Scoti sententia circa hanc materiam, annotavi *in quæst.* 8. *hujus primi, et in* 4. *sent. tom.* 1. *distinct.* 12. *quæst.* 4. *art.* 4. vide ibi.

EXPOSITIO TEXTUS

Consequens autem (1) *est ad ea, quæ dicta sunt, etc.* Iste est tertius tractatus hujus quarti libri, in quo Philosophus determinat de tempore, et dividitur in sex capitula: In primo disputat de *esse*, et quidditate temporis, et ipsius *nunc*. In secundo inquirit definitionem, quid sit tempus. In tertio assignat proprietates temporis. In quarto determinat de tempore per comparationem ad illa, quæ sunt in tempore. In quinto completur determinatio de quantitate temporis. Et in sexto ostendit, qualiter tempus est, et qualiter tempus est unum. Secundum ibi: *Accipiendum est autem.* Tertium ibi: *Manifestum est autem.* Quartum ibi: *Quoniam autem tempus est mensura.* Quintum ibi: *Ipsum autem nunc.* Et sextum ibi: *Dignum autem consideratione est.* Primo præmittit intentum: secundo prosequitur ibi: *Quod igitur omnino non sit.* Dicit quod consequenter postquam determinatum est de loco, et de vacuo, nunc determinandum est de tempore: et subjungit ordinem, quod primo determinandum est de ipso secundum rationes extraneas, id est, dialecticas, et probabiles, et postea inquiretur veritas, scilicet quæ sit natura temporis. Text. 1

Quod igitur (2) *omnino non sit.* Hìc prosequitur, et primo disputat de *esse* ipsius temporis, et ipsius *nunc*. Secundo de quantitate temporis, ibi: *Quid autem est tempus.* Item, primo disputat de *esse* temporis. Secundo de *esse* ipsius *nunc*, ibi: *Amplius autem.* Primo probat dupliciter, quod tempus non sit; secundo Text. 2

ibi : *Ad hœc autem.* Prima ratio est, quia illud totum non est, cujus partes non sunt ; sed partes temporis non sunt, quia præteritum jam transiit, et futurum nondum est ; ergo, etc. Secundo, quia (3) omne totum est divisibile in aliquas partes, quarum omnes, aut quasdam necesse est esse, si illud totum sit ; sed nulla pars temporis est, quia si aliqua maxime esset *nunc* : modo *nunc* est pars temporis, quia (a) pars mensurat, et componit suum totum ; tempus vero non componitur ex *nunc* : ergo, etc.

Amplius autem (4) *et ipsum nunc*. Hic disputat de *esse nunc* ; et primo movet quæstionem ; secundo solvit ibi : *Siquidem semper*. Quæstio, quam movet, est ista : Utrum *nunc* quod est finis præteriti, et initium futuri, maneant idem per totum tempus, vel continue sit aliud, et aliud : et dicit Aristoteles quod istud non est facile scire.

Siquidem semper. Hic arguit ; et primo probat, quod *nunc* non sit continue aliud, et aliud. Secundo, quod non maneat idem per totum tempus, ibi : *At vero*. Prima ratio est ista, quod si continue esset aliud, et aliud *nunc*, tunc impossibile esset duo *nunc* esse simul, nisi unum tempus accipiatur pro parte alterius ; modo consequens est falsum : quia unc, vel corrumperetur *nunc* in eodem *nunc*, in quo est, vel in præcedenti, vel in sequenti ; non in eodem, quia tunc simul esset, et non esset, quod est impossibile : nec in præcedenti, quia non potest retorqueri ad præcedens : nec in sequenti, quia vel in *nunc* sequenti mediato vel immediato : non immediato, quia instantia non sunt immediata ; si mediato ; igitur *nunc* illud durabat per tempus intermedium, et per consequens non continue erat aliud, et aliud.

At vero neque (5) *semper*. Probat quod non (b) maneat idem *nunc*, dupliciter. Secundo, ibi : *Amplius si simul.* Prima ratio : quia cujuslibet temporis sunt duo termini, scilicet duo *nunc*, sive duo instantia ; sed quælibet pars temporis est tempus ; igitur cujuslibet pars temporis erunt duo instantia, et per consequens per nullum tempus manebit idem *nunc*, sive idem instans. Secundo si (6) per totum tempus maneret idem *nunc*, sequeretur, quod illa, quæ fuissent a mille annis, simul essent cum illis, quæ nunc sunt, vel cum illis, quæ futura erunt : verbi gratia, quod Aristoteles, et Antichristus essent simul, quod est impossibile ; et consequentia probatur, quia illa sunt simul, quæ sunt in eodem instanti. Text. 91. Text. 92.

15. Text. 93. *Opinio triplex antiquorum de tempore.*

Quid (7) *autem est tempus*. Hic disputat de quidditate temporis. Ubi sciendum quod antiqui erant tripartiti de tempore. Quidam posuerunt, quod tempus esset circulatio cœli ; alii autem posuerunt, quod tempus est ultima sphæra ; et alii, quod tempus est motus. Et primo improbat primam. Secundo secundam. Et tertio tertiam. Secunda ibi : *Universi autem.* Tertia ibi : *Postquam autem.* Primo dicit, quod ab antiquis nihil fuit manifestum, quid esset tempus. Unde quidam posuerunt, quod tempus est circulatio totius cœli ; alii, quod tempus est motus ; et alii quod tempus est ultima sphæra. Tunc improbat primam dupliciter ; primo, quia quælibet pars (c) temporis est tempus, sed non quælibet pars circulationis est circulatio : igitur tempus non est circulatio. Secunda ratio, quia si tempus esset circulatio cœli, sequeretur, quod si plures essent (d) cœli, quod plura essent tempora, quod est inimaginabile. Sed contra primam rationem objicitur : quia non sequitur : *Quælibet pars substantiæ est substantia, et*

non quælibet pars hominis est homo; *igitur homo non est substantia.* Ideo dico, quod consequentia non valet ad probandum, quod tempus non sit circulatio, sed bene probat, quod tempus et circulatio non sunt convertibilia.

16. Text. 94. *Universi* (8) *autem sphæra.* Improbat secundam, quæ posuit, quod tempus est sphæra, quia omnia sunt in ultima sphæra, et omnia sunt in tempore : igitur ultima sphæra est tempus. Dicit Aristoteles, quod isti ([e]) sunt fatui : et debet intelligi non propter conclusionem, quam ponunt, quia illa est probabilis, vel forte vera, ut patebit posterius, sed propter modum, per quem assentiunt conclusioni : quia arguitur ex puris affirmativis in secunda figura.

Text. 95. *Postquam* (9) *autem.* Improbat tertiam, quæ ponit, quod tempus sit motus : et primo improbat. Secundo, ostendit quod tempus non sit sine motu, ibi : *At vero.* Primum probat dupliciter. Secundo ibi : *Amplius autem.* Prima ratio est, quod uniuscujusque motus, vel mutatio est in illo, cujus est motus, vel mutatio ; sed tempus est idem apud omnes ; igitur tempus non est motus, vel mutatio. Secundo, quia (10) omnis motus est

Text. 96. velox, vel tardus ; sed nullum tempus est velox, vel tardum, igitur nullum tempus est motus. Major patet : quia velox, vel tardum est passio motus ; et minor apparet : quia velox, vel tardum definiuntur tempore, tempus autem ([f]) non definitur tempore.

17. Text. 97. *At vero neque* (11) *sine motione tempus est.* Hic probat, quod tempus non est sine motu. Probatur : quia sine illo non est tempus, quo percepto percipitur tempus, et quo non percepto non percipitur tempus ; sed percepto motu percipitur successio, scilicet tempus, et non percepto motu non percipitur tempus ; igitur tempus non est sine motu. Major, et minor patent ad experientiam ; quia quando homo non percipit motum sensus, vel imaginationis, nullo modo percipit successionem ; quod patet ex duobus: Primo de illis, de quibus([g]) narratur fabulose , quod dormierunt in Sardo, id est, ibi in illa Civitate, vel Insula 60 annis apud Heroas, id est, apud illos Deos, qui quando expergefacti fuerunt, copulabant instans expergefactionis ad instans in quo inceperant dormire, propter hoc quod non senserunt intermedium ; et ideo, dum anima non percipit motum, non percipit successionem, imo ita est ac si manerent in indivisibili. Secundum patet : quia existentes in vehementi delectatione non percipiunt successionem, quanta est propter vehementiam delectationis ; sed existentes in tormentis optime percipiunt.

ANNOTATIONES

(a) *Pars mensurat, et componit suum totum, etc.* Nota, quod pars habet duas conditiones : prior est, quod est mensura totius, ut binarius est mensura, id est, pars aliqua senarii, vel pars constans ex aliquotis, ut quaternarius est pars senarii. Secunda est, quod pars componit totum. Instans autem non est mensura temporis ; non enim tempus est magnum, vel parvum, quia habet plura, vel pauciora instantia ; cum quodlibet habeat infinita, nec tempus, cum sit divisibile, componitur ex instantibus, quæ sunt indivisibilia.

(b) *Probat, quod non maneat idem nunc.* Nota, quod *nunc* idem est quod instans; et quamvis instans videatur esse aliquid superius ad *nunc*, quod solum videtur designare tempus ; nihilominus accipit *nunc* generaliter pro instanti ea ratione, qua est, vel fuit præsens.

(c) *Quælibet pars temporis est tempus, etc.* Nota, quod hæc ratio est tantum probabi-

lis. Posset enim responderi satis esse ad rationem temporis, quod sit pars circulationis.

19. (d) *Si plures essent cœli, quod plura essent tempora, etc.* Nota, quod Aristoteles per cœlum intelligit universum ; et est sensus, si plures essent cœli, hoc est, si plures essent mundi, plura essent tempora: quo supposito videtur in hac ratione Aristoteles accipere unum impossibile, videlicet plures esse cœlos, et ex illo refert aliud impossibile, scilicet, plura esse tempora, atque adeo non videtur inconveniens concludere unum impossibile ex alio. Ad hoc respondet Commentator *comm.* 83. dicens, quod ista declaratio est alterius modi : quoniam cum fuerint duo complete se consequentia, hoc est convertibiliter, et posuerimus aliud esse, ipsum præcedens, aut dispositum per præcedens, necessario sequitur consequens, licet sit impossibile consequens ad illam dispositionem per præcedens : verbi gratia, si dies sequitur ortum Solis, manifestum est, quod in quacumque hora ponimus Solem oriri, sequitur tunc diem esse, licet Solem oriri in prima hora sit impossibile. Similiter, ad volare sequitur habere alas, licet illud positum, nempe *volare* sit impossibile. Quoniam ergo tempus, et motus se consequuntur, et adversarius ponit tempus esse motum cœli, necesse est, si posuerimus plures cœlos esse, plura tempora esse, sed plura tempora esse, est impossibile : ergo plures esse cœlos est impossibile, atque adeo non est necesse tempus esse motum cœli. Vult ergo Commentator, quod quando aliqua sic se habent, quod evidenter, et convertibiliter unum sequitur ad aliud, sicut habentia eamdem definitionem, quantumcumque accipiatur aliquod impossibile, et postea deducatur ad aliquod impossibile, tunc consequens non sequitur ex impossibili, accepto, aut oportet concludere, quod in hoc sequitur impossibile ex antecedenti, aut quod impossibile est illa habere eamdem definitionem, sicut patet in exemplo Commentatoris : et ideo si ex isto impossibili non sequatur evidenter plura esse tempora, et tamen sequitur evidenter ex isto, et uno alio posito, scilicet, quod tempus et motus cœli sunt idem, sicut habentia eamdem definitionem, et ideo sequitur, quod tempus et motus cœli erunt idem, quod est impossibile : et ideo bene, et subtiliter arguit Aristoteles. Et si dicatur, 20.
quod ex tali modo arguendi non contingit inferre pluralitatem ex pluralitate ; sicut non sequitur, *homo est albus* ; *ergo si sint plura alba, sunt plures homines* ; nec sequitur, *Intelligentia prima est ens* ; *ergo si sint plura entia, sunt plures Intelligentiæ primæ.* Respondetur, quod ille processus non valet, nisi supponendo unum, videlicet, quod illa sint unum convertibiliter, et sint habentia eamdem definitionem: nam hoc posito, semper continget inferre pluralitatem ex pluralitate. Unde sequitur, *Homo est rationalis* ; *ergo si sint plura rationalia, sunt plures homines.* Ideo non sequitur formaliter, *motus cœli est tempus, ergo si essent plures cœli, essent plura tempora* ; nisi posito, quod motus cœli, et tempus sint idem convertibiliter, habeantque eamdem definitionem.

(e) *Dicit Aristoteles quod isti sunt fatui etc.* Nota, quod, ut ait Themistius, ex eo est manifeste stulta illa opinio, quia sphæra universi est res permanens, tempus vero ens successivum : tum etiam, quia dupliciter paralogizabant, probando tempus esse sphæram universi ; primo laborabant in æquivoco : æquivoce enim sunt corporalia in sphæra, et in tempore : in illa enim sunt tanquam in loco ; in hoc vero tanquam in mensura durationis. Secundo, quia ut hîc dicit Scotus, concludebant in secunda figura ex puris affirmativis, ubi medium non distribuitur.

(f) *Tempus non definitur tempore.* Nota, quod tempus nec tardum dicitur, nec velox : quia tardum, et velox definiuntur tempore : velociter enim id movetur, quod parvo tempore longum spatium percurrit : tarde vero, quod longo tempore transit 21. **Tempus nec dicitur tardum, nec velox.**

parvum, atque adeo tempus est uniforme ubique, alias non esset mensura velocitatis, et tarditatis: tempus vero definitur tempore, non enim dicimus dies vernos longiores esse hiemalibus, quia majori tempore durant; quoniam idem est prorsus esse majores dies, et esse majora tempora, atque esset idem per idem definire.

(g) *De quibus narratur fabulose, quod dormierunt in Sardo.* Nota, quod referente Simplicio, cum capta fuit a Græcis Sardus Insula, inventa ibi fuere cadavera novem filiorum Herculis, balsamo, aliisque aromatibus sic condita, ut non mortuorum, sed dormientium prorsus imaginem exhiberent: hos incolæ Heroes dormientes appellabant, colebantque ut Deos; horum autem hîc Aristoteles meminisse ait. Philoponus vero commemorat ad hujusmodi Heroes in more fuisse deferri infirmos sanitatis gratia, qui cum Dæmonum incantationibus tres, aut quatuor dies sopore velut dormientes attoniti essent, postea excitati putabant nullum prorsus tempus transisse, sed eadem hora cœpisse, et finisse somnum. Alii nescio quos homines tredecim millia annorum dormisse. Scotus vero hîc dicit dormisse annos 60.

QUÆSTIO XV

Utrum tempus sit motus

Aristot. *hic cap.* 13. *text.* 99. Averroes, et interpretes, *ibi.* Albert. *tract.* 3. *cap.* 4. Sotus *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 2. §. *Respondeo* 4. *dist.* 48. *quæst.* 2. §. *ad Primum dicitur.* Bassol. *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 1. Capreol. et Gratianus *ibid. quæst.* 2. Richardus *quæst.* 1. *art.* 1. Occhamus *quæst.* 12. Ariminen. *quæst.* 1. Hervæus *ibid.* Jandunus 4. *Physic. quæst.* 18. Burleus *in exposit textus* 102. Canonic 4. *Physic. quæst.* 5. *art.* 5. *dubio.* 3. Orbellis *in epitom.* 4. *Physic.* Tartaretus *quæst.* 3. *art.* 1. *dub.* 2. Sotus *quæst.* 4. *concl.* 4 Roccus *quæst.* 13. Ruvius *quæst.* 4. Conimbric. *cap.* 14. *quæst.* 2.

1. Arguitur quod non; quia quo non est, non est motus; sed tempus non est; ergo non est motus. Major patet per locum a toto in modo negative ad suam partem; et minor probatur, quia partes temporis non sunt; igitur nec tempus.

Secundo, quia si tempus est; vel igitur est aliquando, vel nunquam; si aliquando, igitur tempus est in aliquo tempore, et eadem ratione illud aliud tempus est in alio tempore; et per consequens in temporibus esset processus in infinitum.

Tertio, omne quod est, est præsens: quia hoc denotat *est* de suo modo significandi, sed tempus non est præsens; ergo, etc.

Quarto, quia Aristoteles in *isto quarto, text.* 95. ponit quod tempus non est motus.

Quinto, omnis motus est velox, vel tardus, nullum tempus est velox, vel tardum: ergo tempus non est motus. Major patet *in sexto hujus, text.* 11. *et inde, et in* 4. *text.* 69. et minor probatur, quia velox, et tardum definiuntur tempore, patet etiam ibi; ergo.

Sexto, si tempus esset motus, tunc se- 2.
queretur, quod si nihil moveretur, nullum esset tempus; consequens est falsum: quia dato, quod nihil moveretur, adhuc quies illorum, quæ quiescerent, mensuraretur tempore, quod nòn esset nisi tempus esset. Consequentia probatur, quia ex quo omne tempus est motus, sequitur ex opposito consequentis, quod si nullus motus est, nullum est tempus.

Septimo, quia illud non est tempus, quo multiplicato, non multiplicatur tempus; sed multiplicato motu, non multiplicatur tempus; ergo, etc. Major est nota; et minor probatur, quia multi sunt motus, et tamen impossibile est plura esse tempora.

Oppositum arguitur, illud est tempus, quod est mensura motus, secundum prius et posterius; sed motus est men-

sura, alicujus motus, ut per motum cœli mensuramus omnes alios motus ; igitur tempus est motus.

visio stionis

In quæstione, primo exponendum est *quid nominis* temporis, et videnda sunt illa, quæ secundum omnes conveniunt tempori.

Secundo præmittendæ sunt suppositiones ; et tertio ponendæ sunt conclusiones ad quæsitum.

3. *id per ...us in- gatur.*

Quantum ad primum, nota quod per tempus intelligimus illud quod convenienter respondet ad quæstionem quærentem, quando, aut quantum durabit, vel quantum duravit ; ut si quæratur, quando venisti ? respondetur hodie, vel heri ; vel si quæratur, quantum duravit iste morbus ? respondetur per duos menses ; tunc patet, quod isti termini, *heri*, *hodie*, *mensis*, *annus*, et hujusmodi, sunt termini significantes tempus, quemadmodum dicebatur de loco, quod illi termini significant locum, per quos convenienter respondetur ad quæstionem quærentem ubi ; ita illi termini significant tempus, per quos convenienter respondetur ad quæstionem quærentem, quando. Ex quibus patet, quod *tempus est duratio rei, vel mensura durationis*. Secundo, quod prius et posterius inveniuntur in tempore. Tertio, quod præteritum, præsens, et futurum sunt partes temporis. Quarto, quod tempus est (a) successio, sive consistit in successione : quia non invenitur prius, et posterius secundum durationem in aliquo nisi in successivis, vel in illis, quæ aliquo modo se habent successive, licet ipsa sint vere permanentia ; et ista sunt, quæ non possunt probari de tempore, sed conceduntur ab omnibus convenire tempus, tanquam per se manifesta de tempore ; et hæc de primo.

...mpus dura- rei cum cessio-

4.

Quantum ad secundum, notandum, quod quædam sunt res mutabiles, ut cœlum, et corpora naturalia, et dispositiones corporum naturalium in istis inferioribus. Aliæ sunt res immutabiles, ut Deus est omnino immutabilis ; modo duratio rei immutabilis, est ipsa res immutabilis, et cum hoc mensura suæ durationis, ut Deus est æternitas, quæ est mensura durationis ipsius Dei ; sed mensura durationis ipsius rei mutabilis, est alia ab ipsa re mutabili, licet ejus duratio sit eadem sibi. Hoc præmisso, sunt aliquæ suppositiones : Prima est, quod tempus est successio, vel non est sine successione ; et potest poni categorice sine disjunctione, quod tempus est successio. Probatur per *quid nominis*, quia tempus est mensura durationis secundum prius, et posterius, modo impossibile est quod in aliquo sit prius, et posterius secundum durationem, nisi ipsum sit successio, vel successionis ; ergo, etc.

Res sunt in duplici differentia

Tempus est successio, vel non est sine successione.

Secunda suppositio, quod nulla est successio sine mutatione. Probatur, quia impossibile est, quod sit aliqua successio, nisi altero duorum modorum, vel quod una res succedat alteri, vel quod eadem res se habeat successive diversimode secundum diversas dispositiones : et utroque modo fit mutatio per *quid nominis* mutationis datum *quinto hujus*, *text.* 71. igitur impossibile est successionem esse sine mutatione. Secundo, quia eadem res omnino immutabiliter se habens in se, et respectu aliarum rerum non est prior, nec posterior secundum durationem, quia nec est ante, nec post aliam rem : igitur ad hoc quod sit successio, necessario requiritur mutatio.

Successio non est sine mutatione.

Tertia suppositio, quod rei omnino immutabilis duratio non est successiva. Probatur, quia impossibile est successionem esse sine mutatione ; sed res im- 5.

Duratio rei omnino immutabilis non est successiva.

mutabilis non potest mutari : igitur non potest durare successive. Tunc sit prima conclusio ista, tempus est successiva duratio rei mutabilis, sive mensura durationis. Probatur ex *quid nominis* temporis, et ex prima suppositione apparet, quod tempus est mensura successivæ durationis alicujus rei, et non rei immutabilis, quia impossibile est esse successionem sine mutatione : igitur est mensura successivæ durationis rei mutabilis ; et habetur propositum.

Tempus quid sit. Sed dubitatur, posito quod res mutabilis de facto non mutetur, utrum ejus successiva duratio possit dici tempus. Videtur quod non, per secundam suppositionem : quia successio non potest esse sine mutatione. Respondetur, quod imo : quia licet duratio illius rei mutabilis pro tunc, sit sine mutatione, tamen quia nata est mutari, ideo adhuc ejus duratio successiva potest dici tempus ex eo, quod potest esse cum mutatione. Item alia causa est, quia licet res illa non mutetur in se, attamen quia ipsa aliter se habet propter mutationem in aliis rebus, igitur ejus duratio successiva potest dici tempus ; sed sic non est de re omnino immutabili, ut de Deo. Et sic patet, quod tempus est successiva duratio rei mutabilis, aut mensura hujusmodi durationis.

Sed adhuc restat difficultas, quæ res sit hujusmodi successiva duratio, vel successivæ durationis mensura ; et hoc videbitur partim in ista quæstione, et partim in sequentibus : et hoc de secundo.

6. *Tempus est motus.* Quantum ad tertium, sit prima conclusio : Tempus est motus ([b]). Pro cujus probatione, supponitur primo, quod mensura, et mensuratum debent esse unigenea, et conformia. Probatur inducendo in mensuris, et mensuratis : quia longitudo temporis non mensuratur longitudine lineæ, eo quod istæ longitudines non sunt ejusdem generis. Item pondus mensuratur pondere : quia sunt unigenea, et ita de aliis, et ista suppositio patet 10. *Metaph. text.* 4.

Secundo supponitur, quod mensura debet esse nota, ut patet in eodem 10. et patet inducendo : nam mensura longitudinis in quantitatibus est nota, et famosa, ut ulna ; et eodem modo in ponderibus, ut libra, et sic de aliis. Istis suppositis, probatur conclusio : quia illud est tempus, quod est mensura successivæ durationis rei mutabilis ; sed motus est mensura successivæ durationis rei mutabilis, ergo, etc. Major patet per præcedentem conclusionem ; et minor apparet ex præcedentibus suppositionibus : quia motus, et hujusmodi duratio successiva sunt unigenea, scilicet in successione, quia tam motus est successivus, quam hujusmodi duratio. Item motus est mensura nota, ut patet de motu cœli, et præcipue de motu Solis : quia ille motus est magis famosus apud multos.

Sed objicitur : quia, ut patuit super 3. *quæst.* 7. motus est res permanens : 7.
modo res permanens, et successiva non sunt unigenea : ergo, etc. Secundo, quia duratio successiva rei mutabilis est substantia, quia est idem cum re mutabili ; sed motus est accidens, ut patet de albificatione, quæ est albedo : modo substantia, et accidens non sunt unigenea ; igitur motus non est successiva duratio rei mutabilis. Respondetur, quod res permanens, et successiva bene sunt unigenea in aliquo, scilicet in successione secundum durationem, ut, verbi gratia, mobile non dicitur motus, nisi ex eo, quod successive se habet aliter, quam prius, et tamen mobile est res permanens ; ideo res permanens, et successiva bene conveniunt in hoc, quod est

successive durare. Et eodem modo dicitur ad secundum, quod substantia, et accidens bene conveniunt in hoc, quod est *successive durare*, vel *successive aliter se habere*; et ideo secundum hoc unum potest dici mensura alterius, ut accidens substantiæ, vel e contra.

Tempus est mobile quod movetur. Quæst. 7.

Secunda conclusio. Tempus est (c) mobile quod movetur. Probatur ex conclusione præcedenti, et una quæst. 3. quia tempus est motus, ut patet per præcedentem conclusionem; sed omnis motus est mobile, vel dispositio secundum quam est motus, ut in motu alterationis; et ideo tam motus localis, quam etiam alteratio potest esse tempus, tamen potius debet dici motus localis, quia est notior; igitur cum motus localis sit mobile, sequitur quod tempus sit mobile: qualis motus sit tempus, et quale mobile, et quomodo, et de conditionibus temporis, videbitur postea.

8. Ad rationes: Ad primam (d) dicitur, sicut dicebatur in 3. Ad secundam, dico quod est aliquando. Ad probationem, tunc esset processus in infinitum: negatur consequentia; sed est ibi circulatio, nam esse in tempore non est aliud, quam mensurari tempore; modo unum tempus bene mensuratur alio tempore, sicut motus alterationis mensuratur motu Solis; et etiam e contra duratio motus Solis mensuratur quanta est, per quantitatem operationis.

Ad tertiam, quia tunc tempus esset præsens. Concedo; quia mobile, quod movetur, est præsens; et adhuc supposito quod motus sit res successiva, cujus nulla pars potest esse simul cum alia parte, adhuc conceditur, quod motus esset præsens, et etiam quod tempus esset præsens: quia esse præsens non consignificat instans, sed tempus divisibile.

Ad quartam, dico quod Aristoteles intelligit, quod tempus, et motus non sunt idem convertibiliter.

Ad quintam, concedo majorem, et nego 9.
minorem: nam sicut motus est velox, vel tardus, sic etiam tempus; nam motus cœli, qui est tempus, est velox. Ad probationem, negatur consequentia: quia sic probaretur, quod nullus homo esset albus, quia album definitur per habens albedinem; sed nullus homo definitur per habens albedinem; igitur nullus homo est albus.

Ad sextam, negatur consequentia; quia dato, quod de facto nihil moveretur, attamen possibile esset, quod fieret motus: et ideo adhuc mobile, quod natum esset moveri, bene esset tempus, et ideo dicit Aristoteles in *isto 4. text.* 98. quod dato quod non sit motus, non sequitur quod non sit tempus; sed si impossibile est esse motum, impossibile est esse tempus.

Ad septimam respondetur, quod sicut motus multiplicatur, ita tempus potest multiplicari, nec est inconveniens plura tempora esse simul; tamen quia omnes illi motus, qui dicuntur tempora, possunt mensurari uno motu, ideo sufficit ponere unum tempus, quod est mensura omnium aliorum.

ANNOTATIONES

(a) *Tempus est successio, sive consistit in* 10.
successione. Nota, quod tempus propter sui minimam entitatem, est nobis valde immanifestum. Unde D. August. 11. Confes. cap. 11. dicit, *Domine usque nunc nescio quid sit tempus*. Ideo ut hæc perdifficilis difficultas elucescat, dico primo, quod tempus non est sine motu: quod Aristoteles *text.* 97. probat, quia tempus non cognoscimus sine motu; cum enim partes temporis non sint permanentes, sed solum habeamus *nunc* præsens, instans videlicet, quod partes temporis continuat, et

Tempus est valde immanifestum.

Tempus non est sine motu.

tempus non possit cognosci, nisi hujusmodi instans transeat; nescimus autem tale instans transisse nisi per motum: ergo non cognoscimus tempus sine motu, neque est sine motu. Quod autem ignoremus tempus transisse nisi per motum, patet in dormiente, qui ignorans motum, ignorat et tempus transisse. Item, neque motus est sine tempore, quia non cognoscitur sine tempore; dato enim casu, quod quis magna delectatione studeat, transit quidem tempus, existimatque nullum transisse, cum autem audit horologium, cognoscit tunc motum fuisse plusquam putarat, quia tot horas studuit; nunquam ergo tempus est sine motu, neque motus sine tempore, atque adeo tempus est successio, vel in successione consistit.

Motus non est sine tempore.

Tempus est quid continuum

Dico secundo, quod tempus est quid continuum: quia quod movetur prius est præsens uni loco secundum unam partem, quam secundum aliam, quod enim movetur a quodam, in quoddam movetur; omnis autem magnitudo movetur: ergo prius est præsens uni loco secundum unam partem, quam secundum aliam. Tunc ultra, omnis magnitudo est continua; ergo in magnitudine continua, quando movetur, prius est una pars præsens uni loco, quam alia: ergo etiam motus, quo movetur, est quid continuum, quia mobile movetur per spatium continuum: ergo etiam tempus est quid continuum, quia tempus non est sine motu.

Tempus est per se quantitas continua.

Ex hoc sequitur, quod tempus est per se quantitas; tum quia habet partem extra partem, ut præteritum, præsens, et futurum; tum quia habet propriam extensionem, tum quia tempori conveniunt per se propriæ passiones quantitatis, ut *longum*, et *breve*, et ratio mensuræ tempori convenit, quæ est ratio quantitatis. Sequitur secundo, quod tempus est per se quantitas continua: quia ejus partes copulantur ad unum terminum communem, nempe ad *nunc*, ut patet 4. *hujus, text.* 99.

11. *Tempus potest sumi quadrupliciter*

(b) *Tempus est motus.* Nota primo, quod tempus quadrupliciter potest capi, scilicet communiter; et est duratio cujuscumque entis durabilis ingenerabilis, sive incorruptibilis, et sic ævum, et æternitas sunt tempora. Secundo, proprie, et est duratio cujuslibet durabilis generabilis, et corruptibilis; et sic omnia generabilia sunt in tempore, et solum illa. Tertio, magis proprie, et est duratio entis successivi. Quarto propriissime, et est duratio primi mobilis, quod est mensura omnium aliorum motuum

Motus accipitur quinque modis.

Nota secundo, motum quinque modis posse accipi: Primo, ut idem realiter cum eo, quod acquiritur; hoc est, pro forma diminuta fluente de imperfecto ad perfectum; et sic est in eodem Prædicamento cum termino *ad quem*: nam calefactio idem est quod calor; et augmentatio idem est quod quantitas, quia, ut dicitur 3. *Physic.* motus nihil est præter res, ad quas est motus. Secundo modo, accipitur ut procedit ab agente, et sic appellatur actio, et ponitur in prædicamento Actionis. Tertio modo pro transmutatione, per quam terminus acquiritur, quæ transmutatio recipitur in patiente, et sic dicitur passio, et ponitur in Prædicamento Passionis. Quarto, accipitur quatenus est imperfecta acquisitio termini, quæ est propria consideratio motus, ut motus est, et sic 3. Physic. definitur, *Motus est actus entis in potentia secundum quod hujusmodi*; et hoc modo motus non ponitur in aliquo Prædicamento: quia est ens imperfectum, et sic pertinet ad Postprædicamenta. Quinto, et ultimo modo potest accipi motus, ut est per se extensus et divisibilis, cujus partes copulantur quodam termino communi, quod 6. *hujus, text.* 24. appellatur mutatum esse, et in hac quinta acceptione motus est species Quantitatis continuæ: nam, ut dicit Aristoteles 3. *hujus, text.* 37. motus est de genere continuorum, et 6. *Physic.* docet esse divisibilem in infinitum, quæ divisibilitas, quæ est passio quantitatis, si consideretur ut est successio quædam motus penes moram est tempus: quia tempus est prius et posterius motus, quod quidem est mora ipsius motus.

12. *Motus est duplex atque etiam tempus.* Nota tertio, quod motus quidam est communis et primus; et iste est motus primi mobilis, qui regulat omnem alium motum: alius est motus secundus particularis, ut motus particularium mobilium; et cum tempus consequatur motum, est etiam duplex tempus: quoddam commune, et generale, cujuscumque motus particularis per assistentiam mensura, et motus primi mobilis mensura per inhærentiam: quia solum ei inest tanquam subjecto, et nulli alteri, et istud est tempus correspondens primo motui primi mobilis. Aliud est tempus speciale, et particulare, quasi specialiter, et particulariter sumptum, et istud correspondet motui particulari, et sibi existenter inhæret. Ex his:

Tempus non est formaliter motus. Dico primo, quod tempus non est formaliter motus: quia motus est solum in eo, quod movetur, et ubi movetur, et quando movetur; tempus autem ubique est in omnibus, quæ mobilia sunt; ergo tempus non est motus formaliter. Item motus aut est velox, aut tardus; sed tempus neque est velox, neque tardum, ergo non est motus. Minor probatur, quia velox dicitur, quod multum loci exiguo pertransit tempore: tardum quod magno tempore percurrit parum loci; sed tempus semper se habet uniformiter, cum sit mensura regularissima, nullam varietatem admittens; atque adeo non est velox, neque tardum, et per consequens non est formaliter motus. Præterea, passio distinguitur formaliter a subjecto; sed tempus est passio motus. Unde tempus addit supra motum, respectum aptitudinalem, nempe numerabilitatem. Unde dicit Aristoteles in hoc 4. quod tempus non est nisi prius et posterius in motu, secundum quod ipsa numerabilia sunt numerata. Item, Aristoteles *text.* 99. ait, *Tempus id quidem quod est motus est, esse autem, id est, ratio et quidditas alterum est*, et non motus. Et *text.* 131. ait, *Quod si non est possibilis intellectus, qui numeret prius et posterius, non est completa ratio formalis temporis a parte rei*, sequitur, *Licet esset hoc quod aliquando est existens tempus, ut si contingit motum esse*, id est, esse motus qui est idem realiter quod tempus; non ergo distinguit tempus a motu, nisi quidditativa ratione. Et Commentator inquit, quod tempus et motus sunt idem subjecto, sed differunt ratione dicente, quod quid erat esse.

Dico secundo, quod tempus quod est in motu primi mobilis subjective distinguitur realiter a motibus inferioribus, quos mensurat. Patet, quia quæcumque ab invicem separabilia sunt, non sunt idem realiter; sed tempus primum, et motus inferiores sunt hujusmodi: quia si nullus esset motus hic inferius, adhuc posset cœlum moveri, et per consequens esset tempus. Similiter, cessante motu primi mobilis, et per consequens ejus tempore, adhuc esset hic inferius motus ut patet Josue 10. quia ipse pugnavit stante Sole, et Luna, et per consequens toto cœlo. Unde D. August. 11. *Confes.* inquit; stante cœlo movetur rota figuli, et hoc idem probat Scotus in 4. *distinct.* 49. *quæst.* 2. et confirmatur: quia quandocumque duo accidentia sunt in distinctis subjectis, sunt distincta realiter, tempus primi mobilis, et motus inferiorum sunt hujusmodi; ergo, etc. 13. *Tempus quod est in motu primi mobilis, distinguitur realiter a motibus inferioribus.*

Dico tertio, quod tempus est idem realiter cum motu, distinctum tamen ab eo formaliter; ita ut tempus, quod est in motu primi mobilis, non distinguatur realiter a motu, in quo est subjective: et similiter tempus speciale non distinguatur realiter a motu, in quo est. Hæc conclusio est communis consensus Physicorum, et eam docet Scotus in 4. *dist.* 48. *quæst.* 2. *sub litt. H.* §. *Ad primum dicitur*, licet in 2. *d.* 2. *quæst.* 2. sub litt. *F.* §. *Respondeo*, videatur aliter sentire. Unde observandum est, quod de identitate temporis cum motu diversimode sentiunt philosophantes. Nam Jandunus 4. *Physic. quæst.* 18. et Burleus in expositione textus 102. ex Aver. dicunt absolute tempus realiter distingui a motu: quam sententiam Capreolus in 2. *Sentent. distinct.* 2. *quæst.* 2. et Hervæus in 2. *distinct.* 2. *quæst.* 1. et quidam alii Thomistarum *Tempus est idem realiter cum motu.*

sequuntur, atque etiam ex Scotistis, Bassolus in 2. *distinct.* 2. *quæst.* 1. et Joannes de Magistris 2. *Physic. quæst.* 6. *dub.* 3. cui sententiæ videntur etiam favere Leuchetus, et Gratianus in 2. *d.* 21. *quæst.* 2. Alii vero, ut Joannes Canonicus, 4. *Physic. quæst.* 5. *art.* 3. *dub.* 3. et Nicolaus Orbellus *in Epitomis* 4. *Physic.* tenent, quod sint idem realiter, et quod distinguantur formaliter; quam sententiam ex Thomistis sequitur Sotus 4. *Physic. quæst.* 4. *concl.* 4. Tartaretus vero 4. *Physic. quæst.* 3. *art.* 1. *dub.* 2. credit utramque viam esse probabilem, quem secutus est Javellus 4. *Physic. quæst.* 20. Cæterum, sumendo tempus quarto modo, scilicet ut est duratio successiva transmutationis, et motum quinto modo, tempus est realiter motus, quia tempus non est aliud, quam quantitas successiva, vel duratio transmutationis successivæ.

14. (c) *Tempus est mobile, quod movetur.* Nota, quod hæc opinio non est Scoti, sed Nominalium, ut videre est apud Occham in 2. *Sentent. quæstion.* 2. Nam sicut tenet tempus esse motum primi mobilis, et motum non distingui a re mobilita, colligit, quod tempus sit ipsum mobile: et hanc opinionem sequitur Gregorius Ariminensis 2. *Sentent. d.* 2. *quæst.* 1. ubi expressius ait, quod non solum primum mobile, sed corpus quodcumque continue, et regulariter motum, est tempus. Est autem hæc opinio expresse contra Philosophum in *isto* 4. *textu* 94. ubi ait, quod dicere sphæram esse tempus, stultius est, quam ut de eo impossibilia consideremus; est etiam contra Scotum in 2. *et* 4. *sent.* locis supra relatis; vide Scotum in 2. *d.* 1. *quæst.* 5. *ad quæst. sub litt. N.* §. *Respondeo.*

(d) *Ad primam dicitur sicut dicebatur in* 3. Nota, quod natura cujuslibet continui, sive permanentis, sive successivi, in hoc consistit, quod ejus partes ad aliquod indivisibile intrinsece copulantur, propter quod habent unitatem, et continuitatem, quo facto in actu, vel præciso, ipsa non habent ultra continuitatem. Hoc patet: duæ enim partes lineæ copulantur ad punctum, et per ipsum habent unitatem, quo præciso, vel facto in actu, jam essent discontinuæ; hoc etiam patet per Aristotelem in Prædicamentis.

Secundo nota, quod aliter habent esse permanentia, et aliter successiva. Nam permanentia ad eorum actualem existentiam requirunt simul omnes partes actualiter existentes, non sic autem successiva; sed est satis ad eorum esse, quod partes eorum sint ad aliquod indivisibile copulatæ, et ex connexione ad illud habeant existentiam: non enim requirunt, quod sint eorum partes simul existentes.

Tertio nota, quod licet instans non sit tempus, nec pars temporis per existentiam, tamen per instans actuale tempus dicitur esse in actu. Unde non requiritur ad hoc, quod tempus sit in actu, nisi quod sit in actu aliquod indivisibile continuans partem priorem cum posteriori. Ex his sequitur, quod licet partes temporis non sint actualitate permanentiæ, et præsentialitatis, sunt tamen actualitate cujusdam continuationis, et actualitate successiva; et hoc sufficit in successivis. Unde licet neutra pars temporis sit præsens, quia, cum omnis pars temporis sit prior, vel posterior, præterita, vel futura; tamen tempus dicitur præsens esse sic, quod ista propositio, *tempus nunc est,* est vera: quia actu est continuatio unius partis cum alia, ratione cujus continuationis tempus dicitur habere esse. Unde sicut illa est vera, *motus est nunc,* licet utraque pars motus sit facta, vel fienda, tamen ratione realis continuationis unius partis cum alia ad *mutatum esse,* motus dicitur nunc esse. Observandum est tamen, quod ista propositio, *tempus est nunc,* vel *motus est nunc,* habet duplicem intellectum: unum, quod *nunc* sit mensura actus designati, et illo modo est falsa: quia motus non mensuratur instanti. Alium intellectum potest habere, quod *nunc* dicat mensuram compositionis prædicati cum subjecto, vel hujus veritatis subjecti ad prædicatum; et isto modo est vera: nam in omni propositione vera de præ-

15. *Quid requiratur ad esse temporis.*

senti prædicatum unitur subjecto pro instanti indivisibili, ita ut ejus veritas mensuretur instanti indivisibili : non tamen oportet quod actus designatus per prædicatum mensuretur indivisibili : sed ista stant simul, quod actus designatus mensuretur tempore, et tamen, quod in instanti prædicatum uniatur subjecto. Patet ergo, quod ad esse temporis sufficit, quod sit aliquod indivisibile continuans unam partem cum alia ; ita quod per *esse* instantis denotetur tempus esse.

QUÆSTIO XVI

Utrum tempus sit motus cœli

Aristot. *cap.* 13. *text.* 97. Averroes et interpretes *ibid.* Albert. *tract.* 3. *cap.* 3. D. Thom. *lect.* 11 *et opusc.* 44. Arimin. 2. *dist.* 2. *quæst* 2. *art.* 1 Capreol. *ibid. quæst.* 2. *art.* 3. Ferrarien. *quæst.* 5. Sotus *quæst.* 4. Toletus *quæst.* 13. Pererius *lib.* 12. *cap.* 2. Conimbric. *in exposit. cap.* 11. Compluten. *disp.* 21. *quæst.* 4. *et* 6.

1. ARGUITUR quod non : quia tempus est mensura motus cœli ; igitur tempus non est motus cœli. Tenet consequentia, quia idem non est mensura sui ipsius. Antecedens apparet in *isto* 4. *text.* 27. *et in 6.hujus,text.* 29.ubi probatur,quod omnis motus mensuratur tempore.

Secundo, non cuilibet motui motus cœli est ejusdem generis : igitur motus cœli non est tempus. Antecedens apparet, quia motus localis, et alterationis sunt diversorum generum, imo sunt ad invicem incomparabiles ; ut dicit Commentator *septimo hujus, comm.* 30. Consequentia probatur ex hoc : quia quilibet motus est mensurabilis tempore ; et mensura, et mensuratum debent esse ejusdem generis.

Tertio, aliqui percipiunt tempus, qui non percipiunt motum cœli : ergo, etc. Antecedens patet de existentibus in tenebris, vel in carcere. Consequentia probatur : quia ex quo motus cœli esset tempus, qui perciperent tempus, perciperent motum cœli.

Quarto, quia tempus est idem cœlo, terræ, mari, et ubique, ut dicit Aristoteles 4. *hujus, text.* 111. sed motus cœli non est idem ubique ; quia quando aliquibus est ortus Solis, aliis est occasus, et aliquibus hyems, quando aliis est æstas, quod non esset si motus cœli esset idem apud omnes.

Quarto, sequeretur quod si cœlum non moveretur, nullum esset tempus ; 2.
consequens est falsum, quia adhuc diceretur, quod cœlum quievit per mensem, aut per spatium duorum dierum, aut aliquid hujusmodi ; modo dies, et mensis significant tempus, ergo, etc. Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 4. *text.* 97.

Divisio quæstionis

In quæstione præcedenti visum est, quod tempus est mensura durationis successivæ rei mutabilis ; et quod tempus est motus, et quia motus est idem quod mobile, concludebatur, quod tempus esset mobile, scilicet continue motum, in cujus motu anima considerat prius, et posterius ; et ideo quia motus est mobile, primo videbitur, quantum ad quid mobile est mensurabile tempore. Secundo, quid sit mensura, et quid de ratione mensuræ. Tertio, de quæsito, scilicet quis motus potest dici tempus, et quis non.

Opinio aliquorum de entitate temporis.

Quantum ad primum, notandum quod aliqui imaginabantur tempus esse quamdam successionem; unde sicut putabant locum esse spatium separatum interceptum inter latera continentis, et illud spatium nihil esse ; et ideo ista consequentia non valet, *locus est : igitur locus est aliquid*, secundum ipsos ; ita similiter ponunt de tempore, quod tempus sit quædam successio, quæ omnino

nihil est ; et ideo non sequitur, *tempus est; igitur tempus est aliquid* , vel *aliqua* ; et ex hoc inferunt quod per illud, quod nihil est, mensuramus motus, et successiones eorum , quæ sunt. Improbatio istius opinionis patebit in sequentibus, et per totum istum tractatum : quia ipsa est simpliciter falsa.

3 Secundo, notandum quod mobile potest imaginari mensurari tempore quantum ad tria: Primo, quantum ad partes quantitativas mobilis ; et sic mobile non mensuratur tempore ; sed quantum ad hoc, mensuratur per aliquam mensuram notam, et famosam, ut ulna, aut aliquod consimile. Secundo modo, potest imaginari mobile mensurari tempore quantum ad dispositionem, secundum quam est motus, sicut in motu alterationis, quia per tempus cognoscimus, quanta qualitas est acquisita, vel deperdita ; et sic adhuc non intelligitur. Tertio modo intelligitur, quod mobile mensuretur tempore, ita ut per tempus cognoscatur quandiu mobile movebatur : quia tempus est mensura durationis successivæ rei mutabilis ; et hoc de primo.

Quantum ad secundum, notandum quod per mensuram non intelligitur aliud, nisi illud mediante quo cognoscimus alterum quantum est, ut ulna est mensura : quia per ipsam cognoscimus quantus est pannus, aut alia longitudo. Ex quo patet, quod tempus esse mensuram motus, non est aliud, quam per tempus cognoscere, quantus est motus secundum durationem.

4. *Mensura quid sit et quid de ejus ratione.* Secundo notandum, quod de ratione mensuræ est, quod sit (a) ejusdem generis cum mensurato, ut patet 10. *Metaph. text.* 4. et hoc quantum possibile est ; vel quod simpliciter sint ejusdem generis mensura, vel mensuratum : vel quod saltem habeant conditiones ejusdem generis, secundum quas unum est mensura alterius ; ut quod utrumque habeat longitudinem, vel successionem, vel intensionem, taliter quod secundum longitudinem, successionem, vel intensionem unius poterit mensurari longitudo, successio, et intensio alterius.

Secundo requiritur, quod mensura sit nota : quia aliter per ipsam non possemus cognoscere de aliquo quantum esset. Tertio requiritur, quod sit famosa, aliter unus non posset certificare alteri quanta esset aliqua res per ejus mensuram, nisi scilicet utrique mensura esset famosa, et nota. Quarto requiritur, quod sit invariabilis, quantum possibile est : quia si esset variabilis, statim esset deceptio, judicando de quantitate alterius rei per talem mensuram. Ex quo sequitur, quod non habetur certa, et evidens notitia, quantum est spatium terræ suppositum uni gradui cœli : quia non scitur an pedes hominis essent majores, quam essent tempore, quo mensurabatur, vel minores, vel æquales. Quinto requiritur, quod talis mensura sit minima non simpliciter, sed secundum sensum, ut granum, vel secundum consuetudinem, ut uncia in ponderibus, vel metreta in liquoribus. Ex quo patet, quod aliquid esse mensuratum non est aliud, quam cognoscere proportionem ipsius ad mensuram , qua mensuratur ; et sic patet quid sit de ratione mensuræ : et hoc de secundo.

Quantum ad tertium, ponuntur conclusiones. Prima est ista: Motus cœli est tempus. Probatur, quia ille motus est tempus, per quem propriissime mensuratur duratio successiva ; sed hoc fit per motum cœli : ergo, etc. Major patet : quia per tempus non intelligitur aliud, quam mensura successivæ durationis ; et minor probatur per conditiones mensuræ convenientes motui cœli : 5 *Motus cœli est tempus.*

primo enim motus cœli est unigeneus cuilibet successivæ durationi, et hoc in successione. Secundo, quia motus cœli est maxime notus, famosus, et magis communis omnibus, quam aliquis alter motus. Tertio, quia motus cœli est primus motuum, ut patet 8. *hujus, text.* 75. *et inde*; modo rationabile est, quod primum in aliquo genere sit mensura aliorum ejusdem generis. Quarto, quia motus cœli est invariabilis, quia non potest velocitari, aut retardari: modo de ratione mensuræ est, quod sit invariabilis, ut dictum fuit prius. Quinto, motus cœli est minimus, ut patet *secundo Cœli, text.* 28. *et* 4. *Physic. tit.* 33. *et* 10. *Metaph. text.* 3. et 4. quia est velocissimus; et sic patet, quod motui cœli conveniunt plures conditiones mensuræ, quam alicui alteri motui, et per consequens motus cœli est tempus.

6. *...us cœli ...n est ...us ipsis non ...oscen-...us.* Secunda conclusio: Non cognoscentibus motum cœli, motus cœli non est tempus. Probatur, quia de ratione temporis et mensuræ est, quod sit notum; igitur quibus aliquid non est notum, illud non est eis tempus, vel mensura. Ex quo patet, quod existentibus in carcere, vel in tenebris, motus cœli non est tempus. Secundo, sequitur quod, cum tales percipiant mensuram durationis successive, quod aliquis alter motus a motu cœli est eis tempus, et ideo sit:

...s om- potest tem-...us. Tertia conclusio: omnis motus (b) alicui cognoscibilis, potest esse tempus. Probatur; omne illud potest esse tempus, per quod aliquis potest certificari de duratione successiva, quanta est; sed per quemlibet motum alicui cognoscibilem potest aliquis certificari de duratione successiva, quanta est; igitur quilibet motus alicui cognoscibilis, potest esse tempus. Major patet ex *quid nominis* temporis, et probatur, inducendo in diversis motibus, ut si quæratur, quantum duravit lectio, unus respondebit per spatium eundi duas leucades; et sic motus progressivus est mensura illius durationis. Item, alter potest respondere, quod per tempus decoctionis panis in furno, et sic per motum alterationis judicat de quantitate successivæ durationis; et per consequens motus alterationis est tempus. Item, alii certificantur, quanta sit duratio successiva, per ea, quæ consequuntur motum, ut per sonum, ut si quæratur, quamdiu legisti; respondetur, per horam dicendi unum nocturnum, aut unum Pater noster. Similiter per motum horologii; et aliquando per quantitatem operationis mensuramus motum cœli, de quo minus videtur, quod sit mensurabilis alio motu. Et sic patet, quod quilibet motus alicui cognoscibilis potest esse tempus, cujuscumque generis fuerit ille motus; attamen inter omnes motus, motus cœli propriissime dicitur tempus, eo quod sibi conveniunt plures, et principaliores conditiones mensuræ, quam alicui alteri motui.

Nunc ad videndum, quis motus cœli, vel cujus sphæræ motus dicatur proprie tempus, et cujus non, ponuntur aliæ conclusiones. Prima est: Motus nonæ sphæræ, quam ponunt Astrologi, non est tempus. Probatur, quia ille motus non est tempus qui considerantibus durationes successivas, quantæ sunt, est minime notus; sed inter omnes motus, motus nonæ sphæræ est minime notus, quia a multis negatur aliquam talem esse, nec de ipsa potest haberi experientia sensus: ergo, etc. 7. *Motus nonæ sphæræ non est tempus.*

Sed objicitur: quia primum in unoquoque genere debet esse mensura aliorum ejusdem generis; sed motus ultimæ sphæræ est primus motuum, igitur motus ultimæ sphæræ debet esse tempus. Res-

pondetur, quod motus ultimæ sphæræ non est primus motuum, sed motus totalis diurnus cœli, est primus motuum ; et ille totalis motus principaliter est tempus secundum partes, vel sphæras, quæ sunt maxime notæ, ut patebit per conclusiones sequentes.

Tempus est motus sphæræ Solis. Secunda conclusio. Motus (c) sphæræ Solis inter omnes motus cœlestes, est propriissime tempus. Probatur : quia motus sphæræ Solis est maxime notus omnibus ; et est causa generationis in istis inferioribus ; ut patet. 2. *de Generatione, text.* 58. ergo, etc. Et hujus signum est, quod per motum Solis mensuramus ætates rerum, et quod nomina significantia motum Solis sunt nomina temporis, ut annus, mensis, dies ; igitur, etc.

Tertia conclusio. Præter motum Solis, motus Lunæ propriissime dicitur tempus : quia præter Solem, Luna inter cætera astra cœli est maxime nota, et ideo aliqui mensurant ætates, et durationes rerum temporalium per annos, et menses Lunares ; et propter hoc dicitur alibi, quod Sol, et Luna sunt duo luminaria magna, *Gen.* 1.

8. Ex istis sequitur primo, quod illud quod est tempus uni, non est tempus alteri, et ideo sicut mensura dicitur ad aliquid, ita etiam tempus dicitur alicui tempus. Secundo, sequitur quod plura tempora possunt esse simul, imo de facto plura tempora sunt simul. Tertio, sequitur quod præter motus Solis, et Lunæ, alii motus cœlestes dicuntur tempora, secundum quod sunt magis, vel minus noti.

Ad rationes : Ad primam, negatur consequentia, quia (d) per unam partem motus cœli minorem, potest numerari, et mensurari alia pars major, ut per diem potest mensurari mensis, et per mensem annus.

Ad secundam et tertiam dictum est in quæstione. Ad quartam, tempus est idem in cœlo, et in terra, etc. hæc est impropria locutio, sed debet intelligi, quod omnis motus, sive sit in cœlo, sive in terra, est mensurabilis uno et eodem motu, scilicet motu cœli.

Ad quintam respondetur, quod (e) si cœlum non moveretur, dum tamen aliud moveretur, esset tempus ; sed si nullus esset motus, concedendum esset nullum esse tempus.

ANNOTATIONES

(a) *De ratione mensuræ est quod sit,* etc. 9. *Mensuræ conditiones sunt sex.*
Nota quod conditiones mensuræ sunt sex : Prima est, quod de ratione mensuræ est prioritas, quia nullum prius dependet a posteriori, sed potius e contra : mensuratum autem dependet a mensura. Secunda conditio est, quod de ratione mensuræ est notoreitas. Nam illud, per quod aliquid cognoscitur, est notius illo quod cognoscitur; sed per mensuram res mensurata cognoscitur. Tertia conditio est, quod de ratione mensuræ est simplicitas : quoniam quanto plus aliquid accedit ad simplicitatem, tanto plus habet rationem mensuræ. Quarta conditio est, quod de ratione mensuræ est uniformitas, et regularitas : quoniam nihil potest mensurari per illud, quod est irregulare, et difforme. Quinta conditio est, quod de ratione mensuræ est independentia : quoniam de ratione prioris ut prius, est independentia ; sed mensura est prior mensurato, ex prima conditione : ergo, etc. Hanc tamen independentiam intelligas non absolute, ita ut nullo modo dependeat, quia sic nullum creatum esset mensura, sed intelligas respectu mensurati. Sexta conditio est, quod de ratione mensuræ est unigeneitas, quoniam, ut ait Philosophus 10. *Metaph. text.* 4. quodlibet mensuratur per aliquod sui generis : et hoc non solum secundum rationem analogiæ, ut ponit

Alexander. 9. *Metaph.* sed etiam univocationis.

(b) *Omnis motus alicui cognoscibilis potest esse tempus.* Nota, quod cum tempus consequatur motum, sicut distinguitur motus, ita et tempus; atque adeo sicut motus est duplex, scilicet generalis, qui est motus primi mobilis, et specialis, qui est motus istorum inferiorum : ita duplex est tempus, scilicet generale, et est propria passio primi motus, scilicet primi mobilis : et speciale, quæ est passio motuum inferiorum ; atque adeo sicut omnium mobilium est unus motus generalis, scilicet motus diurnus primi mobilis, ita est unum tempus generale mensurans intrinsece illum motum, et extrinsece omnes motus istorum inferiorum, et de isto tempore dicit Aristoteles quod impossibile est ipsum plurificari, sicut nec mobilia prima, nec motus primi. In omni enim genere entium est dare unum primum, ad quod omnia alia reducuntur. Et sicut cuilibet rei temporali est unus proprius motus, ita etiam est unum proprium tempus ipsum mensurans, et hoc tempus particulare, vel speciale necessario plurificatur, ita ut ad multiplicationem motuum talium, necessario sequatur plurificatio temporum; et hoc non potest facilius probari, quam per hoc, quod tempus istorum inferiorum potest esse realiter, non existente tempore primo, sicut patet Josue 10. et per articulum Parisiensem dicentem, *Dicere quod cessante motu cœli ignis non combureret stupam, error est.* Et si dicatur, si essent plura tempora, ita ut cuilibet motui corresponderet proprium tempus, sequeretur primo, quod etiam essent plura *nunc* simul, plures horæ simul, atque etiam plures dies, cum omne tempus habeat proprium *nunc* continuans suas partes ad invicem ; et essent plures motus uniformes, qui durarent per horam, diem, vel mensem, etc. Sed hoc est impossibile, quia alias duo homines, non possent simul currere, nec etiam duæ actiones possent simul fieri, eo quod non essent factæ in eodem instanti, vel in eadem hora, sed in diversis.

Ad hoc dico, quod mutationes, et motus 11.
non dicuntur fieri simul, quia fiunt in eodem instanti temporis, vel in eadem hora temporis particularis, vel quia intrinsece mensurantur eadem parte motus, sed dicuntur fieri simul, quia fiunt in eodem *nunc*, vel in eadem hora temporis universalis, et mensurantur eadem parte ipsius, non quidem intrinsece, sed extrinsece : quando ergo duæ aliquæ actiones simul existunt, et mensurantur eadem parte temporis primi, tunc dicuntur factæ simul : quando vero factæ sunt in alia, et alia parte temporis primi, tunc dicuntur non esse factæ simul : Quare non inconvenit, ut docet hîc Scotus in secundo corollario tertiæ conclusionis, esse simul plura *nunc*, et plures horas, atque dies particularis motus, et temporis. Nam aliud *nunc* numero est illud, quo mensuratur *mutatum esse* hujus mobilis, ab illo *nunc* quo mensuratur *mutatum esse* alterius mobilis ; et alia hora est, qua mensuratur cursus horarius Francisci ab illa, qua mensuratur cursus horarius Antonii ; et alius est dies numero, quo mensuratur motus diurnus Petri, atque adeo illa *nunc*, illæ horæ, et illi dies sunt simul, esto quod illa mobilia simul mutentur, vel moveantur, neque hoc est contra Aristotelem ponentem tantum unum tempus omnium, quæ sunt in cœlo, terra, et mari, quia, sicut dixi, Philosophus loquitur de tempore primo, quod est mensura intrinseca primi motus, et extrinseca omnium aliorum motuum.

(c) *Motus sphæræ Solis inter omnes motus* 12.
cœlestes, est propriissime tempus. Nota, quod ideo ponitur potius tempus in motu primi mobilis, quam in motu alterius orbis: quia orbes proprii planetarum sunt ab Occidente in Orientem, quæ non sunt ita veloces, nam Luna movetur in mense, Sol in anno, et alii aliis temporibus, ut Astrologia docet : nec sunt ita uniformes, neque per illos distinguuntur dies, et noctes. Sed primum mobile, quotidie facit integrum circulum secum rapiens omnes orbes, et ideo motus ille Solis,

quo distinguimus dies, et noctes, est peculiaris primi mobilis ; et idcirco illic est tempus. In hac ergo conclusione non loquitur Scotus de motu proprio, et naturali sphæræ Solis, sed de motu quo rapitur a primo mobili, eo quod motus primi mobilis maxime innotescit nobis per motum raptum Solis, et ideo Sol, sive cursus ejus est nobis, ut temporis signum.

(d) *Per unam partem cœli minorem potest numerari, et mensurari alia pars major.* Nota quod tempus, eo quod quantitas est, est sui mensura passiva, id est, est mensurabile, et mensura activa illius est ista pars indivisibilis, quæ realiter idem est cum tempore mensurato, sola intellectus abstractione separata ad ipsummet tempus mensurandum : sicut, verbi gratia, in quantitate istius continuæ tabulæ possumus intellectu partem, quæ unius sit palmi, abstrahere, et intellectu hanc retinentes, quantitatem tabulæ tali palmo mensurare, secundum quod cæteris partibus tabulæ correspondet ; et hoc forte est quod Aristoteles ait tempus, sine intellectu non esse. Quasi dicat, quod, cum tempus seipso mensuretur, ad hoc necesse est, quod intellectus aliquam partem temporis abstrahat, ut cæteras illa mensuret. Intelligendum est tamen quod illa pars est temporis mensura intrinseca, aliorum autem extrinseca. Quemadmodum in ulna lignea signantur tres pedes, quæ sunt tres tertiæ : illa pars tertia est intrinseca mensura illius ligneæ binæ, extrinseca autem panni, et aliorum, quæ illa tertia mensurantur ; ita una hora est intrinseca mensura illius motus cœli (nam vicies quater multiplicata metitur totum circulum diurnum), sed extrinseca mensura nostrarum actionum.

(e) *Quod si cœlum non moveretur*, etc. Nota, quod juxta verba Philosophi *in hoc* 4.

13. *Quies mensuratur tempore per accidens.* quies per accidens mensuratur tempore ; quod sic imaginor, quia eo quod tantus motus posset fieri in tanto tempore, ideo per hoc quod aufertur motus per tantum tempus, secundum mensuram motus, qui posset fieri in tanto tempore, judicamus tantam quantitatem esse quietis, et dicimus durare quietem per unum diem : quia igitur motum illum, si esset tempus, mensuraret per se, ideo et quies, cujus quantitas mensuratur ex quantitate motus, qui posset fieri in tanto tempore, dicitur mensurari tanto tempore, et hoc est per accidens : sicut si imaginaretur vacuum, ita ut nullum corpus esset infra latera domus, certe tunc dicerem vacuum esse tantæ quantitatis, puta decem pedum in longitudine, non quod secundum veritatem illud illam quantitatem haberet, cum nihil sit, sed per accidens ; quia corpus tantæ quantitatis natum est in tali loco recipi. Cæterum non posset tempus mensurare quietem per accidens nisi per se mensuraret aliquem motum, quia nullo existente motu, nullum esset tempus, ut scite hic docet Scotus.

EXPOSITIO TEXTUS

Accipiendum (1) *est autem*, *etc*. 14 Text.
Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo inquiritur definitio temporis ; et primo facit hoc. Secundo solvit rationes, quibus probabatur in alio capitulo, tempus et *nunc* non esse, ibi : *Et motus semper*. Item, primo probat duas conclusiones. Secundo infert definitionem temporis, ibi : *Hoc est enim tempus*. Primo ponit duas conclusiones. Secundam ibi : *At vero et tempus*. Prima conclusio est ista, quod tempus est aliquid ipsius motus. Probatur, quia illud est motus, vel aliquid ipsius motus, quod non potest percipi sine perceptione motus ; sed tempus ( ) non potest percipi sine motu, et non est motus, quorum utrumque probabatur in alio capitulo : igitur tempus est aliquid ipsius motus. *Temp[us] aliq[uid] mot[us]*

Cum autem (2) *quod movetur*. Hic ponit secundam conclusionem : et primo præmittit tres suppositiones. Secundo, ponit secundam conclusionem, ibi : *At* 1[…] Text 9[…]

vero, et tempus. Prima suppositio est, quod tam (b) magnitudo, quam motus, quam tempus sunt continua, tamen continuitas magnitudinis prior est continuitate motus, et continuitas temporis posterior est continuitate motus. Secunda suppositio est, quod in tempore (c) est prius et posterius. Probatur, in magnitudine, et in motu est prius et posterius; igitur et in tempore, quia ista se invicem consequuntur. Notandum (d) circa hoc, quod dicit, quod continuitas posterius est in tempore, quam in motu, vel in magnitudine; quod hoc non debet intelligi, quantum ad rem, quia secundum multos eadem res est magnitudo, motus, et tempus; sed intelligitur quantum ad rationes, a quibus sumuntur ista nomina, *motus* et *tempus*: quia ratio secundum quam aliqua res dicitur tempus, præsupponit rationem, secundum quam eadem res dicitur motus, et una est posterior alia. Tertia suppositio, quod prius et posterius in motu, sunt idem ens quod motus, differunt tamen a motu secundum rationem, et dicit Aristoteles quod motus est in quantitate, et prius, et posterius in numero. Ad quod intelligendum, notandum, quod ad intelligendum prius, et posterius in motu, oportet uti ratione distinctiva unius partis ab alia, secundum autem intellectionem motus non oportet uti tali ratione distinctionis; ideo propter illam rationem dicit Commentator quod prius et posterius est in numero.

At vero (3) *tempus.* Hîc ponit secundam conclusionem, quod tempus est aliquid ipsius motus secundum prius et posterius. Probatur, quia secundum illud tempus est aliquid ipsius motus, per cujus perceptionem in motu, percipitur tempus, et quod si non percipiatur, tempus non potest percipi; sed percipiendo prius et posterius in motu, percipitur tempus; et si non (e) percipiatur prius, et posterius, non percipitur tempus; igitur tempus est aliquid ipsius motus secundum prius et posterius. Major nota est, et minor apparet: quia in motu vehementis delectationis bene percipimus motum, tamen propter delectationem non attendimus ad distinguendum inter prius, et posterius in illo motu; et ideo non percipimus tempus nisi valde modicum, dato adhuc quod sit magnum; et sic patet, quod quando percipitur differentia prioris et posterioris, quod tunc percipitur tempus, et quando non, non percipitur.

Hoc enim (4) *est tempus.* Hîc infert de- Text. 101.
finitionem temporis; et primo ponit definitionem. Secundo infert corollarium. Tertio declarat definitionem. Secundum ibi: *Non ergo motus.* Tertium ibi; *Signum autem.* Definitio est ista, quod *tem-* *Definitio temporis.*
pus est numerus motus secundum prius, et posterius. Et potest sic declarari ex prædictis, quod tempus est aliquid motus secundum prius, et posterius, ut probatum est: et manifestum est, quod omnis motus est mensurabilis tempore, vel secundum totum, ut si motus sit finitus, vel secundum partem, ut si motus sit infinitus: ideo patet, quod tempus est mensura motus secundum prius, et posterius. Sed dubitatur, quare Aristoteles non definit tempus per mensuram, sed per numerum? Respondetur, quod causa est, quia solemus communiter mensurare alios motus per motum corporis cœlestis; et hoc non potest esse secundum totum motum ejus, et secundum aliquam partem, cui motus mensuratos æquamus, vel proportionamus; et ideo in definitione temporis ponitur numerus, et non mensura.

Non ergo motus. Infert corollarium, 17.

Tempus non est motus, sed numerus motus. quod tempus non est motus, sed numerus motus ; et debet intelligi, quod ista non est definitio temporis : tempus est motus ; et videtur hoc explicare in particula sequenti, quando dicit, *sed est motus secundum numerum*, id est, est motus secundum quod motus est numerus, vel mensura alterius motus.

Text. 102. *Signum* (5) *autem*. Hic declarat definitionem, videlicet, quod tempus debeat esse motus, signum est, quod sicut numerus dicitur multus, vel paucus, ita tempore cognoscimus motum esse majorem, vel minorem. Et tunc ad ostendendum qualis numerus est tempus, distinguit quod duplex est numerus : *Numerus est duplex* quidam est numerus numeratus, et alius numerus, quo numeramus ; et ille quo numeramus, accipitur aliquando solum pro actu animæ, et aliquando pro re numerata, mediante qua mensuramus aliam rem, connotando cum hoc actum animæ : modo tempus est talis numerus numeratus per animam, mediante quo mensuramus alia, id est, alios motus.

Text. 103. *Et ut* (6) *motus semper*. Hic solvit rationes adductas in alio capitulo ad probandum *nunc*, et tempus non esse ; et primo solvit illas de tempore. Secundo, illas de *nunc* ibi : *Ipsum autem nunc*. Unde in alio capitulo factæ fuerunt duæ rationes ad probandum tempus non esse, quarum prima erat : illud totum non est, cujus partes non sunt, etc. et secunda, illud totum divisibile, quod habet aliquas partes non est, nisi illæ partes sint, etc. Respondetur negando majorem utriusque ; quia (f) sicut motus consistit in hoc, quod semper est aliud, et aliud ipsius motus, ita etiam *esse* temporis consistit in hoc, quod continue est alia, et alia pars temporis ; et qualiter hoc debeat intelligi, tenendo quod motus sit mobile, videbitur in quæstione de motu locali.

Ipsum (7) *autem nunc*. Hic solvit rationes, quæ probant *nunc* non esse, et ponit duas conclusiones. Secunda ibi : *Sequitur enim ut dictum est*. Prima conclusio est, quod *nunc* aliquo modo manet idem per totum tempus, quia secundum quod *nunc* est ipsum mobile, secundum hoc manet idem. Secunda conclusio est, quod *nunc* secundum rationem non manet idem, id est, secundum denominationem extrinsecam. 18. Text. 1

Sequitur enim ut dictum est. Hic probat dictas conclusiones : quia (g) sicut se habet mobile ad motum, ita *nunc* ad tempus ; sed mobile manet idem per totum tempus secundum rem, et est continue aliud, et aliud secundum extrinsecam denominationem : igitur similiter *nunc* manet idem per totum tempus secundum rem, et est continue aliud, et aliud, secundum extrinsecam denominationem. Major patet : quia sicut per mobile cognoscimus prius, et posterius in motu, ita per *nunc* cognoscimus prius, et posterius in tempore. Minor etiam patet, quia denominatione extrinseca, Coriscus denominatur alter, quando est in theatro, et alter quando est in foro; et ideo ita similiter mobile, quod dicitur *nunc*, manet idem per totum tempus, sed continue dicitur aliud, et aliud extrinseca denominatione. *Vide tradic... nem ... mara...*

ANNOTATIONES

([a]) *Tempus non potest percipi sine motu.* Nota, quod non solum tempus per motum cognoscimus, verum et e converso per tempus motum cognoscimus. Quemadmodum enim qui aliqua dulci contemplatione, aut studio delectatur, eo quod non sentit laborem motus, non cognoscit quantum tempus studuit : ita e contrario infirmi, qui graviter ferunt motum febris, putant majus tem- *Tem... cogn... mus... motu... e co...*

pus transisse, quam transivit, et ideo neutri bene judicant tempus per motum, sed utrique e contrario per tempus cognoscunt quantum motum passi sunt; ut cum hora pulsat, qui dulciter studet, intelligit plus studuisse, quam putarat; et febricitans minorem motum febris transisse, quam crediderat: atque adeo, cum adeo sint conjuncta tempus et motus, vel tempus erit motus, vel aliquid ejus, et cum non sit motus, nempe formaliter, sequitur ut sit aliquid ejus, nimirum aut pars, aut passio ejus.

...ntinuo-...m tria ...nt ge-...a.

(b) *Tam magnitudo, quam motus, quam tempus sunt continua.* Nota, quod tria sunt continuorum genera, scilicet magnitudo, motus, et tempus; verum sicut continuitas magnitudinis est causa continuitatis motus, ita continuitas motus est causa continuitatis temporis; verbi gratia, motus non est nisi transitus ab uno termino in alium, et ideo motus sequitur magnitudinem, id est, ex eo, quod mobile attingit priorem partem spatii, nempe sibi propinquiorem, quam posteriorem illi continuam, motus ipse habet partes continuas; et quia motus est continuus, et tempus est continuum, nam quantus est motus, tantum est tempus. Primo ergo convenit continuitas magnitudini; secundo, motui; tertio, tempori.

20 *...ius et ...terius ...primo ...agni-...dine, ...de in ...u, pos-...o in ...pore.*

( ) *In tempore est prius, et posterius.* Nota quod sicut non aliunde est actio continua, nisi quia magnitudo est continua, et quia, actio est continua; aggregatum ex priori, et posteriori, in quo ratio temporis consistit, est etiam continuum; ita prius et posterius in loco, per quem mobile movetur, est causa prioris et posterioris in motu, et prius et posterius in motu est causa prioris, et posterioris in tempore; ita ut prius et posterius reperiantur primo in magnitudine; secundo in motu, et tertio in tempore: est tamen prius et posterius in magnitudine per quam mobile movetur secundum positionem et situm partium. In magnitudine enim, quam habes ante pedes jacentem, prius et posterius accipitur respectu tui; ut quod tibi est propinquius sit prius, quod vero magis distat, sit posterius. In motu vero, quia non est res permanens, non est per se prius et posterius, positione; sed per respectum ad magnitudinem, ut illa pars motus sit prior, qua transitur prima pars magnitudinis; et illa posterior, qua transitur posterior; in tempore autem est prius et posterius propterea, quia alterum sequitur alterum, id est, quia tempus insequitur motum, et e converso.

(d) *Notandum circa hoc*, etc. Nota quod Scotus dat hîc modum sustinendi opinionem Nominalium affirmantium tempus, et motum idem esse quod mobile, quam tamen in libris Sententiarum sequitur, ut diximus supra.

(e) *Si non percipiatur prius et posterius, non percipitur tempus.* Nota quod Themistius et Philoponus in hunc textum dicunt, quod dupliciter cognoscimus tempus; scilicet aut cognoscendo duo *nunc* tanquam extrema unius successionis; aut cognoscendo unum *nunc* tanquam terminum prioris, et initium posterioris; nam etiam isto modo cognoscimus tempus, utpote præteritum, et futurum, adeo quod sensus litteræ est, quod si non cognoscamus vel medium inter duo *nunc*, vel unum *nunc* tanquam continuativum prioris, et posterioris, non cognoscimus tempus; si tamen cognoscamus vel medium inter duo *nunc*, vel duo extrema ejusdem successionis, tunc cognoscimus tempus. Cæterum, si sentiamus solum *nunc* præsens absolute, non considerando, quod est terminus præteriti, et initium futuri, non cognoscimus tempus. 21.

(f) *Quia sicut motus consistit in hoc*, etc. Nota quod *esse* temporis non est secundum permanentiam partium ejus simul, sed esse ejus consistit in essendo aliud post aliud: nam, ut dictum est, *esse* temporis sequitur *esse* motus, tam secundum continuitatem, quam secundum prioritatem, et posterioritatem; *esse* autem motus et specialiter motus localis, non est secundum permanentiam partium simul, sed in esse aliud post aliud; non est tamen totaliter simile de motu, et

tempore : est enim differentia in hoc, quod apud diversa mota non est idem motus, sed bene idem tempus.

22. *Nunc idem quomodo sit in toto tempore.*

(g) *Sicut se habet mobile ad motum*, etc. Nota, quod sive quantitas et punctum distinguantur a re quanta, sive non, imaginandum est, quod si punctus trahatur per aliquam planitiem, vestigium ejus est linea : et ideo ad imaginationem ex puncto eodem numero indivisibili fit magnitudo. Et quia continuitas motus resultat ex continuitate magnitudinis, per quam res movetur, ex priori et posteriori in magnitudine cognoscimus prius, et posterius in motu ; esto ergo quod id, quod movetur, quod fingitur esse punctum, sit lapis ; cognoscimus tunc prius, et posterius in motu, propterea quod eadem res aliter, et aliter se habet in diversis partibus spatii, ut existentia mobilis in priori parte spatii sit prius in motu, existentia vero in posteriori parte sit posterius. Illud autem prius, et posterius in successione motus est tempus : atque adeo sicut punctum unum fluens facit magnitudinem, ita ad imaginationem, unum *nunc*, puta una eademque existentia mobilis, quatenus fluens secundum prius, et posterius, facit tempus. Sicut ergo tempus sequitur motum, ita *nunc* sequitur mobile : et sicut ipso *nunc* distinguimus præteritum a futuro, ita ipso mobili distinguimus spatium pertransitum a transeundo. Unde spatium, quod est a principio sui usque ad mobile, dicimus esse pertransitum, et quod est a mobili usque ad finem, esse pertranseundum. Unde constat, quod sicut per totum motum ipsum mobile, sive illud, quod movetur est idem, differens solum secundum *esse*, scilicet, secundum quod ipsum est in alio, et alio situ ; ita est idem *nunc* in toto tempore secundum substantiam ; diversum autem secundum *esse*, quod quomodo debeat intelligi, explicandum est.

23 *Nunc est minima entitatis.*

Unde observandum est primo, quod *nunc* est minimæ entitatis, et non permanens, ideo cum summa difficultate potest manifestari quid sit ; et an unum, vel plura, nisi comparetur ad aliquod indivisibile permanens, puta, ad punctum, vel ad mobile : et propter hujusmodi difficultatem Philosophus *in hoc* 4. *text. 121.* loquitur proportionaliter de puncto, et instanti.

Secundo observandum est, quod instans (ut docet Joan. Can. 4. *Physic. quæst. 6. artic. 3. dub. 1.*) quantum ad *quid nominis* uno modo dicitur idem quod non stans ; ideo dicitur de aliquo homine, quod est instabilis. Alio modo idem est, quod imminens vel appropinquans, unde dicitur de aliquo festo, quod imminet, vel appropinquat, vel instat ; et utroque modo accipitur instans : est enim primo modo non stans, sed raptim transiens, et est secundo modo imminens, vel appropinquans, quia de tempore non habemus nisi *nunc*.

Tertio observandum est, quod sicut se habet punctum in linea, et *mutatum esse* in motu, ita instans in tempore ; horum autem quodlibet habet esse reale, incompletum tamen.

Quarto observandum est, quod inter instans et instans debet tempus mediare : ratio est, quia duo instantia cum sint indivisibilia, non faciunt extensionem : nec unum instans additum instanti facit illud majus, sicut punctum in linea alteri additum, non extendit lineam, aut facit illam majorem ; unde sicut inter quælibet duo puncta in linea datur linea, ita inter quælibet duo instantia, datur tempus.

Quinto observandum est, quod *instans est quædam mora indivisibilis partes temporis continuans inter sese* : idem enim instans est hujus horæ finis, et sequentis principium, ita Aristoteles *in hoc* 4. et probatur, instans est aliquid temporis ; ergo aliqua mora : sed non extensa, quia non est tempus ; ergo indivisibilis. Et quod sit continuans partes temporis, patet : quia sicut se habet punctum in linea, ita instans in tempore ; sed punctum continuat partes lineæ ; ergo et instans partes temporis. 24. *Instan[s] quid sit*

Sexto observandum est, quod instans non est pars temporis : quia sicut se habet *mutatum esse* in motu, et punctum in linea, ita instans in tempore; sed *mutatum* *Instan[s] non e[st] pars te[m]poris.*

esse non est pars motus, nec punctum est pars lineæ ; ergo nec instans est pars temporis, ergo motus est pars motus, et linea pars lineæ : et similiter tempus pars temporis. Nam linea addita parti lineæ, facit majorem lineam, et pars motus addita parti motus, facit majorem motum, et temporis pars parti temporis addita majus tempus constituit ; sed *mutatum esse* additum alteri *mutato esse* non facit majorem motum ; et punctum alteri puncto additum non facit majorem lineam ; et instans alteri instanti additum non facit majus tempus ; ergo nec *mutatum esse* est pars motus, nec punctum est pars lineæ, neque instans est pars temporis ; tunc ultra motus additus motui, facit illum majorem, et linea addita lineæ illam extendit, et similiter tempus tempori additum : ergo et motus est pars motus, et linea lineæ, et tempus temporis est pars.

25. *...nio Nominalium ...omodo ...n non ...n toto ...pore.* His observatis, quidam dicunt, quod sicut motus non importat nisi mobile, et tempus importat motum, ita hoc nomen *instans*, sive hoc adverbium *nunc*, non importat aliquam rem distinctam secundum se totam ab ipso mobili ; hoc tamen non obstante, ipsi mobili conveniunt diversæ intentiones, sive diversa prædicata ; et hoc est quod dicit hîc Philosophus, *nunc* esse idem secundum *esse*, et diversum secundum rationem : hæc est opinio Nominalium, quam hîc defendit Scotus. *...io Nominalium ...citur.* Cæterum, hæc sententia est contra Philosophum et Commentatorem ejus ; tum quia dicit Aristoteles motum esse actum mobilis, et esse in mobili sicut in subjecto ; et similiter motum *esse* mobilis passionem, et contradicit Commentatori 3. *Physic. comment.* 3. ubi dicit, quod motus est actio motoris in motore, et non habet esse nisi in moto. Tum quia contradicit Philosopho in textu præsenti ; ubi dicit, quod sicut motus semper est alius, et alius, sic et tempus ; ubi expresse vult, quod tempus et motus sunt successiva et continua ; non sunt ergo res permanentes, sicut illi fingunt, et Commentator dicit, quod partes temporis veniunt quædam post alias, et non simul sunt, sicut est dispositio in partibus motus : quoniam quædam inveniuntur post alias, non sunt ergo res permanentes. Quod etiam sit falsum, quod instans non sit nisi mobile, ex eo apparet : quia secundum Philosophum, instans est numerus ejus, quod fertur, id est, ipsius mobilis ; sed mobile non est numerus sui ipsius. Item, dicit Aristoteles quod instans continuat partes temporis, et discontinuat, ita ut sit ibi continuatio partium temporis, et divisio ; sed ista non conveniunt mobili. Similiter dicit Philosophus quod non contingit uti uno *nunc* pro duobus, quia *nunc* non permanet, sed si *nunc* esset ipsum mobile, sequeretur quod nunc permaneret, et possemus uti uno *nunc* pro duobus. Scotus etiam *in secundo disp.* 2. *quæst.* 3. oppositum sentit, ut statim videbimus.

Aureolus *in* 2. *sentent. dist.* 2. dicit, 26.
quod cum tempus non habeat esse præter animam, imaginatur Aristoteles continuationem temporis esse ab anima, eo modo quo imaginatur Mathematicus punctum per fluxum suum causare lineam ; nam sicut apud Mathematicos punctum fluens causat lineam, sic quod idem punctus secundum substantiam manet idem in toto fluxu, et solum variatur secundum *esse*, prout intelligitur esse in alio, et alio situ : ita nunc fluens causat tempus, et est idem in toto fluxu secundum substantiam, differens secundum *esse*. Nam sicut Mathematicus volens imaginari lineam rectam, imaginatur fluxum unius puncti in rectum : et volens imaginari lineam circularem, apprehendit fluxum puncti circularem, sic secundum Aristotelem est de instanti : quoniam si velim facere tempus præteritum in actu, imaginabor *nunc* fluere usque ad istum præsens signatum : et si velim facere tempus futurum in actu, imaginabor quoddam indivisibile fluere ab isto *mutato esse* semper in posterius, ille fluxus est ipsum tempus.

Sed hæc positio stare non potest, dicit enim tria falsa: Primum, quod tempus sit *Opinio Aureol. improbatur.*

ab anima : hoc enim præterquam quod contradicit Aristoteli *in hoc* 4. *text.* 108. ut probant subtiliter Albertus de Saxonia, et Joan. Canon. 4. *Physic. quæst.* 6. est etiam articulus excommunicatus Parisiis ab Episcopo Parisiensi, et a tota universitate, et ponitur sub 94. errore. Secundum falsum est, quod instans fluat, quia indivisibile non potest fluere, nec moveri, ut patet 6. Physic. text. 86. et inde : et imaginationem Mathematicorum credo esse falsam, nec Aristoteles in hoc 4. loquitur de mente sua ; sed forte hoc dixit juxta opinionem Mathematicorum. Tertium etiam falsum est, quod instans per fluxum causat tempus, quia quod est terminus rei, non potest esse causa ejus ; instans est terminus temporis ; ergo, etc.

27. Ægidius in 4. Physic. in expositione text. 104. quem sequitur Tartaretus 4. Physic. 5. dicit quod Philosophus per instans secundum substantiam intellexit mobile : et certum est, quod primum mobile manet idem in toto tempore. Et appellat primum mobile instans extrinsecum, quia primum mobile motu suo, et suo fluxu causat tempus. Per instans vero secundum esse, intellexit indivisibile in tempore, quod indivisibile continuat partes temporis ad invicem : et tale instans non manet idem in toto tempore, sed plura debent esse in tempore hujusmodi indivisibilia. Hanc opinionem explicans Sotus 4. Physic. quæstione 4. ultima dubitatione principali, inquit, quod planus sensus Aristotelis est, quod quemadmodum punctum motum per aliquam planitiem a Mathematicis fingitur facere lineam, ita existentia mobilis continuo fluens per omnes morulas, quas mobile facit in spatio, intelligitur facere tempus. Itaque ipsamet existentia mobilis, quæ in se considerata realiter est una, et eadem numero, considerata ut in diversis morulis est, et dicitur plura instantia sola ratione diversa : igitur si teneatur, tempus esse accidens numero distinctum a mobili, et motu, solum sunt ponenda infinita instantia numero distincta, quæ continent partes temporis, et instans permanens solum appellanda est existentia mobilis, non quod continuet partes temporis, sed quod suo fluxu ad imaginationem intelligitur facere tempus. Addit tamen ipse, quod si tempus (ut ipse opinatur, et defendit 3. Physic. quæst. 2.) non distinguitur numero a motu et mobili, sed solum ad hunc sensum realiter, quod est res alterius Prædicamenti a mobili, quam vocat distinctionem formalem, et quidditativam ; tunc non est opus ponere infinita instantia numero distincta ; sed ipsamet existentia mobilis sub illa ratione, qua *nunc* est in aliqua morula, et momento, in qua immediate ante hoc non fuit, nec immediate post hoc erit, est *nunc* indivisibile præsens, atque illa ratio primi mobilis, quæ nunquam perseverat in eodem loco, et morula, sed semper succedit, ac fluit a præterito in præsens, et a præsenti in futurum, est tempus.

Et hic (inquit) est planus sensus verborum Aristotelis in text. 104. quod ipsum *nunc* sequitur id, quod fertur, ut tempus motum, id est, quemadmodum tempus se habet ad motum, ita *nunc* ad mobile, quod est dicere, quemadmodum mobile unum et idem, illa ratione, qua est successive, et continue in alia parte spatii, quæ sunt positione, et situ priores et posteriores, habet rationem motus ; ita existentia ipsius mobilis una et eadem in alio momento, et morula, quæ sunt priores et posteriores duratione, et ordine præteriti, et futuri, est *nunc*, ex cujus fluxu fit tempus. 28

Javellus 4. Physic. quæst. 25. alio modo respondet, quem dicendi modum tangit etiam Burleus 4. Physic. in expositione text. 107. Isti dicunt primo, quod duplex est instans in tempore, scilicet extrinsecum, et intrinsecum : extrinsecum est, quod suo fluxu imaginatio causat tempus, sicut apud Geometram punctus extrinsecus causat lineam, et hoc instans extrinsecum non est pars temporis, nec terminus, nec continuans tempus : instans autem intrinsecum est illud, quod terminat, continuat,

et dividit tempus, et est de intrinseca ratione temporis. Secundo dicunt, quod mobile, ut est sub motu, potest bifariam considerari: Primo, quoad substantiam, vel quoad suum esse substantiale præcise. Secundo quoad esse accidentale, quod sibi accidit, quatenus est sub motu, prout aliter, et aliter se habet in toto motu, ut, verbi gratia, in prima parte motus, est in hoc *ubi*, et in alia parte in alio *ubi*. Si mobile consideretur primo modo, sic est unum, et idem in toto motu, nam motus habet unitatem ab unitate mobilis, ut dicitur quinto Physic. at si consideretur secundo modo, sic est diversa, et accidentaliter plura, secundum illa diversa esse sibi accidentalia, quæ solemus appellare momenta, vel mutata esse.

[M]obile ut [e]st sub [m]otu bifa[ri]am con[s]iderari [p]otest.

29. Tertio, dicunt quod illud instans extrinsecum temporis non est substantia primi mobilis, nec pura negatio, ut aliqui opinantur: sed est unitas de genere Quantitatis ipsius mobilis, non secundum substantiam immediate, et simpliciter, sed unitas mobilis accidentalis prout est sub forma, secundum quam est motus, puta sub *ubi* fluente. Instantia autem intrinseca sunt diversa esse instantis extrinseci, quia sicut se habent *mutata esse* ad ipsum mobile, ita instantia intrinseca ad extrinsecum; *mutata esse* sunt diversa esse, quæ accidunt mobili, ut aliter, et aliter se habet in motu; ita et instantia intrinseca sunt diversa esse instantis extrinseci, prout suo fluxu imaginario causat tempus.

Ex his dicunt ad difficultatem, quod si fiat sermo de instanti extrinseco, sic est tantum unum secundum substantiam in toto tempore; si autem loquamur de instanti intrinseco terminante, et continuante tempus, sic non est unum tantum; sed plura realiter, duo quidem realiter terminantia omnem signatam temporis partem: verbi gratia, in una hora est primum, et ultimum instans; et alia sunt infinita in potentia, prout hora est divisibilis in partes infinitas.

30. Jandunus 4. Physic. quæstione 21. alio modo imaginatus est esse unum instans secundum substantiam in toto tempore, et diversum secundum esse. Dicit namque quod mobile bifariam considerari potest, uno modo secundum se; alio modo quantum ad suum *mutatum esse*. Mobilis secundum se sumpti est aliqua mensura, quæ non potest esse tempus, quia tempus est mensura motus. Unde relinquitur, quod illa mensura sit instans secundum substantiam, et per instans secundum substantiam intelligit mensuram mobilis secundum se; et per instans secundum esse intelligit *mutatum esse* ipsius mobilis secundum actum: sicut enim idem fluxus realiter est motus et tempus, sic unum et idem indivisibile est terminus motus, et temporis. Unde *mutatum esse* actu existens in mobili, dum movetur est idem quod instans secundum esse: sed dicitur instans in habitudine ad tempus, et in habitudine ad motum, *mutatum esse*. Et subdit, quod mobilis est duplex esse: Unum est *esse* primum, et substantiale, et aliud est *esse* accidentale; modo constat, quod mobile per totum manet unum, et idem secundum *esse* substantiale primum; sed non manet unum, et idem secundum *esse* accidentale, imo diversificatur secundum talia *esse*. Sic etiam ipsum instans habet unum *esse* substantiale, et aliud esse accidentale; *esse* quidem substantiale ipsius instantis secundum substantiam, est ipsum esse id, quod est mensura ipsius mobilis secundum se: *esse* vero accidentale, est mutatum esse hoc, vel illud, vel aliquid hujusmodi; ita ut secundum istum virum, idem instans quatenus est mensura mobilis, secundum esse mobilis substantiale manet idem secundum substantiam in toto tempore, sicut substantiale esse mobilis idem manet in toto motu; sed non manet idem secundum *esse*, quoniam cum diversa sint *esse* accidentalia mobilis, hoc est, diversa *mutata esse*, sunt etiam diversa instantia secundum *esse*. Istæ opiniones, præterquam quod multa falsa dicunt, quæ non est hic locus impugnandi, non salvant quomodo idem *nunc*

Mobilis est duplex esse.

sit idem secundum substantiam, et diversum secundum *esse*, ut vult hîc Aristoteles.

31. Ideo Burleus, loco supra relato, inducit alios tres dicendi modos : Primus est, quod idem instans numero manet realiter in omni differentia temporis successive, quoniam illud idem instans, quod prius fuit futurum, postea est præsens, et deinde est præteritum ; atque ita instans manet idem secundum substantiam in omni differentia temporis ; sed variatur secundum *esse*,quia aliud *esse* habet, cum est futurum, quia tunc habet *esse* in potentia, et aliud *esse* cum est præsens ; quia tunc habet *esse* in actu, et aliud *esse* habet cum est præteritum. Hic modus dicendi potest sic explicari, quod sicut motus est alius, et alius secundum prius et posterius , et tamen est idem secundum omnes suas partes ; ita instans est aliud, et aliud secundum prius, et posterius ; est tamen idem secundum se totum, id est, quod instans, ut est in alio, et alio tempore, scilicet in præterito, vel futuro, est diversum ; manet tamen semper idem in toto tempore sublata consideratione prioris, et posterioris.

32. Secundus modus dicendi est, quod idem instans manet idem secundum substantiam, id est, secundum subjectum : quia omnia instantia temporis sunt in eodem subjecto successive ; sed tamen instans variatur secundum *esse*, hoc est in entitate : quia unum instans non est idem ens, quod aliud instans, quamvis succedat sibi in eodem subjecto. Et potest hic modus dicendi ita explicari, scilicet quod in tempore sunt plura instantia formalia ; realiter tamen, et subjective est unicum instans in toto tempore : nam sicut in motu sunt plura *mutata esse* formalia, quia aliud *mutatum esse* est, quo nunc moveor, et aliud quo postea movebor, ita in tempore aliud instans formaliter est, quo nunc dicor esse in tempore, et aliud, quo postea ; ergo formaliter in tempore sunt plura instantia. Tunc ultra, sicut in motu est unum *mutatum esse* ratione subjecti, quia illud aliud, et aliud *mutatum esse* habet idem subjectum; ita in tempore, quamvis primum *nunc*, sive instans sit formaliter diversum ab alio *nunc*, subjective tamen, id est, ratione subjecti, sunt unum *nunc* realiter : et ratio est, quia sicut in tempore sunt multæ partes, et tamen tempus est unum ratione motus , ita instantia formaliter sunt plura, ratione tamen subjecti unum.

Tertius modus dicendi est, quod sicut punctum ductum per planum facit lineam, ita instans, quod dicitur primum *nunc* in tempore, ductum facit tempus : est tamen aliud, et aliud, ut est prius et posterius, præteritum et futurum : et hic modus dicendi est modus Aureoli, quem supra improbavimus.

Joannes de Magistris 4. Physic. quæst. 7. art. 1. in primo sciendum, difficultate quinta, supponit duo : Primum,quod quælibet pars temporis componitur ex duabus partibus, inter quas est unum instans reale, realiter continuans illas partes ad invicem, quia quælibet pars temporis est tempus. Secundo supponit, quod in distinctis partibus temporis sunt instantia realiter, et entitative distincta. Patet, quia instantia corrumpuntur ad corruptionem partium in quibus sunt ; sed una pars temporis potest corrumpi alia non corrupta : ergo unum instans potest corrumpi alio non corrupto , et per consequens distinguitur realiter. Dicit insuper, quod totum potest bifariam sumi : Primo, categorematice, et valet tantum sicut perfectum. Secundo syncategorematice, et valet idem, quod quælibet pars. Ex his tria dicit ad difficultatem ; primum, quod ista est vera : *In toto tempore est unum, et idem instans realiter, et entitative* : accipiendo *totum* syncategorematice. Patet, quia illa æquipollet huic universali, *in qualibet parte temporis est unum, et idem instans realiter, et entitative continuans partes temporis* ; cujus quælibet singularis est vera. Secundo, dicit quod ista est falsa : *unum et idem instans est in quolibet tempore*, quia ly *instans* supponit determinate, modo nullum determinatum 33.

Totum bifariam sumitur.

instans est in toto tempore. Tertio, dicit quod utraque illarum est falsa, accipiendo *totum* categorematice ; nam sensus esset, quod in uno tempore, quod est ens completum et perfectum, non est nisi unum instans, quod est falsum.

Bonetus 6. suæ Physicæ, cap. 1. dicit, quod est idem *nunc* secundum substantiam in toto tempore, accipiendo substantiam pro ratione definitiva, seu pro quidditate specifica, diversum tamen secundum esse, id est, secundum singularia, et indivisibilia.

34. Scotus vero in 2. sentent. dist. 2. quæst. 2. sub litt. *D*. §. Ad Philosoph. dico, dicit quod, considerando quodcumque *nunc* in tempore, illud potest considerari, vel secundum se, id est, quantum ad suam entitatem et rationem formalem ; et sic non comparando ipsum, nec ad futurum, nec ad præteritum est unum in se, secundum substantiam, nec a seipso diversum secundum entitatem : si vero comparetur idem *nunc* ad præteritum et futurum, sic diversificatur secundum diversa *esse*, quia ut sic dicitur finis præteriti, et principium futuri. Hoc declaratur per simile ad mobile existens sub mutatione ; nam mobile existens sub mutatione (si absolute consideretur, non comparando ipsum ad aliquid aliud) est utique in aliquo ibi acquisito per motum localem, et est unum secundum substantiam, sine quacumque distinctione. Si vero comparetur ad præteritum motum, et ad futurum dicitur esse in priori et posteriori *ubi*, atque ita alibi, et alibi : et ratio est quia, *mutari* est aliquid utriusque extremi, nam quod movetur est partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem* : extrema autem sunt præteritum *ubi*, et futurum *ubi*, per respectum ad *ubi* præsens, quo mobile esse intelligitur ; atque ita mobile secundum substantiam dicitur esse diversum, seu aliud, et aliud secundum diversa *esse*. Sicut ergo se habet mobile ad motum, ita instans ad tempus ; sed motus ideo est unus, quia mobile ut est sub motu, est unum et idem, et non mutatur secundum substantiam in aliud, et aliud mobile in quavis parte spatii, alias deficeret unitas motus ; ita si instans, vel *nunc* in tempore non esset idem secundum rem, quod continuat partes temporis, præteritam scilicet cum futura, illasque non distingueret, tempus non esset unum : ergo sicut mobile manet idem secundum substantiam in toto motu, et differt ratione, ut est in hoc et illo *ubi*, atque ita facit unum motum, quia *ubi* medium terminat motum secundum *ubi* prius, et partes ejus distinguit ; ita temporis *nunc* idem manens secundum substantiam per omne tempus, et differens tantum ratione, ut est in hac, et illa parte temporis, facit unum tempus, et distinguit partem præteritam a futura.

QUÆSTIO XVII

Utrum tempus sit numerus motus secundum prius, et posterius

Aristot. *cap.* 13. *text.* 102. Averroes. Mayron. et interpretes *ibid.* Albertus *tract.*3. *cap.* 6 D.Thom. *lect.* 17. Canonic.4. *Physic. quæst.* 5. *art.* 1. Conimbr. *cap.* 14. *quæst.*1. Complut. *disp.* 21. *quæst* 4. Ruvius *tract.*1. *de tempore qu.* 2. Roccus *quæst.* 12.

Arguitur primo quod non ; quia numerus est ab anima ; sed tempus non est ab anima ; igitur tempus non est numerus. Major patet per Aristotelem in isto 4.text. 131. ubi ponit quod si numerans non est, numerus non est. Et minor probatur, quia tempus est motus cœli, quia nullo modo dependet ab anima. 1.

Secundo, quia tempus est quantitas continua ; sed omnis numerus est quantitas discreta , igitur tempus non est numerus. Et tenet consequentia, quia aliter quantitas continua, esset quantitas discreta.

Tertio, quia omne tempus est divisibile in semper divisibilia : sed numerus

non est divisibilis in semper divisibilia, imo in indivisibilia, scilicet in unitates : igitur tempus non est numerus.

Quarto, aliquod tempus est infinitum, ut patet 8. hujus, text. 11. sed nullus numerus est infinitus, ut probatum est in tertio ; igitur nullum tempus est numerus.

Quinto, sequeretur quod par et impar essent passiones temporis, et prius et posterius essent passiones numeri. Consequens est falsum, quia nos non dicimus tempus est par vel impar, sed æquale vel inæquale : et patet consequentia ex quo tempus et numerus sunt idem.

Sexto, vel tempus est numerus numeratus, vel numerus quo numeramus; non numerus quo numeramus, quia ille est actus animæ : modo cum tempus sit motus cœli, non est actus animæ, nec numerus numeratus, quia dicit Commentator, com. 20. quod numerus est comprehensio numerati motus ; modo hujusmodi comprehensio non est aliud, quam numerus quo numeramus.

2. Septimo, contra illam particulam, *secundum prius et posterius* : quia partes quantitativæ non debent poni in definitione totius ; sed prius et posterius sunt partes quantitativæ temporis : ideo non debent poni in definitione temporis. Major patet 7. Metaph. text. 33. et inde. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 4.

In quæstione, propter primam rationem, primo videbitur qualiter tempus et numerus dicuntur esse ab anima. Secundo videbitur de quæsito. Quantum ad primum, notandum, quod iste terminus *numerus* supponit pro multitudine connotando ipsam esse numerabilem ab anima. Similiter iste terminus *tempus* supponit pro motu, connotando motum esse mensuram durationis successivæ, scilicet connotando animam numerare motum secundum prius et posterius, et per motum sic numeratum mensurare aliquam durationem successivam. Unde isti termini *numerus* et *tempus* non connotant actum animæ : quia iste terminus non connotat, quod multitudo pro qua supponit, sit actu numerata, sed quod sit numerabilis. Similiter iste terminus *tempus* non connotat motum esse actu mensuratum, sed quod sit mensurabilis ab anima; et ideo dicit Aristoteles 4. hujus, text. 131. quod si nulla esset anima, adhuc bene esset tempus ; sed si nulla potest esse anima, nullum potest esse tempus ; innuens quod numerus notat mensurabilitatem, et non actum mensuratum.

Ex quibus sequitur, quod, quando dicitur tempus dependere ab (a) anima, non intelligitur, quod illa res, quæ est tempus, aliquo modo dependeat ab anima nostra, sed quod iste terminus *tempus* connotat actum animæ; quia supponit pro motu, connotando animam posse per ipsum successivam durationem mensurare. 3. *Tempus quomodo dependeat ab anima*

Secundo, sequitur quod nunquam percipitur tempus sine adjutorio (b) virtutis interioris. Patet, quia nunquam percipitur tempus, nisi anima consideret prius et posterius in motu, scilicet primo aliud, et postea aliud : modo hoc non potest facere anima sine virtute memorativa, nec etiam sine cogitativa. *Tempus non percipitur sine sensu interiori.*

Tertio, sequitur quod si esset aliquod animal ita imperfectum, quod non haberet aliquo modo virtutem memorativam, illud animal non posset percipere tempus, aut motum, tunc quantum ad longitudinem, et brevitatem, quas anima percipit in tempore diversimode propter diversas passiones animæ, sunt duæ conclusiones :

...statio ani- ... judi- ... tem- esse ...us.

Prima conclusio est ista, quod propter delectationem, et uniformitatem imaginationis, anima judicat tempus esse brevius. Et causa hujus est : quia quanto est major delectatio, tanto major est quietatio imaginationis, et propter majorem quietationem minus percipitur successio. Secundo, quia nunquam percipitur tempus nisi percipiatur motus imaginationis, ut declarat Aristoteles de dormientibus : igitur quanto minus percipitur motus imaginationis, brevius apparebit tempus.

4. Ex quo sequitur, quod, cum anima existens in delectatione judicat tempus esse brevius, et non judicat spatium pertransitum esse minus, sequitur quod judicat motum, quo spatium pertransitur, esse velocitatum.

Secundo, sequitur quod motus uniformis potest apparere alicui difformis, et continue velocitari propter solum motum delectationis.

Tertio, sequitur quod, cum habens majorem delectationem judicet tempus esse brevius, et motum velociorem, sequitur, quod qui haberet infinitam delectationem, quod judicaret motum fieri subito ; et hoc si cognosceret per eumdem modum cognoscendi, quo nos cognoscimus. Et dico notabiliter istud propter Deum, qui licet infinite delectetur, attamen non judicat motum fieri subito.

...ristitia ...it animam judi... tem... esse ...ngius

Secunda conclusio. Tristitia facit animam judicare tempus esse longius : quia propter imaginationis inquietationem percipitur major successio quam sit in rei veritate.

Ex prædictis apparet, quod tempus non dependet ab anima nostra, nisi solum in quantum iste terminus *tempus*, connotat actum animæ. Secundo patet, qualiter tempus percipitur ab anima, quia mediante adjutorio virtutis interioris. Tertio, qualiter tempus percipitur diversimode secundum longitudinem et brevitatem propter aliquas passiones animæ, scilicet propter delectationem, et tristitiam. Et hæc de primo.

Quantum ad secundum, notandum primo de modo, quo mensuramus motum tempore ; quod aliquid mensuratur alio dupliciter : Uno modo, sicut totum mensuratur per partem suam, verbi gratia, per ulnam panni replicatam, sæpius mensuramus totum pannum, et sic tempus (c) mensuratur tempore, ut dies mensuratur per horam, mensis per diem, annus per mensem, licet hoc non sit per replicationem ejusdem mensuræ, sicut est in magnitudinibus. Secundo modo mensuramus aliquid alio correspondenter : verbi gratia, per gradus cœli mensuramus spatium in terra , scilicet inquirendo quantum spatium in terra correspondet uni gradui cœli : et isto modo mensuramus motum per tempus, verbi gratia, si aliqua operatio duret per quatuor dies, et volumus scire quantum duret, consideramus quantum illius operationis correspondet uni parti temporis, ut uni diei : deinde quantum alteri parti correspondet, et sic consequenter de omnibus partibus temporis, quibus durat illa operatio, et tunc nota quantitate partium temporis, judicamus de quantitate durationis illius operationis. 5.

Aliquid mensuratur aliquo dupliciter.

Ex quo sequitur, quod diversimode judicamus, seu mensuramus longitudinem magnitudinis, et longitudinem temporis ; quia in mensurando longitudinem magnitudinis, ut pannum, non advertimus ad discretionem partium mensuræ, ut ulnæ, sed bene advertimus ad discretionem mensurati, scilicet panni ; sed in mensurando motum quantum durat, distinguimus inter partes mensuræ,

scilicet temporis, inquirendo quantum ipsius motus correspondet cuilibet parti temporis.

6. *Tempus dicitur numerus propter duas causas.*

Secundo, notandum, et sequitur ex prædictis, quod (d) tempus notabiliter dicitur numerus propter duas causas: Prima causa est, quod illa mensura convenienter dicitur numerus, secundum quam in mensurando, exigitur discretio partium mensuræ; sed in mensurando motum tempore exigitur discretio partium temporis, ut declaratum est: igitur tempus est numerus. Secunda causa est, quod motus cœli principaliter est tempus, ut patuit prius: modo cum infinitum tempus sit, ut patet 8. hujus, text. 45. per totum illud tempus non potest mensurari motus parvus et finitus: ideo oportet accipere aliquam partem illius temporis, per quam mensuremus motus mensurabiles et finitos; et ideo ad denotandum hujusmodi discretionem convenienter tempus dicitur esse numerus.

Numerus est triplex

Tertio, notandum ad videndum quis numerus sit tempus, (e) triplex dicitur esse numerus: Quidam est actus animæ, quo numeramus. Alter qui est numerus quo numeramus tanquam instrumento, ut numero fabarum numeramus homines: et tertius est numerus numeratus, ut homines numerati per animam.

7. *Tempus est numerus quo numeramus tanquam instrumento.*

Tunc est prima conclusio, quod tempus est numerus, quo numeramus tanquam instrumento. Probatur primo, quia tempus est numerus, ut patet ex præcedentibus per duas causas assignatas; aut igitur est numerus quo numeramus, aut numerus numeratus, sic quod ipso non numeramus aliud: non secundo modo, quia tempore mensuramus motum: si primo modo, cum tempus non sit actus animæ, quo numeramus, sequitur quod tempus est numerus, quo numeramus tanquam instrumento.

Numerus numeratus est duplex

Pro secunda conclusione notandum, quod duplex est ( ) numerus numeratus: Quidam est rerum indivisibilium, ut Intelligentiarum. Alter est numerus rerum divisibilium separatarum ab invicem loco, ut numerus lapidum: sed tertius est rerum divisibilium continuarum ad invicem, ut verbi gratia, sicut numerus graduum cœli. Tunc secunda conclusio est ista, quod tempus est numerus isto tertio modo, quia omnis numerus, quo numeramus tanquam instrumento, est etiam numerus numeratus, et non rerum discontinuatarum ab invicem, quia est numerus partium motus continui, mediante quo mensuramus durationem successivam.

8. *Definitio temporis explicatur*

Tertia conclusio. *Tempus est* (g) *numerus motus secundum prius, et posterius.* Et dicitur esse *numerus* ad differentiam mensuræ, secundum quam in mensurando non exigitur discretio; hujusmodi mensuræ sunt ulna, libra, et consimiles. Et ponitur ibi, *numerus* loco generis: et ponitur ibi, *motus* tam pro motu, quam pro illo quod consequitur motum: quia omnis duratio successiva est mensurabilis tempore. Deinde ponitur ibi, *secundum prius, et posterius;* quia si alio modo mensuramus motus, dicendo, illi motus sunt duo, vel illi motus sunt tres, tunc ille numerus non diceretur tempus. Et sic patet ex prædictis qualiter tempus est numerus motus secundum prius, et posterius.

Nunc ad rationes. Ad primam dico, quod numerus non est ab anima plusquam motus, sed intelligitur, quod isti termini *numerus* et *tempus* connotant rem, pro qua supponunt, esse mensurabilem, sive numerabilem per animam.

Ad secundam, concedo, (h) quod quantitas continua est discreta tertio modo; et ideo quantitas continua est numerus

suarum partium, capiendo numerum pro numero numerato tertio modo.

las odo livi- Ad tertiam, concedo, quod tempus est divisibile in semper divisibilia. Et quando dicitur, quod numerus est divisibilis in indivisibilia, respondetur, quod unitas non est indivisibilis ; et ideo quando solet sic dici, intelligitur isto modo, quod unitas, scilicet res una non est divisibilis in plura, quorum quodlibet sit tantum, quantum alterum illorum est.

Ad quartam, ista potest negari : *Aliquod tempus est infinitum ;* sed ista bene potest concedi : *infinitum tempus est* ; quia non tantum tempus est, quin majus tempus sit. Et eodem modo conceditur de numero, quod infinitus numerus est, licet nullus numerus sit infinitus.

Ad quintam, negatur consequentia, quia non oportet, quod propria passio superiorum sit propria passio inferiorum : et quod tempus est par, potest concedi, quia est suæ quatuor quartæ ; et quod tempus est impar, quia est suæ tres tertiæ.

Ad sextam, dico quod tempus est numerus numeratus, quo numeramus successionem tanquam instrumento, sicut numero fabarum tanquam instrumento mensuramus homines.

Ad septimam, dico quod licet eadem res sit tempus et motus, et eædem sint partes temporis, et motus, attamen secundum aliam rationem illa res dicitur esse motus, et secundum aliam tempus : modo dico, quod prius, et posterius ponuntur in definitione temporis non ea ratione qua sunt partes temporis, sed secundum illam rationem, qua sunt partes motus.

ANNOTATIONES

(a) *Quando dicitur tempus dependere ab anima*, etc. Nota, quod tempus potest accipi dupliciter : Primo modo, ut est duratio successiva motus. Secundo modo, ut est duratio certa, et ab intellectu perscripta, quomodo dividimus tempus in annum, vel mensem. Primo modo, est ens reale, quia sublata omni operatione intellectus, habet esse. Secundo modo, est ens rationis formaliter, quia ut sic pendet ab intellectu, et hoc modo locutus est Aristoteles de tempore in hoc 4. quando dixit tempus non esse sine anima. Primo modo intelligitur hîc Scotus, cum dicit, quod illa res quæ est tempus non dependet ab anima nostra. Vel dicas, quod quando Aristoteles dicit tempus non esse sine anima, non intelligit, quod tempus sit ens rationis, sed quod intellectus est causa sine qua tempus non esset mensura motus : quia enim motus est entitas successiva divisibilis solum in partem, quæ præcessit et quæ futura est : nisi illæ partes intellectu retineantur secundum considerationem, ita ut una consideretur ut prior, altera ut posterior, non poterunt mensurari : hoc tamen non est causa entitatis temporis, sicut finis movet agens ad operandum secundum esse reale, non quod existat a parte rei, sed ut apprehensum per intellectum. Similiter dicitur de tempore, quod ipsum secundum esse reale est mensura motus : tamen partes quas mensurat necesse est, ut intellectus illas, ac si essent præsentes consideret : et hoc est, quod hîc dicit Scotus, quod tempus connotat actum animæ, quo anima potest successivam durationem mensurare.

10. *Tempus potest accipi dupliciter.*

(b) *Nunquam percipitur tempus sine adjutorio virtutis interioris.* Nota, quod tempus potest considerari, vel sumi dupliciter : Uno modo, quantum ad ejus continuitatem, sive pro illa continua extensione in fluxu, et sic circa ejus continuationem nihil facit anima. Alio modo quantum ad ejus discretionem, præscindendo scilicet, et distinguendo illud, quod præteriit,

11. *Tempus potest sumi dupliciter.*

quasi jam acquisitum, et pertransitum, ab illo quod futurum est, et unumquodque istorum considerando inter terminos proprios præteriti ut præteriti, et futuri ut futuri, non considerando ipsorum connexionem in præsenti indivisibili ; et sic habet naturam discretorum, et isto modo anima se habet ad ista non solum ut cognita sunt ab ea, sed quasi in tali esse cognoscibili præciso, et discreto posita : talem enim discretionem, et præcisionem non habet nisi ab anima. Nam cuicumque ex natura rei non inest continuitas, eidem ex natura rei non inest discretio, cum sint oppositæ differentiæ quantitatis; tempori autem ex natura rei inest continuitas; ergo impossibile est, quod ex natura rei insit discretio, atque adeo discretio accidit tempori ab anima, et per consequens sine animæ adjutorio non percipitur tempus.

12. *Prius, et posterius quomodo sunt in in tempore* (c) *Et sic tempus mensuratur tempore.* Nota, quod prius, et posterius sunt in tempore, ut habet rationem mensuræ, et ut tempus mensurat omnes motus, et durationes omnium rerum corporalium : quia enim res mensurare non possumus, nisi per aliquam quantitatem, qua utimur, ut indivisibili, et ut regula, sicut triticum modio metimur, ita illud prius et posterius, quod tempus vocamus, partimur per annos et annos per menses, et menses per dies, et diem per horas ; et hora utimur tamquam mensura indivisibili ; quamvis enim ut continuum est, sit in semper divisibilia divisibilis, tamen ut ea utimur ad mensurandum, mensura est regularis et indivisibilis, qua mensuramus quemlibet motum cujuslibet rei temporalis, atque successionem , ut cognoscamus quot horas duravit ; et similiter die utimur ut mensura indivisibili, et regulari ad mensurandum durationem dierum : et idem dicendum est de mensibus et annis.

13. *[T]empus est entitas realis.* (d) *Tempus notabiliter dicitur numerus* Nota primo, quod idem est dicere, tempus est numerus motus, et dicere quod est mensura motus, quia metimur motum per prius et posterius : tempus enim est duratio successiva motus primi mobilis ut dicitur in hoc 4. cujus *esse* consistit in *fieri*, quare partes non sunt simul, sed una post aliam : atque ita realitas motus, quæ præteriit, et quæ futura est, ut est in potentia passiva, ut accipiatur ab intellectu ad mensurandum durationem prioris et posterioris motus, est formaliter tempus ; quare realitas illa motus, quæ præcessit, et quæ futura est, apprehensa ab intellectu, mensurat durationem prioris et posterioris motus, et hoc est, ut diximus, formaliter tempus ; unde apparet, quod tempus est entitas realis, et est realiter mensura motus, vel numerus motus, quod idem est.

Nota secundo, quod realitas, quæ est motus et tempus, est divisibilis secundum prius et posterius : quapropter in se habet, quod potest accipi ab intellectu ut numerus, vel ut mensura talis prioris, et posterioris : entia enim successiva solum habent durationem secundum prius, et posterius; quare talis duratio nec erit aliter divisibilis, nec mensurabilis, nisi secundum prius et posterius. Numerus ergo, quæ est quantitas discreta, est mensura numerabilium unitate ; sed tempus dicitur numerus motus, quia est mensura rei, quæ est mensurabilis, vel numerabilis secundum prius et posterius ; dicitur ergo tempus convenienter numerus, quia in mensurando motum tempore exigitur discretio partium temporis, ut docet hîc Scotus.

Nota tertio, quod tempus, cum sit quantitas continua, et non discreta, oportet explicare quomodo sit numerus, qui est quantitas discreta. Ideo adverte, quod duplex est quantitas continua ; quædam indeterminata, ut quantitas non reducta ad certum numerum et mensuram , ut cum dico lineam absolute, vel superficiem : alia vero est quantitas determinata, ut quantitas reducta ad certum numerum et mensuram, ut cum dico bicubitum, tricubitum, vel lineam trium palmorum, vel quatuor, et sic de aliis. Et quia secundum Philosophum 10. Metaph. text. 2. prima ratio mensuræ invenitur in quantitate discreta, et transfer- *Quanti[tas] contin[ua] est du[plex]*

tur ad quantitatem continuam, hinc est, quod nunquam quantitas continua potest aliquid mensurare, nisi ut reducta ad certum numerum vel mensuram ; sicut linea absolute non dicitur mensurare, sed linea duorum palmorum, vel trium, etc. quæ est reducta ad certum numerum, dicitur mensurare.

us era- vel nti- ide- ata, de- ata.

Ita proportionabiliter dicitur de tempore, quod potest sumi dupliciter : Uno modo, ut est quantitas indeterminata : alio modo ut est quantitas determinata. Primo modo est absolute ipsa successio, adhuc tamen non reducta ad certum numerum et mensuram. Secundo modo, est quantitas reducta ad certum numerum et mensuram ; et isto modo tempus est prius et posterius, ut numerantur in motu, vel est ipsa successio sic numerata : et ut tempus est sic quantitas numerata, dicitur annus, vel mensis, vel dies. Ex his sequitur, quod tempus, ut est quantitas indeterminata, non est aliud, quam successio, et quantitas continua, cujus partes, quæ sunt prioritas et posterioritas, vel præteritum et futurum copulantur ad instans, ut ad terminum communem. Secundo sequitur, quod tempus acceptum per medium quantitatis determinatæ et mensuratæ, ultra hoc quod est quantitas continua, induit modum quantitatis discretæ : quia impossibile est quantitatem certificari et determinari, nisi reducatur ad certum numerum ; nam impossibile est de linea certificari quanta sit, nisi reducta ad certum numerum vel mensuram, ut dicamus lineam duorum palmorum : ita in proposito, impossibile est recipere annum, ut est quantitas determinata, nisi reducendo ad certum numerum et mensuram. Et adverte, quod notanter dixi, quod tempus acceptum per modum quantitatis determinatæ induit modum quantitatis discretæ ; et non dixi, quod sit quantitas composita ex continua et discreta, ut aliqui dixerunt : quia impossibile est uni speciei determinati generis inesse duas oppositas differentias ejusdem generis divisivas : modo continuitas, et discretio sunt differentiæ oppositæ quantitatem dividentes, ut patet in Prædicamentis capitulo de Quantitate. Imo possibile est quod tempus sit formaliter et essentialiter continuum et discretum, sed bene tempus, quod est essentialiter quantitas continua, induit modum quantitatis discretæ, quia inest sibi accidentaliter discretio, in quantum scilicet anima intelligit unam partem, ut præcisam ab alia, modo supra explicato.

( ) *Triplex dicitur esse numerus.* Nota, triplicem esse numerum: Primus est numerus 15. *Numerus est triplex*
numerans, et est intellectus. Secundus est res numeratæ, in quibus est numerus, et dicuntur numerus materialis. Tertius est numerus formalis, qui dicitur numerus numerabilis, et est quantitas illa, quæ tres homines, vel quatuor lapides denominat, et numerat formaliter. Nam in numero inveniuntur unitates, ex quibus componitur, et ordo inter ipsas, quia non sunt sicut acervus lapidum. Primo, forma, quæ ut sic resultat, quæ dicitur numerus, ex quo sequitur, quod numerus formalis est species Quantitatis, ut docet Aristoteles *in Prædicamentis capitulo de Quantitate, et 5. Metaph. text.* 18. Secundo, sequitur, quod numerus dicit aliquod accidens supra unitates materiales, ex quibus componitur. Tertio, sequitur, quod numerus est ratio partium discretarum permanentium, vel successivarum cujus peculiaris passio est numerabilitas ordine quodam. Probatur, quia numerus est quantitas discreta, qua formaliter quæcumque res quantæ numerantur : ergo est ratio partium discretarum permanentium, vel successivarum. Probo consequentiam, quia tam res permanentes quantæ, quam res successivæ quantæ possunt numerari. Secunda pars probatur, quia numerus est ratio formalis, qua res numerantur ordine quodam : ergo numerabilitas, ut dicit potentiam passivam ad *numerari*, hoc ordine est ejus passio.

(f) *Duplex est numerus numeratus,* etc. 16.
Nota, quod sicut duplex est quantitas, scilicet quantitas virtutis, et quantitas molis : ita duplex est numerus qui consequitur

ad quantitatem virtutis, qui fit ad divisionem secundum diversas rationes formales, et dicitur numerus transcendentalis. Est etiam numerus, qui sequitur quantitatem molis, et fit ad divisionem materiæ; quando enim dividitur continuum fit multitudo, in qua consistit numerus prædicamentalis.

Definitio temporis explicatur (g) *Tempus est numerus motus secundum prius, et posterius.* Nota primo, quod hæc definitio temporis non debet sic exponi, tempus est numerus motus, id est, motus numeratus, secundum prius et posterius, sicut aliqui exponunt: sed sic, tempus est numerus motus, id est, mensura ipsius motus. Nec debet intelligi, quod tempus sit numerus materialiter captus, ut puta res numeratæ, nec numerus quo primo, et per se numeramus, sed est numerus, quo numerato, alia numeramus, ut in hac quæstione docet Scotus: velut per ulnas numeratas numeramus alia, ita per tempus numeratum numeramus motum. Sensus ergo definitionis est: tempus est numerus, quo plus vel minus discernimus motum: et quia motus est alius, et alius secundum prius et posterius, ideo tempus quo motum numeramus, est numerus motus secundum prius et posterius.

17. *Motus bifariam considerari potest* Nota secundo, quod motus dupliciter considerari valet, uno modo ut habet prius, et posterius respectu spatii: sicut est motus localis, vel respectu formæ, si est alteratio, vel augmentatio: et sic est sola ratio motus. Alio modo consideratur motus, ut habet prius et posterius in duratione, et sic est tempus: quatenus ergo tempus mensuratur secundum quod durat in prius et posterius, est tempus. Unde tempus essentialiter est duratio motus, et mensura ipsius motus secundum prius et posterius, et sic intelligitur Scotus *in* 4. *d.* 48. *q.* 2. quando dicit: tempus ultra motum (ut motus includit propriam successionem) non addit nisi rationem mensuræ formaliter, et fundamentaliter rationes illas, quæ requiruntur ad mensurandum, quæ sunt uniformitas seu regularitas, et velocitas, eo quod mensura est quid certissimum quantum ad regularitatem, et minimum, quantum ad velocitatem.

(h) *Concedo quod quantitas continua est discreta*, etc. Nota, quod Scotus *in Prædicamentis, quæst.* 20. solvendo 3. *argumentum* dicit, quod numerus aliquando transumitur ut generaliter sumatur pro mensura, forte propter hoc, quod ratio mensuræ in quantitatibus primo convenit numero, et ita ponitur in definitione temporis, non autem ut est quantitas discreta, et est æquivocatio penes secundum modum.

EXPOSITIO TEXTUS

Et notum maxime(1)*hoc est*, etc. Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus proprietates temporis assignat. Et dividitur, quia primo assignat proprietates ipsius *nunc*. Secundo, proprietates temporis, ibi: *Quod igitur tempus.* Primum dividitur in sex, secundum sex conditiones. Secunda ibi: *manifestum autem.* Tertia ibi: *Et continuum.* Quarta ibi: *Sed cum sit.* Quinta ibi: *Et adhuc.* Sexta ibi: *Secundum quidem.* Prima conditio, quod *nunc* est notius, quam sit motus. Probatur, quia illud est notius motu, per quod motus cognoscitur; sed per *nunc*, scilicet per mobile, cui est idem ipsum *nunc*, cognoscimus motum; igitur *nunc* est notius motu. Major nota est: et minor patet, quia per hoc, quod mobile prius et posterius est alibi, et alibi, cognoscimus motum. Et tunc concludit conclusionem ultimam alterius capituli, scilicet, quod *nunc* manet idem secundum essentiam per totum tempus, licet sit aliud, et aliud secundum extrinsecam denominationem. 18 *Text.* *Condi[tio]nes n...* *Vide tradi... nen... mar...*

Manifestum est autem. Hic ponit secundam proprietatem, scilicet, quod si tempus (a) non sit, *nunc* non est. Et e contra, si *nunc* non sit, tempus non erit. Probatur, quia *nunc* se habet ad tem-

pus, sicut mobile ad motum, et unitas ad numerum : modo mobile non potest esse sine motu, nec e contra, et numerus non potest esse sine unitate, et per consequens si tempus non est, *nunc* non est, et si *nunc* non est, tempus non est.

J. *Et continuum tempus est.* Tertia proprietas, quod [b] simile est de *nunc* ad tempus, sicut de puncto ad lineam : quia sicut linea continuatur per puncta, ita etiam tempus continuatur per *nunc*, scilicet per instantia, et divisio temporis fit per instans.

106. *Sed cum* (2) *sic quidem.* Quarta proprietas est differentia inter punctum et *nunc*, quia ex quo dictum est jam, quod simile sit de puncto, et *nunc*. Et ideo ne credatur, quod sit omnino simile, dicit Aristoteles quod punctus et *nunc* differunt in hoc, quod propter sui permanentiam potest bis sumi idem numero punctus, et pluries numerari ; sed idem *nunc* non potest bis sumi, quia mobile continue motum non est pluries in eodem loco præcise, scilicet æquali : modo iste terminus *nunc* supponit pro mobili continue moto, connotando ipsum esse in loco sibi æquali præcise.

. 107. *Et adhuc* (3) *manifestum est.* Quinta proprietas, quod *nunc* non est pars temporis. Probatur, quia punctus non est pars lineæ, nec *mutatum esse* pars motus, quia jam linea componeretur ex punctis ; igitur *nunc* non est pars temporis.

20. *Secundum quidem terminus.* Sexta proprietas, quod ipsi *nunc* [c] non convenit ratio temporis, scilicet mensurare, secundum quod est terminus temporis; sed sibi convenit ratio mensuræ, secundum quod aliquid numeratur per ipsum, sicut tempus est mensura omnium temporalium, ita *nunc* est mensura omnium momentorum.

prieta- *Quod igitur tempus.* Hic assignat proprietates temporis : et sunt sex: Prima est, quod tempus est continuum. Probatur, quia tempus est mensura motus secundum prius et posterius ; igitur tempus est continuum. Tenet consequentia, quia motus est continuus ; igitur non potest mensurari, nisi per continuum. *tes temporis.*

Minimus (4) *autem numerus.* Secunda proprietas est, quod in tempore est quodammodo dare minimum, et quodammodo non ; quia ea ratione, qua tempus est numerus, in tempore est dare minimum, quia minor numerus est binarius, et minimum simpliciter in numero est unitas, ut in numero annorum unus annus; sed secundum quod tempus est continuum, non est dare minimum in tempore, imo est divisibile in semper divisibilia. Text. 108. *Vide contradictionem Zimaræ.*

Manifestum (5) *autem est.* Tertia proprietas, quod tempus non [d] est velox, neque tardum. Probatur, quia velox et tardum, non attribuuntur motui nisi ea ratione qua motus est mensurabilis tempore, modo ea ratione, qua motus est tempus, motus non est mensurabilis, sed mensura ; igitur tempus non est velox, vel tardum, sed tempus bene dicitur multum vel parvum, eo quod est numerus; et dicitur longum vel breve, eo quod est continuum. 21. Text. 109.

Et idem (6) *etiam ubique.* Quarta proprietas, quod eorum [e] quæ simul sunt, est idem tempus ; et eorum quæ non sunt simul, non est idem tempus : sicut illorum quæ pertransita sunt, et eorum quæ sunt, non est idem tempus, sed omnium simul existentium est idem tempus, quia tempus est mensura extrinseca : modo diversorum bene potest esse eadem mensura extrinseca. Text. 110.

Amplius (7) *autem ut contingit.* Quinta proprietas, quod [f] sicut contingit motum iterari, ita etiam contingit idem Text. 111.

tempus iterari, ut autumnum, ver, hyemem, et æstatem; et debet intelligi vere, id est consimile, quantum ad proprietates, et conditiones rerum existentium in tempore; ut si uno vere contingat elementa esse ventosa et sicca, possibile est quod iterum alio vere sint consimiles dispositiones; et hoc est pro tanto, quia tempus est motus cœli, quem contingit redire consimilem.

22. Text. 112. *Non solum* (8) *autem.* Sexta proprietas, quod non solum tempore mensuramus motum, imo etiam motu quandoque mensuramus tempus. Probatur, quia motu mensurare tempus non est aliud, nisi per cognitionem motus, quantus est, cognoscere, quantum est tempus, sed sic accidit: ergo, etc. Probatur, quia sicut numero equorum cognoscimus quot sunt equi, ita e converso primo per unum equum, deinde per alium, et sic consequenter devenimus in rationem distinctam multitudinis, cognoscendc quanta multitudo est. Secundo (9) patet, quia motus (g) magnitudo, et tempus se invicem consequuntur quantum ad magnitudinem, et divisionem: igitur nota quantitate unius, scilicet temporis, cognoscetur quantitas alterius, et e contra. Tertio, patet ad experientiam, quia motu horologii cognoscimus quantitatem temporis, ut quota hora est. Quarto, quia operarii cognoscentes per visum, quantitatem suæ operationis, quando non vident Solem, ex quantitate suæ operationis, arguunt quantitatem temporis, et judicant quantum tempus est transactum.

Vide contradictionem Zimaræ

Text. 113.

ANNOTATIONES

23. *Nunc et tempus dicuntur ad convertentiam.* (a) *Si tempus non sit*, nunc *non est.* Nota, quod ratio hujus est, quia *nunc* et tempus dicuntur ad convertentiam, sicut mobile, et motus: ut enim sequitur, *motus est; ergo mobile movetur*; et e converso, *est mobile in quantum mobile, ergo motus est*; (nam ratio mobilis exercetur in motu) ita sequitur, *tempus est*; *ergo nunc temporis est*, conjungens præteritum cum futuro; et e converso sequitur, *Instans est*, *ergo tempus est*: nam *nunc* connotat continuationem præteriti cum futuro.

(b) *Simile est de* nunc *ad tempus*, *sicut de puncto ad lineam.* Nota, quod in quatuor comparantur *nunc* temporis, et mobile: Primum est, quod *nunc* se habet in tempore, sicut mobile in motu: nam sicut fluxus mobilis est motus, ita fluxus instantis est tempus. Secundum est, quod *nunc* se habet sicut unitas numeri; nam licet prius et posterius in motu, quæ sunt tempus, sint continua, numerantur tamen per modum plurium: quoniam unum *nunc*, puta existentia in hac parte spatii, (juxta opinionem quam hic defendit Scotus) habet se sicut una unitas, et existentia in alia parte, sicut alia unitas. Tertium est, quod partes temporis continuantur ipso *nunc*; et præterea quarto, dividuntur ipso *nunc*, quemadmodum et partes motus continuantur, et dividuntur quodammodo ratione mobilis: si enim non esset unum numero mobile quod movetur, non esset idem motus, ita si idem instans non conjungeret præteritum cum futuro, non esset idem tempus. Et rursus, sicut idem mobile existens in hoc puncto spatii determinat, et sejungit præteritam, et futuram partem motus, ita et idem *nunc* discernit elapsum tempus a futuro: quatenus ergo est finis unius et principium alterius, habet utrumque, scilicet quod distinguat inter præteritum et futurum; et rursus ex ambobus faciat unum tempus continuum, quemadmodum punctum medium magnitudinis utrumque facit, scilicet distinguit inter partem priorem et posteriorem, et copulat ambas.

Nunc temporis et mobile in quatuor comparatur.

(c) *Ipsi* nunc non *convenit ratio temporis*, *scilicet mensurare.* Nota, quod, cum instans sit terminus temporis, et sit subjective in ipso tempore, quod est in primo mo- 24.

bili ; videtur quod non possit esse mensura motuum inferiorum. Ideo dicit Aristoteles quod quatenus instans est terminus durationis, aut continuativum partium ejus, non est tempus, sed accidens temporis, sicuti punctus est accidens lineæ : quatenus autem numerat (id est, quatenus duratione et successione motus illius primi mobilis metimur durationem motuum inferiorum) illa duratio, et successio est numerus. Quod si quis dubitet, quod *nunc* indivisibile nullatenus sit numerus et mensura, sed duratio ipsa motus, dicitur, quod illam durationem causaliter appellat *nunc* fluens et numerans : quia fingitur resultare ex eodem *nunc* fluente, sicut linea ex ductu puncti. Vel, ut hic dicit Scotus, quod *nunc* aliud mensurat a tempore : mensurat enim omnia momenta simul existentia.

5. ([d]) *Tempus non est velox, neque tardum.* Nota, quod tempus consideratur secundum duplicem rationem : Primo, ut est quantitas continua. Secundo, ut per intellectum induit modum quantitatis discretæ ; qua ratione dicitur numerus. Secundum priorem rationem dicitur longum et breve, quæ sunt accidentia quantitatis continuæ; secundum vero posteriorem dicitur multum et paucum, quæ sunt accidentia quantitatis discretæ. Velox autem, aut tardum non dicitur nisi illud, quod numeratur aliqua mensura. Dicitur enim velox motus, quo in parvo tempore percurritur magnum spatium : tempus autem non mensuratur, sed est aliorum mensura, et ideo non est velox neque tardum.

rum lem us. ([e]) *Eorum quæ simul sunt, est idem tempus.* Nota, quod tempus præsens, ut dies præsens, mensis præsens, etc. est unum continuum, sicut unum lignum, aut unus homo ; sed præteritum et futurum sunt altera, id est, sunt partes distinctæ : atque adeo eorum, quæ simul existunt, est unum tempus : eorum autem, quæ pertransierunt, et quæ modo sunt, vel quæ sunt futura, non est idem tempus ; quia præteritum tempus, et præsens, vel futurum sunt tempora diversa. Sed quia posset quis objicere, quod quemadmodum numerus denarius in genere Quantitatis, est idem, quo numeramus decem equos, aut decem lapides, ideoque, cum tempus sit numerus, idem tempus est præteritum et futurum. Respondet, quod tempus non est ut numerus formalis abstractus per intellectum, quo numeramus, sed est numerus numeratus, qui accipitur secundum prius et posterius : quæ quidem partes sunt diversæ, quia instantia initiativa et terminativa præteritæ partis alia sunt ab instantibus futuris, atque adeo, etsi numerus formalis, quo numeramus, est idem centum equorum, et centum hominum : nihilominus, cum numeri numerati sint diversi, puta, equi et homines, fit, ut prius et posterius etiam sint diversa. Nomine numeri formalis non intelligas animam numerantem, sed objectivam illam rationem numeri per intellectum abstractam ab his, et illis rebus numeratis. Vide Joannem Canon. 4. *Physic. quæst.* 7. *artic.* 2.

([f]) *Sicut contingit motum iterari, ita etiam* 26. **Tempus redit idem sicut et motus.**
tempus. Nota, quod sicut motus, ita et tempus redit idem in specie, non tamen idem numero ; sicut enim anno elapso Sol motus sub Zodiaco ab uno certo signo, verbi gratia, ab initio arietis, quoadusque rediret ad idem punctum, facit unum annum ; ita modo incipiens ab eodem puncto, rediensque in idem, sicut facit eumdem motum in specie, facit annum specie eumdem, numero vero diversum. Et eodem modo, ut anno præterito fecit quatuor tempora, ver, æstatem, autumnum, et hyemem, facturus est isto anno eadem tempora : portionibus motus per eadem signa Zodiaci distinctis, nempe ab initio Arietis, usque ad initium Cancri describitur ver, et inde usque ad initium libræ æstas, indeque usque ad initium Capricorni autumnus, et inde usque ad Arietem hyems, ut in tractatu sphæræ est videre.

([g]) *Quia magnitudo motus et tempus,* etc. Nam, cognito motu, faciliter cognoscimus quantitatem viæ ; et e contra si co-

gnoscamus quanta est via, faciliter cognoscemus quantus est motus.

EXPOSITIO TEXTUS

Quoniam (1) *autem tempus.* Hoc est 27. Text. 114. quartum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus determinat de tempore per comparationem ad ea, quæ sunt in tempore. Et primo ostendit, qualiter motus est in tempore. Secundo, qualiter quies. Tertio, quæ entia sunt in tempore, et quæ non. Secundum ibi : *Quoniam autem tempus*. Tertium ibi : *Quare quæcumque.* Primo præmittit suppositionem. Secundo prosequitur, ibi : *Et* *Vide contradictionem Zimaræ.* *est motum in tempore esse.* Suppositio est ista, quod tempus est ( ) mensura motus : et hoc per istum modum, quia de tempore oportet accipere aliquam partem denominatam et notam, cujusmodi est una hora, quæ est ortus vigesimæ quartæ partis æquinoctialis : et tunc per illam partem sæpius replicatam mensurabimus totum motum, quemadmodum per cubitum sæpius replicatum mensuramus magnitudinem.

Et est motum in tempore esse. Prosequitur, et primo ostendit, qualiter motus, et res permanentes sunt in tempore. Et primo facit hoc. Secundo infert corollarium ibi : *Quoniam autem numerus tempus est.* Primo ponit conclusiones. Secundo determinat, ibi : *In tempore enim esse.* Prima conclusio est ista: Mo- Text. 115. tum esse (2) in tempore non est aliud, quam motum mensurari tempore. Secunda est, quod alias res a motu esse in *Vide contradictionem Zimaræ.* tempore, non est aliud, quam *esse* ipsarum mensurari tempore, ita ut per tempora cognoscatur, quantum illa sunt, vel quantum durant.

In tempore enim esse. Hic declarat 28. *Aliquid dicitur esse in tempore* distinguendo, dicens, quod aliquid potest dici esse in tempore tripliciter : uno modo quia est, quando tempus est. Alio *triplicit* modo, quia dicimus ipsum esse in tempore, quemadmodum dicimus aliquid esse in numero, et hoc dupliciter : Uno modo, quia est in numero tanquam pars numeri, vel passio attributa numero : et secundo modo dicitur aliquid esse in numero, quia mensuratur numero.

Quoniam autem numerus. Declarat ista membra, dicens, quod sicut (b) unitas est in numero tanquam pars, ita *nunc* est in tempore tanquam pars in toto, quemadmodum dicimus, quod dies est in anno ; sed aliæ res sunt in tempore tanquam in illo, quo mensurantur.

Manifestum (3) *autem.* Ostendit, quod Text. 1 nihil est in tempore primo modo, scilicet quod nihil est in tempore, ex eo quod est, quando tempus est. Probatur, primo dupliciter, quia nihil est in loco, ex eo quod est, quando locus est ; nec in motu, ex eo quod est, quando motus est ; igitur nihil est in tempore ex eo quod est, quando tempus est. Consequentia tenet per simile ; et antecedens apparet : quia sic omnia essent in motu et in loco. Secundo, si sic, sequeretur, quod quælibet res esset in quolibet, et quod cœlum esset in grano milii, quod est falsum. Et patet consequentia, quia aliquid dicitur esse in alio, ex eo quod est, quando illud aliud est, modo quodlibet est, quando quodlibet aliud est.

Quoniam (4) *autem est in numero.* In- 29. fert tria corollaria : Primum est, quod Text. 1 omne illud quod est in tempore, exceditur a tempore, scilicet a duobus extremis, ante et post. Probatur, quia omnia *Vide c… tradic… nem Zi… ræ.* existentia in tempore, necesse est contineri sub tempore, sicut omnia existentia in loco necesse est contineri sub loco ; et sicut locus excedit locatum, capiendo locum pro corpore locante, ita etiam

tempus excedit illud, quod est in tempore. Secundum corollarium est, quod entia, quæ sunt sub tempore, patiuntur a tempore. Probatur primo, ex usu loquendi. Unde consuevimus dicere, quod tempus facit tabescere, et senescere omnia quæ sunt sub tempore, et est causa oblivionis ; ideo (c) potius solemus dicere, quod tempus est causa mali, quam boni. Secundo, patet corollarium, quia illud, quod est per se causa corruptionis illorum quæ sunt sub tempore, est causa quare entia sub tempore patiuntur : sed tempus est per se causa corruptionis, quia tempus est cœlum continue motum, quod alterat res naturales a dispositionibus sibi convenientibus, secundum naturam, et tandem facit corruptionem. Tertium corollarium, quod illa quæ semper (d) sunt, secundum quod semper sunt, non sunt in tempore. Probatur quia tempus non excedit *esse* ipsorum, nec *esse* ipsorum est sub tempore sicut mensuratum sub mensura : cujus signum est quod hujusmodi nunquam patiuntur a tempore plus, quam si non essent in tempore.

30. t. 118. *Quoniam autem* (5) *tempus*. Hic ostendit qualiter quies est in tempore ; et est ista conclusio, quod quies est in tempore sic, quod mensuratur tempore, eo modo quo motus, et res permanentes : et primo præmittit, quod non omne immobile quiescit ; sed illud, quod privatum est motu, et aptum natum est moveri. Tunc arguitur sic : motus mensuratur tempore ; igitur et quies. Antecedens patuit prius ; consequentia probatur, quia mensurari tempore non est aliud, quam cognosci per tempus, quantum est : modo motus, et quies sunt privative opposita ; et privatio cognoscitur per habitum, sed motus cognoscitur quantus est, per tempus, quia mensuratur tempore ; igitur similiter quies mensuratur tempore.

Mensurabit autem tempus id, etc. Infert quod motus et quies, secundum suas (e) rationes absolutas non mensurantur tempore ; quia per tempus non cognoscitur, quod motus est, et quæ sit ratio motus ; sed per tempus cognoscimus quantus fuit, scilicet motus et quies, ita ut tempore cognoscatur quantitas durationis motus, et quietis.

Quare (6) *quæcumque neque moventur*. Infert, quæ sunt in tempore, et quæ non : et est primum dictum, quod illa, quæ neque moventur, neque quiescunt, non sunt in tempore. Probatur, quia esse in tempore, est mensurari tempore : modo tempus est mensura motus et quietis. Secundo infert, quod illud, quod (f) nunquam est, non mensuratur tempore : quia non esse ipsius non potest excedi a tempore, eo quod semper non est. Tertio, quod ex quo tempus est mensura aliquorum per se ut motus, et aliorum per accidens, scilicet quietis, manifestum est, quod omnia illa quorum esse mensuratur tempore, nata sunt moveri vel quiescere. Quarto, quod omnia generabilia et corruptibilia, et universaliter omnia, quæ aliquando sunt et aliquando non sunt, necesse est *esse* ipsorum mensurari tempore. Probatur, quia tempus excedit esse ipsorum, ideo mensurat ipsum. Quinto, quod tempus est mensura eorum, quæ non sunt : verbi gratia, eorum, quæ non sunt, quædam sunt futura, et quædam sunt præterita, et istarum *non esse* mensuramus, postquam fuerunt : verbi gratia, dicimus, mille anni sunt, quod Aristoteles fuit. Sexto, quod illorum, quæ semper sunt, non est mensura : et patet pro tanto, quia *esse* ipsorum non potest mensurari tempore.

31. Text. 119 *Immobilia non sunt in tempore*

ANNOTATIONES

32. *Tempore mensurantur aliqua dupliciter.* (a) *Tempus est mensura motus.* Nota, quod dupliciter aliqua mensurantur tempore: quædam enim sunt quæ tempore mensurantur, non solum quantum ad suam existentiam et durationem, sed etiam quantum ad id quod sunt, secundum suam essentiam et quidditatem. Quædam vero quæ mensurantur non quoad quidditatem, sed quoad durationem. Alia sunt, quæ neutro modo mensurantur tempore, ut Deus et Intelligentiæ. Primi generis sunt motus; tempus enim est mensura motus, id est, ejus quidditatis, et ipsius *moveri*, id est, durationis motus. Et ratio est, quia quidditas, et essentia motus est esse ens successivum. Est autem tempus mensura motus, quemadmodum cubitus est mensura panni vel stadii: metitur enim unam partem aliquotam, quæ aliquoties sumpta facit totum: ita tempus mensurat motum, determinando unam particulam motus, quæ aliquoties sumpta reddit totum: velut una hora temporis mensurat vigesimam quartam partem motus unius diei, quæ vicies quater multiplicata facit motum totius circuli diurni. Secundi generis sunt, quæ non mensurantur tempore secundum quidditatem, quia non sunt entia successiva, sed permanentia, ut homo, lapis, et similia, nec etiam secundum eorum quantitatem. Nam, quantus sit homo non mensuratur tempore, sed palmo aut cubito, sed quantum ad durationem. Tempus ergo primo et per se est mensura motus, aliorum autem ratione motus, id est, quatenus mobilia sunt. Unde quia quidditas hominis, aut lapidis non est successio, existentia autem, et duratio illorum consistit in motu et successione, ratione illius sunt in tempore.

33. *Unum in numero est duplex.* (b) *Sicut unitas est in numero tanquam pars.* Nota, quod *unum* repertum in numero est duplex: quoddam est quod consequitur generaliter omnem numerum, sicut propria passio sequitur suum subjectum. *Vide Zimaram in tab. lit. H.* Ita enim quamlibet speciem numeri consequitur sua propria unitas, sicut propria passio suum proprium subjectum. *fol. 295. col. 3.* Unde sicut unitas in generali consequitur ens in generali; ita determinata unitas determinatum numerum, et etiam ipsum numerum in generali, et hæc unitas non est principium numeri, sed magis e converso: quia numerus est subjectum talis passionis; modo nulla passio est principium sui subjecti, cum sit posterior, sed potius e converso. Alia est unitas, quæ non consequitur sic numerum, sed præcedit omnem numerum naturaliter; et hæc est duplex: Altera est alicujus divisibilis, ex cujus divisione aliquo modo causatur numerus; et ista non est per se principium numeri, sed per accidens: quia hujusmodi unitas corrumpitur ad generationem numeri: nam secundum quod continue crescit numerus, sic continue decrescit, vel corrumpitur illud unum, ex cujus divisione fit numerus. Altera vero est unitas abstrahens a divisione, et indivisione, licet utrumque possit sibi accidere, ad quam terminatur divisio præcedentis unitatis: et ista est per se. Hæc etiam unitas est aliquo modo numerus, et aliquo modo non; potest dici numerus quatenus numerus sumitur generaliter pro omni mensura discreta permanente, nam hoc pacto prima unitas est primus numerus: at non potest dici numerus, quatenus numerus sumitur specialiter pro mensura permanente divisibili et discreta: quia hoc modo accipiendo numerum, primus numerus est numerus binarius; et ex hoc intelligitur id quod Philosophi antiqui loquentes de numero, dicebant, primum numerum esse unitatem, et alii dualitatem; utrique enim verum dixerunt, accipiendo numerum diversimode, ut dictum est.

Ex his dico, quod sicut aliud est subjectum accidentis, aliud ipsum accidens, ita aliud est esse intrinsecum subjecto, et aliud accidenti; vel aliud est esse partem subjecti, et aliud est esse partem accidentis; et aliud hujus, et aliud illius unitas; atque adeo unitas, quæ est principium numeri, non est pars numeri, ut numerus 34.

est accidens de genere Quantitatis, sed est aliquid subjecti numeri: numerus enim est quo idam accidens fundatum super unitates, sicut unitas fundatur super quantitatem continuum. Quod autem unitas non sit pars numeri, probatur, quia pars intrinseca rei semper est ejusdem generis cum suo toto, cujus est pars ; sed unitas, quæ est principium numeri, non semper est ejusdem generis cum ipso numero, quia unitas lapidis non est ejusdem generis cum numero : ergo, etc.

(c) *Potius solemus dicere, quod tempus est causa mali.* Nota, quod tempore res tabefiunt, id est, putrefiunt aut marcescunt et senescunt, et homines rerum obliviscuntur : tabefiunt quidem res inanimatæ, senescunt res omnes animatæ, et homines rerum obliviscuntur. Et quamvis tempus vernum videatur esse causa germinationis, et novitatis contra senectutem, ac floriditatis arborum contra tabem ; cum enim pulchriores sint adolescentes quam infantes, et pueri, videtur tempus esse in causa ; sapientia etiam atque scientia major est in sene, quam in juvene, atque adeo tempus est scientiæ causa contra oblivionem, tamen non est tempus causa per se nisi corruptionis : quia se solo ex natura sua est directe illius causa, nam eo ipso, quod est mensura motus, facit res elongari a suis principiis : et per hunc modum est per se causa corruptionis, non obstante, quod sunt etiam aliæ corruptionis causæ, quas Aristoteles non negat. Cæterum tempus non est directe se solo, et ex natura sua causa perfectionis, sed concomitanter. Nam causa scientiæ non est certe tempus, sed magister, ingenium, et experientia, quæ sunt in tempore ; et in hoc sensu vulgo fertur tempus multa docere, et pariter generationis, et augmenti rerum, et pulchritudinis, non tempus, sed Sol cum causis secundis, quæ sunt in tempore, sunt directe causa.

(d) *Illa quæ semper sunt, secundum quod semper sunt*, etc. Nota, quod contra hoc dictum Aristotelis videtur esse, quod motus cœli, quamvis sit perpetuus, nihilominus est in tempore, utpote, cum sit ejus mensura, imo tempus proprie est accidens illius regularissimi motus, vel saltem propria passio ejus. Huic objectioni respondet Aristoteles dicens, *Sempiterna non esse in tempore, quatenus semper sunt*, id est, quantum ad eorum *esse*, et durationem, cui non obstat eorum accidens, id est, motum cœlorum esse in tempore : nam quamvis ex natura sua sit perpetuus, ut tempus, nihilominus quia sua essentia consistit in successione prioris et posterioris, potest numerari per horas et dies.

(e) *Motus, et quies secundum suas rationes absolutas non mensurantur tempore.* Nota, quod mobile non mensuratur simpliciter tempore secundum quantitatem mobilis, sed secundum quantitatem et durationem motus : non enim tempore mensuratur quidditas, aut quantitas, aut qualitas hominis, sed mensuratur quantus sit eorum motus aut quies, aut existentia et duratio. Cum ergo inquit Aristoteles quod motus, et quies non mensurantur tempore secundum suas rationes absolutas, vult dicere, quod tempus non mensurat illud quod movetur, vel quiescit, quantum ad id, quod est, neque quantum ad suam quantitatem, sed quantum ad quantitatem sui motus vel quietis.

(f) *Illud quod nunquam est, non mensuratur* 36.
tempore. Nota quod per ea, quæ nunquam sunt, intelligit Aristoteles impossibilia, ut diametrum esse commensurabilem costæ : hæc autem impossibilia non possunt tempore mensurari, quia nihil est in tempore, nisi cui aliquando inest *moveri*, et hujusmodi. Unde notanter dictum est, *quæ sunt impossibilia.* Quia non entium quædam sunt, quæ aliquando fuerunt, ut Homerus, et talia quidem mensurantur quidem tempore ; aliqua erunt, quæ nec sunt, nec fuerunt, ut Antichristus, et ipsa etiam tempore mensurantur. Alia vero sunt quæ nunquam sunt, et quorum opposita per semper sunt. Diametrum enim esse commensurabilem costæ nunquam est, sed suum oppositum semper est, scilicet dia-

metrum esse costæ commensurabilem. Asymmetrum enim esse diametrum semper est, et non erit hoc in tempore : quia veritates propositionum ubi prædicatum est de essentia subjecti, vel proprium ejus, hoc est, veritates primi et secundi modi, sunt sempiternæ, adeoque, si nullus fuisset mundus et tempus, adhuc fuissent veræ, atque ita non sunt in tempore, sed semper ex necessitate : et etiam symmetrum esse costæ nunquam erit in tempore, quia non est factu possibile. Alia vero quorum contraria non sunt semper, sunt in tempore, sicut sua contraria , ut Antichristum non esse, Lunam non eclipsari, hominem dormire, contingunt in tempore, quia eorum contraria non semper sunt.

QUÆSTIO XVIII

Utrum omne ens sit in tempore

Arist. c. 14. *text.* 120. Themist. Simpl. Averr. *ibid.* Alb. *tract.* 3. *c.* 11. D. Thom. *lect.* 20. *et opusc.* 44. Scotus *in* 2. *dist.* 2. *q.* 4. Durand. *ibid. q.* 6. Capreol *in* 4. *dist.* 43. *art.* 3. Canon. *q.* 5. *art.* 3 Fonseca 5. *Met. c.* 13. *q.* 12. *sect.* 3. Conimb. 4. *Phys. c.* 14. *q.* 3. Complut. *disp.* 21. *q.* 7. Ruvius *tract.* 1. *de tempore, q.* 5. Roccus 4. *Physic. q.* 15.

1. ARGUITUR quod sic : quia omne quod est, est in præsenti *nunc*, sive in præsenti instanti ; igitur omne quod est, est in tempore. Tenet consequentia : quia hoc verbum *est* connotat tempus, aliter non esset verum dicere, quod motus est, vel quod tempus est.

Secundo, omne quod est, vel est aliquando, vel nunquam ; sed non est dicendum de aliquo quod sit, et quod nunquam sit : igitur quodlibet quod est, est aliquando, et per consequens omne quod est, est in tempore.

Tertio, omne quod est, vel est corporeum, vel incorporeum ; si incorporeum, igitur est mobile, igitur vel movetur, vel quiescit ; sed omnis motus, vel quies est mensurabilis tempore : igitur omne tale corporeum est mensurabile tempore. Si incorporeum, igitur tale ens est motor, sed omnis motor est simul cum mobili, ut patet 7 hujus, text. 2. igitur sicut mobile est in tempore, ita et motor.

Quarto, si aliquod ens non esset in tempore, maxime esset ens æternum, sicut esset cœlum, vel Deus, vel Intelligentia, sed quodlibet tale est in tempore, licet *esse* ipsorum non sit mensurabile tempore, secundum totam suam durationem, bene tamen est mensurabile secundum partem suæ durationis ; quemadmodum dicimus, quod motus cœli infinitus secundum se totum, non est mensurabilis tempore, sed bene secundum partem ejus. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto quarto, text. 120 ubi ponit quod non omnia entia sunt in tempore, et patet per simile : quia sicut est de loco, ita et de tempore ; sed non omne ens est in loco, igitur nec in tempore. Tertio, quia non omne ens senescit in tempore ; igitur non omne ens est in tempore. Tenet consequentia : quia tempus est causa senectutis, et corruptionis. Antecedens patet de Deo, et Intelligentiis.

In quæstione, primo videbitur de diversitate entium, et nominum significantium durationes. Secundo, videbitur qualiter illa entia sunt in tempore, et qualiter non. Et tertio, specialiter dicetur de motu et quiete. 2 *Divisio quæstionis.*

Quantum ad primum, notandum primo, quod sunt aliqua entia corporalia, et corruptibilia, quæ moventur, ut homines. Secundo, sunt aliqua perpetua, quæ moventur, ut cœlum. Tertio, sunt aliqua corruptibilia, quæ quiescunt, et talia possunt imaginari quiescere quiete infinita aut finita, quamvis secundum Aris- *Entium in quadruplici differentia.*

totelem nulla possit esse quies infinita. Quarto, sunt entia perpetua immutabilia, ut Deus, et Intelligentiæ, secundum Aristotelem; sed secundum rei veritatem nihil est simpliciter immutabile, nisi solus Deus: quia omnia alia sunt mutabilia, et sunt annihilabilia, et sunt perpetua solum a parte post.

Tempus, ævum et æternitas durationes significant

Secundo, notandum quod ista nomina *tempus, ævum, æternitas* sunt nomina significantia durationes, et possunt distingui isto modo; quod tempus (a) significat durationem rei corruptibilis, ut hominis; sed ævum (b) significat durationem rei perpetuæ, quæ movetur, ut durationem cœli; sed æternitas (c) significat durationem rei simpliciter immobilis, cujusmodi est duratio ipsius Dei: tamen secundum Aristotelem solum sunt duo genera durationum, scilicet tempus, et æternitas; ita ut duratio rei mutabilis sit temporalis, et duratio rei immutabilis sit æterna. Et hæc de primo.

3. *Quæ entia sunt in tempore.*

Quantum ad secundum, discurrendo per ista entia, dico primo, quod omne ens mutabile, quod non est perpetuum, est in tempore. Probatur, quia *esse* ipsius mensuratur tempore, et exceditur a tempore in utroque extremo.

Secundo, dico quod omne ens mutabile, licet sit perpetuum, est in tempore; sed hoc tamen non est ita proprie esse in tempore, sicut res corporalis est in tempore.

Tertio, dico quod res simpliciter immutabilis non est in tempore, nisi valde improprie, scilicet capiendo *esse* in tempore, pro *esse*, quoniam tempus est. Patet, quia *æternitas est duratio semper manens tota simul interminabilis*, ut dicit Boetius, et ideo vocatur momentum, vel instans æternitatis, et ideo non debet dici, fuit et erit, sed debet dici, quod est. Ex quo sequitur, quod quando hoc verbum *est* dicitur de Deo, proprie loquendo, non connotat tempus: verum est tamen quod iste modus durandi est satis difficilis ad apprehendendum; quia difficile est apprehendere, quod aliquid sit perpetuo, et tamen sit solum indivisibiliter: et hæc de secundo.

4. *Motus est in tempore dupliciter.*

Quantum ad tertium de motu, et quiete notandum, quod motus potest dici esse in tempore dupliciter: uno modo, quia est proportionaliter divisibilis tempori; et isto modo omnis motus est in tempore, et sic intelligitur Aristoteles in isto 4. quod omne quod movetur est in tempore. Alio modo dicitur esse in tempore ex eo, quod est mensurabile tempore, sic quod per quantitatem temporis nobis notam devenimus in notitiam quantitatis motus, quoniam prius erat nobis ignota. Et tunc de isto modo sciendum, quod motus potest mensurari (d) tempore tripliciter: uno modo intrinsece, sicut totum mensuratur per partem. Alio modo extrinsece per mensuram extrinsecam adæquatam, seu per adæquationem mensuræ extrinsecæ, ut pannus mensuratur per adæquationem et replicationem ulnæ. Tertio modo per mensuram extrinsecam, non per adæquationem, sed per correspondentiam, sicut declaratum fuit, quod spatium terræ mensuratur per gradus cœli.

Motus tripliciter potest mensurari tempore.

Tunc, prima conclusio est, omnis motus est in tempore, primo modo: quia omnis motus est proportionaliter divisibilis tempori: igitur omnis motus est in tempore. Tenet consequentia ex descriptione; et antecedens apparet sexto hujus, text. 37.

Secunda conclusio. Non omnis motus est in tempore secundo modo, quia non omnis motus est mensurabilis tempore: ergo, etc. Tenet consequentia ex *quid nominis*. Et antecedens apparet: quia

aliquis est motus ita parvus, quod propter ejus parvitatem impossibile est per aliquam mensuram certificari de ejus quantitate ; et propter hoc mensura debet esse minima quantitas, aut minima duratio, secundum quam alia debent mensurari, scilicet, vel minima (e) simpliciter, vel minima secundum humanam institutionem. vel consuetudinem, ut dictum fuit alias.

5. *Quies mensuratur sicut mobile quiescens.* Tertia conclusio ; quies non mensuratur alio modo, quam esse rei quiescentis : verbi gratia, mensurare quietem mobilis non est aliud, quam cognoscere quantitatem temporis, quo illa res durat.

Sed dubitatur, posito per imaginationem, quod Deus ante creationem mundi, creet unum Angelum, et postea unum alium, et vocetur primus *A*, et secundus *B* ; deinde creet alios duos simul, scilicet *C* et *D* ; tunc quæro utrum *A* fuit prius quam *B*, vel non ; si sic , cum prius sit differentia temporis, sequitur quod antequam crearet motus, crearet tempus : igitur tempus non est motus, quod est contra totam determinationem præcedentem. Item, quæratur utrum *C* et *D* fuerunt simul ; et si sic, igitur idem erat tempus in quo *C* et *D* fuerunt ; et tamen nullus erat motus, igitur tempus erat antequam esset motus. Ad istud respondetur dupliciter: (f) uno modo, sicut duratio ipsius *A* fuit major, et prior duratione ipsius *B*, in certa proportione, posito casu, quod Deus annihilaret ambos simul : quia si aliquod tempus coextitisset *esse* istorum Angelorum, quod et extitisset esse ipsius *A*, fuisset duplum vel triplum ; aut in alia certa proportione ad tempus, quod coextitisset *B*, si aliquod tempus ei coextitisset ; et eodem modo diceretur de *C* et *D*, quod æqualiter duraverunt ; et oportet sic in proposito loqui conditionaliter, eo quod priorem casum aliqui non admitterent secundum naturam, sicut dicebatur de motu locali super 3.

Aliter respondetur, quod *A* fuit prius, quam *B*, non quod fuerit in tempore priori, sed quia *A* fuit, *B* non existente ; eodem modo dicitur de *C* et *D*, quod fuerunt simul, quia nullus istorum fuit, alio non existente. Prima tamen solutio est melior : quia si poneretur, quod Deus primo crearet *A*, et postea ipsum annihilaret, deinde annihilato *A* crearet *B*, et postea ipsum annihilaret ; tunc qua ratione *A* esset ante *B*, eadem ratione *B* fuisset ante *A* ; quia sicut *A* fuit, *B* non existente, ita *B* fuit, *A* non existente ; et sic si propter hoc unum diceretur prius altero, unum esset prius altero, et e contra. Rationes sunt solutæ per prædicta. 6. *Vide Scotum in 2 d. 3 q. 3 ad principale*

Expliciunt quæstiones 4 libri Physicorum.

ANNOTATIONES

(a) *Tempus significat durationem rei corruptibilis.* Nota, quod tempus est mensura mobilis et motus, et per accidens quietis, ut habetur 4. hujus text. c. 108. et inde. Unde tempus solum est mensura successivorum, de quo dicit Dionysius lib. de Divinis nominibus, cap. 13. tempus vocant aliquid, quod in generatione, et corruptione, et variatione aliter se habet. Unde sequitur primo, quod tempus non est per se mensura alicujus entitatis permanentis, quia nulla entitas permanens potest mensurari mensura formaliter successiva, tum quia mensura durativa non debet habere modum oppositum suo mensurato, mensura autem successiva habet modum oppositum enti permanenti, quia successivum et permanens sunt opposita ; tum etiam, quia omnis entitas essentialiter eadem cum aliqua entitate permanente, est 7. *Tempus est mensura mobilis et motus, et quietis.*

necessario permanens : quia idem non potest esse successivum et permanens : modo mensura durativa, et duratio sunt eadem essentialiter cum quolibet durativo, cum per ejus durationem sit extra nihil, et per annihilationem durationis est nihil ; nam quantum res durat, tantum est ens. Secundo, sequitur quod tempus potest esse mensura permanentis per accidens, hoc est, ratione motus.

8. ...um est ...nsura ...manentis.

(b) *Ævum significat durationem rei perpetuæ*. Nota quod ævum est mensura cujuslibet permanentis, sive sit substantia, sive sit accidens, dummodo præscindat a mutatione quacumque : ita quod suum subjectum est æviternum, de quo dicit Boetius 3. de Consolatione :

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœlique sator, qui tempus ab ævo
Ire Jubes, stabilisque manens, das cuncta moveri.

Ex hoc sequitur primo, quod omnis substantia mensuratur ævo. Patet quia non est ab æterno ; tum quia æternitas proprie debetur Deo : nec etiam tempore, quia tempus est solum mensura successivorum : nec etiam instanti, quia instanti mensurantur solum durantia per instans : ergo omnis substantia quatenus permanens, et ut abstrahit a quiete et motu, mensuratur ævo. Secundo, sequitur quod operationes immanentes Angelorum mensurantur ævo. Patet, quia habent eumdem modum essendi cum eorum substantia, quia utrumque est permanens : ergo habent eamdem mensuram. Item operatio beatifica Angeli mensuratur ævo : ergo et quælibet ejus operatio immanens, cum habeant eumdem modum essendi, et unigenea sint. Antecedens est D. Augustini, et notanter dixi *operatio immanens*, adremovendum operationes transeuntes, ut motus localis ejus, et omnes operationes successionem habentes, quia hujusmodi mensurantur tempore.

9. (c) *Æternitas significat durationem rei simpliciter immobilis*. Nota quod æternitas est mensura divinæ essentiæ, ubi nec est principium, nec est finis, de qua loquitur Boetius, *quinto de Consolatione*, dicens, *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio* ; et subdit, quod nec æternitas, nec aliquid in æternitate præteriit, nullumque in tempore reperire contingit ; et ideo solus Deus secundum Theologos est æternus. Verum est tamen quod æternitas non habet proprie rationem mensuræ respectu Dei, quia mensura habet rationem perfectionis et independentis. Unde observa, quod quintuplex est genus mensuræ: una est mensura perfectionis, de qua habetur. 4. *Metaph.* quod species sunt sicut numeri : quia sicut unus numerus est perfectior altero, ita una species est altera perfectior, atque ita perfectius in universo est mensura aliorum, ut patet per Commentatorem 12. *Metaph. text. 5.* et per Auctorem de causis. Secunda est mensura causationis, de qua dicitur *9. Metaph.* quod scibile est mensura scientiæ, quia scibile causat scientiam. Tertia est mensura coordinationis, de qua dicitur 10. *Metaph. text. 7.* quod primum in unoquoque genere est mensura aliorum, velut unitas omnium, quæ ordinatur in genere quantitatis ; et ista addit aliquid supra mensuram perfectionis, quia ista potest dicere imperfectionem aliquam, quia unitas dicit privationem. Quarta est mensura innotescentiæ, ut ulna, vel cubitus, vel canna, quæ est mensura innotescentiæ, quia per quantitatem ulnæ, vel cubiti cognosco quantitatem panni. Quinta est mensura durationis, sicut tempus mensurat motum, et ævum est mensura Angelorum, et omnium permanentium.

Mensuræ quintuplex est genus.

(d) *Motus potest mensurari tempore tripliciter*. Nota primo, quod in generali triplex est genus mensurarum, secundum modum triplicem mensurandi : quia aliquando aliquid mensuratur replicative ; aliquando explicative, et aliquando explicative et replicative : quia interdum mensuratum excedit mensuram, ut pannus excedit ulnam, et ideo mensuratur per replicationem : interdum excedit et exceditur, et aliquando æquatur mensura mensurato. 10.

Secundo nota, quod Aristoteles 5. *et* 10. *Metaph. text.* 2. ratio mensuræ primo competit uni, quod est principium numeri, ex hoc transfertur ad alia genera, ut illud scilicet sit mensura in quolibet genere, quod habet rationem primi et unius in illo genere; modo unum in comparatione ad numerum habet duplicem rationem, scilicet rationem mensurantis per replicationem et rationem declarantis, et causantis cognitionem de numero, eo quod habet rationem principii, quo ipsum numerum cognoscimus : unitas enim aliquoties sumpta adæquat omnem datum numerum, et mensurat ipsum per unitatem, et sic cognoscitur numerus ; nam per unitatem habet definiri ; ex ipso ergo uno transfertur ratio mensuræ ut sit in quolibet genere.

Tertio nota, quod ea quæ sunt in tempore mensurantur a tempore, et vincuntur a tempore, id est, minus habent durationis quam tempus, et patiuntur a tempore, id est, alterantur et corrumpuntur tempore. Unde omnis motus successivus est in tempore, id est, mensuratur tempore ; sed non per adæquationem mensuræ extrinsecæ, ut hîc dicit Scotus.

11. *Mensura est duplex* (e) *Vel minima simpliciter*, etc. Nota quod mensura est duplex ; quædam ex natura rei, quædam a nobis. Mensura, quæ est ex natura rei, est quæ est ab ipsa natura, et non ex aliqua alia institutione humana ; mensura a nobis dicitur, quæ non mensurat ex natura rei, sed ex institutione humana, et per quamcumque mensuram accipitur notitia de mensurato, nam per illud accipitur notitia de mensurato per quod intellectus veridice certificatur de mensurato ; hoc autem fit per quamcumque mensuram. Ex quo sequitur primo, quod mensurare nihil aliud est, quam aliquid secundum quantitatem minus notam, per aliquam magis notam certificare et notificare. Secundo, sequitur quod mensura nihil est aliud, quam intellectus de quantitate rei determinata certificatio. Tertio sequitur, quod mensura importat triplicem respectum, unum ad intellectum, alium ad rem mensuratam, et alium ad mensuram. Quarto, sequitur quod non omnis motus mensuratur tempore, tanquam per mensuram adæquatam, ut hîc dicit Scotus, et ratio patet in littera.

(f) *Ad istud respondetur dupliciter.* Nota, quod prius, et posterius possunt sumi dupliciter : Uno modo realiter, formaliter, et positive ; et isto modo sunt tempus, et arguunt tempus. Alio modo, quasi modo imaginario et privativo, et quasi per quamdam coexistentiam tempori possibili, si esset ; et isto modo non arguunt tempus. Unde imaginor sic, quod ante mundi initium non fuit prius et posterius, nisi solum modo imaginativo et privativo ; sicut dicimus de spatio vacuo, quod dicitur tantum quantum esset istud, quod reciperetur, cum tamen nulla sit ibi quantitas positive. Dicimus etiam quod illud prius et posterius sunt in æternitate, non tamen formaliter cum indivisibilis sit, sed quasi virtualiter, et per quamdam coexistentiam temporis, si esset, quæ si esset coexisteret sibi. *Prius, et posterius possunt bifariam sumi.*

EXPOSITIO TEXTUS

Ipsum autem (1) nunc *est continuatio temporis.* Hoc est quintum capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles complet determinationem quorumdam, de quibus prædixerat : et primo de *nunc*, et tempore. Secundo, quantum ad hoc, quod dixit tempus esse causam corruptionis : et tertio, quantum ad hoc, quod dixit omnem motum fieri in tempore. Secundum ibi : *Mutatio autem omnis.* Tertium ibi : *His autem nobis.* Primum dividitur, quia primo determinat de *nunc* ; secundo, de aliis dictionibus significantibus tempus, ibi : *Ipsum autem tunc.* Primo dicit, quod ipsum *nunc* (a) secundum propriam significationem est continuatio, et divisio temporis ; sed hoc 12. Text. 21.

diversimode, quia secundum quod intelligitur *nunc* esse idem præteriti, et futuri, secundum hoc est continuatio temporis; sed secundum quod intelligitur esse finis præteriti, et initium futuri, secundum hoc est divisio temporis ; non quod per ipsum fiat actualis separatio partis temporis a parte, sed secundum imaginationem tantum ; et in hoc est simile de *nunc* ad punctum, quia sicut per punctum continuatur linea, et super ipsum fit divisio lineæ, ita est de *nunc* ad tempus ; differunt tamen, quia punctus est res permanens in linea, et *nunc* non est res permanens in tempore. Alio
22. (2) modo intelligitur hæc dictio *nunc* improprie pro parvo tempore, quod est prope *nunc* proprie acceptum ; et isto modo dicimus, quod Socrates nunc veniet, quia satis cito veniet : sed non dicimus, quod nunc est facta *Ilion*, id est, destructio Trojæ, eo quod jam diu est, quod fuit facta.

Ipsum (3) *autem tunc*. Hic determinat
23. de aliis (b) dictionibus significantibus tempus : et primo de ista dictione *tunc*. Secundo de aliis ibi : *Ipsum autem jam*. Item, primo describit. Secundo, removet dubium, ibi : *Si vero nullum tempus*. Primo dicit, quod *tunc* significat tempus determinatum, cujusmodi est certa distantia ad præsens *nunc*. Unde ad hoc, quod dicatur *tunc*, oportet loqui de aliquo tempore, cujus distantia ad præsens est nota, et determinata, et tunc ista dictio *tunc*, est relativum identitatis illius temporis ; verbi gratia, si dicatur, jam sunt duo anni, quod Socrates fuit Parisiis, et tunc Plato fuit Romæ.

24. *Si vero* (4) *nullum tempus est*. Removet dubium : quia si *tunc* describatur per certam distantiam ad præsens, tunc sequitur, quod omne tempus est finitum, cum de omni tempore dicatur *tunc*, quia omne illud tempus est finitum, cujus ad præsens est determinata distantia. Respondetur ibi : *Si quidem semper est motus*. Primo conditionaliter, quod si motus sit infinitus, ita ut semper fuerit aliquis motus, semper fuit tempus ; et si non, non ; quia vel tempus est motus, vel consequitur motum. Secundo solvit categorice ibi, *Quoniam* (5) *autem nunc* : quod tempus nunquam incepit, ita ut Text. 125.
ante illud non fuerit aliquod tempus. Est igitur prima conclusio talis. Probatur : quia omne tempus finitum terminatur ad *nunc*, et de ratione ipsius *nunc* est, quod sit finis præteriti, et initium futuri ; et ista ratio debet tractari *in* 8 *hujus*.

Ipsum (6) *autem jam*. Hic determinat 14.
de aliis dictionibus significantibus tem- Text. 126.
pus : et primo de ista dictione *jam*, dicens, quod jam significat idem, quod *nunc* improprie acceptum, de quo dictum est prius. Item, iste (7) terminus *modo* significat tempus propinquum præsenti, Text. 127.
et iste terminus *aliquando* significat tempus præteritum remotum a præsente : et iste terminus *repente* significat tempus ita parvum, quod est insensibile propter parvitatem.

Mutatio (8) *autem omnis*. Hic complet determinationem illius quod prædixerat, *Vide contradictionem Zimaræ.*
entia naturalia pati a tempore. Primo facit hoc. Secundo, removet dubium, ibi : Text. 128.
At vero neque hunc. Pro conclusione principali supponitur, quod omnis mutatio est remotiva rei a sua natura, id est, quando res naturalis est in dispositione perfectissima sibi conveniente secundum naturam ; omnis mutatio adveniens sibi removet ipsam ab illa dispositione. Secunda suppositio, quod omnia quæ fiunt, corrumpuntur et mutantur, *Vide contradictionem Zimaræ.*
fiunt, corrumpuntur, et mutantur in tempore. Et ideo quidam (c) antiquorum

dicebant, tempus esse sapientissimum, eo quod per studium temporale acquiritur cognitio, et scientia : sed alii dicebant esse stultissimum, et indisciplinabile, eo quod in tempore fit oblivio eorum, quæ prius fuerunt scita ; quasi dicerent, quod tempus potius est causa oblivionis, et ignorantiæ, quam scientiæ.

15. Tunc ponitur ista conclusio, quod tempus est magis per se causa corruptionis, quam generationis. Probatur : quia in tempore est mutatio rei naturalis a dispositione quam habet, et non potest mutari ad generationem, quia jam genita est, sed bene potest mutari ad corruptionem : igitur tempus potius debet dici causa corruptionis, quam generationis ; nisi dicatur, quod per accidens est causa generationis illius, quod sequi debet ex corrupto. Secundo, declaratur conclusio per signum, quia nunquam videmus ad aliquam rem naturalem generari sine movente manifesto distincto a tempore, sed videmus ipsas corrumpi per solam vetustatem in tempore sine extrinseco corrumpente ; ergo, etc. Unde propter hoc non attribuimus corruptiones illas tempori, in quibus apparet corrumpens manifestum aliud a tempore, cujusmodi est interfectio, combustio, et hujusmodi.

At vero neque hanc tempus facit. Removet dubium : quia dictum est, quod tempus sit causa corruptionis, crederet aliquis, quod tempus ageret hujusmodi corruptiones. Respondet quod non ; sed accidit istas corruptiones fieri in tempore per agentia naturalia, quorum aliqua habent in se principium suæ corruptionis, ut heterogenea : aliqua autem alterantur a continente, ut elementa simplicia, et mixta homogenea. Tandem recapitulat, et patet littera.

16. Text. 129. *His autem* (9) *nobis.* Hic probat, quod omnis motus sit in tempore dupliciter : Primo, omne velocius, vel tardius fit in tempore ; sed omnis motus aliquo alio est velocior vel tardior : igitur omnis motus fit in tempore. Major patet per definitiones velocioris et tardioris : nam *velocius* (d) *est, quod motu uniformi in eodem tempore pertransit majus spatium,* et tardius e contra : et minor apparebit *in* 6 *hujus, text.* 12. et 13.

At vero prius in tempore est. Secunda ratio, omne prius et posterius est in tempore, loquendo secundum successionem ; sed in omni motu est prius, et posterius : igitur omnis motus est in tempore. Major patet : quia prius et posterius definiuntur secundum distantiam ad præsens *nunc*, quod est terminus temporis : modo illa quæ definiuntur per distantiam ad terminum temporis, sunt in tempore, vel secundum quod partes sunt in toto, vel secundum quod mensuratum per tempus est in tempore. Minor est nota per *quid nominis* motus et mutationis : nam mutari est aliter, et aliter se habere secundum prius et posterius.

ANNOTATIONES

(a) *Ipsum* nunc *secundum propriam significationem.* 17 Nota quod *nunc* bifariam sumitur ; Uno modo proprie, et sic *nunc* significat indivisibile temporis, et est ipsum præsens, quod est continuatio præteriti temporis cum futuro, quia finis præteriti, et initium futuri, sicut terminus utriusque communis, copulans actu temporis partes, atque illa dividens in potentia, copulatque ut idem et unum : dividit autem ut duo, id est, quod quatenus dividit consideratur ut duo ; quatenus autem copulat, est idem et unum. Et dicit Philosophus quod *nunc* differat a puncto, quod continuat partes lineæ, tum quia punctum est nec permanens, ut linea ipsa : instans vero est semper fluens, et indivisibiliter durans ; tum etiam

quia punctum non solum in potentia dividit partes, quas actu copulat, sed cum actu dividuntur, est etiam finis in actu, tanquam extremum lineæ, sed *nunc* temporis non potest esse finis temporis, actu divisi, sed dividit in potentia per hoc, quod consideratur ut finis unius, et principium alterius. Et ideo licet idem *nunc* sit continuativum et divisivum, hoc tamen est sub diversis rationibus : nam quatenus dividit, alterum est, id est, consideratur ut duo, nempe ut finis unius, et initium alterius ; sed quatenus copulat, consideratur ut unum, scilicet, ut unus terminus communis utrique. Secundo modo sumitur *nunc*, quatenus significat tempus tam præteritum, quam futurum, sicut quando dicimus de aliquo, quod veniet nunc, quia veniet hodie, et de aliquo quod nunc discessit, id est, tempore proximo præterito : at non dicimus bellum Trojanum, aut diluvium Thessalicum, quod magnam partem Græciæ inundavit, factum esse nunc, quia licet tempus belli Trojani sit continuum præsenti, tamen non est proximum.

(b) *Hic determinat de aliis dictionibus*, etc. Nota primo, quod antiqua translatio habet alias dictiones, ubi enim translatio, quam sequitur Scotus, habet *nunc*, antiqua habet *instans* ; et ubi *tunc*, habet *quando* ; et ubi *jam*, habet *esse* ; ubi vero *modo*, *paulo ante*, et ubi *olim*, *pridem*, et *antiquitus*, et ubi *repente*, *subito*.

Nota secundo, quod *olim*, aut *aliquando* significat tempus terminatum ad aliquod *nunc* præteritum, aut futurum, ut si dicamus, olim fuit diluvium, olim erit universale judicium. Sed hæc dictio *jam* significat idem, quod *nunc* in secunda significatione: accipitur etiam pro tempore longe præterito, ut jam Troja fuit combusta, multis retro temporibus. Hæc autem dictio *nuper* significat tempus præteritum, non tamen longe ab hoc præsenti, ut nuper veni, id est, non multo ante. Hoc vero adverbium *quondam* significat tempus valde præteritum, at *repente* significat tempus insensibiliter transactum, ut fulgur repente transit.

(c) *Et ideo quidam antiquorum dicebant.* *Opiniones duæ fuerunt de tempore.* Nota quod de tempore fuerunt duæ opiniones : Una dicebat, quod tempus esset causa generationis et disciplinæ : altera quæ fuit cujusdam Philosophi Pythagorici dicti Pharon, dicebat, quod tempus est magis causa oblivionis quam scientiæ, et corruptionis quam generationis ; et quamvis utraque istarum opinionum habeat apparentiam, eo quod omnia et generantur, et corrumpuntur in tempore, tamen secunda est verior ; et ratio patet in littera.

(d) *Velocius est quod motu uniformi in eodem tempore*, etc. Nota quod notanter dic- 19.
tum est *motu uniformi*, hoc est, comparando motum rectum ad motum rectum, et circularem ad circularem ; nam si unum mobile moveretur per chordam ab *A* ad *B*, et alterum per arcum semicirculi, licet quod

movetur per chordam, citius veniat ad idem punctum : non tamen velocius movetur, quam quod movetur per arcum : imo, si in eodem tempore, quo unum transit chordam, aliud transiret arcum, velocius moveretur per arcum, sicut suprema sphæra velocius movetur quam infima, licet ambæ quolibet die faciant circulum ab Oriente in Orientem, quia suprema majorem circulum describit.

EXPOSITIO TEXTUS

Dignum autem (1) *consideratione*. Hoc 20
est sextum capitulum hujus tractatus, in Text. 130.
quo Philosophus ostendit qualiter tempus est, et qualiter est unum ; et dividitur, quia primo (a) movet duas dubitationes. Secunda ibi : *Dubitaverit autem aliquis*. Primo, movet dubitationes ; secundo solvit, ibi : *Aut quia ipsius mo-*

tus. Primo, solvit primam. Secundo, secundam ibi : *Utrum autem cum.* Pro solutione secundæ ponit conclusionem, quod in omnibus rebus naturalibus invenitur tempus, quia in omnibus (b) mobilibus invenitur tempus ; sed omnes res naturales sunt mobiles : ergo,etc. Major patet, quia omne mobile aut semper movetur, et tunc motus ipsius tempus potest esse mensura saltem quantum ad partem, si quandoque movetur, et quandoque quiescit, tunc tam motus ipsius, quam ejus quietis tempus potest esse mensura secundum se totum ; et minor nota est *ex secundo hujus, text.* 4.

Text. 131. *Utrum autem cum* (2) *non sit anima.* Solvit primam dubitationem per duas conclusiones : Prima est, si impossibile esset animam esse, impossibile esset tempus esse. Probatur : quia si (c) impossibile esset numeratum esse, impossibile esset numerum, aut numerabile esse ; sed omne numerans est anima. Secunda conclusio : licet anima non sit, adhuc tempus est, dum tamen sit possibile animam esse. Probatur, quia dato quod anima non sit et possit esse, adhuc motus ille, qui est tempus, vel qui consequitur tempus, est mensurabilis ab anima : verbi gratia, dato quod nullum comburens esset, attamen bene esset aliquod combustibile ; sed posito quod nullum comburens possit esse, tunc nullum combustibile posset esse, et sic est in proposito : quia tempus, licet (d) actu non numeretur ab anima, tamen numerabile est, et ex eo quod est numerabile, dicitur tempus.

Vide contradictionem Zimaræ.

21. Text. 132. *Dubitaverit* (3) *autem aliquis.* Hîc movet secundam dubitationem. Secundo, revertitur ad declarandum quoddam dictum ibi ; *Dicitur autem recte.* Dubitatio est ista, cujus et qualis motus tempus est numerus, utrum cujuslibet, vel alicujus sic, et alicujus non ; et ponit duas solutiones ; secundam ibi, *Quoniam autem est loci mutatio.* Item, primo ponit solutionem. Secundo replicat ; et tertio solvit dubitationem. Secundum ibi : *Alterum igitur tempus erit.* Tertium ibi : *Si enim sint hi canes :* est conclusio ista, quod cujuslibet motus tempus est numerus. Probatur, omnis motus mensuratur tempore, ut probatum est prius : igitur cujuslibet motus tempus est numerus seu mensura, quia non intelligimus aliud per tempus esse numerum motus, quam quod motus sit in tempore, et mensuretur tempore.

Vide contradictionem Zimaræ.

Alterum igitur tempus erit. Hîc replicat, quod non cujuslibet motus tempus est numerus, cum simul sint multi motus, et numerus sit idem rebus numeratis, sequitur quod simul erunt diversa tempora, quod est falsum, quia idem est annus mihi, et tibi.

Si enim sint hi canes. Hîc dictam dubitationem solvit per duas conclusiones: Prima est, quod omnium (e) motuum simul existentium, et æqualium secundum durationem est idem tempus. Probatur, quia diversorum secundum speciem, et separatorum ab invicem, bene est idem numerus : igitur et motuum simul existentium bene est idem tempus, non obstante quod unus illorum motuum sit velocior alio, vel quod unus sit motus augmentationis vel alterationis, et alter motus localis. Et antecedens patet : quia idem est numerus decem canum, et decem equorum. Et tenet consequentia : quia sicut numerus est mensura illorum, quæ numerantur, ita tempus est mensura motuum.

Secunda conclusio est ista : Motuum 22.
non simul existentium non est idem tempus. Probatur : quia non est idem tempus prius et posterius : sed motuum

non simul existentium unus est prior, et alter posterior : ergo, etc. Notandum circa hoc, quod Aristoteles dicit eumdem esse numerum decem canum, et decem equorum, quod ibi non accipitur numerus pro actu animæ, quia alio actu animæ numeramus canes, et alio equos. Similiter non accipitur pro rebus numeratis, qui sunt canes et equi, quia certum est quod nulli canes sunt equi, ideo accipitur ibi numerus pro numero numerato, quo numeramus canes et equos, ut si numeremus eos per digitos, aut fabas.

t. 133. *...pus est ...us cæ- Vide ...tradic- ...em Zi- ...ræ.*

Quoniam (4) *autem est loci mutatio.* Hîc ponit secundam solutionem, quæ specificat primam ; et ponitur ista conclusio: Tempus est primus motus, scilicet motus circularis cœli ; et primo eam probat ratione. Secundo, signis et auctoritatibus ibi : *Quapropter et videtur*. Conclusio probatur sic : quia illud est tempus, quo mensurantur omnes motus ; sed motu cœli mensurantur omnes motus : igitur motus cœli est tempus. Major est nota : quia hoc fuit probatum prius esse proprium tempori, ut patet per definitionem temporis ; et minor patet, quia motus cœli saltem secundum partem minorem, ut annus mensuratur per diem, dies per horam, et sic de aliis. Similiter patet de aliis motibus, quia per hoc, quod cognoscitur quantitas temporis motus cœli, cognoscitur quantitas durationis aliorum motuum.

23. *Si igitur primum mensura*. Probat secundo conclusionem per tria, in quibus motus cœli convenit cum mensura. Unde de ratione mensuræ est, quod sit proxima, id est, ejusdem generis cum rebus mensuratis : verbi gratia, longitudo mensuratur longitudine, pondus pondere, et ita de aliis. Ideo dicit (r) Aristoteles 10. *Metaph. text.* 4. quod unum mensuratum est plures mensuræ. Secundo, de ratione mensuræ est quod sit regularis. Et tertio, quod sit nota, alias enim per ipsam non posset cognosci mensuratum : modo ista tria conveniunt motui cœli. Prima, quia motus cœli est primus in genere motuum : modo rationabile est, quod primum in unoquoque genere sit mensura aliorum ejusdem generis. Secundo, quia motus cœli est regularissimus : quia nec augmentatio, nec alteratio est adeo regularis sicut motus localis, et tamen motus cœli omnium motuum localium est regularissimus. Tertio, motus cœli est notissimus, scilicet apud omnes, licet apud aliquos aliquis motus alicui homini sit magis notus, tamen apud omnes homines nullus est adeo notus. Ex quibus sequitur, quod motus cœli est mensura aliorum motuum, et per consequens motus cœli est tempus.

Propter hoc autem. Hîc declarat dictam conclusionem auctoritatibus anti- 24.
quorum. Primo, huic conclusioni concordant dicentes, quod tempus est motus sphæræ, quia tempus est motus sphæræ cælestis, quo alii motus mensurantur : et tempus mensuratur illo motu, secundum signum, quia propter hoc quod tempus est motus circularis cœli, dicunt populares res humanas, id est, temporales, venire secundum circulum, eo quod mensuratur tempore, oportet quod tempus sit circulus, seu motus circularis. Et subdit, quod metra, seu multæ mensuræ sunt unum mensuratum, eo quod totum est suæ partes : verbi gratia, multæ partes unius revolutionis sunt una revolutio tota, et multæ ulnæ sunt una tota longitudo.

Dicitur (5) *autem recte*. Hîc declarat quoddam dictum, scilicet, quod idem sit Text. 134
numerus equorum et canum, scilicet

decem ; et totum stat in hoc, quod equi, et canes (g) conveniunt specie, et licet non conveniant specie de genere Substantiæ, tamen bene conveniunt specie de genere Quantitatis discretæ. Explicit expositio 4. libri Physicorum, Deo gratias.

ANNOTATIONES

25. (a) *Primo movet duas dubitationes.* Nota quod prima dubitatio est, quomodo tempus se habeat ad animam. Secunda, propter quid tempus est ubique, scilicet in terra, mari, et in cœlo. Et nomine terræ intelligit omnia terrestria, et cuncta quæ nos experimur moveri; aeris autem et sphæræ ignis, quorum motus non experimur, non facit mentionem, quia adhuc non tractavit de eorum motu.

(b) *In omnibus mobilibus invenitur tempus.* Nota quod huic dicto non obstat, quod supra dixerat *text.* 117. *Sempiterna*; et per consequens cœlum non esse in tempore, quia intelligit illic, quantum ad suum esse et durationem, hic vero quantum ad suum motum.

(c) *Si impossibile esset numeratum esse, impossibile esset esse numerum.* Nota quod hoc argumentum procedit a *posse* ad *esse* in hunc modum: Si nulla esset possibilis potentia numerans, nullus esset possibilis numerus, quia numerus dicit respectum ad numerantem; (est enim numerus id, quod vel actu numeratur, vel in potentia est numerabile.) ergo si de facto nulla esset potentia numerans, nullus esset numerus. Potentia autem numerans esse nequit, nisi intellectus, cujus est comparare mensuram ad mensuratum, et congerere unitates numeri; et tempus est numerus numeratus; ergo si nullus esset intellectus, nullum esset tempus.

26. (d) *Quia tempus, licet actu non numeretur ab anima.* Nota quod solutio Aristotelis videtur in hoc consistere, quod tempus accipiendo formaliter, ut dicit numerum, non esset, nisi intellectus esset: accipiendo autem materialiter pro re quæ est tempus, potest esse sine anima, nam motus qui est res, quæ est tempus, est sine anima, et hoc est, quod ait: *Nisi hoc quod aliquando existens tempus est, ut si contingat motum esse*, etc. id est, conceditur tempus formaliter non esse sine anima, nisi materialiter *hoc*, id est, illa res, quæ aliquando existit tempus, puta motus, qui est realiter idem quod tempus, ut diximus supra.

(e *Omnium motuum æqualium, et simul existentium est idem tempus.* Nota, quod hæc consequentia non tenet, si tempus esset mensura cujuslibet motus: ergo simul essent duo tempora æqualia, quia ad multiplicationem motuum non sequitur multitudo temporum. Nec oportet quod duo motus habeant duo tempora: nam diversorum numerabilium, et invicem æqualium secundum multitudinem, est idem numerus, sicut decem canum et decem equorum; nam et si hi sint canes, et illi sint equi, tamen numerus denarius est idem, supple secundum speciem, in canibus et equis. Ita est de tempore, quia tempus est numerus, atque adeo licet in motibus sit diversitas ex eo, quod unus sit velox et alius tardus, vel quod unus sit loci mutatio et alius alteratio, vel quod unus fiat in uno loco, et alius in alio loco multum distanti, tamen omnium motuum æqualium et simul existentium est idem tempus, quod intelligas de tempore, quod est mensura intrinseca primi motus, et extrinseca omnium motuum inferiorum. Nam sicut omnium mobilium est unus motus generalis, nempe motus diurnus primi mobilis, ita est unum tempus generale mensurans intrinsece illum motum, et extrinsece motus istorum inferiorum: et sicut cujuslibet rei temporalis est unus proprius motus, ita etiam unum proprium tempus ipsum mensurans: de primo tempore intelligit hic Philosophus quando ait, quod impossibile est ipsum multiplicari, non de secundo, ut diximus supra.

(f) *Ideo dicit Aristoteles* 10. *Metaph.* Nota quod. ut docet Aristoteles 10. *Metaph. text.* 3. mensura debet esse congenea, id est, ejusdem rationis cum mensurato, simpli-

Temp habet nes co tiones suræ.

cissima, atque notissima sui generis, quæ conditiones optime congruunt tempori, quod mensurat motum primi mobilis, (est enim idem realiter illi motui, atque adeo interdum tempus mensuratur motu, et motus tempore : nam accepto aliquo motu determinato, sive aliqua parte motus, per ipsam mensuratur quantitas ipsius motus, et totius talis) sicut ergo motus primi mobilis est ejusdem generis, id est, ejusdem Prædicamenti cum aliis omnibus motibus, estque omnium primus, simplicissimus atque notissimus, ita et tempus; atque adeo sicut ille motus est omnium aliorum mensura, ita omnium motuum numerus, et mensura est tempus illius primi mobilis. Quod autem ille motus sit omnium primus, manifestum est, cum sit omnium causa. Quod autem sit simplicissimus, patet, quia numeri irregulares et difformes, sunt veluti compositi ex dissimilibus partibus; motus vero cœli propter suam uniformitatem est simplicissimus, et ideo habet se inter motus, sicut unitas in numero. Et quod sit notissimus, patet ex motu Solis, per quem judicamus de duratione nostrarum operationum, ex quo sequitur primo, quod neque alteratio, neque augmentatio, neque generatio erit tempus, quia nullus istorum motuum (eo quod sunt rerum corruptibilium) esse potest ita continuus, aut ita uniformis et regularis : et idem est judicium de motu locali recto, quia est manifeste irregularis : si enim est naturalis, velocior est in fine quam in principio ; si vero violentus e converso. Secundo, sequitur quod tempus convenit primo motui ultimæ sphæræ, imo ipsum est talis motus, modo supra explicato.

3 ... s re- ... tum ... lica- ... e spe- ... s re- ... cum ... uni-

(g) *Equi et canes conveniunt specie.* Nota quod genus remotum prædicatur de speciebus remotis, quæ sunt sub genere inferiori cum nota unitatis, vel identitatis, de quibus tamen genus proximum cum tali signo unitatis, aut identitatis haud prædicatur. Exemplum ponit Aristoteles in Mathematicis de duobus triangulis, quorum alter est æquilaterus, alter vero scalenus, id est, inæqualium omnium laterum, affirmans, quod sunt eadem figura : et ratio est, quia figurarum alia circularis, alia quadrangularis, alia triangularis, etc. atque adeo figura non dividitur immediate per has differentias *æquilaterus*, et *scalenus*, et ideo ratio figuræ manet eadem in ambabus speciebus : atque ita illi duo trianguli non differunt ab invicem in ratione figuræ ; sunt ergo eadem figura. Negamus tamen quod sint idem triangulus, propterea quod triangulus immediate dividitur in æquilaterum, qui appellatur *isosceles*, et alium trium laterum inæqualium, qui dicitur *gradatus*, et alium duorum inæqualium, qui vocatur *scalenus*, atque adeo ratio trianguli non manet eadem in illis ut contracta per illas differentias ; et hoc est, quod dicit Aristoteles quod illud est idem illi, a quo non differt differentia, et non est idem illi a quo differt differentia : sed isosceles differt differentia trianguli a gradato, et non differt ab eo differentia figuræ. Et ex hoc sequitur, quod genus quandoque prædicabitur de individuis ejusdem speciei, quæ sub illo continentur : nam duo æquilateri non solum sunt eadem figura, sed idem etiam triangulus, non tamen sunt idem æquilaterus, quia Species materialiter dividitur per diversa individua, sicut Genus formaliter per suas differentias. Eodem modo possumus dicere, quod Petrus et Paulus sunt idem animal, non tamen sunt idem homo : Petrus tamen, et Brunellus non sunt idem animal, tametsi dici possint idem corpus. Eodem ergo modo motus omnes, scilicet alteratio, generatio, augmentatio, et motus localis eodem tempore conveniunt, quod est omnium mensura, licet non sint idem motus.

tatis, vel identitatis

FINIS LIBRI QUARTI

LIBER QUINTUS

PHYSICORUM

EXPOSITIO TEXTUS

1. Text. 1. Transmutatur (1) *autem quod transfertur omne.* Iste est quintus liber, in quo Philosophus determinat de motu ipso, quantum ad ejus divisionem in partes subjectivas, et dividitur in tres tractatus : Primus tractatus est de speciebus mutationis, et motus. Secundus est de unitate motus. Et tertius de contrarietate motuum. Secundus ibi : *Post hæc autem dicamus.* Tertius ibi : *Amplius autem determinandum est.* Primi tractatus sunt tria capitula : in primo ostendit, quæ requiruntur ad motum : in secundo determinat de speciebus. Secundum ibi : *Quoniam autem omnis transmutatio.* Tertium ibi : *Si igitur Prædicamenta.* Primum capitulum dividitur : quia primo præmittit quamdam distinctionem tam de mobili, quam de movente. Secundo, ostendit quæ requiruntur ad motum. Tertio, movet dubitationem. Quarto, abjicit unum membrum divisionis a sua consideratione. Secundum ibi : *Quoniam autem est quidem.* Tertium ibi : *Attamen dubitabit aliquis.* Quartum ibi : *Quæ igitur secundum accidens est.* Divisio quam ponit, est ista, quod illorum, quæ (a) transmutantur, id est, mobilium, quoddam est mobile secundum accidens, scilicet, quod non inhæret mobili per se, ut albedo, vel Musica, inhærens mobili ; aliud est mobile secundum partem, scilicet, quod dicitur moveri ex eo, quod pars sua movetur, ut dicimus hominem sanari, eo quod digitus suus sanatur : aliud est mobile per se, et primo, quod secundum se, et quodlibet sui movetur ; et differunt ab invicem mobile per se, et mobile per accidens, quia mobile secundum partem potest esse mobile per se, et primo ; sed mobile secundum accidens nunquam. Eodem (2) modo dis- Text. 2 tinguitur de movente : nam quoddam est movens secundum accidens, ut si diceremus : musicus sanat ; aliud est movens secundum partem, ut homo percutit, quia manus sua percutit ; et aliud est movens per se, et primo, ut dicendo, medicus sanat.

Quoniam (3) *autem est quidem.* Hic 2. Text. *Motus quot requirat.*
ostendit, quot requiruntur ad motum. Secundo, ponit differentiam inter illa, ibi: *Sed est movens.* Primo dicit, quod ad omnem motum requiruntur movens, ut patet 7 *hujus.* Secundo, mobile, ut patet per definitionem motus datam in tertio. Tertio, tempus, in quo fit motus, ut probatum est in *quarto.* Quarto requiritur terminus *a quo,* et quinto terminus *ad quem :* nam omnis motus est a termino in terminum, ut calefactio a frigiditate in caliditatem.

Sed est (4) *movens.* Ponit differentiam inter ista ; primo inter mobile, et ter- Text.
minos, quia mobile denominatur motum, nullus autem terminorum denominatur motus, sed est illud a quo, vel

in quod fit motus. Secundo ponit differentiam inter terminos motus; unde motus determinatur a termino *ad quem*, et non a termino *a quo*, ut mutatio, quæ est a caliditate in frigiditatem, denominatur frigefactio et non calefactio : tunc recapitulando, subdit Philosophus quod (b) passiones, scilicet qualitates, sunt immobiles, ut calor; et hoc est verum, nisi ad motum suorum subjectorum.

3. xt. 5. *Attamen* (5) *dubitabit aliquis.* Hic movet dubitationem. Secundo, ostendit qualiter dicta distinctio invenitur in terminis motus, ibi : *Est autem et in illis.* Dubitatio est utrum aliqua passio sit motus : verbi gratia, ut albedo. Respondet Philosophus quod non ; quia dicit quod albedo non est motus, sed albatio ; sed per hoc non vult negare, quin motus ad albedinem sit motus, sed intendit, quod ista non est quidditativa, *albedo est motus.*

Est autem et in illis. Applicat distinctionem positam terminis motus : unde quidam est terminus motus secundum partem, ut quando dicimus albificatio est mutatio ad colorem, eo quod est mutatio ad partem subjectivam coloris, scilicet ad albedinem. Alius est terminus per se, quemadmodum dicimus albificatio est mutatio ad albedinem. Sed alter est terminus secundum accidens, ut quemadmodum dicimus, quod albificatio est mutatio ad illud, quod Socrates intelligit, quia accidit, quod albedo ad quam est motus, intelligatur a Socrate.

ext. 6. *Quæ igitur* (6) *secundum accidens est.* Hic abjicit primum membrum prædictæ distinctionis a sua consideratione; et ponit duas conclusiones : Prima est, quod non est determinandum de motu secundum conditiones, quæ conveniunt sibi per accidens. Probatur, quia in scientia demonstrativa non est determinandum de aliquo secundum propositiones contingentes, sed propositiones secundum tales conditiones per accidens, sunt contingentes : ergo, etc. Secunda conclusio est: Determinandum est de motu secundum conditiones, quæ per se competunt sibi. Probatur, quia tales propositiones sunt necessariæ, ut quod omnis motus est de contrario in contrarium ; vel de contradictorio in contradictorium, et hoc est manifestum per inductionem, accipiendo contradictionem, vel contrarietatem large, prout se extendit ad repugnantiam, quæ est mediorum ad extrema : quia medium comparatum ad aliquod extremorum habet vicem alterius extremi, ut fuscum comparatum ad album habet vicem nigri, et e contra.

ANNOTATIONES

(a) *Illorum quæ transmutantur*, etc. Nota primo, ea quæ moventur, tripliciter moveri: Per accidens, secundum partem, et per se primo. Primo, et per se aliquid alicui convenit, quia habet causam propriam, et principium, cur primo illud sibi conveniat ; ut habere tres angulos æquales duobus rectis, convenit primo ipsi triangulo, quia triangulus habet in se causam, quare hæc affectio sibi conveniat. Per accidens autem illud convenit alicui, quod convenit propter illud, cui primo, et per se competit : hoc autem dupliciter contingit : aut quia est conjunctum illi, cui primo et per se competit, aut quia etiam competit illi, tamen propter illud, cui primo et per se competit : ut sanari competit homini per accidens, quia sanari primo et per se competit ejus parti ; et hæc est divisio quam hic intendit Aristoteles dicens, moveri tribus modis posse contingere : Uno modo per accidens ; ut si Musicus moveatur, accidit enim mobili, quod sit Musicus, quia mobili conjuncta est Musica. Secundo modo, quia est pars illius quod movetur.

4. *Mobilia tripliciter moventur*

Tertio modo, ut ipsum totum, cui primo et per se competit moveri, quia habet in se principium motus.

Totum quomodo dicatur moveri ad motum partis?

Sed dubium est, quomodo totum dicatur moveri ad motum partis; nam ex hoc sequeretur, quod idem simul posset moveri, et quiescere,eadem enim ratione, qua dicitur moveri ad motum unius partis, dicitur quiescere ad quietem alterius; atque ita sequi videtur idem simul moveri contrariis motibus, ut calefieri et frigefieri : et ex hoc ultra, cum omne quod calefit in termino calefactionis sit calidum, et omne quod frigefit in termino frigefactionis sit frigidum ; sequitur idem simul posse esse frigidum et calidum, quod tamen est impossibile.

5 *Dispositio secundum quam fit motus, est duplex.*

Pro solutione nota, quod duplex est dispositio, secundum quam fit motus : Quædam est quæ solum nata est inesse uni parti determinatæ, ut simitas, et talis dispositio ratione partis denominat totum; atque adeo si pars moveatur ad talem dispositionem, totum etiam dicitur ad eam moveri : nec sequitur, si una pars non moveatur ad illam, totam quiescere ad quietem illius, quia illa pars non quiescit quiete opposita tali motui, cum tali motu non sit nata moveri.

Alia est dispositio, quæ potest indifferenter inesse pluribus partibus : et talis dispositio non semper denominat totum, ex hoc quod denominat alteram partem, ideo non oportet, quod si pars alicujus totius moveatur ad talem dispositionem, concedere, quod totum simpliciter ad eam moveatur, sed solum cum hac determinatione, *quæ est secundum partem*; non enim sequitur,si aliquis dealbatur secundum manum, quod dealbetur simpliciter, sed solum secundum quid, scilicet secundum partem.Patet ergo ex his, quod non est necessarium idem simpliciter posse calefieri, et simul frigefieri : nec idem posse esse simul calidum, et frigidum ; nec idem moveri simpliciter, et quiescere quiete opposita tali motui. Sunt etiam et aliæ dispositiones, quæ si insunt uni parti, relinquunt dispositionem aliquam in aliis partibus, ut infirmitas et sanitas ; et in talibus, si pars alicujus totius moveatur ad talem dispositionem,conceditur totum simpliciter moveri ; unde corpus dicitur sanari, quia oculus, aut thorax sanatur, ut patet in textu. Similiter sequitur, *caput hominis est infirmum, ergo homo est infirmus.*

(b) *Passiones, scilicet qualitates sunt immobiles.* Nota quod Aristoteles 1. *Physic. text*, 6. docuit, in transmutatione quacumque subjectum proprie enunciari in recto, ut homo fit niger ; sed terminus *a quo* proprius explicatur in ablativo, ut dicimus ex albo fit nigrum potius, quam album fit nigrum : cujus ratio est, quia subjectum manet sub termino *ad quem* ; privatio autem quæ est terminus *a quo* non manet ; et ideo hic dicit, quod motus est in mobili subjective, et non in specie, id est, in forma ad quam est motus : nam id quod movetur alterum est, et a termino *a quo*, et a termino *ad quem*, ut in aquæ calefactione tria consideramus, scilicet frigidum, et calidum, et aquam, quæ successive subjicitur utrique qualitati, dum aqua ex frigida fit calida. Et non solum aqua realiter distinguitur a frigiditate et caliditate, sed aqua in quantum aqua distinguitur ab aqua in quantum frigida, aut in quantum calida, et hoc est quod concludit ; *Manifestum est, quod motus in ligno est, non in specie*, id est, id quod proprie calefit, neque est frigidum, neque calidum sub tali ratione,sed lignum. Speciem autem appellat formam, et eam, quæ acquiritur, et eam, quæ corrumpitur, vel subjectum sub tali forma. 6.

EXPOSITIO TEXTUS.

Quoniam autem(1)*omnis transmutatio.* 7
Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo determinat de speciebus mutationis : et primo præmittit quamdam suppositionem, cum una divisione. Secundo ostendit, quod sunt species mutationis. Et tertio, ostendit, quæ illarum specierum sit motus. Secunda ibi : Text. 7.

Quare necesse est ex iis. Tertia ibi: *Quæ igitur ex non subjecto est.* Suppositio est ista, quod omnis mutatio est a quodam inquoddam. Istud patet per *quid nominis* mutationis : nam mutari est aliter se habere prius quam posterius. Tunc est divisio ista, quod omnis (mutatio, aut est de subjecto in subjectum, aut est ex subjecto in non subjectum, aut est de non subjecto in subjectum, aut est de non subjecto in non subjectum : et explicat quid intelligat per subjectum. Unde per subjectum non intelligitur illud quod subjicitur mutationi, sed debet intelligi dispositio affirmativa, ut albedo vel nigredo, a qua, vel ad quam fit mutatio ; et per non subjectum intelligitur privatio hujus dispositionis.

tatio ex jecto in jectum, subjec- in non jectum on sub- cto in jectum, ex non bjecto on sub- ctum.

Quare necesse est ex iis. Hic infert quot sunt species mutationis : et ponitur prima conclusio capituli, quod solum sunt species mutationis, ad istum sensum, quod sunt tres species transmutationis, et non plures. Probatur, quia non est imaginabile fieri mutationem, nisi aliquo dictorum modorum quatuor ; sed impossibile est, quod quarto modo sit aliqua mutatio : igitur omnis mutatio est aliquo dictorum trium modorum, et per consequens sunt tres species mutationis, et non plures. Major patet, quia mutatio debet fieri inter opposita saltem contrarie, privative, vel contradictorie ; modo illa mutatio, quæ fieret ex non subjecto in non subjectum, nullo modo fieret inter opposita, quia de necessitate opposita requirunt alterum extremum affirmativum.

le contradictionem Ziræ.

8\. *Quæ igitur ex non subjecto est.* Hic ostendit, quæ illarum specierum sit motus: et dividitur, quia primo præmittit duas suppositiones. Secundo, ostendit quæ illarum specierum non sit motus. Et tertio, quæ illarum specierum sit motus. Secunda ibi : *Quod autem simpliciter non est hoc.* Tertia ibi : *Quoniam autem omnis motus.* Prima suppositio est, qualiter vocentur illæ duæ mutationes, quarum una est ex subjecto in non subjectum ; et alia ex non subjecto in subjectum, et dicit, quod mutatio quæ est de non subjecto in subjectum, vocatur generatio ; quæ vero est de *esse* ad *non esse*, corruptio : et utraque (b) est duplex ; quia quædam est generatio substantiæ, et corruptio substantiæ ; alia secundum *quid*, ut generatio, et corruptio accidentis. Secunda suppositio, quod non ens dicitur multipliciter : uno modo accipitur non ens pro falso, ut patet 6. *Metaph. text.* 4. Alio modo pro illo, quod est pura potentia, sic quod non est in actu ; et sic dicimus, quod materia prima est non ens, scilicet actu. Tertio modo accipitur non ens non simpliciter, sed cum additione , sicut dicendo non album, non bonum: modo contingit aliquid esse ens simpliciter, et tamen esse non ens isto modo, quia homo est ens, et tamen est non albus.

Generatio alia simpliciter, alia secundum id

Non ens sumitur multipliciter.

Quod(2)*autem simpliciter non est hoc.* 9 Concludit quæ species mutationis non sint motus ; et ponit duas conclusiones, quæ sunt secunda, et tertia capituli : Prima est ista, quod generatio (c) non est motus. Probatur, quia illud quod generatur non movetur ; igitur generatio non est motus. Tenet consequentia per locum a conjugatis. Antecedens probatur, quia omne quod movetur est ens ; sed nullum quod generatur est ens ; igitur nullum quod generatur movetur. Tenet consequentia in Camestres : et major probatur, quia motus est actus entis, etc. Et minor patet, quia quod generatur mutatur ad *esse* : modo si esset, frustra mutaretur ad *esse*, quia ut patebit 6. *hujus*, impossibile est aliquid mutari,

Text. 8

Generatio non est motus.

Sudjectum motus est in actu.

ad hoc, ad quod jam actu mutatum est, et quod actu habet. Secunda conclusio : corruptio non est motus. Probatur, quia corruptio opponitur generationi, modo omne quod est contrarium alicui mutationi vel motui, illud est mutatio, motus, vel quies ; sed corruptio non est quies, nec generatio est motus : igitur corruptio non est motus.

Corruptio non est motus.

Text. 9. *Quoniam*(3) *autem omnis motus*. Hic ostendit, quæ specierum mutationis sit motus ; et ostendit quod illa sola mutatio est motus, quæ est de subjecto in subjectum. Probatur, quia mutationis solum sunt tres species : una quæ est de subjecto in subjectum ; et alia quæ est generatio ; et alia, quæ est corruptio : sed nec generatio, nec corruptio est motus, ut probatum est : igitur sola illa mutatio est motus, quæ est de subjecto in subjectum. Et exponit sicut prius, quod per subjecta solum intelligit dispositiones, aut media inter contraria ; et ideo illa mutatio, quæ est de privatione in habitum, vel e contra, ita quod non sit de una dispositione affirmativa ad aliam dispositionem affirmativam, non est motus.

ANNOTATIONES

10. *Mobile potest quadrupliciter moveri.*

(a) *Omnis mutatio, aut est de subjecto in subjectum*. Nota quadrupliciter aliquid posse moveri : Primo, de subjecto in subjectum, id est, a termino positivo ad terminum positivum : nam per subjectum intelligitur terminus finitus, hoc est, affirmative monstratus, et non id quod utrique termino subjicitur : et per non subjectum intelligitur terminus negatus, quem 1. *Perihermenias*, appellavit terminum infinitum : per subjectum ergo debet intelligi dispositio positiva, et per non subjectum privatio illius dispositionis. Prima ergo mutationis species est a termino positivo ad terminum positivum, ut quando aliquid movetur ab albedine ad nigredinem. Secunda, de non subjecto in non subjectum : et hæc non est proprie mutatio, quia omnis mutatio debet esse inter terminos aliquo modo oppositos, vel contrarie, vel contradictorie, vel privative : omnis namque mutatio, aut est ex contrariis, ut cum ex albo fit nigrum; aut ex contradictoriis, ut cum ex non albo fit album, aut e converso; aut inter privationem et habitum ; termini autem hujusmodi non opponuntur contrarie, quia inter duo extrema infinita non est contrarietas : quia possunt ambo eidem simul convenire : lapis enim est simul non sanus, et non æger, quia, cum non habeat aptitudinem ad tales qualitates, nec est sanus, nec æger : et eadem ratione non opponuntur contradictorie, nec privative, quia ex duobus contradictoriis semper unum est verum, et alterum falsum, et de quo dicitur habitus, et ab eodem negatur opposita privatio, et e contra. Tertia, de non subjecto in subjectum, et hæc est generatio, quæ non est motus, sed substantialis mutatio. Et nota, quod non appellat non subjectum, propterea quod nihil subjiciatur formæ, quæ per generationem acquiritur (alias esset creatio,) sed appellat non subjectum illud, quod significatur sub negatione formæ. Quarta, de subjecto in non subjectum, quæ est corruptio, quæ sicut generatio est inter terminos contradictorios.

(b) *Et utraque est duplex*. Nota, quod duplex est generatio ; quædam est generatio simpliciter, quæ est ad substantiam, et procedit ex non esse simpliciter, id est, substantiali ad esse substantiale. Et dicitur generatio simpliciter ; vel quia fit ex non ente simpliciter, nimirum ex non substantia in actu formali, ut cum ex aere generatur aqua, aut ex semine animal ; id quod ibi manet sub utroque termino est sola materia prima, quæ non est ens in actu formali, sed præcise in potentia subjectiva : aut quia secundum eam aliquid dicitur fieri simpliciter, hoc est, sine addito. Alia est generatio secundum *quid,* 11.

Genera... est du...

quæ est ad accidens, et procedit de non esse secundum *quid*, ad esse secundum *quid*, scilicet ex non esse tale ad esse tale ; ut cum ex non albo fit album. In hac mutatione non producitur ens simpliciter, id est, substantia, quæ est ens in actu formali : imo substantia perfecta, quæ erat sub termino *a quo*, manet sub termino *ad quem*, atque adeo vocatur generatio secundum *quid*, quia per eam non dicitur aliquid fieri nisi cum addito, ut puta, quale, vel quantum,
[Corr]uptio duplex vel aliquid hujusmodi. Similiter duplex est corruptio ; quædam est substantialis, quæ dicitur corruptio simpliciter, quia id quod manet sub utroque termino est sola materia prima, ut quando aqua corrumpitur in aerem, quia generatio unius est corruptio alterius : et quædam accidentalis, quæ dicitur corruptio secundum *quid*, ut cum ex albo fit non album, manente eadem substantia. Et nota, quod aliud est dicere in generatione substantiæ, quod aqua fiat ex non ente simpliciter, ut negatio feratur in totum ; et aliud, quod fiat ex simpliciter non ente : nam primus sensus est verus, quia aqua fit ex materia, quæ non est ens simpliciter secundum speciem, sed ens in potentia, puta aqua in potentia : sed tamen falsum est, quod materia sit simpliciter non ens, quia est ens existens extra causam, et intellectum.

12. (c) *Generatio non est motus*. Nota, quod
[Mot]us bi[fari]am su[mi p]otest. motus bifariam sumi potest : uno modo generaliter, ut se extendit ad mutationem quamcumque, et hoc modo definitur *tertio hujus*. Alio modo sumitur specialiter pro mutatione successiva, quæ est de subjecto in subjectum, id est, de forma positiva in formam positivam, et sic accipit motum Aristoteles in *hoc quinto* : et hoc modo generatio, et corruptio non sunt motus, eo quod non sunt de subjecto in subjectum, ita ut subjectum sit unum individuum demonstratum in utrisque extremis ejusdem motus, in quo sibi invicem succedunt contraria, quomodo fit in motu alterationis. Unde si Deus crearet aliquid successive, quamvis illa creatio esset mutatio successiva, tamen non esset motu proprie dictus ex eo, quod non esset ex aliquo subjecto præsupposito. Ex quo sequitur, quod de ratione motus est, quod habeat pro subjecto ens completum, et quod sit inter terminos positivos oppositos contrarie, ut album et nigrum : et tandem, quod fiat successive, et in tempore : modo generationi deficit primum, quia subjectum generationis est materia prima : deficit etiam secundum, quia terminus *a quo* generationis est privatio: deficit et tertium, quia generatio fit in instanti ; est ergo generatio mutatio habens per se terminum *ad quem*, a quo specificatur.

EXPOSITIO TEXTUS

Si igitur (1) *Prædicamenta divisa sunt.* 13. Text. 10.
Hoc est tertium capitulum, in quo Philosophus determinat de speciebus motus : et primo proponit in quibus est motus. Secundo ostendit in quibus non est motus : et tertio regreditur ad ostendendum, quod in illis est motus, de quibus proposuit ante. Secundum ibi : *Secundum Substantiam autem.* Tertium ibi: *Quoniam autem neque substantiæ.* Primo dicit, quod ex quo sunt plura Prædicamenta, ut dictum est in 3. *lib. Physic. text.* 3. *et* 5. *Metaph. text.* 14. de quibus enumerat aliqua in littera, necesse est, quod in tribus Prædicamentis inveniatur motus, scilicet in Quantitate, Qualitate, et Ubi.

Secundum (2) *substantiam autem.* Hic Text. 11.
ostendit in quibus non est motus : et primo ostendit, quod ad Substantiam non est motus. Secundo, quod nec ad *Ad aliquid*. Tertio, quod nec in Actione, nec in Passione. Secundum ibi : *Neque ei quod ad aliquid.* Tertium ibi : *Neque agentis, aut patientis.* Prima conclusio est quod ad Substantiam non est motus. Probatur : quia omnis motus est de contrario *Motus non est ad Substantiam.*
in contrarium, ut patuit in præcedenti ca-

pitulo ; sed Substantiæ nihil est contrarium, igitur ad Substantiam non est motus. Sed objicitur, primo de motu cœli, qui est ab eodem in idem. Secundo, quia in Prædicamentis dicitur, quod quantitati nihil est contrarium : igitur si ad Substantiam non fit motus, eo quod Substantiæ nihil est contrarium, sequitur quod ad quantitatem non est motus : quia quantitati nihil est contrarium. De istis, et aliis difficultatibus circa istam rationem videbitur in quæstionibus.

14. *Motus non est in ad aliquid.* *Neque ei quod ad aliquid.* Ponit secundam conclusionem, quod in *Ad* (a) *aliquid* non est motus. Probatur, quia ad illud non est motus quod acquiritur in aliquo quiescente ; sed *Ad aliquid*, seu relatio acquiritur in aliquo, ipso quiescente ; igitur in *ad aliquid* non est motus. Major patet, quia illa dispositio, ad quam est motus, si acquiratur in aliquo, necesse est illud, in quo acquiritur moveri secundum illam dispositionem. Et minor probatur : nam si Socrates nunc sit dexter Platoni, et Plato moveatur quiescente Socrate, tunc Socrates efficitur sinister, ipso non moto.

Motus non est ad actionem. et passionem *Neque agentis, aut patientis.* Ponit tertiam conclusionem. Secundo declarat majorem suæ probationis ibi : *Primum quidem.* Tertia conclusio est ista : Ad actionem, et passionem (b) non est motus. Probatur, quia ad nullum motum est motus ; sed omnis actio est motus, vel mutatio : igitur ad nullam actionem, vel passionem est motus ; et hujus rationis Aristoteles supponit minorem.

Primum quidem. Hîc probat majorem dictæ rationis : et primo ostendit qualiter ad aliquid, vel in aliquo potest esse motus diversimode. Secundo de unoquoque ponit conclusiones ibi : *Sed neque hoc possibile est.* Dicit igitur, quod ad *Motus quo modo esse possit ad motum.* motum esse motum potest intelligi dupliciter : uno modo quod motus sit subjectum motus, ut quemadmodum movetur de albo in nigrum, aut calefit, vel frigefit ; ita etiam motus moveatur, aut calefiat, aut frigefiat. Alio modo, quod ad motum sit motus tanquam ad terminum, ita ut unus motus sit terminus alterius.

Sed neque (3) *hoc possibile est.* Hîc ponit conclusiones ; et primo ostendit, 15. Text. 12.
quod ad motum non (c) est motus tanquam ad terminum : secundo ostendit, quod ad motum non est motus tanquam ad subjectum : et tertio ostendit, qualiter ad motum sit motus. Secundum ibi : *Amplius ejusdem est.* Tertium ibi : *Omnino autem, quoniam movetur omne.* Est igitur conclusio quarta : ad motum non est motus tanquam ad terminum. Probatur quadrupliciter : Primo, inductione : quia generatio non est ad motum aliquem tanquam ad terminum, imo est ad rem permanentem, scilicet ad *esse* alicujus rei : et similiter corruptio est ad *non esse* alicujus rei, et ita inducendo in aliis motibus, et mutationibus.

Similiter autem. Secunda ratio est : si motus esset motus tanquam termini, tunc esset processus in infinitum in mutationibus : nam si sanatio esset ad aliam, eadem ratione, illa alia ad aliam, et sic in infinitum, et per consequens quæ mutarentur unica mutatione, mutarentur ad quamlibet, quod est impossibile ; quia aliquando contingit mobile quiescere.

Et amplius. Tertia ratio, quia si una 16.
mutatio sit ad aliam mutationem tanquam ad terminum, tunc non posset esse ad quamlibet indifferenter, sed determinate ad suam oppositam, ut sanatio ad ægritudinem, igitur cum sanatio sit

ad sanitatem tanquam ad terminum, et cum hoc per te est ad ægrotationem, cujus terminus est ægritudo, igitur sanatio simul est ad sanitatem, et ægritudinem, sicut ad terminos contrarios, quod est impossibile.

t. 13. *Amplius* (4) *autem.* Ponit quartam rationem : quia si mutatio esset ad mutationem, (d) et illa ad aliam, sequeretur quod nulla esset mutatio ; consequens implicat, scilicet quod aliqua sit mutatio ad aliam mutationem, et tamen quod nulla sit mutatio. Consequentia probatur : quia si una sit mutatio ad aliam, et illa ad aliam, et sic in infinitum, tunc sunt illæ infinitæ mutationes ordinatæ ad invicem : igitur cum infinitis non sit dare primum, neque ultimum, sequitur quod non est dare aliquod intermedium.

17. t. 14. *Amplius* (5) *ejusdem est motus.* Hîc probat quintam conclusionem, scilicet, quod ad motum non sit motus, nec ad mutationem mutatio tanquam ad subjectum. Probatur quinque rationibus. Secunda ibi : *Amplius oportet.* Tertia ibi : *Et rursus aliquid.* Quarta ibi : *Simul autem, et quomodo erit* ? Quinta ibi : *Amplius sit res species motus.* Prima ratio est : quia si motus esset subjectum motus, sequeretur quod motus esset subjectum corruptionis : consequens est falsum, quia tunc motum quiesceret, et illud quod generatur corrumperetur, quod est falsum. Consequentia probatur, quia motus, et quies opponuntur privative, et per consequens habent fieri circa idem.

t. 15. *Amplius* (6) *oportet.* Secunda ratio, quia videmus in omni motu, quod est subjectum motus, esse alterum a motu, ut homo, qui movetur, aut corpus, aut aliquid hujusmodi.

t. 16. *Et rursus* (7) *aliquid.* Tertia ratio, quia si motus esset subjectum motus, eadem ratione illius alterius motus esset aliud subjectum, et sic in infinitum, quod est impossibile, quia tunc essent motus infiniti ad invicem ordinati.

Simul autem, et quomodo erit. Quarta ratio, sequeretur quod doctrinatio esset subjectum doctrinationis, et generatio subjectum generationis : consequens est falsum, quia idem non est subjectum sui ipsius, etiam quia anima est subjectum doctrinationis. Et consequentia probatur, quia non videtur cujus alterius motus doctrinatio possit esse subjectum, quam doctrinationis.

Amplius si (8) *tres species motus.* 18. Text 17.
Quinta ratio, quia tres sunt species motus, ut dictum fuit prius ; tunc quæro utrum quilibet illorum indifferenter possit esse subjectum alterius, vel unus motus determinatus alterius motus determinati, et utrumque apparet impossibile.

Omnino autem quoniam movetur omne. Hîc ostendit qualiter possit concedi, quod ad motum sit motus, dicens, quod tripliciter dicitur aliquid moveri, ut dictum fuit in principio *hujus quinti*: Uno modo, secundum partem. Secundo modo secundum accidens. Tertio modo per se, et primo. Tunc dicit, quod si aliquo modo debeat concedi, quod mutatio sit subjectum mutationis, hoc est secundum accidens : modo de illis, quæ competens mobili secundum accidens, non est nostra consideratio, ideo dimissa erant prius.

Quoniam autem (9) *neque substantiæ.* 19.
Hîc ostendit in quibus generibus invenitur motus : et primo facit hoc. Secundo ostendit qualiter in unoquoque illorum generum motus invenitur. Tertio, reducit motum, qui est de minus ad magis, vel e contra in eadem specie ad motum, qui est de contrario in contrarium : et quarto, determinat de immobili, quod Text. 18.

Motus est tantum ad Quantitatem, Qualitatem, et Ubi.

opponitur motui. Secundum ibi : *Motus igitur secundum qualitatem.* Tertium ibi : *Quæ autem in specie.* Quartum ibi : *Immobile autem est.* Est igitur sexta conclusio ista, quod solum in Quantitate, Qualitate, et Ubi invenitur motus. Probatur, quia in istis generibus est perfecta contrarietas : igitur cum omnis motus sit de contrario in contrarium, sequitur quod in quolibet istorum generum inveniatur motus, et non invenitur in aliis Prædicamentis, ut probatum est prius : igitur solum invenitur in istis. Sed (a dubitatur, quare non facit mentionem de Situ, Habitu, et *Quando* ? Respondetur de Situ, quod pro tanto non facit mentionem de Situ, eo quod Situs non acquiritur vel deperditur, nisi consecutive ad aliquem motum localem ; et ideo licet in illis tribus generibus reperiatur motus, tamen motus reperti in istis tribus generibus sunt consecuti ad alia genera. Item de Habitu, quia Habitus est eorum, quæ sunt adjacentia circa corpus, aut circa partes corporis, qui non acquiritur nisi consecutione ad aliquem motum localem, nec etiam deperditur. Item, *Quando* est tempus : modo tempus est motus, ut patet 4 *hujus*, et ad motum non est motus, ut jam probatum est.

20. *Motus igitur secundum qualitatem.* Hîc (1) ostendit qualiter in quolibet dictorum trium generum invenitur motus, dicens, quod motus ad qualitatem appropriato nomine vocatur alteratio ; et dico notanter *appropriato*, quia quilibet motus dicitur ab aliter se habere, et sic est nomen commune cuilibet motui, licet approprietur motui ad Qualitatem. Sed motus ad Quantitatem non nominatur uno nomine, sed denominatur augmentatio vel diminutio. Motus autem secundum locum, non habet aliquod nomen commune ; vocatur tamen latio, sed hoc est improprie, quia proprie loquendo latio solum dicitur de illo, quod movetur motu vehitionis, sicut quando homo movetur in navi.

Quæ (10) *autem in eadem specie.* Hîc Text. 19. reducit motum, qui est de minus ad magis, vel e contra in eadem specie, ad motum de contrario in contrarium : et ponitur ista conclusio, quod omnis motus, qui est de minus ad magis, vel e contra, est de contrario in contrarium. Probatur, quia illud dicitur minus tale, quod magis habet de contrario ; et magis tale, quod minus habet de contrario ; igitur omnis motus, qui est de minus ad magis, vel e contra in eadem specie est de contrario in contrarium.

Immobile autem est. Hîc determinat de immobili, dicens, quod aliquid dicitur immobile tripliciter : uno modo, quia omnino impossibile est ipsum moveri, vel mutari ; et sic Deus est omnino immobilis. Alio modo dicitur immobile, quod vix movetur, vel in multo tempore parum movetur, aut quod incipit moveri ; et tale non dicitur proprie immobile, sed graviter mobile. Tertio modo dicitur immobile, quod aptum natum est moveri, et de facto non movetur, scilicet in mensura, qua natum est moveri ; et hoc tangit per hoc, quod dicit. Tunc cum aptum natura est, et ubi, et quomodo, et dicit *tunc* pro tanto, quia licet cœlum non moveatur in instanti, eo quod instans non est mensura, qua cœlum natum est moveri, et quia terra non est locus, in quo cœlum natum est moveri : et dicit *sic* ad denotandum qualitatem motus, et ideo licet cœlum non moveatur motu recto, propter hoc tamen non sequitur quod quiescat a motu recto, quia non est natum moveri tali motu.

21. *Immobile dicitur tripliciter.*

ANNOTATIONES

22. (a) *In ad aliquid non est motus.* Nota primo, quod aliquo Prædicamento esse per se motum potest intelligi dupliciter ; uno modo, ut hæc determinatio *per se,* determinet motum, et sic in omni Prædicamento est per se motus, cujus entitas est successive acquisibilis. Alio modo sic, quod determinet *esse*, et ita in illo Prædicamento est per se motus, cujus entitas gratia sui, et non alicujus alterius, terminat motum. Secundo, nota quod aliquid dicitur per se terminare motum dupliciter ; uno modo per se primo, adeo quod non præsupponit necessario aliquid aliud terminare illum motum, vel alterum. Alio modo per se secundo ; et sic illud terminat aliquem motum, quod nihil aliud quam ipsum terminat, tamen necessario præsupponit aliquid aliud terminare illum motum : sicut similitudo per se secundo terminat assimilationem, nihil enim terminat assimilationem, nisi similitudo ; tamen ipsa non potest eam terminare, nisi aliqua qualitas prius terminaverit aliquam alterationem ; cum enim similitudo sit relatio, necessario præsupponit suum fundamentum, quod est qualitas.

[Motum esse in aliquo prædicamento bifariam intelligi potest.]

[Terminare motum dupliciter contingit.]

Nota tertio, quod ad hoc, quod aliquid per se primo terminet motum, tria requiruntur : Primo, quod terminet illum motum intrinsece, et ideo locus non terminat motum localem per se primo, sed ubi. Secundo requiritur, quod ratione sui, et non ratione cujuscumque sibi accidentis, terminet motum, aliter enim terminaret per accidens, et non per se. Tertio requiritur, quod non necessario præsupponat aliquam aliam mutationem terminari ad aliquem terminum.

23. Ex his sequitur primo, quod cum relatio non suscipiat magis et minus, nec habeat contrarium, nisi gratia fundamenti, vel termini, quod nec etiam terminat per se motum, gratia sui, sed solum ratione fundamenti vel termini, cum ipsa non possit in aliquo de novo acquiri, nisi prius aliqua forma absoluta terminet aliquem motum.

Secundo sequitur, quod licet ad relationem non sit per se primo motus, ut ex dictis jam patet, est tamen bene per accidens : accidit enim, quod movetur de albo in nigrum, quod ipsum fiat simile, vel dissimile alteri. Et si dicas, quod Scotus hîc dicit, quod illud quod movetur ad relationem transmutatur se quiescente, ergo quod acquirit relationem de novo quiescit, et non mutatur, nec per se nec per accidens. Dico, quod Scotus, et Commentator, cujus sunt verba, non intelligunt aliquid simpliciter quiescere, et cum hoc ad relationem transmutari (quia hoc contradictionem involvit) sed intelligunt, quod illud, quod transmutatur ad relationem, quiescit, id est, non movetur de necessitate, mutatione, quæ est ad formam absolutam, id est, non movetur ad se, licet moveatur ad alterum, de quo infra.

(b) *Ad Actionem et Passionem non est motus.* Nota, quod non videtur bona consequentia : *Ad motum non est per se motus, ergo ad actionem, et passionem non est per se motus*, nam hæc consequentia ex hoc videtur tenere, quod actio et passio sunt motus, quod est contra Aristotelem in 3. *hujus.* Dicunt aliqui, quod hæc consequentia tenet ex hoc, quod actio, et passio sunt motus saltem materialiter, licet non sint motus formaliter. Sed hoc non valet, quia actio, et passio materialiter nihil aliud est, quam forma fluens, et ad illam bene est motus : sed si accipiantur formaliter, manifestum est, quod ipsa non sunt motus. Ideo dicunt alii, quod prædicta consequentia tenet per locum a simili : nam eadem est ratio, quare ad actionem, et passionem non est motus, et quare ad motum non est motus ; ad hoc enim quod aliquid sit subjectum, et terminus motus, requiritur, quod in se sit quoddam permanens potens esse sub quiete, quantum est ex parte sui : modo sicut motus non est permanens, sed quoddam successivum, ita nec actio, nec passio ; consistunt enim in quadam succes- 24.

[Ad actionem, et passionem non est motus.]

sione. Posset etiam dici, quod prædicta consequentia tenet per locum a majori, si enim motus non est motus, nec a fortiori actionis, et passionis erit motus, eo quod per quemlibet motum consequitur actio et passio ; si ergo ad actionem, et passionem esset motus, etiam motus esset motus.

(c) *Ad motum non est motus tanquam ad terminum*. Nota, quod sensus hujus conclusionis est, quod motus non acquiritur per motum, neque mutatio per mutationem ; et ratio est, quia omnis mutatio procedit in suis terminis per se, atque adeo, posito termino ad quem est motus per se, non requiritur alia mutatio habens alios terminos ; et si dabitur, hoc erit per accidens. Hæc deductio patet, quia tali termino unius motus, vel mutationis acquisito, potest quiescere mobile, atque ita non est per se motus, neque mutatio ad motum, et ad mutationem.

(d) *Si mutatio esset ad mutationem, nulla esset mutatio*. Nota, quod hæc consequentia ex eo tenet, quia res dum fit, nondum est; si ergo motus fit per motum, ergo dum fit, nondum est. Tunc ultra, ille alius motus quo fiebat, si per alium fit,nondum est, dum fit, et pariter de infinitis ; quare nullus est, quia non datur primus motus, quo motus fiat, cum quilibet fiat per motum : nullus ergo erit motus.

26. Nota secundo, quod sequentes rationes, quæ habentur *a text.* 14. *usque ad* 17. communiter adducuntur ab expositoribus ad probandum, quod ad motum non sit motus, ut ad terminum : Scotus autem utitur eis ad probandum, quod non sit motus ad motum tanquam ad subjectum, id est, quod motus non possit esse subjectum motus, nec mutatio mutationis, et est satis subtilis deductio, et ut credo magis ad aures Aristotelis.

(e) *Sed dubitatur, quare non facit mentionem de Situ, etc.* Nota, quod ex eo Aristoteles non probat motum non esse ad *quando*, quia *quando* acquiritur in aliquo sine sui mutatione ex sola adjacentia temporis ; nam tempus est mensura motus, motus autem in actione et passione consistit, atque adeo ostenso, quod ad actionem et passionem non est motus, facile ostenditur, quod ad ipsum *quando* non est motus. Similiter, non probat Philosophus, quod ad Habitum non sit motus, quia sicut relatio potest acquiri in aliquo sine sui mutatione, ita et Habitus ; probato ergo, quod ad relationem non est motus, facile probatur, quod ad habitum non sit motus. Et quia situs non acquiritur de novo, nisi per motum localem, certum est autem, quod motus localis non est per se ad situm, sed solum per accidens, ideo certum est, quod ad situm non est per se motus. Nec valet dicere, quod *ubi* acquiritur in aliquo, ex sola adjacentia alterius, et alterius superficiei sine sui mutatione : ergo nec ad *ubi* erit per se motus. Antecedens patet, supposito, quod superficiem turris B. Virginis circumdet alia, et alia superficies aeris, ipsa immobili permanente, acquiritur alius, et alius respectus ubicantis, ad ubicatum seu locantis ad locatum, cum fundamentum ejus, scilicet superficies aeris locantis sit aliud, et aliud. Hoc, inquam, non obstat, quia non est simile de *Ubi*, et aliis Prædicamentis respectivis : nam *Ubi* non potest acquiri in aliquo sine mutatione locali sui vel alterius, et est terminus per se primus ipsius mutationis, non est autem sic de aliis Prædicamentis.

(f) *Hic ostendit, qualiter in quolibet dictorum trium generum, etc.* Nota, quod si 27. sumamus motum in communi, in quantum comprehendit sub se tam motus, quam instantaneas mutationes, quatuor habet sub se species, scilicet generationem et corruptionem ad substantiam augmentationem et diminutionem ad quantitatem; alterationem ad qualitatem, et motum localem ad *ubi* : nam motus sumit denominationem a termino *ad quem* : modo quatuor sunt Prædicamenta, quæ sunt termini motus seu mutationis, scilicet Substantia, Quantitas, Qualitas, et *Ubi*. Si autem sumatur motus presse,quatenus habet tres illas conditiones, quas assignat Philoso-

phus in *hoc* 5. *text.* 3. et quas nos supra retulimus in 3. *annotatione ad secundum cap.* solum habet tres species, ad quas est per se motus, videlicet Quantitatem, Qualitatem, et *Ubi.*

QUÆSTIO I

Utrum ad substantiam sit motus

Arist. *hîc text.* 10. D. Thom. 5. *Physic. cap.* 2. Averroes, et omnes interpretes *ibidem*. Ægidius Romanus *in* 5. *Phys. lect.* 3. Flandria *in* 11. *Metaph. q. ultima, art.* 1. Conimbric. *in* 5. *Physic. q.* 1. Compluten. *disp.* 22. *Physic. q.* 3. Hurtado *disp* 11. *Physic. sect.* 11. Aversa *tom.* 1. *Philosoph. quæst.* 26. *sect.* 1. Fuentes 5. *Physic. quæst.* 2. *diffic.* 1. *art.* 1. Ruvius *ibid. cap.* 2. *quæst. unica par.* 2.

1. Arguitur quod sic, per Aristotelem in Postprædicamentis, qui enumerando species motus numerat generationem.

Secundo, patet per Aristotelem 3, *hujus*, qui declarans definitionem motus per inductionem in diversis generibus motum, inducit de generatione, quæ est motus ad substantiam.

Tertio, quia *motus est generatio partis post partem ejus perfectionis, ad quam mobile tendit donec perficiatur, et sit in actu ;* igitur motus est generatio. Antecedens apparet per Commentatorem 3. *hujus*, qui sic definit motum. Tenet consequentia, quia genus positum in definitione alicujus debet prædicari de definito; modo ad istam : *motus est generatio*, sequitur per conversionem, *igitur generatio est motus.*

2. Quarto, omnis mutatio successiva, qua subjectum se habet aliter quam prius, est motus ; sed generatio est hujusmodi : ergo, etc. Major patet : quia *moveri* est aliter, et aliter se habere quam prius, et ideo quod prius et posterius aliter se habet, movetur ; et minor probatur : quia in generatione substantiali provenit successio propter partes quantitativas subjecti.

Quinto, arguitur per definitionem motus, quia *motus est actus entis in potentia, secundum quod in potentia,* sed generatio est actus, etc. quia est actus generabilis, secundum quod generabile ; sed generatio est motus ad substantiam : ergo, etc.

Sexto, nisi sic, hoc esset in proposito, quia substantiæ nihil esset contrarium ; sed propter hoc non, quia in unoquoque genere est una prima contrarietas, ut patet 10. *Metaph. text.* 12. modo Substantia est quoddam Genus, igitur Substantiæ aliquid est contrarium.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto quinto, text.* 10. et probatur ratione, quia omnis motus est de [a] affirmato in affirmatum ; sed nulla mutatio ad substantiam, est de affirmato in affirmatum, nam generatio est ad affirmatum, sed non de affirmato, et e contra de corruptione ; ergo, etc.

Secundo, illud quod movetur, est ; sed illud quod generatur non est : igitur quod generatur non movetur, et per consequens generatio non est motus ; modo si ad substantiam esset aliquis motus, maxime esset generatio : igitur ad substantiam non est aliquis motus.

Notandum, quod motus accipitur tripliciter : uno modo pro omni mutatione, sive sit subita, sive successiva, sive sit in subjecto in actu, sive sit in subjecto in potentia : et isto modo isti termini *motus*, et *mutatio* convertuntur. Alio modo accipitur motus pro omni mutatione successiva ; sive sit in subjecto in actu, sive in potentia : et isto modo definit Aristoteles motum in 3 . *hujus*, et etiam isto modo sumit motum in Postprædicamentis, ubi distinguit species motus. Tertio modo, sumitur motus propriissime, pro 3. **Motus accipitur tripliciter.**

mutatione successiva facta in subjecto in actu de termino *a quo* positivo, ad terminum *ad quem* positivum, et sic capit Aristoteles motum in *isto quinto, text.* 18. quando probat, quod solum in tribus Generibus invenitur motus, scilicet in Quantitate, Qualitate, et Ubi : et sic isti termini *motus* et *mutatio* se habent sicut superius et inferius : nam omnis motus, est mutatio, et non e contra.

4. *Generatio, et corruptio differunt ab aliis motibus.* Secundo notandum, quod mutatio ad substantiam, ut generatio et (b) corruptio,differunt ab aliis motibus : nam per generationem *mutari* respondetur ad interrogationem factam per *quid est :* sed per alios motus, vel mutationes *mutari* respondetur non ad *quid est*, sed solum ad *quale,* vel ad *quantum*, aut ad *ubi*, vel ad aliquid hujusmodi. Secundo per generationem mutatur nomen et definitio, sed per alios motus non, sed solum mutatur prædicatum accidentale, quod prius verificabatur. Tertio, quod de ratione generationis est, quod sit ad terminum *ad quem*, nihil connotando de termino *a quo*, et e contra, de ratione corruptionis est, quod sit a termino *a quo*, nihil connotando de termino *ad quem* ; sed de ratione aliorum motuum, ut alterationis et augmentationis est, quod sint a terminis a *quibus*, ad terminos *ad quos*. Quarto differunt, quod in mutatione substantiali non est aliquod subjectum in actu manens idem ante mutationem, et post, sed solum in potentia, ut materia prima ; sed in aliis motibus manet idem subjectum in actu post, et ante.

5. Tunc ponuntur conclusiones. Prima est : Nulla mutatio, in qua solum est successio propter partes quantitativas subjecti, est motus. Probatur : quia omni motu aliquid movetur primo ; sed in tali mutatione, in qua tota successio provenit propter partes quantitativas subjecti, nihil movetur primo : igitur talis mutatio non est motus. Major probatur, quia omne quod movetur, aut movetur primo, vel non primo : si non primo moveatur, hoc est, pro tanto, quod aliqua pars ejus movetur primo, a qua totum denominatur moveri non primo. Et minor patet, quia illud subjectum, in quo est successio propter partes quantitativas, vel ipsum totum movetur primo, vel aliqua pars ejus : non ipsum totum, quia jam esset completa mutatio, vel nondum inciperet : si aliqua pars ejus, tunc vel pars illa, in qua dispositio secundum quam est motus, esset introducta, vel alia pars, in qua est introducenda. Non primo modo, quia illa pars non movetur, sed jam mota est, quia habet terminum *ad quem* motus : nec secundo modo, quia illa pars non mutatur, sed est mutanda , et per consequens sequitur, quod tali mutatione, in qua provenit successio propter partes quantitativas subjecti, nihil movetur ; sed omni motu aliquid movetur : igitur nulla talis mutatio est motus.

Secundo, quia si per aliquod tale subjectum continue induceretur caliditas summa tota simul in eadem parte subjecti, successive tamen secundum partes quantitativas subjecti ; tunc illud subjectum mutaretur, et tamen non moveretur ; quia si sic, moveretur secundum caliditatem, sed hoc est falsum : quia nulla pars illius subjecti est prius minus calida, et postea magis.

Tertio sequeretur, quod illuminatio consequens umbram terræ esset verus motus ; sed hoc est falsum, quia omnis verus motus de sui natura est successivus, et tamen illa mutatio, scilicet illuminationis, quantum est ex natura sua, 6.

esset subita. Secunda consequentia probatur, quia in illa mutatione est successio propter partes quantitativas subjecti. Contra primam rationem objicitur, quia per eamdem rationem potest probari, quod nihil moveretur, quia non totum mobile, per quod fit mutatio : quia una pars ejus est mutata, et alia mutanda, et per consequens, cum nulla pars ejus de facto mutetur, sequitur quod illud subjectum non mutatur, vel saltem illa ratio probat evidenter, quod nihil mutatur primo. Respondetur, quod non est simile de motu, et mutatione : quia non est inconveniens concedere, quod nihil movetur primo. Tamen aliter potest dici, quod in toto tempore, in quo fit mutatio, illud subjectum mutatur primo : quia secundum se, et quamlibet partem sui, licet secundum nullam ejus partem mutetur simul, imo successive per partem post partem.

7. *muta- one ad bstan- m non succes- secun- gra- formæ*

Secunda conclusio. In mutatione (c) ad substantiam non est successio, secundum gradus formæ, sed solum secundum partes quantitativas subjecti. Probatur, quia nulla forma substantialis, secundum quam est mutatio, suscipit magis et minus : igitur in nulla mutatione secundum substantiam provenit successio propter gradus formæ. Consequentia tenet, et probatur antecedens, quia si substantia susciperet magis et minus, hoc esset consecutive ad intensionem, et remissionem primarum qualitatum ; sed propter hoc non, ut potest induci per experientiam in multis : quia aer in hyeme est multo frigidior, quam calidus, et per consequens potius esset aqua, quam aer. Item, ferrum ignitum potius esset ignis quam ferrum, et ita de aliis.

tus non ad sub- tiam,

Tertia conclusio. Ad substantiam non est motus. Probatur, quia in mutatione ad substantiam tota successio provenit propter partes quantitativas subjecti : igitur nulla mutatio ad substantiam est motus. Antecedens apparet per præcedentem conclusionem : et consequentia tenet per primam. Secundo, quia illa mutatio non est motus, quæ de sui natura non est successiva, sed tota ejus successio provenit consecutive ad alios motus ; sed mutatio ad substantiam de sui natura non est successiva, sed ex eo solo est successiva, quia consequitur motum successivum ; ergo, etc. Major patet, quia de ratione motus est, quod sit successivus. Et minor probatur, quia si caliditas summa esset simul introducta in totum subjectum, ita quod non prius in una parte quam in alia, tunc subito introduceretur forma substantialis ignis : sed ex quo nunc de facto introducitur caliditas successive secundum partes subjecti, ita etiam successive introducitur forma substantialis ignis. Et sic patet, quod ad substantiam non est motus, scilicet accipiendo motum tertio modo prius dicto.

Ad rationes, omnes solutæ sunt per distinctionem. Ad ultimam dico, quod Aristoteles 10. Metaph. text. 12. accipit contrarietatem large, prout se extendit ad oppositionem, quæ est inter privationem, et habitum.

ANNOTATIONES

8. *Contrarietas requiritur inter terminos motus.*

(a) *Omnis motus est de affirmato in affirmatum.* Nota, contrarietatem requiri inter terminos motus proprie dicti, quæ non invenitur in substantia : requiritur enim esse duo extrema affirmativa, quæ inter se ita distent, ut habeant per se, et ex natura sua latitudinem quamdam, ratione cujus ab uno ad alterum possit esse successio ; cumque substantiæ non sint divisibiles, quia quantum de se est, in instanti introduci

possunt, ideo carent tali latitudine, ratione cujus ab una in aliam transitus successivus fieri possit.

Alteratio quid sit. (b) *Generatio et corruptio differunt ab aliis motibus.* Nota, quod *alteratio est mutatio subjecti sensibilis permanentis in suis affectibus* : verbi gratia, quando homo transit de sano in ægrum, manet idem homo, mutatur vero secundum affectus, id est, a sanitate in ægritudinem. Ex quo duo colliguntur : primum, quod alteratio fit in qualitatibus accidentalibus, quod insinuat Aristoteles *in Postprædicamentis, cap. de motu,* ubi dicit, secundum omnes affectiones accidit nobis alterari, et *in hoc* 5. *cap.* 2. ubi loquitur de hujusmodi qualitatibus, et 5. *Metaphys. text.* 18. *cap. de Qualit*. Secundum, quod sequitur, est quod subjectum alterationis dicitur sensibile, ad differentiam materiæ primæ, quæ quamvis sit subjectum, non tamen est sensibile : quod docuit Aristoteles 1. *Physic. cap.* 7. et 2, *de Anima, cap.* 6. *text.* 63. numerans universa sensibilia, asserens in triplici esse differentia, videlicet, sensibilia propria, quæ unico sentiuntur sensu, ut sonus, qui solo auditu sentitur ; sensibilia communia, quæ pluribus sensibus cognoscuntur, ut magnitudo et motus : et sensibilia per accidens, ut quælibet substantia, quæ ratione accidentium sensibilis est : materia autem prima nullo istorum modorum sensibilis est.

9 *Generationis definitio.* Nota secundo, quod *Generatio est mutatio hujus totius in hoc totum eodem subjecto permanente.* Nomine *totius* intelligitur perfecta substantia, quæ mutatur in aliam totam prima corrupta ; manente eodem subjecto, id est, eadem materia prima manente sub utraque forma : estque sensus, Generatio est transmutatio unius perfectæ substantiæ in alteram perfectam substantiam, nulla substantia manente eadem numero sub utroque extremo transmutationis, licet maneat aliqua imperfecta substantia in utroque extremo. Hæc definitio generationis desumitur ab Aristotele *in hoc cap. text.* 7. ubi dicit quod *Generatio est mutatio de non esse ad esse*, et corruptio e contra : sed omne quod generatur, ex aliquo corrupto generatur, quia generatio unius est corruptio alterius, ut dicitur, *primo de Generatione* : ergo impossibile est, quod in generatione permaneat idem subjectum sensibile, et eadem perfecta substantia ; et hoc est, quod dicit hîc Scotus, quod per generationem mutatur nomen et definitio, et quod in mutatione substantiali non est aliquod subjectum in actu manens idem ante mutationem, et post.

Ex hoc sequitur primo, quod alteratio differt a generatione ex parte subjecti, quia subjectum alterationis est ens in actu, et substantia completa ; subjectum vero generationis est ens in potentia, ut materia prima.

Secundo, sequitur quod generatio differt ab alteratione ex parte termini *ad quem,* 10
quia terminus *ad quem* generationis est ens simpliciter, et substantia completa ; terminus autem *ad quem* alterationis est ens secundum *quid*, ut docet Aristoteles 7. Metaph. text. 7, et deinde, ubi dicit, quod ipsum *quid est*, id est, prima substantia, est ens in actu atque simpliciter, cætera vero ex eo dicuntur entia, quia entis entia sunt, id est, qualitates aut quantitates.

Tertio, sequitur quod generatio, et alteratio differunt ex parte mutationum : quia generationem immediate præcedit aliqua alteratio, quæ disponat subjectum ad generationem ; sed secus est in alteratione, quia aliqua alteratio fit sine dispositione.

(c) *In mutatione ad substantiam non est successio secundum gradus formæ.* Nota, quod præter discrimen, quod est inter generationem et alterationem, causans differentiam essentialem inter illas, ut scilicet termini *ad quos* sint diversi, inter generationem, et alios motus datur aliud discrimen, videlicet, quod cæteri denominant subjectum ; generatio vero denominat terminum. Item, quod terminus *a quo* in motibus, est positivus et contrarius, ut ex nigro fit album ; in generatione vero est privativus et contradictorius, ut ex non ho-

mine generatur homo, et ex non leone leo. Assignatur etiam aliud discrimen, videlicet, quod motus fiunt in tempore, generatio vero in instanti ; et hoc discrimen verene assignetur examinandum venit, quam difficultatem explicat Scotus in sequenti quæstione, et etiam nos ibidem eam explicabimus.

1. *tantia riam itur.* Pro nunc, nota secundo, quod substantia potest accipi dupliciter : uno modo quantum ad proprium modum essendi, qui est esse per se et non in alio, qui quidem modus non est positivus, sed negativus ; et quantum ad hoc substantia non suscipit magis nec minus, nec infra eamdem speciem, nec in diversis : et hoc modo potest intelligi Philosophus in Prædicamentis, qui dicit substantiam non suscipere magis, et minus. Alio modo potest accipi substantia quantum ad entitatem substratam huic modo essendi : et isto modo est dubium, utrum substantia infra eamdem speciem habeat latitudinem graduum, secundum quos suscipiat magis et minus.

dus mæ l sit. Nota tertio, quod gradus idem est, quod gressus : dicitur enim a *gradior, graderis*, et ex hoc transumitur ad plura alia ; quia secundum istos gressus itur de uno loco ad alium ; ita etiam quodammodo per istos gradus mobile sive forma graditur quodammodo de uno gradu in alium : dubium est ergo an forma substantialis habeat hujusmodi gradus secundum quos successive acquiratur.

ara- o est plex. Nota quarto, quod comparationum quædam est abusiva, ut cum dicitur, lux est clarior tenebris : quædam est excessiva, ut cum dicitur, infinitum est majus finito: quædam est æquivoca, ut cum dicitur, sonus est acutior sapore : quædam analoga, ut cum dicitur, quod substantia est perfectius ens, quam accidens : et ista analogia non tollit omnino univocationem Metaphysicam : quædam est univoca, ut cum dicitur, unum ens est albius alio, et hæc est proprie comparatio secundum formam unius speciei, de qua dicitur 7. hujus, text. 31. quod comparatio fit in specie specialissima. Proprie ergo *magis*, et *minus* accipiuntur in forma ejusdem speciei.

Nota quinto, quod *majus* et *minus*, et *magis* et *minus*, differunt et conveniunt. Conveniunt quidem dupliciter: Primo, quia utrumque est comparatio quædam. Secundo, quia utrobique est comparatio disquiparantiæ, quæ oritur ex disquiparantia et difformitate terminorum. Sed differunt quintupliciter : Primo, quia *majus* et *minus* important comparationem unius ad unum præcise in se ; sed *magis* et *minus* important comparationem unius ad unum, non præcise in se, sed in comparatione alicujus tertii, quod participant, puta alicujus formæ. Secundo, quia *magis et minus* sunt adverbia, et ideo distinguuntur sicut modi ; sed *majus* et *minus* sunt nomina ; ideo accipiuntur non modaliter, sed nominaliter, et significant formas, et non modos formæ. Tertio, quia *magis* et *minus* non dicuntur de forma participata, sed magis de ipsis participantibus ; sed *majus* et *minus* e contra. Quarto, quia *magis* et *minus* sumuntur penes intensionem, et remissionem formæ ; sed *majus* et *minus* penes extensionem, et intensionem. Quinto, quia *magis* semper præsupponit *majus* in forma, et non e converso, sicut patet de quantitate. Ex his facile colligi potest, quod substantia non habet in entitate sua gradus, secundum quos suscipiat *magis* et *minus* ; atque adeo productio formæ substantialis est in instanti, nam alias generatio non distingueretur a motu proprie dicto, quod est contra Philosophum in hoc 5. 12. *Majus et minus et magis et minus differunt et conveniunt.*

QUÆSTIO II

Utrum omnis mutatio ad substantiam sit successiva

Vide Suarem *disp.* 49. *Met. sect.* 4. Flandr. 11. *Metaph. qu.* 11 *art....Item* auctores citatos *quæst.* 1. *et* 5. *hujus libri.*

Arguitur quod non ; quia omnis mutatio, quæ est terminus mutationis divi- 1

sibilis et successivæ, est indivisibilis et subita ; sed mutatio ad substantiam est terminus mutationis divisibilis et successivæ : igitur mutatio ad substantiam est subita et indivisibilis. Major probatur, quia si mutationis divisibilis terminus esset divisibilis, jam illius termini esset alter terminus, et sic in infinitum. Et minor patet, quia omnis mutatio ad substantiam est terminus alterationis, quæ est divisibilis mutatio.

Secundo, omnis mutatio inter contradictoria est subita et indivisibilis ; sed omnis mutatio ad substantiam est mutatio inter contradictoria : ergo, etc. Major probatur : quia contradictio est oppositio, cujus secundum se non est dare medium, ut patet primo Posteriorum, text. 13. et 5. Physic. text. 26. et 4. Metaph. text. 22. Et minor patet : quia mutatio ad substantiam est generatio, vel corruptio, et utraque est contradictoria, scilicet inter *esse* et *non esse*.

Tertio, quia cujuslibet rei, quæ de novo generatur, est dare primum instans sui *esse*, ut in generatione Socratis est dare unum instans, in quo verum est dicere ; *nunc Socrates est, et nunquam ante hoc fuit*, ut patet 8. hujus, text. 63. igitur mutatio ad substantiam est subita. Tenet consequentia : quia ex quo substantia nunc est, et nunquam ante hoc fuit, sequitur quod subito sit facta mutatio de *non esse* ad *esse*.

2. Quarto, quia in substantiis est dare minimum naturale, ut patet primo hujus, text. 36. igitur illud minimum generatur subito, quia si generaretur successive, prius esset genita medietas, quam totum ; et per consequens esset dare minus minimo, quod est impossibile.

Quinto, nulla substantia suscipit magis et minus ; nec alicui substantiæ est aliquod contrarium : igitur nulla mutatio ad substantiam est successiva. Tenet consequentia : quia tota causa successionis est contrarietas, vel susceptio magis et minus. Antecedens patet in Prædicamentis.

Oppositum arguitur per experientiam: quia successive generatur ignis in ligno, vel in candela, quia primo in una parte, et consequenter in alia.

Notandum, quod omnis mutatio ad substantiam vel est generatio, vel corruptio, et istæ sunt naturales ; vel creatio, et ista est supernaturalis, et miraculosa : unde creatio si sit rei indivisibilis, tunc est subita ; si rei divisibilis, tunc est subita vel successiva, secundum quod placet Creatori ; et ideo de ipsa non plus ad præsens.

3. Successio in mutatione ad substantiam ex tribus provenire potest.

Secundo, notandum quod in mutatione ad substantiam (a) potest imaginari successio provenire tripliciter : Primo, propter gradus formæ, secundum quam est mutatio, ut primo introducatur in subjecto remissus gradus albedinis, quam intensus. Secundo, propter partes quantitativas subjecti ; ut primo introducatur caliditas in partem propinquam passi, quam in remotam ab agente. Et tertio modo potest provenire successio utroque modo.

In mutatione ad substantiam non provenit successio propter gradus formæ.

Tunc ponuntur conclusiones. Prima est : In mutatione ad (b) substantiam non provenit successio propter gradus formæ. Probatur, quia nulla substantia suscipit magis et minus : igitur in mutatione ad substantiam non provenit successio propter gradus formæ, secundum quam est mutatio. Consequentia nota est ; et antecedens probatur : quia termini de Prædicamento Substantiæ, quæ sunt substantiæ specialissimæ, non ponuntur cum istis adverbiis *magis* et *minus*, (et loquor de terminis concretis,

ut homo, equus, et hujusmodi) quia nec etiam abstracta aliorum generum ponuntur cum hujusmodi adverbiis : verbi gratia, ut patet de istis terminis *albedo*, *nigredo*. Dico etiam notabiliter *species specialissimæ*, quia concreta aliorum generum, quæ non sunt species specialissimæ, non ponuntur cum hujusmodi adverbiis : verbi gratia, non dicimus, quod aliquid sit magis quale, quam aliud, nec etiam convenienter dicitur aliquid esse magis coloratum alio.

4. Secunda conclusio. Nulla qualitas conveniens, [c] et naturalis alicui subjecto agit in illud subjectum, nisi reducendo ipsum ad qualitatem propriam, et naturalem : et ista conclusio ponitur propter sequentem. Probatur, quia frigiditas aquæ nunquam agit in aquam, nisi aqua fuerit extra suam dispositionem naturalem : quia si sic, tunc agit in ipsam, ut reducatur ad qualitatem convenientem, et naturalem. Nec valet instantia, quæ fieret de heterogeneis, quæ habent in se principium intrinsecum suæ alterationis : quia ut patet 2. hujus, text. 3. heterogeneum non agit in se primo, sed una pars agit in aliam partem, ut cor in cerebrum, vel e contra. Ex quo patet, quod omnis corruptio est ab extrinseco, et ideo cum omnis corruptio [d] unius sit generatio alterius, sequitur quod omnis generatio fiat ab extrinseco. Et tenet consequentia per hoc, quia ab eodem desinit esse corruptio, a quo fit generatum.

...tatio sub- ...ntiam succes- ... prop- partes ...ntitati- subjec- ti.

Tertia conclusio. Omnis mutatio ad substantiam est successiva, scilicet propter partes quantitativas subjecti, sive illius, quod generatur. Probatur : quia omnis generatio fit a principio extrinseco, et etiam omnis corruptio, scilicet substantiæ : igitur omnis mutatio ad substantiam fit successive. Consequentia probatur : quia agens extrinsecum prius disponit partem sibi propinquam passi quam remotam, et per consequens prius introducit formam in partem propinquam quam remotam : quia nunquam introducitur forma, nisi in subjecto disposito. Et antecedens apparet ex præcedenti conclusione.

Contra primam conclusionem arguitur: Primo, auctoritate Commentatoris 3. Cœli, comm. 67. ubi ex intentione probat, quod in generatione elementorum provenit successio propter gradus formæ. Probatur : quia nisi ita esset, sequeretur quod ignis posset stare sine caliditate. Consequens est impossibile. Probatur consequentia : quia remisso uno gradu caliditatis ignis, quæro an remittatur aliquid formæ substantialis ignis, vel nihil : si aliquid, habetur propositum : si nihil, contra ; quia eadem ratione potest remitti alter gradus sibi æqualis sine hoc, quod aliquid formæ remittatur, et eadem ratione tertius et quartus, cum omnes sint ejusdem rationis : igitur stabit forma ignis, tota caliditate remissa, et habetur consequens. 5.

Secundo, sequeretur quod mixtum non esset plus mixtum, quam simplex elementum. Consequens est impossibile : quia jam non diceretur mixtum. Probatur consequentia : quia in mixto, vel manent formæ elementorum, vel non : si sic, et non maneant sub *esse* intenso, quia jam mixtum esset formaliter ignis, et formaliter aqua ; igitur oportet, quod manent sub *esse* remisso. Si dicatur, quod non maneant in mixto, tunc sequitur, quod mixtum non esset plus mixtum, quam simplex elementum, et habetur consequens. Istæ sunt rationes Commentatoris.

Tertio, propriæ passiones elementorum intenduntur, et remittuntur : igitur et formæ substantiales eorum. Tenet 6.

consequentia : quia sicut forma substantialis hominis non suscipit magis et minus, nec etiam propria passio hominis consequens formam hominis. Unde non dicimus, quod unus homo sit magis risibilis quam alter. Antecedens patet : quia propriæ passiones elementorum sunt *calefacere*, et *frigefacere* ; modo aliquid calefit magis, et aliquid minus, et ita de *frigefacere*.

Ad ista respondetur. Ad primum, negatur consequentia ; ad probationem dico, quod, remisso uno gradu caliditatis, non remittitur forma substantialis ignis ; nec adhuc remisso uno alio ; sed sic remittendo (e) est devenire ad unam caliditatem ita parvam in intensione, quod sub ipsa non potest stare forma ignis, licet bene sub qualibet majori : et quando dicitur, illi gradus sunt ejusdem rationis, concedo ; sed propter hoc non sequitur, quod si remisso uno gradu, maneat forma substantialis ignis, quod etiam remisso alio, maneat : verum est tamen, quod si ille, qui secundo remittitur, fuisset primo remissus, primo manente gradu, adhuc staret forma ignis sicut prius.

Ad secundum, concedo consequens ; quod mixtum non est (f) substantialiter mixtum, ex eo quod in eo maneant formæ substantiales elementorum ; sed ex eo, quod determinet sibi quamlibet primarum qualitatum in gradu circa summum.

Ad tertium, negatur antecedens. Ad probationem dico, quod propriæ passiones (g) elementorum non sunt *calefacere*, et *frigefacere*, absolute loquendo ; sed propria passio ignis est intensissime calefacere ; aquæ summe frigefacere, et ita de aliis. Ad auctoritatem Commentatoris in proposito non est credendum sibi, quia alibi contradicit.

Contra secundam et tertiam conclusiones objicitur, quia aliquod subjectum subito, et totum simul alteratur : igitur per aliquod subjectum totum simul potest introduci forma substantialis. Tenet consequentia : quia alterationem consequitur generatio, et corruptio substantialis. Et antecedens probatur per Aristotelem in lib. de Sensu, et Sensato.

Secundo, quia aliqua est generatio ab intrinseco : ergo, etc. Antecedens probatur in illis, quæ generantur ex semine : quia in semine est virtus generativa, quæ vocatur seminalis virtus.

Tertio, patet per Aristotelem 1. Meteororum, qui ponit, quod generatio seminalis fit ab intrinseco.

Respondetur, ad primum negatur antecedens ; videlicet, quod aliquod subjectum alteretur subito, et totum simul ; sed Aristoteles intelligit, quod in alteratione subjecti ab extrinseco non est successio secundum partes approximatas æque agenti. 8.

Ad secundum, et tertium similiter, dicitur quod aliqua generatio fit ab intrinseco ; sed illud principium intrinsecum non sufficit ad generandum sine adjutorio principii extrinseci, ut virtus in semine non sufficit ad producendum fœtum sine calore extrinseco matris ; et illud principium extrinsecum plus juvat in una parte, quam in alia ; et ideo dicit Aristoteles de Partibus animalium, quod cor inter partes animalis, primo vivit, et ultimo corrumpitur.

Ad rationes principales. Ad primam negatur major. Sed Commentator ponens eam sic intelligit non quod sit simpliciter indivisibilis, sed cum additione, scilicet indivisibilis secundum rationes formæ : quia in mutatione substantiali non provenit successio per hujusmodi gradus.

Ad secundam, negatur major : quia per idem probaretur, quod alteratio esset subita : quia est mutatio inter album, et non album, inter quæ non cadit medium.

Ad tertiam, conceditur antecedens in rebus permanentibus ; et negatur consequentia, quia licet sit dare primum instans *esse* rei permanentis, tamen res illa prius acquirebatur per partem ante partem.

Ad quartam, negatur antecedens ; sed bene est dare minimum potens per se subsistere longo tempore, et hoc dicebatur super primum.

Ad quintam, dico quod licet substantia non suscipiat magis et minus, nec substantiæ sit aliquid contrarium, attamen in mutatione substantiali provenit successio propter partes subjecti, licet non propter gradus formæ.

ANNOTATIONES

0. ...ratio ...t con- ...rari ...citer. (a) ***Ad substantiam potest imaginari successio provenire tripliciter.*** Nota, quod generatio potest dupliciter considerari : uno modo pro alteratione prævia disponente subjectum ad formæ substantialis susceptionem, atque ita est motus proprie dictus. Alio modo pro introductione formæ substantialis in materia, et sic non est motus, sed subita mutatio ; et eodem modo potest dici de corruptione.

...nera- ... po- ...repe- tri- suc- ...o. Nota secundo, quod in generationibus substantiarum potest reperiri triplex successio : Prima est in qualitatibus formæ corrumpendæ. Secunda in generatione alicujus compositi ex diversis membris, in animali enim prius generatur cor, quam alia membra minus principalia. Tertia, quando forma substantialis prius introducitur in parte propinqua agenti quam remota ; et hoc modo quædam sunt formæ substantiales, quæ partibiliter acquiruntur, sic quod una pars prius acquiritur quam alia, sicut patet in generatione ignis in materia aeris : nam quando ex aere generatur ignis, primo inducitur forma ignis in una parte materiæ, deinde in alia, et sic successive : nam in illa parte materiæ primo inducitur forma ignis, quæ prius disponitur ad susceptionem formæ, et quæ est ad formam ignis magis disposita ; illa autem pars, quæ est propinquior igni generanti, prius naturaliter disponitur quam pars remotior, atque adeo in illa prius naturaliter introducitur forma ignis. Hoc tamen non obstante, quælibet ejus pars acquiritur in instanti, et ideo licet aliquæ generationes, vel corruptiones substantiales possint fieri successive, modo præexposito, tamen propter hoc non sunt motus proprie dicti, eo quod non sunt de subjecto in subjectum, vel ab affirmato in affirmatum, cum nullum sit individuum demonstratum sub utriusque terminis ejusdem motus : et hæc annotatio facit etiam pro secunda conclusione.

(b) *In mutatione ad substantiam non provenit successio propter gradus formæ.* Nota, quod inter Philosophos dubium est de formis substantialibus, utrum possint intendi, vel remitti : nam Commentator sustinet, quod saltem formæ substantiales imperfectæ, sicut sunt formæ elementorum, possunt bene intendi et remitti. Alii vero sustinent hoc idem in aliis formis, ut Canonicus 5. Physic. quæstione 2. articulo 1. et Tartaretus in Prædicamentis, cap. de Substantia, et alii Scotistæ, imo Scotus ipse de hoc copiose disputat 8. Metaph. 9. Unde quidam modernus, scilicet Ludovicus Lemosius in Commentariis super librum primum de morbis medendis Galeni, quæst. 7. tenet hanc conclusionem : Generatio fit in tempore, et non instanti ; cujus sensus est, forma substantialis acquiritur, aut deperditur successu temporis, habetque quosdam gradus, qui successive acquiruntur sicut qualitates, quæ per motum acquiruntur. 11.

Probatur hæc sententia primo ex Aristotele lib. 4. Physic. cap. 14. dicente, omnis mutatio in quam cadit comparatio celerita-

tis aut tarditatis, fit in tempore ; sed in generatione cadit hujusmodi comparatio ex eodem Aristotele 7. Phys. c. 4. ergo, etc.

Secundo, probatur ex 6. Phys. cap. 5. et 6. ubi Aristoteles demonstrans motus divisibilitatem, ostendit divisionem nominatim in generatione, et corruptione ratione temporis, in quo fiunt : ergo generatio, et corruptio in tempore fiunt.

12 Tertio, probatur ex Aristotele lib. 2. de Generatione animalium, capite 3. ubi dicit, quod partes animæ non simul acquiruntur, sed primo pars vegetativa, deinde sensitiva, et demum rationalis : ergo hominis generatio fit acquirendo successive formam propriam.

Quarto probatur, si forma substantialis non acquiratur successive, non fiet mutatio ad formam substantialem nisi per accidens , et per consequens generatio non erit mutatio per se ; hoc autem est contra Aristotelem in 5. Physic. cap. 1. Et sequela probatur, non fit mutatio per se ad illam rem, ad quam fluxus antecedens terminum *ad quem* primo, et per se non pertinet ; sed nulla alteratio potest primo, et per se pertinere ad formam substantialem, sed ad qualitatem est omnis alteratio primo, et per se : ergo si universus fluxus antecedens formam substantialem est tantum alteratio, talis fluxus antecedens formam substantialem non pertinet primo, et per se, ad formam substantialem , et per consequens pertinebit per accidens ad talem formam, atque adeo ad illam non erit mutatio per se, sed per accidens.

Ultimo probatur, Aristoteles lib. 1. de Generatione, cap. 4. docet differre generationem ab alteratione in hoc, quod in alteratione manet subjectum sensibile, et idem mutatur in suis effectibus ; in generatione autem, præparatione scilicet materiæ, quæ formam substantialem antecedit, non permanet subjectum sensibile idem, sed necessarium est corrumpi ; sed illa præparatio materiæ, quæ in tempore fit, est generatio et non alteratio : ergo generatio fit in tempore. Minor probatur : quando ex semine fit animal, necesse est corrumpatur semen in aliam rem : ergo illa mutatio seminis non est alteratio, sed generatio respectu formæ substantialis, quæ acquiritur. Et quod illa præparatio materiæ non sit alteratio, sed generatio, inde patet, quia quando natura aliquid generat, aut intendit generare formam substantialem, aut non : si intendit, ergo dato, quod præparatio materiæ sit alteratio, imprudenter facit, siquidem tantum quærit mutationes, ex quibus primo, et per se formæ accidentales emergere possint, ex quibus forma substantialis non possit nisi per accidens nasci.

Ex his elicit, quod mutatio, qua dispo- 13
nitur materia ad formam substantialem, est generatio simpliciter, habens propter se termino formam substantialem. Secundo, elicit mutationem illam instantaneam, qua forma substantialis in materiam introducitur, sive introductionem ipsius formæ, dici potius ultimum generatum esse, quam generationem, sicut in fine motus dicitur mutatum esse. Et si contra illum objicias ex octavo Metaph. capitulo tertio, rerum essentias in indivisibili consistere sicuti numerum, cui si addas unitatem vel demas, speciem varias ; si ergo rei substantia fieret successive, illi aliquid adderetur, et non consisteret in indivisibili. Respondet, in hoc esse verum, rerum essentias in indivisibili positas esse, quod scilicet, neque unus homo est magis homo quam alter, neque una albedo, est magis albedo quam altera ; si tamen magis et minus dicat plures, seu pauciores habere numeros, tunc non consistunt in indivisibili, non solum accidentia, sed et substantiæ ; verbi gratia, homo in primo mense suæ generationis est minus homo quam in secundo, et in quarto est magis quam in tertio. Unde distinguit inter acquirere formam, et generationem : forma enim, inquit, in instanti acquiritur, generatio vero in tempore, et successive fit.

Opposita sententia est doctrina Peripate- 14

tica, et communis in omni schola doctissimorum virorum, scilicet, quod generatio sit mutatio instantanea, et non successiva. Et probatur ex Aristotele in isto 5. text. 8. et 9. ubi dicit, quod impossibile est, quod generatio et corruptio sint motus, sed sunt mutationes, quia secundum contradictionem fiunt, scilicet ex non subjecto in subjectum : ex qua auctoritate sic arguitur : Impossibile est quod generatio sit motus, ergo impossibile est, quod sit id, quod est de essentia motus ; sed de ratione et essentia motus est successio : ergo impossibile est, quod generatio sit successiva. Restat modo rationes ejus diluere.

Ad auctoritatem 7. Phys. c. 4. text. 34. ubi Aristoteles comparat in velocitate, et tarditate, etc. dico, quod generatio dupliciter accipi potest : Primo modo propriissime, pro acquisitione scilicet formæ substantialis, et sic, cum sit instantanea mutatio, una non est velocior alia. Secundo modo, pro alteratione prævia ad generationem simul cum generatione, et in hoc sensu accipit Aristoteles ; velocius enim generatur masculus quam fœmina in hominibus, nam homo generatur 40 diebus, fœmina vero 60, propter majorem calorem in masculo, et id ipsum apparet in aliis seminibus arborum, quia propter diversas temperies potest hujusmodi prævia alteratio velocius fieri, et sic substantialis forma citius introduci.

Ad secundam auctoritatem 6. Physic. cap. 6. text. 59. quæ clarius videtur loqui contra nos. Sic enim ait Aristoteles : *Necesse est id quod fit, factum esse, et id quod factum est, necesse est fieri prius*, et ait, *semper enim est ipso corrumpi corruptum esse prius, ipso autem corruptum esse corrumpi.* Respondetur secundum S. Thomam, Toletum et alios, quod Aristoteles accipit hic generationem pro præviis mutationibus et alterationibus, quæ continuantur cum generatione ; Scotus vero ibidem dicit, quod in generatione formæ substantialis non est successio, secundum gradus formæ, sed solum secundum partes quantitativas subjecti : quia prius in una parte subjecti introducitur forma, quam in alia, et eodem modo exponit illud de 7. Physic.

Posset etiam dici, notando verba Aristotelis, quæ ibi in 6. interponit, scilicet, quæcumque divisibilia, et continua sunt, ut alia sit consideratio generationis substantiæ in homogeneis, et alia in heterogeneis ; in illis id quod generatur tempore, quo forma extenditur per materiam, secundum eamdem rationem generatum est secundum partem ; et sic quando forma ignis extenditur per materiam ante quemlibet ignem genitum, generabatur ignis, et ante quodlibet *generari* erat ignis genitus attenta successione penes partes quantitativas materiæ. In heterogeneis autem secus, quia secundum partes generatur : prius enim generatur cor quam cæteræ partes, et sic in istis partibus, cum non sint infinitæ, aliqua prius generatur, antequam nulla generabatur. Sed nihilominus dicendum est, quod semper præcedit alteratio quamlibet etiam partialem generationem, et sic accipiendo generationem, est divisibilis, non autem accepta pro ipsa formæ introductione : quamvis enim extrinsece alteratio non terminetur ad substantiam, sed ad qualitatem, satis est quod extrinsece terminetur ad illam, ut nomine generationis potiatur.

Ad auctoritatem de Generatione animalium, respondetur, quod generatio animalis totalis fit præcedentibus partialibus generationibus partium heterogenearum, quæ quidem, ut supra dicebamus, suas habent partiales formas substantiales mixtionis : quælibet autem illarum in instanti introducitur in materia prius disposita per alterationem, atque ita nunquam datur, quod generatio sit successiva. 16.

Ad rationem respondetur, concedendo quod primo et per se alteratio non habet pro termino formam substantialem, sed accidentalem ; concedendo etiam, quod universus fluxus successivus antecedens formam substantialem, est tantum alteratio ; non tamen inde sequitur, quod per

accidens acquiratur forma substantialis. Sequeretur quidem, si nulla alia esset mutatio per se ad formam substantialem, et hoc sibi restabat probandum ; est tamen mutatio per se ad illam, videlicet generatio, quæ est mutatio instantanea, per quam acquiritur per se forma substantialis.

17 Ad ultimam rationem, respondetur quod illa præparatio materiæ est alteratio, et quidem natura per alterationem intrinsece non intendit formam substantialem, sed accidentalem ; per generationem autem per se intendit formam substantialem : præmittit autem illas dispositiones per accidens, ut tantum disponat materiam, qua disposita, possit introducere formam. Si enim agens naturale dispositam inveniret materiam, prius produceret formam substantialem, et sic ignis prius igniret quam calefaceret.

Actio est duplex.

(c) *Nulla qualitas conveniens, et naturalis agit in proprium subjectum.* Nota primo, quod duplex est actio : quædam est univoca, et quædam est æquivoca. Actio univoca est, qua agens producit formam sibi similem in specie, cum forma sua, qua agit, ut cum homo generat hominem, et calidum generat calidum. Actio vero æquivoca est, qua agens generat formam specifice distinctam a forma, per quam agit.

Agens et patiens dupliciter sumi possunt

Nota secundo, quod agens et patiens possunt bifariam sumi : uno modo formaliter, et sic non solum sunt dissimilia specie, sed etiam genere ; et hoc modo non intelligit Philosophus I. de Generatione, quando dicit, quod agens et patiens sub eodem genere reponuntur, quia sunt contraria. Alio modo possunt sumi pro materiali seu pro denominatis, et sic ea differre specie potest intelligi dupliciter : uno modo specie essentiali, sicut homo, et equus ; et hoc modo non oportet quod differant specie. Secundo modo, specie accidentali, ut corpus calidum et corpus frigidum. Tertio, quia sunt dissimilia in gradibus ejusdem speciei, ut corpus habens tres gradus, et corpus habens sex : talia enim quodammodo contrariantur, quia unum se habet, ut magis perfectum quam aliud.

Nota tertio, quod non est inconveniens aliqua esse similia secundum aliquas qualitates , et dissimilia secundum alias. Ideo, cum quæritur, utrum qualitas similis agat in aliam qualitatem sibi similem, vel utrum subjectum alicui simile, agat in suum simile secundum suam qualitatem, secundum quam est ei simile, non debet intelligi, quod secundum qualitatem dissimilem fiat actio, de hoc enim non est dubium, sed supposito, quod aliquæ sint dissimiles et aliæ similes , quæritur utrum actio fiat secundum qualitates similes.

Al... dicit... se i... tripl...

Nota quarto, quod agens naturale agit in quantum est in actu. Quod tripliciter intelligi potest : Primo in actu formali, ut quando id quod formaliter est calidum, calefacit. Secundo modo, virtualiter, ut quando aliquid habet virtutem ad producendum id, quod formaliter non habet, ut Sol virtualiter est calidus, quia potest producere calorem, quo formaliter caret. Tertio modo dicitur aliquid in actu eminentiæ, quo pacto Deus continet omnia, nullaque est perfectio in creatis, quæ eminentius non sit in Deo.

Age... tifa... con...

Nota quinto, quod multis modis contingit agere. Primo modo id dicitur agere, quod movet localiter. Secundo, quod generat et corrumpit. Tertio, quod alterat secundum qualitates sensibiles sive primas, sive secundas. Quarto, quod auget, seu movet motu augmentationis. Ultimo, quod secundum animam operatur, sentiendo et intelligendo.

Nota sexto, aliquid posse tripliciter moveri, et movere, scilicet, per accidens, per partem, et secundum se totum, quæ divisio in superioribus exposita est.

Ex his dico primo, quod in motu locali aliquid potest se movere per accidens, per partem, et secundum se totum. Per accidens, patet de anima, quia in animalibus movet se per accidens, dum movet per se corpus : de secundo, patet de animalibus, quæ dicuntur movere se ipsa secundum

animam tanquam per partem, quæ movet corpus : tertio, patet de gravi et levi, quæ secundum se totum moventur a seipsis ; ut docet Scotus in 2. Sent. dist. 2. q. 10.

Dico secundo, in generatione nihil se per accidens, aut secundum se totum generat, quamvis per partes se generet. Prima pars probatur : quia generatione acquiritur simpliciter *esse*, et quod generat debet habere esse simpliciter, nihil autem potest esse et non esse simpliciter. Secunda pars patet in nutritione, quæ dicitur partialis generatio. Idem de corruptione dicendum est : nihil enim potest agere per se et directe in seipsum, actione corruptiva ; sed bene per accidens, et gratia partis.

Dico tertio, quod idem potest seipsum per accidens alterare, quia videlicet, alterat per se id, ad cujus alterationem alteratur. Hoc patet in anima, quæ dum corpus alterat calefaciendo et infrigidando, per accidens ipsa alteratur.

Dico quarto, quod idem secundum se totum non alterat seipsum : idem enim prorsus non calefacit, et calefit, quia, quod alterat, debet habere formam actu, et quod alteratur, debet carere illa ; sed impossibile est, quod idem sic habeat et non habeat eamdem formam. Oppositum hujus conclusionis quibusdam probabilissimum videtur, atque etiam mihi, quia satis est habere calorem : verbi gratia, virtualiter, carereque illo formaliter, atque ita ipsum totum calefieri a se toto.

Dico quinto, quod simile potest agere in sibi simile secundum aliam qualitatem sibi dissimilem, vel in specie, vel in gradu intensionis; idem tamen non potest agere in sibi simile secundum gradum, et qualitatem sibi similem, et hoc loquendo de actione proprie dicta et reali, quæ est secundum qualitates primas contrarias, et etiam loquendo de actione directa et non reflexa : et in hoc sensu intelligitur conclusio Scoti.

Dico sexto, in augmentatione idem se auget secundum partem : quia anima auget, et virtus augmentativa, et corpus augetur. Potest etiam dici, quod idem secundum se totum augetur, id est, secundum omnes suas partes formales, scilicet, quia in omnibus est virtus augendi, et receptiva augmenti.

Dico septimo, quod idem potest agere in seipsum actione perfectiva, et directa, et de per se : nam intellectus in seipso producit actum intelligendi, et voluntas actum volendi.

(d) *Corruptio unius est generatio alterius.* 22 *Generatio unius quomodo sit corruptio alterius.*
Nota primo, quod generatio substantialis est forma substantialis genita, et corruptio substantialis est forma substantialis, quæ corrumpitur; modo non est possibile materiam esse sine forma substantiali, atque adeo recedente una forma substantiali, necesse est aliam produci, nam duæ formæ nequeunt eamdem informare materiam : igitur quando una forma acquiritur, alia deperditur. Unde sequitur, quod corruptio unius formæ, alterius est generatio, licet non semper e contra. Primum patet : quia si una forma a materia expulsa, alia non generaretur et introduceretur, maneret materia sine forma, quod est naturaliter impossibile. Secundum probatur : quia quando homo moritur, introducitur in materia forma cadaveris, et tamen non corrumpitur forma hominis, scilicet anima rationalis, quia incorruptibilis et immortalis est.

Nota secundo, quod in hac propositione, *generatio unius est corruptio alterius*, potest esse duplex prædicatio, scilicet formalis, ita ut propositio significet illud esse, pro quo supponit subjectum, et pro quo supponit prædicatum : et prædicatio consecutiva, ita ut propositio significet illud, pro quo supponit subjectum, sequi ad illud pro quo supponit prædicatum. In primo sensu hæc propositio negativa est vera, *nulla generatio unius est corruptio alterius*. Et in secundo sensu generatio substantialis unius est universaliter corruptio alterius, scilicet consecutive et concomitanter, quia oportet quod generationem substantialem concomitetur corruptio, et oportet corruptionem substantialem gene-

rationem sequi. Nam si quando corrumpitur forma substantialis, quam nunc habet materia, non generaretur alia, talis materia maneret sine forma substantiali : et si quando generatur forma substantialis in materia, forma substantialis non corrumperetur, sub qua modo est, essent simul plures formæ substantiales in materia, quod est impossibile. Vide Scotum in 2. d. 1.q.3 ad tertium principale.

23 *Secundum Aristotelem non datur prima, nec ultima generatio*

Ex hoc sequitur, in sententia Aristotelis generationes esse perpetuas, quia data quacumque generatione, fuit præcedens corruptio ; et per consequens jam aliud primo genitum, et alia prior generatio, et sic in infinitum : et similiter in posterum quamlibet corruptionem subsecuturam esse generationem in perpetuum, adeoque secundum ejus opinionem non est dabilis prima, nec ultima generatio.

Accidentia sunt in duplici differentia

Nota tertio, quod in accidentibus non est propositio universaliter vera. Nam duplicia sunt accidentia ; quædam enim sunt accidentia successiva, sicut sunt motus, et tempus, quorum *esse* consistit in continuo fieri aliud, et aliud. Alia sunt accidentia naturæ permanentis ; et istorum quædam non habent contrarium, sicut lux, visio, actus intelligendi, et multa talia. Quædam sunt, quæ habent contrarium,ut sanitas et ægritudo, albedo et nigredo, dulcedo et amaritudo, etc. et hæc sunt duplicia : nam quædam sunt a quibus subjectum non potest denudari ; alia vero sunt a quorum utroque potest subjectum denudari.

24. Ex hoc, dico primo quod loquendo de accidentibus, sicut *esse* talium est in continuo *fieri*, ita et in continuo *corrumpi* ; et ita videtur quod in talibus idem sunt *esse*, *fieri*, et *corrumpi* ; atque ita verum est, quod in eis generatio sit corruptio ; nec tamen in eis verum est in prædicatione formali, quod generatio unius sit corruptio alterius : imo generatio unius est corruptio ejusdem, cum in talibus universaliter generatio unius sit corruptio alterius concomitanter, quia non est dabile primum, aut ultimum in ipsis.

Dico secundo, quod in accidentibus permanentibus, quæ non habent contrarium, non est necesse quod generatio unius sit corruptio alterius, ut productio luminis nullius est corruptio.

Dico tertio, quod in accidentibus, a quorum utroque potest subjectum denudari (itaque neutrum neque ejus medium necesse inest subjecto, ut scientia et error) generatio unius non est corruptio alterius, potest homo esse neque sic sciens, neque sic ignorans, neque aliquo medio modo se habens, constato ex his extremis : atque adeo quando fit sciens non corrumpitur aliud.

Dico quarto, quod in accidentibus habentibus contrarium, a quibus subjectum non potest denudari, generatio unius est corruptio alterius, et e contra ; ut genita sanitate, corrumpitur ægritudo, et e contra, et ad generationem albedinis sequitur corruptio nigredinis, vel alicujus medii coloris.

Dico quinto,quod in generatione accidentium, quando comproducuntur simul cum substantia, tunc quia ad generationem mixti generantur, eorum generatio nullius est corruptio ; ut quando cum mixto producuntur colores, et odores. Ex dictis colligere licet, quare quædam dicantur simpliciter generari, aut corrumpi ; quædam vero secundum *quid*, quia secundum omnes, motus denominantur a termino, et terminorum quidam sunt substantiæ, quidam accidentia ; substantiæ autem sunt simpliter entia, ideo earum productio est simpliciter generatio ; accidentia vero sunt entia secundum quid, ideo eorum generatio est secundum quid. Observa tamen ex Scoto in 1. dist. 3. quæst. 6. quod accidens est terminus mutationis et alterationis, non tamen productionis : et ratio est, quia mutatio est per se mutabilis, et alteratio est per se alterabilis, et motus mobilis : illud autem proprie alteratur et mutatur, quod de non tali fit tale, ut quod de non albo, fit album : forma ergo, qua fit tale, non mutatur, sed subjectum ; ipsa vero forma est terminus mutationis, productio autem est 2

solius termini, qui per productionem acquiritur. Cum ergo forma non habeat proprie *esse*, sed sit illud, quo compositum habet *esse*, igitur ipsa non dicitur produci, neque terminus productionis, sed tantum compositum, quod habet *esse* per productionem : et hoc de rigore, et proprie loquendo.

(e) *Sed sic remittendo, est devenire ad unam caliditatem ita parvam*, etc. Nota, quod corpora non viventia, via corruptionis, terminantur terminis extrinsecis in qualitatibus : quia alias res substantiales desinerent esse per ultimum sui *esse*, quod est absurdum. Corrumpatur enim, verbi gratia, aer per diminutionem humiditatis, non dubitur minima humiditas, quæ sit minimum temperamentum, sub quo aer conservari potest, quia tunc talis minima humiditas esset ultimum *esse* aeris, si amplius diminuatur talis humiditas : erit enim verum dicere, *nunc est minima humiditas, et post hoc non erit :* et similiter, *nunc est aer, et post hoc non erit :* quod est desinere esse per ultimum sui *esse*, quod non est dicendum : datur ergo maxima humiditas sub qua non aer conservatur, ut sic via corruptionis terminetur aer, et reliqua corpora viventia terminis extrinsecis, quod est desinere esse per primum non esse, illud instans enim medium transmutationis, quod est primum esse rei, quæ generatur, est primum non esse rei, quæ corrumpitur. Hæc sunt diffusius explicata in primo hujus, in annotationibus quæst. 12. et 13. vide ibi.

(f) *Mixtum non est substantialiter mixtum ex eo*, etc. Nota, quod Avicenna opinatus est elementa formaliter manere in mixto, quamvis divisa in minutissimas partes, qualitates tamen elementorum sunt in ipso mixto remissæ, et temperatæ. Quam sententiam secuti sunt Albertus Magnus tract. 6. cap. 5. Jandunus 4. Physic. quæstione 4. et alii, qui diversimode eam explicant, ut videre est apud Toletum, de Generatione, lib. 2. Eamdem sententiam defendit Averroes, qui ab Avicenna differt in hoc, quod putat formas elementorum substantiales remitti et intendi posse, sicut et qualitates : quare confitetur elementa in mixto formaliter manere, eorum autem formæ sunt remissæ.

Scotus vero in 2. distinct. 15. quæst. 1. sic explicat mixtionem et modum, quo elementa sunt in mixto ; dicitque quod in omni genere est invenire medium, quod cum extremis conveniat, ut in coloribus rubor inter albedinem et nigredinem ; non quidem taliter, quod albedo et nigredo sint partes actuales ruboris ; quia rubor est simplex qualitas sicut albedo, atque ita ista compositio non est nisi convenientia naturalis medii cum extremis, non extremi ad extremum : ita similiter forma mixti dicitur continere elementorum formas, non quia illas contineat actu, sed quia naturaliter habet convenientiam cum illis. Secundo, hoc ipsum explicat Aristoteles, dicit formam mixti esse perfectiorem formis elementorum ; omne autem imperfectum continetur virtualiter in suo perfectiori ; formæ ergo elementorum virtualiter in forma mixti : sicut enim forma animæ vegetativæ, et sensitivæ eminenter, et virtualiter continentur in intellectiva, taliter quod intellectiva exerceat operationes aliarum, ita etiam formæ elementorum sunt virtualiter in forma mixti, quia habet operationes consimiles operationibus elementorum ; ideo postquam Aristoteles dixit quod elementa manent in mixto, subjunxit; salvatur enim virtus eorum : quia virtutes elementorum sunt virtualiter in forma mixti. Hæc sententia Scoti est etiam D. Thomæ lib. 2. de Generat. text. 94. et 1. part. quæst. 76. art. 4. quam secuti sunt Ægidius, Marsilius, et Albertus de Saxonia.

Mixtio quomodo fiat.

Observa tamen, quod est discrimen inter Thomistas et Scotum, an dispositio 28
qualitativa ad mixti formam necessaria, (quam vocant temperiem, seu complexionem) sit forma composita, videlicet quatuor qualitates elementorum ad temperiem redactæ, an unica simplex qualitas ex il-

lis resultans, aliaque quatuor eminenter continens, et ab ipsis distincta, ut rubedo, quæ est distincta qualitas ab albedine, et nigredine, quas quodammodo continet. Nam Thomistæ asserunt, quod temperies illa est combinatio quatuor qualitatum primarum, ita scilicet, quod quatuor qualitates elementorum sint formaliter in mixto, quamvis temperatæ et remissæ. Et hæc sententia partitur in duas ; nam quidam eorum asserunt, quod qualitates eædem numero, quæ erant in elementis cum eorum formis, corruptæ sunt, aliæque ejusdem speciei in mixto cum ejus forma introductæ. Hujus sententiæ est Javellus. Alii autem, ut Marsilius et Toletus, tenent quod ipsæmet qualitates quæ erant in elementis, postea manent in mixto, quamvis in gradu remisso, ita ut temperies illa sit composita ex quatuor qualitatibus remissis.

29. Scotus vero in 2. dist. 15. quæst. 1. asserit temperamentum esse unam simplicem qualitatem, quæ virtualiter et eminenter continet quatuor primas qualitates ; et quod ipsæ primæ qualitates non formaliter, sed virtualiter tantum manent in mixto. Ex his intelligere facile potes, quomodo mixtum determinat sibi quamlibet primarum qualitatum citra summum, ut hic dicit Scotus.

(g) *Propriæ passiones elementorum non sunt calefacere*, etc. Nota, quod hæc responsio non est vera, nec ad aures Doctoris: non est quidem vera, quia gradus non variat rationem formæ ; ergo si *calefacere* non est passio ignis, nec summe calefacere; tum etiam, quia, ut dicit Scotus, quæstione ultima Universalium, in responsione ad primum principale, qualitates elementorum non sunt eorum passiones. Et ratio est, quia impossibile est subjectum esse sine proprio, vel sub opposito proprii, vel etiam intelligi sub ejus opposito; modo elementa nedum intelligi possunt sine repugnantia intellectus sub oppositis qualitatum primarum, sed realiter esse sub oppositis earum, ut patet in transmutationibus elementorum ad invicem : nam cum generatur ignis ex aqua, prius alteratur aqua ad caliditatem, removendo successive ejus frigiditatem, manente adhuc æque substantia, in quam ab agente naturali caliditas inducitur, quæ est opposita suæ qualitati primæ, cujusmodi est frigiditas, qua generetur ignis, cum generatio sit terminus alterationis secundum Philosophum, et Commentatorem in pluribus locis. Ex hoc igitur manifeste apparet, quod frigiditas non sit proprium ipsius aquæ, et similiter dicendum est de aliis. Vide Scotum in Postprædicamentis, cap. de oppositione, quæst. 4. qua quærit, utrum possibile sit aliquod contrariorum determinate inesse a natura, in solutione tertii principalis.

QUÆSTIO III

Utrum in quantitate sit motus

Arist. *hic text.* 18. Aver. *com.* 19. D. Thom. *lect.* 4. Plato *in Dialogo Eutisipho, et in Teeteto.* Gal. *lib.* 1. *Met. c.* 6. Alb. Mag. 5. *Physic. tract.* 1. *c.* 8. Vales. *controv.* 29. *ad Tyron.* Complut. *disp.* 22. *Phys. q.* 2. § 2. Rub. *lib.* 5. *Phys. c.* 2. *q. unica.* Fuentes 5. *Phys. q.* 2. *diffic.* 1. *art.* 1.

Arguitur quod non : quia in motu aliquid movetur primo ; sed mutatione ad quantitatem nihil movetur primo : igitur mutatio ad quantitatem non est motus. Major patuit prius. Et minor probatur, quia vel augmentatur præexistens vel superveniens : non præexistens, quia illud non est majus post augmentationem quam ante : nec superveniens, quia illud ante non erat.

Secundo, quantitas non suscipit magis et minus : igitur ad ipsam non est motus. Tenet consequentia : quia in illis, quæ non suscipiunt magis et minus, tota successio provenit propter partes quantitativas; modo successio propter partes quantitativas non sufficit ad motum, ut probatum fuit prius.

Tertio, omnis mutatio est de contrario in contrarium; sed quantitati nihil est contrarium ; ergo, etc.

Quarto, nullum aggregatum ex diversis motibus est aliquis motus simplex et unus ; sed augmentatio est hujusmodi : ergo, etc. Major nota est. Et minor probatur, quia ad augmentationem requiruntur motus localis nutrimenti, ejus decoctio, consequenter extensio quædam, sive rarefactio ; et per consequens nullus unus motus est augmentatio, sed aggregatum ex diversis; et per consequens augmentatio non est motus.

2. Quinto, augmentatio est idem, quod motus localis; igitur præter motus, qui sunt ad *ubi*, et ad qualitatem, non oportet ponere motum distinctum, qui sit ad quantitatem. Antecedens probatur, quia illud quod augmentatur, mutat locum, et occupat majorem locum, quam ante : igitur nutrimentum movetur localiter.

Sexto, arguitur de diminutione, quia omnis motus est acquisitivus, sed diminutio non est acquisitiva : igitur non est motus. Major patet : quia in hoc est differentia inter mutationem et motum ; quia omnis motus ad qualitatem est acquisitivus unius qualitatis, licet sit deperditivus alterius : et similiter motus localis est acquisitivus, ut notum est. Et confirmatur, quia in diminutione non apparet aliqua mutatio, nisi corruptio, aut remotio alicujus parvæ partis ; modo corruptio, cum sit a substantia, non est motus, nec reactio est motus distinctus a motu locali.

Septimo, quantitas est æterna, ut dicit Commentator in libro de Substantia orbis : igitur ad quantitatem non est motus alius a motu locali, quia in æternis non potest esse acquisitio, nec deperditio.

Octavo, potest quæri an auctum maneat idem, vel non, et post etiam similiter inquirendo, an quælibet pars aucti sit aucta. Item qualiter potest salvari augmentatio sine penetratione ? Sed ista pertinent ad librum de Generatione. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto quinto, text. 18. qui ponit motum esse in tribus generibus.

Notandum, quod ad motum proprie dictum requiruntur aliquæ conditiones. Prima est, quod acquisibile per motum, per se et de natura sua sit acquisibile successive et non subito, ita quod non possit totum simul acquiri. Secunda conditio, quod illud cui fit acquisitio, vel deperditio, maneat idem ante et post, ita quod acquisitio, vel deperditio fiat alicui manenti idem. Tertia conditio ut illud sit acquisibile sibi per motum sui ipsius, et non ad motum alterius ; et propter hoc ponit Aristoteles quod in *ad aliquid* non est motus, quia prædicata de *ad aliquid* mutantur de aliquo non propter mutationem sui ipsius, sed propter mutationem factam in aliquo alio. Quarta conditio, quod motus ille sit de termino positivo ad terminum positivum, inter quos terminos est distantia media : et ista sequitur ex præcedenti conditione, quia nisi sit distantia, secundum quam posset fieri successio, tunc non repugnaret motui, quod posset fieri subito et in instanti : et talis distantia terminorum vocatur contrarietas, quæ in qualitatibus non est distantia secundum situm, sed secundum gradus qualitatis.

Conditio quadruplex requisita ad motum.

Secundo, notandum quod augmentatio accipitur multipliciter : Uno modo pro quacumque majoratione quantitatis, sive fiat adveniente aliquo, sive non : et sic rarefactio dicitur augmentatio, et talis non est ad quantitatem, imo ad qualitatem ; cujus signum est, quod per ra- 4.

Augmentatio accipitur multis modis.

refactionem mutantur prædicta de genere Qualitatis, ut rarum, densum de illo, quod sic augmentatur. Alio modo accipitur augmentatio pro majoratione quantitatis mediante aliquo adveniente, et hoc multipliciter ; uno modo per aggregationem, ut cumulus lapidum dicitur augmentari per appositionem lapidum. Tertio modo, per continuationem, ut quando aqua apponitur aquæ. Quarto modo, per generationem, ut quando ignis augmentatur per appositionem combustibilium. Quinto, quando auctum est continue aliud et aliud, ut quando propter augmentum potentiæ, vel diminutionem resistentiæ, continue est alia, et alia proportio, et continue major, et major. Et istis modis non accipitur augmentatio in proposito : quia sic augmentatio non est aliud quam motus localis, vel alteratio ; aut generatio vel corruptio. Sexto modo accipitur (a) augmentatio pro majoratione quantitatis viventis facta, adveniente aliquo, scilicet nutrimento, virtute animæ, mediante calore naturali ; et sic accipitur in proposito. Et ad talem augmentationem requiruntur aliqui motus, vel mutationes : Primo, enim requiritur alteratio, scilicet decoctio nutrimenti. Secundo, motus localis nutrimenti decocti ad membra. Tertio, corruptio substantialis nutrimenti. Et quarto, illam (b) corruptionem sequitur partialis generatio animæ viventis. Et quinto, requiritur facta generatione extensio quædam totius corporis ; et hoc fit virtute caloris naturalis.

5. *Motus est ad quantitatem.* Nunc ponuntur conclusiones. Prima est : Ad quantitatem est (c) motus. Probatur ; ad illud est motus, quod de sui natura est acquisibile successive alicui manenti eidem per mutationem sui ipsius, et non per mutationem alterius ; sed quantitas est de sui natura acquisibilis successive alicui, scilicet, viventi manenti eidem per mutationem viventis, et non alicujus alterius : igitur ad quantitatem est motus. Major patet per conditiones prius positas. Et minor probatur, quia impossibile est aliquid subito mutari de minori quantitate ad majorem.

Secunda conclusio : hujusmodi augmentatio potest fieri secundum quodlibet genus Quantitatis ; quia potest fieri tam secundum longum, quam latum, vel profundum. *Augmentatio potest fieri secundum quodlibet genus quantitatis.*

Contra ista arguitur primo : quia ad illud non est motus, quod non acquiritur nisi consecutione, et ex consequenti ad alios motus ; sed quantitas non acquiritur nisi ex consequenti ad alios motus : igitur ad quantitatem non est motus. Major patet : quia per eamdem majorem probat Aristoteles in littera, quod in *ad aliquid* non est motus. Et minor probatur, quia augmentatio non fit nisi consecutive ad alterationem, ad motum localem, et generationem et corruptionem.

Secundo, quia non minus esset augmentatio motus, si tantum deperditur ab una parte viventis, quantum acquiritur ab alia, quæ nunc fit de facto, quoniam nihil deperditur, sed si tantum deperditur ab una parte, quantum acquiritur ab alia, non esset augmentatio, eo quod nihil augmentaretur : quia maneret tantum post, quantum erat ante : igitur nunc de facto augmentatio non est motus. 6.

Tertio, sequeretur quod illuminatio esset motus. Consequens est falsum : quia est de privatione in habitum. Consequentia probatur per eamdem rationem, per quam probatur de augmentatione, quia lumen est acquisibile successive alicui subjecto manenti eidem per mutationem illius subjecti, et non alterius.

Quarto, dicatur quis istorum motuum debeat dici augmentatio, scilicet decoctio nutrimenti, vel motus localis ipsius ad membra, vel generatio, vel corruptio, vel extensio consequens generationem : et quodcumque istorum motuum ponatur, tunc augmentatio non est motus, vel non est motus distinctus a motu ad qualitatem, vel a motu ad *ubi*.

Ad ista respondetur. Ad primum negatur major : quia dealbatio est motus, et tamen non fit nisi consecutione ad alterationem secundum primas qualitates: et quando Aristoteles ponit illam majorem, dico quod sic intelligit, quod ad illud non est motus, quod solum acquiritur alicui consecutione ad alios motus, et non solum per motum sui ipsius, sed etiam per motum alterius, ipso non mutato, et ideo in *ad aliquid* non est motus.

Ad secundum, negatur major : quia in augmentatione necessario requiritur quod non fiat tanta diminutio ab una parte, quanta augmentatio in alia ; imo semper requiritur, quod fiat major additio quam resecatio.

Ad tertium, negatur consequentia : quia lumen de natura sui est acquisibile subito : quia si luminosus esset subito præsentatus medio, in quo sufficeret agere, tunc subito produceret lumen : modo dictum est, quod illud, ad quod est motus, de sui natura est acquisibile successive, et non totum simul.

Ad quartum, dicunt aliqui quod aug-
8 mentatio non est aliquis istorum motuum vel mutationum, sed omnes istos consequitur. Sed istud non valet, quia præter motus enumeratos, non apparet aliquis motus, vel mutatio consequens. Alii dicunt, quod augmentatio non est aliquis unus motus, sed est aggregatum ex omnibus motibus prædictis. Aliter dicitur [d] quod illa extensio, quæ ultimate consequitur, est augmentatio ; et si fiat consimilis extensio in inanimatis, non oportet quod illa sit augmentatio, eo quod non provenit a consimilibus causis ; ideo hoc nomen *augmentatio* supponit pro illa extensione, connotando illos motus esse antecedentes.

Ad rationes principales : ad primam dico, quod præexistens [e] augmentatur, et ipsum manet idem ante et post, ut patuit supra, primo hujus : et etiam illud idem est primo minus, et postea majus, ut dicebatur de intensione qualitatis super tertio, quæ est omnino similis quantum ad hoc.

Ad secundam, conceditur antecedens; et negatur consequentia. Ad probationem, quando dicitur, quod successio secundum partes quantitativas non sufficit ad motum, ut probatum fuit ; respondetur, quod dupliciter potest esse motus secundum partes quantitativas : Uno modo, quod totum mobile simul moveatur, et sic successio secundum partes quantitativas sufficit ad motum, cujusmodi est in proposito : quia quod augmentatur, totum simul movetur de minori quantitate ad majorem. Alio modo est successio secundum partes quantitativas, ita ut nunquam simul totum mobile moveatur, sed primo una pars, postea alia, et sic consequenter ; et tunc successio talis non sufficit ad motum, ut probatum fuit prius.

Ad tertiam de contrarietate, videbitur
postea. 9.

Ad quartam, respondetur sicut ad quartum contra conclusionem.

Ad quintam, negatur antecedens. Unde, licet augmentatio præsupponat motum localem antecedentem, attamen ex hoc non sequitur, quod augmentatio sit motus localis.

Ad sextam de diminutione, negatur major, et potest concedi quod diminutio non est ita proprie motus sicut augmentatio. Ad confirmationem dicitur consimiliter. De aliis (f) non pertinet ad propositum.

ANNOTATIONES

10. *Definitio augmentationis.* (a) *Sexto modo accipitur augmentatio*, etc. Nota primo, quod augmentatio hoc sexto modo accepta sic definiri solet : *Augmentatio est novæ quantitatis additio præexistenti quantitati per intus susceptionem alimenti conversi in majorem carnem, quam fuerat deperdita.* Et ideo augmentatio proprie dicta non fit sine nutritione, et alicujus generatione. *Nutritio enim est reparatio humidi radicalis consumpti a calore naturali per humidum cibale conversum in substantiam viventis* ; et augmentatio addit ad hoc plus reparari, quam fuerit deperditum, atque adeo non fit augmentatio sine nutritione, nec per consequens sine generatione, quia corruptio unius est generatio alterius: cibus autem corrumpitur in stomacho, et ejus forma substantialis deperditur, et multipliciter transmutatur materia : nam ex cibo in stomacho fit chylus, et rursus in hepate corrumpitur chylus, et generatur chymus seu massa sanguinaria, et hæc adhuc corrumpitur, et fit caro, nervi et ossa, atque ita augmentatio non fit sine generatione.

Nota secundo, quod licet ad augmentationem requiratur motus localis, corruptio, generatio, et etiam vera nutritio, ipsa tamen realiter distinguitur ab omnibus illis, quia illi motus sunt realiter distincti, qui sunt ad terminos realiter distinctos: modo generatio est ad substantiam, et augmentatio ad quantitatem, alteratio ad qualitatem, et motus localis ad *ubi*, quæ realiter distinguuntur a se invicem.

11. *Quod augmentatur non generatur simpliciter,* (b) *Et quarto, illam corruptionem sequitur partialis generatio animæ viventis.* Nota primo, quod augmentatio propria dicitur partialis generatio, seu generatio secundum *quid*, quia in augmentatione convertitur alimentum in substantiam aliti ; sed omnis conversio in substantiam est generatio. Rursus suppositum, quod augetur, non fit simpliciter, sed fit majus : ergo non est simpliciter generatio, sed secundum *quid* ; et hoc est quod dicit Scotus *in dist.* 44. *quæst.* 1. videlicet quod in nutritione est aliqua generatio, extendendo generationem ad omnem inductionem formæ substantialis in materiam post privationem ; quia alimentum non manet sub forma alimenti, neque sub aliqua alia, quam sub forma nutriti ; et addit Scotus, quod, cum non sit generatio per se entis, prout dicitur illud per se esse, quod non est pars alterius, non est generatio simpliciter, sed potest dici aggeneratio, id est, alicujus generatio, quod per generationem fit idem alicui præexistenti, cui aggeneratur. Vel potest dici ingeneratio : quia est generatio partis in toto, cujus ante non fuit pars. Dicit insuper Scotus, quod pars adveniens per nutritionem est aliquo modo similis parti præexistenti, quæ infuit per generationem, et aliquo modo dissimilis : similis in forma specifica et corporeitatis : dissimilis, quia impurior. Nam quia omne naturale in agendo repatitur, quanto agens naturale magis continuat actionem, magis ejus virtus debilitatur ; cum ergo virtus nutritiva semper continuet actionem, agendo in nutrimentum, tanto magis debilitatur ejus virtus, et per consequens, generat carnem imperfectiorem illa, quæ fuit acquisita per generationem in principio : imo eademmet manens in toto, erit imperfectior seipsa, quam prius fuit in principio, et per consequens generabit carnem imperfectiorem : qualitates enim consequentes, quæ sunt principium alterandi ex mutua reactione erunt imperfectiores, quod exemplo manifestat Aristoteles 1. *de Gen. text.* 42. sicut vinum, quanto plus aquæ illi admiscetur, tanto magis debilitatur, et ejus actiones sunt imperfectiores : ita hic. — *sed secundum quid.*

Ex hoc sequitur, quod primi parentes in paradiso existentes, licet ederent de ligno

illo vitæ, quo humidum radicale restauraretur, si Deus derelinqueret eos actioni naturali, ex conditione suæ naturæ moverentur, quia calor naturalis agendo repateretur, et tandem ex continua actione, et repassione deficeret: verum tamen est, quod mors non sequeretur actu, quia antequam fieret totalis consumptio caloris, Deus assumeret eos ad beatitudinem. Hæc docet Scotus *in* 2. *distinct.* 19. contra Bonavent. *ibi l. artic.* 2. vide quæ diximus in Commentariis nostris super *Gen. cap.* 3. *fol.* 189.

Formæ specificæ viventium sunt in multiplici differentia

Nota secundo, quod formæ specificæ viventium, quæ sunt animæ, sunt in multiplici differentia. Aliæ namque sunt indivisibiles; aliæ vero divisibiles secundum aliquos. Primi ordinis est anima rationalis, de qua non est dubium, quod sit omnino indivisibilis, et independens a materia; quare quando homo augetur non acquiritur nova pars animæ, sed eademmet de novo informat novas partes materiæ ex nutrimento acquisitas: et similiter in diminutione non deperditur pars animæ cum parte materiæ. Aliæ sunt animæ, quæ taliter informant materiam, quod dependent ab ea *fieri* et *conservari*, ut animæ sensitivæ et vegetativæ; et de istis sintne indivisibiles, an non, disputatio est ad 2. *lib. de Anima* pertinens. Modo opinio est S. Thomæ, 1. *part. quæst.* 76. *artic.* 8. quod animalium perfectorum, cujusmodi sunt leones, et equi, et hujusmodi animæ sunt indivisibiles: imperfectorum vero, ut anguium, et lacertorum et plantarum sunt divisibiles.

13. Unde juxta doctrinam, dicere licebit, quod in augmentatione in animalibus perfectis, eadem manens forma extenditur ad informandas novas partes materiæ. In animalibus vero imperfectis simul cum materia acquiritur nova pars formæ: et juxta hanc sententiam locutus est forte Scotus hic, dicens quod corruptionem sequitur partialis generatio animæ viventis; et secundum hanc sententiam dicitur etiam fieri augmentatio secundum formam manentem, quia manet idem modus, et figura ipsarum formarum: et hæc permanentia sufficit ad affirmandum, quod secundum tales formas fiat augmentatio. Et si contra arguas, quod etiam in materia manet idem situs; ergo etiam in materia fit augmentatio. Respondetur secundum hanc doctrinam, quod non est eadem ratio: quia licet materia maneat eadem hoc modo, hoc non habet a se, et quatenus materia: quia quatenus materia, effluit, sed hoc habet a se, et ratione ipsius; ideo etiam in imperfectis viventibus augmentatio fit secundum formam, et non secundum materiam.

Cæterum nobis, qui cum Scoto ponimus formam corporeitatis, alia via incedendum est: atque primo dicendum est, quod omnes animæ viventium sunt indivisibiles, ut *in secundo de Anima* examinavimus, forma autem corporeitatis, quæ et mixtionis est, et extensa, et quanta, et secundum ipsam fiunt organa: quare dicendum, quod in augmentatione acquiritur nova pars formæ corporeitatis cum nova parte materiæ, quia hujusmodi forma corporeitatis est divisibilis, et extensa. Secundo, dicendum est, quod quando augentur viventia sensibilia, et vegetabilia perfecta, sive imperfecta, non autem requiritur nova pars animæ cum nova parte materiæ. Et hoc est, quod dicit Aristoteles 1. *de Generat.* quod augmentatio fit secundum formam, quæ semper manet eadem. Et probatur hoc, quia alias non esset discrimen inter augmentum viventium et non viventium; ignis enim augetur per hoc, quod cum nova parte materiæ acquiritur nova pars formæ; si ergo et vivens hoc modo augeretur, non esset discrimen inter illa. Adde, quod unitas subjecti sumitur ab unitate formæ, a qua et entitas; si ergo formæ viventium crescunt, et decrescunt, ita ut cum nova parte materiæ nova pars formæ acquiratur et deperdatur, poterit dari status, in quo vivens habeat aliam formam numero distinctam ab illa quam prius habuit. Dicendum est tertio, quod augmentatio fit secundum formam, et non secundum materiam, pro quanto augmentatio in vivente fit per advenientem sibi novam partem materiæ cum 14.

nova parte formæ corporeitatis, manente eadem forma viventis; et hoc secundum illas partes, quæ habent virtutem, et efficaciam, et debitam quantitatem ad propriam actionem, ad convertendum scilicet substantiam alimenti, quæ appellantur partes secundum formam, ut subtiliter explicat Scotus *in* 4. *dist.* 44. *quæst.* 1. at non fit secundum materiam, id est, secundum illas partes, quæ propter sui defectum hujusmodi actionem nequeunt habere.

15. (c) *Ad quantitatem est motus.* Nota, quod Toletus *primo de Generatione* tenet, augmentationem non esse motum continuum, sed instantaneam mutationem quam dicit esse Commentatoris, 8. *Physic.comm.* 23. et S. Thomæ ibidem, et Alberti Magni. Pro cujus intelligentia, notat Toletus, quod cibus quando disponitur et alteratur, non est continuus sed contiguus, et juxtapositus carni, et dum, verbi gratia, una pars sanguinis convertitur in carnem, discontinuatur ab alia parte, quæ adhuc conversa non est, sed manet sanguis. Secundo notat, quod datur minimum substantiæ productæ naturalis, ita ut, cum caro producitur, sit sub certa quantitate, sub qua primo producitur : si ergo datur minimum substantiæ, dabitur etiam minimum secundum extensionem in accidentibus disponentibus ad substantiam, et per consequens in quantitate ; alias daretur pars minor minima disposita, in qua introduceretur forma substantialis. Hoc posito, sic probat suam sententiam : aut pars sanguinis sic apposita carni nutriendæ disponitur, et alteratur successive, aut non ; non successive, quia tunc data quacumque parte disposita, adhuc minor dabilis esset, quod est contra secundum notabile; datur namque primum, vel minimum in substantia ; ergo disponitur instantanee, et per consequens augmentum non fit successive, sed in instanti. Probatur consequentia, quia non potest disponi nisi in determinata quantitate ad minimum : cujusque autem minimi conversio supponit alterationem, et dispositionem distinctam a dispositione alterius ; ergo cujusque minimi conversio fit in instanti, et per consequens augmentatio est discontinua, quia residuum cibi non conversum, quod manet, est discontinuum, ut dictum est in primo notabili. Secundo probatur ; augmentatio non habet unum subjectum, ergo non est continua. Antecedens patet, quia aliud subjectum est caro, aliud nervus, aliud os, et aliud caput, et aliud manus : hæc autem continua non sunt; ergo augmentatio non est continua. Probatur consequentia, quia augmentatio unius partis non est eadem numero cum augmentatione alterius, sicut hæc pars est illa.

Tertio probatur ; augmentatio supponit generationem, et fit simul cum generatione ; sed generatio est instantanea, ergo et augmentatio : et confirmatur ex Aristotele 8. *Physic. text.* 23. ubi probat augmentationem non esse continuam. Fit ergo secundum hanc opinionem, augmentatio sic : disponitur cibus, et alteratur in tempore, et in fine dispositionis convertitur in instanti in substantiam aliti, et similiter augmentum ; et rursus iterum disponitur alia pars cibi sicut prior in tempore, et disposita in alio instanti post tempus dispositionis, convertitur in substantiam, quæ, cum sit quanta, simul nutrit, et auget : est ergo augmentum interpolatum, et ex pluribus augmentis congregatum. 16.

Oppositam sententiam tenet hîc Scotus, et in 4. loco supra relato, sub lit. L. §. *sed ex istis*, quam secuti sunt Marsilius *lib.* 1. *de Generat. quæst.* 14. Albertus de Saxonia, *qu.* 13. et Jandunus 8. *Physic. quæst.* 7. et probatur ex Aristotele *in hoc* 5. *text.* 18. docente, ad tria Prædicamenta esse per se motum, videlicet ad Quantitatem, Qualitatem, et Ubi ; sed augmentatio est ad quantitatem ; ergo est per se motus.

Ad primum in oppositum, respondetur quod dubium est, an detur minimum substantiæ, imo ipsemet Toletus, *quæst.* 4. *conclusione* 2. asserit oppositum esse probabilius. Secundo, dico quod esto, quod hoc sit verum in generatione substantiæ 17. *Opinio Toleti rejicitur.*

non tamen in nutritione, et in augmentatione; nutritio enim quamvis sit partialis generatio, quia tamen non est simpliciter generatio, sed potius aggeneratio vel ingeneratio, ideo etiam fit successive; alteratur ergo successive alimentum, et successive convertitur in substantiam viventis, et successive ipsum vivens augetur. Ratio autem diversitatis in nutritione, et generatione substantiæ completæ, hæc est, quod substantia completa indiget determinatis accidentibus, et determinata quantitate; substantia autem, quæ est pars alterius, qualis est, quæ in nutritione acquiritur, non indiget quantitate certa et determinata, in qua generetur, et ideo non generatur in tam parva, quin in minori generetur.

Ad secundum dico, solum probare augmentationem, quæ fit in capite, non continuari cum augmentatione, quæ fit in manu; de hoc tamen non est quæstio, sed utrum augmentatio, quæ fit in manu, verbi gratia, sit continua; et rursus sicut omnes partes sunt continuæ etiam distantes aliis intermediis partibus, ita etiam accidens extensum per omnes partes dicitur continuari ad continuationem subjecti, quamvis non sic fit augmentatio per partes successive, quod augmentatio succedat augmentationi alterius, quia omnes simul augentur secundum exigentiam cusjusque virtutis.

18. Ad tertium, dico quod generatio substantiæ per se existentis, est instantanea; generatio vero partis substantiæ in alio existentis est successiva. Ad auctoritatem Philosophi, dico quod Aristoteles loquitur ibi contra Heraclitum asserentem omnia esse in continuo motu, et fluxu: probatque ibi Aristoteles in motu augmentationis, et alterationis illud non esse verum; nam in quolibet augmentabili datur terminus, ultra quem amplius non augetur vivens, imo sæpe augmentatio impeditur propter infirmitates; at non negat ibi Aristoteles augmentationem quamdiu durat, non esse motum continuum, cum ex professo hoc docuerit *in hoc* 5. *Physic.*

(d) *Aliter dicitur, quod illa extensio*, etc. Nota primo, quod sicut in generatione præter materiam compositionis, est etiam materia alterationis, scilicet terminus *a quo*, et aer est terminus *a quo*, et materia alterationis aquæ, quando aer convertitur in aquam, et materia quæ erat sub forma aeris, est materia compositionis aquæ: ita in augmentatione, materia alterationis est cibus extrinsecus sumptus, qui corrumpitur; et in hac materia alterationis conveniunt generatio et augmentatio: et talis materia in utraque est corpus compositum; materia tamen compositionis in generatione, differt a materia compositionis in augmentatione, quia materia generationis non est corpus, sed materia prima: at in augmentatione materiæ compositionis est corpus in actu: nam cibus, qui est materia alterationis, convertitur in propriam substantiam rei viventis, et sic conversus, et factus actu caro, auget; in augmentatione ergo, tam materia alterationis, quam compositionis est corpus in actu. Unde pro majori luce:

Materia est duplex compositionis, et alterationis.

Nota secundo, ex Scoto ubi supra, quod 19.
si detur in toto aliqua pars, quæ sit pars secundum formam, et dicatur *A*, et hæc pars habeat decem partes, quarum quælibet habeat æqualem virtutem ad convertendum cibum in sui substantiam, postquam nutrimentum fuerit deductum per quascumque depurationes, ita ut jam sit sub forma proxima formæ introducendæ, tunc istud tale alimentum sub illa forma, verbi gratia, sanguinis, approximatum parti nutriendæ, et receptum in quibusdam poris dimissis ex fluxu quarumdam partium secundum materiam, quæ præfuerunt ibi, et nunc ex fluxu suo reliquerunt poros repletos aliquo humore subtiliori, ex quo ipsum totum caruit densitate in partibus requisita ad bene esse ejus ibi existens, tunc, inquam, alimentum convertitur in ipsum nutriendum, ut scilicet reparetur illa densitas in toto requisita ad bene esse ejus ibi existens: et ex hoc sicut ante conversionem, juxtaponebatur alimentum

contigue partibus nutriendi, ita post conversionem juxtaponitur continue aliquibus partibus permanentibus; in poris enim partis augendæ recipiuntur partes nutrimenti, et ibi existentes aggenerantur partibus illius partis nutriendæ. Unde parti, quæ proprie augetur et nutritur, non est juxtapositio alimenti tantum, sed in tali parte alia pars fluxit, et alia de novo restauratur, et fit quædam ingeneratio, id est, intrinseca generatio partis novæ loco partis antiquæ quæ fluxit; in partibus vero illis, quæ propter defectum suæ virtutis proprie non nutriuntur, est juxtapositio. Recepto ergo nutrimento in poris, virtus viventis alterat, et resolvit vaporem, qui resultat ex concoctione, et ille vapor faciens novum porum, propellit partes viventis, quæ extenduntur, et dilatantur versus exteriorem locum, et tunc cibus convertitur, et alimentum fit pars viventis, et tunc vivens fit majus et augetur; et hoc est augmentum, et novi loci occupatio, quia ubi erat nutrimentum, est jam vivens.

20. *In augmentatione manet idem subjectum.* (e) *Præexistens augmentatur, et ipsum manet idem.* Nota, quod in augmentatione manet idem subjectum. Quoniam, etsi in vivente omnes partes materiales successu temporis fluant et varientur, unde idem subjectum non potest dici manere omnino invariabile; tamen dicitur manere idem, quia manet eadem forma specifica invariata, a qua sumitur identitas: et insuper, quia quamvis partes materiales fluant et refluant, fluunt tamen imperceptibiliter, quasi eo modo, quo unus populus dicitur idem semper manere, aliis, aliisque hominibus succedentibus, et similiter unus fluvius alia, et alia decurrente aqua. Adde quod, quia totum non est suæ partes, sed dicit tertiam entitatem realiter distinctam a suis partibus simul sumptis, ideo quamvis in augmentatione adveniant novæ partes, tamen manet idem totum ante augmentationem, et post.

21. (f) *De aliis, non pertinet ad propositum.* Ad primum, jam dictum est quomodo auctum maneat idem. Ad secundum, dico quod in augmentatione viventis quælibet pars augetur proprie; et quando Aristoteles dicit, quod quælibet pars augetur, intelligitur de parte formali, quæ proprie et proportionabiliter augetur; proprie, inquam, quia habet virtutem ad convertendum nutrimentum in sui substantiam; proportionabiliter autem, quia quanta est proportio capitis ad digitum ante augmentationem, tanta est post augmentationem: partes vero materiales non augentur proprie per hujusmodi conversionem nutrimenti, sed per juxtapositionem: vide Scotum ubi supra. Ad tertium, dico quod non datur penetratio dimensionum, quia in augmentatione non acquiritur nova quantitas, sed præexistens extenditur, quæ extensio nihil aliud dicit, quam alium, et alium ordinem partium ad partes loci. Vel dicas cum Canonico, *libro quinto, quæstione 4. ad secundum principale.*

QUÆSTIO IV

Utrum omnis motus sit de contrario in contrarium

Arist. *hic text.* 10. D. Thom. *lect.* 3. Albert. Magn. *lib. Physic. tract.* 1. *c.* 5. Ægid. Rom. *ibid. text. comm.* 54. *et* 59. Mayr. *expos. lib.* 5. *Physic.* Rub. 6. *Physic. cap.* 4. *quæst.* 1. Ant. Rocc. *in text. citato hujus* 5. *libri.*

Arguitur quod non: quia aliquis motus est de privatione in habitum: igitur non omnis motus est de contrario in contrarium. Tenet consequentia, quia sunt diversæ species oppositionis. Antecedens probatur, quia in omni transmutatione naturali, privatio est principium motus requisitum necessario, ut patet primo hujus: igitur omnis transmutatio naturalis est de privatione in habitum, vel saltem e contra.

Secundo, quia aliquis est motus inter relative opposita: igitur non omnis motus est de contrario in contrarium. Proba-

tur antecedens, quia ad quantitatem est motus, ut patet in isto quinto. Similiter de minus ad magis in eadem specie est motus, vel e contra ; modo magis et minus sunt relative opposita. Similiter motus ad quantitatem est inter magnum et parvum ; modo magnum et parvum sunt ad aliquid.

Tertio, motus est de minus ad magis in eadem specie, vel e contra, ut patet in isto quinto, et hic non est de contrario in contrarium, quia magis et minus non differunt specie, et tamen contraria differunt specie, ut patet 10. Metaph. text. 52.

2. Quarto, si motus de minus ad magis in eadem specie esset de contrario in contrarium, sequeretur quod unum contrariaretur pluribus. Consequens est falsum : quia tantum unum uni est contrarium, ut patet 10. Met. text. 19. Consequentia probatur, quia si fiat motus de remisso calido ad summe calidum, et mobile quiesceret in medio motus, tunc gradus caliditatis, sub quo quiesceret, esset contrarius termino *a quo* motus. Similiter esset contrarius summe caliditati, si fieret ulterius ad summam caliditatem ; aliter enim non esset uterque illorum motuum de contrario in contrarium. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto quinto, text. 10.

Divisio quæstionis In quæstione, primo videbitur in generali, an omnis motus sit de contrario in contrarium. Secundo, inquiretur specialiter de motu, qui est de minus ad magis in eadem specie, qualiter sit de contrario in contrarium.

Quantum ad primum, recolligenda est distinctio de motu, quod motus accipitur dupliciter : Uno modo, pro omni mutatione subita vel successiva, facta in subjecto in actu, vel in potentia. Alio modo pro mutatione successiva facta, in subjecto in actu ; et sic accipitur in proposito.

Secundo, est notandum, quod contrarietas [a] accipitur dupliciter: Uno modo proprie, et sic ad contrarietatem requiritur maxima distantia, ut patet 10. Metaph. text. 52. cujusmodi est repugnantia inter summam caliditatem, et summam frigiditatem. Alio modo contrarietas accipitur pro incompossibilitate terminorum, inter quos est distantia media, secundum quam proceditur ; et in sic procedendo fit successio propter distantiam mediam : et isto modo capitur contrarietas in proposito, licet hoc sit improprie. *Contrarietas sumitur dupliciter.*

3. Tertio notandum, quod hujusmodi incompossibilitas terminorum, inter quos est distantia, est triplex : quædam secundum locum ; quædam secundum formam ; et quædam secundum quantitatem. Contrarietas secundum locum, quædam major, et quædam minor, secundum majorem vel minorem distantiam localem, propter quam causatur successio in motu locali. Et si quæratur, qualiter attenditur hujusmodi distantia in motu circulari, ex quo est de eodem in idem, respondetur, quod hoc est secundum diversitatem partium mobilis secundum situm : quia mobile nunc est in uno situ, et impossibile est ipsum secundum eamdem partem, secundum quam est in uno situ, esse pro tunc in alio situ : igitur secundum diversitatem situum respectu ejusdem partis, motum circulariter movetur successive ; et hæc est repugnantia, secundum quam causatur successio in motu locali. Alia est incompossibilitas terminorum, inter quos est distantia secundum formam ; et ista incompossibilitas facit provenire successionem in motu alterationis, cujusmodi est distantia inter caliditatem, et *Terminorum incompossibilitas est triplex.*

frigiditatem, vel etiam distantia gradualis inter magis calidum, et minus calidum.

4. Tertia est incompossibilitas terminorum, inter quos est quantitas intermedia, et propter incompossibilitatem istorum terminorum quantitatis provenit successio in motu ad quantitatem. Unde quia impossibile est aliquod totum esse sub minori quantitate, et esse sub majori totaliter, igitur necesse est, quod procedendo ab uno ad reliquum, fiat successio.

Mutatio de contradictorio in contradictorium non est motus.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima est: Nulla mutatio facta de privatione in habitum, vel e contra, vel de contradictorio in contradictorium, in quantum hujusmodi, est motus. Probatur, quia omnis talis mutatio fit subito, sed nullus motus fit subito: igitur nullus motus est hujusmodi mutatio, scilicet de contradictorio in contradictorium, aut de privatione in habitum, vel e contra. Major probatur: quia inter privationem, et habitum non est distantia media, nec etiam inter contradictoria, secundum quam, procedendo ab uno ad reliquum, possit fieri successio. Et minor patet per *quid nominis* motus, quia de ratione motus est, quod fiat successive.

Motus est de contrario in contrarium.

Secunda conclusio. Omnis motus est de contrario in contrarium: quia omnis motus fit successive, aut secundum quantitatem, aut secundum qualitatem, vel secundum *ubi*; sed quocumque istorum modorum fiat, est inter contraria: ergo, etc. Major patet in isto quinto, text. 10. Et minor probatur; quia in quolibet illorum generum est incompossibilitas terminorum, inter quos est distantia intermedia, quia si per ipsam procedatur, facit successionem in motu. Secundo, patet conclusio ista ex prima conclusione.

Tertia conclusio. Hæc consequentia 5.
non valet, *hæc mutatio fit consecutive ad motum; hæc igitur mutatio non est motus*. Pro qua conclusione est sciendum, quod repugnantia secundum formam subdividitur; quia quædam est inter qualitates in invicem activas, ut inter caliditatem et frigiditatem: alia est inter qualitates contrarias, quæ non sunt aptæ natæ in invicem agere, sed sunt natæ sibi invicem succedere in eodem subjecto, non per actiones proprias, sed concomitanter ad actiones aliarum qualitatum. Nunc probatur conclusio; quia albefactio est motus, et tamen fit consecutive ad alium motum: igitur, etc. Major patet, quia albefactio est de contrario in contrarium, facta successive in subjecto in actu. Minor probatur, quia fit consecutive ad actiones qualitatum primarum. Et sic patet, quod omnis motus est de contrario in contrarium, accipiendo scilicet contrarietatem large pro incompossibilitate terminorum, inter quos est distantia intermedia, secundum quam proceditur successive de uno termino ad alterum. Et hæc de primo.

Repugnantia secundum formam duplex.

Quantum ad secundum, dubitatur primo, unde proveniant magis et minus in eadem specie, vel etiam in diversis speciebus. Secundo, dubitatur, an magis et minus sint in eadem specie. Tertio, dubitatur, utrum includat repugnantiam, quod aliquis motus sit de minus ad magis in eadem specie; vel e contra, et tamen sit de contrario in contrarium.

6. Ad primum dubium videtur Aristoteles respondere, in isto quinto, text. 19. quod magis (b) et minus proveniant ex admixtione contrarii, ita ut illud dicatur magis tale, cui minus miscetur de contrario, et illud minus tale, cui

plus miscetur de contrario ; sicut illud dicitur magis calidum, cui minus de frigiditate est admixtum, et illud minus, cui plus mixtum est de frigiditate. Et hoc videtur etiam dicere Aristoteles 3. Topic. ubi dicit, quod albius est, quod est nigro impermixtius. Isto tamen non obstante, respondetur ad primum dubium, quod magis et minus non proveniunt ex admixtione contrarii, sed essentialiter et intrinsece proveniunt ex additione, vel remotione plurium graduum de eadem specie in eodem subjecto, sicut manifeste patet de lumine, quia illud dicitur magis luminosum, in quo sunt plures gradus luminis, et illud minus in quo sunt pauciores ; et ita similiter de qualitatibus habentibus contrarium, quia si a caliditate esset omnino separata frigiditas, adhuc illud esset magis calidum, in quo essent plures gradus caliditatis, et illud minus, in quo essent pauciores ; verum est tamen quod in qualitatibus, secundum quas proprie est alteratio, semper pluralitatem graduum in eadem specie consequitur major, vel minor admixtio contrarii : quia semper quot gradus adduntur de uno contrariorum, tot removentur de reliquo, et e contra.

Ad secundum dubium respondetur : Pro quo sciendum, quod res quæ non sunt (c) termini, non dicuntur ejusdem speciei, vel diversarum specierum, vel diversæ species, nisi ea ratione qua significantur per terminos, quæ non sunt diversarum specierum, vel diversæ species ; modo isti termini *magis* et *minus* sunt diversæ species in genere Relationis, sed tamen *magis* et *minus* dicuntur de eadem specie, quando termini, quibus applicamus istos terminos *magis* et *minus*, in comparando, sunt ejusdem speciei, ut dicendo magis album, minus album : unde quia isti termini *album* et *album* sunt ejusdem speciei, ideo dicimus, quod isti termini *magis* et *minus* sunt in eadem specie.

Ad tertium dubium, dico quod repugnat, quod motus sit de magis ad minus in eadem specie, et cum hoc sit de contrario in contrarium secundum eamdem rationem ; sed secundum diversas rationes hoc est bene possibile, quia in motu secundum qualitatem, considerando præcise qualitatem, quæ abjicitur, tunc est mutatio de magis ad minus, et est sola corruptio : sed considerando, et attendendo solum de qualitate, quæ acquiritur, tunc est mutatio de minori ad majus, et est sola generatio ; sed attendendo ad utramque simul, scilicet ad illam, quæ acquiritur, et ad illam quæ abjicitur, tunc est alteratio, et est de contrario in contrarium : et sic motus alterationis componitur ex generatione, et corruptione. Et secundum prædicta procedunt rationes ante oppositum.

ANNOTATIONES

(a) *Contrarietas accipitur dupliciter,* etc. Nota, in illis tribus Prædicamentis, ad quæ est per se motus, dari contrarietatem, alio tamen, et alio modo. In qualitatibus enim aliquæ dantur, quæ propriissime sunt contrariæ, inter quas est maxima distantia, non quidem localis sed formalis, ut inter albedinem et nigredinem : quia cum subjectum ab una istarum recedit, nec ulterius pergere, quam ad alteram contrariam, potest, adeo ut repugnet dari aliquid remotius, aut distantius in quod tendat. In quantitate tamen non est distantia maxima simpliciter, sed est distantia, et contrarietas secundum quantitatem magnam et parvam, habito respectu ad entia naturalia, quæ naturaliter ad magnitudinem, et parvitatem sunt determinata. In ubicationibus item non est 8. *Contrarietas non eodem modo est in Prædicamentis ad quæ fit motus.*

simpliciter maxima latitudo et distantia : si qua esset, esset inter *ubi sursum*, et *ubi deorsum*, hæc autem distantia non est maxima, quoniam non repugnat rationi existentiæ in loco, esse alias existentias in loco magis inter se distantes, majoremque latitudinem habentes.

Opinio multiplex de causa suscipiendi magis, et minus. (b) *Magis, et minus proveniunt ex admixtione contrarii.* Nota quod de causa suscipiendi magis, et minus fuit multiplex opinio. Quidam dixerunt, quod augmentum, et decrementum subjecti vel accidentis, id est, major vel minor extensio subjecti, vel formæ est causa suscipiendi magis et minus. Alii dixerunt, quod accessus, et recessus ad impositionem vocis. Alii, quod forma suscipit magis, et minus secundum dispositionem in subjecto ; vel secundum *esse* in subjecto, remanente ejus essentia immutata. Alii, quod radicatio formæ in materia est causa suscipiendi magis, et minus. Alii vero, quod approximatio, et remotio a suo contrario est causa, quare forma suscipiat magis et minus.

9. Prima opinio stare non potest : quia tunc sequeretur, quod equus albus esset albior quam margarita, quod est falsum ; et quod quanto aliquis homo esset major, tanto esset magis, quod est etiam falsum.

Secunda etiam opinio, quæ est Gilberti Poretani in libello de sex Principiis, est falsa : quia ex ea sequeretur, quod nihil est albedine album, nisi esset albissimum quod est falsum, quia tunc album remissum non esset album. Et probatur consequentia : cui enim non convenit significatum nominis, non convenit ipsum nomen ; si ergo album imponitur ad significandum albedinem in ultimo gradu, nihil erit album nisi sit albissimum.

Tertia opinio, quæ videtur esse Aristotelis, et Boetii in Prædicamentis, cap. de Qualitate, ubi dicunt quod justitia non dicitur magis, vel minus alia justitia ; sed aliquis dicitur justior altero. Est etiam falsa, quia illud *esse* in subjecto, vel illa dispositio formæ, aut est idem cum *esse* formæ, vel non : si idem, habetur propositum ; quia cum illa dispositio sit major, vel minor : ergo et *esse* formæ, cui ponitur *esse* idem : si non est idem, quæro de illo, utrum secundum suam essentiam suscipiat magis et minus, vel non ; si sic, habetur propositum ; si non, ergo erit processus in infinitum. Item, habito termino secundum rationem, qua terminus, cessat motus, quoniam habitibus præsentibus in materia cessat motus, ex primo de Gener. text. 55, sed per te in principio calefactionis habetur caliditas secundum rationem, qua est terminus calefactionis : ergo in principio cessabit motus ille, quod est impossibile. Minor probatur : quia omne quod movetur habet aliquid de termino *a quo*, et aliquid de termino *ad quem*, ex 6. hujus, text. 7. et 87. ergo in principio calefactionis in ipso calefactibili est aliquid de *esse* caloris : si ergo essentia caloris non suscipit magis et minus, sequitur quod in principio est calor perfectus, secundum quem modum est terminus motus.

Ad Aristotelem et Boetium dico, quod essentia speciei in se considerata abstrahendo a suppositis, est indifferens ad omnem gradum, sed ipsa in uno supposito est perfectior seipsa in alio supposito, et ut est in supposito sic denominat subjectum, quia per se suppositum ejus non est subjectum, sed qualitas in hoc subjecto ; non igitur justitia, abstracte intelligendo, sed justum, id est, hæc justitia, ut denominat istud subjectum, est major alia. Et si quæras, aut iste gradus, et ille sunt intra essentiam hujus qualitatis, aut non : si sic, et iste gradus est diversus ab illo ; ergo hæc essentia est diversa ab illa per aliquid, quod est intra essentiam : igitur *magis* differt a *minus* specie, tum quia omnis diversitas essentialis diversificat speciem, tum quia essentia primo est speciei, non individui, alioquin individuum posset habere definitionem specialiorem definitione speciei : igitur differentia in essentia non est solum differentia numero, sed specie. Dico quod gradus isti sunt intra essentiam non speciei, sed individui, quia natura specifica

abstrahit ab omni gradu, et est indifferens ad omnem gradum ; et ideo non sequitur tales gradus differre specie, sed numero tantum, quia per solam differentiam individualem, et non specificam ad invicem distinguuntur.

Quarta opinio de radicatione formæ in subjecto ex eo rejicitur, quoniam ista radicatio, vel est aliud a forma radicata, vel non ; si non, habetur propositum, quoniam, cum illa radicatio sit major vel minor, ergo et forma. Si est aliud, vel est forma absoluta vel respectiva : si absoluta, habetur propositum ; si respectiva similiter, quia magis et minus in forma respectiva, oritur ex magis et minus in forma absoluta. Adde, quod si major radicatio formæ esset causa suscipiendi magis et minus, sequeretur quod ubi forma esset magis radicata, ibi subjectum esset magis tale, quod tamen est falsum : quia secundum Medicos, febris hectica est magis radicata quam tertiana, et tamen tertiana est intensior, et ideo tertianarius est magis febricitans. Similiter verecundus est aliquando rubicundior, et tamen rubor est in eo minus radicatus, quam in aliquo alio minus rubeo, qui est sanguineus naturaliter.

11. Ultima opinio optime impugnatur hic a Scoto : ideo dicendum est cum Scoto, quod præcisa ratio suscipiendi magis, et minus est latitudo graduum in forma, sive, quod idem est, illimitatio formæ, quæ participatur : quia impossibile est formam participari secundum magis et minus, nisi in se sit ad aliqualiter illimitata : nam oppositum prædicati infert oppositum subjecti ; da enim, quod non sit illimitata, quomodo participabitur secundum alium, et alium gradum ? Et hanc sententiam docuit etiam Simplicius in Prædicamentis, cap. de Qualitate, ubi referens multas opiniones de causa suscipiendi magis et minus, et improbando præfert, et commendat opinionem Archytæ, dicens sic , Archytas brevi sermone causam ejus, quod est magis et minus, mirabiliter insinuat, dicens : *Qualitas enim quoniam infinitatem quamdam participat, ideo secundum ejus rationem habet, quod suscipiat magis et minus, et non ex participantibus.* Hæc ille.

(c) *Res, quæ non sunt termini, non dicuntur ejusdem speciei*, etc. Nota, quod propria appellatione illi dicuntur termini, qui sunt per se significativi, ut sunt termini categorematici, qui possunt per se esse subjectum, et prædicatum in propositione: termini vero qui non sunt per se significativi, ut sunt termini Syncategorematici, magis appellantur terminorum modi, quam termini, velut sunt adjectiva adjective tenta, signa universalia, vel particularia, et in proposito adverbia. Unde *magis* et *minus*, ut sunt de Prædicamento Relationis, sunt termini, quia sumuntur nominaliter, et ut sic, distinguuntur specie : ut autem sunt adverbia, non sunt proprie termini, sed terminorum modi ; et sunt ejusdem, vel alterius speciei, prout termini, quorum sunt modi, sunt ejusdem vel alterius speciei. Unde sicut similitudo est relatio proprie fundata super essentiam qualitatis, ita *magis* et *minus* ; fundamentum autem *magis* est essentia speciei sub perfecto gradu ; qui gradus est aliquid absolutum de genere Qualitatis, licet ipsum consequatur respectus *magis* ad alium imperfectum in eadem specie, quem sequitur relatio *minus*. Et ideo, licet istæ relationes *majoritas*, et *minoritas* opponantur specie, quia tamen fundamenta sunt ejusdem speciei, dicuntur esse in eadem specie, sicut istæ relationes *simile*, *et dissimile* secundum se consideratæ, distinguuntur specie, et tamen prout fundantur in eadem qualitate specie, dicuntur esse in eadem specie.

QUÆSTIO V

Utrum in tribus Prædicamentis sit motus, et non in aliis, scilicet Quantitate, Qualitate, et Ubi

Arist. 3. *Phys. text. com.* 4. Eadem. Alex. apud Simplic. et ipse Simpl. 3. *Phys. com.* 5. *et* 15. *et lib.* 5. *com.* 20. Alb. 5. *Physic. tract.* 1. c. 8. D. Thom. *lect.* 3. *et* 11. *Metaph. lect.* 12.

Mayr. *passu* 24. *diffic.* 3. Compl. *disp.* 22. *Phys.* *q.* 3. §. 2. Majoret. *in expos. prædic. Quantitatis. text.* 7. Hurt. *disp.* 21. *Physic. sect.* 10. Rub. *lib.* 5. *Phys. c.* 2. *q. unico, p.* 2. Avers. *tom.* 1. *Phylos. q.* 26. *sect.* 10. Fab. *Theoremate* 45. *c. ult.* Vide citandos *infra lib.* 7. *q.* 4.

1. Arguitur primo quod non : imo quod in *Ad aliquid* sit motus ; quia omnis mutatio successiva. quæ non est generatio nec corruptio, est motus : sed in *Ad aliquid* est mutatio successiva quæ non est generatio nec corruptio : igitur in *Ad aliquid* est motus. Major patet in isto quinto, text. 9. Et minor probatur, posito, quod Socrates sit albus, et Plato niger ; tunc mutetur Plato de nigredine ad albedinem , tunc mutatio ista, scilicet, assimilatio, est successiva, et non est generatio nec corruptio, sed est de affirmato in affirmatum, scilicet de dissimili ad simile ; igitur cum simile, et dissimile sint ad aliquid, igitur in *Ad aliquid* est motus.

Secundo, quia in *Ad aliquid* est contrarietas, et susceptio magis et minus ; igitur in *Ad aliquid* est motus. Tenet consequentia, quia per istud medium probat Aristoteles quod in tribus generibus est motus, quia in ipsis invenitur contrarietas. Et antecedens patet in Prædicamentis.

Tertio, arguitur expositorie, posito quod de nigro fiat album : ad hanc albedinem est motus, hæc albedo est ad aliquid : igitur in Ad aliquid est motus. Minor patet, quia hæc albedo est similitudo ; modo omnis similitudo est ad aliquid similitudo.

Quarto, sanatio est quidam motus, ut sæpe exemplificat Aristoteles in isto quinto, text. 12. et tamen sanatio est motus in *Ad aliquid* : igitur in *Ad aliquid* est motus. Minor probatur : quia sanitas est proportio primarum qualitatum, et omnis proportio est ad aliud proportio.

Quinto, arguitur quod in *Ubi* non sit 2.
motus : quia omne ubi, sive locus, est quantitas ; igitur præter motum, qui est ad quantitatem, non debet poni motus distinctus ad *ubi*. Et si dicatur, quod licet *ubi*, sive locus, sit quantitas, attamen aliud connotatur per hoc nomen *ubi*, quod non connotatur per hoc nomen *quantitas* ; hoc non valet , quia illud, quod connotatur per hoc nomen *locus*, seu per hanc dictionem *ubi*, est ad aliquid, quia per ipsum denotatur habitudo ad locatum ; igitur si ratione connotati sit motus ad *ubi*, sequitur quod in *Ad aliquid* est motus.

Sexto, arguitur quod in qualitate non sit motus, quia qua ratione in una specie qualitatis reperiretur motus, eadem ratione in alia ; sed certum est, quod in aliquibus non invenitur : igitur nec in aliis. Major probatur per simile ; quia ad *ubi* dicitur esse motus ex eo, quod ad quamlibet ejus speciem potest esse motus. Minor probatur, quia ad qualitates de prima specie non est motus, ut patet *septimo hujus, text.* 17 nec ad alias de tertia specie, nec de quarta.

Septimo, quia *agere & pati* est motus ; igitur in aliis, quam in illis tribus invenitur motus. Consequentia nota est : et antecedens patet, quia in actione, et passione invenitur contrarietas. Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto quinto, text.* 10.

Notandum, quod motus (a) non dicitur
esse in aliquo genere ex eo, quod per 3. *Motus un- de habe- quod sit i- aliquo ge- nere.*
motum acquiritur, vel deperditur res illius generis. Probatur dupliciter : primo, quia si sic, sequeretur, quod omnis motus esset motus ad aliquid, quod est falsum : ut patet *in isto quinto.* Conse-

quentia probatur, quia omnis res mundi est eadem, vel diversa causa, vel causatum : igitur omnis res mundi est ad aliquid. Tenet consequentia; quia omnis res eadem dicitur ad aliud esse eadem, et omne diversum ab aliquo diversum, et omnis causa dicitur ad aliud causa, et sic de aliis. Ex quo patet, quod omnis res mundi est ad aliquid : igitur si in aliquo genere sit motus ex eo, quod acquiritur, vel deperditur res illius generis, sequitur quod omnis motus sit ad aliquid.

Secundo, supposito quod quantitas non sit res distincta a re quanta, tunc sequitur quod omnis motus esset motus ad quantitatem : consequens est falsum. Et consequentia probatur, quia quælibet res seu dispositio, secundum quam est motus, est divisibilis : igitur per suppositum, quælibet talis est quantitas; et per consequens omnis motus est in genere Quantitatis.

4. Secundo, notandum quod ex eo motus dicitur esse in aliquo genere, quod mutatur responsio ad quæsitum illius generis de mobili post motum et ante : verbi gratia, ex hoc dicitur motus, vel mutatio ad substantiam, quia mutatur responsio ad quæstionem quærentem, quid est hoc; ut quia hoc nunc est aer, et prius fuit aqua, judicamus ipsum esse mutatum substantialiter. Similiter dicitur motus ad quantitatem ex eo, quod per illum motum mutatur responsio ad *quantum est hoc*, quia post augmentationem respondetur, quod est bipedale, et tamen ante erat pedale solum. Ex quo patet, quod si per aliquem motum mutetur responsio de mobili per prædicata de *Ad aliquid*, tunc ille motus potest dici ad aliquid : verbi gratia, si per aliquem motum sit verum dicere, quod hoc est simile, et post non erit simile, imo dissimile, tunc ille motus est ad aliquid.

Sed dubitatur, qualiter est hoc, quod tu ponis in *Ad aliquid* esse motum, et tamen Aristoteles hoc negat. Respondetur, quod in aliquo genere potest esse motus dupliciter : Uno modo, per se, scilicet quando per talem motum, et omnem consimilem de necessitate mutatur responsio ad quæsitum illius Prædicamenti; et sic calefactio dicitur motus per se ad qualitatem, quia necessarium est, quod per calefactionem mutentur de mobili prædicata de genere Qualitatis. Eodem modo ambulatio est motus per se ad locum, quia necesse est, quod per omnem ambulationem mutetur locus. Alio modo dicitur esse motus in aliquo genere per accidens, ex eo quod contingit quandoque per illum motum mutari prædicata illius generis de mobili, sed non de necessitate : verbi gratia, per motum ambulationis contingit aliquando variari prædicata de genere *Ad aliquid* de ipso mobili, ut mobile ante ambulationem est ægrum, et post sanum, et sic ambulatio est quodammodo ad aliquid, licet per accidens, eo quod non necessario per ambulationem mutantur prædicata de mobili de *Ad aliquid*. Et sic patet, quod in *Ad aliquid* non est per se motus, sed bene per accidens.

Motus potest esse in aliquo genere dupliciter.

Tertio, notandum, ut patuit prius, quod ad motum proprie dictum requiritur, quod fiat secundum dispositionem, quæ de sui natura est acquisibilis successive alicui subjecto in actu per motum illius subjecti, et nullo modo per motum alterius illo subjecto quiescente. 5.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio est, in *Ad aliquid* (b) non est per se motus. Probatur, quia secundum illud, genus non est per se motus, cujus prædicata variantur de mobili per

Motus non est per se in ad aliquid.

mutationem factam in aliquo alio, ipso mobili non moto; sed prædicata generis *Ad aliquid* variantur de mobili per solam mutationem factam in aliquo alio: igitur in *Ad aliquid* non est per se motus. Major patet per conditiones requisitas ad motum: et minor probatur, quia si Socrates nunc sit dexter Platoni, ipse potest fieri sinister, moto Platone sine motu sui ipsius. Secundo, quia nulla est mutatio, vel motus, quem de necessitate sequitur mutatio prædicatorum generis *Ad aliquid* de ipso mobili: igitur nullus est motus per se ad aliquid. Consequentia tenet per descriptionem motus per se, et antecedens apparet inducendo, ut dictum fuit prius de ambulatione. Similiter per albefactionem contingit aliquando variari prædicata de *Ad aliquid*, ut simile vel dissimile; sed hoc non est de necessitate, quia potest fieri albefactio sine hoc, quod hujusmodi prædicata variantur.

6. *Motus non est ad omnem Speciem Quantitatis.* Secunda conclusio. Non ad omnem speciem Quantitatis est motus. Probatur, quia potest fieri mutatio de minori numero ad majorem, sine motu: igitur non ad omnem speciem Quantitatis est motus. Tenet consequentia, quia Numerus est species Quantitatis: et antecedens apparet, quia potest fieri major numerus Intelligentiarum, aut aliorum indivisibilium sine motu, quia nullum indivisibile movetur.

Motus non est ad actionem et passionem. Tertia conclusio. Secundum *agere* et *pati* non est per se motus. Probatur, quia nulla est mutatio, quam de necessitate consequatur variatio prædicatorum de genere *Agere* vel *Pati*; igitur secundum nullum illorum generum est per se motus. Et istam conclusionem diffuse probat Aristoteles in littera: et per idem probatur, quod in *Quando*, Situ, et Habitu non est motus.

Motus est tantum ad tria genera. Quarta conclusio. In tribus generibus solum invenitur motus, scilicet in Quantitate, Qualitate, et Ubi. Probatur, quia solum in illis tribus reperiuntur conditiones requisitæ ad motum; igitur in illis tribus solum invenitur motus. Antecedens apparet, quoniam in quolibet illorum generum est dispositio acquisibilis successive in subjecto in actu per motum illius subjecti, et non per motum alterius; sed quod in aliis non reperiantur, patet ex quæstionibus præcedentibus.

7. Ad rationes. Ad primam, concedo majorem, et nego minorem. Unde, licet dealbatio sit motus successivus, attamen non est motus per se ad aliquid, ex eo quod solum per accidens contingit prædicata de genere *Ad aliquid* variari de mobili ante dealbationem, et post.

Ad secundam, conceditur antecedens, et negatur consequentia. Ad probationem dico, quod Aristoteles ponit illud medium, sed non sufficit, nisi in illis, in quibus reperiuntur aliæ conditiones requisitæ ad motum.

Ad tertiam, concedo quod ad illam rem, quæ est ad aliquid, est motus: imo sic potest concedi, quod omnis motus est ad aliquid, ut dictum fuit in primo notabili.

Ad quartam, dico quod ad sanationem non est motus, nisi per accidens, scilicet in quantum contingit sanationem esse ambulationem, vel alterationem aliquam, quæ est inter qualitates, quæ sunt de tertia specie.

Ad quintam, dico quod licet omne (c) *ubi* sit quantitas, attamen secundum quantitatem, et *ubi* sunt diversi motus, eo quod alius est motus secundum quem variantur prædicata de genere Quantitatis, et alius est secundum quem variantur prædicata de genere *ubi*, per

quem tamen non variantur prædicata de genere Quantitatis.

Ad sextam, de qualitate videbitur in 7. Ad aliam (d) *in agere*, etc. dico quod non ; nec ad motum sufficit contrarietas, nisi cum hoc sint aliæ conditiones requisitæ ad motum. Et hoc de quæstione.

ANNOTATIONES

(a) *Motus non dicitur esse in aliquo genere ex eo*, etc. Nota, quod Scotus ponit hoc notabile, ut doceat modum sustinendi quantitatem non distingui a se quanta, et relationem omnem esse eamdem rem cum fundamento, quam tamen sententiam ipse non tenet, ut annotavimus supra. Et quando dicit, quod omnis res mundi est ad aliquid, concedi potest realiter et denominative, sed falsum est formaliter, et quidditative, ut ipse ostendit *in* 1. *d.* 3. *q.* 5. contra Henricum, *et in* 2. *d.* *q.* 5. *ad primum principale.*

(b) *In ad aliquid non est per se motus.* Nota, quod differentia est inter actionem, mutationem, et motum : quoniam mutatio et motus continent duos terminos, *a quo*, et *ad quem*, ut patet *in hoc* 5. *text.* 7. Actio autem per se, non continet nisi terminum *ad quem* ; et si continet terminum *a quo*, hoc est per accidens , quatenus scilicet concurrit cum mutatione, quæ duos terminos concernit ; quod autem est per se, potest absolvi ab eo, quod est per accidens, atque ita potest actio reperiri sine mutatione, et motu, quod patet ex D. Aug. 6. *de Trinit. cap.* 1. ubi inquit, quod si ignis esset æternus, et splendor qui ab igne diffunditur, esset æternus, atque adeo splendor ignis esset per se terminus actionis ab æterno ; et tamen non esset terminus mutationis nec per se, nec per accidens, quia non transisset positive de *non esse* ad *esse*. Idem patet per aliud exemplum D. August. 10. *de Trinit. cap.* 31 : Si pes esset ab æterno in pulvere semper, ei subesset vestigium, quod quidem esset causatum a pede, atque adeo si ita esset, vestigium esset per se terminus actionis, et non esset per se terminus mutationis. Ex quo sequitur, quod omnis forma coæva suo subjecto, et realiter distincta ab ipso est per se terminus actionis, et tamen non est per se terminus mutationis, quoniam alias subjectum esset simul sub utroque extremorum, scilicet sub *non esse* et *esse* formæ; nam, cum mutatio sit habitudo inter extrema, et habitudo esse nequeat sine extremis, et fiat mutatio in instanti, in eodem instanti temporis esset subjectum sub utroque extremorum.

Ex hoc sequitur primo, quod res cujuscumque Prædicamenti potest esse per se terminus actionis distinctæ ab actione alterius Prædicamenti, exceptis actione et passione. Tum, quia res unius Prædicamenti est essentialiter, et realiter distincta a re alterius Prædicamenti, et per consequens res unius Prædicamenti non accipit *esse* per actionem terminatam ad rem alterius Prædicamenti, sed per propriam actionem, excepta actione, quæ non est terminus actionis, quia tunc esset processus in infinitum. Tum, quia omne quod accipit *esse* de novo, accipit *esse* per actionem immediate terminatam ad ipsum, res autem cujuslibet Prædicamenti accipit *esse* de novo. 9.

Secundo, sequitur quod relatio accipit *esse* per propriam actionem, hoc est, per actionem terminatam ad ipsammet relationem, quia cum relatio accipit *esse*, vel ergo per actionem terminatam ad absolutum, hoc est, ad fundamentum vel terminum ; non per actionem terminatam ad terminum ; quia actio, quæ non attingit subjectum alicujus formæ, non attingit illam formam, sed actio, quæ est ad terminum, non attingit subjectum relationis oppositæ : ergo non attingit relationem oppositam. Tum, quia actio cujuscumque agentis limitati concernit certam distantiam agentis ad effectum sed unum correlativum non concernit certam distantiam alterius correlativi : ergo non accipit *esse* per productionem ipsius, nec per actionem terminatam ad fundamentum. Tum, quia relatio accipit *esse* de novo

post generationem fundamenti. Tum, quia formæ contrariæ non accipiunt *esse* per eamdem actionem numero ; sed idem fundamentum refertur ad diversos terminos contrariis respectibus, sicut eadem quantitas est æqualis respectu unius, et inæqualis respectu alterius, qui sunt duo respectus contrarii. Similiter eadem qualitas est similis et dissimilis respectu diversorum ; sequitur ergo quod relatio non accipit esse immediate per actionem fundamenti, nec termini, sed per propriam actionem.

10. Tertio, sequitur quod fundamentum cui noviter advenit relatio, necessario mutatur in adventu relationis. Et ad Aristotelem qui *in hoc* 5. videtur dicere oppositum, scilicet quod sine mutatione fundamenti, ipsum fundamentum factum est simile alteri, dico, quod *mutari* est dupliciter : Uno modo, ad se : alio modo ad alterum. Primo modo, est in absolutis. Secundo modo, in respectivis ; et primo modo intelligit Aristoteles quod secundum relationem non est mutatio in subjecto, vel fundamento.

Definitio ubi. (c) *Omne* ubi *sit quantitas*, etc. Nota primo, quod *ubi est circumscriptio corporis locati a circumscriptione loci procedens.* Per hanc autem circumscriptionem possumus intelligere tria : Primo ipsam circumscriptionem activam loci quatenus intelligitur active a loco procedere. Secundo, possumus intelligere ipsam circumscriptionem passivam, ut passive est actus corporis circumscripti. Tertio, possumus intelligere quoddam esse relictum in corpore a loco circumdante, nec ut est actus effective procedens a loco, nec ut est passio locati ; sed ut est quidam actus inhærens mobili, capiens diversitatem et distinctionem a loco circumdante locatum, non tamen consideratur, ut est effective ab illo, et ut sic est genus.

Motus localis terminus est duplex. Nota secundo, quod terminus motus localis est duplex : quidam intrinsecus, qui acquiritur mobili tanquam subjecto : et quidam extrinsecus, et ille est ipse locus : locus enim non acquiritur mobili, nisi sicut mensura extrinseca, quia locus est in locante, non in locato : tamen ipse motus denominatur a loco, communiter enim appellamus istum motum, motum localem : et una causa est, quia locus est nobis notior quam *ubi*. Alia causa est, quia locus est undique corpori locato adæquatus, sicut si esset forma sibi inhærens.

Dis... inte... tum lem mo... Nota tertio, quod aliter est in motu locali, et aliter in aliis motibus : quoniam in aliis motibus terminus acquiritur quantum ad suum *esse* formale partibiliter : quoniam terminus habet partem et partem, licet *acquisitum esse* cujuslibet partis sit in instanti. In motu autem locali, licet terminus extrinsecus, scilicet locus, acquiratur partibiliter, quia habet partem et partem, cum sit ultima superficies corporis continentis, quæ divisibilis est, cum sit quantitas, tamen terminus intrinsecus motus localis, scilicet ipsum *ubi*, cum non sit, nisi quidam respectus extrinsecus adveniens, causatus a loci circumscriptione activa, acquiritur in instanti, non quod ejus acquisitio, seu ejus via acquisitiva, qui est motus, sit in instanti, quia motus est in tempore : sed ipsum *ubi* acquiritur in instanti, hoc est, suum acquisitum esse fit in instanti. Quod patet, quia variatur ad variationem ipsius loci, atque adeo cum mobile in quolibet instanti sit in alio, et alio loco, adeo quod non est dare instans in quo mobile, nec aliqua pars mobilis sit in eodem loco, sicut prius, aliter quiesceret in tempore intermedio : sequitur quod sicut in quolibet instanti locus est alius, et alius, ita in quolibet instanti sit aliud, et aliud *ubi*. *Ubi* ergo quantum ad suum *esse* formale impartibiliter acquiritur ; tamen quantum ad *esse* fundamentale, scilicet quantum ad ipsum locum partibiliter acquiritur ; nec oportet quod in omni motu terminus intrinsecus partibiliter acquiratur. Quod dico, propter motum localem, quoniam in aliis est bene dare terminum intrinsecum partibiliter acquisitum, via tamen ad *ubi* partibilis est, quam partibilitatem habet ex spatio, super quod est motus, ut patet *6. hujus*. Et si dicas : nul-

lum in instanti acquisitum, est terminus motus, dico, quod verum est, sumendo ly *acquisitum* pro acquisitione primaria ; ut si dicamus, cujus acquisitio est in instanti, ipsum non est terminus motus, hoc est verum ; sumendo autem acquisitionem pro *acquisito esse,* non est verum. Et si iterum dicas : ergo motus localis non differt a mutatione, quoniam per te terminus motus acquiritur in instanti, licet ejus via sit in tempore, ita dicam de generatione, quod via acquisitiva formæ substantialis est in tempore ; ejus autem introductio, et *acquisitum esse* est in instanti. Dico, quod quantum ad hoc non est differentia, sed in hoc, quod motus est a subjecto in subjectum, mutatio autem a non subjecto in subjectum, ut generatio, vel a subjecto in non subjectum, ut corruptio. Vel dicas, quod differentia est quantum ad aliquos terminos motus, quoniam in motu terminus acquiritur partibiliter, vel quoad terminum intrinsecum, vel saltem quoad terminum extrinsecum, ut in motu locali. Forma autem substantialis, quæ est terminus generationis non sic, sed impartibiliter acquiritur. Et etiam est differentia, quia generationem, et corruptionem semper præcedit alteratio, non sic autem oportet in quolibet motu, licet aliquando contingat in quibusdam.

Ad (d) *aliam in agere,*etc. *dico, quod non,* etc. Nota, quod ita dici posset de *situ* et *habere,* quod etsi in eis inveniatur contrarietas , hæc tamen non est conditio sufficiens ad motum, præterquam quod contrarietas, quæ invenitur in Prædicamentis Situs et Habere, provenit ratione locorum, atque adeo hujusmodi positiones, scilicet jacere, et stare. Item, et illis modis esse vestitum vel nudum, non acquiruntur per se per motum, sed omnes illæ diversitates consequuntur loci mutationem ; quod sic videre licet. Nam si quæratur, quo pacto ex jacente aliquis factus est stans, non alia dabilis est ratio, quam quod aut totum corpus, aut partes corporis locum mutavere, ex qua mutatione secuta est diversitas situs, et idem proportionabiliter dicendum est de modis Habere.

EXPOSITIO TEXTUS

Post (1) *hæc autem dicamus.* Iste est secundus tractatus hujus quinti, in quo Philosophus determinat de unitate motus, et dividitur in duo capitula: In primo describit quosdam terminos, quibus utetur postea : et in secundo determinat de unitate motus, ibi : *Unus autem motus.* Primum capitulum dividitur : quia primo describit terminos. Secundo, ostendit in quibus reperiuntur aliqui illorum, et comparat eos ad invicem, ibi : *Quoniam autem omnis mutatio.* Primo, præmittit intentionem, et patet in littera. Prima definitio, quod (2) *Illa dicuntur* (a) *simul, quæcumque sunt in eodem loco, primo* ; ut materia et forma ejusdem speciei, substantia et sua accidentia. Secunda definitio, *Illa dicuntur separatim, quæcumque sunt in diversis locis* ; præcipue si loca sua propria in nullo convenient. Tertia definitio, *Illa se* (b) *tangunt, quorum ultima sunt simul,* scilicet simul per privationem corporis intermedii. Quarta definitio, *Medium est in quod continue mutans natum est prius attingere quam ultima, secundum* (c) *naturam continue mutans :* et dicit *continue mutans* ad differentiam mutationis instantaneæ, in qua non est medium secundum motum. Et subdit, quod ad hoc, quod dicatur medium, oportet quod sint duo extrema, inter quæ sit illud medium , et illa extrema sint contraria. Quinta definitio (3) *Illud continue movetur, cujus motus non interrumpitur per quietem mediam* ; et quandoque (d) apparet nobis motus continuus, qui non est continuus propter hoc, quia interruptio quietis est insensibilis. Sexta definitio, *Contraria* (4) *secundum locum sunt illa,*

13. Text. 21. — Text. 22. — Text. 23. — Text. 24

quæ maxime (e) *distant secundum lineam rectam*, quia, ut patet 10. Metaph. contrarietas est distantia perfecta. Et quod illa est sumenda secundum lineam rectam, patet, quia linea recta est mensura, quæ potest duci inter duo puncta : modo istæ sunt proprietates convenientes

Text 25. mensuræ. Septima definitio ; quod (5) *Illa dicuntur* (f) *consequenter, inter quæ nullum est medium ejusdem generis* ; sicut duo homines sunt consequenter se habentes, inter quos nullus est alter homo, et dato quod aliquid sit intermedium alterius generis, non propter hoc oportet, quod illa non se habeant consequenter : quia dicit Aristoteles quod duæ domus dicuntur consequenter se habere, inter quas non est domus media.

Text. 26. Octava (6) definitio. *Habitum* (g) *est, quod non solum consequenter se habet ad aliquid, imo cum hoc tangit ipsum, ita ut ultra rationem consequentis, habitum addat tangere.*

14\. *Quoniam autem omnis mutatio*. Hic ostendit in quibus inveniuntur prædicti termini : et primo, ostendit in quibus invenitur medium mutationis. Secundo, in quibus invenitur continuum. Tertio, comparat ad invicem *tangere, consequenter, et continuum* : et quarto, infert corollarium, text. 13. et 4 Metaph. Secundum ibi, *Continuum quidem est.* Tertium ibi, *Manifestum autem est.* Quartum ibi : *Quare si est punctum.* Primo, ponit istam conclusionem; Medium mutationis invenitur in contrariis. Probatur, quia omnis mutatio est inter opposita ; tunc igitur medium mutationis, vel invenitur in contradictoriis, et hoc non : quia inter contradictoria non est dare medium, ut patet 1. Post. text. 17. vel inter contraria ; et habetur propositum. Et accipitur contrarietas large, prout se extendit inter privationem, et habitum, quia inter puram privationem, et habitum perfectum bene est medium.

Continuum (7) *quidem est.* Hic ostendit in quibus (h) invenitur continuum, dicens, quod in illis invenitur continuatio, quæ nata sunt se invicem tangere, et tangendo uniuntur, ita ut ex eis fiat unum extremum, quia quamdiu remanent duo extrema, non sunt continua, et eo modo, quo nata sunt uniri, sive naturaliter, sive artificialiter, sive proprie, sive improprie, illo modo nata sunt ad invicem continuari. Text.

Manifestum (8) *autem est.* Hic comparat ad invicem *consequenter, tangere, et continuum* ; et est conclusio ista: *Consequenter* est prius quam *tangere,* et *tangere* prius quam *continuum.* Probatur, quia illud est prius, a quo non convertitur subsistendi consequentia ; sed a *consequenter* ad *tangere* non convertitur subsistendi consequentia, nec a *tangere* ad *continuum* ; ergo, etc. Major patet 5. Metaph. text. 16. et minor probatur ; quia sequitur, *ista tangunt se ; igitur consequenter se habent,* et non sequitur e converso. Similiter sequitur, *Ista sunt continua, igitur se invicem tangunt,* (i) et non sequitur e converso. Text.

Quare si (9) *est punctum.* Infert corollarium, quod si unitas, et punctus sint res separatæ a sensibilibus, sicut posuit Plato, impossibile est, quod eadem res sit unitas et punctus : quia puncta (j) nata sunt se tangere, et unitates consequenter se habere, non autem tangere. Et tunc (10) in fine recapitulat, et patet in littera. Te[xt.]

ANNOTATIONES

(a) *Illa dicuntur simul, quæ sunt in eodem loco.* Hoc intelligitur de loco proprio, et non communi : nam ad esse simul non est

satis esse in eodem loco communi, alias Mantua, Florentia et Roma essent simul, cum sint in eodem orbe ; requiritur ergo, quod sint in eodem loco adæquato, quemadmodum exemplificat Scotus de materia et forma, substantia et accidente.

[Q]uæ se tangunt. (b) *Illa se tangunt quorum ultima sunt simul.* Nota, quod extremum lineæ est punctum, extremum superficiei est linea, et extremum corporis est superficies. Si ergo in plano duas deducas lineas, quarum altera incipiat, ubi altera desinit, postrema puncta sunt simul, eo quod ambobus idem respondet punctus in plano : nam cum punctum additum puncto non reddat majus, possunt duo eidem respondere puncto. Proportionabiliter duæ superficies se tangunt, quando lineæ extremæ correspondent eidem lineæ loci, ac denique duo corpora se tangunt, quando extremæ superficies respondent eidem lineæ circumstantis loci ; ut si manus jungas, videbis internas superficies eidem lineæ circumstantis aeris in circulum respondere.

17. *[M]edium id sit.* (c) *Secundum naturam continue mutans.* Nota, quod ideo hæc verba addit Aristoteles, quia si esset Angelus, qui non dependet a loco, posset ab extremo ad extremum mutari sine medio, sicut cogitatione ego possum de cœlo ad terram mutare non cogitando de medio. Medium ergo est, ad quod prius natum est pervenire id, quod movetur, quam ad terminum : verbi gratia, ignis est medium inter Lunam et aerem ; quia quod continue descenderet a concavo Lunæ, prius transiret per ignem quam per aerem. Et notanter dixi, *ad quod prius natum est pervenire*, et non *pervenit* : quia omni motu cessante, ignis nihilominus mediat inter cœlum et terram.

[Co]ntinui motus [q]uid requirat. (d) *Quandoque apparet nobis motus continuus.* Nota quod ad hoc, quod motus sit continuus, oportet, quod nulla sit interruptio in tempore ; potest tamen esse modica interruptio in magnitudine, super quam sit motus : ut qui per lapides, qui in transitu torrentis propinque eriguntur, transit, facit continuum motum, licet pedem non figat in medio spatio inter lapidem et lapidem. Aristoteles autem dat exemplum de pulsante citharam : cum enim citharœdus post hypatem, hoc est, firmam et gravissimam chordam, continuo tangit netem, id est, primam acutissimam, sonus fit continuus, tametsi mediæ chordæ non tangantur : quia non interrumpitur tempus, quamvis interrumpatur magnitudo.

( ) *Quæ maxime distant secundum lineam* 18. *Mensura debet esse terminata, et certa.* *rectam.* Nota, quod mensura debet esse finita, id est, determinata et certa : minima autem linea, id est, linea recta, est finita, id est, certa et invariabilis. Unde minima distantia, quæ est inter duo puncta signata, est linea recta, quam contingit esse unam tantum inter duo puncta. Lineas autem curvas contingit interdum in infinitum multiplicari secundum quod accipiuntur, ut arcus aliorum majorum, vel minorum circulorum ; atque adeo distantia, quæ est inter duo puncta, sive inter duo ultima magnitudinis supra quam fit motus, debet mensurari per lineam rectam : verbi gratia, distantia inter duo puncta *A* et *B*, judicanda est secundum li-

neam rectam ab uno in aliud, quæ quidem esse non potest nisi una : circulares vero, quæ protrahuntur per modum arcus, non sunt certa mensura, quia illæ sunt, vel esse possunt majores, vel minores in infinitum secundum quod alius semper circulus potest super alium describi.

(f) *Illa dicuntur consequenter*, etc. Nota, *Quæ consequenter dicantur.* quod ad hoc, quod aliqua sint consequenter, duo requiruntur : Primum, quod in-

ter ea non sit medium ; vel si sit, quod sit alterius generis, ut in phalange militum, illi se consequenter habent, inter quos non mediat alius miles ; nihil tamen obstat si mediet hasta, vel aliquid aliud ; sed tamen tertius miles consequenter se habet ad primum, eo quod intercedit secundus. Secundum, quod consequenter se habens sit posterius eo, cui dicitur consequenter se habere ; et ideo unum non se habet consequenter ad duo, neque nova linea ad secundam lineam.

19. *Habitum idem est quod contiguum*

(g) *Habitum est*, etc. Nota, quod habitum idem est in proposito quod contiguum. Boetius vero pro *contiguum* vertit *habitum*, sed non attingit, ut quidam dicunt, Aristotelis intentionem : nam Græce est ἐχόμενον quod significat, et id quod habetur, et id quod alteri hæret, quod est esse contiguum, in qua significatione accipitur hîc. Ideo Themistius significantius vertit *adhibitum*, vel *hærens*, quo idem pollet, quod contiguum.

Continuum unde quod dicatur.

(h) *In quibus invenitur continuum*, etc. Nota quod nomen *continui* dicitur a *continendo* : dicitur enim aliquid continuum, quia multæ partes continentur in uno, et quasi simul se tenent ; sed hoc non posset esse, si ultima solum essent simul : ergo oportet quod sit unum. Unde, in illis, in quibus non est natum fieri unum, nisi secundum contactum, non potest esse continuatio. Ideo, ut hîc bene notat Commentator, triplex est continuatio : Alia est artificialis, ut duo ligna clavo aut glutine, et duo lapides in pariete cæmento calcis, et arte continentur, id est, simul tenentur : et hæc, ut inquit Themistius, non est propria continuatio, nisi forte tempore longo cæmentum vertatur in lapidem, tunc enim ex duobus lapidibus fit vere unus. Alia est continuatio naturalis, ut quando arbor arbori inseritur. Alia est continuatio Mathematica, ut partes lineæ continuantur puncto, partes vero superficiei linea, et partes corporis superficie.

(i) *Et non sequitur e converso*. Nota, quod
20 non quorumcumque se tangentium necesse est extrema esse unum, sed satis est extrema esse simul, ut patet in cœlo et igne ; et in equo et sella ; at quorumcumque extrema sunt unum, necesse est a fortiori, quod sint simul, ut patet de surculo, qui ramo inseritur ; ut enim coalescat, et continuetur arbori, necesse est ut tangat arborem, non tamen si tangat, statim sequitur, ut recipiat humorem, et coalescat, quia non quæcumque arbor apta est cuivis conseri.

(j) *Puncta nata sunt se tangere.* Nota, quod Aristoteles duplici ratione probat, quod si punctus, et unitas essent res a corporibus separatæ (ut erat in opinione Pythagoræorum) non essent eadem res. Prima ratio est, quia puncta contingit se tangere, id est, sunt in his, quæ nata sunt se tangere secundum puncta, ut patet in duobus punctis extremis duarum linearum, quæ sibi essent contiguæ. In unitatibus vero non invenitur contactus ; nam licet unitatibus contingat consequenter se habere, non tamen se tangere. Secunda ratio est : quia inter quæcumque duo puncta est medium, scilicet linea : sed non oportet, quod inter duas unitates sit medium, nam inter primam unitatem binarii, et secundam non est medium.

EXPOSITIO TEXTUS

Unus autem (1) *motus dicitur multipliciter.* Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles determinat de unitate motus : et dividitur; quia primo, distinguit triplicem modum unitatis motus. Secundo, agit de unitate materiali motus : ibi, *Quoniam autem continuus omnis motus est*. Primo, determinat de unitate generica motus. Secundo, de unitate specifica. Tertio, de unitate numerali. Secunda ibi : *Specie autem unus est*. Tertia ibi : *Simpliciter autem unus motus est*. Primo, dicit quod illi motus sunt idem genere, qui sunt ad res ejusdem generis; ut omnis motus localis cuilibet alteri motui locali est 21. Text. 30.

Motus qui sint ejusdem generis.

ejusdem generis, et omnis alteratio omni alterationi.

31. *Specie autem* (2) *unus est.* Hîc determinat de identitate specifica motus. Et primo, de specie specialissima. Secundo, de specie subalterna. Et tertio, movet dubium. Secunda ibi : *Si autem sunt quædam.* Tertia ibi : *Dubitabit autem aliquis.* Primo, dicit quod illi motus sunt ejusdem speciei specialissimæ, qui sunt ad res ejusdem speciei specialissimæ, ut quia omnis albedo omni albedini est ejusdem speciei; ideo omnes dealbationes sunt ejusdem speciei specialissimæ.

Si autem sunt quædam. Hîc ostendit, qui motus sint ejusdem speciei subalternæ, dicens quod illi motus sunt ejusdem speciei subalternæ, qui sunt ad res ejusdem speciei subalternæ : et sic albatio, et denigratio sunt ejusdem speciei subalternæ.

32. *Dubitabit* (3) *autem aliquis.* Hîc ponit dubium ; posito quod aliquis moveatur de uno loco ad alium, motu vectionis, deinde ab eodem loco moveatur ad eumdum locum, motu deambulationis, utrum isti duo motus sint ejusdem speciei? Videtur quod sic ; quia identitas motus est ab identitate termini *ad quem,* ut jam dictum est, et in illis duobus motibus est idem terminus *ad quem :* ergo, etc.

33. *Aut determinatum* (4) *est.* Respondetur, quod isti motus ([a]) non sunt idem secundum speciem, quia non solum est attendendum ad terminum motus; imo etiam ad modum movendi, ut si unus sit motus rectus et alter circularis.

34. *Simpliciter* (5) *autem unus motus est.* Hîc determinat de unitate motus simpliciter. Et primo facit hoc. Secundo movet dubitationes, ibi : *Socratem autem.* Notandum, quod identitas specifica, vel generica non dicitur identitas simpliciter, sed extrinseca denominatione, quia ipsorum est idem genus, vel eadem species ; sed illa quæ sunt eadem secundum numerum dicuntur idem simpliciter. Unde, ad identitatem numeralem motus, requiruntur tria : Primo, unitas mobilis, quia motus quo Socrates movetur, est alter a motu Platonis. Secundo, requiritur unitas termini *ad quem*, quia licet Socrates in eodem tempore albefiat et calefiat, propter hoc tamen non oportet, quod albatio sit calefactio ; propter hoc, quod isti motus sint ad diversos terminos. Tertio, requiritur unitas temporis, in quo fit motus ; nam motus facti in diversis temporibus per interruptionem quietis mediæ, non dicuntur unus motus, sed bene (6) possunt dici motus habiti ; vel melius possunt dici motus consequenter se habentes.

Motus numeralis identitas tria postulat.

Text. 35.

Socratem (7) *autem.* Hîc movet duas dubitationes. Secunda ibi : *Habet autem.* Prima est : Posito quod Socrates nunc alteretur ad aliquam qualitatem, postea in alio tempore alteretur ad qualitatem eamdem secundum speciem ; utrum isti duo motus sint idem. Respondet Aristoteles ([b]) quod non, nisi contingat idem in numero corruptum reparari, et respondet conditionaliter : quia nondum manifestum est, sed manifestabitur in 2. de Generatione, quod impossibile est corruptum regenerari.

23. Text. 37.

Habet (8) *autem.* Secundum dubium est : utrum sit eadem sanitas de mane, et de vespere, et movetur propter opinionem Heracliti, qui ponebat, quod omnia sunt in continuo fluxu, et si maneat eadem sanitas, non est ratio, quin revertatur idem motus. Respondetur, quod propter continuam resolutionem adæquatæ complexionis, in qua consistit sanitas, non manet eadem sanitas secundum se totam; potest tamen dici eadem propter

Text. 38.

continuam successionem partium illius sanitatis ad invicem.

24. Text. 39. *Quoniam autem* (9) *continuus omnis motus est.* Hîc determinat de unitate motus simpliciter; et dicit quod motus dicitur unus, ex eo quod est continuus. Secundo, quod dicitur unus ex eo, quod est perfectus. Tertio, quod dicitur unus ex eo, quod est regularis. Secundum ibi: *Amplius autem dicitur unus.* Tertium ibi: *Amplius autem præter dictos.* Primum dividitur, quia primo, ostendit quod ad unitatem motus requiritur, quod motus sit continuus. Secundo, quod requiritur identitas specifica dispositionis secundum quam est motus. Tertio, quod requiritur identitas mobilis. Et quarto, quod requiritur continuitas temporis. Secundum ibi: *Non enim fiet.* Tertium ibi: *Et veluti lampas.* Quartum ibi: *Quapropter necesse est.* Ita quod sunt quatuor conclusiones:

Quæ requiruntur ad unitatem numeralem motus.

Prima conclusio est ista: Ad unitatem motus requiritur, quod motus sit continuus. Probatur, quia (c) omnis motus est divisibilis: igitur partes ejus non dicuntur unus motus, nisi quia ad invicem continuantur.

Secunda conclusio: Ad unitatem motus requiritur identitas specifica dispositionis, secundum quod est motus. Probatur, quia motus, qui sunt ad dispositiones diversas secundum speciem, non possunt ad invicem continuari: igitur ex ipsis non potest esse unus motus. Tenet consequentia per præcedentem conclusionem; et antecedens probatur: nam dealbatio non potest esse continua ambulationi, quia istorum ultima non possunt esse simul; tamen isti motus bene possunt esse habiti, id est, consequenter se habentes.

Text. 40 Tertia conclusio: Ad (10) unitatem motus requiritur identitas mobilis. Probatur, quia si de lampade (d) effundatur oleum in aliam lampadem, ita ut continue fiat intensio, et alterius materiæ, tunc licet isti motus sint ad eamdem dispositionem secundum speciem, et etiam tempus illius intensionis sit continuum, tamen non est idem motus, ex eo quod non est identitas mobilis.

Quarta conclusio est: Ad unitatem (11) motus requiritur unitas temporis, in quo fit motus. Probatur, quia ille motus non est unus, qui interrumpitur per quietem mediam; sed si motus non fieret in eodem tempore continuo, jam interrumperetur per quietem mediam: ergo, etc. Text.

Amplius (12) *autem dicitur unus.* Hîc ostendit, quod motus (e) dicitur unus ex eo, quod est perfectus. Probatur, quia sicut est de aliis rebus, ita est de motu; sed in aliis rebus aliquid dicitur unum, quando est perfectum; et non esse unum, quando non est perfectum; igitur ita debet dici de motu. 25 Text.

Amplius autem (13) *præter dictos.* Hîc ostendit, quod motus ex eo dicitur unus, quod est regularis. Secundo, ostendit in quibus invenitur regularitas. Tertio, distinguit modos irregularitatis. Et quarto, concludit corollarium. Secundum ibi: *Est autem in omni motu.* Tertium ibi: *Irregularitatis autem differentia.* Quartum ibi: *Quare neque gravitas*, etc. Primo, ponit istam conclusionem: Motus dicitur (f) unus ex eo, quod est regularis. Probatur, quia motus dicuntur diversi propter hoc, quod ex ipsis resultat unus motus irregularis: igitur motus dicitur unus, ex eo quod est regularis. Text.

Est autem in omni motu. Ostendit in quibus reperitur regularitas, et irregularitas, dicens, quod in omni motu reperiuntur tam regularitas quam irregula-

ritas, ut in motu locali, tam recto quam circulari, etiam in augmentatione et diminutione, et in motu alterationis.

Text. 44. *Irregularitatis* (14) *autem differentia*. Hic ostendit (g) modos, quibus provenit irregularitas, dicens, quod irregularitas motus provenit primo ex difformitate illius, supple medii, in quo fit motus. Secundo, ex augmento potentiæ, remanente resistentia, vel etiam diminutione. Et tertio, ex augmento vel diminutione resistentiæ, remanente potentia : et isti tres modi reducuntur ad unum, qui provenit ex velocitate et tarditate : nam ille dicitur irregularis, cujus in una parte temporis motus est velocior, quam in alia.

26. *Quare neque gravitas*. Hic infert corollarium. Et primo, infert unum corollarium. Secundo, removet dubium. Tertio, infert duo alia corollaria. Primum corollarium est istud ; quod velocitas et tarditas non sunt species motus : quia tunc omnis motus (h) differret specie, quia omnem motum contingit esse velociorem, aut tardiorem aliquo alio. Secundum corollarium, quod velocitas et tarditas non sunt idem, quod gravitas, et levitas. Probatur : quia jam (i) idem esset grave et leve, nam omnis motus aliquo motu est velocior, et aliquo alio tardior.

Text. 45. *Unus igitur* (15) *irregularis est*. Hic removet dubium: quia dictum fuit prius, quod motus irregularis non est unus, imo ex irregularitate provenit diversitas motus : imo crederet aliquis, quod motus irregularis nullo modo esset unus. Dicit Aristoteles quod imo : quia motus irregularis potest esse continuus secundum tempus, attamen est minus unus, quam motus regularis. Tunc infert tertium corollarium, ibi : *Si autem omnem*, quod motus secundum dispositiones diversas secundum speciem, non possunt esse unus motus, et continuus. Probatur, quia omnem motum, et continuum contingit esse regularem, et irregularem ; sed non contingit motus, qui sunt ad dispositiones diversas secundum speciem, esse unum motum regularem : igitur non contingit illos motus esse unum motum, et continuum ; tamen illi motus possunt esse consequenter se habentes, ut dictum fuit prius. Sed dubitatur de majori hujus rationis : quia motus cœli est unus et continuus, et tamen non contingit ipsum esse irregularem. Respondetur, ut dicit Commentator, quod non repugnat motui esse regularem vel irregularem, quantum est ex ratione generali motus, sed quantum est ex ratione speciali corporum, quorum sunt illi motus.

ANNOTATIONES

(a) *Isti motus non sunt idem secundum speciem*. Nota, quod ad identitatem motus specificam requiritur identitas termini *ad quem* secundum speciem, et etiam identitas medii, per quod fit motus ; linea autem circularis, et linea recta differunt specie ; et ideo etiam motus circularis et rectus differunt specie, quantumcumque sint ad eumdem terminum. 27. *Motus circularis, et rectus differunt specie.*

(b) *Respondet Aristoteles quod non*. Nota quod quidam hoc, quod est *corruptum redire* referunt ad terminum, scilicet sanitatem, inter quos est Divus Thomas et Scotus hic, atque ita respondent ex Aristotele ad dubium ; quod si contingat id quod est corruptum fieri unum numero, videtur quod sanitas, quæ secundo acquiritur, sit eadem cum sanitate prius acquisita, et per consequens, quod illa alteratio erat eadem numero ; at si corruptum non potest reparari, nec sanitas secundo acquisita sit eadem numero cum sanitate prius genita, et corrupta, alteratio non est una secundum numerum.

28 Cæterum, quod non sit eadem alteratio secundum numerum, esto etiam quod esset eadem sanitas, probat Aristoteles ex eo, quia ad unitatem motus, vel alterationis sequitur unitas termini et qualitatis; sed ad unitatem termini, et qualitatis non sequitur unitas motus : quod patet de motu locali. Si enim aliquis ambulet ad aliquem locum, et facta quiete iterum incipiat moveri ad eumdem, ambulatio erit alia et alia, et terminus erit idem in natura : aliter contingeret idem multoties corrumpi et esse, quod est impossibile. Themistius vero hoc, quod est *corruptum redire* refert ad subjectum, quod verisimilius est; nam de termino statim movet similem dubitationem : quia ergo dixerat ad unitatem motus requiri unitatem subjecti per se, et singulariter, subjicit dubitationem ex opinione antiquorum, nimirum Heracliti et Cratilli, quos 4. Metaphys. text. 22. opinatos esse inquit, omnia esse in continuo motu, et per consequens, Socratem qui modo sanatur, et qui hinc ad horam sanatur, non esse eumdem, sed jam priorem esse corruptum, et alterum succedere. Deinde in text. 37. consimilem movet dubitationem ex parte termini, an scilicet una et eadem numero sanitas duret per tempus in homine sano. Ex istis autem propositis duabus dubitationibus primam, quæ est ex parte subjecti, non curat hîc solvere, quia non est hîc locus disputandi, an omnia sint in continuo fluxu. Secundam vero solvit modo supra exposito.

29. *Unum dicitur aliquid dupliciter.*

(c) *Omnis motus est divisibilis*, etc. Nota, quod dupliciter aliquid est unum : aut quia non est divisibile in plura, ut Angelus, vel punctus; aut quia est unum continuum, motus autem non est unus primo modo, cum sit divisibilis, sed solum secundo modo. Ex quo sequitur, quod, cum illud sit continuum, cujus ultima sunt unum duplici de causa duæ res continuæ esse non possunt, nempe, aut quia non habent ultima, ut duo puncta, et duo Angeli : aut quia licet habeant ultima, sunt tamen specie differentia, et diversarum rationum; ut linea, et ambulatio non possunt esse continua, quia sunt diversorum generum, sicut neque qualitas et relatio : cursus etiam, et fabricatio non possunt ad invicem continuari.

(d) *Quia si de lampade effundatur oleum*, etc. Nota, quod Themistius ait, Aristotelem hoc exemplo alludere ad Cerealia, quæ erant Cereris sacra, ubi lampadem accensam unusquisque proximo tradebat in circulum; et quia in illo puncto, quo quis ab alio accipiebat, fieri nequibat quo minus tantisper cessaret motus lampadis, ait, quod lationes illæ non faciebant unum continuum motum. Alii referunt ad illam impressionem meteorologicam, quæ dicitur lancea cadens, ubi flamma non cadit continua, sed interpolatim, inflammando grossiores partes exhalationis; sed revera neuter istorum videtur esse sensus exempli : tum quia Aristoteles intendit exemplum ponere motuum diversarum specierum : tum etiam, quia isti motus nec continui sunt, nec contigui, siquidem interpolantur. Sanctus Thomas intelligit de motu olei sursum per lychnum, quo nutritur flamma lampadis, qui est continuus flammæ lampadis, exemplum tamen Scoti videtur satis ad propositum.

30. *Motus tripliciter dicitur unus*

(e) *Motus dicitur unus ex eo, quod est perfectus.* Nota, quod tripliciter motus dicitur unus : Primo modo simpliciter, quia est continuus. Secundo modo, unus numero, quia est perfectus : nam perfectum, et totum sunt de ratione *unius*, non enim dicimus rem esse unam, nisi sit tota et perfecta, perfectum vero et totum idem est. Tertio modo dicitur motus unus, quia regularis : non enim videtur motus irregularis esse unus, quia est divisibilis in partes dissimiles : cum ergo ostensum sit motum esse unum, quia continuum, ostendit secundo motum esse unum, quia est perfectus : nam totum idem est quod perfectum, et perfectum est, cui nihil deest. Cæterum, cum perfectum recipiat magis et minus, ita et unum, aut secundum genus, aut secundum speciem, aut secundum substantiam, id est, secundum numerum. Exempla ponit Com-

mentator, ut inter motus, localis est genus perfectius, atque adeo ille est magis unus, quam alii motus. In hoc vero genere circularis est perfectior species, quam motus rectus ; sed in hac specie motus cœli est præcipuum individuum, et hoc, inquit, contingit in motibus, sicuti in aliis rebus. Homo enim dicitur unus, quia perfectus est omnibus suis membris, et pariter domus est una, quia est absoluta, et consummata : nihilominus dicitur unus homo, licet sit mancus, aut oculis orbus, per continuitatem partium. Eodem modo in motu unitas, quæ provenit ex continuitate motus, sufficit ut dicatur simpliciter unus, nihilominus tamen qui perfectior est, magis unus est : quia, ut inquit Themistius, propius accedit ad finem, et unitas motus sumitur a fine ; imperfectum vero videtur habere rationem partis, et partes ad pluralitatem spectant.

31. *Motus bifariam dicitur irregularis.*

(f) *Motus dicitur unus, ex eo quod est regularis.* Nota, quod dupliciter aliquis motus dicitur irregularis : Primo, ex parte magnitudinis super quam fit ; et hoc est verum de motu locali, ut quando magnitudo est difformis, scilicet partim recta, partim curva. Secundo modo dicitur motus irregularis ex parte velocitatis, et tarditatis in motu, ita quod ille motus dicitur regularis, cujus est eadem velocitas per totum, et irregularis cujus non.

Motus difformitas ex quatuor causis provenire potest.

(g) *Ostendit modos quibus provenit irregularitas.* Nota (ut Commentator hìc admonet) quod quatuor de causis difformitas velocitatis, et tarditatis motus provenire potest, scilicet ratione spatii difformiter resistentis ; aut ratione motoris, sicut in motibus liberis, ut cum figulus rotam, ut vult, circummovet ; aut ratione termini *ad quem*, ut qualitas spiritualis velocius producitur quam corporalis, et calor velocius quam frigus ; aut ratione virtutis intrinsecæ ipsius mobilis, ut gravius velocius descenderet, etiam per vacuum quam levius : sed hic modus ad secundum reducitur.

(h) *Omnis motus differret specie.* Nota, quod differentiæ essentiales non possunt eidem speciei simul convenire ; ut homo non est simul rationalis et irrationalis ; velocitas autem, et tarditas cuicumque speciei motus conveniunt, scilicet alterationi, motui locali, tam circulari quam recto, atque adeo non sunt species essentiales ; alias omnis motus a seipso differret specie.

(i) *Jam idem esset grave et leve.* Nota, quod levitas determinatur ad motum sursum, et gravitas ad motum deorsum ; cum ergo velocitas, et tarditas in omni motu reperiantur, tam motus sursum, quam deorsum potest esse et velox, et tardus : si ergo levitas, et gravitas essent idem, quod tarditas et velocitas, jam idem esset grave, et leve.

QUÆSTIO VI

Utrum ad unitatem numeralem motus requiratur unitas mobilis, unitas temporis, et unitas termini ad quem

Arist. *hic. c.* 4. *text.* 31. *et* 34. D. Thom. *ibid. lect.* 7. *et* 8. Major. *in exposit. lib.* 5. *Physic.* Alb. *tract.* 3. *c.* 1. Javel. *cum. D. Thom. supra q.* 7. Soto *q.* 3. Astudillo *ibid. q. propria super hoc.* Veracrux *spec.* 4. Tolet. *q.* 4. Bruxel. *q.* 1. *art.* 4. Perer. *lib.* 13. *c.* 9. *q.* 8. Mas. et Conimbr. 5. *Phys. c.* 4. *q.* 5. *art.* 2. Ruvius *ibid. q.* 2. Hurt. *disp.* 11. *Phys. sect.* 8. Aversa *tom.* 1. *Phil. q.* 26. *sect.* 13.

Arguitur primo quod non requiritur unitas mobilis : quia si aliquod animal caderet ab aliquo loco valde alto, ita ut in medietate viæ moveretur, tunc ille motus esset unus et continuus, et tamen mobile non esset idem : quia non est idem mobile vivum, et mortuum. 1.

Secundo, quia si una virga descendat a sursum usque ad deorsum, cujus una medietas est virens et alia arida, tunc motus est continuus ; et tamen mobile non est idem : ergo, etc.

Tertio, quia si aliqua aqua fluat super spatium calefactum, ille motus fluxus esset unus, et tamen mobile non est

unum et idem : imo continue aliud, et aliud propter continuam resolutionem aquæ factam a caliditate spatii, super quo fluit.

Quarto, arguitur quod non requiritur unitas temporis ; quia si aliquod mobile continue moveatur per unam diem, et in tertia, et quinta partibus diei nulla anima numeret motum, tunc per definitionem temporis, in tertia et quinta partibus nullum est tempus. Tunc arguitur sic, iste motus factus per diem est unus, et tamen tempus in quo fit non est unum, quia tempus, circumscriptis tertia et quinta partibus, non est tempus continuum.

Quinto, tunc sequeretur quod calefactio, et frigefactio non possent esse unus motus. Consequens est falsum, per definitionem continui, quia *continua sunt quorum ultima sunt unum :* modo calefactionis, et frigefactionis ultima sunt unum, scilicet caliditas ad quam terminatur calefactio, et incipit frigefactio, et tamen non sunt in eodem tempore : igitur ad unitatem motus non requiritur unitas temporis.

2. Sexto, quia motus cœli est continuus, et tamen fit in diversis temporibus ejusdem diei : ergo, etc.

Septimo, arguitur quod non requiritur unitas termini *ad quem ;* quia motus cœli est motus continuus et unus, et tamen nullus est terminus signabilis, ad quem sit ille motus ; igitur ad unitatem motus non requiritur unitas termini *ad quem*.

Octavo, quando fit motus ab uno contradictoriorum ad reliquum, tunc iste motus est unus et continuus, et tamen nullus est unus terminus ad quem est ille motus : igitur ad unitatem motus non requiritur unitas termini *ad quem*. Minor patet, quia si in medio motus mobile quievisset, tunc gradus sub quo quievisset, fuisset terminus *ad quem*, et modo non est minus terminus *ad quem*, quam tunc fuisset : igitur istius motus plures sunt termini *ad quem* ; et per consequens ad unitatem numeralem motus non requiritur unitas termini *ad quem*.

Nono, quia si motor nullum terminum intenderet, non minus ille motus esset unus : igitur ad unitatem numeralem motus non requiritur unitas termini *ad quem*. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto quinto, text. 31.

Notandum, quod ista quæstio intelligitur solum secundum potentias naturales, quia non est dubium, quin motus possit esse unus sine aliquo mobili per potentiam supernaturalem ; ut patet de alteratione, vel de motu locali in Sacramento Eucharistiæ. Secundo, notandum quod aliqua (a) dicuntur unum genere, vel numero, vel specie, ut patet 5. Metaph. unde illi motus dicuntur iidem genere, qui sunt secundum dispositiones ejusdem generis, ut omnis alteratio omni alterationi est ejusdem generis, eo quod omnis alteratio est secundum qualitatem. Sed illi motus dicuntur idem specie, qui sunt secundum dispositiones ad eamdem speciem, et præcipue tunc dicuntur motus idem specie, quando dispositiones secundum quas sunt, sunt in eadem specie specialissima ; sed ad unitatem numeralem motus requiritur omne illud quod requiritur ad esse motum. Unde aliquid dicitur unum numero dupliciter : uno modo, quia est, et non est plura ; et sic solum indivisibile dicitur unum. Alio modo, quia est unum licet sit plures partes , et hoc dupliciter : quia vel partes suæ sunt simul existentes secundum permanentiam, quemadmodum dicimus Solem esse unum ; aut 3.

Unitas est triplex.

Unum numero dicitur dupliciter.

partes sibi invicem succedunt, et sic vocatur unum numero secundum continuationem partium in successione. Et isti modi identitatis, scilicet, quibus aliqua dicuntur idem numero, differunt a duobus præcedentibus dupliciter : quia de illis quæ sunt unum genere, vel specie solum, non dicitur absolute, quod sint unum , sed cum additione, quod sunt unum genere, vel specie ;sed de illis, quæ sunt idem numero, dicimus absolute, quod sunt unum , sicut Socrates et albus sunt unum. Secundo differunt ; quia illi motus non dicuntur idem, quia sunt unum, sed quia habent idem genus vel speciem ; secus est de idem numero.

Item, notandum quod ad motum requiruntur seu concurrunt multa : Primo, terminus *ad quem*, et mobile ; et ista dicit Commentator esse intrinseca motui. Secundo requiritur motor, et tempus ; et ista dicit esse extrinseca motui. Tertio, concurrit resistentia, licet non ad omnem motum, quia motus cœli fit sine resistentia mobilis ad motorem ; verum est tamen, quod resistentia ponitur sub mobili ; et ideo semper Aristoteles vocat resistentiam mobile in 7. *hujus, text.* 53. *et inde.* Quarto, concurrunt regularitas et irregularitas motus, quantum ad tempus. Et quinto, concurrunt uniformitas vel difformitas motus, quantum ad partem subjecti. Tunc, inquirendo an omnia ista, vel aliqua requirantur ad unitatem numeralem motus, primo, ponuntur conclusiones negativæ :

Prima conclusio. Ad unitatem numeralem motus non (b) requiritur unitas motoris. Probatur, quia si multi trahant navem, motus illius navis est unus et continuus ; et tamen non fit ab uno motore, sed a diversis : igitur ad unitatem motus non requiritur unitas motoris. Secundo, quia si Socrates moveat navem, deinde Plato, remoto Socrate continue, et sine interruptione quietis, tunc ille motus navis est unus, et tamen est a motoribus diversis.

Secunda conclusio. Ad unitatem motus non requiritur unitas resistentiæ per quam fit motus. Probatur, quia si grave simplex descenderet per ignem, et aerem et aquam continue, tunc motus ejus esset unus et continuus, et tamen fit per diversas resistentias ; ergo, etc.

Tertia conclusio. Ad unitatem motus, 5.
non requiritur uniformitas et regularitas motus : quia difforme et irregulare solum diversificant motum secundum magis et minus, sicut velox et tardum. Item, motus cœli dicitur unus, et tamen motus cœli est difformis, licet sit regularis.

Deinde ponuntur conclusiones affirmativæ. Prima conclusio est : Ad unitatem (c) numeralem motus requiritur unitas numeralis mobilis. Probatur, quia motus est actus mobilis : igitur unus motus est actus unius mobilis.

Secundo, quia si Socrates, et Plato mutentur ad caliditatem simul in eodem tempore, adhuc dicimus istos motus esse diversos eo solo, quod mobilia sunt diversa.

Contra conclusionem objicitur : quia capiatur aliquod flexibile sicut virga, cujus una pars primo flectatur aliis partibus non motis, deinde secunda, postea tertia, et sic continue ; tunc iste motus est unus, et tamen non est unius mobilis, imo continue alterius, et alterius. Secundo, quia motus navis, et omnium existentium in navi, est unus ; et tamen non est unius mobilis, imo multorum mobilium ad invicem aggregatorum : igitur non ad omnem motum unum re-

quiritur unitas mobilis. Respondetur ad primum, quod ille motus est unus dupliciter, scilicet, et secundum successionem continuam partium in tempore, et secundum successionem partium mobilis : modo ad unitatem motus non requiritur permanentia omnium partium mobilis simul, sed sufficit quod partes mobilis sibi invicem succedant continue.

6. Ad secundum, dico quod sufficit hujusmodi unitas per aggregationem ad unitatem numeralem motus.

Secunda conclusio. Ad unitatem numeralem motus requiritur unitas temporis. Probatur, quia illi motus sunt diversi, qui interrumpuntur ad invicem per quietem mediam ; sed motus facti in diversis temporibus sunt hujusmodi : igitur illi motus non sunt unus motus. Et patet in exemplo : quia si Socrates hodie calefiat, et cras quiescat, deinde post cras calefiat, tunc istæ calefactiones sunt diversæ, ex eo quod fiunt in diversis temporibus.

Contra conclusionem objicitur : quia ad unitatem alicujus non requiritur unitas illius, quod est sibi extrinsecum ; sed tempus est extrinsecum motui : ergo, etc. Major probatur, quia quodlibet unum esset unum, quocumque extrinseco circumscripto, et minor patet ex 4. *hujus, text.* 97. *et inde,* quia tempus est mensura extrinseca motus. Respondetur, quod ad unitatem motus non requiritur unitas temporis, nisi arguitive ad istum sensum ex eo quod motus est unus, habemus arguere, quod tempus coexistens illi motui, est unum, et e converso.

Tertia conclusio. Ad unitatem motus non sufficit unitas mobilis, et unitas temporis. Probatur, quia tunc sequeretur quod calefactio, et dealbatio essent unus et idem motus, quod est falsum ; et patet consequentia, posito quod in eodem tempore Socrates fiat albus, et calidus.

Ex istis sequitur quarta conclusio, quod ad unitatem motus requiritur unitas termini *ad quem.* Probatur, quia ex eo solo albefactio, et calefactio dicuntur motus diversi in casu prædicto, quia sunt ad diversos terminos : igitur ad hoc, quod aliqui motus sint unus, oportet quod sint ad eumdem terminum. 7.

Sed objicitur, posito quod centrum mundi esset perforatum, et descenderet unum grave continue usque ad centrum, et adhuc ultra propter impetum acquisitum ; tunc iste motus est unus et continuus, quia super eamdem lineam factus, et sine interruptione quietis ; et tamen non est ad eumdem terminum, quia primo, est motus deorsum, et secundo motus sursum. Respondetur, quod ille non est unus motus, sed est duo motus contrarii, qui sunt inter contrarios terminos. Ex hoc infertur, quod non inter quoslibet motus contrarios est quies media. Ex quibus patet, quod ad (d) unitatem numeralem motus requiritur, et sufficit unitas numeralis mobilis, unitas termini *ad quem,* et unitas temporis.

Ad rationes : ad primam dico, quod ille motus non est unus et continuus, sed est duo motus contigui : et eodem modo dicitur de virga, cujus una medietas est virens, et alia arida. Tamen aliter dicitur, (e) quod quilibet illorum motuum est unus. Unde de animali dicitur, quod manet idem mobile, quia manet eadem materia prima : et hoc sufficit ad identitatem motus. De virga, dicitur quod motus ille virgæ est unus, non obstante, quod partes ejus sint diversæ secundum speciem, quemadmo-

dum (f) et motus animalis est unus, cujus tamen multæ partes organicæ differunt secundum speciem.

8. Ad tertiam (g) de aqua, dico quod licet non maneat ibi idem mobile secundum permanentiam omnium partium simul, tamen est idem mobile secundum continuationem partium in successione.

Ad quartam, dicitur uno modo, quod non est possibile naturaliter, quin aliqua persona numeret, ut Intelligentia, vel Deus : et dato, quod nulla anima numeraret, adhuc non obstaret ad continuitatem motus, quia licet tempus coexistens illi motui, de facto non esset unum, attamen si sibi coextitisset, tempus per totum illud fuisset unum.

Ad quintam, dico quod impossibile est, quod calefactio, et frigefactio sint unus motus ; et quando dicitur, quod illorum motuum ultima sunt unum, dico quod non sufficit, sed requiritur, quod sint continue tendentia ab uno contrariorum ad reliquum ; ut patet per definitionem motus.

Ad sextam, dico quod licet fiat in diversis temporibus, tamen illa tempora sunt unum tempus.

Ad aliam de motu cœli, dico quod in motu cœli non est assignandus aliquis terminus, ad quem terminatur ille motus, sed signandi sunt diversi termini, ad quos terminantur motus partium cœli, licet non ultimate.

Ad octavam et nonam, dicitur consimiliter.

ANNOTATIONES

(a) *Aliqua dicuntur unum genere, vel specie, vel numero*, etc. Nota primo, quod unitas realis est proprietas necessario consequens entitatem realem, ita ut implicet contradictionem, aliquam entitatem realem esse sine unitate reali sibi propria ; et ideo diversitas unitatum necessario sequitur ad diversitatem entitatum : si enim aliqua entitas sit transcendens ipsam, consequitur unitas sibi propria : et si entitas sit quidditas generica, ipsam consequitur talis unitas, quæ est generica ; si est quidditas specifica, habet unitatem specificam ; si numeralis, numeralem : et ratio hujus est, quia unitas est propria passio entis.

Nota secundo quod aliquid potest dici unum dupliciter : uno modo extrinsece, alio modo intrinsece. Unde motus intrinsece dicitur unus propter unitatem formalem sibi intrinsecam ; extrinsece vero propter unitatem sibi extrinsecam, quæ est unitas alicujus extrinseci, ut puta mobilis, temporis, vel termini *ad quem*. *Aliquid dicitur unum dupliciter.*

Nota tertio, duplicem esse terminum *ad quem* motus, principalem, videlicet, et ultimatum : minus principalem, et non ultimatum. Terminus principalis, et ultimatus est, ad quem mobile non impeditum, pervenire potest, et sub quo mobile primo quiescit, ut mobile recedens a calido, si non impediatur perveniet ad frigidum, et recedens ab albo, perveniet ad nigrum : et in motu augmentationis terminus ultimatus erit, ad quem illud quantum, quod augetur naturaliter poterit pervenire, videlicet quantitas illa, quam viribus naturæ acquirere poterit, et in motu locali illud *ubi* ad quod mobile naturaliter pervenire valet, nisi impediatur, ut concavum orbis Lunæ est terminus ultimatus, ad quem ignis tendere valet. Terminus non ultimatus est quicumque alius ante ultimatum, sicut in motu alterationis, quælibet formæ pars acquisita durante motu.

Nota tertio, motum considerari posse et 10.
secundum propriam naturam, et rationem motus, quo pacto consideratur in ordine ad terminum *ad quem*. Secundo, consideratur secundum suas qualitates, et accidentia, ut quod sit naturalis, vel violentus.

Ex his dico primo, quod illi motus sunt iidem genere, qui ad terminos ejusdem Prædicamenti tendunt. Patet, quia unitas

motus accipitur a termino *ad quem*; ergo si in termino *ad quem* est unitas generica, motus erit unus genere.

Dico secundo, quod unitas specifica motus sumitur per se primo ab unitate specifica termini *ad quem* ultimati. Probatur, quia si unitas specifica motus non sumeretur per se primo ab unitate specifica termini *ad quem* ultimati, sequeretur, quod ascensus ignis ad concavum orbis Lunæ non esset unus motus : quia termini *ad quem* non ultimati hujus ascensus, sunt multi, et differentes specie.

Dico tertio, quod unitas specifica motus non requirit unitatem specificam terminorum *a quibus*, etsi quandoque per accidens inveniatur talis unitas. Primum patet, quia alias motus aeris a concavo Lunæ ad suum locum, et a terra ad eumdem locum, differrent specie, quod est falsum, quia terminus *ad quem* ultimus est idem. Secundum etiam patet, quia contingit hoc nigrum moveri ad albedinem, et illud similiter nigrum ad albedinem et tunc illæ dealbationes erunt motus ejusdem speciei, et ratione terminorum *ad quos*, et ratione terminorum *a quibus*.

11. Dico quarto, quod in motu locali non solum sumitur unitas specifica motus ab unitate specifica termini *ad quem* ultimati, sed etiam ab unitate spatii formalis : dicitur *formalis*, id est, secundum figuram rectam, aut circularem. Patet, quia si fiant duo motus ab *A* in *B*, unus per lineam rectam, et alius per circularem seu obliquam, ille motus, qui declinat a linea recta, declinat etiam a fine ultimato lineæ rectæ ; et sic si demum perveniet ad *B* hoc erit per accidens : quare, cum ratione spatii non habeant per se eumdem ultimatum terminum, non sunt ejusdem speciei.

Dico quinto, quod si motus consideretur secundum sua accidentia, non est inconveniens aliquos motus esse diversos specie, et habere terminum ultimatum unum secundum speciem. Probatur ex Aristotele *cap. 6. hujus*, docente motum ignis et lapidis ad concavum Lunæ esse diversarum specierum, quamvis habeant eumdem terminum ultimatum. Ex quo sequitur, quod motus violentus dupliciter contrariatur motui naturali : Primo, ratione principiorum ; si enim mobile naturaliter recipit motum, talis motus est naturalis : si vero non recipit naturaliter motum, est violentus. Secundo, ea ratione, qua motus est, scilicet ratione termini ultimati. Concavum enim Lunæ, verbi gratia, non est terminus ultimatus lapidis ad ipsum ascendentis, est vero terminus ultimatus motus ignis. Potest etiam hæc conclusio probari a simili : homo enim albus, et equus albus sunt ejusdem speciei ratione albedinis, et homo albus, et homo niger, sunt diversæ speciei ratione albedinis et nigredinis. Similiter, motus lapidis sursum, et motus ignis sursum sunt diversæ speciei, ratione accidentium, quæ sibi accidunt, videlicet, quia taliter, vel taliter recipiuntur in subjectis.

Dico sexto, quod, cum motus sit una 1
entitas prædicamentalis distincta ab aliis, ipse nec est unus, nec differens intrinsece, et formaliter per mobile, vel terminum, vel tempus, vel aliquid aliud ab eo realiter distinctum, imo omnibus illis seclusis, omnis motus esset unus numero unitate sibi intrinseca, quæ est ex differentia individuali contrahente quidditatem ad esse indivisibile: quamvis enim communiter dicatur, quod accidentia numerantur ad numerationem subjectorum, et ab eis habeant unitatem et distinctionem, tamen hoc non est verum, nisi fiat sermo de unitate, et distinctione extrinseca, cum non sit possibile accidentia diversa tam genere, quam specie, quam solo numero in eodem subjecto simul esse.

(b) *Ad unitatem numeralem motus non requiritur unitas motoris.* Nota, quod hoc dictum est verum, prout in conclusione explicatur : quia si essent plures motores, qui moveant, unus post alium, motus non erit unus numero, sicut patet per Philosophum *hujus*, qui dicit quod motus projectionis non est unus, eo quod in illo motu non est tantum unum movens.

(c) *Ad unitatem numeralem motus requiri-*

tur unitas numeralis mobilis. Nota, quod unum accidens numero non potest esse in duobus subjectis numero, nec potest ex uno in alterum migrare : ergo unus motus numero nequit esse in duobus subjectis numero, neque migrare de uno in aliud ; atque adeo mobile, quod est subjectum motus, debet esse unum ad hoc, quod motus sit unus.

13. (d) *Ex quibus patet, quod ad unitatem numeralem motus, etc.* Nota, quod ad unitatem numeralem motus extrinsecam requiritur unitas numeralis temporis, et unitas numeralis termini *ad quem* principalis et ultimati, non tamen requiritur unitas numeralis cujuslibet termini *ad quem ;* requiritur etiam unitas mobilis per se, et non per accidens : oportet enim secundum Philosophum quod mobile sit unum per se, eo quod idem subjectum per accidens potest simul moveri diversis motibus : illud autem est mobile per se respectu alicujus motus, quod gratia sui, et non gratia alterius est subjectum motus ; mobile autem secundum accidens est mobile gratia partis, sicut patuit superius. Idem etiam motus numero potest esse in diversis subjectis per accidens.

(e) *Tamen aliter dicitur, quod quilibet illorum motuum est unus.* Nota, quod quidam dicunt, quod ad unitatem motus non requiritur unitas numeralis subjecti denominationis, sed subjecti inhæsionis. Ibi autem est idem subjectum inhæsionis in toto motu, scilicet materia informata forma corporeitatis, quæ potest esse eadem in genito, et corrupto. Vel dicatur, quod si nulla forma substantialis manet eadem in genito, et corrupto, tunc ibi sunt plures motus non continuati ad invicem, sed habiti.

(f) *Quemadmodum et motus animalis est unus, etc.* Nota, quod motus progressivus animalis non est continuus, aut unus simpliciter ; componitur enim ex multis motibus, ut motu pulsus, et motu tractus, et forte etiam ex multis quietibus, et ideo non est continuus, atque adeo Scotus non intelligit hîc de motu animalis progressivo, sed de motu alterationis et augmentationis.

(g) *Ad tertiam de aqua, dico, etc.* Nota, quod illa pars motus, quæ fuit subjective et adæquate in parte movente usque ad finem, est continua et una numero, et habet subjectum unum numero; tamen partes motus, quæ fuerunt in aliis partibus mobilis, terminatæ sunt, et desierunt esse, cum partes mobilis corrumpebantur.

EXPOSITIO TEXTUS

Amplius (1) *autem determinandum est.* Iste est tertius tractatus quinti, in quo Philosophus determinat de contrarietate motus et quietis, et dividitur in tria capitula : In primo determinat de contrarietate motuum inter se. In secundo de contrarietate motus ad quietem, et quietum inter se. In tertio determinat de solutione quorumdam dubiorum circa contrarietates motuum, et quietum. Secundum ibi : *Quoniam autem motui.* Tertium ibi : *Dubitabit autem aliquis.* Primum dividitur : quia primo præmittit quamdam divisionem. Secundo, prosequitur de contrarietate motuum, ibi : *Est autem qui ex contrario.* Divisio est ista, quod ex quo motus non sunt ad invicem contrarii ratione temporis, vel subjecti in quo fiunt, necesse est quod sint ad invicem contrarii ratione terminorum, et hoc multipliciter : Primo modo, quod motus ab aliquo termino sit contrarius motui ad eumdem terminum. Secundo, quod illi sint contrarii, qui sunt a contrariis terminis. Tertio, quod motus sint contrarii, qui sunt ad contrarios terminos. Quarto, quod motus ab uno contrario sit contrarius illi, qui est in aliud contrarium. Quinto, quod illi motus sunt contrarii, qui sunt a contrariis terminis ad contrarios terminos, e

14. Text. 24.

Motus modi multis possunt esse contrarii

ista divisio est sufficiens, nec potest fieri variatio pluribus modis.

Text. 47. *Est autem* (2) *qui ex contrario*. Hìc prosequitur; et primo, de contrarietate motuum, qui sunt ab extremo ad extremum. Secundo, de contrarietate mutationum; et tertio de contrarietate motuum, qui sunt de extremo in medium, aut de medio in extremum. Secunda ibi; *Quibus autem*. Tertia ibi: *Qui autem ad medium*. Primo, ponit quinque conclusiones. Secunda ibi: *Neque qui ex contrario ei*. Tertia ibi: *Sed magis in contrarium*. Quarta ibi: *Relinquitur igitur*. Quinta ibi: *Quoniam autem differt*. Primo dicit quod motus (a) qui est ab uno contrario, non est contrarius illi, qui est in aliud contrarium. Probatur: quia idem motus est ab uno contrario in aliud contrarium; modo idem non contrariatur sibi ipsi, tamen dicit Aristoteles quod licet sit idem motus, qui est ad sanitatem et ad ægritudinem, tamen secundum aliam et aliam rationem sic denominatur.

15. Text. 48. *Neque* (3) *qui ex contrario*. Secunda conclusio est, quod motus (b) ab uno contrario non est contrarius motui, qui est ex alio contrario. Probatur, quia possibile est, quod sint ex terminis contrariis, et tamen non sint nisi mutationes; modo mutationes non sunt motus, ut prius patuit, et per consequens nec motus contrarii. Verum est tamen, quod ista conclusio est falsa; sed intelligitur sic, quod contrarietas motuum non sufficienter attenditur penes hoc, quod sunt ex terminis contrariis.

Sed magis in contrarium. Ponit tertiam conclusionem, quod magis est (c) attendenda contrarietas motuum penes terminos ad quos sunt motus, quam penes terminos a quibus sunt motus. Probatur: quia penes illos magis attenditur contrarietas, qui maxime intenduntur per motum, sed per motum intenditur terminus *ad quem*; ergo, etc. Secundo, quia motus denominatur a termino *ad quem*, et non a termino *a quo*, ut patuit prius: igitur potius attenditur contrarietas penes terminos *ad quos*, quam penes terminos *a quibus*.

Relinquitur igitur. Hìc ponit quartam conclusionem; et primo ostendit, quot membra restant, dicens, quod non restant nisi duo membra, scilicet de motibus, qui sunt ad terminos contrarios; et de illis, qui sunt a terminis contrariis ad terminos contrarios; et tacet de primo membro, quod est ab eodem in idem, quia de illo faciet postea mentionem; et subdit, quod impossibile est motus illos, qui sunt ad contrarios terminos, esse a contrariis terminis, tamen esse non idem, id est, non sic dicuntur secundum eamdem rationem. Et ex hoc sequitur quarta conclusio, scilicet, quod ex eo præcise non dicuntur motus contrarii, quod sint ad contrarios terminos. Patet, quia quantum est ex ratione terminorum, possunt esse mutationes, et per consequens non motus contrarii. 16.

Quoniam (4) *autem differt*. Quinta conclusio est, quod illi motus (d) sunt contrarii, qui sunt a contrariis terminis ad contrarios terminos. Probatur dupliciter: Primo, quia motus determinat sibi, quod sit de subjecto in subjectum, ut patuit prius: igitur illi motus sunt contrarii, qui sunt a subjectis contrariis ad subjecta contraria. Secundo, patet (5) inductione; et inducendo dicit quod addiscere (e) et decipi sunt contraria, et hoc est verum quia addiscere per seipsum est contrarium ei, quod est decipi per seipsum: et eodem modo addiscere per alium est contrarium ei, quod est decipi per alium. Text. 4[9] Text. 5[0]

Quibus (6) *autem*. Hic determinat de Text. [5...]

contrarietate mutationum ; et ponitur ista conclusio, quod mutatio, (f) quæ est ab aliquo termino, est contraria mutationi, quæ est ad eumdem terminum. Et probat exemplariter de generatione et corruptione, quarum una est ab aliquo termino, et alia est ad eumdem terminum.

xt. 52. *Qui autem* (7) *ad medium.* Determinat (g) de contrarietate motuum, qui sunt ab extremis ad medium, aut de aliquo mediorum ad extremum, dicens, quod eodem modo illi motus sunt contrarii, quemadmodum illi qui sunt ab extremo ad extremum : nam medium comparatum ad extremum, habet vicem alterius extremi, ut dictum fuit prius : verbi gratia, fuscum comparatum albo habet vicem nigri, et comparatum nigro habet vicem albi.

ANNOTATIONES

17. *otus in* ... *termi-* ... a quo ... *contra-* ... *s termi-* ... ad quem ... *terius* ... *tus non* ... *illi con-* ... *rius.*

(a) *Motus qui est ab uno contrario, etc.* Nota, quod sensus hujus conclusionis est, quod motus in quo terminus *a quo* est contrarius termino *ad quem*, non potest dici contrarius ei, qui est in suum contrarium, id est, motus quorum terminus *a quo* unius est terminus *ad quem* alterius, tantum abest ut sint contrarii, quod sunt unus, idemque motus realiter ; nam idem motus est de termino *a quo* ad terminum *ad quem*, qui sunt termini contrarii ; idem enim est motus secundum rem, qui est a sanitate et qui est in ægritudinem, differens solum ratione : quia est generatio unius, scilicet ægritudinis et corruptio alterius, scilicet sanitatis. Et ex hoc sequitur, quod motus, in quo terminus *a quo*, est contrarius termino *ad quem* alterius motus, non est illi contrarius : verbi gratia, si motus aliquis sit ab albedine, et alius ad nigredinem, non sunt contrarii ea ratione, qua terminus *a quo* unius opponitur termino *ad quem* alterius ; et ratio est, quia in eodem motu invenitur hujusmodi contrarietas terminorum.

(b) *Motus ab uno contrario non est contrarius motui, etc.* Sensus hujus conclusionis est, quod motus quatenus habent terminos *a quibus* contrarios non sunt contrarii : verbi gratia, motus ab albo, et motus a nigro non sunt contrarii. Ratio est, quia ambo possunt tendere ad eumdem terminum ultimatum ; et sic motus aeris a concavo Lunæ ad concavum ignis, et motus ejusdem aeris a centro terræ ad idem concavum ignis, non sunt contrarii, quia contrarietas non sumitur a terminis *a quibus*. Patet etiam, quia duo motus in idem tendentes non sunt contrarii ; duo autem motus, qui sunt a terminis contrariis, possunt in idem tendere, nam motus ex albo non semper terminatur in nigrum, sed in medio colore coloratum, puta in rubeum : et pariter motus qui est ex nigro potest terminari in rubeum, motus autem, qui sunt ad eamdem formam, non videntur esse contrarii. Adde quod, ut hîc dicit Scotus, motus non differrent a mutationibus, nam et duæ mutationes sunt a terminis contrariis, ut generatio a *non esse*, et corruptio ab *esse*. *Motus qui habent terminos a quibus contrarios non sunt contrarii.*

(c) *Magis est attendenda contrarietas motuum, etc.* Nota, quod illi motus sunt contrarii, quorum termini *ad quos* sunt contrarii, ut motus ad sanitatem, et ad ægritudinem ; et illi motus sunt contrarii, quorum termini *a quibus*, et termini *ad quos* sunt contrarii, ut motus a sanitate ad ægritudinem, et motus ab ægritudine in sanitatem. Illi etiam motus sunt contrarii, quorum terminus *a quo* unius est terminus *ad quem* alterius, ut si moveatur aliquod mobile a calore, et aliud ad calorem, sunt motus contrarii. Et ex hoc sequitur, quod generatio opponitur corruptioni, hoc ultimo modo, quia terminus *a quo* generationis hominis, verbi gratia, est terminus *ad quem* corruptionis ipsius, cæteri autem duo modi conveniunt motibus contrariis ; Scotus tamen notat unum in quarta conclusione , quod non dicuntur præcise motus contrarii, quia sunt ad terminos contrarios, quia etiam mutationes sunt ad terminos contrarios, et tamen non sunt motus. 18. *Motus illi sunt contrarii quorum termini ad quos sunt contrarii.*

Contrarietas motus sumitur a contrarietate utriusque terminorum.

(d) *Illi motus sunt contrarii, qui sunt a contrariis, etc.* Nota, quod sensus hujus conclusionis est, quod contrarietas motus sumitur a contrarietate utriusque terminorum : quia contrarietas aliquorum sumitur secundum speciem, et rationem ipsorum ; sed propria ratio motus est, quod sit inter duos terminos positivos. Aliter enim censenda est contrarietas motuum, et aliter mutationum : cum enim inter mutationem, et motum hæc sit differentia, quod illa sit inter terminum affirmatum, et negatum contradictorios, hîc vero inter duos positivos contrarios, ut dictum est supra *text.* 7. sequitur contrarium, quod contrarius sit ei, qui e converso habet terminos contrarios, ut motus ex sanitate in ægritudinem contrarius est ei, qui est ex ægritudine in sanitatem.

19. *Scientia quomodo fiat.*

(e) *Addiscere, et decipi sunt contraria.* Nota, quod scientia fit aut per studium sine doctore, et hæc dicitur inventio : aut accipitur a doctore, et hæc dicitur disciplina, quatenus recipitur in discipulo : doctrina vero prout procedit a magistro, vel a doctore. Et pariter error, sive ignorantia, aut fit ab intrinseco per amissionem scientiæ , et hæc dicitur oblivio , quæ contrariatur inventioni , aut fit ab alio : et hæc dicitur deceptio, quæ contraria est disciplinæ, et hoc est quod ait, *discere* contrarium esse ipsi *decipi* , non per se ipsum, sed per alium.

Error quomodo causetur.

Generatio duplex.

(f) *Mutatio quæ est ab aliquo termino, etc.* Nota, quod duplex est generatio, scilicet, generatio simpliciter, quæ est ad *esse* simpliciter, quod est *esse* substantiæ ; et generatio secundum *quid,* quæ est ad *esse* secundum *quid,* scilicet ad *esse* accidentale. Unde generationes secundum *quid,* in quibus simpliciter sunt contraria, contrariantur solum ratione terminorum *ad quos,* quia termini *a quibus* non sunt positivi, sed negativi, ut generatio albi ex non albo ; contrariatur generationi nigri, ex non nigro, ratione albedinis et nigredinis, quia non album, et non nigrum nihil dicunt positivum. Mutationum autem simpliciter, quæ proprie non habent contrarium, quales sunt generationes substantiarum, contrarietas sumitur respectu ejusdem termini, qui est terminus *a quo* unius mutationis, et terminus *ad quem* alterius ; ut corruptio aeris contrariatur generationi ejusdem, quia corruptio est perditio ipsius *esse,* generatio vero ejusdem acquisitio ; terminus enim *ad quem* corruptionis non exprimitur positive, sicut nec terminus *a quo* generationis.

Generationes quomodo sint contrariæ.

(g) *Determinat de contrarietate motuum, etc.* Nota, quod motus procedentes a terminis contrariis ad medium, et a medio ad terminos contrarios, sunt oppositi ; verbi gratia, motus ab albo in fuscum, et motus a nigro in fuscum : et similiter motus a fusco ad album, et a fusco ad nigrum. Probatur, quia medium habet rationem utriusque extremi. Ex his sequitur contrarietas, motum primo, et per se sumi a terminis *ad quos,* quamvis consecutive sumatur a terminis *a quibus.* Sed videtur Aristoteles esse sibi contrarius hîc, et in *text* . 48 . ubi arguebat contrarietatem motuum non attendi penes terminos *a quibus,* eo quod nonnunquam tendunt in eumdem terminum, scilicet in medium : hanc contradictionem tollit Scotus illis verbis : *fuscum comparatum albo habet vicem nigri, et comparatum nigro habet vicem albi* : quibus verbis vult dicere, quod licet motus ab albo in rubeum, et a nigro in rubeum sint contrarii, non tamen propter contrarietatem illorum terminorum *a quibus,* sed propter contrarietatem terminorum *ad quos* : nam rubeum est quodammodo nigrum contrarium albo, et quodammodo album contrarium nigro ; et ideo utimur eo, ut duobus contrariis, atque adeo motus ab albo in rubrum est ab albo quodammodo in nigrum ; et motus a nigro in rubeum est a nigro quodammodo in album, et propterea sunt contrarii ; et eadem ratione motus ex rubeo in album est quodammodo ex nigro, et motus ex rubeo in nigrum, est quodammodo ex albo. 20.

EXPOSITIO TEXTUS

Quoniam autem (1) *motui non solum motus*, etc. Hoc est secundum capitulum, in quo Aristoteles determinat de contrarietate motuum, et quietum inter se : et dividitur, quia primo, determinat de contrarietate motus ad quietem. Secundo, de contrarietate quietum inter se. Et tertio, de contrarietate mutationis, et immutationis. Secundum ibi : *Simul autem, et invicem*. Tertium ibi : *Quibus autem non sunt contraria*. In primo ostendit, quod motus et quies contrariantur. Secundo, ostendit qualis motus quali quieti sit contrarius, ibi : *Qualis autem quali*. Prima conclusio est, quod motus et quies contrariantur. Probatur, quia non solus habitus contrariatur habitui, sed habitus etiam contrariatur privationi, accipiendo scilicet contrarietatem large, prout se extendit ad oppositionem inter privationem et habitum ; sed quies privative opponitur motui : igitur motus et quies contrariantur.

Qualis autem quali. Hic ostendit qualis motus quali quieti sit contrarius. Ubi sciendum, quod respectu ejusdem motus sunt duæ quietes ; una scilicet in termino *a quo*, et alia in termino *ad quem*. Tunc ponitur ista conclusio, quod motus non contrariatur quieti in termino *ad quem*. Probatur quia motus ad aliquem terminum, et ille terminus sic se habent, sicut finis et ordinatum ad finem, quæ non contrariantur ad invicem. Secunda conclusio, motus (a) contrariatur quieti in termino *a quo*. Probatur, quia motus et quies contrariantur, per primam conclusionem ; sed motus non contrariatur quieti in termino *ad quem*, per secundam conclusionem : igitur contrariatur quieti in termino *a quo*.

Simul (2) *autem*. Hic ostendit quietes esse ad invicem contrarias, et ponitur ista conclusio: quies contrariatur quieti. Et capit hic quietem pro dispositione, secundum quam mobile quiescit in altero terminorum motus. Probatur conclusio, quia motus sunt ad invicem contrarii : igitur et quietes sunt ad invicem contrariæ. Tenet consequentia, quia non apparet possibile, quod motus contrarientur, sine hoc quod contrarientur quietes ; et tunc exemplificat Aristoteles, quod in motibus contrariis, quies in termino *a quo* unius non contrariatur quieti in termino *ad quem* alterius, sicut sanatio, et ægrotatio sunt motus contrarii, et tamen terminus *a quo* unius est idem cum termino *ad quem* alterius, scilicet sanitas : sed quies in termino *ad quem* unius contrariatur quieti in termino *ad quem* alterius, et eodem modo de termino *a quo*, et universaliter respectu ejusdem motus quies a qua incipit ille motus, contrariatur quieti, ad quam terminatur ille motus. 22. Text. 54. *Quies contrariatur quieti.*

Quibus (3) *autem non sunt contraria*. Hic determinat de contrarietate mutationis, et immutationis. Et primo, præmittit unam suppositionem, dicens, quod terminus privativus mutationis, ut terminus *a quo* generationis, non debet dici quies, sed immutatio. Tunc movet dubium, quia si generatio esset ex subjecto in subjectum, tunc non esset dubium, quin quies in termino *a quo* contrariaretur generationi; sed quia non est de dispositione affirmativa, ideo dubium est, an quies sibi contrarietur. Respondetur, ponendo istam conclusionem, quod immutatio in termino *a quo* generationis est contraria generationi. Probatur, quia sicut se habet quies ad motum, ita immutatio ad mutationem ; sed quies contrariatur motui : 23. Text. 55. *Immutatio in termino a quo generationis est contraria generationi.*

igitur immutatio contrariatur mutationi. Secundo arguitur, quod quies non contrarietur mutationi, quia omne illud, cui contrariatur quies, est motus vel quies, ut patet ex præcedentibus; sed mutatio nec est motus, nec quies; ergo, etc.

ANNOTATIONES

Omnis motus est contrarius quieti quæ est sub termino a quo

(a) *Motus contrariatur quieti in termino* a quo. Nota, quod omnis motus est contrarius quieti, quæ est sub termino *a quo*: verbi gratia, motus sursum est contrarius quieti quæ est deorsum, et motus calefactionis contrariatur quieti, quæ est sub frigiditate. Nam motus contrariatur quieti ejusdem generis motus; vel ergo quieti quæ est sub termino *ad quem*, vel quieti, quæ est sub termino *a quo*: non quieti sub termino *ad quem*, quia contraria non simul acquiruntur; motus autem et terminus *ad quem*, et quies sub termino *ad quem*, simul acquiruntur: ergo motus contrariatur quieti, quæ est sub termino *a quo*. Dixi notanter, *motus contrariatur quieti ejusdem generis*, quia contraria debent esse ejusdem generis; modo quies et motus opponuntur in radice contrarietatis, scilicet privative. Unde motus dealbationis non opponitur quieti in sanitate, sed quieti in nigredine.

EXPOSITIO TEXTUS

Dubitabit (1) *autem aliquis*. Hoc est
24. Text. 56. tertium capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus solvit quædam dubia circa contrarietatem motus et quietis: et primo movet tres dubitationes. Secundo, movet alias, ibi: *Dubitaverit autem fortasse*. Prima in tres, secundum tres dubitationes. Secunda ibi: *Habet autem dubitationem*. Tertia ibi: *Habet autem*. Primo, movet dubitationes. Secundo, solvit ibi: *Aut si est*. Dubitatio est ista, quare in motu locali invenitur contrarietas, *secundum naturam, præter naturam*, et tamen non in aliis motibus, vel mutationibus: verbi gratia, grave naturaliter descendit, et violenter ascendit, ita ut ejus ascensus et descensus sint contrarii, non simpliciter, sed quantum ad hoc, quod est esse secundum naturam, vel præter naturam, et tamen in aliis motibus vel mutationibus non est ita, quia sicut dicimus aliquid generari naturaliter ita dicimus aliquid corrumpi naturaliter; et ita de aliis mutationibus.

Text [illegible]. In omni genere motus invenitur contrarietas secundum naturam et præter naturam

Aut si (2) *est*. Hìc solvit dubitationem, ponendo stam conclusionem, quod in omni genere motuum invenitur contrarietas *secundum naturam*, et *præter naturam*. Et primo, probat eam. Secundo, ostendit in speciali de quibusdam qualiter contrariantur secundum prædictum modum, ibi: *Erunt ergo*. Prima conclusio probatur primo, de corruptione: nam quædam est corruptio (a) naturalis, quæ fit ex senio, et alia violenta, ut interfectio vel combustio, et hujusmodi: modo respectu ejusdem rei istæ corruptiones contrariantur non simpliciter, quia sunt eadem, sed quantum ad hoc quod est esse secundum naturam, et præter naturam. Secundo, patet de generatione; nam quædam est naturalis, ut notum est, et quædam violenta, et præter naturam; ut si propter inordinationem temporis in hyeme generentur flores, ista generatio dicitur præter naturam, eo quod fiat præter consuetum cursum naturæ, et non potest expectare debitum finem, scilicet fructuum. Similiter potest dici, quod generatio sequens corruptionem violentam est etiam præter naturam.

Tertio, patet de augmentatione et diminutione, ut si aliquid augmentetur, vel diminuatur propter infirmitatem, ut accidit juvenes augmentari multum post

febrem acutam, propter excessum caloris Quarto, patet (3) in alteratione : quia sanatio dicitur naturalis, si fiat (b) in diebus criticis ; et dicitur præter naturam, si non fiat in diebus criticis.

Text. 58. *Erunt ergo corruptiones contrariæ.* Hîc declarat in speciali, quæ contrariantur ad invicem prædicto modo, scilicet, secundum naturam, et præter naturam. Et primo, ostendit, quæ mutationes sunt prædicto modo contrariæ. Secundo, qui motus. Tertio quæ quietes. Secunda ibi : *Omnino igitur.* Tertia ibi : *Et quietes etiam similiter.* Primo dicit, quod non solum corruptio est contraria generationi, sed etiam corruptiones sunt ad invicem contrariæ non simpliciter, sed secundum prædictas conditiones, quia quædam est secundum naturam, et quædam præter ; et vocat Aristoteles corruptionem (c) secundum naturam, dulcem; et violentam, tristem. Unde corruptio naturalis dicitur dulcis, scilicet minus tristis, quam violenta ; tamen secundum antiquos in corruptione naturali non est tristitia.

Text. 59. *Omnino* (4) *igitur.* Hîc ostendit, quod motus sunt ad invicem contrarii, dicto modo, dicens, quod respectu ejusdem mobilis, ut gravis, motus contrarii, ut motus sursum, et motus deorsum, non solum sunt contrarii simpliciter, imo etiam secundum prædictas conditiones, quia terra naturaliter descendit, et violenter ascendit.

26. Text. 60. *Et quietes* (5) *etiam similiter.* Hîc ostendit, quæ quietes sunt ad invicem contrariæ secundum prædictas conditiones dicens, quod universaliter quies in termino *ad quem* motus naturalis, est contraria quieti in termino *ad quem* motus violenti : et causa est, quia motus qui sunt ad illas quietes sunt ad invicem contrarii, et contrarietas motuum provenit ex contrarietate terminorum, ut patuit prius.

Habet (6) *autem dubitationem.* Hîc movet secundam dubitationem, et est ista: utrum omnis quietis, quæ non semper est, sit generatio? Arguitur quod sic : quia omnis illius, quod aliquando est, et aliquando non est, est generatio : ergo, etc. Respondet Philosophus, ponendo istam conclusionem, quod non omnis quietis, quæ non semper est, est generatio naturalis. Ubi sciendum, quod per *stare* intendit inclinari ad quietem. Hoc supposito, probatur conclusio : quia quietem generari non est aliud, quam mobile motum inclinari ad quietem ; sed non omne mobile motum inclinatur naturaliter ad quietem, scilicet ad quam tendit ille motus ; igitur non omnis quietis est generatio naturalis. Major patet ex supposito, et minor probatur dupliciter : Primo, quia mobile, quod inclinatur naturaliter ad quietem, velocius movetur in fine motus quam in principio. Secundo, quia mobile motum nunquam tradit naturaliter ad quietem, nisi moveatur ad suum locum naturalem, sed non omnis quies alicujus mobilis est in suo loco naturali : igitur non omnis quietis est generatio naturalis. Text. 61.

Habet (7) *autem dubitationem.* Hîc movet tertiam dubitationem, et est ista: utrum quies in termino *a quo*, sit contraria motui ? Arguitur quod non : quia quies in termino *a quo*, et motus sunt simul ; igitur non contrariantur. Tenet consequentia : quia nunquam contraria sunt simul. Respondet Aristoteles quod motus magis contrariatur motui, quam quies quieti : quia illa magis contrariantur, quæ non possunt esse simul secundum se totum, nec secundum partem, quam illa quæ possunt esse simul 27. Text. 62

Motus magis contrariatur motui, quam quies quieti.

secundum partem ; modo contrarii motus non possunt esse simul, nec aliquæ partes eorum ; et tamen motus et quies stant simul, saltem secundum partem, quia mobile, quamdiu movetur, habet aliquid de quiete in termino *a quo* : quia habet aliquid de dispositione, sub qua quiescebat ante motum.

Text. 68. *Dubitaverit* (8) *autem fortasse* (d) *quis*. Hîc Aristoteles movet alias tres dubitationes. Secundam ibi : *Quoniam autem*. Tertiam ibi : *Forte autem*. Et istæ dubitationes sunt valde propinquæ duabus prius motis. Prima dubitatio est : Cum quies præter naturam, ut quies gravis sursum contrarietur motui, utrum fiat illa quies : videtur quod sic, quia illa quies est, cum ante non fuerit ; igitur fit. Sed contrarium arguitur : quia quietem fieri non est aliud quam stare, id est, inclinari ad talem quietem ; sed mobile non inclinatur ad talem quietem, ut dictum fuit prius : ergo. Respondet sicut solvebatur ante, quod illa quies non fit naturaliter, id est, secundum naturalem inclinationem mobilis, sed fit violenter, scilicet contra ejus naturalem inclinationem.

28. Text. 64. *Quoniam* (9) *autem*. Secunda dubitatio est, quia ex quo motus sursum contrariatur motui deorsum, et duplex inveniatur motus sursum ; unus scilicet ignis, qui ascendit naturaliter ; et alter terræ, quæ ascendit violenter, dubium est, quis istorum motuum sursum contrarietur motui deorsum ipsius. Respondet Philosophus quod uterque sibi contrariatur, sed diversimode : quia motus sursum ipsius ignis contrariatur sibi secundum terminos, et secundum distantiam ; sed motus sursum terræ contrariatur sibi dupliciter, scilicet secundum terminos, et etiam secundum naturam, et præter naturam.

Forte (10) *autem*. Hîc movet tertiam dubitationem, quæ est omnino eadem cum tertia dubitatione prius mota in prima parte : Habet autem dubitationem si contraria, etc. Text. 65.

Explicit expositio 5. libri Physicorum.

ANNOTATIONES

(a) *Quædam est corruptio naturalis, quæ fit ex senio*. Nota quod Aristoteles 2. *de Cœlo text*. 37. ait, quod senescere est contra naturam. Dicas quod illic loquebatur Philosophus de natura particulari, qua unaquæque res appetit se conservare in *esse*, nihilominus senectus est ab intrinseco ex actione et repassione calidi et humidi. ***Senescere est contra naturam.***

(b) *Si fiat in diebus criticis*. Nota quod critici dies idem sunt, qui judiciales, puta, quibus sumitur judicium infirmitatis, et in illis solent morbi naturaliter terminari : quoniam ergo in aliis diebus insperato infirmi liberantur, dicuntur sanationes quodammodo violentæ.

(c) *Corruptionem secundum naturam dulcem*, etc. Nota quod per corruptionem dulcem, D. Thomas intelligit eam corruptionem, qua imperfectum corrumpitur, perfectumque generatur, ut cum aer corrumpitur in ignem : sed tristis, inquit, est illa, qua e converso ignis convertitur in aerem. Quidam vero dicunt quod Aristoteles loquitur de corruptionibus accidentalibus, ut corruptio ægritudinis dicatur dulcis, corruptio vero sanationis, tristis. Scotus vero universaliter dicit corruptionem naturalem esse dulcem, id est, minus tristem, quam sit ea quæ est contra naturam. Unde colligit Aristoteles quod corruptio simpliciter, id est, ea ratione, qua corruptio non opponitur alteri corruptioni, sed generationi ; corruptio autem talis, id est, quatenus habet talem qualitatem, puta quod est naturalis aut suavis, opponitur corruptioni habenti contrariam qualitatem, utpote violentæ tristi. ***Corruptio dulcis quænam sit, atque etiam tristis.***

(d) *Dubitaverit autem fortasse quis*, etc. 29.
Nota quod, ut dicit S. Thomas, in exempla-

ribus Græcis, sequentes textus non habentur, nec etiam (ut dicit Commentator) habentur in omnibus Arabicis ; videntur autem hîc assumpti, vel ex Eudemio, vel ex Theophrasto. Et certe nec materia, nec dictio gravitatem refert Aristotelis, neque Argyropus, neque Vatabus, nec boni traductores transferunt.

...ra et ...quo... dif... spe...c. Nota secundo, quod cum Philosophus dicit *in text.* 33. lineam rectam, et lineam circularem non esse ejusdem speciei, hoc debet intelligi ex parte rectitudinis, et curvitatis. Unde esto quod eadem linea aliquando sit recta, et interdum circularis, ut puta, si incurvetur, vel in rectum extendatur, rectitudo tamen et curvitas alia, et alia specie est.

...s om... ...n sit ...aris. Nota tertio, quod, cum Philosophus dicit, *text.* 41. quod oportet omnem motum esse regularem, et irregularem ; quod secundum Commentatorem est proprium corporis cœlestis, secundum quod est cœleste , quia motus ejus semper est æqualis, sed non est proprium corporis, secundum quod est motum ; nulli enim corpori secundum quod est motum repugnat quod motus ejus sit æqualis et inæqualis, regularis et irregularis : nunc autem est sermo in hoc libro de motu non secundum quod est motus alicujus corporis, sed secundum quod est motus tantum. Et si arguatur, quod motus est irregularis, qui non est uniformis, secundum omnes suas partes in velocitate, et tarditate ; sed omnis motus est hujusmodi: ergo quilibet motus est irregularis, et nullus regularis. Minor patet de motu sphæræ, qui dicitur esse regularissimus ; quia partes ejus circumferentiales velocius moventur quam partes centrales : quanto enim aliqua pars ejus est proprinquior circumferentiæ, tanto citius movetur, cum majorem circulum describat in æquali tempore, quam pars centralis in eodem tempore. Similiter, probaretur de qualibet sphæra cujuslibet corporis cœlestis. De aliis motibus patet, quia omnis motus naturalis velocior est in fine quam in principio, et omnis motus violentus e contra. Cum ergo omnis motus sit naturalis, vel violentus, sequitur quod nec motus cœli, nec aliquis alius motus est regularis.

Dicendum, quod duplices sunt partes motus: Quædam accipiuntur secundum divisionem mobilis, quia alia, et alia pars motus est in alia, et alia parte mobilis : et quædam accipiuntur secundum divisionem temporis, secundum quod dicimus unam partem motus esse præteritam, et aliam futuram : ille ergo motus dicitur uniformis et regularis, qui est uniformis in omnibus suis partibus acceptis secundum divisionem temporis, cujus scilicet, nulla pars est velocior in uno tempore, quam in alio : vel quia nulla pars mobilis velocius movetur in uno tempore quam in alio. Ex quo patet, quod motus cœli sive primi orbis, est regularis, quamvis una pars ejus velocius moveatur quam alia, tamen nulla pars ejus velocius movetur in uno tempore, quam in alio. Et cum dicitur, omnem motum naturalem esse velociorem in fine quam in principio, hoc debet intelligi de motu naturali recto ; et hoc supposito, quod non sit aliquod violentum impediens intentionem ejus. Similiter, cum dicitur, quod motus violentus est tardior in fine quam in principio, debet intelligi, nisi sit aliquid impediens remissionem ejus : potest tamen talis motus fieri regularis per impedimentum remissionis ejus in fine. 30. *Motus partes sunt duplices.*

Nota quarto, quod, cum dicit Philosophus motus secundum speciem, vel genus distinctos non posse ad invicem continuari, hoc debet intelligi, quod per se et intrinsece, et secundum suas formas non possunt ad invicem continuari ; extrinsece tamen possunt. Unde calefactio, et frigefactio bene continuantur gratia temporis, sed hoc est extrinsece. Similiter, quod duæ virgæ, quarum una est arida, et alia viridis, possint continuari gratia quantitatis, non tamen gratia suarum formarum.

QUÆSTIO VII

Utrum quies contrarietur motui

Aristot. 5. *Physic. text.* 53. *et sequent.* Averroes *in comment. ejusdem text.* et cœteri interpretes *ibid.* D. Thomas 5. *Physic. lect.* 9. Doctor *supra in exposit. text.* 53. Albert. Mag. *ibid. tract.* 3. *cap.* 6. Ægidius Romanus *ibid. text. comm.* 54. *et* 59. Major *expos. lib.* 5. *Physic. fine.* Conimbr. et Ruvius *in exposit. cap.* 6. Anton. Roccus *in text. citato hujus* 5. *libri.*

1. Arguitur quod non : quia quies et motus non sunt ejusdem generis : igitur non contrariantur. Tenet consequentia, quia contraria debent esse ejusdem generis ; ut patet 10. *Metaph. text.* 14. et antecedens patet, quia motus est de genere Passionis, et quies non.

Secundo, nulla perfectio contrariatur suo perfectibili ; sed quies est perfectio motus : igitur quies non contrariatur motui. Major patet, quia unum contrariorum non potest esse perfectio alterius : et minor probatur per Commentatorem 5. *hujus, comm.* 54. ubi dicit, quod motus non differt a termino *ad quem*, nisi sicut minus perfectum a magis perfecto : modo terminus *ad quem* motus est quies.

Tertio, quies vel contrariatur motui, quando motus est, et hoc non ; quia tunc non est quies. Vel quando non est, et tunc non : quia illi quod nihil est, nihil est contrarium.

Quarto, sequeretur quod unum contrariaretur multis ; consequens est falsum, ut patet 10. *Metaph. text.* 14. *et* 17. et *primo Cœli. text.* 10. ubi dicitur, quod tantum uni unum est contrarium. Consequentia probatur : quia quies sicut contrariatur motui sursum, ita debet etiam contrariari motui deorsum.

Quinto, illud quod acquiritur per mo-
2. tum, non contrariatur motui ; sed quies est hujusmodi : ergo, etc. Major patet, quia unum contrarium non est via in reliquum ; et minor probatur, quia per motum deorsum acquiritur quies deorsum.

Sexto, illa non contrariantur, quæ se compatiuntur ; sed motus et quies sunt hujusmodi : nam aliquid quiescit a motu locali, et movetur motu alterationis.

Septimo, quia motus et quies sunt privative opposita : igitur non contraria. Tenet consequentia, quia sunt distinctæ species oppositionis.

Octavo, nam quies contrariatur primo motui : igitur non alicui alteri. Tenet consequentia, quia primus motus est causa respectu aliorum motuum : et antecedens notum est, quia impossibile est esse quietem a primo motu. Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto quinto, tractatu ultimo, text.* 53.

Divisio quæstionis. In quæstione ista supponendum est, ex tertio libro, quod motus est idem, quod mobile continue aliter, et aliter se habens respectu alicujus quiescentis ; vel saltem est mobile, quod aliter se habet, vel aliter se haberet ad aliquod quiescens, si aliquod quiescens esset.

Secundo, supponitur ex eodem, quod motus alterationis non est aliud quam qualitas, secundum quam est alteratio, ut calefactio non est aliud quam caliditas, secundum quam mobile continue alteratur.

Quies quid in quolibet motu. Tertio, supponitur quod quies a motu locali non est aliud quam mobile localiter eodem modo se habens prius et posterius, respectu alicujus quiescentis, si aliquod quiescens esset.

Quarto, supponitur quod quies in 3.
motu alterationis, non esset aliud quam dispositio seu qualitas, secundum quam mobile quiescit in termino motus ; ut quies in calefactione est frigiditas in

termino *a quo*, et caliditas in termino *ad quem*.

Ex quibus sequitur, quod ista consequentia non valet : *hoc mobile quiescit a motu locali* : *igitur quiescit*, quia hoc verbum *quiescere*, includit negationem; modo ab inferiori ad superius negative non valet consequentia.

·arie- ·t du- ·x.

Notandum, quod contrarietas est duplex : quædam inter terminos, et alia inter res extra animam existentes ; quia de illa, quæ est inter propositiones, non est ad propositum. Contrarietas quæ est inter res extra animam, accipitur dupliciter : uno modo pro repugnantia duarum formarum intensibilium et remissibilium, quæ non possunt esse simul in eodem subjecto, attamen natæ sunt sibi invicem succedere per actiones suas proprias, et non consecutive ad actiones aliarum qualitatum ; et sic dicimus, quod caliditas et frigiditas sunt formæ contrariæ.

Alio modo accipitur contrarietas pro hujusmodi repugnantia duarum formarum intensibilium, etc. sive sint natæ succedere sibi invicem per actiones proprias, sive per actiones aliarum qualitatum ; et sic dico, quod albedo et nigredo contrariantur ad invicem.

qua con- atur ·ui.

Tunc de ista contrarietate, sit prima conclusio: Aliqua quies contrariatur motui. Probatur, posito quod albedo, vel caliditas quiescat, et frigiditas moveatur, sive motu alterationis, sive motu locali, ad motum subjecti , tunc istæ qualitates sunt ad invicem contrariæ, prædicto modo ; istæ qualitates sunt motus et quies : igitur quies et motus sunt ad invicem contrariæ.

arie- ermi- n bi- m eu- ir.

Tertio notandum, quod contrarietas terminorum accipitur dupliciter : uno modo, pro repugnantia duorum terminorum, qui non possunt dici simul, et semel de eodem subjecto manente in actu ; et uterque terminus significat affirmative ; et illi duo termini significant, vel connotant res contrarias altero prædictorum modorum ; et sic isti termini, *album, nigrum*, sunt termini contrarii. Alio modo, sumitur contrarietas, pro repugnantia duorum terminorum, qui non possunt dici simul de eodem subjecto ; et unus illorum significat affirmative illud idem, quod alter significat negative : et isto modo contrarietas se extendit ad oppositionem, quæ est inter privationem et habitum : et isto modo isti termini *cæcum*, et *videns* contrariantur.

Isti termini motus, et quies sunt contrarii.

Tunc sit secunda conclusio : Isti termini *motus* et *quies* sunt contrarii prædicto modo. Probatur sic : quia illi termini sunt contrarii, quorum unus significat aliquam rem affirmative, et alter significat eamdem rem negative : et sic est de istis terminis *motus* et *quies* : quia iste terminus *motus* supponit pro mobili, connotando affirmative motum ipsum , sed iste terminus *quies* supponit pro mobili, non connotando motum : et istam conclusionem intendit Aristoteles *in isto quinto*, cum dicit, quod motus et quies contrariantur.

Dubitatur primo : quia Aristoteles dicit *in isto quinto*, quod quies contrariatur quieti : modo hoc non potest exponi de terminis, quia isti termini, *quies* et *quies* non contrariantur.

Secundo, dubitatur de illa contrarietate motuum, quam tangit Aristoteles in littera, quæ est secundum naturale et violentum, et unde motus dicatur naturalis, et unde violentus, et qualiter contrarientur.

Tertio, dubitatur de aliis contrarietatibus, quæ sunt secundum velox et tardum, regulare et irregulare, uniforme et difforme.

Quies quomodo est contraria quieti. Ad ista respondetur: ad primum, quies contrariatur quieti. Respondetur, quod hoc potest exponi altero trium modorum : uno modo de rebus, quod ejusdem motus quies in termino *ad quem* contrarietur quieti in termino *a quo*, ut in motu de summa caliditate ad summam frigiditatem, summa caliditas contrariatur summæ frigiditati. Secundo modo exponitur de terminis; quia isti termini quies in termino *a quo*, et quies in termino *ad quem* contrariantur ; quia impossibile est illos terminos verificari de eodem mobili, et respectu ejusdem motus. Tertio modo supponitur, quod quies contrariatur motui, non simpliciter loquendo, sed secundum istas conditiones *naturale* et *violentum* : quia quandoque mobile quiescit naturaliter, et quandoque violenter.

Violentum et naturale æquivoce dicuntur de motu. Ad secundum dubium respondetur, quod violentum, et naturale dicuntur æquivoce de motu ; nam quandoque ex eo motus dicitur naturalis, quia fit secundum consuetum concursum naturæ ; et violentus, cum fit præter communem cursum naturæ ; et isto modo sumendo naturale et violentum, est minus proprie loqui. Alio modo sumitur naturale, quod fit secundum inclinationem passi ; et violentum, quod fit contra inclinationem ; et talis motus violentus, qui fit contra inclinationem passi, quandoque est a principio extrinseco, ut patet in projectis ; et quandoque a principio intrinseco, facto tamen ab extrinseco, ut quando ferrum movetur ad magnetem, hoc est per inclinationem receptam ab extrinseco a magnete.

6. Ex quibus infero primo, quod violentia, et naturalitas motus nullo modo attenditur ex parte motoris, sed ex parte passi ; et ideo dicitur, 3. *Ethic.* quod naturale est, quod fit a principio intrinseco, passo conferente vim agenti, ita ut ex hoc dicatur motus naturalis, quia fit secundum inclinationem passi ; et ex hoc violentus, quia fit contra ejus inclinationem, et istæ differentiæ, scilicet *naturale* et *violentum*, possunt inveniri in quolibet genere motuum : nam quidam est motus naturalis, quidam violentus. Item quædam alteratio naturalis, quædam violenta.

Ad tertium dubium respondetur, quod istæ differentiæ *velox* et *tardum*, sunt differentiæ relativæ ; et faciunt contrarietatem relativorum, et istas differentias consequuntur aliæ, *regulare* et *irregulare, uniforme* et *difforme* ; et istæ contrarietates differunt, quia dicitur regulare et irregulare, secundum partes temporis : sed dicitur uniforme et difforme, secundum partes subjecti. *Velo[x] [et] tard[um] sunt [dif]fere[ntiæ] relat[ivæ].*

7. Quarto dubitatur, ex quo quies contrariatur motui, utrum possibile sit idem simul moveri et quiescere. Arguitur quod sic ; posito quod Socrates moveatur per primam partem proportionalem horæ, et quiescat modicum in fine partis. Item moveatur per secundam, et quiescat in fine illius, et sic in infinitum per omnes partes proportionales horæ ; tunc in instanti terminante horam, verum est dicere, quod immediate ante hoc Socrates movebatur, et immediate ante hoc quiescebat : igitur simul movebatur, et quiescebat. Antecedens probatur, quia nisi ante hoc Socrates movebatur et quiescebat, fuisset dare ultimam partem proportionalem, quod est impossibile. Secundo, sint duo lapides adamantini a duabus partibus unius ferri æque distantes ; tunc istud ferrum non movebitur ad aliquam partem, quia quanta virtute trahitur ad unam partem, tanta trahitur ad reliquam : igitur ad nullam partem movebitur, sed quiescit in me- *An [] possit [si]mul [move]ri et q[uies]cere.*

dio. Deinde, ponantur alii duo lapides æqualis virtutis, unus a parte superiori, et alter a parte inferiori, probo tunc, quod illud ferrum movebitur et quiescet. Primo, quod quiescet, quia prius quiescebat, et nunc ab utraque parte addita sunt æqualia : igitur non plus movebitur ad unam partem quam ad reliquam ; sed quod movebitur, quia a parte inferiori est æqualis tractus adamantis, sicut a superiori, et cum hoc est inclinatio naturalis ad deorsum : igitur illud movebitur deorsum. Tertio arguitur, posito quod in centro terræ esset una sphærula ignis, tum illa movebitur, quia est extra suum locum naturalem non impedita, sed quiescet. Probatur, quia qua ratione moveretur ad unam partem, eadem ratione ad alteram.

8. Ad ista respondetur, quod impossibile est aliquid simul moveri, et quiescere ; sicut patet in expositione quæstionis, quia motus et quies contrariantur. Et ad argumenta : Ad primum casum admitto, ad imaginationem, licet non sit possibilis naturaliter, et tunc quando probatur, quod in fine horæ verum est dicere, etc. respondetur, quod in fine horæ verum est dicere, quod immediate ante hoc Socrates movebatur, et quiescebat, et negatur consequentia, qua inferebatur ; igitur simul movebatur, et quiescebat ; imo stant simul, quod immediate ante hoc Socrates movebatur, et quiescebat, et immediate ante hoc prius movebatur quam quiescebat. Item, quod immediate ante hoc successive movebatur, et successive quiescebat, et tamen nunquam simul movebatur, et quiescebat.

Ad secundum dicitur, quod illud ferrum positum inter duos lapides æqualis virtutis, et æque distantes, nullo modo movebitur ; sed quando apponuntur alii duo, unus a parte superiori, et alius in parte inferiori, licet addantur æqualia, attamen non æqualiter, quia lapis positus a parte inferiori trahit tanta virtute, quanta trahit lapis positus a parte superiori, et cum virtute tractus lapidis inferioris est tractus gravitatis naturalis illi ferro : igitur illud ferrum movebitur deorsum, et non quiescet.

Ad tertium dico quod sphæra ignis circumposita centro mundi æqualiter, nullo modo movebitur : et quando dicitur, est extra suum locum naturalem, verum est, sed tamen impeditur a situ in quo est ; quia una medietas sphæræ ab una parte centri detinet aliam partem, ne ascendat sursum, et e converso.

Quinto dubitatur, an possibile sit idem moveri motibus contrariis. Arguitur quod sic : et projiciantur duo lapides æquales ad aquam, tunc videmus ad experientiam, quod ab illis duobus lapidibus fiunt circulationes oppositæ, et tamen secundum quemlibet istorum movetur tota superficies aquæ : igitur illa superficies aquæ movetur motibus contrariis. Secundo, sit una virga, vel lancea, quæ debeat descendere deorsum, tunc pono, quod quanta velocitate descendat deorsum, quod tanta velocitate rarefiat a parte superiori : tunc illa virga movetur, ut patet per casum, et non solum deorsum, quia nunquam erit magis deorsum, quam nunc est de facto ; nec solum sursum, eadem ratione, quia semper ejus medius punctus æque distat a centro : igitur simul movetur sursum, et deorsum, et per consequens motibus contrariis. Tertio, potest argui de alterabili posito æque distanter inter summe calidum, et summe frigidum : et de hoc tactum fuit supra tertium, quæstione de Contrariis.

9. *An idem possit moveri motibus contrariis.*

Respondetur, quod impossibile est

aliquod mobile simul moveri motibus contrariis. Ad primam rationem de duobus illis lapidibus, dico quod illarum circulationum una supponitur alteri, et illæ circulationes fiunt secundum diversas partes aquæ : et si unus illorum lapidum faciat majorem impetum reliquo, circulatio facta a minori rumpitur per majorem ; et simile est de aere, quando audiuntur voces æquales, vel inæquales.

10. Ad secundam, dico primo, quod illius lanceæ medius punctus manet in eodem situ, ita ut ejus medius punctus continue sit æque distans a centro. Secundo, dico quod continue ipsius est alius, et alius medius punctus. Tertio, dico quod illa lancea secundum diversas sui partes movetur motibus contrariis, quia secundum ejus medietatem superiorem ascendit per rarefactionem, et secundum aliam descendit.

Ad rationes principales : Ad primam, dico quod isti termini, *motus* et *quies*, sunt ejusdem generis, quia sunt de genere Passionis : nam ad idem Prædicamentum pertinent privatio et habitus ; et sic diceretur, quod sicut iste terminus *lumen* pertinet ad tertiam speciem Qualitatis, ita etiam iste terminus *tenebræ*.

Ad secundam, concedo majorem ; et ita similiter concedo, quod quies in termino *ad quem*, capiendo quietem pro dispositione, secundum quam mobile quiescit, non contrariatur motui, imo solum differunt secundum magis et minus ; sed hoc non obstante, isti termini *motus* et *quies*, contrariantur prædicto modo.

Ad tertiam, dictum est supra in tertio, quod neutro modo, quia forte iste terminus *contraria* est terminus ampliativus.

Ad quartam, negatur consequentia : quia eadem quies, loquendo de rebus, non contrariatur motui sursum, et motui deorsum ; sed tamen iste terminus *motus*, et iste terminus *quies* opponuntur privative sive contrarie, et neuter illorum opponitur alteri eodem modo. Et consimiliter potest dici ad sequentes.

Expliciunt quæstiones quinti libri Physicorum Magistri Joannis Scoti.

FINIS LIBRI QUINTI

quælibet quarta in duas, et sic in infinitum.

Nono, sequeretur, quod in toto non essent plures partes, quam in parte ; consequens est falsum , quia totum habet omnes partes, quas habet sua pars, et cum hoc alias alterius partis. Consequentia probatur : quia infinitis non sunt aliqua plura, et tamen tam in toto, quam in parte sunt infinitæ partes.

Oppositum arguitur per Aristotelem in *isto* 6 *text.* 3. quia nisi continuum esset divisibile in semper divisibilia, ipsum esset compositum ex indivisibilibus, cujus oppositum est probatum prius.

Secundo, arguitur, suppositis definitionibus velocioris *in isto* 6 *text.* 12. datis, quia quolibet motu dato potest dari motus tardior , ut patet de motu sphæræ super polos immobiles ; tunc si aliquod mobile pertranseat aliquod spatium in aliquo tempore, mobile in duplo tardius pertransibit idem spatium in duplo tempore, et medietatem in eodem tempore, et mobile in duplo tardius quam illud pertransibit medietatem medietatis, et sic in infinitum, quod non esset, nisi illud spatium esset divisibile in semper divisibilia.

In ista quæstione sunt tres dubitationes : Prima est, an ista sit concedenda ; *Aliquæ partes continui sunt omnes partes continui.* Secunda, utrum ista sit concedenda de præsenti, *Infinitæ sunt partes continui,* vel etiam *partes continui sunt infinitæ.* Tertia, an ista sit concedenda de possibili, *Continuum potest dividi in infinitum.*

Quantum ad primum, notandum, quod hæc dictio *omnis* sumitur quandoque distributive ; et sic hæc esset falsa : *aliquæ partes continui sunt omnes partes continui,* nisi esset aliquod continuum tale, quod præcise haberet duas partes, quod est impossibile. Alio modo sumitur collective, et tunc denotat terminum communem, cui additur accipi pro majori numero suppositorum contentorum sub illo numero, designando cum hoc quod nullum sit suppositum contentum sub illo termino, nisi sit aliquid multitudinis. Exemplum, si in ista propositione : *omnes Apostoli sunt duodecim*, ly *omnes* accipiatur collective , et tunc sensus est, quod major numerus suppositorum istius termini *Apostoli* est *duodecim*, et cum hoc, quod nullus sit Apostolus, qui non sit de numero illorum duodecim. Tunc in proposito est concedendum de aliquo toto habente infinitas partes, quod aliquæ sunt omnes illius totius : verbi gratia, si aliquod habet præcise quatuor partes, tunc illis signatis, verum est dicere, quod istæ partes sunt omnes partes hujus continui.

Secundo, dico quod de nullo toto habente infinitas partes, verum est dicere, aliquæ partes sunt omnes partes illius totius, quia quibuscumque partibus datis, adhuc sunt aliæ quæ sunt partes illarum partium : et sic patet quod secundum nullum sensum hæc est concedenda, *aliquæ partes continui, sunt omnes partes continui ;* et hoc de prima dubitatione.

De secunda, nota, quod hæc dictio *infinitum* accipitur dupliciter : uno modo 5. *Infinitum sumitur bifariam.*
categorematice ; et sic est terminus privativus oppositus huic termino *finitum* : modo de ratione privativi est significare illud idem negative, quod suum positivum significat affirmative, connotando cum hoc aptitudinem ad suum positivum ; et sic illud, de quo dicitur iste terminus *infinitum*, est extensum sine termino, vel carens terminis, aptum natum tamen esse terminatum.

Verum est tamen, quod licet de ra- *An partes*

continui sint infinitæ, vel e contra ?

tione privativi sit taliter significare, tamen non utimur isto termino *infinitum* categorematice sumpto, nisi quod significet idem, quod ista oratio : *carens termino*. Alio modo sumitur syncategorematice, et tunc quidam sic exponunt, non tantum quin majus ; igitur infinitum. Sed ista expositio non valet, quia tunc sequeretur, quod Chimæra esset infinita ; quia Chimæra non est tanta, quin major, igitur est infinita : et ideo exponitur sic *infinitum*, id est, quodlibet quanto majus, et infinita, id est, quotlibet plura, et quibuslibet plura ; et ita ista : *infinitæ partes sunt in continuo*, significat idem, quod ista oratio : *quotlibet partibus plures partes sunt in continuo* : verum est tamen, quod ad istam expositionem affirmativam sequatur illa negativa reprobata. Nunc ponuntur conclusiones : Prima conclusio : nullæ partes continui sunt infinitæ, sumendo hanc dictionem *infinitum* categorematice ; patet, quia omnes partes continui sunt terminatæ, nec aliquæ sunt extensæ sine termino : igitur omnes sunt finitæ.

Secunda conclusio ; capiendo hanc dictionem *infinitum* syncategorematice, hæc est vera , *infinitæ partes sunt in continuo*, et etiam a parte prædicati, *in continuo sunt infinitæ partes*. Probatur : quia quotlibet partibus continui plures partes sunt in continuo ; igitur infinitæ partes sunt in continuo per descriptionem. Et antecedens apparet : quia quotcumque partes continui signentur secundum veram descriptionem, adhuc possunt signari aliæ, et plures, secundum descriptionem. Secundo, quia in continuo sunt aliquot partes, et non tot, quin plures ; igitur infinitæ. Ex isto sequitur, quod hæc dictio *infinitum* potest æque sumi syncategorematice a parte prædicati, sicut a parte subjecti ; quod tamen multi negant : et hoc de secundo.

Quantum ad tertium, notandum, quod (loquendo in propositionibus de possibili, aut de præterito, aut de futuro) oportet uti duabus regulis, quas multi ponunt universales : Prima regula est ista : *Omnis propositio singularis, vel indefinita de possibili debet poni in esse per unam propositionem de præsenti*, ut ista, Socrates potest currere, ponenda est in *esse* per unam propositionem, et non per plures, scilicet Socrates currit. Secunda regula, quod *In omni propositione de possibili, aut de præterito, vel de futuro, prædicatum appellat suam formam, et non subjectum* ; hoc est dictu, quod talis propositio debet poni in *esse* per unum de consimili prædicato, et non oportet quod per unam de consimili subjecto : et potest exemplificari de ista : *album potest esse nigrum*. Dico tamen quod istæ regulæ sunt modificandæ : Primo, si alterum extremum sit pluralis numeri, non oportet, quod illa propositio ponatur in *esse* per unam de præsenti : verbi gratia, *isti currebant*, ad hoc, quod hæc sit vera, non oportet, quod ista aliquando fuerit vera, *isti currunt* ; sed sufficit, quod hæc una vice fuerit vera, *iste currit* ; et illa alia vice , *iste currit*. Secundo, si alterum extremum sit copulatum, tunc non oportet, quod per unam propositionem ponatur in *esse*, sed per plures, ut ista : *eclipses Solis, et Lunæ fuerunt* , quia nunquam ista fuit vera , *eclipses Solis et Lunæ sunt*. Tertio, quando ab uno extremo propositionis ponitur terminus numeralis, tunc illa ponenda est in *esse* per plures propositiones , et non per unam ; exemplum : ter potavi vinum. Quarto, quando a parte prædicati propositionis ponitur syncategorema, vel aliquod includens syncategorema, tunc non

6. *Regulæ propositionibus de possibili, de præterito, et de futuro.*

oportet, quando illa propositio ponitur in *esse*, quod illud syncategorema maneat sub propria forma a parte prædicati : imo, si illud syncategorema sit signum universale, debet poni in *esse* per plura signa particularia sibi correspondentia : verbi gratia, hæc est possibilis naturaliter, *videbo omne astrum* ; et hæc est impossibilis, *video omne astrum*, ideo illa de futuro debet aliter poni in *esse* per plures propositiones, explicando signum universale per plura signa particularia. Et istis quatuor conditionibus observatis, illæ regulæ sunt universaliter concedendæ.

Et secundum hoc respondetur ad dubitationem ; primo, quod hæc est falsa ; *in infinitas partes potest dividi continuum*, *in semper divisibilia potest dividi continuum*. Causa hujus est, quia si tales propositiones ponerentur in *esse* per unam, vel per plures, oporteret prædicatum salvare sub propria forma per regulam secundam propositam, et semper ista est falsa : *in aliquas partes est divisum continuum*, quia si sit divisum jam non est continuum. Secundo dico, quod hæc est concedenda : *in infinitas partes continuum est divisibile, in semper divisibilia continuum est divisibile* : et probatur inductione. Tertio dico, quod istæ sunt concedendæ : *continuum est divisibile in semper divisibilia* , *continuum est divisibile in infinitum* ; nec oportet quod prædicatum salvetur in propria forma, quando ponitur in *esse*, eo quod prædicatum continet manifeste aliquod syncategorema ; et sic patet, quod continuum est divisibile in semper divisibilia.

Ad rationes. Ad primam, tunc in continuo essent infinitæ partes, concedo, capiendo syntegorematice. Et quando arguitur, vel in actu, aut in potentia, concedo quod sunt infinitæ partes in actu ab invicem distinctæ, licet non in actu ab invicem separatæ ; et hoc intelligit Aristoteles 3. *hujus*, *text*. 67. *et inde*, quando negat partes continui esse infinitas.

Ad secundam, negatur antecedens, nisi una medietas vocetur ultima, aut una tertia, aut una quarta, et sic de aliis. Ad probationem dico, quod *A*, et *B* æque cito venient ad punctum *D*, nec ista consequentia valet : *quamlibet partem spatii pertransivit A prius quam B, igitur omnes partes spatii pertransivit A prius quam B*, quia per antecedens non designatur, nisi quod per quamlibet partem *A* prius pertransivit, quam *B* in aliquo instanti ; modo ex hoc non sequitur, quod prius in aliquo instanti pertransivit omnes partes, quam *B*; quia antecedens est verum, et consequens falsum : sicut non sequitur, *Deus prius creavit Adam, et Noe quam Petrum: igitur in aliquo instanti creavit illos.*

Ad tertiam, concedo casum : et dici- 8.
tur uno modo, quod *B* tangit *A*, secundum superficiem terminantem ipsum *B*, quæ est immediata *A* ; tamen dato, quod non considerentur istæ superficies , dicitur quod nulla esset pars proportionalis, nec hoc est inimaginabile, nisi poneretur quod in continuo solum essent finitæ partes.

Ad quartam, concedo, sumendo categorematice hanc dictionem *infinitum*. Et sic similiter sumendo conclusionem, quod nullæ partes continui sunt infinitæ. Et si quæratur qualiter est hoc, quod Aristoteles *in 3 hujus, text.* 68. concedit numerum esse infinitum, dico quod ipse sic intelligit, quod non est tanta multitudo continui secundum unam discretionem, quin possit esse major multitudo partium continui se-

cundum aliam discretionem ; sed sic non est de magnitudine, quia de facto est maxima magnitudo, quæ potest esse.

Ad quintam, concedo quod infinitis repugnat esse accepta : quia quodlibet eorum seorsum, et separatim sit acceptum secundum distinctionem, infinita tamen bene possunt esse accepta secundum aliam distinctionem.

Ad sextam, negatur consequentia. Ad probationem, negatur quod infinita non possunt pertransiri sumendo ly *infinitum* syncategorematice : quia sic sumendo, isti termini *finitum* et *infinitum*, non sunt oppositi plusquam *omnis* et *aliquis*.

9. Ad septimam, negatur consequentia. Ad probationem : Plures partes, etc. negatur, nisi illæ partes sint æquales, aut majoris quantitatis ; quia duæ quartæ non faciunt majorem extensionem, quam una medietas.

Ad octavam, negatur consequentia. Ad probationem, dico quod, licet sic dividendo, posset concedi, quod sint infinitæ partes ejusdem quantitatis, attamen hoc non contradicit Aristoteli, quia ipse dicit sic, quod accepta aliqua parte continui certæ quantitatis, impossibile est, quod in eodem continuo sint partes infinitæ ejusdem quantitatis, quia tunc totum esset infinitum.

Ad nonam, concedo consequens, quod patet : quia in æquinoctiali non sunt plures partes quam in tempore, in quo pertransitur, scilicet in una die naturali. Item, tot sunt partes in uno parvo circulo versus polum, sicut in circulo arctico, quot etiam in die naturali ; quia cuilibet parti diei naturalis correspondet una pars illius circuli, quæ pertransibitur in illa parte diei, et sic in majori circulo, et in minori non sunt plures partes in uno quam in reliquo, et sic non sunt plures partes in toto quam in parte.

ANNOTATIONES

Nota primo, quod tota difficultas in hac quæstione consistit, an in continuo sint infinitæ partes, et quomodo ? Unde, quidam dicunt, quod plura actu divisa sunt simpliciter plura : cæterum plura actu indivisa, ut abstrahunt a divisione, sunt plura secundum *quid*, et unum simpliciter propter indivisionem. Quare in continuo sunt infinitæ partes secundum *quid*, at non simpliciter ; atque adeo quodlibet continuum potest dici infinitum secundum *quid*, et ponere infinitum secundum *quid*, nulla est repugnantia. Quidam vero dicunt, quod in continuo sunt duplices partes : quædam actuales ; quædam potentiales. Partes actuales dicuntur partes ejusdem quantitatis, et ex numero, et quantitate talium consurgit magnitudo totius. Partes vero potentiales dicuntur partes ejusdem proportionis ; et secundum numerum illarum partium non variatur corpus secundum magnitudinem, et parvitatem, quia tot sunt partes tales in grano milii, vel in millesima parte ejus, quot in toto universo, quia utrobique sunt infinitæ, adeoque secundum hanc sententiam in continuo sunt infinitæ partes potentiales sive ejusdem proportionis, sed non infinitæ actuales sive ejusdem quantitatis. 10.

In continuo sunt duplices partes actuales et potentiales.

Alius est modus dicendi, quod in continuo non sunt partes infinitæ, sed finitæ in infinitum, ita quod nunquam est devenire ad ultimum. Aliter dicit quidam Doctor, quod in continuo non sunt partes infinitæ, nec finitæ numero actu, quia nullum numerum constituunt ; divisio enim continui numerum causat. Nam ex divisione continui causatur numerus, *tertio hujus*. Cum ergo non sint partes divisæ, sequitur quod nullum numerum constituant, et juxta hunc modum dicendi posset responderi ad quartam hujus quæstionis.

In continuo sunt ...

Aliter dicit quidam sic, quod aliquid esse infinitum potest esse dupliciter : primo mo-

Infinitum potest dici ...

do, in *facto esse*, et in *accepto esse*. Secundo modo, in *fieri*, et in *accipiendo*. Primo modo dicitur infinitum, cujus tot sunt accepta, quod non possunt plura accipi ; ut dicatur linea infinita sic, cui nulla potest fieri additio : et hoc modo probat Aristoteles *in 3. hujus text. 42. et inde ad 55.* quod non possit corpus infinitum esse. Secundo modo dicitur infinitum, cujus post aliqua plura accepta, sunt plura, et plura in infinitum ; ita quod accipiendo successive unum post aliud, non est dare terminum. Primum appellatur infinitum in actu ; secundum vero in potentia et in *fieri*. Ulterius dicit, quod divisibile non denominat actum, sed potentiam : quia divisibile dicitur, quod potest dividi, atque adeo continuum non habet partes infinitas in *accepto esse*, quæ constituant infinitum in actu, habet tamen infinitas in *fieri*, et in *accipiendo* unam post aliam, et ideo sufficit quod sit infinitum in potentia.

Nota secundo, quod partes in continuo sunt duplices : quædam sunt æquales in quantitate, vel æqualis quantitatis, sic quod una est æqualis alteri æqualitate quantitatis ; aliæ sunt æquales in proportione, sic quod una est æqualis alteri in proportione, et habent proportionis æqualitatem. Exemplum primi, omnes lineæ bicubitæ, vel tricubitæ sunt ejusdem quantitatis. Exemplum secundi, si primo accipiatur medium quantitatis datæ, postea medium medii, deinde medium alterius medii, atque ita semper accipiatur secundum medietatem; priores partes appellantur partes ejusdem quantitatis, quæ sunt partes determinatæ mensuræ, quæ per ipsarum replicationem possunt reddere totum, et per eas totum ipsum consumitur : verbi gratia, sit una quantitas decem palmorum ; in hoc quanto potest reperiri una certa mensura, quæ reddit certas partes in numero, ut quantitas unius palmi per replicationem ejus, decies reddit determinatas partes in numero ; posteriores vero appellantur partes ejusdem proportionis, et sunt illæ, in quibus non potest reperiri aliqua una mensura certa, per cujus replicationem redduntur omnes illæ partes, et consummatur totum illud secundum duas partes; nam cum illæ partes non sint in numero certo et determinato, imo ponantur communiter infinitæ, et infinito repugnet talis mensura, et talis consummatio, ideo non reperitur ratio mensuræ.

Ideo dicitur communiter, quod continuum est divisibile in infinitas partes ejusdem proportionis, non autem in partes ejusdem quantitatis ; quoniam si aliqua magnitudo quantumcumque magna, dividatur in partes digitales, consumeretur; sed si divideretur continue in partes ejusdem proportionis, nunquam consumeretur, dividendo; vel si dividatur aliquod continuum in duas medietates, vel in duas partes, et ita alia pars in alias duas medietates, et sic in infinitum, nunquam erit devenire ad indivisibile. 12.

Esse in potentia et esse in actu bifariam sumitur.

Nota tertio, quod sicut esse in potentia accipitur dupliciter, ita esse in actu : Primo modo esse in potentia accipitur pro *esse* virtuali, scilicet, pro *esse*, quod habent res in virtute suæ causæ : et res quæ tale *esse* habent, nihil sunt in se, sed habent denominationem a potentia Dei activa, in qua actualiter continentur : et isto modo creaturæ antequam crearentur, erant in potentia. Secundo modo, esse in potentia idem est, quod importare aliqua in actu non distincto, nec determinato : et isto modo dicimus, quod genus importat species in potentia, quia implicite et indeterminate : isto etiam modo totum homogeneum importat partes in potentia, quia indistincte. Similiter actus potest dici dupliciter : uno modo, ut opponitur primæ potentiæ, et isto modo actus idem est, quod in se existere, et esse extra nihil ; et isto modo unaquæque res creata ponitur extra nihil, et in actu, ita quod non est in virtute suæ causæ tantum, et hoc modo partes sunt in continuo, nam continuum constituunt, et ut sic dicunt actum hoc primo modo acceptum, eo quod actu existunt extra nihil. Alio modo esse in actu idem est, quod esse

terminatum, et clausum in sua propria entitate, sic, quod est a quocumque alio separatum, et in propria realitate subsistens ; et hoc modo non sunt in continuo infinitæ partes, scilicet in actu distincto, et determinato. Unde omnia ista sunt vera, scilicet quod partes in continuo sunt actu ens, et quod actu constituunt continuum , et quod sunt actu in continuo : non tamen sequitur, quod sint in actu distincto et determinato, et ideo non possunt constituere actu infinitum.

13. Et si dicas, ante divisionem quælibet pars existit in continuo : ergo ante divisionem habet propriam formam a forma alterius partis distinctam, quia actus est forma, dico quod, licet quælibet pars in continuo ante divisionem habeat formam, non tamen habet eam distincte, quinimo omnes partes concurrunt ad unam formam totalem, quæ est in actu ; sunt autem multæ formæ in potentia, et quando dicitur, quod forma est actus, et actus est forma, dico quod actus distinctus est a forma totali et completa, non tamen a forma partiali, quinimo eo quod est pars, non est actu distincto et determinato , nisi talis pars sit ipsemet actus. Unde, licet una pars vere negetur ab altera, puta,dicendo , hæc non est illa ; non propter hoc sunt distinctæ,sed distinguibiles.

Nota hanc regulam. Nota quarto, pro quibusdam rationibus solvendis in hac materia, quod quando arguitur ab aliquo termino communi supponente confuse tantum respectu alicujus multitudinis ad eumdem terminum, supponente personaliter respectu alicujus magnitudinis, non est bona consequentia , quoniam committitur fallacia figuræ dictionis. Quod declaratur in hac ratione : solet enim probari a quibusdam, quod multitudo non possit crescere in infinitum:quoniam si sic, tunc ultra omnem multitudinem finitam datam,esset dare finitam majorem;sed multitudo major omni multitudine finita est multitudo infinita ; ergo si ultra omnem multitudinem finitam datam, esset dare multitudinem finitam majorem, sequeretur, quod aliqua multitudo finita esset multitudo infinita , quod est impossibile. Quod autem ultra omnem multitudinem finitam datam, esset dare multitudinem finitam majorem, si multitudo crescere posset in infinitum, patet, quia quælibet singularis hujus universalis esset vera ; nam ultra hanc multitudinem finitam datam, esset dare multitudinem majorem finitam, et ultra istam,aliam majorem,et sic in infinitum.

Ad istam rationem respondetur, quod hic est fallacia figuræ dictionis, quoniam in majori iste terminus *multitudo* in prædicato primæ propositionis supponit confuse tantum, et dicit *quale quid* ; in minori autem propositione supponit tantum determinate respectu ejusdem multitudinis importatæ per signum universale, et ideo mutatur, *quale quid* in *hoc aliquid.*

Nota postremo, quod continuum esse divisibile in infinitum, non est habere infinitas partes simul actu categorematice, neque habere infinitas partes in potentia, ita quod per divisionem tales partes de novo fiant. Divisio enim non producit de novo aliquam quantitatem, sed est habere infinitas partes syncategorematice, id est, non tot, quin plures; quia non in tot potest dividi, quin in plures dividi possit : et hoc solet dici habere infinitas partes in potentia. Ex his sequitur, quod, cum continuum componatur ex partibus divisibilibus, ut probatum est in præcedenti quæstione, erit etiam divisibile in tales partes ; unumquodque enim dividitur in ea, ex quibus componitur : et cum ipsæ tales partes eamdem rationem habeant, quia sunt continuæ, rursus erunt divisibiles in partes, ex quibus unaquæque pars componitur, quæ partes adhuc sunt continuæ, et per consequens divisibiles in partes continuas, ex quibus componuntur, et sic in infinitum ; ergo quot partes a continuo separes,remanent divisibiles, atque adeo continuum est divisibile in semper divisibilia.

QUÆSTIO III

Utrum in continuo sint aliquæ res indivisibiles, ut punctus

Aristot. *Lic. cap.* 1. *et* 8. *Physic. cap.* 8. *et* 3. *Metaph. cap.* 5. Themist. Averroes. et alii interpretes 6 *Physic.* D. Thom. *lect.* 1. *et* 3. *Metaph. lect.* 13. *et opusc.* 36. Alensis 3. *Met. cap.* 5. Teoph. 3. *de Anim. ad text.* 25. Scotus *in* 2. *disp* 1. *quæst.* 3. *et dist.* 2. *quæst.* 9. Capreol. *dist.* 2. *quæst.* 1. *art.* 3. Hispalen. *quæst.* 2. *art.* 4. Durand. *quæst.* 4. Occham *in logica cap. de quantitate, in tract. de Eucharistia cap.* 1. *et* 2. *et quodl.* 1. *quæst.* 9. Cajetan. 3. *part. quæst.* 4. *art.* 2. *et cap. de quantitate.* Sotus *in prædicamento de quantitate.* Suarez *tom.* 2. *Met. disp.* 40- *sect.* 5. *num.* 28. Conimbric. 4. *Physic. cap.* 2. *quæst.* 1. Ruvius *tract. de comp. continui n.* 7. *et sequent.* Compluten. *disput.* 25. *quæst.* 1. Fuente *quæst.* 1. *diffic.* 1.

1. ARGUITUR quod non: quia si fiat divisio lineæ super punctum continuantem; tunc quæro, utrum punctus continuans vadat ad unam partem, vel ad aliam, vel corrumpatur, vel vadat ad utramque. Non ad unam partem, nec aliam; quia nulla est ratio quare potius iret ad hanc partem quam ad illam, ex quo super ipso æqualiter fiat divisio. Non ad utramque, quia jam esset in diversis locis, quod est impossibile. Si dicatur, quod corrumpatur, hoc est falsum; quia ponamus, quod illa linea sit linea materiæ primæ: modo materia prima est ingenerabilis, et incorruptibilis, ut patet *primo hujus*.

Secundo, circumscribatur per potentiam divinam, vel imaginationem punctus terminans aliquam lineam; tunc quæro utrum linea sit finita, vel infinita: non infinita, quia prius erat finita, et non est sibi aliquid additum, nec est rarefacta: igitur nunc non est infinita. Si dicatur, quod sit finita, tunc vel finitur per punctum alium a præcedenti, vel non. Si sic; igitur illa duo puncta erant immediata, scilicet, punctus circumscriptus, et iste. Si non; igitur frustra ponebatur punctus terminans ad terminandum lineam, ex quo seipsa est terminata.

Tertio, sequeretur quod indivisibile moveretur localiter; consequens est falsum, ut patet *in isto sexto, text.* 87. Consequentia probatur: quia moto corpore moventur omnia, quæ sunt in corpore: modo punctus est in corpore; ergo, etc. Nec valet, si dicatur, quod indivisibile potest moveri per accidens, licet non per se, quia omnes rationes Aristotelis quibus probat, quod indivisibile non movetur, æque probant, quod non movetur per accidens, sicut quod non movetur per se, sicut est illa: *omne quod movetur est partim in termino* a quo, *et partim in termino* ad quem.

Quarto, si in continuo sit aliquis punctus, vel hoc est ad continuandum, vel ad terminandum: non ad continuandum, quia circumscriptis omnibus punctis continuantibus alicujus lineæ, quæro utrum aliquid lineæ remaneat vel non. Si sic; igitur aliquid esset linea, in quo non esset punctus. Si non, igitur linea non esset aliud præter illa puncta continuantia; et per consequens illa linea componebatur ex illis punctis. Nec ad terminandum, quia quantitati competit, quod sit seipsa terminata, vel interminata. 2.

Quinto, sequeretur, quod quodlibet continuum esset infinite perfectum, quia in quolibet continuo essent infinita puncta, quorum quodlibet esset certæ perfectionis; modo ex infinitis perfectionibus compositis resultat unum infinitum perfectum.

Sexto, quia vel punctus esset substantia, vel accidens: non substantia; quia nec materia, nec forma, nec compositum, ut patet inducendo; nec accidens, quia omne accidens habet subjectum sibi adæquatum; sed punctus non ha-

bet hujusmodi subjectum, quia vel illud subjectum esset accidens, et tunc quæreretur de subjecto illius accidentis, et sic in infinitum procederetur. Si substantia, hoc est falsum, ut faciliter potest deduci, quia nec materia, nec forma, nec compositum.

3. Septimo, sequeretur quod continuum esset compositum ex indivisibilibus; consequens est falsum et probatum est 6. *hujus, quæst.* 1. Consequentia probatur: quia in linea est dare punctum maxime remotum, scilicet punctum in extremo lineæ remotiori: igitur similiter est dare punctum propinquissimum; tunc igitur vel inter punctum terminantem, et punctum sibi propinquissimum est aliquod intermedium, vel nullum: si aliquod, cum illud non sit nisi linea, vel punctus, sequitur quod punctus datus non erat propinquissimus; si nullum, igitur illa puncta erant immediata, et per consequens ex ipsis componitur continuum. Confirmatur consequentia, quia vel inter punctum terminantem, et omnia alia puncta est aliquod intermedium, vel non; si aliquod, cum illud non sit nisi punctus vel linea, et in qualibet linea sint puncta, sequitur quod non omnia puncta præter terminantem erant accepta, quod est contra positum. Si nullum, tunc sequitur, quod punctus terminans sit immediatus. Secundo confirmatur consequentia: quia si sint duæ sphæræ immediate se tangentes secundum convexum, tunc in linea recta terminante per locum contactus erunt duo puncta immediata; igitur ex illis componitur continuum. Tertio confirmatur; quia puncta, quæ sunt in continuo, vel sunt continua, vel contigua, vel se consequentia: non continua, quia ipsorum non sunt aliqua ultima, etc. ut deducit Aristoteles *in isto* 6. *text.* 1. *et* 2. Confirmatur quarto; si in continuo sunt aliqua puncta, sequitur, quod si punctus flueret, vel etiam si separatum moveretur super planum, quod tunc describeret lineam compositam ex punctis.

Octavo, ad principale arguitur: sequeretur, quod aliquo moto infinita velocitate, aliquid aliud moveretur velocius; consequens est impossibile, quia ex quo velocitas est infinita, non potest dari velocitas major. Consequentia probatur, quia si esset unus punctus infinitus in vacuo, ille moveretur infinita velocitate, quia non haberet resistentiam, et tamen aliquid aliud moveretur velocius, ut si unum corpus grave simplex ibidem poneretur; quia in corpore gravi sunt infinities infinitæ tantæ gravitates. 4.

Nono sequeretur, quod unus punctus alteraret unum magnum corpus extensum, sicut unam magnam sphæram; consequens est falsum, quia agens naturale quanto est minoris virtutis, cæteris paribus, tanto ad minorem distantiam sufficit agere: igitur si omnino careat magnitudine, ad nullam distantiam aget; sed punctus caret magnitudine, igitur punctus non alterabit aliquod corpus. Consequentia probatur: quia si punctus poneretur in centro unius sphæræ remisse frigidæ, et ille punctus esset summe calidus, tunc alteraret punctum post punctum, donec totum corpus esset alteratum.

Oppositum arguitur ex Aristotele *in isto sexto, text.* 1. *et inde*, qui in pluribus locis ponit tam puncta, quam instantia. Secundo, patet per definitionem puncti, quia *punctus est, cujus pars non est habens positionem in continuo.*

De ista quæstione sunt duæ opiniones oppositæ, quarum prima (a) ponit, quod *Opinio plex de*

ibili-n con-uo. in continuo non est aliqua res indivisibilis, imo, quod nulla res mundi est indivisibilis, nisi intellectus, substantiæ separatæ, et actus intelligendi ; et istam opinionem probant rationes ante oppositum. Notandum, quod isti sunt diversificati in salvando dicta Mathematicorum et Aristotelis, qui ponunt puncta esse. Nam quidam dicunt, quod omnes istæ propositiones sunt falsæ, *punctus est*, *linea est*, *longitudo est*, et cætera ; nam in omnibus istis est aliquis terminorum, qui pro nullo supponunt. Ideo dicunt, quod propositiones Mathematicæ, et quædam, quas Aristoteles ponit *in isto* 6. solum sunt intelligendæ conditionaliter. Alii dicunt, quod non oportet hanc esse veram, *punctus est* ; sed ad intentionem Mathematici sufficit imaginabile esse punctum esse, quia dicit Commentator 3. *Metaph. comm*. 60. quod propositiones Mathematicæ sunt in capitulo propositionum imaginabilium. Alii dicunt, salvando ista dicta, et supponendo, quod iste terminus *punctus* sit terminus privativus, et ideo sicut iste terminus *magnitudo*, supponit pro corpore connotando extensionem, ita iste terminus *punctus* supponit pro corpore non connotando extensionem ; sed supponit pro corpore secundum quod concipitur sub isto conceptu, quod est terminus distantiæ, vel magnitudinis : et isto modo quælibet res mundi potest dici punctus, quemadmodum Astrologus volens mensurare distantiam inter duas stellas, quamlibet illarum stellarum vocat punctum.

5. Secunda opinio est contraria præcedenti, et ponit quod in continuo sunt partes indivisibiles sicut puncta, ita ut duplicia sint puncta : quædam terminantia lineam, et sunt in extremitatibus lineæ. Alia sunt continuantia, super quæ fit divisio lineæ ; nam inter duo puncta non potest fieri divisio, quia jam illa puncta fuissent immediata, et ex eis componeretur continuum.

Ista positio probatur : nam si anima intellectiva ponatur super aliquam magnitudinem, ita ut sit in uno loco, et non in pluribus, tunc quæro, utrum animæ intellectivæ correspondeat portio divisibilis illius magnitudinis, aut indivisibilis. Si divisibilis, igitur indivisibile est æquale divisibili, quod est impossibile, quia jam indivisibile esset divisibile, quod implicat. Consequentia probatur, quia illa sunt æqualia, quorum unum supponitur alteri, nec excedit ipsum, nec exceditur ab ipso : sed indivisibile, scilicet intellectus, superponitur parti divisibili magnitudinis, quæ sibi correspondet. Et si dicatur quod sibi correspondet portio indivisibilis, habetur propositum, quod in magnitudine est aliquod indivisibile, et illud voco punctum.

Secundo, aliqua est superficies indivisibilis secundum profundum ; igitur 6.
aliquis est punctus indivisibilis. Consequentia tenet, quia de superficie, linea, et puncto est idem judicium, quia negantes unum, negant et reliquum. Antecedens probatur ; et sit ignis unus punctus summe calidus, qui debeat agere in aliquod passum ; tunc iste ignis agit in passum secundum partes applicatas passo, et non secundum omnes partes in profundo, ut probatum fuit in 3. *hujus, quæst*. 4. igitur agit secundum aliquam partem, et non nisi secundum superficiem indivisibilem approximatam passo : igitur aliqua est superficies indivisibilis. Minor probatur : quia pars infra illam superficiem non potest agere in passum distans, nisi agendo per partem intermediam : modo hoc est impos-

sibile, quia illa assimilata sibi. Nec valet si dicatur, quod ignis agit secundum aliquam sui partem in illud passum, tamen secundum nullam totam partem ; quia contra, iste ignis agit in illud passum, et non agit primo in ipsum, quia non quælibet pars ignis agit in ipsum ; igitur ille ignis agit per aliquid sui, quod agit primo. Consequentia tenet per Aristotelem 5. *hujus, text.* 1. quia illud quod movetur non primo, denominatur motum ratione partis, quæ primo movetur.

Tertio, sequeretur, quod aliqua corpora nunc essent contigua, et postea continua, non facta mutatione ; consequens est falsum. Probatur consequentia, posito quod sint duo corpora contigua immediata, ita ut sine motu locali alterante, positione partium fiant continua, tunc ista corpora sunt continua, quæ prius erant contigua, et tamen nulla est mutatio facta, nisi quod corruptæ sunt duæ superficies terminantes : igitur si non ponerentur hujusmodi superficies, nulla est ibi mutatio facta.

7 Quarto, potest argui de visibili opaco, quod videtur, cujus nulla pars in profundo videtur : igitur sequitur quod sola superficies videtur, et per consequens aliqua est superficies indivisibilis.

Quinto, quia aliter multæ propositiones Mathematicæ, quæ sunt demonstratæ, vel quæ sunt principia demonstrationis, essent falsæ, quod non est concedendum ; et sic patent quæstionis opiniones.

Ideo sit conclusio : Aliquis est punctus materiæ primæ, et aliquis formæ substantialis, et aliquis est punctus qualitatis, et aliquis compositus ex materia, et forma. Probatur, quia aliquis est punctus, per præcedentem conclusionem : vel igitur ille est punctus quantitatis, vel materiæ, vel formæ, aut qualitatis, et sic de aliis, et quocumque dato, sequitur quodlibet aliorum ; quia si sit punctus materiæ, sequitur quod sit punctus formæ ipsam informantis ; et si est punctus formæ, sequitur quod est punctus qualitatis, quia non est dare formam substantialem sine qualitatibus, quæ ipsam naturaliter consequuntur. Item, si sit punctus quantitatis, sequitur (cum quantitas non possit esse separata a materia, nec etiam punctum quantitatis) quod est punctus materiæ correspondens illi puncto quantitatis; et sic quocumque dato, sequitur reliquum.

In quo bet con nuo su infinit lineæ.

Tertia conclusio : Est aliqua linea indivisibilis secundum latum, et secundum profundum : imo in quolibet continuo sunt lineæ infinitæ. Probatur ex prima conclusione. Secundo, quia si columna rotunda poneretur super planum, ipsa tangeret planum : non primo, quia non secundum quamlibet partem ejus igitur tangit planum secundum aliquam partem, quæ tangit ipsum primo, et illa pars non est nisi linea indivisibilis. Minor patet, quia si illa pars esset divisibilis, jam aliqua pars esset circulata, vel columna non esset perfecte rotunda, quod est contra positum.

Quarta conclusio : Aliqua est superficies longa, et lata, indivisibilis tamen secundum profundum. Probatur, quia nisi ita esset, sequeretur quod quando duo corpora tangerent se, quod unum penetraret reliquum. Consequens est falsum, ut patet 4. hujus, text. 53. et 55. Consequentia probatur, quia vel tangerent se secundum superficies indivisibiles, et habetur propositum ; vel secundum partes in profundo, et habetur consequens.

8. Ex quibus sequitur, quod sicut aliquis est punctus compositus ex materia et forma, ita etiam est aliqua linea composita ex materia et forma, et cum hoc etiam aliqua superficies. Et si objiciatur : tunc sequeretur quod punctus esset divisibilis, quia posset dividi in materiam, et formam ; respondetur, quod non est inconveniens punctum dividi in partes essentiales, sicut in materiam, et formam : tamen non est divisibilis in partes quantitativas.

Punctus est divisibilis in partes essentiales.

Contra primam conclusionem arguitur : quia si in continuo esset aliquis punctus indivisibilis, sequeretur quod punctus esset divisibilis, vel quod materia prima esset generabilis. Prima pars consequentis implicat contradictionem. Et secunda est falsa, ut patet primo hujus, text. 82. Consequentia probatur ; et capiatur una linea materiæ primæ, quæ dividatur super punctum continuans, quia impossibile est ipsam dividi inter duo puncta, nisi puncta sint immediata. Tunc igitur ille punctus continuans, vel vadit ad unam partem, vel ad aliam ; et hoc non, quia qua ratione, etc, sicut argutum est ad principale : vel corrumpitur, et habetur propositum, quod materia prima est corruptibilis. Respondetur ab aliquibus, quod non est inconveniens unum punctum materiæ primæ corrumpi, vel unam superficiem, vel lineam, quia propter hoc non minuitur materia prima. Aliter respondetur. Pro quo præmittitur, quod materia prima, quantum est ex parte sui, non determinat sibi aliquam quantitatem, imo (sicut patuit primo hujus) non repugnat sibi, quod condensetur usque ad indivisibile, aut extendatur ad quantitatem cœli. Secundo, supponitur, quod quando linea formæ dividitur, tunc corrumpitur punctus continuans, et generantur duo puncta de novo terminantia partes lineæ divisæ. Tertio, supponitur quod non potest dividi linea materiæ primæ, nisi cum hoc dividatur linea formæ, quia impossibile est materiam esse sine forma. Ex quibus patet, quod quando linea materiæ dividitur, tunc punctus formæ supra quem fit divisio corrumpitur, et generantur duo puncta terminantia ; ita dico quod ex puncto materiæ, super quem fit divisio, fiunt duo puncta terminantia, correspondentia illis duobus punctis formæ, quorum unus vadit ad unam partem lineæ divisæ, et alter ad aliam. Tertio modo respondetur, quod ex illo puncto continuante fit portio divisibilis materiæ, scilicet portio lineæ, cujus una pars vadit ad unam partem, et alia ad alteram : nec hoc est inconveniens, cum materia de sui natura sit quantumlibet divisibilis : et sicut dicitur de divisione lineæ super punctum, ita conformiter diceretur de divisione superficiei super lineam.

Materia prima non determinat sibi aliquam quantitatem.

Ad rationes principales. Ad primam dicitur, quod punctus continuans corrumpitur, si sit linea formæ, vel qualitatis ; et duo puncta de novo generantur : sed si sit linea materiæ, tunc ille punctus efficitur portio divisibilis, vel saltem fit duo puncta, quorum unum vadit ad unam partem, et aliud ad aliam. 9.

Ad secundam, dico quod hoc non est possibile, nisi altero duorum modorum, scilicet quod vel portio lineæ destruatur. Et tunc residuum remanet terminatum puncto terminante, quod non erat immediatum primo puncto, sed portio divisibilis resecata erat intermedia. Vel quod si punctus terminans auferatur, vel corrumpatur, oportet quod unus alter de novo generetur. Alii dicunt, ad-

mittendo simpliciter, quod punctus terminans potest removeri. Et tunc dicunt, quod linea remanet terminata seipsa, nec ex hoc sequitur, quod frustra ponitur punctus terminans.

Ad tertiam, sequeretur quod indivisibile, etc. De hoc fiet quæstio postea, tamen pro nunc concedo consequens. Ad probationem, omne quod movetur, partim est, etc. si intelligatur, quod habeat unam partem in uno loco, qui est terminus *a quo*, et aliam in alio, qui est terminus *ad quem;* illa major est falsa; sed si intelligatur, quod omne quod movetur, est in aliquo loco, vel situ, qui respective dicitur terminus *a quo*, et cum hoc terminus *ad quem*, tunc concedo; modo sic est in proposito, quod indivisibile bene est partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*; et istud magis declarabitur postea.

10 Ad quartam, dico quod utroque modo. Et quando dicitur: non ad terminandum, etc. dico quod imo, quia quantitas est seipsa terminata, scilicet seipsa, vel parte sui: modo punctus est pars quantitatis, ideo ex quo terminatur puncto, parte sui terminatur. Ex quo patet, quod ista divisio non est sufficiens: omnis pars alicujus totius est quantitativa, vel essentialis, supposito quod quantitas sit res distincta a substantia, et qualitate. Tunc enim punctus non esset pars quantitativa, nisi valde improprie; nec esset pars essentialis, et eodem modo de puncto composito ex materia, et forma.

Ad quintam negatur consequentia. Ad probationem dico, quod non sequitur, in continuo sunt infinita puncta, quorum quodlibet est perfectum, vel perfectio: igitur quodlibet continuum est infinite perfectum; quia debet addi in antecedente, in continuo sunt infinita, quorum quodlibet est perfectionis aliquantæ æqualis, vel major, alicui perfectioni datæ: igitur continuum est infinite perfectum; sed modo antecedens est falsum, quia punctum non est aliquantæ perfectionis, sed indivisibilis.

Ad sextam dico, quod utroque modo. Ad probationem dico, quod est punctus tam materiæ quam formæ, vel qualitatis, cujus subjectum adæquatum est punctus indivisibilis materiæ primæ. Similiter punctus compositus ex materia et forma.

Ad septimam, negatur consequentia: imo inter quælibet duo puncta est linea media in eodem corpore continuo. Et hoc dico notabiliter, quia in discontinuis possunt esse puncta immediata. Item, inter quascumque duas lineas est superficies media, et inter quaslibet duas superficies corpus medium. Ad probationem, est dare punctum maxime remotum, concedo: igitur maxime propinquum; negatur consequentia.

Ad confirmationem, si linea recta 11. transeat per duas sphæras se contingentes, dico, quod si illæ sphæræ sint discontinuæ, non est inconveniens, quod puncta contactus sint immediata; et tamen linea per illas sphæras transiens non esset continua, quia si fuerit linea, una necesse est illas sphæras esse connuas.

Ad secundam confirmationem, vel inter punctum, etc. dico, quod inter punctum terminantem, et quodlibet aliud est linea media. Vel si formetur ratio sic; vel inter punctum terminantem, et omnia alia, est aliquod intermedium, vel nihil. Respondetur distinguendo, quia vel accipis hoc signum, *omne*, collective, vel distributive: si distributive, tunc concedo, quod inter punctum terminantem, et omnia alia est aliquod medium, scilicet linea; sed si accipia-

tur collective, dico quod non , quia nulla sunt omnia alia puncta a puncto terminante, ut patet in præcedenti quæstione ; signum autem universale collective sumptum non potest addi termino communi habenti infinita supposita.

Ad aliam, dico quod nullo modo ; quia non haberent inter se ordinem situs aliquo modo.

Ad octavum principale, negatur consequentia. Ad probationem, concedo ad imaginationem, quod si punctus gravitatis poneretur in vacuo, vel non moveretur , vel moveretur subito ; et dico quod supposito, quod esset unum grave infinitum juxta positum, ipsum non moveretur velocius ; nam in vacuo grave simplex non moveretur velocius, quam faceret quarta pars ejus, si esset separata.

Ad nonam, negatur consequentia ; quia propter multitudinem agentium approximatorum statim corrumperetur.

ANNOTATIONES

12. *Punctus sumitur bifariam.* (a) *Prima ponit, quod in continuo non est aliqua res indivisibilis.* Nota, quod tenentes istam opinionem dicunt, quod duplex est usus hujus nominis *punctus*, et uterque conveniens. Unus est usus Mathematicus, et est fictus per imaginationem. Alius est usus naturalis, prout hoc nomen *punctus* habet in re correspondentiam, ita quod supponit pro aliqua re. Usus itaque Mathematicus est, considerando, quod inter partes lineæ sibi invicem continuas sit res indivisibilis, ad quam partes lineæ terminantur, qui vocatur punctus, et quod etiam cujuslibet lineæ finitæ extremitas sit res indivisibilis, quæ vocatur punctus : et ita similiter imaginatur, quod inter partes superficiei sit longitudo indivisibilis secundum latitudinem et profunditatem, ad quam partes superficiei sibi invicem continuæ copulantur, et quod hoc vocetur linea. Et ita imaginatur de superficie inter partes corporis ad invicem continuas. Et valde bene possibile est quod secundum tales fictas imaginationes imponantur nomina ad significandum, quæ tamen pro nulla re supponunt, sicut est hoc nomen *vacuum*, vel hoc nomen *chimæra* ; et tunc sicut dicimus chimæram nihil esse secundum talem significationem, de virtute sermonis, ita dicitur, quod punctus nihil est, atque adeo negantur omnes propositiones affirmativæ, quibus dicitur, *punctus est in linea, punctus est centrum circuli, punctus est terminus lineæ, punctus est indivisibilis*, quia omnes de rigore sermonis sunt falsæ. Similiter negarentur istæ : *locus est superficies corporis : linea est longitudo*, etc. Sicut etiam ista est falsa; *Vacuum est locus privatus corpore.*

Secundo dicunt, quod, hoc non obstante, hæc oratio, *locus privatus corpore*, et hæc *longitudo sine latitudine, et profunditate*, sunt bonæ descriptiones hujus nominis *vacuum* , et hujus nominis *linea.* Et si dicatur : igitur male negabas istas propositiones, *linea est longitudo sine latitudine*, etc. *vacuum est locus privatus corpore* ; quoniam vera descriptio debet prædicari de descripto vere. Respondent, quod bona descriptio dicens *quid rei*, debet prædicari de descripto vere ; sed bona descriptio declarans solum *quid nominis*, non prædicatur vere de descripto mediante hoc verbo *est*, si descriptum pro nulla re supponat ; conceditur tamen vere prædicari de descripto ad hunc sensum : *Vacuum est locus privatus corpore*, id est, hoc nomen *vacuum* omnia ea significat et connotat, quæ significat et connotat illa oratio, *locus privatus corpore.* Sic etiam *linea est longitudo*, etc. id est, hoc nomen *linea* omnia eadem significat et connotat, quæ hæc oratio, *longitudo sine latitudine.* 13.

Et hanc sententiam confirmant auctoritate Commentatoris, qui 3. hujus, com. 60. dicit, quod Mathematicus potest uti talibus fictis imaginationibus, et quod propositiones Mathematicæ sunt in capitulo propositionum imaginabilium, quæ sunt quasi fundamenta Geometriæ, absque hoc, quod sit

ita in re. Dicit etiam Commentator quo Mathematici possunt ponere mensuram majorem cœlo, cum non sit differentia inter magnum, et parvum in eo quo indigent.

14. Et si dicatur; si tales propositiones de virtute sermonis sunt falsæ, et illæ sunt fundamenta Geometriæ, sequitur quod fundamenta Geometriæ sunt falsa; atque ita per ea non potest aliqua conclusio demonstrari, quia quamvis ex falsis sequatur verum, tamen nunquam ex falsis potest demonstrari verum, saltem ostensive, ut patet 1. Posteriorum, text. 10. Respondent, quod nunquam Mathematicus supponit aliquod falsum; atque adeo non est verum, quod Mathematicus supponat aliquam magnitudinem esse majorem cœlo, sed solum supponit quod imaginari possumus magnitudinem majorem cœlo. Minor probatur: in prima conclusione Geometriæ dicitur, quod super omnem lineam datam contingit triangulum æquilaterum constituere, et non esset vera de virtute sermonis; quia si poneretur diametralis totius mundi, non posset super eam triangulus æquilaterus collocari, nisi esset magnitudo extra cœlum; igitur Mathematicus non ponit talem propositionem secundum intellectum categoricum, sed secundum intellectum hypotheticum, scilicet, quod si esset tanta magnitudo, quantam possemus imaginari, tunc super omnem lineam finitam datam contingeret triangulum æquilaterum collocare; tamen Mathematicus scribit illas propositiones, et conclusiones categorice propter breviloquium.

Tertio, dicunt quod hoc nomen *punctus* secundum usum naturalem, est nomen privativum, quod patet 3. de Anima, text. 15. ubi dicit Aristoteles quod punctus est omnis divisio, et sic indivisibile nominatur, sicut privatio, et ipse vocat punctum, aut instans divisionem; quia linea intelligitur dividi per punctum, et Commentator exponendo dictum Aristotelis dicit, quod punctum significat privationem divisibilitatis in magnitudine.

Quarto, dicunt, quod nomen privativum requirit in sua significatione substratum, et circa illud substratum significat, vel connotat carentiam alicujus dispositionis; et sic significat, vel connotat illam dispositionem negative: modo in significatione hujus termini *punctus*, magnitudo est substratum, et divisibilitas est dispositio, quam hoc nomen *punctus* significat negative circa hujusmodi magnitudinem, ita ut punctus significet carentiam divisibilitatis, vel negationem divisibilitatis in magnitudine. Quod bifariam intelligi potest: uno modo, quod hoc nomen *punctus* significet simpliciter non divisibilitatem in magnitudine; et hoc non est verum, quia tunc punctus nihil esset, cum nulla sit magnitudo carens divisibilitate. Alio modo potest intelligi, quod hoc nomen *punctus* significet negationem divisibilitatis in magnitudine, non simpliciter, sed divisibilitatis distributive in ejus partes quantitativas, per hoc nomen *totum* sumptum distributive; et sic debet intelligi significatio hujus nominis *punctus*, ita quod significatio puncti explicetur per istam orationem: *magnitudo, et nulla tota magnitudo*. Similiter, significatio instantis explicetur per hanc orationem: *tempus, et nullum totum tempus*, et ideo quidquid attribuitur isti subjecto *magnitudo, et nulla tota magnitudo*, potest attribui huic nomini *punctus*; verbi gratia, aliqua magnitudo est extremum magnitudinis finitæ, et nulla tota magnitudo est extremum ejus: igitur punctus dicitur esse extremum ejus. Similiter, temporis finiti aliquod tempus est principium, et tamen nullum totum tempus est ejus principium; igitur dicimus quod instans est ejus principium; et ita similiter de fine. 15.

16. Quinto, dicunt, quod ista nomina, *corpus, superficies, linea*, et *punctus*, pro eadem re supponunt, quæ est divisibilis secundum longum, latum, et profundum; secundum enim quod intelligitur divisibilis, et mensurabilis secundum triplicem diametrum, ut dicitur 3. Cœli, text. 13.

illa magnitudo vocatur corpus : sed vocatur superficies, secundum quod intelligitur divisibilis, et mensurabilis secundum duplicem diametrum, circumscripta divisibilitate, vel mensurabilitate secundum tertium diametrum. Dico circumscripta secundum intellectum, verbi gratia, quando mensuramus pannum secundum longitudinem non mensurando latitudinem, vel profunditatem, pannus, ut sic, habet rationem lineæ ; sed quando mensuramus ipsum secundum longitudinem, et latitudinem, sic habet rationem superficiei. Et si cum hoc addamus mensuram profunditatis, scilicet spissitudinis ejus, tunc ut sic conveniret sibi ratio corporis, ita ut quando proprie volumus loqui de linea, superficie, et corpore, tunc si sunt aliqua prædicata, quæ conveniant huic subjecto *totum corpus*, vel *tota magnitudo*, prout hæc dictio *totum* distribuit partes secundum triplicem divisionem ; tunc illud prædicatum debet attribui huic nomini *corpus* ; si vero prædicatum conveniat magnitudini toti prout hoc nomen *totum* distribuit partes secundum duplicem dimensionem, tunc proprie non debet attribui huic nomini *corpus*, sed huic nomini *superficies* ; verbi gratia, unum corpus tangit aliud corpus secundum se totum, prout hoc nomen *totum* distribuit solummodo partes divisas secundum longitudinem, et latitudinem, quia tangit quamlibet earum, sed non tangit corpus secundum se totum, prout hoc nomen *totum* distribuit partes secundum trinam dimensionem, quia non secundum profunditatem, imo si solum tangeret primam medietatem et non secundam ; vel primam tertiam, et non alias duas, vel primam centesimam, et non aliam aliarum, et sic in infinitum ; illud corpus non diceretur tangere alterum corpus, nisi secundum superficiem.

17. Et ex hoc inferunt, quod quia locus non dicitur locus proprius, nisi in quantum tangit locatum, ideo Aristoteles non dixit, quod locus esset corpus, sed quod locus esset superficies ; sed tamen non debet negari simpliciter, quod corpus sit locus proprius ; sed debet dici, quod quamvis corpus sit locus proprius, tamen non dicitur locus proprius secundum illam rationem, secundum quam dicitur corpus, sed secundum illam rationem, secundum quam dicitur superficies ; sicut, licet Socrates sit homo et albus, tamen non dicitur homo secundum illam rationem, secundum quam dicitur albus, sed secundum aliam rationem.

Hæc opinio, licet sit satis apparens, est tamen aperte contra intentionem Philosophi, sicut patet per totum istum sextum ; non enim videtur quare Philosophus fecisset tantam difficultatem de indivisibilibus, nisi essent aliqua talia ; suffecisset enim ostendere, quod nulla sunt indivisibilia, quod tamen non facit ; imo dicit manifestum esse, quod in tempore est aliquod indivisibile, quod dicimus esse ipsum *nunc*, et manifestum est ex his, quæ dicta sunt, quod in ipso *nunc* nihil moveatur. Teneatur ergo sententia Scoti in hac quæstione quæ est sententia omnium Peripateticorum. Vide Scotum in 2. dist. 2. quæst. 9. sub. lit. L, §. Ad secundam probationem.

QUÆSTIO IV

Utrum definitiones velocioris, *quas ponit Aristoteles in isto* 6. *sint bonæ*

Aristot. c. 2. *text*, 12. Averr. *ibid* et alii interpretes. D. Thom. *lect* 3. Alb. *tract*. 1. c. 3. Suar. *tom*. 2. *Met. disp*. 50. *sect* 9. *n*. 6. Conimbr. et Ruvius *in expositione*, *cap*. 2. Roccus *in Paraphrasi*, *cap* 2.

Arguitur quod non : quia prima definitio dicit, quod velocius est, quod in eodem tempore pertransit majus, quod si ita esset, tunc sequeretur, quod ultima sphæra non moveretur velocius, quam orbis Lunæ. Consequens est falsum. Consequentia probatur : quia ultima sphæra, et orbis Lunæ transeunt æquale spatium in eodem tempore, quia 1.

in eodem tempore circumeunt omnia.

Secundo, quia velocius in eodem tempore pertransit æquale ; igitur non pertransit majus. Consequentia tenet ; aliter enim spatium esset majus,et æquale. Consequentia probatur, posito quod aliquod mobile moveatur super aliquod spatium, ita ut continue per mobile spatium rarefiat, ita ut in fine totum spatium sit rarefactum ad duplum, et moveatur unum aliud velocitate dupla, spatio non rarefacto ; tunc istud movetur in duplo velocius, et tamen spatium pertransitum ab uno est præcise æquale spatio pertransito ab alio : igitur velocius in eodem tempore pertransit præcise æquale.

Tertio, moveatur mobile duplo velocius per aliquod spatium ad aliquem terminum, et ab eodem termino revertatur ad terminum unde venit ; tunc istud movetur in duplo velocius per casum, et tamen pertransit præcise æquale spatium.

Quarto, sequeretur quod motus factus in instanti non esset velox, neque tardus. Consequens est falsum, quia mutatio instantanea est omnium velocissima. Tenet consequentia, quia tu definis velocius per tempus, et cum moveatur subito, non movetur in tempore.

Quinto, moveantur duo mobilia, sic quod mobile tardum describat unam parvam sphæram in una hora ; et mobile velocius describat duas hujusmodi parvas sphæras, tunc istud movetur in duplo velocius,et tamen non pertransit majus spatium, quia spatium pertransitum ab uno est præcise æquale spatio pertransito ab alio ; igitur præcise æque velociter movetur, quod est contra casum.

2. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto sexto, text. 12. ubi probat tres definitiones *velocioris* ; quarum prima est ista, *Velocius est, quod in eodem tempore pertransit majus*. Secunda, *Velocius est, quod in minori tempore pertransit æquale*. Tertia, *Velocius est, quod in minori tempore pertransit majus* ; et istam Aristoteles ponit secundam.

Notandum, quod velox et tardum, aut etiam velocius, et tardius non dicuntur nisi in comparatione ad alium motum ; et ideo si in toto mundo non esset aliquis motus nisi unus, nec aliquis fuisset in præterito ad quem potuisset comparari, ille motus non diceretur velox, nec tardus.

Definitiones velocioris explicantur

Hoc stante, ponitur ista conclusio: Definitiones prædictæ sunt bonæ, observatis quibusdam conditionibus, quæ dicentur. Probatur, quia nisi velocius in æquali tempore pertransiret majus, sequeretur, quod velocius non esset velocius. Consequens est falsum. Consequentia probatur, quia velocius in æquali tempore, vel pertransit majus, vel minus, vel æquale: si majus, habetur propositum. Si æquale, tunc non esset velocius, sed æque velox. Si minus, tunc esset tardius, non velocius. Secunda definitio probatur, quod velocius in minori tempore pertransit majus, quia velocius in æquali tempore pertransit majus , igitur in minori tempore pertransit majus. Consequentia probatur, quia excessus ille, quo spatium pertransitum a velociori excedit pertransitum a tardiori, est divisibilis, et per consequens medietas illius prius pertransibitur quam totum, et per consequens in minori tempore pertransitur majus. Tertia definitio probatur, scilicet quod in omni tempore velocius pertransit æquale, quia in minori tempore velocius pertransit majus ; igitur in minori tempore pertransit æquale. Consequentia tenet : quia prius pertransitur æquale quam majus.

3. Secunda conclusio. Prædictæ definitiones sunt veræ, spatio quiescente, aut imaginato quiescere; quia si spatium contra moveatur, illæ definitiones sunt falsæ. Secundo, intelligendæ sunt de spatio non condensato, nec rarefacto, quia per rarefactionem spatii tardius in minori tempore potest pertransire majus, et per condensationem spatii velocius in majori tempore pertransiret minus. Tertio, intelligendæ sunt definitiones de spatio lineari, et non de spatio corporali, quia sic totum semper moveretur velocius sua parte, quod est falsum.

Ex his sequitur, quod si aliquod mobile pertransibit aliquod spatium pluries in eodem tempore, quod illud movetur velocius, sicut ponebatur in uno argumento, quod mobile movetur ad aliquem terminum, et ab inde moveretur ad terminum unde venit. Secundo, sequitur quod illud movetur velocius, quod in eodem tempore pertransit plura spatia æqualia; sicut si unum mobile describat duas sphæras, et aliud non unam tantum sicut aliqua illarum. Tertio, sequitur quod velocius movetur illud, quod in eodem tempore pertransit tantum spatium, cum aliqua portione alterius spatii, sicut si aliquod mobile describat sphæram in aliquo tempore, describat eamdem sphæram cum portione alterius sphæræ, ipsum movetur velocius.

Contra conclusionem arguitur; quia ista consequentia non valet: *Isti duo arcus simul incipiunt oriri, et continue major pars peroritur de uno, quam de alio; igitur ille arcus est citius perortus cujus major pars erat continue perorta*; igitur definitio non est bona, qua dicitur, quod velocius est, quod in eodem tempore pertransit majus. Probatur consequentia: quia ille arcus, cujus major pars continue est perorta, velocius oritur, ex quo in eodem tempore inceperunt oriri, et tamen ille arcus non describit majus spatium, ex quo in eodem tempore ambo sunt orti, et antecedens apparet per Auctorem de Sphæra, qui ponit de duabus quartis, quarum una est pars æquinoctialis, et alia zodiaci, quod istæ quartæ simul incipiunt oriri, et continue major pars est perorta de quarta zodiaci, quam de quarta æquinoctialis, et tamen illæ quartæ simul sunt perortæ.

4. Secundo, sit unus triangulus orthogonus *A*, *B*, *C*, et descendat *A*, *C* latus per latus *B*, *C*, et e contra, utrumque æque velociter sicut reliquum; donec conjungantur cum basi *A*; tunc istæ duæ lineæ moventur æque velociter per casum, et tamen una earum pertransit majus spatium, quam reliqua; igitur non semper velocius pertransit majus spatium. Minor probatur, quia linea *A*, *C* descendit per lineam oppositam majori angulo, scilicet per lineam oppositam angulo recto; sed linea *B*, *A* descendit per lineam oppositam angulo acuto solum, igitur linea *A*, *C* pertransit majus spatium in eodem tempore, quam linea *B*, *C*, et tamen æque velociter movetur per casum, ut patet. Si dicatur, quod ex quo æque velociter moveretur, quando linea *B*, *C* erat conjuncta cum basi, nunquam *A*, *C* conjungetur, ex eo quod *A*, *C* pertransit per majorem lineam. Hoc non valet: quia ex quo quælibet illarum linearum movetur per aliam, impossibile est, unam prius conjungi cum basi, quam reliquam; igitur necesse est, quod ambæ simul conjungantur.

Tertio, sint *A*, *B*, duæ virgæ perpendiculariter erectæ super aliquod planum, quæ causent umbras æquales; et sint duo luminosa æqualiter approximata vir-

gis, quæ continue ascendant æqualiter, donec unum superponatur æqualiter alteri, et aliud alteri ; tunc sint duo mobilia, scilicet *C*, *D* in terminis umbrarum, quæ causantur in virgis *A*, *B*, et moveantur illa mobilia proportionaliter ad divisionem umbræ ; tunc pono ulterius, quod virga *A* continue diminuatur secundum quod luminosum proportionaliter ascendit ad punctum sibi perpendiculariter superpositum. Tunc istis suppositis, arguitur sic : mobile *C*, quod ponitur in termino umbræ virgæ *A*, movetur in duplo velocius quam mobile *D*, et tamen præcise pertransit æquale spatium ; igitur non oportet quod velocius in æquali tempore pertranseat majus spatium. Major probatur, quia habet duas causas velocitationis sui motus, unam, scilicet diminutionem virgæ *A*, et aliam, scilicet accessum luminosi ad punctum perpendiculariter supra positum virgæ *A* ; quia per quamlibet istarum causarum, dato quod alia non esset, æque velociter moveretur *C*, sicut *D* ; igitur ex quo nunc habet utramque, velocius in duplo movetur. Minor probatur : quia in principio illæ umbræ erant æquales, et æque cito erant consumptæ per casum, et mobilia *C*, *D* moventur secundum divisionem umbrarum ; igitur præcise in æquali tempore describunt æquale spatium.

5. Quarto, sint duæ columnæ *A*, *B*, erectæ perpendiculariter super planum, super quas cadunt duæ trabes æquales in magnitudine, et in pondere concurrentes in medio puncto plani inter duas columnas, quæ trabes sint *C*, *D*, et imaginentur illæ trabes descendere æque velociter per divisionem illarum columnarum, ita ut illæ columnæ continue æque velociter consumantur ; et tunc volo, quod in isto descensu columna *A* aliqualiter incurvetur non incurvata *B* ; tunc isto casu posito, trabs *C* velocius movetur quam *D*, et tamen in eodem tempore pertranseuntur æqualia ; igitur non oportet, quod in eodem tempore velocius pertranseat majus. Major probatur, quia columna *A*, per quam descendit *C*, æqualiter movetur sicut *B* ; igitur quantum est ex parte consumptionis columnarum *C* et *D*, æqualiter descendunt, sed ultra hoc *C* habet juvamentum ex mutatione columnæ *A* ; igitur pro tunc velocius descendit.

Quinto, sequeretur quod aliqua æque velociter moverentur per unam horam, et tamen nullo gradu velocitatis æque moverentur velociter. Consequens est falsum. Consequentia probatur, posito quod unum mobile continue intendat motum suum per horam, et aliud continue remittat, et incipiat unum moveri ab illo gradu velocitatis, ad quem terminatur motus alterius, et sic sequitur consequens.

Ad illa respondetur. Ad primum dico, quod verum est, quod ista consequentia non valet ; et negatur consequentia, quod propter hoc definitio velocioris non valeat. Et ad probationem dico, quod ibi fit recompensatio in partibus posterioribus temporis, quia licet sit major pars continue perorta, tamen hoc est continue minus, et minus. Et si quæratur, quando incipit fieri recompensatio, istud est difficile dicere ; tamen potest dici, quod in primo instanti, quo istæ incipiunt oriri, incipit fieri recompensatio

Ad secundum dicitur, quod casus non est possibilis naturaliter ; quia impossibile est, quod quodlibet illorum laterum descendat per reliquum, et hoc æque velociter, quia ex hoc infertur evidenter, quod non æque velociter movetur, ut deductum fuit in ratione.

Ad tertium, de luminosis, dico quod licet umbra virgæ A in principio diminuatur velocius, tamen versus finem diminuitur tardius, et ideo divisio virgæ, quæ in principio fuit causa diminutionis divisionis velocioris umbræ, in fine est causa retardationis illius diminutionis. Aliter dicitur, quod quando duæ causæ concurrunt ad aliquem effectum, quarum ambæ non plus facerent ad illum, quam faceret altera illarum, tunc ambæ illæ causæ non sunt reputandæ, nisi quasi unius effectus causa : modo sic est in proposito, ascensio luminosi et diminutio virgæ, istæ duæ simul sumptæ non plus faciunt ad diminutionem umbræ, quam faceret altera illarum.

Ad quartum, dico quod trabs *C* prius movetur velocius ratione illius incurvationis, sed postea fit recompensatio, et movetur tardius in quantum postea describit lineam circularem illius incurvitatis seu incurvationis, ubi si non fuisset facta incurvatio, non oportuisset descendisse nisi per lineam rectam.

Ad quintum, conceditur consequens ; tamen in illo casu dicitur, quod sub gradibus movetur æque velociter. Rationes principales sunt solutæ in quæstione.

QUÆSTIO V

Utrum velocitas motus sit attendenda penes spatium in tanto tempore pertransitum

Aristot. *hic text*. 12. Vide Auctores citatos *quæst. antecedenti*.

1. Arguitur primo quod non : quia tunc sequeretur, quod majus mobile, cæteris paribus, moveretur velocius quam mobile minus. Consequens est falsum : quia quadriga non movetur velocius equo trahente quadrigam. Probatur consequentia, quia majus mobile describit majus spatium quam minus.

Secundo, sequeretur quod totum moveretur velocius sua parte. Consequens est falsum, quia in continuis pars et totum moverentur eodem modo ; quia, ut patet 3. hujus, text. 48. et 51. idem est motus totius et partis.

Tertio, ponatur quod inter duas lineas æque distantes, ponantur duæ trabes ; una major, et alia minor secundum longitudinem, et utraque trabs secundum unum extremum tangat alteram linearum, et motu continuo moveatur, donec reliqua simul tanget ; tunc certum est quod trabs minor movetur velocius, et tamen trabs longior tantum spatium describit, sicut brevior : igitur si penes spatium descriptum attendatur velocitas, sequitur quod illæ trabes æque velociter moverentur.

Quarto, sequeretur quod sphæra, vel circulus major circuiret velocius quam sphæra, vel circulus minor. Consequens est falsum : quia uterque in eodem tempore circa idem centrum præcise complet suam circulationem, et per consequens æque velociter moventur.

Quinto, quia in motu alterationis non pertransitur aliquod spatium ; igitur ejus velocitas non attenditur penes spatium in tanto tempore descriptum. 2.

Sexto, potest argui de augmentatione, et diminutione, in quibus non attenditur velocitas penes spatium pertransitum, sed potius penes quantitatem acquisitam, vel deperditam.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto sexto, text. 12, et patet ex definitionibus *velocioris* : nam velocius est, quod in æquali tempore pertransit majus spatium, et in minori majus, et in minori æquale ; igitur ex hoc, quod majus vel minus spatium pertransitur, est major vel minor velocitas, et per consequens penes hujusmodi spatium est attendenda velocitas.

Divisio quæstionis

In quæstione primo videbitur, quid est velocitatem attendi penes aliquid in generali. Secundo, videbitur specialiter de motu locali recto. Tertio, de motu circulari. Quarto, de aliis motibus consequenter.

In omni motu consideranda est distantia terminorum.

Quantum ad primum, notandum quod in motu quolibet est consideranda via, seu distantia terminorum, secundum quam procedendo ab uno terminorum ad reliquum, est successio in motu ; et hujusmodi distantia in motu locali vocatur spatium, et transumptive in aliis motibus potest vocari spatium, et sic in omni motu est imaginanda distantia localis, vel formalis inter terminos motus.

3\. *In motu est extensio, et intensio.*

Secundo, notandum quod sicut in qualitatibus est extensio qualitatis, et intensio, ita est etiam in motu : nam extensio subjecti in qualitatibus vocatur extensio qualitatis ; et multitudo graduum in eadem parte subjecti vocatur intensio qualitatis, sed duratio illius vocatur ejus extensio ; et ideo sicut differunt qualitas major et qualitas intensior, ita etiam differunt motus major et motus velocior, quia ille motus est major, qui majori tempore durat, et ille motus velocior, quo in minori tempore majus pertransitur. Ex quo patet, quod velox, et tardum definiuntur in comparatione ad tempus, et ad spatium, quod acquiritur tanto, vel tanto tempore. Et ex isto sequitur, quod motus instantaneus non est velox neque tardus, quia velox et tardum definiuntur tempore.

Tertio notandum, quod velocitatem motus attendi penes aliquid non est aliud, quam scire quid est illud, per quod possumus cognoscere unum esse velocius alio , verbi gratia, si quæratur penes quid attendatur longitudo corporis ; ista quæstio petit certificari de mensura, mediante qua possumus cognoscere longitudines corporis, ita ut ista quæstio penes quid attenditur velocitas motus, petat certificari de illo, quo noto, possemus cognoscere de motu quantus sit in velocitate.

Quarto, notandum quod illud penes quod attenditur velocitas, debet esse notum invariabile, immobile, quemadmodum mensura magnitudinum debet esse sine augmentatione, et diminutione. Et si dicatur nullum est tale, quod sit simpliciter invariabile et immobile, per quod possit cognosci velocitas, igitur frustra ponuntur illæ conditiones. Respondetur, quod licet nullum sit tale, hoc tamen non obstat, quin per hujusmodi lineam imaginabilem immobilem, possimus certificare de motu quantus est in velocitate, quemadmodum per lineas imaginatas certificamus de proportione magnitudinum.

4\. *Ad velocitatem motus duo concurrunt.*

Item, notandum quod duo concurrunt ad velocitatem motus, per quorum quodlibet potest cognosci quanta est velocitas, scilicet proportio potentiæ motoris ad resistentiam moti ; et qualiter penes hoc attendatur velocitas, dictum fuit superius. Secundo, concurrit spatium pertransitum a mobili, et magis proprie attenditur velocitas penes spatium descriptum a mobili, quam penes proportionem potentiæ ad resistentiam. Primo, quia illud spatium est nobis notius ; sed proportio potentiæ ad resistentiam non cognoscitur nisi arguitive et ex consequenti, eo quod talis proportio non sentitur. Secundo, quia spatium ponitur in definitione *velocioris* ; et ideo spatium videtur magis de intensione velocitatis, quam proportio potentiæ ad resistentiam. Tertio, quia hujusmodi proportio potentiæ ad resistentiam est causa velocitatis, sed spatium (a) pertransitum est quasi effectus : modo in naturalibus ef-

fectus sunt nobis notiores causis ; igitur potius devenimus in notitiam velocitatis per spatium, quam per proportionem potentiæ ad resistentiam ; et sic patet in generali quid est velocitatem attendi penes aliquid : et hæc de primo.

locitas us lo- s penes d atten ur.

Quantum ad secundum, sit prima conclusio ista : Velocitas motus localis recti non est attendenda penes maximum spatium corporale, vel superficiale descriptum a corpore moto. Probatur, quia si ita esset, tunc sequeretur, quod nullus esset motus uniformis, nec posset esse. Consequens est falsum. Consequentia probatur, ex definitione motus uniformis : nam (b) motus uniformis cujuslibet pars movetur æque velociter sicut totum ; sed nullius totius aliqua pars describit totum spatium corporale vel superficiale, quod totum describit ; igitur si penes hujusmodi spatium attenderetur velocitas, nullius totius pars moveretur æque velociter sicut totum, et per consequens nihil moveretur uniformiter. Secundo, sequeretur quod semper majus mobile moveretur velocius minori. Consequens est falsum, quia unum parvum plumbum descendit in una hora de sphæra ignis usque ad centrum ; et si unum magnum lignum moveatur ex transverso in eadem hora, certum est, quod illud plumbum movetur velocius, et tamen majus spatium corporale describitur a ligno, quam a plumbo. Tertio, quia illud alteratur velocius quod per majorem partem sui recipit qualitatem, quam illud, quod per minorem ; igitur illud movetur velocius, quod describit majus spatium corporale. Consequentia tenet per simile, et antecedens apparet ; quia penes extensionem qualitatis per subjectum non attenditur intensio qualitatis, sed penes pluralitatem graduum in eadem parte subjecti, et ideo dicit Auctor sex Principiorum, quod margarita est albior, quam albus equus.

5. Secunda conclusio. Penes spatium lineare descriptum a toto corpore moto, non est attendenda velocitas motus localis recti. Probatur, quia tunc sequeretur, quod velocius motum moveretur tardius, vel æque velociter. Consequens est falsum. Consequentia probatur per unam rationem ante oppositum, scilicet, posito quod inter duas lineas æque distantes sint duæ trabes inæquales secundum longitudinem, tunc minor trabs velocius movetur, et tamen æquale spatium lineare describit spatio descripto a trabe majori.

Tertia conclusio : Velocitas motus (c) localis recti est attendenda penes spatium lineare ab aliquo puncto sui moti descriptum, et ita sequitur ex præcedentibus. Sed tunc restat difficultas, an hujusmodi velocitas sit attendenda penes spatium lineare descriptum a puncto velocissime moto, vel a puncto medio, scilicet centro corporum motorum. Tunc ponitur ista conclusio : Penes lineam descriptam a puncto velocissime moto est attendenda velocitas motus localis recti. Probatur : quia penes illud cognoscitur velocitas, quo noto potest cognosci de velocitate quanta sit, sed nota linea descripta a puncto velocissime moto, cognoscitur velocitas quanta est; igitur, etc. Major patuit prius, quia hoc intelligimus per velocitatem attendi penes aliquid. Minor probatur, quia punctus velocissimus est punctus notissimus corporis moti ; ideo linea ab ipso descripta est notissima , sicut patet in sphæris de linea media inter duos polos, ut de linea æquinoctiali. Secundo, quia quodlibet mobile tantum spatium pertransit, quantum ab aliqua sui parte

pertransitur ; sed maximum spatium descriptum ab aliquo mobili est spatium descriptum a puncto velocissime moto , igitur hujusmodi spatium est maximum spatium descriptum a mobili, et penes talia attenditur velocitas ; ergo, etc. Minor patet per definitionem *velocioris ;* nam velocius est, quod in minori tempore pertransit majus spatium.

6. Contra conclusionem arguitur primo, quod non quodlibet est ita album, sicut aliqua pars ejus est alba ; igitur ita nec quodlibet ita velociter movetur, sicut pars ejus velocissime mota. Antecedens apparet de albedine uniformiter difformi, quæ non est intensior quam gradus ejus medius. Secundo, quia possibile est, quod alicujus mobilis nullus sit punctus velocissime motus ; ergo, etc. Tertio, posito quod mobile rarefiat secundum partes anteriores , tunc continue est alius, et alius punctus velocissime motus ; igitur penes nullam hujusmodi lineam est attendenda velocitas. Quarto, posito quod sint A et B duo mobilia, quorum superficies antecedentes æqualiter procedant, sed superficies seu pars anterior ipsius B condensetur ; tunc ista duo mobilia æque cito venient de termino ad terminum ; igitur æque velociter moventur, et tamen ipsius B aliquis punctus velocius movetur, quam alius punctus ipsius A ; igitur penes lineam, etc. Quinto, sequeretur quod si Socrates, et Plato æque velociter moverentur de termino ad terminum, quod tunc, si in illo termino motus Socrates extenderet digitum, Socrates moveretur velocius Platone.

Ad ista respondetur. Ad primum, concedo antecedens, et nego consequentiam: quia non consimiliter fit denominatio ab albedine et a motu ; quia non quilibet gradus albedinis sufficit ad denominandum subjectum , sed quilibet motus bene sufficit. Ad secundum, dico quod non oportet, quod talis linea describatur sed sufficit imaginata , quia per hoc cognosci potest quantitas velocitatis. Ad tertium consimiliter ; quia licet sit continue alius, et alius punctus velocissime motus, tamen est idem æquivalenter. Ad quartum, potest concedi quod B movetur velocius quam A, licet æque cito veniant ad terminum ; et hoc idem habet concedere ponens, quod velocitas attendatur penes lineam descriptam a medio puncto. Quod probo, retento eodem casu ; quia illud movetur velocius a cujus medio puncto describitur major linea ; quia si B non fuisset condensatum, tunc fuissent æquales lineæ descriptæ per media puncta A et B ; sed tunc major linea describitur a medio puncto ipsius B, de quanto medius punctus plus appropinquat ad partes anteriores : igitur, etc. Ad quintum, conceditur quod extendens digitum versus finem motus velocius movetur ; sed hoc non est nisi in quantum motus digiti per expulsionem velocitatur ultra motum corporis ; et sic patet penes quid sit attendenda velocitas motus localis recti : et hæc de secundo.

Quantum ad tertium, nota quod possibile est, quod aliquod corpus moveatur circulariter, et non alio motu ; et quod velocius moveatur quam circumeat ; et possibile est e contra, quod velocius circumeat quam moveatur : verbi gratia, in exemplo, sint duo gravia, quorum unum descendat perpendiculariter ad centrum, et aliud æque velociter descendat, non tamen perpendiculariter, sed ex transverso, et sit primum A, secundum B ; tunc A movetur æque velociter cum B, et tamen descendit velocius, quia plus appropinquat ad cen- 7.

Mobile p... test vel... cius mo... ri, et t... dius c... cumire.

trum ; ita similiter est de motu circulari vel sphærico ; nam circulus æquinoctialis movetur velocius, quam circulus minor in sphæra, et non circuit velocius, imo præcise æque velociter, quia præcise in eodem tempore major circulus, et minor complent suam circulationem.

[Vel]ocitas [motu]s cir[cula]ris, et [circ]uitionis penes [quid] attendatur. Ideo hic est duplex dubitatio : Prima, penes quid attendatur velocitas circularis motus. Secunda, penes quid attendatur velocitas circuitionis seu circuitio. Ad primam respondetur sicut de motu locali recto, quod hujusmodi velocitas est attendenda penes lineam descriptam a puncto velocissime moto : verbi gratia, cœlum æque velociter movetur, sicut circulus æquinoctialis. Patet, quia ille punctus est notissimus in cœlo , quia medius inter duos polos. Et si objiciatur, tunc sequeretur, quod si uni rotæ circumductæ colligaretur unus baculus a centro ad circumferentiam,quod tunc illa rota æque velociter movetur, sicut extrema pars illius baculi. Secundo, sequeretur quod per solam attenuationem rotæ velocitaretur motus circularis. Consequens est falsum : quia adhuc manet eadem proportio potentiæ ad resistentiam. Tenet consequentia : quia per solam attenuationem pars circumferentialis majorem lineam describeret. Respondetur, negando consequentiam ; quia conclusio intelligi debet de corpore reducto ad sphæricitatem. Aliqui tamen concedunt consequens, quod tale mobile movetur velocius, sicut extrema pars ejus. Ad secundum, concedo consequens : quia ex attenuatione rotæ quodammodo diminuitur resistentia, et ideo intenditur velocitas. Et sciendum, quod velocitas non attenditur simpliciter penes hujusmodi lineam, sed penes illam lineam, et numerum replicationis illius lineæ.

Ad secundam dubitationem respondetur, ponendo istam conclusionem : Circuitio, (d) seu velocitas circuitionis est attendenda penes angulos descriptos circa centrum, ita scilicet, quod illud duplo velocius circuit,quod in eodem tempore duplum angulum circa centrum describit. Probatur, quia penes hujusmodi angulos descriptos circa centrum, Astrologi mensurant ad invicem omnes motus corporum cœlestium. Secundo, sequeretur quod Sol non moveretur duplo velocius Marte. Consequens est falsum, ut patet in sphæra, quia Sol complet suam circulationem in anno, Mars vero in duobus. Consequens probatur, quia Sol non pertransit duplum spatium, imo cum sphæra Martis sit multo major quam sphæra Solis, multo majus spatium pertransitur a Marte quam a Sole, nisi attendendo velocitatem penes angulos descriptos, et penes numerum angulorum descriptorum. Sed objicitur : Mars movetur velocius Sole, quia pertransit spatium plus quam in duplo majus sphæra Solis, et non movetur velocius nisi circumeundo ; igitur velocius circuit, quod est contra præcedentem conclusionem. Respondetur, concedendo antecedens, et negando consequentiam: quia non sequitur A movetur velocius quam B,et non nisi descendendo ; igitur A velocius descendit quam B,posito quod B descendat perpendiculariter ad centrum, et A moveatur velocius ex transverso et indirecto versus centrum. Et sic patet penes quid sit attendenda Velocitas motus circularis, et motus circuitionis. Et hæc de tertio. 8.

9 *Velocitas augmentationis penes quid est attendenda.*

Quantum ad quartum de augmentatione, est prima conclusio ista : velocitas augmentationis non est attendenda penes acquisitum ad istum sensum,quod illud non augmentatur velocius, cui major quantitas acquiritur in eodem

tempore ; nec illud tardius, cui minor quantitas acquiritur ; nec illud æqualiter, cui acquiritur æqualis quantitas, (et proportionaliter dicitur de diminutione.) Probatur, quia si parva herba, et magna arbor augmententur in eadem hora, ita ut utrique acquiratur quantitas pedalis, certum est, quod istæ magnitudines sunt inæquales. Primo, ad experientiam, et communem usum diceremus herbam multo plus augmentatam, quam arborem. Secundo, quia illæ augmentationes sunt inæquales, quarum una est insensibilis et immanifesta, et alia sensibilis et manifesta ; modo augmentatio herbæ est sensibilis, et arboris insensibilis ; ergo, etc.

Secunda conclusio : Velocitas augmentationis attenditur penes proportionem acquisiti ad præexistens, scilicet, quod illud est æque velociter augmentatum, cui in eadem hora est acquisita æqualis propositio magnitudinis advenientis ad præexistentem ; et ideo si unum parvum animal ut musca, augmentetur ad duplum, et unum aliud animal magnum in eadem hora augmentetur ad duplum, ista duo æque velociter augmentantur, non obstante, quod multo major quantitas acquiritur uni, quam alteri.

Velocitas rarefactionis unde proveniat.

Tertia conclusio : Velocitas rarefactionis non est attendenda penes extensionem, sed penes proportionem, quæ est acquisiti ad præexistens, quia quantum ad hoc est idem judicium de augmentatione et rarefactione. De alteratione dicetur super 7. hujus. Patet igitur in quolibet genere motuum, penes quid, scilicet tanquam penes effectum, sit attendenda velocitas motus : et hæc de quarto.

10. Rationes, licet sint satis solutæ, tamen ad primam negatur consequentia, quia penes spatium corporale non attenditur velocitas, quemadmodum præsupponit ratio.

Ad secundam, negatur consequentia, propter eamdem causam.

Ad tertiam, dico quod illa ratio præsupponit velocitatem attendi penes lineam descriptam a toto corpore moto ; modo hoc est falsum, sed attendenda est penes spatium lineare descriptum a puncto velocissime moto.

Ad quartam, negatur consequentia ; quia licet sphæra major velocius moveatur, tamen non velocius circuit, eo quod sphæra vel circulus major, et minor possunt in eodem tempore describere angulos æquales circa centrum.

Ad quintam, dico quod licet non sit ibi spatium locale, attamen est ibi spatium, id est, distantia formalis inter terminos, secundum quam est successio ab uno termino ad reliquum.

Ad sextam de augmentatione, dico quod nec attenditur penes spatium, nec penes quantitatem acquisitam vel deperditam, sed penes proportionem quantitatis acquisitæ, vel deperditæ ad præexistens.

ANNOTATIONES

(a) *Spatium pertransitum est quasi effectus.* 11.

Via rem aliquam cognoscendi est duplex.

Nota, quod duplex est via rem aliquam cognoscendi, ut adnotavit Aristoteles in Prologo hujus : Prima, quoad nos per effectum, quod est nosse quia est, id est, hoc esse hoc, ut videntes hominem ridere cognoscimus esse risibilem ; et secunda, ordine naturæ per causam, quod est cognoscere propter quid, in quo proprie consistit ratio scientiæ. Scotus in hac quæstione investigat velocitatem motus ex effectu, tum quia prius tractata est ab Aristotele, tum quia cognitio nostra incipit a sensu. In 7. autem, quæst. 6. scrutatur viam quæ est per causam.

(b) *Nam motus uniformis cujuslibet pars* *Motu*

s uni- nis. s dif- mis.

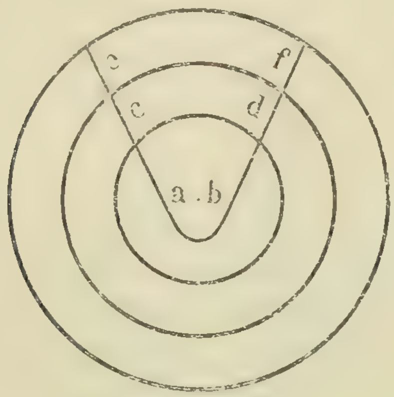
moti movetur æque velociter. Nota, quod motus est duplex : uniformis et difformis, et utraque differentia potest considerari respectu subjecti, et respectu temporis. Respectu subjecti motus est uniformis, cujus omne partes æqua inter se velocitate moventur, ut est videre in continuo recte moto per planum ; si enim lapis pedalis per planitatem moveatur, omnes ejus partes moventur æqualiter : difformis vero motus, quoad subjectum est, quo non omnes partes mobilis moventur æqualiter, qui duplex est : uniformiter difformis, et difformiter difformis. Motus uniformiter difformis est motus subjecti, ita difformiter moti, ut cujuscumque portionis lineæ secundum talem extensionem punctum medium ea proportione exceditur ab extremo intensissimo talis portiunculæ, qua excedit alterum ejus extremum remississimum, qui quidem inter motus locales solum convenit circulariter motis, et illis omnibus, ut apparet in mola frumentaria, cujus centrum indivisibile immobile staret, si motus esset perfecte circularis, et si circumferentia moveretur ut 8. punctum medium inter ipsam et centrum moveretur ut 4., et medium inter circumferentiam et 4. moveretur ut 6., et medium inter 4. et centrum moveretur ut 2. Motus difformiter difformis quoad subjectum, est motus subjecti, ita difformiter moti, ut non cujuscumque portionis secundum talem extensionem, punctum medium æqualiter excedat, et excedatur, ut si quadrupedale ita in una hora alteretur, quod prima pedalitas accipiat calorem uniformiter ut unum, secunda uniformiter ut 2 vel ut 3 etc. nam punctum medium talis pedalitatis, neque excedit unum extremum, neque exceditur ab altero ; cæterum motus localis non potest esse difformiter difformis quoad subjectum, quoniam rectus nequit ullo modo esse difformis, cum omnes partes continui æqualiter moveantur, circularis vero omnis est uniformiter difformis.

12 Motus uniformis quoad tempus est ille, quo idem mobile æquis portionibus temporis æquas itidem pertransit longitudines spatii, ut in regularissimo motu cœlorum perspectum est, spatii videlicet veri, vel imaginarii, quia secundum Philosophos movetur primum mobile, super quod putant non extare locum. Motus autem difformis quoad tempus est ille, quo partibus æqualibus temporis inæqualia pertranseuntur spatia, vel inæqualibus æqualia ; et est uti superior, vel uniformiter difformis, vel difformiter difformis. Motus uniformiter difformis quoad tempus, est motus ita difformis, ut si dividatur secundum tempus, scilicet secundum prius et posterius, cujusque partis punctum medium illa proportione excedit remississimum extremum illius partis, qua exceditur ab intensissimo. Hæc motus species proprie accidit naturaliter motis et projectis, ubi enim moles ab alto cadit per medium uniforme, velocius movetur in fine, quam in principio ; projectorum vero motus remissior est in fine quam in principio, atque adeo primus uniformiter difformiter intenditur; secundus vero uniformiter difformiter remittitur. Motus vero difformiter difformis, quoad tempus est motus taliter difformis, ut si dividatur secundum tempus non cujuscumque partis medium ea proportione excedit unum extremum, qua exceditur ab alio, ut si ita res aliqua moveretur per horam, ut per aliquam partem uniformiter moveretur ut unum, per aliam ut duo vel tria, et cætera, ut videri potest in motibus progressivis animalium, quæ quidem species motus crebro accidit in alteratione corporum animalium, et potest forsan contingere in motu augmenti, et decrementi.

(c) *Velocitas motus localis recti*, etc. Nota, 13.
quod hæc conclusio potest hoc exemplo explicari ; ut sint duo mobilia *A* et *B*, quæ non æque velociter moveantur, si conferantur in velocitate, qualis proportio fuerit inter lineas eodem tempore pertransitas, talis erit proportio inter velocitates ; et eadem est ratio, si motus ejusdem mobilis, quo uno tempore movetur, comparetur ad

eum, quo movetur in alio ; ut si *A* mobile in una hora percurrat milliaria quatuor, in quo *B* percurrat tria, movebitur in sesquitertio velocius ; et si *B* percurrat duo, movebitur in duplo velocius, et si tantum unum, in triplo.

(d) *Circuitio, seu velocitas circuitionis est attendenda*, etc. Nota, quod non penes idem attenditur velocitas circulationis, et velo-

citas motus, qui fit per circulum. Nam velocitas circulationis, ut hîc dicit Scotus, attenditur penes magnitudinem angulorum, qui describuntur circa centrum : exempli gratia, si tria mobilia circumirent in eodem tempore tres circulos, taliter, ut quo tempore infimum mobile moveretur ab *A* ad *B*, medium percurrat a *C* ad *D*, et supremum ab *E* ad *F*, æqualiter circumirent, quia in eodem tempore æquales angulos describunt circa idem centrum ; omnes enim sex illi anguli descripti in tribus circulis sunt æquales, quippe quibus idem opponitur in centro, et ideo eodem tempore singula peragent suos circulos. Sed tamen non moventur æqualiter, quoniam velocius movetur medium mobile quam infimum, multoque celerius supremum, quoniam bases illorum angulorum non sunt æquales, quapropter quanto per majorem circulum eodem tempore unum quodque movetur, tanto majorem describit lineam, ita ut cœlestes omnes orbes æqualiter circumeant, tamen tanto quisque velocius, quanto aliis superior ; nam eodem die omnes complent suos circulos ad motum primi mobilis, tametsi longe inæquales, et ideo quanto orbis est inferior, tanto motu diurno tardius fertur. Eadem ratione in eadem sphæra omnia puncta circumeunt æqualiter, licet quanto sunt propinquiora polo, tanto minori velocitate moveantur.

EXPOSITIO TEXTUS

Necesse autem (1) *est, et ipsum nunc.* 14.
Iste est secundus tractatus hujus sexti, Text. 25.
in quo Philosophus determinat de divisione motus ;et dividitur in sex capitula. In primo capitulo præmittit duo præambula necessaria ad suum propositum. In secundo determinat de divisione motus. In tertio determinat de *mutato esse* secundum se. In quarto, determinat de *mutato esse* in comparatione ad motum. In quinto, determinat de divisione motus in comparatione ad tempus, et ad magnitudinem. In sexto, determinat de divisione status et quietis. Secundum ibi : *Motus autem est.* Tertium ibi : *Quoniam autem omne quod mutatur.* Quartum ibi : *Quoniam autem omne quod mutatur in tempore.* Quintum ibi : *Quoniam autem omne id, quod movetur.* Sextum ibi: *Quoniam autem omne, quod movetur, aut quiescit.* Primum capitulum dividitur in quatuor partes, secundum quatuor conclusiones, quas ponit. Secunda ibi : *Quod igitur sit.* Tertia ibi : *Necesse ergo, et moveri id.* Quarta ibi : *Quoniam enim, et quoddam in quoddam.* Prima conclusio est, quod *nunc* seu instans, est omnino indivisibile. Probatur, quia illud ([a]) est omnino indivisibile, quod sic est finis præteriti, ita ut nihil sit ipsius præteriti, et quod ita est initium futuri, ita ut nihil sit ipsius futuri ; sed instans est unum et idem, quod sic est initium futuri et finis præteriti, quod nihil est ipsius futuri, sive etiam ipsius præteriti, igitur instans sive *nunc*, est omnino indivisibile. Major probatur, quia si esset divisibile, non esset divisibile, nisi in præteritum et futurum ; et per consequens, non sic esset finis præ-

Instans omnino divisib[ile]

teriti, quin esset aliquid ipsius præteriti; nec initium futuri, quin esset aliquid ipsius futuri.

26. *Necesse* (2) *est autem*. Probat minorem; quia vel est idem instans, quod est finis præteriti et initium futuri, vel diversa; si idem, habetur propositum; si diversa, (b) vel sunt mediata vel immediata : non immediata, ut probatum est prius; si mediata, tunc inter ipsa est tempus medium, et per consequens *nunc* acceptum non sic erat finis præteriti et initium futuri, quin esset aliquid ipsius
27. futuri. Secundo. (3) probatur conclusio; quia nisi *nunc* esset indivisibile, sequeretur quod aliquod existens in præterito esset in futuro, et e contra, quod est impossibile. Consequentia probatur : quia illud, quod habet esse in *nunc*, habet esse totum simul; igitur si *nunc* sit divisibile in præteritum et in futurum, sequitur quod aliquid simul est in præterito et futuro, quod est impossibile. Ter-
28. tio, (4) quod si *nunc* sit divisibile, tunc non accipitur *nunc* nisi metaphorice, pro parvo tempore; et sic non est ad propositum, et tunc intelligit conclusionem cum probatione : et patet in littera.

29. *Quod autem* (5) *nihil in ipso* nunc *movetur*. Hic probat secundam conclusionem; et est primum præambulum principaliter intentum in isto capitulo.
non fieri anti. Et primo, ponit conclusionem. Secundo, ponit unam aliam, ibi : *At vero*. Secunda conclusio est, quod in instanti non potest fieri motus. Probatur, et sit ita, quod mobile (c) velocius pertranseat magnitudinem *A*, *B* in instanti; igitur tardius in eodem instanti pertransibit minorem magnitudinem, scilicet *A*, *G*; tunc ex quo tardius in toto *nunc* sive instanti, pertransibit eamdem magnitudinem in mensura minori, quam in instanti; igitur instans erit divisibile, quod est contra præcedentem conclusionem.

At vero (6) *neque quiescere*. Ponit tertiam conclusionem, quod in instanti non potest fieri quies. Probatur tripliciter : quia in illo non potest fieri motus; sed in instanti non potest fieri motus : igitur, etc. Major probatur, quia illud dicitur quiescere, quod est aptum natum moveri, et non movetur, quando aptum natum est moveri eo modo, quo aptum natum est moveri, ut patuit in quinto. Et minor patet per præcedentem conclusionem. 16. Text. 30. *Quies non potest fieri in instanti.*

Amplius (7) *si idem*. Secunda ratio : quia si in instanti posset fieri quies, sequeretur quod idem simul moveretur et quiesceret. Consequens est impossibile. Consequentia probatur, posito quod aliquod mobile moveatur per aliquam horam, et quiescat per aliam immediate sequentem; tunc si mobile natum est quiescere in instanti immediato, sequitur quod in illo instanti simul movetur, et quiescit, quia qua ratione moveretur, eadem ratione quiesceret. Text. 31.

Amplius (8) *autem quiescere*. Quia quiescere est similiter se habere prius et posterius; sed in instanti non est prius nec posterius; igitur in instanti non potest esse quies. Text. 32

Necesse est ergo. Ponit quartam rationem, scilicet quod omnis motus est in tempore. Probatur, quia omnis motus est in tempore, vel aliquis in instanti; sed nullus est in instanti, ut jam probatum est; igitur omnis motus est in tempore. *Motus omnis est in tempore.*

Quod autem mutatur. Probat quintam. Et secundo removet dubium, ibi : *Dico autem*. Quinta conclusio est, quod nullum indivisibile potest moveri. Probatur, quia si sic, sequeretur quod indivisibile esset divisibile. Consequens est impossibile. Consequentia probatur, quia omne quod movetur de aliquo termino in aliquem terminum, partim est 17. *Nullum indivisibile potest moveri.*

in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*; sed per te, indivisibile movetur, igitur indivisibile est partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*. Major probatur, quia si esset totaliter in termino *a quo*, jam nondum moveretur, imo nondum inciperet moveri; et si esset totaliter in termino *ad quem*, jam non moveretur, sed esset motum.

Dico autem id, quod mutatur. Hic removet dubium: quia si fiat mutatio de albo in nigrum, tunc si mobile sit partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, tunc sequitur, quod mobile esset sub albedine, a qua est motus, et sub nigredine, ad quam est motus. Respondet, quod non oportet mobile esse in quocumque terminorum ultimorum, scilicet in termino ultimato, a quo est motus; nec etiam in termino ultimato ad quem est motus, sed sub intermedio inter ista duo, ut in mutatione de nigro ad album, mobile est sub fusco aut pallido, aut alio colore intermedio.

ANNOTATIONES

18. **Nunc,** ***sive præsens non est tempus***

(a) *Quia illud est omnino indivisibile,* etc. Nota, quod per tempus hic intelligitur præteritum et futurum; *nunc* enim, sive præsens non est tempus, sed illud quod præcedit, est præteritum, et quod sequitur, est futurum. Quod autem præsens non sit pars temporis, probatur: quia omnis pars temporis habet partes; sed præsens non habet partes, quia cujuslibet successivi habentis partes una pars succedit alteri, et una est ante aliam, et una est facta ante aliam; in præsenti autem non potest assignari, quod una pars succedat alteri, nec quod una pars sit facta ante aliam, quia quidquid est pars præsentis, est præsens; quod vero est factum, vel est fiendum, non est præsens. Ex hoc sequitur, quod præsens non est aliud, quam ipsum indivisibile, vel ipsum *nunc*, vel instans, vel ipsum continuans partem præteriti cum futuro: nam quodcumque dicitur esse præsens, dicitur esse nunc, et e contra; igitur *nunc*, et præsens sunt idem. Observandum est tamen, quod non solum est instans præsens, sed et hora, et dies, et mensis, et annus sunt præsentes, sed differenter, quia hora non est nunc per se primo præsens, quia non est præsens secundum se totam, sed secundum instans, quo pars ejus præterita continuatur cum futura; et pariter dies, mensis, et annus. Instans vero est præsens per se primo, quia est nunc, non ratione alterius, sed per se totum, eo modo quo indivisibile dicitur totum, id est, quod nihil illius est nisi modo, et hoc est, quod intendit hic Aristoteles, quia præteritum est terminatum a parte post, et futurum est terminatum a parte ante, cum non extendat se ad aliquid de præterito: ergo in præterito est terminus finalis, et in futuro est terminus initialis; sed nihil aliud est *nunc* nisi terminus, ultra quem non est præteritum, et ante quod non est futurum; ergo in utroque tempore, scilicet præterito, et futuro est *nunc*, sicut terminus in terminato. Et ex hoc sequitur, quod *nunc* est indivisibile, quia, cum *nunc* sit distinctum a tempore, et sit terminus præteriti et futuri, cum infra terminum præteriti sit totum præteritum, et infra terminum futuri sit totum futurum, sequitur quod *nunc* nihil includit de præterito, neque de futuro, et per consequens ipsum est indivisibile. Si enim esset divisibile, haberet partem priorem et posteriorem, et per consequens haberet in se præteritum et futurum; quia cujuslibet, quod est in tempore, pars prior est præterita respectu posterioris, et posterior pars est futura respectu prioris.

Quomod[o] hora, di[es,] mensis, annus si[nt] præsente[s]

1[9]

(b) *Si diversa, vel sunt mediata, vel immediata.* Nota, quod sicut impossibile est imaginari aliquam partem lineæ, quin ipsa terminetur duobus punctis, et claudatur inter duo puncta, per modum cujusdam intervalli; nec etiam possunt imaginari duo puncta, quin inter ipsa cadat medium,

sive media linea, quoniam indivisibile non est immediatum indivisibili. Sic etiam proportionaliter non potest imaginari aliqua pars temporis, quin ipsa cadat inter duo indivisibilia ; cum enim quælibet pars temporis sit continua, oportet quod partes temporis per aliqua indivisibilia copulentur, et continuentur, quoniam hæc est descriptio continui. Cum igitur pars præterita sit quid continuum, oportet quod in parte præterita sint infinita indivisibilia, sicut et infinitæ partes; de nullo autem indivisibili est verum dicere, quod sint duo præsentia, quoniam sicut illa pars in qua sunt, præteriit, ita et indivisibilia ipsa præterierunt ; solum ergo de illo indivisibili est verum dicere, quod sit præsens, quod copulat partem præteritam cum futura. Et ex hoc sequitur, quod idem est *nunc*, quod est finis præteriti, et initium futuri ; quia si esset alterum, et alterum, vel illa essent immediata, quod prius improbatum est, vel distantia a se invicem, et tunc inter ea esset tempus medium, quod est impossibile ; quia tunc præteritum et futurum, quæ sunt continua, non haberent se consequenter ; tum quia tempus omne cum sit divisibile, ipsum *nunc* esset divisibile : cum enim quidquid intercipitur inter præteritum, et futurum sit *nunc* ; quia *nunc* nihil aliud est, quam præsens, quod nec præteritum, nec futurum est, consequens est, ut ipsum *nunc* sit divisibile.

20 (c) *Quod mobile velocius pertranseat*, etc. Pro intelligentia hujus probationis, signetur magnitudo, quam mobile velocius pertransit in *nunc* ; et sit magnitudo *A*, *B* ; *nunc* vero in quo magnitudo pertransitur sit *D*, supponatur, quod in quocumque tempore est motus, esse proinde potest, et velocior et tardior, quæ sunt accidentia motus. Hoc supposito, sic formetur ratio : In quocumque tempore est motus, in eo potest esse velocior et tardior ; sed in ipso *nunc* motus nequit esse velocior et tardior, ergo neque simpliciter motus. Minor probatur, si in ipso *nunc* quod vocatur *D*, esse potest motus velocior et tardior, sit ergo mobile tardius, quod in ipso *D* transit *A*, *B* ; sequitur quod mobile velocius pertransibit *A*, *B*, in minori mensura, quam sit *D* sive *nunc* ; et per consequens aliquid est minus ipso *nunc*, atque ita ipsum est divisibile ; sed probatum est esse indivisibile ; ergo moveri in illo quidquam est impossibile.

QUÆSTIO VI

Utrum in instanti possit fieri motus

Aristot. *hic text.* 29. Averr. *com.* 30. Albert. *tract.* 2. *c.* 8. Scot. *in* 2. *dist.* 2. *q.* 9. § *Ad aliud* Richard. *in* 1. *dist.* 31. *q.* 3. Durandus *in* 4. *dist.* 43. *q. ult.* Joan. de Colonia *q.* 264. Tart. 6. *Phys. in hunc text.* Rada *tom* 2. *controv.* 7. *art.* 3. Vasq. 1. *p. disp.* 197. *c.* 2. Suarez *tom.* 2. *Met. disp.* 30. *sect.* 4. Conimbr. et Ruvius *in expositione c.* 3, *lib.* 4. *Physic.* Hurt. *disp.* 11. *Physic. sect.* 10. § 70. Fuente 6. *Phys. q.* 2. *diffic.* 1. Roccus *in Paraphrasi, summa* 2. *q.* 1. *et* 2. *et q.* 3.

Arguitur quod sic : posito quod sit aliquod opacum sphæricum minus luminoso, cui objicitur ; et moveatur unum mobile ad motum umbræ illius opaci, ita ut ponatur in extremo umbræ ; tunc pono quod opacum continue augmentetur usque dum sit æquale luminoso ; tunc per secundam conclusionem secundi Perspectivæ patet, quod umbra corporis opaci esset in infinitum protensa, et tamen semper ante terminabatur ; igitur illud mobile nunc distat a corpore opaco per spatium infinitum, et immediate ante distabat solum per spatium finitum ; igitur illud mobile mutatum est subito, et habetur propositum. 1.

Secundo, quia alteratio fit subito ; omnis alteratio est motus, igitur motus fit in instanti. Minor patet in 3. hujus, text. 81. Et major probatur tripliciter: Primo, per Aristotelem in lib. de Sensu, et Sensato, ubi dicit, quod contingit aliquod totum simul alterari, et dimidium prius. Secundo, quia illuminatio

fit in instanti, ut patet in secundo de Anima, text. 72. Tertio per Aristotelem 8. Ethicor, ubi dicit quod delectatio fit in instanti.

Tertio, ad principale : quia augmentatio fit subito, quia sine resistentia mobilis ad motorem; unde nec est resistentia extrinseca, nec intrinseca, quia movens in augmentatione extenditur per totum corpus, scilicet anima vegetativa cum calore naturali, et tamen est motus : ergo, etc.

Quarto, quia generatio fit in instanti, eo quod est terminus nutritionis divisibilis, ut dicit Comm. 5. hujus, et tamen generatio est motus, ut patet in Prædicamentis. Similiter patet 3. hujus, text. 6. ubi Aristoteles definiens motum inducit de generatione, quod non esset, nisi generatio esset motus.

Quinto, sequeretur quod nunquam esset verum dicere, motus est ; quod est falsum, ut patuit 3. hujus, quæst. 6. quia nunquam esset verum dicere, nisi motus fieret in instanti, quia de tempore non habemus nisi instans.

Sexto, sequeretur quod non possemus videre motum localem. Consequens est contra experientiam. Consequentia probatur, quia visio fit in instanti ; ideo nisi motus fieret in instanti, jam non posset esse visio motus.

2. *Divisio quæstionis.* Oppositum arguitur per Aristotelem in isto sexto, text. 29. In quæstione primo videbitur, quid est possibile virtute agentis naturalis. Secundo, videbitur quid est possibile virtute agentis supernaturalis.

Alteratio non potest fieri in instanti. Quantum ad primum, prima conclusio est ista : Nulla alteratio ad qualitates primas, aut illas, quæ primas consequuntur, potest fieri in instanti. Probatur, quia quælibet talis fit cum resistentia, quæ est causa sufficiens successionis.

Secunda conclusio : Quælibet illuminatio fit successive. Probatur, quælibet illuminatio fit consequenter ad motum successivum, quia vel fit per generationem luminosi, aut ejus approximationem, vel remotionem obstaculi, aut aliter qualitercumque est possibile per agens naturale, et quocumque modo dicatur, semper fit successive. Unde de motu alterationis, ut de illuminatione, et aliis hujusmodi alterationibus sunt aliæ speciales difficultates. Ideo nunc ad præsens solum est dicendum de motu locali, et est : *Illuminatio fit successive.*

Tertia conclusio : Impossibile est motum localem fieri subito. Probatur sic ; quia si sic, sequeretur quod aliquid moveretur velocius in mensura minori, quam in divisibili. Consequens implicat. Et consequentia probatur, quia si *A* mobile pertranseat aliquod spatium in instanti, tunc capio aliud mobile duplo velocius, et quæro an illud pertransibit idem spatium in eadem mensura, vel in minori, vel in majori ; si in eadem, tunc esset æque velox, quod est contra positum ; si in majori, tunc esset tardius, quod etiam est contra positum ; si in minori, habetur propositum. 3. *Motus localis non potest fieri subito.*

Secundo, si sic ; sequeretur quod idem simul moveretur, et quiesceret. Consequens est impossibile. Et consequentia probatur, et moveatur aliquod mobile per horam, et quiescat per sequentem, tunc probo, quod in instanti medio illud simul movetur, et quiescit. Probatur sic : quia illud, quod movetur in aliquo tempore, movetur in quolibet illius temporis, in quo natum est moveri ; sed per te, mobile natum est moveri in instanti, et illud instans est pars temporis, in quo mobile movetur, quia idem instans est finis præteriti et initium futuri ; igitur in illo instanti mobile movetur, et eadem

ratione probabitur, quod in illo instanti illud mobile quiescet.

Notandum tamen, quod istæ rationes sunt satis probabiles, loquendo præcise virtute agentis naturalis ; attamen non sunt demonstrativæ, quia ad primam diceretur, quod illud, quod movetur subito, nec est velox nec tardum. Secundo, diceretur, quod motu subito non potest esse aliquid velocius. Tertio, diceretur quod esto quod esset aliquid velocius, tamen non definiretur sic : Velocius est, quod in minori mensura pertransit æquale ; sed definiretur isto modo : Velocius est, quod in æquali mensura pertransit majus ; et ideo illud, quod subito pertransiret lineam, moveretur velocius, quam illud quod subito pertransisset pedem præcise.

4. Ad secundam rationem diceretur, negando consequentiam ; quia diceretur quod in illo medio instanti mobile non moveretur, imo est primum instans non esse motus : et hæc de primo.

...us po- per ...tiam ...rna- ...lem ...i in ...nti.

Quantum ad secundum, ponitur ista conclusio : Per potentiam (a) supernaturalem possibile est, quod subito fiat motus localis. Probatur, quia talis potentia supernaturalis, est infinita ; igitur in infinitum modica mensura potest exercere suam operationem.

Contra conclusionem arguitur : quia si ita esset, tunc sequeretur quod in tempore finito posset pertransiri spatium infinitum motu uniformi. Consequens est falsum, ut probabitur quæst. 8. Consequentia probatur, quia si in quolibet instanti alicujus temporis mobile pertranseat pedale, tunc pertransitum in fine esset infinitum, et tamen motu uniformi, quia in quolibet instanti temporis pertransitur tantum, quantum in alio instanti.

Secundo, sequeretur quod nihil posset moveri subito, nisi indivisibile. Consequens est falsum, quia illa potentia quam tu ponis posse movere indivisibile, potest etiam movere divisibile. Consequentia probatur : quia si mobile sit divisibile, tunc in ipso est prius, et posterius secundum partes magnitudinis ; igitur est etiam prius et posterius secundum partes motus. Tenet consequentia ; quia motus et magnitudo dividuntur : modo ubi est prius et posterius, ibi est successio ; igitur in instanti est successio, quod est impossibile.

Tertio, sequeretur quod illius moti subito quælibet pars esset infra aliam partem, et quælibet pars penetraret aliam. Consequens est falsum, quia tunc non haberet partem extra partem, et per consequens esset indivisibile. 5.

Quarto, quia tu negas definitionem velocioris, scilicet quod velocius est, quod in minori mensura pertransit æquale, quæ tamen prius erat universaliter concessa.

Quinto, si aliquod mobile potest moveri subito, ponatur quod cœlum circumvolvatur ab Oriente in Occidentem, et iterum in Orientem subito ; tunc quæro, cujus coloris sit cœlum. Si dicatur quod illius coloris, cujus nunc est : contra, quia solum est per totum ad medium circuli ab Oriente in Occidentem, et iterato ad Orientem. Si dicatur, quod sit coloris Solis : contra, quia quælibet pars cœli esset ubi est alia ; igitur cum aliæ partes cœli non coloratæ ut Sol, sint plures et majores, sequitur quod cœlum potius apparebit coloratum colore aliarum partium, quam colore Solis.

Sexto, quia si cœlum posset circumvolvi una completa revolutione, eadem ratione posset bis circumvolvi in eodem instanti ; modo inimaginabile est quod bis fiat circulatio cœli, quin una fiat

ante aliam ; igitur in instanti esset ante et post, quod est impossibile.

Septimo, quia si cœlum circumvolveretur subito, probo quod non circumvolveretur, quia non haberet se aliter, quam prius.

Ad istas rationes respondetur. Ad primam dico, quod in motu subito non est inconveniens, quod subito et uniformiter pertranseatur spatium infinitum in tempore finito ; modo hoc negabitur de spatio, cujus quælibet pars pertransitur successive ; in hac vero quæstione pono quod partes spatii pertranseantur subito, et sic non est inconveniens.

6. Ad secundam, negatur consequentia. Ad probationem dico, quod motus et magnitudo consimiliter dividuntur, loquendo de motu successivo ; quia non nisi motus successivus potest fieri virtute agentis naturalis.

Ad tertiam, concedo, sed ex hoc non sequitur, quod una pars sit extra aliam ; et ex hoc conceditur, quod idem sit in diversis locis.

Ad quartam, concedo quod velox, et tardum non dicuntur nisi de motu successivo, quia definiuntur tempore ; et sic de motu successivo illæ definitiones sunt bonæ.

Ad quintam, dico quod cœlum coloraretur colore medio.

Ad sextam, concedo, quod bis potest fieri revolutio cœli, ter, vel quater sine hoc, quod una præcedat aliam.

Ad septimam, dico quod aliter se habet, sed hoc non potest percipi secundum differentiam mensuræ, in qua fit revolutio, sed secundum differentiam situs partium cœli ad partes magnitudinis, circa quam volvitur.

Ad rationes principales. Ad primam, dico, quod non est possibile virtute alicujus agentis naturalis, quod aliquod mobile moveatur secundum motum continuum talis umbræ.

Ad secundam de alteratione, dico, quod non fit subito, et etiam in proposito intendimus de motu locali.

Ad tertiam de augmentatione, dico, quod ibi est resistentia, tam in motu alimenti, quam etiam in corruptione.

Ad quartam de generatione, dictum fuit *in quinto*.

Ad quintam, negatur consequentia ; ut patet super tertium, hoc ( ) verbum *est* connotat tempus, et non instans.

Ad sextam, concedo, quod motus videtur, etsi aliqua visio fiat in instanti, illa esset alterius visibilis quam motus.

ANNOTATIONES

(a) *Per potentiam supernaturalem possibile est, etc.* Nota, quod (sustinendo tempus esse 7 durationem, vel continuationem successivam motus ipsi motui inhærentem, per quam formaliter dicitur continuus, et successivus et quod talis duratio, vel continuitas successiva motus realiter distinguatur ab entitate motus, atque adeo, quod sine implicatione contradictionis sit a motu separabilis) facile sustineri posset motum posse fieri in instanti. Nam sicut substantia consistit in indivisibili, etiam a quantitate separata realiter sibi inhærente, a qua formaliter dicitur quanta et divisibilis, ita si tempus separetur a motu, motus esset indivisibilis ; et hoc divisione opposita divisioni, quæ est in partes sumptas secundum divisionem temporis, et ratio est, quia successio est relatio partis prioris ad partem posteriorem fundata in tempore mensurante unam partem motus, et terminata ad partem temporis mensurantis aliam partem motus ; atque adeo sicut posita quantitate in duabus substantiis statim consurgit relatio æqualitatis, vel magnitudinis, et parvitatis, et ea ablata, statim etiam aufertur talis relatio, ita etiam posita una parte motus in una parte temporis, et alia in

alia parte temporis, statim ponitur relatio partis prioris ad partem posteriorem, ita ut ea ablata inter partes motus, non sit prioritas aut posterioritas.

Ex quibus sequitur primo, quod non implicat contradictionem motum fieri in instanti, cum omnes partes ejus possint esse in instanti. Sequitur secundo, quod non implicat contradictionem motus esse sine tempore, nec omnes partes motus simul esse in eodem instanti. Quod autem motus posset fieri in instanti, et sine tempore, patet primo, quia motus, et tempus realiter distinguuntur, nec motus dependet a tempore in genere causæ intrinsecæ ; imo, secundum multos, non est nisi unum tempus, et illud est passio primi motus ; cum ergo non sit impossibile, cessante primo motu, alium motum fieri, sicut superius patuit, sequitur, quod secundum eos oportet dicere motum posse fieri sine tempore, quamvis non sit verum, quod dicunt tantum esse unum tempus omnium temporalium. Posset etiam probari ; quia successio in motu non provenit nisi ex resistentia : cum ergo virtuti divinæ, quæ est infinita, non possit aliquid resistere, sequitur, quod poterit movere per instans, et sine successione, si velit ; prima tamen responsione videtur conformior.

(b) *Hoc verbum est connotat tempus.* Nota, quod ista propositio, *motus est*, habet duplicem intellectum : unum quod nunc sit mensura actus designati, et illo modo est falsa ; quia motus instanti non mensuratur. Alium intellectum potest habere, quod nunc dicat mensuram compositionis prædicati cum subjecto, vel hujus veritatis prædicati ad subjectum, et isto modo est vera ; nam in omni propositione vera de præsenti, prædicatum unitur subjecto pro instanti indivisibili, ita ut ejus veritas mensuretur instanti indivisibili : non tamen oportet, quod actus designatus per prædicatum mensuretur indivisibili ; sed ista stant simul, quod actus designatus mensuretur tempore, et tamen quod in instanti uniatur prædicatum subjecto.

QUÆSTIO VII

Utrum indivisibile moveri possit

Aristot. *hîc text.* 32. Averroes, et reliqui interpretes *ibid.* Alber. *tract.* 1. *cap.* 7. Scotus *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 9. Lichetus et Tartaretus *ibid.* Mayron. *ibid. quæst.* 12. Gregorius *quæst.* 2. *art.* 1. Rada *tom.* 2. *controv.* 7. *art.* 3. Tolet. 6. *Physic. quæst.* 4. Valles. *controv.* 58. *ad tyrones.* Fuente 6. *Physic. quæst.* 2. *diffic.* 2. Ruvius et Conimbric. *ibid. exposit. cap.* 3. Roccus *ibid.* et *cap.* 4.

Arguitur quod sic : quia si aliquod 1.
corpus frigidum condensetur usque ad duplum, ejus frigiditas esset in duplo intensior quam prius ; igitur adhuc est potentior ad condensandum, quam prius erat; sed prius potuit condensare ad duplum ; igitur adhuc potest condensare ad duplum et tunc esset in duplo intensior frigiditas, quam prius ; igitur adhuc poterit condensare, et sic in infinitum usque ad indivisibile. Tunc arguitur sic ; istud quando erat divisibile poterat moveri deorsum ; igitur et nunc quando est indivisibile, quia gravitas sua est in infinitum intensior quam prius, et in infinitum minus de medio sibi resistit.

Secundo, quia materia prima est indivisibilis, quia non est quid, nec quale, nec quantum, ut patet. 7. *Metaph. text.* 8. et tamen potest moveri.

Tertio, quia intellectus noster est indivisibilis, et tamen movetur ; quia motis nobis moventur omnia, quæ sunt in nobis.

Quarto, aliqua magnitudo movetur ; sed in omni magnitudine est aliquod indivisibile ; igitur aliquod indivisibile movetur.

Quinto, quia aliquod indivisibile potest quiescere, quia est, et non movetur ; igitur potest moveri, quia sunt privative opposita, quæ possunt fieri circa idem.

Sexto, quia indivisibile, ut intellectus,

patitur, verbi gratia, ab objecto; igitur movetur, quia pati est moveri.

Septimo, aliquod indivisibile generatur; igitur mutatur. Consequentia tenet, et patet antecedens de actibus intelligendi, et speciebus intelligibilibus.

Octavo, quia indivisibile moveri non implicat contradictionem, et ipso posito in esse nullum sequitur impossibile; igitur potest moveri. Oppositum probatur ex Aristotele *in isto* 6. *text.* 32. ubi ex intentione probat quod nullum indivisibile movetur. In quæstione primo videbitur si indivisibile potest moveri localiter; et secundo, si potest alterari.

Divisio quæstionis

2\.

Indivisibile dicitur multipliciter.

Quantum ad primum, notandum, quod aliquid dicitur indivisibile multipliciter: Primo modo per carentiam divisionis in partes diversarum rationum; et sic materia prima dicitur indivisibilis, et etiam forma. Secundo modo per privationem divisionis, scilicet separationis partis a parte, licet actu habeat partes, et sit extensum; et isto modo cœlum dicitur indivisibile. Tertio modo per privationem extensionis, et hoc dupliciter: uno modo sicut punctus habens positionem in continuo; alio modo sicut intellectus, vel intelligentia.

Aliquid dicitur moveri tripliciter.

Secundo, notandum, quod aliquid dicitur moveri tripliciter: uno modo per se, quia indivisum a se, et divisum a quocumque alio movetur, ut homo. Alio modo dicitur moveri secundum partes, ut illud, quod denominatur moveri ex eo, quod aliqua pars ejus movetur; et tertio modo dicitur moveri aliquid per accidens, ut qualitas ad motum subjecti.

Indivisibile non potest moveri localiter per se

Istis præmissis, ponit Aristoteles duas conclusiones: Prima est, indivisibile non potest moveri localiter per se. Probatur, quia omne quod per se movetur localiter, partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*: sed nullum indivisibile est partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*; igitur, etc. Major probatur, quia vel est totaliter in termino *a quo*, et hoc non; quia jam non movetur, sed movebitur; vel totaliter in termino *ad quem*, et hoc non; quia jam motum est, et non movetur; vel in utroque, et hoc est impossibile; quia jam esset in diversis locis; vel nullo modo est in aliquo terminorum, et hoc non; quia movetur de uno ad reliquum; igitur relinquitur, quod est partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*: et minor patet, quia tunc indivisibile haberet partem.

Secundo, sequeretur, (a) quod indivisibile esset divisibile; consequens est falsum. Consequentia probatur, quia indivisibile movetur; sit igitur quod per aliquod tempus moveatur super indivisibile; igitur cum quocumque motu dato possit dari tardior, et illo non pertransibitur, nisi unum indivisibile, quia non minus indivisibili, quia jam esset æque velox, vel velocior; ergo, etc.

Tertio, sequeretur, quod continuum esset (b) compositum ex indivisibilibus; consequens est falsum, ut patuit *in isto* 6. *text.* 1. et *inde*. Consequentia probatur, quia indivisibile motum prius pertransit indivisibile, et consequenter aliud, quod non esset nisi pertransitum componeretur ex indivisibilibus.

Secunda conclusio: Indivisibile movetur per accidens. Probatur, quia motis nobis moventur omnia, quæ sunt in nobis; sed in nobis sunt indivisibilia; ergo, etc.

Tertia conclusio est specialiter de intellectu humano, et Intelligentiis, quod hujusmodi indivisibilia possunt per se

moveri; unde imaginandum est, quod hujusmodi indivisibilia occupent aliquem totum locum, ita quod in isto loco, et in qualibet parte est totum illud, et quælibet pars ejus, quemadmodum tota humana intelligentia est tota in corpore humano, et tota in qualibet parte ejus; et tunc hujusmodi indivisibile movetur cum toto illo corpore, quod occupat non per inhærentiam, sed per appropriationem, et hujusmodi indivisibilium quanto aliquod est perfectius, tanto majorem locum occupat, et ideo Deus, cum sit summe perfectus, est ubique. Ideo non obstantibus istis conclusionibus est notandum, quod illæ tres rationes adductæ non sunt demonstrativæ, et æque probant, quod indivisibile non movetur per accidens, sicut quod non movetur per se. Ideo ad primam; quando dicitur, omne (c) quod movetur, est partim, etc. dico, quod hoc non conceditur, nisi ad istum sensum, quod omne quod movetur, pertransivit partem de termino *a quo*, et pertransibit partem de termino *ad quem*: vel isto modo, omne quod movetur est in aliquo situ, qui respective dicitur terminus *a quo*, et respective dicitur terminus *ad quem*; sed non oportet, quod illius, quod movetur, una pars sit in termino *a quo*, et alia in termino *ad quem*.

Ad secundam, negatur consequentia. Ad probationem (d) dico, quod impossibile est, quod aliquod indivisibile motum pertranseat in tempore præcise indivisibile, imo in quolibet tempore pertransit divisibile, et quodlibet indivisibile pertransit subito.

Ad tertiam, negatur consequentia; quia semper (e) punctus motus pertransibit lineam, ut dictum fuit prius. Ex quo patet, quod istæ rationes non obstant, quin aliquod indivisibile possit moveri localiter; et hoc de primo.

Quantum ad secundum, notandum, 5
quod si qualitas alicujus corporis poneretur in puncto indivisibili, ipsa esset infinita intensive. Quod patet, quia si qualitas uniformis alicujus corporis per imaginationem moveatur in sua medietate, ipsa esset in duplo intensior quam ante, et in sua quarta ipsa esset in quadruplo intensior, et sic in infinitum; igitur si ponatur in puncto, ipsa esset infinita. Secundo, præmitto, quod de facto est aliquod indivisibile qualificatum, quia, ut patuit prius, in quolibet continuo est indivisibile, modo quodlibet continuum est qualificatum; igitur etiam quilibet punctus materiæ continui est qualificatus; et hoc patuit prius, quia concedebatur, quod esset dare punctum materiæ, punctum formæ, et punctum qualitatis.

Ex istis sequitur ista conclusio, quod impossibile est aliquam qualitatem existentem in puncto extendi per corpus divisibile. Probatur, quia quælibet qualitas alicujus puncti est finita intensive, quia non est intensior qualitate, aut parte qualitatis illius totius, cujus ipse est punctus; sed si esset posita extensive, per subjectum divisibile, probaretur per primum notabile, quod si poneretur in puncto, esset infinita; ergo, etc.

6. *Indivisibilia quomodo alterari possunt.*

Secunda conclusio; indivisibilia, cujusmodi sunt intellectus, possunt alterari alteratione, quæ est receptio qualitatis. Item, secundum fidem alio modo, quia intellectus est passibilis a qualitatibus primis.

Tertia conclusio: Indivisibilia habentia (f) positionem in continuo, possunt alterari ad alterationem suorum subjectorum, sive ad alterationem illorum, in quibus habent positionem.

Quarta conclusio: Nullum tale indivisibile potest alterari per se separatim existens a toto. Patet, quia impossibile

est aliquod tale separatum existere. Ex quibus patet, quod non repugnat, quin indivisibile possit moveri localiter, et etiam alterari; tamen naturaliter hoc non est possibile de puncto indivisibili existente seorsum, et separatim ab aliis.

Ad rationes. Ad primam dico, quod nullum ens naturale potest in tantum condensari per aliquam virtutem naturalem. Unde licet per condensationem frigiditas fiat intensior, attamen formæ cum qua stat, repugnat amplius condensari. Ad secundam, soluta est in textu. Tertia de intelligentia, concessa est. Similiter quarta, quod indivisibile movetur per accidens. Ad quintam, negatur antecedens; nec sequitur: est, et non movetur; igitur quiescit. Ad sextam, concessum est, quod intellectus est alterabilis, et etiam indivisibile est alterabile ad alterationem continui in quo est. Ad septimam consimiliter. Ad octavam, non implicat contradictionem; igitur est possibile: negatur consequentia; quia sic probaretur, quod Deum non esse esset possibile.

ANNOTATIONES

7. *Causa successionis in motu locali est duplex.*

(a) *Secundo, sequeretur, quod indivisibile esset divisibile.* Nota, ex Scoto in 2. *d.* 2. *quæst.* 9. in responsione ad tertium principale, quod in motu locali duplex est successionis causa: una sumitur ex divisibilitate mobilis; altera vero ex divisibilitate spatii, et quælibet istarum causarum, per se et solitarie sumpta, sufficit ad causandam successionem motus, ita ut si mobile esset divisibile, et moveretur super spatium indivisibile, nimirum super punctum, prius pertransiret illud punctum secundum unam sui partem, quam secundum aliam, atque ita successive. Si vero mobile esset indivisibile, divisibilitas spatii sufficeret ad causandum motus successionem, quia mobile indivisibile semper prius pertransiret unam partem spatii, quam aliam; atque adeo successio in motu locali sufficienter causatur, vel a divisibilitate spatii, vel a divisibilitate mobilis. Istarum tamen rationum essentialior est magnitudinis divisibilitas, hoc est, successio in motu, quæ sumitur ex divisibilitate magnitudinis, est motui essentialior. Quod patet ex Aristotele 5. *Metaph,* c. de Quanto, *text.* 18. in fine illius capituli, ubi docet, quod motus est divisibilis non propter mobile, sed propter magnitudinem; et ista sunt verba ejus: *Dico autem non quod movetur, sed quod motum est, etc.* Ubi vult Aristoteles, quod motus sit quantus, et divisibilis non ab eo, quod movetur, quod est mobile, sed ab eo, quod motum est; intelligendo per illud quod motum est, illud secundum quod fit motus, et mobile movetur: illud autem secundum quod motus est, est ipsa magnitudo, et spatium. Verum est tamen, quod Aristoteles *in hoc* 6. ponit utramque continuationem necessario ad motum requiri, atque adeo negat indivisibile posse moveri localiter, quia ex parte ejus non potest accipi continuitas motus; et hoc probant rationes suæ, quarum secunda, quæ hîc ponitur ab Scoto, et quæ habetur *in hoc* 6. *text.* 88. in hoc consistit, quod in omni tempore est accipere minus tempus, in quo potest minus mobile moveri; igitur omni mobili potest accipi minus mobile in infinitum, et ita nullum indivisibile est mobile Consequentia patet, quia indivisibili non est accipere minus.

(b) *Continuum esset compositum ex indivisibilibus. etc.* Nota, quod hæc ratio stat in hoc, quia omne quod movetur, prius pertransit spatium sibi æquale, vel minus se, quam majus se; indivisibile autem non prius pertransit minus se, cum nihil sit eo minus; igitur pertransit prius æquale, quam majus se; sed quod est æquale indivisibili, est indivisibile, ergo si indivisibile movetur per se continue, pertransit semper æquale, et per consequens indivisibile; atque adeo in magnitudine, super quam moveretur, esset continue indivisibile post indivisibile, essetque in magnitu-

dine indivisibile immediatum indivisibili, et sic magnitudo esset composita ex indivisibilibus, quod est impossibile.

(c) *Ad primam, quando dicitur omne quod movetur, etc.* Nota, quod licet Angelus sit indivisibilis, tamen quia occupat locum divisibilem, ut probat Scotus *in* 2. *d.*2.*quæst.* 6. ideo potest moveri localiter motu continuo, successione accepta ex divisibilitate spatii, ita ut successive pertransiret illud spatium ; esto etiam, quod esset in loco indivisibili, ut si esset in loco punctali, adhuc moveri posset motu continuo. Unde ad primam rationem Aristotelis dicitur primo, quod concludit de mobili divisibili ; tale enim si movetur secundum partem, et partem sui, est in termino, et termino ; non est totaliter in termino *a quo*, quia tunc quiesceret ; nec totaliter in termino *ad quem*, quoniam esset motum, et non moveretur, ut patet a Philosopho, ubi supra : sed loquendo de mobili indivisibili, illud non potest esse partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, loquendo de partibilitate, quæ est ex parte mobilis ; at loquendo de secunda partibilitate, quæ se tenet ex parte spatii, falsum est quod non sit in aliquo medio, quod medium est aliquid utriusque extremi, et sic sub mutatione ; atque ita potest continuare partes motus, quæ continuitas sumitur ex parte spatii. Dicitur secundo, quod *partim* quandoque opponitur ly *totaliter* ; et sic Angelus, dum movetur, est partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, quia non est totaliter in termino *a quo*, nec totaliter in termino *ad quem*. Alio modo ly *partim* opponitur ad ly *totus*, et sic idem est, partim est in termino *a quo*, id est, secundum unam partem est in termino *a quo*, et hoc est falsum de mobili indivisibili ; sed tantum est verum de mobili divisibili, et sic procedit ratio Aristotelis, qui accipit successionem in motu, tam ex parte spatii, quam ex parte mobilis. Et hæc responsio est Joannis Canonici 1. *Physic. quæst.* 1. *ad* 3. *principale*, quam dicit esse Scoti, et eam accipit ab Ocham *in* 2. *d.* 2. et est eadem cum responsione Scoti *in hac quæst.* ut patet consideranti.

(d) *Ad probationem dico, etc.* Nota, quod 10.
illa propositio, omne quod movetur prius pertransit minus, vel æquale quam majus, vera est de mobili, penes quod accipitur continuitas motus, hoc est, de mobili divisibili, sed non est vera de mobili indivisibili, cujusmodi est Angelus, et punctus. Et si dicatur, semper indivisibile dum movetur est in spatio sibi æquali, et si pertransit totum, commensurat, vel describit totam lineam suppositam, atque ita illa linea supposita erit composita ex indivisibilibus; dico quod ly *semper*, aut distribuit pro quolibet instanti præcise, aut pro quolibet instanti et tempore ; ut sit sensus, in omni instanti, et in quolibet tempore. Primo modo verum est, quod in quolibet instanti est in spatio sibi æquali, hoc est, in aliquo indivisibili sibi supposito : at secundo modo est falsum, nam in *A* instanti est in spatio sibi æquali, et in tempore immediate habito ad instans est spatio sibi inæquali ; nam indivisibile non est immediatum indivisibili, atque ita post indivisibile immediate non est in spatio indivisibili, sed divisibili : licet ergo in quolibet instanti sit in spatio indivisibili, tamen in quolibet tempore, et in qualibet parte temporis est in spatio divisibili, quia impossibile est (ut hîc dicit Scotus) quod indivisibile motum pertranseat in tempore præcise indivisibile, quia non movetur de puncto in punctum, et de indivisibili ad indivisibile super spatium magnitudinis suppositæ, sed movetur potius continuando omnia, quæ sunt in spatio, nempe punctum magnitudini, et magnitudinem puncto, et hanc partem magnitudinis alteri parti magnitudinis per medium punctum ; atque ita in quolibet instanti temporis est in puncto sibi æquali: in tempore autem est in magnitudine accepta inter duo puncta ; nam instans in tempore correspondet puncto in magnitudine, et tempus magnitudini, sicut *mutatum esse* in motu, instanti temporis, et puncto in linea correspondet, motus autem tempori

et lineæ; et ideo dicit hîc Scotus, quod quodlibet indivisibile pertransit subito.

11. *Mobile est duplex.* (e) *Semper punctus motus pertransibit lineam, etc.* Nota, quod duplex est mobile, scilicet divisibile, penes quod potest accipi continuitas motus; et indivisibile, penes quod non potest accipi motus continuitas. Indivisibile autem, si moveretur, utique moveretur in tempore. Et si inferas, quocumque tempore dato contingit dari minus, concedo, quia tempus est divisibile in infinitum: et si subinferas; ergo mobile minus mobili indivisibili poterit moveri in illo minori tempore, nego consequentiam; quia non est dare mobile minus mobili indivisibili, nec proportionantur mobile indivisibile, et tempus; quia omne tempus est divisibile in infinitum, et punctus, vel Angelus, et anima sunt indivisibiles; sed bene sequitur consequens de mobili divisibili. Nam si *A* mobile divisibile moveatur in *B* tempore, et *B* tempus est divisibile in duo tempora; igitur minus mobile ipso *A*, poterit moveri in tempore minori ipso *B* tempore, quia talia mobilia, et tempus possunt proportionari in divisibilitate.

In motu alterationis duplex potest assignari causa successionis. (f) *Indivisibilia habentia positionem in continuo, et cætera.* Nota quod etiam in motu alterationis potest duplex causa successionis assignari, scilicet tam ex parte mobilis, quam ex parte formæ. Patet, quia ex divisibilitate formæ, mobile prius recipit unam partem formæ quam aliam: cum enim forma sit divisibilis, ideo mobile, quod alteratur secundum eam, prius recipit unam partem formæ quam aliam, atque ita successive; et hoc si intelligatur mobile recipere formam secundum se totum. Posset etiam causari successio ex parte mobilis habentis partes; sic quod prius alterentur secundum unam, quam secundum aliam, et forte etiam in motu augmentationis posset assignari hæc duplex causa successionis: et dixi *forte*, quia est magis difficile assignare in motu augmentationis, quomodo successio sit tantum ex parte formæ, et non ex parte mobilis; quia non videtur, quod possit ibi assignari mobile indivisibile, quod successivæ sit quantitatis susceptivum; in alteratione vero bene potest assignari, quia punctus habens positionem in continuo, alteratur successive, ex successione partium formæ: et est etiam successio mobilis divisibilis, quod alteratur.

Unde si quæras, an indivisibile possit alterari, dico quod indivisibile de genere Substantiæ, ut Angelus, et anima, potest alterari; quia Angelus, et anima possunt recipere aliam, et aliam opinionem; et similiter gaudium et tristitiam, atque ita possunt alterari, fuse accipiendo alterationem, pro mutatione ad qualitatem. 12.

Et si quæras, an indivisibile de genere Quantitatis, possit recipere aliquam quantitatem, sic quod mutetur de una qualitate in aliam, Scotus hîc dicit quod si tale indivisibile esset separatum a quantitate, non posset alterari, quia impossibile est aliquod tale separatum existere; indivisibile tamen habens positionem in continuo potest alterari ad alterationem suorum subjectorum, sive illorum in quibus habent positionem. Nota tamen quod punctum esse alterabile, potest bifariam intelligi: priori modo sic, quod recipiat certam qualitatem determinatæ intensionis, et sic potest probabiliter dici, quod non est alterabile, ut docere videtur Scotus *in* 4. *dist.* 10. *quæst.* 9. *ad secundum principale,* ubi dicit quod nullum lumen est punctale. Posteriori modo intelligi potest indivisibile alterari qualitate, qua partes aliæ alterantur, quas tamen continuat ad invicem; et ut sic dici potest probabiliter, quod punctus est alterabilis, sed hoc est per accidens, scilicet ad alterationem partium, quas continuat ad invicem.

Et si quæras postremo, an punctus possit augmentari? dico quod non; quia punctus non potest moveri motu augmentationis et diminutionis, quia hoc sibi repugnat ab intrinseco.

EXPOSITIO TEXTUS

Motus (1) *autem est divisibilis, etc.* 33. Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus determinat de divisione motus : et dividitur, quia primo ostendit, quod motus est divisibilis ad divisionem temporis, et magnitudinis. Secundo ostendit, quod *motus, moveri, mobile,* et *dispositio,* secundum quam est motus, proportionabiliter dividuntur. Et tertio ponit quoddam incidens. Secundum ibi : *Quoniam autem omne.* Tertium ibi : *Et in hoc quod finita esse.* Primo ponit duas conclusiones. Secundo *est* probat ibi : *Ut si ipsum A, C.* Prima *bilis* conclusio est : Motus ([a]) est divisibilis se- *lum* *nem* cundum divisionem mobilis. Secunda *s.* est : Motus est divisibilis ad divisionem temporis ; et per istas conclusiones non debet imaginari, quod motus sit res distincta a mobili ; sed Aristoteles intelligit, quod dato, quod motus esset res distincta a mobili, adhuc motus esset divisibilis ad divisionem mobilis, et divisionem temporis.

Ut si ipsum A, C. Probat dictas conclusiones. Primo primam. Secundo secundam ibi : *Alia autem est secundum tempus.* Item, primo præmittit aliqua. Secundo probat quod restat probandum ibi : *Necesse igitur.* Supponit igitur, quod totum mobile, quod movetur, sit *A, C,* et una pars ejus sit *A, B,* et alia *B, C* ; deinde ponatur quod motus *D, E,* sit motus partis *A, B,* et quod motus *E, F* sit motus partis *B, C ;* istis suppositis non restat probare, nisi quod totus motus *D, F,* sit motus totius mobilis *A, C.*

Necesse igitur totum in quo D, F. Probat quod restat probandum, scilicet quod totus motus *D, F,* sit motus totius mobilis *A, C ;* et hoc probat quadrupliciter. Secunda ibi : *Nulla enim movetur.* Tertia ibi ; *Amplius autem si omnis.* Quarta ibi : *Amplius autem si est quidem.* Probatur, quia partes ([b]) mobilis *A, C* moventur partibus *D, F* ; igitur totum mobile *A, C,* movetur toto motu *D, F.* Consequentia tenet, quia totum se habet ad totum sicut partes ad partes, præcipue cum partes non sint aliud a toto.

Nulla enim movetur. Secunda ratio : quia nulla pars mobilis *A, C,* movetur toto motu *D, F,* quia neutra pars movetur motu alterius partis ; igitur motus *D, F,* est motus totius mobilis *A, C.*

Amplius (2) *autem si omnis.* Tertia Text. 34.
ratio, quæ est propinqua præcedenti, quia motus *D, F,* est motus alicujus mobilis ; vel igitur est motus *A, C,* vel alicujus partis ejus, vel alicujus extranei : si ipsius *A, C,* habetur propositum; si alicujus partis ejus, hoc est falsum, quia neutra pars ejus movetur motu alterius partis ; si alicujus extranei, hoc est impossibile, quia partes motus *D, F,* sunt partium mobilis *A, C,* et non alicujus extranei.

Amplius autem (3) *si est quidem:* quod Text. 35.
mobile *A, C,* movetur aliquo motu : vel igitur movetur motu *D, F,* et habetur propositum ; vel aliquo alio, et sit ille *G, H,* tunc igitur illi motus sunt æquales, aut unus major alio : si æquales, tunc sicut partes motus *D, F,* sunt motus partium mobilis *A, C,* ita quod partes motus *G, H,* essent motus earumdem partium, quod est falsum ; quia tunc unus illorum motuum superflueret, ex quo unius mobilis debet esse unus motus. Si vero *G, H,* sit major, et hoc per excessum *I, K,* sequitur quod motus *I, K,* nullius esset mobilis, quod est falsum. Si dicatur, quod e contra, tunc aliqua esset pars mobilis, quæ moveretur, et tamen ip-

sius nullus est motus, quod est impossibile.

15. Text. 36. *Alia* (4) *autem*. Hîc ponitur secunda conclusio, quod motus est divisibilis ad divisionem temporis. Probatur, quia semper in majori tempore fit major motus, quam in minori; igitur necesse est quod motus proportionabiliter dividatur tempori.

Text. 37. *Quoniam autem* (5) *omne*. Hîc ponit tertiam conclusionem, scilicet, quod *motus, moveri, tempus mobile et dispositio*, secundum quam est motus, consimiliter dividuntur; et licet aliqua istarum non sint ab invicem distincta, tamen non est cura in proposito; quia Aristoteles intelligit, quod, dato quod essent distincta ab invicem, adhuc consimiliter distinguerentur. Ista conclusio probatur singillatim quantum ad partes; et primo quantum ad motum et tempus; quia si aliquod mobile moveatur per aliquod tempus aliquo toto motu, in medietate temporis movetur media parte motus, et in minori parte temporis movetur minori parte motus, et sic semper; quod non esset, nisi ista consimiliter dividerentur.

Text. 38. Secundo (6) probatur, quantum ad motum, et *moveri*; quia semper minori motui correspondet minus moveri, et majori majus, et sic semper; quod non esset, nisi ista consimiliter dividerentur. Tertio probatur quantum ad motum et dispositionem, secundum quam est motus, quia non consimiliter dividerentur, tunc esset aliqua pars motus, cui non corresponderet dispositio, secundum quam est motus, vel e contra, quod est impossibile.

Text. . Quarto probatur (7) de mobili et motu eo modo, quod dictum fuit prius; et sic patet, quod omnia ista consimiliter dividuntur, nisi quod unum (c) dividitur per se, et aliud per accidens.

Et in hoc quod finita esse. Ponit quoddam incidens, scilicet quod omnia prædicta consimiliter se habent quantum ad divisionem, et quantum ad finitatem et infinitatem. Probabitur postea; et hoc notum est de omnibus, quod consimiliter dividuntur mobili, nisi de tempore; et ideo probatur de tempore, quod signato aliquo termino præterito in spatio pertranseundo, ille terminus in minori tempore pertransibitur a minori parte mobilis quam a majori, quod non esset, nisi ista consimiliter dividerentur.

ANNOTATIONES

16. Motus bifariam considerari potest. (a) *Motus est divisibilis secundum divisionem mobilis*. Nota, quod motus bifariam considerari potest: uno modo generaliter, quatenus accidens; alio modo secundum propriam rationem motus, quæ est res successiva. Primo modo, cum motus extendatur per totum mobile, quemadmodum albedo extenditur per totum subjectum, motus dividitur secundum divisionem mobilis; loquitur enim Aristoteles de motu, ut hîc dicit Scotus, ac si esset res distincta a mobili, sicut albedo. Nam Scotus in his quæstionibus, et in hac expositione libri Physicorum, tenet motum non distingui a mobili, ut vidimus: quid autem sit tenendum explicavimus supra. Secundo modo motus dividitur divisione temporis, qua mobile priori parte motus transit priorem partem spatii, et posteriori transit posteriorem.

Nota secundo ex D. Thoma, quod divisio motus secundum diversas partes mobilis, tripliciter potest intelligi: uno modo, quod una pars primo movetur, quam alia; et hoc non est possibile, quando totum continuum homogeneum movetur ut si lapis tripedalis moveatur eodem instanti, in quo incipit moveri prima pars, incipit moveri secunda. Quare isto modo non est divisio motus secundum partes mobilis. Secundo

modo potest intelligi secundum aliquod signum fixum in spatio, ut quando Sol oritur per lineam Horizontis, prius apparet prima medietas Solis quam secunda; et neque de ista loquitur Aristoteles, quia pertinet ad successionem temporis, sicut quando lignum calefit, prius recipit calorem pars propinquior igni quam remotior.

17. Tertio ergo modo intelligitur divisio motus, sicut aliorum accidentium; ut enim aliam partem caloris habeo in facie, aliam in manu, ita et aliam partem motus habeo in facie, et aliam in manu; demonstrat ergo primo divisionem motus ad divisionem mobilis hoc pacto: sit enim mobile bipedale *A*, *B*, *C*, si totum movetur, sequitur quod et prima pedalitas *A*, *B*, et secunda *B*, *C* pariter moveantur. Signetur ergo pars motus, quæ subjectatur in parte *A*, *B*, et sit illa *B*, *C*, et pariter signetur pars motus, quæ subjectatur in parte *B*, *C*, et sit *E*, *F*; ex his sequitur, quod totus motus quo *A*, *B*, *C*, movetur, sit *D*, *E*, *F*, siquidem partibus mobilis singillatim respondent partes motus; ergo sicut mobile *A*, *B*, *C*, dividitur in partes *A*, *B* et *B*, *C*, ita totus motus *D*, *E*, *F*, dividitur in *D*, *E*, et in *D*, *F*, et per consequens ad divisionem mobilis sequitur divisio motus. Hac ratione bene intellecta facillime intelliguntur sequentes.

(b) *Partes mobilis A,C moventur partibus D, F.* Nota, quod hac ratione intendit probare Aristoteles, quod totus motus *D*, *E*,*F*, sit adæquatus motus totius mobilis *A*, *D*, *C*. Si enim non est ita, detur, inquit, alius motus ejusdem mobilis, qui sit adæquatus, et sit, verbi gratia, *S*, *V*. Tunc demantur duæ partes *A*, *G*, *H*, quæ sint motus partium *A*, *B*, et *B*, *C*, quas quidem partes motus necesse est esse æquales: partibus *D*, *E*, et *E*, *F*, siquidem, istæ ut probatum est, sunt motus illarum partium mobilis.

18. Tunc rursus, aut partes istæ, quæ demuntur, *A*, *G*, *H*, adæquant totum *G*, *H*, et inde manifeste sequitur, quod totus motus *G*, *H* est æqualis toti motui *D*, *E*, *F*, quandoquidem partes adæquantes totum sunt æquales, et per consequens sunt idem motus. Si vero illæ partes non adæquant totum, sed deficiunt, ita ut supersit aliquid, verbi gratia, *I*, *H*, sequitur quod illa pars motus nullius mobilis erit motus, quia neque totius illius mobilis, neque partium, siquidem singulis partibus mobilis jam signatæ sunt partes motus; neque erit motus alterius mobilis, nam, cum totus motus *G*, *H*, sit continuus, non potest esse, nisi unius mobilis; et jam probatum est ad unitatem motus necessariam esse unitatem mobilis. Similiter, si partes illæ motus non adæquant totum *G*, *H*, sed excedunt, sequitur quod illa pars, in qua excedunt, nullius mobilis erit motus: cum autem hæc omnia sint impossibilia, sequitur primum intentum, quod ille totus motus *D*, *E*, *F*, est adæquatus illius mobilis *A*, *B*, *C*, et per consequens motus dividitur ad divisionem mobilis.

(c) *Nisi quod unum dividitur per se, et aliud per accidens.* Nota, quod aliqua dividuntur per se, et aliqua per accidens; nam illud quod est per se quantum, est per se divisibile: quod autem non est per se quantum, est divisibile per accidens, atque adeo quamvis *mobile*, *motus*, *tempus*, *moveri*, et illud, in quo est motus, scilicet *spatium*, et *dispositio*, secundum quam est motus, proportionabiliter dividantur, non tamen similiter dividuntur, quia mobile, et spatium, et motus, et tempus, et quantitas, dividuntur per se, tametsi divisiones istæ pullulent ex divisione mobilis, quod est subjectum et temporis, et motus; nam diviso subjecto dividuntur omnia, quæ in ipso sunt; qualitas vero, quæ est terminus alterationis, quia non est de genere Quantitatis, simpliciter dividitur per accidens ad divisionem motus alterationis. *Divisio est duplex per se et per accidens.*

EXPOSITIO TEXTUS

Quoniam autem (1) *omne, quod mutatur.* Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus determi- 19. Text. 40.

nat de *mutato esse*, et hoc pro tanto ; quia sicut linea imaginatur dividi supra punctum, ita motus supra *mutatum esse*. Et dividitur, quia primo ostendit, quod omne quod mutatur, quando mutatur, est et in illo quo mutatum est. Secundo ostendit, quod illud, in quo est aliquid primo mutatum, est indivisibile. Et tertio ostendit qualiter in motu est *mutatum esse*, et qualiter non. Secundum ibi: *In quo autem primo*. Tertium ibi : *Dicitur autem id in quo primo*. Primo probat conclusionem. Secundo præmittit unam suppositionem : et tertio probat intentum. Secundum ibi : *Quod mutatum est*. Tertium ibi : *Quoniam ergo una*. Est igitur conclusio ista : omne quod mutatur, quando mutatum est, est in illo in quo mutatum est.

Omne quod mutatur est in eo in quo mutatum est.

Quod mutatum est. Præmittit istam suppositionem, quod ( ) *mutatum esse* est recessisse ab aliquo termino, seu etiam defecisse ab aliquo termino, et si ista non sunt idem, attamen se immediate necessario consequuntur. Probatur : quia sicut se habet *mutari* ad *deficere*, seu ad *recedere*, ita se habet *mutatum esse* ad *defecisse*; modo *mutari* est recedere ab aliquo termino; ergo, etc.

Text. 41. *Quoniam* (2) *ergo una*. Hic probat dictam conclusionem dupliciter. Secundo ibi : *Amplius, et per se*. Prima ratio est ista : Illud, quod mutatum est de non esse ad esse, est in esse, et illud, quod mutatum est de esse ad non esse, est in non esse ; igitur quod mutatum est, est in illo, in quod mutatum est. Consequentia est nota, quia tam generatio, quam corruptio est generatio. Antecedens probatur : quia quod generatur recedit a non esse per suppositionem ; igitur habet esse, per illud principium de quolibet esse, vel non esse. Eodem modo arguitur, quod illud, quod corrumpitur, quoniam corruptum est, habet non esse. Et dicit Aristoteles, quod sicut est de istis mutationibus secundum contradictionem, ita est de aliis.

Amplius (3) *et per se*. Ponitur secunda ratio : quia si fiat ([b]) mutatio de *A* in *B*, tunc quando mobile mutatum est in *B*, vel ipsum est in *B*, vel in *A*, vel in aliquo intermedio. Si in *B*, habetur propositum : si in *A*, vel in *C*, hoc est impossibile, quia posset adhuc mutari in *B*, ex quo mutatio est continua, sine interruptione de *A* in *B*; modo impossibile est aliquid mutari ad illud, in quod jam mutatum est. 20. Text. 42.

Manifestum (4) *igitur est*. Infert corollarium, quod omne quod factum est, quando factum est, habet esse, et omne quod corruptum est, quando corruptum est, habet non esse, et ita universaliter de omni mutatione, licet sit magis manifestum de mutatione, quæ est secundum contradictionem ; nam si fiat mutatio continua de uno termino positivo in alium terminum positivum, ut de caliditate in frigiditatem, tunc quando est complete mutatum, mobile est sub frigiditate , et quando est medio modo mutatum, et incomplete, tunc partim est sub caliditate, et partim sub frigiditate. Text. 43.

Omne quod factum est habet esse.

In quo (5) *autem primo*. Hic ostendit, quod illud, in quo aliquid primo mutatum est, est indivisibile ; et intelligit per ly *in quo* mensuram, in qua primo mutatum est; et exponit primum, scilicet in quo toto mutatum est, et non solum in parte ejus. Tunc probatur conclusio : quia si illud in quo primo mutatum est, sit divisibile, tunc sit *A, B, C*, ita ut partes ejus sint *A, B*, et *B, C*, tunc igitur illud, quod primo mutatum est, aut primo mutatum est in neutra parte ipsius *A, B, C*, aut solum in parte *A, B*, aut solum in parte *B, C*, vel in utra- Text 44.

que. Si dicatur, quod in neutra, tunc non est mutatum primo in *A, C*, quod est contra positum ; si in parte *A, B*, solum, tunc non est mutatum in toto, sed solum in parte ejus, et in toto *A, C*, ratione partis solum, quod est contra positum ; quia ponebatur : illud in quo toto non ratione partis aliquod primo mutatum est, est indivisibile. Eodem modo probatur, quod non est mutatum in parte *B, C*, solum. Si dicatur, quod in utraque, hoc est impossibile, quia prius mutatum est in parte priori, et posterius in posteriori ; igitur illud non est primo mutatum in toto tempore *A, C*, quia prius mutabatur in parte ipsius. Et per istam conclusionem Aristoteles non intelligit aliud, nisi quando aliquod mobile jam motum est, mensura, in qua primum verum est dicere, hoc est mutatum, sit indivisibilis, ut si fiat mutatio de caliditate ad frigiditatem, tunc instans, in quo primo est verum dicere, frigiditas summa est generata, est instans indivisibile.

1. *Manifestum* (6) *est igitur*. Infert co-
45 rollarium, scilicet quod illud, in quo aliquid est primo corruptum, est indivisibile. Similiter, quod illud in quo aliquid est primo factum, est indivisibile ; et sequitur corollarium ex præcedenti conclusione.

Dicitur autem id, in quo. Hic ostendit qualiter in motu est *mutatum esse*, et qualiter non : et primo distinguit. Secundo ponit conclusiones juxta membra distinctionis. Secundum ibi : *Quod igitur circa finem*. Primo dicit, quod illud, in quo aliquid (c) primo mutatum est potest imaginari dupliciter : uno modo a parte principii ; et alio modo a parte finis, verbi gratia, si fiat mutatio de calido in frigidum, tunc primum instans esse motus est primum *mutatum esse* a parte principii ; sed primum instans, in quo motus est completus, est primum *mutatum esse* a parte finis.

Quod (7) *igitur circa finem*. Hic ponit conclusiones ; et primo ostendit quod est dare primum *mutatum esse* a parte finis. Secundo ostendit, quod impossibile est dare primum *mutatum esse* a parte principii, ibi : *Quod autem*. Primo ponit istam conclusionem, quod est dare primum *mutatum esse* a parte finis transmutationis, hoc est dictu, est dare primum instans non esse motus a parte finis. Probatur, quia necesse est mutationis esse aliquem finem, scilicet in quo primo motus finitus est, et illum finem necesse est esse indivisibilem, per præcedentem conclusionem ; igitur in mutatione, sive in mensura mutationis est dare instans indivisibile, in quo primo facta est mutatio illa, et illud instans non est ultimum esse motus, sed est extrinsecum motui, quia est primum instans non esse ejus. Text. 46

Primum mutatum esse datur a parte finis.

Quod autem secundum principium. Hic ostendit, quod impossibile est dare illud, in quo aliquid primo mutatum est a parte principii, id est, non est dare primum instans esse motus. Et primo probat hoc ex parte temporis, in quo fit mutatio. Secundo ex parte mobilis, quod mutatur. Et tertio ex parte dispositionis, secundum quam est mutatio. Secunda ibi : *Amplius si in C*. Tertia ibi : *Quoniam autem*. Prima ratio est ista : quia si est dare primum *mutatum esse* a parte principii, tunc capiatur primum instans, (d) in quo est motus ; tunc vel illud instans est immediatum instanti in initio motus, vel mediatum : si mediatum ; igitur inter illa duo instantia mobile movebatur, et per consequens instans datum non erat primum instans 22.

esse motus. Si immediatum, hoc est impossibile, ut probatum fuit prius.

Amplius si in C. Secunda ratio, quia si esset dare primum instans esse motus, sequeretur quod idem simul moveretur, et non moveretur ; consequens implicat contradictionem. Consequentia probatur,quia illud instans primum esse m is, cum non possit esse immediatum instanti in initio motus, oportet quod sit mediatum ; tunc in illo instanti mobile non movetur, nec in alio instanti sibi immediato, nec in tertio, et sic de aliis ; igitur in nullo instanti initiativo motus movetur, et per consequens non movetur ; igitur aliquid simul movetur, et non movetur, quod implicat. Et ista ratio evidenter probat, quod tempus non est compositum ex indivisibilibus.

Text. 47. *Quoniam* (8) *autem.* Tertia ratio quia omne (e) quod movetur, prius movebatur ; igitur non est primum *mutatum esse* a parte principii. Consequentia tenet, et antecedens probatur ; quia motus est divisibilis in semper divisibilia, cum proportionaliter dividatur tempori, et magnitudini, ut probatum fuit prius.

23. Text 48. *Neque* (9) *igitur ejus.* Hîc probat dictam conclusionem ex parte mobilis , et vult probare istam conclusionem, quod non est dare primam partem mobilis, quæ pertransivit aliquod signum signatum in spatio pertranseundo. Probatur supponendo, quod mobile debeat successive pertransire spatium illud ; tunc arguitur, quod illa pars mobilis, quæ pertransivit signum, vel est divisibilis, vel indivisibilis : non indivisibilis, quia jam non esset pars mobilis, cum mobile non componatur ex indivisibilibus, ut probatum est : si divisibilis, tunc signum pertransitum ab illa parte, prius pertransibatur a medietate illius partis quam a tota parte, et prius a medietate medietatis, quam a tota medietate, et sic in infinitum ; igitur quacumque parte mobilis data, a qua pertransibatur illud signum, prius pertransibatur a parte minori, et per consequens nulla fuit prima, a qua pertransibatur ; et habetur propositum.

Illud autem (10) *quo mutatur.* Hîc probat dictam conclusionem ex parte dispositionis, secundum quam est motus ; et dividitur, quia primo præmittit quamdam differentiam inter alterationem, et alios motus. Secundo probat intentum ibi : *Quoniam neque.* Primo dicit, quod ad motum tria requiruntur ; scilicet mobile, quod movetur ; dispositio, secundum quam est motus ; et tempus, in quo est motum. Unde quantum ad illud, secundum quod est motus, est differentia inter alterationem et alios motus ; nam dispositio, secundum quam est alteratio, est divisibilis non per se, sed per accidens solum ad divisionem sui subjecti ; sed dispositio, secundum quam est aliquis alter motus, est divisibilis per se, ut spatium secundum quod est motus localis, et magnitudo, secundum quam est augmentatio et diminutio, et ita de aliis. Potest etiam addi differentia alia, quia dispositio secundum quam est alteratio, est dupliciter divisibilis : uno modo per accidens ad divisionem subjecti ; alio modo est divisibilis secundum gradus formæ, sed spatium seu magnitudo non est divisibile nisi uno modo. Text. 49.

24. *Quoniam neque in iis erit primum.* Hîc probat conclusionem principalem ex parte dispositionis, secundum quam est motus ; et intendit istam conclusionem, quod non est dare primum partem spatii pertransitam a mobili. Probatur, quia cum illa pars sit divisibilis, et motus successivus, medietas partis spatii

prius pertransibatur quam tota pars; igitur et prius medietas medietatis, quam tota medietas, et sic in infinitum; igitur quacumque parte spatii pertransita data, prius transibatur pars minor, et per consequens nulla erat pars prima pertransita; et consimiliter argueretur de magnitudine, secundum quam est augmentatio vel diminutio, et de qualitate, secundum quam est alteratio. Nec est differentia, nisi quantum ad hoc solum, quod spatium et magnitudo sunt per se divisibiles, sed qualitas (*) est per accidens divisibilis.

ANNOTATIONES

nque- termi- a quo nutari i sunt.

(a) *Mutatum esse est recessisse ab aliquo termino.* Nota, quod Aristoteles in hac ratione supponit, quod quidquid mutatur discedit a termino *a quo*, aut, quod idem est, relinquit ipsum. Nam *relinquere* aut est idem quod *mutari*, aut *relinquere* sequitur ipsum *mutari*: *relinquere* enim et *mutari* idem motus realiter sunt, et sola ratione differunt; nam *mutari* est acquirere terminum *ad quem*, et *relinquere* est discedere a termino *a quo*; prius autem natura est intentio in finem, quam discessio a termino *a quo*, eo enim discedo ab hoc loco, quia tendo in alium.

25. (b) *Quia si fiat mutatio de A in B.* Nota quod in hac ratione Aristoteles duo supponit: Primum, quod mutatio fit sine interruptione de uno loco in alterum. Secundum, quod impossibile est, mutatum, quando mutatum est, adhuc mutari in terminum ad quem mutatum est; imo si ultra mutetur, mutabitur ab illo, et non in illum. Arguitur ergo sic: illud quod mutatum est de *A* in *B*, vel est in *A*, vel in *B*, vel in aliquo intermedio, ut in *C*, sed non est in *A*, quia separatum est ab eo, nec est in intermedio; quia adhuc mutaretur in *B*, cum ponatur continue moveri, et sine interruptione de *A* in *B*; relinquitur ergo, quod illud mutatum est de *A* in *B*.

(c) *Illud, in quo aliquid mutatum est, potest intelligi dupliciter.* Nota quod quidquid incipit esse per primum esse, incipit esse per indivisibile, quia nunc est, et immediate ante hoc non fuit; et eadem ratione quidquid desinit esse per primum sui non esse, desinit per aliquod indivisibile; et hac intentione docet Philosophus id temporis, in quo mobile per se primo mutatum est, esse indivisibile.

(d) *Primum instans in quo est motus.* Nota quod hac ratione Aristoteles ducit ad duo inconvenientia, si illud primum esse motus sit indivisibile. Primum inconveniens est, quod tunc duo instantia indivisibilia essent contigua, et immediata; et hoc inconveniens sic deducit Sanct. Thom. Si enim in *A*, *B*, est motus, hoc est in instanti indivisibili, quod designat sub duabus litteris, quia est finis præteriti temporis, et initium futuri, *A*, *B*, est tempus, et per consequens constat ex duobus indivisibilibus. Sed ego non video hanc consecutionem; nam qui diceret *A*, *B*, esse unum indivisibile, negaret proinde esse tempus, et esse duo indivisibilia.

Themistius ita exponit, quod si est indivisibile, in illo non est motus, ut *text.* 29 ostensum est, non tamen explicat, quomodo duo instantia essent contigua. Quidam neotericus Thomista ita consequentiam deducit, nempe quod si detur motum futurum terminari intrinsece per primum instans, esse indivisibile, eadem ratione quies præterita terminaretur intrinsece per ultimum instans, et sic duo instantia essent immediata. Quod ita explicat; nam cum *A*, *D*, sit terminus, et præteriti temporis, et futuri, detur quod illud mobile in toto tempore præterito *C*, *A* quieverit, tunc si tempore præterito quievit, in quacumque parte et instanti illius quiescit. Consequentia hæc revera non tenet, quia in instanti non potest esse quies; valet tamen ad hominem, concesso, quod in instanti potest esse motus, nam tunc eadem ratione, qua motus incipit intrinsece per primum instans, desinit et quies per ultimum, et immediate ad instans quietis in instanti movetur;

ergo instans est immediatum instanti ; et hæc expositio est Scoti in hoc textu, si perpendatur ejus sensus, nisi quod Scotus juxta sensum Aristotelis probare intendit, quod non est dare aliquod indivisibile, in quo aliquid movetur, quia vel sequeretur, quod illud instans esset indivisibile, vel quod instans esset immediatum instanti. Consequentia in hunc modum deducitur, quia in instanti in quo primo incipit motus, nihil adhuc mutatum est, illi autem instanti nullum indivisibile est immediatum, quia indivisibilia non sunt sibi proxima, et tamen si esset, in quo aliquid primo mutatum est, oporteret illud esse immediatum illi primo instanti ; ergo illud primum non erit indivisibile. sed divisibile.

27. (e) *Omne quod movetur prius movebatur.* Hæc ratio sic posset deduci, si esset dare illud, in quo primo aliquid mutatum est, vel illud est divisibile, vel indivisibile ; sed neutrum est dandum : ergo, etc. Minor probatur, et primo quod non divisibile ; quia si ponatur mobile quiescere in toto tempore *C*, *A*, tunc adhuc in instanti *A*, ipsum mobile quiescit, id est, non mutatur, nec mutatum est. Ponatur ergo secundum adversarium, quod sit primum mutatum in *A*, *B*, tunc sic arguitur ; si *A*, *B*, est indivisibile, vel idem cum *A*, vel est proximum ipsi *A* : non proximum, quia indivisibile non est proximum indivisibili ; nec etiam *A*, *B*, et *A* sunt idem, quia positum est, quod in *A*, nondum mutatur, nec mutatum est ; tamen in *A*, *B*, ponitur primo esse mutatum ; ergo, etc. Minor vero quantum ad aliam partem, scilicet, quod illud, in quo primo mutatum est, non sit divisibile, probatur sic, quia sicut prius arguebatur, vel in utraque parte mutatum est, vel in neutra, vel in altera tantum ; si in neutra, tunc non est mutatum in toto ; si in altera tantum, tunc non primo mutatum in toto ; si vero mutatum est in utraque, tunc prius mutatum est in priori parte quam in posteriori, et sic non est mutatum in toto.

Minimum non datur (f) *Sed qualitas est per accidens divisibilis.* Nota quod hic Aristoteles non negat

in qualitate, qualitatem esse per se divisibilem secundum gradus formæ, ut supra notavit Scotus ; et ex hac ratione sequitur, quod non datur minimum in qualitate, sive secundum extensionem, sive secundum intensionem ; nam quando lignum applicatur igni, non datur minima pars, quæ primo habeat calorem, sed quacumque data, minor prius est calefacta, et quocumque dato gradu intensionis, ante illum fuit alius gradus.

Et si quæras, an qualitas separata a quantitate sit divisibilis, dico quod divisibile bifariam sumi potest : uno modo pro divisibili potentia propinqua ; alio modo pro divisibili potentia remota. Illud dicitur divisibile potentia remota, quod habet formam sufficientem, non tamen sub modo convenienti, sub quo oportet eam haberi, ad hoc quod dividatur. Divisibile autem potentia proxima dicitur, quod sic habet eam, quod cessante impedimento statim posset sequi actus ad dividendum. Dico ergo quod qualitas separata a quantitate non est divisibilis in partes ejusdem rationis potentia propinqua, est tamen divisibilis in potentia remota. 28. *Divisibile potest bifariam sumi.* *Qualitas separata a quantitate quomodo sit divisibilis.*

Et si dicas, ergo talis qualitas esset spiritualis ; nego consequentiam, eo quod nata est informare corpus, modo nulla forma accidentalis spiritualis nata est informare corpus.

QUÆSTIO VIII.

Utrum in motu sit dare primum mutatum esse *a parte principii*

Aristot. *hic text.* 46. D. Thom. *lect.* 6. et reliqui interpretes *ibid.* Albert. *tract.* 2. *cap.* 4 Themist. *text.* 48. Tartaretus *hic et in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 9. Valles. *controv* 40. *ad tyrones* Setus 6. *Physic quæst.* 5. Tolet. *quæst.* 4. Pererius *l.* 14. *cap.* 9. Conimbr. *cap.* 5. *quæst. unica.* Ruvius *cap.* 6 *quæst. unica.* Roocus *quæst.* 5. Fuente *quæst.* 2. *diffic.* 3. Aversa *tom.* 1. *Philos. quæst.* 30.

Arguitur primo quod sic : quia sicut se habet punctus ad lineam, et instans 1.

ad tempus, ita et *mutatum esse* ad motum ; sed in linea est dare punctum in utroque extremo, et in tempore instans ; igitur in motu est dare *mutatum esse* in utroque extremo, et per consequens a parte principii.

Secundo, omnis motus finitus terminatur in utroque extremo et non nisi ad *mutatum esse ;* igitur in omni motu finito est dare primum *mutatum esse* a parte principii.

Tertio, in motu est dare primum *mutatum esse* a parte finis ; igitur et a parte principii. Antecedens patet per Aristotelem *in isto sexto*. Consequentia probatur, quia sicut motus terminatur a parte finis, ita a parte principii.

Quarto, descendat aliquod vivens a concavo orbis Lunæ, usque ad deorsum, et in medio illius descensus moriatur, tunc est dare primum instans non esse illius viventis ; igitur in illo instanti, vel illud movetur, vel quiescit ; non quiescit, quia ponebatur, quod descensus esset continuus : si movetur, hoc est primum instans, quo movetur, quia nunquam ante movebatur, eo quod nunquam ante fuit; igitur hoc est primum *mutatum esse* a parte principii.

Quinto, circumducatur aliqua rota, cui figatur aliquis clavus ; tunc est dare primum instans, quo ille clavus est affixus ; igitur in illo instanti ille clavus movetur, quia ponebatur motus rotæ continuus, sed ante ille clavus non movebatur ; igitur hoc est primum instans, in quo iste clavus movetur, et per consequens est dare primum *mutatum esse* a parte principii.

Sexto, arguitur specialiter de motu locali, quia si ex aliquo levi existente sursum fiat grave, tunc est dare primum instans esse illius gravis ; igitur et primam partem spatii, quam illud grave occupat ; igitur, et primum *mutatum esse* in motu, quia sibi invicem correspondent prima pars spatii pertranseundi, et primum *mutatum esse.*

Septimo, si non esset dare primum *mutatum esse* a parte principii, hoc esset pro tanto, quia omne quod movetur, prius movebatur, et postea movebitur, ita ut ista consequentia esset bona : *hoc movetur, igitur hoc movebitur* ; sed consequens est falsum, quia vel movebitur necessario, vel contingenter : sed non necessario, quia hoc est futurum contingens, quod per liberum arbitrium potest impediri : si contingenter , igitur possibile est, quod non movebitur, et per consequens, tunc ista consequentia non erat bona : *hoc movetur ; igitur hoc movebitur.* 2.

Octavo, si est aliqua mutatio indivisibilis, est dare primum mutatum esse a parte principii; sed sic est : ergo, etc. Major probatur, quia si aliquid mutetur subito, tunc verum est dicere, quod in illo instanti movetur, et prius non movebatur ; igitur hoc est primum instans, in quo movetur, et per consequens est dare primum *mutatum esse* a parte principii. Minor patet ex præcedenti quæstione, saltem quoad hoc, quod est possibile. Item, patet de illuminatione, de delectatione, et visione ; quia licet visio fiat subito, et licet continuetur successive, est dare primum instans, in quo organum alteratur secundum visionem, et per consequens illud est primum *mutatum esse* alterationis.

Deinde arguitur, quod non est dare primum *mutatum esse* a parte finis, quia non est dare primum *mutatum esse* a parte principii ; igitur nec a parte finis. Consequentia probatur, quia sicut motus terminatur a parte finis, ita a parte principii. Secundo, quia non est dare

ultimam partem spatii pertransiti ; igitur nec ultimum instans esse motus, et per consequens non est dare primum *mutatum esse* a parte finis. Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 6. *text.* 46. ubi ponit quod est dare primum *mutatum esse* a parte finis, sed non a parte principii.

3. *Divisio quæstionis*

In quæstione primo ([a]) videndum est, de mutatione instantanea, seu indivisibili. Secundo de mutatione successiva.

Quantum ad primum, notandum, quod per primum *mutatum esse* a parte principii intelligitur primum instans esse motus, ita quod in illo instanti verum est dicere, hoc movetur, et ante non movebatur ; sed per primum *mutatum esse* a parte finis intelligitur primum instans non esse motus, ita quod in illo instanti sit verum dicere, mobile non movetur, et immediate ante movebatur.

Mutationis indivisibilis datur primum mutatum esse a parte principii.

Nunc de hac mutatione indivisibili, sit prima conclusio ista : Cujuslibet mutationis indivisibilis est dare primum *mutatum esse* a parte principii, ita ut sit dare primum instans, in quo illud mutatur. Probatur, quia in illo instanti, in quo mobile movetur subito, illud mobile movetur, et ante non movebatur ; igitur illud est primum instans esse motus, et per consequens primum *mutatum esse*, ex quo sequitur quod in mutatione indivisibili, non valet ista consequentia ; *hoc mutatur, igitur prius movebatur.*

Mutationis indivisibilis non potest dari primum mutatum esse a parte finis.

Secunda conclusio est ista : Impossibile est dare primum *mutatum esse* mutationis indivisibilis a parte finis. Probatur, quia tunc sequeretur, quod continuum esset compositum ex indivisibilibus, et tempus ex instantibus ; consequens est falsum. Consequentia probatur, quia primum *mutatum esse* a parte finis est primum instans non esse motus ; modo impossibile est dare primum instans non esse mutationis indivisibilis, quia est dare ultimum instans sui esse ; quia in eodem instanti, in quo est, desinit esse ; aliter enim non esset indivisibilis ; igitur si cum hoc esset dare primum instans non esse ipsius ; igitur instantia essent immediata. Ex quo sequitur quod de mutatione indivisibili ista consequentia non valet ; *hoc mutatur ; igitur postea mutabitur.*

Ex quibus conclusionibus sequitur, qualiter exponendæ sunt propositiones de istis verbis, *incipit*, et *desinit* in mutationibus indivisibilibus ; nam ista , *hoc incipit mutari,* exponitur sic : hoc mutatur, et immediate ante non mutabatur et ista, *hoc desinit mutari,* exponitur sic : hoc mutatur, et immediate post non mutabitur. Ex quo sequitur, quod est unum instans, in quo hujusmodi mutatio indivisibilis incipit esse, et desinit esse ; et hoc non est inconveniens, quando ly *incipit* exponitur aliter, quam contradictorie de ly *desinit.* Et hoc de primo.

Quantum ad secundum, prima conclusio est ista : Non est ([b]) dare primum *mutatum esse* in mutatione successiva a parte principii, exponendo sicut prius. Probatur, quia vel illud instans esset immediatum instanti in initio motus vel mediatum : non immediatum, quia tunc continuum componeretur ex indivisibilibus ; nec mediatum, quia tunc in tempore intermedio mobile mutabatur, et per consequens mutatum erat ; igitur *mutatum esse* datum non erat primum. *Mutationis successivæ non datur primum mutatum esse a parte principii.*

Secundo, nunquam ([c]) aliquod est mutatum, nisi prius mutabatur, tunc capio tempus, in quo mutabatur ; tunc hoc mutabatur in isto tempore : igitur erat mutatum in isto tempore, et hoc mutabatur immediate ; igitur erat mutatum

immediate, et sic in infinitum, et per consequens ante quodcumque *mutatum esse* datum, erat aliud *mutatum esse*, et per consequens nullum erat primum. Ex conclusione sequitur, quod non est dare primum instans esse motus, sed est dare ultimum in quo non est. Secundo, sequitur quod in motu locali non est dare primam partem spatii, quæ per motum acquiritur, quia quacumque parte data, ejus medietas prius acquirebatur, et prius medietas medietatis, et sic in infinitum ; et eodem modo dicitur de forma, quæ acquiritur vel deperditur successive, quod non est dare primam partem formæ acquisitam, vel deperditam.

...ans ...um ...motus ...latur

Secunda conclusio est : Non est dare primum *mutatum esse* a parte finis in motu successivo. Probatur, quia vel est dare primum instans, in quo aliquid est complete mutatum, vel ultimum in quo non : si primum in quo sit, habetur propositum ; si ultimum in quo non, igitur adhuc restat aliquid acquirendum ; et cum illud non possit acquiri subito, sequitur quod tempus est antequam illud esset acquisitum, et per consequens in medio illius temporis istud movebitur : igitur instans datum non erat ultimum, in quo illud mobile complete erat mutatum. Ex istis sequitur, qualiter in terminis significantibus mutationes successivas sunt exponendæ propositiones [d] de istis verbis, *incipit* et *desinit*. Unde ista, *A incipit moveri*, est sic exponenda : *A* nunc non movetur, et immediate post hoc movebitur ; et ista expositio est impossibilis : *A* nunc movetur, et immediate ante hoc non movebatur. Item ista ; *A desinit moveri, igitur A nunc non movetur, et immediate ante hoc movebatur* ; et ista est impossibilis : *A nunc movetur, et immediate post hoc non movebitur*. Secundo sequitur ex prædictis, quod ista est falsa , *motus incipit esse* ; quia exponitur sic ; motus non est, et immediate post hoc erit, igitur motus incipit esse : modo prima exponens est falsa, scilicet ista, *motus non est*, quia sua contradictoria est vera, scilicet ista, *omnis motus est*. Et sic patet qualiter in motu successivo est dare primum *mutatum esse* a parte finis, et non a parte principii ; et hæc de secundo.

...lio- ...cces- non pri- mu- esse ...te fi-

Ad rationes. Ad primam, concedo [e] quantum ad hoc, quod sicut punctus est terminus lineæ, ita instans est terminus temporis ; et sicut præter punctum terminantem lineam non est dare primum punctum intrinsecum lineæ, ita nec etiam est dare primum *mutatum esse* intrinsecum motui.

Ad secundam, concedo, sed alio modo terminatur, quam tu ponis ; quia non terminatur ad ultimum instans non esse motus a parte principii, sed ad primum instans non esse a parte finis ; et sic in neutro extremo terminatur affirmative.

6. Ad tertiam, negatur consequentia. Ad probationem dico, quod verum est, quod sicut terminatur in fine, ita in principio, sed diversimode ; quia in fine terminatur ad primum instans, in quo mobile est complete mutatum ; sed a parte principii non terminatur ad primum instans, in quo est mutatum, sed ad ultimum, in quod non est mutatum.

Ad quartam, admitto casum, et quando quæritur, an in primo instanti esse cadaveris ipsum movetur, vel quiescit ; dico quod neutro modo, sed incipit moveri, quia nunc non movetur, et immediate post hoc movebitur. Et si objiciatur, quod materia prima cum qualitatibus symbolis, quæ fiunt in corrupto, nunc movetur, igitur et forma inhæ-

rens illi materiæ ; negatur consequentia, sed sufficit, quod illa forma incipiat moveri cum illa materia.

Ad quintam, dico quod in primo instanti, in quo ille clavus est affixus, ille clavus non movetur, sed incipit moveri una cum rota.

Ad sextam, concedo quod est dare primam partem spatii, quam illud grave occupat per generationem novam ex levi, sed non est dare primam partem spatii, quam acquirit per motum in descendendo.

Ad septimam, concedo quod hoc est pro tanto, quod omne quod movetur, prius movebatur, et postea movebitur. Et quando probatur, quod non, dico quod hæc consequentia est necessaria : *hoc movetur ; igitur hoc movebitur*. Et quando quæritur, vel movebitur necessario, vel contingenter, dico quod sicut movetur contingenter, ita movebitur contingenter. Et quando dicitur, ponatur in esse, quod non movebitur, dico quod si ponis in esse quod non movebitur, eo ipso ponitur in esse, quod non movetur ; et sic ponis oppositum antecedentis,quia bene sequitur : *hoc non movebitur, igitur hoc non movetur*.

Ad octavam, dictum est.

Ad nonam, quæ probat quod non est dare a parte finis, etc. negatur consequentia. Et quando dicitur, sicut terminatur, etc. verum est ; sed hoc est diversimode, sicut dictum est.

Ad decimam, negatur consequentia ; quia hoc non intelligimus per primum *mutatum esse* a parte finis, sed intelligimus primum instans, in quo mobile est complete mutatum.

ANNOTATIONES

7\. (a) *Primo videndum est de mutatione instantanea.* Nota quod *mutari* accipitur dupliciter : uno modo ut distinguitur contra moveri successive, et sic capitur in primo articulo hujus quæstionis. Alio modo ut idem est quod moveri motu successivo, et ita sumitur in secundo articulo. *Moveri* autem, et *motus* possunt capi dupliciter : uno modo pro denominato ; et sic non sunt ad aliud, quam subjectum quod movetur, aut mutatum est. Alio modo pro per se significato, aut pro formali ; et sic *moveri* non est aliud quam quidditas motus concretive designata ; motus autem et *moveri* præcise idem significant, diversimode tamen ; sed mutati est entitas indivisibilis realiter continuans partes motus, et ab eis realiter distincta.

Mutari bifariam sumitur.

Motus et moveri sumitur duobus modis.

(b) *Non est dare primum* mutatum esse *in mutatione successiva.* Nota, in omni motu reperiri instans indivisibile, quod est medius terminus partem præteritam cum futura copulans, quod dicitur *mutatum esse*, habetque se ad motum sicut *tunc* ad tempus, et sicut punctum ad lineam. Unumquodque enim horum continuativum est partium seu continui ; et de hoc *mutatum esse* asserit conclusio ipsum non dari in principio motus, bene tamen in fine, hoc est, datur primum *non esse* motus, quando finitur motus in quo est verum dicere, nunc non est motus, et immediate ante hoc fuit motus, quod contingit, quando jam perfectus et finitus est motus ; non tamen in inceptione motus datur primum esse motus, quia motus non incipit per primum sui esse, sed ante quodcumque *mutatum esse* est aliud *mutatum esse* usque in infinitum. Probatur : quia si in principio motus daretur tale *mutatum esse*, vel illud esset ille terminus primus, a quo incipit motus, vel esset *mutatum esse* terminans primam partem motus ; sed ille primus terminus motus non dicitur *mutatum esse*, ut patet ; neque potest dari *mutatum esse* terminans primam partem motus, quia si daretur primum *mutatum esse* terminans primam partem motus, dabitur etiam prima pars motus ; sed prima pars motus dari non potest, quia quacumque data, dabilis est prior usque in infinitum, cum

In omni motu est mutatum esse.

motus sit divisibilis in infinitum ; ergo neque potest dari primum *mutatum esse.*

8. Quod non detur prima pars motus patet; quia si daretur, etiam daretur prima pars temporis, in qua fieret illa prima pars motus; sed prima pars temporis dari non potest, ergo neque prima pars motus. Major patet; quia partes temporis correspondent partibus motus, et e contra. Minor probatur : quia, aut illa prima pars temporis esset indivisibilis, aut divisibilis : primum dici non potest, quia pars temporis est tempus et per consequens divisibilis : neque divisibilis, quia tunc, cum jam habeat partes, ergo vel in neutra erit motus, aut in utraque, aut in altera tantum : quocumque dato, sequitur motum non fuisse primo in tota illa parte temporis; nam si motus sit in altera tantum, aut in neutra, manifestum est motum non esse primo, id est, adæquate in tota parte. Si autem sit in utraque, cum prius fuerit in prima, efficitur etiam, ut non fuerit primo in tota parte divisibili ; non ergo datur primum *mutatum esse* in motu in principio, sed ante quodlibet *mutatum esse*, jam aliud et aliud est *mutatum esse.*

...omne ...ri est ...atum quo- in- ...itur. (c) *Nunquam aliquod est* mutatum esse, *nisi prius mutabatur.* Nota quod hæc propositio, *ante omne mutari est mutatum esse,* potest bifariam exponi : uno modo sic, quod quocumque tempore, in quo verum est dicere, quod aliquod mutatur, præcessit aliquod instans, in quo verum erat dicere, quod aliquod mutatum est, et sic est vera ; quia significat, quod non est dabile aliquod tempus, in quo verum est dicere, quod aliquid mutatur, quin illud præcesserit aliquod instans, in quo fuit verum dicere, hoc mutatum est. Alio modo potest exponi, quamcumque entitatem, quæ est *mutari* præcessit aliqua entitas, quæ est *mutatum esse*, et sic adhuc est vera, etsi illi, qui dicunt *mutari*, et *mutatum esse* non distingui a mobili, hoc non concedant.

...num ...r ali- du- ...ter. Nota secundo, quod aliquid potest esse primum dupliciter : uno modo secundum se, et sic illud est primum, quod nec ante se, nec ante aliquid aliud sui habet aliquid prius. Altero modo dicitur primum secundum alterum, et est illud quod habet aliud ante se, quo est aliquid prius, et aliud quo nihil est prius.

(d) *Propositiones de istis verbis* incipit, et desinit. Nota quod dupliciter res incipiunt, et desinunt esse ; vel enim incipiunt per primum sui esse, vel per ultimum sui non esse ; et desinunt per primum non esse, vel per ultimum sui esse. Res illæ incipiunt per primum sui esse, quæ sine motu incipiunt, quales sunt substantiæ, tam generabiles quam spirituales. Similiter et indivisibilia, ut instantia (quamvis substantialis formæ corporalis, quæ extenditur per subjecti partes, hoc est, in materia; quia hoc per motum contingit, quoad hoc non habet primum sui esse per accidens tamen). Illud autem dicitur primum esse rei, quia in nullo instanti ante hoc res erat, et in hoc tota res totum suum esse habet, atque ita exponitur : res nunc est, et ante non erat. Illæ autem res incipiunt per ultimum sui non esse, in quibus est assignabile ultimum instans inter alia, in quibus talis res non erat, post quod talis res jam erit, et sic exponi solet ; res nunc non est, et immediate post hoc erit. Hoc pacto incipiunt motus et tempus, et aliquæ qualitates, quæ cum motu incipiunt. Desinunt etiam res per primum non esse, quando videlicet datur instans, in quo res non sit, ante quod instans, in toto ante tempore existebat ; et sic exponitur hujusmodi terminus desitionis ; nunc non est, et immediate ante hoc erat : et hoc modo desinunt tam motus quam omnia, quæ per motum desinunt esse. Similiter et substantiæ, quæ per contrarii pugnam corrumpuntur. Res tandem desinunt per ultimum sui esse, quando datur instans ultimum, in quo est res, post quod immediate non erit, et sic exponitur ; res nunc est, et immediate post hoc non erit. Hoc pacto desinunt esse res, quæ sine contrarii pugna corrumpuntur, videlicet substantiæ spirituales, ut Angelus, si Deus illum perderet, et similiter anima

9. *Res duobus modis incipiunt et desinunt esse.*

rationalis, nec non et instantia, et indivisibilia quæque ; hæc namque suum esse et in instanti simul habent, et in instanti simul perdunt.

10. (e) *Concedo quantum ad hoc, quod sicut punctus*, etc. Nota quod Aristoteles non intendit negare omnem mutationem claudi duobus terminis, eo scilicet, in quo desinit, qui est primum non esse mutationis, et eo, a quo incipit, qui est ultimum non esse mutationis ; sed quoniam *mutatum esse* vocatur terminus ante quem præcessit aliquis motus, ideo ille terminus, quo finitur motus, appellatur recte *mutatum esse* ; ille vero a quo incipit motus, non dicitur *mutatum esse*, quia ante illum non præcessit motus, quia quamvis ante illum non fuerit motus, neque in illo, tamen immediate post illum futurus est motus ; vult ergo Aristoteles in omni mutatione dari ultimum *mutatum esse*, post quod nullum aliud sequatur, non tamen dari primum *mutatum esse*, ante quod nullum præcesserit.

Ex his sequitur, aliter se habere punctum in linea, et aliter *mutatum esse*, in motu ; punctum enim non necessario antecedit lineam, ideo datur in linea primum punctum ; at *mutatum esse* necessario præcedit motus, et ob id motus non potest incipere ante *mutatum esse* : necesse enim est ut antecedat motus, quia *mutatum esse* mutationis est finis.

Secundo, sequitur quod omnes hæ propositiones sunt veræ in Physica, et pertritæ : *Ante quodlibet moveri præcedit mutatum esse. Ante quodlibet mutatum esse præcedit moveri.*

11. Tertio, sequitur quod tale *mutatum esse*, si conferatur ad alia *mutata esse*, quæ præcesserunt in motu, dicitur ultimum ; si vero consideretur secundum tempus sequens post finem motus, est et dicitur primum *mutatum esse*, ita ut sensus sit, in hoc instanti, quod est primum omnium sequentium, motus dicitur factus. Quarto, sequitur principium, et finem motus esse extrinseca motui, non autem intrinseca ; illud enim *mutatum esse* quod in fine motus datur, extrinsecum est motui, quia tunc jam non est motus, et vocatur primum non esse motus, sicut instans inceptionis vocatur ultimum non esse motus.

EXPOSITIO TEXTUS

Quoniam autem (1) *omne quod mutatur, in tempore mutatur.* Hoc est quartum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus determinat de *mutato esse* in comparatione ad motum : et dividitur in sex partes, secundum quod ponit sex conclusiones. Secunda ibi : *Hoc autem ostenso.* Tertia ibi : *Non solum.* Quarta ibi : *Manifestum est igitur.* Quinta ibi : *Similiter autem et in eo.* Sexta ibi : *Quare in quocumque sit.* Pro prima conclusione præmittit unam suppositionem, quod cum omne quod mutatur, in tempore mutatur. Aliquod potest dici mutari in tempore dupliciter : uno modo aliquid dicitur mutari in aliquo tempore primo, scilicet quod mutatur in qualibet parte illius temporis. Alio modo non primo, scilicet quod mutatur in parte illius temporis, ut lectio dicitur fieri in ista die, eo quod fit in parte hujus diei. Nunc ponitur ista conclusio prima : omne quod movetur in aliquo tempore primo, mutatur in qualibet parte illius temporis. Probatur ex definitione illius, quod est moveri in aliquo tempore primo. Secundo probatur, (2) et sit tempus in quo aliquid movetur primo, *A B C*, quod dividatur secundum *B*, ita quod partes temporis, in quo fit motus, sint *A B*, et *B C*, tunc mobile quod movetur, vel movetur in utraque parte temporis *A B C*, vel in altera tantum, vel in neutra. Si in utraque, habetur propositum : si in neutra, hoc est falsum, quia tunc non moveretur in *A B C*, ex quo in nulla parte ejus moveretur : si in altera tantum, tunc mobile movere-

Text. 51.

Mutari in tempore aliquid dicitur dupliciter.

Text. 52.

tur in illo tempore non primo, quod est contra positum.

12. t. 53. *Hoc autem* (3) *ostenso.* Hîc ponit secundam conclusionem, quam probat tripliciter. Secunda ibi : *Amplius autem.* Tertia ibi : *Amplius autem si id.* Conclusio est ista : Omne quod mutatur in aliquo tempore primo, necesse est ipsum esse motum prius. Probatur sic : sit *A* mobile, quod movetur in tempore *B C,* primo per magnitudinem *D E ;* et sit *B* mobile, quod moveatur æque velociter in medietate illius temporis, et incipiant duo ista mobilia moveri in eodem instanti ; isto posito, probatur ista conclusio secunda, scilicet quod omne quod movetur, necesse est motum esse primo ad istum intellectum, quod omne quod movetur in aliquo tempore primo, necesse est motum esse prius, quam illud tempus sit transactum, quia in quocumque ([a]) tempore movetur *B*, movetur etiam *A,* cum æque velociter moveantur, et incipiant in eodem instanti; sed *B* est motum prius quam tempus *B C,* sit transactum, ut patet ex casu ; igitur *A* est motum prius quam tempus *B C,* in quo movetur primo, sit transactum, et habetur propositum.

xt. 54. *Amplius* (4) *autem.* Secunda ratio, sit tempus, ([b]) in quo mobile movetur *A C;* tunc in instanti medio illius temporis, quæro utrum mobile movetur, vel jam motum est : non movetur, quia in instanti non potest fieri motus ; igitur jam motum est, et per consequens priusquam tempus, in quo movetur primo, sit transactum, ipsum est motum.

xt. 55. *Amplius* (5) *autem si id.* Tertia ratio, quia illud, quod continue movetur in aliquo tempore primo, et in nullo instanti illius temporis desinit moveri ; tunc vel in quolibet instanti illius temporis mutatur, vel mutatum est ; sed impossibile est, quod mutetur in instanti, ut probatum fuit prius ; igitur in quolibet instanti mutatum est, et cum quodlibet instans sit prius, quam illud tempus sit transactum, sequitur quod prius quam illud instans sit transactum, in quo aliquid movetur primo, ipsum mutatum est, et habetur propositum.

Non solum (6) *autem id.* Hîc ponit 13. Text. 56. tertiam conclusionem, quam probat primo de motu locali. Secundo, de generatione, et corruptione, et alteratione, ibi : *Eadem enim demonstratio est.* Primum probat dupliciter. Secundo ibi : *Amplius autem.* Tertia conclusio est ista : Non solum omne quod mutatur prius est mutatum, sed necesse est etiam omne mutatum prius mutari, ita ut non solum mutatum sit, sed in *mutari.* Probatur, supponendo quod omne quod movetur de aliquo termino in a iquem terminum, movetur in tempore. Probatur suppositio : quia si fiat mutatio de *A* in *B,* tunc in eodem instanti non potest esse in *A,* et in *B,* ut ostensum est prius ; igitur oportet, quod in aliquo instanti sit in *A,* et in alio in *B* ; vel igitur illa instantia sunt immediata, vel mediata : non immediata, quia tunc tempus componeretur ex instantibus : si mediata, tunc inter ipsa cadit tempus medium, et per consequens mutatio facta de *A* in *B,* fiebat in tempore. Tunc isto supposito, probatur conclusio ; quia (7) cum om- Text. 57. nis ([c]) mutatio fiat in tempore, et omne tempus sit divisibile in partem priorem et posteriorem, sequitur quod omnis mutatio est divisibilis in partem priorem et posteriorem ; igitur si in aliquo tempore aliquid mutatum est per continuum motum, prius movebatur in medietate illius temporis, et prius in medietate medietatis, et sic in infinitum ; et per consequens omne mutatum præcedit *mutari.*

14. Text. 58. *Amplius* (8) *autem*. Secunda ratio est: sit magnitudo, in qua pertransitur in aliquo tempore primo *C D*; tunc vel *C D*, sunt indivisibilia sibi invicem conjuncta, vel inter ipsa est medium: si sibi invicem conjuncta, tunc magnitudo esset composita ex indivisibilibus, quod est impossibile, ut probatum fuit prius; si inter ipsa est medium, tunc sequitur, quod magnitudo *C D*, est in infinitum divisibilis; igitur si aliquid est mutatum super magnitudinem *C D*, prius movebatur super ejus medietatem, et prius supra medietatem medietatis, quam super totam magnitudinem, et sic in infinitum; igitur ante omne *mutatum esse* super istam magnitudinem prius erat *mutari*; et habetur propositum.

Text. 59 *Eadem* (9) *enim demonstratio*. Hic probat dictam conclusionem in aliis motibus a motu locali, dicens, quod in (d) aliis mutationibus, ut in generatione, et corruptione, et in mutatione in contrariis, ut in alteratione, per eamdem rationem probabitur, quod omne mutatum præcedit *mutari*. Sed dubitatur primo, qualiter generatio sit successiva, ex quo forma secundum quam est generatio, non habeat partes graduales. Secundo dubitatur de hoc, quod dicit, secundum contradictionem omne mutatum præcedit *mutari*, quod est falsum, quia subito fit mutatio de uno contradictorio in reliquum; aliter enim inter contradictoria esset dare medium. Respondetur ad primum, quod in generatione formæ substantialis non est successio secundum gradus formæ, sed solum secundum partes quantitativas subjecti, quia prius in una parte subjecti introducitur forma, quam in alia. Ad secundum respondetur, quod per mutationem de contradictorio in contradictorium intelligit mutationem de pura privatione formæ ad *esse* completum formæ secundum totum subjectum: modo inter ista duo bene est medium, scilicet *esse* formæ secundum partem subjecti.

Generatio quomodo sit successiva.

Quare necesse est id quod mutatum esse. Infert corollarium, quod omne *mutatum esse* præcedit *mutari*, et omne *mutari* præcedit *mutatum esse*. Et causa hujus est; quia nullum indivisibile est immediatum alteri indivisibili, sed quodlibet continuum est divisibile in semper divisibilia.

Manifestum (10) *igitur*. Quarta conclusio est: quod omne quod factum est, necesse est fieri prius, et omne quod est in *fieri*, necesse est factum fuisse, scilicet secundum partem. Probatur: quia omne (e) quod fit, mutatur, et omne quod factum est, *mutatum est*; sed omne *mutatum esse* præcedit *mutari*, et omne *mutari* præcedit *mutatum esse*, ut probatum est; igitur omne factum præcedit *fieri*, et omne *fieri* præcedit *factum esse*. 15. Text. 60.

Similiter autem et in eo. Quinta conclusio est: omne quod corrumpitur est prius corruptum, et omne corruptum est prius *corrumpi*. Probatur, quia tam *corrumpi*, quam *corruptum esse* est divisibile in infinitum; et ideo sicut nihil fit nisi prius factum fuerit, nec aliquid factum fuit nisi prius fiat, ita nihil corrumpitur, nisi prius corruptum est, nec aliquod corruptum est, nisi prius corrumpatur.

Quare in quocumque sit. Sexta conclusio: In nullo motu est dare primum *mutari*, aut primum *mutatum esse*; quia si sic, jam esset aliquod *mutari*, quod non præcederet *mutatum esse*, vel aliquod *mutatum esse* quod non præcederet *mutari*, quod est contra prius posita.

ANNOTATIONES

16. (a) *In quocumque tempore movetur* B, etc. Nota quod quemadmodum in linea considerantur puncta, ita et in motu sunt *mutata esse* indivisibilia, atque adeo sicut in linea puncta continuantia non sunt actu, sed potentia; quando tamen linea actu dividitur, punctum terminativum est actu quia terminat divisionem, (sicut partes quando sunt actu continuæ, sunt entia in potentia; quando vero sunt actu divisæ, sunt entia in actu) ita et *mutata esse* continuantia motum sunt in potentia; quando vero *mutatum esse* actu terminat motum, tunc est in actu. Demonstratio ergo Aristotelis est, quod sicut in linea ante quamlibet partem, est punctum, ita et in motu ante quamlibet partem motus est *mutatum esse*; sed quia *mutatum esse* evidentius apparet, quando actu terminat et rumpit motum, demonstrationem format in duobus mobilibus, ut in littera patet.

Mutata esse continuantia motum sunt in potentia.

(b) *Sit tempus in quo mobile movetur*, etc. Nota quod Aristoteles ex hac ratione colligit, quod, cum omne tempus quantumcumque minimum, sit divisibile, et inter duo *nunc* semper mediat tempus, et cuilibet *nunc* correspondet in motu, *mutatum esse*, atque adeo inter quæcumque *mutata esse*, mediat motus, sequitur quod veluti ante quamlibet particulam temporis præcesserunt infinita *nunc*, ita ante quamlibet particulam motus præcesserunt infinita *mutata esse*, et per consequens quidquid movetur, infinities fuit mutatum.

17. (c) *Quia, cum omnis mutatio fiat in tempore.* Nota quod Aristoteles non accipit hic *mutatum esse* ut hactenus, pro termino motus, qui est in instanti, sed pro eo quod est *mutari*: et loquitur de motu proprie, ut distinguitur a mutatione. Nam generatio, quæ, verbi gratia, est mutatio de *non esse* ligni ad *esse* ignis, si accipiatur pro inceptione, ipsa non fit in tempore, quoniam, ut videbimus *lib.* 8. generatio fit per primum *esse*, et quia non datur ultimum ligni, unde generatur ignis, nullum est medium tempus inter ultimum *esse* ligni, et primum *esse* ignis, sed idem instans, quod est primum *esse* ignis, est primum *non esse* privationis ignis, puta ligni. Si autem accipiatur generatio pro toto motu alterationis præcedente in ligno, qui terminatur ad *esse* ignis, ille fit quoque in tempore.

(d) *In aliis mutationibus ut in generatione*, etc. Nota quod ex duabus demonstrationibus, quas fecerat Aristoteles, priorem, quæ ex divisione temporis procedit, dicit habere locum in alteratione, et generatione, et corruptione; nam altera quæ ex divisione spatii sumebatur, in solo motu locali verum habet, et applicari etiam potest motui augmenti, et decrementi. Ut enim ante quodlibet punctum spatii, in quod mobile mutatum est, præcessit spatium per quod mutabatur, et ante quamlibet partem spatii præcesserat punctum in quo fuerat mutatum, ita et in augmento quantitatis ante quemlibet terminum, et punctum acquirebatur quantitas; et ante quodlibet *acquiri* præcessit terminus, ad quem res augmentata est.

In intensione autem qualitatis, non est adeo patens quomodo ex parte rei acquisitæ ante quodlibet *mutatum esse* sit *moveri*, et ante quodlibet *moveri*, *mutatum esse*, et ideo evidentius indicatur ex parte temporis: omnis enim intensio et remissio fit in tempore, et ante quamlibet partem temporis præcessit instans, in quo res est mutata, et ante quodlibet instans præcessit tempus in quo movebatur; generatio vero et corruptio, licet accepta pro inceptione, et desitione substantiæ, non fiant in tempore, tamen, si accipiantur pro motu alterationis, qui terminatur ad desitionem, verbi gratia, aquæ, et inceptionem aeris, in tempore fiunt, ut sæpius alibi dicit Scotus: vel sicut dicit hic, in generatione non est successio secundum gradus formæ, sed solum secundum partes quantitativas subjecti. 18.

(e) *Omne quod fit mutatur* etc. Nota, quod alia est consideratio substantiæ in homogeneis, et alia in heterogeneis. In homogeneis namque, cujus partes sunt ejusdem 19.

Generatio substantiæ alio modo in homogeneis et

alio in heterogeneis consideratur. rationis, id quod generatur tempore, quo forma extenditur per materiam, secundum eamdem rationem generatum est secundum partem, ut cum forma ignis extenditur per materiam ligni, ante quemlibet ignem genitum generabatur ignis, et ante quodlibet *generari* erat ignis aliquis genitus; sed in heterogeneis, ut verbi gratia, in animali, non semper id quod generatur præcessit secundum eamdem rationem, sed secundum partem alterius rationis, ut quando in animali animantur pedes, prius fuit animatum cerebrum, et ante cerebrum fuit animatum cor; et hoc est quod insinuat exemplo domus, cujus fundamentum præjacitur parietibus. At vero quia minimum utriusque substantiæ producitur in instanti, ante illud *mutatum esse* non præcedit moveri secundum eamdem formam, scilicet substantialem, sed præcedit alteratio, quia prior corrumpebatur substantia, quæ quidem alteratio quodammodo continuatur cum generatione; atque ita verum est quodammodo semper, quod omne quod factum est, prius aut secundum partem, aut secundum alterationem fiebat, et omne quod fit partim factum erat; et pariter in corruptione, omne quod corruptum est, corrumpebatur, et omne quod corrumpitur partim corruptum erat: etenim alteratio ipsa quæ terminatur non solum ad qualitatem, sed etiam ad desitionem unius substantiæ, et generationem alterius, vocatur non solum alteratio, sed et corruptio, et generatio.

QUÆSTIO IX

Utrum omne quod movetur possit velocius et tardius moveri

Aristot. *hic cap.* 2. *text.* 11. Averroes, Themistius, Simplicius *ibidem.* Albertus *tract.* 1. *cap.* 3. D. Thom. *lect.* 2. Vide auctores citatos *in qq.* 4. *et* 5.

1\. Arguitur primo, quod non omne quod movetur possit moveri velocius; quia cœlum movetur, et tamen non potest moveri velocius; ergo, etc. Prima pars antecedentis patet ad experientiam, et secunda pars probatur; quia nullum invariabile motum a motore immobili potest moveri velocius; sed cœlum est invariabile, et movetur a motore immobili: ergo, etc. Major patet, quia major velocitas non potest provenire nisi vel ex diminutione resistentiæ, vel augmentatione potentiæ motoris, et quocumque modo detur, est variabilitas et mutatio. Minor probatur pro prima parte *in* 1. *Cœli, text.* 20. *et* 120. et pro secunda 8. *hujus, text.* 34. *et inde. et* 2. *Metaph. text.* 35. *et inde.* Confirmatur antecedens, quia si cœlum posset moveri velocius, sequeretur, quod centum anni durarent præcise tantum, quantum nunc durat unus dies; et consequens videtur impossibile. Consequentia probatur, quia si in eadem proportione motus cœli velocitaretur, in qua centum anni se habent ad unam diem, tunc tantum durarent præcise centum anni, quantum nunc durat una dies. Tertio sequeretur, quod aliqua potentia toto tempore æterno esset frustra; consequens est falsum, quia natura nihil facit frustra, ut patet 3. *de Anima, text.* 45. *et* 1. *Cœli, text.* 32. *et* 2. *Cœli,* 50. *et* 59. Consequentia probatur; quia potentia a qua cœlum potest moveri velocius, nunquam reducetur ad actum. Quarto, sequeretur, quod cœlum de facto moveretur velocius, quam moveatur; consequens implicat contradictionem. Consequentia probatur, quia motus cœli est æternus; modo in æternis non differunt *esse* et *posse*.

Secundo, arguitur ad principale; si omni motu dato contingeret dare velociorem, sequeretur quod spatium infinitum pertransiretur in tempore finito, vel saltem posset pertransiri; consequens est impossibile, ut patet *in isto*

6. *text.* 65. Consequentia probatur ; quia si in prima medietate horæ aliquod mobile moveatur aliqua velocitate, tunc ex quo iste motus potest velocitari, quantumlibet ponatur, quod in secunda parte proportionali horæ moveatur in duplo velocius quam in prima, et in tertia, in duplo velocius quam in secunda, et sic in infinitum ; tunc in qualibet parte proportionali horæ pertransitum erat tantum, quantum erat pertransitum in prima parte, ut potest faciliter demonstrari ; igitur pertransitum in tota illa hora esset compositum ex infinitis æqualibus, et per consequens esset infinitum, et tamen hora est finita ; igitur in tempore finito pertransitur spatium infinitum.

2. Tertio, sequeretur quod nulla potentia activa esset terminata ad maximum, nec aliqua resistentia ad minimum ; consequens est falsum, ut patet, 1. *Cæli, text.* 63. *et inde.* Consequentia probatur ; quia motus velocitatur per augmentationem potentiæ et per diminutionem resistentiæ ; modo si potest velocitari in infinitum per augmentum potentiæ, tunc potentia non est terminata per maximum. Si per diminutionem resistentiæ, tunc resistentia non esset terminata ad minimum.

Quarto, si aliquid moveretur motu velocissimo, non omne quod movetur potest moveri velocius ; sed aliquid movetur velocissime : ergo, etc. Major patet, quia aliter esset dare motum velociorem velocissimo ; et minor patet 4. *hujus, text.* 133. ubi ponitur, quod cœlum movetur velocissime.

Deinde arguitur, quod non omni motu dato potest dari tardior, quia tunc sequeretur quod potentia non esset terminata ad minimum, nec resistentia ad maximum ; consequens est falsum, ut patet *primo Cæli, text.* 63. Consequentia probatur, quia motus non retardatur, nisi per augmentum resistentiæ, vel diminutionem potentiæ.

Secundo, aliquod movetur infinita velocitate ; igitur non omni motu dato potest dari tardior. Consequentia tenet, quia aliter infinito posset esse aliquod majus. Antecedens probatur ; posito quod aliqua linea non moveatur circulariter circa suum extremum, tunc punctus terminans secundam medietatem movetur tardius, quam punctus terminans primam medietatem. Item terminans medietatem medietatis movetur tardius in duplo, quam terminans primam medietatem, et sic in infinitum ; igitur aliquis punctus movetur infinita velocitate.

Tertio, sequeretur quod supra spatium finitum posset fieri motus tempore infinito ; consequens est falsum, ut patet *in isto sexto, text.* 61. *et* 62. Consequentia probatur, quia si aliquod mobile pertranseat pedem in una die, deinde retardetur motus in duplo, tunc in duobus diebus pertransibit medietatem pedis, iterum retardetur in duplo, non pertransibit nisi medietatem medietatis, et sic in infinitum ; igitur tempore infinito movebitur, et tamen non pertransibit nisi spatium unius pedis. 3.

Quarto, capiatur una virga flexibilis, super cujus uno extremo ponat pondus minimum, quod illa virga non potest sustinere, tunc arguitur sic : ista virga deprimitur infinita tarditate ; igitur impossibile est, quod aliquid tardius moveatur, aliter enim esset dare tarditatem majorem maxima. Antecedens probatur, quia si aliquid potest moveri tardius, vel hoc esset a pondere majori, vel minori, vel ab æquali : non a majori, quia ab illo velocius deprimeretur virga : nec a minori, quia minorem sufficeret virga sustinere, ut patet per defi-

nitionem ponderis minimi quod non potest, quia ab æquali pondere æqualiter deprimeretur.

Quinto potest argui ; quia cœlum non potest tardius moveri per easdem rationes, quibus probabatur, quod cœlum non potest velocius moveri.

4. Oppositum arguitur per Aristotelem 6. *hujus, text.* 11. *et inde,* qui hoc supponit, quod omni motu dato, contingit dare velociorem, et etiam tardiorem. Secundo probatur ratione : quia omni medio [a] dato potest dari medium subtilius secundum quamcumque proportionem, et etiam medium densius ; igitur omni motu dato potest dari motus velocior, et etiam tardior. Consequentia tenet ; quia ad subtiliationem medii sequitur proportionaliter augmentatio velocitatis, et ad ejus condensationem sequitur proportionaliter motus retardatio, saltem in gravibus et levibus, ut patuit per Aristotelem *in* 4. *hujus, text.* 71. et antecedens apparet in isto sexto.

Notandum, quod tenendo opinionem Aristotelis, difficile est salvare dictam suppositionem esse veram, de qua fit quæstio ; quia secundum opinionem suam ipsa est impossibilis, ut probant plures rationes ante oppositum. Secundo, est eadem difficultas de quadam ratione, quam facit Aristoteles 4 *hujus, text.* 71. ad probandum quod grave simplex moveatur subito ; pro qua ratione supponebat, quod omni medio dato potest dari medium subtilius secundum quantamcumque proportionem : et tamen hoc est impossibile secundum Aristotelem, quia igni puro, vel etiam cœlo, impossibile est dari corpus subtilius. Tertio, est idem judicium de ratione quam facit 7. *hujus, text.* 1. ad probandum, quod omne quod movetur, movetur ab alio, quia omne quod movetur, quiescit ad quietem alterius : modo hoc est impossibile, quia impossibile est secundum Aristotelem cœlum quiescere ; igitur ipsum non potest quiescere ad quietem alterius. Quarto, est eadem difficultas de ratione, per quam probat Aristoteles 8. *hujus, text.* 34. quod in moventibus, et motis non est processus in infinitum ; quia in illa ratione supponit, quod ex omnibus mobilibus contiguis fiat unum continuum ; sed hoc secundum Aristotelem est impossibile, quia impossibile est, quod sphæræ cœlestes ad invicem continuentur, quia jam non esset diversus motus cœli, quod Aristoteles reputat impossibile, 2. *de Generatione.*

Ad omnes istas difficultates nititur [b] Commentator respondere sic : quod licet non repugnet motui, mobili, et quieti quantum est ex ratione generali motus, mobilis, et quietis, quin omne mobile moveatur velocius, et etiam tardius, attamen repugnat mobilibus ex ratione speciali talium, vel talium mobilium : modo quia in proposito insistimus solum in rationibus generalibus motus, et mobilis, igitur quod est impossibile secundum istam rationem generalem, et etiam quod est possibile, debet reputari impossibile, vel possibile, et ideo motum velocitari, et retardari quantumlibet debet reputari possibile simpliciter in proposito, ex quo est possibile per rationes generales motus et mobilis. 5.

Sed contra istam solutionem arguitur : quia quodlibet illorum, de quo argutum est, est simpliciter impossibile ; igitur ex nulla tali suppositione potest prædicari. Consequentia tenet : quia ad impossibile sequitur quodlibet, quia quanta evidentia per talem rationem probaretur aliquid, tanta evidentia probaretur suum oppositum.

Secundo, quia ex tali suppositione possibili secundum rationes generales

motus, et mobilis, impossibile tamen secundum rationes speciales mobilium, potest inferri simpliciter impossibile; igitur nullum tale debet supponi ad aliquid probandum. Consequentia nota est, et antecedens probatur, quia ista est vera, *aliquod mobile movetur,* et cum ista capio istam possibilem secundum rationes generales mobilium eo modo, quo loquitur Commentator, videlicet: *omne mobile quiescit*; tunc arguatur sic in Disamis, nimirum, *quoddam mobile movetur, omne mobile quiescit: igitur quoddam quod quiescit movetur.* Conclusio est falsa: igitur aliqua præmissarum, et non major, quia illa ponitur esse vera; igitur minor est simpliciter impossibilis, quocumque modo ex quo conclusio sequens ex illa est simpliciter impossibilis secundum quamcumque rationem.

Ex quibus patet, quod illæ probationes Aristotelis de quibus tactum est, non valent, nisi in quantum illæ suppositiones sunt possibiles, quas tamen Aristoteles reputat impossibiles secundum potentias naturales.

6. *Motus cœli quomodo possit esse velocior.* Ideo ad videndum qualiter suppositio de qua fit quæstio, est possibilis, et qualiter sit vera, et qualiter non, ponuntur conclusiones, discurrendo per diversa genera motuum; et primo de motu circulari, supposito quod ejus velocitas attendatur penes arcus descriptos, et non penes angulos circa centrum.

Prima conclusio: Quilibet (c) punctus alicujus sphæræ cœlestis præterquam ultimæ, movetur aliquando velocius, et aliquando tardius. Probatur, quia in qualibet sphæra præter ultimam, movetur super diversos polos, et super polos mundi, et super polos Zodiaci; igitur quilibet punctus alicujus sphæræ cælestis præter ultimam, quandoque appropinquat ad lineam mediam inter polos, et quandoque elongatur; sed quandocumque appropinquat ad illam lineam, movetur velocius quam prius, et quando elongatur ab illa linea, movetur tardius; ergo, etc. Verum est tamen, quod hoc non obstante, totum mobile semper movetur uniformiter.

Secunda conclusio est: Supposito quod motor cœli, et cœlum sint invariabilia, ut videtur Aristoteles innuere 8. *hujus, text.* 34. *et* 65. impossibile est quod cœlum moveatur velocius, quam de facto movetur, vel etiam tardius. Probatur; quia nunquam potest provenire major, vel minor velocitas nisi ex variatione motoris.

Tertia conclusio: Supposita invariabilitate motorum, et mobilium cœlestium, de facto est aliquis punctus velocissime motus, quo impossibile est aliquid moveri velocius. Patet de quolibet puncto describente æquinoctialem circulum, quia quilibet talis punctus describit lineam maximam possibilem describi. 7.

Sed dubitatur primo, quia aliquis est motus circularis insensibilis propter velocitatem, ut patet de trocho circumducto, qui apparet quiescere, et tamen motus circularis æquinoctialis est valde sensibilis; igitur videtur, quod iste motus trochi est velocior motu æquinoctialis. Secundo dubitatur, quid sit dicendum, attendendo velocitatem penes angulos descriptos circa centrum.

Ad primum respondetur, quod dato quod ille motus sit insensibilis, attamen in valde magna proportione, et quasi incomparabiliter motus æquinoctialis est velocior; et hoc pro tanto, quia linea æquinoctialis est linea maxima possibilis esse, nec linea trochi adhuc multoties replicata, est sibi comparabilis.

Ad secundum dico, quod attendendo velocitatem motus circularis penes an-

gulos descriptos, nullus punctus alicujus sphæræ movetur velocius quam alter, imo quilibet æque velociter, quia quilibet in æquali tempore describit angulum æqualem circa centrum.

Quarta conclusio : Supposito quod motor cœli, et cœlum sint variabilia ; cœlum potest moveri velocius, et etiam tardius. Probatur, quia si motor cœli potest velle velocius movere cœlum, et cum cœlum non resistat, imo potius inclinetur ad motum, sequitur quod cœlum potest moveri qualibet velocitate ; et eodem modo (d) arguitur de tarditate.

8. Quinta conclusio : De facto, cœlum est variabile, et etiam motor potest velle movere cœlum velocius, et etiam tardius, sicut placet sibi, et istud habemus credere ex fide.

Centum anni durare possent tantum præcise, quantum modo durat unus dies.

Ex isto sequitur, quod possibile esset, quod centum anni durarent præcise tantum, quantum modo durat unus dies : et hæc de motu circulari.

Quolibet motu recto dato potest dari velocior

De motu autem recto sit prima conclusio ista ; Quolibet motu recto dato potest dari velocior, et etiam tardior. Probatur, supponendo quod quilibet motus rectus fit a potentia motoris, concurrente resistentia mobilis intrinseca. Secundo supponitur, quod intensio velocitatis provenit ex intensione potentiæ motoris vel ex diminutione resistentiæ, manente potentia, vel quandoque ex utraque. His suppositis, probatur conclusio ; quia cujuslibet motus localis recti contingit potentiam diminui, et resistentiam augmentari, igitur et motum retardari : et e contra contingit potentiam augmentari, et resistentiam minui, igitur et motum velocitari.

Secunda conclusio : Supposito quod motus circularis, et rectus sint comparabiles in velocitate, tunc quocumque motu recto dato potest dari circularis velocior, et etiam tardior. Et eodem modo probatur de generatione et corruptione, de augmentatione et diminutione; quia quilibet talis motus successivus fit cum resistentia, quam contingit diminui, vel potentiam augmentari ; igitur contingit talem motum velocitari.

Ad rationes. Ad primam dico, quod cœlum non potest velocitari per agens naturale agens secundum consuetum cursum : et hoc admisso, negatur minor probationis. Ad confirmationem, concedo consequens. Ad tertiam, negatur consequentia : tamen Commentator diceret, quod non est inconveniens de potentia ad individuum. Ad quartam confirmationem, negatur consequentia. Ad probationem : in æternis non differunt *esse* et *posse*, dico quod si cœlum moveretur velocius, quam nunc moveatur, ille gradus velocitatis non esset æternus.

Ad secundam principalem, concedo possibilitatem consequentis ad imaginationem de motu difformi ; et de hoc fiet quæstio. 9.

Ad tertiam, concedo, ut patuit super primo ; sed illa auctoritas intelligitur, quod est dare maximum numerum in integrum, ut in ponderibus, vel in aliquo tali, in quod potest potentia activa, sed non est verum de fractionibus.

Punctus describens æquinoctialem, velocissime movetur.

Ad quartam, concedo minorem ; quia aliquid movetur velocissime de facto, scilicet punctus describens æquinoctialem, ex hoc tamen non sequitur, quin ipso possit aliquid moveri velocius, saltem per potentiam supernaturaliter agentis.

Ad alias rationes, quibus probatur, quod non omni motu tardo dato possit dari tardior. Ad primam, concedo quod potentia non est terminata ad minimum. Ad secundam, negatur antecedens. Ad probationem ; moveatur ali-

qua linea circa ejus extremum, concedo, et dico, quod ista est concedenda : *infinita tarditate aliquid movetur*, et tamen semper ista neganda est : *aliquid movetur infinita tarditate.* Ad tertiam, potest concedi ad imaginationem de motu difformi. Ad quartam de virga, concedo, et dico quod illa virga deprimeretur ab illo pondere coadjuvante propria gravitate ; et illa virga potest moveri tardius ab uno alio motore, cujusmodi esset agens liberum, vel aliud tale. Ad quintam, dictum est in quæstione.

ANNOTATIONES

10. *In motu sunt quatuor consideranda.* (a) *Omni medio dato potest dari medium subtilius.* Nota quod in motu quatuor sunt consideranda, scilicet id, quod movetur, et virtus a qua, et tempus in quo, et spatium per quod movetur. Virtus est id quod efficit motum : id quod movetur est resistentia, quæ a virtute motrice superanda est ; nam est regula hîc supponenda, quod a proportione æqualitatis, aut minoris inæqualitatis nulla fit actio, nempe ubi resistentia sit æqua, aut major, quam virtus agentis, sed solum ubi proportio est majoris inæqualitatis agentis ad passum. Virtus autem tam activa, quam quæ resistit, esse potest aut interne inhærens mobili, aut extrinsece adjacens, ut dum grave cadit, gravitas ipsa est interna virtus motrix, et quæ illud expellit est extrinseca. Item, medium ipsum per quod cadit, seu aqua sit, seu aer, extrinseca est resistentia : virtus præterea activa esse poterit, aut spiritualis aut corporalis ; naturalis aut libera ; fatigabilis et corruptibilis, ut in elementis, et elementatis, atque infatigabilis et incorruptibilis. In hac quæstione promiscue comprehendit Scotus omnes species, tam virtutis quam resistentiæ.

(b) *Nititur Commentator respondere.* Vide supra annotationem ad textum 15.

(c) *Quilibet punctus alicujus sphæræ cœlestis*, etc. Nota, quod solutio hujus quæstionis, quantum ad motum circularem, stat in duabus conclusionibus. Prima est : Motus primi mobilis est velocissimus, qui potest esse per naturam ; est namque mensura omnium corporalium motuum, ut *libro quarto* dictum est. Secunda conclusio, si divinam potentiam spectes, nullus est motus adeo velox, neque esse potest, quo velocior esse non possit ; quæ conclusio notissima est iis, qui norunt non esse possibilem motum velocitatis infinitæ, nam citra illum, quocumque dato, cum virtus Dei sit infinita, potest eadem virtute citius quidquam moveri ; nam quocumque tempore dato, quo res aliqua a certo in certum punctum moveatur, poterit in parte illius temporis, (quod absque fine est divisibile) per idem spatium moveri. Addas, quod quacumque magnitudine cœlestis orbis data, poterit Deus majorem orbem desuper creare, qui die naturali peraget circulum diurnum, qua ratione in infinitum syncategorematice augeri poterit motus velocitas.

(d) *Et eodem modo arguitur de tarditate.* 11.
Nota quod loquendo de tarditate motus, sunt quidam sentientes revera esse in orbe cœlesti. Aiunt enim aliquam partem, verbi gratia, primi mobilis, aliqua tarditate moveri, quod nemini dubium est, postquam nulla est, quæ infinita velocitate moveatur. Et quæ in duplo propinquior est polo, in duplo movetur tardius ; id quod pariter concedimus, supposito polum esse punctum immotum, quoniam in motu uniformiter difformi incipienti a non gradu, qua proportione punctum quodque propius accedit non gradui, quam alterum tardius movetur : at vero, cum sic colligunt, hoc punctum tarde movetur, et quod in duplo est propinquius polo, movetur duplo tardius, et quod in quadruplo est propinquius, in quadruplo movetur tardius, et sic in infinitum ; ergo datur punctum tardissime motum. Non solum nulla est consequentia, verum contraria prorsus infertur inde conclusio ; eo enim quod in infinitum procedit illa divisio, aliquod punctum movetur tarde, et aliud in duplo tar-

dius, et aliud in quadruplo, etc. sequitur quod nullum dabitur tardissime motum, sicut non dabitur ultima pars proportionalis mobilis versus polum. Stat ergo sententia Scoti, quod de potentia absoluta, ut non datur summa velocitas motus, ita neque summa tarditas. Imo amplius dicimus de tarditate, quod cum actu nunc detur punctum velocissime motum per naturam, ut est punctus describens æquinoctionalem circulum, nullum tamen est actu tardissime motum versus polum.

EXPOSITIO TEXTUS

12. Text. 61. *Quoniam* (1) *autem omne id.* Hoc est quintum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus determinat de finitate et infinitate motus : et dividitur in novem partes, secundum quod ponit novem conclusiones; partes patebunt. Item primo præmittit conclusionem. Secundo probat ibi : *Quod igitur.* Primo præmittit, quod omne quod movetur, movetur in tempore, et quod in majori tempore pertransitur major magnitudo, supple, æque veloci motu ; tunc ponit istam conclusionem primam capituli : Impossibile est magnitudinem finitam pertransiri motu uniformi, tempore infinito. Et exponit conclusionem supponendo, quod non fiat reiteratio super eamdem magnitudinem, quia si infinities fieret reiteratio, tunc esset possibile, quod in tempore infinito pertransiretur magnitudo finita. Secundo, exponitur conclusio, quod mobile non denominatur moveri in aliquo tempore, ex eo, quod movetur in parte illius temporis, quia si sic, tunc mobile, quod in una die pertransiret spatium finitum, in tempore infinito pertransisset spatium finitum.

Magnitudinem finitam pertransiri tempore infinito impossibile est.

Quod igitur. Hîc probat conclusionem expositam, quod si magnitudo finita pertranseatur in tempore infinito, tunc ponatur, quod in una parte finita illius pertranseatur pars magnitudinis illius, cum tota magnitudo pertransita in tempore infinito se habeat ad illam partem in certa proportione, ut puta in centupla, sequitur quod in centum partibus temporis æqualibus parti temporis acceptæ pertransibitur tota magnitudo, ex quo motus est uniformis ; igitur totum tempus, in quo pertransibitur tota magnitudo, est finitum, quia est compositum ex finitis partibus secundum multitudinem, et secundum magnitudinem.

Sed et si (2) *non æque velociter.* Secunda conclusio est ista : Impossibile est magnitudinem finitam pertransiri in tempore infinito, motu difformi et irregulari. Probatur, quia si sic ; tunc sequeretur quod tempus finitum esset infinitum, quod est impossibile. Et consequentia probatur ; et sint *A B*, magnitudo finita, quæ debet pertransiri in tempore infinito *C D* ; tunc, cum sit necesse prius pertransire partem magnitudinis, quam totam magnitudinem, accipiatur de magnitudine *A B*, pars *A E*, quæ aliquoties sumpta numeret magnitudinem *A B*, et sit ita, quod centies sumpta numeret ipsam totam ; tunc pars *A C* pertransitur in tempore finito, quia in tempore minori, quam sit tempus *C D*, et omne tempus minus infinito, est finitum ; igitur pars *A E*, pertransitur in tempore finito ; igitur cum pars *A E*, centies sumpta, reddat magnitudinem *A B*, sequitur quod in centum partibus temporis, pertransibitur tota magnitudo, et nihil restat, sive illæ partes sint æquales, sive inæquales ; quia ex centum finitis, sive æqualibus, sive inæqualibus, impossibile est resultare infinitum : igitur totum tempus, in quo pertransitur magnitudo *A B*, est finitum, et tamen ponebatur esse infinitum, et habetur consequens. Et notandum, quod contra istas duas conclusiones possunt fieri ins- 13 Text. 62.

tantiæ quasi insolubiles, sed dimittantur usque ad quæstiones.

Similiter autem et in quiete. Tertia conclusio est : Impossibile est mobile quiescere tempore infinito super magnitudinem finitam. Et sciendum, quod per quietem intelligit tendere ad quietem, sicut exponebamus de statu in *quinto hujus, text.* 54. Probatur, quia talis quies, id est, tendentia ad quietem, est motus ; modo impossibile est quod in tempore infinito fiat motus super magnitudinem finitam per præcedentes conclusiones.

14 *Impossibile est aliquid generari vel corrumpi tempore infinito.*

Quare neque fieri. Quarta conclusio : Impossibile est aliquid generari, vel corrumpi tempore infinito. Probatur, quia omne generatum, vel corruptum est magnitudo finita ; modo super magnitudinem finitam non potest fieri motus tempore infinito.

Text. 63.

Eadem (3) *autem ratio est.* Quinta conclusio est : Impossibile est aliquod mobile moveri tempore finito super spatium infinitum. Probatur sicut secunda conclusio probabatur : quia illius temporis finiti accipiatur una pars, in qua pertransitur aliqua pars magnitudinis infinitæ, supra quam fit motus in tempore finito, tunc illa pars temporis aliquoties sumpta reddet totum tempus finitum ; igitur in toto illo non pertransibitur nisi magnitudo finita, quod est contra positum ; et deducatur consequentia, sicut in probatione præcedentis conclusionis.

Text 64. *Mobile infinitum non potest magnitudinem finitam pertransire in tempore finito.*

His autem(4) *demonstratis.* Sexta conclusio : Non est possibile, quod mobile infinitum pertranseat magnitudinem finitam in tempore finito. Probatur, quia tunc sequeretur, quod mobile finitum pertransiret spatium infinitum in tempore finito, quod est contra præcedentem conclusionem. Consequentia probatur : quia quando aliquod mobile movetur, non est differentia in proposito, sive mobile moveatur, spatio quiescente, sive spatium moveatur, mobili quiescente : modo certum est, quod si mobile infinitum poneretur quiescere, et spatium finitum poneretur moveri, ita ut pertransiret illud in tempore finito, jam sequitur propositum. Secundo, quia mobile infinitum totum occupat ; igitur non potest moveri de uno loco ad alium locum ; et si non movetur, sequitur quod non movetur per spatium finitum in tempore finito. Et sciendum, quod rationes hujus conclusionis ponuntur in parte sequenti ; et conclusio sequens debet concludi in parte præcedente istam.

15. Text. 65. *Mobile finitum non potest pertransire spatium infinitum tempore finito.*

Quoniam autem (5) *finitum.* Hìc ponitur septima conclusio, scilicet quod mobile finitum non potest pertransire spatium infinitum in tempore finito; et ista est eadem cum quinta conclusione, vel evidenter sequitur ex ea : et potest probari sicut secunda, signando partem finitam spatii infiniti, quæ pertransitur in parte temporis finiti, et arguatur sicut prius.

Text. 66. *Impossibile est mobile infinitum pertransire spatium infinitum in tempore finito.*

At vero (6) *neque infinitum.* Octava conclusio est : Impossibile est mobile infinitum pertransire spatium infinitum in tempore finito. Probatur : quia si mobile infinitum pertranseat spatium infinitum in tempore finito, sequeretur quod pertransiret spatium finitum in tempore finito ; consequens est contra sextam conclusionem, et consequentia probatur, quia spatium finitum est pars spatii infiniti ; modo in eodem tempore, in quo pertransitur totum, etiam pertransitur pars ejus. Secundo, quia accepta una parte temporis finiti, in qua pertransiretur una pars finita spatii, tunc cum totum tempus aliquoties præcise contineat illam partem, sequitur etiam quod toties illa pars magnitudinis replicata et non pluries pertransiretur in illo tempore, et per consequens non totum pertransitum in illo tempore esset in-

finitum.

Text. 67. *Quoniam autem* (7)*neque finitum.* Ponitur nona conclusio, quod impossibile est motum infinitum fieri in tempore finito, aut e contra. Probatur, quia vel motus esset infinitus ratione mobilis, vel ratione spatii, aut ratione temporis : non ratione spatii, quia impossibile est, quod tempore finito pertranseatur spatium infinitum, ut probatum est prius : nec ratione mobilis, vel temporis, ut similiter probatum est ; ergo, etc. Ex quibus infert finale intentum in hoc capitulo, quod magnitudo, motus, et tempus similiter se habent, quantum ad finitatem et infinitatem.

QUÆSTIO X

Utrum in tempore finito possit fieri motus infinitus

Aristot. *cap.* 7. *text.* 65. Themistius, Philoponus et alii *ibidem.* Averroes *comm.* 66. D. Thomas *le t.* 9. Albert. *tract.* 2. *cap.* 9. Mayron. 7. *Physic. part.* 7. Conimbr. et Ruvius *in exposit. cap.* 7.

1. Arguitur quod sic : quia mutatio subita fit in mensura finita, et tamen mutatio subita est infinita ; igitur mutatio infinita fit in tempore finito. Major patet, quia multi ponunt, quod instans non sit res distincta a tempore ; igitur si fiat in instanti, oportet quod fiat in tempore, et non in tempore infinito, ut notum est, et minor patet ; quia fit in infinitum modica mensura.

Secundo, *A* potest moveri in hora, et *B* potest moveri in eadem hora, et *C* et *D*, et sic de infinitis ; igitur motus infinitus potest fieri in tempore finito. Antecedens apparet, quia unum illorum non impediret reliquum. Et patet consequentia, quia motus aggregatus ex omnibus illis esset infinitus.

Tertio, motus potest velocitari in infinitum, ut patet ex præcedenti quæstione, igitur motus infinitus potest fieri in tempore finito.

Quarto, aliquis motus finitus fit tempore infinito ; igitur possibile est, quod e converso aliquis motus infinitus fiat in tempore finito. Consequentia tenet per simile ; et antecedens apparet, quia motus cœli est finitus, quia est mobilis finiti, et tamen fit tempore infinito, quia aliter non esset perpetuus.

Quinto, quia motus in infinitum tardus, fit in tempore finito ; igitur etiam motus in infinitum velox. Antecedens apparet de partibus sphæræ motæ, quæ sunt prope polum immobilem, quia quacumque parte data, quæ aliqua tarditate movetur, est dare aliam, quæ movetur in duplo tardius, et aliam, quæ in triplo, et sic secundum quamlibet proportionem. Consequentia probatur : quia quanto eundo versus unum extremum una pars movetur tardius, tanto eundo versus reliquum alia pars movetur velocius ; igitur si aliqua pars movetur in infinitum tarde, sequitur quod alia movebitur in infinitum velociter.

Sexto, sicut se habet punctus ad lineam, ita finitum ad infinitum, ut dicit Commentator *in Prologo* 8. *hujus* ; sed punctus pertransit lineam tempore finito, ut si punctum moveatur super planum ; igitur super spatium finitum potest fieri motus infinitus. Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 6. 2.

Notandum, quod motus potest esse infinitus uno modo, quia est mobilis infiniti. Alio modo, quia licet sit mobilis finiti, et cum hoc fiat tempore finito, attamen ipso pertransitur spatium infinitum.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima est : Motu uniformi impossibile est tempore finito pertransire spatium infini-

tum. Probatur, quia si ita sit, oportet quod aliqua pars spatii finita pertranseatur in aliqua parte temporis; aliter enim quælibet pars spatii pertransiretur subito, et per consequens totum spatium, quod est contra positum : sit igitur una leuca, quæ pertransitur in centesima parte temporis finiti, tunc cum illo tempore sint præcise centum partes æquales parti temporis acceptæ, et cum motus sit uniformis, sequitur, quod in qualibet parte temporis non pertransitur plus, quam in parte temporis accepta ; et per consequens in tota hora pertransibuntur præcise centum leucæ, quæ non faciunt spatium infinitum.

Secunda conclusio : supra spatium finitum potest fieri motus continuus difformis tempore infinito. Probatur, posito quod aliquod mobile pertranseat dimidium pedem in una die, deinde super secundam partem proportionalem retardetur motus in duplo, tunc si secunda pars esset æqualis primæ, ipsa transiretur in duobus diebus ; igitur cum nunc sit subdupla, sequitur quod pertransibitur in una die Deinde super tertiam partem fiet motus in duplo tardior quam super secundam, et sic in infinitum. Tunc probatur sicut prius, quod quælibet pars proportionalis pertransitur in una die ; igitur cum sint ibi infinitæ partes proportionales, sequitur, quod in infinitis diebus pertransibitur, et per consequens in infinito tempore pertransibitur præcise spatium pedale motu continuo.

3. Ex isto sequitur, quod talis motus irregularis non correspondet alicui regulari, quia jam aliquis motus regularis fieret tempore finito, super spatium infinitum, quod improbatur in prima conclusione.

Secundo sequitur, quod super spatium finitum posset fieri motus continuus tempore infinito ab utraque parte. Probatur, et ponatur quod *A* debeat moveri secundum casum positum in probatione secundæ conclusionis : deinde ponatur ulterius, quod *A* in die præcedenti pertransivit dimidium pedis, et in die ante dimidium dimidii, et sic in infinitum ; et sequitur propositum.

Motus infinitus, id est, mobilis infiniti potest fieri tempore finito.

Tertia conclusio : Motus infinitus, scilicet mobilis infiniti, potest fieri tempore finito, Probatur, si imaginaretur una columna in infinitum protensa ad Austrum, possibile est, quod illa tota columna, in una hora approximaretur ad Orientem.

Quarta conclusio : Supra spatium infinitum potest fieri motus continuus tempore finito. Probatur, posito quod Socrates in prima medietate horæ pertranseat pedale, et in secunda parte proportionali horæ velocitetur motus in duplo, et in tertia in duplo plus quam in secunda, et sic in infinitum ; tunc demonstratur probabiliter, quod in qualibet parte proportionali horæ pertransitum est pedale ; et cum in hora sint infinitæ partes proportionales, sequitur quod in hora pertranseantur infinita pedalia, ex quibus resultat spatium infinitum.

Ex istis sequitur, quod tempore finito potest pertransiri spatium infinitum ab utraque parte, posito, quod Socrates debeat moveri in hora sequenti secundum casum jam positum, et quod in medietate horæ præcedentis pertranseat unum pedem, et in medietate alterius medietatis alium pedem, et sic in infinitum ; tunc sequitur propositum, quod in duabus horis Socrates pertransivit duo infinita, unum ad unam partem, et aliud ad aliam.

Secundo, sequitur, quod hujusmodi motus irregularis non correspondet alicui regulari, qui fieret in eodem tem- 4.

pore, et super idem spatium, ex præcedenti conclusione.

Tertio, sequitur, quod ratio, quam facit Aristoteles *in* 6. *hujus*, *text.* 67. in contrarium, non valet ; ideo dico, quod Aristoteles intelligit de motu regulari, et non de irregulari.

Quinta conclusio, licet prædictæ conclusiones sint possibiles ad imaginationem, et per potentiam divinam, attamen non est ita de facto ; ideo sufficit Aristoteli, quod hoc non est possibile secundum potentias naturales.

Contra quartam conclusionem arguunt quidam sic : si Deus potest illo modo velocitare motum per plures partes proportionales horæ, tunc sequeretur, quod aliquod mobile in hora pertransiit plus quam infinitum ; consequens est impossibile, imo implicat contradictionem. Consequentia probatur, posito quod duo mobilia A et B, in hora velocitent motus suos per partes proportionales horæ in duplo, ita quod pertransitum ab A in prima parte proportionali, sit pedale ; et pertransitum a B, sit una leuca, ita quod continue per totam horam pertransitum a B est plusquam pertransitum ab A : sed in fine horæ pertransitum ab A est infinitum ; igitur in fine horæ pertransitum a B est plusquam infinitum. Secundo, sequeretur, quod aliquod infinitum esset finitum, quod implicat, quia jam non esset infinitum. Consequentia probatur ; quia qua ratione Deus posset in qualibet parte proportionabili horæ velocitare motum Socratis in duplo, eadem ratione posset Deus in qualibet parte proportionali horæ creare unam sphæram spissitudinis unius pedis : et cum hoc sphæram secundo productam ducere sphærice circa primam, et productam tertiam circumducere aggregato ex prima, et secunda, et sic in infinitum, tunc in fine corpus resultans, et spatium cum hoc esset infinitum, quia ex infinitis æqualibus esset compositum. Tertio, sequeretur, quod esset dare ultimam partem proportionalem ; consequens est impossibile, quia illa pars adhuc esset divisibilis in duas medietates, quarum posterior versus partes minores, adhuc haberet proportionem cum aliis partibus ; igitur pars data non erat ultima. Consequentia probatur : quia qua ratione Deus potest sic velocitare motum in duplo in qualibet parte proportionali horæ, eadem ratione potest in qualibet parte proportionali producere unum lapidem bipedalis quantitatis, et quemlibet ordinate ponere juxta alium, et cum hoc ordine retrogrado illos lapides destruere ; tunc primo lapidi destructo, correspondebit ultima pars proportionalis horæ, et etiam ultima pars spatii.

Ad ista. Ad primum, responsum fuit 5.
supra 3. negando consequentiam. Et dico ultra, quod qui pertransit unum infinitum, pertransit infinities infinita ; sed ex hoc non sequitur, quod pertranseat plusquam infinitum, quia infinities infinita non sunt plus, quam infinitum. Ad secundum, negatur consequentia, quia illud in fine non esset signatum, sed esset excessum sine termino.

Ad tertium, dictum fuit *in* 2. *quæst.* 6.

Ad rationes. Ad primam, dico, quod mutatio subita non est infinita, nisi secundum *quid* ; quia nec per ipsam pertransitur spatium infinitum, nec est mobilis infiniti, nec fit in tempore infinito, sed denominatur infinita improprie, eo quod fit in mensura in infinitum modica.

Ad secundam, dico, quod non est ita de facto, quia non sunt hujusmodi infinita, tamen si essent, concederem, quod esset possibile.

Ad tertiam, motus posset velocitari in infinitum, verum est, sed non per potentiam naturalem.

Ad quartam, concedo reiterando super idem spatium, quemadmodum fit motus cœli.

Ad quintam, negatur consequentia. Ad probationem dico, quod ibi non fit comparatio semper ad eamdem partem, quia deberet argui : aliqua pars movetur certa velocitate, et una alia movetur dupla velocitate ad illam, et tertia movetur quadrupla velocitate ad eamdem, et sic in infinitum ; igitur infinita velocitate aliquid movetur ; concedenda esset consequentia, sed negandum esset antecedens.

Ad sextam, verum est, quantum ad proportionem ; quia sicut nulla est proportio lineæ ad punctum, ita nec est proportio infiniti ad finitum.

Expliciunt quæstiones 6. lib. Physicorum.

EXPOSITIO TEXTUS

6. Text. 68. *Quoniam* (1) *autem omne*. Hoc est sextum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus determinat de divisione status, et quietis ; et per statum intendit tendere ad quietem ; et primo determinat de divisione status. Secundo de divisione quietis ; et tertio infert corollarium. Secundum ibi : *Neque igitur quiescens*. Tertium ibi ; *Quoniam autem omne*. Primo ponit quatuor conclusiones. Secunda ibi : *Hoc autem demonstratio*. Tertia ibi : *In quo autem tempore*. Quarta ibi : *Sicut dictum est*. Prima conclusio est ista : Omne quod stat movetur, intelligendo per *stare* tendere ad quietem. Probatur : quia omne illud, quod est aptum natum moveri, quando aptum natum est moveri, aut movetur, aut quiescit ; sed illud quod stat est mobile aptum natum moveri, et non quiescit ; igitur, quod stat movetur. Major nota est, et apparuit *in* 5. Minor probatur : quia quod stat, nondum quiescit, sed tendit ad quietem.

Omne quod stat movetur.

Hoc autem (2) *demonstratio*. Secunda conclusio ; omne quod stat, stat in tempore. Probatur, quia omne quod movetur, movetur in tempore ; sed omne quod stat movetur : igitur omne quod stat, stat in tempore. Secundo, omne (3) velocius, et tardius fit in tempore ; sed omne quod stat, stat velocius, et tardius respectu diversorum ; igitur omne quod stat, stat in tempore. Major patet per definitiones velocioris et tardioris : et minor est nota, quia stare est tendere in quietem ; modo aliquid tendit velocius in quietem, et aliquid tardius. Text. 69. Text. 70.

In quo (4) *autem tempore*. Ponitur tertia conclusio : Illud quod stat in aliquo tempore primo, stat in quolibet illius temporis. Probatur, quia illud, quod movetur in aliquo tempore primo, movetur in qualibet parte illius temporis, ut probatum est ; igitur quod stat in aliquo tempore primo, stat in quolibet illius temporis. Consequentia tenet per conclusionem primam hujus capituli ; et probatur antecedens, sicut probatum erat prius. Secundo, quia dividatur tempus, in quo aliquid stat primo, in duas partes ; tunc igitur vel illud, quod stat primo in illo tempore, stat in neutra parte illius temporis, vel in utraque, vel in altera tantum. Non in neutra, quia tunc non stat in illo tempore ; nec in altera tantum, quia tunc non staret in illo tempore primo, quod est contra positum : si in utraque habetur propositum. 7. Texte, 7.

Sicut (5) *dictum est*. Quarta conclusio : Non est dare mensuram secundum instans, in quo aliquid stat primo. Probatur sic : quia non est dare primum *mutatum esse* motus, scilicet primum instans, in quo aliquid movetur ; igitur Text. 72.

non est dare primum instans in quo aliquid stat. Antecedens apparet ex capite præcedenti ; et consequentia tenet ex illo, quod omne *stare* est *moveri*. Secundo, quia omne quod stat in aliquo tempore primo, prius stetit in medietate illius temporis, quam in toto illo tempore, et prius in medietate medietatis, quam in tota medietate, et sic in infinitum ; igitur quacumque mensura data, in qua aliquid stat, prius stetit, et per consequens non est dare instans, in quo aliquid primo stat ; et habetur propositum.

Neque igitur (6) *quiescens*. Hîc Aristoteles determinat de divisione quietis :
8. et dividitur in tres partes, secundum
Text. 73. *Quiescens in tempore quiescit.*
quod ponit tres conclusiones. Secunda ibi : *Et in quavis*. Tertia ibi : *Quare nihil primum*. Prima conclusio est ista : omne quod quiescit, quiescit in tempore. Probatur dupliciter, primo : quia omne quod movetur, movetur in tempore ; igitur omne quod quiescit, quiescit in tempore. Consequentia tenet : quia illud quiescit, quod est aptum natum moveri, et non movetur ; et in illo tempore, in quo natum est moveri, et ubi natum est moveri, etc. Antecedens probatum fuit prius. Secundo, quia quiescere est similiter se habere prius, et posterius ; sed in instanti non est prius, et posterius ; igitur non est possibile aliquid quiescere in instanti.

Et in quavis. Secunda conclusio est : Illud quod quiescit in aliquo tempore primo, quiescit in qualibet parte illius temporis. Probatur eodem modo, sicut probabatur de statione, et *moveri*.

Quare nihil primum. Tertia conclusio : Non est dare primam mensuram, ut primum instans, in quo aliquid quiescit. Probatur, quia omne, quod quiescit in aliquo tempore, prius quievit in medietate illius temporis, et prius in medietate medietatis, et sic in infinitum, sicut arguebatur de statu, et *moveri*.

Quoniam autem (7) *omne*. Hîc infert corollarium, scilicet quod impossibile **Text. 74.**
est illud, quod movetur omnino, similiter se habere prius et posterius, quia tunc sequeretur, quod moveretur, et quiesceret ; consequens est falsum, et impossibile. Consequentia probatur : quia mobile quiescere, est mobile, similiter se habere prius et posterius ; sequitur, quod illud, quod movetur, quiescit.

Zeno autem (8) *male ratiocinatur*. Iste 9.
est tertius tractatus hujus 6. in quo Aristoteles reprobat rationes destruentium **Text. 75.**
motum ; et dividitur in tria capitula. In primo destruit opinionem Zenonis, et solvit ejus rationes, quibus probat non esse motum. Secundo destruit opinionem Democriti, ponentis indivisibilia moveri ; et in tertio destruit opinionem Heracliti, ponentis omnia continue moveri. Secundum ibi : *Demonstratis autem his*. Tertium ibi : *Mutatio autem nulla*. Primum capitulum dividitur : quia primo solvit rationes Zenonis, quibus probat non posse esse motum localem rectum. Secundo, rationes quibus probat non posse esse mutationem secundum contradictionem : et tertio solvit rationem contra motum circularem. Secundum ibi : *At vero secundum eam*. Tertium ibi : *Rursus in circulo* Item, primo ponit unam rationem. Secundo, ponit alias quatuor eo ordine, quo ponebat ipsas Zeno ibi : *Quatuor autem sunt*. Prima ratio est, quod illud non movetur localiter, quod continue est in loco sibi æquali ; sed illud, quod dicitur moveri motu recto, est continue in loco sibi æquali ; ergo. Et major patet, quia super locum, æqualem mobili, non potest fieri motus rectus ; et minor probatur,

quia mobile, quod dicitur moveri motu locali recto, continue est in loco : modo quod est in loco, est in loco sibi æquali,
Text. 76. cum locus sit æqualis locato. Respondetur (9) concedendo ([a]) quod illud, quod est continue in loco sibi æquali, movetur localiter, non quod supra spatium sibi æquale fiat motus, sed quia est continue in alio, et alio loco sibi æquali.

10. Text. 77. *Quatuor* (10) *autem sunt.* Hic ponit alias quatuor rationes. Prima est ista : si aliquid moveretur ([b]) motu recto locali, sequeretur quod infinita pertransirentur in tempore finito ; consequens est falsum, ut probatum fuit prius. Consequentia probatu, quia illud motum recte pertransiret aliquod spatium ; modo quodlibet spatium habet partes infinitas, et sic infinita pertransirentur. Respondetur ([c]) sicut dictum fuit prius *in isto* 6. ad istam eamdem rationem, quod sicut sunt infinitæ partes in spatio pertranseundo, ita sunt infinitæ partes temporis, quibus spatium pertransitur.

Text. 78. *Secunda autem* (11) *est.* Secunda ratio Zenonis fuit ista, quæ propter sui ([d]) difficultatem vocabatur Achilles : quia si aliquid moveretur motu recto, sequeretur, quod aliquid velocissime motum non posset attingere, aliquod tarde motum, verbi gratia, equus velocissime motus non posset attingere formicam ; consequens est falsum. Et consequentia probatur : quia si formica sit ante equum velocissime motum per unam leucadem, tunc priusquam equus perveniat ad terminum illius leucadis, formica aliquid pertransivit. Et quando equus adhuc venit ibi, adhuc semper aliquid pertransivit formica, et sic in infinitum ; igitur nunquam equus velocissime motus, attingit formicam tardissime motam.

Text. 79. *Est autem* (12) *et hæc ratio.* Hic solvit rationem, ([e]) negando consequentiam ; quia licet dividendo magnitudinem transeundam secundum partes proportionales, esset procedere in infinitum, prius quam mobile velocissimum attingat tarde motum ; attamen considerando divisionem spatii secundum partes magnas, quarum posterius acceptæ sunt æque magnæ, vel majores prius acceptis, tunc mobile velox cito attinget mobile tardum.

Tertia autem (13) *quæ nunc.* Hic ponit 11.
tertiam rationem ; et est illa eadem, quæ Text. 80.
fiebat in principio capituli, et ratio fiat, et solvatur sicut ibi.

Quarta (14) *autem.* Hic ponitur quarta Text. 81.
ratio, et est ista : si aliquid posset moveri motu recto, sequeretur, quod aliqua duo mobilia æque velociter moverentur, et tamen unum illorum moveretur in duplo velocius, quam reliquum ; consequens implicat contradictionem. Et consequentia probatur ; et moveatur unum mobile super spatium quiescens, aliqua velocitate, et moveatur aliud tanta velocitate supra spatium contra motum, æquali velocitate, tunc mobile motum supra spatium quiescens pertransit præcise subduplum spatium ad illud, quod movetur supra spatium motum ; igitur movetur subduplo velocius per definitionem *velocioris*, et tamen ponebatur æque velociter moveri ; igitur aliqua duo mobilia moventur æque velociter, quorum tamen unum movetur in duplo velocius, quam reliquum. Responde-
tur (15) negando consequentiam ; et dico, Text. 82.
quod illa mobilia æque velociter moventur. Quod stat, si unum pertranseat duplum spatium ad reliquum, sicut positum est ; attamem hoc non est per motum sui, sed per motum spatii, quod contra movetur.

At vero (16) *secundum eam.* Hic ponit 12.
rationem probantem, quod impossibile est Text. 83.
esse aliquam mutationem secundum contradictionem, qualis est de *non esse* ad *esse*, vel e contra ; quia si esset aliqua ta-

lis, sequeretur, quod aliqua nec essent, nec non essent, quod est impossibile, et contra primum principium. Consequentia probatur : quia illud, quod mutatur ab aliquo termino in aliquem terminum, non est sub aliquo illorum terminorum; sed illud, quod mutatur de *non esse* ad *esse,* nec est in *esse,*nec in *non esse.* Respondetur, (f) negando consequentiam, quia ut patuit prius, si generatio sit successive, tunc illud quod generatur, non est, sed erit. Similiter illud quod corrumpitur est, et statim non erit.

Text. 84. *Rursus* (17) *et in circulo.*Hîc ponit rationem contra motum circularem , quia illud non movetur, quod continue est in eodem loco ; sed illud, quod dicitur moveri circulariter, est continue in eodem loco ; igitur illud, quod dicitur moveri circulariter, non movetur. Respondetur
Text. 85. (18) quod licet motum circulariter non mutet locum secundum totum, tamen bene mutat locum secundum partes ejus ; modo ad hoc, quod aliquid moveatur, sufficit quod aliter se habeat quam prius, vel secundum totum, vel secundum partes.

ANNOTATIONES

13. (a) *Respondetur concedendo, etc.* Nota, quod potuisset statim argumentum repellere, negando quidquid est in loco moveri, aut quiescere, si tantum sit in illo per instans, ut jam modo dicebat Zeno; at quia satis fuisset Zenoni, si in nullo instanti moveretur, nam ex illo argueret, quod neque in toto tempore moveretur; ideo negat consequentiam, nam ut ineratur mobile in aliquo tempore non moveri, assumendum est, quod in nulla parte talis temporis movetur ; nam momenta non sunt partes, ex quibus tempus constat, atque adeo non sequitur, in nullo *nunc* hujus temporis fit motus ; ergo neque in hoc tempore.

(b) *Si aliquid moveretur motu recto locali, etc.* Nota, quod hæc ratio potest in hunc modum deduci : omne, quod movetur per aliquod spatium, prius pertransit medium quam attingat finem ; sed istud medium est divisibile in duo media æqualia ; ergo prius pertransibit illud medium illius medii, quam attingat finem : et eodem modo arguam de medio illius medii in infinitum, cum continuum sit divisibile in infinitum ; sed pertransire infinitas magnitudines est impossibile in actu ; ergo impossibile est moveri motu locali recto.

(c) *Respondetur sicut dictum fuit prius.* Nota, quod hæc solutio est solum ad hominem, qui eodem modo debet concedere tempus esse infinitum, quo spatium. Unde nil prohibet spatium habens hoc modo infinitas partes, pertransiri tempore, quod eodem modo habet infinitas.

Cæterum, vera solutio est, quæ habetur *lib.* 8. *text.* 68. quod in magnitudine non sunt infinitæ partes in actu, scilicet divisæ (nam illæ non possent transiri) sed sunt tantum in potentia. Nam, ut docet Commentator 3. *hujus, cap. de infinito,* et 6. *hujus, Comment.* 6. et 8. in quolibet continuo sunt partes duplices, scilicet ejusdem quantitatis, et ejusdem proportionis, et secundum hoc in quolibet continuo sunt partes duplices : quædam finitæ, et quædam infinitæ, et utrumque est de ratione continui. Verum infinitas inest sibi secundum partes ejusdem proportionis, quia est secundum illas divisibile in infinitum ; finitas vero inest sibi secundum partes ejusdem quantitatis, atque ita finitas, et infinitas sunt passiones quantitatis, quæ etsi videantur contrariari, eidem tamen quantitati competunt, quia non conveniunt ei secundum idem. Ex hoc dico, quod transire infinita in actu, solum actualitate præsentiæ (quemadmodum infinitæ partes sunt in actu in continuo) non est inconveniens, saltem per accidens ; nam istæ partes, nimirum ejusdem proportionis, comprehenduntur a partibus ejusdem quantitatis, modo pertransitio 14.

Finitas, et infinitas sunt passiones quantitatis.

quæ fit per motum super aliquam magnitudinem, per se competit magnitudini secundum quod est finita; quam finitatem capit a partibus ejusdem quantitatis, ita quod illa infinita non possunt pertransiri in quantum talia, sed in quantum comprehenduntur a partibus ejusdem quantitatis, quæ constituunt totum, et secundum quas totum est finitum. Breviter non est inconveniens concedere infinitas partes spatii actualiter, actualitate præsentialitatis, non actualitate rationis, aut terminationis, esse pertransitas, dummodo per accidens. Nam id quod nos dicimus esse in actualitate præsentialitatis, Aristoteles, et Commentator dicunt esse in potentia, ut est indivisibile continuans partes alicujus continui, quod dicitur esse in potentia respectu actualitatis, secundum quam terminat.

15. *Argumentum difficilis solutionis Achilles appellatur*

(d) *Quæ propter sui difficultatem vocatur Achilles.* Nota, quod in proverbium abiit inter Peripateticos, argumentum, quod fortissimum ab adversario censebatur, Achillem nuncupare. Ideo ut vis hujus rationis propter quam Zeno vocabat illam Achillem, appareat, sic deduco rationem: Si motus localis esset possibilis, velocissimum nunquam attingeret tardissimum. Probatur, et pono, quod mobile velocius excedat in decuplo mobile tardius in velocitate, et cum hoc pono quod simul incipiat moveri a principio magnitudinis *A*, *B*, *C*, et mobile tardius a medio, scilicet ab ipso *B*, tunc arguo sic: antequam mobile velocius ventum sit ab *B*, mobile tardius aliquid pertransivit de spatio extra *B*. Quod probo, quia si adhuc mobile tardum sit in *B*; ergo fuit in *B* per totum tempus, per quod mobile velocius movebatur de *A* in *B*; ergo in toto illo tempore quiescebat, et per consequens non simul incipiunt moveri, quod est contra positum; ergo sequitur, quod mobile tardum aliquid pertransivit extra *B*; tunc accipio terminum illum, in quo est mobile tardum, vel ad quem est motum mobile tardum, quando mobile velox est in *B*, et vocetur iste terminus *C*; tunc sicut prius, arguo, antequam mobile velox ventum sit ad *C*, vel mobile tardum transivit aliquid extra *C*, vel nihil; si nihil, ergo in toto tempore in quo mobile velox movebatur a *B* in *C*, mobile tardum quievit in *C*; sed suppositum erat, quod continue moveretur: ergo necessario transivit aliquid ultra *C*; tunc sit, iste terminus *D*, et arguam sicut prius, et procedam in infinitum.

(e) *Hîc solvit rationem, negando consequentiam, etc.* Nota, quod in hac ratione committitur fallacia a secundum quid ad simpliciter. Nam concedo, quod mobile tardius pertransivit aliquid ultra *B*; et quando ulterius arguitur per eamdem rationem, ergo nunquam attinget; dico quod non sequitur, sed est fallacia a secundum quid ad simpliciter: solum enim istud sequitur attendendo ad illum processum, secundum quod mobile velox, et mobile tardum, dividunt spatium secundum partes ejusdem proportionis; et secundum hoc verum est, quod nunquam attingetur. Unde, *non attingitur secundum istas partes, ergo non attingitur*; non sequitur, ut dictum est. Unde ista infinitas ejusdem proportionis accidit magnitudini, ut ipsa est pertransita. Attendendo autem ad alium, et alium ordinem partium, videlicet ejusdem quantitatis, secundum quas totum est finitum, et pertransibile, quæ partes comprehendunt illas ejusdem proportionis, bene est attingibile, et pertransibile. Ista est responsio quam hîc assignat Scotus. 16.

Posset etiam aliter responderi. Quando dicitur quod mobile tardius aliquid pertransivit, concedo: et quando ulterius dicitur, quod per eamdem rationem, etc. respondeo, et primo imaginor, quod mobile tardum quantamcumque minimam partem transeat de spatio, ipsam transit in tempore. Secundo imaginor, quod mobile velox in æquali tempore plus pertransit de spatio, quam mobile tardum. Tertio imaginor, quod mobile velox in minori tempore pertransit majus spatium, quam mobile tardum; et ex his dico, quod antequam mobile velox sit in *B*, mobile tardum ali- 17

quid pertransivit de spatio : et quando ultra procedis, dico, quod falsum imaginaris, quia si mobile tardum transivit digitalem quantitatem in toto tempore, in eodem tempore velocissimum pertransivit bicubitalem quantitatem. Vel dicas, quod quamdiu tardius præcesserit, non attingitur, admisso tamen (ut rei veritas est) quod tempore finito transibitur aliqua pars spatii, tandem attingitur a velocissimo ; nam si velocitas, verbi gratia, est in duplo major, transibit velocissimum in eodem tempore in duplo majus spatium, quam tardissimum.

(f) *Respondetur negando consequentiam.* Nota, quod consequentia forte procederet contra eos, qui dicerent indivisibile moveri ; nam indivisibile non potest esse partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem :* sed Aristotelis argumentum nihil impossibile concludit, qui asserit tantum divisibile moveri ; et ideo, quod movetur in neutro est totum, sed partim in uno, et partim in alio, ut apparet in motu locali. Cæterum *in* 8. *hujus, text.* 67. aliam adhibet Aristoteles solutionem ; nimirum quod in mutationibus instantaneis non est necessarium, quod *moveri* præcedat *mutatum esse ;* nam minimum formæ substantialis incipit in instanti, et ideo nullum est instans, aut tempus, in quo res movetur motu generationis.

EXPOSITIO TEXTUS

18. Text. 86. *Demonstratis* (1) *autem his.* Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit, quod nullum indivisibile potest moveri, contra opinionem Democriti, ponentis indivisibilia moveri ; et dividitur, quia primo ponit conclusionem. Secundo probatur ibi : *Mutetur enim ex A.* Ponit igitur istam conclusionem, quod nullum indivisibile movetur per se. Et dicit notabiliter *per se*, quia indivisibile ([a]) potest moveri per accidens, sicut pars ad motum sui totius; et dicit, quod ipse intelligit de indivisibili secundum quantitatem.

Nullum indivisibile movetur per se.

Etenim partium motus alteri sunt. Removet dubium : quia dictum est, quod indivisibile potest moveri per accidens, sicut pars termini ; et cum pars, quæ movetur per accidens ad motum totius, possit moveri per se, sicut dictum est in quinto, sequitur quod indivisibile potest moveri per se. Respondetur quod non sequitur, quia partes, quæ moventur ad motum totius, sunt in multiplici differentia : unde ejusdem totius una pars movetur velocius quam alia, ut patet de motu cœli. Ita similiter, quædam sunt partes motæ per accidens, quæ natæ sunt moveri per se, ut partes divisibiles ; et aliæ non, ut indivisibilia.

Vide contradictionem Zimaræ.

Movetur enim (2) *ex A.* Hîc probat dictam conclusionem quatuor rationibus. Text. 87
Secunda ibi : *Quare non contingit.* Tertia ibi : *Amplius autem, et ex his.* Quarta ibi : *Amplius autem si omne.* Prima ratio est ista, omne quod movetur, vel est totaliter in termino *a quo,* vel totaliter in termino *ad quem,* vel partim in termino *a quo,* et partim in termino *ad quem*; sed indivisibile si movetur, nec est totaliter in termino *a quo,* nec totaliter in termino *ad quem,* nec partim in uno, et partim in reliquo ; ergo, etc. Major nota est, quia aliter non potest se habere mobile. Et minor patet, quia si indivisibile sit totaliter in termino *a quo*, tunc quiescit, quia eodem modo se habet posterius et prius. Nec totaliter in termino *ad quem ;* quia tunc non moveretur, sed motum est. Nec partim in termino *a quo,* et partim in termino *ad quem,* ut notum est ; quia tunc indivisibile haberet partes, et per consequens esset divisibile, quod implicat ; et Aristoteles ponit in litteris, scilicet *A*, *B*, sit terminus *a quo, B*, *C,* sit terminus *ad*

quem, *E, D* sit tempus in quo mobile, id est, indivisibile movetur, *F, G*.

19. Text. 88. *Quare* (3) *non contingit id.* Secunda ratio, quia si indivisibile moveretur, tunc sequeretur, quod continuum esset compositum ex indivisibilibus; consequens est falsum, ut probatum est prius. Consequentia probatur : quia indivisibile est in spatio sibi æquali, scilicet in indivisibili ; igitur quando movetur, prius pertransit spatium æquale illi, in quo prius erat, scilicet indivisibile, et per consequens indivisibile esset immediatum indivisibili ; et probetur propositum.

Text. 89. *Amplius autem* (4) *ex his.* Tertia ratio, omne quod movetur, prius pertransit spatium sibi æquale, vel minus, quam majus ; sed indivisibile movetur, et non est possibile, quod prius pertranseat spatium minus, quia non est dare motum in indivisibili ; igitur semper pertransit spatium sibi æquale ; igitur totum spatium, per quod movetur, componitur ex spatiis æqualibus indivisibili, et per consequens illud spatium componitur ex indivisibilibus.

Text. 90. *Amplius* (5) *autem si omne.* Quarta ratio, si indivisibile potest moveri, tunc sequitur, quod indivisibile dividetur, quod est impossibile. Consequentia probatur, supponendo ex præcedenti ratione, quod indivisibile motum prius pertransit spatium sibi æquale, quam majus. Secundo supponitur, quod omne quod movetur, movetur in tempore. Tunc istis suppositis, arguitur sic : Indivisibile, quod movetur, prius pertransit spatium sibi æquale, quam majus ; igitur illud spatium sibi æquale pertransit in tempore; igitur in parte temporis pertransit partem spatii illius, et per consequens illud spatium, quod est indivisibile, est divisibile habens partes, quod est impossibile.

ANNOTATIONES

(a) *Indivisibile potest moveri per accidens.* Nota, quod aliquid dicitur moveri per accidens dupliciter : Uno modo tanquam res separata existens in eo, quod per se movetur, ut nauta movetur ad motum navis. Alio modo tanquam formaliter inhærens ei, quod per se movetur, vel tanquam pars, vel tanquam accidens, ut caput, et albedo, et punctum moventur ad motum hominis. 20. *Aliquid dicitur moveri per accidens dupliciter.*

Nota secundo, quod indivisibile est multiplex : est enim indivisibile, aut secundum speciem, ut homo, qui non potest dividi in plures species; aut secundum numerum, ut Petrus, et quodlibet individuum dicitur indivisibile, quia non dividitur in plura integra supposita, et hæc indivisibilia nihil vetat per se moveri. Aliud est indivisibile secundum quantitatem, ut punctum, et hoc est, quod non per se movetur. *Indivisibile est multiplex.*

Nota tertio, quod non est imaginandum, quod non sit alius motus partis a motu totius ex eo, quod dictum est partem moveri ad motum totius; nam toto quantitativo moto alius est motus partis, et alius est motus totius ; est namque motus partium alius secundum quod partium, licet motus totius sit etiam partium. Patet, quia sphæra cœlesti mota, quælibet pars ejus movetur ; attamen diversarum partium sphæræ sunt diversi motus : partes enim quæ juxta polum sunt, tardius moventur, quam illæ quæ sunt a polo remotæ. *Pars movetur proprio motu alio, a motu totius.*

EXPOSITIO TEXTUS

Mutatio (1) *autem nulla est infinita.* Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles reprobat opinionem Heracliti, ponentis omnia continue moveri : et dividitur, quia primo probat quod nulla mutatio alia a motu locali, potest esse infinita. Secundo ostendit, quod nullus motus rectus potest esse infinitus; et tertio ostendit, quod motus circularis potest esse infinitus. 21. Text. 91.

Secunda ibi : *Loci autem mutatio.* Tertia ibi : *Sed si esset.* Primo dicit, quod nulla mutatio alia a motu locali potest esse infinita, quia nulla mutatio inter duos terminos potest esse infinita ; sed omnis mutatio alia a motu locali est inter duos terminos ; ergo, etc. Major patet ; quia si infinitum clauderetur inter duos terminos, jam esset finitum, quod implicat : et minor est nota, inducendo ; nam generatio, et corruptio sunt inter *esse*, et *non esse* ; alteratio inter qualitates contrarias ; augmentatio, et diminutio sunt inter ejusdem rei quantitatem perfectam, et imperfectam.

Text. 92. *Motus localis rectus non potest esse infinitus.* **Text. 93.** *Loci autem* (2) *mutatio ponitur.* Secunda conclusio : Nullus motus localis rectus potest esse infinitus. Probatur : quia impossibile est mobile moveri tali motu, quali impossibile est ipsum motum esse ; sed impossibile est mobile esse motum motu recto infinito ; igitur impossibile est ipsum moveri motu recto infinito. Major patet, quia illud est impossibile fieri, quod impossibile est factum esse, aliter enim frustra fieret : et minor probatur ; quia si aliquod motum est motu recto infinito, tunc illud spatium infinitum non clauditur duobus terminis, scilicet termino a quo est motus, et termino in quem mobile est mutatum.

Sed si esse possit sic. Tertia conclusio **Text 94.** est : Impossibile est circulationem esse infinitam, et primo declarat hoc in diversis motibus, ut scilicet primo sit alteratio, deinde corruptio, et iterum generatio, et sic semper circulando, ut patet *secundo de Generatione, text.* 63 *et inde*, tamen impossibile est aliquem unum motum fieri infinitum, nisi motum cœli, ut patebit *in* 8 *hujus.*

Explicit expositio 6. libri Physicorum.

FINIS LIBRI SEXTI

LIBER SEPTIMUS

PHYSICORUM

EXPOSITIO TEXTUS

1\. Text. 1. *Omne* (1) *quod movetur necesse est.* Iste est septimus (a) liber Physicorum, in quo Aristoteles determinat de comparatione motuum ad motores, et motuum ad se invicem : et dividitur in duos tractatus. In primo ostendit, quod in moventibus et motis non proceditur in infinitum ; et hoc pro tanto, quia in infinitis non accidit comparatio. In secundo determinat de comparatione motuum. Secundus ibi : *Dubitabit autem aliquis.* Primus tractatus dividitur in quatuor capita. In primo ostendit, quod omne quod movetur, movetur ab alio. In secundo ostendit, quod in sic movendo unum ab alio, non est processus in infinitum in moventibus et motis. In tertio ostendit, quod omne movens est simul cum moto, quia hoc supponebatur in secundo capitulo. In quarto ostendit, quod solum secundum qualitates sensibiles est alteratio, quia hoc erat suppositum in tertio capitulo. Secundum ibi : *Quoniam autem omne quod movetur.* Tertium ibi : *Primum quidem igitur movens.* Quartum ibi : *Quod autem ea quæ alterantur.* Primum capitulum dividitur : quia primo proponit conclusionem, et ostendit in quibus non est dubium. Secundo, probat eam in illis, in quibus est dubium. Secundum ibi : *Si autem.* Proponit igitur istam conclusionem : omne quod movetur, movetur ab aliquo, et debet addi *alio a se ipso,* quia hoc probat ratio, quam ad hoc adducit, et dicit quod in illis, quæ non moventur a principio intrinseco, hoc non est dubium, quia ibi manifeste apparet movens distinctum a moto.

Omne quod movetur, ab alio movetur.

Si autem in se ipso. Hic probat dictam conclusionem ; et præmittit tres suppositiones. Secundo, format rationem ibi : *Hoc autem cum manifestum sit.* Prima in tres secundum tres suppositiones. Secunda ibi : *Primum igitur.* Tertia ibi : *Amplius id.* Prima suppositio est positio adversarii, quæ non supponitur tanquam vera, sed accipitur ut concludatur falsitas ejus ; est igitur suppositio quod *A B* moveatur a se ipso tanquam a motore, ita quod *A B*, primo moveatur, et *A B* primo sit movens ; vult igitur probare, quod hoc est impossibile scilicet quod *A B* secundum quamlibet ejus partem moveat, et moveatur.

Primum igitur. Secunda suppositio est, quod causa quare aliquid apparet motum a se ipso, est ista ; quia una pars ejusdem totius movet aliam partem, et pars movens simul movetur cum parte mota, ut anima movet corpus, et moto corpore simul movetur : et ponit in litteris ; sicut ejusdem totius pars, *D E* movet partem *E F*, et quia moto toto *D E F* simul movetur *D E*, credimus propter hoc, quod *D E F* moveatur a se ipso. 2.

Amplius (2) *id.* Tertia suppositio, quod illud non movetur a seipso, quod quiescit ad quietem alterius. Probatur : quia illud quod inest alicui primo non remo- Text. 2.

vetur ab illo, dato quod removeatur a quocumque alio, quod non est ipsum, ut mobile, quia primo inest homini; ideo dato, quod a quocumque alio removeatur, non oportet propter hoc, quod removeatur ab homine.

Hoc autem cum manifestum sit. Hîc format rationem, supponendo quod omne quod movetur, est divisibile, ut probatum est in 6. hujus ; tunc arguitur sic : omne illud movetur ab alio, quod quiesceret ad quietem alterius ; sed omne quod movetur, quiesceret ad quietem alterius, si illud aliud quiesceret ; igitur omne quod movetur, movetur ab alio. Major patet per illam tertiam suppositionem. Et minor probatur ; quia per suppositionem, omne quod movetur est divisibile, et omne divisibile quiesceret ad quietem suæ partis, si pars sua quiesceret ; igitur omne divisibile movetur ab alio : et cum omne quod movetur sit divisibile, sequitur quod omne quod movetur, movetur ab alio. *Manifestum est igitur.* Hîc recolligit conclusionem cum sua probatione ; et patet in littera.

ANNOTATIONES

3. ([a]) *Iste est septimus liber*, etc. Nota, quod Aristoteles peracta in præcedenti libro disputatione motus, quoad se, jam in hoc septimo, et in sequenti ad ipsum movens per motum ipsum indagandum accedit, ita ut unum primum movens immotum, qui solus Deus est, probet necessario esse, et similiter unum primum mobile, et unum primum motum : hujusmodi autem primi moventis, mobilis, et motus tractationem in 8. perficit, in quo primum movens immobile, primumque motum æternum esse manifestat. Hîc liber septimus, ut hîc dicit Scotus, in duos secatur tractatus. In quorum primo probat Aristoteles dari primum movens, primumque motum : in secundo vero agit de comparatione moventium, et mobilium, quoad celeritatem, et tarditatem suorum motuum. Et in octavo perquirit quidnam sit hoc, primum motum, qualisque sit primus ille motor.

QUÆSTIO I

Utrum omne quod movetur, moveatur ab alio

Arist. *lib.* 7. *Phys.* c. 1. *text.* 1. *et* 8. *Phys. text.* 29. Aver. Mayr. et interpretes *ibid.* Alb. *tract.* 1. *c.* 1. D. Thom. *lect.* 1. *et* 1. *cont. Gent. c.* 13. *et* 1. *p. q.* 2. *art.* 3. *et* 5. *Met. lect.* 14. Scot. 9. *Meth. et* 2. *dist.* 2. *q.* 1. *et in* 4. *dist.* 12 *q.* 3. Ægidius *quodl.* 6. *q.* 12. Greg. 2. *dist.* 6. *q.* 1. *art.* 3. Ferrar. 1. *cont. Gent. c.* 13. Jandun. 8. *Phys. q.* 12. Plaza 2. *Phys. disp.* 1. *q.* 7. Conimbr. 7. *Phys. cap.* 1. *q.* 1. Compl. *disp.* 28. *q.* 1. Ruvius *in expos. c.* 1. Rocc. *in Paraphrasi, et quæst.* 1.

ARGUITUR quod non : quia projectum 1.
movetur postquam est remotum a projiciente, et tamen non movetur ab aliquo primo : non a projiciente, quia possibile est, quod projiciens jam sit corruptum : nec a medio, quia sæpe medium movetur ad partem oppositam, nec a virtute impressa. Unde non apparet bene possibile, quod talis virtus generetur per solum motum localem.

Secundo, quia aqua ascendit in phiala, vel in urinali, ut patet ad experientiam, si urinale calefiat, et os ejus ponatur ad aquam, et tamen non movetur ab aliquo primo ; non a forma aquæ, aut dispositionibus consequentibus illam formam, quia omnia illa inclinantur ad motum oppositum , nec apparet aliquid aliud, a quo moveatur ; ergo, etc.

Tertio, animal movetur ex se, ut patet 8. hujus, text. 29. et 30. igitur non ab alio : modo Aristoteles in isto 7. intendit probare quod non solum omne quod movetur, movetur ab aliquo, imo quod omne quod movetur, movetur ab alio.

Quarto, gravia et levia naturaliter mota moventur, et non ex se, ut patet 8.

hujus, text. 31. et 32, nec ab alio, quia tunc non moverentur naturaliter ; igitur a nullo moventur. Quod autem non ab alio nisi violenter, patet, quia violentum est cujus principium est extra, ut patet 3. Ethicorum.

2. Quinto, arguitur de alteratione : quia aqua calefacta reducitur ad frigiditatem, et non a medio ; quia aqua reducitur ad frigiditatem intensiorem quam sit frigiditas medii, et tunc aqua reducta ad illum gradum intensiorem, nullo modo potest assignari, quod producatur a medio ; igitur aqua alteratur, et tamen a nullo alteratur.

Sexto, quia voluntas movetur ex se, igitur non ab alio; consequentia nota est, et probatur antecedens, quia aliter voluntas non esset domina suorum actuum, nec esset libera, quod est falsum.

Septimo,quia anima alteratur de scientia in ignorantiam, et tamen a nullo alteratur ; ergo, etc. Consequentia nota est, quia omnis alteratio est motus : et probatur antecedens, quia per solum lapsum anima obliviscitur eorum, quæ prius novit.

Octavo, medium alteratur de lumine in tenebras, et tamen a nullo alteratur, quia maxime esset a corpore luminoso : modo hoc est falsum, quia corpus luminosum potius est causativum lucis, quam tenebrarum.

Nono, quia videmus, quod si aliquis inspicit viridarium multæ spissitudinis herbarum, super quo cecidit lux fortis Solis, tunc si dimittat se ad locum tenebrosum, remanet impressio in organo visus, et tamen illa impressio deperditur, et non ab alio ; igitur oculus alteratur per illam impressionem, et tamen a nullo alteratur.

3. Decimo, potest argui de rarefactione, et condensatione : quia aqua calefacta se pisa frigescit, et non ab alio ; igitur se ipsa condensatur, et non ab alio. Eodem modo aer frigescens ultra naturam debitam, calefit ex se ipso ; igitur se ipso rarefit, quia ad calefactionem consequitur rarefactio, et per consequens aliquid rarefit, et non ab alio. Oppositum arguitur per Aristotelem in principio hujus 7. text. 1. ubi nititur probare,quod omne quod movetur, movetur ab alio.

In ista quæstione primo ponenda est *Divisio quæstionis* ([a]) ratio Aristotelis, per quam nititur demonstrare, quod omne quod movetur, movetur ab alio, cum quibusdam objectionibus contra illam rationem. Secundo, respondebitur ad quæsitum et solventur illæ dubitationes.

Quantum ad primum, supponitur *Omne quod movetur est divisibile.* primo, quod omne quod movetur est divisibile, et istud probatum fuit super sextum.

Secundo, supponitur quod illud, quod inest alicui per se et primo, non removetur ab illo, dato quod removeatur a quocumque alio, quod non est ipsum, verbi gratia, risibile inest homini per se, et primo ; ideo non removetur ab homine, dato quod removeatur a quocumque alio, quod non est homo.

Tertio, supponitur quod pars est 4. aliud a suo toto. Istis suppositis, formatur sic ratio Aristotelis ; illud non movetur a se ipso per se, et primo, quod quiescit ad quietem alterius, quod non est ipsum ; sed omne quod movetur, quiescit ad quietem alterius, quod non est ipsum ; igitur nihil quod movetur, movetur a se ipso per se, et primo, et per consequens omne quod movetur, movetur ab alio. Major patet per secundam suppositionem ; quia ex quo movetur a se ipso, quod inest alicui per se, et primo, non removetur ab eo, dato quod non removeatur a quocumque alio. Et minor

probatur, quia omne quod movetur est divisibile, per primam suppositionem : modo omne quod est divisibile, quiesceret ad quietem suæ partis, et pars est aliud a toto, per tertiam suppositionem ; igitur omne quod movetur, quiesceret ad quietem alterius. Contra istam rationem arguitur primo : quia prima suppositio est falsa, quia anima intellectiva movetur. Intelligentia, et etiam punctus, quia moto corpore moventur omnia, quæ sunt in corpore ; igitur non omne quod movetur est divisibile. Secundo, suppositio secunda est falsa, quia per istam probaretur, quod nihil movetur per se primo, quod est falsum, ut patet quinto hujus, text. 1. Consequentia probatur : quia omne quod movetur, quiescit ad quietem alterius, scilicet ad quietem suæ partis ; igitur nihil quod movetur, movetur a se ipso per se, et primo. Tertio, quia ista ratio videtur supponere, quod cujuslibet mobilis possibile est aliquam partem quiescere : modo hoc est impossibile de cœlo, secundum Aristotelem ; igitur ratio est insufficiens, quia per impossibile nihil potest probari, eo quod ad impossibile sequitur quodlibet. Quarto, quia supponitur, quod omne mobile quiescit ad quietem suæ partis, modo est falsum ; quia arbor movetur agitata per ventum, et tamen pars ejus quiescit, scilicet radix.

5. *Triplex modus dicendi an aliquid possit moveri a se ipso.*

Quantum ad secundum, scilicet an aliquid possit moveri a se ipso per se, et primo, ita ut omnino totaliter idem sit movens, et motum. De hoc sunt aliquæ viæ et modi dicendi. Primus modus est, quod non omne quod movetur, movetur ab alio. Probatur per rationes ante oppositum, præcipue per primam, quæ fuit de motu projecti. Et quando objicitur eis Aristoteles in isto 7. respondent, quod ipse intelligit, quod omne quod movetur, movetur ab alio, vel motum fuit.

Primus modus rejicitur.

Contra istam viam arguitur per rationem Aristotelis factam post oppositum. Secundo, sequeretur quod ad continuandum motum non requireretur potentia, quod est contra experientiam. Tertio, in motu projecti non potest assignari, quare tanta velocitate movetur uno tempore, et postea majori, vel minori. Quarto, quia tunc esset actio sine agente, et motus moti sine motore, quod est falsum, ut patet tertio hujus.

Secundus modus dicendi.

Secunda via est, præmittendo, quod entium naturalium quædam sunt composita ex materia et forma, sicut mixta, et elementa ; sed alia sunt omnino simplicia, ut Intelligentia, et intellectus noster, vel una quantitas pura separata a prima materia, vel a forma substantiali, et hoc per potentiam divinam, vel per imaginationem. Tunc dicunt isti, quod nullum ens naturale compositum ex materia et forma, potest movere se ipsum ; imo quodlibet tale movetur ab alio, scilicet a forma sui. Secundo, dicunt quod una gravitas pura si per se esset separata a subjecto, moveretur a se ipsa, ita ut quædam pars esset movens, et mota. Probatur, quia si aliqua talis gravitas poneretur in vacuo, vel in medio, super quod obtineret dominium, non apparet prohibens, quin moveretur deorsum ; et conformiter imaginantur de motu locali Angeli, quod ipse est movens, et motus omnino.

6. *Secundus modus refellitur.*

Contra istam viam objicitur : quia tunc sequitur, quod per nullam viam posset probari aliquam substantiam separatam esse. Consequens est falsum, ut patet 8. hujus. Consequentia probatur : quia sicut tu ponis, quod gravitas pura a se ipsa moveretur, ita diceretur de cœlo, imaginando, quod cœlum esset una forma simplex inclinata ad motum circularem potens movere se ipsam, quemad-

modum tu ponis de gravitate pura. Secundo, gravitas pura si esset separata a materia, non moveretur a seipsa. Consequentia est nota, et antecedens probatur : quia nulla qualitas virtute propria habet aliquam operationem, imo omnis sua operatio est principaliter a forma substantiali in existente materia, ut patet secundo de Generatione.

Tertius modus dicendi. Tertia via est, quæ ponit primo, quod aliquid movetur a se ipso. Probatur per aliquas rationes ante oppositum, ut animal movetur ex se ; grave movetur naturaliter a se deorsum, et ita de aliis. Secundo ponunt isti, quod licet idem moveat se, tamen non secundum idem sui est movens, et motum ; imo movet secundum quod est in actu, et movetur secundum quod est in potentia. Et hoc probatur, quia motor non movet, nisi quia est actu sub dispositione secundum quam est motus ; sed movetur quia est in potentia ad talem dispositionem, et caret ipsa ; modo impossibile est, quod aliquid secundum idem sui habeat aliquam dispositionem, et careat eadem.

7. *Tertius modus improbatur.* Contra istam viam arguitur, probando quod secundum idem aliquid est movens, et motum primo ; quia animal movet se per animam, ita ut anima sit motor, et secundum animam movetur, quia non solum corpus movetur, imo compositum ex materia, et forma. Secundo, quia intellectus movet, et movetur, et hoc secundum idem sui, quia est indivisibilis : modo nullum indivisibile potest moveri secundum aliud, et secundum aliud movere.

Modus dicendi Scoti, quem bene pondera. Ideo, istis dimissis, ponitur ista conclusio : Impossibile est (b) idem moveri a se ipso sic, quod nullo modo sit aliquod movens, quod non movetur, vel aliquod motum, quod non movet. Ista conclusio probatur inductione, quia in motu cœli, in quo Intelligentia est motor, et non movetur, et orbis est motus, et non movet. Secundo, in motu gravis, forma gravis, mediante gravitate est motor, et præter motorem concurrit motum, quod nullo modo movet, scilicet materia prima. Item, præter formam gravis, et gravitatem, requiruntur alii motores, scilicet generans, aut removens prohibens, ut patet 8. hujus. Tertio, patet de intellectu, qui non movetur, nisi prima actione objecti exterioris, et primo motus intellectus a phantasia. Item, si intellectus moveat se ad intellectionem, hoc est, mediante specie intelligibili agente in intellectum ; et sic concurrit ibi movens, quod non movetur secundum illam actionem, scilicet speciei intelligibilis. Quarto apparet de voluntate, de qua minus apparet, quia voluntas nunquam fertur nisi in cognitum ; ideo cum idem sit intellectus, et voluntas, nunquam intellectus movet se ad volendum, vel nolendum, nisi mediante specie intelligibili, vel actu intelligendi ; et sic ad hujusmodi volitionem concurrit species intelligibilis, quæ nullo modo movetur secundum illam actionem.

Sed objicitur de Intelligentia, quando movet se ipsam localiter ; et tamen nihil potest signari ibi movens, quod non movetur, nec motum quod non moveat. Respondetur, quod nulla (c) Intelligentia movetur nisi assumpto aliquo corpore, cui comparatur sic, quod est in toto illo corpore, et in qualibet parte ejus ; et sic Intelligentia est motor, et illud corpus assumptum est motum. 3.

Tunc ad rationes. Ad primam, dico quod movetur ab impetu infuso, ut patet in 8. text. 82.

Ad secundam, dico quod ibi est quodammodo motus tractus propter continuationem aquæ ad aerem ; quia aer,

qui unitur per condensationem, est major aqua per modum tractus. Aliter dicitur, quod frigiditas aquæ est causa illius motus, sed hoc est per accidens in quantum condensat aerem.

Ad tertiam, dico, quod animal movetur a motore distincto, scilicet ab anima; sed dicitur moveri a se, eo quod habet in se principium inchoativum sui motus.

Ad quartam, dictum est.

Ad quintam, dico quod aqua calefacta reducitur ad frigiditatem a se ipsa, et in illo motu est motum, quod nullo modo movet : et hoc sufficit in proposito. Et si quæratur, quid movet, dicitur quod forma aquæ, mediante quadam frigiditate virtuali, quæ non corrumpitur manente forma aquæ.

Ad sextam, de voluntate, dicitur quod ibi concurrit species intelligibilis, vel actus intelligendi active, et nullo modo passive, secundum illam actionem.

9. Ad septimam, anima intellectiva movetur ; dico quod ille motus provenit ex defectu conservantis, eo quod anima non advertit, et sic diceretur, quod anima esset causa illius alterationis, quemadmodum dicitur 2. hujus, text. 30. quod nauta est causa submersionis navis.

Ad octavam, dico quod ille motus provenit propter defectum conservantis, ut prius. Eodem modo diceretur ad aliam de impressione manente in sensu post impressionem viarum fortiter illuminato. Ad aliam de rarefactione, et condensatione, dicitur sicut ad illam de aqua calefacta.

Ad rationes contra rationem Aristotelis.

Ad primam de anima intellectiva ; dico quod Aristoteles loquitur ibi de mobili, quod movetur motu locali circumscriptive, et non ad motum alterius ; quia de tali mobili potest sustineri ratio Aristotelis esse bona.

Ad secundam, dico quod illa non est falsa ad istum sensum, quod illud quod inest alicui per se et primo, non removetur ab illo, dato quod removeatur a quocumque alio, quod non est ipsum, vel pars ipsius, vel aliquid, quod est de ratione ipsius : modo de ratione mobilis est quod moveatur, sed non de ratione motoris. Ideo posito, quod movere insit motori per se, et primo, dato quod removeatur a parte ipsius, non oportet quod removeatur a toto motore.

Ad tertiam, dico quod licet hoc non sit possibile de quolibet mobili secundum potentiam naturalem, attamen, simpliciter loquendo, est possibile, vel, ut dicit Commentator, non repugnat rationi motus et mobilis. 10.

Ad quartam, dico quod non oportet, quod, simpliciter loquendo, quiescat ad quietem partis, sed sufficit Aristoteli quod non moveatur secundum quodlibet sui, scilicet per se primo.

ANNOTATIONES

(a) *Ponenda est ratio Aristotelis.* Nota, quod ratio Aristotelis supponit duo, ultra ea, quæ notat hîc Scotus. Primo, supponit aliquid tripliciter moveri : scilicet per accidens, uti illud, quod ad alterius motum movetur ; et per partem, ut quando aliquid dicitur moveri, quia caput ejus, vel manus movetur; et per se primo, et tale est quod secundum omnes suas partes movetur. Secundo, supponit quod quando aliquod mobile quiescit ad quietem alterius, ejus motus dependet a tali quiescente. Unde si mobile *A* moveretur, quiescente *B* parte ejus, et *C* altera pars moveretur ; tunc totum dependeret in motu a *C* parte ejus, secundum quam moveretur, et tunc non moveretur a se per se primo, sed ratione illius partis, qua mota, movetur ; et sic *B* quiescente, totum quiescit , adhuc non a se primo movetur, quia dependet ejus motus a *B* parte ejus ; ille namque motus de-

pendet ab eo, quo quiescente, et mobile quiescit.

6. His suppositis, sic formetur ratio Aristotelis, omne quod movetur, vel a principio intrinseco, vel extrinseco movetur ; sed omne tale movetur ab alio, ergo omne quod movetur, ab alio movetur. Major est nota, et minor quoad secundam partem. Quoad priorem vero probatur : omne quod desinit moveri ad quietem alterius rei diversæ, movetur ab alio ; sed omne quod movetur ab intrinseco, desinit moveri ad quietem alterius rei diversæ : ergo universaliter omne quod movetur, ab alio movetur. Major probatur per oppositum : quod enim a se movetur, non desinit moveri ad quietem rei diversæ ; ipsum enim est causa sufficiens sui motus, quapropter non desinit moveri alio quovis quiescente : si ergo desinit moveri, quia aliud quiescit, ab alio quippe, et non a se ipso movebitur. Minor, scilicet quod id quod movetur ab intrinseco, desinit moveri ad alterius rei diversæ quietem, probatur, omne divisibile in partes, quale est quodlibet Physicum, desinit moveri, si aliqua pars quiescit ; ergo desinit moveri ad quietem alterius rei. Probo consequentiam : quia pars diversa est a toto. Antecedens ultimi discursus probatur ; quia si id, quod in partes dividitur, quiescente altera parte, adhuc moveretur, jam non moveretur per se primo secundum omnes suas partes. Quando autem Aristoteles dicit, omne quod movetur, ab alio moveri et non a se, intelligit de eo, quod per se primo movetur ; tale autem secundum omnes suas partes movetur. Quare, si quiescente una parte adhuc moveretur, non per se primo moveretur.

Nota secundo, quod ex hac Aristotelis conclusione, ejusque ratione, infert Soto 8. Physic. quæst. 3. male Scotum tenuisse in 2. distinct. 2. quæst. 10. gravia et levia a se ipsis moveri : de hac autem re erit nobis sermo prolixus in 8. hujus, in annotationibus ad quæst. 6. ubi monstrabimus Scoti sententiam Aristoteli non esse contrariam.

(b) *Impossibile est idem moveri a se ipso*, etc. Nota, quod hæc conclusio debet sic intelligi : Impossibile est, quod aliquid moveatur a se ipso per se, et moveat se ipsum per se ; nam licet grave secundum se totum moveatur, forma tamen est quæ per se movet ; sed non movetur per se, sed per accidens ad motum totius, adeo quod forma est, quæ per se movet, et totum est, quod per se movetur : at quia ad motum totius moventur et partes, etiam forma movetur ad motum totius, atque ita salvatur sufficiens distinctio inter per se movens, quod ita est movens per se, quod per se non movetur ; et inter per se motum, quod ita movetur per se, quod non movet. Quomodo autem ratio Aristotelis ostendat dari unum primum movens, videbimus in 8 loco supra relato.

(c) *Nulla intelligentia movetur nisi assumpto aliquo corpore.* Nota, quod hoc dictum Scoti debet intelligi de motu corporeo, sive de locali circumscriptivo correspondente loco dimensionali. Angelus enim potest moveri, ut prius dictum est in 6. hujus ; et si hoc est verum, potest moveri a se ipso per se, et primo, quocumque modo sumatur Angelus ; non enim habet partes, propter quas hoc impediatur. Et si quæras, quomodo ergo movens erit simul cum moto ? dico quod est simul per indistantiam. Sic videlicet, quod ab eo non distat localiter, vel quod inter movens proximum, et ipsum nihil sit medium. Vide Scotum in 2. dist. 2. quæst. 9. et 10. 7.

EXPOSITIO TEXTUS

Quoniam autem (1) *omne quod movetur.* Text. 3. Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit, quod in moventibus, et motis non est processus in infinitum. Et primo ponit conclusionem. Secundo, probat, ibi : *Si enim non*. Proponit igitur quod quia ita est, quod omne quod movetur, movetur ab alio, ut patet ex præcedenti capitulo ;

In moventibus et motis corporeis non est processus in infinitum.

igitur si illud aliud moveatur, necesse est quod moveatur ab alio, et illud aliud ab alio si moveatur ; et sic procedendo in moventibus, et motis non est processus in infinitum, sed est devenire ad aliquod, quod primo est causa motus.

8. Text. 4.

Si enim (2) *non.* Hic probat conclusionem : et primo præmittit suppositiones. Secundo, format rationem. Tertio objicit contra rationem. Quarto removet objectionem. Et quinto infert conclusionem principalem cum rejectione cujusdam cavillationis. Secundum ibi, *Accipiatur igitur.* Tertium ibi, *Si igitur videbitur.* Quartum ibi, *Sed si id.* Quintum ibi, *Manifestum est igitur.* Primo præmittit quatuor suppositiones. Prima suppositio est positio adversarii ; quia si in moventibus et motis sit abire in infinitum, sit igitur quod *A* moveatur a *B*, et *B* a *C*, et *C* a *B*, et sic in infinitum. Sed contra istam suppositionem arguitur : quia omnis suppositio debet esse vera, ut patet 1. Poster. text. 14 et 77 et inde, ex quo suppositio in scientia debet esse principium. Respondetur, quod non semper oportet suppositionem esse veram, imo quandoque potest supponi aliquod falsum, et cum ipso affirmetur aliquod verum, et tunc ex illis duobus inferre aliquod falsum, vel impossibile, ex quo infertur falsitas suppositionis, quæ erat positio adversarii.

Movens simul tempore movet et mobile movetur.

Quoniam igitur simul. Secunda suppositio est, quod simul tempore movens movet, et mobile movetur : verbi gratia, simul movetur *A* et *B*, movet *A*, et sic de aliis : et ex ista suppositione sequitur, quod si in moventibus, et motis sit processus in infinitum, quod simul fierent infiniti motus infinitorum mobilium in eodem tempore, in quo fit motus unius illorum. Notandum, quod Commentator super istam partem dicit, quod licet movens simul incipiat movere, et mobile moveri, tamen prius motor potest desinere movere, quam mobile desinere moveri. Et dicit Commentator quod hoc non percipiens Galenus, posuit, quod primus motor corporeus in animalibus est caput, sive cerebrum, et non cor ; quia dicit se vidisse unum animal, quod movebatur extracto corde. Sed dicit Commentator quod ista ratio non valet, quia licet animal movebatur extracto corde, attamen cor prius movebat, quam extraheretur. Item, ratio Galeni, ut dicit Commentator, potest retorqueri contra se ipsum ; quia Commentator dicit se vidisse unum arietem, qui amputato capite ibat per duos passus, quod non esset si primum motum esset in capite. Notandum secundo, quod si motor desinit movere, et mobile moveatur, necesse est, quod si sit aliquis alius motor, quod moveat, et si sit, tunc motor, et mobile non ordinantur essentialiter : modo Aristoteles intelligit de moventibus, et motis essentialiter ordinatis.

Averroes contra Galenum de primo movente in animalibus.

Et accipere igitur unumquodque. Tertia suppositio, quod si sint infinita moventia et mobilia, quorum unum movetur ab alio, et sic in infinitum, tunc contingit accipere motum unius istorum mobilium, et ille motus est finitus, quia factus in tempore finito, et supra spatium finitum. 9.

Quoniam quod movetur. Quarta suppositio, quod omne quod movetur, movetur ab aliquo termino in aliquem terminum : et præmittit secundo, quod motus dicitur idem specie vel genere. Et tertio præmittit, unde motus dicatur idem numero, et unde idem genere : et hoc totum dictum fuit in quinto.

Text. 5.

Accipiatur (3) *igitur motus.* Hic format rationem : quia si in moventibus, et motis essentialiter ordinatis esset processus in infinitum, tunc sequeretur,

Text. 6.

quod in tempore finito fieret motus infinitus ; consequens est impossibile, ut probatum est in 6. text.64. Consequentia probatur ; quia motus omnium illorum moventium, et mobilium fiunt in eodem tempore, in quo fit motus unius ipsorum, et ille fit in tempore finito per tertiam suppositionem ; igitur motus aggregatus ex motibus omnium illorum mobilium fit in tempore finito, et ille est infinitus, quia est infinitorum mobilium ; ergo, etc.

xt. 7. *Sic* (4) *igitur videbitur.* Objicit contra rationem, quia in 6 hujus probatum est, quod nullus unus motus infinitus fit in tempore finito : modo hîc non ducitur ad aliquod inconveniens, sed ad hoc quod motus infiniti diversorum mobilium fiunt in eodem tempore ; et hoc non est inconveniens.

xt. 8. *Sed* (5) *si id.* Solvit objectionem, supponendo quod omne movens debeat esse simul cum moto, et ideo si unum mobile moveat aliud, oportet quod nulla tangant se, et hæc suppositio probabitur in capitulo sequenti ; et isto supposito, dicit Aristoteles quod non est cura, sive ille motus sit unius mobilis infiniti, sive infinitorum mobilium se invicem tangentium ; quia si ex omnibus illis mobilibus fieret unum, illud esset infinitum.

10. xt. 9. *Manifestum* (6) *est igitur.* Hîc infert conclusionem probatam, scilicet quod in moventibus, et motis non est abire in infinitum, sed est devenire ad aliquod, quod primo est causa motus. Et tunc removet cavillationem, quia aliquis diceret, quod istud impossibile, scilicet quod in tempore finito fiat motus infinitus, non sequeretur propter impossibilitatem istius conclusionis, *In moventibus, et motis est processus in infinitum* ; sed propter falsitatem casus positi, scilicet quod ex omnibus illis moventibus et mobilibus fiat unum mobile. Respondet Aristoteles quod non, quia licet casus suppositus sit falsus, attamen est possibilis : modo propter possibile nunquam sequitur impossibile, et ideo illud impossibile sequebatur propter positionem adversarii impossibilem. Sed contra Aristotelem, quia secundum Aristotelem non est possibile, quod omnia corpora se tangentia ad invicem continuentur, respondet Commentator quod hoc non repugnat corporibus, quantum est ex ratione generali motuum vel mobilium, bene tamen repugnat quantum est ex ratione speciali hujus corporis, vel illius.

QUÆSTIO II

Utrum in moventibus, et motis sit processus in infinitum

Arist. *hîc text.* 3. *et* 2. *Met.text.* 6. Averroes Themist. et alii interpretes *ibid.* Albert. *tract.* 1. *cap.* 2. D. Thom. *lect.* 1. Mayron. 7. *Physic. partit.* 1. Conimbr. et Ruvius *in exposit. cap.* 1. Roccus *in Paraphrasi summa* 2. *cap. unico.*

Arguitur quod sic ; quia nisi ita esset, sequeretur quod generatio non esset 1. perpetua ; consequens est falsum, ut patet 2 de Generat. text. 56 et inde. Consequentia probatur, quia dato aliquo genito, vel illud generabatur ab alio, et illud ab alio, et sic in infinitum ; vel est devenire ad aliquod, quod ab alio non generabatur. Si primo modo, habetur propositum : si secundo modo, habetur consequens.

Secundo, aliquod continuum movetur ; igitur in moventibus, et motis est processus in infinitum. Probatur consequentia, quia secunda pars proportionalis movet tertiam, et movetur a prima, et tertia movet quartam, et movetur a secunda, et sic in infinitum ; igitur in moventibus, et motis est processus in infinitum.

Tertio, si primum movens, et ultimum

motum in infinitum distent, in moventibus et motis est processus in infinitum ; sed sic est : ergo, etc. Minor probatur, quia primum movens est infinitum, et perpetuum ; sed ultimum motum est finitum, et corruptibile : modo in infinitum distat perpetuum a corruptibili, et infinitum a finito ; ergo, etc.

Quarto, sequeretur quod non quilibet excessus sufficeret ad motum ; consequens est falsum, ut patebit postea. Consequentia probatur, quia si manus impellat aerem, illa pars dominabitur super unam partem aeris, igitur illam movebit, et illa dominabitur super aliam, igitur illam movebit, et sic in infinitum, quod non esset, nisi in moventibus, et motis procederetur in infinitum.

Quinto arguitur per Aristotelem 2 hujus, text. 50 ubi dicit, quod in causis per accidens est processus in infinitum, scilicet tam in efficientibus quam in finibus; sed cum efficiens, et finis moveant, sequitur quod in moventibus est processus in infinitum.

2. Sexto, sequeretur quod non omne motum moveretur ab alio : consequens est falsum, ut patet in principio hujus septimi, text. 1. Consequentia probatur ; quia dato aliquo moto, vel ipsum movetur ab alio, et illud ab alio, et sic in infinitum : vel est devenire ad unum, quod non movetur ab alio ; et habetur consequens.

Moventia sunt in duplici differentia.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto septimo, cap. 2. text. 3. Notandum, quod quædam sunt moventia corporea, et alia incorporea, et de utrisque potest imaginari, quod sit processus in infinitum : tamen Aristoteles in proposito intellexit de moventibus corporeis, quia talia simul sunt moventia et mota.

Moventia quædam sunt essentialiter, quædam accidentaliter subordinata.

Secundo, notandum quod quædam sunt moventia [a] essentialiter ordinata, et quædam accidentaliter solum. Illa dicuntur essentialiter ordinata, quorum posterius non moveret, nisi priori movente ; sed illa dicuntur accidentaliter ordinata, quorum posterius non movet, nisi prius alias movit, sed non oportet, quod simul moveant, et sic tu, pater tuus, et pater illius dicuntur accidentaliter ordinati : modo de causis efficientibus essentialiter ordinatis intelligit Aristoteles secundo Metaph. text. 6. et etiam in proposito, quia in accidentaliter ordinatis bene est processus in infinitum, ut arguit prima ratio ante oppositum.

3. *In moventibus, et motis essentialiter ordinatis non est processus in infinitum.*

Tunc ponuntur conclusiones. Prima est ista : In moventibus, sive efficientibus essentialiter ordinatis non est processus in infinitum. Probatur, quia si in moventibus, et motis essentialiter ordinatis esset processus in infinitum, sequeretur quod nullum esset movens ; consequens implicat, scilicet quod infinita sint moventia, et quod nullum sit movens. Consequentia probatur ; quia in infinitis [b] non est aliquod primum : modo in essentialiter ordinatis, primo (scilicet illo, quod primo movens est) non movente, etiam alia non movebunt ; igitur cum nullum sit primum, sequitur quod nullum sit movens. Secundo, quia si in causis efficientibus procederetur in infinitum, tunc sequeretur quod impossibile esset producere aliquem effectum, nisi ille effectus sit infinitus ; consequens est impossibile. Consequentia probatur ; quia quælibet illarum infinitarum causarum aliquid facit ad productionem effectus ; igitur cum illæ causæ sint infinitæ, et a qualibet aliquid producatur, sequitur quod totum productum esset infinitum.

In moventibus, et motis corporeis non est processus in infinitum.

Secunda conclusio magis specialis est ista : In moventibus et motis corporeis non est processus in infinitum ; et istam conclusionem probat Aristoteles in isto septimo, supponendo aliqua. Primo, quod in tempore finito non potest fieri motus

infinitus, ut patet ex 6 hujus. Secundo supponitur, quod infinitorum mobilium ad invicem conjunctorum motus est infinitus, et hoc est verum, supponendo quod quodlibet illorum sit majus, vel æquale alicui tertio dato. Tertio, supponitur quod motus infinitorum mobilium fieret in eodem tempore, in quo fieret motus unius illorum. Consequentia probatur, quia si in moventibus, et motis fieret processus in infinitum, tunc cum aggregati ex omnibus illis moventibus, et motis, motus sit infinitus per secundam suppositionem, et fit in eodem tempore, in quo fieret unus illorum per tertiam, sed quilibet illorum fieret tempore finito, quod est contra primum suppositum.

4. *moven- us et s loca- r non ircula-*

Tertia conclusio : In moventibus et motis localiter non est circulatio. Probatur, quia tunc sequeretur quod a proportione minoris æqualitatis fieret motus, et proveniret actio, quod est impossibile; quia in omni motu movens est plus potens ad movendum, quam mobile ad resistendum. Consequentia probatur ; quia si *A* moveat *B*, oportet quod sit potentius quam *B* ; iterum, si *B* moveat *C*, oportet quod *C* sit minus potens quam *B*; igitur si e converso *C* moveat *A*, sequitur consequens, quod scilicet minus potens movebit potentius.

Contra secundam conclusionem, et ejus probationem arguitur primo : quia per illam deductionem non sequitur, quod motus infinitus fieret in tempore finito, sed quod motus infiniti fierent in tempore finito : modo hoc est possibile, ut quod Socrates moveat se ipsum, Plato se ipsum, et sic de infinitis, ex quo nullus eorum impedit reliquum.

Secundo, ad motum magni mobilis non sequitur majus tempus quam ad motum parvi ; igitur si mobile augmentaretur in infinitum, non requireretur majus tempus ad motum ejus, quam nunc de facto, quando erat parvum. Tertio, supposito quod ex illis infinitis fieret unum, non sequitur quod esset motus infinitus, quia illud non moveretur, cum omnis motus fiat respectu alicujus quiescentis ; et tamen si ex omnibus mobilibus fieret unum mobile, jam non esset aliquod quiescens. Quarto, quia supra 6. concessum fuit consequens, ad quod deducitur, scilicet quod motus infinitus fiat in tempore finito, et ideo propter hoc non est inconveniens concedere, quod in moventibus et motis sit processus in infinitum. Quinto, supposito quod unum corpus moveat reliquum, non sequitur quod corpus movens moveatur, ideo, dato quod essent infinita moventia et mobilia, ex hoc non sequitur quod aggregatum ex ipsis esset unum mobile motum. Consequentia nota est ; et probatur antecedens, quia *A* potest movere continue *B*, tangendo ipsum, sine hoc quod *A* moveatur, ut si unum corpus moveatur circulariter circa reliquum. Sexto, quia non sequitur, si ex infinitis corporibus fiat unum corpus, quod illud corpus sit infinitum, et per consequens non sequitur quod motus ejus sit infinitus. Antecedens probatur, quia si *A* sit pedale, capiatur ejus medietas, deinde illi medietati addatur alia medietas medietatis, et sic in infinitum ; tunc totum resultans non esset nisi pedale, et tamen aggregatum ex infinitis corporibus.

Ad ista. Ad primum, dico quod imo, 5.
quia ex quo illa moventia et mobilia sunt corpora, oportet quod sint ad invicem contigua; et sic ex ipsis omnibus est unum corpus, saltem per aggregationem, et per consequens unus motus. Et hoc pateret manifeste, supposito quod illa corpora essent unum continuum, quod ille motus esset infinitus, quia esset mobilis infiniti.

Ad secundum, quia ad motum magni mobilis, etc. concedo ; igitur si mobile augmentetur etc. concedo consequens, dum tamen motor proportionaliter augmentetur, ita ut continue maneat eadem proportio, sed ex hoc non sequitur, quin prædicto casu posito, motus infinitus fieret in tempore finito ; et non dicitur infinitus, quia in tempore infinito, sed quia mobilis infiniti.

Ad tertium, dico quod imo bene sequitur. Et quando dicitur, oporteret esse aliquod quiescens, dico, quod non, quia ut patuit supra 3. ad hoc quod aliquid moveatur localiter, non oportet quod sit quiescens respectu cujus aliter se habeat; sed sufficit quod aliter se haberet ad aliquod quiescens, si aliquod quiescens esset.

Ad quartum, quando dicitur quod consequens fuit concessum, respondetur quod consequens concedebatur tanquam possibile per potentiam supernaturalem, et tamen non est possibile naturaliter; ita potest concedi in proposito, quod virtute agentis naturalis non est possibile, quod in moventibus et motis sit processus in infinitum ; attamen hoc bene est possibile virtute agentis infiniti, quia Deus potest creare infinita moventia et mobilia, quorum quodlibet essentialiter dependeret, sicuti ista inferiora dependent a superioribus.

Hoc est verum, sumendo infinitum syncategorematice, id est non tot quin plura.

6. Ad quintum, dico quod non est possibile, quod unum corpus moveat reliquum conjunctum sibi motu locali, quin ipsum moveatur ; et dato quod non movetur, non obstaret in proposito, quia nos loquimur de infinitis, quorum quodlibet esset movens, et motum.

Ad sextum, dico quod imo bene sequitur, quia non possunt esse infinita hujusmodi moventia et mota, existentia seorsum, et a se invicem separata, cujusmodi non sunt partes continui.

Ad rationes principales. Ad primam, negatur consequentia. Ad probationem tu arguis de accidentaliter ordinatis, de quibus est concessum.

Ad secundam, negatur major, quia in proposito solum loquimur de moventibus et motis totalibus, quæ sunt seorsum separata, et non de illis, quæ sunt partes inexistentes toti. Item, posito quod continuum alteretur successive, non quælibet pars est movens et mota, nec dependent ab invicem essentiali ordine, sed una pars movens, et alia mota.

Ad tertiam, negatur minor. Ad probationem, dico quod ibi non est distantia nisi similitudinarie, quod in proposito solum valeret ratio de distantia locali.

Ad quartam, negatur consequentia. Ad probationem, dico quod ibi fit motus aeris usque ad aliquam certam distantiam. Et quando dicitur, quod ille aer habet dominium alterius, dico quod non ; quia motus vadit continue remittendo usque ad non gradum.

Ad quintam, dico quod Aristoteles intelligit de causis accidentaliter ordinatis, de quibus non est ad propositum.

Ad sextam, negatur consequentia. Ad probationem, dico quod est devenire ad aliquod, ad quod est status, scilicet ad primum motorem, qui movet, et non movetur.

ANNOTATIONES

(a) *Quædam sunt moventia essentialiter ordinata.* Nota quod Scotus in. 1. dist. 2. quæst. 2. ponit aliquas differentias inter causas essentialiter, et accidentaliter ordinatas ; quarum una est, quod in causis per se ordinatis, causa secunda in quantum causat, dependet a prima. At quia omne ens citra primum, sicut a primo dependet in agendo, ita etiam in essendo, ideo Antonius And. 2. Metaph. quæst. 1. dixit, quod 7.

in causis essentialiter ordinatis, secunda in quantum causat, dependet a prima, etsi quælibet quoad *esse* non dependeat. Nam causæ essentialiter ordinatæ sunt in duplici ordine : nam quædam sunt sic essentialiter ordinatæ, quod inferior dependet a superiori in *esse*, in agendo et in causando, vel in genere causæ finalis, vel efficientis : quædam vero sunt, quarum inferior non accipit *esse* a superiori, licet ab ea in causando dependeat, atque ita se habent pater, et mater respectu prolis ; nam una istarum causarum (ponendo activitatem in matre respectu productionis prolis) ab altera in causando dependet, et tamen una non recipit *esse* ab alia : at quia causalitas matris non potest se sola attingere effectum, esto quod sua virtus in infinitum augeretur, ideo dependet essentialiter a causalitate patris, id quod non contingit in accidentaliter ordinatis, ut si sint duo trahentes navim, sunt istæ causæ accidentaliter ordinatæ, quia potest virtus unius in tantum intendi, quod alius superflueret. Et quamvis virtus activa, quæ immediate insequitur formam in patre et in matre, sint ejusdem rationis, tamen ab istis propter diversam complexionem seminum proveniunt virtutes alterius rationis, atque ita dicuntur essentialiter ordinatæ. Quædam etiam causæ dicuntur essentialiter ordinatæ, quia una recipit influxum ab alia, sicut motio pilæ, quæ fit a manu, mediante baculo, ista motio causatur a manu et a baculo, tanquam a causis essentialiter ordinatis ; nam in hac motione baculus recipit influxum movendi a manu, et ab ea quoad istam motionem essentialiter dependet. Et sic forte est de duobus motoribus moventibus primum mobile, ut habetur 12. Metaph. com. 41. nimirum de motore conjuncto, et motore separato. Nam negat Commentator quod motor separatus immediate attingat primum mobile, quia cum ipse sit potentiæ infinitæ, moveret in non tempore ; sed motor separatus movet mediante motore conjuncto, qui, cum sit virtutis finitæ, causat motum temporalem, ex quo ex resistentia non causatur ibi successio in motu.

Causæ essentialiter ordinatæ sunt in duplici ordine.

(b) *Quia in infinitis non est aliquod primum.* Nota, quod Aristoteles 2 Metaph. text. 6. ubi probat statum in causis essentialiter ordinatis, facit hanc rationem : Si causæ efficientes essent infinitæ, nulla esset causa efficiens : et ad probationem consequentiæ præsupponit, quod quando aliqua sic se habent, quod unum est primum, aliud medium, et tertium ultimum, illud quod est primum, est causa aliorum : ultimum autem non potest esse causa, et medium non potest esse causa nisi ultimi ; et dicit nihil referre, sive unum sit medium, sive plura, quia si sint plura, illa accipiuntur pro uno. Nec etiam refert si illa media sint finita, vel infinita : et cum medium dicatur illud, quod habet aliquid ante se, et aliquid post se, concludit quod si causæ efficientes essent infinitæ, omnes essent mediæ, et æqualiter mediæ, ex quo non esset major accessus ad terminos ab una parte, quam ab alia, cum infinitum terminis careat. Et tandem concludit, quod si in causis procedatur in infinitum, nulla erit causa, quia amota prima causa, omnes aliæ removentur, quæ ratio est fere ea, quam hîc adducit Scotus. 8.

Sed videtur, quod hæc ratio non concludat, nam vis rationis in hoc consistit ; si datur processus in infinitum in essentialiter ordinatis, omnes causæ sunt mediæ ; sed omnes causæ mediæ habent causalitatem ab aliqua una, et ista non est aliquid istius ordinis, quia tunc idem esset causa sui ipsius, ergo est altera, ergo prior ; quia tota ista universitas causarum dependet ab ista : quia prius est primo propinquius. Nam arguam et ego similiter in accidentaliter ordinatis. Si datur processus in infinitum, ergo omnes causæ sunt mediæ ; sed tota causalitas est ab aliqua una causa, quæ non est aliqua istarum; ergo sequitur quod dabitur primum, a quo istæ dependent, et cum prius dicatur primo propinquius, ergo dabitur aliquod pri- 9.

mum. Respondeo, et dico quod ratio concludit de essentialiter ordinatis, et non de accidentaliter ordinatis, quia in essentialiter ordinatis cujuslibet causæ mediæ causalitas est ab alia una causa dependenter, quia non potest causa essentialiter ordinata causare, nisi per dependentiam ad aliquid prius. Causalitas autem accidentaliter ordinatorum non sic dependet, quia non causat in virtute alterius; ergo cum causalitas essentialiter ordinata sit ab aliqua una causa, oportet devenire ad primam, quia aliter non esset essentialiter ordinata. Et si dicas, ista est prior, et prius est primo propinquius; ergo datur primum. Ista consequentia non valet : quia in tempore datur prius et posterius, et tamen non datur primum.

10. Dico quod in tempore partes sunt accidentaliter ordinatæ, nec habent prioritatem, nec posterioritatem essentialem, ut dicit Aristoteles 5. Metaph. text. 16. sed solum in ordine ad aliquod primum signatum ab anima nostra; sed in causis essentialiter ordinatis datur aliquod prius, ergo datur aliquod primum, quod est essentialiter primum, et necessario, et ex natura rei, et non signatum ab anima. Item, videtur quod hæc ratio Scoti, vel Aristotelis petat principium, quia primo ponit infinitatem in moventibus, et motis, sive in causis, et postmodum ponit eas esse medias : modo medium est illud, quod est inter primum, et ultimum; ergo petitur esse medium. Respondetur quod ratio assumit medium non positive, sed privative, per abnegationem utriusque extremi. Item, hæc ratio Scoti : si non esset unum primum movens, nullum esset movens, non valet, quia committitur fallacia figuræ dictionis, commutando singulare in plurale. Respondeo, et dico quod ista consequentia non valet, *Quœlibet causa est causata, vel quodlibet movens est motum; ergo omnes causæ sunt causatæ ab illa.* Dico, quod non valet de forma, sicut non valet ista, *Universitas causarum non est causata*; *ergo nulla.* Tamen dico, quod ista consequentia valet, *Universitas causarum essentialiter ordinatarum est causata ab aliqua una causa; ergo nulla est causa.* Probo, quia si est universitas causarum essentialiter ordinatarum, quælibet causa causat in virtute alterius; ergo causa tandem istis essentialiter prior, dabitur prior istis : ergo cum non sint ab una, nulla causat in virtute alterius, atque ita nulla est causa essentialiter ordinata.

EXPOSITIO TEXTUS

Primum (1) *autem movens.* Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit, quod omne movens est simul cum moto : et primo præmittit conclusionem. Secundo probat, ibi: *Quoniam autem.* Pro prima parte sciendum, quod duplex est movens : quoddam in genere causæ finalis, ut sanitas movet ambulantem ad campum propter sanitatem : aliud est movens in genere causæ efficientis, ut projiciens lapidem est movens lapidem. Secundo est notandum, quod moventium in genere causæ efficientis quoddam est primum, id est, immediatum : et aliud est non primum, sicut si tu moveas lapidem mediante baculo, tunc tu es movens mediatum, et baculus immediatum. Tunc ponit istam conclusionem : omne movens primum est simul cum moto : et dicitur esse movens primum ex eo quod inter ipsum et motum, non est alius motor intermedius. 11. Text. 10.

Movens aliud in genere causæ finalis aliud in genere causæ efficientis.

Movens primum est simul cum moto.

Quoniam autem tres sunt motus. Hîc probat conclusionem : et primo præmittit quot sunt species motus; quia secundum quamlibet speciem motus, conconclusio est probanda. Secundo, ostendit in quibus conclusio non est dubia. Et tertio probat eam in iis, in quibus est dubia. Secundum ibi : *Primum igitur.* Tertium ibi, *Quod autem ab alio.* Præmittit igitur quod tres sunt species mo-

tus, scilicet motus secundum qualitatem, motus localis, et motus secundum quantitatem.

Primum igitur de loci mutatione. Hîc ostendit in quibus conclusio non est dubia, dicens, quod in illis, quæ moventur a se ipsis, id est, a principio intrinseco, conclusio non est dubia, sed bene est dubia in iis, quæ moventur a principio extrinseco.

12. *Quod autem ab alio movetur.* Hîc probat conclusionem in his, in quibus est dubia : et primo de motu locali. Secundo de motu alterationis : et tertio de motu augmentationis et diminutionis. Secundum ibi, *At vero*. Tertium ibi, *Similiter et in animatis.* Item, primo enumerat species motus localis, quæ fiunt a principio extrinseco. Secundo, reducit omnes illas species ad duas. Et tertio, probat conclusionem principalem in qualibet illarum specierum. Secunda ibi : *Pulsionum igitur.* Tertia ibi : *Manifestum igitur.* Primo, dicit, quod quatuor sunt (a) species motuum localium, quæ fiunt a principio extrinseco, scilicet pulsus, tractus, vectio, et vertigo.

...ecies ...us lo- ...s sunt ...tuor.

Pulsionum igitur. Hîc reducit omnes istas species ad duas, scilicet ad pulsum et ad tractum, et ponit istam conclusionem secundam : omnis motus localis factus a principio extrinseco est pulsus, vel tractus. Et primo determinat quid sit pulsus. Secundo, de vectione. Tertio, de tractu. Et quarto, de vertigine. Secunda ibi : *Vectio autem.* Tertia ibi : *Tractio autem est.* Quarta ibi : *Vertigo autem.* Primo, dicit quod pulsionis duæ sunt species : quædam est impulsio, et alia expulsio. Impulsio est, quando movens non deficit mobili, sed simul movetur cum eo : sed dicitur expulsio, quia expellens deficit, nec simul movetur cum expulso.

...is motus localis ...pulsus ...tractus

3. *Vectio autem.* Hîc declarat de vectione, dicens, quod vectio reducitur ad alias tres species motus : nam omne quod vehitur, movetur per accidens, scilicet vel quia defertur super mobile, quod movetur aliquo illorum trium motuum, vel quia est in ipso ; et ideo omne quod vehitur, aut est pulsu, vel tractu, vel vertigine ductum.

...ctio ...l sit.

Tractio autem. Declarat quid est tractio, dicens, quod tractio est motus alicujus ad trahens, vel ad aliquod propinquum sibi, et fit per colligationem trahentis ad tractum, quando scilicet impetus trahentis fortior est resistentia tracti ; et sic patet quid sit tractio. Et tunc Aristoteles reducit quosdam motus ad pulsum, et tractum. Unde inspiratio reducitur ad tractum, et expiratio ad pulsum ; et ita universaliter omnis receptio nutrimenti reducitur ad tractum, et omnis expulsio superfluitatis reducitur ad pulsum. Postea dicit, quod σπάθησις, et κέρκισις reducuntur ad tractum, et pulsum. Et exponit Commentator quod σπάθησις est percussio cum gladio facta ; et κερκισις est opus textoris, quod fit per manus, et per pedes simul tractum, et pulsum, et ad tractum reducitur congregatio, et ad pulsum disgregatio, et sic cum omnis motus localis factus a principio extrinseco videatur esse congregatio; vel disgregatio, sequitur quod omnis motus localis factus a principio extrinseco est tractus, vel pulsus.

Tractio quid sit.

Inspiratio est tractus et expiratio est pulsus.

Congregatio est tractus, disgregatio pulsus.

Vertigo autem. Hîc declarat de vertigine, dicens, quod reducitur ad tractum et ad pulsum, ita ut componatur ex tractu, et ex pulsu : ut, verbi gratia, vertigo, sive versio fabæ componitur ex tractu, et ex pulsu, quia invertendo ipsam, una pars trahitur, et alia expellitur. Ex quibus sequitur secunda conclusio, quod omnis motus localis factus a principio extrinseco, est pulsus, vel tractus.

Vertigo quid sit, et ad quem motum reducitur.

14. *In motu locali movens, et motum sunt simul.*

Manifestum igitur. Hîc probat conclusionem principaliter intentam, quantum ad motum localem : et probat quod omnis (b) motus localis factus a principio extrinseco est a motore simul existente cum moto. Probatur, quia in omni tractu, vel pulsu movens est simul cum moto ; sed omnis motus localis factus a principio extrinseco est tractus, vel pulsus ; ergo, etc. Major patet per definitiones tractus, et pulsus ; quia tractus fit per hoc, quod trahens simul colligatur cum tracto. Similiter pulsus, vel est impulsio vel expulsio : si est impulsio, tunc movens est simul cum moto, quia impellens sequitur impulsum, et simul movetur cum eo : si sit expulsio, tunc in principio movens fuit simul cum moto. Secundo, probatur conclusio ; quia in omni motu congregationis, et disgregationis , movens est simul cum moto ; sed omnis motus localis a principio extrinseco factus est congregatio, vel disgregatio, ut dictum fuit ; ergo, etc. Et vocat Aristoteles congregationem συνωσιν, et disgregationem δίωσιν. Tertio, si in aliquo motu facto a principio extrinseco movens non esset simul cum moto, hoc maxime esset in motu projectorum ; sed in motu projectorum movens est simul cum moto ; ergo, etc. Minor probatur, quia projectum movetur a medio, et ideo tamdiu movetur projectum quamdiu impetus medii est fortior, quam inclinatio gravis ad deorsum.

Text. 11. *At vero* (2) *neque inter.* Hîc probat conclusionem in motu alterationis. Et primo, inducendo in alterationibus, sive in qualitatibus secundum quas est alteratio. Et secundo, in corporibus, quæ alterantur. Secunda ibi : *Calefacta enim.* Primo inducit sic ; quia omnis (c) qualitas, secundum quam est alteratio, est qualitas sensibilis de tertia specie Qualitatis , ut gravitas, levitas, sapor, calor, et hujusmodi ; sed nullam istarum qualitatum videmus agere in remotum, quin prius agat in propinquum. Et dico prius vel secundum naturam, vel tempore, quia forte luminosum non prius tempore alterat propinquum, quam remotum, sed prius natura solum.

Calefacta (3) *enim.* Hîc inducit in corporibus, quæ alterantur. Unde corporum, quæ alterantur, quædam sunt animata, quædam inanimata : et animatorum quædam sunt partes animatæ, et quædam inanimatæ, ut ungues, et pili : modo corpora inanimata, et eorum partes et etiam partes inanimatæ animatorum alterantur, sed non secundum sensum; sed partes animatæ alterantur secundum sensum, ut visus alteratur a colore, auditus a sono, et ita de aliis. Item, partes animatæ, quædam non alterantur secundum sensum, ut partes plantarum, et etiam partes animalium, aliquando propter nimiam indurationem nervorum, aliquando propter mollitiem nimiam, et aliquando propter pinguedinem, vel macrorem membrorum : modo inter omnia ista alterantia, maxime alterans non apparet esse cum alterato in iis, quæ alterantur secundum sensum, et tamen alterationes, quæ fiunt secundum sensum, fiunt ab alterante immediato : nam color est conjunctus medio , et movet medium, imprimendo suam speciem, et medium motum movet organum, cui medium est conjunctum , et per consequens, cum in illis alterationibus, de quibus minus apparet, movens est simul cum moto, sequitur quod in omni alteratione, movens est simul cum moto. 15. Text. 12.

Et id quod (4) *augetur etiam.* Hîc probat, quod in omni augmentatione, et diminutione movens est simul cum moto. Probatur, quia omnis augmentatio fit adveniente aliquo, scilicet nutrimento ; Text. 1

sed omne adveniens alicui, mediante quo ipsum fit majus, est simul cum illo : ergo, etc. Nota, quod illud adveniens in augmentatione, scilicet nutrimentum, non est augmentans, sed est id, in quo fit augmentatio ; sed ipsa anima est augmentans, et de illa non est dubium, quin sit simul cum moto.

Manifestum est igitur. Hîc recolligit suam conclusionem, scilicet quod inter movens ultimum, et motum primum, nullum est intermedium ; et intelligit per movens ultimum illud movens, inter quod et motum non est alter motor medius, et per primum motum intelligit inter quod, et movens non est aliud mobile-intermedium.

ANNOTATIONES

16. *Mobilia alia ab intrinseco, alia ab extrinseco motore moventur.*

(a) *Quatuor sunt species motuum localium.* Nota, mobilia alia moveri a principio intrinseco, alia ab extrinseco ; ea vero quæ ab extrinseco moventur, quadrupliciter moveri possunt localiter, secundum quod motus localis in quatuor dividitur species. Prima est expulsio, sive impulsio ; impulsio, ut quando pellens non deserit pulsum, sed est ei semper contiguum, ut cum homines lacertis magnum saxum e loco summovent. Expulsio vero, ut quando quis projicit lapidem, aut sagittam. Secunda est tractio, quæ in hoc a pulsione differt, quod pellens est in termino *a quo* a tergo tangens mobile; trahens vero est in termino *ad quem*, vel quasi, et est duplex tractio : alia, quæ dicitur attractio, ut quando quis ad se ipsum trahit, velut qui fune a portu trahit navem, aut quando quis ex puteo hydriam aquæ educit : alia quæ dicitur simpliciter tractio, quando quis non ad se simpliciter, sed ad aliud trahit, ut cum quis capistro traheret jumentum ad aquam aliquantulum distantem ab ipso trahente. Tertia est vectio ; differt autem vectio ab aliis, quia id, quod vehitur, non movetur per se, sed per accidens ad motum alterius, quod per se movetur, ut cum homo vehitur navi, quæ per se movetur impulsa a ventis, aut equo. Quarta species est vertigo, seu volutio, ut motus circularis, qui componitur quodammodo ex pulsu, et tractu. Si fingas enim punctum in circumferentia rotæ circulariter motæ, videbis illud dimoveri a puncto fixo in spatio, quasi inde expulsum, et inde reverti in illud, quasi illud tractum. Enumerat autem Aristoteles has quatuor tantum species motus localis, quia si quæ aliæ sint, ad has reducuntur. Nam inspiratio, quæ est attractio aeris constricto pulmone, ad pulsionem reducitur ; expiratio vero, quæ est expulsio aeris extenso pulmone, ad expulsionem. Sicuti sputatio est expulsio sputi ; divulsio vero est attractio radicum a terra, quæ Græce σπὰθησις dicitur, quod Commentator putat dici a spatha, quod est ensis, non tamen dicitur nisi a σπάζω, quod est divello ; et radiatio, sive ut alii legunt κερκεσις, idem est, quod textio, quæ est expulsio, et jactatio radii, quo textores filum ducunt, atque reducunt. Motus autem progressivus animalium nulla prædictarum specie comprehenditur, quia animalia ab intrinseco moventur.

Tractio duplex.

(b) *Omnis motus localis factus a principio*, etc. Nota, quod ratio Aristotelis posset in hunc modum deduci ; omne quod localiter movetur, aut ab intrinseco, aut ab extrinseco principio movetur ; sed omne tale est immediatum suo moventi ; ergo omne quod movetur, est immediatum illi, a quo movetur. Major est certa, et minor quoad primam partem ; quoad posteriorem vero probatur : quidquid ab extrinseco localiter movetur, aut movetur impulsione, aut tractione, aut volutione, aut vectione ; sed omne quod aliquo istorum motuum movetur, est immediatum ei, a quo movetur, ut Aristoteles probat explicatione illarum quatuor specierum ; ergo, etc. 17.

(c) *Omnis qualitas, secundum quam est alteratio*, etc. Nota, quod in hac ratione Aristoteles duo supponit : Primo supponit, omne quod alteratur alterari secundum qualitates sensibiles, et earum gradus. Secun-

do, supponit alterationum quasdam proprias, quasdam vero improprias esse. Propriæ sunt illæ, quæ fiunt secundum qualitates sensibiles receptas secundum *esse* reale, ut calefactio. Impropriæ illæ sunt quæ fiunt secundum qualitates secundum *esse* intentionale, ut visio. His suppositis, sic potest deduci ratio : omnis alteratio est propria, aut impropria ; sed quidquid alteratur hac, vel illa alteratione est immediatum ei, a quo alteratur ; ergo universaliter in omni alteratione alterans est immediatum suo alterato. Major patet. Et minor ostenditur in alteratione impropria, ut inde etiam appareat in alteratione propria : in visione enim visui est immediatus aer ; aeri autem corpus visibile, superficies autem corporis visibilis est immediata lumini, sive aeri illuminato, qui immediatus est visui ; ergo in hujusmodi alteratione impropria alterans est immediatum suo alterato, et per consequens idem erit in alteratione propria.

QUÆSTIO III

Utrum omne quod movetur, moveatur ab alio simul existente cum ipso, ita ut movens et motum sint simul

Arist. *hic text.* 10. Averr. Simpl. *ibid.* Avic. *lib. de An. sect.* 4. *c.* 4. D. Thom. *lect.* 2. *et* 1. *p. q.* 8. *art.* 1. *et* 3. *contr. Gent. c.* 68. Cajetan. et Ferrar. *eisdem locis.* Scot. *in* 1. *dist.* 37. *q. unica.* Occham, Bassol. Mayr. Lychet. *ibid.* Durand *in* 2. *dist.* 18. *q.* 1. Capreol. *in* 1. *dist.* 37. *q. unica.* Argent. *q.* 1. Conimbric. 7. *Phys. c.* 2. *q.* 1. Compl. *disp.* 28. *q.* 3. Ruvius *q.* 1. Rocc. *sum.* 3. *c.* 1. *et q.* 3. Vide cit. *lib.* 8. *q.* 5.

1. ARGUITUR quod non : quia impossibile est duo corpora esse simul, sed quandoque movens, et motum sunt, duo corpora ; igitur impossibile est quandoque movens, et motum esse simul.

Secundo, objectum appetibile movet animal, a quo tamen est remotum, ut patet ad experientiam. Item, sensibile movet sensum, et intelligibile intellectum, et tamen nullum istorum moventium est simul cum moto.

Tertio, quia projiciens, trahens, et Intelligentia sunt quædam moventia, et tamen non sunt simul cum suis motis, ut patet manifeste primo de projiciente. Item, de Intelligentia, quia Intelligentia est indivisibilis ; igitur non occupat locum, et per consequens non est simul cum aliquo.

Quarto, adamas attrahit ferrum, et non per qualitatem infusam in medio, quia, cum illa qualitas sit agens naturale, ideo debet agere ad omnem differentiam situs, et tamen non agit sic ; quia videmus, quod solum fit attractio ad ferrum.

Quinto, quia sphæræ cælestes superiores alterant ista inferiora, et tamen non alterando medium ; quia sphæræ cœlestes non sunt susceptivæ hujusmodi actionis, ut patet 1. Cœli text. 22.

Sexto arguitur de quodam pisce, qui vocatur *stupor*, qui stupefacit manum piscatoris, et tamen non alteratur intermedium ; quia medium non est susceptivum hujusmodi stupefactionis.

Septimo, arguitur de illis, quæ fiunt per sortilegia ; quia, ut dicitur, quædam vetulæ alterant hominem distantem per viginti, aut trigenta leucades, et tamen non apparet, quod ad tantam distantiam possit fieri aliqua actio per intermedium.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 7. text. 10. Notandum, quod aliqua possunt dici simul dupliciter : uno modo, quia sunt in eodem loco primo, et hoc dupliciter : uno modo per se, et sic impossibile est, quod movens, et motum sint simul : alio modo per accidens, ita ut unum corpus sit per se in loco, et aliud per accidens ; et sic in omni motu facto a principio intrinseco, movens, et motum sunt simul. Alio mo- 2.

Aliqua dicuntur esse simul duobus modis.

do dicuntur aliqua simul per privationem distantiæ intermediæ ; et sic duo corpora immediata dicuntur esse simul.

Movens dicitur mediatum moto tripliciter. Secundo notandum, quod aliquod movens ([a]) potest dici mediatum moto tripliciter : uno modo, quando actio moventis non attingit passum respectu cujus movens dicitur mediatum, sed tantum attingit aliquid aliud, quod movet ipsum, et tale proprie non debet dici movens. Alio modo dicitur movens mediatum id, quod est movens, seu agens universale, eo quod agit mediante agente particulari determinante ipsum ad hunc effectum, vel illum producendum ; et sic Deus diceretur movens mediatum, et Socrates immediatum ad actionem, ad quam uterque concurrerent. Tertio modo dicitur movens mediatum, inter quod, et motum est distantia media ; et sic dicitur movens immediatum, quod est indistans passo.

3. *Motus alius naturalis, alius violentus.* Tertio notandum. quod quidam est motus naturalis, et est ille qui fit a principio intrinseco. Alius est violentus, et est ille, qui fit a principio extrinseco ; et hujus sunt quatuor species, scilicet pulsus, tractus, vectio, et vertigo. Pulsus dividitur in impulsum, et expulsum. Impulsus est, quando pellens continue insequitur impulsum : sed expulsus est quando non insequitur, sicut est in motu projecti. Tractus dividitur in tractum ad se, et tractum ad aliud, ut dicit Commentator quod semper agens naturale trahit ad se ; sed agens voluntarium trahit quandoque ad se, quandoque ad aliud. Vectio est, quando vehitur in alio, seu supra aliud, ut in navi, vel quadriga ; sed vertigo est motus compositus ex tractu, et pulsu.

Movens, et motum quomodo sint simul. Tunc ponuntur conclusiones. Prima est : Impossibile est movens, et motum esse simul primo modo. Probatur, quia sic movens, et motum sunt corpora nata per se existere, et impossibile est, quod talia sint simul, ut patet quarto hujus.

Secunda conclusio : In motu naturali movens est simul cum moto secundo modo, quia quilibet talis motus fit a forma intrinseca mobilis : modo forma est simul cum eo, cujus est forma.

Tertia conclusio : Omne movens est simul cum moto per privationem distantiæ intermediæ, ita ut capiatur ibi motum pro totali passo ab agente, ita ut nunquam agens agat in aliquod passum, non agendo in intermedium. Probatur, quia vel medium inter agens, et passum juvat actionem aut impedit, vel nec juvat, nec impedit. Si juvat aut impedit, hoc non est propter aliud, nisi propter aliquam dispositionem medii activam ab agente, mediante qua medium juvat hujusmodi motum, et per consequens actio fit per intermedium. Si impedit, hoc non est, nisi quia medium resistit qualitati activæ ab agente. Si nec juvat, nec impedit, hoc est impossibile, quia tunc agens posset ad quodlibet agere.

Secundo, sequeretur quod raritas, et densitas nihil conferrent in actionibus naturalibus. Consequens est falsum ; quia videmus actiones naturales variis modis diversificari, propter medii variationem in raritate, et densitate. Consequentia probatur, quia nec raritas, nec densitas juvant, vel impediunt, nisi in quantum remittunt qualitatem activam ab agente, aut in quantum ipsam intendunt. 4.

Tertio, quælibet virtus naturalis diffundit actionem suam circa se sphærice, ut dicit Commentator in 2. de Anima, et per Linconiensem in tractatu de Refractionibus radiorum ; modo hoc non potest esse, nisi agens indistans ageret in intermedium.

Quarto, probatur ratione Aristotelis in littera, quæ est quædam inductio ; nam omnis motus, vel a principio est intrinseco, vel extrinseco : si ab intrinseco, tunc manifestum est, quod movens et motum sunt simul : si ab extrinseco, tunc patet inductive in quolibet genere motuum ab extrinseco, quod movens est simul cum moto.

Contra conclusionem arguitur ; quia si aliquod corpus solidum, ut paries, calefiat ab igne distante, tunc quæro utrum aer immediatus parieti producat totum calorem in pariete, vel non ; si non, tunc sequitur quod (quantum ad illud caliditatis, quod non producitur ab aere immediato) agens non est immediatum passo, ut movens moto. Si dicatur, quod totum producatur ab aere, hoc est impossibile, quia sæpe paries calefit ad gradum intensiorem caliditatis, quam sit caliditas aeris.

5. Secundo, quia aliquando intermedium non est susceptivum actionis agentis ; igitur tunc movens non est immediatum moto. Consequentia tenet. Antecedens probatur, quia sphæra Lunæ non est susceptiva actionis sphærarum superiorum.

Tertio, quia medium inter movens, et motum impedit, et retardat actionem agentis ; igitur non juvat.

Quarto, quia tunc sequeretur quod intermedium inter agens, et passum esset simul agens, et passum. Consequens est falsum ; quia tunc esset simul in actu, et in potentia.

Ad ista respondetur. Ad primum, dico quod agens illam caliditatem est totale aggregatum ex aere intermedio, et igne ; modo ille ignis est calidior quam paries, et hoc sufficit.

Ad secundum, dico [b] quod licet sphæræ inferiores non sint susceptivæ hujusmodi actionis, sunt tamen susceptivæ alterius, ut lucis, vel luminis, mediante quo fit actio in istis inferioribus.

Ad tertium dicitur, sicut dicebatur de motu locali super 4. quod medium sic juvat, quod, ipso circumscripto, nulla fieret actio in passum, quod non contingeret agenti, attamen sic impedit, quod remittit velocitatem actionis, et cum hoc intensionem qualitatis activæ.

Ad quartum dicitur, quod intermedium simul est movens et motum, agens et passum, et hoc non est inconveniens diversimode.

Ad rationes principales. Ad primam, 6.
dico quod intelligitur simul in proposito, per privationem distantiæ intermediæ.

Ad secundam, dico quod objectum movet potentiam remotam, alterando medium, et inde objectum, mediante medio moto, movet potentiam.

Ad tertiam, dico quod in motu projectionis acquiritur impetus consecutive ad velocitationem ejus, ut declarabitur 8. hujus. Et quando dicitur de Intelligentia, dico quod Intelligentia est indistans orbi, quem movet ; et si moveat ista inferiora, hoc est movendo intermedia actione consimili, vel saltem dissimili.

Ad quartam, dico quod hoc est imprimendo medio quamdam qualitatem attractivam , cujus signum est, quod quando adamas fricatur alliis, tunc impeditur actio adamantis, nec potest diffundere hujusmodi qualitates.

Ad quintam, dico quod agunt in intermedium, licet non consimili actione.

Ad sextam, dico quod agit alterando medium, scilicet rete, et aerem; sed illa actio non est stupefactio in medio, licet sit stupefactio in vivente.

Ad septimam, de sortilegiis, dicunt quidam, quod hoc est per invocationem

dæmonum, sed alii dicunt, quod hoc est per radios : unde imaginantur, quod quælibet res mundi diffundat radios undique circa se, ad quamlibet aliam rem, et tunc mediantibus hujusmodi radiis fiunt actiones sortilegiorum.

ANNOTATIONES

7 *Agens duobus modis est passo immediatum.*

(a) *Aliquod movens potest dici mediatum moto*, etc. Nota, immediationem agentis, quoad propositum spectat, duplicem esse ; virtutis videlicet, et suppositi. Agens enim immediatum immediatione virtutis est id, quod agit sua propria virtute, non aliunde mendicata ; quo pacto solus Deus dicitur agens immediatum. Illud autem hoc modo diciturmediatum, quod virtute sibi ab alio communicata operatur, quomodo omnis creatura simpliciter est agens mediatum, quia agit virtute a Deo communicata. Inter creaturas tamen, ea quæ est superior, potest dici immediata respectu inferioris, ut faber respectu instrumenti, quo operatur, dicitur quodammodo operari virtute propria, et immediata; instrumentum vero fabri virtute. Illud est immediatum immediatione suppositi, quod ita agit in passum, ut nullum suppositum,substantiave mediet inter agens, et passum, quo pacto homo movet baculum, quem manu tenet ; et illud est mediatum hoc modo, quod ita agit in passum, ut mediet substantia, suppositumque aliquod inter agens et passum, ut si homo baculo moveat lapidem, dicetur agere mediate, mediatione suppositi; quia mediat baculus, agit tamen tunc immediatione virtutis, non simpliciter, quia habet virtutem sibi communicatam a Deo, sed secundum *quid*, scilicet respectu baculi : unde omne quod effective movet, sive ab intrinseco, sive ab extrinseco, est simul et immediatum suo mobili, sive immediatione suppositi, vel virtutis. Et ideo Aristoteles 2. de Generatione, cap. 6. docet, quod omne agens agit per contactum, sive ille contactus sit suppositi, vel virtutis. Et in hoc 8. dicit, quod projiciens est simul cum projectis propter virtutem, quam imprimit projectis, quorum motus durat,quousque talis virtus impressa durat.

8. *Agentia naturalia in multiplici sunt differentia*

(b) *Ad secundum dico, quod licet sphæræ*, etc. Nota, primo agentia naturalia in multiplici esse differentia. Nam quædam sunt, quæ potentia, et actione ejusdem rationis agunt in propinquum, et remotum, sicut ignis potentia calefactiva, et calefactione ejusdem rationis calefacit aerem proximum, et manum remotam.Alia vero sunt, quæ actione alterius rationis agunt in propinquum et remotum, sicut piscis mortificans, et stupefaciens manum piscatoris, non mortificat, neque stupefacit rete. Hic piscis a quibusdam dicitur stupor, ab aliis torpedo, ab aliis vero tremulus. Alia vero sunt agentia, quæ non agunt in proximum passum eadem potentia,qua in remotum, et hoc pacto Sol,et cœlum producens aurum in visceribus terræ, producit illud sua forma substantiali immediate ; virtute autem calefactiva calefacit, et disponit ipsam terram. Quia enim accidens non potest attingere ad substantiæ productionem, ut subtiliter probat Scotus in 4. dist. 12. quæst. 3. ipso instanti, quo Sol disponit calore suo terram, ita ut necessarias introducat dispositiones ad auri generationem, statim sua forma substantiali immediate producit aurum : et hoc idem contingit in cæteris moventibus mutatione substantiali. Quando enim ignis sufficienter suo calore disponit lignum ad ignis formam suscipiendam, statim ipse ignis sua substantiali forma producit ignem in materia ligni.

Nota secundo, quod agens creatum prius agere aliqua actione in propinquum, quam in remotum, non ex ejus intrinseca ratione sibi provenit, sed vel ex eo, quod in tali agente conjunguntur tales duæ potentiæ activæ, quarum una habet pro passo sibi proportionato rem propinquam, altera vero rem remotam, sicut videre licet in potentia Solis generativa auri in visceribus terræ, et in potentia illuminativa ejusdem Solis, qua agit in cœlum sibi propin-

quum. Vel hoc accidit ex imperfectione agentis; propter defectum enim virtutis activæ, prius agit secundum formam imperfectiorem, quam secundum perfectiorem, sicut apparet quod generans prius alteret, quam producat formam substantialem.

9. Et ex his patet responsio ad argumenta. Et primo, dicitur Aristotelem hoc in loco sic esse intelligendum, quod omne movens debet esse simul cum moto, vel immediatione virtutis vel suppositi, quando movet mutatione proprie dicta accidentali, non tamen substantiali. Sol enim movet materiam, producendo in ipsam formam auri, et ibi quidem non est præsens immediatione suppositi, neque virtutis, quæ sit accidens, quamvis bene præcessit immediatio virtutis disponentis materiam.

Secundo, dicitur quod ibi cœlum, sive Sol est immediatum immediatione virtutis productivæ substantiæ, quia sua forma substantiali immediate produxit formam aūri; non tamen inde sequitur, quod si non produxit mediis accidentibus, quod necessario debet esse ibi simultas suppositi: aliud quippe est agere immediate in passum, et aliud est esse præsens secundum substantiam, et suppositum; illud enim convenit cœlo, sive Soli respectu productionis auri: istud vero repugnat. Tertio, dicitur quod dictum Aristotelis habet hunc sensum, quod agentia naturalia, si in remotum agere debent, prius eadem qualitate, vel diversa agunt in propinquum secundum suam perfectionem et effectum, quem producere intendunt, verbi gratia, si Sol debeat producere calorem, prius calefacit propinquum, quod caloris est capax, scilicet aerem, et medio aere calefacit manum remotam: si autem effectus producendus est aliqua forma substantialis, tunc immediate sua substantia producit, non sic, quod Sol et passum sint simul simultate suppositi, sed virtutis, non virtute accidentali, sed substantiali, quamvis prius præcedat simultas virtutis accidentalis dispositive. Et hæc est potissima responsio, quam hic subobscure tangit Scotus. Neque obstat replica, quod si daretur vacuum inter substantiam Solis, et mineram, quod non generaret, quia hoc proveniret; quia dispositio, quæ est accidens, non posset pervenire ad patiens per vacuum; si autem daretur passum summe dispositum, etiam dato vacuo inter Solem, et passum, generaret Sol per suam virtutem substantialem aurum.

Quarto dici posset, quod quando agens operatur virtute sua, talis virtus non egreditur ab ipso agente in effectum, sed per ipsam producit effectum: unde non oportet, quod talis virtus sit secundum rem præsens effectui, qui producitur, sed solum terminative; et sic Sol producens per suam formam aurum in visceribus terræ, non est ibi præsens per realem suæ formæ præsentiam, sed tantum per operationem, et terminative, quia ejus operatio terminatur ad aurum ibi productum; et sic semper salvatur dictum Aristotelis, quod agens est immediatum passo, vel immediatione suppositi, vel virtutis, saltem terminative. Ex hoc sequitur primo, aliud esse, movens esse immediatum passo secundum substantiam operando; aliud vero esse immediatum secundum substantiam, id est, secundum præsentiam; illud enim potest esse sine isto, quamvis aliquando simul concurrant. Secundo sequitur contra Thomistas, quod Deus potest operari in parte universi, in qua per impossibile non esset secundum substantiam; unde non sequitur formali consequentia: Deum esse secundum præsentiam in omnibus rebus, eo quod in omnibus operatur, quamvis utrumque sit verum, quia est ubique per essentiam, et operationem; vide Scotum *in* 1.*d*.37. Tertio sequitur, quod etiam Angelus potest operari, ubi non est præsens sua essentia, quia Angelus, cum moveat per intellectum et voluntatem, (potest autem intelligere et velle motum in quocumque distantissimo loco) sequitur, quod potest operari ubi non est præsens secundum essentiam. Quarto sequitur, quod substantia potest esse immediatum principium ope-

rationis, quod multis Aristotelis dictis Scotus probat : nam 7. *Metaph, c. 9.* in fine dicit, quod *necesse est præexistere aliquam alteram substantiam existentem, quæ facit ut sit animal, si sit animal, quale vero et quantum non necessario, nisi potestate solum*; ergo ex Aristotelis sententia, ad hoc ut substantia fiat, necesse est ut præexistat substantia, quæ illam producat; ad hoc vero, ut quale, et quantum producatur, non oportet præexistat aliud quantum, aut quale, nisi potentia; ergo aliquid, quod non est actu quantum, neque quale, potest esse principium productivum immediatum quanti, et qualis, quod non est nisi substantia.

EXPOSITIO TEXTUS

11. ext. 14. *Quoniam autem ea* (1) *quæ alterantur omnia.* Hoc est quartum capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit, quod omnis alteratio est secundum qualitates sensibiles; et hoc facit pro tanto, quia in præcedenti capitulo volens probare, quod in omni alteratione movens est simul cum moto, solum induxit in qualitatibus in tertia specie Qualitatis : *lteratio t secundum qualitates sensibiles.* et primo proponit conclusionem. Secundo probat ibi : *Aliorum enim maxime.* Prima conclusio est ista : omnia [a] quæ alterantur, alterantur secundum qualitates sensibiles.

xt. 15. *Aliorum enim* (2) *maxime.* Probat dictam conclusionem; et primo ostendit, quod ad qualitates de quarta specie Qualitatis non est motus. Secundo ostendit, quod ad habitus corporales non est motus. Tertio ostendit, quod nec ad virtutes morales. Et quarto quod nec ad virtutes intellectuales. Secundum ibi : *Neque igitur.* Tertium ibi : *Neque itaque.* Quartum ibi : *At vero neque.* Primo dicit, quod de aliis qualitatibus ab illa de tertia specie maxime apparet, quod secundum figuras de quarta specie, et secundum habitus corporales, non sit motus; quia major apparet mutatio corporum naturalium secundum qualitates de quarta, et prima speciebus Qualitatis, quam secundum qualitates de secunda specie, quæ sunt naturalis potentia, et impotentia; quia istæ qualitates insunt a natura, nec est secundum ipsas mutatio, nisi mutatis corporibus.

Non est autem in his. Hic probat quod secundum qualitates de quarta specie non est motus; et hanc conclusionem probat tripliciter. Secunda ibi : *Quoniam igitur ex quo quidem.* Tertia ibi : *Amplius et aliter.* Prima ratio est, secundum illas qualitates [b] non est per se motus, quæ non acquiruntur, nisi per modum sequelæ ad alios motus; sed qualitates de quarta specie non acquiruntur, nec deperduntur, nisi consecutive ad alios motus; ergo, etc. Major patet, quia propter hoc dicebatur *in quinto, text.* 10. quod in *Ad aliquid,* non est motus. Et minor est nota : quia antiqui ponentes rarum, et densum esse principia rerum naturalium, ponebant figuras corporum naturalium mutari a raro, et denso; nos autem qui ponimus principia rerum naturalium esse calidum et frigidum, humidum et siccum, dicimus corpora mutari secundum figuras consecutive ad calorem, et frigiditatem una cum quibusdam motibus localibus, cujusmodi sunt appositio, vel remotio, vel transpositio partium. 12.

Quoniam igitur ex quo quidem. Secunda ratio est ista : quia in his, [c] quæ alterantur, subjectum denominatur a qualitate, secundum quam est alteratio, et hoc in concreto significante qualitatem, verbi gratia, dicimus quod subjectum est calidum, vel frigidum, sed in iis, quæ mutantur secundum figuras, subjectum non denominatur a dispositione, imo e contra, dispositio de-

nominatur a subjecto, ut dicimus sphæram esse æneam, et sic de aliis ; igitur illa, quæ mutantur per figuras, non alterantur.

Text. 16. *Amplius* (3) *et aliter*. Tertia ratio est ista : In illis (d) quæ alterantur, non dicimus alteratum fieri, verbi gratia, si homo fiat calidus, non propter hoc dicimus, quod homo sit ; sed in iis, quæ alterantur secundum figuras, dicimus alteratum fieri, ut dicimus fieri domum; igitur quæ mutantur secundum figuras, non alterantur. Et sciendum, quod istæ duæ rationes sunt modicæ efficaciæ, quia solum sumptæ sunt ex modo loquendi. Unde prima ratio istarum duarum non valet, quia sicut dicimus ignem esse calidum, ita dicimus terram esse sphæricam ; et quemadmodum dicimus sphæram esse æneam, ita dicimus caliditatem esse igneam ; ideo quoad hoc non est differentia, et sic solum istæ duæ rationes sunt persuasiones.

13. Text. 17. *Habitus sunt in multiplici differentia.* *Neque enim* (4) *in habitibus*. Hîc Aristoteles ostendit, quod ad habitus corporales non est motus. Ubi notandum, quod habitus, (de quibus loquitur Aristoteles) sunt in multiplici differentia : nam quidam sunt habitus corporales, ut pulchritudo, sanitas, vivacitas spirituum, et robur corporis. Alii sunt habitus morales, ut justitia, fortitudo, etc. Alii sunt habitus intellectuales, ut scientia, sapientia, et hujusmodi ; hîc igitur probat de habitibus corporalibus, quod ad ipsos non sit motus. Probatur sic ; quia ad illas qualitates (e) non est motus, quæ sunt ad aliquid ; sed habitus corporales sunt hujusmodi : ergo, et cætera. Major est nota *in quinto*, et minor patet ; nam sanitas est commensuratio primarum qualitatum, et secundarum : modo commensuratio dicitur Ad aliquid. Sed dubitatur, quia qualitas de prima specie non est res distincta a figuris, et magnitudinibus, et a qualitatibus de tertia specie ; igitur cum ad qualitates de tertia specie sit per se motus, sequitur etiam, quod ad qualitates de prima specie est per se motus. Antecedens probatur, nam sanitas non est aliud quam qualitates primæ, et secundæ ad invicem debite proportionatæ, secundum quod animal potest, mediantibus illis, in operationes proprias sibi prompte exercendas ; sic pulchritudo non est aliud, quam magnitudo et figura, et colores corporis sic protracti, qualiter nati sunt delectabiliter sensum immutare. Respondetur concedendo, quod secundum qualitates de prima specie, vel secundum partes earum, est per se alteratio, non tamen secundum illam rationem, secundum quam dicuntur de prima specie. Et si quæratur, secundum quam dicuntur de prima specie, respondetur, quod omnes termini prædicabiles cum *quale* de prima substantia, significantes virtutem, vel malitiam, sunt de prima specie, vel de secunda. Unde dicuntur de secunda, si insunt a natura ; et ideo Aristoteles in Prædicamentis dicit, ad primam speciem qualitatis pertinere, calorem et frigus, quia calor est igneorum virtus, et frigus terreorum. Ex quibus patet, quod omnes qualitates de prima specie secundum illam rationem, qua sunt de prima specie, sunt Ad aliquid, scilicet respectu operis exercendi ; et secundum hoc ad ipsas non est per se alteratio.

Neque igitur (5) *circa animæ*. Hîc probat, quod ad habitus morales non sit per se alteratio ; et hoc probat dupliciter. Secundo ibi : *Fit igitur*. Prima ratio est, quod ad perfectionem (f) non est per se motus ; sed virtus est quædam perfectio : igitur ad virtutem non est per se motus. Major probatur a Commentatore, quia perfectio rei consistit 14. Text. 18.

in indivisibili. Sed aliter declaratur, quia perfectio est Ad aliquid ; nam in alio, et alio tempore natura diversa determinat uni, et alteri secundum diversitatem status eorum.

ext. 19. *Fit* (6) *igitur*. Secunda ratio, ad illas dispositiones non est per se motus, quæ acquiruntur per modum sequelæ ad alios motus ; sed virtutes morales acquiruntur per modum sequelæ ad alios motus, quod declaratur dupliciter. Secundo ibi : *Et in totum*. Major probatur, quia propter hoc dicebatur, quod in *Ad aliquid* non est motus : et minor probatur. Pro cujus probatione ( ) notandum, quod quando nos sentimus objecta passionantia, scilicet delectabilia, vel tristia, inducentia timorem, vel permutantia ad iram, tunc appetitus noster sensitivus natus est moveri ad acceptandum, vel refugiendum ; et sæpe movetur ita vehementer, quod impeditur judicium rationis ex eo quod acceptat, quod non est acceptandum, vel quod refutat, quod non est refutandum : modo dicebant antiqui, scilicet Stoici, quod virtus adeo per bonam consuetudinem determinat appetitum ad bonum, quod virtuosus nullo modo movetur ab hujusmodi objectis passionantibus, ita ut virtuosus nullo modo delectetur, vel tristetur, ita ut virtus sit impassibilitas.

Alia fuit opinio Aristotelis, scilicet quod tam virtuosus, quam vitiosus movetur ab hujusmodi objectis passionantibus, sed tamen differunt, quia virtuosus movetur ab ipsis, et patitur ; tamen ejus virtus determinat ipsum ad non patiendum citra, vel ultra, vel aliter, quam oportet secundum dictamen rectæ rationis, sed vitiosus non sic determinatur ad operandum bene ; et ideo dicit Aristoteles quod virtus est passibilitas. Ex istis patet minor dictæ rationis, quia secundum utramque opinionem virtus acquiritur consecutive ad alios motus, scilicet ad immutationem sensuum ab objectis passionem inferentibus.

Et in totum. Declarat secundo mino- 15.
rem : quia omnis virtus moralis, vel vitium est cum delectatione, et tristitia ; sed omnis delectatio, vel tristitia, est consecutive ad alium motum ; igitur omnis virtus, vel malitia est consecutive ad alium motum. Major patet per experientiam, et est probata *secundo Ethicor ;* et minor est nota, quia semper delectatio, vel tristitia consequitur apprehensiones sensuum, vel memoriam alicujus præsentati, vel propter speciem de aliquo bono, vel malo futuro.

At vero (7) *neque*. Hic probat (h) quod Text. 20.
ad habitus intellectuales non sit per se motus, dupliciter. Secundo ibi : *Quæ autem*. Prima ratio est ista, quia ad illos habitus non est per se motus, qui acquiruntur per modum sequelæ ad alios motus ; sed habitus intellectuales sunt hujusmodi : ergo, etc. Minor patet, quia scientia fit per experientias præcedentes, per sensus, et memorias, ut patet 2. *Poster. text*. 104. et major declarabatur ante, quia propter hoc in *Ad aliquid*, non est motus. Item, si ad illud esset motus, quod acquiritur consecutive ad motum alterius, sequeretur, quod ad *tangere*, seu ad tactum, esset motus. Item, sequeretur quod ad generationem esset motus, quod est improbatum *in quinto*.

Quæ (8) *autem*. Hic ponit secundam 16.
rationem, quæ non est nisi confirmatio Text. 21.
præcedentis ; quia si ad scientiam esset motus, vel hoc esset quando scientia de novo acquiritur, vel quando habens scientiam exit in actum considerandi, postquam prius non consideravit ; sed neutro modo : ergo, etc. Non secundo modo, quia si dormiens, ebrius, vel in-

firmus, actu non consideret, hoc est propter impedimentum aliquod, scilicet propter perturbationem sensuum interiorum, mediantibus quibus acquiritur scientia, quæ perturbatio provenit a sensibus, et a qualitatibus interioribus inordinatis ; modo prius quam exeat in actum considerandi, oportet removere impedimentum, et sic consecutive ad remotionem impedimenti fit exitus in actum considerandi. Nec primo modo, quia infantes similiter non possunt meditari, vel addiscere sicut senes, propter magnam perturbationem sensuum interiorum, et propter motus vehementes potentiæ nutritivæ, et augmentativæ : modo oportet istos motus repelli, et sedari, vel a calore digerente humiditatem superfluam, vel a virtute morali, et sic semper acquiritur scientia consecutive ad alios motus. Et dicit Aristoteles quod in quietari fit anima sapiens, et prudens, id est, in quietatione motuum interiorum, per quos impediuntur sensus.

Manifestum igitur. Recapitulat, et patet in littera.

ANNOTATIONES

17. *Alteratio ad qualitatem fit duobus modis.* (a) *Omnia quæ alterantur, etc.* Nota primo, dupliciter alterationem fieri ad qualitatem. Altero modo per se primo, sive immediate. Altero, per se, sed non primo, sive mediate. Ut alteratio sit per se ad qualitatem, duæ requiruntur conditiones : prima ut naturaliter illa alteratio non possit fieri, nisi ex contrario ejus qualitatis, ad quam tendit, ut frigefactio ad frigus ex calore, et calefactio ad calorem ex frigore. Unde colligitur alterationis definitio : *Alteratio est motus qui fieri nequit, nisi a contrario ad contrarium,* estque existens inter duas qualitates in eodem subjecto compossibiles, habetque pro termino, alterationem, quæ est via ad corruptionem et generationem. Secunda conditio, ut qualitas, quæ acquiritur, possit se compati cum qualitate contraria, quæ expellitur, quamvis non in gradibus intensis. Quod videtur docere Aristoteles 5. *hujus, cap.* 2. *text.* 19. dicens motum per se esse a minus tali ad magis tale. Unumquodque enim magis minusve tale dicitur per sui contrarii admixtionem. Ut autem alteratio sit per se, et primo, alia requiritur conditio, videlicet quod ita sit per se ad illam qualitatem, ut non necessario aliqua qualitas prius acquiratur, quo pacto calefactio est per se primo ad calorem, et frigefactio ad frigus ; et hujusmodi alterationes sunt propriissime alterationes habentes pro termino qualitatem, quæ sit via ad generationem, et corruptionem. Et hoc est quod alii dicunt, quod alteratio proprie dicta quatuor expostulat conditiones. Prima, quod ipsa sit mutatio realis successiva, ita ut fiat mediante contactu reali, et Physico. Secunda, quod sit de subjecto in subjectum, sive de forma positiva in formam positivam. Tertia, quod sit de forma contraria activa, et passiva, in formam contrariam activam, et passivam. Quarta, quod non præsupponat aliam qualitatem prius terminare, vel illam mutationem, vel aliam, sed ipsa per se, et primo terminet illam.

Definitio alterationis.

Alteratio proprie dicta quatuor postulat conditiones.

18. *Inter qualitates tertiæ speciei est quadruplex contrarietas.* Nota secundo, in qualitatibus tertiæ speciei quadruplicem contrarietatem reperiri. Prima est inter primas qualitates, ut inter caliditatem et frigiditatem, siccitatem et humiditatem. Secunda, inter secundas qualitates, quæ solum oriuntur ex mixtione duarum primarum, scilicet ex calore et frigore, ut inter gravitatem et levitatem, raritatem et densitatem. Tertia est inter qualitates resultantes ex omnibus quatuor primis, ut contrarietas colorum, saporum et odorum. Quarta inter qualitates, quæ non ex primis, sed ex motu locali causantur, ut inter sonum gravem, et acutum, qui ex corporum collisione, et locali motu efficiuntur.

Ex his sequitur primo, quod si loquamur de alteratione per se primo, et immediata, ad solas, non tamen ad omnes qualitates tertiæ speciei, est per se primo alteratio.

Patet, quia ad quatuor, et solas primas qualitates, est per se primo alteratio ; sed tales quatuor qualitates ad tertiam pertinent speciem qualitatis, et non sunt omnes, quæ ad prædictam speciem pertinent ; ergo ad solas, non tamen ad omnes tertiæ speciei qualitates, est per se primo alteratio.

Secundo sequitur, quod si loquamur de alteratione per se (abstrahendo a per se primo, vel per se non primo) ad solas, non tamen ad omnes tertiæ speciei qualitates, est per se alteratio. Prima pars probatur, quia illæ duæ conditiones alterationis in solis qualitatibus tertiæ speciei reperiuntur. Secunda pars inde probatur, quia ad sonos non est per se alteratio, quamvis sint tertiæ speciei ; non enim est alteratio nisi vel ad primas qualitates, vel ad resultantes ex duabus, vel ex quatuor primis.

19. (b) *Secundum illas qualitates non est per se motus, etc.* Nota quod sic potest hæc ratio deduci : Forma, vel figura non est primus terminus alterationis, sed aliud accidens prius, ut densitas, aut raritas, sed alteratio est ad qualitatem, quæ sit primus ejus terminus ; ergo ad figuram, et formam non est per se alteratio.

(c) *In his, quæ alterantur, subjectum denominatur*, etc. Nota, quod in illis qualitatibus est per se alteratio, quæ prædicantur de subjecto alterato secundum suam vocem, in recto scilicet, et e contra ; hoc autem in figuris non contingit. Nam etsi dicamus, homo est frigidus aut calidus, et calidum est homo, tamen quando æs, sive lignum fit statua, non dicimus, æs est statua, neque statua est æs, vel lignum, sed dicimus statua est ærea, aut lignea.

(d) *In illis, quæ alterantur, non dicimus*, etc. Nota quod quando res fit, non dicitur alterari, modo cum res accipit formam, aut figuram, fit ; non ergo alteratur secundum formam aut figuram, nam alterari præsupponit rem perfectam in suo esse ; cum autem domus acquirit figuram, non præsupponimus domum esse, sed potius dicimus tunc fieri domum, atque adeo non alteratur.

(e) *Ad illas qualitates non est motus*, etc. Nota, quod in prima specie omnis habitus, sive virtus, sive vitium sit, est eorum, quæ sunt ad aliquid, id est, consequuntur ex habitudine multorum inter se. Quod patet primo in habitibus corporeis, quales sunt sanitas, aut ægritudo : sanitas enim consistit in quadam commensuratione plurium, scilicet in debita proportione calidi, sicci, frigidi et humidi ; ægritudo autem in disproportione talium ; atque adeo ad has qualitates non est per se, et primo motus, seu alteratio, quia prius terminatur motus ad illas priores qualitates, scilicet ad calorem et frigiditatem, etc. ex quarum proportione resultant aliæ, scilicet sanitas, et ægritudo.

(f) *Ad perfectionem non est*, etc. Nota, quod 20
quando dicit Aristoteles ad rei perfectionem non esse motum, hoc debet intelligi de perfectione, quæ est determinata, cui scilicet nihil potest auferri, nec addi, manente eadem natura in specie ; talis enim, ut refert Albertus, et tetigit Commentator, in indivisibili consistit, et ad eam non est per se motus ; ad perfectiones autem indeterminatas, sicut sunt magnum, parvum, multum, paucum, bene potest fieri motus per se, sicut patet in Prædicamentis : ubi similiter dicitur, quod aliquæ sunt quantitates determinatæ ad unum, sicut bicubitum, tricubitum ; aliæ sunt indeterminatæ ad unum, sicut magnum, parvum, multum, paucum.

(g) *Pro cujus probatione notandum.* Nota, quod virtus moralis, verbi gratia, fortitudo, aut misericordia, stat in hoc, quod temperat passiones, et consequitur ad abjectionem talium passionum; quare per se ad illam non est alteratio. Tum etiam, quia virtus hujusmodi stat in mitigatione passionum sensus, quibus compositis et pacatis, consequitur virtus : et similiter ex excessu passionum insurgit vitium, habent se igitur virtus et vitium in anima, sicut sanitas et ægritudo in corpore. Sicut enim sanitas resultat ex debita proportione humorum, ad quos est alteratio, et ægritudo

Virtus moralis in quo consistat.

ex indebita proportione humorum, ita virtus consurgit ex debita sedatione, et mitigatione passionum, et vitium ex immoderato excessu passionum.

Ad habitus intellectuales non est alteratio.

(h) *Probat, quod ad habitus intellectuales, etc.* Nota, quod tunc non est alteratio, quando qualitas quæ acquiritur, non immediate acquiritur, nisi aliquo prius acquisito, quod prius acquisitum sit terminus alterationis : modo scientia sive habitualis, sive actualis non primo acquiritur, nisi aliquo termino alterationis prius habito : intellectus enim non alteratur primo a primo alterante, scilicet ab objecto extrinseco; tale namque prius movet sensum per species sensibiles, et sic sensus alteratur, intellectus vero non; ad scientiam igitur non est alteratio.

21. Et si arguas, quod in hoc sequeretur scientias esse nobis innatas, et quod nostrum *scire* non esset nisi præteritorum reminisci, sicut dixit Plato, contra quem est Aristoteles 1. *Post. text.* 1. et 3. *de Anima, text.* 14. dico, quod receptivum alicujus receptibilis potest se habere tripliciter ad illud receptibile : Uno modo potest se habere in ultima dispositione ad receptibile sine impedimento, nec in se, nec in alio, et tunc receptivum fit in actu per præsentiam proximi activi, ut aer lucidus per præsentiam luminis; est enim in proxima dispositione ad receptionem illius. Secundo modo potest se habere receptivum ad receptibile sic, quod est indispositum per indispositionem contrariam receptibili, et tunc antequam recipiat, necessarium est, ut per alterationem disponatur; sicut materia existens sub forma aeris, necessario habet disponi antequam recipiat formam aquæ, vel alterius elementi. Tertio modo potest se habere receptivum in ultima dispositione ad formam sine impedimento proprio; sed est impedimentum in altero, mediante quo oportet ipsum recipere formam; ideo impedimento remoto, receptivum fit in actu per potentiam receptibilis, et solum fit mutatio in illo, in quo erat impedimentum, sicut domus illuminatur per apertionem fenestræ, sine mutatione facta in aere, sed solum per amotionem impedimenti : et isto tertio modo intellectus noster se habet ad scientiam, quia quantum est de se, est in ultima dispositione ad receptionem scientiæ, et specierum intelligibilium; sed quando impeditur, propter indispositionem partis sensitivæ, in qua oportet esse motum, ut ipsa disponatur, sed ea disposita, et phantasmatibus determinate in ea receptis virtute luminis intellectus agentis, statim sine alteratione species intelligibilis repræsentativa illorum phantasmatum est præsens intellectui possibili, et sic intellectus efficitur sciens, atque ita non sequitur, quod scientiæ sint nobis a principio concreatæ, ut dicebat Plato. Sed contra hoc videtur esse Aristoteles, qui dicit, quod anima fit sciens, et prudens maxime in quiescendo ; non ergo per motum potentiarum sensitivarum. Respondeo, et dico, quod animam quiescere in partibus sensitivis potest esse dupliciter : uno modo, quod quiescat ab occupationibus exterioribus, et passionibus partis appetitivæ, puta concupiscibilis, et irascibilis ; alio modo, quod virtutes sensitivæ non moveantur ab objectis, de quibus scientiam capimus. Primo modo loquitur Aristoteles, cum dicit, in quiescendo fit anima prudens, et sciens ; secundo modo non.

Receptivum potest se habere tripliciter respectu receptibilis.

QUÆSTIO IV

Utrum solum ad qualitatem de tertia specie Qualitatis sit per se motus

Aristot. *cap.* 3. *text.* 14. Averroes, Themistius, Simplicius, *ibid.* D. Thom. *lect.* 5. *et quæst. unica de virtutibus art.* 11. Albert. *tract.* 1. *cap.* 5. Mayron. 2 *Physic. in exposit. textus.* Gandaven. *quodl.* 9. *quæst.* 7. Conimbric 7. *Physic. cap.* 3. *quæst. unica.* Compluten. *disp.* 22. *quæst.* 2. Ruvius in exposit. *cap.* 3. *et quæst. unica.* Roccus *summa* 3. *cap.* 2. *et q.* 4. Vide citatos *lib.* 5. *quæst.* 5.

Arguitur quod non, quia in aliis speciebus Qualitatis est per se contrarietas; igitur secundum alias species Qualitatis est per se motus. Consequentia tenet per 1.

Aristotelem *in isto* 7. qui per hoc probat, quod secundum qualitates de tertia specie, sit per se motus. Et antecedens patet, primo de prima specie qualitatis, quia sanitas et ægritudo contrariantur. Item, de quarta specie, quia rectum, et curvum contrariantur ; similiter turpitudo, et pulchritudo.

Secundo, quia secundum illas species est per se motus, in quibus invenitur resistentia, contrarietas, et distantia terminorum, secundum quas potest esse successio in motu ab uno termino ad reliquum ; sed sic est de qualitatibus aliis a tertia specie : nam de virtute in vitium aut e contra, non potest fieri mutatio subita, imo est ibi resistentia, et distantia terminorum, secundum quas est successio.

Tertio, si ad qualitates de tertia specie Qualitatis esset motus, et non ad alias, hoc esset pro tanto, quia qualitates de aliis speciebus, sunt ad aliquid ; sed hoc non obstat : ergo, etc. Major patet per Aristotelem, qui assignat illam causam, et minor est etiam nota per Aristotelem in Prædicamentis, *diversorum generum, et non subalternatim positorum, etc.*

Quarto, quia secundum caliditatem, et frigiditatem est per se motus ; sed caliditas, et frigiditas sunt de prima specie qualitatis, ut ponit Aristoteles in Prædicamentis : ergo, etc.

Quinto, quia sanatio, et doctrinatio sunt quidam motus, et tamen sunt secundum qualitates de prima specie ; igitur secundum qualitates de prima specie est per se motus. Major patet *in* 3. *hujus, text.* 12. ubi Aristoteles numerat ista inter genera mutationum. Et minor patet, quia sanitas, et doctrina, secundum quas sunt illi motus, sunt de prima specie.

Sexto, quia *in* 2. *hujus, quæst.* 3. dictum fuit, quod figura non est res distincta a re figurata, sed ad albedinem, quæ est figura, est per se motus ; igitur ad figuram est per se motus, et per consequens ad qualitatem de quarta specie.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 7. *text.* 14. *et inde.* In quæstione primo videbitur, quæ sunt illa, quæ pertinent ad Prædicamentum Qualitatis. Secundo qualiter ab invicem distinguantur species Qualitatis : et tertio quare in una illarum specierum dicitur esse motus, et non in alia. *Divisio quæstionis.*

Quantum ad primum, notandum, quod tripliciter aliquis terminus dicitur de Prædicamento Qualitatis. Uno modo, quia est prædicabilis de prima substantia in quale, et per ipsum potest responderi convenienter ad quæstionem de prima substantia quærentem, quale est hoc : et isto modo pertinent ad Prædicamentum Qualitatis termini concreti, ut album, et nigrum. *Terminus aliquis tribus modis dicitur esse de Prædicamento qualitatis.*

Secundo modo, pertinent ad Prædicamentum Qualitatis abstracta hujuscemodi concretorum, ut albedo, nigredo. 3.
Tertio modo, termini superiores prædicabiles in quid de hujusmodi concretis, vel abstractis, et sic ad Prædicamentum Qualitatis spectant hujuscemodi termini, quale, qualitas, et hujusmodi ; unde per istum terminum *quale* non respondetur ad quæstionem, qualis est homo, sed jam quando quæritur, hoc supponitur. Quarto modo potest addi, quod termini privativi, scilicet, qui privative opponuntur hujusmodi terminis positivis, pertinent ad Prædicamentum Qualitatis isto quarto modo, ut isti termini, cæcum, surdum, tenebrosum, et consimiles ; et consimilis distinctio potest fieri de aliis Prædicamentis : et hoc de primo.

Quantum ad secundum, notandum, quod species (a) Qualitatis non distin- *Species qualitatis quomodo*

distinguantur. guuntur secundum rationes quidditativas, a quibus sumuntur, sed distinguuntur penes diversos modos, et proprietates attributas quandoque qualibus ejusdem speciei specialissimæ. Et si quæratur, (b) quæ sunt illæ proprietates ? dico, quod sunt istæ : si aliquis terminus supponat pro qualitate, quæ per se, et proprie nata est immutare sensum, tunc, si ille terminus sit sumptus ab illa ratione, secundum hoc pertinet ad tertiam speciem Qualitatis. Secundo, omnes termini, qui appropriate dicuntur de qualitatibus, ut de numeris, et magnitudinibus, pertinent ad quartam speciem Qualitatis, ut par, impar, rectum, curvum, et hujusmodi. Tertio illi termini pertinent ad primam, vel secundam speciem Qualitatis, qui supponunt pro qualitatibus, quæ sunt virtutes, vel vitia subjectorum, in quibus sunt, ita quod disponant vel inclinent ad bene, vel male operandum ; tunc termini significantes qualitates, sumpti ab ista ratione, sunt de prima specie Qualitatis, vel de secunda, differenter tamen, quia si hujusmodi qualitas acquisita sit post generationem, tunc pertinet ad primam speciem ; sed si innata sit a generatione, tunc pertinet ad secundam.

4. Ex quibus sequitur, quod eadem qualitas numero est in tertia specie Qualitatis, et cum hoc in prima. Nam caliditas secundum quod est nata immutare sensum, est de tertia specie ; sed secundum quod suum subjectum disponitur per ipsam ad bene operandum, vel male, secundum hoc pertinet ad primam speciem, et secundum hoc vocatur alio nomine, ut sanitas, vel ægritudo ; et si sit innata, ut caliditas in igne, tunc vocatur naturalis potentia. Secundo sequitur, quod ratio, a qua sumuntur termini de prima specie Qualitatis, et de secunda, includunt in se quosdam respectus, scilicet ad sua subjecta, et ad operationes suorum subjectorum, verbi gratia, eadem, vel consimilis caliditas in gradu, quo est sanitas in corde, est ægritudo in alio membro, ut in cerebro, et per consequens inclinaret ad bene operandum in uno, et male operandum in alio , et secundum hoc vocaretur diversis nominibus, quod non esset nisi hujusmodi nomina includerent diversos respectus, scilicet ad subjecta qualitatum, de quibus dicuntur, et ad operationes hujusmodi subjectorum. Tertio, sequitur, quod ad qualitates de prima, vel secunda specie est per se motus, quemadmodum ad illas de tertia, quia sunt eædem qualitates; et hæc de secundo.

Quantum ad tertium, scilicet quare ad qualitates de tertia specie dicitur esse per se motus, et non ad alias, cum tamen sint eædem qualitates ? Respondetur, quod Aristoteles *in isto* 7. *text.* 10. tangit duas causas, quare ad aliquam speciem non sit per se motus : Prima causa est ista, quia propter illum motum non de necessitate mutatur responsio per terminos de illa specie, licet quandoque hujusmodi termini mutentur, ut patet in exemplo ; quia propter motum localem de necessitate mutatur responsio de mobili per terminos de genere *ubi*, et ideo dicimus, quod ad *ubi*, est per se motus : sed quia propter motum localem non de necessitate mutatur responsio per terminos de genere *Ad aliquid*, licet quandoque accidat illos mutari, ideo dicimus, quod ad aliquid non est per se motus.

Ita similiter in proposito, quia secundum motum alterationis de necessitate mutatur responsio terminorum de tertia specie, ut per calefactionem dicimus, quod est calidum, quod prius erat frigidum ; sed per calefactionem non de necessitate mutatur responsio terminorum

de prima, vel secunda specie, licet quandoque accidat ; verbi gratia, quandoque accidit, quod caliditas, quæ prius fuit sanitas, nunc est ægritudo , quia forte magis intensa ; sed hoc non est de necessitate, quia si illa caliditas fuisset in lapide, nec fuisset sanitas, nec ægritudo.

5. Secunda causa quam Aristoteles *text.* 17. tangit, est ista : quia ad illam dispositionem, quæ immediate provenit a motore, dicitur esse proprie motus, ut ad caliditatem est calefactio ; sed ad illam, quæ mediate provenit, et consecutive non est per se motus, ut ad raritatem, vel albedinem ; et sic secundum istum modum loquendi ad nullam qualitatem secundam esset per se motus, sed bene ad primam; et sic patet quare secundum aliquas species Qualitatis dicitur esse per se alteratio, et hoc non secundum alias; et hoc de tertio.

Ad rationes. Ad primam dico, quod hoc non sufficit, sed requiritur cum hoc, quod termini, de illa specie de necessitate varientur propter illum motum ; et licet quandoque accidat illos terminos variari, cum tamen non sit de necessitate, non oportet quod ad illam speciem sit per se motus. Eodem modo ad secundam.

Ad tertiam dico, quod hoc est, quia non de necessitate immutantur termini de subjectis, quæ alterantur secundum qualitates, quas illi termini significant, quia ut iste terminus *sanitas* supponat pro caliditate, vel etiam iste terminus *naturalis potentia*, non oportet, licet subjectum calefiat, vel frigefiat, quod hujusmodi nomen mutetur.

Ad quartam, secundum caliditatem, etc. concedo ; et sic concessum est, quod secundum qualitates de prima specie sit per se motus ; non tamen sub illa ratione, qua sunt de prima specie, sed sub ratione, qua sunt de tertia specie.

Ad quintam, concedo, quod sanatio, et doctrinatio sunt quidam motus, sed tamen sanatio non est per se motus ad sanitatem, sed ad caliditatem, vel frigiditatem. Item, diceretur, quod doctrinatio non est proprie motus, eo quod fit consecutive ad alios motus.

Ad sextam, dictum est in quæstione.

ANNOTATIONES

(a) *Species Qualitatis non distinguuntur, etc.* Nota, quod Scotus *in Prædicamentis, cap. de Qualitate, quæst.* 1. dicit, quod Aristoteles non assignat species Qualitatis, sed modos. Nam illæ quatuor species non sunt subalternæ, quia de nullis duabus earum potest vere dici, quod quidquid est in una, est in alia, vel e converso ; si ergo illæ essent species, non essent subalternæ ; at species non subalternæ de se invicem prædicari est impossibile ; modo has possibile est prædicari de eodem, quia possibile est eamdem qualitatem essentialiter esse radicatam in subjecto, et ita habitum, et esse principium naturale faciliter operandi, vel non faciliter, et per consequens in secunda specie, et esse per se objectum sensus, atque adeo in tertia. Non assignat ergo Aristoteles species Qualitatis, sed modos, quod patet per litteram ejus. Nam antequam enumeret illas, dicit : *Qualitas enim est eorum, quæ multipliciter dicuntur,* id est, multis modis ; et in fine his enumeratis, dicit : *Et fortasse quidam alii apparent qualitatis modi, sed qui maxime dicuntur hi sunt.* Est autem differentia inter speciem et modum, quia species super illud, cujus est, addit differentiam essentialem, modus vero differentiam accidentalem ; et ita isti modi dicunt diversam habitudinem qualitatis ad subjectum, penes hoc, quod est esse permanens, vel non ; esse a natura, vel non ; esse sensibile , vel non ; quæ tamen omnia non variant qualitatem essentialiter, quia omnes istæ habitudines, vel plures possunt esse in eadem qualitate 6.

secundum essentiam. Hanc eamdem sententiam habet Scotus *in* 4. *distinct.* 6, *quæst.* 10. *sub litt. N.* §. *Sed hoc non valet,* ubi habet hæc verba : *Secundum veritatem illa divisio Qualitatis in quatuor species non est proprie generis in species, sed est tantum secundum quosdam modos diversos convenientes diversis qualitatibus, et forte eidem qualitati in se secundum essentiam possent competere plures modi, qui ponuntur in diversis qualitatibus.* Hæc Scotus.

7. *Motus qualitatis trifariam sumi potest.* (b) *Et si quæratur quæ sunt illæ proprietates. etc.* Nota, quod modus Qualitatis sumi potest, vel in ordine ad naturam subjecti, aut in ordine ad ejus operationes, aut in ordine ad ejus quantitatem : si sumatur in ordine ad naturam subjecti, spectat ad primam speciem Qualitatis, verbi gratia, quia perfectio animalis in quantum animal, consistit in vita ; sanitas, quæ est modus animalis ad istam rem conservandam, pertinet ad primam speciem Qualitatis. Item, quia vita hominis in quantum homo, consistit in *operari* secundum rationem ; habitus intellectus, et voluntatis, qui sunt scientiarum et virtutum, spectant etiam ad hanc speciem, et etiam contraria virtutum, ut vitia, quoniam contrariorum eadem est disciplina. Si vero modus qualitatis consideretur quantum ad operationem, aut modus est secundum principium faciliter operandi, et sic est secunda species Qualitatis, quæ est naturalis potentia et impotentia. Observa tamen maximum esse discrimen inter Scotum et D. Thomam, istius, illiusque scholam, quoad hanc speciem intelligendam. Thomistæ namque occasionem verborum Aristotelis putant omnes naturales potentias, et proprias passiones esse hujus secundæ speciei Qualitatis, quod tamen longe est a veritate ; ponitur enim quælibet propria passio reductive in eodem Prædicamento sui subjecti. Scoti tamen doctrinam sequentes, duplicem distinguimus, naturalem potentiam, et impotentiam. *Naturalis potentia,et impotentia est duplex* Naturalis potentia primo modo, est illa, qua quis simpliciter potest operari, ut potentia sensitiva visus, vel auditus, vel potentia intellectiva, ut intellectus, et propriæ passiones, ut risibilitas ; et sic non loquitur Aristoteles in prædicamento Qualitatis de potentia naturali. 8.

Secundo modo dicitur de potentia naturali habilitas, dispositio, seu promptitudo existens in nobis a natura, per quam sumus habiles, et prompti ad aliquid faciendum, vel inhabiles et indispositi ; et hoc modo loquitur Aristoteles de potentia et impotentia naturali, quæ facit secundam speciem Qualitatis, quæ in hoc differt a prima specie, quia ratio formalis primæ speciei est bene, vel male disponere subjectum in ordine ad naturam ejus. *Secunda species Qualitatis quomodo differat a prima.* Ratio vero formalis naturalis potentiæ, quæ est in secunda specie, est esse principium operandi, abstrahendo a bene, vel male disponere subjectum ; quia bene, vel male disponere subjectum dicit convenientiam, et disconvenientiam naturæ subjecti, ideo ea quæ ponuntur in secundo modo Qualitatis, non dicunt hanc convenientiam, vel disconvenientiam. Aut tertio, consideratur modus Qualitatis secundum terminum operationis, quæ est qualitas producta per actionem, ut calor, frigus, et alia id genus, et sic spectat ad tertium modum Qualitats, qui est passio, et possibilis qualitas ; aut postremo qualitas est modus substantiæ quantum ad ejus quantitatem, et sic est forma, et figura ; forma quæ est exterior effigies, quæ est terminus quantitatis in quantum subjective est in aliquo corpore, sive illa sit naturalis, ut forma humana, sive artificialis, ut forma domus ; figura vero ut quantitas Mathematica separata a corpore naturali, ut figura triangularis, quadrangularis, circularis, etc. Observa tamen, quod figura non solum accipitur pro quantitatibus continuis, ut pro triangulo, aut quadrangulo, sed etiam pro quantitatibus discretis, ut pro numero senario, aut denario. Nam quemadmodum triangulus est figura plana tribus lineis clausa, ita novenarius numerus est

figura triangularis ; constat enim ex ter tribus, quæ tria ter habent se in novenario, sicut tria latera in triangulo, et quamvis novenarius absolute ponatur in Prædicamento Quantitatis tanquam species illius, illa tamen compositio triangularis, quæ resultat ex unitatibus, ponitur in quarta specie Qualitatis sub figura.

EXPOSITIO TEXTUS

9. Text. 21.

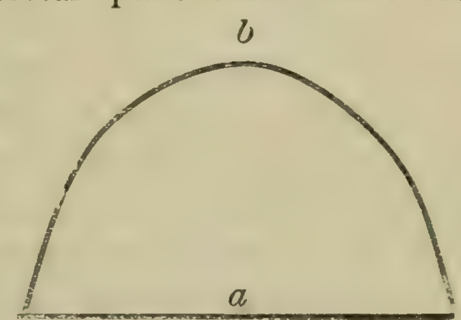
Dubitabit (1) *autem aliquis.* Iste est secundus tractatus hujus septimi, in quo Philosophus determinat de comparatione motuum : et dividitur in tria capitula. In primo capitulo ponit conditiones comparabilium. In secundo ostendit, qui motus quibus motibus sint comparabiles. Et in tertio determinat de comparatione motuum ad motores. Secundum ibi : *Sic et circa motum.* Tertium ibi : *Quoniam autem movens.* Primum capitulum dividitur : quia primo proponit quæstiones. Secundo, arguit ad partes. Et tertio determinat veritatem. Secunda ibi : *Si igitur omnis.* Tertia ibi : *Sed quæcumque.* Dubitatio, quam movet, est ista : Utrum omnis motus omni motui sit comparabilis ?

An omnis motus omni motui sit comparabilis.

Si igitur omnis. Hic arguit ad quæstionem ; et primo ad partem negativam. Secundo ad affirmativam ; et tertio regreditur ad negativam. Secunda ibi : *In circulo autem.* Tertia ibi : *At vero.* Primo probat duabus rationibus, quod non omnis motus motui est comparabilis ; quia si sic, tunc sequeretur quod motus circularis esset comparabilis motui recto ; consequens est falsum, quia linea circularis, et linea recta non sunt ad invicem comparabiles, quia non possunt sibi invicem supponi, et superponi, et quod superpositionem cognovisti, quantum una est major alia.

10. *Amplius alteratio.* Secunda ratio est ista ; si omnes motus essent ad invicem comparabiles, tunc sequeretur quod motus localis, et alterationis essent ad invicem comparabiles ; consequens est falsum, quia passio, secundum quam est alteratio, et magnitudo, secundum quam est motus localis, non sunt ad invicem mensurabiles ; quia extensio non mensuratur per intensionem, nec e contra.

In circulo (2) *autem.* Hic probat quod omnes motus sunt ad invicem comparabiles ; et hoc dupliciter : primo si non omnes motus essent ad invicem comparabiles, hoc maxime esset de motu recto et circulari ; sed motus rectus, et motus circularis sunt ad invicem comparabiles, quia motus circularis est velocior motu recto : verbi gratia, si unus motor moveretur per chordam motu recto, et Text. 22.

alius per arcum motu circulari; tunc illud, quod movetur per arcum, movetur velocius per definitionem *velocioris*, quia in eodem tempore plus pertransit.

Amplius (3) *nihil differt.* Secunda ratio, quia aliquis diceret, quod licet motus circularis sit velocior motu recto, tamen impossibile est quod sit æque velox. Sed contra arguitur, probando, quod motus rectus, et circularis sunt comparabiles secundum velocitatem, ita ut sint æque veloces, quia ubi est dare majus, et minus, ibi est dare medium, et æquale ; sed uno motu recto est dare circularem unum velociorem, et alium tardiorem ; igitur est invenire aliquem æque velocem. Text. 23.

At vero (4) *si sunt.* Hic regreditur ad probandum, quod non omnis motus omni motui est comparabilis, et repetit eamdem rationem, quæ prius facta fuit. Text. 24.

11. *Conditiones comparabilium* *Sed quæcumque non sunt.* Hîc Aristoteles ponit conditiones comparabilium ; quia habitis conditionibus comparabilium solvetur dubitatio in alio capite : et primo probat, quod comparabilia debent esse univoca. Secundo probat quod requiritur univocatio secundum speciem specialissimam, ita ut non sufficiat univocatio secundum genus, ibi : *Non igitur.* Item probat; secundo facit objectionem, ibi :*An primum* ; et tertio ponit secundam rationem ad probandum conclusionem, ibi : *Quoniam propter.* Pro prima parte notandum, quod ad comparationem requiruntur tria : Primo, illa duo, quorum unum alteri comparatur ; et tertio, illud in quo fit comparatio ; et illud debet recipere comparationem, ita ut possit prædicari cum istis adverbiis *magis* et *minus*. Vult igitur Aristoteles probare, quod illud, in quo fit comparatio unius ad alterum, debet dici univoce de quolibet illorum ; et ista conclusio probatur, quia stylus, et vox non comparantur ad invicem in acutie, sed stylus, et cultellus bene comparantur, et non propter aliam rationem, nisi quia acutum dicitur univoce de stylo, et cultello : sed dicitur æquivoce de stylo, et voce ; igitur ad hoc, quod aliquorum sit comparatio in aliquo tertio, requiritur, quod illud tertium dicatur de quolibet illorum univoce.

Text. 25. *An primum* (5) *quidem.* Hîc objicit contra rationem : quia aer, et aqua comparantur ad invicem, secundum multum et paucum, et secundum duplum et dimidium ; quia dicimus, quod aer est duplus, aqua est dupla, et hoc secundum eamdem rationem, quia secundum rationem, quæ est proportio duorum ad unum ; et tamen videtur, quod ista non debent ad invicem comparari. Respondetur, quod aer, et aqua comparantur ad invicem secundum extensionem. Tunc secundum hoc, duplum, et dimidium possunt dici de eis univoce, quia aer potest esse duplo magis extensus, quam aqua. Item, si comparentur secundum multitudinem materiæ ; quia aer et aqua conveniunt in eadem materia, ideo possunt commensurari secundum multum, et paucum ; sed si commensurentur ad invicem secundum suas rationes substantiales, et formales, tunc non est proprie comparatio, quia in hoc non conveniunt aer, et aqua. Et si de eis quantum ad hoc dicatur duplum, hoc est æquivoce : et quando dicitur, quod duplum dicitur secundum eamdem rationem, quæ scilicet est proportio duorum ad unum, respondetur quod sicut iste terminus ***duplum*** est æquivocus, ita isti termini ***proportio duorum ad unum.***

Quoniam propter. Hîc ponit secundam rationem ad conclusionem : quia aliqua sunt comparabilia, et aliqua non ; et non est ratio, nisi quia de ipsis aliquid dicitur univoce, et aliquid æquivoce ; igitur in hoc non sunt aliqua comparabilia, quod dicitur de eis æquivoce. Ad istud respondebat Plato, ibi : *An quia sunt*, dicens, quod aliunde provenit diversitas ; quia dicebat, quod qualitates quæ sunt in subjecto ejusdem rationis, sunt ad invicem comparabiles, ut albedo Socratis albedini Platonis ; sed quæ sunt in subjectis diversarum rationum non ; et ideo, quia primum subjectum acutiei in voce est alterius rationis a primo subjecto acutiei in cultello , ideo ista non sunt ad invicem comparabilia. Sed contra istam solutionem objicitur : quia si sic, sequitur quod omnia essent ad invicem comparabilia, quia omnia sunt in subjecto ejusdem rationis, scilicet in materia prima. Secundo, quia in subjectis diversarum rationum est dispositio ejusdem rationis ; ideo non obstante diversitate subjectorum secundum spe- 12.

ciem, adhuc potest fieri comparatio dispositionum, quæ sunt in illis subjectis.

Non est ergo comparabile. Hic ponit secundam conclusionem : ad hoc, quod aliqua sint comparabilia in aliquo, non sufficit, quod illud tertium dicatur de illis univoce, sed requiritur, quod illud tertium sit species specialissima, et non genus. Quod patet exemplariter : quia non comparamus aliqua ad invicem secundum coloratum, sed secundum album et nigrum ; et causa hujus est, quia hujusmodi genera non recipiunt comparationem.

QUÆSTIO V

Utrum quælibet res cuilibet rei sit comparabilis

Aristot. *cap.* 4. *text.* 21. Themist. Simplic. Alexand. *ibidem.* Averroes *comm.* 21. D. Thom. *lect.* 7. Albert. *tract.* 2. *cap.* 1. Mayron. 7. *Physic. partit.* 2. Conimb. *in exposit. cap.* 4. Ruvius *ibid. et quæst. unica.* Roccus *summa* 4. *cap.* 1. *et quæst.* 5.

1. Arguitur primo quod non : per Aristotelem *in isto*, 7. *tract.* 3. *text.* 21. qui dicit, quod non omnis motus omni motui est comparabilis.

Secundo per Commentatorem ibidem, qui dicit, quod linea recta non est comparabilis lineæ curvæ.

Tertio, quia tempus non est comparabile lineæ, nec angulus longitudini ; igitur non quodlibet cuilibet est comparabile. Consequentia est nota ; et antecedens probatur, quia esset locutio abusiva dicere, quod linea est longior isto die, vel quod angulus est major isto corpore.

Quarto, infiniti ad finitum non est proportio ; igitur non quodlibet cuilibet est comparabile. Probatur antecedens per Commentatorem 3. *hujus, Com.* 31. *et* 40. ubi dicit, quod duo infinita nullo modo sunt ad invicem comparabilia, quia nec unum est majus reliquo, nec minus, nec æquale.

Quinto, non omnia sunt ejusdem speciei specialissimæ ; igitur non omnia sunt ad invicem comparabilia. Antecedens est notum ; et consequentia probatur, quia proportio, quæ est principalissima comparatio, est duarum quantitatum ejusdem generis unius ad alteram certa relatio in quantitate, et per consequens, ad hoc quod aliqua sint proportionalia, vel comparabilia, requiritur quod sint ejusdem generis.

Sexto, aliqua sunt de quibus nihil dicitur univoce ; igitur illa non sunt ad invicem comparabilia. Consequentia tenet per Aristotelem *in isto*, 7. *text.* 24. quia dicit, quod ad hoc quod aliqua comparentur in aliquo, oportet quod illud dicatur de illis univoce ; et antecedens apparet, quia nihil dicitur univoce de substantia, et accidente, nec etiam de Deo et istis inferioribus.

Oppositum arguitur ; quia substantia 2.
est comparabilis accidenti, et Deus, et ista inferiora sunt ad invicem comparabilia ; igitur quodlibet cuilibet alteri, est comparabile. Consequentia tenet, quia de istis minus videtur, quod sint comparabilia ad invicem, quam de aliquibus aliis. Antecedens apparet, quia substantia est nobilior, et perfectior accidente, natura, tempore, et definitione, ut patet 7. *Metaph. text.* 4. Item Deus est nobilior, et perfectior istis inferioribus ; et sic patet, quod ista sunt ad invicem comparabilia, in perfectione, et nobilitate.

Divisio quæstionis

In quæstione primo videbitur quid est comparatio, et quæ requiruntur ad hoc quod aliqua sint comparabilia ad invicem. Secundo, videbitur, quæ sunt ad invicem comparabilia. Et tertio de diversis modis comparandi aliqua ad invicem.

Definitio comparationis. Quantum ad primum, notandum quod comparatio est duarum rerum habitudo ad invicem, vel collatio in aliquo. Ex quo sequitur, quod ad comparationem tria requiruntur, videlicet illud quod comparatur. Secundo, illud cui fit comparatio ; et tertio, illud in quo comparantur. Sed contra hoc objicitur, quia nihil idem est in quolibet diversorum ; igitur non est aliquod tertium, in quo aliqua comparentur. Consequentia nota est, et similiter antecedens ; quia impossibile est, quod sit in diversis locis. Secundo, quia eadem res quandoque comparatur sibi ipsi ; igitur ad comparationem non requiruntur duo, quorum unum est illud, quod comparatur, et reliquum illud, cui fit comparatio. Consequentia nota est : et probatur antecedens, quia dicimus quod Socrates est albior, quam fuerit heri. Tertio, illa tria quæ tu ponis, non sufficiunt ad comparationem, imo ultra requiritur comparans, ut intellectus. Quarto, ut videtur, ista quæstio est omnino impertinens, quia hìc non determinatur de comparatione entium in generali, sed præcise de comparatione motuum in velocitate.

3. Respondetur. Ad primum, concedo antecedens, et negatur consequentia ; quia ad hoc quod aliqua comparentur in aliquo, ut in quantitate, vel qualitate, oportet, quod illa habeant quantitates, vel qualitates similes, vel dissimiles, secundum quod ad invicem comparantur ; ideo possumus dicere, quod illorum est una qualitas, vel una quantitas eo modo, quo dicimus, quod similia sunt quorum qualitas est una. Item, potest dici quod illud, in quo fit comparatio, debet esse terminus dicibilis de utroque illorum, quæ comparantur.

Ad secundum, aliquando eadem res, etc. concedo ; sed oportet quod hoc sit secundum aliquam diversitatem ; et ideo sufficit, vel quod duo comparentur ad invicem, vel idem comparetur sibi ipsi, secundum quod diversimode se habet una vice, et alia, ita ut propter hujusmodi diversitatem illud unum reputetur in proposito quasi duo.

Ad tertium, dico quod ad hoc, quod aliqua sint ad invicem comparabilia, non requiritur intellectus, quia posito quod nullus intellectus considerasset, adhuc esset, quod totum esset majus sua parte, et quod una res esset perfectior alia, tamen ad hoc quod aliqua sint actu comparata, requiritur intellectus.

Ad quartum, ista quæstio est impertinens. Dico quod non, propter tres causas : Prima causa, quia Aristoteles *in isto tractatu tertio* dat conditiones generales requisitas ad hoc, quod aliqua comparentur. Secunda causa, quia Commentator *in isto septimo* supponit, quod linea recta non est comparabilis lineæ curvæ ; et ideo ad inquirendum an hoc habeat veritatem, expedit assignare modum comparationis rerum ad invicem. Tertia causa, quia Aristoteles *in isto tractatu* determinat de comparatione motuum in velocitate, quod non potest sciri, nisi comparando illa ad invicem, quæ ponuntur in definitione *velocioris*, ut spatium et res acquisita, sive sit substantia, vel accidens.

Secundo notandum, quod duplex est (a) comparatio : quædam scilicet immediata, qua scilicet aliqua duo comparantur in aliquo tertio, ut dicimus, Socrates est albior Platone ; ibi enim Socrates et Plato comparantur ad invicem in albedine. Alia est comparatio mediata, qua scilicet comparantur aliqua duo ad invicem in duobus, de quibus dicitur aliquod tertium, secundum quod ista in illis comparantur, ut dicendo, Socrates est albior, quam Plato sit niger ; hìc enim Socrates et Plato comparantur ad *Comparatio est duplex.*

invicem in albedine et nigredine, de quibus dicitur *esse intensum*, in quo ista ad invicem comparantur.

Conditiones illius in quo fit comparatio.

Tertio notandum, quod illius (b) in quo aliqua comparantur, sunt aliquæ conditiones. Prima est ista, quod illud significet denominative, ita ut sit terminus denominativus prædicabilis in quale, scilicet de genere Accidentis ; et ideo secundum terminos quidditativos de genere Substantiæ, non fit comparatio, nec etiam abstracta de genere Accidentis, quæ non sunt connotativa : verbi gratia, non dicimus, quod aliquis sit magis homo, quam alius ; aut magis albedo, aut nigredo, bene tamen dicimus quod aliquid est magis album, et ideo secundum hujusmodi concreta bene fit comparatio. Secunda conditio est, quod illud, in quo fit comparatio, scilicet hujusmodi terminus connotativus sit natus dici secundum magis et minus ; et ideo dicit Aristoteles quod circa genera non accidunt comparationes, quia non dicuntur secundum magis et minus : verbi gratia, non dicimus, quod aliquid sit magis quale, quam aliud, vel magis coloratum, quia hujusmodi genera non recipiunt comparationem, ideo in illis non potest fieri comparatio. Tertia conditio, quod illud in quo fit comparatio, dicatur univoce de illis, quæ comparantur ad invicem, et ideo dicit Aristoteles *in isto septimo*, *text.* 24. quod acus, et sonus non comparantur ad invicem in acutie, quia acutum dicitur de eis æquivoce.

5. Et si objiciatur, quod acutum dicitur de utroque secundum eamdem rationem ; igitur univoce. Consequentia tenet per definitionem univocorum : et antecedens probatur, quia acutum est quod est pungitivum sensus : modo tam acus quam etiam sonus est pungitivus sensus. Respondetur negando consequentiam, quia possibile est, quod illa ratio sit etiam æquivoca, sicut est hic in proposito ; nam acutum dicitur æquivoce, ut est pungitivum tactus, et ut est pungitivum auditus. Et sic patet quid sit comparatio, quot requirantur ad hoc, quod aliqua comparentur, et quæ sunt conditiones illius, in quo aliqua possunt comparari : et hæc de primo.

Quodlibet non est cuilibet comparabile in quolibet.

Quantum ad secundum, prima conclusio est ista : Non quodlibet cuilibet est comparabile in quolibet. Probatur, quia aliquid est, quod de aliquibus duobus dicitur æquivoce, ut longitudo de linea, et de tempore ; igitur in illo ipsa non sunt comparabilia. Secundo, aliquid est quod non recipit comparationem ; igitur in illo nulla sunt comparabilia. Tenet consequentia per conditiones prius positas. Tertio, patet exemplariter, quia homo, et Angelus non comparantur ad invicem in albedine.

Quodlibet est cuilibet comparabile in aliquo.

Secunda conclusio : Quodlibet est comparabile cuilibet in aliquo. Probatur, quia de quibuscumque dicitur aliquid univoce denominative, quod suscipit magis et minus ; igitur quodlibet est comparabile cuilibet in aliquo. Consequentia tenet ; quia hoc sufficit ad hoc, quod aliqua comparentur. Et antecedens patet ; quia de quibuscumque duobus dicitur *perfectum, notum, durans*, et hujusmodi, quorum quodlibet dicitur secundum magis et minus : verbi gratia, substantia est comparabilis accidenti in perfectione, quia, ut patet 7. *Metaph. text.* 4. substantia est perfectior accidente, natura, tempore, et definitione. Item, Deus est comparabilis creaturæ, quia est perfectior creatura : modo minus videtur, quod ista sint ad invicem comparabilia in aliquo, quam de aliis, et tamen ista comparantur, multo fortius ergo omnia alia sunt comparabilia ad invicem.

6. Sed contra hoc objicitur : quia aliqua sunt, quæ in nullo conveniunt ; igitur in nullo sunt comparabilia ad invicem. Consequentia tenet ex prædictis. Et antecedens probatur ; quia bonum, et malum in nullo conveniunt. Nec valet si dicatur, quod bonum est perfectius malo ; quia jam malum esset perfectum, quod est certe falsum, ut patet. Secundo, quia magnitudo et numerus in nullo conveniunt. Item, linea et sonus ; igitur ista non sunt ad invicem comparabilia. Tertio, circa genera non fiunt comparationes, ut patet *in isto septimo*, *text.* 24. igitur illa non sunt ad invicem comparabilia, quæ solum conveniunt in genere ; modo multa sunt talia, ut sapor, odor, etc.

Deinde arguitur contra hoc, quod dicebatur, quod in genere non fiunt comparationes, id est, illud in quo fit comparatio, non potest esse genus, quia aliqua comparantur in magnitudine ; et tamen magnitudo est genus. Item, dicimus quod una res est magis saporosa, quam alia, aut magis odorifera ; et tamen tam sapor, quam odor sunt genera : igitur in generibus bene fiunt comparationes. Item, 7. *hujus*, *text.* 25. dicitur, quod illa quæ ad invicem comparantur, debent habere susceptivum ejusdem rationis, seu naturæ ; igitur multa sunt quæ sunt ad invicem comparabilia.

7. Ad ista. Ad primum dicitur, quod comparantur ad invicem in perfectione. Et quando dicitur,quod sequeretur,quod malum esset perfectum ; conceditur consequens, quia nihil est simpliciter malum. Item, supposito quod aliquid esset simpliciter malum, adhuc ipsum et bonum essent ad invicem comparabilia in eligibilitate, vel fugibilitate. Et si objiciatur quod voluntas non potest ferri in malum ; igitur simpliciter malum nullo modo esset eligibile, et simpliciter bonum non esset fugibile ; igitur bonum et malum non convenirent in eligibilitate, nec fugibilitate ; igitur in neutro illorum essent ista ad invicem comparabilia. Respondetur, quod licet malum apprehensum sub ratione mali, et nullo modo sub ratione boni non sit eligibile, attamen malum potest apparere alicui sub ratione boni, et sic esset eligibile. Item, potest hoc negari, quod voluntas non possit acceptare malum sub ratione mali. Item, diceretur quod ista possent ad invicem comparari in notoreitate, quia vel essent æque nota, vel unum notius reliquo.

Ad secundum, magnitudo, etc. dico quod imo ; quia magnitudo est prior numero, cum ex divisione magnitudinis resultet numerus. Item, possunt comparari in notoreitate. Similiter dicitur de sono, et de linea, quod possunt comparari in perfectione, vel notoreitate.

Ad tertium, dico quod hoc non debet exponi, ut tu dicis, sed sic, quod illa quæ differunt genere non sunt ad invicem comparabilia in aliquo, in quo non conveniunt ; et sic accipiuntur ibi comparabilia pro illis, in quibus debet fieri comparatio, quia illud, in quo ebet fieri comparatio, debet esse ejusdem speciei in utroque comparabilium.

Ad quartum, respondetur quod iste terminus *magnitudo* accipitur dupliciter : uno modo secundum conceptum absolutum ; et sic quælibet pars magnitudinis dicitur magnitudo, imo etiam quælibet extensio, et sic magnitudo est quoddam genus. Alio modo accipitur secundum respectum ad parvitatem ; et sic est quædam species de genere *Ad aliquid*, et sic in magnitudine bene fit comparatio. 8.

Ad quintum, de sapore et odore, dicitur quod si sit aliqua qualitas, de qua

necesse est materiam semper æqualiter habere, ut forte de calore ; tunc in tali non fit comparatio, quia non suscipit magis et minus : sed si subjectum posset habere inæqualiter, ita ut una vice plus, et alia minus, tunc in tali bene potest fieri comparatio. Et quando dicitur unum vinum esse magis saporosum alio, dicitur quod hoc est improprie dictum ; quia non dicitur magis saporosum, eo quod ibi sit plus de sapore, sed ex hoc, quod ille sapor intensius movet sensum, et magis delectabiliter.

Ad sextum, dico quod hoc debet intelligi, quod comparabilia debent esse talia, quod de illis dicatur aliquod unum specie, univoce, et denominative. Et sic patet quæ sunt ad invicem comparabilia, quia quodlibet cuilibet est comparabile : et hæc de secundo.

9. *Modi comparationis sunt octo.*

Quantum ad tertium, scilicet de modis comparationis, (c) notandum quod septem, vel octo inveniuntur modi comparationis, quorum quatuor primi sunt proportionales, alii non. Prima comparatio est proportio infinita , sicut si numerus infinitus comparetur ad unitatem, aut totum tempus æternum ad unam diem.

Secunda comparatio est proportio rationalis finita quæ scilicet immediate denominatur ab aliquo numero, ut dupla, tripla, quadrupla, et ita de aliis.

Tertia comparatio est proportio irrationalis finita et nota, cujusmodi est proportio diametri quadrati ad ejus costam, quæ est medietas duplæ. Et vocatur proportio irrationalis, quia immediate nominatur non a numero, sed ab alia proportione, ut medietas duplæ denominatur a proportione dupla.

Quarta comparatio est proportio irrationalis ignota et inscibilis ; et multæ sunt tales (ut dicit Commentator Campanus in *comm.* 11. definitionis, scilicet, Euclidis.) et talis forte est proportio quadrati ad triangulum inscriptum.

Quinta comparatio est improportionalis, cujusmodi est quantitas anguli rectilinei ad quantitatem anguli ex una recta, et una curva ; aut etiam qualiter se habent duo anguli rectilinei diversarum curvitatum : hujusmodi enim angulorum comparatio ad invicem in quantitate est finita, sed improportionalis.

Sexta comparatio est improportionalis et infinita ultra omnem comparationem, cujusmodi est proportio anguli rectilinei ad angulum contingentiæ ; vel etiam superficiei ad lineam, aut corporis ad superficiem, quia corpus est majus superficie, plusquam in duplo, plusquam in triplo, et sic in infinitum ultra omnem proportionem.

Septima comparatio est improportionalis vocata infinita, sed citra omnem proportionem, ut, verbi gratia, sicut si diceremus quod aggregatum ex corpore, et superficie est majus illo corpore minus quam in quadruplo, minus quam in triplo, minus quam in duplo, minus quam in medietate dupli, et sic in infinitum citra omnem proportionem. 10.

Octava comparatio est modus alienissimus ab aliis , ut quando aliqua comparantur ad invicem secundum ordinem prioritatis, aut naturæ, ut dicendo, causa est prior effectu secundum naturam, aut A est prius quam B, secundum ordinem situs. Et dico quod iste modus est alienissimus ab aliis, pro tanto, quia quilibet aliorum modorum comparandi est comparabilis secundo modo, scilicet proportione rationali ; quia quocumque illorum modorum fiat comparatio, ista consequentia est bona : A est majus quam B ; igitur A est in duplo majus quam B, vel majus quam in duplo, aut minus quam in duplo ; sed ista conse-

quentia non valet de comparatione finita, mediante isto comparata prius, loquendo de prioritate ordinis, vel naturæ, quia non sequitur, Sol est prior natura lumine ; igitur est prior in duplo, vel plus, vel minus quam in duplo. Eodem modo non valet consequentia de priori secundum ordinem situs, nisi accipiatur ordo penes distantiam ad aliquem certum punctum, et tunc non fit comparatio solum secundum ordinem, sed secundum extensionem magnitudinis.

11. Secundo notandum, quod in omni comparatione oportet imaginari continuitatem vel discretionem, intentionem, vel ordinem, sed quia intensio qualitatis, vel virtutis imaginatur per modum extensionis, et ordo per modum distinctionis ; igitur in omni comparatione imaginanda est continuitas, vel distinctio.

Tertio notandum, in quibus prædictæ conditiones reperiuntur : unde de hoc dicit Aristoteles 10. *Metaphys. text.* 2. quod mensura, proportio, comparatio, æqualitas, inæqualitas, magis et minus, primo et principaliter reperiuntur in quantitate ; et secundario, et similitudinarie ad quantitatem, reperiuntur in aliis. Ideo primo et principaliter dictæ comparationes reperiuntur in quantitatibus continuis, vel discretis. Secundo in proprietatibus quantitatum, ut in angulis, obtusionibus, et acutiebus. Tertio in intentionibus qualitatis, vel virtutis. Quarto, in perfectione. Quinto, in nobilitate. Sexto, in ordine ; et ita consequenter in aliis.

Sed ad sciendum magis articulatim quæ comparatio, et in quibus reperiatur, ponuntur conclusiones. Prima conclusio : In numeris solum invenitur prima comparatio, et secunda. Probatur : quia omnis numerus alteri comparatus aut est finitus, aut infinitus : si infinitus, tunc est prima comparatio, scilicet proportio infinita, quia numeri infiniti ad finitum, vel ad unitatem est proportio infinita : si finitus, tunc est proportio secunda, scilicet proportio finita rationalis.

Secunda conclusio : in quantitatibus continuis inveniuntur aliæ primæ comparationes : patet per Campanum in loco præallegato, et ideo solet dici, quod in quantitatibus continuis inveniuntur tam proportio rationalis, quam irrationalis, sed in numeris invenitur solum proportio rationalis.

Tertia conclusio : Prædictæ comparationes reperiuntur in proprietatibus quantitatum, ut in angulis, in intensionibus, etc. ut patuit exemplificando ; et sic patet quot sunt modi comparationis, et in quibus ipsæ comparationes reperiantur ; et hoc de tertio. 12. ***In quibus invenitur comparatio et qualis.***

Ad rationes. Ad primam, dico quod Aristoteles intelligit, quod non omnis motus omni motui est comparabilis in velocitate, bene tamen est comparabilis in aliquo alio, ut in esse perfectum, aut in esse notum.

Ad secundam, dico quod imo, linea recta, et curva sunt ad invicem comparabiles, quia non est dubium, quin circumferentia sit major diametro. Item, dicit Aristoteles quod circulus est figura perfectissima, capacissima, et una, et sic linea circularis bene comparatur ad alias lineas. Tunc ad auctoritatem Commentatoris, ipse intelligit, quod non sunt comparabiles proportionaliter, et forte hoc non est universaliter verum.

Ad tertiam, dico quod licet non comparentur in longitudine, tamen in aliquo alio, ut in perfectione, duratione, vel notoreitate.

Ad quartam, infiniti, etc. verum est, proportio finita, tamen bene est propor-

tio infinita ; et dato quod finiti ad infinitum non esset proportio, propter hoc non sequitur, quin finiti ad infinitum sit comparatio, quia arguitur ab inferiori ad superius negative.

Ad quintam, concedo antecedens, et negatur consequentia ; quia ad hoc, quod aliqua sint comparabilia, sufficit quod de eis dicatur denominative eadem species, quæ suscipiat magis et minus, ut dictum fuit prius.

Ad sextam, negatur antecedens, quia licet de ipsis nihil dicatur (d) univoce quidditative, scilicet de substantia, et accidente, de ipsis tamen bene dicitur aliquid denominative, ut perfectum, notum, et hujusmodi : et in aliquo tali quodlibet est cuilibet comparabile.

ANNOTATIONES

13 *mpara- est multiplex.* (a) *Duplex est comparatio.* Nota comparationem multiplicem esse, Physicam scilicet, et Metaphysicam, sive Logicam. Comparatio Physica, de qua loquitur Aristoteles *in isto* 7. debet esse specifica specialissima specie : Metaphysica vero, sive Logica ea est, quæ in aliquo communi ipsis comparatis sive communitas sit specifica, sive generica, sive transcendentalis ; et ratio hujus discriminis est, quia Metaphysicus abstrahit conceptus genericos, et universaliores a speciebus. Physicus autem non abstrahit a speciebus, sed a singularibus tantum. De hac secunda comparatione loquitur Scotus in hac quæstione.

nditio- ad hoc d ali- comrari int in uo tertio. (b) *Illius in quo aliqua comparantur.* Nota, in omni comparatione inveniri id, quod comparatur, et id in quo fit comparatio. Ponit autem Aristoteles tres conditiones requisitas, ut aliqua proprie, ac vere comparentur in aliquo tertio. Prima est, ut illud tertium, in quo fit comparatio, debeat esse univocum ad ea, quæ comparantur. Secunda, et illud ipsum debet competere illis per unum omnino susceptivum, ut si comparemus cygnum cum pariete in albedine, dicentes albior est pariete cygnus, optima est comparatio, quia susceptivum albedinis immediatum est ejusdem rationis in utroque, est namque superficies : non dices tamen recte, clarior est aqua voce, quia claritas non inest utrique eadem ratione habens susceptivum. Tertia conditio, forma in qua fit comparatio, non solum univoca, sed speciei specialissimæ debet esse. Tres istæ conditiones servantur in comparatione Physica.

(c) *De modis comparationis notandum, etc.* Nota quod *proportio est duarum quantitatum ejusdem generis certa unius ad alteram habitudo.* In definitione ponitur *habitudo* pro genere, quoniam proportio est quædam relatio ; at vero quia non est quæcumque relatio, sed ea tantum quæ cernitur inter duas quantitates ejusdem rationis, ut inter duos numeros, aut duas lineas, ideo reliquæ particulæ loco differentiæ ponuntur. In quibus particulis hoc est advertendum, quantitatem non accipi solum pro discreta, sed etiam pro continua ; loquimur enim modo tam de proportione Arithmetica, quæ tantum cernitur in numeris, quam etiam de Geometrica, quæ in magnitudinibus reperitur, imo sumitur etiam quantitas pro quantitate virtutis ; quia tamen certior, ac determinatior quantitas designatur in quantitate discreta ideo in illa proportione melius declarantur. Est autem duplex proportio : alia rationalis, altera irrationalis. Rationalis est, quæ cernitur inter duas quantitates, quibus est communis aliqua pars aliquota, cujusmodi est inter omnes numeros : omnibus enim est unitas tanquam pars communis et aliquota, quæ videlicet aliquoties repetita reddit adæquate ipsum totum ; et idem contingit in multis quantitatibus continuis, ut in linea quadrupedali, et bicupedali : pedalitas enim est pars aliquota utriusque, et perinde inter illas est proportio rationalis. Proportio irrationalis est habitudo duarum quantitatum, quibus non est aliqua communis pars aliquota, qualis est inter latus quadrati, et ejus diametrum. Hæc autem proportio irrationalis reperitur solum in quantitatibus continuis. Hac autem relicta

14. Definitio proportionis. — *Divisiones proportionis.* — *Proportio irrationalis quid si*

proportione, dividitur rursus proportio rationalis in proportionem æqualitatis, et inæqualitatis. Proportio æqualitatis est habitudo inter duas quantitates, quarum alteram neutra excedit, ut proportio binarii ad binarium, et cubiti ad cubitum. Proportio inæqualitatis est habitudo inter duas quantitates, quarum altera excedit alteram, ut inter binarium et ternarium, cubitum et tricubitum.

15. Proportio æqualitatis amplius dividi non solet. Sed proportio inæqualitatis dividitur in proportionem majoris inæqualitatis, et minoris. Proportio majoris inæqualitatis est proportio quantitatis excedentis ad illam, quæ exceditur, ut ternarii ad binarium, et bicubiti ad cubitum. Proportio minoris inæqualitatis est proportio quantitatis, quæ exceditur, ad illam, quæ excedit, ut binarii ad ternarium, et cubiti ad bicubitum : ex quo liquet tot esse species majoris inæqualitatis, quot sunt minoris, et e contra. Explicatis igitur speciebus majoris inæqualitatis remanent explicatæ species inæqualitatis minoris.

Rursus dividitur proportio majoris inæqualitatis in quinque species immediate, quarum tres priores sunt simplices, et duæ posteriores compositæ ex simplicibus. Proportio ergo majoris inæqualitatis, alia est multiplex, alia superparticularis ; alia superpartiens, alia multiplex superparticularis ; alia multiplex superpartiens. Proportio multiplex est habitudo duarum quantitatum, quarum una continet aliam adæquate aliquoties, qualis est quaternarii ad binarium, et lineæ quadrupedalis ad lineam bipedalem. Dividitur autem proportio multiplex in infinitas fere species, secundum quod reperitur infinitum in numeris : tot enim sunt ejus species, quot sunt species numerorum, a quibus illæ denominantur. Si enim major quantitas bis contineat minorem, est prima species proportionis multiplicis, quæ dicitur dupla, qualis est quaternarii ad binarium : si contineat ter, erit tripla, et sic in infinitum.

Proportio Proportio superparticularis est proportio duarum quantitatum, quarum major semel minorem continet, et unam ejus partem aliquotam, qualis est proportio ternarii ad binarium ; ternarius enim continet binarium semel, et præterea unum, quod est pars aliquota binarii : et dividitur in multas species, quæ sumuntur ex alia, et alia parte aliquota. Si enim pars aliquota, quam continet major quantitas ultra minorem, sit dimidium ipsius minoris, est prima species hujus proportionis, quæ dicitur proportio sesquialtera, id est, altera et semis, seu dimidium, cujusmodi est proportio ternarii ad binarium, et senarii ad quaternarium. Si vero pars aliquota sit tertia pars minoris, ita ut major quantitas semel contineat minorem, et præterea ejus tertiam partem, erit secunda species, quæ dicitur sesquitertia, qualis est proportio quaternarii ad ternarium, et octonarii ad senarium. Quod si pars illa aliquota, quam præter minorem quantitatem major continet, sit quarta pars minoris quantitatis, erit tertia species, quæ dicitur sesquiquarta ; qualem proportionem habet binarius ad octonarium, et sic in infinitum. Ex his sequitur, quod quanto proportio hæc denominatur per vocabulum majoris numeri, tanto est minor, et quanto a minori est major, ut sesquialtera est major, quam sesquitertia, et hæc, quam sesquiquarta, et sic in infinitum ; quia magis excedit illa quantitas minorem, quæ excedit in dimidio, quam quæ excedit in tertia parte, et hæc magis, quam quæ solum excedit quarta parte, et sic deinceps ; e contra vero se habet res in proportionibus multiplicibus ; major enim proportio est quadrupla, quam tripla, et hæc, quam dupla ; quia dupla bis tantum continet minorem, tripla ter, quadrupla quater complectitur.

superparticularis.

Proportio superpartiens est proportio duarum quantitatum, quarum major continet semel minorem, et ejus aliquot partes aliquotas, id est, quarum quælibet sit aliquota, dummodo non faciant semel conjunctæ unam aliquotam : si enim faciant unam aliquotam, erit proportio superparti- 17.

Propor[tio] superp[ar]tiens.

cularis supra dicta ; hujusmodi proportionem habet quinarius ad ternarium. Quinarius enim continet semel ternarium, et duas unitates, quarum quælibet est pars aliquota ternarii; ambæ vero simul nullo modo sunt ejus pars aliquota : eamdem proportionem habet septem ad quinque, et novem ad septem. Hæc proportio dividitur in species subalternas in proportionem superbipartientem, et supertripartientem, et sic in infinitum.Si enim major quantitas minorem contineat, et duas ejus partes, est prima species, quæ dicitur superbipartiens, qualis est proportio quinarii ad binarium : si vero contineat tres partes, est alia species, quæ dicitur supertripartiens, cujusmodi est proportio octo ad quinque. Rursus unaquæque istarum subdividitur in species infimas, verbi gratia, superbipartiens dividitur in species infimas in infinitum, nam si illæ partes, in quibus major quantitas excedit minorem, sint tertiæ, prima species dicitur superbipartiens tertias, quæ quidem est, quando major quantitas continet minorem, et insuper duas ejus tertias; qualem proportionem habet quinarius ad ternarium. Si vero illæ duæ partes sint quintæ, fiet alia species, quæ dicitur superbipartiens quintas, qualis est proportio septenarii ad quinarium, et sic semper pocedendo per partes impares, scilicet tertias, quintas, septimas, etc. Simili modo poteris dividere alias species hujus proportionis, videlicet supertripartientem, et superquadripartientem. Diximus autem proportionem superbipartientem dividi in superbipartientem tertias, quintas, septimas, etc. non vero in superbipartientem quartas, aut sextas ; quoniam si duæ partes illæ sextæ, aut quartæ essent, jam ex illis fieret una pars aliquota : nam ex duabus sextis fit una tertia, et ex duabus quartis fit una media, quarum quælibet est aliquota, et tunc jam talis proportio contineretur in superparticulari, et non in superpartiente.

18. *[Pr]oportio [mu]ltiplex* Proportio multiplex superparticularis est composita ex prima, et secunda specie, estque proportio duarum quantitatum, *superparticularis.* quarum major continet minorem aliquoties, et insuper unam ejus partem aliquotam, ut proportio quinarii ad binarium; et in hujusmodi proportione est considerare proportionem multiplicem in ipsa inclusam, videlicet duplam, triplam, etc. Et etiam est considerare illam partem aliquotam, qua quantitas major superat minorem, quæ potest esse pars dimidia, tertia, vel quarta, et sic in infinitum. Unde fit ut duplex sit divisio hujus proportionis : immediate namque dividitur in species subalternas juxta aliam proportionem multiplicem, quam includit ; si enim major quantitas contineat minorem bis, et unam ejus partem aliquotam, est species proportionis multiplicis superparticularis, quæ dicitur dupla superparticularis, qualis est quinarii ad binarium : si vero contineat minorem ter, est alia species, quæ dicitur tripla superparticularis, ut septenarii ad binarium. Deinde quælibet ipsarum specierum dividi potest in infinitas infimas species, habita ratione partium aliquotarum, ut si pars aliquota, quam major quantitas continet super minorem bis inclusam in dupla proportione superparticulari, sit medietas ipsius minoris ; est prima species proportionis duplæ superparticularis, quæ dicitur dupla superparticularis sesquialtera, qualis est binarii ad binarium. Si vero sit tertia pars, est alia species, quæ dicitur dupla sesquitertia, ut septenarii ad binarium, et ita de reliquis in infinitum. Eodem quoque modo dividi possunt cæteræ omnes species proportionis multiplicis superparticularis, ut tripla superparticularis dividatur in triplam sesquialteram, et triplam sesquitertiam, et sic deinceps.

19. *Proportio multiplex superpartiens.* Proportio multiplex superpartiens componitur ex prima, et tertia specie ; et est proportio duarum quantitatum, quarum major includit minorem aliquoties, et insuper aliquot ejus partes aliquotas, non facientes unam aliquotam, qualis est proportio octonarii ad ternarium. In hac tamen

specie triplex est divisio : Prima in species subalternas ratione proportionis multiplicis, quæ hic includitur. Nam si quantitas major præter aliquot partes, quas supra minorem continet, contineat minorem bis, est prima species proportionis multiplicis superpartientis, quæ dicitur dupla superpartiens, qualis est octonarii ad ternarium : si vero contineat minorem ter, est alia species, quæ dicitur tripla superpartiens, qualis est inter undecim, et tria, et sic in infinitum. Rursus quælibet istarum specierum dividitur in species subalternas juxta numerum partium aliquotarum : verbi gratia, si in dupla superpartiente illæ partes, quas major quantitas continet bis supra minorem, sint duæ, fit prima species, quæ dicitur dupla superbipartiens, qualis est octonarii ad ternarium; si vero sint tres, fit alia, quæ dicitur dupla supertripartiens, qualis est inter tredecim, et quinque, et sic de reliquis. Deinde quælibet istarum specierum dividitur in infinitas alias infimas, pro diversitate partium aliquotarum : nam si duæ illæ partes aliquotæ, quas major quantitas includit præter minorem aliquoties contentam, sint tertiæ ipsius minoris, ita scilicet ut quælibet sit tertia, erit una species : verbi gratia, in proportione dupla superbipartiente, quæ continet minorem bis, et insuper tertias ipsius minoris, dicetur dupla superbipartiens tertias, qualis est octonarii ad ternarium : si vero sint quintæ, efficitur secunda species, quæ dicitur dupla superbipartiens quartas, qualis est inter duodecim et quinque, et sic deinceps : et hoc modo, quo divisa est proportio dupla superbipartiens, dividi potest quæcumque aliarum, ut superius de multiplici superparticulari diximus.

20. De proportione minoris inæqualitatis nihil aliud dicendum restat, quam, ut supra diximus, dividi posse in tot species, in quot divisa est proportio majoris inæqualitatis ; accipiendaque est specierum appellatio ex appellatione specierum majoris inæqualitatis, præposita tamen hac particula *sub :* ut si proportio quatuor ad duo dicitur multiplex ad duplam, proportio duorum ad quatuor dicetur submultiplex, ad subduplam, etc. Solet autem assignari hæc regula : *Actio nunquam fit a proportione sive æqualitatis, sive minoris inæqualitatis, sed semper fieri debet a proportione majoris inæqualitatis,* id est, *ab agente habente plus activitatis, quam patiens, seu mobile habeat resistentiæ* ; nam si æquales, aut pauciores habuerit gradus activitatis, non poterit sub mobilis resistentiam superare, atque adeo illud non movebit. Hactenus de proportione.

Modo de proportionalitate dicendum est. *Proportionalitas est proportio proportionum, seu comparatio proportionum, sive habitudo quædam inter proportiones* ; verbi gratia, unius duplæ ad aliam duplam, vel duplæ ad quadruplam. *Definitio proportionalitatis.*

Dividitur proportionalitas in Geometricam, Arithmeticam et Musicam. Proportionalitas Geometrica est duarum proportionum similitudo secundum speciem proportionis, licet sit dissimilitudo secundum excessum : qualis est illa, quæ cernitur inter proportionem senarii ad quaternarium, et ternarii ad binarium, quarum utraque est sesquialtera : excessus tamen non est idem ; siquidem senarius supra quatuor duas continet unitates, ternarius vero super binarium unam tantum. Proportionalitas Arithmetica est duarum proportionum similitudo, secundum excessum, licet sit dissimilitudo quoad speciem proportionis, cujusmodi est ea, quæ est inter proportionem ternarii ad binarium, et quaternarii ad ternarium, quarum prima est sesquialtera, et secunda sesquitertia, excessus tamen est idem ; sicut enim ternarius excedit binarium unitate, sic etiam quaternarius excedit ternarium unitate tantum : et ex hoc dicitur hæc proportio Arithmetica, quia scilicet ratio ejus consistit in similitudine numerorum, seu in excessu æquali secundum numerum. Ratio vero proportionalitatis Geometricæ in similitudine proportionis potissimum con- 21.

sistit, quæ non magis reperitur in numeris, quam in magnitudinibus, et propterea ad differentiam Arithmeticæ, quæ in numeris tantum reperitur, vocatur Geometrica. Proportionalitas Musica est similitudo inter maximum, et minimum extremum duarum proportionum, et inter excessus utriusque proportionis, licet proportiones illæ non sint ejusdem speciei, neque excessus sint iidem. Consistit namque hæc proportionalitas in hoc, quod sicut maxima quantitas, quæ in illis cernitur, et minima se habent inter se, ita excessus, qui in una reperitur, et excessus qui in altera, se habent inter se : verbi gratia, sit proportio sex ad quatuor, item quatuor ad tria ; maximum extremum, seu maxima quantitas, quæ in his duabus proportionibus reperitur, est sex, minima vero est tria : nam excessus qui reperitur in una, nimirum in priori, qua scilicet sex excedunt quatuor, est duo ; excessus vero in posteriori, qua scilicet quatuor excedunt tria, est unum. Quamvis igitur istæ proportiones non sint ejusdem speciei, quia sex ad quatuor est proportio sesquialtera, quatuor vero ad tria est sesquitertia, quamvis item excessus non sint idem inter se, quia in una est duo, in altera unum, nihilominus, quia sicut se habent maxima illa quantitas sex et minima, scilicet tria, inter se, ita se habent excessus, scilicet duo et unum inter se ; quia sicut inter sex et tria est proportio dupla, ita inter duo et unum, dicitur inter illa esse proportionalitas, quæ appellatur proportionalitas Musica, quia solum apud Musicos (ut aiunt) illius est usus. Hæc breviter de proportionibus annotavimus, cum propter Scotum qui in hac quæstione de proportionibus loquitur, tum quia deserviunt ad intelligendas regulas, quas docet Aristoteles pro motuum comparatione.

22. (d) *Nihil dicatur univoce quidditative de substantia, et accidente.* Nota quod hîc Scotus loquitur de univocatione Physica, vel etiam Logica, accipiendo univocationem Logicam proprie, et in rigore : ens enim, physice, et logice loquendo, non est univocum, vel saltem non dicitur univoce de Deo et creatura, substantia et accidente. Vide ea quæ diximus in Formalitatibus, articulo primo, et in expositione quæstionis nonæ Universalium Scoti, ad ultimum principale.

EXPOSITIO TEXTUS

Sic (1) *et circa motum.* Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo ostendit quod motus sunt ad invicem comparabiles : et primo proponit in generali, quod motus sunt æque veloces. Secundo in speciali ostendit, quod motus rectus non est comparabilis motui circulari in velocitate. Tertio, quod motus localis non est æque velox alterationi. Quarto quæ alterationes sunt æque veloces. Et quinto hoc idem ostendit de generatione. Secunda ibi : *Si autem aliud.* Tertia ibi : *Quare si.* Quarta ibi : *De alteratione autem.* Quinta ibi : *Et in generatione autem.* Primo proponit quod illi motus sunt æque veloces, qui in eodem tempore moventur secundum æqualia. 23.

Si (2) *autem aliud.* Hîc ostendit quod alteratio non est æque velox loci mutationi. Probatur, quia illi motus non sunt ad invicem comparabiles in velocitate, qui non sunt ejusdem speciei ; sed alteratio, et motus localis non sunt ejusdem speciei : ergo, etc. Item, tunc extensio spatii super quod fit motus localis, et intensio qualitatis, secundum quam est alteratio, essent ad invicem comparabiles, quod est falsum. Text. 30.

Quare si. Hîc ostendit, quod motus rectus non est comparabilis motui circulari. Secundo resumit suppositionem præmissam in principio. Tertio infert corollarium. Et quarto movet et solvit quasdam dubitationes. Secunda ibi : *Quare quæ.* Tertia ibi : *Et significat.*

Motus rectus an sit æque velox motui circulari.

Quarta ibi : *Quando igitur.* Primum proponit per modum dubii, isto modo : Ex quo illa æque velociter moventur, quæ in eodem tempore moventur secundum æqualia ; dubium est utrum (a) motus rectus sit æque velox motui circulari ; et respondet quod non. Deinde movet de causa, utrum hoc est ex eo, quod illi motus sunt diversarum rationum, vel ex eo quod linea recta, et circularis non sunt ad invicem comparabiles ? Respondet Aristoteles quod utroque modo ; quia incomparabilitas lineæ rectæ ad circularem est causa, quod illi motus sunt diversarum specierum, et sic est causa mediata : quare illi motus differunt specie, sed diversitas specifica motuum est causa immediata. Et subdit Aristoteles quod non solum istis modis differunt motus ad invicem, sed etiam differunt instrumentis, mediantibus quibus fiunt, sicut volatio differt ab ambulatione, eo quod una fit per pedes, et alia per alas : et subdit, quod sic non differunt motus rectus, et circularis, sed differunt penes figuram magnitudinum, supra quas fiunt hujusmodi motus.

24. *Quare quæ.* Hìc resumit suppositionem præmissam a principio, ipsam corrigendo : unde ad hoc, (b) quod aliqui motus sint æque veloces, non sufficit, quod per ipsos in eodem tempore pertranseantur æqualia ; imo requiritur, quod illi motus non differant specie. Et ideo dicit Aristoteles quod diligenter est observandum penes quid attendatur diversitas specifica motuum.

Text. 31. *Et* (3) *significat.* Hìc infert corollarium : quia genus (c) non est simpliciter univocum, imo est quodammodo æquivocum ad multa. Ubi sciendum, quod æquivocum est, quod diversa significat secundum diversas rationes ; et ideo Aristoteles distinguit triplicem modum æquivocationis ; nam aliqua significant æquivoce, quæ nullam habent ad invicem connexionem, proportionem, aut similitudinem , et illa vocantur a casu. Alia est æquivocatio, per quam unum significatur in habitudine ad reliquum, et vocatur analogia, et est æquivocatio generis, nam genus significat multa secundum unam rationem generalem, et est secundum illam divisibilis in diversas rationes speciales.

Æquivocum quid sit et quotuplex.

Quando igitur. Hìc movet duas quæstiones ; et breviter prima est, penes quid attendatur diversitas specifica, scilicet vel ex diversitate subjectorum, in quibus sunt, vel ex ipsismet, quæ differunt specie ? Respondet Aristoteles quod non provenit ex diversitate subjectorum, quia contingit idem in alio, id est, contingit, quod in alio, et alio subjecto sint qualitates ejusdem speciei ; et ideo diversitas specifica provenit ex ipsismet, quæ differunt specie. Secunda quæstio est : quis terminus, id est, secundum Commentatorem, quæ ars consulenda est de aliquibus, an differunt specie vel non ? Respondet Commentator quod hoc pertinet ad illam artem, quæ est de eodem, et diverso, et illa data est 7. *Topicorum.*

De alteratione (4) *autem.* Hìc ostendit quæ alterationes sint ad invicem æque veloces. Secundo ostendit, ad quid est inspiciendum, cognoscendo comparationem alterationum ad invicem in velocitate, ibi : *Utrum ergo.* Primo dicit, quod possibile est alterationes esse ad invicem æque veloces : verbi gratia, sanitas est qualitas, et sanari est alterari ; ideo si duo subjecta infirma in eodem tempore sanentur, dicimus illa æque velociter sanari , et si unum reliquo citius, dicimus illud velocius alterari. Sed objicitur, quia alteratio est secundum qualitatem, modo secundum qualitatem 25 Text. 32.

non dicitur aliquid æquale, vel inæquale, sed simile, vel dissimile ; igitur una alteratio non est æqualis alteri, licet bene similis, vel dissimilis. Respondet Aristoteles quod imo, quia licet secundum qualitates subjecta dicantur similia, vel dissimilia, attamen alterationes secundum illas qualitates possunt dici æquales, vel inæquales, considerato tempore, in quo fiunt hujusmodi alterationes.

t. 33. *Utrum* (5) *ergo*. Hîc ostendit ad quid est inspiciendum, comparando ad invicem alterationes, et movet per modum dubii: Utrum sit inspiciendum ad qualitatem, vel ad subjectum qualitatis. Respondet Philosophus quod ad utrumque, quia inspiciendum est ad qualitatem, quanta est secundum intentionem ; quia secundum intentionem qualitatis in gradu est successio alterationis. Secundo inspiciendum est ad subjectum ; quia quandoque non solum est successio secundum gradus qualitatis, imo etiam secundum partes subjecti ; et ideo ad sciendum an utroque modo alterationes sint æque veloces, oportet inspicere, an in eodem tempore subjecta æqualia alterentur secundum qualitates æque intensas.

t. 34 *Et in* (6) *generatione*. Hîc Aristoteles ostendit idem in generationibus. Unde sicut dicebatur *in quinto*, in generatione non est successio secundum gradus formæ, quæ generatur, sed præcise secundum partes quantitativas subjecti ; ideo ([d]) illæ generationes sunt æque veloces, per quas in eodem, vel in æquali tempore formæ generantur in subjectis æqualibus. Et subdit, quod secundum antiquos, ( ) qui ponebant formas esse numeros, esset dubium ; quia illa generatio esset velocior, qua major numerus numeratur, et illa tardior, qua minor, et quod illæ essent æque veloces, quibus numeri æquales acquiruntur.

ANNOTATIONES

([a]) *Dubium est, utrum motus rectus*, etc. Nota quod incomparabilitas motuum potest provenire, vel ex parte ipsorum motuum ; quia videlicet motus rectus, et circularis differunt specie sub genere. Motus localis, vel ex parte magnitudinum, per quas fiunt; nempe quia linea recta, et linea circularis specie differunt sub genere Quantitatis continuæ, an forte ex utraque sit causa, scilicet, et differentia specifica motuum, et differentia magnitudinum ; nam si magnitudines, super quas fit motus, specie differunt, et motus specie differunt. Nam tempus in quo fiunt, causa esse non potest, quia tempus species est specialissima. Resolutio est, quod et differentia specifica motuum, et differentia specifica magnitudinum, super quas fit motus, est causa incomparabilitatis, proxima quidem et immediata est differentia specifica motuum recti, et circularis ; remota vero, hoc est, mediata differentia linearum, per quas fiunt, ex qua nascitur differentia motuum.

26. *Incomparabilitas motuum unde proveniat.*

([b]) *Ad hoc quod aliqui motus sint*. Nota, quod ad hoc quod alterationes dicantur æque veloces, requiritur quod sint secundum qualitates ejusdem speciei, et secundum æquales gradus ; nam si qualitates essent diversarum specierum, sicut sunt albedo, et sanitas, motus essent diversarum specierum , atque ita non essent comparabiles ; et si qualitates differant secundum intensius, et remissius, nec erunt æque veloces, imo ille erit velocior, quo acquiritur qualitas intensior. Et quia in motu alterationis invenitur duplex successio, et duplex velocitas : una secundum intensionem qualitatis, et alia secundum intensionem ejus in partes alterabilis : nam quamvis in motu locali omnes partes quantitativæ mobilis simul moveantur, in motu tamen alterationis, non omnes partes alterabilis alterantur simul, ideo ad comparandum velocitatem alterationis, quoad intensionem oportet inspicere ad qualitatem, et ad com-

Velocitas in alteratione unde attendatur

parandam velocitatem extensionis, oportet inspicere ad subjectum.

27. *Genus non est simpliciter univocum.* (c) *Quia genus non est simpliciter univocum.* Nota, quod genus non est univocum sumendo univocationem propriissime, pro eo quod est univocum Physice, quia non dicit unam naturam æqualiter participatam ab omnibus suis inferioribus; est tamen univocum univocatione communiter dicta, quæ est Logica, vel Metaphysica; dicit enim unum conceptum realem realiter prædicabilem de omnibus suis inferioribus, divisibilem per differentias formales et specificas; et ille conceptus non dicit entitatem completam in ultimo gradu naturæ, sed adhuc est perfectibilis, et per differentias determinabilis; ideo non dicitur una natura, dato quod species sit una natura.

(d) *Ideo illæ generationes.* Nota quod ad generationes æque veloces, non requiritur ex parte termini *ad quem*, nisi quod sint ejusdem speciei, quia in termino *ad quem* generationis non reperitur diversitas secundum intensius et remissius, vel secundum magis et minus, sicut in aliis motibus. *Generationes dupliciter comparari possunt in velocitate.* Dupliciter itaque possunt comparari generationes in velocitate: uno modo secundum quod hîc dicit Scotus penes partes quantitativas subjecti, velut communiter dicitur quantum ad alterationem præcedentem, quæ est via ad generationem. Alio modo pro acquisitione formæ substantialis. Priori modo una generatio potest dici altera velocior; nam velocius generatur masculus quam fæmina in hominibus; nam embryo masculi animatur 40. die, fæminæ vero 60. Et præterea potest esse velocior, aut tardior extensio formæ per totum subjectum, ut si animal incipiat animari a corde, et successive animetur; sed posteriori modo una generatio est altera velocior, aut minus velox, quia non est motus, sed instantanea mutatio.

28. (e) *Secundum antiquos, qui ponebant*, etc. Nota quod Pythagoras inter Astrologos Ægyptios nutritus philosophatur per numeros, existimans enim unum, quod est principium numeri de genere Quantitatis, idem esse cum uno, quod convertitur cum ente et de omni substantia prædicatur, omnes naturas rerum censebat esse numeros quosdam. Et eadem erat opinio Platonis. Si ergo secundum istorum sententiam, substantia est numerus, sequitur quod in forma substantiali ejusdem speciei est dare majus et minus, scilicet major et minor numerus, quod ipsi concedebant. Et si aliquis dixisset, substantia non suscipit magis et minus, id negabant, sed dicebant non esse nomen impositum, et innominatas esse illas differentias in substantia, quæ nominatæ sunt in qualitate et quantitate; nam in qualitate intensior passio, aut excellens dicitur magis aut minus tale, in quantitate vero majus aut minus. Vel deducatur littera, ut deducit Scotus, nimirum, si substantia esset numerus, sequeretur, quod substantia haberet latitudinem majoris et minoris numeri; consequens est falsum, quia tunc reciperet differentias excellentiæ, licet non essent nominatæ, sicut in qualitate et quantitate, cum tamen perfectio substantiæ consistat in indivisibili.

QUÆSTIO VI

Utrum omnis motus cuilibet motui sit comparabilis in velocitate

Aristot. *cap.* 4. *text.* 30. Averroes, Themist. et alii *ibidem*. D. Thom. *lect.* 8. Albert. *tract.* 2. *cap.* 3. Vide auctores citatos quæstione antecedenti.

ARGUITUR primo quod sic; supposito quod cujuslibet motus velocitas attendatur penes proportionem potentiæ moto- 1.
ris ad resistentiam moti; tunc possibile est, quod motus localis proveniat a proportione dupla, et etiam alteratio, et etiam augmentatio, tunc illi motus sunt æque veloces, qui proveniunt ab æqualibus proportionibus; sed motus localis, alteratio, et augmentatio, de quibus minus videtur quod sint comparabiles, proveniunt ab æqualibus pro-

portionibus; igitur illi motus sunt æque veloces.

Secundo, omnis motus est velox; igitur omnes motus sunt veloces. Vel igitur æqualiter, vel inæqualiter; et quocumque dato, sequitur quod sunt comparabiles.

Tertio, motum localem consequitur alteratio, ita ut quanto motus localis est velocior, tanto alteratio consequens est velocior; igitur illi motus sunt ad invicem comparabiles. Antecedens apparet: nam motum localem consequitur alteratio, ut patet *primo Meteororum*.

Quarto, quia motus circularis est comparabilis motui recto; igitur et quilibet alter motus cuilibet alteri motui. Consequentia tenet: quia de istis minus videtur, et etiam dicit Commentator, quod non sunt ad invicem comparabiles. Antecedens probatur: quia linea circularis est comparabilis lineæ rectæ. Confirmatur, quia omnis linea est longior quacumque alia, aut brevior, vel sibi æqualis; igitur motus factus super unam lineam est æqualis cuilibet motui facto super aliam.

Secundo confirmatur: quia si motus rectus, et circularis non essent ad invicem comparabiles, hoc esset pro tanto, quod sunt diversarum specierum, nam istam causam assignat Commentator; sed ista causa non obstat, quia motus sursum est comparabilis motui deorsum in velocitate, et motus naturalis motui violento, qui tamen sunt motus diversarum specierum. Oppositum arguitur per Aristotelem, *in isto septimo tractatu tertio, text.* 30. *et inde.*

2. In quæstione primo præmittendæ sunt quædam suppositiones; una cum quibusdam distinctionibus. Secundo respondebitur ad quæsitum.

Quantum ad primum, notandum ut patuit supra, 6. *text.* 11. quod velocius est, quod in æquali tempore pertransit majus, et in minori æquale, et etiam majus. Ex quo patet, quod in definitione *velocioris* ponuntur *majus*, et etiam *pertransitum*, quæ dicuntur æquivoce de intensione, secundum quam est alteratio, et extensione, secundum quam est motus localis; et per consequens *velox*, aut *velocius* dicitur æquivoce de motibus.

Secundo notandum, quod in definitione *velocioris* ponuntur duo, penes quorum comparationem attenditur comparatio motuum ad invicem in velocitate, scilicet tempus, et pertransitum; quia dicitur in definitione, quod velocius est, quod in æquali tempore pertransit majus, nam omne tempus omni tempori est comparabile. Ideo ex parte temporis non provenit impedimentum, quin omnes motus sint ad invicem comparabiles, sed totum impedimentum provenit ex parte pertransitorum. Ex quo patet, quod ex consideratione pertransitorum, an sint comparabilia, vel non, potest sciri de motibus, an sint comparabiles in velocitate, vel non. ***Velocitas motus penes quæ est attendenda.***

Tertio, notandæ sunt quædam suppositiones de pertransitis secundum diversa genera motuum. Prima suppositio est, quod velocitas motus localis recti attenditur penes lineam. Secunda, quod velocitas motus circularis attenditur penes angulos descriptos circa centrum. Tertia, quod velocitas motus circularis improprie attenditur etiam penes lineam circularem, quæ describitur, ut si stella imaginetur moveri ad modum, quo avis volat in aere. Quarta, quod velocitas alterationis attenditur penes intensionem qualitatis, secundum quam est alteratio. Quinta, quod velocitas augmentationis attenditur penes proportionem advenientis ad præexistens; et omnes istæ suppositiones patent *ex* 6. *libro*. Sexta suppositio, 3.

quod cujuslibet motus velocitas est attendenda penes proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti, patet *in isto septimo, text.* 35 *et in secundo Cœli, text.* 36 *et in octavo hujus, text.* 78 *et* 79. hoc ibidem fuit declaratum.

Comparatio motuum in velocitate potest fieri tripliciter.

Quarto notandum, quod comparatio motuum (a) in velocitate ad invicem potest fieri tripliciter : uno modo proprie, quod illi motus sint æque veloces, aut unus velocior alio. Secundo modo improprie, non secundum æqualitatem, vel inæqualitatem, sed secundum quamdam correspondentiam, ita ut illi motus dicerentur æque veloces, qui provenirent ab æqualibus proportionibus, sive essent unius generis, sive diversorum generum, quemadmodum dicimus, quod sapor est æqualis colori ; et hoc est correspondenter. Similiter dicimus, quod sonus est æqualis chordæ ; dicimus etiam quod pondus mallei, et rigor chordæ, sunt ad invicem æquales, vel inæquales, eo quod ipsis correspondent soni æque acuti, et ita diceretur in proposito, comparando motus ad invicem. Tertio modo fit comparatio ( ) motuum ad invicem improprie proportionaliter, scilicet secundum augmentum proportionale : verbi gratia, posito quod motus localis proveniret ab aliqua certa proportione, et motus alterationis ab æquali, et uterque in eadem hora augmentarentur ad duplum, tunc isti motus in hoc dicerentur æquales, quia æque proportionaliter sunt augmentati : et eodem modo diceretur de diminutione. Et sic patet, quod tripliciter possunt motus comparari, scilicet aut secundum æqualitatem, aut secundum correspondentiam, aut secundum proportionalem augmentationem, vel diminutionem ; et hoc de primo.

4. *Omnis motus localis rectus cuilibet recto est comparabilis.*

Quantum ad secundum, prima conclusio est ista : Omnis motus localis rectus, cuilibet recto est comparabilis. Probatur, quia omnis linea recta cuilibet rectæ est comparabilis ; igitur et motus facti super illas lineas sunt invicem comparabiles. Consequentia tenet; quia comparatio motuum est secundum comparationem pertransitorum. Et antecedens apparet, quia omnes duæ lineæ rectæ sic se habent ad invicem, quod una est alteri æqualis, vel inæqualis , et quocumque dato, semper est comparatio. Ex isto sequitur, quod motus sursum est comparabilis motui deorsum in velocitate, motus voluntarius motui violento, et cum hoc etiam motus violentus motui naturali. Secundo, sequitur quod isti motus non differunt ad invicem specie propter pertransita, sed propter terminos ad quos, vel a quibus sunt illi motus.

Motus circularis non est comparabilis recto in velocitate.

Secunda conclusio, est de motu circulari. Motus circularis (c) non est comparabilis motui recto in velocitate. Probatur, quia velocitas motus circularis attenditur penes angulos descriptos circa centrum , et velocitas motus localis recti attenditur penes lineam ; modo linea est incomparabilis angulo in magnitudine.

Tertia conclusio, velocitate impropria motus circularis bene est comparabilis motui recto. Probatur, quia linea circularis bene est comparabilis lineæ rectæ, ut arcus chordæ ; igitur et motus super hujusmodi lineas, et universaliter omnes motus locales sunt ad invicem comparabiles, quorum pertransita sunt ad invicem comparabilia, et non aliter.

Alterationes quomodo sint ad invicem comparabiles in velocitate.

De alteratione, prima conclusio sit ista : Omnes alterationes ejusdem speciei specialissimæ sunt ad invicem comparabiles, ut omnis dealbatio omni dealbationi. Patet, quia omnium hujusmodi alterationum pertransita sunt ad invicem comparabilia.

Secunda conclusio, Alterationes diver- 5.

sarum specierum non sunt ad invicem comparabiles in velocitate, ut albatio calefactioni. Patet, quia albedo nec est æqualis, nec inæqualis caliditati; igitur nec motus secundum albedinem motui secundum caliditatem. Verum est tamen, quod ab ista conclusione aliqui excipiunt motus illos, qui sunt secundum contraria : verbi gratia, si in aliqua hora intendatur caliditas usque ad certum gradum, deinde in hora æquali remittatur secundum eumdem gradum, qui in prima hora acquirebatur, tunc dicunt isti, quod ista frigefactio est æqualis primæ calefactioni. Et ista exceptio esset vera, si intensio unius qualitatis non esset aliud, quam remissio suæ contrariæ ; modo hoc fuit probatum falsum esse *tertio hujus*, ubi probatum fuit, quod intensio qualitatis non solum est remissio contrarii, imo cum hoc est acquisitio qualitatis, licet illam acquisitionem consequatur remissio contrarii.

Omnis augmentatio est omni augmentationi comparabilis.

De augmentatione, ponitur ista conclusio : Omnis augmentatio omni augmentationi est comparabilis. Probatur, omnis proportio omni proportioni est comparabilis ; igitur omnis augmentatio omni augmentationi. Consequentia tenet : quia augmentatio attenditur penes proportionem, ut dictum fuit prius.

De omnibus istis motibus, est una conclusio : Nullus motus ([d]) unius generis est comparabilis alicui motui alterius generis, quia pertransita non sunt comparabilia : verbi gratia, proportio non est comparabilis intensioni qualitatis, nec intensio lineæ ; igitur motus quorum ista sunt pertransita, non sunt ad invicem comparabiles. Et omnes istæ conclusiones positæ sunt de primo modo comparandi.

Modus comparandi motus penes correspondentiam.

6. Nunc de secundo modo, qui est secundum correspondentiam, conclusio est ista : Omnis motus alterationis alicui motui locali est comparabilis. Probatur, quia alicujus qualitatis intensio congrue potest imaginari per lineam pedalem, et nec per majorem, nec minorem; igitur alteratio facta secundum illam intensionem est æqualis correspondenter motui locali facto secundum illam lineam. Consequentia tenet, ut prius, quia secundum comparationem pertransitorum, est comparatio motuum. Antecedens probatur, quia aliqua qualitas congrue imaginatur ad modum dimidiæ sphæræ, propter hoc, quod omnium punctorum ad invicem proportio in intensione est sicut proportio linearum erectarum super superficiem planam dimidiæ sphæræ ad circumferentiam ; et per consequens intensio puncti medii est imaginanda congrue, sicut semidiameter illius sphæræ. Secundo, quia illi motus sunt ad invicem comparabiles correspondenter, qui correspondent æqualibus proportionibus ; modo sic est de motu locali, et motu alterationis, quia possibile est, quod unus motus localis proveniat a proportione dupla, et cum hoc unus motus alterationis. Et per hoc potest conformiter dici de aliis generibus motuum.

Modus comparandi motus secundum proportionale.

De tertio modo comparandi secundum proportionale augmentum, vel secundum diminutionem proportionalem, est conclusio ista : In quolibet genere motuum aliquis motus potest esse comparabilis alteri motui alterius generis cujuscumque, isto tertio modo. Probatur, quia si aliqua qualitas in una hora intendatur ad duplum, et cum hoc proportio acquisita per augmentationem in eadem hora augmentetur ad duplum, tunc ista pertransita sunt non æqualiter, sed æque proportionaliter augmentata ; igitur si motus secundum hujusmodi pertransita in eadem hora fuissent proportionaliter velocitati, tunc illi motus se-

cundum hoc fuissent comparabiles. Ex isto potest inferri, quod in quibus non essent aliqua summa, a quibus mobilia non possent æque proportionaliter distare, in illis motus non esset comparabilis isto modo ; et ideo remissio soni in acutie, non est comparabilis isto modo remissioni caliditatis, quia non est dare sonum summe acutum : et isto modo comparandi utitur Commentator, quando dicit, quod agens tantum dat de loco, quantum de forma, id est, proportionaliter.

7. Ad rationes. Ad primam, concedo suppositionem. Et quando arguitur, proportiones sunt æquales ; igitur et velocitates. Negatur consequentia, nisi addatur cum hoc, quod proportiones sunt æquales, et termini proportionum sunt ejusdem rationis : modo proportio dupla a qua provenit alteratio habet qualitates pro terminis, sed proportio dupla, a qua provenit motus localis, habet mobile pro uno termino, et qualitatem motam, aut gravitatem pro alio termino ; modo ista non sunt ad invicem comparabilia.

Ad secundam, concedo antecedens, et primam consequentiam, sed nego secundam, scilicet, vel igitur æqualiter, vel inæqualiter, sicut non sequitur sonus, cultellus, et sapor sunt acuti ; igitur vel æqualiter, vel inæqualiter. Non valet consequentia ; quia istæ acuties non sunt ad invicem incomparabiles.

Ad tertiam, motum localem, etc. concedo ; igitur illæ velocitates. Negatur consequentia, nisi intelligatur de comparatione proportionali, aut correspondente.

Ad quartam, negatur antecedens, nisi in quantum velocitas motus circularis attendatur penes lineam descriptam, quia si attendatur circa angulos descriptos circa centrum, negatur antecedens : nec valet probatio, quia hujusmodi velocitas non attenditur penes lineam, sed penes angulos, qui sunt ad invicem incomparabiles.

Ad confirmationem consimiliter. Ad secundam confirmationem concedo, quod illa causa sufficit, nisi diversitas specifica motuum proveniat ex diversitate pertransitorum ; sed si proveniat propter diversitatem modi pertranseundi, non oportet.

ANNOTATIONES.

(a) *Comparatio motuum in velocitate*, etc. Nota quod dupliciter possumus motus velocitatem considerare. Primo modo a posteriori, ut quando mensuramus motus velocitatem a spatio, et tempore ; quando enim cognoscimus aliquod mobile una hora ambulasse duas leucades, velocius dicimus moveri, quam illud, quod in duabus horis illas pertransiit. Altero modo a priori, secundum radicem, et causam velocitatis, et tarditatis motus. Est autem triplex radix majoris, vel minoris velocitatis. Prima est excessus unius virtutis activæ ad aliam, cæteris namque paribus, citius calefacit major ignis, quam minor, et velocius projicit lapidem brachium fortius, quam debilius. Secunda radix est excessus unius resistentiæ ad aliam resistentiam ; si enim agentia sint æqualia, illico mobile velocius movetur, quod minorem habet resistentiam, ut lapis in aqua, et in aere. Tertia radix est excessus virtutum activarum, super suas resistentias. Unde si sit unum agens excedens suum passum in dupla proportione, et aliud quod excedat suum passum in tripla, velocius movebit istud quam primum.

8. ***Velocitas motus bifariam considerari potest.***

Velocitatis motus triplex est radix.

Nota secundo, quod duplex est comparatio ; quædam est comparatio proprie dicta ; alia est comparatio abusiva. Ad comparationem proprie dictam tres conditiones requiruntur. Prima, quod illa quæ comparantur non sint æquivoca. Secunda, quod comparabilia habeant idem subjectum primum. Tertia, quod sint ejusdem specie

Comparatio est duplex.

specialissimæ ; et ideo secundum genus non fit comparatio,quia sibi non correspondet una natura, et æquivocum physice. Et ista non requiruntur ad comparationem abusivam, atque adeo illa comparatione multa possunt comparari, quæ non sunt proprie comparabilia.

9. (b) *Tertio modo fit comparatio.* Nota,quod comparatio semper fit penes aliquam unitatem : unitas autem aliquorum potest dupliciter accipi ; uno modo penes proportionem, alio modo penes proportionalitatem. Unde illa uniuntur secundum proportionem, quæ habent ad se invicem aliquam habitudinem quantitativam ; nam proportio est duarum quantitatum alterius ad alteram habitudo. Ex quo patet, quod qualitas non habet proportionem ad lineam, vel spatium, atque adeo nec alteratio habet proportionem ad loci mutationem , et per consequens neque comparationem, dato quod duæ qualitates habeant proportionem qualitativam, sicut duæ quantitates quantitativam, sicut linea ad lineam, numerus ad numerum. Alio modo attenditur unitas aliquorum secundum proportionalitatem, et hæc non est rerum ad se invicem, sed rerum ad alias res : est enim proportionalitas secundum Euclidem, scilicet Geometriæ habitudo duarum proportionum ad se invicem, sicut qualis est habitudo duarum linearum, talis est duarum albedinum; et talis est loci mutationis ad loci mutationem, qualis est alterationis ad alterationem, et illa bene reperitur inter res diversorum generum.Comparatio autem secundum proportionalitatem non est comparatio proprie dicta, sed abusiva, eo quod non est duarum rerum ad se invicem, sed solum habitudinis rerum, sed comparatio quæ fit secundum proportionem est proprie dicta.

10. *[M]otus po[tes]t bifa[ria]m dici [cir]cularis.*

(c) *Motus circularis non est comparabilis,* etc. Nota quod motum esse circularem potest bifariam intelligi : uno modo a signatione sui subjecti tantum, ut quia est in corpore circulari tanquam in subjecto, talis bene potest comparari motui recto in velocitate, et tarditate; possibile enim est,quod corpus sphæricum moveatur super spatium rectum motu recto, et certum est, quod talis motus comparabilis est motui recto. Secundo modo a figura spatii, circa quod est motus, et sic corpus non circulare,puta quadratum, potest moveri circulariter; potest enim moveri ab eodem puncto in idem punctum super circulum, sicut patet de musca ambulante super rotam, quæ potest ita tarde, vel velociter moveri, sicut musca ambulans super planum. Tertio modo dicitur motus circularis,tam a figura subjecti, quam a figura magnitudinis,circa quam, vel infra quam est, vel secundum veritatem, vel secundum imaginationem ; contingit enim aliquod corpus circulare concavum moveri circa magnitudinem circularem, sicut patet de orbibus cœlestibus. Et contingit aliquod corpus circulare moveri circulariter infra magnitudinem circularem veram, ut si corpus sphæricum solidum moveatur in aere, et non circa magnitudinem circularem, sed infra. Similiter corpus sphæricum potest moveri circulariter infra magnitudinem circularem imaginatam, ut si imaginemur aliquod corpus sphæricum moveri in vacuo. Unde si totus mundus esset corpus solidum motum circulariter, ipsum non moveretur circa magnitudinem circularem, nec infra magnitudinem circularem veram,sed moveretur infra imaginatam ; et partes ejus sic motæ se haberent aliter nunc quam prius respectu partium magnitudinis imaginatæ, atque etiam ipsum diceretur se habere aliter nunc quam prius respectu totius magnitudinis imaginatæ. Ex hoc sequitur, quod motus circularis, et motus rectus circulatione mobilis, vel subjecti tantum, vel spatii tantum, bene sunt comparabiles comparatione proprie dicta. Sed motus circularis tam ex parte subjecti, quam spatii non est comparabilis motui recto comparatione proprie dicta, et in hac secunda acceptione intelligitur hæc conclusio Scoti.

(d) *Nullus motus unius generis,* etc. Nota 11.
quod illi tantum motus sunt comparabiles,

qui per idem spatium secundum speciem infimam fiunt, ita ut motus rectus recto, et non circulari sit comparabilis, et alteratio alteraticni, et non motui locali, et sic de cæteris, et ratio est, quia comparatio motuum debet esse in specie : velocitas autem, aut tarditas motus recti est diversa secundum speciem a velocitate, seu tarditate motus circularis, sive alterationis, atque adeo hujusmodi motus non sunt inter se comparabiles. Minor patet : quia velocitas ejusdem speciei cum altera illa est, quæ in majori, vel minori tempore fit per spatium ejusdem speciei ; sed spatium circularis, et recti sunt diversæ speciei : ergo,etc. Ex his sequitur, illas alterationes esse æque veloces intensive, et extensive, in quibus tempore æquali acquiruntur in partibus æqualibus subjecti qualitates eædem secundum speciem infimam, et secundum gradus. Similiter sequitur, et generationes substantiales,(sumpta generatione pro prævia dispositione,et introductione simul) esse æque veloces, in quibus tempore æquali introducuntur formæ ejusdem speciei infimæ ; eas vero inæquales, in quibus tempore inæquali introducuntur formæ ejusdem speciei.

EXPOSITIO TEXTUS

12. Text. 35. *Quoniam* (1) *autem movens*. Hoc est tertium capitulum de comparatione motuum ad motores ; et primo præmittit unam suppositionem : secundo ponit conclusiones, ibi : *Inæquali igitur tempore*. Suppositio, quam præmittit, est ista, quod omne movens movet aliquod mobile usque ad aliquem terminum in aliquo tempore, et omne movens simul movet, et movit ; et hoc exponitur sicut exponebatur *in sexto*, quod omne, quod movetur prius movebatur, et ponit Aristoteles in litteris, ut sit *A* movens, *B* mobile, *C* spatium, per quod fit motus, et *D* tempus, in quo fit motus.

Regulæ de velocitate

Inæquali igitur tempore. Hîc ponit conclusiones, et sunt octo, quarum partes patebunt legendo. Prima conclusio, seu regula : Si aliqua potentia moveat aliquod mobile, per aliquod spatium in aliquo tempore, eadem potentia, vel æqualis, movebit medietatem mobilis per duplex spatium in eodem tempore ; et ista regula est falsa, nisi proveniat velocitas a proportione multiplici ad duplam, et si a tali proportione proveniat, probatur regula, supponendo ex quæstione quarta, quod velocitas motus sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti : hoc supposito, si tota potentia se habeat ad totum mobile in proportione dupla , ipsa se habebit ad medietatem mobilis in proportione quadrupla : sed proportio quadrupla est dupla ad duplam ; igitur tota potentia movebit medietatem mobilis in duplo velocius præcise, et per consequens per duplex spatium in eodem tempore.

motus prout a motore provenit.

Text. 36. *Ipsum* (2) *autem*. Secunda regula est : Si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore,eadem potentia,vel æqualis movebit medietatem mobilis per idem spatium in mediate temporis; et sicut prius, ista regula est falsa, nisi proveniat velocitas a proportione dupla vel multiplici ad duplam. Quod autem non valeat in aliis proportionibus, probatur : quia non sequitur, quod proportio potentiæ ad medietatem mobilis sit dupla ad proportionem totius potentiæ ad totum mobile ; imo quandoque est minor, quandoque major quam dupla : verbi gratia, sit potentia sicut sex ad mobile sicut duo , tunc medietas mobilis est sicut unum, tunc potentiæ totius ad totum mobile est proportio tripla, quia sex ad duo se habet in proportione tripla, sed proportio sex ad unum, quæ ex sextupla non est dupla ad triplam, imo est minor quam dupla triplæ, quia proportio nonupla est præcise dupla triplæ, nam

componitur præcise ex duabus triplis, scilicet novem ad tria, et trium ad unum, quarum utraque est tripla.

13. *Et si eadem.* Tertia regula : Si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, eadem potentia vel æqualis, movebit medietatem mobilis per idem spatium in medietate temporis ; et semper in proposito intelligitur per mobile totalis resistentia, qua impeditur motor ad movendum. Et sciendum, quod ista regula est falsa, sicut præcedentes, nisi proveniat velocitas, a proportione dupla, vel multiplici ad duplam.

Et media. Quarta regula est, quod si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, medietas motoris movebit medietatem mobilis, per idem spatium in æquali tempore. Et ista regula est universaliter vera ; et potest probari per transmutatam proportionem, scilicet per illam : quod sicut se habet totus motor ad medietatem motoris, ita se habet totum mobile, ad medietatem mobilis ; igitur permutatim sicut se habet totus motor ad totum mobile, ita se habet medietas motoris ad medietatem mobilis. Ex ista regula sequuntur aliæ. Prima, quod si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, tertia motoris movebit tertiam mobilis, et quarta quartam ; et probatur omnino eadem ratione sicut dicta regula. Secundo sequitur, quod si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, dupla potentia movebit idem mobile per duplex spatium in æquali tempore.

Text. 37. *Et si* (3) *hæ.* Quinta regula, si aliqua potentia moveat aliquod mobile, per aliquod spatium in aliquo tempore, non est necessarium, quod eadem potentia moveat duplum mobile in eodem tempore per medietatem spatii; quia possibile est, quod potentia motoris nullo modo excedat resistentiam secundi mobilis : verbi gratia, si sex moveat quatuor eadem potentia, nullo modo poterit movere mobile duplum, ut octo, quia jam a proportione minoris inæqualitatis proveniret motus.

Si vero. Sexta regula; et secundo removet quoddam dictum Zenonis ibi. Propter hoc regula est ista, quod si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, non oportet, quod medietas motoris moveat ipsum mobile, per idem spatium, nec per aliquod ipsius ; cujus causa est, quia possibile est, quod potentia medietatis motoris nullo modo excedat resistentiam mobilis, ut si 6. moveat 4. motor ut 3. nullo modo movebit 4. quia ipsius ad 4. est proportio minoris inæqualitatis.

Propter hoc. Hic removet quoddam dictum Zenonis, qui dicebat, quod sicut modius granorum milii cadens deorsum, causat sonum, ita etiam quodlibet granum cadens deorsum causat sonum, qui se habebit in tali proportione ad sonum causatum a toto modio, quemadmodum illud granum se habebit ad totum modium. Et non solum Zeno sic dicebat de grano mili[illegible] quolibet parte ejus [illegible] dica[illegible]. Hoc removet [illegible] quod per præcedentem regulam patet quod est falsum, quia licet totus modius cadens deorsum causet sonum, tamen possibile est, quod unum granum nullo modo sufficit dividere medium ; igitur non oportet, quod unum faciat sonum, et per consequens multo minus de partibus grani.

Si vero (4) *duo.* Septima regula : Si aliqui duo motores moveant duo mobilia, aggregatum ex motoribus movebit aggregatum ex mobilibus æque velociter, 15. Text. 38.

sicut unus motorum movebat unum mobilium. Et potest probari ista regula ex prima quinti, quæ dicit: *Si sint quodlibet quantitates aliorum totidem æque multiplices, singulæ singulis sunt æquales, aut quemadmodum una earum ad sui comparem, ita aggregatum ex omnibus iis ad omnes illas pariter se habere.*

Text. 39. *Non igitur* (5) *sic est.* Octava regula : Eædem regulæ quæ dictæ sunt de motu locali, sunt ponendæ de motu alterationis, et de motu augmentationis , ita ut quantum ad comparationes prædictas, est idem judicium de istis motibus, sicut de motu locali.

Explicit expositio septimi libri Physicorum Joannis Scoti.

QUÆSTIO VII

Utrum regulæ sint veræ, quas ponit Aristoteles in isto 7. *de comparatione motuum, et mobilium in fine*

Aristot. *cap.* 5. *text.* 35. *et* 36. Averroes et reliqui interpretes *ibidem.* D. Thom. *lect.* 9. Albert. *tract.* 2. *cap.* 6. Vide Auctores citatos *quæst.* 6.

1. Arguitur primo quod non : quia ex prima regula, quam ponit veram, potest sequi secunda, quam ponit falsam ; igitur neutra est vera , cum illa, quam ponit falsam,non sit vera. Consequentia tenet, quia ex vero non sequitur falsum, et antecedens probabitur in quæstione.

Secundo, quia ibi ponitur ista regula: Si aliqua potentia moveat aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tempore, eadem potentia movebit medietatem mobilis in eodem tempore in duplo velocius : modo hoc est falsum , quia velocitas sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti ; modo non oportet, quod potentiæ ad medietatem resistentiæ sit proportio dupla ad proportionem potentiæ ad resistentiam imo quandoque est major et quandoque minor.

Oppositum arguitur per Aristotelem et Commentatorem text.Comment.35.et 36. qui ponunt illas regulas veras. In quæstione primo recitandæ sunt illæ regulæ, quas Aristoteles ponit esse veras.Secundo inquiretur an illæ regulæ habeant veritatem ; et tertio movebuntur dubia. *Divisio quæstionis.*

Quantum ad primum sciendum ([a])quod Aristoteles ponit sex regulas, quarum quatuor primas ponit esse veras, et alias duas falsas. Prima regula est, posito quod *A* sit potentia motoris et *B* mobile, tunc si *A* moveat *B* aliqua velocitate, movebit medietatem *B* in duplo velocius. Et ista subdividitur per definitionem *velocioris* ; quia *A* movebit medietatem *B*, per duplum spatium in æquali tempore, et per idem spatium in subduplo tempore.

Secunda regula, quæ sequitur ex præcedenti est : Si *A* moveat *B* aliqua velocitate, dupla potentia movebit *B* dupla velocitate, quia eodem modo se habet illa potentia dupla ad *B*, sicut se habet illa potentia simpla ad medietatem *B* ; igitur utrobique proveniet eadem velocitas, et istæ duæ regulæ sunt falsæ, ut postea probabitur. 2.

Tertia regula : Si aliqua potentia moveat mobile per aliquod spatium in aliquo tempore , medietas motoris movebit medietatem mobilis æque velociter,quia eadem est proportio totius motoris ad totum mobile, et medietatis motoris ad medietatem mobilis.

Quarta regula : Si *A* moveat *B*, aliqua velocitate, et *C* moveat *D* æque velociter, aggregatum ex motoribus movebit aggregatum ex mobilibus æquali velocitate.

Quinta regula, quæ est negativa, est ista : Non oportet, quod si aliqua potentia moveat aliquod mobile aliqua veloci-

tate, quod medietas motoris moveat idem mobile in duplo tardius, quia possibile est, quod medietas motoris nullo modo excedat resistentiam mobilis.

Sexta regula : Non oportet si aliqua potentia moveat aliquod mobile aliqua velocitate, quod eadem potentia moveat duplum mobile, duplo tardius ; et istarum quatuor primarum regularum, tertia et quarta sunt veræ ; et hæc de primo.

Quantum ad secundum, præmittendæ sunt aliquæ suppositiones. Prima suppositio est, quod velocitas motus sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam mobilis ; et hoc probatum fuit supra, 4. quæst. 11. ita ut semper proportio velocitatum sit sicut proportio proportionum, a quibus proveniunt illæ velocitates. Secunda suppositio est, quod proportio extremorum componitur ex proportionibus intermediorum : verbi gratia, si *A*, *B*, *C* sint tria ordinata secundum magis et minus, ita ut *A* sit majus quam *B*, et *B* majus quam *C*, tunc proportio *A* ad *C* componitur ex proportione *A* ad *B*, et *B* ad *C*, sicut patet 5. Euclidis. Tertia suppositio est, quod proportio composita ex duabus proportionibus una majori, et alia minori, est minor quam dupla majoris, et major quam dupla minoris ; et hoc est universaliter verum in omnibus quantitatibus . ut proportio sex ad unum componitur ex proportione sex ad duo, quæ est tripla, et duorum ad unum, quæ est dupla ; igitur proportio sex ad unum, scilicet sextupla, est minor quam dupla triplæ, et major quam dupla duplæ. Quarta suppositio, omnes illæ potentiæ sunt æquales, quæ possunt movere idem mobile, vel æquale æquali velocitate. Quinta suppositio : Si aliqua potentia moveat aliquod mobile aliqua velocitate, potentia æqualis movebit idem mobile æquali velocitate, cæteris paribus, ita scilicet quod sit æqualis applicatio motoris ad mobile. Patet, quia semper est idem judicium in proposito de eadem, et æquali.

Comparatio mobilium ad moventia quinque modis fieri potest.

Istis suppositis, notandum, quod quinque modis potest fieri comparatio mobilium ad moventia. Primo modo, comparando diversa mobilia respectu ejusdem motoris. Secundo modo, comparando diversa moventia respectu ejusdem mobilis. Tertio modo, comparando diversa moventia diversis mobilibus. Quarto modo, dividendo utrumque, scilicet comparando motorem ad mobile, et postea comparando partes motoris ad partes mobilis. Quinto modo congregando utrumque, scilicet primo comparando diversa moventia ad diversa mobilia singillatim, et postea aggregatum ex istis ad aggregatum ex illis.

4. Prima regula Aristotelis est falsa.

Nunc ponitur prima conclusio de primo modo comparandi. Proportio motuum non est sicut proportio mobilium respectu ejusdem motoris, et per consequens prima regula, quam Aristoteles ponit veram, est falsa. Probatur, et sit *A* potentia, et *B* mobile sicut prius ; tunc ponatur, quod *A* sit plusquam duplum ad *B*, et *B* est æqualiter duplum ad suam medietatem, quæ sit *C*, tunc proportio *A* ad *C* est composita ex proportione majori quam dupla, et ex dupla præcise per secundam suppositionem ; igitur per tertiam suppositionem, est minor quam dupla majoris, et major quam dupla minoris ; igitur velocitas proveniens est major, quam dupla duplæ, per primam suppositionem , et per consequens non oportet, quod si aliquis motor moveat aliquod mobile aliqua velocitate, quod moveat medietatem in duplo velocius : verbi gratia, sit *A* sicut sex, *B* sicut duo, *C* sicut unum ; tunc proportio *A* ad *C*, scilicet sextupla, est ma-

jor quam dupla duplæ, et est minor quam dupla proportionis sex ad duo, scilicet triplæ.

Secundo ponatur, quod *A* sit minus quam duplum ad *B*, et *B* sit æqualiter duplum ad *C* ; igitur proportio *A* ad *C*, est composita ex minori quam dupla, et ex dupla per secundam suppositionem ; igitur per tertiam, proportio *A* ad *C* est minor quam dupla duplæ ; igitur velocitas proveniens erit minor quam dupla, et per consequens non sequitur si *A* moveat *B* aliqua velocitate, quod movebit medietatem *B*, duplo velocius.

5. Tertio, quia si illa regula esset vera, tunc sequeretur, quod quilibet motor posset movere quodlibet mobile quantumcumque magnum, et per consequens regula affirmativa opposita negativæ, quam ponit Aristoteles, esset vera ; consequens est falsum, quia tunc a proportione minoris inæqualitatis fieret motus. Probatur consequentia, posito quod *A* sit potentia, et *C* mobile, et *D* mobile duplum ad *C*, et *E* sit mobile duplum ad *D*, et sic ultra ; tunc ponatur, quod potentia *B* moveat *D* in duplo tardius, quam *A* moveat C ; tunc arguitur sic, *B* movet *D* aliqua velocitate ; igitur per regulam, quam tu ponis, *B* movebit *E*, scilicet medietate *D*, in duplo velocius, sed positum est quod *A* moveat *C*, duplo velocius, quam *B* moveat *D* ; igitur *A* et *B* sunt potentiæ æquales ; sed *B* potest movere *D*, igitur per quintam suppositionem, *A* potest movere *D*, et per consequens si aliqua potentia moveat aliquod mobile aliqua velocitate, ipsa movebit mobile duplum subdupla velocitate, et habetur consequens.

Eodem modo probatur, quod *A* movebit *C*, et ita de aliis, licet continue tardius, et tardius ; et sic patet, quod proportio motuum in velocitate non est sicut proportio mobilium respectu ejusdem potentiæ.

Notandum tamen, quod primo regula habet veritatem in uno casu, scilicet si motor moveat *A* proportione dupla, quia tunc ipsius *A* ad *B* est proportio dupla, et ipsius *B* ad *C* proportio dupla ; igitur proportio *A* ad *C* est composita ex duabus duplis præcise per secundam suppositionem ; igitur per definitionem duplæ, ipsa est dupla ad quamlibet earum ; igitur per primam suppositionem, proveniet velocitas dupla, quod erat probandum.

Secundo notandum, quod regula affirmativa contradictoria negativæ, quam ponit Aristoteles, habet etiam veritatem in uno casu, scilicet si motor moveat a proportione quadrupla : verbi gratia, sit *A* potentia sicut octo, et *B* mobile sicut duo, dico, quod in isto casu tenet ista consequentia : si *A* moveat *B* aliqua velocitate, medietas *B* movebit ipsum subduplo velocius, et etiam quod ipsum *A* movebit mobile duplum subduplo velocius. Primum patet, quia proportio quatuor, quæ est medietas de octo ad duo, est dupla, quæ est præcise subdupla quadruplæ ; igitur velocitas est subdupla per primam suppositionem, et consimiliter per secundam, quia octo ad quatuor est proportio dupla, quæ est subdupla proportionis octo ad duo ; igitur velocitas est subdupla præcise, et hoc de primo modo comparandi. 6.

Secunda conclusio, de secundo modo comparandi, sit ista : Proportio motuum in velocitate non est sicut proportio potentiarum respectu ejusdem mobilis. Ex quo patet quod secunda regula est falsa, quam ponit Aristoteles, si aliqua potentia moveat aliquod mobile aliqua velocitate, dupla potentia movebit idem mobile duplo velocius. Probatur, et sit *A* potentia ut quatuor, et *B* mobile ut

unum, tunc dupla potentia est sicut octo; igitur proportio octo ad unum est composita ex dupla, et majori quam dupla, scilicet quadrupla per secundam suppositionem; igitur per tertiam, est minor quam dupla quadruplæ, et major quam dupla duplæ; igitur major velocitas proveniet, quam sit proportio potentiarum.

7. Secundo, sit *A* potentia ut prius, sed *B* ponatur sicut tertia, tunc proportio octo ad tria est composita ex dupla, et ex majori quam dupla, scilicet ex sesquitertia, per secundam suppositionem; et per primam, velocitas proveniens est major quam dupla. Verum est tamen, quod ista regula habet veritatem, quando potentia *A* movet a proportione dupla, ita quod *B* sit sicuti duo. Probatur, quia proportio octo ad duo componitur ex duabus duplis præcise per secundam suppositionem; igitur per definitionem duplæ ipsa est præcise dupla ad quamlibet earum; igitur per primam, velocitas proveniens est præcise duplicata, et sic patet quod proportio motuum in velocitate non est sicut proportio potentiarum respectu ejusdem mobilis. Secundo patet, quod secunda regula Aristotelis, quam ponit veram, non est vera nisi uno casu tantum, quia in infinitis aliis habet instantiam: et hoc de secundo.

Quantum ad tertium modum comparandi, scilicet comparando diversa moventia ad diversa mobilia, est conclusio ista: Quorum proportio est major, ab eis provenit major velocitas; et quorum est minor, ab eis provenit velocitas minor, ut velocitas proveniens a proportione tripla, est major velocitate, quæ provenit a proportione dupla; et universaliter omnis illa proportio est major, cujus denominatio est major, ut quadrupla quam dupla, quia 4. est major quam 2. Verum est tamen quod hoc non est proportionaliter, nisi solummodo in duabus proportionibus, ut in quadrupla, et dupla; quia eadem est proportio quatuor ad duo, et quadruplæ ad duplam, quod in aliis non tenet. Patet, quia sex ad tria est proportio dupla, et tamen sextupla, non est dupla ad triplam in nonuplam, ut patet ordinanti istos tres terminos continue proportionales 9, 3, 1, quia proportio 9 ad 3. est præcise æqualis 3 ad 1. quia utraque est tripla, igitur proportio 9 ad 1. componitur ex duabus triplis præcise; igitur per definitionem duplæ nonupla est dupla ad quamlibet illarum; et hoc de tertio.

8. De quarto modo comparandi, scilicet quando tam movens, quam mobile dividitur, sunt duæ regulæ: Prima regula est ista, Si motor moveat mobile aliqua velocitate, pars motoris movebit partem mobilis eadem velocitate, dummodo illæ partes, scilicet motoris et mobilis eamdem habeant denominationem. Et istam regulam ponit Aristoteles tertiam; quæ probatur per transmutatam proportionem; quia sicut se habet totus motor ad suam medietatem, vel tertiam, ita totum mobile ad suam medietatem, vel tertiam; igitur permutatim sicut totus motor ad totum mobile, ita medietas motoris ad medietatem mobilis, et tertia motoris ad tertiam mobilis. Et si objicitur, quod velocitas debeat esse minor, quia virtus unita est fortior seipsa dispersa, respondetur, quod si propter unionem virtus motoris erat fortior, ita etiam et virtus mobilis, ideo utrobique manet eadem proportio.

9. Secunda regula est: Si partes motoris et mobilis non denominentur consimiliter; tunc si pars motoris a numero majori denominetur, quam pars mobilis, tunc pars motoris movebit velocius quam totus motor totum mobile; sed si

denominetur a numero minori, tunc movebit tardius, vel non movebit. Causa est, quia quanto aliqua pars denominatur a numero majori, tanto est minor, ut quadrupla minor est quam tripla, et hoc de quarto modo comparandi.

De quinto modo comparandi, scilicet quando fit comparatio, congregando utrumque, est prima regula ; Si *A* moveat *B* aliqua velocitate, et *C* moveat *D* eadem velocitate, tunc aggregatum ex motoribus movebit aggregatum ex mobilibus eadem velocitate ; quia similis motor movet simile, quia eadem est proportio aggregati ad aggregatum, quando est unius motoris ad un um mobile, ut patet in numeris ; nam si octo moveat quatuor, et quatuor moveat duo, uterque moveat a proportione dupla ; tunc aggregando motores ad mobilia, est proportio duodecim ad sex, quæ etiam est proportio dupla.

9 Secunda regula : Si *A* moveat *B* aliqua velocitate, et *C* moveat *D* alia velocitate ; tunc aggregatum ex motoribus movebit aggregatum ex mobilibus quadam velocitate media. Tertia regula: Si plura moventia comparentur singillatim pluribus mobilibus correspondenter, non oportet quod aggregatum correspondeat aggregato : verbi gratia, sit *A* motor sicut 4, et *B* sicut 2, et utriusque mobile sit sicut unum ; deinde ab alia parte sint *C* et *D* motores, uterque sicut 4, et resistentia unius sicut duo, alterius sicut unum ; tunc ista sunt ad invicem comparabilia correspondenter, quia sicut de *A* et *B*, unum movet a proportione quadrupla, et aliud dupla, ta similiter de *C* et *D*, et tamen aggregatum non correspondet aggregato ; quia aggregatum ex motoribus *A* et *B*, est sicut *B* aggregatum ex suis resistentiis sicut 2 ; sed aggregatum ex *C* et *D*, est sicut 8. et aggregatum ex resistentiis est sicut 3 : modo major est proportio 6. ad 2. quæ est tripla, quam proportio 8. ad 2. quæ est dupla superbipartiens tertias.

Quarta regula est ista : Si *A* moveat *B* aliqua velocitate, et *C* moveat *D* æquali velocitate, deinde ab alia parte, *D* moveat *E* aliqua velocitate, et moveat *F* æquali velocitate, ita ut *B* et *E* sint moventia, et mota ; non oportet quod aggregatum ex *B* et *E* moveat aggregatum ex *C* et *F* tanta velocitate, quanta aggregatum ex *A* et *D*, moveat aggregatum ex *B* et *E* ; et patet in numeris, quia sicut 6. ad 2. ita 4. ad 1. et ab alia parte, sicut 4 ad 2, et 2 ad 1 ; et tamen non oportet quod aggregatum ex mediis, scilicet 6 moveat 2 æque velociter, quod est aggregatum ex *C* et *F*, sicut aggregatum ex 16 et 4, id est, 20 movebit aggregatum ex 4 et 2, scilicet 6, nam proportio 6 ad 2. est præcise tripla ; sed proportio 20 ad 6 est tripla sesquialtera, quæ est major quam tripla, et per consequens velocitas inde proveniens est major. Et omnino regulæ conformes prædictis possunt poni de motu augmentationis, quemadmodum positæ sunt de motu locali. Ex prædictis omnibus apparet, quod velocitas motus sequitur proportionem potentiæ motoris ad resistentiam moti, et hoc declaratum fuit super quartum ; et hoc de secundo.

Quantum ad tertium, dubitatur primo de motu recto, quod non sequatur 10.
proportionem potentiæ motoris ad resistentiam mobilis ; quia ponatur quod aliquis pertranseat aliquod spatium motu uniformi in una hora, et alius in eadem hora motu continue difformi pertranseat præcise æquale, tunc istæ velocitates sunt æquales, quia ipsis in eadem hora præcise pertranseuntur æqualia , et tamen non proveniunt ab æqualibus proportionibus, cum proportio a qua una

provenit, sit totaliter difformis, et proportio a qua provenit alia, sit continue uniformis.

Secundo, adamas et ferrum simul juncta non moventur velocius in æquilibrio quam alterum illorum per se faceret, et tamen aggregati ex illis ad resistentiam est major proportio, quam unius eorum ad eamdem; igitur a proportione majori et minori provenit æqualis velocitas, et per consequens velocitas non sequitur proportionem.

Tertio, instatur de motu circulari : quia si sit una rota ænea ad modum rotæ fabri, quæ attenuetur, ita ut fiat major, tunc patet ad experientiam, quod facilius est ipsam movere quam prius, et tamen proportio nec est major nec minor, quia nec augmentatur potentia, nec diminuitur resistentia.

Quarto, si in vacuo essent duæ sphæræ, una major et altera minor, et essent positæ supra planum, tunc quæcumque potentia sufficeret movere quamlibet earum, et tamen una, scilicet major haberet minorem resistentiam quam alia ; igitur ejusdem potentiæ ad majorem esset proportio major, quam ad minorem ; et tamen cum eadem potentia moveret ipsas æque velociter, cum sit in infinitum facile movere ipsas, sequitur quod velocitas non sequitur proportionem.

Quinto, arguitur de alteratione : quia illuminatio est quædam alteratio successiva, et tamen ejus velocitas non sequitur aliquam proportionem ; ergo, etc.

11. Sexto, sint duo viventia æqualis potentiæ ad augmentandum, vel ad nutriendum, ita tamen quod unum sit majus et aliud minus, tunc supponitur *ex* 6. quod velocitas augmentationis attenditur penes proportionem magnitudinis acquisitæ ad præexistens. Tunc arguitur: istæ virtutes sunt æquales ; igitur præcise æqualiter convertent de nutrimento, et si sic, sequitur quod parvum plus augmentatur quam magnum : verbi gratia, in numeris si parvum sit sicut unum, et magnum sicut duo, et utrique addatur unum, tunc parvum augmentatur ad duplum, et magnum ad sesquialterum ; igitur velocitates sunt æquales, et tamen proportiones a quibus proveniebant, erant inæquales.

Ad ista respondetur. Ad primum, dico quod illæ velocitates sunt æquales correspondenter, sic etiam et proportiones a quibus velocitates proveniunt. Et diceretur, quod in medio instanti horæ proportio a qua provenit motus difformis, est præcise æqualis proportioni a qua provenit motus uniformis, quia semper motus continue difformis, sive uniformiter difformis correspondet gradui medio, ita ut de ipso tantum pertranseatur in eadem hora, quantum pertransiretur, si mobile per eamdem horam moveretur uniformiter secundum gradum medium.

Ad secundum, dico quod ferrum junctum adamanti non habet centrum suæ gravitatis, ideo sua gravitas non est computanda pro potentia motiva. 12.

Ad tertium, dico quod licet illa res, quæ est resistentia, non diminuatur, attamen ipsa efficitur minus resistens per hujusmodi attenuationem.

Ad quartum, dico quod in infinitum facile est movere aliquam illarum sphærarum, tamen nulla potentia potest movere ambas æque velociter, imo quælibet potentia moveret majorem tardius, quam minorem.

Ad quintum de illuminatione, dico quod aliquis motus potest sequi proportionem potentiæ motoris ad resistentiam mobilis dupliciter : uno modo immediate, sicut est de motu locali, et alteratione, quæ est cum abjectione con-

trarii. Alio modo mediate, quia scilicet consequitur alium motum, cujus velocitas consequitur proportionem, sic est in proposito ; quia illuminatio consequitur motum localem, et ideo mediate consequitur proportionem.

Ad sextum, dico quod licet illæ virtutes s nt æquales ad convertendum nutrimentum, attamen eadem, vel æqualis virtus in minori est plus augmentata, quam in majori.

Ad rationes principales, illæ ante oppositum probant conclusiones positas : sed tunc ad Aristotelem dico, quod ipse intelligit duas regulas, quando motor movet a proportione dupla, ut dictum est in illo casu, et aliter illæ regulæ non habent veritatem.

Expliciunt quæst. 7. libri Physicorum.

ANNOTATIONES

Aristoteles per mobile intelligit resistentiam.

(a) *Sciendum quod Aristoteles ponit sex regulas.* Nota, ut istas regulas intelligas, quod Aristoteles per mobile intelligit totam resistentiam, sive proveniat ex medii densitate, sive ex pondere; et per movens intelligit solam virtutem motivam non mixtam cum resistentia, et per spatium solam quantitatem absque resistentia, esset enim fallacia existimare sola pondera esse resistentiam ; cum enim lapis jacitur, non solum lapis resistit, sed densitas aeris, et sic ab eadem virtute velocius movetur lapis major quam minor, quia si minuitur lapis, crescit resistentia ex parte aeris, quia minus ei cedit aer ; ex quo sequitur, quod motus velocior erit altero tali proportione, qua virtus movens unius excedit suam resistentiam, magis quam movens alterius motus suam resistentiam, ita ut in proportione proportionum, quas habent virtutes moventes secundum excessum, quo suas excedunt resistentias, erit proportio velocioris, vel tardioris motus ; si enim, verbi gratia, una virtus movens sit ut octo, movetque pondus ut quatuor, et alia sit etiam virtus movens æqualis, sed resistentia sit ut duo, prior virtus est in dupla proportione ad suam resistentiam, posterior in quadrupla ; tunc considera quæ proportio sit inter has duas proportiones, quadruplam scilicet et duplam, et excessus quo excedit proportio quadrupla duplam, erit proportio velocitatis motus unius ad alterum.

FINIS LIBRI SEPTIMI PHYSICORUM

LIBER OCTAVUS

PHYSICORUM

EXPOSITIO TEXTUS

1. Text. 1. *Utrum* (1) *aliquando factus sit motus.* Iste est octavus liber et ultimus, in quo Philosophus determinat de finitate, et infinitate motus, quantum ad ejus durationem : et dividitur in quatuor tractatus. In primo determinat, utrum motus sit perpetuus. In secundo determinat de dispositione entium, quæ est in non semper, vel semper posse moveri, vel quiescere. In tertio ostendit, quis, et qualis motus sit perpetuus. Et in quarto determinat de separatione primi motoris. Secundus tractatus ibi : *Principium autem considerationis*. Tertius ibi : *At vero aliis facientibus*. Quartus ibi : *Quod autem hoc necesse*. In primo tractatu sunt tria capitula : In primo movet quæstionem, utrum motus sit perpetuus, recitando dicta antiquorum de ista quæstione. In secundo ostendit, quod perpetuo fuit motus, et perpetuo erit motus. Et in tertio reprobat errorem antiquorum circa dictam quæstionem, solvendo rationes, quibus probant non perpetuo esse motum. Secundum ibi : *Incipiamus autem primum*. Tertium ibi : *Similiter autem*. Primo movet quæstionem. Secundo ostendit, in quo omnes antiqui conveniebant de dicta quæstione. Tertio ostendit, in quo differebant. Quarto concludit utilitatem quæstionis. Secunda ibi : *Esse igitur motum*. Tertia ibi : *Sed quotquot*. Quarta ibi : *Considerandum igitur*. Primo igitur ponit hanc quæstionem : Utrum aliquando factus fuit motus, sic quod ante nullus alius motus erat : et utrum aliquando corrumpetur motus sic, quod post illum motum non erit alius motus. Vel utrum semper fuit motus, et semper erit motus in iis, quæ consistunt natura, sicut est vita in iis, quæ vivunt. Et ista locutio non est similitudinaria, quia accipiendo vitam pro operatione vitali, tunc sicut vita est propria operatio viventis, ita etiam motus est propria operatio rei naturalis. Et notandum, sicut innuit Commentator, quod ista quæstio potest dupliciter intelligi : Uno modo sic, utrum aliquis unus motus, et continuus sit perpetuus ; et secundum istum sensum non solvetur in isto tractatu, sed postea. Alius sensus est : Utrum ante omnem motum fuit motus, et post omnem motum erit motus ; et secundum istum sensum solvetur quæstio in hoc tractatu.

Utrum semper fuit motus, et semper erit motus.

Esse igitur motum. Hîc narrat, in quibus antiqui conveniunt de ista quæstione, dicens, quod in hoc convenerunt omnes naturaliter loquentes, quod motus est. Quod patet ex duobus : primo, quia ponunt mundum generari, et corrumpi, quod non posset esse sine motu, et mutatione. Secundo, quia omnes determinaverunt de generatione, et corruptione quæ sunt motus, vel mutationes. 2.

Antiquorum opinio de æternitate motus.

Sed quotquot. Hîc ostendit in quo antiqui differebant ; et differunt in hoc : quia quidam posuerunt mundos infinitos, quorum quosdam ponunt generari, et quosdam corrumpi : sed alii ponunt unum mundum, et isti erant diversifi-

Text. 2 cati, quia quidam (2) posuerunt (sicut Anaxagoras) quod a principio omnia entia erant in quodam chaos confuso, et postea supervenit intellectus divinus, et segregavit ista ab invicem, et tunc incepit esse motus. Itaque secundum Anaxagoram aliquando tempore infinito entia quiescebant, et postea tempore infinito movebantur facta segregatione. Sed Empedocles ponit infinities generari, et infinities corrumpi; et sic ponit infinities fieri motum, et infinities desinere motum, et per istum modum, quia superveniente amicitia generali entia naturalia ad invicem congregantur, et desinit motus et mundus; deinde superveniente lite universali disgregantur ab invicem, et quodlibet movetur ad locum suum proprium, secundum suam naturam, et tunc incipiunt motus et mundus.

Text. 3. *Considerandum* (3) *igitur de hoc.* Hîc concludit utilitatem quæstionis de ista consideratione dicens, quod necessarium est scire veritatem de ista quæstione, non solum ad scientiam naturalem, imo ad scientiam de primo principio, scilicet ad Metaphysicam, quia ex æternitate motus devenimus in notitiam primi principii, id est, primi motoris; et in isto passu dicit Avicenna quod per alium modum non potest investigari primum principium, quam in æternitate motus, et in hoc Commentator est sibi contrarius, tamen opinio Avicennæ vera est, ut videbitur.

EXPOSITIO TEXTUS

3. Text. 4. *Incipiamus* (1) *autem primum.* Hoc est secundum caput hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit, quod semper fuit, et semper erit motus : et dividitur; quia primo ostendit, quod semper fuit motus. Secundo ostendit, quod semper erit motus. Tertio concludit motum esse perpetuum. Secunda ibi : *Eadem autem est ratio.* Tertia ibi : *Si igitur hæc.* Item, primo probat conclusionem ex parte motus. Secundo ex parte temporis, ibi : *Ad hæc autem.* Item, primo præmittit suppositionem. Secundo format rationem. Et tertio objicit contra rationem. Secunda ibi : *Ergo et hæc.* Tertia ibi : *Alia enim movent.* Suppositio, quam præmittit, est ista, quod necesse est omni motui præesse mobile, quia motus est actus moti, et mobilis : modo necesse est motum, et mobile præesse actui ipsorum. Secundo patet inductive, quia oportet combustibile, et combustum esse prius quam comburatur, et sic inducendo in aliis.

Ergo (2) *et hæc.* Hîc format rationem; Text. 5.
quia si non semper fuit motus, detur igitur primus motus, ante quem non fuit alius motus; igitur per suppositionem, mobile, et motum fuerunt ante illum motum. Vel igitur fuerunt perpetuo ante illum motum, licet sine motu, vel ambo fiebant de novo, vel saltem alterum ipsorum : si (3) ambo, vel alterum ipsorum Text. 6.
fiebat de novo, et non poterant fieri sine mutatione; igitur ante primam mutationem erat alia prima mutatio, quod implicat. Si dicatur quod perpetuo ante fuerunt licet non movebantur, hoc est omnino irrationabile, et quasi ab inscientibus dictum; quia si toto tempore quiescebant, non apparet aliqua ratio, quare motor et mobile potius tunc inceperunt movere et moveri, et in uno instanti plusquam in alio. Et confirmatur ibi : *At vero* (4) *magis.* Quia ex quo toto tempore Text. 7.
æterno quiescebant, aliqua erat causa illius quietis, quam oportuit removere, postquam movens moveret, et mobile moveretur : modo illa causa quietis non posset removeri, nisi per motum; igitur ante primum motum erat aliquis motus. 4.

Alia (5) *enim movent.* Hîc objicit con- Text. 8.

tra probationem. Secundo, solvit. Et tertio, confirmat solutionem. Secunda ibi : *Si igitur*. Tertia ibi : *Necesse est enim*. Primo dicit, quod quædam sunt agentia naturaliter, quæ non possunt in contrarios effectus : et alia sunt agentia voluntaria, quæ possunt contrarios effectus agere ; modo in proposito contra rationem diceretur, quod primus motor, scilicet Deus, est causa voluntaria ; igitur ipsa eadem existens, primo fuit causa quietis, et postea causa motus ; igitur non oportet removere causam illius quietis.

Text. 9. *Si* (6) *igitur*. Hîc solvit dictam objectionem, dicens, quod agentia libera, et naturalia quodammodo conveniunt, et quodammodo differunt. Conveniunt primo quia utrumque potest agere contrarios effectus, sed differunt, quia agens liberum potest esse per se causa contrariorum, sed agens naturale non ; quia agens naturale bene est causa per se unius contrariorum, et causa per accidens alterius, ut per antiperistasim, vel aliquo tali modo. Secundo, conveniunt, et ad propositum, quia sicut agens naturale non potest producere contrarios, et diversos effectus, nisi propter dispositionum diversitatem, mediantibus quibus agit, ita similiter agens liberum non potest elicere actus contrarios vel diversos, nisi per mutationem in voluntate, ita ut aliter velit prius et posterius ; igitur si prima causa voluit primum illud mobile quiescere, et modo vult moveri, sequitur quod ibi est mutatio, et per consequens ante primam mutationem erat alia mutatio prior. De evidentia hujus rationis videbitur in quæstionibus.

Necesse est enim. Hîc confirmat rationem : quia in illis, quæ aliter se habent ad aliquid, quam prius se habebant, est mutatio ; sed movens aliter se habet ad mobile, quando movet, quam ante ; igitur est ibi aliqua mutatio facta ; igitur ante primam mutationem, fuit alia mutatio prior.

Ad hæc (7) *autem prius*. Hîc probat ex parte temporis, quod semper fuit motus, quia semper fuit tempus ; igitur semper fuit motus. Consequentia tenet, quia tempus vel est motus, vel non est sine motu. Antecedens probatur auctoritate omnium antiquorum, excepto Platone ; omnes enim posuerunt tempus esse æternum. Secundo probatur ratione, quia si tempus fuisset factum, ita ut non prius fuerit tempus, tunc præfuit factor, seu creator temporis, et illud ex quo creabatur, sed *prius* est differentia temporis ; igitur ante primum tempus fuit aliud tempus, quod implicat. Tertio, quia (8) si aliquod tempus erat primo factum, illud erat factum in *nunc* ; sed hoc est impossibile, quia *nunc* est continuativum temporis ; igitur ante primum tempus fuisset aliud tempus. 5. Text. 10. *Vide contradictionem Zimaræ.* Text. 11.

Eadem (9) *autem est ratio*. Hîc probat quod semper est motus ; et est quasi per eamdem rationem quæ erat prius, quia si non semper est motus, sequitur quod post ultimum motum esset aliquis motus ulterior. Consequens implicat. Consequentia probatur, quia vel post illum motum, motor et mobile perpetuo manerent sine motu, vel alterum illorum corrumperetur : non primo modo, quia jam non esset ratio, quare potius desineret movere in una mensura quam in alia ; nec secundo modo, quia tunc post ultimum motum datum esset corruptio motoris vel mobilis, et sic post ultimam mutationem esset alia mutatio ulterior. Text. 12.

Si igitur (10) *hæc impossibilia sunt*. Hîc concludit, quod motus est perpetuus, et sequitur ex præcedentibus ; quia semper fuit motus, et semper erit motus ; igitur motus est perpetuus. Text. 13.

EXPOSITIO TEXTUS

6. Text. 14. *Et non* (1) *aliquando quidem est.* Hoc est 3. caput in quo Philosophus reprobat opiniones antiquorum, et solvit rationes, quibus probant motum non esse perpetuum. Et primo, ostendit in quibus defecerunt, Secundo, format rationes, quibus probant motum non esse perpetuum. Et tertio, solvit illas. Secundum ibi : *Contraria autem his.* Tertium ibi : *Horum igitur id.* Primo proponit quinque defectus, in quibus antiqui defecerunt. Secundus ibi : *At vero nihil.* Tertius ibi : *Dignius.* Quartus, ibi : *Habet quidem.* Quintus ibi : *Omnino autem.* Primus defectus erat, quod uterque, scilicet Empedocles, et Anaxagoras fictitie dixerunt, asserendo sicut dixit Empedocles, infinities fieri motum, et quietem per litem et amicitiam ; et etiam sicut dixerat Anaxagoras, quod tempore infinito entia quiescebant, et tunc superveniente intellectu divino incipiebat motus, et tempus. Patet, quia illi fictitie dicunt, quia asserunt aliquid in scientia naturali, quod non est per se notum, vel etiam quod non est per se magis apparens, quam suum oppositum. Secundus

Antiqui circa motus æternitatem in quinque defecerunt

Text. 15. defectus,(2) quia in natura nihil est inordinatum, imo in omnibus agentia naturalia sunt causæ ordinis : modo ordo naturæ est, quod entia aliqua semper similiter se habeant, et alia entia aliquibus temporibus eodem modo se habeant, et determinatis temporibus alio modo ; non autem est ordo secundum determinata tempora, quod tempore infinito facta sit quies, et solum tempore finito factus sit motus, quia istorum temporum ad invicem nulla est proportio. Tertius defectus est, quod licet Empedocles probabilius dixerit, quam Anaxagoras, in hoc quod alternatis vicibus ponebat tempore infinito fieri motum, et postea quietem, et sic alternatim ; tamen in hoc errabat, quod istud assumpsit tanquam dignitatem per se notam ; quod tamen indiget magna declaratione. Quartus defectus : quia licet experiamur, quod in nobis amicitia sit causa congregationis, et lis causa disgregationis, tamen Empedocles non assignabat causam, quare lis plus movebat uno tempore, quam alio? Item, regnante amicitia, quæ redditur pro causa ab Empedocle, ubi latebat lis? Item, consequenter de modo expellendi amicitiam, et de nullo istorum fecit declarationem, ideo in hoc defecit. Quintus defectus : quia tam Empedocles, quam Anaxagoras dicebant, quod in sempiternis non est quærenda causa, quare sic sit potius quam aliter? vel quare entia sempiterna sic agunt? ideo non est quærendum quare sic movent intellectus divinus, lis, vel amicitia, quæ sunt causæ sempiternæ. Modo dicit Aristoteles quod hoc est falsum, quia dato quod sit aliqua conclusio perpetuo vera, tamen bene indiget declaratione, ut ista conclusio: *Omnis triangulus habet tres æquales duobus rectis,* bene indiget demonstratione, ad hoc quod fiat evidens.

Vide Zimaram in tab.

Contraria (4) *autem his.* Hîc format rationes, quibus antiqui probabant motum non esse perpetuum ; et sunt tres. 7. Text. 16
Secunda ibi : *Amplius videmus.* Tertia ibi : *Multo autem magis.* Prima ratio est ista : omnis motus est de contrario in contrarium, de subjecto in subjectum, seu de termino in terminum ; igitur nullus motus est perpetuus. Antecedens patet 5. hujus. Consequentia probatur, quia inter duos terminos non potest esse infinitum.

Secunda ratio (4) est ista ; quia videmus in corporibus inanimatis, quod aliquod quiescens postea movetur per mo- Text. 17.

tum alterius ab extrinseco, ut patet de lapide quiescente ; igitur multo fortius possibile est, quod mundus primo quiescat, et postea moveatur. Tertia ratio, quia videmus quod corpora animata moventur a se ipsis sine motu aliquo præexistente, quia in se ipsis habent principium inchoativum sui motus, et per consequens postquam quievit mundus in tempore infinito ex se ipso movetur, quemadmodum posuit Anaxagoras. Etiam vocat Aristoteles corpus animatum, ut hominem, minorem mundum ; quia sicut in mundo majori Deus, et Intelligentiæ regunt totum mundum per cognitionem et voluntatem, ita similiter homo regit se ipsum, per intellectum et voluntatem.

Homo est minor mundus.

Text. 18. *Motum inter contraria impossibile est esse perpetuum.*

Horum (5) *igitur id.* Hîc solvit dictas rationes. Secundam ibi : *Moveri autem id.* Tertiam ibi : *Maxime autem.* Primo, dicit quod impossibile est motum inter contraria unum et eumdem esse perpetuum, quia si fiat motus de uno contrario in reliquum, et postea fiat reversio, oportet quod inter istos motus cadat quies media, ut postea probabitur ; igitur non omnis motus est de contrario in contrarium, sed aliquis est de eodem in idem, ut motus circularis, qui potest reverti unde venit, sine quiete media ; et sic patet quod motus circularis per iterationem potest fieri perpetuus, et istud declarabitur.

8. Text 19. *Moveri* (6) *autem id.* Hîc solvit secundam, dicens, quod non est inconveniens aliquod moveri, quod prius non movebatur, quoniam est movens extrinsecum, a quo moveatur ; sed hoc non potest esse de mundo, quia semper ante primum motum fuisset motus prior, per quem applicaretur extrinsecum movens, et ideo necesse est, quod eorum quæ sunt immobilia, quædam semper moventur, quædam aliquando moventur, et aliquando quiescunt : et hoc declarabitur in tractatu sequenti.

Maxime (7) *autem id.* Hîc solvit tertiam rationem, quæ est majoris evidentiæ, quam aliqua præcedentium. Unde, quando dicitur, quod animal movetur sine motore extrinseco, hoc negatur ; et loquor de motu locali primo, quia forte continens extrinsecum movet ipsum secundum aliquam dispositionem, virtute cujus animal intermovetur ad sic movendum. Secundo, quia possibile est, quod illæ dispositiones, secundum quas movetur animal a continente, moveant intellectum, et appetitum : modo totum animal movetur intellectu, et appetitu, ideo semper motum localem præcedit alius motus. Et declarat in exemplo, sit animal in somno, movetur secundum phantasiam, sic quando aliquando surgit, adhuc manente somno ; et istud est manifestum in sequentibus, scilicet de Somno, et Vigilia. Text. 20

QUÆSTIO I

Utrum ab æterno fuit mundus et motus

Plato *in Timæo et Critia.* Arist. 8. *Phys. c.* 18. *et* 1. *de cœlo, c.* 2. *et* 12. *Met. c.* 6. Averr. Proclus, Simpl. Avic. *hic.* D. Thom. *lect.* 1. *et* 2. *p. q.* 66. *art.* 2 *et* 2 *cont Gent. cap.* 38. Capreol. 2. *dist.* 1. *q.* 1. Hervæus *in tract. de æternitate mundi.* Rub. 8. *Phys. q.* 1. Conimbr. *in* 8. *Phys. q.* 3. Complut. *disp.* 29. *q.* 1. Aversa *tom.* 2. *Phil. q.* 31. §. 7. Rocc. 8. *Phys. q.* 1. *et* 2.

Arguitur primo quod non : quia sequeretur, quod infinita essent pertransita. Consequens est impossibile, ut patet 7. hujus, text.9. Consequentia probatur : quia infiniti dies fuissent præteriti. 1.

Secundo, sequeretur quod unum infinitum esset majus alio. Consequens est impossibile, ut patet 3. hujus, text. 61. Consequentia probatur, quia si infinitæ

fuissent revolutiones Lunæ, et infinitæ Solis, loquendo de revolutionibus, quas faciunt contra firmamentum motu proprio, et tamen revolutiones Lunæ fuissent multo plures, quam revolutiones Solis.

Tertio, sequeretur quod de facto esset multitudo actu infinita. Consequens est falsum, ut patet 3. hujus, text. 68. Consequentia probatur : quia infiniti homines præcessissent, quorum quilibet habuit animam, quæ est perpetua, et sic de facto esset multitudo ipsarum actu infinita.

Quarto, quia Aristoteles 1. et 2. Meteororum, videtur innuere, quod terra fuerat de novo habitata ; et 1. Politicæ, ubi imaginatur fuisse primam domum, quæ non possent esse, si mundus esset perpetuus.

Quinto, sequeretur quod esset aliquod infinitum compositum ex duobus infinitis præcise. Consequens est impossibile, ut patet 3. hujus, text. 68. imo quodlibet infinitum contineret infinities infinita. Consequentia probatur ; quia tempus æternum componeretur præcise ex tempore præterito, et futuro.

Sexto, quia magnitudo mundi est finita, et sic mundus est finitus secundum magnitudinem ; igitur est finitus secundum durationem. Consequentia tenet, quia ejus magnitudo non est aliud, quam duratio.

2. Oppositum arguitur per Aristotelem in principio hujus 8. text. 1. et inde, ubi ponit, quod semper fuit mundus et motus, nec motus incepit de novo, ita ut ante illum non fuerit alter motus.

Sensus quæstionis. Notandum, quod quæstio non intelligitur, utrum sit (a) aliquis unus motus perpetuus, sed utrum perpetuo fuerit motus ; et adhuc hoc non intelligitur continue, sed intercise, quemadmodum dicimus quod perpetua fuerat eclipsis, ex eo quod ante quamlibet eclipsim fuerat alia eclipsis ; et ita intelligitur in proposito, utrum ante omnem motum erat alius motus, vel mutatio.

Duratio est triplex. Secundo notandum, ut patet 4. hujus, qu. 18. quod triplex est duratio ; et patet magis expresse in libro de Consolatione. Quædam est temporalis, qua res exceditur in utroque termino, scilicet ante et post. Alia est perpetua, qua res durat per totum tempus quod fuit et erit. Et tertia est æterna, quæ est tota simul sine successione ; et istam durationem æternam non comprehendit faciliter nostra imaginatio, ex eo quod ipsa semper apprehendit cum motu.

Fides quid doceat de æternitate mundi. Tertio notandum, quod de quæstione ponit fides (b) nostra, quod mundus et motus inceperunt de novo, scilicet, quod Deus creavit mundum de novo ex nihilo. Secundo fuit alia opinio, quæ posuit, quod motor et mobile fuerunt perpetuo, sed tamen cum initio temporis motor incepit movere, et mobile moveri. Tertia opinio posuit quod motor et mobile inceperunt de novo ; et ista tertia est impossibilis tam loquendo secundum fidem, quam loquendo naturaliter, quia primus motor est æternus ; et cum hoc impossibile est aliquid ex se ipso incipere esse. Quarta est opinio (c) Aristotelis quod mundus est perpetuus, et etiam motus : et ista est probabilior, stando in principiis naturalibus, et pro qua adducuntur rationes, quæ sunt contra primam viam, supponendo quod primus motor est omnino immutabilis, ut patet in isto 8. text. 41. et 45. et 12. Metaph. text. 29. et inde, et per fidem nostram.

Prima ratio est : Vel Deus ab æterno potuit producere mundum, vel non : si 3
sic ; tunc vel ab æterno voluit, vel non : si voluit, et cum hoc potuit, sequitur quod ab æterno produxit, et per consequens non de novo. Si non voluit ab

æterno, et postea voluit quando produxit, sequitur quod Deus fuit mutatus de non velle ad velle, quod est contra suppositum. Si dicatur quod non potuit ab æterno producere, et postea potuit, erat igitur aliqua mutatio facta in Deo, vel in aliquo alio ; quia impossibile est esse mutationem de contradictorio in contradictorium sine aliqua mutatione facta ex parte rei , et quocumque dato, sequitur quod ante primum motum fuit alius motus prior, quod implicat contradictionem.

Secundo arguitur ; fides nostra ponit, quod Deus ab æterno voluit producere mundum, quia agens volens producere aliquid, et potens, non expectat nisi propter aliquam indispositionem agentis ex parte agentis vel passi, vel quia expectat donec pertranseat tempus, in quo vult illum effectum producere ; sed nullum istorum potest fieri, scilicet nec indispositio agentis vel passi, nec removere, nec adducere tempus sine motu ; igitur ante primum motum datum, erat alius motus.

Tertio, quia si mundus et motus incepissent de novo, tunc inciperent in aliquo *nunc* ; sed de ratione *nunc* est, quod sit continuativum temporis ; igitur ante illud *nunc* erat tempus, et per consequens motus ; igitur motus datus non erat primus.

4. Quarto, si dicatur quod illud *nunc* est initium temporis, sed non est finis alterius, quemadmodum punctus terminans lineam est initium lineæ, et non continuativum partium ejus, hoc non valet ; nec est simile de puncto, et linea, et de *nunc*, et tempore ; quia punctus est res permanens, sed *nunc* est quid successivum, quod non esset nisi alteri priori succederet.

Quinto, si motus inciperent de novo, tunc in instanti inceptionis est verum dicere, mundus et motus nunc sunt, et ante non fuerunt, sed *ante* est differentia temporis ; igitur ante illud *nunc* erat tempus, et per consequens motus ; igitur motus datus non erat primus.

Sexto, in illo *nunc*, in quo primo est motus, verum est dicere, quod Deus fuit antequam motus fuit ; sed *ante* significat tempus ; igitur tempus fuit antequam primus motus fuit. Et si dicatur, quod ista : *Deus fuit antequam primus motus fuit, vel est postquam primus motus fuit*, intelligitur de prioritate secundum naturam, et non de prioritate secundum tempus. Contra, quia aliter nunc est verum dicere, quod Deus fuit priusquam mundus, quam si mundus fuisset ab æterno ; sed dato quod mundus fuisset ab æterno, adhuc fuisset verum dicere, quod Deus fuisset priusquam mundus secundum naturam ; igitur nunc aliter est intelligendum de prioritate, quam tunc, et non aliter quam de prioritate temporis ; igitur Deus fuit prius tempore , et per consequens ante primum tempus erat aliud tempus prius.

Confirmatur, quia propter hoc, quod aliquid sit prius alio secundum naturam, non oportet quod ipsum sit, illo alio non existente, sed posito quod mundus inceperit de novo, et Deus sit æternus, tunc necesse est, quod Deus sit, mundo non existente ; igitur alio modo Deus prius est quam mundus, secundum naturam ; igitur est prius tempore. Et antecedens apparet : quia Sol est prior luce sua secundum naturam, et tamen ex hoc non sequitur, quod Sol est, sua luce non existente.

Septimo, si Deus produxit mundum de 5.
novo, aut ex aliquo, vel ex nihilo : si ex aliquo ; igitur illud prius mutabatur quam mundus moveretur, et per consequens ante primum motum erat mutatio prior. Si ex nihilo, hoc est impossibile, et improbatum primo hujus.

Notandum, quod istæ rationes (d) sunt probabiles, et evidentes satis, suppositis principiis naturalibus, nec aliquæ sunt ita probabiles ad partem oppositam : non tamen sunt demonstrativæ, et infirmiter concludunt contra fidem.

Igitur ad primam est unus modus respondendi, quod Deus ab æterno potuit, sed primo non voluit et postea voluit ; sed ex hoc non sequitur quod fuerit mutatio : verbi gratia, in simili, posito quod Socrates diligat omnem bonum hominem, et odiat omnem malum ; tunc Plato sit primo bonus, et postea malus, tunc sequitur quod Socrates primo diligit Platonem, et postea eum non diligit, et tamen ex hoc non sequitur quod Socrates sit mutatus. Sed ista responsio non valet in proposito, quia sequitur, Socrates primo diligit, et postea non diligit ; igitur Socrates est mutatus, vel Plato, vel aliquid aliud. Ita sequitur in proposito, si Deus primo non voluit, et postea voluit, sequitur quod sit mutatus, vel aliquid aliud est mutatum, et quocumque dato, sequitur quod primam mutationem præcessit alia mutatio.

6. Ideo aliter (e) respondetur, quod Deus ab æterno potuit, et voluit producere mundum, et hoc pro illa mensura, pro qua de facto produxit, sicut si ego haberem unam voluntatem continuam dehinc usque ad cras ad legendum cras ; ita similiter quodammodo est in proposito. Tunc ad illam, qua arguitur contra hoc, dico quod nulla causa est quærenda, quare pro tunc produxit, et non alias, nec indispositio agentis, vel passi, nec expectatio temporis, sed sola voluntas Dei, quæ est idem, quod ipse Deus.

Ad tertiam, si sic ; tunc mundus, et motus inceperunt in aliquo *nunc*. Concedo, sed dico quod illud *nunc* non erat continuativum temporis, sed initiativum, quemadmodum punctus terminans est initium lineæ, vel initiativus lineæ.

Ad quartam, quando objicitur (f) contra hoc, dico quod *nunc* non est res successiva, et quod alteri succedat ; sed dicitur disjunctive per alterum duorum, scilicet vel quia ipsum alteri succedit, aut quia alterum illi succedit ; modo in proposito verificatur pro secunda parte.

Ad quintam, concedo quod ante non fuit mundus, nec motus ; modo ista propositio est negativa, et ad negativam non sequitur affirmativa : verbi gratia, posito quod nullus homo esset, adhuc ista esset vera : *Homo non est*, et ideo ad illam nulla affirmativa sequitur. Similiter nec ad istam : *Ante mundus, et motus non fuerunt* ; *igitur ante fuit aliquid.*

Ad sextam, quæ est difficilis, dicunt aliqui, quod Deus fuit priusquam mundus, vel etiam ante mundum ; solum intelligitur de prioritate secundum naturam, et non de prioritate temporis ; sed oppositum istius probant satis duæ rationes sequentes :

Alii respondent sic, quod ista, *Deus fuit priusquam mundus,* est concedenda 7.
de prioritate æternitatis, et non de prioritate temporis, aut secundum naturam solum, sed hoc non valet, quia æternitas est tota simul, quæ est ipse Deus ; igitur in æternitate non est prius, nec posterius.

Ideo aliter respondetur, quod ille modus prioritatis forte non est bene explicabilis per voces jam compositas propter hoc, quod ea quæ concipimus secundum ordinem prioris et posterioris, nos concipimus cum motu, et considerando differentias temporis ; igitur ille modus non est aliter explicabilis, quam isto modo : Deus fuit antequam mundus fuit, id est, Deus fuit mundo non existente.(* Vide Scotum *in secundo, distinctione prima, quæstione tertia ad secundum principale.*)

* Vide censuram in libri principio.

Ad septimam, dico quod ex nihilo propter infinitatem suæ potentiæ. Et si quæratur, prout quærit Commentator in quo præcessit potentia ante creationem mundi et motus, dico quod sufficit solam potentiam activam præcessisse, nec requiritur potentia passiva, nisi in actionibus naturalibus, quæ fiunt a potentia finita.

Ad rationes principales. Ad primam, dico quod non sequitur, quod spatium infinitum sit pertransitum, et quod motus perpetuus fuit circularis; modo de spatio loquitur Aristoteles in isto 6.

8 Ad secundam, negatur consequentia; quia, ut probatum fuit tertio hujus, non sunt plures revolutiones Lunæ quam Solis, posito quod mundus fuit æternus.

Ad tertiam, de multitudine (g) infinita, dico quod ratio demonstrat, supposito quod quilibet homo habuisset animam sibi propriam perpetuam, ita ut plures homines non communicassent in eadem anima; dico tamen quod hoc non est probabile ex principiis naturalibus, imo vel quod anima corrumpitur ad corruptionem corporis, vel secundum Platonem quod esset unus certus numerus animarum, vel secundum Commentatorem quod esset una anima in omnibus hominibus.

Ad quartam, dico quod terra bene fuerat de novo habitata secundum partem, et non secundum totam.

Ad quintam, concedo, quod esset unum infinitum compositum ex duobus infinitis continuis præcise, tamen quodlibet illorum infinitorum, est infinities infinita æquivalenter, ut si sumatur dies hodierna, et dies septima præcedens illam, et sic in infinitum, et sic de aliis quibuslibet diebus.

Ad sextam de duratione dicetur postea.

ANNOTATIONES

(a) *Utrum sit aliquis unus motus.* Nota, quod Commentator contra Avicennam, et reliquos Arabes tenet, quod intentio Aristotelis non fuerit hîc disputare in genere, an ab æterno fuerit motus necne, sed in particulari, utrum motus cœlorum fuerint æterni: et ratio est, inquit, quia si solum in genere derminasset hîc motum semper fuisse, puta ante omnem motum fuisse motum, non satis probasset successionem motuum, quomodo scilicet connecteretur catena, ut semper unum motum alius antecederet, et alius subsequeretur, atque adeo mancus fuisset sermo Philosophi. Cæterum Arabes omnes, Themistius, Simplicius, D. Thomas, Scotus, et fere omnes consentiunt, quæstionem esse generalem; utrum scilicet semper fuerit futurusque sit motus. Tum, quia mos est Aristotelis ex universalibus ad particularia descendere; tum quia forma ipsa quæstionis non proponitur in particulari de motu cœli, sed in genere, utrum factus est aliquando motus, et corrumpitur, an semper fuit, et semper erit; tum quia media omnia, quibus utitur ad hanc quæstionem, procedunt de motu in genere; tum demum, quia text. 53. quæstionem disputat in particulari, utrum aliquid, puta primum mobile, ab æterno moveatur. 9.

(b) *Ponit fines nostra.* Nota ex D. Dionysio de mystica Theologia, quod ascendentibus nobis sermones contrahuntur, atque adeo quando Aristoteles ad æterna tractanda se transtulit, verus illi sermo in plurimis defuit; quia humiliter a scientiarum datore scientiam non postulavit, qui a sapientibus mundi abscondit, quæ parvulis, et humilibus revelat, et communicat, ut sic etiam D. Hieron. ejus superbiam notans exclamaret: *Aristoteles alias naturæ monstrum, perpauca de divinis, eaque erroribus plena cognovit.* Ideo pro veritate fidei, nota quod Deus est causa libera, ut producere, et non producere possit mundum, aliosque

effectus, qui in tempore produxit mundum, ita ut si ante, vel postea vellet producere juxta liberrimæ ejus voluntatis beneplacitum, potuisset: neque ex hoc audendum est dicere mutatum fuisse in voluntate; voluit enim ab æterno producere mundum in tempore, id est, ab æterno habuit velle, ut mundus in tempore produceretur, ut si modo vellem confiteri crastina die, et protenderem actum voluntatis usque cras, sine novo velle crastina die actu complerem, quod hodie volui. Simili modo imaginandum est in Deo, in quo unicum velle semper permanet, sine cujus novitate producit in tempore, quod ab æterno voluit.

10. *Creare de nihilo contingit tribus modis*

Nota tertio, quod quando dicimus Deum aliquid de novo producere, (quod est creare) ly *de* potest tripliciter sumi: Primo modo materialiter, ita ut nihil sit materia effectus producendi, quemadmodum dicimus, de ferro fit gladius. Secundo modo effective, ita ut nihil aliquid efficiat; et isti duo modi sunt impossibiles. Tertio modo, ut dicit ordinem, ita scilicet ut post nihil possit fieri aliquid, quemadmodum dicimus, de nocte fit dies, et hic modus est possibilis.

Nota quarto, quod tertius modus adhuc bifariam potest accipi: Primo, ut dicit ordinem durationis, id est, quod præcedat aliquod tempus, in quo nihil sit de effectu, et postea producatur. Secundo, ut dicit ordinem naturæ: et sic adhuc dupliciter, vel positive vel privative. Positive dicitur aliquid prius, cujus esse præcedit suum posterius, sicut animal in homine respectu rationalis; et ad propositum si nihil hoc modo præcessisset, essetque positive prius natura ante *esse* creaturæ reale, tunc formaliter conveniret creaturæ *non esse* ante *esse*, et per consequens nunquam conveniret *esse* secundo modo, scilicet privative, sicut privatio convenit materiæ. Non enim ex se sibi convenit, sed conveniret nisi a causa extrinseca, scilicet forma, impediatur: et sic in proposito nihil præcedit *esse* creaturæ, ita scilicet quod si a causa extrinseca, et libera, scilicet divina voluntate non daretur creaturæ *esse*, maneret nihil, quod *nihil* per nullam causam veniret; et hoc modo creatura est creata de nihilo.

Ex his sequitur primo, quod nulla ratio Aristotelis, aut alicujus Philosophi potest demonstrare mundum ab æterno fuisse; quia demonstratio demonstrat verum, et verum vero consonat, et non repugnat; ergo non potest dari demonstratio contra res fidei, nam rebus fidei falsum subesse nequit, cum verissimæ sint, et divina certitudine infallibiles. 11. *Aristoteles nec aliquis Phylosophorum demonstrare potest mundum fuisse ab æterno.*

Secundo, sequitur quod Deus potuit mundum de novo producere, quia Deus est causa libera; at causa libera nulla necessitate tenetur, ut possit non facere; ergo potuit non operari, atque adeo potuit mundus non fuisse ab æterno.

Tertio, sequitur quod Deus potest aliquid de nihilo producere, quia potest aliquid immediate causare, id est, nulla causa præsupposita cujuscumque generis causæ; igitur potest facere aliquid de nihilo. Antecedens probatur; Deus est primum efficiens; ergo si aliquid non potest facere immediate, neque etiam potest illud facere mediate. Probatur consequentia; Deus produxit, verbi gratia, *A* mediate, illud medium est quid productum; ergo fuit productum mediate, vel immediate: si immediate, habeo intentum: si mediate, rursus quæro de medio, ut prius; vel ergo deveniendum est ad aliquod immediate productum, vel dandus est processus in infinitum. Tunc ultra, ex hoc quod Deus producit aliquid immediate, illud tale non habet ex se formaliter esse necessarium; ergo habet *esse* post *non esse*. Probatur consequentia: quia quod formaliter habet *esse* necessarium, est sempiternum, et e contra 4. Metaph. text. 17. Si ergo id, quod immediate producitur a Deo, non habet formaliter esse necessarium, habet *esse* post *non esse*; ergo procedit de nihilo, atque adeo potest Deus aliquid de nihilo producere.

Quarto, sequitur quod Deus de facto aliquid creavit in tempore. Probatur; quia 12.

Deus causat contingenter ad extra ; ergo non necessario, ergo non ab æterno ; ergo in tempore. Probatur, quia quod contingenter causatur, non est, nec potest esse sempiternum ; quia si esset æternum, esset et necessarium, et per consequens non posset non esse, atque adeo non esset causatum contingenter.

Quinto, sequitur quod mundus, et tempus, et totum universum facta sunt in tempore ; hoc est de fide, et patet Genes. 1. *In principio creavit Deus cœlum, et terram.* Et ex his omnibus sequitur, quod quando dicimus mundum fuisse a Deo productum de novo, non est sic intelligendum, quod inter Deum, et mundum plures præcesserint dies, vel anni, vel quod Deus expectaret aliquam durationem, vel successionem, ut faceret mundum, quia in Deo nulla est successio ; sed est sic intelligendum, quod ante mundum præcessit infinita Dei æternitas taliter,quodetsi mundus creatus esset centum mille annis antequam fuit factus, adhuc fuisset factus in tempore, et præcessisset Dei æternitas.

13. *...losophi ...tiqui ...lta di- ...rerunt ...træ fi- ...conso-*

(c) *Quarta opinio est Aristotelis.*Nota,quod Philosophi antiqui quædam de hac re firmavere, quæ nostræ fidei minime adversa sunt. Primum est, quod aliquid ab æterno quidquid illud sit, præcessit : si enim aliquando nihil prorsus fuisset, impossibile postea aliquid staret ; quia nec se idem, neque nihil aliquid facere potest. Secundum dictum eorum et verum, est, causam efficientem ab æterno fuisse.Tertium,quod aliqua eorum,quæ facta sunt,in æternum sunt duratura , hoc ipsum et nos profitemur : mundus enim secundum principales partes duraturus est, videlicet secundum cœlos et elementa, quamvis sine motibus et generationibus ; et secundum homines etiam in fine sæculi per Dei potentiam resurrecturos, quos juxta eorum facta, sanctionesque divinas præmium, vel punitio in æternum expectat. Quartum dictum, quod mundus a Deo genitus factusque est, quamvis ab hac sententia aliqui Aristotelem excludant ; quia Aristoteles (aiunt) mundum non a Deo factum fuisse asseruit, quod falsissimus est error, sicuti etiam affirmare mundum ab æterno fuisse , quod affirmat, maleque probat Aristoteles in principio hujus libri. Radix autem tam intolerabilis erroris , ut alia præter Deum æterna firmassent, fuit hoc apud ipsos axioma commune : *Ex nihilo nihil fieri potest,* sed necessario aliqua præsupposita materia mundum creatum fuisse. Quare alii infinitum chaos, materiamque æternam, sicut Anaxagoras, ex qua mundus factus est, dicebant. Alii, ut Democritus , æternos atomos. Alii unum ; alii plura elementa ; alii litem,alii amicitiam ; quæ omnia ex falso principio false procedebant.

Nota secundo, quod primæ rationi pro sententia Aristotelis potest addi hoc membrum , nempe, aut potuit, sed noluit, et tunc fuisset invidus , quia non communicasset bonum quando potuit. Tertia etiam posset sic colorari : si mundus incepit,etiam tempus incepit ; sed tempus non potuit habere initium ; ergo neque mundus. Minor probatur, si tempus incepit ; ergo dabitur primum *nunc,* ante quod non fuit tempus ; tunc ultra, cuilibet *nunc* correspondet *mutatum esse* in motu, eo quod non datur tempus sine motu ; ergo illi primo *nunc* correspondet *mutatum esse* in motu ; sed ante quodlibet *mutatum esse* est motus ; ergo ante illud *mutatum esse* correspondens illi primo *nunc,* est motus ; ergo etiam et tempus, quia motus non est sine tempore ; ergo nunquam dabitur *nunc,* ante quod non fuisset tempus , atque ita tempus non habuit principium ; ergo neque mundus. His rationibus duæ aliæ addi possunt, et prima sit ista ; Causa in actu simul est cum effectu in actu, sed Deus ab æterno est causa in actu ; ergo debuit effectus, nempe mundus, ab æterno esse in actu. Major est notissima , et minor etiam negari non potest : si enim Deus non sit causa in actu ; ergo erat causa in potentia ; ergo reductus est in actu ab aliqua causa in actu , quia id quod est potentia tale, reducitur ad ac- 14.

tum ab eo, quod est actu tale, et tunc vel dabitur processus in infinitum, vel Deus erit mutabilis a potentia ad actum, et per consequens ab aliquo priori, quæ minime dicenda sunt ; ergo fatendum est mundum ab æterno fuisse, ut alia effugiamus incommoda. Secunda ratio est talis : Deus est exemplar omnium creaturarum ; ergo creaturæ sunt ab æterno. Probatur consequentia, relatio inter exempla et exemplatum est realis ; ergo inter extrema realia ; ergo realiter creaturæ sunt æternæ. Et confirmatur, nulla relatio est dabilis sine fundamento et termino, quia ab utroque dependet ; cum ergo ab æterno in Deo sit relatio realis exemplaris, quia de novo nihil potest Deus acquirere realiter, ne antea sit minus perfectus quam postea ; ergo etiam relatio exemplati est æterna, et etiam terminus ad quem relatio exemplaris Dei terminatur, est æternus, videlicet creaturæ ; ergo creaturæ sunt ab æterno.

15. (d) *Notandum quod istæ rationes sunt probabiles*, etc. Nota, quod has rationes et quascumque alias talia probantes tenemur solvere, eo quod probant id, quod falsum est, et contra fidem ; ut sic Lateranensi Concilio sub Leone X. obediamus præcipienti Christiano Philosopho, Ethnicorum Philosophorum rationibus contra fidem factis respondere, illisque satisfacere ; sic enim ait sacrum Concilium : *Insuper omnibus et singulis Philosophis in universitatibus studiorum generalium, et alibi publice legentibus districte præcipimus, ut cum Philosophorum principia, aut conclusiones, in quibus a recta fide deviare noscuntur, auditoribus suis legerint, aut explicaverint (quale hoc de immortalitate animæ, aut unitate, et mundi æternitate, et alia hujusmodi) teneantur eisdem veritatem religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, et persuadendo (pro posse) docere, ac omni studio hujusmodi Philosophorum argumenta (cum omnia solubilia existant) pro viribus excludere atque resolvere.* Hactenus Concilium.

(e) *Ideo aliter respondetur*. Nota, quod Deus potuit et voluit ab æterno mundum producere, sed non voluit producere ab æterno, sed in tempore : hæc enim duo stant simul, quod Deus aliquid producere possit de novo, et quod hoc ipsum, quod producit, sit ab æterno volitum ab eo, et non aliquo novo velle productum, quia in Deo unicum est æternum, et immutabile velle, ut, verbi gratia, si hodie volo aliquid pro cras, possum etiam cras eadem volitione id ipsum velle, ut exemplificat Scotus. Sic in Deo imaginandum est, quod scilicet ab æterno voluit : quidquid modo vult eodem velle permanente, quo æternaliter voluit in hoc, vel in illo tempore producere ; nec propter individiam hoc fecit, sed quia sic ipse voluit, cujus voluntas cum essentialiter bona sit, id quod vult, ordinatissime, et quando oportet vult, nec aliqua quærenda est ratio, quia ipsa est origo, et primus fons totius rationis. Vide Scotum in 2. d. 1. q. 2. ad quartum.

(f) *Ad quartam quando objicitur*. Nota, 16.
quod objectio est Commentatoris dicentis diversam esse rationem partium temporis, eo quod fluxæ sunt, et continuo cursus ditabentes ab ea, quæ est partium lineæ. Cæterum hæc coloratio, ut scite hic notat Scotus, potius est fucus ; nam fluxus partium solum facit, quod idem *nunc* non permaneat sicuti punctum lineæ ; sed tamen nihil vetat, quominus possit ita initium esse, ut non sit finis ; atque ita finis ut non sit initium, quandoque terminatio, finitioque in omnibus continuis ejusdem sit rationis, sive fluentia sint, seu permanentia.

Ad alias duas rationes:

Ad primam, dico quod Deus ab æterno est causa in actu, non tamen actu causans, sed potens causare : causa tamen activa etiam in creatis nulla sui mutatione reducitur ad actum causandi. Ratio est, quia motus, sive mutatio non est in agente, sed in patiente ; et sic Deus sine sui mutatione causat, et creavit. Vide Scotum in 2. dist. 1. q. 2. ad secundum.

Ad secundam, dico verum esse quod Deus 17
est exemplar, vel quod in Deo sunt exemplaria omnium rerum ab æterno ; quæ vel

sunt ideæ in mente divina, vel sunt quidditates omnium rerum in esse intelligibili, et possibili producto per actum intellectus divini. Intellectus enim divinus suo actu producit omnium quidditates in esse cognito ante actum voluntatis ; voluntas tamen divina libera ex his possibilibus eligit, quæ vult, et producit in *esse* reali in tempore. Unde quando voluntas divina creavit hominem, creavit illum ad exemplar, et ideam hominis in divino intellectu ; et quamvis in re, ad extra in *esse* reali oriatur relatio realis producti ad producentem, et exemplati ad exemplar in tempore, in Deo tamen nulla talis relatio oritur realis ad productum, et exemplatum , sicut neque scibilis ad scientiam est relatio realis, quamvis scientiæ ad scibile sit ; dicitur tamen Deus creator in tempore non relatione reali in ipso existente, sed in creatura, a qua denominatione extrinseca dicitur creator.

(g) *De multitudine infinita dico*. Nota, quod hæc responsio est D.Bonaventuræ in 2. dist. 1. quæst. 2. ubi dicit quod Aristoteles ponens mundum æternum ad evitandam infinitatem actualem, necesse est, aut ipsum ponere animæ irrationalis corruptionem, cum Alex. Aphrodisæo, aut unitatem animarum cum Averroe, aut circulationem, id est, transmigrationem cum Pythagora atque Platone , ita ut posita mundi æternitate hoc argumentum juxta placitum D.Bonaventuræ efficaciter infinitatem animarum concludat ; id quod etiam dicit hic Scotus. Sed quid ad hoc argumentum sit dicendum, vide ea, quæ notavimus super 2. sent. Scot. dist. 3. ad quintam rationem pro sent. Henrici de Gandavo.

QUÆSTIO II

Utrum mundus sit æternus, aut aliquis motus sit æternus, ut motus cœli

Albert. Magn. *tract.* 1. *cap.* 2. Suarez *tom.* 2. *Metaph. disp* 29. *sect.* 1. *num.* 7. Et auctores citati *quæst. præcedenti*, apud quorum aliquos disputatur etiam quæstio de possibili.

Arguitur quod non : quia Deus egit 1
mundum ; ergo mundus non est æternus. Consequentia tenet, quia agere mundum est ipsum producere de *non esse* ad *esse*. Et antecedens probatur per Commentatorem in lib. de Substantia Orbis, ubi dicit quod Deus non solum movet mundum totum, ut quidam dicunt, sed agit.

Secundo, per Aristotelem 12. Metaph. text. 38. ubi dicit, quod a Deo dependet cœlum, et tota natura. Nec valet, si dicatur cœlum dependere a Deo in genere finis, et non in genere efficientis ; quia dicunt ibidem Aristoteles et Commentator quod in abstractis a materia idem est causa secundum movens, secundum agens, et secundum finem, et agentem.

Tertio, omnis mutatio est de contrario in contrarium, vel de contradictorio in contradictorium , ut patet quinto hujus, text. 9. et 46. sed nulla talis est perpetua, ut patet in isto octavo.

Quarto, si aliquis motus esset æternus, maxime esset ille, qui est de eodem in idem ; sed hoc non est, quia talis motus esset frustra, quia frustra movetur aliquid ad id, quod jam habet ; et ideo dicitur 6. hujus, text. 44. quod impossibile est aliquid, quod movetur, dum movetur, esse in illo, in quod movetur.

Quinto, impossibile est illud fieri,quod impossibile est factum esse ; sed impossibile est motum perpetuum a parte post factum esse ; igitur impossibile est ta-

lem motum fieri ; igitur nullus est motus perpetuus a parte post ; igitur nec a parte ante.

2. Sexto, nullus motus est perpetuus, quia nec revolutio hesterna, nec hodierna, nec aliquis alius motus ; igitur nullus motus est perpetuus.

Septimo, quia videmus quod minor mundus, ut animal, movetur postquam quievit, et hoc ex se ipso ; ergo, etc.

Octavo, gravia et levia, quia a sua natura intrinseca ; igitur possibile est, quod ita fuit de majori mundo, quod moveatur post quietem, et per consequens motus ejus non est perpetuus.

Nono, omnium natura constantium positus est terminus augmentationis, et augmentati ; sed motus est unum natura constantium ; igitur motus est terminus, et per consequens non perpetuus.

Decimo, nulla est quies perpetua ; igitur nec motus. Consequentia tenet, quia motus, et quies opponuntur ad invicem ; igitur quot modis, scilicet perpetuo, aut corruptibiliter habet fieri unum, tot etiam modis habet fieri reliquum.

Undecimo, vel motus perpetuus esset naturalis, vel violentus ; non naturalis, quia talis est velocior in fine, quam in principio, ut patet 2. Cœli, text. 35. nec violentus, quia nullum violentum est perpetuum, ut patet 2. Cœli, text. 15.

3. Ultimo, si aliquis motus esset perpetuus, maxime esset circularis ; sed nullus motus circularis est hujusmodi ; ergo, etc. Minor probatur ; quia motus circularis se habet ad motum rectum, quemadmodum linea circularis ad lineam rectam ; sed nulla linea circularis est in infinitum excedens lineam rectam ; igitur nullus est motus circularis, qui in infinitum excedat motum rectum. Oppositum arguitur per Aristotelem in 8. hujus, text. 2.

Lumin naturali ostendi non pote motum i cepisse vel non i cepisse novo.

Notandum sicut in præcedenti quæstione, quod fides (a) contradicit Aristoteli in proposito ; et dico notabiliter *fides*, quia stando in lumine naturali non potest probari, quod quilibet motus inceperit de novo, ut patebit solvendo rationes ante oppositum ; nec etiam rationes probantes motum esse perpetuum, sunt demonstrativæ, licet sint multum probabiles.

Aliquis motus perpetu secundu Aristotel

Tunc secundum Aristotelem prima conclusio est ista : Aliquis motus est perpetuus. Probatur sic ; quia dato primo motu, vel ejus motor, et mobile fuerunt ab æterno, vel alterum incepit de novo : si alterum incepit de novo, et non nisi per mutationem ; igitur ante primum motum datum erat alia mutatio prior, quod est impossibile, si motor et mobile fuerunt ab æterno ; sed mobile quiescebat, et postea movebatur, tunc erat aliqua causa illius quietis, quam oportuit removere prius, quam mobile moveretur, et hoc non potuit fieri sine motu ; igitur ante primum motum datum, erat alius motus prior, quod est impossibile.

Secundo, impossibile est quod aliquid 4.
se habeat primo uno modo, et postea aliter, sine aliqua mutatione ; igitur ante primum motum datum, erat alius motus prior, secundum quem motor se habet aliter, quam prius. Major patet per *quid nominis* mutationis, et minor est nota, quia prius est motor non movens, et postea motor movens.

Tertio, quia rationabile videtur, quod semper Deus sit in perfectissimo statu ; sed status est perfectior dominari aliis, scilicet toti mundo, quam esse solum ; igitur videtur, quod semper Deus dominabatur aliis, quod non esset, nisi alia semper fuissent.

Quarto, si motus et mundus inceperunt de novo, vel in tempore, vel in

instanti, vel in aliqua alia mensura; sed nullo modo, quia tam tempus, quam instans, et quælibet alia mensura incepit cum mundo.

Quinto, omnia duo agentia sunt ad invicem subordinata, sic quod unum est sub alio, vel ambo sub tertio; igitur est aliquid agens primum immutabile, et æternum, a quo omnia alia dependent; sed ab illo agente immutabili non potest dependere actio nova, nisi mediante motu æterno; igitur aliquis est motus perpetuus.

Verum est tamen, quod istæ rationes in lumine naturali sunt valde probabiles, attamen non sunt demonstrativæ, et sunt contra fidem. Ideo ad primam, dico quod mobile incepit de novo, sed motor fuit æternus. Et quando dicitur, non incepit sine mutatione; dico quod imo, nec est aliqua causa inceptionis mundi, et motus, nisi voluntas divina, quæ est ipsemet Deus. Unde Deus creavit mundum sine mutatione. Item, Deus potuit creare mundum, et ipsum non movere, postea movere nulla mutatione præcedente illum motum.

5. Ad secundam, dico quod primus motor non se habuit aliter prius et posterius, imo eodem modo, nec oportet esse aliam mutationem ab illa, qua tunc movit.

Ad tertiam, dico quod ante creationem mundi omnia erant in potestate Dei, sicut postea; et ideo status erat tunc æque perfectus sicut nunc.

Ad quartam, dico quod non oportet, quod in tempore, vel in instanti, nisi ad istum sensum, quod mundus nunc est, et prius non fuit, alio tamen existente, scilicet Deo. Vel potest concedi, quod in instanti initiativo temporis fiebat mundus.

Ad quintam, negatur quod a motore immobili, non possit fieri actio nova nisi mediante motu; et de hoc fiet quæstio specialis.

Motus cœli secundum Aristotelem est perpetuus.

Secunda conclusio Aristotelis est ista: Motus cœli est perpetuus. Probatur, quia cœlum est perpetuum; igitur et motus ejus. Antecedens supponitur ex 1. Cœli. Et consequentia probatur, quia nulla videtur causa, quare primo quiesceret, et postea moveretur; nam dicit Commentator quod si ita esset, jam videretur quod cœlum dependeret ab entibus alterius mundi, quæ essent sibi causa quandoque motus, et quandoque quietis.

Secundo, quia motor cœli est perpetuus, et immutabilis; igitur et ejus motus est perpetuus. Consequentia tenet, quia ex quo ejus motor est immutabilis, si una vice movet, semper movet; et antecedens apparet 7. hujus, text. 6. et inde, et 8. text. 40. et inde.

Tertio, quia perpetuo fiunt generationes, et corruptiones in istis inferioribus; igitur motus cœli est perpetuus. Antecedens apparet, secundo de Generatione, text. 58. et inde. Consequentia 6. probatur; quia motus cœli est causa hujusmodi generationis et corruptionis, cujus signum, quia approximante Sole fiunt generationes, et ipso recedente fiunt corruptiones; modo si effectus est perpetuus, oportet, quod causa agens, et conservans sit perpetua.

Quarto, quia motus cœli est circularis naturaliter; igitur est perpetuus. Antecedens apparet 1. Cœli, text. 8. Et dico naturaliter circularis; quia si sit circularis violenter, consequentia non valet, ut de rota fabri. Consequentia probatur; quia ex quo in circulo nullus est punctus terminans, et super ipsum fit motus naturalis, sequitur quod super quemcumque punctum movebitur infinities revolvendo.

Ad istas rationes. Ad primam, negatur

antecedens, et cum hoc consequentia. Unde Deus per libertatem suæ voluntatis creavit cœlum, et potuisset ipsum conservasse quiescens, et postea movere, sine hoc quod fieret alia mutatio ab illa, qua tunc moveret ; nec ex hoc sequitur, quod cœlum ex hoc dependeat ab entibus alterius mundi , sed a Deo præcise.

Ad secundam, conceditur antecedens, et negatur consequentia. Ad probationem, dico quod motor immobilis potest movere postquam non movit, nulla facta mutatione alia in motore, vel etiam in mobili, præter illam qua tunc movet.

7. Ad tertiam, negatur antecedens.

Ad quartam, concedo antecedens, et negatur consequentia. Ad probationem, dico quod licet posset ita esse, quantum est ex parte magnitudinis, super quam fit motus, tamen firmiter credimus, quod non sit ita ; imo Deus creavit de novo mobile, et motum , et illud mobile erit perpetuum a parte post, tamen non perpetuo movebitur.

Agere bifariam sumi potest.

Ad rationes principales diceret Aristoteles : Ad primam, *Deus*, etc. dico quod duplex est *agere*, sive dupliciter accipitur *agere* : Uno modo specialiter, ut est idem, quod producere de *non esse* ad *esse*, et sic Deus non agit mundum. Alio modo magis generaliter, ut est idem quod producere, id est, conservare , et sic Deus agit mundum, id est conservat ; et hoc intendunt auctoritates Aristotelis.

Ad secundam consimiliter.

Ad tertiam, concedo quod omnis mutatio secundum se totum, vel secundum partem sui, est de contradictorio in contradictorium : verbi gratia, motus cœli, quatenus est de Oriente in Occidentem, est de Oriente non in Orientem, sed inquantum est de Occidente in Orientem, et e contra ; et ab istis duobus componitur unus motus,qui est ab eodem in idem.

Ad quartam, concedo antecedens. Ad 8.
improbationem, negatur ; quia aliquod est mobile, quod finaliter movetur ad acquirendum terminum, et illud si perpetuo moveatur, movetur frustra. Aliud movetur finaliter propter motum, ita ut ejus ultima perfectio consistat in movendo , et tale non movetur frustra, si moveatur perpetuo.

Ad quartam, dicunt aliqui, quod hoc est verum in permanentibus, sed non in successivis ; dico tamen, quod motus cœli non est quid successivum, sed est cœlum continue motum , et ideo negatur minor.

Ad sextam, dico quod inductio est insufficiens quia si idem demonstraretur compositum ex omnibus revolutionibus factis, et faciendis toto tempore æterno, verum est quod iste motus esset perpetuus.

Ad septimam, dicit Aristoteles quod non est simile ; quia nunquam movetur animal, nisi præcedente alio motu, scilicet sensus ab objecto phantasiæ, vel imaginationis, et cum hoc motu nervorum, musculorum, et juncturarum.

Eodem modo est de elementis, vel inanimatis, quia nunquam moventur sursum, vel deorsum, nisi præcedente alio motu, quia hujusmodi moventur a removente prohibens, vel a generante, quorum neutrum potest movere sine motu ; sed sic non esset de mundo, si inciperet moveri, quia talem motum non præcederet aliquis alius, ideo non est simile.

Ad nonam, hoc intelligitur de termino magnitudinis, ut ibidem exprimitur, et non de termino motus, aut durationis.

Ad decimam, negatur consequentia, nec est simile, ut patuit in isto 8.

Ad undecimam, dico quod naturaliter. Ad improbationem, tunc esset velocior in fine, dico quod non sequitur, nisi de motibus gravium, et levium simplicium.

Ad ultimam, dico quod non oportet nisi quantum ad comparabilitatem, ut patuit 7. hujus, propter hoc quod super eamdem lineam circularem infinita potest fieri revolutio.

ANNOTATIONES

9. *ristotelis nens de undi æternitate xplicatur*

(a) *Fides contradicit Aristoteli in proposito.* Nota, quod aliqui dixerunt, quod Aristotelis intentio non fuit mundum, vel motum fuisse ab æterno, eo quod dixit lib. 1. Topicorum, hoc esse problema neutrum, de quibus rationes non habemus, nempe : Utrum mundus fuerit ab æterno, quod non dixisset, si opinio ejus fuisset, quod mundus fuisset ab æterno ; neque adduxit hoc in loco ad probandum mundi æternitatem rationes demonstrativas simpliciter, sed secundum *quid*, ad contradicendum antiquis docentibus inchoationem mundi modis impossibilibus. Ita sentire videtur S. Thomas 1. part. quæst. 46 art. 1. ubi etiam insinuat, neque eumdem Aristotelem existimasse illas esse demonstrationes, etsi 2. contra Gent. cap. 81. dicat eum expresse posuisse mundi æternitatem. At vero Albertus Magnus 8. Physic. tract. 1. cap. 4. ait Aristotelem in libro suo de natura Deorum, qui aliter inscribitur de Substantiis separatis, asseruisse mundum a Deo opifice fuisse creatum ; at forsan intellexit creatum ab æterno in hoc sensu, quod habet causam, ut creatio non dicat inceptionem novam, sed emanationem, et conservationem, quemadmodum ait et Avicenna in sua Metaph. et quod mundum Aristoteles æternum posuerit. Ex hoc patet, quod non reprobat Democriti opinionem dicentis, mundum esse perpetuum, alios vero reprobat, et rationes eorum solvit, et vilipendit, dicendo : *Contraria autem his non est difficile solvere* ; et postea utitur sempiternitate motus tanquam probata ad probandum sempiternitatem primi motoris.

Aliter autem dicunt alii, scilicet duplicem esse factionem ; unam naturalem et Physicam, quæ fit præsupposito aliquo subjecto. Alteram vero simplicem, quæ creatio, vel simplex emanatio appellatur, per quam aliquid procedit de *non esse* ad *esse* nullo subjecto præsupposito. Unde si fiat sermo de factione naturali et Physica, motus non est factus, nec cœlum, nec materia, quamvis omnia alia sint facta a Deo ; Theologice et supernaturaliter loquendo, Aristoteles itaque ut Philosophus naturalis debito modo est locutus, ponendo motus et mundi æternitatem. Cæterum hæc responsio mihi nunquam satisfecit, eo quod ponat veritatem contrariam veritati. Ideo alii dicunt, primo, quod de mente Philosophi et sui Commentatoris fuit ponere multa entia esse necessaria, et coæterna Deo, quamvis non dixerit ea esse omnino improducta. Philosophus enim 5. Metaph. dicit quædam necessaria habere causam. Et Commentator in lib. de Substantia orbis expresse determinat, cœlum et Intelligentias, (quas dicit esse æternas) productas. Secundo dicunt, quod de intentione Philosophi et sui Commentatoris fuit negare omnino creationem esse possibilem, vel aliquid posse fieri ex nihilo ; et hoc patet primo per Philosophum 1. hujus, text. 34. et per Commentatorem in multis locis irridentem eos, qui dicunt aliquid creari, vel fieri ex nihilo. Tertio, dicunt quod secundum Philosophum nulla substantia de se possibilis esse, potest ab alio perpetuari, sicut patet ex primo de Cœlo, text. 20. et 12. Metaph. text. 41. et ideo secundum eum nihil non productum ab æterno, potest perpetuo manere per aliquam potentiam. Postremo dicunt, quod secundum Aristotelem omne possibile quandoque esse, et quandoque non esse, habet materiam, et habet contraria in se, sicut patet primo de Generatione.

Sed quidquid senserit Aristoteles (cum 11.

Deus non fuerit, ut ait Albertus loco supra relato, cap. 14.) errare potuit, et de facto erravit. Unde, dico primo, quod opinio Aristotelis, et sui Commentatoris de æternitate motus vel mundi, est erronea, falsa, et hæretica ; quia, ut jam dictum est, ita est in rei veritate, quod nihil aliud a Deo est æternum, veritas autem non contradicit veritati, quia una est veritas ; ergo nullo modo est verum, quod mundus, vel motus, vel aliquid aliud a Deo, sit æternum. Et confirmatur per articulum Parisiensem, quo dicitur : *Quod mundus est æternus, quantum ad omnes species in eo contentas, et quod tempus est æternum, et motus, et materia, quia est a potentia Dei infinita, et quod impossibile est esse innovationem in effectu sine innovatione in causa ; error.* Item, est alius articulus : *Quod cœlum nunquam quiescet, quia generatio inferiorum, quæ est finis motus cœli, non desinet, eo quod cœlum suum esse habet a motore suo, et hic conservat cœlum per motum suum. Unde si cessaret a motu, cessaret et ab* esse ; *error.* Et huic concordat alter articulus quo dicitur: *Quod Theologi dicentes, quod cœlum quandoque quiescet, arguunt ex falsa suppositione, et quod dicere cœlum esse et non moveri, est dicere contradictoria ; error.* Dico secundo, quod Philosophus non solum ut Theologus, sed etiam in quantum Naturalis male locutus est ; nec opinio ejus est cum fide defensibilis, imo corrigenda est sua opinio, et suæ rationes solvendæ, ut patet per Concilium Lateranense superius relatum, et per articulos Parisienses, quorum unus est : *Quod Philosophus naturalis debeat simpliciter negare æternitatem mundi, quia innititur causis supernaturalibus ; error.* Secundus, *Quod impossibile est solvere rationes Philosophi de æternitate mundi, nisi dicamus, quod voluntas primi implicat impossibilia ; error.* Tertius : *Quod ratio Philosophi demonstrans motum cœli esse æternum, non est sophistica ; error.* Rationes autem Philosophi sufficienter solvit hic Scotus.

QUÆSTIO III

Utrum a motore æterno, et immutabili possit provenire actio nova

Aristot. *hic text.* 9. Averroes *ibid. comm.* 9. Albert. *tract.* 1. *cap.* 3. Alensis 1. *part. quæst.* 4. *membr.* 1. D Bonavent. 1. *disp. qu.* 45. *art.* 2. D. Thom. *lect.* 9. *et* 1. *part. quæst.* 19. *art.* 7. Cajetan. *ibid. art.* 2. *Gregor.* 1. *disp.* 45. Altissiodor. 1. *part. cap.* 15. Ferrar. 1. *contra Gentes.* Her. *quodlib.* 1. *quæst.* 1. Suarez *disp.* 3. *Metaph. sect.* 9. Smis. *de Deo uno tract.* 2. *disput.* 3. *quæst.* 2. *num.* 45. Roccus *quæst.* 3. *in* 8. *Physic.* Vide Averroem *in Destructione dest.* Alexandrum *in lib. de fato ad Antoninum, et Severum Imperatores.*

Arguitur quod sic ; quia motor æternus et immutabilis est liberæ voluntatis ; igitur potest producere effectum novum, sicut placet sibi. 1.

Secundo, quia motor æternus, et immobilis potest producere effectum æternum ; igitur et novum. Consequentia tenet per locum a majori, quia majus videtur, quod possit producere effectum æternum, quam novum, et tamen æternum producit ; igitur et novum. Antecedens patet, quia producit motum cœli, qui est æternus.

Tertio, motor æternus et immutabilis, mediante causa secunda, potest effectum novum producere ; igitur et se solo. Consequentia tenet per auctorem de Causis ; et sequitur per Theologos, qui dicunt quod causa prima potest suspendere omnem activitatem causæ secundæ.

Quarto, quia revolutio hodierna est effectus novus, et tamen immediate producitur a motore æterno, et immutabili ; igitur a motore æterno, et immutabili potest provenire actio nova.

Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 8. text. 9. et ponit hoc Commentator comm. 9. et in 12. Metaph. 5. quod a motore æterno, et immutabili non potest provenire nova actio, nisi mediante

Divisio quæstionis. motu æterno. In quæstione primo videndum est, qualiter ab uno motore immobili potest provenire novus effectus. Secundo, qualiter a diversis motoribus immutabilibus possunt provenire novi effectus. Et tertio, qualiter sit dicendum secundum veritatem, circumscripta ratione naturali.

2. *Agens aliud universale, aliud particulare.* Quantum ad primum, notandum quod quoddam est agens universale, quod scilicet agit in diversis temporibus, et in eodem tempore effectus diversos in locis diversis ; aliud est particulare, quod est determinativum agentis universalis ad hunc effectum, vel illum immediate.

Secundo notandum, quod Aristoteles ponit primum motorem, et Intelligentias esse agentia universalia, æterna et immutabilia ; et de agentibus universalibus prædictæ duæ conditiones sunt supponendæ, scilicet *æternum*, et *immutabile* ; et hoc est verum de primo motore, sed non de Intelligentiis, licet hoc Aristoteles crediderit, quia secundum veritatem sunt mutabiles.

Effectus, et actio essentialis, et accidentali Tertio notandum, quod actio, vel effectus novus potest esse substantialis, vel accidentalis. Item, potest esse novus secundum numerum tantum, vel secundum speciem, ita ut nunquam præcesserit effectus consimilis in specie specialissima.

Motor æternus et immutabilis non potest movere nisi motu circulari. Tunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio est : Motor æternus, et immutabilis non potest movere immediate nisi motu circulari. Probatur, quia motor æternus, et immutabilis movet infatigabiliter et sine pœna, propter hoc, quia movet sine resistentia, et quilibet alter motus a motu circulari est cum resistentia ; ergo hujusmodi motor æternus, et immutabilis non potest movere alio motu quam circulari, et hoc immediate. Et probatur antecedens, quia si moveret cum resistentia jam moveret per conatum, et cum fatigatione, et per consequens mutaretur ; quod est contra suppositum, quia supponebatur, quod esset immutabilis.

Secundo, quia talis motor est æternus ; igitur movet motu æterno ; sed nullus alius motus a motu circulari potest esse perpetuus ; igitur talis motor non movet immediate nisi motu circulari : et prima consequentia tenet, quia ex quo est immutabilis, semper eodem modo se habet respectu sui mobilis, sicut prius. 3.

Secunda conclusio : Mobile immediatum illi motori debet esse impassibile, et non motum nisi circulariter. Probatur, quia tale mobile est æternum, cum moveatur motu æterno ; igitur est inalterabile, ingenerabile, et incorruptibile. Sed quod non moveatur motu recto, patet, quia est corpus simplex secundum naturam, ut patet primo Cœli, text. 3. *Mobile immediatum primo motori, est impassibile et æternum.*

Ex isto sequitur, quod motor æternus, et immutabilis non movet nisi unico motu uniformi, et æterno immediate. Probatur, quia ex quo motor est immutabilis, et mobile impassibile, et cum motor moveat una vice, sequitur quod semper eodem modo movebit.

Tertia conclusio : Si mobile immediatum motori immobili sit uniforme in suis partibus, tunc ab ipso motore immobili nunquam proveniet actio nova. Probatur, quia si cœlum esset uniforme in suis partibus quemadmodum nos imaginamur de nova sphæra, tunc nunquam aliter respiceret inferiora una vice quam alia, nisi diceretur, quod ista inferiora moverentur aliter respectu cœli ; sed hoc esset impossibile, quia adhuc oporteret quod iste motus proveniret a primo. *Si mobile immediatum motori immobili sit uniforme, a motore non proveniet actio nova, secus est si mobile sit difforme.*

Quarta conclusio : Si mobile motoris immobilis sit difforme in suis partibus, tunc ab ipso motore immobili bene potest provenire actio nova. Probatur, quia licet uniformiter moveat unum mobile, ta- 4.

men illud mobile aliter respicit ista inferiora una vice quam alia. Et hoc propter diversitatem partium mobilis, sicut patet de 8. sphæra, cujus nunc aliqua stella respicit unam partem terræ, postea pars non stellata, deinde alia stella, et sic consequenter; et sic patet ex duabus primis conclusionibus, quod a motore immobili non potest provenire actio nova immediata, sed bene potest provenire novus effectus a motore immobili mediante motu æterno per quartam conclusionem, et hoc propter difformitatem partium mobilis; et hoc de primo.

Effectus novus secundum speciem quomodo esse possit posita mundi æternitate.

Quantum ad secundum, prima conclusio est ista. A diversis motoribus immutabilibus et ex diversis motibus regularibus potest provenire novitas. Probatur, quia aliter non posset assignari unde provenirent retrogradationes, stationes et directiones planetarum, et propter istam causam Sol movetur velocius, quando est in æquinoctiali, quam quando est in Tropicis; et causa hujusmodi irregularitatis potest esse propter diversitatem partium mobilis, et propter diversitatem velocitatis unius mobilis, vel alterius.

5. Secunda conclusio: Si motus cœli sint ad invicem comparabiles, nunquam est aliqua dispositio in cœlo, vel aspectus, vel conjunctio, aut aliquid hujusmodi, quin alias infinities fuerit dispositio consimilis, supposito quod mundus fuerat æternus. Probatur, quia si nunquam fuerat dispositio consimilis, aut non infinities, sequeretur quod illi motus non sunt ad invicem comparabiles, ita ut ista ad invicem convertantur. Ex isto sequitur, quod cum omnia ista inferiora dependeant a superioribus, quod nunquam est aliquis effectus in istis inferioribus, quin infinities fuerit effectus sibi consimilis secundum speciem, et sic supposita comparabilitate motuum cœlestium, non potest esse, naturaliter loquendo, aliquis effectus novus secundum speciem.

Tertia conclusio: Si motus cœlorum sint ad invicem incommensurabiles, tunc in quolibet instanti cœlum est in tali dispositione, quod nunquam ante fuerat in dispositione sibi consimili, nec in posterum erit, quia da quod sit, sequitur quod omnes illi motus sunt ad invicem commensurabiles, quod est oppositum positi. Ex quo patet, quod hoc supposito, motus cœli sint incommensurabiles, quod semper ista inferiora sint in tali dispositione quod nunquam ante fuerant in dispositione consimili, nec unquam postea erunt, et ideo possibile est, quod fiat aliquis effectus novus secundum speciem, cujus nunquam similis præcessit. Et si quæratur, an motus cœlorum sint ad invicem commensurabiles, vel non, respondetur, quod hoc non potest sciri per aliquam experientiam; nam in infinitum modica pars, ut millesima unius partis mensurabilis potest reddere duas quantitates commensurabiles, vel incommensurabiles, et sic patet qualiter a motore immobili possunt provenire diversi effectus: mediante motu æterno, propter difformitatem mobilis quantum ad suas partes.

Motus cœlorum an sint ad invicem commensurabiles.

Secundo, propter diversitatem velocitatum diversorum mobilium, et propter irregularitatem, et propter incommensurabilitatem. Sed dubitatur, an motor immutabilis potest nunc incipere movere aliquod mobile æternum, quod nunquam actu movit, et si sic, videtur quod a motore immobili proveniat actio nova immediate. Respondetur primo, quod hoc non est possibile immediate, quia vel ille motor immobilis moveret naturaliter, vel violenter; non naturaliter, quia cum prius non movebat, oportet quod aut potentia sit augmentata, vel resistentia diminuta, vel saltem quod motor, et mobile sint ad invicem appli- 6.

cata ; sed nullum istorum potest fieri sine motu primo ; igitur impossibile est, quod incipiat primo movere, alio motu non præcedente ; si voluntarie, non apparet ratio quare nunc debet movere, et prius non , imo si nunc vult movere, sequitur quod prius volebat movere, et per consequens nunc non primo incipit movere.

Secundo, dico quod possibile est ad imaginationem, quod aliquod mobile æternum incipiat moveri, postquam non movebatur , et hoc mediante motu æterno. Probatur, supposito quod motus cœli sint incommensurabiles ad invicem ; tunc posito quod esset una rota perpetua, cui motor esset applicatus, non potens igitur ipsam movere propter impedimentum, tunc ex incommensurabilitate motuum cœlestium. potest provenire quod aliqua sphæra, vel aliqua conjunctio esset propinquior illi rotæ, quam unquam fuerat aliqua alia toto tempore æterno, et ex approximatione posset contingere, quod impedimentum removeretur, et moveretur rota ; verum est tamen sicut dictum est, quod hoc est impossibile, nisi motu æterno præcedente, et ista sunt dicta asserendo præcise secundum rationem naturalem ; et hæc de secundo.

7. *A motore immobili immediate provenire potest actio nova secundum finem.*

Quantum ad tertium, dico quod secundum fidem et veritatem habemus concedere, quod a motore immobili, scilicet ipso Deo, potest provenire actio nova immediate, imo de facto provenit ab ipso totus mundus noviter et hoc persuadetur ex hoc, quod Deus est infinitæ virtutis. Secundo, ex hoc quod Deus est æternus , quia licet ab ipso proveniat actio nova, non propter hoc sequitur quod ipse mutetur, sed omnis mutatio est in rebus mutabilibus, quæ ab ipso proveniunt.

Tertio, quia, ut patuit in secunda parte, imaginabile est, quod rota quieverit tempore æterno, et incipiat moveri de novo mediante motu æterno ; igitur multo magis videtur, quod Deus se solo possit ipsam incipere movere, vel saltem non apparet aliqua repugnantia, ex quo Deus est infinitus.

Ad rationes. Ad primam diceret Aristoteles quod motor immobilis non est liberæ voluntatis libertate contingentiæ, sed libertate complacentiæ , et illa est libertas necessitatis.

Ad secundam, negaret consequentiam ; quia ex productione novi effectus videtur sequi ipsum esse mutabile, et non ex productione æterni, capiendo productionem large pro conservatione.

Ad tertiam, negaret consequentiam : unde non oportet, quod si prima causa agat aliquid mediante secunda, quod se sola possit hoc facere.

Ad quartam, diceret quod revolutio hodierna non est aliud, quam cœlum hodie revolutum, et dato quod esset aliud, tunc diceret, quod est effectus partialis continuatus toti motui æterno , et ideo non diceretur effectus novus, sed antiquus.

QUÆSTIO IV

Utrum semper moveamur

Arist. *hoc*. 8. *Phys*. c 3. *text*. 21. Averr. *com*. 21. D. Thom. *lect*. 5. Simpl. *in* 8. *Phys*. *com*. 20. Parm. et Meliss. apud Simpl. *hic*. Item Heracl. et Alex. apud eumdem *comm*. 22. Alb. *tract*. 2. *cap*. 1. Ægid. Romanus *dub*. 1. *in locum Philos*, *cit*. et *seqq*. Conimbric. et Ruvius *in expos*. *cap*. 3. Rocc. *in Paraphrasi summa* 2. *cap*. 1.

Arguitur quod sic, quia motus est in rebus mutabilibus, sicut vita in rebus animatis, ut ponit Aristoteles in principio hujus 8. text. 1. sed nullum animatum potest esse sine vita ; igitur nullum mobile potest esse sine motu , et per consequens omne mobile movetur. 1.

Secundo, si aliquod mobile quiesceret, hoc esset pro tanto, quod esset in suo loco naturali; sed propter hoc non, quia cœlum est in suo loco naturali, et tamen movetur, etiam ignis in sua sphæra movetur, ut patet 1. Meteororum.

Tertio, quia semper centrum gravitatis debet esse medium mundi; igitur semper terra movetur, et per consequens omnia alia, quia de terra minus videtur. Consequentia probatur: quia per calefactionem a Sole continue aliquæ partes levefiunt, et per consequens continue variatur centrum gravitatis.

Quarto, ignis movetur in sua sphæra raptus impetu cœli, aer movetur per ventum, aqua per fluxum; igitur a simili terra movetur; igitur cum cœlum moveatur, sequitur quod omnia moveantur.

Quinto, dato quod non omnia moveantur, attamen hoc per nullum sensum, aut experientiam potest deprehendi propter hoc, quod multi sunt motus insensibiles, propter tarditatem et parvitatem; igitur ad minus non est evidens quin omnia moveantur.

Sexto, arguitur quod omnia specialiter alterantur, quia cœlum continue influit in ista inferiora; et hoc aliter, et aliter propter varietatem aspectuum cœli; igitur ista inferiora continue alterantur, quia cœlum est causa alterationis istorum inferiorum.

Septimo, quodlibet istorum inferiorum, aut est mixtum, vel simplex elementum: si mixtum, tunc continue alteratur propter contrarietatem, quam includit; si simplex, hoc est falsum, quia nullum est elementum pure simplex, quin sit alteratum propter continens propinquum, aut remotum.

2. Octavo, quia cœlum continue alteratur secundum lumen; igitur et ista inferiora continue alterantur. Antecedens patet, propter varietatem aspectuum partium cœli, quia una pars cœli nunc est intensius illuminata, et deinde remissius, et sic consequenter. Et tenet consequentia; quia alteratio in causa, ponit alterationem in effectu.

Nono, omnia ista inferiora senescunt; igitur continue alterantur. Tenet consequentia, quia senectus est alteratio continua ad determinatum. Et antecedens apparet, quia in hoc est differentia inter cœlum, et ista inferiora. Oppositum arguitur per Aristotelem 8. hujus, cap. 5. text. 22. et inde, ubi probat, quod aliqua sunt quæ quandoque moventur, et quandoque quiescunt. Secundo, patet ad experientiam, quia aliqua quiescunt; igitur ita est, quod illa quiescunt. Consequentia tenet, quia hoc sufficit Aristoteli ad probandum motum esse, quia videmus aliqua moveri.

Sensus quæstionis

Notandum, quod quæstio potest intelligi, vel generaliter de omni motu, vel specialiter de aliqua specie motus. Item, potest intelligi, vel de possibili, vel de facto, scilicet utrum possibile sit, quod omnia moveantur; vel utrum ita est de facto, quod omnia moveantur. Tunc primo tangenda est una via; deinde alia sibi opposita.

Omnia semper moventur.

Quantum ad primam, ponitur ista conclusio; Semper omnia moventur, scilicet, vel motu locali, vel alterationis, et sic de aliis motibus; et de corpore cœlesti conclusio non est dubia, sed solum de istis inferioribus, de quibus probatur sic, quia cœlum influit aliter, et aliter in ista inferiora; igitur ista inferiora continue alterantur. Antecedens patet 1. Meteororum. Sed quod continue aliter, et aliter, patet propter continuam variationem aspectuum cœli. Tenet consequentia, quia influentia recipitur ab istis inferioribus; igitur secundum quo

est alia, et alia, secundum hoc ista inferiora alterantur.

3. Secundo, quia videmus quod Sol per ejus accessum calefacit ista inferiora, et per ejus recessum ipsa continue frigefiunt; igitur cum semper accedat, vel recedat, sequitur quod semper alterentur.

Tertio, quia non solum cœlum influit per lumen, sed per alias influentias. Quod patet, quia Luna frigefacit, et tamen non lumine, cum de natura luminis sit calefacere, et patet 1. Meteororum; igitur ista inferiora, licet non omnia illuminentur, possunt tamen omnia alterari; imo omnia alterantur de facto per illam influentiam, cujus signum est, quod profunde infra viscera terræ generantur metalla, ibi tamen maxime apparet, quod deberet esse quies.

Quarto, si poneretur quod non omnia moverentur, hoc esset pro tanto, quia sentimus aliqua quiescere; sed illa ratio non valet, quia aliquis est motus insensibilis propter tarditatem, ut patet de motu umbræ causato a parvo stylo. Item, quædam sunt horologia artificialiter, in quibus ponitur unus circulus, qui in minori, quam in anno complet suam circulationem. Item, velocitas, et tarditas sequuntur proportionem, sed quacumque proportione data potest dari minor; igitur quacumque tarditate data potest dari major, et per consequens aliquis motus est insensibilis propter tarditatem nimiam, et sic apparet probabiliter, quod omne mobile movetur.

Contra conclusionem objicitur: quia omnis motus est finitus; igitur mobile quiescit in termino motus, et per consequens non semper quodlibet movetur. Secundo, sequeretur quod non quodlibet mobile haberet naturam, quod est falsum, ut patet secundo hujus, text. 4. Consequentia patet, quia natura non solum est principium motus, sed etiam quietis. Tertio, sequeretur quod frustra fieret motus naturalis. Consequens est falsum: quia natura semper agit propter finem, ut patet 2. hujus, text. 75. et inde. Consequentia probatur: quia motus naturalis est propter quietem naturalem in termino motus, et tamen per te nunquam mobile quiesceret. Quarto, aliquod mobile movetur uno motu, deinde motu reflexo ad terminum unde venit; igitur in intermedio quiescit, ut patet in isto 8. text. 65.

Quinto, non omne movens movet; igitur non omne mobile movetur. Consequentia tenet, quia semper potentia activa, et passiva sibi invicem correspondent. Antecedens probatur, quia sæpe est gravitas lapidis, quando non movet, et caliditas ignis, quando non calefacit, ut puta quando passum non est approximatum. Sexto, per Aristotelem in isto 8. text. 24. ubi dicit, quod lapis manet, quod non fit durior, nec mollior, et sic de aliis qualitatibus per tempus, et per consequens per tempus quiescit. 4.

Ad ista. Ad primum, aliquis est motus finitus, concedo; igitur terminatur ad quietem, negatur consequentia; quia adhuc potest mobile moveri alio motu, licet illo desinat moveri.

Ad secundum, negatur consequentia; quia natura bene est principium quietis secundum *quid*, aut a motu locali, licet non sit principium quietis ab omni motu. 5.

Ad tertium, negatur consequentia; quia sufficit, quod in termino mobile quiescat quiete opposita motui, quo tendebat ad suum locum.

Ad quartum, negatur consequentia; et dato quod concedatur consequentia, sufficit quod in intermedio quiescat secundum *quid*.

Ad quintum, negatur consequentia; quia ut in pluribus movens non potest movere nisi unico motu; sed mobile potest moveri diversis motibus. Secundo, quia ut in pluribus movens non potest movere nisi unum mobile; sed unum mobile potest moveri a diversis motoribus.

Ad sextum, concedo quod manet per tempus, quod non sit sensibilis variatio, sed hoc non obstat, quin continue varietur. Et ad auctoritatem Aristotelis post oppositum, dicitur quod Aristoteles vult, quod aliqua quiescunt secundum *quid*, ut a motu locali, vel quod ipsorum non apparet mutatio sensibilis.

Ad secundum de experientia, dico quod non est simile de motu, et quiete, quia motus percipitur ex hoc; quia res aliter se habent prius et posterius: modo nunquam aliqua percipiuntur, aliter se habere, quin aliquo modo aliter se habeant, sed quies percipitur ex hoc, quod res eodem modo se habent: modo aliqua videntur eodem modo se habere, quæ tamen aliter se habent propter diversitatem insensibilem, et de hoc de prima via.

Non omnia semper moventur. Quantum ad secundam, potest teneri probabiliter, quod non omnia moventur; et est prima conclusio de motu locali: Possibile est omnia moveri localiter. Probatur de massa gravium, de qua minus videtur, quia dicit Commentator 2. Cœli: possibile est, quod ad unam partem terræ fiat tanta additio gravitatis, quod sufficiat movere aerem circumdantem terram, et per consequens tunc variabitur centrum gravitatis, et per consequens centrum magnitudinis terræ, et per consequens tota terra movebitur; et possibile est, quod quandoque ita sit de facto, propter constructionem alicujus civitatis, vel turris, aut propter magnum pulsum aquæ ad unam partem terræ.

Secunda conclusio: Non semper est ita de facto, quia non quilibet excessus gravitatis sufficit movere aerem circumdantem terram, sicut in æquilibrio si appenderentur æqualia, non quodlibet grave additum alteri eorum facit motum propter difficultatem, quæ est in descendendo aerem, sed in vacuo quilibet excessus bene sufficeret.

De augmentatione autem, generatione, et corruptione, notum est quod ab istis motibus aliqua quiescunt; de alteratione vero est prima conclusio: Non semper omnia alterantur. Probatur, quia multa sunt, quibus contraria non sunt semper applicata; igitur multa sunt quæ non semper alterantur. Consequentia tenet: quia omnis alteratio fit a contrario applicato, ut patet 1. *de Generat.* Probatur antecedens, quia ut videtur, ignis in sua sphæra, scilicet in medio sphæræ non habet contrarium applicatum. Item, partes centrales terræ, quibus nullum contrarium videtur applicatum. Item, partes intermediæ in mixtis solidis, cujusmodi sunt lapides, et metalla. Contra istas conclusiones sunt rationes ante oppositum.

Ideo ad primam, dico, quod Aristoteles hoc intelligit de motu cœli, quem similitudinarie vocat vitam, eo quod est causa vitæ istorum inferiorum. Ad secundam, concedo consequens; quia terra quiescit propter hoc, quia est in suo loco naturali. Et si instetur de igne; dico, quod ibi est impedimentum, et de cœlo non est simile sicut de illis quæ recte moventur. Ad tertiam, negatur consequentia; quia, ut dictum est, non quælibet alleviatio alicujus partis terræ, sufficit ad movendum terram, et hoc propter aerem circumdantem, qui resistit. Ad quartam, dico, quod non est simile, quia terra est corpus solidum, fixum, et manens, et ideo non est simile sicut de aliis 6.

elementis. Ad quintam, dico, quod potest comprehendi per rationem deductam ex sensu. Ad sextam, negatur consequentia, et conceditur antecedens ; quia aliqua sunt in istis inferioribus, ad quæ non attingit influentia cœli, sicut partes centrales terræ. Item, multa sunt, quæ licet attingit influentia cœli, tamen forte pro tunc non dominatur ad alterandum; igitur possibile est, quod tunc quiescat. Ad septimam, concedo : modo dico, quod possibile est, quod nec mixtum elementum alteret, nec mixtum homogeneum ; sed mixta heterogenea, et alia conjuncta cum contrariis continue alterantur. Ad octavam, potest concedi antecedens de cœlo, et de partibus cœli, excepto Sole, cujus forte lux non intenditur, vel remittitur per aspectus aliarum stellarum ; sed negatur consequentia, quia multa sunt in istis inferioribus, ad quæ non attingit hujusmodi alteratio. Ad nonam, negatur antecedens, quia simplicia elementa, et mixta homogenea non senescunt, nec alterantur nisi contrario applicato. Et si dicatur, quod nunquam corrumperentur, negatur consequentia, quia vincet constellatio, per quam applicabitur corruptioni.

EXPOSITIO TEXTUS

7. Text. 21 *Principium* (1) *autem considerationis.* Iste est secundus tractatus hujus octavi, in quo Aristoteles determinat de dispositione entium, quæ est in semper, vel non semper moveri, vel quiescere : et dividitur in septem capitula. In primo capitulo ostendit, quod aliqua entia, quandoque moventur, et quandoque quiescunt. In secundo ostendit, quod in motu, motor et mobile distinguuntur. In tertio ostendit, quod est devenire ad aliquod movens, quod si moveatur, movebitur a se ipso. In quarto ostendit, quod non est necesse omne movens semper moveri ad hoc, quod moveat. In quinto concludit, quod est devenire ad aliquod movens immobile. In sexto ostendit, quod est aliquis motus continuus, et perpetuus. Et in septimo ostendit, quod aliqua semper moventur, et aliqua quandoque moventur, et quandoque quiescunt. Secundum ibi : *Reliquum est igitur.* Tertium ibi : *Hoc autem dupliciter.* Quartum ibi : *Ad dicta autem.* Quintum ibi : *Non ergo necesse est.* Sextum ibi : *Quod autem non est ipsum.* Septimum ibi : *Esse igitur quædam.* Primum capitulum dividitur ; quia primo præmittit unam divisionem. Secundo prosequitur membra illius divisionis. Tertio proponit de aliis tractare in aliis tractatibus. Et quarto, recolligit determinata. Secunda ibi : *Omnia igitur.* Tertia ibi : *Omnia fere autem.* Quarta ibi : *Principium autem rursus.* Divisio (a) quam præmittit, habet duo membra. Nam entia naturalia, vel omnia se habent uno modo, vel omnia tribus, vel duobus modis : si uno modo, hoc est tripliciter ; quia vel omnia semper moventur, vel omnia semper quiescunt, vel omnia aliquando moventur, et aliquando quiescunt. Si autem entia naturalia se habent duobus modis, hoc est tripliciter ; quia vel aliqua semper moventur, et omnia alia semper quiescunt, vel aliqua semper moventur, et omnia alia quandoque moventur, et quandoque quiescunt. Si vero se habeant tribus modis, tunc hoc est unico modo ; quia aliqua semper moventur, et aliqua semper quiescunt, et aliqua quandoque moventur, et quandoque quiescunt, et istud membrum probabitur esse verum, ut postea patebit.

Divisio entium naturalium in respectu ad motum,

Omnia (2) *igitur.* Hic prosequitur membra dictæ divisionis, et primo ostendit, quod impossibile est omnia quiescere. Secundo quod impossibile est om- 8. Text. 22.

nia moveri, ita quod nihil quiescat. Et tertio ostendit quomodo aliqua quandoque moveantur, et quandoque quiescant. Secunda ibi : *Fere autem*. Tertia ibi : *At vero*. Prima conclusio est ista : Impossibile est omnia quiescere. Probatur deducendo ad aliqua inconvenientia, quia tales negant sensum, quærentes rationem; modo infirmitas quædam intellectus est quærere rationem, ubi habetur experientia sensus.

Infirmitas est intellectus quærere rationem ubi habetur experientia sensus.

Sed contra : quia sæpe sensus errat in judiciis, et per rationem corrigimus errores sensus ; igitur non est infirmitas quærere rationem, ubi habetur experientia sensus. Respondetur, quod quando sensus errat, et quod per rationem sæpe corrigitur error sensus, sed hoc est per alia sensata, mediantibus quibus percipimus illum errorem ; sed in casu, quo sensus judicet aliquid, et per alia sensata non possumus experiri oppositum illius judicii, tunc firmiter est assentiendum illi judicio, nec ultra hoc est quærenda alia ratio, imo ultra hoc quærere rationem est infirmitas intellectus non potentis meditari, de per se manifesto, vel dubio. Secundum inconveniens, quia licet dubium esset de ista universali, omnia moventur, attamen de particulari nulla est ambiguitas. Tertium inconveniens, quia negans motum non solum contradicit scientiæ naturali, imo etiam contradicit (b) cuilibet alii scientiæ ; nam quælibet scientia saltem exercendo actum suum, utitur motu. Quartum inconveniens, quia motum esse est principium in scientia naturali, ut patet *primo hujus, text.* 11. modo ad Naturalem non spectat reprobare sua principia, sed nec ad Metaphysicum spectat arguere suas suppositiones.

9. Text. 23. *Fere* (3) *autem*. Hic Aristoteles ostendit, quod impossibile est omnia moveri, et ducit ad sex inconvenientia. Secundum ibi : *Et dicunt quidam*. Tertium ibi : *Amplius*. Quartum ibi : *Atque lapis*. Quintum ibi : *Et de ipso*. Sextum ibi : *Amplius autem*. Primum inconveniens est, quod sicut dicentes omnia quiescere, negant sensum, ita dicentes (c) omnia moveri, dicunt falsum, et contra sensum : imo non solum natura est principium motus, imo etiam quietis ; tamen dicere omnia moveri, est minus contra scientiam naturalem, quam dicere omnia quiescere.

Et dicunt quidam. Secundum inconveniens est, et recitat primo dicta antiquorum. Unde antiqui dicebant omnia moveri, tamen de aliquibus non apparet sensui propter tarditatem motus. Contra primo, quia non est possibile semper augmentari, vel diminui, sed est dare quietem intermediam : unde isti sunt motus contrarii, et inter quoslibet motus contrarios necessario cadit quies media, ut postea probabitur. Secundo, quia sic dicere esset idem, sicut dicere quamlibet guttam cadentem removere aliquam partem lapidis ; modo hoc est falsum, quia multæ guttæ disponunt lapidem, et una cavat lapidem dispositum. Tertio, quia sic dicentes, dicerent quod ligna quæ putrefiunt, vel ædificia quæ corruunt, semper post eorum factionem tenderent ad eorum corruptionem, alterando : modo hoc non est necessarium, imo quandoque remanent in statu. Quarto, quia eadem ratione diceretur, quod semen quod ponitur in terra, vel jacens in terra, statim a principio, quando poneretur, ascenderet de terra ; modo hoc est falsum, quia primo disponitur ad pullulationem, et totum simul dividit postquam acquievit. Quinto, quia sic diceretur, quod duo non potentes trahere navem, traherent navem insufficienter, quod est falsum ; quia videmus, quod duo non sufficiunt trahe-

Inter motus contrarios cadit quies media.

Vide contradictionem Zimaræ.

re, et cum tertius superadditur illi, sufficiunt. Sexto, quia tunc, quando aqua congelatur, diceretur, quod semper ante disponebatur ad congelationem; modo hoc est falsum, quia aliquando remansit in statu, et modo congelatur postea simul; et omnia ista exempla probant non quod alteratio fiat subito, sed quod post longas quietes incipiunt fieri hujusmodi alterationes.

10. *Amplius cum ægrotaverit.* Tertium inconveniens, quia cum infirmus sanatur, jam mutatur ad sanitatem, et illa habita quiescit, quia si moveretur, vel moveretur in sanitatem; et hoc non, quia jam habet sanitatem : vel in aliud, et illud non oportet.

At quod lapis. Quartum inconveniens, quia videmus lapidem movere per longa tempora, sine hoc quod fiat durior, vel mollior; quod non esset, si omnia essent in continuo motu.

ext 24. *Et de* (4) *ipso ferri.* Quintum inconveniens, quia videmus, quod lapis multo velocius descendens deorsum, quiescit in termino motus, quod non esset, si omnia continue moverentur.

Amplius autem terra. Sextum inconveniens, quia videmus, quod corpora naturalia non removentur a suis locis, nisi per violentiam, et cum magno conatu respectu moventis, quod non esset nisi in locis suis quiescerent, et recolligit, et patet in littera.

ossibi- est ali- entia emper escere aliqua nper moeri.

At vero neque. Hic ponit tertiam conclusionem, scilicet impossibile est entia se habere duobus modis, ita ut aliqua semper quiescant, et aliqua semper moveantur, et quod aliquando moveantur, aliquando quiescant, et ducit ad quædam inconvenientia : Primo, quia hoc est contra experientiam, ut dictum fuit prius in aliis rationibus. Secundo, quia augmentatio est motus in perfectam quietem, qua habita, est motus.

Tertio, quia motus violentus non potest esse perpetuus, quia fit ex quiete naturali. Quarto, quia generatio, et corruptio sunt mutationes, et tamen non possunt esse perpetuæ, quia sunt inter certos terminos. Quinto, quia fere omnis motus est quodammodo generatio, et corruptio, ideo cum generationes et corruptiones non possunt esse perpetuæ, nisi per quietes interpositas, sequitur, quod aliqua interpolatione quandoque moventur, et quandoque quiescunt; quod fuit probandum. 11.

Censere (5) *autem omnia.* Hic proponit reductionem de istis membris ad loca alia, quia postea ostendetur, quod primum movens est mobile, et quod primum motum semper movetur. Text. 25.

Principium (6) *autem rursus.* Hic recolligit præcedentia. Et primo recolligit primam divisionem. Secundo recolligit conclusionem. Et tertio recolligit alias duas. Secundum ibi : *Quod igitur.* Tertium ibi : *Similiter autem.* Primo recolligit divisionem de verbo ad verbum, sicut ponebatur prius. Text. 26.

Quod igitur. Hic recolligit primam conclusionem, dicens, quod impossibile est omnia quiescere, quia licet aliqui dicebant quod omnia sunt ens mobile, hoc tamen non obstante, dicimus, quod aliquid movetur, et ad faciendum fidem de isto, sufficit sensus; quia quærere rationem de illo, ubi habemus dignius ratione, est opus male judicantis, eo quod non potest discernere, quod est melius, vel pejus credibile, aut quod est principium, vel deductum ex principiis.

Similiter autem. Recolligit alias duas conclusiones, et dicit quod ad omnia ista sufficit fides, quam habemus per sensum.

ANNOTATIONES

12 *Opiniones septem de motu.* (a) *Divisio quam præmittit, habet duo membra.* Nota, quod hæc divisio habet sex membra, vel septem, juxta septem opiniones antiquorum de motu. Prima opinio fuit, quod omnia semper quiescunt, quod fuit placitum Zenonis cum Parmenide, et Melisso; et hæc opinio est contra sensum. Secunda opinio fuit, quod omnia semper moventur, sicut dixit Heraclitus, quæ est etiam contra sensum; et istæ duæ opiniones contraria simpliciter affirmant, tam ex parte subjecti universalis, quam ratione modi prædicati semper. Tertia opinio est, quod omnia quandoque moventur, et quandoque quiescunt, quæ fuit opinio Anaxagoræ et Empedoclis, ut visum est supra. Et isti duo modi sunt subcontrarii, ratione modificationis prædicati *aliquando*, sed contrarii ex parte subjecti, *omnia*. Quarta opinio est, quod omnium rerum quædam semper quiescunt, et quædam semper moventur, sicut dixit Pythagoras et post Epicurus, ut refert Albertus. Quinta opinio est, quod quædam non omnia quandoque moventur, et quandoque quiescunt. Sexta opinio est, quod quædam quiescunt semper, et alia moventur quandoque, et quandoque quiescunt. Septima opinio est, quod inveniuntur in entium diversitate tres modi simul, scilicet quod quædam moventur semper, et quædam quiescunt semper, et quædam quiescunt quandoque, et moventur quandoque; et de hac in præcedentibus, et sequentibus est principalis intentio.

(b) *Imo etiam contradicit cuilibet,* etc. Nota, quod non solum Physicus naturam motus speculatur, verum et Metaphysicus de altissimis ejus causis et principiis, sed et moralis Philosophia, et Rhetorica de actionibus docet, quæ in motu consistunt, de quibus et Dialectica ratiocinatur, quin etiam et Mechanicæ artes motuum sunt directivæ, ut ars extruendarum navium, et nautica motum navis considerant, et equestris motum equi. Adde quod et Mathematicus qui abstrahit a motu, nonnullam ejus imaginationem habet dum ait a quolibet in quodlibet punctum lineam duci. Qui ergo motum aufert, omnes vult scientias, et artes de medio sublatas. *Qui motum aufert, omnes scientias, et artes destruit.*

(c) *Ita dicentes omnia moveri.* Nota, quod Niphus Heracliti opinionem defensare contendit, dicens Aristotelem hic nihil aliud condemnare, quam quod omnia per se semper moveantur; quod autem a se, vel extrinsecus omnia sint in perpetuo motu, id (inquit) Aristoteles non negat. Cæterum quomodo sustineri possit omnia continue moveri, optime docet Scotus *in quæst.* 4. vide eum.

EXPOSITIO TEXTUS

Reliquum (1) *est igitur considerandum.* 13. Text. 27. Hoc est secundum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit, quod in omni motu movens et motum distinguuntur: et primo proponit intentionem in generali. Secundo ponit quamdam divisionem. Tertio prosequitur membra illius divisionis: et quarto concludit propositum suum. Secunda ibi: *Moventium igitur.* Tertium ibi: *Et maxime.* Quartum ibi: *Si igitur omnia.* Proponit igitur, quod nunc est considerandum, utrum omnia quandoque moveantur, et quandoque quiescant; vel utrum sit aliquod semper motum, et aliquod semper mobile.

Moventium igitur. Hic præmittit duas divisiones: secundo combinat membra divisionis in invicem, ibi: *Quod enim.* *Vide contradictionem Zenonis.* Primo dicit, quod eorum quæ movent et moventur, quædam movent et moventur per se, et quædam per accidens; et accipit hic *per accidens,* prout hic distinguitur contra *per se, et primo,* ita quod illud dicitur moveri per accidens, quod solum movetur secundum partem, vel quod movetur ex eo, quod est in alio.

Secunda divisio : Eorum quæ moventur per se, quædam moventur a principio intrinseco, et alia a principio extrinseco. Item, quædam moventur naturaliter, et alia violenter.

14 *Quod enim.* Hîc combinat membra divisionum ad invicem, quodlibet declarando, dicens primo, quod illud quod movetur, a se ipso movetur naturaliter, sicut animal movetur a se ipso ; et universaliter omne illud, quod habet in se principium intrinsecum sui motus, movetur naturaliter. Secundo addit ([a]) quod animal contingit moveri naturaliter, et violenter. Et potest exponi uno modo, quod animal potest moveri violenter, ut si projiciatur sursum. Alio modo, quod animal movetur naturaliter, quantum est ex parte animæ ; movetur tamen violenter considerata natura elementi, de cujus natura est animal a dominio, nam animal est de natura terræ propter gravitatem, et ideo quantum est ex parte terræ animal movetur violenter. Tertio, declarat aliud membrum, dicens, quod eorum, quæ moventur ab alio, quædam moventur violenter, ut ignis deorsum, et terra sursum ; alia naturaliter, ut partes animalium, si moveantur secundum dispositionum, et juncturarum membrorum exigentiam ; quia si moveantur membra secundum juncturas juxta consuetum modum naturæ, tunc dicuntur moveri naturaliter, et si opposito modo, tunc dicuntur moveri violenter.

28. *Et* (2) *maxime.* Hîc declarat principale intentum, prosequendo in membris dictæ divisionis : et ostendit, quod in omni motu movens, et motum distinguuntur. Et primo, in iis quæ moventur violenter. Secundo, in iis quæ moventur ex se. Tertio, in iis quæ moventur naturaliter, licet non ex se, cujusmodi sunt gravia, et levia simplicia. Secundum ibi : *Postea autem.* Tertium ibi : *Maxime autem.* Primo dicit, quod maxime manifestum est in his, quæ moventur violenter, quod movens distinguitur a moto, quia ibi movens est extrinsecum moto, ut patet in projectu lapidis.

Postea autem. Hîc declarat idem in iis, quæ moventur ex se, dicens, quod post illa quæ moventur violenter, manifestum est in illis, quæ moventur secundum naturam ex seipsis, quod movens distinguitur a moto, quia in animalibus anima est movens, et residuum motum. Sed dubitatur an in animalibus movens, et motum distinguantur secundum situm, vel non, quemadmodum navis, et trahens navem situaliter distinguuntur? Respondetur, quod in motibus animalium primum movens est anima, sed non immediate, quia anima movet musculos, et mediantibus musculis motis movet nervos, et nervi moti movent membra, ut pedes, et tibias, quibus motis, portatur corpus animalis ; modo anima, et corpus sunt movens, et motum indistincta secundum situm, sed alia membra, quorum unum est movens, et aliud motum, situaliter distinguuntur. 15.

Maxime autem. Hîc declarat intentum in gravibus, et levibus, quando moventur naturaliter : et primo proponit esse dubium de istis. Secundo ostendit quod gravia, et levia non moventur a se ipsis. Et tertio ostendit a quibus motoribus moveantur. Secundum ibi : *Et namque.* Tertium ibi : *Sed accidit.* Primo dicit, quod maxime dubium est de elementis simplicibus, scilicet de gravibus, et levibus, de quibus manifestum est, quod moventur ab alio, quoniam moventur ad locos oppositos suis locis naturalibus ; sed immanifestum est a quibus moveantur, quando moventur ad loca, ad quæ inclinantur secundum naturam.

Et (3) *namque.* Hîc probat, quod gra- Text. 29.

Gravia, et levia non moventur a seipsis. via, et levia non moveantur a se ipsis, per quatuor rationes. Secunda ibi : *Et sistere.* Tertia ibi : *Quare si in ipso.* Quarta ibi : *Amplius quomodo.* Prima ratio : Illud non competit gravi et levi simplicibus, quod est proprium animatorum ; sed moveri a se est proprium animatorum : ergo, etc. Secundo, illa quæ moventur ex se, possunt ex se quiescere sine impedimento extrinseco, priusquam attingant ad terminum motus, ad quem naturaliter inclinantur, ut patet de animalibus : sed gravia, et levia simplicia non possunt quiescere, donec ad illum terminum perveniant, ad quem naturaliter inclinantur ; ergo, etc. Tertio, illud quod movetur ex se, potest moveri naturaliter ad diversas differentias positionis ; sed grave et leve non moventur, nisi ad unam differentiam naturaliter : ergo, etc.

16. Text. 30 Quarto, omne (4) quod per se movetur dividitur in partem per se moventem, et partem per se motam ; sed grave et leve simplex non sic dividitur : ergo, etc. Major patet, quia animal dividitur in animam quæ est per se movens, et in corpus quod est per se motum, quia habet in se dispositiones actuales potentes resistere, et causare successionem in motibus provenientibus ab anima : et minor patet, quia præter formam elementi simplicis non est in elemento nisi materia prima, cum dispositionibus naturaliter consequentibus formam elementi, quorum nullum potest causare successionem in motu nato provenire a forma elementi.

Text. 31 *Sed* (5) *accidit ad hæc.* Hìc inquirit a quo moventur gravia, et levia simplicia: et primo præmittit duas distinctiones. Secundo, respondet cuidam dubitationi: et tertio ostendit a quibus moventur gravia et levia. Secunda ibi : *Attamen quæritur hoc.* Tertia ibi : *Potentia autem est.* Primo ponit duas distinctiones. Secundam ibi : *Quoniam autem.* Prima distinctio est, quod quoddam est (b) movens, sive motum quod de sui natura non movet, ut si dicatur, quod baculus movet lapidem ; aliud est movens a natura propria, ut quando dicimus, quod calidum est calefactivum, vel etiam movet potentia calidum, scilicet frigidum. Similiter, quoddam est mobile ex natura propria in aliquem locum, ut ignis in sursum, et terra in deorsum ; sed aliud est mobile violenter in aliquem locum, ut ignis deorsum, et terra sursum.

Quoniam (6) *autem.* Secunda distinctio quod aliquid (c), dicitur in potentia ad aliquid dupliciter : Uno modo in potentia essentiali ; et sic non habens scientiam dicitur in potentia essentiali ad considerandum, quia prius oportet generari scientiam, antequam consideret. Isto modo etiam ignis dicitur in potentia essentiali ad movendum deorsum, et hujusmodi potentia non reducitur ad actum nisi a generante, ut a doctore qui generat scientiam, vel a frigiditate, quæ generat gravitatem. Alio modo aliquid dicitur in potentia accidentali, ut habens gravitatem potest moveri deorsum, quando impeditur sursum, et talis potentia reducitur ad actum a removente prohibens. Text. 32. *Aliquid dicitur ess[e] in potenti[a] duplicite[r] essentiali vel accidentali.*

Attamen quæritur. Respondet cuidam dubitationi ; quia aliquis quæret, quæ est causa, quare grave existens sursum movetur deorsum ; et eodem modo de levi a contrario. Respondet Aristoteles quod hujus non est alia causa, nisi quia ista ex naturis propriis nata sunt sic moveri, ut hoc sursum, illud deorsum. 17.

Potentia autem est. Hìc ostendit a quibus moveantur gravia et levia, dicens, quod si grave moveatur, movetur immediate a generante ; sed si non moveatur, tunc vel hoc est, quia habet gra- *Gravia, levia a [...] moveant[ur]*

vitatem, et prohibetur ; vel quia non habet gravitatem, sed potest habere, et moveri deorsum, et tunc movetur grave a generante, vel a removente prohibens.

Text. 33 *Si igitur* (7) *omnia.* Hic infert conclusionem principaliter intentam, scilicet quod in omni motu movens distinguitur a moto, sub istis verbis, *In omni motu inveniuntur movens, et motum distincta.* Probatur primo, in motu violento hoc est manifestum. Item in motu, quo animalia moventur ex se. Item, in motibus naturalibus gravium, et levium simplicium hoc est declaratum ; igitur cum non sint alii motus, sequitur quod in omni motu erunt movens, et motum ab invicem distincta.

ANNOTATIONES

18. *Animatorum duplex est motus.*

(a) *Addit quod animal contingit moveri naturaliter.* Nota, in quodlibet animato duplicem inveniri motum. Alter est secundum quod est mixtum, et sic movetur ad motum elementi prædominantis. Alter est secundum quod est animatum, ut motus progressivus. Primi motus principium est mixtum, eo modo quo dicimus de gravibus se movere, et habere principia motus. Secundi, scilicet motus animati principium est anima. Secundo differunt, quia ille motus non fit secundum cognitionem, sed secundum naturalem appetitum, sive inclinationem provenientem a dominio elementi ; et sic est determinatus ad unum, scilicet ad deorsum, quia corpora magis habent de terra ; motus autem ratione animæ proveniens, sequitur apprehensionem, quæ non est semper respectu unius loci, et situs, quia appetitus sequens cognitionem non est semper determinatus ad unum. Tertio differunt, quia in motu priori, scilicet naturali, non potest intrinsece se sistere, ut si animal a turri cadat, non poterit in medio sistere, si velit ; sed in motu, cujus anima est principium, potest sistere per intrinsecum.

Ex hoc sequitur primo, quod uterque istorum motuum est animali naturalis, sed naturalior est motus, cujus anima est principium. De primo motu patet : quia motus naturalis est a principio naturali ; sed in animali est hujusmodi principium tam activum, quam passivum ad hos motus ; ergo sunt illi naturales. Secundum docet Scotus in 4. *distinct.* 49. *quæst.* 14. quod in hunc modum probat : Quandocumque sunt aliquæ potentiæ ordinatæ, naturalitas potentiæ superioris est major, quam potentiæ inferioris, ut patet quando grave ascendit sursum ne detur vacuum ; ergo naturalius est corpori perfici ab anima, et quod motu moveatur competenti animæ, quam quod moveatur motu proprio ad centrum, inquantum grave.

Secundo sequitur, quod motus progressivus animalis, secundum quod talis motus anima est principium, est naturalis, imo motus sursum, quando in patriam sancti volabunt, et non deficient, erit motus naturalis ; est tamen modo secundum *quid* violentus, quia corpus est repletum humoribus grossis, qui reddunt hominem pigrum, et causant, ut defatigetur animal. 19.

Tertio sequitur, quod corpora mortua apparent graviora, non quia plus habent materiæ aut quantitatis, quam habeant in vita, sed quia spiritus vitales corrumpuntur, et inducuntur humores grossi, quanto enim corpora habent spiritus subtiliores, et humores minus grossos, agilius moventur, quia anima habet minus impedimenti : hoc intelligitur, si cætera sint paria.

Moventia sunt in duplici differentia.

(b) *Quoddam est movens sive motum.* Nota, quod prima distinctio sic intelligitur : Moventium quædam movent per se, et secundum naturam ; quædam vero per accidens, et extra naturam. Exemplum secundi, ut vectis, sagitta, vel baculus movet gravia, ut puta lapidem, sed hoc non est per suam naturam, et per se ; nam si baculus poneretur extra lapidem, et non moveretur ab alio, non moveret ipsum lapidem, sed cum eo quiesceret. Exemplum

primi, ut si actu calidum, puta ignis, calefaciat potentia calidum, puta aquam, et eodem modo distinguitur de mobilibus: quædam enim moventur secundum naturam, sicut ignis sursum, et terra deorsum: quædam vero contra naturam, sicut e contrario.

20 *Potentia est duplex ad actum primum et ad actum secundum.*

(c) *Secunda distinctio, quod aliquid dicatur in potentia.* Nota, quod duplex est potentia, quædam ad actuum primum, quæ est forma, vel dispositio: alia est ad actum secundum, quæ est operatio consequens formam, vel dispositionem, sicut scientia est actus primus, et considerare actus secundus. Prior potentia appellatur essentialis, quia est ad formam, quæ est principium operandi; posterior dicitur accidentalis, quia est ad operationem. Addiscens ergo est in potentia ad actum primum, sciens autem potest esse in potentia ad actum secundum. Similiter caliditas est actus primus, et calefacere actus secundus; frigidum ergo est in potentia essentiali, seu ad actum primum, sed calidum est in potentia accidentali, quia potest esse in potentia ad actum secundum. Et similiter gravitas et levitas sunt actus primi, sed motus sursum, et motus deorsum sunt actus secundi; aqua ergo est in potentia ad hunc actum primum, qui est levitas; aer vero, vel ignis aliquando est in potentia ad actum secundum, qui est moveri sursum.

Potentiæ essentialis et accidentalis discrimen.

Inter autem hujusmodi potentias hæc est differentia, quia quod est in actu primo, et in potentia ad actum secundum, potest statim transferri ad actum secundum, si fuerit ei applicatum objectum, et non fuerit extrinsecum impediens, nec ad hoc quod transferatur ad actum secundum, indiget motore extrinseco; calidum enim statim calefacit, si sit ei calefactibile approximatum, et actu sciens potest statim considerare, nisi sit aliquod impediens.

21. Sic etiam actu grave si sit sursum, statim movetur deorsum, nisi sit extrinsecum impediens. Illud vero, quod est in potentia essentiali, seu ad actum primum, non potest exire in operationem, sive in actum secundum sine motore extrinseco, a quo generatur actus primus; frigidum enim non potest calefacere, nisi prius efficiatur calidum ab aliquo extrinseco generante in eo caliditatem; nec aliquod actu grave movetur sursum naturaliter, nisi fiat leve per motorem extrinsecum generantem in eo levitatem, atque adeo ad hoc, quod leve incipiat moveri sursum, indiget motore extrinseco, scilicet generante in eo levitatem, si sit in potentia essentiali, sive in potentia ad actum primum, vel indiget removente prohibens, si sit actu leve, et in potentia accidentali, sive ad actum secundum. Et quamvis grave, vel leve sic moveatur ab extrinseco motore, ipsum tamen existens solum in potentia accidentali, movetur a sua forma, vel a sua gravitate vel levitate, per quam natum est naturaliter moveri sursum, aut deorsum effective, et per se, et immediate, si fuerit grave sursum, et non fuerit impediens; leve enim operabitur mox, nisi aliquid prohibeat.

QUÆSTIO V

Utrum in omni motu movens, et motum ab invicem distinguantur

Aristot. *hic text.* 26. *et* 40. Averroes *ibid.* D. Thom. in locum Philos. citat. et 1. *cont. gent. cap.* 13. Scotus 9. *Metaphys. quæst.* 14. Ant. Andr. *ibid. quæst.* 1. Gregor. *in* 2. *dist.* 6. *quæst.* 1. *art.* 3. Jandunus 8. *Phys. quæst.* 12. Plaza 2. *Phys. disp.* 1. *quæst.* 7. Conimbr. 3. *Phys. cap.* 3. *q.* 3. *art.* 3. Complut. *disp.* 23. *Phys. quæst.* 1. *art.* 2. Roccus 3. *Phys. quæst.* 3. Vide auctores citatos *lib.* 7. *quæst.* 3.

Arguitur quod non: primo, quia 1.
tunc sequeretur, quod intellectus non esset liber; consequens nos experimur falsum, et patet etiam falsum per Aristotelem 1. *Periherm. et* 9. *Metaph. cap.* 6. *text.* 6. *et* 10. Consequentia probatur: quia de ratione agentis liberi est, quod moveat se sine distinctione moventis, et moti; etiamsi semper moveretur ab alio, tunc determinaretur ab illo, quod fortius

moveret, et per consequens non esset agens liberum.

Secundo, quia in omni animali unum membrum movet aliud; igitur in sic movendo unum membrum ab alio, est devenire ad aliquod membrum, quod non movetur ab alio, aliter enim in membris animalis esset processus in infinitum; sed illud membrum, ad quod sic devenitur, movetur, igitur a se ipso, et per consequens non distinguuntur movens et motum.

Tertio, animal dividitur in partem per se moventem, et partem per se motam, et tamen movetur a se; igitur ibi non distinguuntur movens, et motum. Prima pars antecedentis probatur, supposito, quod in bruto non sit nisi unica forma substantialis; tunc illa est per se movens, et non remanet nisi materia prima, quæ non potest esse per se mota, cum sit in potentia tantum.

Quarto, animal incipit moveri a se, sive ab objecto exteriori; igitur movetur a se sine distinctione moventis, et moti. Consequentia tenet: quia Aristoteles ponit, quod animal movetur inchoative ab objecto. Et patet antecedens, quando animal movetur immediate post expergefactionem.

Quinto, anima movet corpus, et movendo corpus, movet se ipsam; igitur in motu animæ idem est movens, et motum.

Sexto, arguitur de aliis motibus, quia anima movet alterando. Item se ipsam nutrit et augmentat, quod non esset nisi idem esset movens, et motum.

Oppositum arguitur per Aristotelem 8. hujus text. 34. *et inde*, qui declarat, quod in omni motu movens, et motum distinguuntur; aliter enim non esset via ad probandum aliquos esse motores immobiles.

Sciendum, quod secundum Aristotelem in motu animalis unum membrum movet aliud, et membra moventia moventur ab anima. Ideo primo videndum est, qualiter unum membrum moveatur ab alio. Secundo qualiter membra moveantur ab anima: et tertio a quo anima moveatur. *Divisio quæstionis.*

Cor inter omnia membra animalis est principalius. Quantum ad primum, notandum, sicut patet *in lib. de Motibus animalium*, quod inter omnia membra animalis, cor est membrum principalius, a quo reliqua membra moventur, et a quo dependent omnes motus delectabilium, et tristabilium, et universaliter omnis sensus, ut patet *in* 3. *de Partibus animalium*, quod quidem movetur motu dilatationis et constrictionis, sive tractus et pulsus, mediante quo mittit, et influit spiritus per venas, et alia membra corporis, et mediantibus istis spiritibus movet musculos, et musculi moti movent nervos, quibus motis, movetur totum corpus animalis; et sic patet, quod in motibus membrorum animalium movens, et motum distinguuntur.

3. *Cor in animali a quo movetur.* Quantum ad secundum, scilicet a quo illa membra moveantur, et est præcipue dubium de corde, a quo cor moveatur. Pro quo est notandum, quod sicut elementis simplicibus insunt quidam motus naturales a suis formis substantialibus, sicut gravi inest moveri deorsum, et levi sursum, ita similiter quibusdam mixtis, a suis formis propriis insunt quidam motus naturales: verbi gratia, ferrum a sua natura propria habet, quod movetur ad adamantem, sed a gravitate habet, quod moveatur deorsum, et in corpore humano, quidam humores habent a natura, quod moveant ad mediationem. Ita similiter dico in proposito, quod cor a sua forma, scilicet a parte animæ, qua informatur, habet quod sic movetur motu dilatationis, et constrictionis; et sic patet a quo movetur cor

tanquam a motore immediato, scilicet a sua forma propria, qua informatur.

Grave movetur immediate a sua forma. Secundo notandum, sicut in motibus gravium et levium, licet grave moveatur immediate a sua forma, tamen requiruntur alii motores primi, scilicet aut generans, aut removens prohibens, ut patet *in isto octavo*. Ita in proposito licet cor moveatur immediate a sua forma propria, tamen mediate movetur ab aliis, ut puta a generante, vel a motoribus superioribus, quæ sunt causæ universales.

Tertio sciendum, quod in hujusmodi motibus cordis, est resistentia sufficiens ad causandum successionem, scilicet gravitas naturalis cordis, et continuitas ejus ad alia membra ; et sic patet, quod cor dividitur in partem per se moventem, scilicet in formam, et in partem per se motam, scilicet in materiam, quæ propter dispositiones accidentales, quas cor sibi determinat, dicitur pars per se mota, eo quod illæ dispositiones sufficiunt causare dispositionem in motu nato provenire a forma cordis ; et ideo sicut forma gravis movetur a se ipsa per accidens, ita et forma cordis, et sic patet, qualiter partes animalium moventur ab anima ; et hoc de secundo.

4. *Anima a quo movetur.* Quantum ad tertium, scilicet, a quo moveatur anima, dico quod anima movetur ab objecto exteriori, vel a specie reservata a virtute alias causata ab objecto exteriori, sicut in expergefactione, licet non sit objectum exterius, a quo animal movetur, attamen movetur a specie interius reservata : modo in isto motu movens distinguitur a moto, scilicet species, aut objectum exterius ab animali, quod movetur, nec oportet illud agens moveri ad hoc, quod moveat, sicut non est necessarium quod objectum moveatur ad hoc, quod imprimat speciem suam. Et si quæratur de intellectu, qualiter movet se, præcipue quando exercet actum liberum, respondetur, quod adhuc movens distinguitur a moto, quia intellectus mediante forma, qua informatur, est movens, sed solus intellectus circumscripta specie est motum ; et sic patet inducendo tam in partibus animalium, quam etiam in motu animæ, quod semper movens distinguitur a moto.

Ad rationes. Ad primam, negatur consequentia : quia licet moveat se, hoc tamen est mediante specie, et sic ibi distinguuntur movens, et motum.

Ad secundam, dico quod illud membrum movens, ad quod devenitur, ita ut non moveatur ab alio membro, movetur a sua forma intrinseca, et illa movetur ab objecto exteriori, vel a sua specie impressa.

Ad tertiam, negatur antecedens : quia materia propter dispositiones, quas determinat animal, dicitur per se mota, eo quod illæ dispositiones natæ sunt causare successionem in motibus, qui proveniunt a forma animalis.

Ad quartam, dictum est. Ad quintam, anima movet corpus ; concedo quod movet ipsum per accidens, ita ut totum compositum sit motum, et sola anima sit movens, et sic adhuc distinguitur movens, et motum.

Ad sextam, anima alterat se. Dico quod non alterat se, nisi mediante specie, vel alia qualitate tanquam instrumento, et quæcumque sit illa qualitas, semper movens distinguitur a moto.

QUÆSTIO VI

Utrum gravia, et levia moveantur ex se

Aristot. 8. *Physic. cap.* 4. *text.* 18. et 2. *de Cœlo cap.* 2. *text.* 9. Albertus Magnus *hic tract*. 2. *cap.* 4. Scotus 2. *dist.* 2. *q.* 10. Gregor. *disp.* 6. *quæst.* 1. Ferrar. *quæst.* 9. et 1. *con. Gen. c.* 97. Anton. Andr. 9. *Met. quæst.* 1. Jandun. 8. *Physic. quæst.* 12. Burid. *in cap.* 4. 8. *Physicor.* August. Niph. *in comm. ejusdem cap.* Rub. *ibid. quæst.* 2. Achill. *lib.* 3 *de Elementis.* Conimbr. *in cap.* 4. *Physic. quæst. unica.* Perer. *lib.* 7. *cap.* 6. Vales. *controv.* 11. et 14.

1. Arguitur quod sic : quia illa moventur ex se, quæ moventur quocumque motore extrinseco circumscripto ; sed gravia, et levia sunt hujusmodi, ut patet ad experientiam : ergo, etc.

Secundo, illud movetur a sua forma propria, scilicet mediante gravitate ; igitur grave movetur ex se.

Tertio, quia aliter sequeretur quod grave non moveretur deorsum naturaliter. Consequentia probatur, quia in hoc est differentia inter motum naturalem, et motum violentum, quia motus naturalis fit a principio intrinseco, et a se, sed motus violentus ab alio.

Quarto arguitur per Commentatorem *in secundo hujus, in principio, com.* 1. ubi ponit differentiam inter motum localem, et motum alterationis, dicens quod corpora simplicia habent in se ipsis principium sui motus localis, sed non habent in se ipsis principium suæ alterationis.

Quinto, si gravia et levia non moverentur a se, sed ab aliis, hoc maxime esset a generante, vel a removente prohibens ; sed hoc non, quia nec generans, nec removens prohibens, est simul cum illo, quod movetur, nec ipsum insequitur ; igitur nullo illorum movetur grave, et leve.

Oppositum arguitur per Aristotelem *in isto* 8. *text.* 32. ubi ponit, quod gravia et levia non moventur a se, sed a generante, vel a removente prohibens.

2. *Aliquid dicitur moveri a se multipliciter.*

Notandum, quod aliquid (a) dicitur moveri a se multipliciter : uno modo, quia secundum se totum, et quamlibet partem sui, est movens et motum ita ut non sit aliqua pars sui quantitativa, vel etiam essentialis, quam moveat, quin moveatur, nec aliqua mota, quin moveat. Secundo modo dicitur moveri ex se, quia componitur ex movente, et moto. Tertio modo dicitur moveri ex se, ex eo quod componitur ex movente et moto, et cum hoc in suo motu non indiget motore extrinseco, et sic illud dicitur moveri ab alio, quod præter formam, a qua movetur, indiget, vel indiguit ad hujusmodi motum, motore extrinseco. Quarto modo dicitur moveri ex se, quia componitur ex movente et moto, et cum hoc sufficit per se incipere motum et perficere, et cum hoc quiescere sine præsentia motoris extrinseci ; et secundum istum modum ponit Aristoteles quod animalia moventur ex se, sed gravia et levia inanimata non.

Impossibile est aliquid moveri a se secundum se totum et quamlibet sui partem

Tunc quantum ad primum modum est ista conclusio : Impossibile (b) est aliquid moveri a se. Probatur ; quia si aliquid moveretur a se prædicto modo, sequeretur quod ipsum secundum idem sui omnino esset in actu et in potentia ; consequens est impossibile, ut patet 9. *Met.* et in Proæmio de Anima. Consequentia probatur : quia in eo quod movet, est in actu, et in eo quod movetur, est in potentia ; igitur si secundum idem sui moveat, et moveatur, sequitur quod simul sit in actu, et in potentia.

Secundo, sequeretur quod idem esset nobilius se ipso, quia agens est nobilius passo, et movens moto. Tertio, quia omnis motus est secundum proportionem 3.

majoris inæqualitatis, sed ejusdem ad se ipsum, et secundum idem non est talis proportio; igitur impossibile est, quod idem, et secundum idem sit movens, et motum. Quarto, probatur a posteriori; quia si aliquid posset sic moveri a se, tunc per nullam viam possemus probare aliquas esse substantias separatas, quod est falsum, ut patet *in isto* 8. *text.* 21. *et inde. et* 12. *Metaph. text.* 9. *et inde.* Consequentia probatur: quia diceretur, quod cœlum secundum se totum est movens et motum, quemadmodum diceretur de una pura gravitate, si moveretur deorsum. Quinto, probatur *in isto* 8. inductive; quia cœlum ratione orbis movetur, et ratione Intelligentiæ movet, et sic secundum diversa movet et movetur. Item, animal movetur secundum materiam, et movet secundum formam, et eodem modo de gravi, et levi.

Omne mobile movetur a seipso quatenus componitur ex movente et moto.

Secunda conclusio est de secundo modo: Omne mobile motum, quod scilicet, est mobile per se, movetur a se ipso, secundo modo. Probatur, quia omne mobile componitur ex movente, et moto, et patet inductive; quia cœlum componitur ex Intelligentia et orbe, animal ex corpore et anima, mixta inanimata, et elementa componuntur ex materia et forma; et sic cum quodlibet mobile componatur ex movente et moto, sequitur quod quodlibet mobile movetur a se isto modo.

Cœlum movetur a seipso.

4. Tertia conclusio est de tertio modo; Nihil movetur a se tertio modo, nisi cœlum. Probatur, quia præter motorem, a quo cœlum movetur immediate, non requiritur alius motor extrinsecus mediate, vel immediate; igitur cœlum movetur a se isto modo. Quod autem nullum aliorum moveatur a se isto modo, probatur: quia quodlibet aliorum, quod movetur, indiget vel indiguit alio motore, scilicet, generante, ex quo quodlibet aliorum incipit de novo; et ideo dicit Aristoteles quod magis proprie cœlum dicitur motum, quam aliquod aliorum mobilium.

Animalia moventur ex se ipsis.

Quarta conclusio est de quarto modo: Animal movetur a se quarto modo, ita ut in suo motu non indigeat præsentia motoris extrinseci ad inchoandum motum. Probatur, quia animal inchoat motum post quietem sine motore extrinseco. Item, animal movet se ad diversas, imo ad contrarias differentias positionis. Item, tendit ad quietem cum vult, quod non esset, nisi animal ex se moveretur, quia animal habet species sensibilium reservatas in ejus memoria et phantasia, a quibus post quietem potest movere ad locum apprehensum, per speciem reservatam absque hoc, quod tunc de facto moveatur ab objecto extrinseco præsente; semper tamen indiget, quod alias motum fuerit ab objecto sensibili, vel intelligibili, et appetibili.

Quinta conclusio, quod isto modo gravia, et levia simplicia non moventur ex 5.
se, neque etiam mixta inanimata. Probatur, quia illa non moventur ex se, quæ ad hoc, quod moveantur post quietem, indigent præsentia motoris extrinseci; sed gravia et levia simplicia, et cum hoc mixta inanimata, indigent motore extrinseco præsente, ad hoc quod moveantur post quietem; igitur non moventur ex se. Major patet per descriptionem datam quarto modo, et minor probatur; quia si grave deorsum moveatur, et prius non movebatur, tunc vel hoc erat, quia prius non erat actu grave, aut quia prius erat actu grave, sed erat impeditum ne descenderet. Si primo modo, tunc requiritur præsentia motoris extrinseci, scilicet generantis gravitatem; quia impossibile est, quod non grave fiat actu grave, nisi ab illo, quod generat gravitatem. Si secundo mo

do, adhuc requiritur præsentia motoris extrinseci, scilicet ad removendum impedimentum illud, quia semper removens prohibens est motor extrinsecus. Et si dicatur, quod grave prius quiescebat in loco naturali, adhuc illud non obstat, quia tunc requiritur præsentia moventis sursum, prius quam possit moveri deorsum.

Contra istam conclusionem ultimam et præcedentem arguitur ; primo contra præcedentem, quod animal non movetur ex se, quia illud non movetur ex se, quod ad sui motum indiget præsentia motoris extrinseci ; sed animal est hujusmodi, quia indiget Deo, a quo ejus motus dependet. Secundo arguitur, quod grave movetur ex se, si aliquod grave ponatur supra trabem, possibile est, quod ibidem quiescat, et postea frangat trabem, et moveatur deorsum ; igitur tunc grave ex se movetur sine præsentia motoris extrinseci, quia illud impedimentum non removetur a motore extrinseco, sed a se ipso. Tertio, arguitur de levi, posito quod ignis ponatur in aliquo vase faciliter combustibili, tunc ignis quiescit violenter, quia prohibetur ab illo vase, sed non requiritur motor extrinsecus ad removendum prohibens, quia ignis de se potest comburere vas per quod prohibetur ; igitur ignis movetur ex se sine præsentia motoris extrinseci. Quarto, ab illo non movetur grave, quod non est simul cum gravi, et quo circumscripto adhuc moveretur grave; sed removens prohibens non est simul cum gravi, et adhuc ipso circumscripto non minus moveretur grave per suam gravitatem naturalem ; igitur ab ipso non movetur.

6 Quinto arguitur, quod grave non moveatur a generante, quia vel movetur a generante quando est, vel quando non est : non quando est, quia tunc habet gravitatem, a qua potest moveri circumscripto generante ; nec quando non est, quia tunc non movetur. Sexto, si unus ignis generetur ab alio, et juxta ignem generatum sit aqua, tunc aqua calefit, et non a generante, sed a genito ; ita similiter in proposito, si grave moveatur deorsum, hoc est a gravitate generata, sed non a generante. Septimo, quia tunc sequeretur quod generans insequeretur grave deorsum, quod est falsum. Consequentia probatur, quia oportet movens extrinsecum esse simul cum moto, et insequi motum. Octavo, si grave moveatur deorsum a generante, quæro penes quid attenditur hujusmodi velocitas, non penes proportionem hujusmodi gravitatis generantis ad resistentiam illius, quod movetur deorsum, nec alicujus alterius.

Ad ista respondetur, tenendo sicut prius, quod animal movetur ex se, sed grave simplex non, propter duo : quia semper grave simplex in suo motu requirit præsentiam moti extrinseci, scilicet medii, sine quo non fieret successio in motu gravis. Secundo requiritur motor extrinsecus ad hoc, quod moveatur post quietem, scilicet removens prohibens, aut generans. Quod autem moveatur a generante, probatur : quia quando mobile resistit, et motor obtinet, motus fit ab illo motore ; sed quando grave contra medium resistit, et etiam levitas, quæ prius fuit, et generans obtinet per hoc, quod successive intendit gravitatem ; igitur motus ille provenit a generante. Secundo quia dans formam dat omnia consequentia ad illam formam ; sed motus deorsum, et ejus locus deorsum consequuntur formam gravis ; igitur generans grave dat motum, ac ejus locum deorsum. Sed ut dicit Commentator 3. *Cœli*, differentia est inter motum deorsum, et alias dispositiones quæ consequuntur formam gravis,

quia potest impediri ne motus deorsum immediate consequatur formam, sed impossibile est impediri ne aliæ dispositiones sequantur, ut caliditas, siccitas, et hujusmodi, ad quas consequitur forma gravis.

Tunc ad primam, dico quod nulli mobili Deus est extrinsecus per indistantiam, licet bene per inhærentiam, quia ex quo Deus est ubique, cuilibet mobili est indistans.

7. Ad secundam, dico quod si grave quiescat supra trabem semel, gravi et trabe similiter se habentibus, perpetuo ibi quiesceret, et ideo ex quo grave movetur, oportet quod ejus gravitas intendatur, aut quod diminuatur virtus trabis ab aliquo alterante, et quocumque dato, semper requiritur motor extrinsecus alius a gravitate.

Ad tertiam, respondetur dupliciter: Uno modo, quod leve non removet prohibens per illam dispositionem, secundum quam est motum localiter, sed per aliam dispositionem, secundum quam est principium alterationis, scilicet per caliditatem. et ideo illa caliditas debet reputari in proposito tanquam motor extrinsecus. Sed ista solutio non valet, quia ita diceretur quod animal moveretur ex se, quia species, a qua movetur animal, non est mota localiter, sed est principium alterationis. Ideo dicitur aliter, quod aliqui tales casus partiales bene possunt concedi, scilicet quod quandoque elementum movetur ex se sine præsentia motoris extrinseci. et hoc quando elementum removet per actionem propriam impedimentum, sed hoc raro accidit; ideo simpliciter Aristoteles dixit, quod elementum non movetur a se, sed a motore extrinseco.

Ad quartam, quia ab illo, etc. Verum est, quod ab illo non movetur immediate, sed a sua gravitate naturali; tamen movetur ab ipso mediate, et occasionaliter, ita quod removens prohibens fuit occasio et causa quare grave descendit.

Ad quintam, dico quod quando grave est. Unde quando grave generatur successive, primo inducitur remissa gravitas, postea intensa, et gravitas primo inducta non sufficeret ad movendum, nisi generans intenderet gravitatem, et ideo sicut generans continue producit gravitatem, ita continue movet grave deorsum; et sic patet quod grave non movetur a generante, nisi dum ipsum est in *fieri*.

Ad sextam, dico quod non est simile, 8.
quia ista caliditas producitur in aliquod passum, quod sit effectus productus a generante, et sic non consequitur formam generati, et propter hoc non oportet quod sit a generante; sed motus deorsum consequitur formam gravis, et quia dans formam dat omnia consequentia formam, ideo generans grave, movet grave deorsum.

Ad septimam concedo quod vel generans insequitur, vel quod continue est aliquod æquivalens: verbi gratia, quando in media regione aeris ex vapore generatur aqua continue, sicut a frigiditate inducitur gravitas, ita continue descendit grave deorsum; et licet prima frigiditas producens gravitatem non insequatur vaporem, tamen ille vapor continue invenit medium frigidum, a quo intenditur continue ejus gravitas, et sic vel generans insequitur, vel æquivalenter invenitur aliquod proportionale generanti.

Ad octavam, dico quod velocitas motus gravis a generante, sequitur velocitatem generationis, quemadmodum et velocitas illuminationis consequitur velocitatem motus localis, quam ipsa consequitur. Rationes principales solutæ

sunt per distinctionem positam in principio quæstionis.

ANNOTATIONES

9. *Aliquid moveri a se multipliciter dicitur.* (a) *Aliquid dicitur moveri a se multipliiter.* Nota primo, aliquid a se moveri multipliciter dici: Primo quod secundum se totum moveat, et moveatur eodem motu, et hoc modo animal non se movet. Secundo modo dicitur moveri a se, quod non indiget motore extrinseco aut intrinseco, et sic nihil a se movetur. Tertio modo dicitur a se moveri aliquid, quod componitur ex motore et moto tanquam ex partibus, quarum una est movens, altera vero mota, et hoc modo animalia a se moventur. Quarto modo dicitur a se moveri, quod potest incipere motum suum postquam quiescit, nullo motore extrinseco concurrente, et terminare motum, nullo etiam extrinseco superveniente, et hoc modo animalia moventur a se localiter.

Principia motus sunt quatuor. Nota secundo, quatuor esse principia motus, duo activa et duo passiva. Principium primum activum est *quo*, et est id, quo aliquid movet, ut calor est principium activum calefactionis. Secundum principium activum motus est *quod*, et est id, quod movet seu motor; et hoc debet esse compositum ex materia et forma, cujus forma est principium *quo*, sicut et cujuslibet agentis forma, est principium *quo* agendi. Primum etiam principium passivum motus est quo aliquid, quod movetur, recipit motum. Principium tandem passivum *quod*, est id quod movetur, seu mobile, quod etiam debet esse compositum.

Nota tertio, quod habens aliquam formam, quæ nata est esse principium alicujus actionis univocæ, potest per illam formam agere in receptivum approximatum et proportionatum, ita etiam habens formam, quæ nata est esse principium actionis æquivocæ, potest per se ipsam agere æquivoce in passum approximatum.

10. Nota quarto, quod si ipsummet habens illam formam, quæ est principium actionis, sit aptum receptivum talis actionis, vel effectus æquivoci, et carens eo sic u potest causare talem effectum in alio, ita in se ipso: verbi gratia, lapis existens supra est in potentia, ad *ubi* deorsum gravitas respectu istius *ubi* est principium activum æquivocum, quia respectu cujuscumque *ubi* non datur principium nisi æquivocum, eo quod quando movens movet mobile ad aliquod *ubi*, non ideo ipsum movet, quia formaliter est in actu in eodem *ubi*, sed tantum quia virtualiter; quia igitur ipsummet grave est receptivum ipsius effectus æquivoci, et caret eo, scilicet illo *ubi*, causat in se ipso primo istum effectum. et in nullo alio, nisi prius causando in se, et causare in se istud *ubi* est operatio gravis, sic calefacere est operatio calidi. Istud posset clarius sic videri, si grave manens sursum posset propellere aliud ad centrum, tunc nemo dubitaret, quod illud grave fuit causa et principium descensus in alterum. Simili modo considerandum est, quod sit causa effectiva respectu descensus sui ipsius, quia est receptivum talis *ubi*, et simul causativum, et sic ablatis impedimentis, statim sequitur actio.

(b) *Impossibile est aliquid moveri a se.* Nota, quod entia naturalia tam animata, quam inanimata habent in se principium intrinsecum activum sui motus naturalis; et quoad animata ab omnibus conceditur. Verum quoad inanimata, probatur a Scoto *in 2. dist.* 2. *quæst.* 10. supposita illa distinctione Philosophi *in text.* 22. *hujus*, 8. et 2. *de Anima text.* 55. de duplici potentia, una ad actum primum, et altera ad actum secundum, ex qua sic argumentatur: Ignis est in potentia remota ut sit frigidus, quia potest aqua ex eo generari, cum fuerit aqua genita, erit in potentia propinqua et accidentali ad infrigidandum, nisi impediatur; ergo similiter dicendum est de gravi, et levi respectu motus; quod quidem si actu est leve, vel grave, movebitur quidem, nisi impediatur, quia est in potentia accidentali et propinqua, alias non erat grave, neque leve; ergo per principium activum movet se. *Entia naturalia habent in se principium intrinsecum activum sui motus naturalis.*

11 Confirmatur, sicut ignis habens calorem in actu primo, vere effective se habet ad calefaciendum, quod est operatio ejus secunda, ita ignis actu existens levis effective se habet ad esse sursum, sive ad actum secundum, qui est ferri sursum. Præterea omnis effectus, quando actu causatur, actu habet causam efficientem, ut patet 2. *Physicor. text.* 37. ubi ponens differentiam inter causam in actu et in potentia, dicit Philosophus: *Differunt autem tantum, quod actu existentes, et singulares, et ea quorum sunt causæ simul sunt et non sunt, ut hic medens cum hoc, qui sanatur, et hic ædificator cum hoc ædificio, quæ autem sunt secundum potentiam non semper*; id est, non sunt simul cum illis, quorum sunt causæ. Ubi Commentator : *Inter causas in actu, et in potentia differentia hæc est; quoniam quæ sunt in actu, inveniuntur cum illis, quorum sunt causæ, et deficiunt cum illis itaque non potest dari operatio in actu ab agente, quod non sit in actu.* Ex hoc sic argumentatur ; descensus gravis est in actu, ergo aliquid est causans effective in actu : sed hoc non est removens prohibens, neque impellens, quia tale est causa per accidens, quæ reduci debet ad per se ; non influentia cœli, quia esset negare causas particulares ; non generans, quia tunc potest non esse ; ergo oportet dare aliquod intrinsecum ipsi gravi, vel ipsummet grave per aliquod intrinsecum, quod sit principium activum talis descensus.

Nota secundo, quod grave non movetur a generante, nisi dum ipsum grave est in *fieri* ; at postquam factum est, movetur deorsum a se ipso, ita Scotus hic in responsione ad 5. Quomodo rationes Aristotelis concludant, gravia et levia non moveri a se ipsis, vide Scotum *in* 2. *dist.* 2. *quæst.* 20. et ea quæ ibi notavimus.

EXPOSITIO TEXTUS

12. Text. 34. *Hoc autem* (1) *dicitur.* Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit, quod est devenire ad aliquod movens, quod si moveatur movetur a se ipso : et primo præmittit suppositiones. Secundo ponit conclusiones ibi : *Si ergo.* Primo dicit, quod moventium quoddam movet propter se, id est, virtute propria, id est, quod non movetur ab alio. Aliud movetur propter alterum, id est, in virtute alterius moventis, a quo movetur. Secunda suppositio ibi : *Aut per plura*, quod aliquando movens movet per plura intermedia, ut homo movet manus, manus baculum, baculus lapidem, et lapis aerem ; et quandoque per unum medium, ut homo movet manus, et manus lapidem. Tertia suppositio ibi : *Utraque igitur*, quod in hujusmodi moventibus ordinatis postremum non movet, nisi primo movente: verbi gratia, baculus non movet, nisi movente homine; tamen primum bene movet non movente postremo. Sed dubitatur, quia Aristoteles videtur supponere quod intendit probare. Supponit enim quod sit dare primum movens. Respondetur, quod Aristoteles non supponit, quod sit dare primum movens simpliciter, sed quodlibet vocat primum respectu sequentis.

Si (2) *ergo.* Hic ponit conclusiones. Text. 35.
Secundam ibi : *Si ergo.* Prima conclusio est : In moventibus (a) et motis essentialiter ordinatis, est devenire ad aliquod movens, quod si moveatur, non movetur ab alio. Probatur : quia vel in moventibus et motis est processus in infinitum, vel ad aliquod movens est status : quod si moveatur, non movetur ab alio, sed in moventibus et motis non est processus in infinitum, sicut probatum est *septimo hujus, text.* 6 ; igitur est devenire ad aliquod movens, quod si moveatur, non movetur ab alio.

Si ergo. Ponit secundam conclusionem : In moventibus et motis est devenire ad aliquod primum movens, quod

si moveatur, movetur a se ipso ; et ista patet ex præcedenti, quia ex quo non movetur ab alio, necesse est, quod moveatur a se ipso.

t. 36. *Amplius* (3) *autem.* Probat secundo dictam conclusionem, et est omnino eadem ratio sicut prius, licet sub aliis verbis , et formatur sic ; Omne movens aliquod vel movet ipsum in virtute propria, vel virtute alterius a quo movetur : si virtute propria, sequitur quod est devenire ad movens, quod si moveatur, movetur a se ipso : si vero omne movens moveat virtute alterius, a quo movetur, tunc in moventibus, et motis est processus in infinitum, quod est improbatum 7. *hujus*.

EXPOSITIO TEXTUS

3 . 37. *Ad dicta* (1) *autem.* Hoc est quartum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit, quod non est necesse omne movens moveri ad hoc, quod moveat : et dividitur; quia primo format rationem. Secundo eam prosequitur, ibi : *Primum igitur.* Primo ponit istam conclusionem : Non est necesse omne movens moveri ad hoc, quod moveat. Probatur sic : quia si omne movens movetur, vel movetur necessario, vel contingenter ; sed neutro modo : ergo, etc.

Primum igitur. Prosequitur dictam rationem ; et primo probat, quod non omne movens contingenter movetur ad hoc, quod moveat. Secundo interponit quamdam rationem ad conclusionem principalem : et tertio ostendit, quod non omne movens necessario movetur ad hoc, quod moveat. Secundum ibi : *Et rationabiliter.* Tertium ibi : *At vero.* Primo igitur probat istam secundam conclusionem : Non omne movens contingenter movetur ad hoc,quod moveat, quia si sic esset,sequeretur quod possibile esset, quod nihil moveretur. Consequens est falsum, ut patuit *tractatu* 1. *hujus*, 8. *text.* 22. Consequentia probatur : quia primo movens contingenter movetur ad hoc, quod moveat ; igitur ex quo contingenter movetur, possibile est, quod non moveatur ; et si non moveatur, non movebit per adversarium, qui ponit quod omnis motor movetur ad hoc, quod moveat : et si primus motor non moveat, nullus aliorum movebit, ut patet in præcedenti capitulo ; igitur possibile est quod aliquando nihil moveatur, quod est impossibile.

Et (2) *rationabiliter.* Hic interponit quamdam rationem ad conclusionem principalem, cum quadam auctoritate Anaxagoræ. Ratio est ista, aliquod est motum, [b] quod non movet ; igitur aliquis est motor, qui non movetur. Consequentia tenet, quia quando aliqua duo sunt [c] conjuncta, si unum illorum inveniatur separatum ab alio, et reliquum potest inveniri separatum ab ipso. Et ponit Aristoteles exemplum, ut mel, et aqua inveniuntur conjuncta in mellicrato, ita ut sicut mel invenitur sine aqua, ita aqua inveniri potest sine melle ; et antecedens patet, quia quando lapis movet aerem, est devenire ad aliquem aerem, qui movetur, et non movet ; aliter enim esset processus in infinitum, et cœlum expelleretur de loco suo.Contra probationem objicitur : quia substantia, et accidens inveniuntur conjuncta ad invicem ut in homine , et substantia invenitur sine accidente, ut patet de Deo, et tamen non propter hoc sequitur, quod accidens inveniatur sine substantia. Respondetur, quod illa consequentia non est formalis, tamen valet in proposito per locum a minori, quia minus videtur, quod motus possit inveniri separatus a motore, quam e contra ; cujus causa est, quia motus est posterior

14. Text. 38.

movente ; modo minus videtur, quod posterius inveniatur sine priori, quam quod prius inveniatur sine posteriori.

Unde Anaxagoras. Adducit ad propositum auctoritatem Anaxagoræ, qui posuit intellectum divinum impassibilem, et immutabilem, ad hoc, quod moveat alia, et immixtum ad hoc, quod imperet aliis.

Text. 39. *At vero* (3) *si non.* Hîc probat, quod non omne movens necessario movetur ad hoc quod moveat, quia vel hoc esset secundum eamdem speciem motus, vel secundum aliam ; non secundum eamdem, quia tunc ædificator ædificaretur, et sanans sanaretur, et sic de similibus, quod est impossibile. Unde docens scientiam, est habens scientiam, et addiscens caret illa ; modo si docens doceretur, habens scientiam careret scientia, quod implicat. Nec secundum aliam speciem motus, ut quod movens localiter, aut augmentans alteretur, et sic de aliis. Modo hoc est fictitie dicere, quod movens localiter, aut alterans necesse est augmentari. Item, species motuum sunt finitæ ; igitur si quodlibet movens moveretur secundum aliam speciem motus, tunc fieret reiteratio, ut quod movens localiter alterabitur, alterans augmentabitur et iterum augmentatum ferretur localiter, et sic circumeundo, et jam sic ponere non esset aliud quam ponere, quod movens de necessitate moveretur secundum eamdem speciem motus, secundum quam movet, quod jam est improbatum.

ANNOTATIONES

15. (a) *In moventibus et motis.* Nota, ut observat hîc Commentator *comm.* 39. et Eudemus, prout refert Simplicius, quod Plato in illa persistit sententia, quod omne quod movet moveatur, atque adeo primum movens cum non moveatur ab alio, moveri a se ipso. Et ideo primum Philosophus usque ad *text.* 29. constituit cum Platone non esse processum in infinitum in moventibus et motis, sed deveniendum esse ad primum movens, quod non ab alio, sed a se ipso movetur ; et deinde contra Platonem ex sua ipsius concessione infert perveniendum tandem ad primum movens immobile. Ideo observa, quod de immobilitate primi motoris aliter sensit Plato, et aliter Aristoteles. Nam Aristoteles primo convenit cum Platone in hoc ; quia eodem modo probant primum motorem esse. Secundo conveniunt in hoc, quod dicunt primum motorem esse substantiam intellectualem, sive Intelligentiam separatam. Tertio conveniunt in hoc, quod dicunt motores corporum cœlestium esse indivisibiles, et non habentes magnitudinem, ideo nec finitam, nec infinitam potentiam habent, quæ sint virtutes comparabiles, sicut gravitas et levitas. Sed disconveniunt in duobus : Primo quia dicit Plato, quod motores primi per hoc quod movent, moventur a se, et hoc non tantum intelligit de motoribus corporum cœlestium, sed etiam de anima ; et ideo dicit eam esse immortalem, sicut expresse patet legenti Phædonem, et *de Legibus librum* 10. Dicit enim quod intellectus separatus in eo, quod ipse facit formas, intellectus movet se, quia nihil facit intelligibilia nisi intellectus, sicut nihil facit calidum nisi calor. Ad faciendum autem intelligibilia in eo, quod sunt intelligibilia movet se per intellectum, et quia in tali motu non est contrarietas moventis, et moti, neque distantia, ideo dixit quodlibet tale esse immortale et perpetuum, et quod sic movet se, esse causam motus localis in habentibus intellectum.

Aristotei et Plat dissentii de immo litate pr mi moto

Et quia hoc primitus est in cœlestibus, ideo dicebat semen animarum esse in cœlestibus, vocans semen animarum animas separatas, quæ descendunt a stellis comparibus. Secundum in quo differunt est, quia Plato dixit, quod sicut anima est conjunc- 16

ta corpori, et movetur per accidens ad motum corporis, cujus est actus, ita similiter primus motor; sed oppositum dixit Aristoteles, nam primus motor non potest dici anima nisi æquivoce. Unde Ptolemæus dicit in Almagesto, distin. 13. cap. 2. quod non debet sumi judicium motus corporis cœlestis ab aliquo corporum inferiorum simplicium, quia corpus cœleste obedit in omnem motum, quem vult in eo fieri motus suus absque lassitudine et tristitia, non autem sic in corporibus inferioribus a se motis.

(b) *Aliquod est motum, quod non movet.* Nota, quod tria est considerare in ordine motus, videlicet id quod movetur, et id quod movet, et quo movet. Id autem quod movetur, necesse est moveri, nimirum in sensu composito si movetur, non autem necesse est ut moveat; ei autem quo movet utrumque necessarium est, et movere, et quando movet, moveri, quia pariter instrumentum mutatur, et particeps fit motus ejus, quo movetur. Illud autem quod non est, id quo movet, puta quod non est instrumentum, vel intermedium movens, sed movens primum, nihil vetat non moveri, atque adeo esse immobile.

(c) *Quando aliqua duo sunt conjuncta*, etc. Nota, quod Commentator dicit circa hanc regulam, quod quando aliquid est compositum ex duobus compositis, quorum utrumque existit per se, et alterum illorum fuerit separatum a reliquo, necesse est ut reliquum sit separatum: verbi gratia, terra et aqua sunt simul, et utraque illarum existit per se; et cum neutrum sit necessarium componi alteri, sequitur quod si terra fuerit separata in aliquo loco ab aqua, quod etiam e contra. Vult ergo Commentator sic intelligere, quod si aliquæ substantiæ per se existentes possunt inveniri simul, et una possit inveniri per se separata ab alia, reliqua potest per se existere non conjuncta cum alia.

EXPOSITIO TEXTUS

Non ergo (1) *necesse est.* Hoc est quintum capitulum hujus tractatus, in quo ostendit primum motorem esse omnino immutabilem: et dividitur in octo partes, secundum octo conclusiones, quas ponit. Secunda ibi: *Necesse igitur.* Tertia ibi: *Hoc autem.* Quarta ibi: *Quod autem.* Quinta ibi: *At vero.* Sexta ibi: *Ipsius igitur.* Septima ibi: *Quoniam autem.* Octava ibi: *Manifestum est igitur* Prima conclusio est: Primus motor vel non movetur, vel movetur a se ipso. Probatur, quia si movetur, vel movetur a se, vel ab alio: non ab alio, quia tunc non esset primus motor, sed potius illud, a quo moveretur; si a se, habetur propositum. Secundo, quia movere se attribuitur alicui in genere moventium; igitur si attribuitur alicui potius debet attribui primo moventi, quam alicui alteri, quia primum in aliquo genere est causa aliorum ejusdem generis. 17 Text. 40.

Vide Zimaram in tab. litt. m. fol. 268. col. 2.

Necesse (2) *igitur.* Secunda conclusio: Impossibile est aliquid idem esse movens et motum, et hoc omnino secundum idem. Probatur, quia illud non movetur, et movet omnino secundum idem, quod quiesceret ad quietem alterius, sed omne quod movetur, quiesceret ad quietem alterius. Et ista ratio facta fuit in principio 7. *hujus*, videatur ibi. Secundo, quia si idem esset movens, et motum omnino secundum idem, sequeretur quod idem ferret, et ferretur secundum locum, et hoc eadem alteratione. Item, sanans sanaretur, docens doceretur, ut argutum fuit in præcedenti capite. Tertio sequeretur, quod idem esset calidum, et non calidum; consequens implicat contradictionem. Consequentia probatur, quia movens, vel agens est in actu secundum illam dispositionem, secundum quam Text. 41.

Impossibile est idem esse movens, et motum secundum idem.

movet, et mobile caret dispositione secundum quam est motus ; igitur si idem omnino sit movens, et motum, sequitur quod idem habebit caliditatem, et non habebit caliditatem

Hoc autem. Tertia conclusio : Illius quod movetur, una pars est movens, et alia mota, ut patet ex præcedenti conclusione ; aliter enim idem omnino esset movens, et motum.

18. Text. 42. *Primi mobilis nulla pars movet aliam.*

Quod (3) *autem.* Hîc proponit quartam conclusionem. Secundo, removet cavillationem ibi : *Amplius non.* Conclusio est ista : Primi mobilis, scilicet illius quod semper movetur, non est verum quod una pars moveat aliam partem, et quod e converso pars movens moveatur a mota. Probatur, quia si sic, sequeretur quod una illarum partium esset primum movens : consequens est falsum. Consequentia probatur, quia qua ratione una illarum partium esset primum movens, eadem ratione alia, ex quo utraque moveret reliquam. Secundo, sequeretur quod idem moveretur a se ipso : verbi gratia, si *A* moveatur a *B*, et e contra *B* moveatur ab *A*. Et quia loquitur de moventibus ordinatis, ideo ponit ordinem, dicens, quod movens longius ab ultimo motu, est propinquissimum primo motori.

Amplius non. Hîc removet cavillationem : quia diceret aliquis, quod una pars mobilis primo moti est per se movens aliam partem, et movetur per accidens ab alia parte per se mota. Contra hoc arguitur, quia si moveatur per accidens, sequitur quod potest non moveri, et si non moveatur, non movebit per adversarium ; igitur possibile est quod primus motor non moveat, quod est improbatum prius. Secundo, quia probatum est, quod non est necesse movens moveri ad hoc, quod moveat ; igitur hoc maxime est verum de primo motore. Tertio, quia primum movens vel non movetur, vel movetur a seipso per primam suppositionem ; igitur ab alia parte mobilis primo moti. Quarto, sequeretur quod calefaciens calefieret, et quod idem esset calidum, et non calidum, quod est impossibile, ut argutum fuit prius.

At (4) *vero.* Quinta conclusio : Primum movens se ipsum, non ex eo dicitur movere se ipsum, quod quælibet, vel aliqua pars ejus moveat se ipsam. Probatur, quia vel primum movens ex eo dicitur movere se ipsum, quod totum movet totum omnino, vel ex eo quod aliqua pars movet se ipsam. Non secundo modo, quia tunc illud datum non esset primum movens, sed potius illa pars movens se ipsam : nec totum a toto omnino, quia totum quiesceret ad quietem alterius, ut argutum fuit prius, et in proposito per primum movens se ipsum intelligit aggregatum ex primo motore, et primo mobili. 19. Text. 43. *Primum movens non dicitur movere se ipsum ex hoc, quod aliqua pars ejus moveat se ipsam.*

Ipsius igitur totius. Sexta conclusio : Totius moventis se ipsum una pars est immobilis, et alia mota. Probatur, quia si utraque pars esset mobilis, vel una moveretur ab alia, vel e contra : vel quælibet moveretur a se vel ab alia, vel una a se, et alia ab aliis, et ita de aliis modis ; sed quilibet istorum modorum est improbatus ; igitur relinquitur, quod una pars est immobilis, et alia mota.

Quoniam (5) *autem.* Hîc ponit septimam conclusionem. Primo proponit. Secundo probat. Tertio ostendit qualiter totius moventis se ipsum pars immobilis unitur cum parte mota. Quarto ostendit, quod movere se non attribuitur alicui parti totius moventis se ipsum. Et quinto solvit dubitationem. Secunda ibi : *Si enim.* Tertia ibi : *Totum ergo.* Quarta ibi : *Si igitur.* Quinta ibi : *Dubitationem autem.* Septima conclusio est ista : Cum Text. 44.

sit aliquod movens immobile, et aliquod movens motum, et aliquod motum non movens, necesse est quod primum movens se ipsum componatur præcise ex duobus, scilicet ex motore, et mobili scilicet primo moto.

Si enim. Hic probat dictam conclusionem : quia si non sit ita, ponatur, quod *A* sit primus motor immobilis, et *B* sit primum motum, et sit *C* aliud, ex quo adversarius dicit primum movens se componi una cum *A* et *B*, tunc arguitur sic ; Illud non est primum movens, nec pars primi moventis, quo remoto adhuc remanet primum movens se, et alio circumscripto ipsum non esset primum movens ; sed circumscripto *C* adhuc remanet primum movens se, scilicet compositum ex *A* et *B*,et circumscripto *A*,*B*, *C*, non esset primum movens per casum ; igitur *C* non est primum movens se, nec pars primi moventis se.

Totum ergo. Hic ostendit qualiter primi moventis se partes uniuntur, dicens quod utraque tangit reliquam, vel una tangitur ab alia ; et hic loquitur de tactu naturali, qui attenditur secundum indistantiam motoris ad mobile.

Si igitur. Hic ostendit quod primi moti nulla pars movet se ipsam,ita quod movere se non attribuitur alicui parti moventis se ipsum.Probatur,quia est impossibile, quod idem moveat se ipsum totum omnino, ita quod penitus idem sit movens, et motum, ut probatum fuit prius.

Text. 45. *Dubitationem* (6) *autem.* Hic solvit dubitationem, quæ movetur sub conditione scilicet, utrum si primus motor esset divisibilis, et tam primus motor, quam primum mobile divideretur, utrum pars primi motoris moveret partem primi mobilis, et alia pars primi motoris moveret reliquam partem primi mobilis ? Videtur quod non, quia non apparet quæ illarum partium primi motoris esset primus motor. Respondetur igitur, quod primus motor est simpliciter indivisibilis, ut postea probabitur.

Manifestum est igitur. Hic concludit conclusionem principaliter intentam, quæ est octava capituli. Primus motor est omnino indivisibilis, quia vel movetur a se, vel ab alio, et quocumque modo dato, est improbatum prius ; igitur relinquintur, quod primus motor est omnino immobilis. 21. *Primus motor est omnino indivisibilis*

EXPOSITIO TEXTUS

Quoniam (1) *autem oportet.* Hoc est sextum capitulum hujus tratactus, in quo Aristoteles ostendit primum motorem esse unum, et perpetuum. Et primo præmittit intentionem. Secundo præmittit duas suppositiones. Tertio ponit duas conclusiones. Et quarto recapitulat. Secunda ibi : *Manifestum enim est.* Tertia ibi : *Ipsius enim.* Quarta ibi : *Manifestum est igitur.* Primo præmittit, quod aliquid est semper motum. Secundo, (2) quod aliquid est semper movens. Tertio, quod primum movens est immobile, sive sit unum, sive plura. Et quarto, quod illud movens immobile est proprie æternum ; et hoc intendimus probare principaliter in isto capitulo. Et si dicatur contra, hoc nihil esset probare, quia statim apparet quod ista consequentia est necessaria : *est immobile, igitur est perpetuum* ; quia si sit corruptibile, jam esset materiale. Respondetur, quod non sequitur : quia si esset divisibile aliquod,quod esset postquam non fuit prius, vel quod non esset postquam prius fuit, jam illud non esset perpetuum, et tamen non esset materiale, quia probatum est *in* 6. quod omne quod movetur, est divisibile. Text. 46 Text 47.

Manifestum(3) *enim est.*Hic præmittit duas suppositiones : Prima est, quod il- 22. Text. 48.

lius, quod quandoque est, et quandoque non est, necesse est esse aliquam causam, quia impossibile est, quod aliquid transeat ex se ipso de *non esse* ad *esse*, vel e contra. Secunda suppositio, omne quod movetur habet magnitudinem, et est divisibile, sed hoc non est necessarium de movente. Prima pars patet ; quia est probatum 6. *hujus*, quod nullum indivisibile movetur. Et secunda pars antecedentis patet : quia non est necesse movens moveri ad hoc quod moveat, ut probatum fuit prius.

Vide Zimaram in tab. lit. f. fol. 138. col. 3.

Omne quod movetur est divisibile. Primum movens est perpetuum.

Ipsius (4) *enim*. Hîc proponit duas conclusiones. Secundam ibi : *Unum autem*. Prima conclusio est principalis hujus capituli : Primum movens est perpetuum. Probatur sic : quia primum mobile perpetuo movetur : aut igitur perpetuo movetur ab uno, et eodem motore, vel a diversis motoribus conjunctis, quorum unus generatur post alium ; si primo modo, habetur propositum, quod primum movens est perpetuum : si secundo mo do, tunc omnium illorum moventium, qui aliquando sunt, et aliquando non sunt, oportet esse aliquam causam, quare aliquando sunt, et aliquando non sunt per primam suppositionem, et illa causa non est nisi perpetua ; igitur necesse est primum movens esse perpetuum, sive sit unum, sive plura

Primum movens est unum.

Unum autem. Secunda conclusio est : Primum movens est unum, ita ut non sint ponenda plura prima moventia. Probatur sic ; quia omnia possunt æque bene, et melius salvari, ponendo unum primum movens omnium, quam ponendo plura ; igitur tantum debet poni unum primum movens. Tenet consequentia, quia in naturalibus frustra ponuntur plura, ubi omnia æque bene possunt salvari paucioribus ; et ideo potius essent ponenda finita quam infinita, et unum quam multa.

Manifestum igitur. Hîc recapitulat, quod necesse est primum movens esse unum, et perpetuum. Secundo, quod necesse est primum motum esse continuum. Unde si sit continuus, est unus, et e converso, et ideo fit ab uno movente.

EXPOSITIO TEXTUS

Ex his igitur (1) *crediderit aliquis*. Hoc est septimum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit quod aliquod est semper motum, et aliquod semper immobile, et aliqua sunt quæ quandoque moventur, et quandoque quiescunt : et primo ostendit, quid de hoc est manifestum, et quid immanifestum. Secundo, declarat immanifestum, ibi : *Procedentes autem*. Primo dicit, quod manifestum est, quod aliqua quandoque moventur, et quandoque quiescunt, et ideo non restat dubium, nisi utrum aliquod est semper motum, et aliquod semper mobile. 23. Text. 51.

Procedentes autem. Hîc declarat id, quod est immanifestum : et primo ostendit, quod est aliquod movens semper immobile. Secundo ostendit, quod est aliquod mobile semper motum. Et tertio recapitulat. Secunda ibi, *At vero*. Tertia ibi, *Manifestum igitur*. Prima conclusio est ista : Aliquod est movens semper immobile. Probatur dupliciter. Secunda ibi, *Videmus autem*. Prima ratio posita fuit prius, quia omne quod movetur, movetur ab alio ; tunc in sic movendo, vel est devenire ad aliquod immobile, et habetur propositum ; vel quodlibet, ad quod devenietur, movetur, et hoc est impossibile, quia tunc in moventibus, et motis esset processus in infinitum.

Aliquod est movens semper immobile.

Videmus autem. Ponit secundam rationem : et dividitur, quia primo, quædam prius dicta recolligit, scilicet quali-

ter animal movetur ex se. Secundo, dat causam quare animal non movetur perpetuo, et uniformiter. Tertio, ex hoc concludit propositum, quod primum movens est immobile. Et quarto, removet dubium. Secunda ibi, *Unde non semper.* Tertia ibi, *Ex quibus.* Quarta ibi, *Non est autem.* Primo recolligit, qualiter animalia post quietem moventur ex se, et ideo crediderunt aliqui sic esse de toto mundo. Secundo (2) recolligit, quod ille motus, (a) quo animal movetur ex se, non est primus motus, quo animal movetur : imo ipsum præcedunt multi alii motus inspirationis, et respirationis, motus alimenti, motus digestionis, et motus immutationis sensus, a specie existente in phantasia, vel in memoria.

Text. 52.

24. *Unde non semper.* Hîc ostendit causam quare animal non semper movetur, dicens, quod causa est, quia motor animalis non est immobilis, imo mutabilis valde; et ideo quandoque movet, quandoque non, et similiter (3) propter hoc, quod motor est mutabilis, movet irregulariter.

Text. 53. *Primus motor est immobilis.*

Ex quibus. Hîc infert propositum, quod primus motor est immobilis, quia dictum est, quod causa quare animal movetur irregulariter difformiter, est ista, quia ejus movens est mutabile ; igitur cum videamus, quod primus motus est regularis, uniformis, et perpetuus, necesse est (b) primum motorem esse immobilem, quia si mutaretur, quandoque moveret uno modo, et postea aliter.

Non est autem. Hîc removet dubium ; quia ex quo dictum est, quod motor cœli est immobilis, dubium est utrum in cœlo (c) moveatur aliquid per accidens. Respondetur quod sic, ut ly *per accidens* distinguitur contra *primum,* quia totum (d) cœlum movetur immediate a primo motore, sed tamen non quælibet pars ejus movetur totaliter a primo motore, quia orbes inferiores moventur ab Intelligentiis inferioribus, ut patebit postea.

Text. 54. *Aliquod est mobile semper motum.*

At (4) vero. Ponit secundam conclusionem, quod aliquod est mobile semper motum. Probatur dupliciter ; quia aliquod est movens perpetuum et immobile ; igitur aliquod est semper motum, quia mobile debet proportionari suo motori in duratione. Secundo, quia generationes, et corruptiones fiunt perpetuo in istis inferioribus, et hoc diversimode, sed hoc non potest esse a motore immobili ; igitur præter motorem immobilem necesse est esse mobile semper motum, virtute cujus agentia, ut astra, applicentur diversis temporibus ad faciendum diversos effectus. Et quod hoc non possit provenire a motore immobili patet, quia semper movens immobile natum est eodem modo agere, ideo ab ipso non possunt provenire immediate diversi, et oppositi effectus.

Manifestum igitur factum est. Hîc recapitulat, et patet in littera.

ANNOTATIONES

25. *Animalia non moventur quoad omnes motus a motore intrinseco.*

(a) *Ille motus quo animal movetur.* Nota, quod animalia non moventur, quoad omnes motus a motore intrinseco, sed quantum ad aliquos moventur a motore extrinseco, scilicet vel a corpore continente, vel a corpore ipsa subintrante, ut puta ab aere, in quo sunt, vel ab alimento, quod est in ipsis, et hoc propter motum augmentationis, vel ab aere, qui ea subintrat propter motum respirationis : hi enim sunt alii motus secundum quos non moventur per se ipsa, ut augmentum, decrementum, et respiratio, quibus movetur animal. Unumquodque enim his motibus naturalibus præcedentibus animal incipit moveri motu locali. Nam calefactus aer calefacit animal, et infrigidatus infrigidat, etc. quibus alterationibus varie afficit, inficitque animal, ut

modo benigna sit nutritio, modo maligna, cujus utique gratia languidum animal non perinde se movet, ac ut est sanum. Et per hoc solutum est argumentum, quo videbatur motum probari posse incipere in mundo, cum prius non esset, sicut incipit in animali, quod est minor mundus. Dicimus enim quod animalia non incipiunt sic moveri, quasi prius non movebantur, sed quia sic incipiant moveri, quod prius non sic movebantur, dum coquitur alimentum dormiunt, digestum autem, surgunt, et movent se ipsa. Quantum ergo ad aliquos motus animalia moventur a motore extrinseco, quod est mobile per se, quamvis quantum ad alios motus moveantur a motore intrinseco, puta ab anima, quæ quamvis non moveatur per se, movetur tamen per accidens ad motum corporis. Et si dicatur, in animali anima movetur per accidens, quia existens in corpore movet corpus; ergo cum primus motor moveat cœlum, movetur per accidens ad motum cœli, dico quod non est simile: aliud enim est moveri per accidens a se, et ab altero, et moveri ab altero. Primum enim reperitur solum in istis inferioribus, quæ sunt generabilia, et corruptibilia, sed secundum bene reperitur in orbibus cœlestibus inferioribus, qui pluribus motibus moventur, ut statim explicabimus.

26. (b) *Necesse est primum motorem esse immobilem.* Nota, quod cum dicit Philosophus primum movens esse omnino immobile, non repugnat sibi ipsi dicenti 3. Physic. text. 16. quod omne movens movetur, et primo de generatione, quod omne agens in agendo repatitur, quia illæ propositiones intelliguntur de movente, et agente per contactum, quomodo non movet primum movens.

(c) *Utrum in cœlo moveatur aliquod per accidens.* Nota, quod Aristotelis responsio est multum anceps; et dubium est, an intelligat motores ipsos orbium per accidens moveri ab alio, an vero solos orbes. Alexander enim, et qui putant motores orbium esse conjunctos orbibus, veluti corporibus animas, aiunt, et motores ipsos sicuti animæ circumferri per accidens circulatione orbis' et ita intelligunt hîc Aristotelem. At tunc profecto nullum esset discrimen in hac parte inter animam, et motorem cœli, quoniam motor movendo orbem a se ipso per accidens moveretur, cujus contrarium ait Aristoteles. Indubie ergo dicendum est, quod Philosophus non sensit motorem cœli moveri per accidens ad motum sui orbis, quoniam non inest illi tanquam forma, sed est uno loco immobilis, in quo orbem movet, quare neque a b Oriente in Occidentem, nec e contra movetur. Veruntamen ait quod improprie, et per abusum posset dici moveri per accidens ab altero, id est, ratione alterius, nempe sui orbis, quem movet; qui quidem movetur per se proprio motu, et per accidens motu primi mobilis, cum tamen Intelligentia sit simpliciter immobilis; qua de causa perpetuo, continuoque motu, et sibi semper simili movet.

Primum movens non movetur per accidens.

(d) *Totum cœlum movetur immediate a primo motore.* Nota, quod multæ fuerunt opiniones, an primum movens moveat primum cœlum immediate in genere causæ efficientis; nam quod moveat immediate in genere causæ finalis, de hoc nullus dubitat, sicut quod moveat mediate in genere causæ efficientis: an vero moveat effective immediate, est difficultas inter Philosophos. D. Thomas (referente Javello 12. Metaph. quæst. 5. artic. 2.) tenet de mente Philosophi, primum movens movere primum cœlum effective mediate tantum, sed an ita senserit Commentator, D. Thomas dicit quod non, atque adeo ipse a Commentatore dissentit. Antonius Zimara *Theoremate* 61. *et in quæstione de triplici causalitate primæ Intelligentiæ*, tenet expresse tam ad mentem Aristotelis, quam Commentatoris, primum movens effective immediate movere cœlum, Scotus vero *quæst.* 7. *Quolibet. sub litt. H H*, tenet absolute tam Aristotelem, quam Averroem negasse Deum posse immediate movere cœlum, quem secuti sunt Antonius Andreas 12. Metaphys. quæst. 2. et Jandunus 12. Metaph. quæst. 12. Metaph. quæst. 17. tu vide Scotum, ubi supra. 27.

Primum movens moveat immediate primum mobile.

QUÆSTIO VII

Utrum in ordine entium sit devenire ad motorem immobilem

Aristot. 8. *Phys. cap.* 8. Averroes *ibid.* Albert. Magn. *ibid. tract.* 3. *cap.* 2. Ægidius et Paulus Venetus *ad text.* 65. *hujus.* Mayron. 2. *dist.* 13. *quæst.* 8. Javell. *quæst.* 2. *hujus.* Rub. 8. *Phys. cap.* 8. *quæst. unica.* Vales. *lib.* 3. *controv. medic.* Conimbr. 8. *Physic. cap.* 8. *quæst.* 1. Roccus 8. *Phys. quæst.* 9.

1 Arguitur quod non, quia omne movens est simul cum moto ; igitur si mobile movetur, et movens movebitur. Consequentia tenet, quia eorum quæ sunt simul, si unum movetur, et reliquum, vel non amplius erunt simul. Antecedens apparet in 7. hujus, text. 10. et inde.

Secundo, si aliquis motor esset immobilis, maxime esset motor cœli ; sed ille non est immobilis. Probatur, quia cœlum movetur, et ejus motor est sibi unitus ; igitur ejus motor movetur. Consequentia tenet, quia moto aliquo corpore moventur omnia, quæ sunt in illo. Antecedens probatur, quia motor est intrinsecus cœlo, aliter enim ejus motus non esset naturalis.

Tertio, omne per se motum potest movere ; igitur omne per se movens potest moveri. Tenet consequentia per simile, et etiam per Aristotelem in isto 8. text. 40. ubi ex hoc quod est dare motum non movens, concludit quod est dare motorem immobilem. Antecedens probatur ; quia omne per se motum est corpus compositum ex materia, et forma : modo forma est per se movens.

Quarto, sicut est in minori mundo, ita in majori, ut ponit Aristoteles in isto 8. text. 17. sed in minori mundo non est aliquis motor immobilis, imo quodlibet movens movetur, ita et in majori. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto 8. text. 53. In quæstione primo videndum est, si est devenire ad motorem primum. Secundo, si ille est immobilis. *Divisio quæstionis.*

2. Quantum ad primum, notandum quod isti termini, *Primus motor, prima causa, ultimus finis omnium,* et *Deus*, pro eodem supponunt, licet a diversis rationibus sumantur illa nomina ; quia dicitur Deus eo quod est virtus invisibilis mundum ratione gubernans, quia sic concipit quilibet audiens, et intelligens nomen Dei.

Aliquis est primus motor. Tunc ponitur ista conclusio : Aliquis est primus motor. Probatur, quia in moventibus, et motis essentialiter ordinatis non est processus in infinitum, ut patet 7. hujus ; igitur est devenire ad primum motorem, qui scilicet si movetur, movetur a se ipso, et non ab alio. Secundo, quia dato aliquo ente, aut ipsum est independens, aut dependens ab aliquo alio : si independens ; igitur est prima causa, et per consequens primus motor, quia idem sunt, ut præmissum est. Si dependeat ab alio ; tunc quæro de illo alio, vel ipsum est independens, vel non; si sic, habetur propositum : si non, tunc quæram sicut prius, et sic procedendo, vel itur in infinitum, et hoc est impossibile, 2. Metaph. text. 5. et inde ; vel alicubi est status, et habetur propositum, quod aliquid est independens ab alio, et per consequens prima causa, seu primus motor. Tertio, quia in naturalibus sunt multi fines sibi invicem subordinati, quorum unus est propter alterum; et ille propter alterum ; tunc igitur aut quilibet illorum finium est propter alterum finem, aut est aliquis finis propter quem sunt omnes alii : si primo modo, tunc in infinitum est processus in finibus, et per consequens desiderium naturale est frustra. Si secundo modo, habetur quod est aliquis finis ultimatus, in

quem omnia alia ordinantur, et ille est primus motor, seu prima causa. Quarto, quia in generatione oportet generans esse nobilius generato; sed aliqua est generatio, in qua non apparet generans particulare nobilius; igitur oportet ponere generans universale, quod in hujusmodi generatione est principalis causa, et illud est prima causa, seu primus
3. motor. Prima pars antecedentis patet, quia nihil agit ultra gradum proprium, quia nihil minus perfectum potest producere magis perfectum. Secunda apparet in generatis per putrefactionem. Quinto, quia in igne sunt plures gradus caliditatis æque approximati agenti; igitur qua ratione debet unus illorum primo corrumpi, eadem ratione et alter; igitur vel ambo corrumpentur, quod est impossibile; quia in alteratione est successio secundum gradus formæ, vel neuter eorum corrumpetur, quod est contra experientiam, igitur oportet, quod sit aliquod causans, scilicet ipse Deus, ad corruptionem unius, priusquam ad corruptionem alterius. Sexto persuadetur; quia omnes homines ubique, et in omni tempore, et in omni lege assentiunt, quod Deus est; igitur sequitur quod verum est Deum esse. Consequentia tenet, quia ex quo a natura inest eis hujusmodi cognitio, non videtur, quod sit frustra. Sed quod insit a natura patet, ex quo omnes sine coactione legis, aut difficultate studii, vel laboris hoc asserunt.

Septimo, quia illud est, sine quo humana conversatio non potest esse, nec permanere, sed sine Deo, et cultu ipsius Dei non potest esse humana communicatio; igitur videtur concludendum, quod Deus est. Major patet, quia communicatio hominis est a natura, ut patet *primo Politicæ*, et minor apparet in alio ejusdem, ubi dicit Aristoteles, quod sacerdotium est pars principalis communicationis.

Octavo, et istam rationem facit Bragbandam, quam multi credunt demonstrationem, et capiatur ista, complexum tam bonum, et tam perfectum, quo nihil melius et perfectius esse potest: et sit illud complexum A; tunc arguitur sic: A potest esse; igitur A est, et per consequens Deus est, quia hoc intelligimus per Deum. Probatur antecedens: quia A esse non implicat contradictionem, et cum omne illud quod non implicat contradictionem, sit possibile, sequitur quod A potest esse. Consequentia probatur; quia si A potest esse post *non esse*, A potest incipere esse post *non esse*; igitur tunc non esset tam bonum, et tam perfectum, quo nihil melius, et perfectius esse potest, quod est contra positum. Consequentia probatur, quia illud esset perfectius et melius, quod semper esset, et esset independens ab alio. Et licet ista ratio credatur demonstrativa, tamen inter omnes alias est minoris efficaciæ, imo nihil valet, ut patebit solvendo ipsam.

Et notandum, quod nulla istarum rationum probat Deum esse, præter sextam et septimam persuasiones, intelligendo per Deum virtutem invisibilem, quæ mundum ratione gubernat. 4.
Unde prima probat, quod aliquis est primus motor, et hoc potest concedi de cœlo, ita ut moveret se ipsum per se et primo, quemadmodum una pura gravitas, si esset separata a materia. Secunda probat, quod aliquid est independens ab alio, et hoc etiam conceditur de cœlo. Tertia probat, quod aliquis est ultimatus finis, in quem omnia alia ordinantur, et diceretur, quod hoc est cœlum, vel perfectio universi, aut aliquid hujusmodi. Quarta probat, quod in generatione putrefactorum præter

agentia, quæ apparent hic inferius, concurrit aliquod agens nobilius, et hoc conceditur verum, quia cœlum ad hoc concurreret. Quinta probat, quod non est aliquod determinans ad corrumpendum unum gradum formæ prius, quam alium æque approximatum agenti ; et hoc conceditur verum de influentia, quæ determinat. Vel diceretur, quod hujusmodi determinatio provenit a natura formæ, de cujus natura est, quod aliquæ partes superponuntur aliis, non secundum situm, sed secundum gradum formæ.

Nunc respondendo ad octavum dico, quod per similem rationem probaretur quodlibet quantumcumque inevidens, verbi gratia, numerus stellarum, collective sumendo, potest esse par ; igitur est par. Consequentia tenet ; quia in perpetuis non differt esse, et posse. Item, qui ponerent, ut Philosophi, quod nihil esset virtutis infinitæ, et quod Deus non esset liber libertate contingentiæ, reputaret impossibile quod aliqua stella posset addi, vel diminui. Et antecedens probatur ; quia numerum stellarum esse parem non implicat : eodem modo probaretur ejus oppositum, scilicet quod numerus omnium stellarum sit impar, et sic posset probari quilibet articulus fidei. Ad rationem ergo, quando dicitur *A* potest esse ; igitur *A* est, negatur consequentia.

5. Item, non probatur antecedens, quia non sequitur, hoc non implicat contradictionem ; igitur est possibile : quia Philosophi concederent multa esse impossibilia, quæ tamen non implicarent contradictionem, ut quod linea esset augmentata ad duplum, vel quod ex omnibus motoribus et mobilibus fieret unum. Item, dato quod concederetur *A* esse, adhuc non sequitur ; igitur Deus est, quia non sequitur tam bonum, et tam perfectum est, quo nihil melius, et perfectius esse potest ; igitur Deus est, quia negaretur consequentia, et antecedens de cœlo concederetur.

Possibile bifariam sumitur.

Item, si quæratur, in quo est defectus, respondetur quod in isto ; quia possibile accipitur dupliciter : quandoque pro dubio, ut si unus proponat, numerus stellarum est par ; alter respondebit, possibile est. Alio modo capitur possibile pro eo, quod potest esse ; tunc igitur per hoc iterum ad rationem, quando dicitur, *A* potest esse, concedo, capiendo possibile primo modo pro dubio, quia dubium est, quin sint plura æque perfecta ; vel saltem dubium est, quin sint quorum neutrum est perfectius alio, nec aliud est perfectius illis duobus. Et si intelligatur antecedens de possibili secundo modo, tunc potest negari antecedens, vel saltem rationabiliter dubitatur, et sic patet, quod illa ratio est inefficax ad probandum Deum esse. Patet igitur quibus modis convincitur aliquem esse primum motorem : et hoc de primo.

Primus motor est immobilis.

Quantum ad secundum, sit conclusio ista : Primus motor est immobilis, et supponitur quod primus motor sit intrinsecus mobili per applicationem, et non per inhærentiam. Unde sciendum, quod aliquid potest moveri ab intrinseco uno modo : quia una pars integralis movetur ab alia, ut membrum animalis movetur a corde. Alio modo; quia movetur a forma propria extensa, et sic non movetur cœlum, quia, ut patet in isto 8, nullum tale potest movere, non concurrente alio motore extrinseco. Tertio modo, quia movetur a forma indivisibili appropriata, et sic movetur cœlum. Nunc probatur conclusio : primo, quia motor cœli est indivisibilis, ut suppositum est, et patet in isto 8. text. 45. et inde ; igitur est immobilis, ut patet 6. hujus, text. 32. Secundo, quia vel moveretur per se, vel per ac-

Moveri ab intrinseco aliquid potest tribus modis.

cidens : non per se, quia vel eodem motu quo movet, vel alio ; sed neutro modo, quia non est necesse omne movens moveri, ad hoc quod moveat ; nec per accidens, quia quod per accidens est, potest non esse ; et sic primus motor potest non movere, quod est impossibile, quia ejus motus est perpetuus. Item, nullum tale movetur per accidens, quin dependeat ab aliquo alio motore ; ut patet de forma animalis : aliæ rationes videantur in littera.

6. Ad rationes. Ad primam, dico quod omne movens est simul cum moto, vel situaliter, vel per indistantiam : modo primus motor est indistans mobili, sed propter hoc non sequitur, quod moveatur ad motum mobilis.

Ad secundam, quando dicitur motor cœli est sibi intrinsecus, concedo per indistantiam, vel applicationem ; et ex hoc non sequitur, quod moveatur simul cum cœlo ; sed consequentia bene valeret de iis, quæ sunt intrinseca per inhærentiam, vel etiam ut partes integrales.

Ad tertiam, negatur consequentia ; quia omne illud, quod est per se motum, componitur ex actu et potentia, scilicet forma et materia, aliter enim non esset per se motum, sed per se movens non sic componitur, imo aliquis propter ejus perfectionem est actus purus, ut primus motor. Et si arguatur, quod primus motor aliqua producit de novo ; igitur est mutabilis, negatur consequentia.

Ad quartam, dico quod non est simile, sicut etiam dicit Commentator.

EXPOSITIO TEXTUS

7. Text. 55. *Ut vero* (1) *et alio facto principio.* Iste est tertius tractatus hujus octavi, in quo Philosophus ostendit, quis et qualis sit primus motus : et dividitur in quinque capitula. In primo capitulo ostendit, quod primus motus est motus localis. In secundo ostendit, quod non contingit alium motum a motu locali esse perpetuum. In tertio ostendit, quod non contingit alium motum a motu circulari esse perpetuum. In quarto declarat, quod possibile est motum localem esse perpetuum. Et in quinto concludit, quod motus localis circularis est primus, et perpetuus. Secundum ibi, *Quæ autem loci mutatio.* Tertium ibi, *Quod autem contingit.* Quartum ibi, *Quæ autem.* Quintum ibi, *Quod autem lationum.* Primum capitulum dividitur : quia primo præmittit intentionem. Secundo prosequitur, ibi : *Impossibile enim est.* Primo proponit, quod considerandum est, utrum contingat aliquem motum esse perpetuum, vel non ; et si sic, quis est ille, et etiam quis est primus motus, et istæ considerationes sunt annexæ, quia rationabile est, quod si aliquis motus sit perpetuus, quod ille sit primus. Deinde proponit, quod tres sunt species motus, scilicet motus secundum quantitatem, motus secundum qualitatem, et motus localis.

Vide contradictionem Zimaræ.

Vide contradictionem Zimaræ.

Impossibile (2) *enim est.* Hîc prosequitur ; et primo ostendit, quod impossibile est motum augmentationis, vel diminutionis esse primum motum. Secundo ostendit, quod impossibile est alterationem esse primum motum. Tertio ostendit, quod motus localis est primus motus. Secundum ibi, *At vero si alteratur.* Tertium ibi, *Si ergo necesse est.* Est igitur prima conclusio : Impossibile est augmentationem esse primum motum. Probatur, quia ille motus non est primus, quem necessario præcedit alius motus, sed augmentationem necessario præcedit alius motus; ergo, etc. Major est nota, quia impossibile est augmentatio-

Text 56. *Impossibile est augmentationem esse primum motum.*

nem esse, quin sit alteratio prævia, per quam alimentum, quod in principio est dissimile et contrarium, in fine efficiatur simile.

8. *Impossibile est alterationem esse primum motum.*

At vero si alteratur. Secunda conclusio : Impossibile est alterationem esse primum motum. Probatur, quia alterationem necessario præcedit alius motus ; igitur alteratio non est primus motus. Consequentia nota est, et antecedens probatur, quia alterationem præcedit motus localis, quo approximato passo alteratur.

Motus localis est primus motus

Si ergo necesse est. Hîc ostendit, quod motus localis est primus motus. Et primo probat conclusionem, secundum opinionem antiquorum. Secundo, secundum opinionem propriam ibi, *Amplius.* Ubi sciendum, quod quidam antiquorum (a) reducebant omnes actiones naturales ad raritatem et densitatem, tanquam ad principia, quorum densitatem dicebant fieri per congregationem, et raritatem per disgregationem : modo tam congregatio, quam disgregatio sunt motus locales ; igitur si isti motus sunt primi, ut antiqui ponebant, sequitur quod motus localis est primus.

Text. 57. *Aliquid dicitur prius alio tripliciter.*

Amplius (3) *autem.* Hîc probat conclusionem secundum opinionem propriam ; et primo ponit quamdam distinctionem prioris. Secundo probat conclusionem, ibi : *Quare quoniam.* Primo dicit quod aliquid potest dici prius alio tripliciter : uno modo, quia potest esse sine alio, sed e converso aliud non potest esse sine ipso, et istud dicitur prius, a quo non convertitur subsistendi consequentia. Alio modo aliquid dicitur prius alio secundum substantiam, id est, perfectionem. Et tertio modo dicitur aliquid prius alio, tempore.

9. *Quare quoniam.* Hîc probat, quod motus localis est primus motus octo rationibus. Secunda ibi, *Neque igitur.* Tertia ibi, *Adhuc tempore.* Quarta ibi, *Omnino autem videtur.* Sexta ibi, *Quapropter viventium alia.* Septima ibi, *Et quia.* Octava ibi : *Maxime autem.* Prima ratio est ista : quia omnis (b) motus localis est perpetuus ; igitur ille est primus. Consequentia tenet ; quia si aliquis motus est primus, rationabile est, quod motus perpetuus sit ille. Antecedens probatur, quia vel est unus motus perpetuus, vel consequenter plures perpetuo ; non consequenter plures, ita ut nullus sit perpetuus, quia semper in naturalibus, de possibilibus illud est ponendum, quod est dignius : modo dignius est ponere unum motum continuum, et perpetuum, et cum illud est possibile, ut postea declarabitur ; ergo, etc.

De possibilibus illud est ponendum, quod est dignius

Neque igitur. Secunda ratio, quia ille motus est primus, qui potest esse sine aliis, et non e contra ; sed motus localis potest esse sine aliis, et nullus aliorum potest esse sine motu locali ; igitur etc. Major patet ex distinctione. Et minor est nota, quia augmentatio non potest esse sine motu locali, nec alteratio sine applicatione agentis ad passum, quæ fit per motum localem.

Adhuc (4) *tempore.* Hîc ponit tertiam rationem quæ est eadem omnino cum prima, quam repetit, ut solvat dubitationem circa hoc incidentem. Unde probatur quod motus localis sit postremus omnium. Unde videmus, quod in animalibus, motus localis sequitur omnes alios motus, quia animal non movetur localiter nisi cum est perfectum post augmentationem, et alterationem, et generationem. Respondetur, quod in eodem supposito alii motus bene præcedunt motum localem, attamen omnes illos necesse est præcessisse motum localem alicujus alterius mobilis. Text. 58.

Quoniam autem. Sequitur quarta 10.

ratio ; quia generatio (c) non potest esse prior motu locali ; igitur nec aliquis alius motus. Antecedens patet, quia generatio fit mediante alteratione prævia, quam præcedit motus localis applicationis agentis ad passum. Consequentia tenet, quia magis videtur, quod generatio debet esse primus motus, quam aliquis alius pro tanto, quia oportet illa esse generata, in quibus inveniuntur alii motus.

Text. 59. *Omnino* (5) *autem.* Quinta ratio arguit, quod motus localis (d) est prior secundum perfectionem, quia illud est prius secundum perfectionem in naturalibus, quod est posterius via generationis in processu naturali ; sed motus localis est hujusmodi : ergo, etc. Major patet, quia natura procedit de imperfecto ad perfectum. Et minor apparet : quia primo animal generatur, deinde alteratur, et augmentatur priusquam possit moveri localiter, et ultimo movetur localiter. Contra istam rationem objicitur, quia si probaret, sequeretur quod diminutio, et corruptio essent perfectiores aliis motibus naturalibus, quia sunt posteriores in processu naturali. Secundo, quia generatio est formæ substantialis, sed motus localis secundum multos est accidens inhærens mobili ; modo forma substantialis est perfectior accidente ; igitur generatio est perfectior motu locali. Ad ista. Ad primum dicitur, quod argumentum intelligitur in processu ad complementum, et perfectionem, quia in tali via posterius est perfectius.

Posteriora generatione sunt priora perfectione.

11. Ad secundum, dicitur quod, dato quod motus localis sit res distincta, quod non debet comparari simplex forma ad simplicem formam, sed totum compositum ad totum compositum, sic quod animal cum omnibus suis dispositionibus mediantibus, quibus potest se movere localiter, est perfectius, quam ipsummet mediantibus dispositionibus, quibus solum potest se augmentare, et alterare.

Quapropter viventium alia. Sexta ratio est, ille motus est prior secundum perfectionem, qui invenitur in magis perfectis ; sed motus localis est hujusmodi : ergo, etc. quia non solum invenitur in istis inferioribus, imo etiam invenitur in cœlo.

Et (6) *quia.* Septima ratio : ille motus est prior, qui competit perpetuis, et semper perfectis ; sed motus localis est hujusmodi, quia in eo quod aliquid movetur localiter, non oportet quod mutet substantiam ; sed tamen si aliquid alteretur, vel augmentetur, vel diminuatur, ipsum mutatur secundum substantiam, vel secundum partem, vel dispositive, nam alteratio disponit ad corruptionem substantialem. Text. 60

Maxime (7) *autem.* Octava ratio, ille motus est prior dignitate, et perfectione, qui provenit a digniori motore, quam aliquis aliorum motuum ; sed motus localis est hujusmodi : ergo, etc. Minor patet, quia motus localis, saltem aliquis, provenit a motore immobili. Text. 61

ANNOTATIONES

(a) *Quidam antiquorum.* Nota, quod Democriti, et Anaxagoræ opinio fuit, quod raritas, et densitas non solum essent omnium qualitatum primæ, verum et propria generationum initia. Nam raritas fiebat secundum Democritum per atomorum disgregationem, et densitas per earumdem congregationem per quod penitus differebant mixta, ut lana a ferro ; et a raritate emanabat calidum, humidum, leve, molle, etc. a densitate vero frigidum, siccum, grave, durum. Deceptio autem Democriti erat, quia non speculabatur causas nisi ratione materiæ, et quidem ex parte materiæ rarum, et densum, quæ illi conveniunt ratione quantitatis, præcedunt cæteras qualita- 12.

tes, et sic experimur quod mobile dum per calorem disponitur, rarefit, et dum disponitur per frigus, condensatur. Si autem considerationem ad causas retulisset agentes, agens potius per calorem rarefacit materiam, quam e converso rarefactio sit causa caloris. Cæterum, quia usque ad libros de Generatione nihil de his definivit, accipit tanquam probabilem opinionem illam, ut ostendat motum localem non solum alteratione priorem esse, sed etiam generatione, quam quis potest putare anteire motui locali, quia per generationem fit substantia, quæ prima est rerum omnium Prædicamentorum.

Motus localis est prior natura, et tempore omnibus aliis motibus.

(b) *Omnis motus localis est perpetuus.* Nota quod, simpliciter loquendo, motus localis est prior natura, et tempore omnibus aliis motibus. Quod sit prior natura, patet, quia motus localis, qui est circularis ipsius cœli, est prior natura, quia est causa aliorum, et ab eo non convertitur subsistendi consequentia, et etiam ipse est simplicissimus; simplex autem prius est composito. Quod autem sit prior tempore, patet: quia solus motus localis est perpetuus secundum Philosophum. Et si arguas, quod generationes, et corruptiones sunt perpetuæ secundum eumdem in primo de Generatione, dico quod ipsæ non sunt perpetuæ secundum continuationem, sed solum per continuam successionem. Et ideo nulla est generatio, aut corruptio, quæ sit continua, et perpetua, nec aliquis alius motus a motu circulari cœli.

13. *Ratio prioris in generabilibus debet accipi penes ordinem rerum.*

(c) *Generatio non potest esse prior motu locali.* Nota, secundum Commentatorem, quod ratio prioris in rebus generabilibus debet accipi secundum ordinem rerum Prædicamentorum, qui sunt termini motuum; unde cum substantia sit prima, fit ut generatio sit etiam prima, quod intelligi nequit, nisi de prioritate secundum naturam. Nam cum mundus, secundum Aristotelem, fuerit ab æterno, non potest in hoc genere motuum generabilium, et corruptibilium signari prius simpliciter secundum tempus, quia prius sicut ante omnem generationem necessaria est alteratio subjecti, ita illi alterationi præfuit alterans, quod per generationem recepit esse, et ideo quisnam sit simpliciter prior, deprehendi non potest, nisi ex natura terminorum; et quia substantia est prior accidente, generatio est prior aliis motibus. Etenim quamvis probavit motum localem simpliciter esse primum secundum tempus, non tamen fuit revera ante totum genus generationis, et alterationis, siquidem istorum series tam perpetua fuit, quam cœlorum volutiones; sed tamen quia mobile ipsius est æternum, quod suapte natura corruptibilibus antefertur, intulit lationes esse priores tempore; quare Commentator non dixit, quod generatio non est prior tempore, sed quod est prior natura, et per se, alteratio vero secundum accidens, propterea quod ex elementis non generantur mixta nisi per eorum qualitates. Cæterum secundum veritatem confitendo, cœlum, seu mundum habuisse initium; quia res condi per generationem nequiverant, eo quod nullum præfuerat subjectum, necessarium fuit per creationem, ut primus generabilium motuum esset alteratio facta applicatione agentis ad passum, quia nihil generatur nisi prævia alteratione.

(d) *Motus localis est prior secundum perfectionem.* Nota quod aliter sumenda est perfectio in motu locali, et aliter in aliis motibus; quia perfectio motus localis, saltem primi mobilis, sumitur ex perfectione trium, scilicet sui moventis, quod est perfectissimum, et sui mobilis, quod est perfectissimum mobilium, et suarum proprietatum: proprium enim est sibi, quod sit continuus, perpetuus, et regularis, et causa omnium aliorum motuum. Perfectio autem in aliis motibus sumitur ex perfectione terminorum; licet ergo terminus motus localis non sit perfectior terminis aliorum motuum, primum tamen movens localiter perfectius est aliis moventibus, et ideo etiam motus localis est perfectior aliis motibus.

EXPOSITIO TEXTUS

14 Text. 62. *Quæ autem loci* (1) *mutatio.* Hoc est secundum capitulum hujus tractatus in quo Philosophus ostendit, quod non contingit alium motum a motu locali esse perpetuum. Et primo præmitit intentionem. Secundo, prosequitur ibi : *Omnes enim.* Primo, dicit quod nunc considerandum est, quis motus sit primus, et perpetuus, et apparebit quod non contingit aliquem motum a motu locali esse continuum, et perpetuum.

Text. 63. *Omnes* (2) *enim.* Prosequitur, et vult probare istam conclusionem, quod non contingit aliquem motum a motu locali esse continuum, et perpetuum. Probatur tribus rationibus. Secunda ibi : *Contrarii autem sunt.* Tertia ibi : *Amplius autem.* Prima ratio est, nullus motus terminatus certis terminis potest esse continuus, et perpetuus ; sed omnis motus alius a motu locali est hujusmodi: ergo, etc. Major patet : quia omne terminatum est finitum, et tamen motus continuus, et perpetuus est infinitus. Et minor apparet inducendo secundum diversas species motus ; quia alteratio est inter qualitates contrarias; augmentatio et diminutio inter magnum et parvum; generatio inter esse et non esse, et etiam corruptio.

Contrarii autem sunt. Hîc ponit secundam rationem. Et primo præmittit suppositionem. Secundo, removet cavillationem, ibi : *Similiter autem.* Suppositio est talis, quod illi motus sunt contrarii, qui sunt in contraria, id est, motus quorum termini sunt contrarii ; et ipsi sunt contrarii, ut probatum est quinto hujus text. 48. Tunc sic : Nihil cui aliquid est contrarium potest esse continuum, et perpetuum ; sed omni motui alteri a motu locali aliquid est contrarium : ergo, etc. Major patet ; quia contraria in se invicem agunt, et sunt sui ipsius corruptiva. Minor apparet ; quia omnis motus alius a motu locali, habet terminos, vel saltem terminum, cui aliquid contrariatur : modo motus sunt contrarii ex contrarietate terminorum, ut patet quinto hujus. Et quod termini aliorum motuum sunt contrarii, patet per inductionem præcedentis rationis.

Similiter autem sunt. Hîc removet quasdam cavillationes, et sunt tres. Secunda ibi : *Nec si non.* Tertia ibi : *Non oportet.* Prima ratio est ista : si aliquis dicat, quod propter contrarietatem nihil obstaret, quin generatio posset esse perpetua, quia corruptio non contrariatur generationi : modo nihil prohibet mutationes continuari, quando una non contrariatur alteri. Respondetur, quod licet generatio, et corruptio non sint proprie contrariæ, attamen non possunt continuari, nec aliqua illarum, eo quod sunt quodammodo oppositæ, quia oppositio sufficit ad motus interruptionem. 15.

Nec si non. Hîc removet secundam cavillationem, quia mutatio non interrumpitur, nisi mobile quiescat in termino mutationis ; sed generatio interrumpitur per corruptionem, si interrumpitur, et tamen in termino interruptionis non quiescit, quia quod non est, non quiescit ; igitur nihil prohibet generationem, vel corruptionem esse perpetuam, ex quo non interrumpitur per quietem. Respondetur, quod ad interruptionem motus non oportet quod mobile quiescat in termino motus, sed sufficit quod non moveatur, quia si non moveatur, postquam movebatur, motus non est continuus.

Non oportet autem. Removet tertiam cavillationem : quia jam dictum est in secunda ratione, quod unus motus con-

trariatur alteri ; et supra quinto hujus, text. 54. dicebatur, quies contrariatur motui ; igitur ex istis duobus sequitur, quod unum contrariatur pluribus. Respondetur, concedendo quod motus opponitur quodammodo tam motui, quam quieti, ut dicit Aristoteles, quod æquale quodammodo opponitur excellenti, et illi quod excellitur ; verum est tamen quod diversimode motus contrariatur motui, et motus quieti, quia motus contrariatur motui, ut habitus habitui ; sed motus contrariatur quieti, ut habitus privationi, et ideo non est proprie contrarietas.

Text. 64. *Amplius* (3) *autem*. Hic ponit tertiam rationem, qua probat specialiter de generatione, et corruptione, quod non possunt continuo perpetuari, ita quod continue generationem sequatur corruptio, et e contra ; quia si ita esset, sequeretur quod statim, quando res esset facta, oporteret ipsam corrumpi. Consequens est falsum, quia tunc nulla res permaneret per tempus, quod est contra experientiam. Consequentia probatur, quia per generationem res producitur in esse, et per corruptionem res mutatur de esse ad non esse ; igitur si continue generationem sequatur corruptio et e contra, statim continue quando res est, sequetur ipsam non esse,et e contra , et per consequens non maneret per tempus.

EXPOSITIO TEXTUS

Quod autem (1) *contingit esse*. Hoc est
16. Text. 65. tertium capitulum hujus tractatus,in quo Aristoteles ostendit, quod impossibile est alium motum a motu circulari esse perpetuum, et præmittit intentionem. Secundo, prosequitur ibi ; *Omne enim quod fertur*. Primo igitur proponit intentionem non istius, sed sequentis capituli, per hoc innuens, quod ista capitula sunt annexa, et tendunt ad eumdem finem ; dicit igitur, quod omnis motus continuus est infinitus, et ille est circularis.

Omnis motus continuus, et circularis est infinitus.

Omne enim quod fertur. Hic prosequitur, et probat istam conclusionem, quod nullus motus localis alius a motu circulari potest esse perpetuus. Probatur primo per rationes Physicas. Secundo, per rationes communes, et dialecticas, ibi : *Rationabiliter autem*. Prima ratio est ista : omnis motus localis est rectus, vel circularis,vel mixtus ; sed nullus rectus, vel mixtus est perpetuus : ergo, etc. Et primo, format rationem. Secundo, probat minorem ibi : *Quare si*. Prima pars dicta est. Tunc ibi : *Quare si neque*, probat minorem dictæ rationis. Et primo, ostendit quod nullus motus mixtus potest esse perpetuus. Secundo, quod nullus motus rectus potest esse perpetuus, ibi : *Quod autem*. Secunda conclusio capituli est, quod nullus motus mixtus potest esse perpetuus. Probatur : quia illud mixtum non potest esse perpetuum, cujus unum miscibilium non potest esse perpetuum : sed motus rectus ex quo componitur mixtus, non potest esse perpetuus ; ergo, etc. Minor probatur in sequenti conclusione.

Quod autem id. Hic ostendit, quod
nullus motus rectus potest esse perpe- 17.
tuus ; et est tertia conclusio. Pro cujus probatione supponitur, quod nulla est magnitudo recta infinita, ut patet 3. hujus, text. 40. et inde. Secundo, quod supra magnitudinem finitam non potest fieri motus infinitus, nisi per reflexionem. Ex quo sequitur, quod si supra magnitudinem finitam fiat motus perpetuus, oportet quod hoc sit per reflexionem. Ideo ponitur quarta conclusio capituli, quod motus reflexi non sunt unus motus continuus ; imo inter quoslibet motus reflexos necesse est esse quie-

Motus reflexi non sunt unus motus continuus.

tem mediam. Et hoc probatur dupliciter. Secundo ibi : *Maxime autem.* Prima ratio est ista : quia motus contrarii non sunt unus motus continuus, sed motus reflexi sunt contrarii; ergo, etc. Major nota est. Minor probatur dupliciter : Primo, quia motus reflexi sunt ad loca contraria, ut si unus est sursum, et alter deorsum, unus ante, et alter retro, et ita de aliis differentiis contrariorum. Secundo, quia proprietas contrariorum est, quod sint sui invicem corruptiva : modo motus reflexi se invicem corrumpunt, ut si Socrates, et Plato moveantur contra se invicem super eamdem lineam, uterque facit alterum quiescere, aut unus depellit reliquum.

Maxime (2) *autem.* Hîc ponit secundam rationem, quod illi motus non sunt continui, inter quos necessario cadit quies media, sed inter motus reflexos necesse est mobile quiescere in termino reflexionis; ergo, etc. Major patet : quia ad unitatem motus requiritur unitas mobilis, et unitas temporis, et ideo ubi est interruptio quietis, non est unus motus. Et ad probandum minorem, primo præmittit duas suppositiones. Secundo, format rationem, ibi : *Quare necesse.* Prima suppositio est, quod in motu tria sunt consideranda, scilicet principium, medium, et finis : et medium, licet sit unum, tamen potest dici duo in comparatione, quia medium in comparatione ad finem potest dici principium, et in comparatione ad principium potest dici finis. Secunda suppositio, quod mobile potest dici in principio, in medio, vel in fine spatii, super quod movetur dupliciter : uno modo in actu, alio modo in potentia. Tunc enim mobile dicitur esse in aliquo spatio in actu, quando in illo spatio est adæquate per tempus divisibile, ita quod in illo spatio quiescit. Alio modo in potentia, scilicet quando in illo spatio non manet per tempus, ut si aliquod mobile moveatur continue per aliquod spatium, et signetur in illo spatio locus æqualis illi, tunc diceretur, quod in illo spatio mobile est non actu, sed in potentia tantum.

Text. 66.

Quare necesse. Hic probat propositum, scilicet quod in termino reflexionis est quies media. Et primo facit hoc. Secundo, movet dubitationes, ibi : *At vero.* Item, primo format rationem. Secundo, movet dubitationem. Tertio, ponit minorem dictæ rationis. Et quarto, conclusionem. Secunda ibi : *Inde et.* Tertia ibi : *Sed in reflectenti.* Quarta ibi : *Unde stare.* Ratio est ista : In isto enim signo spatii mobile quiescit, in quo ipsum est adæquate in actu per tempus, sed in termino reflexionis mobile est adæquate in actu per tempus; ergo, etc. Major patet; quia *quies* non est aliud quam *privatio motus in subjecto apto nato, et in mensura apta nata* : verbi gratia, si *A* moveatur usque ad punctum *B*, et inde reflectatur usque ad punctum *C*, unde venit necesse est quod in signo intermedio, si mobile sit in actu, ipsum ibidem quiescat : et minor apparet, quia si in termino reflexionis mobile non esset in actu, sed moveretur, vel moveretur motu primo, vel motu secundo : non motu primo, quia in termino reflexionis illo motu est complete mutatum : nec movetur secundo, quia nondum illo motu moveretur, et sic quies est principium sequentis, et finis præcedentis motus. 18.

Definitio quietis.

Inde (3) *et.* Movet secundam dubitationem, quia si mobile *A* moveatur continue supra spatium *B, C, E* et mobile *D* debeat moveri æquali velocitate super spatium *F, G*, tunc si in spatio *B, C, E*, sumatur pars æqualis *F, G*, quæ sit *B, C*, tunc dubium est, posito quod *D* incipiat moveri super spatium *F, G*, quando veniet Text. 67.

A ad punctum *C*, utrum *A*, et *D* veniant ad terminum, æque cito. Arguitur quod non : imo quod *D* debeat venire citius, quia duorum mobilium æque velociter motorum super æqualia spatia, illud citius veniet ad terminum *ad quem*, quod citius recedit a termino *a quo* : sed *D* citius recedit a termino *a quo*, quam *A*; igitur *D* citius veniet ad terminum *ad quem*. Major patet, aliter enim illi motus non essent æque veloces : et minor apparet, quia quando *A* venit ad terminum *C*, tunc *D* incipit moveri super spatium *F*, *G*. Sed prius *A* venit ad terminum *C*, quam supra spatium *C*, *E* ; igitur prius *D* recedit a termino *F*, quam *A* a termino *C*. Respondetur quod *A* et *D* æque cito venient ad terminos ; et quando dicitur quod *D* citius recedit : negatur. Ad probationem dico, quod non citius *A* venit ad punctum *E*, quam recedat ab eodem, imo simul venit ad *B*, et recedit ab *E*, quia nunquam mobile est in signo *E* in actu, sed in potentia tantum.

Sed in reflectenti. Hîc ponit minorem
19. dictæ rationis, scilicet quod in medio reflexionis necesse est mobile esse in actu per tempus ; et utitur illo medio tanquam duobus, *F* tanquam initio motus sequentis, et fine præcedentis ; et exemplificat, ut si mobile *D* reflectatur a puncto *G* ad terminum unde venit, necesse est, quod supra signum *G* quiescat,et sit in actu.

Unde stare necesse est. Hîc infert conclusionem, scilicet quod necesse est mobile quiescere in termino reflexionis, ita quod non in eodem instanti, in quo mobile venit ad terminum, recedet ab eodem in motu reflexionis, sed quiescet per tempus.

Text. 68. *At vero* (4) *quæ olim*. Hîc movet dubitationes, et sunt tres. Secunda ibi : *Eodem autem modo*. Tertia ibi : *Manifestum autem*. Prima dubitatio est : quia aliquis diceret, quod in termino reflexionis mobile non quiescit, sed manet ibi præcise per instans. Respondet Aristoteles quod non : quia in illo signo spatii nunquam est mobile in actu sed in potentia tantum, super quod manet præcise per instans indivisibile : modo in termino reflexionis mobile est in actu, ut probatum fuit prius ; igitur oportet quod maneat per tempus in termino reflexionis, et non solum per instans.

Eodem autem modo. Movet secundam
dubitationem. Secundo, solvit eam ad 20.
hominem. Tertio, ponit veram solutionem. Secunda ibi : *In primis ergo*. Tertia ibi : *Ad rem autem ipsam*. Secunda dubitatio erat de positione Zenonis, qui ponebat, quod impossibile est aliquod spatium pertransiri, quia in quolibet spatio sunt infinita : modo non contingit infinita pertransiri. Secundo, in iis, quæ successive pertranseuntur unum post alterum, contingit enumerare unum post alterum, sed non contingit infinita enumerare ; igitur non contingit infinita pertransire.

In primis (5) *ergo*. Hîc solvit ad ho-
minem dicens, quod sicut spatium est Text. 69.
infinitum secundum divisionem, ita et tempus, in quo pertransitur ; modo non est inconveniens, quod infinitæ partes spatii pertranseantur in infinitis partibus temporis. Sed dicit Aristoteles quod ista solutio non sufficit, sed est ad hominem tantum, nam si fieret ratio de tempore, solutio non valeret : nam in quolibet tempore sunt infinita, et non contingit infinita pertransiri ; igitur nullum tempus pertransibitur.

Ad rem autem ipsam. Hîc ponit veram solutionem, dicens, quod in spatio sunt infinita in potentia, non in actu ab invicem separata ; modo non contingit infinita pertransiri, numerando quodlibet

determinate post alterum, sed non numerando, hoc est bene possibile.

Manifestum (6) *autem est.* Ponit ter-
Text. 70. tiam dubitationem, et vult probare, quod impossibile est aliquod ens capere *esse* post *non esse*, nec e contra *non esse* post *esse*. Et primo probat hoc. Secundo, ponit solutionem antiquorum. Tertio, solutionem propriam. Et quarto, infert corollarium. Secunda ibi : *Non ergo.* Tertia ibi: ***Et si.*** Quarta ibi: *Manifestum igitur.* Primo igitur probat, quod impossibile est aliquod ens esse postquam non fuit, vel non esse postquam fuit, quia si sic, sequeretur quod idem simul, et semel esset, et non esset, quod est impossibile. Consequentia probatur, et capiatur totum tempus, per quod aliquod est, et totum tempus per quod non est. Tunc probo quod in instanti medio simul est, et non est, quia quod est per aliquod tempus, est per quodlibet illius temporis; sed hoc est per istud tempus, cujus instans medium est aliquid, scilicet principium ; igitur est in illo instanti. Et per consimile medium probatur, quod in illo instanti non est, quia quod in aliquo tempore non est, non est in quolibet illius temporis ; sed instans datum est aliquid illius temporis, scilicet finis ; igitur in illo instanti non est.

Non ergo dandum. Hic solvit secun-
22. dum antiquos, qui dicebant ad majorem probationis : quando dicitur, illud quod est per aliquod tempus, est in quolibet illius temporis, verum est, dicebant ipsi, nisi in ultimo instanti illius temporis.

Et si fiebat. Hic ponit solutionem propriam, et stat in hoc, quod ultimum instans est attribuendum posteriori passioni : verbi gratia, si capiatur totum tempus, per quod aliquid non fuit, et postea totum tempus, per quod ipsum est, dico quod in illo instanti medio illa res habet *esse*, et est primum instans sui *esse*. Sed si e contra capiatur primo tempus, per quod aliquid est, et postea tempus, per quod ipsum non est, tunc illo instanti medio illud non est, quia non est dare ultimum instans *esse* rei, sed primum instans sui *non esse*.

Manifestum autem. Hic infert corollarium ; et est istud, quod tempus, per quod aliquid fiebat, et est factum, non est majus quam tempus, per quod fiebat tantum, quia solum propter additionem instantis nihil est majus.

Rationabiliter (7) *autem considerantibus.* Hic redit ad probandum, quod ne- Text. 71.
cessario inter motus reflexos cadat quies *Inter motus reflexos cadit quies media.*
media, et hoc per rationes communes : et sunt quinque. Secunda ibi : *Simul autem.* Tertia ibi : *Amplius autem*, Quarta ibi : *Amplius.* Quinta ibi : *Amplius non.* Prima ratio, si inter motus reflexos non esset quies media, sequeretur quod motus naturalis, et violentus essent unus motus. Consequens est impossibile. Consequentia probatur : quia si aliquid moveatur naturaliter sursum, tunc si reflectatur deorsum, motus ille deorsum, esset sibi violentus ; igitur cum ex istis fiat unus motus, per te, sequitur quod motus naturalis, et violentus essent unus, et habetur consequens. Secundo, sequeretur quod aliquid moveretur ex aliquo termino, in quo non esset. Consequens est falsum de totali termino, a quo inchoatur motus. Consequentia probatur, quia a termino reflexionis incipit mobile moveri novo motu, et tamen in termino reflexionis nunquam est mobile, nisi in potentia tantum, quia per te motus est continuus. Tertio, (8) quia ex
illis non est unus motus continuus, cum Text. 72.
quorum uno stat quies totius speciei alterius, sed motuum reflexorum cum uno stat quies totius speciei alterius ; ergo, etc. Major patet ; quia si cum uno stat quies alterius, non est possibile

quod continuentur. Minor est nota, quia cum motu deorsum stat quies ab omni motu sursum, quemadmodum cum albefactione stat quies ab omni denigratione. Quarta ratio (9) qua probat, quod non potest esse reflexio ejusdem mobilis de generatione ad corruptionem, et e contra; quia si ita esset, tunc sequeretur quod idem mobile simul esset, et non esset, quod est impossibile. Consequentia probatur; quia quando aliquid generatur, ipsum est, et quando aliquid corrumpitur, ipsum non est; igitur si continuo generatur et corrumpitur, sequitur quod continuo est, et non est. Quinta ratio, impossibile est, quod motuum reflexorum ultima sint unum; igitur impossibile est, quod motus reflexi ad invicem continuentur. Consequentia tenet per definitionem continuorum, quia *continua sunt, quorum ultima sunt unum*. Antecedens probatur; quia non est possibile, quod idem sit ultimum contrariorum, ut albedinis, et nigredinis.

QUÆSTIO VIII

Utrum necessario inter quoscumque motus reflexos sit quies media

Aristot. 12. *Met. cap.* 6. *et de cœlo. cap.* 10. *et hic cap.* 1. *et* 2. D. Thom. 1. *part quæst.* 2. *art.* 1. Scotus 1. *dist.* 8. *quæst.* 5 Durandus 1. *dist.* 3. *quæst.* 1. Cister. *quæst. unica, artic.* 2. Cesal. *lib.* 1. *de quadripartita instit. cap.* 16. Rub. 8. *Physic. tract.* 2. *de* 1. *mot.* Smis. *tract.* 1. *de Deo uno qu.* 6. Roccus 8. *Phys. quæst.* 6.

1. ARGUITUR quod sic; quia necessario inter quascumque quietes oppositas est motus medius; igitur inter quoscumque motus oppositos est quies media. Tenet consequentia per simile, et antecedens patet per experientiam.

Secundo arguitur per Aristotelem in isto 8. text. 56. qui per hoc probat, quod impossibile est motum rectum esse continuum, et perpetuum, quia super lineam rectam non potest fieri motus continuus, et perpetuus, nisi per reflexionem, et necessario inter quoscumque motus reflexos est quies media; modo illi motus non sunt continui, inter quos est quies media.

Tertio, nisi ita esset, sequeretur quod motus contrarii essent unus motus continuus, quod est impossibile: et patet consequentia, quia ex quo inter ipsos non est quies media.

Quarto, sequeretur quod aliquid moveretur motibus contrariis; consequens est impossibile, ut patet 8. Physicorum, text. 71. Consequentia probatur; quia si aliquid ascendat, et postea descendat sine quiete media, tunc in instanti medio, qua ratione ascendit, eadem ratione descendit; igitur vel utroque motu simul movetur, et habetur propositum; vel neutro, et habetur propositum, quod ibi quiescit.

Quinto, sequeretur quod aliquid esset in aliquo loco, et non esset in illo; consequens implicat contradictionem. Consequentia probatur, posito quod A moveatur de B usque ad C, et postea reflectatur per eamdem lineam; tunc quæro in instanti medio an A recedit a C, vel non? Si non; igitur ibidem quiescit, et habetur propositum: si sic; igitur tunc non est in C, quia omne quod recedit ab aliquo termino, amplius non est in illo, ut patet in 6. text. 44. et tamen prius ponebatur esse in illo; ergo, etc.

Sexto, omnis motus præter circularem est ad quietem tanquam ad terminum; 2.
igitur si fiat motus sursum, et postea deorsum ejusdem mobilis, et per eamdem lineam, sequitur quod sursum esset quies, et habetur propositum.

Septimo, ponatur quod A moveatur de B, usque ad punctum C, et deinde reflectatur per eamdem lineam; tunc

quæro, utrum aliquando fuit in C, vel nunquam. Si nunquam ; ergo non movebatur per totum spatium, quod est contra positum. Item, tunc A recedet ab aliquo termino, in quo non fuit : si aliquando, igitur in aliquo tempore A fuit in C, et per consequens in illo tempore A quiescit.

Octavo, ponatur quod aliqua magnitudo, ut D sit continua puncto C ; tunc quæro utrum A in intermedio motuum contrariorum tangit D, vel non ? Si sic : cum omnis tactus sit temporalis, sequitur quod per tempus A tangit D, et per consequens, per tempus quiescit in puncto C : si nunquam tangit D, sequitur quod non movebatur per totum spatium, quod est contra positum.

Nono, si aliquid fiat calidum in summo, et postea frigidum, tunc in intermedio inter calefactionem, et frigefactionem, vel ipsum erat aliquando summe calidum, vel nunquam : si aliquando, igitur per tempus, et per consequens, per illud tempus mobile quievit : si nunquam, hoc est contra positum, quia alteratio ponebatur terminari ad summum calidum.

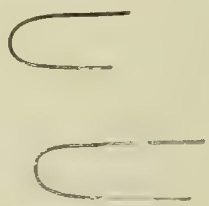
Decimo, posito quod nunquam stet
3. forma ignis, nisi sub caliditate summa, tunc si aliquid calefiat ad summum, et postea frigefiat sine quiete media, ut ponit adversarius, tunc per solum instans durabit ille ignis ; igitur est dare ultimum instans rei permanentis in *esse*, quod est impossibile, ut patet 8. hujus.

Oppositum arguitur ; quia si grave projectum sursum quiesceret priusquam descenderet, tunc sequeretur quod grave quiesceret sursum non detentum violenter. Secundo, quia non apparet ratio quare magis quiesceret in uno tempore, quam in alio ; et sic vel per unum tempus quiesceret, vel per quodlibet. Notandum (a) quod possibile est, quod fiat motus sursum, et postea deorsum sine reflexione, ut si fiat motus per lineam curvam, ut patet de motu sagittæ per aerem. Alio modo fit primo ascensus, et postea descensus, per reflexionem ad angulum, et hoc dupliciter : uno modo reflectendo ad angulum acutum rectilineum, aut curvilineum, vel compositum ex una recta, et alia curva, vel etiam ad angulum obtusum, vel ad angulum rectum, veniendo per unam lineam, et redeundo per aliam.

angulus rectilineus

curvilineus

Alio modo fit reflexio ad angulum rectum, ita ut mobile per eamdem lineam redeat, per quam venit ; et iste motus est proprie compositus ex duobus motibus contrariis, et de talibus motibus reflexis intelligitur quæstio.

Tunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio : Non necessario (b) inter quoscumque motus reflexos est quies temporalis media. Probatur, quia si faba projiciatur sursum contra molarem descendentem, tunc non apparet verisimile, quod faba quiesceret, priusquam descendat, quia si quiesceret, per tantum tempus arrestaret molarem, ne descenderet, quod videtur impossibile.

Non est necesse inter quoscumque motus reflexos esse quietem medium.

Secundo, posito quod Socrates moveatur versus Occidentem in navi quiescente, tunc in quolibet instanti possibile est Socratem desinere moveri, et navem possibile est in quolibet instanti incipere moveri ; tunc ponatur quod in eodem instanti Socrates desinat moveri, et navis incipiat moveri versus Orientem cum omnibus contentis infra navem, tunc immediate ante Socrates movebatur ad

Occidentem, et immediate post Socrates movebitur ad Orientem ; igitur primo movetur uno motu, et postea motu contrario sine quiete media.

Tertio ponatur, quod aliquis motor
4. moveat aggregatum ex duabus sphæris, uno motu videlicet ad Occidentem, deinde sphæræ infra contentæ applicetur alter motor specialis, qui moveat ipsam motu contrario, scilicet ad Orientem , et hoc in una hora velocius, et in alia tardius, tunc in instanti medio verum est dicere, quod immediate ante sphæra inferior movebatur ad Orientem, et immediate post movebatur ad Occidentem ; igitur primo movetur uno motu, et postea motu contrario sine quiete media.

Quarto, sint duo corpora luminosa, quorum unum veniat ab Occidente, et aliud ab Oriente , et transeant localiter juxta se invicem in Meridie ; tunc in instanti, in quo eadem linea recta transit per centrum ipsorum ad angulos rectos, verum est dicere, quod immediate ante ista corpora approximabantur, et immediate post elongabantur ; ergo, etc. Item, in puncto intermedio aeris immediate ante intendebatur lumen, et immediate post remittebatur ; igitur ille aer movetur motibus contrariis sine quiete media.

Quinto, posito quod aliquid fiat calidum in summo, et in eodem instanti, in quo est summe calidum, sit approximatum unum summe frigidum ; igitur in illo instanti inciperet frigefieri, quia agente approximato passo sufficienter disposito fit actio ; igitur prius calefiebat, et postea frigefiebat sine quiete media.

Et per idem argueretur de rarefactione et condensatione , de augmentatione et diminutione , quia ista consequuntur calefactionem, et frigefactionem.

Sexto, ponatur quod aliquid augeatur usque ad duplum, et in eodem instanti sit approximatum diminuens ; tunc immediate ante augmentabatur, et immediate post diminuebatur sine quiete media.

Septimo, confirmatur idem, supponendo quod ante augmentationem est resolutio quarumdam partium, et additio aliarum. Secundo supponitur quod tunc fit augmentatio, quando plus additur quam resolvitur, et e contra diminutio: tunc ponatur quod in aliquo vivente fiat resolutio uniformis per diem, tunc in prima medietate diei fit additio velocius, quam resolutio, et in secunda tardius , tunc in instanti medio verum est, quod immediate ante augmentabatur, et immediate post diminuitur ; igitur non est quies temporalis media, et sic patet conclusio, quod non est necessario, etc.

Sed notandum, quod ad duas primas rationes solet responderi. Unde ad primam dicitur, quod molaris pellit aerem fortiter ante se, et ille aer pulsus arrestat fabam antequam attingat molarem. Sed contra, quia vel impetus illius aeris, quem tu dicis arrestare fabam, est æque fortis, sicut impetus fabæ ad movendum sursum cum resistentia medii, vel fortior, vel minus fortis. Si fortior, igitur faciet fabam descendere, et per consequens non quiescet ibidem. Si minus fortis, igitur adhuc faba ascenderet sursum, et per consequens ille aer non arrestabit ipsam. Si æque fortis, hoc durabit præcise per instans, quia quanto plus appropinquat molaris, tanto aer plus impellit ; igitur in medio non est quies temporalis.

Ad secundam rationem solet responderi, quod primo Socrates movetur per se, et postea per accidens ad motum navis: modo non est inconveniens quod inter motus contrarios, quorum unus sit per se, et alius per accidens, non sit quies media , sed hoc esset impossibile de

duobus motibus per se. Aliter respondetur, quod licet sit possibile Socratem desinere moveri in quocumque instanti, et cum hoc possibile sit navem incipere moveri in quocumque instanti, tamen impossibile est, quod in eodem instanti illa duo fiant.

Contra primam solutionem arguitur : quia quantum est de ratione motus idem est judicium de motu per se, et motu per accidens, licet sit differentia quantum est ex parte moventium ; igitur si inter motus contrarios, quorum unus est per se, et alius per accidens, non sit quies media, sequitur quod nec est inter motus contrarios, quorum uterque est per se. Secundo, quia ratio Aristotelis et quæcumque alia, quæ probaret de motu per se, eodem modo concluderet de motu per accidens ; igitur si concedatur de uno, et etiam de altero. Contra secundam solutionem arguitur ; quia nulla videtur ratio repugnantiæ, quare non in eodem instanti, in quo Socrates desinit moveri, possit navis incipere moveri, ex quo in quolibet instanti potest utrumque fieri. Secundo probatur, variando casum : et ponatur quod navis moveatur uniformiter versus Orientem, et quod Socrates moveatur motu proprio in navi versus Occidentem difformiter, velocius tamen in prima medietate horæ respectu navis, quam navis moveatur, et tardius in alia medietate, tunc in instanti medio verum est dicere, quod immediate ante Socrates movebatur ad Occidentem; et immediate post movebatur ad Orientem ; igitur primo movetur uno motu, et postea alio sine quiete temporali media.

7 *Non est necesse inter quoscumque motus contrarios esse quietem instantaneam mediam.*

Secunda conclusio est ista : Non est necesse, quod inter quoscumque motus contrarios sit quies instantanea media, seu indivisibilis. Probatur ; quia nulla est quies in instanti, ut probatum est in sexto hujus. Secundo, quia nihil potest moveri in instanti, saltem localiter ; igitur nec quiescere, quia non in alia mensura nata est fieri quies, quam motus. Tertio, quia in nullo instanti medio inter motus contrarios verum est dicere, quod mobile aliter se habeat, quam ante immediate se habuit, et quam immediate post se habuit ; igitur tunc mobile non quiescit. Quarto, quia quæcumque ratio probaret quod in illo instanti fieret quies, eadem ratio probaret, quod in quolibet instanti motus mobile quiesceret, et sic patet, quod non est necesse inter quoscumque motus contrarios esse quietem mediam instantaneam, vel non temporalem.

Inter motus naturales contrarios necessario est quies media.

Tertia conclusio : Inter quoslibet motus ( ) naturales contrarios necesse est esse quietem mediam. Probatur, quia omnis motus naturalis præter motum cœli, est ad quietem tanquam in finem ; igitur si in termino non quiescet, frustraretur a suo fine. Secundo, illud quod movetur naturaliter, non solum habet inclinationem naturalem ad motum , sed etiam ad quietem in termino motus ; sed illa inclinatio naturalis in termino motus non potest subito deperdi ; igitur oportet quod sit tempus, priusquam possit fieri inclinatio ad motum contrarium, et per consequens per illud tempus intermedium quiescet.

8 *Inter motum sursum, et deorsum necessario est quies media.*

Quarta conclusio : Quando aliquid movetur (d) sursum violenter, et postea descendit deorsum per eamdem lineam, necessario inter illos motus est quies media, nisi per obviationem alicujus extrinseci impediatur illa quies. Probatur, quia tamdiu projectum movetur sursum, quamdiu virtus movens, quantacumque sit illa, excedit gravitatem naturalem projecti, et cum hoc resistentiam medii ; sed quando impetus movens projectum est æqualis gravitati naturali lapidis,

tunc lapis desinit moveri sursum. Sed probo quod adhuc non incipit moveri deorsum, quia nondum gravitas naturalis obtinet supra medium ; igitur oportet quod tempus transeat, priusquam obtineat, et per consequens in illo tempore est quies media, et sic patet, qualiter non est necesse inter quoscumque motus contrarios esse quietem mediam: tamen semper inter motus naturales contrarios respectu ejusdem mobilis oportet, quod mobile quiescat in medio, et cum hoc inter motus, quorum unus est naturalis, et alter violentus, nisi per obviationem alterius sit impedimentum.

Ad rationes. Ad primam, negatur consequentia : nec est simile, quia quietes oppositæ non possunt fieri nisi in diversis locis ; sed motus possunt fieri per idem spatium. Item, potest dici aliter, negando antecedens, quia si terra nunc quiescat naturaliter, et virtute Solis calefiat, et leve fiat ab alia parte, tunc aliud est centrum gravitatis, quam ante, et prius quiescebat terra naturaliter, et nunc quiescit violenter, et tamen non est ibi motus intermedius. Sed quod nunc quiescit, patet : quia levitas inducta non sufficit movere terram localiter propter resistentiam medii circumdantis.

Ad secundam, dico quod Aristoteles intelligit, quod inter quoscumque motus naturales contrarios est quies media ; et hoc sufficit ad intentionem suam, quia si omnis motus esset continuus, et perpetuus, oporteret quod ille motus esset naturalis.

Ad tertiam, negatur consequentia ; quia si ignis, et aqua sint invicem im-
9. mediati, non propter hoc oportet quod sint continui, ita etiam de motu ; igitur illi motus sunt contigui, vel συναφεῖς, ut vocat eos Commentator.

Ad quartam. negatur consequentia. Ad probationem, diceretur quod mobile moveretur uno motu composito ex motu sursum, et motu deorsum. Aliter dicitur, quod non movetur, nec etiam quiescit, sed immediate ante movebatur, et immediate post movebitur : et videatur plenius ista solutio in una quæstione super 3. quæst. 5.

Ad quintam, negatur consequentia. Ad probationem, dico quod mobile non est in termino reflexionis, nisi per solum instans ; et supposito quod non concedantur instantia esse, tunc dicitur, quod mobile non est in actu in termino reflexionis, sed in potentia tantum. Vel secundum alium modum loquendi dicitur, quod mobile est in termino reflexionis in aliquo tempore, et in nullo toto tempore, quemadmodum dicimus, quod sphæra tangit partem plani, et nullam totam partem.

Ad sextam, omnis motus, etc. verum est, sed tamen potest impediri ab alia quiete. Ad septimam, dico quod *A* aliquando est in *E*, non tamen in tempore, sed in instanti. Similiter dicitur ad octavam, quod in instanti tangit *D*, et non in tempore. Idem ad nonam, quod præcise per instans illud mobile est summe calidum. Ad decimam, negatur suppositum, quia, ut patuit super primum, res naturalis potest conservari sub dispositione pejori, quam sit sub qua generatur. Vel ad penultimas tres dicitur sicut ad quintam.

ANNOTATIONES

(a) *Notandum quod possibile est*, etc. Nota primo, quod Aristoteles probat unum esse primum motum continuum, et perpetuum, 10.
ipsumque circularem, quia inter motus contrarios debet intercedere quies ; qua occasione præsens excitatur quæstio, cujus sensus est, quando, verbi gratia, lapis sursum ascendit et iterum deorsum descendit, deturne quies in lapide inter illos duos

motus contrarios, et similiter inter quoscumque duos motus contrarios, quibus aliquod unum movetur mobile.

Nota secundo quod hujusmodi duo motus contrarii multipliciter se habere possunt : aut enim sunt naturales ambo, aut unus est naturalis, et alter violentus, aut uterque violentus.

Quomodo inter motus contrarios non sit necesse mediare quietem.

(b) *Non necessario inter quoscumque motus*, etc. Nota quod si motus naturales sint a diversis causis naturalibus, non est necesse quod inter illos intercedat quies. Probatur, quia motus incipit per ultimum sui *non esse*, et desinit per primum sui *non esse* ; ergo in eodem instanti potest unus motus ab una virtute desinere, et alia virtus motiva in eodem instanti incipere alium motum , quod instans erit ultimum *non esse* motus, qui incipit, et primum *non esse* motus, qui desinit, ita ut sit verum dicere, nunc non est motus calefactionis, verbi gratia,et immediate ante hoc erat; et in eodem instanti sit verum dicere,nunc non est motus frigefactionis, et immediate post hoc erit ; sed hoc dato, nulla intercedit quies inter calefactionem, et frigefactionem ; ergo inter motus contrarios naturales a diversis causis naturalibus procedentes non est necesse quod intercedat quies. Deinde motus augmentationis est unus et continuus ; modo in augmentatione sunt plures alterationes contrariæ , nam antequam augeatur vivens seu animal, decoquitur et digeritur cibus seu alimentum, et vertitur in chylum, et deinde in massam sanguinariam , hæc autem omnia habent qualitates contrarias ; ergo fiunt per contrarias alterationes ; tunc sic , augmentatio est motus continuus ; ergo et illæ alterationes continuantur, et per consequens nulla est quies inter illas.

11. (c) *Inter quoslibet motus naturales contrarios*, etc. Nota, quod quando illi duo motus naturales sunt ab una causa naturali, ut in motu dilatationis, et compressionis cordis contingit, et etiam in motu aspirationis et respirationis in pulmone, inter tales motus necesse est intercedat quies, quia una, et eadem natura non potest in eodem instanti in contraria movere, et sic cor, et pulmo necessario quiescit inter hos duos motus.

Nota secundo, quod quando illi duo motus sic se habent, quod unus est violentus, et alter naturalis, ita tamen quod violentus est prior, et naturalis posterior , ut quando lapis sursum projicitur, et deorsum descendit, inter tales motus necesse est intercedat quies media, quia natura non potest præbere vim ad motum deorsum, nisi finita virtute, qua lapis ascendebat, atque ita debet mediare quies. Nam motus violentus fit dum impetus externus est major interno, naturalis autem sequitur, quando impetus internus vincit externum ; non potest autem internus impetus fieri major externo, quin fiat æqualis, et æqualis non potest esse nisi res quiescat, atque adeo quando primus motus est violentus, et secundus naturalis, qui solum fit virtute propria, inter tales motus contrarios necesse est, quod quies intercedat.

Nota tertio quod si illi motus sint violenti, ut si pila missa ad parietem, a quo repercussa revertatur ad projicientem : vel si duo ludant pila, non est necesse in his motibus intercedat quies, quia si agens violentum sit efficax et magnæ virtutis, potest in eodem instanti, quo tangit pilam, facere, ut incipiat moveri , sicut dicebamus, quando magnum pondus lapidi ascendenti occurebat : si vero agens non sit efficax, sed sit talis naturæ et debilitatis, quod non possit continuare motum, tunc erit quies inter hos duos motus violentos, ut si pila perculeret lanam.

(d) *Quando aliquid movetur sursum violenter*, etc. Nota, quod si illorum motuum unus sit naturalis, et alter violentus, et prior est naturalis, ut quando pila cadit deorsum, et resilit sursum, vel si prior est violentus et naturalis, posterior excitatur a magna et forti virtute, magis quam ejus natura requirebat, ut si lapis sursum ascendens violenter deprimatur a magna virtute et mole, inter hujusmodi motus non oportet ut intercedat quies , quia vel ille lapis, quando illi occurit magnum illud 12.

pondus, quiescit, vel non: si non, habeo intentum: si sic, ergo etiam illud magnum pondus quiescit per tempus; hoc autem est contra rationem, et experientiam. Minor probatur, quia si lapis parvus quiescit, quando tangitur a magno, ergo etiam magnus quiescit, nam quæ se tangunt habent ultima simul; ergo, vel simul quiescunt, vel simul moventur. Sed non est dicendum magnam molem detineri a parvo lapide: ergo dicendum quod simul moventur, atque adeo in lapide parvo sursum ascendente, deorsumque sic descendente, non est necesse intercedat quies.

Et si contra hæc dicatur, impossibile est aliquid moveri, quin prius quiescat in termino *a quo*; ergo quando aliquid movetur ex calido in frigidum, et iterum regreditur a frigido in calidum, sicut prius quiescit in calido antequam moveatur ad frigidum, ita prius quiescet in frigido, antequam moveatur ad calidum, quia alias idem simul moveretur motibus contrariis, quod implicat. Consequentia patet, quia quando aliquid movetur ex calido in frigidum, et regreditur ex frigido in calidum, vel calefit quando frigefit, vel postea: si postea, habeo intentum, quod intercedat quies inter motus contrarios: si autem quando frigefit, calefit; ergo movetur simul ad calorem, et frigiditatem.

13. Ad hoc, nego antecedens; non enim est semper necesse, quod id quod movetur, quiescat sub termino *a quo*, ut de lapide depresso ab alio majori patet. Et ad probationem, dico quod illi duo motus non sunt simul, sed sunt interrupti per instans, quod est finis unius, et principium alterius, ut quando aliquid generatur præcedente corruptione, non sunt simul genitum, et corruptum, sed instans *non esse* unius est instans *esse* alterius, et in illo instanti fit interruptio.

Et si contra dicatur, nihil quod generatur, aut movetur, intendit illam formam, vel terminum, ut in uno instanti duret in illa; ergo debet esse per aliquod tempus, et per consequens erit quies. Dico antecedens esse verum in hoc sensu, quod natura secundum se non intendit formam, ut tantum per instans in illa quiescat. Potest tamen aliquod agens esse tantæ virtutis, ut pellat mobile in eodem instanti, quo attingit virtutem, ut patet in parvo lapide depresso a magno cadente.

Et si iterum dicatur, motus contrarii habent terminos contrarios, ergo non possunt esse continui, atque adeo necessario inter illos intercedit quies. Dico verum esse, quod duo motus contrarii de se non sunt continui, possunt tamen continuari in uno instanti, quod sit primum *non esse* præcedentis, et ultimum *non esse* sequentis, et sic non dabitur quies.

EXPOSITIO TEXTUS

Qui autem (1) *super circularem fit.* 14.
Hoc est quartum caput hujus tractatus, in quo ostendit, quod nihil prohibet motum circularem esse unum, et perpetuum. Et primo probat suam conclusionem. Secundo infert quasdam alias conclusiones, ibi, *Quare neque.* Primam conclusionem probat duabus rationibus. Secunda ibi, *Et qui in circulo.* Prima conclusio est, quod nihil prohibet motum circularem esse continuum, et perpetuum. Probatur, quia illum motum nihil prohibet esse perpetuum, qui est ab eodem in idem sine reflexione; sed motus circularis est ab eodem in idem sine reflexione: ergo, etc. Major patet, quia ex quo non est ibi reflexio, non est ibi contrarietas, et oppositio, ratione cujus fiat interruptio motus per quietem: et minor est nota ex *quid nominis* motus circularis.

Motus circularis potest esse continuus et perpetuus.

Vide contradictionem Zimaræ.

Et qui in circulo. Secunda ratio: Illum motum nihil prohibet esse continuum, et perpetuum, secundum quem mobile potest esse pluries in eodem situ sine quiete; sed sic est de motu circulari; ergo, etc. Major est nota; quia qua

ratione potest mobile reverti multoties ad idem punctum, eadem ratione infinities.

Quare neque si in semicirculo. Hic infert quasdam alias conclusiones, et sunt tres. Secunda ibi : *Manifestum est autem.* Tertia ibi : *Manifestum est igitur.* Secunda conclusio est ista : In semicirculo non potest fieri motus continuus, et perpetuus, quia in semicirculo non est idem punctus, qui copulet ad invicem medium, et finem ; igitur in semicirculo non potest fieri motus sine reflexione, et per consequens, nec sine quiete media.

5. Text. 75 *Manifestum* (2) *autem,* etc. Tertia conclusio : Nullum motum alium a motu locali, contingit esse continuum, et perpetuum. Probatur, quia nunquam alius motus potest movere mobile sine reflexione, ut patuit prius ; modo non potest esse reflexio sine quiete media.

Manifestum est igitur. Quarta conclusio : Male posuerunt antiqui Philosophi dicentes omnia moveri continue. Primo, quia manifestum est, quod non omnia moventur continue circulariter, et tamen non est possibile aliquem motum esse semper et continuum, nisi circularem. Secundo, quia dicentes omnia semper moveri, intendebant de motibus generationis, et corruptionis, et cum hoc alterationis : modo probatum est, quod nihil contingit moveri perpetuo, et continue tali motu.

EXPOSITIO TEXTUS

Text. 76. *Motus localis circularis est primus motuum.*

Quod (1) *autem lationum.* Hoc est quintum capitulum hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit, quod motus localis, et circularis est primus motuum ; et est conclusio principalis capituli, quæ probatur sic : Inter omnia genera motuum localis est primus ; igitur simpliciter loquendo motus localis circularis est primus motus. Hujus rationis probat minorem. Secundo, majorem ibi : *Quod autem ea.* Probatur primo, quod inter motus locales motus circularis est primus, quia omnis motus localis est rectus, vel circularis, vel mixtus ; sed omni motu mixto vel recto, motus circularis est prior ; igitur motus circularis est primus. Major patet *ex primo Cœli* ; et minorem probat primo de motu mixto. Secundo de motu recto, ibi : *Recta autem.* Primo igitur probat, quod motus circularis est prior motu composito per hoc, quod simplicia sunt priora compositis.

Recta autem. Hîc probat quod motus circularis est prior quam rectus, et hoc quinque rationibus. Secunda ibi : *Amplius motus prior.* Tertia ibi : *Rationabiliter autem.* Quarta ibi : *Accidit autem.* Quinta ibi : *Amplius autem.* Prima ratio est ista : Ille motus est prior, qui est perfectior et simplicior ; sed motus circularis est perfectior, et simplicior motu recto : ergo, etc. Major patet ; quia in ordine entium simpliciora sunt priora aliis, ut Deus et Intelligentiæ. Et minor apparet, quia motus circularis est simplicior, eo quod regularior. Item, quia est simplicioris mobilis, scilicet corporis cœlestis. Item, quia est a simpliciori motore, scilicet ab Intelligentia. Item, quia in motu circulari non distinguitur principium, medium, et finis, et quia motus circularis est perpetuus, et rectus non. 16.

Amplius motor prius. Secunda ratio : Cæteris paribus perpetuum est prius corruptibili ; sed motus circularis est perpetuus, et motus rectus non : ergo, etc. Text. 7

Rationabiliter (2) *autem.* Tertia ratio: Ille motus est simpliciter, et per consequens prior, qui est perpetuus et alter non ; sed motus circularis est hujusmo-

di. Quod probatur, quia in motu circulari non distinguuntur principium, medium, et finis : igitur motus circularis est perpetuus. Consequentia tenet, quia ex quo ubique est principium motus, nullibi terminatur ; et ex quo ubique est finis, nullibi incipit ; et ex quo ubique est medium, nullibi incipit, nec desinit, et per consequens est perpetuus. Et antecedens apparet ; quia in circulo ubique potest signari principium, medium, et finis , et causa hujus est , nam omnia ista attribuuntur centro ; nam centrum est medium circuli, nec penes distantiam centri ad circumferentiam attenditur circuli magnitudo ; modo motus circularis non est a centro, nec ad centrum, sed circa centrum ; igitur in ipso non est principium, medium, neque finis.

e con- lictio- n Zi- æ.

17. *Accidit autem.* Quarta ratio : In illis, quæ sunt mensurabilia, idem est primum, et mensura ; sed motus circularis est mensura aliorum ; ergo, etc. Major est nota, quia rationabile est, quod in unoquoque genere primum sit metrum, et mensura aliorum illius generis. Minor patet 4. *hujus*, ubi dicebatur quod tempus est motus circularis, vel consequens motum circularem.

Amplius autem. Quinta ratio : Regulare est prius irregulari ; sed motus circularis est regularis ; igitur motus circularis est primus motus. Major patet, quia regulare est simplicius irregulari , et etiam, quia irregulare componitur ex regulari, et simplicia componentia sunt priora compositis : et minor est nota, quia alii motus a circulari sunt difformes in velocitate, ut motus gravium, et levium, sunt velociores in fine, quam in principio.

18. t. 78. *Quod* (3) *autem ea.* Ostendit quod inter genera motuum motus localis est primus : et primo ostendit hoc ex opinionibus antiquorum. Secundo, ex communi modo loquendi. Secundum ibi : *Et proprie autem.* Primo dicit, quod motus localis est primus motuum , et hoc testantur omnes antiqui, qui determinarunt de motu ; et hoc patet inducendo in quinque opinionibus : Prima fuit Empedoclis, qui posuit prima moventia esse litem, et amicitiam, quorum primos motus dicebat esse congregationem, et segregationem. Secunda opinio fuit Anaxagoræ, qui posuit primum movens esse intellectum, quem dicebat movere congregando, et disgregando : modo si congregatio, et disgregatio sint primi motus, cum illi sint motus locales, sequitur quod motus localis sit primus motuum. Tertia opinio fuit Democriti, qui ponebat entia fieri, corrumpi, et alterari per motum localem corporum atomalium, quæ dicebat recipi in vacuitatibus inclusis inter alia corpora ; modo si ita sit, sequitur propositum. Quarta opinio fuit quorumdam aliorum, qui posuerunt entia fieri, et corrumpi raritate, et densitate , et dicebant raritatem fieri per segregationem, et densitatem per congregationem : modo segregatio et congregatio sunt motus locales ; igitur si isti sunt primi, ut isti dicebant, sequitur quod motus localis est primus. Quinta opinio fuit Platonis, qui posuit primum movens esse animam moventem se ; modo anima præcipue movet se localiter, quod non esset nisi motus localis esset primus.

Et proprie autem. Hîc probat idem, scilicet quod motus localis est primus, ex communi modo loquendi ; quia ille motus est primus, secundum quem si mobile moveatur, dicimus ipsum moveri, et a quo si quiescat, dicimus ipsum quiescere, dato quod moveatur aliis motibus ; sed sic est de motu locali, quia si aliquid moveatur localiter, dicimus quod ipsum movetur ; et si non moveatur

localiter, dicimus ipsum quiescere, dato quod alteretur augmentetur vel diminuatur, et tunc recapitulat, et patet in littera.

EXPOSITIO TEXTUS

19. Text. 79. *Quod autem* (1) *hoc necesse est.* Iste est quartus tractatus hujus octavi, in quo Philosophus determinat de infinitate, et perpetuitate primi motoris : et dividitur in quatuor capitula. In primo ostendit quod virtus finita non potest movere per tempus infinitum. In secundo ostendit, quod in magnitudine finita non est virtus infinita. In tertio ostendit, quod primus motor est infinitus. Et in quarto ostendit quod primus motor est indivisibilis. Secundum ibi : *Quod autem omnino.* Tertium ibi : *De his autem.* Quartum ibi : *Determinatis autem.* Primum caput dividitur : quia præmittit intentum hujus tractatus, præcipue ultimi capituli. Secundo proponit conclusionem principalem hujus capitis. Et tertio eam probat. Secunda ibi : *Horum autem.* Tertia ibi : *Tria enim sunt.* Primo dicit, quod nunc monstrandum est, quod necesse est hoc, scilicet primum motorem esse indivisibilem, et nullam habere magnitudinem.

Horum autem. Hîc probat principalem conclusionem capituli, scilicet quod impossibile est, quod virtus finita moveat per tempus infinitum.

20 *Tria enim sunt.* Hîc probat dictam conclusionem : et primo præmittit quasdam suppositiones. Secundo format rationem, ibi : *Quare omne.* Prima suppositio est ista, quod cum ad motum requirantur tria, scilicet movens, mobile, et tempus, ponatur quod A sit movens finitum, et B sit mobile, quod movetur, et etiam in infinitum , quia dicit Commentator quod sequitur, si movens est finitum, quod mobile est finitum ; aliter enim potentiam motoris excederet potentia moti, quod est falsum, et sit C tempus infinitum. Secunda suppositio est, quod ex quo A movet B, aliqua pars ipsius A, ut puta D, potest movere aliquam partem mobilis, quæ sit E. Et ex ista suppositione sequitur, quod D movebit E in minori tempore quam sit C, et sit illud tempus minus F. Quod sequatur patet : quia signato aliquo puncto spatii pertranseundi, illud in minori tempore pertransitur a parte mobilis, quam a toto mobili. Tertia suppositio, quod illud tempus F, quod est minus tempore C, est finitum, quia omne minus aliquo est finitum. Quarta suppositio, quod resecando ab A continue partes æquales ipsi D, tandem ipsum A consumetur. Item per resecationem partium æqualium ipsi E, tandem resecabitur totum C, sed per resecationem partium æqualium ipsi F a tempore C, nunquam resecabitur totum C, quia nunquam per ablationem finiti consumetur infinitum.

Quare omne. Hîc ex dictis (a) probat conclusionem prius positam : quia D movet partem mobilis, scilicet E, in tempore finito, scilicet F; igitur una alia pars motoris æqualis ipsi D, movebit partem mobilis æqualem ipsi E in tempore æquali ipsi F; igitur cum per suppositionem hujusmodi partes debeant resecari, tam motor quam mobile, sequitur quod totus motor movet totum mobile in tempore finito, quia in tempore multiplici ad ipsum F, quod est finitum ; igitur virtus finita non potest movere per tempus infinitum , quod erat probandum.

ANNOTATIONES.

(a) *Ex dictis probat conclusionem.* Nota, quod vis hujus rationis stat in hoc, quod cum quælibet pars ipsius A æqualis ipsi B mo- 21.

veat partem æqualem ipsi C, in tempore finito, et illæ partes sint finitæ, sequitur quod totum tempus in quo A movet totum D, est finitum ; resultat enim ex partibus, in quibus partes movebunt partes , quæ quidem tempora sunt finita magnitudine, et multitudine, quare oportet esse finitum, atque adeo impossibile est movens finitum movere per tempus infinitum. Vel sic : detur A movens virtutis finitæ, verbi gratia, ut quatuor, quod moveat B, mobile quadrupedale, per C tempus infinitum, sit D pars ipsius D virtutis ut unum, quæ moveat E, quæ sit quarta pars ipsius B in tempore F, quod est minus quam C, quia totum mobile majori tempore indiget, quam minus; tempus ergo F, in quo D movet C, necesse est ut sit finitum, cum sit pars totius C ; ergo pars duplo major quam D movebit partem mobilis duplo majorem quam E, in duplo majori tempore quam F, et pars tripla partem triplam in triplo majori tempore ; ergo tota virtus A movebit totum B in tempore quadruplo ad F, quod erit finitum, quia excedit F proportione finita : et hoc est quod vult dicere Scotus in illis verbis, sequitur quod totus motor movet totum mobile in tempore finito, quia in tempore multiplici ad ipsum F, quod est finiti : quæ verba placuit explicare, quia in textu sunt corrupta, nec faciunt aliquem sensum.

EXPOSITIO TEXTUS

Quod autem (1) *omnino non contingit.*

22 Text. 80. Hoc est secundum caput hujus tractatus, in quo Aristoteles ostendit quod in magnitudine finita non potest esse virtus infinita : et dividitur, quia primo facit hoc. Secundo ostendit, quod nec e contra, scilicet virtus finita potest esse in magnitudine infinita. Secunda ibi : *Neque igitur.* Item, primo proponit conclusionem. Secundo præmittit suppositiones. Et tertio probat. Secunda ibi : *Sit enim major.* Tertia ibi : *Si enim.* Conclusio quam proponit est ista : In magnitudine finita non potest esse virtus infinita.

In magnitudine finita non potest esse virtus infinita.

Sit enim major. Hic præmittit suppositiones. Prima est, quod semper major potentia movet idem, vel æquale mobile in minori tempore ; et hoc est pro tanto, quia major potentia movet velocius. Secunda suppositio est, quod potentia infinita est major, quam potentia finita. Tertia suppositio est, quod omnis motus est in tempore , et non contingit aliquem motum esse in instanti.

Si enim. Hic format rationem : quia si in magnitudine finita esset virtus infinita, sequeretur quod potentia finita, et infinita moverent idem mobile æque velociter. Consequens est falsum, quia major potentia movet velocius, quam minor ; modo potentia infinita major est quam finita. Consequentia probatur, quia sumpto aliquo mobili, quod movetur a potentia infinita, quod quidem mobile potest etiam moveri a finita, licet tardius , tunc uterque motus fit in tempore per tertiam suppositionem ; sit igitur quod motus factus a potentia finita sit in centuplo tardior, deinde sumatur alia potentia finita in centuplo major quam illa potentia data, sequitur quod illa in centuplo velocius movebit, et per consequens, æque velociter, sicut illa potentia finita ; aliter formetur ratio sic , si in magnitudine finita esset virtus infinita, sequeretur quod ipsa moveret subito, quod est contra tertiam suppositionem. Consequentia probatur, quia moveret ultra omnem proportionem velocius, quam aliqua potentia finita.

23. Text. 81. *Neque* (2) *igitur.* Hic probat secundam conclusionem : et primo proponit conclusionem. Secundo, præmittit suppositiones. Et tertio format rationem. Secunda ibi : *Sed tamen.* Tertia ibi : *Infinita ergo.* Proponit igitur, quod non

est possibile, quod potentia finita sit in magnitudine infinita extensa, scilicet per totam magnitudinem; et licet ista conclusio sit nota, eo quod nulla est magnitudo infinita, attamen Aristoteles intendit ipsam probare, dato quod esset magnitudo infinita.

Sed tamen. Hîc præmittit suppositiones. Prima est, quod licet quandoque in minori magnitudine sit major virtus, ut in modico plumbo major gravitas, quam in magno ligno, attamen sumptis corporibus ejusdem rationis et omnino similibus, præterquam in magnitudine, semper in majori corpore est major virtus. Secunda suppositio est, quod magnitudo finita sit *A*, *B*, cujus accipiatur una pars, scilicet *B*, quæ sufficit movere mobile *D* in tempore *E*, *F*. Tertia suppositio, quod si de magnitudine *A*, *B*, *C*, accipiam partem duplam ad partem *B*, *C*, ipsa movebit in medietate in minori tempore, quam faciat pars *B*, *C*, et sit illud tempus minus *F*, *G*, et si accipiam partem triplam, tempus etiam in triplo minus, et sic semper augmentando partem *B*, *C*, diminuitur proportionaliter tempus *E*, *F*.

24. *Infinita ergo.* Hîc format duas rationes. Secundam, ibi: *Est autem.* Prima ratio est ad probandum, quod potentia magnitudinis *A*, *B*, *C*, est infinita, quia illa potentia est infinita, quæ movet idem mobile, vel æquale velocius, quam aliqua potentia finita; sed potentia magnitudinis *A*, *B*, *C*, est hujusmodi; ergo, etc. Major patet, quia si esset finita, jam moveret velocius quam moveret, quod implicat: et minor patet, quia omnis potentia finita, quæ moveret mobile *D*, haberet aliquam proportionem certam ad partem *B*, *C*; sed potentia magnitudinis *A*, *B*, *C*, ad partem *B*, *C*, finitam, nullam haberet proportionem, imo ipsam in infinitum excederet; igitur moveret mobile *D* velocius, quam aliqua potentia finita.

Est (3) *autem.* Secunda ratio est: quia tunc sequeretur, quod virtus magnitudinis finitæ, et virtus magnitudinis infinitæ moverent æque velociter, quod est impossibile. Et consequentia patet: quia si magnitudinis infinitæ potentia sit finita, ipsa movebit in aliquo certo tempore dato, et virtus magnitudinis finitæ in alio, licet minori. Deinde accipiatur alia virtus magnitudinis finitæ, in eadem proportione, in qua tempus se habet ad tempus, et sequitur propositum, scilicet quod virtus magnitudinis finitæ, et virtus magnitudinis infinitæ, movebunt æque velociter. Text. 82.

EXPOSITIO TEXTUS

De his (1) *autem.* Hoc est tertium capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit, quod primus motor movet tempore infinito: et dividitur, quia primo movet quamdam dubitationem de motu projectorum. Secundo, sequitur principale intentum, ibi: *Quoniam autem.* Item, primo movet dubitationem. Secundo removet cavillosam responsionem. Tertio ponit solutionem, quam credit veram. Quarto concludit corollarium. Et quinto responsionem aliam cavillosam removet. Secunda ibi: *Si autem.* Tertia ibi: *Necesse est.* Quarta ibi: *Hic quidem.* Quinta ibi: *Impossibile autem.* Dubitatio quam movet, est ista: ex quo omne, quod movetur, movetur ab alio, et movens debet tangere motum; unde dubium est a quo movetur projectum post separationem a projiciente. 25. Text. 83.

Si autem. Removet quamdam cavillosam responsionem. Unde quidam dixerunt quod projectum movetur ab aere, quia projiciens primum, una cum hoc, *Projectum a quo moveatur.*

quod pellit projectum, pellit aerem, et ille aer pulsus movet projectum ; sed ista solutio non valet, quia eadem difficultas restat de aere, a quo movetur post separationem a projiciente.

Necesse autem. Hic ponit solutionem, quam credit esse veram, dicens, quod projectum post separationem a projiciente movetur a medio, et hoc per istum modum, quod projiciens cum pellit projectum, simul pellit et aerem, cui imprimit quamdam virtutem motivam projecti ; et sic ille aer movet alium aerem, et ille alter alium, et sic continue, donec gravitas naturalis projecta sit potentior ad movendum deorsum, quam virtus motiva aeris ad aliter movendum; et sic potest hic assignari prima conclusio, quod non est idem aer movens projectum a principio motus usque ad finem. Et patet conclusio, quia aliter non potest salvari a quo movetur projectum.

26. *Hic quidem.* Hic infert corollarium, quod motus projecti non est unus, quia ad unitatem motus requiritur unitas motoris : modo in motu projectorum motor est continue alius, et alius, quia continue alter, et alter aer movet.

Impossibile autem. Hic removet aliam cavillationem. Unde aliqui dixerunt, quod projectum movetur per antiperistasin, scilicet quando projectum pellitur a projiciente in aere, vel aqua, tunc aer, vel aqua insequitur ita impetu a se ne fiat vacuum, quod movet projectum. Istud non valet, quia tunc moto uno ad unam partem, moverentur omnia, quæ sunt in mundo ad eamdem partem, quia quodlibet insequeretur aliud propter naturalem inclinationem ad repellendum vacuum.

Quoniam (2) *autem.* Hic ostendit principale propositum : et primo ostendit, quod primum movens unum, et idem existens movet semper. Secundo, quod primum movens est immobile. Tertio, quod primum movens est in circumferentia primi mobilis. Et quarto regreditur ad hoc quod primum movens est immobile. Secundum ibi : *Movens autem.* Tertium ibi : *Necesse est.* Quartum ibi : *Habet autem.* Tertia conclusio est ista : Primum movens unum, et idem existens movet semper, quia primus motus est unus, continuus, et perpetuus; igitur primus motor unus, et idem existens movet semper. Consequentia tenet propter duo : Primo, quia *in quinto hujus*, dicebatur, quod ad unitatem motus requiritur unitas motoris. Secundo, quia in parte præcedenti dicebatur, quod motus projecti non est unus propter hoc, quod non est ab eodem motore, sed diversis.

Primum movens, unum et idem existens, movet semper.

Movens autem. Ponit quartam conclusionem : Primum movens est immobile. Probatur dupliciter : Primo si moveretur, tunc movetur ab alio ; consequens est falsum, quia tunc illud aliud potius esset primus motor, quam ille. Secundo si moveretur, tunc sequeretur quod ab ipso non semper proveniret similis motus ; modo hoc est falsum, quia motus ejus est regularis unus, et continuus. Et patet consequentia, quia primus motor si moveretur, aliter se haberet quam prius, et per consequens aliter moveret, quam ante movebat.

Primum movens est immobile.

Vide Zimaram in tab. lit. m. fol. 271. col. 4.

Necesse (3) *igitur.* Quinta conclusio: 27.
Primum movens est circumferentia primi mobilis, quia primum movens oportet poni ubi est velocior motus ; sed in circumferentia primi mobilis, est velocior motus : ergo, etc. Major patet, quia proxima moventi recipiunt fortius ejus influentiam : et minor est nota, quia circumferentia primi mobilis majorem lineam describit. Text 85.

Habet (4) *autem.* Hic regreditur ad quartam conclusionem, et movet dubi- Text. 85.

tationem, an aliquod motum possit movere continue, et dicit quod non, ut prius ; et ideo cum motus primus sit regularis, unus et continuus, oportet quod primus motor sit unus, immobilis, et semper similiter se habens ad illud, quod movetur.

EXPOSITIO TEXTUS

Text. 87. *Determinatis* (1) *autem*. Hoc est quartum capitulum hujus tractatus, in quo Philosophus ostendit, quod primus motor est indivisibilis, nullam habens magnitudinem, et ista est unica conclusio capituli. Probatur, quia si haberet magnitudinem, vel haberet magnitudinem finitam, vel infinitam ; non infinitam, quia nulla talis est, ut patet *tertio hujus* ; nec finitam, quia magnitudinis finitæ non potest esse virtus infinita ; modo primus ([a]) motor est infinitus, quia movet per tempus infinitum, et sic manifestum est quod primus motor est indivisibilis, nullam habens magnitudinem, ad quem ipsemet nos perducat.

Explicit expositio librorum Physicorum lecta a Magistro Joanne Duns Scoto, *Parisiis*, *Deo gratias*.

ANNOTATIONES

23. *Aliquid esse infinitum potest bifariam intellligi.*

(a) *Primus motor est infinitus*. Nota, primo, quod aliquid esse infinitum potest intelligi dupliciter : Uno modo secundum durationem, quia scilicet durat tempore infinito ; et isto modo secundum Philosophum et Commentatorem, primus motor et aliæ Intelligentiæ ab ipso, cœlum, et multa alia sunt infinita, quamvis secundum veritatem solus Deus sit hoc modo infinitus. Secundo modo, quia movet motu infinito secundum durationem, non autem secundum velocitatem, et sic etiam secundum ipsos solæ Intelligentiæ, et corpora cœlestia sunt infinita. Tertio, quia motor motu locali uno, et continuo movet per infinitum tempus : et sic secundum eos quælibet Intelligentia est infinita, quia quælibet Intelligentia secundum Aristotelem movet orbem motu locali circulari infinito. Secundo, aliquid dicitur infinitum, quia impartibiliter, et a se movet motu locali per tempus infinitum, et sic secundum eos, solus primus motor est infinitus.

Nota secundo, quod duo sunt modi infinitatis, quos Philosophus reputat impossibiles : unus est, quo aliquid diceretur infinitum actu secundum extensionem, et quantitatem molis. Alius quo aliquid diceretur infinitum intensive. Et licet aliqui dicant secundum Aristotelem Deum neutro modo esse infinitum, scilicet extensive, et intensive, Scotus tamen *in primo distinctione secunda, quæstione prima*, et *in septimo quodlibet*, et *in tractatu de primo principio incomplexo*, tenet ad mentem Aristotelis Deum esse infinitæ virtutis, infinitique vigoris intensive ; nec ex hoc sequitur ipsum movere in instanti, quia primus motor non immediate movet cœlum ; imo motor ipsius cœli est quædam Intelligentia, quæ est virtutis finitæ, cujus tamen virtus continuatur per tempus infinitum a primo motore, qui est infinitæ virtutis, tam secundum durationem, quam secundum intentionem.

QUÆSTIO IX

Utrum plures sint primi motores

Aristot. 8. *Physic. cap.* 6. *text.* 84. Alens. 1. *part. quæst.* 14. *membr.* 3. D. Thom. 1. *cont. gent. cap.* 42. Alber. *tract.* 6. *quæst.* 20. Gulielm. Paris. *prima part. de universo*. Rub. 8. *Physic. tract.* 1. *de* 1. *motore*. Roccus 8. *Physic. quæst.* 7. Smis. *tract.* 3. *de Deo uno*.

Arguitur quod sic : quia plures sunt 1
motores, quorum quilibet est immobilis, et impartibilis ; igitur plures sunt primi motores.

Secundo, plures sunt Intelligentiæ, quarum quælibet movet motu æterno ;

igitur quælibet movet motu primo : sed motus primus non est nisi a motore primo ; igitur plures sunt motores primi.

Tertio, plures sunt Intelligentiæ, quarum una est independens ab alia ; igitur omnes sunt æque primæ, et per consequens sunt plures primi motores. Antecedens apparet, quia Intelligentia Solis non dependet ab Intelligentia Saturni, nec e converso.

Quarto, in motu recto possibile est, quod sint plures motores æque primo applicati, igitur etiam in motu circulari ; et cum motus cœli sit circularis, sequitur quod possibile est, quod ille sit a pluribus motoribus æque primo. Antecedens patet, quia possibile est quod in eodem sint plures formæ elementorum, quarum quælibet æque primo moveat.

Quinto, plura sunt alterantia æque primo ; igitur possibile est, quod sint plura moventia æque primo, et per consequens, quod sint plures primi motores. Antecedens patet, quia quatuor qualitates sunt alterantia æque primo, nec una illarum dependet ab alia.

2. Sexto, voluntas nostra est primum movens respectu suæ volitionis, cum ipsius sit totalis causa productiva, et cum hoc est aliquis alter motor primus ; igitur plures sunt primi motores.

Septimo, quia plura sunt ultimo mota non moventia ; igitur plura sunt primo moventia non mota, et per consequens plures sunt primi motores.

Octavo, quia possibile est, quod eidem mobili applicentur plures motores æque primo successive ; igitur unus illorum non dependet ab alio, et per consequens erunt ambo primi motores.

Nono, quia eidem mobili sunt motores applicati æque primo moventes ; igitur possibile est de cœlo, quod sint hujusmodi motores plures simul, et æqualiter applicati, et patet antecedens de tractu navis, cui sunt plures homines applicati, nec unus dependet ab alio. Oppositum arguitur per Aristotelem in isto octavo, *text.* 83.

Divisio quæstionis

In quæstione primo videndum est de qua primitate intelligitur, cum dicitur primus motor. Secundo, qualiter possunt imaginari diversimode plures primi motores. Et tertio ostendetur, quod nullo illorum modorum sunt plures primi motores.

Quantum ad primum, notandum, quod quando dicitur motorem cœli esse primum, hoc intelligitur de primitate causalitatis, et independentiæ in ordine essentialium moventium, quæ sic se habent, quod posterius non movet nisi in virtute primi moventis, et influentis, plus quam faciat movens posterius. 3.

Motus cœli est primus omnium aliorum motuum.

Nunc ponuntur conclusiones. Prima conclusio : Motus cœli est primus omnium aliorum motuum. Probatur, ille motus est primus omnium aliorum motuum, a quo omnes alii motus dependent, et ipse ab alio est independens ; sed motus cœli est hujusmodi : ergo, etc. Major patet, per descriptionem motus primi; et minor est nota, quia generatio, et corruptio, quæ sunt primæ mutationes istorum inferiorum, dependent a corpore cœlesti moto, ut patet *secundo de Generatione,* quia secundum accessum, et recessum Solis in obliquo circulo fiunt generationes, et corruptiones in istis inferioribus. Secundo patet inductive in diversis motibus, quia animal movetur ab appetibili secundum diversas phantasias, et influentias, et inclinationes, quas recipit a corpore cœlesti.

Motor cœli est primus primitate causalitatis, et independentiæ.

Secunda conclusio : Motor cœli est primus motor primitate causalitatis, et independentiæ, ita ut ille sit causa aliorum, et independens ab aliis. Probatur, quia sicut se habet motum ad mo-

tum, ita movens unius ad movens alterius : sed motus cœli est primus aliorum motuum : igitur motor cœli est primus, et hæc de primo.

4. *Tribus modis in generali, et sex modis in speciali imaginabile est, quod sint plures primi motores.*

Quantum ad secundum, scilicet quot modis est imaginabile, quod sint plures primi motores. Dico quod tripliciter in generali : primo modo, quod sint plura mobilia æque prima, quorum cuilibet sit unus motor applicatus, quorum neuter dependeat ab aliquo, nec ambo a tertio. Alio modo, quod eidem mobili primo applicentur successive diversi motores. Tertio modo, quod eidem mobili, primo sint diversi motores æque primo applicati. Primus modus potest subdividi, secundum quod dupliciter possunt imaginari plura mobilia æque prima. Uno modo, quod sint plures mundi, in quorum quolibet sit unum primum mobile, et cuilibet illorum primorum mobilium sit unus motor, primus applicatus. Secundo modo, quod in isto mundo sint plura mobilia æque prima, ita ut sint plures orbes cœli, et quilibet illorum sit independens ab alio, et sic motor cujuslibet, potest dici motor primus. Item, tertius modus dividitur : quia tripliciter possunt imaginari plures motores applicati æque primo eidem mobili. Primo modo, quod unus motor applicetur ad unam partem, et alter ad aliam, et sic posset imaginari, quod octava sphæra esset primum mobile, et quod cuilibet ejus stellæ esset applicatus unus motor ad movendum. Secundo modo, quod illud totum mobile haberet diversas partes ab invicem diversas, et totum aggregatum moveretur ab uno motore primo, et aliqua ejus pars moveretur ab alio motore æque primo, uno alio motu contrario, ut patet de motibus planetarum contra firmamentum. Tertio modo, quod eidem mobili sint plures motores æque primo applicati, ita ut unus non sufficeret, nisi omnes concurrerent ; et sic patet, quod tribus modis in generali, et sex modis in speciali est imaginabile, quod sint plures primi motores ; et hæc de secundo.

5. *Non sunt plures primi motores.*

Quantum ad tertium. Prima conclusio : Non sunt plures primi motores, propter hoc, quod sint plures mundi, quorum uni sit applicatus unus motor primus, et alteri alius. Probatur *in* 1 *Cœli. text.* 77. quia si essent plures mundi, tunc terra unius descenderet ad terram alterius, et essent plura tempora, et plures Dii, et inter illos mundos esset vacuum, quorum quodlibet est impossibile.

Secunda conclusio : In isto mundo non sunt plures motores, propter hoc quod sint plura mobilia æque prima. Probatur, quia ordo corporum mundi in perfectione, et in causalitate, est secundum eorum ordinem in situ, loco, et tempore : sed nulla sunt duo corpora, saltem cœlestia, quin sint ordinata secundum situm ; igitur impossibile est, quod aliqua duo sint æque prima , et per consequens neque motores eorum æque primi. Secundo inter corpora cœlestia semper superius velocius movetur ; igitur motor ejus non est æque primus motori orbis inferioris, quia tunc ab ipsis provenirent motus æque primi, et æque veloces. Sed contra istud objicitur : quia inter cætera corpora cœlestia corpus Solis est nobilius, et perfectius ; igitur secundum situm corporum cœlestium non est ordo perfectionis, et dependentiæ. Consequentia tenet, quia Sol non est corpus supremum : et antecedens probatur per signum , quia secundum antiquos omnia astra tam superiora, quam inferiora recipiunt lumen a Sole, et ideo Aristoteles imaginatur in lib. de proprietatibus elementorum, quod omnia astra alia sunt sicut specu-

la, quæ reflectunt lumen Solis. Ad istud dicitur, quod primus motor movet totum cœlum, scilicet ex omnibus orbibus motu diurno, sed ipse plus influit in sphæram Solis, sicut nobiliorem, quam alterius planetæ, quia illam perfectionem non habet Sol a motore proprio, sed illam a primo motore habet ; et sic licet concedatur, quod corpus Solis sit nobilius, non propter hoc sequitur, quod ejus motor sit nobilior.

6. Tertia conclusio : Non sunt plures primi motores successive applicati, ita ut primo unus moveat, et postea alter. Probatur, quia vel ille motor, qui secundo moveret, est de novo genitus, vel antea fuit, et nunc est noviter applicatus. Si primo modo, tunc non est primus motor, sed potius ille a quo generaretur. Item, tum ille primus motor esset mutabilis, quia generabilis. Si secundo modo, vel applicaret se ipsum, vel applicaretur ab alio : si ab alio, jam applicans esset motor prior, et per consequens iste non esset primus. Item, jam esset mutabilis, sive a se, sive ab alio applicaretur. Secundo, unus primus motor sufficit ad movendum præcise, cum moveat infatigabiliter ; igitur frustra ponerentur hujusmodi plures motores.

Quarta conclusio : Non sunt plures primi motores æque primo applicati simul eidem mobili, ita ut unus applicetur ad unam partem, et alter ad aliam. Probatur : quia sic ponere plures motores esset propter pluralitatem mobilium æque primorum : modo prius probatum est, quod impossibile est esse plura mobilia æque prima.

Quinta conclusio : Non sunt plures primi motores, quorum unus applicetur totali mobili ad movendum uno motu, et alter applicetur parti ipsius ad movendum motu opposito. Probatur, quia jam ille esset primus motor, qui moveret motu totali, et ille motor secundarius, qui moveret partem. Et si objiciatur, quod ab eodem fierent contrarii effectus, concedo mediate, vel etiam quorum unus fit immediate, et alter mediante alio agente.

Sexta conclusio : Non sunt plures primi motores æque primo applicati eidem mobili, non solum ad partes ejus, sed quilibet ad totum mobile. Probatur, quia motor cœli movet infatigabiliter; igitur in ejus motu non indiget adjutorio alterius motoris. Secundo sequeretur, quod motus cœli non esset perfecte unus, cum non fieret ab uno motore. Tertio, cum quilibet illorum motorum moveret libere, sequeretur quod unus illorum impediret alium, et per consequens proveniret irregularitas motus, quod est contra experentiam : et sic patet, quod nullus istorum modorum, quibus est imaginabile esse plures motores, sunt aliqui primi motores, imo solum unus primus motor. Et non solum per dictas rationes probatur unitas primi motoris, sed etiam ex ordine universi, ex statu in causis efficientibus et finalibus, ex unitate et perfectione mundi, propter quæ omnia concludit Aristoteles duodecimo Metaphysicæ. text. 55. quod entia nolunt male disponi ; unus ergo Princeps : et hæc de tertio. 7.

Ad rationes. Ad primam negatur consequentia : quia propter hoc non dicitur motor primus, quod sit immobilis, et impartibilis, sed ex eo, quod est independens ab alio.

Ad secundam, negatur consequentia : quia motus æternus dependet a pluribus motoribus, quorum unus est independens, et a quo reliqua dependent.

Ad tertiam, quod licet neutrum dependeat ab alio, tamen ambo a tertio, scilicet a primo ; igitur sequitur quod nullus illorum sit primus.

Ad quartam, de motu recto, dico quod non est simile ; quia omne movens motu recto, dependet ab alio.

Ad quintam, negatur consequentia ; quia illi sunt motores dependentes.

Ad sextam, de voluntate, dico quod ipsa dependet ab aliis in sua operatione, scilicet a primo motore forte, et ab objecto exteriori mediate, vel immediate.

Ad septimam, negatur consequentia ; quia ordo essentialis bene incipit ab uno independente, et terminatur ad multa, sicut in numeris.

Ad octavam, dico quod licet hoc sit imaginabile, et verum de motibus istorum inferiorum, tamen de motibus superioribus hoc est impossibile.

Ad nonam, licet de quibusdam hoc sit verum, dico tamen, quod hoc est impossibile accidere de motu primo, scilicet de motu cœlorum. In sæcula sæculorum sit cœlorum motor primus benedictus.

Expliciunt quæstiones Libri Physicorum lectæ a Rever. Magistro Joanne Duns Scoto *Ord. Minor. Parisiis. Anno Domini MCCC.*

Deo gratias.

ANNOTATIONES

Epitheta primi motoris.

Nota, quod primum movens habet omnia hæc epitheta. Primum, quod est unus, quia si plura, vel alterum altero perfectius, et tunc Deus imperfectus, vel æqualiter perfecta, et tunc dabitur aliud infinitum extra unum, quod non est dabile. Secundum epitheton, quod est immobile, mobile enim movetur, ut acquirat quod non habet ; sed Deus est præsens omni loco, et omnem habet perfectionem ; ergo non movetur. Tertium, quod est æternus, quia æternitas nascitur ex immobilitate ; sed Deus est immobilis ; ergo æternus. Quartum, quod est infinitus, non solum intensive, sed extensive, id est, infiniti vigoris et virtutis, et infinitæ durationis, quia nullum agens finitum potest agere tempore infinito ; sed Deus potest ; ergo est infinitus. Quintum, quod est incorporeus, quod etiam testatur Aristoteles 12. *Metaphysic.* ubi dicit esse actum purum ; si autem esset corporeus, esset compositus ex actu, et potentia. Sextum, quod est causa voluntaria, et libera. Hæc pauca secundum ingenioli mei imbecillitatem ad communem utilitatem doctrinam Scoti amplecti volentium annotanda duxi. Ingeniosus vero lector addat, et omittat ut expedire videbit, et ultimo reducat omnia in obsequium Christi. Cui sit honor, et gloria in ævum ævorum. Amen.

FINIS

F. JOANNIS
DUNS SCOTI
DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM
QUÆSTIONES SUPER LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA
CUM ANNOTATIONIBUS R. P. F. HUGONIS CAVELLI, ORD. MIN. REG. OBS.

AD LECTOREM

QUÆSTIONES *Scoti* DE ANIMA *diu desideratas, sæpius diligenter quæsitas, tandem inveni apud R. P. Lucam Waddingum Hybernum sacræ Theologiæ Professorem, et antiquitatis Franciscanorum magnum indagatorem, quorum historiam solidissimæ veritatis argumentis concinnatam præ manibus habet prælo paratam, cum variis aliis ejusdem Ordinis antiquorum Doctorum tractatibus luce publica donandis. Horum unus erat iste tractatus Doctoris Subtilis de Anima, adeo incognitus, ut ab ipsis Scotistis tam veteribus, quam recentioribus, vix aut rarissime citatum reperias. Semel editus, ut conjicere licet, paulo post artis impressoriæ inventionem pro more antiquo sine nomine loci, Typographi, vel appositione anni, temporis lapsu ita evanuit, ut a paucissimis, etiam inter ipsius Auctoris celeberrimos discipulos videri, vel legi potuerit, quem tamen invenit prædicti Patris in hoc rerum genere solertissima industria, et quia aliis ipse occupatus erat, eumdem mihi castigandum tradidit. Opus acceptavi libenter, quod scirem Scholæ Theologorum et Philosophorum, maxime Scotistarum, futurum gratissimum, pretiosum tractatum ab oblivione vindicare, et novo Commentario ejus antiquitatem adornare, et veluti nova veste induere. Prius tamen quam inchoarem, certum mihi feci opus esse genuinissimum sui Auctoris, non falso ei affictum, quod quidem facile fuit. Omnes qui catalogum ejus operum intexunt, hujus mentionem faciunt, nec ullus unquam de eo dubitavit, et habetur ejus nomine manu scriptum in Bibliotheca Vaticana, pluteo 45. num. 869. et in pluteo 42. ubi habentur indices quæstionum omnium operum ejus per fratrem Franciscum Ruver, postea Sixtum IV. concinnati. Inter hos recensentur omnes quæstiones hujus operis suo ordine dispositæ, in quarum castigatione præstiti sequentia.*

Textum innumeris, quibus ubique scatebat, mendis correxi, citationes Philosophi, quæ ubique deerant, non parvo labore apposui; quæ videbantur a placitis Doctoris alibi dissentire, cum iis quæ in Theologia habet, pro modulo meo concordavi, notas marginales adjeci, Scholia in textu ejus resolutionem breviter et clare continentia inserui, citatis semper locis, quibus Doctor de eadem re in Theologia tractat: quia vero hunc tractatum junior ante Theologiam scripsit, standum judicavi iis quæ in Theologia habet, si aliquando, quod rarum est, sibi concordari non potuit (quod etiam observandum est in ejus Metaphysica, ut in Prologo ejusdem bene notavit Mauritius Hibernicus.) Deinde Commentario singulas quæstiones exposui, et, quæ ad propositum occurrebant, difficultates discussi et expedivi. Quia vero materia adhuc restabat incompleta (fere enim de sensu et intellectu duntaxat disputavit Doctor) adjunxi supplementum, reliquas quæstiones, et difficultates ad libros de Anima spectantes, tam a veteribus quam a recentioribus ventilari solitas, complectens, et conformiter ad mentem ejusdem Doctoris Subtilis resolvens:

brevitatem optavi cum claritate conjunctam, an assecutus sim tu, benigne Lector, judex esto : in quibusdam quæstionibus majoris controversiæ brevis esse non potui, quin difficultates fugerem. Æqui bonique consule, benevole Lector, et reliqua Doctoris Subtilis, opera castigata, correcta, annotationibusque illustrata, si Deus opportunitatem dederit, expecta. VALE.

Fr. HUGO CAVELLUS.

REVERENDI ADMODUM PATRIS

FR. FRANCISCI VIVERII, HISPANI, ORDINIS CISTER.

PROCURATORIS GENERALIS CURIÆ,

CENSURA

Supervacaneum (haud inficior) opus ejusmodi commendare judicabis Lector, nam ad Scoti laudes quis adjunget?

Sed laude ipse sonet
Et laureatus spiritus
Scriptis coronatur suis.

Scriptis etiam his super libros Aristotelis de Anima, in quibus ejus subtilitas mirum in modum emicat, nempe de anima agendum fuit, quo nihil tota natura subtilius, sive substantiam, sive operationes, sive creationem, sive separationem ejus contemplemur. Quidni tali proposito objecto, subtiliter scriberet, quem ultra omnem credulitatem, et fere humanum captum, subtilissima in cæteris meditatum videmus? sed et ipse stylus (quantumvis Erasmianis simis non placeat) subtilitatem redolet vehementer; nequiret etenim, si politiorem pro Grammaticorum placito phrasim affectaret, talia tam pure, et subtiliter promere, aut triplicanda sibi erant volumina, ne dicam multiplicanda, et tunc forsan exponi non valeret pro meritis, quidquid ipse conciso, ac pleno sermone complexus est. Jure profecto cive tanto Hibernorum regna gloriantur, nisi quod quodammodo illis ablatus est, ut universæ Catholicæ Ecclesiæ decori sit, et fulcimento Franciscanæ familiæ, quam late patet orbis, specialis, sed egregius Doctor totius Theologicæ facultatis patronus, et, quod maximi docti habent, puritatis originalis Virginis matris singularis assertor, ac propugnator venerandus, et nunc pro meritis magnus in regno cœlorum. Reverendum quoque admodum Patrem Cavellum (cujus nunc prodeunt in lucem commentarius et supplementum ad quæstiones Scoti de Anima), quibus ego laudem verbis non habeo nisi suis, neque enim lucem luci afferre possumus, et ei luci, quæ lucem ipsi Scoto dedit, si Scoto lux conferri valuit. Nonne egregiis ejus Castigationibus, et Notis ad universam Doctoris Subtilis Theologiam gratanter Lector frueris? et utilitatem non vulgarem rei litterariæ ex P. Hugonis lucubrationibus accessisse negabit nemo; et certe tantam, ut Scotus dignum videri possit commentatorem consecutus, non aliunde emendicatum, sed domi genitum, ex familia sua, denique ex Hibernia sua, quem si legeris, Scotum necdum obiisse, aut denuo surrexisse putabis, ita spiritum ejus hausit, quod vel præsentis operis præstantia abunde confirmat; nihil enim in eo desideratur, nisi superfluit; quidquid veteres, quidquid neoterici de ejusmodi subjecto scripsere, hoc uno codice auctor subministrat, nec profusis, ut alii, verbis, sed pro legentium

utilitate, contractis, difficiles omnes quæstiones enodat ad unguem, nihil, eruditionem adjuvans, intactum relinquens. Ergo quos universi lectores sola breviuscula lectione laudabunt, opus non est longa oratione commendare. Lege, et laudabis. Vale. Datum Romæ 24. Junii 1624.

Fr. Franciscus Viverius Ordinis Cister,
Procurator Generalis.

CENSURA R. P. F. LUCÆ WADDINGI HIBERNI

De hoc opere non est quod dubitem Scoti esse genuinum, præterquam enim quod omnes ferme Scriptorum nomenclatores eum in Aristotelis libros de Anima scripsisse commemorent, et Possevinus operis citet initium, in tribus codicibus Vaticanis MSS. qui signantur numeris 869. 890. 3052. et in aliis duobus vetustissimis sub ipsa Typographiæ infantia, sine loci, aut temporis notis, excusis, quæstiones istas inveni præfixo nomine Scoti. Opus est mutilum et mancum. Quæ desiderabantur supplevit Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Fr. Hugo Cavellus Archiepiscopus Armachanus, et Hiberniæ Primas, de re litteraria, et maxime de Scoti schola et doctrina optime meritus. Quid in hac editione præstiterit, ipse præfatur in limine. Aliqua nos correximus, corruptosque textus ex emendatiori codice restituimus. Prius scripsisse Scotum hos libros, quam in Metaphysicam, suspicari licet ex lib. 9. Metaphys. Quæst. 14. *ubi consulendus est Scholiastes, scholio 14.*

QUÆSTIONES SUPER LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA FELICITER INCIPIUNT

QUÆSTIO I

Utrum sensus tactus sit unus, vel plures

Arist. 2. *de Anima*, c. 11. *text*. 107 Avic. *lib*. 6. *Natural. quæst*. p. 2. c. *de tactu*. Averr. *com*. 108. D. Thom. 1. *p*. *q*. 787. *art*. 3. Albert. Mag. 2. *de Anima*, *tract*. 3. Cajet. *in* c. 11. *de Anima*. Ægid. *comm*. 108. Jandun. *quæst*. 27. Apollinaris *quæst*. 40. Marcell. 3. *de Anima*. *quæst*. 38. Fernelius *lib*. 5. *Physiologiæ*, *cap*. 7.

1. Videtur quod unus : quia si essent plures, tunc essent plures quam quinque sensus ; cujus oppositum probat Philosophus *in fine secundi de Anima*.

Præterea : sensus est unus, cujus organum est unum, quia sensus fundatur in organo ; organum tactus est unum, quia est corpus mixtum quod habet unitatem ab una perfectione dominante in eo : igitur, etc. Item, probatur minor ; quæcumque pars nervi, vel carnis (quidquid eorum sit organum tactus), sentit unam contrarietatem, sentit et aliam ; ergo est unum organum tactus, et per consequens unus sensus tactus.

Præterea ; si sunt plures, aut differunt numero, aut specie : non numero, quia sunt in eodem subjecto, quod non esset verum, si solo numero differrent. Similiter alter eorum superflueret, quia quando aliqua sunt ejusdem speciei, a quocumque potest pati unum, et aliud; a quacumque ergo contrarietate, vel specie sensibili immutaretur unus tactus, etiam et alius : non sunt ergo unius speciei, nec differunt specie. Probatio ; quia species universi non sunt æquales, nec esse possunt secundum aliquos ; ergo unus esset alio perfectior, sed hoc videtur esse falsum ; tactus enim æque perfecte sentit unam contrarietatem sicut et aliam.

Præterea : sensus tactus facit animal esse animal, quia est primus sensus. Si ergo in uno animali sunt plures tactus ; ergo unum animal erit plura animalia, quod falsum est ; ergo, etc. 2.

Præterea : animal imperfectum est unum ab unitate unius naturæ, vel formæ, sed non habet formam, vel perfectionem ultra sensum tactus ; ergo est unus tantum.

Præterea : sensus tactus est unius contrarietatis ; ergo est unus. Probatio antecedentis ; quia illæ quatuor qualitates tangibiles sic opponuntur, quod quædam sunt activæ, quædam passivæ ; sed hoc est una contrarietas.

In oppositum est Philosophus, qui probat sensum tactus non esse unum, quia non est unius contrarietatis, et reprobat solutionem apparentem ad rationem suam. 3. 2. *de Anima, text.* 106.

Prætera : omnis potentia una habet unum subjectum sibi adæquatum ; non sic autem tactus, quia qua ratione diceres calidum vel frigidum, eadem ratione dicerem humidum vel siccum.

Præterea ; omnis potentia una est respectu unius generis objecti, unitate prædicationis de omnibus quæ a nulla potentia, nisi ab ista cognoscuntur, ut patet de colore respectu albi et nigri : qualitates autem tangibiles non habent unum genus objectivum tactui univoce prædicans de ipsis ; ergo potentia non est una. Probatio; qualitates enim ac-

tivæ, et passivæ sunt in prima specie Qualitatis; durum, et molle in secunda; ergo, etc.

RESOLUTIO

Tactus formaliter esse duos; unum tamen sensum constituere, quia qualitates discretivæ tangibilium, se invicem concomitantur in eodem nervo, vel organo.

4. (a) Respondeo, quod sensus tactus sunt formaliter duo, non tamen ita diversi, et divisi ab invicem sicut alii. Probatio primi, quia (b) impossibile est unum sensum tactus habere simul, et semel duos actus perfectissimos: hoc enim non conceditur de intellectu, de quo magis videtur. Et ratio hujus est, quia unus actus perfectissimus adæquat sibi totam virtutem potentiæ in primo actu; si igitur compateretur secum alium actum perfectissimum, prior non adæquaret, et sic simul esset adæquatus, et non adæquatus suæ potentiæ. Patet ergo major; sed tactus potest simul habere duos actus perfectissimos. Probatio, tactus simul sentit aquam frigidam et humidam esse, sed non eodem actu. Probatio, quia impossibile est actum sentiendi esse respectu talis objecti, quo remoto, esset ille actus sentiendi; sed remota frigiditate ab aqua per impossibile, vel per potentiam divinam, adhuc tactus sentit humiditatem ejus; ergo si actus sentiendi humiditatem aquæ, non est respectu frigiditatis aquæ, vel non est actus sentiendi frigiditatem, sequitur quod remota humiditate aquæ, adhuc sentit frigiditatem; ergo, etc. Sunt ergo duo actus perfectissimi, quorum unus ab alio non dependet, ut visum est; ergo, etc.

1. d. 3. q. 6. ad 3.

Tactus potest habere duos actus perfectos.

Præterea, respectu objectorum formaliter diversorum non est idem actus; sed humidum et frigidum sunt objecta formaliter diversa: ergo, etc.

Præterea, ab aqua in quantum frigida recipitur una species in organo tactus, et in quantum humida, alia species in eodem organo; species enim frigiditatis non est species humiditatis; sed species in organo est principium actus, vel formale, vel inclinativum; cum ergo ex duobus principiis disparatis non ordinatis ad invicem, non egreditur unus actus, sequitur quod actus sentiendi frigiditatem et humiditatem aquæ sunt diversi.

Præterea, una potentia particularis sensitiva est tantum unius generis Physici, sicut patet per inductionem in aliis sensibus particularibus, et per rationem, quia objectum debet correspondere potentiæ; si ergo est determinata, debet habere objectum generis determinati, sicut sensus communis habet objectum commune plurium generum sensibilium. Patet ergo major: sed tactus non est unius generis Physici, quia tale est tantum unius contrarietatis, ut patet per Philosoph. 10. Metaph. et per rationem, quia quæ sunt unius generis Physici, sunt ad invicem transmutabilia, ut patet in principio Metaph. talia autem sunt contraria, aut media, ut dicitur ibidem; quæ ergo sunt unius contrarietatis, non sunt transmutabilia per se in alia alterius contrarietatis ad invicem, et per consequens nec ejusdem generis. Certum est autem quod qualitates tangibiles non sunt unius contrarietatis per Philosophum; ergo nec unius generis Physici, et per consequens nec objecta sunt unius sensus particularis. (Unde Commentator 2. *de Anima, com.* 108. dicit, quod necesse est, si actus sit una virtus, ut modis contrariorum quos comprehendit, sit unum subjectum eis; ergo 5.

Tactus non est unius generis Physici Text. 12. 16. et 5. Metaph. cap. 10.

Qualitates tangibiles non sunt unius contrarietatis

Non sunt in M Ss.

prædicatur de eis univoce, ut sonus, etc).

6. (c) Tertia ratio potest esse ratio Commentatoris superius posita, sed ista videtur non valere; est enim duplex univocatio, una est Logica, secundum quam plura conveniunt in uno conceptu tantum communi: alia est naturalis, secundum quam conveniunt aliqua in una natura reali. Exemplum, ut in specie atoma, de qua loquitur Philosophus 7. Phys. text. 24. dicens, *illud esse univocum secundum quod aliqua sunt comparabilia*. Si intelligat Commentator de prima univocatione, minor sua est falsa, quia conveniunt omnes qualitates tangibiles in uno conceptu qualitatis; si de secunda, tunc sua major est falsa, quia plures species atomæ sunt ab uno sensu sensibiles, ut patet de albo et nigro respectu visus; potest tamen sua ratio colorari. Quia præter utramque univocationem est una Metaphysica, secundum quam aliqua uniuntur in genere propinquo, et est media inter utramque; est enim minor prima, et major secunda, et de ista veritatem habet sua major, ut patet ratione superius posita pro ista parte ante rationem.

Univocatio duplex, Logica, et naturalis.

Metaphysica univocatio est minor Logica, et naturali major.

7. Sed contra istam majorem sic intellectam, adhuc potest argui de sensu communi, qui est unus, et non est tantum unius talis generis tanquam objecti, nec unius contrarietatis. Sed dicendum quod aliquid potest diversificare potentiam inferiorem, quod non potest potentiam superiorem; diversitate ergo generis propinqui sensibilium diversificat potentias sensitivas proprias, vel saltem concludit earum diversitatem, non esse diversitatem sensus communis, qui est superior, imo judicat de objectis, et actibus sensuum particularium.

Minus requiritur ad diversificationem inferioris, quam superioris potentiæ.

(d) Declaratio secundæ conclusionis principalis est ista: potentiæ correspondent ipsis objectis; sicut igitur se habent ad invicem objecta tactus, quæ sunt qualitates activæ, et passivæ, ita et potentiæ tactivæ: modo ita est, quod qualitates activæ fundantur in passivis, et se invicem concomitantur, sicut forma in materia fundatur, et se concomitatur, quia qualitates activæ sequuntur compositum ratione formæ; et passivæ ratione materiæ; ergo et potentiæ tactivæ se invicem consequuntur, et ubicumque, et in quocumque est una, et alia. Probatur; exemplum de sapore qui fundatur in qualitatibus tangibilibus, ex quibus causatur tanquam qualitas secunda; et ideo gustus, cujus objectum est sapor, fundatur in tactu, imo est quidam tactus, causaliter loquendo, sicut gustabile est quoddam tangibile.

Ad primum (e) igitur in contrarium, dicendum, quod sicut sunt quatuor gradus viventium, ita sunt quinque genera potentiarum, quia appetitivum non constituit distinctum gradum viventium a sensitivo, et ubi sensitivum, et appetitivum; tamen altera est potentia sensitiva et appetitiva, sicut in proposito sunt quinque genera sensitiva, quia isti duo tactus non constituunt diversa genera sensuum, imo ubi est unus, et alius, sunt tamen diversæ species tactus, ut probatum est. 8.

Ad primum. Quinque genera potentiarum.

Ad aliud, dicendum est, quod organum non est unum formaliter, sed tantum materialiter. Unde in eodem nervo est alia qualitas, secundum quam est * discretivus humidi et sicci, et alia secundum quam est * discretivus frigidi et calidi; quia tamen se invicem concomitantur istæ qualitates, ideo non est organum ita distinctum, sicut organa aliorum sensuum, sicut est nervus, vel vena linguæ (f) secundum aliam, et aliam qualitatem est organum gustus, et tactus

Ad secundum.

* al. distinctivus.

* al. distinctivus.

Aliud organum gustus, aliud tactus in vena linguæ.

et sic humor, vel potius per aliam qualitatem est gustabilis, et tangibilis.

9. *Ad tertium* Ad aliud, dicendum quod illi tactus specie differunt, sicut et objecta formalia. Ad objectionem dicendum, quod unus est perfectior alio, id est, qui est * discretivus perfectioris contrarietatis, scilicet calidi et frigidi. Cum dicis quod tam perfecte sentit unus objectum suum sicut alius, dicendum quod hoc est verum secundum æqualitatem proportionis, non autem secundum æqualitatem adæquationis et perfectionis, quia perfectior est immutatio a calido et frigido, quam ab humido et sicco. Probatur. Exemplum de visu aquilæ respectu Solis, et oculi noctuæ respectu objecti sibi proportionabilis, utraque autem visio est æque proportionabiliter perfecta, sed absolute una est perfectior alia.

* al. distinctivus.

10. *Ad quartum.* Ad aliud, dico quod ideo tactus facit esse animal, quia est communior sensuum, et est fundamentum aliorum sensuum, sicut anima vegetativa facit corpus esse animatum, non quod sit perfectior, nec quod sensus sit perfectior; in illa autem qualitate sensus conveniunt ambo sensus tactus, quia in quocumque animali reperitur unus, et alius, et in quacumque parte organi, ideo non constituunt diversa animalia.

Ad quintum. Ad aliud, dicendum quod non sufficit contrarietas qualitatis activæ, et passivæ, quæ non conveniunt in uno genere naturali, sed tantum logico; secundum autem genus naturale differunt, ut contrarietas tangibilium qualitatum, et ideo non est unum objectum. Et hæc sufficiant.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO.

Tactus esse duos, sed unum tantum sensum constituere.

(a) *Respondetur quod sensus tactus sunt realiter duo, etc.* Habetur ex Philos. 2. *de Anima, text.* 107. Ibi: *Omnis sensus unius contrarietatis esse videtur.* Et *text.* 108: *Sed quod sit unum subjectum sicut auditui sonus, sic tactui, non manifestum est.* Sequuntur Averroes, et Ægidius ibi, Jandun. *q.* 27. Avicenna 6. *nat. part.* 2. *de tactu.* Divus Thomas *lect.* 23. Toletus 2. *de Anima, text.* 108. citans pro eodem Albertum, et alios: horum aliqui ponunt plures tactus duobus. Tres rationes Doctoris sunt satis claræ, sed suasivæ tantum, quia hic nulla est convincens pro una, vel altera parte. 11.

Præter argumenta Doctoris contra conclusionem: Arguitur primo, non obstat ratio Aristotelis, scilicet quod unus sensus est unius primæ contrarietatis, quia constat visum non tantum album et nigrum, sed pulchrum et deforme percipere; et auditus non tantum gravem et acutum percipit sonum, sed etiam magnum et parvum. Dices alias contrarietates reduci ad primam, sicut reliqui colores ad album et nigrum, quorum participatione contrariantur. Contra: quia olfactus percipit pluros odores bonos, et malos, qui tamen ad unam primam contrarietatem non possunt reduci, quia nulla talis est. Secundo, idem est modus sensum immutandi, omnium qualitatum tangibilium, et idem organum ac temperamentum tangendi; ergo unus tactus. Tertio, ex Philosopho 3. *de Anima, c.* 1. ponente quinque tantum sensus. Conclusionem harum rationum, (et quidem probabiliter) tenent Conimb. 2. *de Anima, c.* 11. *q.* 2. Simpl. Philopon. *d. text.* 108. D. Thomas 1. *p. q.* 78. *art.* 3. *ad.* 3. et alii. Sed tenendo sententiam Doctoris, quam Toletus supra tenet esse communem, et

Aristoteli conformem, satisfaciendum est argumentis factis.

12\. Ad primum, respondeo primo, non in illa sola ratione fundari conclusionem, sed in aliis quas adducit Doctor. Secundo, bene jam responsum est. Ad replicam, inter odores etiam more aliorum sensibilium, sunt aliqua primo contraria, et si innominata nobis. Dices similiter in tactu esse aliquam primam contrarietatem innominatam, ad quam illæ duæ, quæ censentur primæ, scilicet calidum et frigidum, et humidum et siccum, reducuntur, et sic tactus erit unus, sicut visus, et alii sensus. Respondetur primo, hoc esse contra Philosophum, cujus auctoritas in re non clara magni facienda est. Secundo dico, ubi est una contrarietas prima, et unus sensus, experientia constat non posse elici simul duos actus perfectissimos; non potest enim visus perfectissime videre simul album et viride, neque olfactus duos odores bonos, vel malos percipere; nam quo perfectius unus sensus tendit in unum sensibile, eo remissius tendit in aliud; cum ergo tactus perfectissime simul eliciat duos actus in frigidum et siccum, vel in horum contraria, dicendum est hæc non reduci ad aliam priorem contrarietatem, neque actus illos elici ab una, sed a duplici potentia.

In textu non est una contrarietas prima.

13\. Ad secundum, nego esse eumdem immutandi modum specificum, quoad illas duas contrarietates, sed bene genericum, idque constat ex jam dictis. Nego etiam esse idem temperamentum (quidquid sit de identitate organi materialiter) sed requiri aliam qualitatem tactivam respectu humidi et sicci, et aliam respectu frigidi et calidi, ut in aliis sensibus, ut habet Doctor ad secundum; quod sufficit ad differentiam gustus a tactu, licet idem sit organum materiale, vel remotum.

Ad tertium, vide Doctorem ad primum. In Ecclesia secundum fidem, sunt septem Sacramenta, tamen ordo non est unum sacramentum specifice, sed generice, ut tenet Doctor 4. *dist.* 24. *quæst. unica, num.* 10. Sic etiam tres numerantur virtutes morales, non in specie, sed in genere, de quo idem Doctor 3. *d.* 36.

(b) *Impossibile est unum sensum habere duos actus perfectissimos : hoc enim non conceditur de intellectu.* Divus Thomas. 1. *part. quæst.* 85. *artic.* 4. tenet intellectum nostrum non posse simul intelligere plura per modum plurium, sed tantum per modum unius, quia non potest cognoscere nisi per unam speciem simul. Contra, quia potest intellectus simul duos homines cognoscere. Item plura cognoscere faciendo inter ea comparationem. Item, potest simul album et nigrum intueri, quod eadem specie fieri nequit.

Dicendum ergo, licet intellectus (idem est de sensibus) non possit plures actus perfectissimos habere, quia unus perfectissimus potentiæ, cum sit limitata, adæquatur; posse tamen habere duos, vel forte plures, non ita perfectos; ita Doctor 4. *dist.* 49. *quæst.* 10. *ad.* 2. *in opposit.* et alias; neque doctrina allata, quæ est Divi Thomæ, congruere videtur ipsi 1. *part. quæst.* 55. *art.* 2. et 3. tenenti supremum Angelum per pauciores species, vel forte per unam cognoscere omnes quidditates, quod late et efficaciter impugnat Doctor 2. *d.* 3. *q.* 10. Si enim plura per modum plurium cognoscere nequit, absolute plures quidditates simul cognoscere nequit, sed tantum aliquod unum, in quo conveniunt. 14.

Intellectus an simul habeat plures actus.

(c) *Tertia ratio potest esse ratio Commentatoris superius posita: sed ista videtur*, etc. Univocatio triplex est: Physica univocatio convenit tantum naturæ specificæ, quæ a parte rei est una, non unitate singularitatis, vel universalitatis, sed media, quæ convenit naturæ, secundum se consideratæ, de qua univocatione agit Philosophus 7. *Physic. text.* 24. et 31. De unitate media, seu minore numericâ late tradit Doctor. 2. *distinct. quæst.* 4. ubi eam probat septem argumentis. Univocatio Metaphysica est natura abstracta, non adjuncta secunda intentione; in hac secundum Philosophum supra, latent æquivocationes, scilicet ut uni-

Univocatio triplex.

voco Physico comparatur. Univocatio Logica convenit realitati, prout adjungitur intentioni secundæ, qua pluribus secundum unum conceptum conveniat, de qua triplici univocatione vide Antonium Andream 4. Metaph. quæst. 1.

15. *Duo species tactus unum sensum constituunt.* (d) *Declaratio secundæ conclusionis*, etc. Etsi sint vere duo tactus, ut ex adductis patet, dicuntur tamen unus sensus. Hæc est secunda conclusio, quam formaliter non posuit, quia ubi est qualitas sensitiva calidi et frigidi, ibidem est qualitas sensitiva sicci et humidi, et sic censentur unus sensus; eadem ratione gustus non censeretur sensus distinctus a tactu, si ubique ipsi intime assisteret.

(e) *Ad primum*, etc. *Sicut sunt quatuor gradus viventium*, etc. Viventia ex diversis vivendi modis distinguuntur. Hi autem ex diversa vitæ perfectione, quæ quadruplex est vegetativa, sensitiva, locomotiva, intellectiva : et hæc se habent sicut superiora et inferiora, quia priora sine posterioribus reperiuntur, non e contra : verbi gratia, vegetativa sine cæteris tribus; sensitiva sine locomotiva progressionis, ut in piscibus saxis adhærentibus, de quo vide Aristotelem 2. *de Anima cap.* 2. Vis appetitiva non constituit diversum vitæ gradum a sensitivo; si tamen vivens sumatur non ab operatione, sed a vita substantiali, triplex tantum est, sicut et triplex anima. Quod vero quinque sint potentiæ, docet Aritoteles 2. *de Anima, cap.* 3. et Divus Thomas 1. *part quæst.* 78. *art.* 1. Colligit sic ex objectis, vegetativam, sensitivam, locomotivam, appetitivam, intellectivam. Prima agit in objectum internum, ut in digestione, et conversione alimenti ; cæteræ in externum objectum ; et si habetur intra imago ejus corporea, erit sensitiva : si spiritualis, intellectiva : si tendatur in ipsum, ut in finem , erit appetitiva ; si ut in terminum motus, locomotiva. Generativa reducitur ad vegetativam, quia versatur circa semen, quod fit ex alimento superfluo, cui imprimit vim formatricem. Non est duplex appetitiva, sicut est cognitiva duplex, sensitiva, et intellectiva, quia in appetitu nihil recipitur, quo modus tendendi diversificetur ; secus est in sensu, et intellectu, ut dictum est.

Gustus, et tactus, duo sensus.

16. *Quatuor sunt viventium gradus, et quinque potentiæ.*

(f) *Vena linguæ secundum aliam et aliam qualitatem est organum gustus, et tactus.* Objicies ex Philosopho 2. *de Anima, cap.* 10. Dicit quod *gustus est quidam tactus*. Respondetur, ita esse suppositive, quia gustatio fit per tactum ad gustabile ; differunt tamen realiter tactio, et gustatio. Quod vero per aliam et aliam qualitatem tenditur in gustabile et tangibile, patet ; quia contingit tangibile, verbi gratia, calidum perfecte sentiri, quando qua dulce, non sentitur, vel quando sentitur ut amarum, ut in febricitante. Ex quo colligitur non eamdem qualitatem, vel temperamentum utrique competere, de quo postea.

QUÆSTIO II

Utrum caro sit organum tactus

Arist. 2. *de Anima, c.* 11. *text.* 109. *et lib.* 1. *de hist. animal. c.* 4. et *lib. de partib. animal. c.* 1. *et* 5. Themist. *in Paraphr. c.* 39. *et* 40. Simpl. *text.* 116. Gal. *lib.* 1. *de usu partium, cap.* 16. et 18. *et lib.* 5. *c.* 9. et *lib.* 12. *c.* 2 et *lib.* 2. *de temperam.* Averr. *com.* 18. et *lib.* 2. *de partib. animal. c.* 1 et 8. Philop *ad text.* 124. Aphrodisæus *lib.* 2. *de Anima, c. de contactu.* D. Thom. 2. *de Anima, lect.* 32. Alb. Mag. 2. *de Anima, c.* 31. Fernelius *lib. de animæ facult. c.* 6. Vesalius *lib.* 6. *c.* 17. Ægid. *text.* 108. *dub.* 2. Suar. *lib.* 3. *de Anima, c.* 27. Zimara. *et* Dandinus 2. *de Anima, circa c.* 11. Conimb. *ibid. q.* 1.

Videtur quod sic, secundum Philosophum 2. *Part. animal. cap.* 8. Dicit enim quod caro est instrumentum tactus, sicut pupilla visus ; pupilla autem est organum visus, ideo, etc. 1. Vide eum. ibi, cap. 1. et 1. de hist. Anim. 3. 4 et 2. de Part Anim c. 18. et 10.

Præterea, caro animalis est animata : aut igitur anima organica, aut non organica ; non potest dici quod anima non organica , quia hujusmodi est intellectiva tantum; multa autem sunt animalia habentia carnem animatam sine anima intellectiva ; ergo anima organi-

ca, et per consequens est pars organica animalis.

Præterea, ubi est sensus tactus, ibi est organum tactus; sed non in omni parte animalis, in qua est sensus tactus, ibi est nervus, et ibi tamen est caro; ergo caro magis est organum tactus, quam nervus. Probatio minoris; in capite est tactus, et non nervus. Præterea aliqua sunt animalia, quæ non habent nervos, ut pisces, tamen habent sensum tactus; ergo, etc.

In oppositum est Commentator, dicens quod organum tactus est nervus coextensus toti corpori, et non caro, sed est medium in tangendo. Hoc etiam probat Philosophus in proposito; quia sensibile positum super sensum non facit sensationem, sed positum tangibile supra carnem facit sensationem: ergo, etc.

RESOLUTIO

2. *Organum tactus non esse carnem puram, sed nervum, vel carnem nervosam.*

(a) Ad istam quæstionem dicendum, quod caro non est organum tactus, sed aliquid intra carnem, vel nervum, vel aliquid loco nervi extensum corpori. Probatio conclusionis:

Quia oportet organum sensuum particularium continuari organo sensus communis, quia sensus communis habet judicare de speciebus receptis in organis sensuum particularium: caro autem non continuatur organo sensus communis, quod est in cerebro, vel in corde, imo nervi, vel venæ derivatæ a corde secundum Philosophum, vel cerebro secundum Medicos, continuant organa sensuum particularium organo sensus communis, et ipsi nervi, vel venæ ei continuantur; ergo, etc.

Præterea, quædam sunt virtutes naturales, quædam animales. Naturales bene fundantur in carne, quæ est corpus mixtum, in quo sunt qualitates activæ et passivæ, saltem virtute. Virtutes autem animales fundantur in nervis et venis; sed virtus tactiva est virtus animalis; ergo, etc.

Ulterius est sciendum, quod est quædam caro nervosa, quædam pura; nervosa autem non tantum est medium, sed etiam organum. Illi autem nervi coextenduntur toti carni animalis, non quia sint in qualibet parte carnis, quantumcumque juncta nervi, ita quod non sit caro pura in animali, sed quia juxta, vel prope quamlibet partem carnis, sunt aliqui ramusculi nervorum, qui extenduntur per totum corpus ad modum retis: et hoc patet in folio arboris ad sensum, (b) *Per illos autem ramusculos, vel nervos derivantur testina a corde, vel cerebro per totum corpus.* Caro autem pura est tantum medium in tangendo, ut probat Philosophus 2. *de anima, text.* 116. necessitas autem ponendi sensum tactus, vel organum esse coextensum toti corpori, est, quia qualitates tangibiles possunt agere in quamlibet partem corporis, cum quælibet pars sit mixta ex quatuor elementis, in qua reducuntur ad medium, et per consequens est in potentia ad receptionem, et passionem naturalem ab excellentiis sensibilium qualitatum. Si ergo in una parte non esset organum tactus discretivum hujusmodi excellentiarum, tunc illa pars cito posset corrumpi ab eis, et similiter alia, in qua esset organum. Ad cognoscendum ergo convenientia ad conservationem animalis, et fugiendum nociva, est organum tactus ita extensum, et etiam intrinsecum propter eamdem causam, ne de facili corrumpatur ab excellenti tangibili. 3. Vide Arist. 1. de hist. anim. cap. 4.

Ad primum, dicendum quod, ut dicit Commentator, Aristoteles tunc nescivit *Ad primum.*

naturam nervorum, postea autem inquisivit et probavit 2.*de Anima, text*. 109. carnem non esse organum : tamen potest curialius dici excusando Philosophum, quod non contradixit sibi, quia statim post *in lib. de Animalibus*, subdit, quod caro non est primum organum sicut nec pupilla est primum organum visus, sed pupilla non est primum organum visus, imo est interius, est tamen aliqualiter instrumentum : ita etiam caro est instrumentum, scilicet sicut medium. Vel potest dici quod intellexit de carne nervosa, quæ non tantum est medium, sed organum.

Ad secundum. (c) Ad secundum, dicendum quod caro animalis est animata anima vegetativa immediate, sensibili autem anima mediante nervo toti carni coextenso, et interius existente.

4. *Ad tertium* Ad aliud, quod ubicumque est tactus in animali, ibi est nervus in ratione organi non autem requiritur quod sit ibi nervus formaliter in qualibet parte carnis, sed sufficit quod sit juxta, vel prope realiter, vel virtualiter ; et sic est in qualibet parte virtualiter, quia virtute nervi prope existentis quælibet pars potest sentire tangibile.

Ad quartum. Ad propositionem, dicitur quod in piscibus (d) est aliquid proportionale nervis, et hoc sufficit.

ANNOTATIONES

(a) ***Ad istam quæstionem dicendum, quod caro non est organum, sed nervus***, etc. Circa hanc conclusionem variæ sunt sententiæ: quidam tenent cor esse organum tactus. *Organum tactus, nervus.* Themistius *cap.* 40. Simplicius *text.* 116. favet Aristot. *de Senect. cap.* 2. *et de Sensu, cap.* 2. Alii volunt esse carnem, et cutem, Averroes 2. *de Part. animal. cap.* 1. *et* 8. Philopon. *ad text.* 124. Suar. *lib.* 3. *de Anim. cap.* 27. *citans alios.* Sed conclusio Doctoris communis est, quam tenent Galen. *lib.* 1. *de Usu partium, cap.* 16. *et* 18. *et lib.* 5 *cap.* 9. Albert. *hîc tract.* 3. *cap.* 31. 34. D. Thom. 2. *de Anim. lect.* 32. Conimb. 2. *de Anim. cap.* 11. *quæst.* 1. *ubi citant. alios.* Satis probatur, et explicatur a Doctore, et est expresse Aristotelis *ibi text.* 109. ubi ponit carnem medium, et nervum organum.

Quatuor argumenta, quæ adducit Suarez, contra hanc conclusionem, facile solvuntur ex iis quæ habet Doctor, neque multum differunt ab iis, quæ ipse contra se adducit, ideo ea non solvo seorsim. Conimbr. utramque sententiam conciliant, neque Doctor omnino negat carnem sentire aliquo modo, sed ad 3. ait, *Virtute nervi prope existentis potest quælibet pars sentire tangibile.* Quibus verbis admittit aliquo modo carnem sentire. Prima autem sententia omni caret fundamento, quia experientia constat, non tantum in corde, sed in omni parte corporis tactum inesse. Quando ergo Aristoteles visus est illi sententiæ favisse, tantum voluit peculiariter tactum correspondere cordi, quia est necessarius ad vitam, et fundamentum aliorum sensuum, et una cum corde perit, vel voluit tactum in corde maxime vigere. 5. *Caro qu[o] modo di[ca]tur senti[re]*

(b) *Per illos autem ramusculos, vel nervos derivantur testina a corde, vel cerebro per totum corpus.* Quidam exponunt Aristotelem ideo dixisse tactum esse in corde, quia a corde nervi derivantur : sed Conimbr. multis probant 1. *de Ortu, et Interitu*, a cerebro derivari : sed quia ab hac quæstione abstinuit Doctor, neque ad rem multum facit, eam pertranseo. Verius tamen puto a cerebro derivari, quia ex dissectione constat ex cerebro descendere, vel ex spinali medulla, quæ soboles est cerebri, e qua velut rami ex arbore, hinc inde disperguntur, et quo a cerebro, vel medulla longius abeunt, eo tenuiores sunt. Item, obstructo cerebro, efficitur quis sensus et motus expers, et remedia tunc applicantur, non cordi sed cerebro. *A cere[bro] nervi [de]rivantu[r]*

(c) Ad secundum, *Caro animalis est animata anima sensitiva mediante nervo*, etc. Con- 6. *Dentes ossa vi[vunt], n[on] sentiunt*

sequenter ad conclusionem quæstionis, negat carnem habere animam sensitivam, habet tamen vegetativam, qualem habent dentes et ossa, quia nutriuntur, ut tenet Phil. 2. *de Gener. animal. cap.* 4. *et de Part. cap.* 6. Sed in homine, caro sicut et reliquæ partes ad veritatem naturæ spectantes, anima rationali informantur, quia in eo non est distinctio vegetativæ a sensitiva et rationali.

(d) *In piscibus est aliquid proportionale nervis, quod sufficit.* Constat dum secantur pisces, apparere ramusculos a spinali medulla prodeuntes per totam carnem dispersos, quos nervos dici, et esse, vix dubium est, saltem sunt aliquid nervis proportione correspondens. Sic Phil. 1. *de Histor. animal. cap.* 4. ait, *quod in aliis est sanguis, et vena, in aliis quod his proportione respondeat.* Sed cum de hac re dubitassem, occurrit locus Aristotelis 3. *de Hist. animal. cap.* 5. ubi expresse tribuit nervos proprie sumptos, piscibus : *Sunt* (inquit) *quæ nullos habent articulos, privataque pedibus et manibus sunt, iis pertenues incertique habentur* (nervi), *quapropter in piscibus, qui juxta pinnas positi sunt, ii præcipue veniunt in conspectum.* Ubi non negat nervos in reliquis partibus piscium, sed quod non ita apparent ad oculum, sicut juxta pinnas.

...sces ha-...nt veros ...rvos.

Solvuntur argumenta contra conclusionem principalem.

7. Objicitur contra conclusionem quæstionis ; quia experientia constat carnem et cutem sentire, si pungantur. Respondetur cum Phil. 2. *de Anim. cap.* 11. et Scoto hîc ad tertium, id fieri per nervum, esto non sit immediatus tangenti. Objicitur secundo, in stomacho et venis fit tactus ubi nulli sunt nervi. Respondetur esse aliquas fibras nervis proportionatas, idque ad oculum patet in stomacho. Objicitur tertio, tactus datus est animalibus, ut se tueantur a nocivis, ut ait hîc Doctor *num.* 3. Ergo in omnibus partibus corporis est, et non tantum in nervo. Respondetur nervos, vel eorum ramusculos, per omnes particulas corporis diffundi, quod sufficit. Objicitur quarto ex Arist. 1. *de Hist. anim. cap.* 4. *et de Part. cap.* 1. 5. 8. ubi dicit carnem esse organum. Neque dici potest cum Commentatore quod tunc non novit naturam nervorum, quam exacte indagavit tractans de anima, quia post libros de Anima scripsit de animalibus, ut patet ex ordine operum ejus. Respondetur dupliciter ex Scoto ad primum. Hîc adde, esto quod scripserit Aristoteles de animalibus post libros de Anima, tamen magis standum est iis, quæ in hac re habet de anima, ubi ex professo examinat, quam de animalibus, ubi tantum refert, vel non examinat. Adde etiam quod *de Part. anim. cap.* 10. dicit carnem non esse sensorium tactus ; ergo in illis libris non est sibi constans, sed concordat cum Scoto *ad* 1.

...vi per ...nes cor-...is par-...sparsi.

QUÆSTIO III

Utrum ad tactum requiratur medium extrinsecum, et in quo fiat

Aristot. 2. *de Anima, text.* 113. Avicenna 6. *Metaph. cap.* 3. Averroes 2. *de Anima comm.* 113. Philop. Simplic. Themist. circa *text.* 113. S. Thom. Suessanus et uterque Cajet. ibid. Albert. Magn. *eodem tract.* 3. *cap.* 32. Dandinus *disgressione* 56. Provenzalis *p.* 2. *de sensib.* c. 51 Jandun. 2. *de Anim. q.* 28. Conimb. *ibid. cap.* 11. *q.* 1. *art.* 2. Aversa *de Anim. q.* 54. *sect.* 15.

VIDETUR quod non : medium debet 1.
esse denudatum a sensibilibus illius sensus, cujus est medium, ut patet inductive ; aer vel aqua, quæ sunt media extrinseca, non sunt denudata a qualitatibus tangibilibus ; ergo, etc.

Præterea, si qualitas tangibilis potest immediate sentiri sine medio extrinseco, illud non requiritur ; sed in hyeme sentimus aeris frigiditatem immediate sine alio corpore, quod sit medium vel objectum ; ergo, etc.

Præterea, *Contigua sunt, quorum ultima sunt simul* ; sed tangens et tactum sunt contigua ; ergo eorum ultima sunt simul : quorum autem ultima sunt

simul eorum non est aliquod medium extrinsecum, quia eorum ultima sunt in eodem loco primo ; ergo, etc.

Præterea, quæcumque potentia immutatur a sensibili mediante alio, prius immutatur a medio extrinseco quam ab objecto, quia medium est ei propinquius; sed tactus non prius immutatur a medio extrinseco quam ab objecto, sed simul; ergo, etc.

In oppositum est Philosophus et Commentator. Ratio Commentatoris est; quia animal vivens in aere non patitur ab aere, vel vivens in aqua non patitur ab aqua. Cujus ratio est, quia passio naturalis est a contrario : locus autem non est contrarius, sed conformis locato ; quare, etc. Ulterius dicit, quod si sentirentur talia media, hoc non esset ut pura sunt, sed propter admixtionem alicujus vaporis, vel alicujus corporis cum ipsis.

2. Contra consequentiam primæ rationis arguitur sic : Corpora nostra non habent locum naturalem, nisi ratione elementi dominantis, sed quando unum elementum locatur ab alio, alteratur ab eo : elementa enim alterant se secundum suas extremitates, secundum quas se invicem locant; ergo non obstante locatione talium corporum, adhuc poterit animal pati ab eis.

Præterea, quod est in potentia tale, patitur ab eo, quod est actu tale; corpora nostra sunt in potentia ad excellentias qualitatum tangibilium, cum sint ad medium reducta et temperata; ergo, etc.

Contra secundum sic : generatio potest fieri cum mixtione in simplicibus; sed generatio requirit alterationem ; ergo potest fieri alteratio in aqua, et ab aqua sine admixtione alterius corporis. Præterea, aut aqua calefacta est aqua pura, aut quid mixtum; si pura, ergo non requiritur ad suam alterationem aliquod corpus sibi admixtum, sed ipsamet poterit alterari, et per consequens alterare sensum, sicut mixtum ; ergo in æstate quando est aqua calefacta, et in hyeme quando aer est frigefactus, non sunt elementa pura in regionibus nostris. Præterea, sequeretur quod qualitates tangibiles non sunt corporum simplicium, sed mixtorum tantum.

Præterea, secundum ipsum, si esset vacuum ibi, posset esse motus animalis progressivus ; ergo pes tangeret terram et ejus frigiditatem, non autem aerem vel aquam ; ergo potest elementum simplex immutare tactum.

RESOLUTIO

Qualitas inhærens potest sentiri sine medio extrinseco ; et idem est de qualibet adhærente, si sit in corpore fluido, ut in aqua vel aere : secus si in corpore non fluido, modo sit humidum; si autem siccum sit, immediate sentitur.

(a) Respondeo ergo, quod tactus potest comparari ad qualitatem aliquam inhærentem accidentalem, vel adhærentem, id est, non in proprio subjecto, vel in alio sibi opposito : primo modo potest fieri tactus sine corpore extrinseco medio, sicut patet de dolore apostematis, qui sentitur valde vehementer, non autem nisi per tactum, ut patet inductive. Loquendo autem de qualitate adhærente quodammodo sentitur immediate sine corpore medio, alio a corpore cui adhæret, immediate tangente, sicut patet de qualitate existente in corpore non terminato, sed fluido, ut est aer vel aqua, quorum qualitates immediate tanguntur sine corpore medio alio a corporibus subjectis. Si autem qualitas adhærens sit

3. *Potest [fie]ri tact[us] sine m[e]dio extr[in]seco.*

in corpore terminato non fluido ; aut extrema tangentis et tacti, sunt humida vel sicca ; si humida, tunc sentitur qualitas illius corporis mediante alio corpore, scilicet subjecto humiditatis illius, sive sit aer, sive sit aqua : si autem extrema sunt sicca, tunc immediate sentitur quod extrema sint sicca. Potest etiam esse vel propter caliditatem corporum se tangentium consumentem humiditatem corporum circumstantem, vel propter fortem applicationem eorum ad invicem eam violenter expellentem.

4. Ad argumenta Commentatoris. Ad primum, dicendum quod elementa possunt considerari secundum suas qualitates activas et passivas ; et sic non sunt similia, sed contraria se invicem alterantia, vel secundum quod unum locat, et continet aliquid, et secundum quod sunt partes universi.

Ad aliud, dicendum quod aqua pura potest calefieri, cujus oppositum dicit, licet ignis non possit infrigidari, quia ignis inter elementa est maxime activus. Calor respectu aliarum qualitatum habet rationem formæ, ut dicitur *quarto Meteororum*, et ideo est minime passivus, non sic autem aqua, quæ est materialior.

Ad primum et secundum. *Ad primum principale in oppositum dicendum*, quod medium (b) debet esse denudatum a qualitatibus tangibilibus omnino, vel secundum suas excellentias. Ita se habent ista, aer et aqua, inquantum sunt media. Si enim haberent aliquam qualitatem in magna excellentia, tunc magis sentirentur quam aliqua per ipsa. Imo impedirent sentiri alia, sicut patet de aqua congelata, vel valde calefacta, et aere valde frigido.

Ad tertium Ad aliud, dicendum quod si duo corpora se tangentia sint sicca in ultimis, tangunt se sine medio, et sunt contigua, et eorum ultima sunt simul : si autem humida sunt, eorum ultima non tangunt se immediate, sed mediante corpore humido.

Ad aliud, dicendum quod aliquid potest esse prius alio, vel causalitate, vel tempore, vel situ : ita dico quod potentia prius immutetur per medium extrinsecum, quam organum potest esse verum : et hoc secundum situm, et secundum causalitatem in aliis sensibus a tactu, sicut in visu. Immutatur enim prius medium a sensibili secundum situm, quia est ei propinquius ; et secundum causalitatem, quia immutatio medii est causa immutationis organi, licet non prius tempore, quia visio fit in instanti. In auditu etiam est prior immutatio in causalitate, et situ, et tempore, et in aliqua sui parte, scilicet in remota ab organo, quia sonus se multiplicat mediante motu locali, sicut etiam in olfactu et gustu : in quo gustu medii extrinseci immutatio est causa immutationis organi, licet simul tempore immutetur saliva, quæ est medium extrinsecum, et organum : sed in tactu medium extrinsecum prius quidem situ immutatur, quia est propinquius, non tamen prius tempore, sed simul tempore, percutitur clypeus et clypeatus, non autem simul causalitate ; (nam clypeus percussus percutit clypeatum :) nec aer vel aqua in quantum sunt media extrinseca immutant organum tactus, licet bene immutent in quantum objecta ; et hoc ideo, quia medium extrinsecum in tactu est accidentaliter requisitum, propter hoc quod non potest animal vivere sine eis, nec tactus est nisi in aere, vel aqua modo prædicto ; non quia de necessitate tangat per aerem et aquam, tanquam per medium essentialiter requisitum, sicut caro, vel sicut requiritur ad alios sensus : imo magis sensibiliter tangerentur sensibilia extrinseca sine ta-

5 *Ad quartum,*

In quatuor sensibus prius immutatur medium quam organum.

libus mediis quam in ipsis. Licet ergo non prius tempore, vel causalitate immutetur potentia tactiva a medio extrinseco quam ab objecto, prius tamen secundum situm immutatur, et hoc sufficit ad tale medium.

ANNOTATIONES

6. (a)*Respondeo ergo, tactus*, etc. *Qualitas inhærens sentitur immediate*, etc. Non intendit organum tactus sentire qualitatem, verbi gratia, calorem sibi, sed parti vicinæ inhærentem. Primo, quia alii sensus non sentiunt qualitates sibi inhærentes ; non enim sentit lingua sapida suum saporem. Secundo, tactus majorem calorem sentit quam sibi inhærentem ; ergo non sentit inhærentem, quia hunc solum sentiret. Antecedens patet in manu applicata igni, quæ sentit intensum calorem, et amoto igne statim sentire desinit ; igitur non erat calor inhærens, quem sentiebat. Tertio, tactus sentit duritiem et mollitiem, quas constat non sibi, sed rei tactæ inhærere. Quod vero hæc sit mens Scoti, patet ex adducto exemplo de apostematis dolore, quem sentit tactus, nempe existens in parte vicina partis infectæ, cui inhæret nociva qualitas.

Manus congelata igni applicata minus calefit et maxime dolet.

Objicies : dum objicimur Soli, sentimus calorem, non calefacientis, quia nullus est in Sole ; ergo nobis inhærentem. Respondetur, nos sentire calorem aeris, et exhalationem et sanguinis calefacti. Contra, ponamus aliquem immediate Soli applicari, sentiet calorem, et non a causis relatis, nec a Sole. Respondetur sentire calorem virtualem, quatenus Sol producit in eo species intentionales caloris ; et impertinens est ad sensationem, quod realem vel materialem calorem producat ; posset enim mors sequi ex sola operatione intentionali sensibilis, ut habet Doctor 4. *dist.* 44. *quæst.* 3. *num.* 3. ubi tenet ut probabilius, ignem inferni tantum intentionaliter acturum in corpora damnandorum, de quopostea.

Corpus Soli applicatum unde sentiat calorem.

7. Præterea, sanguis tunc calefieret, cujus calorem nervi undique per corpus dispersi, statim sentirent.

Objicies secundo, calor in organo potest in alio subjecto ejusdem rationis species intentionales producere ; ergo et in suo organo. Nego consequentiam, quia sicut non potest realiter suum subjectum, bene tamen aliud ejusdem rationis alterare, ita dicendum de actione intentionali ; est enim concomitantia inter has actiones, ut una non possit esse ubi naturaliter nequeat esse altera ; verum non se concomitantur secundum proportionem graduum, imo contingit intensam esse actionem, ubi realis est remissa, ut habet Doctor supra : verbi gratia, quando manus intense frigida applicatur igni, ibi est intensus dolor , et tamen remissus calor, propter excellentiam frigoris, quia contraria a contrariis magis sentiuntur, inquit Aristoteles *in Problem. sect. 3. q. 8.*

Actio naturalis et intentionalis non comitantur secundum gradum.

Objicies tertio, contra id quod ait Doctor, dolorem apostematis sentiri a tactu ; qui dolor et voluptas sunt appetitus actiones, vel passiones ; et hoc secundum tenet ipse Doctor 4. *dist.* 44. *quæst.* 3. vide ipsum *quæst.* 2. *n.* 5. Respondetur, de causa doloris non convenitur. Galen. 12.*Methodi, cap* 7. ait esse notabilem mutationem primarum qualitatum vel divisionum continui. Alii dissolutionem temperamenti. Alii hanc cum divisione continui : tactus autem sentit primas qualitates, et etiam divisionem continui seu motus localis, licet non ut sensibile proprium, sed ut commune : phantasia apprehendit ex tali tactu inconveniens, circa quod appetitus habet nolitionem, qua posita, causatur in appetitu dolor, quem Doctor vocat passionem, quia non est liberum eo carere, posito nocivo, vel potius, quia appetitus passive se habet ad eam, est tamen qualitas. Si quæras quænam est ejus immediata causa , puto esse nolitionem disconvenientis jam positi in *esse*, quæ eum causat sicut actus habitum, de quo infra *ad quæst. 11. num. 8.* vide *Schol. nostrum 3. dist. 15, n . 8. et 12. et 4. dist. 44. quæst. 2.* Eatenus dicit

Scotus tactum sentire dolorem, quatenus sentit ejus causam. Locutio igitur est causalis seu virtualis, non formalis, quando dicit tactum sentire dolorem.

8. Objicies quarto, contra id quod ait tactum sentire tangibilia immediata sibi, quia sensibile positum super sensum impedit sensationem, 2. *de anim. text.* 15. 98. 116. Respondetur ad hoc, *q. seq.*

(b) *Ad primum, principale medium debet esse denudatum a qualitate tangibili.* Non est sensus, quod non sit capax illius qualitatis secundum *esse* reale, sed tantum secundum *esse* intentionale, eo modo quo organum visus non possit recipere colorem secundum esse materiale, sed tantum intentionale, *ex* 2. *de Anim. text.* 126. *de quo* Scot. 2. *dist.* 3. *quæst.* 8. *ad* 3. *num.* 16. Constat enim experientia, aerem, quo mediante sentio calorem ignis, esse calidum. Sensus est ergo, medium qua tale, carere qualitate tangibili, et si habet eam, objectum est censendum, non medium.

Medium an caret qualitate tangibile.

Ad quartum, in visu simul mutantur medium, et organum. Ratio, quia translatio speciei visibilis non habet contrarium, nec fit per motum localem; et sic simul tempore in propinquum et remotum diffunditur; sicut Sol simul partes propinquas, et remotas medii illuminat, at non simul mutatur medium et organum auditus, et olfactus; quia intervenit in his motio localis: causatur enim sonus realis per impetuosam medii motionem. Unde experientia constat sonum prius audiri a propinquioribus, quam a remotioribus. An vero sine reali medii excitatione, mittat species, postea dicetur. Similiter evaporatio, seu substantia fumea deferens odorem, habet secum comitem motum localem. An vero ad sensationes horum sensuum, requiratur necessario medium extrinsecum, dicetur quæstione sequenti.

Medium et organum visus simul mutantur, non sic de auditu et olfactu.

9. Circa id quod Doctor ait, *num.* 4. *in corpore quæstionis,* tactum sentire corpora fluida immediate; item corpora consistentia sicca, non tamen consistentia humecta, non convenit inter Doctores. D. Thom. *in text.* 113. Cajetanus et alii tenent ad corpora dura tangenda, requiri medium. Averroes *comm.* 115. quem sequitur Jandunus universaliter ad omnem tactum requirunt medium; quia vero hæc sententia videtur expresse contra experientiam de tactu aquæ, et aeris, respondetur quod aer in sua naturali dispositione non agit in nos, quia est locus noster naturalis, nec sentitur, et talis est semper nobis immediatus. Idem aiunt de aqua respectu aquatilium: quando ergo aer calefacit, vel infrigidat, ille non est naturalis, sed aliis corporibus ut exhalationi, aut vapori mixtus, et sic sentitur, non tamen immediate, quia aliqua pars aeris naturalis mediat.

Dura et sicca sine medio tanguntur.

Contra hoc: et primo contra secundum, ponantur pisces in aere, certum est quod aget in eos, nulla aqua media; quia non est ipsorum locus naturalis. Secundo, etiam locus naturalis agit in locatum, ut elementum unum in aliud contentum. Tertio, elementum in sua naturali dispositione, habet qualitates activas excedentes eas, quæ sunt in mixtis; ergo agit in ea. Quarto, falsum est, quando elementum est extra suam naturalem dispositionem, habere semper corpora alia sibi mixta, quia Sol calefacit aerem et aquam, nullo alio corpore eis mixto.

Locus naturalis agit in locatum.

Contra primum, nempe ad dura tangenda requiri semper medium, quia sequeretur quod gladius abscinderet alicui caput, aere semper medio inter ipsum et collum, et sic aer esset immediatum instrumentum. Secundo, ingentes lapides sustentarentur in aere, quia non tangerent immediate terram. Tertio, ferrum ignitum suppositum carni, illam urit nullo medio aere. 10.

Dicendum ergo cum Doctore, corpora solida sicca se tangere immediate etsi non secundum se tota; et hoc secundum tantum voluit Aristoteles *text.* 113. Et ratio est, quia regulariter sunt inæqualia; at vero si corpora solida sint humida, immediate non se tangunt, ut ex Phil. jam citato, tenet Doctor et experientia testatur. Cajetanus dat frivolas solutiones ad rationes allatas. Ad

primam, admittit aerem esse medium, tamen gladium ait esse immediatum instrumentum abscissionis. Contra, id quod immediate separat partes continui, occupans locum inter eas, est immediatum scissionis instrumentum. Ad secundam, admittit modicum aerem sustinere ingens suppositum saxum, virtute universalis naturæ. Contra, mera chimæra est hoc dicere, cum nec ratio, nec experientia faveat, sed utrumque sit in oppositum.

Aerem sustinere ingens suppositum saxum, fictitium.

11. Dicimus merito, gravia ascendere sursum, et levia deorsum, ne detur vacuum, quia experientia id constat : at hic nulla experientia est. Præterea, applicetur ignis illi aeri intermedio,et corrumpeturnisi fingas incorruptibilem esse.Sed objicitur exCajetano:Si duo corpora secundum superficiem se tangerent immediate, et alterum tolleretur ; aut aer circumstans immediate repleret totum spatium inter illa, et daretur motus in instanti ; aut non repleret, et esset vacuum.Respondetur,naturaliter unum non posse secundum omnes partes simul sejungi ab altero, sed bene successive,quod sufficit : et sic successive potest unum planum supponi alteri, et illud tangere immediate.

QUÆSTIO IV

Utrum sensibile positum super sensum, vel organum sensus, sentiatur

Aristoteles *lib.* 2. *de Anima*, *cap.* 6. *text.* 75. *et cap.* 8. *text.* 98. Sanctus Thomas *ibid. lect.* 15. Albertus Magnus 2. *parte summæ de Homine, quæst. de tactu.* Ægidius 2. *de Anima, in cap.* 11. *et lib.* 2. *Hexameron, cap.* 12. Uterque Cajetanus 2. *de Anima, in cap.* 11. Jandun. *ibid. quæst.* 29. Javellus *quæst.* 50. Apollin. *quæst.* 34. Ferrar. *quæst.* 19 Toletus 3. *de Anima. cap.* 12. *quæst.* 2. Conimbr. 2. *de Anima,. cap.* 11. *quæst.* 3. Ruvius 3. *de Anima, cap.* 1. *quæst.* 3. Complutenses *disp.* 9. *de Anima*, *quæst.* 3.

1. Videtur quod sic : quia cultellus scindens nervum causat maximum dolorem, majorem, quam si scinderet carnem : nervus autem est organum tactus, qui sentit dolorem ; ergo, etc.

Præterea, aliqui humor potabilis positus super medium gustus, scilicet supra carnem linguæ, sentitur ; ergo multo magis positus super organum. Antecedens patet. Probatio consequentiæ, quia caro, quæ est medium in gustu, est corpus mixtum et compactum ; potabile autem non est ita mixtum, vel materiale, nec compactum ; ergo species potabilis materialius recipitur in medio quam in organo, quia unumquodque recipitur secundum modum recipientis ; si ergo species potabilis recepta in medio causat gustum, multo fortius potabile positum immediate super organum causat gustum.

Præterea, sonus habet *esse* reale in omni parte medii ; sed auris potest audire in omne parte medii, existentia etiam in parte sibi conjuncta ; ergo, etc. Probatio majoris, quia quod habet *esse* intentionale tantum, non manet absente generante ; sed sonus manet in omni parte medii absente corpore sonativo ; ergo habet in omni parte medii *esse* reale. Minor est manifesta ; ergo,etc.

Præterea,odor in fumali evaporatione habet *esse* reale, sed quando fumalis evaporatio intrat nasum, sentitur odor;ergo, etc. 2.

Contra est Philosophus,et omnes communiter concedunt in tantum, quod dicunt aliqui quod si cultellus scinderet immediate nervum, in quo est sensus tactus, homo non sentiret.

Istam autem conclusionem sic probant aliqui : Oportet sensum habere proportionem non tantum ad objectum, sed ad medium, ad hoc quod exerceat actum suum, ita quod sicut ab excellenti sensibili, et improportionabili sensu, non immutatur sensus, nec etiam a remisso in proportionato, ita nec sentit suum objectum, si medium sit nimis, vel parum protensum, vel nimis remotum,vel

Refutatio aliorum.

propinquum; quia ergo objecto posito super organum. non servatur debita proportio medii : ideo, etc.

Contra istam rationem arguitur sic : Caro immutata ab objecto tangibili, immutat immediate organum tactus. Similiter aer propinquus pupillæ immediate immutat eam; ergo propinquitas medii non tollit ejus immutationem. Alia ratio eorum est hæc : Species in organo habet *esse* ab objecto, ergo mediante corpore medio, in quo habet *esse* minus materiale, quam in objecto; magis tamen quam in organo, quia ab extremo in extremum devenitur per medium.

3. *Rejicitur.* Contra istam rationem arguitur sic : Caro habet esse materialius quam aer, et per consequens calor in carne, magis quam in aere; sed calor carnis potest immediate immutare organum tactus, quia est ejus medium; ergo multo magis calor aeris.

RESOLUTIO

Sensibile positum supra sensum visus, impedit sensationem : in aliis autem sensibus, quo sensu id verum sit, explicatur

(a) Respondeo, quod in uno sensu, scilicet visu, est causa specialis, quare sensibile positum super sensum non facit sensum, quia color non videtur nisi in lumine, et requirit ad hoc ut videatur medium illuminatum. Si autem color poneretur super organum visus obumbraret ipsum, et ideo sequitur quod non posset videri. De aliis autem sensibus conclusio Philosophi recte exponenda est. Circa quod sciendum, quod

...mutatio ...sibilis ...lex. est duplex immutatio sensibilis; una est naturalis, scilicet quando immutatur sensus a sensibili secundum illud tale, *esse*, vel secundum eumdem modum essendi, quomodo est in re extra, ut cum sensus tactus calefit, vel alius sensus aliqualiter alteratur, vel movetur secundum locum. Alia est immutatio animalis secundum quam immutatur intentionaliter, vel spiritualiter a sensibili, licet habeat modum essendi extra realem et materialem : modo ita est, quod aliquis sensus immutatur spiritualiter tantum, ut visus : tactus autem utraque immutatione immutatur. *Visus tantum intentionaliter movetur.* Quod naturaliter, probo; quia organum est corpus mixtum, sicut medium, quod est caro; ergo est passivum naturale, et receptivum passionis naturalis : qualitates autem tangibiles sunt naturaliter activæ; ergo, etc. Similiter immutatur intentionaliter, quia si tantum naturaliter immutaretur ratione, qua mixtum naturale, non plus sentiret qualitates tangibiles, quam lignum vel lapis; quæ naturaliter immutantur : quia ergo tactus sentit hujusmodi qualitates; ideo, etc. *Tactus immutatur naturaliter, et intentionaliter.*

4 *Sensus tactus damnatorum non immutabitur naturaliter.* Præterea, hoc patet ratione Theologica; in damnatis post resurrectionem generalem erit sensus tactus, et omnes sensus in actu suo, et tamen tunc tactus non immutabitur naturaliter, quia ista immutatio est corruptiva; ergo tantum intentionaliter, tamen ista etiam maxime afflictiva; ergo verissime poterit ibi esse una, sine alia; tamen in statu isto non est intentionalis immutatio sine reali et naturali immutatione, quia causatur ab ea. Immutatio ergo intentionalis sensus, non est naturalis, cum sine naturali possit esse, scilicet in damnatis. Naturalis etiam potest esse in inanimatis, quæ non sentiunt, quæ tamen naturaliter immutantur; et ideo tangibile positum super organum tactus, cum non immutet nisi naturaliter, ipsum non facit sensum tactus, sed spe-

cies tangibilis recepta in eo intentionaliter facit sensum tactus. Sic ergo immutatio animalis in organo tactus, vel aliorum, bene facit sensum, non autem naturalis; *sed immutatio naturalis* (b) *in organo non facit sensum, imo magis impedit*; quia si sine naturali posset esse intentionalis, magis sentiretur sensibile, sicut patet in damnatis: tamen immutatio naturalis in carne, quæ est medium, bene facit sensum causando immutationem sensibilem in organo non de se tantum.

Immutatio naturalis non facit sensum.

5. Responsiones in oppositum bene probant, quod immutatio animalis est similis cum immutatione naturali pro statu vitæ, nec sine illa potest esse, quantum ad illos quatuor sensus, de quibus fuit argutum, licet de visu aliud sit propter rationem superius tactam: non tamen probant quod immutatio naturalis inquantum hujusmodi, faciat sensum, quia magis impedit ut visum est: sed si sentiat hujusmodi sensibilia tangentia organum, hoc est ratione immutationis animalis per se, quæ causatur a naturali immutatione secundum quam tangunt organum, et ideo secundum hoc, est vera propositio Philosophi, quod sensibilia tangentia sensum non faciunt sensum, quia ratione immutationis naturalis, secundum quam tangunt organum, non faciunt sensum.

Sensibile super sensum, non facit sensum, explicatur.

ANNOTATIONES

6. (a) *Respondeo, quod in uno sensu, scilicet visu*, etc. Sententia Doctoris solum visum requirere necessario medium extrinsecum, reliquos sensus non. Alii tres sensus indigere medio volunt, sed communior id de omnibus asserit. Et probatur ex Aristotele 2. *de Anima, text.* 75. 98. 116. Ita D. Thomas, Cajetanus *in ultimum locum*, Conimbric. *cap.* 11. *quæst.* 3. *art.* 2. tactum tamen, et gustum excipiunt. Sed Suarez *lib.* 3. *de Anima, cap.* 27. sequitur Scotum, et adducta hîc, et quæst. præced. a Doctore, et quæ in annotationibus dicta sunt, id convincere videntur. Et certe si ponamus manum in medio ignis, chimæricum est dicere, quod cutis ejus mediante aere, sentit calorem, et oporteret dicere quod aer ille non posset ab igne corrumpi. Item, in olfactu vaporatio odorifera subit ad cerebrum, et sic ad organum, ex Aristotele 16. *Problem. quæst.* 5. sonus etiam vehemens propinquus penetrat usque ad auditum. De gustu, res est clarior, quia ad saporem percipiendum requiritur humiditas ex Aristotele 2. *de Anima, text.* 104. ut gustabile humectum in poros linguæ transfundat vaporem sapidum, et hac ratione infirmi, arente lingua, saporem non percipiunt.

Solus visus necessario petit medium.

Ad Aristotelem bene respondet Doctor, ipsum intelligendum esse, quod sensibile positum super sensum, quatenus eum immutat realiter, non facit sensum, potest tamen facere prout immutat intentionaliter, ut ex dictis patet. Suarez ait proloquium illud, quod tribuitur Aristoteli, verum esse, si intelligatur sensibile inhærens non posse sentiri, quod patet in auditu, olfactu et gustu, quorum sensibilia inepta sunt inhærere organo, quia sonus inest tantum aeri: sapor, et odor, quia non sunt qualitates activæ, non disponunt subjectum, sed supponunt sibi proportionatum, cujusmodi non est organum horum sensuum. De tactu autem, patet quod non sentit tangibilia sibi inhærentia. Quæ doctrina placet, et est conformis Scoto, præter id quod ait, organum gustus non esse subjectum saporis, nam inter omnes partes animalis videtur nulla esse melioris saporis, quam lingua. Ratio ergo est, quod qualitas sensibilis inhærens, sicut non agit realiter, ita nec intentionaliter in subjectum, ut fuse probavi quæstione præcedenti. 7.

Sensibile positum super sensum, etc. exponitur.

Ratio Doctoris de visu optima est; quia non potest videre nisi objectum illuminatum, neque illuminari potest nisi per medium. Objectum visus est color secundum 8.

Quare visus non videt sine medio.

esse materiale seu naturale, cujus subjectum est superficies corporis terminati seu opaci : at secundum *esse* intentionale, receptivum est corpus perspicuum, seu non terminatum secundum se totum, ut habet Doctor 2. *distinct.* 3. *quæst.* 8. *ad* 3. *num.* 16. Si autem color cum suo subjecto terminato supponeretur ipsi visui, obumbraret illum, vel clauderet palpebras, et sic impediret illuminationem, et consequenter sensationem.

Dum oculus in tenebris atteritur, videt fulgorem intrinsecum.

Objicitur, quia, teste experientia, et docet Aristoteles *de Sensu, et sensib. cap.* 2. in tenebris fulgor quidam apparet in oculo. Item, cum digito comprimitur oculus, humor quidam concretus cernitur. Respondetur ad primum, fulgorem illum cum oculus in tenebris atteritur, diffundi ad ipsum organum, et non videri secundum illam partem quæ in organo est. Ad secundum, per idem patet : si enim aliquis humor cernitur, distat ab ipso organo, et illuminatur medium distantiæ, ut videatur.

Quale medium ad tactum requiritur.

9. Responsiones ad rationes pro resolutione hujus quæstionis rejectæ sunt evidenter *quæst. præc. annotat.* 3. Ex dictis patet primo, ad tactum necessario nullum requiri medium ; quando autem intercedit, debet esse capax primarum qualitatum, ut istæ sentiantur. Quoad alias qualitates, ut durities, asperitas, hoc non sufficit , sed requiritur esse molle, qualis est cutis, tela. De gustu, forte non tantum non est necessarium medium, sed impedit sensationem , quia sapor, experientia teste, non videtur diffundere species citra materialem contactum. Idem judicium est de auditu, et olfactu. Itaque solus visus necessario requirit medium extrinsecum : solus tactus per accidens requirit, reliqui omnino respuunt.

Immutatio naturalis impedit sensationem.

(b) *Immutatio naturalis in organo, non facit sensum, imo magis impedit.* Constat experientia, quando tactus habet calorem magnum sibi inhærentem, quod imperfecte sentit calorem : e contra quando intensum habet frigus (ut videre est in manu congelata igni applicata) perfecte sentit calorem, a quo tamen parum immutatur naturaliter, propter frigus intensum resistens. Causa forte est, quia quando impeditur agere naturaliter per contrarium præsens, agit intensius tunc intentionaliter, diffundendo species : et hinc est quod manus illa, eo casu, magis dolet, licet minus immutetur naturaliter, quia dolor sicut et voluptas sequitur actionem intentionalem, non realem, de quo Doctor 4. *d.* 44. *q.* 3. ubi habet ut probabilius, corpora damnatorum tantum passura actionem ignis intentionalem. Vide eum *3. dist.* 15. *num.* 8. Sed quare tunc manus dolet, cum dolor sequatur apprehensionem disconvenientis sensibilis ut habet Doctor 3. *dist.* 15. *num.* 8. *et seq.* et hîc sensibile conveniens est ? Respondetur, calorem tunc convenientem esse, modum tamen violenter ipsum causandi, resistente forti contrario, inconvenientem esse ; sic expulsio puris ex apostemate conveniens est, tamen violenta expulsio inconveniens est, et sic apprehenditur causatque dolorem.

Quare manus nimis frigida igni admota, dolet.

QUÆSTIO V

Utrum sensus sit receptivus specierum sine materia

Arist. 2. *de Anima, c.* 12. *text.* 121. *et* 124. Philop. Simpl. Themistius, Averr. et Theoph. *ad eumdem text.* 121. Conimbr. *in expos. ejusdem c. et text. et eod. lib. c.* 6. *q.* 2. *art.* 2.

VIDETUR quod non ; omne quod recipit aliquid ab agente, patitur ab eo, secundum quod est ens actu ; sed agens in sensum est objectum materiale, vel forma existens in materia ; ergo, etc. 1.

Præterea, sensus recipit speciem objecti, cum conditionibus materiæ, quæ sunt hîc et nunc ; ergo cum materia, quia conditiones materiæ non separantur ab ea. Præterea, tactus est unus sensus, et tamen recipit calorem mate-

rialiter, et naturaliter, vel realiter, non intentionaliter solum; ergo, etc.

Præterea, exemplum Philosophi de cera et figura, non videtur esse conveniens, quia similitudo sic sequitur, quod sicut cera configuratur annulo, ita sensus objecto; sed figura non est aliquid absolutum super ceram; ergo species ratione cujus configuratur objecto, non erit aliquid absolutum super potentiam sensitivam, hoc est falsum, cum sit aliquale principium sentiendi. Probatio assumpti; quia si figura esset forma absoluta, esset activa magis quam passiva, et sic cera cederet figuræ magis, quam e converso: quantitas autem, cujus figura est terminus, est magis passiva quam activa, cum sequatur compositum ratione materiæ.

Præterea, hoc probo sic; quandocumque aliqua passio consequitur aliquod subjectum, circumscripto omni absoluto alio a subjecto, illa passio non erit absoluta; sed figura consequitur quantitatem, circumscripto omni absoluto alio a quantitate, quia posita aliqua quantitate finita, statim ponitur aliqua figura, quia figura secundum Euclidem non est aliud quam terminatio quantitatis; ergo, etc. In oppositum principalis conclusionis est Philosophus 2. *de Anima*.

RESOLUTIO

Accidit sensus recipere formam secundum eumdem essendi modum, quo est in agente, et per se tantum requiritur, ut intentionaliter recipiatur, ut contingit in visu.

2. *Patiens dupliciter recipit formam: materialiter, et intentionaliter.*

(a) Respondeo, aliquando patiens recipit formam secundum eumdem modum essendi, quo est in agente: et hoc est quando est eodem modo dispositum ad formam, quo est forma in agente, vel quo materia modo agentis est disposita ad eam: et istud accidit in actione naturali, in qua agens et patiens communicant in materia; aliquando autem patiens non est eodem modo dispositum, et tunc recipit sine materia, non quod forma in ipso recepta sit sine materia, vel prius fuerit sine materia, sed quia recipit formam non cum materiali dispositione præcedente, vel non recipiendo dispositionem materiæ præcedentis per oppositum ad aliam, modo quo patiens recipit formam realem vel materialem, quia cum dispositione materiæ præcedente; modo ita est in proposito, quod sensus non est eodem modo dispositus ad recipiendum speciem, vel formam objecti sensibilis, vel sicut materia ipsa, et ideo recipit speciem ejus sine materia, et sine dispositione materiæ.

Sed contra, potentia sensitiva, ut dictum est, est idem quod *esse* animæ; sed *esse* non potest id recipere aliud ab agente pure corporali, sed tantum ab agente superiori; ergo cum objectum sensus sit corporale, nec potentia sensitiva poterit ab eo speciem recipere, dicendum, quod anima potest mediante corporeo organo aliquid ab objecto corporeo recipere, licet anima non possit immediate, ut concludit argumentum. Quia ergo potentia sensitiva propinqua non tantum est anima, imo includit organum, ideo potest ab objecto speciem recipere, stante identitate reali ipsius potentiæ nudæ cum anima, etc. Imo si esset realiter diversa ab anima, sicut qualitas quædam absoluta, sequeretur quod ipsa cum organo sine essentia animæ posset sentire; quia posita causa totali, ponitur ejus effectus, potentia sensitiva cum organo est totalis causa sentiendi. Sed forte dices, quod potentia sensitiva non posset exire in actum, nisi in virtute animæ, quæ est causa prin- 3.

Potentia propinqua sensitiva quid.

cipalis, dato quod ejus potentia esset qualitas absoluta. Contra, quod per se potest habere *esse* qualitercumque, sive per naturam, sive per miraculum, per se naturaliter sine alio potest agere, sicut patet de accidente in Sacramento Altaris, quod non habet *esse* in subjecto, et tamen naturaliter agit. Modus enim essendi, vel subsistendi non impedit naturalem actionem, sicut etiam oculus restitutus per miraculum naturaliter potest videre : modo ita est, quod accidens absolutum per miraculum a subjecto absolvi potest, quantum ad esse actu, et ideo si potentia est qualitas absoluta, poterit agere sine ejus subjecto, quod est anima.

4. Sed contra, potentia sensitiva non est separabilis a corpore; anima autem secundum suam essentiam est separabilis, scilicet humana. Dicendum, quod potentia propinqua ad sentiendum, quæ est totalis causa eliciendi actum, supposito objecto, est non separabilis, quia talis includit organum corporeum, quod est aliud ab *esse* animæ, et sic ipsa potentia differt ab anima; sed potentia sensitiva præcise, quæ est remota, talis est separabilis, sicut et *esse*, quia idem sunt.

Sensitiva inseparabilis; intellectiva non et quare.

Sed causa quare sensitiva dicitur magis inseparabilis, quam intellectiva, est; quia sensitiva dicitur per respectum ad actum sentiendi, quia potentia sensitiva est, qua homo potest sentire, et intellectiva, per quam potest intelligere; modo ita est quod ad actum sentiendi concurrunt per se duæ causæ partiales ex parte hominis, scilicet potentia sensitiva et organum, et ideo utraque requiritur, et neutra sufficit, et ideo sensitiva potentia ut sic inseparabilis est ab organo: sed potentia intellectiva est totalis causa intelligendi, nec requirit aliam causam per se ex parte hominis, ideo dicitur separabilis, non enim per se utitur organo, tanquam instrumento.

Sensitiva proxima, et remota.

Ad primum in oppositum, dicendum, quod si intelligatur major, quod patiens formam recipiat secundum eamdem dispositionem, qua est in agente, non est verum, nisi de patiente passione naturali et univoca, non autem intentionali, sicut est in proposito de sensibili. Si autem intelligatur, quod agens non agit nisi secundum quod est in actu, non secundum quod est in potentia, et per consequens patiens non recipit aliquid ab agente nisi secundum quod in actu, ita quod receptum est procedens ab actualitate agentis, non potentialitate, verum est, sed non concludit propositum sub isto intellectu. 5. *Ad primum.*

Ad aliud, dicendum quod conditiones materiæ possunt accipi prout opponuntur universitati, et sunt conditiones singularitatis, et sic verum est, quod sensus recipit speciem cum conditionibus materiæ. Alio modo, pro dispositione reali, qua materia recipit formam naturalem et realem, quæ dispositiones sunt qualitates activæ et passivæ: isto modo non est verum, quod sensus inquantum hujusmodi, et per se recipiat speciem cum materia. *Ad secundum.*

Ad aliud, dicendum quod tactus inquantum sensus, non recipit calorem materialiter vel realiter, sed immutatur intentionaliter tantum in quantum sensus, licet illa immutatio non possit separari a naturali mutatione pro statu viæ, et non recipit speciem sine materia, ut sic. *Ad tertium.*

(b) Ad aliud, dicendum, concedendo argumentum, quod similitudo non tenet quantum ad id de quo procedit, quia figura ceræ non est forma absoluta, sicut species, ut bene probatum est, sed est similitudo, ita quod sicut mediante figura, cera assimilatur annulo, et cera figurata est similitudo formæ annuli, 6. *Ad quartum.*

non materiæ, quia recipit tantum formam, non materiam : ita mediante specie, sensus assimilatur objecto, et species tantum repræsentat formam objectivam, sicut species coloris tantum colorem, non parietem vel superficiem, quia per se non faciunt ad subjecta immutationis, licet magnitudo et figura faciant ad differentiam ejus ; aliter enim immutat magna quantitas quam parva, quia fortius, et plura colorata, vel alba, quam unum ; ideo, etc.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO

Sensus accipit formas, seu species sine materia : et sensibile agit realiter, et intentionaliter, et singula bene explicantur.

7. (a) *Respondeo, aliquando patiens recipit formam secundum eamdem essendi modum.* etc. Ex quæstionibus præcedentibus patet, non requiri actionem realem in sensum ad sensationem, sed id esse omnino per accidens. Solum ergo explicandum est, quid est formam recipi secundum materiam, et sine materia, ut loquitur Aristoteles. Non est sensus simul cum materia formam recipi, neque separatam a materia, sed recipi cum materia, est habere in hoc passo, easdem conditiones agendi et patiendi, quas habet in sua materia, seu subjecto, quod est agens : verbi gratia, calor recipitur secundum materiam in tactu (etsi non quatenus est sensus,) quia habet easdem conditiones in eo, ac in subjecto calefaciente, scilicet calefaciendi, et frigori resistendi ; at recipitur sine materia in corpore damnati, quia ibi tantum est ejus species intentionalis, cui non convenit calefacere, vel frigus expellere ; quæ conditiones competunt ei in suo materiali, quod est ignis, quia species contrariorum in eodem compatiuntur, ut habet Doctor 4. *d.* 44. *q.* 3.

Quid sit recipi formas cum materia aut sine ea.

Forma autem quæ recipitur cum illis conditionibus, quas habet in suo subjecto, ut in exemplo, dicitur realis et naturalis, quia habet prædictas actiones independenter ab anima ; quando vero recipitur sine illis conditionibus, dicitur animalis intentionalis, quia ejus actiones ab anima, ejusque intentione dependent. Vide Doctorem 2. *d.* 12. *q.* 3. Aliud exemplum de colore, qui secundum *esse* suum materiale, quo visibile est in superficie corporis opaci, et secundum *esse* intentionale, est in oculo, et aere, aliove corpore interminato ; et juxta hoc intelligendus est Philosophus 2. *de Anima, text.* 7. *text.* 21, ibi : *coloris quidem susceptivum est, quod colore vacat, soni autem id quod sono* : est dicere quod in organo horum sensibilium non est color, nec sonus materialiter, sed tantum intentionaliter. Vide Scotum 2, *dist* 3. *quæst.* 8. *ad* 3.

Forma naturalis, et intentionalis.

Ex his patet sensibile habere duas actiones diversas : alteram in contrarium, quæ est realis, naturalis et materialis ; alteram in sensum, quæ est animalis, immaterialis et intentionalis. Vide Doctorem 4. *d.* 12. *q.* 3. *num.* 19, ubi ex loco citato Philosophi, docet quod est receptivum formæ secundum *esse* reale, non esse regulariter receptivum ejusdem ab eodem sensibili, secundum *esse* intentionale. Puto ideo dixisse, *regulariter*, quia, ut habet hîc *quæst.* 3. tactus utraque actione immutatur a sensibili. Dixi *ab eodem sensibili*, ut notavi *quæst. præced.* organum gustus sapidum est, tamen saporem realem non recipit a suo gustabili, sicut tactus calorem realem accipit a suo tangibili. 8.

Scotus. Receptivum formæ realis, an recepit intentionalem.

Sequitur etiam, actionem sensibilis in contrarium esse univocam, quia ejus terminus est ejusdem rationis, et speciei cum forma causantis ; at actio ejus in sensum, est æquivoca ; quia terminus, scilicet species intentionalis, est alterius rationis a forma producentis. Vide Scotum 4. *d.* 44. *quæst.* 3. *num.* 2.

Sensibile in contrarium agit univoce in sensum æquivoce.

(b) *Ad quartum de figura ceræ*, etc. Tota hæc quæstio est circa dictum locum Aris- 9.

totelis 2. *de Anima, text.* 21. ubi dicit quod sensus *sensibiles sine materia formas recipere potest, et perinde atque annuli signum sine ferro vel auro, suscipit cera*, etc. Ubi vult, quod sicut cera suscipit figuram, non ejus materiale, ut ferrum, sic sensus suscipit species qualitatum sensibilium, non autem ipsas qualitates materiales, sensu explicato. Intellige Philosophum loqui de sensibus de per se, vel regulariter, quia de tactu jam ostendi, quod utroque modo recipit formam. Toletus 3. *de Anima, q.* 2. tenet ut probabile, tactum non indigere specie. Probat primo, quia intense calidum non sentit parvum calorem, et tamen ibi reciperetur species si daretur, quia non repugnat calori in eodem. Secundo, alias posset fieri tactio a distanti, et sic calor tangeretur sine contactu. Tertio, illud sentitur quod est causa doloris; sed hoc, et qualitas realis est hujusmodi.

P. Hurtado, *de Anima, dist.* 12. *num* 9. idem asserit de tactu et gustu, quia objectia horum sunt eis proportionata; ergo superflua species.

10 Ad primum, actio intentionalis tangibilis, supponit realem: et quia minus calidum non potest realiter alterare magis calidum, non sentitur ab eo, et hæc est causa quare tactio sit successive. Ad secundum, ex hoc patet, quia tactus non alteratur a distanti, ideo non tangit distans. Ad tertium, ostendit ut sic, speciem esse causam doloris, et non qualitatem realem, quia cum minima qualitate reali disconvenienti, aliquando est magnus dolor. Ad aliud, negatur esse proportionata, quia nimis materialia, experentia constat gustum, ut percipiat saporem, debere mutari; at non mutatur per saporem materialem, quia non est activus; ergo per speciem. Tactus etiam non sentit per mutationem realem; tum quia calor qui sentitur, major est eo qui inhæret; tum etiam quia durities et mollities non producunt qualitates reales in tactu; ergo per species sentiuntur.

QUÆSTIO VI

Utrum tantum sint quinque sensus

Aristot. 2. *de Anima text.* 128. Plato *in Theæteto.* Gregor. Nyss. *Orat.* 6. *in Cant.* D. Ambr. *in Apoc. c.* 18. D. August. *lib. de quant. animæ cap.* 23. Origenes *homil.* 3. *in Levit.* et *homil.* 3. *in Cant.* D. Hieron. *in Psal.* 141. D. Greg. in Ezechiel. *hom.* 17. Damasc. *lib.* 2. *de fid. cap.* 18. D. Thom. 1. *par. quæst.* 78. *art.* 3. Conimbr. 3. *de Anima, cap.* 1. *q. unic.* Aversa q. 51. *de Anima. sect.* 3.

VIDETUR quod non; quia potentiæ distinguuntur per objecta; sed objecta sensuum sunt accidentia extrinseca, quæ non sunt tantum quinque generum, sed plurium; ergo, etc. 1.

Præterea, magnitudo et figura sunt per se sensibilia, et differunt a colore plusquam sonus, quia sunt in alio, et alio Prædicamento, non autem color, et sonus; ergo cum sit alia potentia sensitiva respectu coloris, alia respectu soni, videtur quod alia debeat esse figuræ, et magnitudinis ab aliis sensibus particularibus.

Præterea, unus sensus est tantum unius contrarietatis; sensus tactus est plurium contrarietatum; ergo non est unus, et per consequens sunt sex sensus. Præterea, quod non sint quinque, quia inferius non distinguitur a superiori, nec ponit numerum cum eo; sed gustus est quidam tactus; ergo, etc.

Contra est Philosophus, qui hîc 2. *de Anima*, probat ex intentione in illo capitulo: *quod autem non sunt sensus nisi quinque.*

RESOLUTIO

Esse tantum quinque sensus; et explicatur, unde hic numerus colligatur. vide Doctorem 2. d. 3. q. 8. ad 3. **2. *Operatio potentiæ per conformitatem ad objectum.***

(a) Respondeo, dicendum quod probatio Philosophi non est a priori ; quia probat propositum ex numero organorum ; organa autem sunt propter sensum, et non e converso. Probandum est ergo a priori sic : omnis potentia cognoscitiva efficit operationem suam per quamdam conformitatem ad objectum, quod non potest facere potentia organica, nisi per receptionem speciei objecti in organo, quo est conformis objecto: et est etiam determinativa potentiæ ad cognoscendum hoc, vel illud objectum, secundum quod a diversis objectis imprimitur diversa species in organo, per diversas immutationes organi ab objecto : est enim duplex immutatio in genere ; quædam naturalis, quædam animalis. Naturalis est secundum quam, vel per quam forma recipitur in patiente secundum illud *esse* reale, et secundum dispositionem materiæ consimilem illi, quæ est in agente ; animalis autem est secundum quam recipitur secundum *esse* intentionale species objecti agentis in potentiam animalem, ista autem species sic recepta non denominat subjectum : unde visus non dicitur coloratus proprie, sicut paries dicitur coloratus, quia non recipit colorem naturaliter : sensus autem non tantum recipit colorem, vel immutatur naturaliter ab objecto, quia tunc inanimata, quæ sic naturaliter immutantur, possent sentire.

Immutatio alia animalis, alia naturalis.

3\. *Immutatio naturalis impedit sensationem.*

Si autem immutantur aliqui sensus naturaliter, cum hoc tamen immutantur intentionaliter, imo magis intentionaliter quam naturaliter ; immutatio enim naturalis impedit animalem et sensationem, ut visum est ; si enim esset immutatio intentionalis sine naturali, sicut est in visu, magis sentiretur, et verius, quam cum ea. Ex diversitate igitur immutationis organi ab objecto, et conformationis, sumatur sic sufficientia sensuum ; quia aliquando sensus immutantur tantum intentionaliter, aliquando cum hoc naturaliter. Si primo modo, sic est visus ; si secundo modo, aut est transmutatio naturalis ex parte objecti, aut ex parte organi. Si ex parte objecti, aut fit talis immutatio mediante motu locali, et sic est auditus, qui immutatur a sono se multiplicante in aere usque ad auditum, mediante motu locali ; aut fit mediante motu alterationis, sic est odoratus, qui sentit odorem procedentem ab odorabili, secundum quod est alteratum per calefactionem, unde in hyeme vix odoratur corpus odorabile, præcipue si sit congelatum : non autem accipitur aliquis proprius sensus secundum quod immutatur per motum in quantitate, quia quantitas est sensibile commune, non proprium, et ideo secundum eam non debet assignari sensus proprius. Si autem immutatio sit naturalis ex parte organi, sic habemus gustum et tactum ; sed differunt, quia organum tactus immutatur a colore, vel qualitate sensibili, quæ est ejus objectum immediate, vel saltem potest ab ea immediate immutari : gustus autem non potest immediate immutari a sapore, qui est ejus objectum, sed mediante humore salivali conjuncto linguæ. Probatio istius secundi ; quia si immutaretur immediate a sapore, semper judicaret saporem talem, qualis est ; hoc autem est falsum in febricitantibus, quibus videtur dulce amarum, propter amaritudinem humoris conjuncti ; quare, etc. Probatio primi ; quia in quodcumque passum activum ejusdem rationis agere potest, et aliud ejusdem rationis activum in illud agere potest, specialiter si passivum sit extrinsecum. Quod dico propter intellectum et voluntatem, quæ possunt pati in nobis intrinsece, quæ tamen

Unde sumitur sufficientia sensuum 2. d. 3. q. 8 ad 3.

Quare odorabile in hyeme vix sentitur.

4\. *Tactus immediate a sensibili immutatur gustus non*

Febricitanti quare dulce sapit amarum.

objecta movent intellectum et voluntatem unius hominis, non movent propter hoc, nec possunt movere intellectum et voluntatem alterius, tunc enim diversorum posset esse una intellectio numero; modo ita est, quod calor in aere, vel alio corpore extrinseco, et calor in carne, quæ est medium intrinsecum, sunt ejusdem rationis, quia unus generatur ab alio generatione univoca; ergo si calor carnis potest agere immediate in organum tactus, ita poterit immediate calor extrinsecus. * Hoc autem quod dictum est de identitate caloris carnis et animalis, videtur falsum, quia habent diversas operationes, scilicet calor carnis consumere, et calor animalis generare carnem. Nec potest dici quod agat ut instrumentum animæ, quia quæratur quid recipit ab anima, etc.

Hic deficit quod est in MS. Vaticanis fol. ... col. 3. ... 10.

5\. Præterea, calor magis materialiter recipitur in carne quam in aere, cum sit materialior; ergo si calor carnis potest immediate immutare organum tactus, quod est receptivum speciei sine materia, multo magis calor aeris, quia, ut probatum est, immutatio materialior magis impedit; spiritualior est sensibilior.

...do sensuum in nobilitate. ... de Scot. d. 3. q. ... ad 3.

(b) Ex prædictis patet ordo potentiarum; quod visus cum immutetur tantum intentionaliter, est nobilior sensus, et certior: post hunc autem auditus, qui minus materialiter immutatur, quia mediante motu locali, qui tantum est primus motuum: post hunc olfactus, quia immutatur materialiter ex parte objecti, quod est remotius a potentia quam organum: post hunc gustus, quia immutatur materialiter ex parte organi, sed non immediate cum suo objecto, sed mediante humore intrinseco. Ultimus autem quoad nobilitatem cognitionis est tactus, quia immediate ab objecto suo materialiter immutatur. Est tamen primus ordine generationis, vel imperfectionis, vel communitatis, quia est fundamentum omnium aliorum, et communis omnibus habentibus sensum, etiam imperfectum.

Tactus primus sensus generatione.

6\. Ad primum in oppositum, dicendum quod objectum sensus est tantum accidens de tertia specie Qualitatis. Unde 7. *Physicor.* dicitur quod illa secundum quæ fit alteratio, non differunt a sensibilibus: certum est autem per Philosophum *ibidem, c. de Qualit.* quod alteratio est in tertia specie Qualitatis. Similiter in Prædicamentis dicitur quod in tertia specie Qualitatis est passio et passibilis qualitas, quæ etiam dicuntur passiones, quia passionem inferunt sensibus: istæ autem qualitates differunt formaliter, quantum ad immutationem sensuum, et ideo secundum hoc accipiuntur diversi sensus, non autem secundum genera accidentium, ut supponit argumentum.

Ad primum.

(c) Ad secundum, dicendum, quod magnitudo, et figura non differunt a propriis sensibilibus secundum rationem objectivam formalem et propriam, quæ requiritur ad distinctionem potentiæ sensitivæ propriæ, licet absolute, quantum ad suam entitatem realem, distinguantur ab eis, magis quam ipsa inter se. Circa quod sciendum, quod sensibilia communia media sunt inter sensibilia propria, quæ immutant sensus proprios per se et primo, et sensibilia per accidens, quæ nec per se, nec primo immutant sensus, quia sensibilia communia non immutant per se sensus proprios, quia faciunt ad differentiam immutationis: aliter enim immutat magnitudo magna et parva, et unum quam multa, et circulare quam triangulare, et quiescens quam motum, sed non faciunt ad substantiam immutationis sensus proprii, nisi mediante sensibili

Ad secundum. Quare magnitudo et figura non habent sensus proprios.

proprio , et ideo secundum illa non debet sumi aliqua potentia sensitiva propria.

7. *Ad tertium.* Ad aliud dicendum quod tactus est plures sensus secundum speciem, non autem secundum genus ; ideo sunt tantum quinque genera sensuum, sicut sunt quinque genera potentiarum, licet non sint nisi quatuor gradus viventium. Ita in proposito, quia unus sensus super alium non constituit distinctum gradum tangentium. Vel potest dici, quod tactus est unius generis Physici : talia autem non solum sunt illa, quorum unum per se transmutatur in alterum, sed etiam illa, quæ transmutantur in tertium ; omnes enim qualitates tangibiles sunt transmutabiles in mixtum. Vel potest dici, quod habet unum genus propinquum innominatum, quod potest dici qualitas tangibilis, sicut omnes sensus habent unum genus propinquum innominatum, quod potest dici sensus in communi.

Quomodo sensus tactus est unus, vide q. 2.

Ad quartum. Ad aliud, dicendum quantum ad modum immutandi, qui est realis in utroque, quod gustus est tactus, quia gustabile tangit realiter organum, vel medium gustus, et gustatur tangendo , tamen quantum ad objecta formalia, sunt diversi sensus ; sapor enim est objectum sensus gustus, qui quidem sapor est qualitas secunda causata a primis , sed objectum tactus sunt qualitates primæ. Aliter etiam posset dici, quod gustus est quidam tactus ratione medii requisiti utrobique, quod est idem re, scilicet corpus humidum, gustus enim capit saporem mediante humido, seu humore salivali conjuncto ; tactus etiam fit mediante aere vel aqua, quando extrema tangentium se, non sunt sicca, ut dictum est supra, *quæst.*4. tamen illud dictum medium in tactu est accidentale, non autem in gustu, ut dictum fuit supra.

Gustus, et tactus quomodo duo sensus.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Quinque sunt tantum sensus externi, quorum sufficientia ostenditur.

(a) *Respondeo quod probatio Philosophi non est a priori , quia probat ex numero organorum.* etc. Philosophus 2. *de Anima, text.* 128. *et sequentibus*, probat tantum quinque esse sensus externos, idque a posteriori, ut ait Doctor hîc : in hoc sensuum numero conveniunt omnes Philosophi, et Theologi, etsi aliter ; et aliter a variis deducatur ejus sufficientia. Scotus, ut videtur cæteris clarius rem explicat, nec multum differt in hoc a D. Thom. 1. *part. quæst.* 78. *artic.* 3. Modus dicendi ipsius consistit in hoc discursu, quia quinque tantum sunt sensibilia, quæ diverso modo per se immutant sensus, et nullum eorum a pluribus sensibus percipitur ; ergo tantum sunt quinque sensus. Antecedens probatur, quia quoddam objectum pure intentionaliter immutat sine actione materiali comitante, et sic est objectum visibile: aliud intentionaliter, sed cum materiali immutatione in ipso, et sic hæc est tantum latio, erit objectum audibile ; si alteratio, erit odorabile, quod ordinarie calefit antequam percipiatur, et ideo, ut ait Doctor hîc, hyeme odorabilia parum spirant odoris ; aliud vero objectum immutat intentionaliter, simul cum immutatione subjecti seu organi ; et si hæc immutatio est per eamdem qualitatem sensibilem, est tangibile ; si per aliam, erit gustabile, cujus intentionalis immutatio comitem habet humectationem, seu humorem salivalem : et hinc est, quod aliquando (ut hîc advertit Doctor) dulcia sapiunt ut amara, quia humor ille talis est, ut contingit in febricitantibus. Hic discursus satis probabilis est, neque hîc dari potest convincens vel evidens, (quidquid dicant quidam interpretes Aristotelis, qui putant tres ab eo pro hoc adduci demonstrationes)

8. *Secundum Græces hic textus est initium tertii libri.*

Deductio numeri quinque sensuum.

ut ostendit Tolet. *cap.* 3. *quæst.* 1. Conimbr. 3. *de Anima, cap.* 1. *q. unic.* ab hoc discursu recedentes, alium, ut videtur, minus probabilem sequuntur.

9. *Objectiones contra quinarium numerum sensuum expediuntur.*

Arguitur primo, pauciores esse sensus quam quinque. Aristoteles 2. *de Anima, cap.* 10. *et* 2. *de Partibus* 3. ait quod gustus est quidam tactus. Secundo, una potentia motiva est in omnibus membris ; ergo idem et unus sensus in omnibus organis. Tertio, unus intellectus sufficit ad omnia intelligibilia ; ergo. Quarto, tot sunt sensus, quot insunt animalibus perfectis ex Aristotele 2. *de Anima, cap.* 12. Sed quibusdam perfectis non insunt quinque, quia talpæ non vident, ex eodem, 1. *de Hist. animal. cap.* 9, balænæ etiam non vident, sed musculo pisciculo duce utuntur, ex Plin. *lib.* 9. *cap.* 62. unde est istud Claudian. *lib.* 2. *ad Eutrop.*

Immensumque pecus parvo moderamine [caudæ,
Temperat, et tanto conjungit fœdera mons- [tro.

Ad primum, communis interpretum Aristotelis est tactum a gustu realiter distingui. *Tactus a gustu realiter distinguitur.* Ita ipse habet, 2. *lib. text.* 112. *et lib.* 3. *cap.* 1. Quod primo patet ex diverso objecto. Secundo, ex diversa immutatione, ut visum est. Tertio, ex diversitate organi, quia tactus est per totum corpus. Ad locum Aristotelis, sensus est, quod gustus est quidam tactus suppositive, quia semper supponit tactum.

10. Ad secundum, potentia motiva eodem modo movet membra et alia externa, et operationes sensuum habent objecta specie diversa, et modos tendendi specie diversos, ita quod operatio unius sensus nullo modo tendere possit in objectum alterius, ex quibus arguitur distinctio specifica in sensibus, non autem in motiva potentia.

Ad tertium, quæ sparsa sunt in inferioribus, uniri contingit in superiori ; cum ergo intellectus sit longe superioris ordinis sine multiplicatione, in omnia intelligibilia et sensibilia tendit. Ideo enim organum non potest recipere species omnium sensibilium, quia requirit determinatam dispositionem ad recipiendum sensibile sine materia, et non potest habere illud simul cum materia, regulariter loquendo, de quo dixi *quæst. præced.* et videndus est Doctor 2. *dist.* 3. *quæst.* 8. *ad* 5. At intellectus non est organicus, ut docet Aristoteles 3. *de Anima, text.* 11. 14. 16. 19. et sic non requirit ullam determinatam dispositionem ad hæc, vel illa intelligibilia recipienda, sed recipit omnia ; et non oportet ipsum esse non tale realiter, quale illud est quod recipit intellectualiter, sicut contingit in sensu ; potest enim intelligere se, habitus et actus, sibi inhærentes, quia talia recepta intelligibiliter, non petunt oppositam dispositionem enti intelligibili reali, ut species coloris in oculo, petit oppositam dispositionem ad colorem realem, et ideo oportet potentiam sensitivam communiter denudari a suo sensibili, ex Philosopho 2. *de Anima, text.* 71. 121. *Quare unus sensus non cognoscit omnia sensibilia.*

Ad quartum, tantum vult Aristoteles tot esse sensus et non plures, quot in perfectis animalibus invenimus ; sufficit ergo in perfectissimo, nempe in homine, tantum reperiri quinque, ut absolute negemus esse plures. 11. De talpa, Simplic. et Philopon. 2. *de Anima,* Albert. *lib.* 22. *de Animal. cap. ultim.* putant eam habere visum imperfectum. *Talpa habet visum imperfectum.* Probat Albertus, quia alimenta quærunt. Hæc probatio parum valet, quia odoratu possent quærere. Puto tamen verum dicere hos auctores, quia, ut admittit Aristoteles citatus, habent oculos cute obductos. Præterea vidi Lovanii facta magna inundatione, talpas natantes versus terram non inundatam, quod non possent facere sine visu : si enim cæcus in mari natet, non sciet an versus terram, vel altum mare se convertit. Itaque Aristoteles forte negavit talpæ tantum visum perfectum, si etiam imperfectum negavit, negetur et ipse.

Quoad balænam Conimbr. supra dicunt non omnino carere aspectu, sed gravi superciliorum pondere obrui oculos, ne vada *Balæna videt et musculo utitur.*

videat, et ideo utitur illo pisciculo, nulla ratione probant. Probari potest, quia alioquin frustra natura dedisset oculos, quos balænæ dedit.

Illud certum est, omne animal habere tactum. Ita Aristoteles *de Sens. et sensibili cap 2. et* 3. *de Animal. c. ult. et lib.* 2. *text.* 17. nonnulla carent gustu, scilicet imperfecta ; ex eodem loco citato. Oppositum tamen est probabile , ex eodem 2. *de Part. cap.* 17. *et* 3. *de Anima text.* 64. et experientia faciet, quia omnia animalia discernunt alimenta sibi congrua a nocivis. Ad hoc pro alia parte, diceretur, imperfecta sapidis non mutari, sed calidis et humidis, et per tactum ista discernere; animalia perfecta habent omnes sensus, et de piscibus probat Aristoteles 4. *de Hist.* 8.

CONCLUSIO II

In perfectione, visus est primus, auditus secundus, olfactus tertius, gustus quartus.

12. *Ordo sensuum in perfectione.*

(b)*Ordo sensuum in nobilitate*, etc. Resolutio Doctoris hîc est communis. Adde ejus rationi de visu, quod ejus objectum est inter sensibilia perfectissimum, quodque ad majorem distantiam attingit, quam alii sensus. Ad auditum etiam adde, quod ejus organum est subtilius, quia aereum.

Objicies primo, hinc sequi auditum esse perfectiorem visu , quia hujus organum est aqueum. Secundo, videtur auditum esse cæteris imperfectiorem, quia ejus objectum est qualitas transiens. Ad primum, mixtum illud non est semper nobilius, in quo prædominatur elementum nobilius, sed in quo est perfectior mixtio. Ad secundum, etsi in *esse* qualitatis sonus, sit imperfectior, in ratione sensibilis et modo immutandi, perfectior est aliis tribus sensibilibus.

CONCLUSIO III

Homo in sensibus absolute excedit alia animalia.

Petes utrum sensus perfectiores sint in homine, quam in brutis ? videtur quod in brutis, juxta illud vulgatum :

Nos aper auditu, lynx visu, simia gustu,
Vultur odoratu, præcedit aranea tactu.

Tenendum tamen, in omnibus sensibus hominem superare cætera animalia absolute, etsi secundum *quid* excludatur ab aliquibus. Aristoteles 2. *de Anima, text.* 94. *et seq. et* 1. *de hist. animal.* 15. De tactu patet juxta omnes ejus conditiones, de quibus Aristoteles 2. *de Anima,cap.*10.Et quia homo habet perfectius temperamentum primarum qualitatum , et sic est magis denudatus a qualitate tangibili excellenti, et per consequens, melius illa percipiet. De gustu eadem ratio valet, quia cum tactu multum convenit, et hominis complexio perfectior indiget meliori cibo, et proportionato gustu discretivo alimenti. In odore exceditur a vulture et cane secundum *quid*, scilicet quoad facilitatem, vel ad majorem distantiam. Sed perfectius odorandi organum habet homo , quia tamen est juxta cerebrum frigidum, obturantur odorandi viæ, distillatione cerebri, et quo humidius et frigidius est cerebrum, eo minus bene odoratur. Vide Albert. *lib.* 2. *de Anim. cap.* 13. Hinc qui acutius olfacit, hebetioris est ingenii, quia habet cerebrum siccius. 13.

Sensus hominis, brutorum perfectiores.

Præterea, quia bruta tantum percipiunt odores junctos saporibus , sed homo alios perfectiores, quales sunt florum, et aliorum multorum quæ delectant, quia temperant frigiditatem cerebri, ut ait Aristoteles *de Sens. et sensibili cap.* 3. De auditu, patet in homine esse perfectiorem, quia percipit sonorum differentias, non tantum naturales, sed etiam artificiales, habetque organum subtilissimum.

Idem eadem ratione de visu dicendum et de omnibus probatur, quia natura sensitiva in homine, conjuncta est rationali, et sic est perfectior quam in bruto. Quoad aliquos sensus tamen (ut dictum est) excedunt bruta quædam ex indispositione organorum corporis humani , et quia operationes unius membri, quandoque impediunt operationes aliorum. Per quod patet ad vulgatum illud: Quod si quis teneat brutorum quorumdam sensus aliquot esse abso-

lute perfectiores, nihil est quo convinci possit.

Qui sensus magis ad scientiam deserviunt.

Petes secundo, qui sensus perfectiores sunt ad scientiam acquirendam? Respondetur odoratum, et gustum parum deservire: inter alios tres, qui deserviunt, visus excellit. Prima pars experientia, patet. Tactus excedit visum universalitate subjecti, quia diffusus per totum corpus: et quando est perfectus, arguit bonum temperamentum et complexionem totius corporis, et ideo dicit Aristoteles 2. *de Anima, text.* 94. molles carne esse ingeniosos, cujus ratio est, ut ex plicat D. Thom. *lect.* 3. quia mollities arguit bonam complexionem, et organorum dispositionem. At visus excedit universalitate objecti, quia cœlestia et terrestria, sensibilia propria et communia sentit, idque facilius, distantius, et immaterialius, ideo maxime deservit inventioni; auditus autem maxime aptus est ad disciplinam, quia percipit voces explicantes conceptus. Vide longiorem discursum de his apud Suar. 3. *de Anima, cap.* 29.

Molliores carne ingeniosiores.

CONCLUSIO IV

Quinque sunt sensibilia communia, et per se capiuntur a sensibus; an vero per proprios necne, incertum.

15. (c) *Ad secundum, magnitudo et figura non differunt a propriis sensibilibus*, etc. Pro intellectione hujus, nota ex Aristotele 2. *de Anima, cap.* 6. quod sensibile est triplex; proprium, quod uno tantum sensu et sine errore percipitur, ut color; commune, quod a pluribus per se, ut motus a visu et tactu; per accidens, quod per se non movet sensum, sed prout unitur sensibili proprio, ut substantia. Secundo, nota ex eodem quinque esse sensibilia communia, motum, quietem, numerum, figuram, magnitudinem. Ad rationem sensibilis communis sufficit pluribus sensibus cognosci, nec requiritur quod omnibus cognoscatur. Quidam rejiciunt motum, et numerum ad hoc numero, negantes eos a sensu percipi posse. Sed verius est sub sensum imperfecte cadere, sentio enim aquam transeuntem et manentem. Verum est, quod motus secundum collationem partium præteritarum cum futuris, non est sensibile, sed tantum intelligibile. Similiter numerus, ut dicit replicationem unius post alium, non percipitur a sensu, sed ut dicit plura discreta, verbi gratia, tres panes, a sensu etiam bruti percipitur. Quies vero eatenus cognoscitur a sensu, quatenus modificat immutationem ejus, ut rem apprehendat cum consistentia, non cum motu.

Quinque sunt sensibilia communia.

Quomodo percipiuntur sensibilia communia.

Circa id quod Doctor hîc ait; sensibilia 16.
communia esse media inter propria et per accidens; varietas opinionum est an imprimant species in sensus, et affirmat Jandunus 2. *de Anima, quæst.* 18. imprimere species communes in sensus, qua sensus, non qua tales, vel tales sensus. Hoc falsum est, quia motus cognoscitur a visu, qua talis sensus; ergo non per immutationem sensus ut sic. Alii dicunt sensibilia communia imprimere proprias species in eos sensus qui ea percipiunt. Albert. 2. *de Anima, text.* 3. *cap.* 5. et tribuitur Scoto 4. *d.* 12. *quæst.* 3. *num.* 37. sed falso ut intuenti litteram ejus patet, quia ibi nil de hoc resolvit.

Alii tenent non imprimere. D. Thom. 1. *part. quæst.* 17. *artic.* 2. *et quæst.* 78. *artic.* 3. *ad* 2. Et ratio est, quia non potest sensibile commune imprimere species ejusdem rationis, in omnes sensus, a quibus percipitur, quia sensus diversi actuari nequeunt speciebus ejusdem rationis, quia organum cujusque sensus, ejusque temperamentum commensurantur suo proprio sensibili ejusque specie, et hac ratione colligitur numerus sensuum, ut supra ostensum est; neque potest species diversas imprimere, cum sit unum et idem sensibile, et eodem modo agens.

Sed si nulla species imprimunt sensibilia communia, explicandum est quomodo percipiuntur a sensibus, plusquam sensibilia per accidens. Pro hoc, nota, quod unitas ad numerum reducitur, et distantia ad magnitudinem. Magnitudo igitur a quolibet sensu percipitur per modificationem spe-

Quomodo repræsentatur magnitudo et figura.

ciei proprii sensibilis, quia ut sensibile proprium agat, requirit quantitatem, et sic in productione suæ speciei includit repræsentationem magnitudinis seu quantitatis, et quia hæc non est sine figura, repræsentatur simul figura. Reliqua tria communia aliter cognoscuntur. Visus percipit ea per coaptationem ad ea quæ per se sentiuntur: sic numerus videtur, quia plures species imprimuntur: motus, quia res mota cernitur propior, vel remotior ab aliquo alio corpore, ideo navigans non videt motum, si nihil videt a quo magis, vel minus distet. Videri etiam potest motus continua variatione specierum visibilium. Quies videtur rem videndo in eadem distantia, et consistentia. Tactus numerum sentit, quatenus a diversis sensibilibus afficitur, motum ut a pluribus ejusdem tangibilis partibus successive tangitur, quietem contrario modo; tres alii sensus eodem modo numerum sentiunt; figuram forte nullo modo: motum difficile sentiunt, nisi quatenus corpus sonans, vel odoriferum successive approximatur, vel removetur. Sed gustus nihil horum discernit.

Motus, numerus, quies quomodo a sensibus cognoscuntur et an ab omnibus.

Sic sensibilia omnia cognoscuntur sine speciebus ab ipsis impressis per modificationem specierum propriorum sensibilium.

18\. *Sensibilia communia, an species proprias habent.*

Iste modus dicendi probabilis est, sed cum admittat sensibilia communia cooperari ad species proprii sensibilis, videtur æque probabile, quod imprimant proprias species imperfectas, subordinatas speciebus propriis, et hæ possunt esse ejusdem rationis in diversis sensibus, sicut et illa modificatio, quia sensus non his, sed propriis sensibilibus commensurantur: per quod patet ad rationem oppositæ sententiæ. Hæc notare volui pro notitia communium sensibilium.

QUÆSTIO VII

Utrum ratione hujus, quod dicitur in littera, quod idem est actus sensibilis, et sensitivi, *actio et passio sint idem actus, sive motus?*

Aristot. 3. *de Anima lect.* 139. *et* 3. *Physic. lect.* 18 *et* 21. *et* 9. *Metaph. lect.* 16. D. Thom. *in* 2. *dist* 40. *quæst.* 2. *art.* 4. *et* 2. *cont Gent. cap.* 9. *et quæst.* 7. *de Potent. art.* 9. *ad* 7. Cajet. 1. *part quæst.* 25. *art.* 1. Aureol. *in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 2. *et* 3. Baccon *quæst* 2. *art.* 2. Argent. *dist.* 19. *q.* 1. Valent. 1. *p. d.* 3. *q.* 2. *part.* 1. Anton. Andr. *in lib. sex Princip.* Paulus Venetus 3. *Physic. q.* 3. Masius 3 *Physic. cap.* 3. *sect.* 1. *q.* 4. Ferr. *q.* 2. Soncin. 5. *Metaph. quæst.* 4. Conimbr. 3. *Physic. cap.* 1. *q.* 3. Suarez *disput.* 18. *Metaph.* Hurtad. *disp.* 11. *Physic. sect.* 2. Aversa *q.* 23. *Physic. sect.* 6.

Arguitur quod sic: secundum Philosophum, *idem est actus motivi, et mobilis*, actus activi est actio in mobili; actus est passio: ergo, etc. Præterea, actio est in patiente, sed si actio non esset idem quod passio, esset contraria sibi, et sic non esset in patiente, cum contraria non possint esse in eodem; ergo est idem quod passio. Probatio majoris, quia si actio esset in agente, cum fundetur in motu, tunc agens in quantum agens moveretur, quia illud movetur, in quo est motus; consequens est falsum; ergo et antecedens. 1.

Præterea, Philosophus probat 5. *Physicor.* quod ad actionem et passionem, non est motus, quia ad motum non est motus; sed ista probatio non valeret, si actio et passio non essent motus, ergo etc. Præterea, actio est duplex ut dicitur 9. *Met.* una transiens in materiam exteriorem et alia immanens: sed actio transiens cum motu est continua, et per consequens successiva; sed omne successivum, aut est tempus, aut tempore

mensuratum : ergo et talis actio. Sed non potest esse tempus, quia est in genere Quantitatis ; ergo est tempore mensuratum : sed omne mensuratum tempore est motus ; ergo, etc.

2. Contra, potentia activa et passiva sunt essentialiter distinctæ ; sed potentiarum diversarum sunt diversi actus essentialiter ; ergo et actus talium potentiarum sunt essentialiter diversi actus, potentiæ activæ est actio, et passivæ potentiæ est passio ; ergo, etc. Præterea, ignis agens in duo ligna, aut agit unica actione, aut duabus ; si una, aut illa erit in agente, et sic habeo propositum, si in passo, tunc erit in duobus lignis ; et sic sequitur quod unum accidens numero erit in duobus subjectis, quod est inconveniens. Si autem duabus actionibus agit, puta calefactionibus, tunc idem agens numero habebit plures actiones numero differentes, et ejusdem speciei.

Præterea, si actio est in passo, ita quod actio et passio sint idem motus, sequuntur illa tria inconvenientia posita in 3. *Physicorum*, quod diversorum specie sit idem actus specie et numero, quia activum et passivum specie differunt. Similiter doctio erit doctrina, et actio erit passio, et ulterius, quod agere erit pati. Præterea, si actio et passio sunt idem motus, accipiamus unum motum singularem, verum est, quod hic motus erit passio ; hoc autem est inconveniens ; ergo, etc

RESOLUTIO

Actionem, quæ est Prædicamentum, esse in agente, explicatur quomodo, et quando sit in patiente sicut passio, et idem cum passione ? vide Doctorem 4. d. 13. q. 1.

(a) Respondeo, dico duo ; primo, quod actio, secundum quod est Prædicamentum, est in agente subjective. Secundo, quod aliquo modo, actio et passio sunt in patiente. Probatio primi sic : relatio non separatur a fundamento suo, vel a ratione fundandi : aliqua autem relatio, ut de secundo modo, fundatur super actionem et passionem, sicut relatio calefacientis ad calefactum, patris ad filium, vel saltem rationes fundandi istas relationes, sunt actio et passio, vel secundum *esse* sicut in patre et filio ; vel secundum *fieri*, ut in calefaciente et calefacto ; vel secundum factivum ad faciendum, sicut calefactivum ad calefactibile, ut patet 5. *Metaph.* ergo talis relatio non potest separari ab actione, et passione subjecto : sed talis relatio est in agente, ut est agentis ad patiens, vel in patiente quæ est patientis ad agens; paternitas enim est in patre, filiatio in filio ; ergo et actio est in agente. 3.

Præterea, omnis respectus realis est in eo, quod realiter refertur per eum, licet hoc non oporteat de respectu rationis, sicut patet de scibili, quod non refertur ad scientiam, sed scientia ad scibile. Actio autem est respectus realis agentis ad patiens ; ergo est in agente sic relato. Probatio minoris per Boetium de Trinitate, dicentem, quod septem Prædicamenta non dicunt res absolutas; ergo formaliter important respectum realem : illo autem respectu refertur agens ad patiens ; ergo, etc.

Septem Prædicamenta relativa secundum Boetium 4. d. 13. q. 1.

4. Præterea, impossibile est aliquod causatum fieri de non agente agens, nisi immutetur ad aliquam formam in eo existentem ; forma enim secundum quod est mutatio, est in eo quod mutatur ; sed illa mutatio non est ad formam absolutam, quia de non agente non fit aliquod agens per aliquid existens in eo absolutum. Sed certum est quod non fit agens formaliter, nisi per actionem ; ergo actio est forma respectiva existens in agente.

De non agente non fit agens per absolutum.

Præterea, novem genera accidentium habent *esse* in subjecto , in hoc differunt a substantia ; sed relatio habet in subjecto *esse*, licet in respectu ad terminum, actio est de illis ; ergo habet *esse* in subjecto, et sic secundum suam rationem formalem est in subjecto : non autem potest dici quod sit formaliter in patiente , quia accidens existens formaliter in subjecto, denominat ipsum , et ideo si esset actio formaliter in patiente, patiens diceretur agens , sicut paries dicitur coloratus in quo est color formaliter , hoc est falsum , sed solum agens denominatur ab actione ; ergo est in eo, sicut in subjecto.

5. Præterea, creatio est actio in creante, ergo similiter actio agentis creati est in agente. Probatio antecedentis , quia si esset in creatura, cum creatio passio non differret a creatura,tunc creatio actio non esset prior naturaliter creatura; hoc autem est falsum, quia est ejus causa. Consequentia patet, quia sicut se habet agens increatum ad suam actionem,ita agens creatum ad suam: præterea, per auctoritatem Avicennæ dicentis, quod secundum aliquos movere, motio et motus sunt idem secundum essentiam , sed secundum veritatem hoc est falsum, quia movere non dicit respectum motus ad moventem, ut dicunt, sed moventis ad motum, ut passum : nec motio dicit respectum moventis ad passum, sed passi ad movens ; movere autem est agere ; ergo agere est respectus agentis ad passum, non e converso, ut dicunt alii.

6. (b) Dicendum est ergo secundum prædicta, quod actio est respectus quidam agentis ad passum, in agente existens ; et passio respectus quidem patientis ad agens in patiente existens ; motus (b) autem est forma fluens materiæ, inter utrumque ; vel est fluxus formæ secundum quod ponit istos duos modos intelligendi motum Commentator 3. *Physicor*. et dicit ibi, quod iste secundus modus est famosior, sed primus est verior. Secundum primum modum, motus est in genere sui termini vel formæ : motus autem secundum alium modum est in genere *Ad aliquid*, in primo modo relationis, quæ sumitur secundum numerum, vel unum , quia respectu termini *a quo*, importat talis fluxus multiplex, respectu termini *ad quem*, unitatem. Est autem intelligendum, propter conclusionem principalem, quod respectus quoad præsens, est in duplici differentia. Est enim quidam respectus intrinsecus adveniens, qui de necessitate advenit positis extremis, et talis tantum est de genere Relationis, sicut positis duobus albis, de necessitate sequitur similitudo. Similiter, posita activa et passiva generatione in *facto esse*, de necessitate ponitur paternitas et filiatio. Alius est respectus extrinsecus adveniens, qui non ponitur de necessitate, positis extremis , talis est respectus importatus in sex aliis Prædicamentis relativis ; posita enim re quandali, vel temporali et tempore, non de necessitate ponitur *quando* , sed requiritur vel adjacentia temporis ad temporale.

Quid actio passio, et motus.

Respectus intrinsecus et extrinsecus explicantur, de quo 3. d. 13. q. 1

Hoc viso, sciendum quod agens po-

test comparari, vel ad terminum productum, vel ad passum : si comparetur ad terminum productum, sive sit in *fieri*, sive in *facto esse*, ut calefaciens ad calefactionem, sive ad calorem, quod est idem, quantum ad hoc. Tunc sic includit relationem, vel refertur ad ipsum productum relatione, quæ est de genere *Ad aliquid*, qui advenit positis extremis de necessitate. Si comparetur ad patiens iste respectus quem includit non est de genere *Ad aliquid*, non enim posito igne agente absolute et lignis, de necessitate sequitur calefactio, vel talis relatio, sed requiritur appropinquatio extremorum ; non est ergo de genere *Ad aliquid*, sed de genere Actionis ; talis ergo respectus extrinsecus adveniens, qui est agentis ad patiens, in agente existens, est actio, quæ est Prædicamentum, et simile est de passione.

Quantum ad secundum articulum, est sciendum, quod actio quædam est de genere Actionis, et ista est proprie dicta actio, de qua dictum est immediate ; et est quædam actio acta vel producta, quæ non est de genere Actionis, sicut intelligere et velle, sunt quædam formæ absolutæ, non de genere Actionis, sed sunt actæ, vel productæ per actiones intellectus et voluntatis, quæ sunt de genere Actionis. Istam divisionem ponit Simplicius super Prædicamenta, quærens quare *facere* ponitur Prædicamentum, et non factio. Et respondet quod hoc ideo est, quia factio dicitur de actione et effectu actionis ; utrumque enim dicitur actio et factio, et effectus ejus. Certum est autem quod effectus actionis est actio, non quæ est Prædicamentum, sed facta. Commentator etiam 3. *Physicor.* dicit, quod agens et patiens, et actio et passio differunt, sed actio facta inter illa est eadem secundum auctoritates ; ergo ista est quædam actio facta in patiente, quæ differt ab actione, quæ est Prædicamentum, et de hac actione facta loquitur Philosophus 2. *de Anima* dicens, quod ideo, quod imprimitur a sensibili in sensum, est actio. Certum est autem quod non imprimitur in ipso aliquid de genere Actionis, sed ejus effectus, qui est in sensu, imprimitur ; ergo est aliqua actio acta præter illam, quæ est de genere Actionis.

Effectus actionis actio acta.

Actio acta in patiente.

Sed potest quæri, quare sic nominatur ? Respondeo, quod actio, quæ est de genere Actionis, est respectus in agente tantum, quia latens nos quantumcumque de se manifestatur per effectum, quæ est actio acta ; et quia sic res nominamus in aliis, sicut per sensum apprehendimus, ut communiter dicitur ; et ideo, etc. Ponitur exemplum de charitate, quæ licet sit habitus nobilis, quia tamen est latens in anima, nominatur per effectum, qui est dilectio. Est ergo duplex actio secundum jam dicta ; sed actio acta est illa, quæ est in patiente, quæ est effectus actionis proprie dictæ, et ideo non est actio Prædicamentum quæ est in agente, nihil enim est causa sui ipsius. Et differunt in hoc, quod actio, quæ est Prædicamentum, est secundum quam, vel per quam ab aliquo est aliud : actio autem acta est secundum quam aliquid est ab aliquo ; esse autem a quo est aliud, et quod est ab alio, sunt rationes oppositæ, nec eidem possunt convenire ; sicut idem per se non potest esse producens et productum, pater et filius respectu ejusdem, pater enim est a quo est filius, et filius qui est a patre. Non est ergo verum, quod dicunt aliqui, scilicet quod motus, ut est ab agente, est actio, nisi intelligatur de actione acta, quæ est effectus actionis ; hoc enim est proprium 8.

Actio Prædicamentum, et actio acta describuntur.

producto, ut productum est, per actionem esse ab alio ; sed potius debet dici e converso, quod actio est a qua, vel per quam ab aliquo est aliud.

9. *Ad primum* Ad primum, dicendum quod verum est, quod idem est actus motivi activi, qui est actus passivi vel mobilis formaliter : sed ille actus non est actio, quæ est Prædicamentum, quæ est in agente formaliter, sed est actio producta effective ab agente.

Ad secundum. Ad secundum, dicendum quod actio acta est in patiente, ut dictum est, non autem illa, quæ est Prædicamentum. Ad probationem, dicendum, quod actio illa, quæ est in agente, non est motus, ideo non sequitur quod omne agens in quantum hujusmodi moveatur, sed potius quod sit motivum.

Ad tertium. Ad aliud, dicendum quod consequentia Philosophi non tenet per illud medium, quod actio sit motus, sed tenet per simile, sic : si ad motum non est motus ; ergo a simili, ad actionem non est actio, ex qua consequenter ulterius sequitur, ad actionem non est actio ; ergo ad actionem non est motus, quia actio est causa motus effectiva vel formalis, qua agens agit, vel dicitur agens. Ulterius dicitur per hoc, quod esset processus in infinitum in actionibus, quia si ad actionem esset motus, cum istius motus actio sit aliqua causa, oporteret præsupponi aliam actionem, aliam ab illa, ad quam esset ille motus, et tunc quæram de illa actione, quæ est causa illius motus, utrum ad illam sit motus, vel non ? Si non, eadem ratione, nec ad primum. Si sic, erit processus in infinitum.

10. Præterea, tenet per locum a minori consequentia Philosophi ; quia cum motus sit actus potentiæ passivæ, si ipsa potest exire in actum suum, qui est motus sine motu præcedente, multo fortius potentia activa potest in actum suum, qui est motus, sine motu præcedente.

Ad quartum. Ad aliud, dicendum, quod Philosophus non intendit ibi distinguere actionem, quæ est Prædicamentum in illos duos, ita quod uterque sit de genere Actionis, imo uterque modus ibi positus, est extra genus Actionis ; utraque enim actio tam manens in agente, sicut intelligere et velle, quam transiens, est actio producta. Sed differentia est, quantum ad hoc, quod talium actionum quædam est perfectio agentis, licet non secundum quod agens est, sed secundum quod perfectibile est, ita quod idem secundum diversas rationes sit agens et recipiens, quædam autem est perfectio extrinseca operantis, sicut transiens. *Actio immanens, et transiens, differunt.*

Ad quintum (c) Ad aliud, dicendum quod actio, quæ est Prædicamentum, quæ est respectus extrinsecus adveniens, manens in agente, non est successiva, quod mensuretur tempore, vel sit tempus, sed tantum quia coexistit tempori ex consequenti, quia coexistit motui, cujus est causa, et manet cum motu ; non tamen est motus, quia nihil est causa suiipsius, et motus mensuratur tempore, non tamen oportet, quod propter hoc illa actio mensuretur tempore, sicut Angelus coexistit tempori, non tamen mensuratur tempore. *Actio an mensuretur tempore.*

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Actio non est absolutum, ut constituit Prædicamentum, sed respectus extrinsecus, et in agente

(a) *Respondeo, dico duo* ; *primo, quod actio secundum quod est*, etc. Philosophus 2. *de Anima, text.* 138. *et seq.* ait actum sensibilis, et sensus esse eumdem, et actionem passionemque esse in patiente. Pro hujus rei explicatione notandum ex Doctore 4. *d.* 13. *quæst.* 1. *num.* 12. actionem varie su- 11.

Actio multipliciter sumitur. mi. Primo, pro operatione, quæ tamen est qualitas, ut ostendit 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *num.* 31. *et quæst.* 9. *num.* 10. Secundo, pro respectu producentis ad productum totale, ut patris ad filium. Tertio, pro respectu inducentis ad inductum, vel educentis ad eductum ; et isti respectus sunt intrinseci, quia positis fundamento et termino, necessario resultant. Quarto, sumitur pro re acta, includendo respectum, quem explicat hoc, quod est *esse ab alio*, quod colligitur ex Philosopho 3. *Physic. text.* 22. et tenet Simplicius hîc citatus a Doctore. Quinto, pro respectu transmutantis ad transmutatum, et in hac significatione constituit Prædicamentum Actionis, quia in prima acceptione est forma absoluta, in secunda et tertia est de genere Relationis, in quarta est in genere Quantitatis vel Qualitatis, secundum connotatum : idque colligitur ex Philosopho jam citato, ubi ait quod *actio est opus, et finis activi, text.* 19. id est, res acta. Unde eum ibi dicat Philosophus actionem esse in passo, sumit eam pro connotato illius finis et operis, quod idem est ac res acta, vel pro respectu ejus, qui est esse ab hoc, et sic est passio. Vide Doctorem supra *a num.* 13. ostendentem hoc esse de mente Philosophi, de quo latius agit 3. *Physic.* exponendo *text.* 18. *et sequentes.*

12. *Quid est potentia activa.* Ex quibus sequitur, quod quinta significatione constituit Prædicamentum Actionis. Præterea 5. *Metaph.* definitur potentia activa quod sit *principium transmutandi aliud, inquantum aliud*; ergo transmutatio erit actio ; productio autem, vel eductio formæ substantialis, non erit transmutatio, quia hæc non respicit aliud in quantum aliud, ita ut sic maneat, sed potius de uno facit aliud.

Actio non est absolutum. Secundo, notandum ex Doctore *ibidem, num.* 5. actionem non esse formam absolutam, tum quia ad eam esset actio, et sic processus ; tum etiam, quia si poneretur in agente, hoc prius se moveret quam aliud, quod est absurdum, si vero in passo hoc, prius moveretur forma absoluta actionis quam quantitate, vel qualitate : tum tertio, quia Boetius de Trinit. tenet septem ultima Prædicamenta non esse res absolutas, ex quo sequitur actionem esse respectum, quia non datur medium. Pro quo :

Tertio notandum, respectum alium esse intrinsecum, alium extrinsecum : ille positis fundamento et termino, necessario resultat, ut positis duobus albis, similitudo, quæ impediri nequit. Hîc non ita, sed requiritur applicatio unius ad aliud, ut positis locabili et loco, non sequitur locatio, nisi fiat applicatio ; et positis veste et homine, non ponitur statim habitus, vel *habere* de quo Scotus supra *num.* 9. *et* 3. *d.* 1. *quæst.* 1. *art.* 1. actio autem est respectus extrinsecus, quia positis agente et passo, non resultat nisi approximentur ; quod vero respectiva sit, præter supra allata, ex eo patet quia intelligi nequit, neque concipi, nisi concepto ejus termino. *Respectus intrinsecus et extrinsecus, quomodo differunt.*

Præterea agens et patiens sunt correlativa ; ergo et eorum abstracta. Antecedens patet, 5. *Metaph. text.* 20. dicitur quod agens et patiens referuntur secundo modo relationis, de quo Doctor *ibidem quæst.* 12. Consequentia est clara. 13.

Nunc probatur conclusio Doctoris, quoad primam ejus partem, nempe actionem ut constituit Prædicamentum, sensu jam explicato, esse in agente, per suas rationes. Prima, quia relatio est in eodem cum suo fundamento ; ergo et actio cum sua potentia. Secunda, actio realiter refert agens ; ergo in eo est. Reliquæ rationes sunt claræ, et efficaces : quibus adde primo, formam non denominare nisi subjectum cui inest ; ergo actio inest agenti, vel patiens erit realiter agens, actione sibi inhærente. Secundo, in eodem non sunt respectus oppositi, saltem ad idem ; et universaliter, actio et passio sunt hujusmodi, vel habent hujusmodi respectus annexos ; ergo. Vide Antonium Andream 9. *Metaph. quæst.* 4. Fab. *Theor.* 41. *et Joannem Canonicum.* 3. *Physic. quæst.* 2. qui latius de hoc agunt. *Actio est in agente*

Secundam partem suadet, nempe actionem quodam sensu esse in passo, sumptam scilicet pro re acta. Quod vero sic sumatur, *Actio pro re acta, in passo secundum Philosoph.*

patet ex primo notabili, et ex Simplicio, et Commentatore a Doctore citatis.

14. Per hoc patet ad argumenta, quæ adducuntur ex Philosopho, quia quando videtur dicere actionem esse in passo, loquitur de actione acta, unde 2. *de Anima*, *text.* 104. ait : *Atque ut actio passioque non in agente, sed in eo quod patitur, sic et ipsius sensibilis actio in sensitivo est.* Ubi expresse loquitur de operatione, quæ est actio acta, manens in sensitivo, quod clarius habetur in translatione antiqua, ibi : *sic sensibilis actus, et sensitivi, in sensitivo est :* sed sensitivum est agens ; ergo si sumit actionem proprie dictam, in agente est. Sed de hoc non loquitur, sed de operatione, quæ est immanens, et sic in passo est, quod est ipsum agens.

Solvuntur argumenta contra doctrinam datam de actione et passione, earumque subjecto.

Arguitur primo ex Philosopho, *text.* 20. dicitur non esse inconveniens ut idem actu sit commune duobus, scilicet agenti, et patienti, quia agentis est, ut *a quo*, patientis, ut *in quo* : et adducit exemplum de doctione, quæ est a docente, sed est in discente. Item 9. *Metaph. text.* 16. habetur sic : *quorumque præter actionem est aliud quod sit, horum actio in eo quod fit est, ut ædificatio in eo quod ædificatur.* Item 2. *de Anima, text.* 140. sicut (inquit) actio et passio in patiente est, non in agente, sic et ipsius sensibilis actio in ipso sensitivo existit. Respondetur, ista loca intelligi de actione, quæ est operatio, vel res acta, quod satis jam ostendi ex ipso Philosopho adductis ejus locis, ut videtur, ad propositum expressis, et exemplum de actione sensibilis et sensitivi (ut habet translatio antiqua) quæ est in sensitivo secundum Philosophum, satis demonstrant loqui Philosophum de operatione, quia non est alia actio sensibilis et sensitivi, species enim a solo sensibili producitur. Exemplum de doctione est morale, quia docens nihil Physice efficit in discente : sed operationes discentis dicuntur docentis, quia ipse signa quædam exhibet, quibus discens movetur ut tales operationes cognitivas efformet.

Quid docere, et addiscere.

15. Ad secundum locum, male citatur, quia non dicitur quod actio est in eo quod fit, sed actus : sed si poneretur actio, perinde esset, quia de re acta, seu de operatione transeunte ibi loquitur Philosophus, scilicet de ædificationis termino. Vide Scotum. *in illum text.* et Antonium Andream 9. *Metaph. quæst.* 4.

Ad tertium, ille locus est potius ad oppositum, maxime juxta translationem antiquam, ut jam dixi. Adde ibi Philosophum tantummodo disputare pro et contra, et nihil resolvere.

Arguitur secundo, actio est motus, 3. *Physic. text.* 19. ibi : *cum igitur utraque* (actio, et passio) *sit motus* : et *text.* 21. id habetur clare : sed motus est in passo, 3. *Physic.* 18. ergo. Respondetur, procedit tantum de actione pro re acta, sed de distinctione actionis a motu, agetur conclusione sequenti, et illa loca explicabuntur.

Arguitur tertio, actio est ens successivum, saltem quando agens successive agit ; ergo est motus, et per consequens in mobili quod est passum. Respondetur mensurari actionem non tempore, sed ævo, quia respectus non est successivum. Ita Scotus *hîc ad ult.*

CONCLUSIO II

Motus sumptus pro forma fluente est in Prædicamento termini ; sumptus pro fluxu formæ, in Ad aliquid.

(b) *Motus autem est forma fluens, etc.* Hîc docet motum esse in Prædicamento sui termini, verbi gratia, si est ad Qualitatem, est in illo genere : si ad *Ubi*, similiter est in *Ubi*, sed intelligere reductive, et hoc sumendo motum pro forma fluente, secundum Commentatorem. Si vero sumatur, et secundum eumdem, pro fluxu formæ, ait Doctor esse in genere *Ad aliquid.* Hoc difficile videtur, quia ille fluxus formæ, est passio, hæc autem est respectus extrinsecus adveniens, 4. *d.* 13. *quæst.* 1. *et d.* 43. *quæst.* 5. 16.

Motus in quo Prædicamento est,

Actio, ...

sio in uibus dantur ergo non est in *Ad aliquid*, sed in proprio genere Passionis. Respondetur ex ipso Doctore *quæst.* 1. *num.* 16. quod respectus fundatus super motum, est intrinsecus adveniens, quia motus est ipsa forma inducta, vel educta; respectus ergo passionis proprie dictæ fundatur super potentiam ad transmutari, sicut actio super potentiam ad transmutare; terminus autem non transmutatur per actionem, quia non supponitur ipsi, imo actio et passio possent abstrahere a motu et mutatione, ut tenet Doctor 4. *d.* 43, *quæst.* 5. *num.* 9. *ctio, et ssio abs-ahunt a otu, possent e sine* Exemplum est de materia prima, cui simul tempore concrearetur forma; nam in priori naturæ tantum habet materia respectum producti ad Deum, qui est intrinsecus adveniens; in secundo instanti naturæ, quo informatur a forma, habet respectum extrinsecus advenientem passionis, sine quo bene posset a Deo conservari: quo casu habetur actio et passio sine motu, vel mutatione, quia ibi non est transitus a privatione ad habitum vel formam, qui ad mutationem requiritur.

17. Contra, quia sequitur non esse ibi actionem vel passionem; quia secundum Doctorem sunt respectus transmutantis et transmutati; ergo ubi non est mutatio, *tus du-citer su-itur.* non possunt esse. Respondetur Doctorem ibi presse loqui de mutatione, ut sumitur ab Aristotele, quatenus secundum eam res aliter se habet nunc quam ante, quo sensu requiritur subjectum præcedere formam tempore; at latius, sumendo mutationem, et forte juxta Philosophum sufficit quod subjectum sit prius natura quam forma, ut mutetur, et patiatur, et in illud agatur, de quo optime Doctor 2. *d.* 1. *quæst.* 4. *ad* 5. Si tamen omnis prioritas receptivi tollatur, non erit actio, nec passio, et ideo creatio activa entis simplicis ut Angeli, vel primæ partis compositi, non est actio, neque creatio passiva eorum passio, ut habet Doctor *ibidem*, quia nulla est ibi mutatio.

CONCLUSIO III

Actio, passio, et motus realiter inter se differunt.

Hinc incidit dubium, utrum actio realiter differat a passione, vel motu? Communis Thomistarum negat. Item, Suarez 2. *tom. Metaph. disp.* 49. *sect.* 1. habetur ex Aristotele 3. *Physic. text.* 19. ubi comparat actionem, et passionem viæ Thebis Athenas, et Athenis Thebas, qui locus, inquit P. Hurtado *in Physic. d.* 11. *sect.* 4. nullam expositionem admittit. Tenendum tamen hæc tria inter se realiter distingui. De actione et passione patet, quia sunt in subjectis realiter distinctis, ex dictis, et alioquin idem esset realiter verberare et verberari; et eadem ratione patet de actione comparata ad motum, quia hæc tantum est in passo. De motu et passione suadetur, quia sunt in diversis generibus. Præterea, ubi non est motus, nec mutatio sensuum secundum Aristotelem, ibi est passio, ut dictum est. Tertio, et efficacius, quia respectus passionis non fundatur in motu, nec in termino actionis, ut optime docet Scotus *quæst. d.* 13. *quæst.* 1. *num.* 16. quo casu non differret a motu, quia inseparabilis esset ab ipso secundum eumdem 2. *d.* 1. *quæst.* 4. sed fundatur immediate in potentia passiva mutandi; ergo non est unde identificetur motui. Quarto, si sumas motum pro fluxu formæ, erit respectus intrinsecus adveniens, ut dictum est; ergo realiter differt a passione, quæ est extrinsecus adveniens. Si vero motus sumatur pro ipsa forma producta, vel educta, cum hæc sit substantia, quantitas, qualitas, vel ubi (quia ad hæc tantum datur motus, secundum Philosophum) nec passio in aliquo horum fundetur, sed in mutato, sequitur quod est distinctio realis inter ea et motum. 18. *Actio, passio, et motus realiter differunt.*

Ad locum Aristotelis, dupliciter potest considerari via Thebis Athenas, et e contra; primo pro spatio interjacente, et certum est, quod quantitas illa spatii eadem est, et quod 19.

utraque via quoad hanc, est materialiter eadem, et quantum ad hoc actio et passio sunt idem materialiter in motu, quia posito motu, uterque respectus actionis et passionis resultat, qui tamen inter se,et a motu realiter differunt. Secundo, pro respectibus mutuis distantiæ Thebarum ab Athenis, et e contra ; et hi differunt inter se, et a spatio realiter, non minus quam similitudines hujus, et illius albi, differunt inter se, et ab albedine in qua fundantur. Exemplum illud itaque magis est ad oppositum unde subdit Philosophus, *text.* 21. *Neque si spatium unum distantium, sic et distare hinc illuc, et illinc huc idem erit.* Ex quibus verbis habetur aperte nostra glossa, quidquid dicat P. Hurtado, et clarius *text.* 22. *Neque doctio cum disciplina, neque actio cum passione, idem proprie est, sed cui hæc insunt, motus.* Ubi negat expresse identitatem actionis cum passione, sed tantum respectu motus, cui quasi insunt.Hæc solutio est ad mentem Scoti *dist*.1. *quæst.* 1. *num.* 16. ubi explicat ultima verba Philosophi adducta, *text.* 21. *Cui hæc insunt,* (actio, et passio) *motus est :* non enim insunt motui, ut subjecto, sed actio ei inest terminative, et passio quasi subjective, quia est in eodem subjecto, nempe in passo. Quod vero non insit subjective proprie, patet, quia omnis respectus motus ad agens, est inducti ad inducens, et consequenter intrinsecus adveniens : passio autem est extrinsecus adveniens. Resolvit Doctor nihil certi ibi haberi, de mente Philosophi, et idem ait Thien. 3. *Physicor. quæst.* 2. dicens Philosophum hîc magis inquisitive procedere ; ipse autem cum Scoto sentit citans pro eodem Ægidium.

Actio, et passio quo modo dicuntur inesse motui.

20. Ad quartum de actione immanente et transeunte, adverte istam divisionem a Philosopho non poni respectu actionis de genere Actionis, sed sumendo actionem pro re acta, quia huic convenit aliquando perficere ipsum agens, non qua tale, sed qua perfectibile, ut volitio, quandoque aliud, ut calefactio, in alio producens calorem. Unde actio non est univoca ad has actiones, et ad actionem de genere Actionis. Si tamen sumas actionem de genere Actionis, ut divisum, erit univoca ad immanentem, id est, cujus terminus manet in agente, et ad transeuntem cujus terminus est in alio. Communiter tamen sumitur actio immanens pro operationibus quæ sunt veræ qualitates, ut probat Doctor 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *ad tertium,* et fusius *quodlib.* 13.

Actio dividitur in transeuntem, et immanentem, æquivoce, et univoce

Operatio est actio immanens et quaita[...]

Pro quo nota ex eodem 1. *dict.* 3. *quæst.* 6. *ad primum princ.* ad actionem proprie dictam tria requiri. Primum esse in continuo *fieri.* Secundum respicere aliquod susceptivum in quo est. Tertium aliquid producere. Duo prima conveniunt operationibus, et ideo dicuntur actiones de genere Actionis, sed quia tertium quod est essentiale actioni proprie dictæ, deest, non sunt actiones absolutæ. Vide Doctorem *quæst.* 13 *et* 15.

Ad actionem propriam, tria requiruntur.

21. Dices, ex dictis sequi in divinis nullam esse actionem de genere Actionis, quia ibi non est respectus extrinsecus, alioquin posset non esse, quod repugnat omnibus quæ in Deo sunt ad intra. Consequens est falsum, quia filius producitur actione de genere Actionis, et Spiritus sanctus similiter. Respondetur, concedendo sequelam, quia nulla potest esse actio de genere Actionis ubi nullum est potentiale, et Filius in divinis de nullo potentiali producitur, ut late probat Scotus 1. *dist.* 5. *quæst.* 2. Præterea, actioni proprie dictæ correspondet passio, quæ procul est a divinis. Producit ergo Deus ad intra per realem relationem, et ad extra per relationem rationis, quia non habet respectum realem ad creaturam, alioquin aliquid esset in eo passibile, non necessarium, quod repugnat : de quo Doctor 1. *d.* 30.

In Deo n[...] sit actio d[e] genere actionis ad intra.

(c) Ad ultimum,negat actionem mensurari tempore, et ratio est,quia non habet partes, sicut nec alii respectus. Dicitur autem tempore mensurari,quia tempori coexistit,quo sensu Angelus tempore mensuratur. Si quæras,qua ergo mensura proprie mensuratur, respondetur quod ævo, ut colligitur 22.

Actio no[n] mensuratur tempo[re].

ex Doctore 2. *dist.* 2. *quæst.* 1. ubi præter motum, ponit fere reliqua omnia creata mensurari ævo. Quod ait hic actionem esse causam motus, videtur non esse verum, quia posito motu resultat respectus actionis ad mutatum ; ergo prius est motus. Respondetur, actione constituitur formaliter agens, per quod fit motus, qui non præsupponitur actioni, quia hæc insurgit extrinsecus in agente dum se accingit ad agendum, fundaturque in sua potentia. Contra, actio est ab agente ; ergo non constituit illud. Respondetur, resultat ex eo quod est agens, non tamen ex agente, quia per eam fit agens, sic ignis si calore careret, produceret eum, et calor talis non produceretur a calido, quia constitueret ignem calidum, bene tamen ab illo quod nunc est calidum, per ipsum, sed pro illo priori, non fuit tale : sic actio resultat ex eo quod per eam modo est agens, pro illo tamen priori, non fuit tale formaliter. Contra, pro illo priori dabat esse ; ergo agendo. Respondetur brevius, agendo se constituebat agens, et constituendo agebat, sic relatio divina constituit referendo, et refert constituendo. Præterea, neque prius est personam esse quam referri, vel e contra, ita non est prius agens esse quam agere, neque agere quam esse.

QUÆSTIO VIII

Utrum sensus particularis possit simul recipere contraria

Aristot. 2. *de Anima, cap. ult.* D. Thom. 1. *part. quæst.* 58. *art.* 2. *et quæst.* 85. *art.* 4. et *quæst.* 74. *art.* 4. Cajet. et Sotus 2. *Post. cap. ult.* Suarez 3. *de Anima, cap.* 7. Vide Scot. *in* 4. *dist.* 44. *quæst.* 3.

VIDETUR quod non : impossibile est idem simul moveri motibus contrariis ;
1. sed si sensus particularis simul sentiret contraria, moveretur simul in contraria. Probatio, prius enim origine movetur sensus a sensibili quam sentiat, et ideo si simul sentit contraria, simul movetur a contrariis ad contraria.

Præterea, si ita esset, ut dictum est sensus moveretur simul a duobus contrariis ; aut ergo sunt æqualis virtutis illa contraria, et tunc impediunt se, ne utrumque sentiatur : aut alterum est majoris virtutis, et tunc illud solum sentiretur, quia major motus impedit minorem.

In oppositum est Philosophus. Respondeo, quod hoc est possibile, quia 2. de Anima.
possibile est duo sensibilia contraria simul offerri sensui : aut ergo sensus utrumque sentit, et sic habeo propositum. Si alterum, ergo eadem ratione et alterum, quia suppono quod sint æque propinqua, et æqualis virtutis ad movendum.

Præterea, experimur ad sensum, quod per unam manum sentimus calidum, per aliam frigidum. Si dicas, sensus tactus non est unus, non valet, saltem respectu unius contrarietatis, quia est unus respectu ejus : calidum et frigidum sunt unius contrarietatis ; ergo, etc.

Præterea, potentia discernens inter duo, et cognoscens eorum differentiam, necessario cognoscit utrumque : sed visus cognoscit differentiam albi et nigri ; ergo, etc.

Contra hoc arguitur sic : si sentit album et nigrum ; aut una sensatione, aut pluribus : non una, quia intellectus est potior sensu : attamen non potest plura simul intelligere, imo si intelligat magnitudinem, oportet esse unam actu ; ergo, etc.

Præterea, diversitas actuum consequitur diversitatem objectorum : objecta sunt plura ; ergo et actus. Præterea diversis motoribus sunt diversi motus ; diversa sensibilia sunt moventia diversa ; ergo, etc.

Præterea, de Sensu et Sensato dicitur, quod unum sensum sentire diversa

objecta una sensatione est simile, et unam lineam terminari ad diversa puncta : hoc est inconveniens ; ergo, etc. sed non pluribus sensationibus. Probatio : quia si ab eadem potentia possunt egredi plures operationes simul, pari ratione et infinitæ : sed hoc est inconveniens ; ergo et primum. Probatio consequentiæ per Philosophum 4. *Physic.* Si duo corpora possunt esse simul, pari ratione infinita, quia sicut dimensiones infinitorum corporum simul se compati non possunt, sic nec duorum.

Præterea, impossibile est idem corpus simul figurari diversis figuris ; ergo, nec idem sensus diversis sensationibus simul. Probatio consequentiæ ; quia species in organo assimilantur figuræ in cera, secundum Philosophum in hoc secundo.

RESOLUTIO

Sensum unica sensatione sentire contraria, quando ista inter se dicunt habitudinem. Vide Doctorem 4. d. 49. q. 10. ad 2. in oppos. et 44. quæst. 3.

4 *Sensus sentit contraria unica sensatione, vide* 4.d.44.d.3.

(a) Dicendum, quod aliquando unica sensatione sentit utrumque, sicut quando cognoscit unum in habitudine ad alterum, ut scilicet differentia, vel contraria, vel similia : si sunt similia alteri, aut pluribus, scilicet quando sentit utrumque absolute, et secundum se.

Ad primum De quo 1. d. 3. q. 6. ad 3.

Ad primum in contrarium, dicendum quod intellectus noster unica intellectione non potest plura objecta intelligere si sunt disparata, sed hoc tantum potest sub una ratione objectiva ; sic etiam visus potest album et nigrum cognoscere simul secundum quod conveniunt in quadam differentia vel contrarietate, quæ est una ratio objectiva cognoscendi simul utrumque.

Ad secundum et tertium.

Præterea, idem ad secundum et tertium, quia ut simul cognoscuntur, habent rationem unius objecti, et unius motoris.

5. *Ad primum.*

Ad argumenta alterius partis, dicendum ad primum, quod consequentia non valet. Ad probationem Philosophi, quod non est simile, quia non est majoris potentiæ facere infinita corpora esse simul, quam duo : tantam enim repugnantiam habent dimensiones duorum corporum ad invicem, quantam dimensiones infinitorum , sed major virtus requiritur ad sentiendum simul plura quam unum, et infinita quam duo.

Ad secundum.

Ad aliud , quod similitudo quantum ad hoc currit, quod sicut cera per figuram assimilatur annulo, sic sensus etiam per speciem objecto, sed non quantum ad propositum, ut ratio concludebat , quia figura est terminus intrinsecus quantitatis , et ideo unius quantitatis corporeæ est tantum una figura : species autem non est forma ex sensu intrinsece procedens, sed ab objecto extrinseco in sensum.

Ad primum princip. Motus contrariorum in sensu non sunt contrarii.

(b) Ad primum principale in oppositum, dicendum quod sensus non movetur propter hoc contrariis motibus , quia motus contrariorum in sensu non sunt contrarii, sicut nec in medio , imo minus quam in medio : tamen in eodem puncto medii species potest esse albi ,et nigri, et hoc ideo est, quia species sensibilium non recipiuntur materialiter in sensu sicut in re extra, ubi tantum sunt contraria.

Ad secundum. Motus reales se impediunt , intentionales non 4. d. 44. quæst. 3.

Ad secundum, dicendum quod illi motus possunt esse æquales, si objecta æqualiter non mutantur ; vel inæquales, si inæqualiter. Ad improbationem, dicendum quod duo motus reales corpo-

rales se impediunt non autem intentionales sicut in proposito. Sed contra, hoc etiam videmus in spiritualibus; si intelligere unum objectum impedit intellectum ab intelligendo aliud, et sic sensum a sentiendo, et e converso, dicendum ergo quod quando unus actus est ita intensus, quod adæquat sibi potentiam, tunc evacuat totaliter alium actum ejusdem potentiæ: si autem sit minus intensus, et citra terminum potentiæ, licet aliqualiter impediat alium, et e converso, non tamen totaliter depellit, sed secum compatitur. Unus ergo actus sentiendi unum objectum obtenebrat alium, non tamen semper obfuscat.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Sensus plura simul cognoscere potest

6. (a) *Dicendum, quod aliquando unica*, etc. De hoc agit D. Thomas 1. *part. quæst.* 85. *art.* 4. tractans de intellectu nostro, et *quæst.* 58. *art.* 2. tractans de intellectu Angelico; resolvit potentiam plura per modum plurium non posse simul cognoscere, sed bene per modum unius, et hoc per unam tantum speciem. Notandum pro hoc, notitiam dupliciter contingere esse perfectam. Primo ex parte potentiæ, ut quando adæquatur ipsi. Secundo ex parte objecti, ut quando per ipsam cognoscitur quantum cognoscibile est. Certum est potentiam non posse cognoscere plura, si cognitio unius sit ei adæquata, quia nulla potentia potest excedere notitiam sibi adæquatam. Sed de cognitione non adæquata potentiæ, conclusio Doctoris, nempe simul cognosci plura et contraria per eam, experientia patet, quia simul videmus album et nigrum, et audimus sonum gravem et acutum, et intelligimus simul plura, constituendo inter illa differentiam, vel comparando ea inter se. Quod vero per modum plurium cognosci possunt, patet, quia quandoque unum cognitorum non confertur ad alia, ut quando video, vel intelligo duos homines, album et nigrum, nulla facta inter ea collatione. Sed tunc oportet hæc cognosci, per plures actus, quia unitas actus dependet ab unitate objecti, cui commensuratur, ut fuse probat Doctor 2. *d.* 3. *quæst.* 10. contra D. Thomam tenentem Angelum unica specie posse cognoscere plures quidditates in *esse* proprio.

Verum difficile est quomodo plura, vel contraria, unica sensatione cognosci possunt; et rationes adductæ in contrarium a Doctore, satis urgent; quod intellectus plura per modum unius eadem intellectione noscat, difficile non est, quia attingendo connexionem extremorum, et ferendo judicium, necessario intelligit eodem actu ipsa extrema; repugnat enim videre conformitatem, vel difformitatem prædicati cum subjecto, non visis terminis; at sic visus non judicat componendo, vel dividendo, quia conferre unum alteri, et de complexione judicium ferre, ad perfectam potentiam cognitivam spectat. Non videtur ergo quod plura per modum unius, vel per unum actum cognoscere possit, quia sic judicaret. 7.

Quid apprehensio, et quid compositio

Pro hoc, nota quod post receptionem speciei intentionalis, sequitur actus vitalis, qui dicitur apprehensio, quia per eam trahitur quodam modo objectum in potentiam: si aliud objectum apprehendatur, sequi potest alius actus vitalis, quo comparatur unum ad aliud; et is dicitur compositio, quia illos duos conceptus inter se componit, assertive vel negative. De quo Aristoteles 3. *de Anima, text.* 22. ubi ait intellectum plures conceptus componere, et unum facere; ista est secunda intellectus operatio. Quando autem comparat inter se ipsas compositiones, considerans unam ex alia inferri posse, est tertia ejus operatio, nempe discursus.

Tres intellectus operationes.

Nota secundo, ex Doctore 4. *d.* 47. *quæst.* 1. judicium varie sumi. Primo, late pro quacumque notitia, maxime quando aliquid 8

quomodocumque in ordine ad aliud, cognoscitur, et sic dixit Aristoteles 2. *de Anima, text.* 145. sensum communem judicare de sensibilibus aliorum sensuum. Alio modo stricte, pro vero complexo per aliud, id est, per terminos, vel principia, hoc est, quando collato uno cum alio, potentia judicat ita esse, vel non esse. Istæ acceptiones habentur apud Augustinum 21. *Civit.* 27. *et lib.* 8. *cap.* 7. Vide alias judicii acceptiones in Scoto citato. In prima acceptione, non differt ab apprehensione, et reperitur in sensu, et brutis. Pro quo :

Judicium varie sumitur.

Nota tertio ex Scoto 2. *d.* 6. *quæst.* 1. *ad* 2. quod apprehensio etiam aliquando comparativa est, contingit enim apprehendi possibile quod vere est impossibile, et hoc sine errore, quia hic in judicio tantum reperitur, non in apprehensione : et sic intelligitur illud 2. *Physic. abstrahentium non est mendacium.* Hoc modo, ibi bene probat Doctor contra D. Thomam Angelum sine errore appetiisse æqualitatem Dei, et voluntatem esse impossibilium, ut vult Philos. 3. *Ethic. text.* 36. *et lib.* 1. *Magnorum Moral. cap.* 16. ubi ait, quod appetimus immortales esse. Ista comparativa apprehensio communis est sensui cum intellectu; constat enim, quod interno sensu aliqui fingunt se esse Papas vel Cæsares, quodque in eo delectantur, et simulacra huic fictioni conformia, atque corporea efformant, et sine judicio stricte sumpto.

Apprehensio aliquando comparativa.

9. Neque dubium mihi est hac Sedis vacantia per mortem felicis recordationis Gregorii XV. multos istud in se experiri : ut ergo aliqua plura intelligantur cum comparatione ad invicem, non requiritur judicium stricte sumptum, sed sufficit apprehensio plurium sub quocumque ordine, sic unico actu apprehendit visus album et nigrum, ut contraria, vel differentia, non judicando ita esse, nisi sumendo judicium late, quomodo Aristoteles 2. *Topic. cap.* 2. dixit *judicare* esse genus ad *sentire et intelligere.*

D. Thomas 1. *p. quæst.* 74. *art.* 4. videtur tribuere humanæ cogitativæ compositionem et divisionem, et consequenter discursum, quem sic intelligit Cajetanus et Scotus 2. *Poster. cap. ult.* aliique Thomistæ ; quod si verum esset, facilius intelligi posset, quomodo sensus etiam externi, aliquam facere possint collationem objectorum ; verum tamen esse non existimo, de quo videri potest Suarez 3. *de Anima, cap.* 7.

At objicies, Si visus una sensatione videt album et nigrum, ergo species utriusque concurrit ad illum actum ; quod videtur impossibile, quia sunt contrariæ. Fateor hoc esse difficile. Respondetur tamen, illas species non esse contrarias, quia sunt in eodem subjecto : et sicut non repugnant in eodem esse subjecto, ita neque ad eumdem actum concurrere ; et sicut in actu primo non repugnant, ita nec in actu secundo vitali : unde verisimilius est damnatos a contrariis simul passuros, juxta id Job. 24. *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium,* idque intentionaliter tantum, non naturaliter, ut vult Scotus tanquam probabilius, 4. *d.* 44. *q.* 3.

Species contrariorum non sunt contrariæ.

Damnati simul a contrariis passuri.

CONCLUSIO II

Explicatur quomodo visus simul videat album et nigrum.

(b) *Ad primum principale,* etc. Hæc solutio satis difficilis est, quatenus ait visum cognoscere album et nigrum, ut conveniunt in una ratione objectiva contrarietatis, vel differentiæ. Primo, quia sensus non cognoscit universale, nec ens rationis, ut probat Scotus 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 11. et Aristoteles 1. *Phys. text.* 49. *et* 2. *de Anima, text.* 60. dicit, quod *intellectus est universalium, sensus singularium.* Secundo, differentia et contrarietas sunt relationes ; sensus autem visus relationes non attingit, quia non sunt coloratæ. 10.

Respondetur, Scotus tantum vult visum videndo album simul cum nigro, ipso actu exercito videre non esse nigrum, sicut cum album tantum videt, formando ejus idolum, exercite judicat esse album. Itaque non habet judicium distinctum ab ipsa albi visione, vel reflexivum quo videat

Visus novit album non esse nigrum.

differentiam, vel contrarietatem horum; hoc enim proprium est intellectui. Sic visus percipit distantiam et magnitudinem, ut ostensum est supra *quæst.* 6. *annot.* 3. et quodammodo cognoscit tenebras 2. *de Anima*, *text.* 103. ubi dicitur quod discernimus tenebras et lumen.

11. Ad primum, verum est sensum non cognoscere universale, sed naturam a parte rei neutram, ut habet Scotus 2. *d.* 3. *quæst.* 1. alioquin posset discernere inter radios Solis, quod falsum esse experientia patet; si enim sensibilia communia non differrent, de quibus supra *quæst.* 6. non distingueret visus hoc coloratum ab alio ejusdem rationis: sed ad intentionem argumenti jam explicui, quomodo Scotus non loquatur de universali.

Sensus n novit iversale c singu- re, sed turam.

Ad secundum, sensum non cognoscere relationem nisi materialiter, quomodo supra *quæst.* 6. explicui, motum, quietem, numerum ab eo videri, non per collationem, verbi gratia, partium motus inter se, sed quia nunc propior, vel distantior quam antea res apparet. Unde, sicut ibi dictum est, sensibilia communia sentiri sine propria specie, per modificationem speciei sensibilis proprii; sic dicendum est de albo, ut contrario nigro, et sicut unica sensatione videt visus album cum sua magnitudine, figura, numero, motu, vel quiete, de quo supra *quæst.* 6. sic mirum videri non debet, si unica sensatione videat album et nigrum. Vide Scotum *q. seq. ad ult.* ubi habet sensum communem cognoscere aliqua differre, non tamen ipsam differentiam.

Sensus uomodo ognoscit relatio- m.

QUÆSTIO IX

Utrum necesse sit ponere sensum communem propter illos duos actus positos 2. de Anima, *scilicet propter cognitionem sensationis propriorum sensuum, et propter distinctionem sensibilium propriorum.*

Aristot. *de somno et vigil. cap.* 2. et 3. *de Anima, cap.* 2. Galen. *lib.* 4. *de usu partium, cap.* 6. et *de lib. symptomatum causis, c.* 6. Averr. *lib.* 2. *de partib. animal. c.* 7. et *lib.* 2. *Collect. c.* 11. D. Greg. Nyss. *lib.* 2. *de viribus animæ, c.* 1. D. Thom. 3. *de Anima, lect.* 3. et 1. *p. q.* 78. *art.* 4. *ad secundum.* Fernelius *lib.* 5. *Physiolog. c.* 11. Conimbr. 3. *de Anima. c.* 3. *q.* 2. Aversa *q.* 55. *de Anima.* Complutenses *disp.* 15. *de Anima. q.* 1.

Quod non, propter primum actum probatur: quia sensus particularis sufficit ad cognoscendum actum proprium; ergo ad hoc non requiritur sensus communis. Consequentia patet. Probatio antecedentis, cum actus proprius sit medius inter sensum et objectum, oportet quod sit propinquior sensui quam objectum: cum ergo sensus proprius percipiat objectum proprium; quod tamen est remotius, sequitur quod multo magis actum proprium. 1.

Præterea, operatio sensus proprii non est sensibile per se; ergo a nullo sensu potest sentiri nec proprio, nec communi. Consequentia patet. Probatio antecedentis; sensibilia per se sunt qualitates primæ, vel secundæ, vel aliquæ qualitates: sed actus sensus proprii neutrum eorum est; ergo, etc.

Præterea, si ponatur sensus communis ad sentiendum nos videre, cum videre non sit nisi respectu coloris, oportebit ipsum sentire colorem; sed hoc est inconveniens, ut videtur, quia tunc ejusdem objecti essent duæ potentiæ cognitivæ, scilicet visus et sensus communis.

Præterea, sensus communis aut sentit actum proprium, aut requiritur alius sensus illum actum cognoscens. Si sentit actum proprium; ergo eadem ratione et sensus proprius, quia uterque est potentia organi. Si autem sensus alius requiratur ad sentiendum actum sensus communis, quæro de illo, utrum sentiat actum proprium, et tunc erit processus in infinitum in sensibus, vel 2.

est standum in aliquo sentiente actum proprium.

Præterea, quod non requiratur ad cognoscendum differentiam sensibilium propriorum; probatio, potentia cognoscens differentiam aliquorum comparat ea, quia differentia est quædam comparatio; sed solus intellectus, vel saltem cogitativa, sunt potentiæ comparativæ et collativæ, non autem sensus communis.

Præterea, habitudo differentiæ est quædam relatio: relatio autem non est sensibile per se; ergo a nullo sensu potest differentia sentiri.

In oppositum omnium prædictorum est Philosophus 2. *de Anima*, *textu* 145. *et libro* 3. *text.* 31.

RESOLUTIO

Philosophus ponit sensum communem ad cognoscendum actus propriorum sensuum, ad discernendum inter propria sensibilia.

3. ([a]) Respondeo secundum Philosophum, habentur duæ viæ ad investigandum necessitatem sensus communis, scilicet per duas operationes prædictas, et possunt ad hoc sic formari rationes. Prima sic: cum potentia sit proprium principium operationum animæ, oportet omnes operationes animæ ad aliquam potentiam reduci: cognoscere differentiam albi et dulcis, est operatio animæ, hoc autem non reducitur ad potentiam intellectivam, quæ tantum habet cognoscere de rebus intelligibilibus et eorum differentiis, ut intelligibilia sunt; differentia autem albi et dulcis cognoscitur ab anima, non tantum ut differunt per suas quidditates, quæ pertinent ad intellectum, sed etiam ut sensibilia sunt. Quod patet, quia brutum, in quo non est intellectus, cognoscit eorum differentiam, ut unum sensibile alteri præeligat, vel præacceptet; ergo hanc differentiam cognoscere pertinet ad potentiam; sed hoc non pertinet ad sensum particularem, quia ad hoc quod aliqua potentia sensitiva cognoscat differentiam aliquorum, oportet eam prius ordine naturæ utrumque absolute cognoscere; sed nullus sensus particularis cognoscit sensibile alterius sensus, sed tantum proprium: non autem per se potest cognoscere duo sensibilia propria; ergo nec potest inter illa cognoscere differentiam; ergo sequitur ex prædictis, quod hoc pertineat ad aliquem sensum communem.

4. *Secunda via pro sensu communi.*

Secunda via sic patet: Experimur sensibiliter nos sentire. Item, hoc probatur ratione: posito effectu ponitur ejus causa; sed perceptio convenientis cum convenienti est causa delectationis secundum Avicennam, delectatio autem est in actu sentiendi tam in nobis quam in brutis; ergo est in nobis, et in ipsis perceptio actus sentiendi nobis convenientis. Manifestum est autem quod brutum non percipit se sentire, nisi per sensum, quia non habet intellectum; ergo per aliam potentiam sensitivam, non autem per aliquem sensum particularem, quia secundum Pelum nulla virtus corporalis, vel organica est super se, vel super actum suum reflexiva: potentia autem sensitiva est organica; ergo sensus particularis non est proprie operationis perceptivus; ergo communis sensus est tantum cognoscitivus operationis sensus particularis. Hoc autem habet fieri per hunc modum: Primo enim sensus proprius a sensibili proprio immutatur; immutatio autem cujuslibet sensus ad sensum communem terminatur, sicut plures lineæ ductæ a circumferentia ad idem centrum terminantur; sen-

sus autem communis sic immutatus a diversis sensationibus, vel immutationibus particularibus, judicat et cognoscit actum cujuslibet sensus particularis, et ulterius cognoscit differentiam sensibilium propriorum. Viæ prædictæ sumuntur a Philosopho.

RESOLUTIO

Avicenna colligit dandum esse sensum communem ex conservatione specierum sensibilium in absentia objecti, et ex circulari motu virgæ, in cujus summitate appareat color a reliquo ejus colore diversus, aliisque experientiis.

5. *tia via o sen- commu-* Sed sequendo Avicennam, prima via sumitur sic : natura non deficit in necessariis, sed ad vitam animalis perfecti requiritur conservatio specierum sensibilium, etiam in eorum absentia (quia aliter non possent moveri progressive ad sensibile distans, et absens) et mediantibus speciebus sic reservatis, sicut apprehensio sensibilis absentis per aliquam potentiam sensitivam sentit, non autem per particularem, quia talis sentit præsente sensibili tantum ; ergo vel ipsa est sensus communis, vel saltem præsupponit ipsum sicut imaginativa, vel rememorativa.

Quarta Alia via Avicennæ sumitur ex eo, quod ad sensum videmus, scilicet quod si attendamus ad guttas pluviæ sibi mutuo succedentes, apparebit nobis una linea de omnibus illis guttis quasi continua. Similiter, si moveatur circulariter aliqua virga in cujus summitate sit color aliquis, apparebit nobis circulus quidam in summitate ejus propter circularem motum percelerem summitatis, vel coni illius virgæ. Ex hoc sic potest argui : Impossibile est sensum particularem percipere suum sensibile ubi non est ; sed summitas virgæ motæ non est semper in eodem loco, in quo apparet circulus, quia circulus apparet quasi immobilis, illa autem semper movetur, simile est de guttis ; ergo ille circulus in illa linea non percipietur a sensu particulari ; ergo a communi. Simile est de homine existente in navi mota, qui judicat ad sensum ripam moveri.

Ad primum argumentum, dicitur quod antecedens est falsum. Ad probationem, dicendum quod non quæcumque propinquitas facit ad hoc, quod propinquum sentiatur, sed tantum proportionabiliter, quia nec nimis remota, nec nimis propinqua. Unde medium inhærens, vel conjunctum non requiritur saltem in visu : modo ita est quod actus sentiendi sensibile proprium est medium inhærens, quod est in sentiente, ideo non sentitur quia non est potentia reflexiva super se, nec sentit aliquid in se existens. 6. *Ad primum. Sensus non sentit suum actum contra Doctorem.* 4. d. 45. q. 3. n. 12.

Ad aliud, dicendum quod organum est aliqualiter coloratum per speciem et per visionem, quæ multum assimilatur colorato, a quo est primogenita, et per consequens potest dici, quod non tantum est sensibile per se qualitas prima, vel secunda, sed etiam aliquid causatum a qualitate prima, vel secunda, ut sensatio et visio. *Ad secundum. Sensatio an sensibilis.*

Ad aliud, dicendum quod sensus communis sentit et visionem, et colorem. Ad probationem, quando dicitur quod impossibile est duas potentias disparatas esse respectu ejusdem objecti, dicendum quod non est inconveniens, si sentit ordinate, ita quod una sit superior, vel communior alia ; sic se habent sensus communis, et sensus proprius. Ideo etiam verum est, quod idem non est objectum æque primo utriusque, sed objectum primum sensus proprii, et cu- *Ad tertium. Sensus communis an sentit colorem.*

juslibet potentiæ est illud quod adæquat ipsum, ut color visum; illud tamen non adæquat sensum communem, quia potest aliud objectum sentire, et ideo non est ejus objectum per se primum.

7. *Ad quartum. Imaginativa reflectitur.* Ad aliud, dicendum quod imaginatio sentit actum proprium: imaginamur enim nos imaginari, et imaginatos fuisse, et memoramus nos memoratos fuisse, et somniamus nos somniare, sicut experimur manifeste. Ita potest dici quod sensus communis sentit actum proprium secundum modum aliquem prædictorum. Sed per quem modum est possibile? Dicendum ([b]) quod sicut ab actu imaginationis defluunt quædam species in organo sensus particularis, sive interioris, sive exterioris, in qua specie est similitudo illius actus, a qua specie potest potentia imaginativa tunc immutari; sic est de sensu communi, quia ab ejus actu defluit quædam species in organo sensus particularis, a qua specie retinente similitudinem ejus, potest sensus communis immutari, et hoc non est reflecti super actum proprium directe, sed mediante specie ab eo defluxa.

Sensus communis sentit suum actum et quomodo.

8. *Ad quintum. Sensus communis an collativus.* (c) Ad aliud, dicendum quod sensus communis non est potentia collativa proprie sicut memorativa, vel cogitativa: memoria enim cognoscit suum objectum ut distans a præsenti, non cognoscendo tempus medium, est enim præteriti ut præteritum est; sed sensus communis sic confert unum sensibile alteri, quod simul sentit ipsa sensibilia, et sentit ipsa differre sine intermedio aliquo, et talis collatio, id est, compositio et divisio non repugnat ei, sicut non repugnat sensui proprio affirmare, vel negare proprium objectum de aliquo, ut dicitur 3. *de Anima.*

2. de Anima. text. 138.

Ad sextum (d) Ad aliud, dicendum quod licet sensus communis cognoscat illa quæ differunt, et cognoscat album differre ab aliis, non tamen cognoscit habitudinem differentiæ secundum se, sed tantum in fundamento suo. Ponit exemplum de intellectu: quidquid intelligit, intelligit sub ratione veri, non tamen quod intelligendo aliquam qualitatem intelligat ipsam rationem veri, quia tunc reflexivus esset in quolibet actu suo; ita licet sensus communis cognoscat aliqua differre etiam sub ratione differentiæ, non oportet quod patiatur propriam immutationem ab ipsa differentia secundum se quæ est quædam relatio, et ideo non sequitur quod relatio sit sensibilis per se, licet ipsa relata sint sensibilia per se.

Sensus communis cognoscit aliqua differre, non tamen differentiam.

ANNOTATIONES

9. *Unde indagatur sensus communis.*

(a) *Respondeo secundum Philosophum,* etc. Duabus viis colligit Philosophus dandum esse sensum communem. Prima, quia bruta cognoscunt differentiam albi a dulci, et sic de aliis sensibilibus propriis; ergo per aliquem sensum communem, id est, attingentem omnia aliorum sensuum objecta. Secunda via, quia experimur nos sentire, id autem non potest competere sensui particulari, quia non reflectitur supra se; ergo communi. Hanc rationem affert Philosophus *de Somno et Vigilia, c.* 1. si dicatur ad primam viam, ipsam animam per diversos sensus discernere omnium sensuum objecta. Contra hoc est, quia per eamdem potentiam, oportet ea cognoscat, ut ea discernat; visus discernit duos colores, et auditus duos sonos, sed neuter discernit inter sonum et colorem.

10 *Quomodo sensus communis tam diversa apprehendat.*

Si quæras, quomodo una potentia corporea potest tam diversa objecta attingere? Varie varii respondent. Themistius 2. *de Anima, cap.* 8. ait sensum communem non recipere species diversorum sensibilium, sed judicare de eis coram positis. Sed hoc est falsum, quia non judicat, nisi cognoscendo, neque cognoscere potest, nisi per species in se receptas. Secundo cognoscit in absentia objectorum externorum sensuum,

et tunc non sunt species in sensibus externis; ergo in communi. Alii tenent in varias partes organi recipi diversorum sensibilium species, ut Philoponus *de Anima, fol.* 79. Hæc responsio supponit species recipi in organo, cujus oppositum, nempe in ipsa potentia recipi, forte verius est. Melius dicitur sensum communem tam diversa cognoscere, quia est potentia perfectior virtute continens perfectionem sensuum externorum. Unde Augustinus 12. *sup. Gen. ad lit.* 26. comparat quinque sensus rivulis a sensu communi, ut a communi fonte manantibus.

CONCLUSIO I

Sensus externos non cognoscere suos actus

11. Circa secundam viam Philosophi controversia est; an sensus cognoscant suos actus, et quidam affirmant etiam de externis. Themistius 3. *de Anima, cap.* 2. *cont.* 4. Averroes *text.* 136. Cajetanus, Venetus, Ægidius 3. *de Anima, cap.* 2. Communior sententia id negat de externis, sed asserit internum sensum, cognoscere externas sensationes. Ita Divus Thomas 1. *part. quæst.* 87. *art.* 3. *ad* 3. *et art.* 4. *ad* 2. Scotus 4. *distinct.* 45. *quæst.* 3. *num.* 12. ubi ait sensationem exteriorem imprimere sui speciem interiori sensui, mediante qua, in parte sensitiva ponitur recordatio. Prima pars suadetur primo, quia sensatio particularis sensus, non continetur sub suo objecto, verbi gratia, visio sub colorato, auditio sub sono, etc. Secundo, sensus non cognoscit se; ergo nec suum actum, quia eadem videtur ratio. Tertio, sensus non sentit qualitatem sensibilem sibi inhærentem, ut ostensum est *q.* 3. *annot.* 3. ergo nec sensationem suam.

Quomodo visio videtur.

Objicies, Aristoteles 3. *de Anima, text.* 138. ait quod visus videt se videre, quia quodammodo colore delibutus est. Respondetur visionem a visu cognosci non per reflexionem, vel speciem ejus, sed quia est vitalis actio cognoscitiva, per illam in actu exercito, videmus nos videre, et postea experimentalem habemus notitiam, non solum quid est album, quod vidimus, sed etiam quid est vidisse album ex quo habetur, quod aliquo modo visa est visio: et sic intelligendum puto Scotum 4. *dist.* 45. *quæst.* 3.

Etsi quoad secundam partem conveniatur, nempe sensationes externas percipi a sensu interno, quod etiam experientia constat, quia recordamur rei visæ, et visionis. Controvertitur tamen an id fiat per species proprias sensationum, et rationes jam adductæ ad primam partem, suadent quod non. Præterea, sequeretur quod videndo album, duæ species imprimerentur sensui interno, scilicet albi et visionis, et consequenter haberet duos actus, quod est contra experientiam. Item, si haberetur propria species sensationis, formaretur proprium ejus idolum, quod est contra experientiam. 12

Sensatio externa an per propriam speciem ab interno percipitur.

Propter hæc satis probabile videtur sensationes externas percipi a sensu interno per species ipsorum sensibilium modificatas, quomodo superius dictum est, sensibilia communia percipi per easdem species aliter modificatas: nec hoc est contra Scotum, quia ibi in utramque partem disputat, nihil resolvens, ut *vers. Aliter potest dici*, recedere videtur ab illo dicendi modo. Præterea, 4. *distinct.* 43. *quæst.* 3. *num.* 9. *et* 11. docet quantum non esse super se reflexivum, sed hoc non multum facit ad rem, quia cognoscendo aliorum sensuum sensationes, non reflecteretur.

CONCLUSIO II

Probabile phantasiam sentire sensationes externas per proprias species

Sensation per proprias species videri ab interno sensu, probabile.

Probabile tamen videtur, quod istæ sensationes per proprias species videntur. 13. Primo, quia id videtur Aristoteles tenere *lib. de Som. cap. ult.* ubi ait, *summam potestatem sentire Coriscum, et simulacrum ejus*, per quam potestatem intelligit imaginativam, et *lib. de Mem. et Reminisc.* ait

fieri memoriam sensitivam, dum imago rei permanens percipitur. Præterea, locus ille adductus de visu id a fortiori probat de sensu interno. Secundo, intellectus se habet ad phantasma, sicut visus ad colores, de quo Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 1. *ad.* 1. *et* 4. *distinct.* 45. *quæst.* 1. et ideo oportet intelligentem phantasmata rimari, de quo idem 1. *distinct.* 3. *quæst.* 6. *num.* 19. ergo nihil intelligit intellectus pro hoc statu, quod non phantasiatur phantasia; ergo cum intelligat intellectus sensationes, cognoscuntur etiam a phantasia. Tertio, quia illa modificatio est concursus aliquis sensationum ad sui notitiam; et non videtur quomodo hoc esse possit, nisi productione speciei, quia iste concursus est vitalis, et assimilativa potentiæ ad sensationem ut ad objectum, quod proprium est speciei officium. Quarto, difficile est, quomodo una species numero, objecta diversa specie repræsentet, cujusmodi sunt album et ejus visio, et sic de aliis. Hæc pars magis videtur ad mentem Doctoris 4. *dist.* 45. *q.* 3. *et hîc ad* 1. *et* 4.

[I]ntellectus [a]d phan[t]asma si[c]ut visus [a]d colores.

Ad rationes in contrarium, quæ satis urgent, aliqualiter responderi potest. Ad primam adductam pro prima parte, sensationem quodammodo esse sub objecto sensus, quia ait Aristoteles supra, visio est quodammodo colorata.

14\. Ad secundam, ipse sensus non est qualitas sensibilis, neque intentionalis similitudo ejus, secus est de sensatione. Ad tertiam, qualitas per se primo sensibilis, inhærens, non sentitur propter rationes ibi adductas: at bene potest sentiri qualitas secundo sensibilis, licet inhæreat, quia sufficit qualitatem primo sensibilem non inhærere: et sic est in proposito, quia sensatio est sensibilis per subordinationem ad qualitatem primo sensibilem, verbi gratia, visio ad albedinem. Præterea, ideo qualitas sensibilis inhærens non sentitur, quia inest cum conditionibus materiæ, qua ratione, ut oculus videat, debet esse denudatus omni colore, de quo dixi supra *quæst.* 4. et sensatio inhæret intentionaliter sine conditione materiæ.

Qualitas [p]rimo sen[s]ibilis, si inhæret, [n]on senti[t]ur: secus [f]orte de se[c]undo sen[s]ibili.

Ad primam, pro secunda parte, non est inconveniens in sensationibus externis, duas species interno sensui imprimi; neque est contra experientiam duos actus ab eodem elici, etsi sæpius hoc non contingat, et quando contingit, non semper advertitur. Ad secundam, tale idolum formatur, sed quia magis occupatur potentia circa objectum sensibile, quam circa sensationem ejus, quia in hanc per quamdam consequentiam ad illud, tendit, ideo non ita patenter experimur nos efformare tale idolum, vel simulacrum. Fateor rem esse difficillimam, neque rationes pro hac vel illa parte quidquam convincere posse. Suarez 3. *de Anima, cap.* 11. fuse contra hanc partem disputat, cujus rationes jam aliqualiter solvimus.

Sensationis formamus idolum, sed non advertitur.

(b) *Dicendum quod sicut ab actu imaginationis defluunt* etc. Hoc satis obscurum est et difficile, quia tamen conjecturis tantum proceditur, videtur non esse alium modum cognoscendi proprii actus in imaginativa, quia ejus sensatio non producit speciem in ipsa, et cum cognosci nequeat sine specie, non videtur ubi ponenda sit hæc species, nisi in sensu communi, quæ aliam speciem imperfectam producit in imaginativa, quia potentia non sentit nisi per speciem. Fateor hoc mihi non adeo satisfacere, sed non occurrit pro nunc alius explicandi modus. Fere admittitur speciem imprimi a sensatione in ipsum sensum internum, idque aliquale habet fundamentum ex solutionibus argumentorum *num.* 5. et tenendo non esse plures sensus internos, sed tantum unum, id necesse est dicere, juxta hanc solutionem 15.

Quia Scotus in hac solutione mentionem facit duorum vel trium sensuum internorum, explicandum venit, quot sint ponendi secundum ipsum, de quo parum reperio ab ipso scriptum. Notandum omnia hæc, sensum communem, imaginativam, æstimativam, cogitativam, memoriam, phantasiam, et reminiscentiam significare potentiam aliquam corpoream, distinctam a

Variæ potentiæ internæ corporeæ

quinque sensibus externis. Sed an istæ potentiæ sint inter se distinctæ, et quot sint, non parva controversia est inter Expositores Aristotelis. 3 *de Anima, cap.* 2. *et* 3. de quo videri possunt Conimbr. *cap.* 3. *quæst.* 1. Ferrara 3. *de Anima, quæst.* 3. Toletus *quæst* 6.

Prima sententia ponit quatuor sensus internos, quam Conimbricenses dicunt esse communem Philosophorum. Tenent Divus Thomas 1. *p. quæst.* 78. *art.* 4. Cajetanus *ibi.* Ferrara *citatus.* Averroes 3. *de Anima, cont.* 6. Secunda sententia tantum ponit sensum communem et phantasiam, quam identificat cogitativæ, æstimativæ, et memoriæ. Ita Pererius 3. *de Anima, cap* 3. *quæst* 1. Venetus *ibi.* Alii ponunt quinque cum Avicenna *lib.* 6. *part.* 4. Albert. *tract.* 4. *cap.* 7. Anton. Andr. 1. *Met. quæst.* 5.

Conclusio III

Verius videtur unum tantum esse sensum internum, qui variis nominibus, appellatur.

16. Omissis rationibus harum sententiarum, cum entia non sint multiplicanda sine necessitate, 1. *Phys. text.* 50. *et lib.* 3. *text.* 48. videtur tenendum, unum tantum sensum internum ponendum, qui tamen propter varia ejus munia, varie appellatur. Hanc tenent noster Alensis 2. *part. quæst.* 70. *in* 2. Tartaretus 2. *de Anima, in fin.* Suarez 3. *de Anima, cap.* 30. eamque puto Scoto conformem, quia nullibi, quod sciam, ponit plures sensus internos distinctos. Philip. Faber *Theor.* 100. multum insudat, ut probet secundum eum, tres esse, scilicet sensum communem, phantasiam, seu imaginativam et memoriam. Sed nihil præstat, neque Scotum fideliter citat. Dicit enim Scotum 1. *distinct* 3. *quæst.* 2. § *Dico* 5. asserere compositiones facere specierum, quæ sunt in imaginativa, munus esse imaginativæ, nihil tale habet ; sed æstimativam, quæ ponitur ad cognoscendas intentiones non sensatas, merito ibi contra Henricum rejicit. Secundo, dicit Faber Scotum 1. *d.* 3. *q.* 6. *Secundo, sic n.* 11. ponere expresse sensum communem distinctum a phantasia ; sed Scotus ibi potius oppositum insinuat, tum quia ibi videtur dicere species conservari in sensu communi, propter quod tamen ponitur phantasia ab eo distincta, tum etiam, quia pro eodem sumit sensum communem, et virtutem phantasticam.

hilip. Faer rejicir.

Scotus usquam nit plus sensus ternos.

Adde quod *eadem quæst. num.* 26. dicit species servari in imaginatione, seu parte sensitiva, quod idem est ac sensus communis. De memoria nullum locum adducit Faber ex Doctore, nec adducere potuit. Solum tenet ut problema 4. *distinct.* 43. *quæst.* 13. dari, vel non dari memoriam sensitivam et si id assertive teneret, non ideo teneret eam a phantasia, vel sensu communi distingui. Cum igitur Scotus 2. *dist.* 16. et passim, pluralitatem sine necessitate admittendam esse cum Philosopho neget, neque ullibi plures sensus internos distinctos posuerit, unicum tantum posuisse, censendus est. Fateor hîc ad quartum videri posset ponere imaginativam, ut distinctam a sensu communi : verum nihil asserit, sed exemplum adducit juxta communem sententiam, de harum potentiarum distinctione, non resolvens quid esset tenendum. 17

Hæc sententia sufficienter probatur, respondendo ad rationes, quibus alii pluralitatem ponunt in sententia Divi Thomæ, ideo ponitur phantasia distincta a sensu communi, quia hic facile recipit species, iisque utitur in præsentia objecti, illa autem eas conservat, et utitur in absentia objecti; ista autem sunt adeo distincta, ut ab eadem potentia provenire nequeant. Ponitur etiam cogitativa, seu æstimativa ab his diversa, quia cognoscit intuitive per species insensatas, verbi gratia, ex sensibilibus lupi sensatis, cognoscit ovis rationem nocivi insensatam : memoria autem, quia easdem species insensatas servat, et abstractive eis utitur, a tribus relatis potentiis distinguenda est. Itaque ratio multiplicandi has potentias, est receptio et conservatio specierum, et earum usus intuitivus, et abstractivus.

Sed hoc nihil concludit, quia potentia 18.

Potentia cognoscens abstractive, intuitive cognoscere potest.

cognoscens abstractive, cognoscit etiam intuitive, seu in præsentia objecti, quia sensibilia externa tantum mutant dum sunt præsentia, et cessante eorum præsentia, cessant species et immutatio; ergo cum phantasia, et memoria sic mutentur, etiam intuitive cognoscunt, et consequenter non distinguuntur a sensu communi et æstimativa, in eo quod non cognoscant intuitive, sed tantum abstractive, quia phantasia simul cum sensu communi immutatur, vel nunquam immutabitur, quia nihil habet, nisi quod tunc recipit. Et idem est de memoria respectu æstimativæ. Præterea, quod ponitur una potentia ad recipiendum, altera ad conservandum species, contra rationem videtur. Primo, quia sic ponendi essent duo visus, duo auditus, duo intellectus, etc. Secundo, si una recipit speciem, non potest transferre in aliam servandam, quia accidens non migrat de subjecto in subjectum.

Dividiturne species in sensatam, et insensatam.

Tandem, illa distinctio specierum in sensatas, et insensatas, falsa videtur. Pro quo nota, quod tria solent distingui genera specierum. Sensatæ dicuntur, quæ rem repræsentant eodem modo, quo fuit in sensu externo, ut species interna parietis. Compositæ species sunt quando ex simplicibus fit unum, ut cum imaginamur mentem aureum, species tali compositi non sunt in sensu externo, sed tantum partium ejus. Species insensatæ repræsentant rem sensibus externis sub una ratione notam, sed sub alia ignotam, ut cum ovis apprehendit lupum ut inimicum, species repræsentat colorem, figuram, et alias hujusmodi qualitates sensibus externis notas, sed inimicitiam præsentat ovi ignotam, et sic species repræsentans inimicitiam dicitur insensata.

19. Videtur quibusdam non dari hujusmodi species insensatas, quia in exemplo dato, inimicitia sic abstracto modo, non potest per speciem sensibilem repræsentari, quia non aliter repræsentare potest species illa, quam sub ratione talis figuræ, coloris, etc. Ratio ergo illa inimicitiæ, ut modus quidam fundatus in specie sensata repræsentatur, quomodo per speciem proprii sensibilis modificatam, repræsentantur sensibilia communia. Ovis ergo per ipsam speciem sensatam cognoscit lupum, ut inimicum, sicut avis etiam inexperta pluviæ, per speciem venti, fugit pluviam, de quo Scotus 4. *distinct.* 45. *quæst.* 3. Sed probabilius forte est talem speciem dari, neque satis intelligi potest, quomodo sine ea repræsentari posset inimicitia, vel ratio nocivi, delectabilis aut tristabilis. Præterea, eadem est species interna sensata lupi in ove et alio lupo, et tamen a lupo apprehenditur ut amicus, ab ove ut inimicus; ergo ab alia, et alia specie, quia eadem species non potest repræsentare contraria; ergo præter species sensatas, habent alias non sensatas.

Quomodo ovis inimicitiam lupi cognoscit.

Probabile dari speciem insensatam.

Admissa ergo illa divisione, non inde 20
sequitur potentiarum distinctio, quia una et eadem utrisque speciebus utitur: nam illa potentia, quæ cognoscit extrema sensibilia lupi, cognoscit etiam ipsum esse inimicum. Quod patet, quia æstimativa non potest cognoscere lupum ut inimicum, nisi cognoscat ipsum lupum; ergo utraque specie utitur, sensata et insensata.

Quid Aristoteles sensit de numero sensuum internorum.

De Aristotele, quid in hac re senserit, dubium est, et quælibet sententia ipsum secum trahit, *cap.* 1. *de Memoria,* pro hac sententia stat, quia ibi loquitur de omnibus internis sensibus tanquam de uno. In aliis locis videtur favere aliis sententiis, sed explicari potest, quod tantum voluerit dictas potentias distingui ratione, vel ad summum formaliter, et secundum diversa officia.

Scotus hîc ad quartum et quintum favere videtur sententiæ ponenti tres sensus interiores, sed ex proposito rem non tractat; sed respondendo argumentis, utitur communi sententia, non examinans ejus veritatem, vel explicari potest de distinctione formali harum potentiarum.

CONCLUSIO IV

Sensus non judicat proprie, neque componit vel dividit

21. (c) *Ad aliud dicendum, quod sensus communis* etc. ideo dicit sensum communem non esse ita collativum, sicut est cogitativa, vel memoria (intellige quomodocumque ista inter se distinguantur:) quia memoria est præteriti ut præteriti, comparans objectum cum actu, quo sensatum est, non cognoscendo tempus medium, nec præsens, sed bene actum jam habitum, quo mediante cognoscitur ejus objectum; at sensus communis conferendo unum sensibile alteri, simul cognoscit utrumque, eorumque differentiam, sine aliquo intermedio, vel actu ipsius prævio. Cum ait talem collationem esse compositionem, vel divisionem, loquitur de his late sumptis, quia nullus sensus proprie componit, nec judicat; sed eodem actu, quo cognoscit suum objectum, exercite cognoscit esse tale, et differre ab alio non tali, quæ cognitio non est judicium proprie sumptum, sed mera apprehensio, qualis convenit etiam sensibus externis, ut hîc dicit Doctor, de quo dixi *q. præced. annot.* 1.

Sensus communis et memoriæ, differentiæ.

(d) *Ad aliud dicendum, quod licet sensus communis* etc. Vult dicere sensum non cognoscere relationem in actu signato, sed tantum in exercito, quod tantum est cognoscere fundamenta relationis; quod optime exemplo declarat, juxta quod intelligi debet quod dixit *quæst. præced. ad primum*: visum cognoscere album, et nigrum ut conveniunt in una ratione differentiæ, vel contrarietatis; non enim sentit quod ipsam contrarietatem, vel differentiam videat directe, quia sic reflecteretur, sed quod actu exercito videndo hæc duo, videt eodem actu, hoc non esse illud, ut ibi explicui.

QUÆSTIO X.

Utrum sensus communis sit unus vel plures

Alexand. 1. *de Anim. cap.* 19. Philop. *lib.* 2. *circa text.* 144. Simplicius *circa text.* 153. Themist. *lib. de Memor. et Reminisc. cap.* 6. *et* 10. Galen. *lib.* 2. *de Muscul. motu.* Aver. 3. *de Anima, comm.* 6. D. Thom. 1. *p. q* 78. *art.* 4. Alensis 2. *p. q.* 7. *memb.* 2. Rub. 3. *de Anima, cap.* 3. *tract. de sensib. intern. q.* 1. Suarez 3. *de Anima, cap.* 30. Hurtad. *disp.* 17. *de Anima, sect.* 7. *et* 8. Fonseca 5. *Metaph. cap.* 28. *q.* 7. sect. 4. Conimb. 3. *de Anima, cap.* 3. *q.* 1. *art.* 2. Aversa *q.* 55. *sect.* 3. Complut. *disp.* 15. *q.* 2.

VIDETUR quod plures; quia una potentia est tantum unius organi sed sensus communis non est tantum unius organi; ergo, etc. Probatio minoris, per Commentatorem dicentem, quod sensus communis est plures secundum instrumenta. 1.

Præterea minor patet per rationem, quia organum debet esse in media proportione inter sensibilia; sed nulla proportio media una potest reperiri inter omnia sensibilia, quæ sunt objecta communis sensus, quia unius contrarietatis est tantum unum medium: sensibilia autem sunt diversarum contrarietatum; ergo, etc.

Præterea, impossibile est idem esse in actu per plura in actu; ergo idem sensus non potest esse in actu per plura sensibilia: sed sensus communis reducitur ad actum per plura sensibilia particularia; ergo, etc.

Præterea, unus sensus est tantum unius contrarietatis: sed omnia sensibilia non sunt tantum unius contrarietatis; ergo sensus communis, qui est respectu omnium, non est unus.

In oppositum est Philosophus. 2. de An. c. 5. et 6

RESOLUTIO.

Sensum communem esse unum, non prædicatione, sed singularitate, ejusque organum esse unum.

2. *Sensus communis quomodo unus*

(a) Respondeo, quod sensus communis non est unus unitate prædicationis, sed unitate singularitatis vel causalitatis; est enim causa et radix omnium sensuum particularium. Probatio propositi, quia quod est unum prædicatione tantum non habet operationem distinctam ab operationibus particularium contentorum sub ipso: sed sensus communis habet operationem distinctam ab operationibus sensuum particularium, quia distinguit inter sensibilia singularia diversorum sensuum; ergo, etc. Est etiam unus unitate actus, qui est discernere album a dulci, quod est actus ejus.

Sed dices, quod licet ejusdem potentiæ sit discernere album a dulci, tamen alterius est discernere album a sono.

3. Contra, si aliqua potentia discernit album a dulci, ab illa quæ discernit album a sono, tunc sequeretur quod eadem ratione duæ potentiæ non subordinatæ cognoscerent album, quia nulla potentia discernit inter aliqua, quæ non cognoscit quodlibet eorum: sed hoc est impossibile de duabus potentiis non sibi invicem ordinatis; ergo, etc. Est etiam una potentia sensus communis, unitate organi.

Organum sensus communis quomodo unum.

Dicunt tamen quidam, quod ejus organum est tantum unum, unitate aggregationis. Contra, cum sensus communis sit potentia organica, si organum ejus esset unum aggregatione tantum, sequeretur quod potentia esset una aggregatione tantum, et per consequens non esset simpliciter distincta a particularibus sensibus, ex quibus aggregaretur, cujus contrarium est probatum.

Organum sensus communis sicut centrum linearum ad circumferentiam tendentium.

(b) Dicendum ergo, quod organum ejus est unum unitate naturæ, non quidem simplicis, sed mixtæ, et quasi mediæ inter naturas aliorum organorum: sic enim se habet organum sensus communis ad alia, sicut centrum ad lineas procedentes ab eo ad circumferentiam, vel ad ipsum terminatas, quasi radix communis organorum particularium, et potentia sensus communis in eo existens est sicut Rex sedens in solio judicans de actibus particularium sensuum ad ipsum terminatorum repræsentantium sibi propria objecta. Sed ubi est situatum illud organum? De hoc est controversia inter Medicos et Philosophos; dicunt enim Medici quod in capite. Quorum ratio est, quia sensus communis accipit suam immutationem ex sensibus particularibus, et ideo debet esse situatum ejus organum prope organa particularium sensuum: sed organa omnium particularium sensuum sunt in capite; ergo, etc.

4. *Organum hoc ubi situm.*

Præterea, expertum est quod per læsionem sensus communis, læditur phantasia, quod non esset verum, nisi esset prope organum phantasiæ, quod est in prima concavitate cerebri secundum Avicennam.

Oppositum hujus vult Philosophus *in lib. de Somno et Vigilia*, dicens, quod primum sensitivum est in corde. Præterea, alibi vult quod primum animalis membrum est cor, et ideo ibi residet potentia sensitiva, quæ est sensus communis. Præterea, organum sensus communis est radix organi tactus, quæ se diffundit per totum corpus: organum autem sensus tactus contiguatur cordi; ergo organum sensus communis est in corde.

Cap. 2. et de Juventute, c. 2. et lib. 2. de Part. an. c. 1. et lib. 3. c. 4.

A corde procedunt venæ omnium organorum.

Respondeo, potest dici quod sensus communis habet ab alio ortum, et ab alio complementum, quia ortum habet a

corde organum sensus communis, sicut et omnia organa sensuum particularium. Imaginandum est ergo, quod a corde ad cerebrum procedunt quædam venæ, vel nervi, in quibus originaliter continentur organa omnium sensuum, sed in cerebro faciunt conum; a cerebro autem procedunt nervi ad organa exteriora facientes basim, et sic organum sensus communis habet ortum a corde, sed in cerebro habet suum complementum. Et hoc videtur ad sensum ex hoc, quod homo existens in navi mota, judicat res exteriores moveri, quæ tamen sunt immobiles: hoc autem non est per sensus exteriores ut probatum est supra, nec per motum cordis, sed per motum capitis; ergo sensus communis qui hoc judicat, est in capite. Hoc etiam patet ex hoc, quod homines dolent caput ex studio excellenti, in quo vires sensitivæ interiores multum laborant, non autem ita sentiunt dolorem cordis.

Navigans quare putat immobilia moveri.

Nimium studens quare dolet capite.

5. *Quod objectum sensus communis.* De objecto autem sensus communis, dicunt aliqui quod sit sensibile commune, quia omne sensibile per se est objectum alicujus sensus, sensibile autem commune est per se sensibile: non autem est objectum sensus proprii, quia excellens sensibile corrumpit sensum proprium, excellens autem sensibile commune, ut magnitudo et figura, non corrumpit proprium sensum; ergo relinquitur quod sit objectum sensus communis.

Contra, nullus sensus proprius decipitur circa proprium objectum: sed sensus communis magis distincte cognoscit illud quam proprius; ergo, etc.

(c) Dicendum ergo, quod aliquod sensibile commune communitate prædicationis, non autem commune, ut accipit Philosophus 2. *de Anima*, *cap*. 5. 6. sicut magnitudo, figura, etc. potest dici objectum proprium sensus communis, illud tamen est innominatum, et potest vocari sensibile, sicut dictum fuit supra de objecto tactus, quod potest dici tangibile in communi ad diversas qualitates tangibiles, quod non est nominatum.

2. de An. text. 123. et 3. de Anim. text. 145. 2. c. 7.

6. *Ad primum.* Ad primum in oppositum, dicendum ad minorem quod Commentator per illa plura instrumenta loquitur de organis sensuum particularium quæ sunt continuata organo sensus communis, ut sunt ejus instrumenta in nunciando sibi immutationes sensibilium propriorum: non autem loquitur de organo sensus communis, quod est unum formaliter, licet sit plura instrumentaliter, ratione prædicta; et hæc est intentio Commentatoris, dicentis quod est receptivus a sensibus particularibus, tamen est agens in judicando de actibus et objectis eorum. Ad improbationem dicendum, quod sicut in organo olfactus alicujus animalis dominatur aer, sic animalis viventis in aere, in organo olfactus piscis dominatur aqua, quia odor sentitur per utrumque; est autem aliquod animal quod odoratur, et per aquam et per aerem, et per consequens habens organum proportionatum utrique, ita organum sensus communis, cum sit radix aliorum, est virtualiter continens omnia organa secundum suam complexionem, est tamen formaliter determinatæ complexionis distinctæ a prædictis.

Organum sensus communis unum formaliter plura instrumentaliter.

7. *Ad secundum.* Ad aliud, dicendum quod non est inconveniens idem esse in actu accidentali, per multa existentia in actu, sic est de sensu respectu objectorum. Contra, omnes sensus proprii possunt simul sentire sua sensibilia: sed sensus communis simul immutatur cum sensibus propriis; ergo potest sentire simul omnia sensibilia, quod videtur impossibile. Dicendum, quod sensus communis dato quod simul sentiat omnia sensibilia, non tamen æque perfecte, sed perfectius sen-

Sensus communis an simul sentit omnia sensibilia.

tit id a quo perfectius immutatur, et hoc non est inconveniens, ut dictum fuit supra. Sed dices, quod possibile est, quod quilibet sensus proprius perfectissime immutetur a suo objecto, et sic sensus communis perfectissime sentiet omnia sensibilia. Dicendum, quod non est possibile, quod visus ita perfecte immutetur sicut potest immutari a colore, quando simul auditus immutatur perfecte a sono, nec e converso, propter magnam attentionem animæ in una perfecta immutatione, et ideo non potest ita perfecte attendere in alia; et dato quod perfectissime sicut possunt, immutarentur simul a sensibilibus propriis, quia tamen unum sensibile de ratione sua nobilius, et fortius imprimit suam speciem quam aliud, sicut color quam sonus, ideo sensus communis perfectius immutatur ab illo quam ab aliis.

Una potentia minus perfecte agit quando aliæ ejusdem animæ simul agunt.

8. *Ad tertium.*

Ad aliud, dicendum quod plus requiritur ad diversificationem potentiæ superioris quam inferioris, quia superius est communius; licet ergo sensus proprius non sit cognoscitivus proprie nisi respectu unius contrarietatis, potest tamen sensus communis esse respectu plurium cognoscitivus. De ordine autem actuum sensus communis potest sic dici, quod primus actus ejus est reflexivus super actum sensus particularis; quia ab illo actu immediate immutatur sensus communis. Secundus est judicare de objecto sensus proprii secundum se et absolute, non tantum unius, sed cujuslibet sensus; et istum actum attribuit sibi Avicenna, licet non Philosophus. Tertius actus ejus est cognoscere differentiam plurium sensibilium propriorum ad invicem, et iste actus sequitur alium: prius enim est, cognoscere aliquid secundum se quam cognoscere ut differens ab aliis, quia impossibile est cognoscere differentiam aliquorum, non cognitis extremis.

Ordo actuum sensus communis.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Sensum communem esse unum singularitate et causalitate, non prædicatione

(a) *Respondeo, quod sensus*, etc. Optime probat sensum communem non esse prædicatione unum, alioquin non haberet actum distinctum ab inferioribus sensibus; est ergo unus singularitate et causalitate, quia habet unum actum, quo ab externis distinguitur, nempe discernere inter omnium aliorum sensuum objecta. Tenendo etiam hanc non distingui a phantasia, æstimativa et memoria realiter, actus proprii harum potentiarum ipsi tribuuntur. 9.

CONCLUSIO II

Organum sensus communis complete residet in cerebro

(b) *Dicendum ergo quod organum*, etc. Optime declarat organum sensus communis comparatione ad centrum respectu linearum, et ad Regem sedentem in suo solio. 10.

De situ organi controvertitur. Philosophus citatus a Doctore, ponit illud in corde, idem habet *de Juventute, cap.* 2. et alias passim. Galenus autem *lib. de Symptomatum causis, cap.* 8. *et lib. de Usu pulsivum*, in cerebro illud collocat. Scotus videtur velle concordare has sententias, ut si sermo sit de principio remoto sentiendi, tribuatur cordi, ubi est officina nativi caloris, ubi etiam procreantur spiritus vitales sine quibus nullus fit motus, nec mutatio proximum tamen organum sensus communis est in cerebro. Verum Aristoteles de proximo sentiendi principio locutus est, ut ejus loca intuenti patet. Videri potest. 2. *de Gen. animal. cap.* 4. *et lib.* 5. *cap.* 2. sed cum Galeno tenendum est, organum sensus communis complete in cerebro residere. Probatur primo, ratione illa

Scoti, quia nimium studentes dolent capite. Secundo læsa phantansia medicamenta capiti applicantur, non cordi, ut habet Galen *lib.* 3. *de Locis patientibus, cap.* 4. Tertio, somnus in capite causatur, et cor in somno non quiescit, ex ipso Aristotele *de Respiratione cap. ult.* Quarto, læso cerebro animal privatur sensu, et motu. Quinto, ex anatomia constat nervos per quos spiritus animales ministrantur, oriri a cerebro. Adverte ipsum Aristotelem *de Sensu et Sensibili, cap.* 1. radicem visus, auditus et olfactus in cerebro ponere, licet aliorum duorum sensuum in corde collocet. Quod doctor ait, nervos quosdam et venas oriri a corde ad cerebrum, sumpsit ex Aristotele 3. *de Hist. cap.* 5. sed forte intelligit de quodam nervorum initio, quia cor prius generatur quam cerebrum, ut habet Galenus *lib. de Formatione fætus*, et tunc habet aliquos sensus, quia animam habet sensitivam, et consequenter aliquos nervos et venas, quæ postea ad cerebrum ascendunt. In *esse* tamen completo nervi a cerebro originem ducunt, ut ex anatomia constat.

Quare studentes dolent capite potius quam corde.

Quo sensu nervi a corde derivantur.

11. Objicies illud : *A corde exeunt cogitationes*, et id : *quid cogitatis mala in cordibus vestris.* Respondetur, intelligi de anima, vel de appetitu, qui residet in corde, saltem secundum Aristotelem, qui in eo ponit omnes sensus, *et* 3. *de Anima, text.* 29. ait sensum, et appetitum esse idem, quod de subjecti identitate intelligi debet. Vide Conimb. *in Ethic. disp.* 6. *q.* 2. *art.* 2.

Objicies secundo, animalia quæ secta vivunt, sentiunt in utraque parte, quia motu animali cientur, et per appetitum ; ergo per sensum communem cognoscunt ; ergo non residet in capite. Respondetur, in illis imperfectis non habere certum locum, ut probat argumentum.

CONCLUSIO III

Objectum sensus communis est sensibile commune, et explicatur quo sensu id verum sit

(c) *Dicendum ergo, quod aliquod sensibile*, etc. Nota sensibile dupliciter dici posse commune. Primo, quia a pluribus sensibus externis percipitur ; et sic sunt quinque sensibilia communia, de quibus agit Philosophus 2. *de Anim. cap.* 5. *et* 6. Secundo, quia prædicatur de multis sensibilibus , verbi gratia, de colore, sono, etc. Sensibile commune hoc sensu, est objectum adæquatum sensus communis, neque habet aliud nomen sic tangibile, ut comprehendit omnes qualitates tangibiles, est objectum tactus, neque habet aliud nomen. 12.

Sensibile commune dupliciter sumitur

Dices, hoc nihil aliud est quam cognoscere omnia sensibilia propria externorum sensuum ; ergo non habet unum objectum, ac per consequens non est una potentia. Respondetur, sicut visus cognoscit multos colores sub ratione una sui objecti, quod est coloratum lucidum, ita sensus communis cognoscit omnia sensibilia aliorum sensuum sub una ratione sui objecti , quod quia nomine caret, vocamus sensibile commune. Unde non dicimus sensibile commune esse objectum sensus communis, ut abstrahit ab his et illis sensibilibus, quasi in ista non tenderet, sicut universale pro hoc statu, ut abstrahit a singularibus, est objectum intellectus, sed omnia ista particularia sensibilia sentiuntur a sensu communi secundum proprias suas rationes, et habent unam rationem immutandi in qua conveniunt, et per quam specificant potentiam, sicut plures colores convenientes in unica simili ratione specificant visum.

Sensibile commune ut abstrahit a particularibus, non est objectum sensus communis.

Contra, non habent ista unam rationem, in qua conveniunt, nisi per intellectum, alioquin daretur universale a parte rei ; sed sensus communis habet unum objectum reale ; ergo non sumitur ab unitate 13.

in qua conveniunt sensibilia propria, quia est rationis. Respondetur, ista habere unam rationem a parte rei indifferentem, seu communem negative in qua conveniunt, et quia nomen non habet impositum, vocamus sensibile commune. Sic visus habet unam rationem communem omni visibili a parte rei, quæ est lucidi colorati. Ita Scotus 2. *d*. 3. *q*. 1.

Ratio objecti sensus communis.

An autem præter sensibilia propria, sensus communis sentiat aliorum sensuum functiones; et si sic, an per species proprias, vel per modificationem specierum ipsorum sensibilium propriorum, dictum est supra, *q*. 6. *annot*. 3. An etiam ex speciebus sensatis, ipse eliciat speciem insensatam, id est, quæ in nullo fuit sensu externo, dixi *quæst. præcedenti, annot*. 2. quod verisimilius visum est.

An imaginatio facit casum.

Hîc peti potest, an sensus communis, seu imaginatio facit casum? Ad quod respondetur affirmative. Ita Scotus. 4. *dist*. 44. *quæst*. 3, D. Thomas *contra Gent. cap*. 99. Ratio est, quia ex vehementi imaginatione fit magna commotio humorum, et spirituum vitalium, et excitatur sæpe excessivus calor et generantur morbi, et quandoque sequitur mors ex nimio dolore, ex falsa imaginatione orto.

CONCLUSIO IV

In omni animali est sensus communis, et probabilius dari memoriam in brutis

14\. Petes secundo, an sensus communis sit omni animali? Respondetur affirmative; quia omne animal fugit nocivum, et prosequitur utile, quod supponit operationem sensus communis, quia istæ rationes ab externis sensibus non cognoscuntur. Sed non omnia animantia æque perfecte habent istum sensum, quia multa carent multis actibus ejus, ideo Aristoteles 3. *de An. c*. 3. negat apibus et formicis memoriam, et aliis negat phantasiam, hoc est, sensum communem secundum quasdam ejus operationes.

Memoriam an habent apes.

Memoriam an habent bruta.

De memoria, an detur in brutis, vel in parte sensitiva hominis, controvertitur; et ex variis actibus brutorum, quales sunt providentia, vindicatio, beneficatio, conservatio speciei et disciplinatio, videtur efficaciter colligi in eis esse memoriam; idque probabile est, et tenet D. Thomas 1. *Met. lect*. 2. Suar. 3. *de Anim. cap*. 31. Scot. 4. *dist*. 45. *q*.3. non negat hanc partem, ut Suarez ei imponit, sed problematicus est. Si teneatur pars negativa, salvat omnes illos actus, sine memoria; quia haberi possunt per species rerum delectabilium, vel tristabilium in phantasia existentes. Unde formica hoc anno genita, etsi experta non sit hyemalem penuriam, non minus facit providentiam pro hyeme futura, quam aliæ, quæ præcedenti hyeme vixerunt; non est ergo necesse ponere in his memoriam, quia non cognoscunt præteritum qua tale. Si tamen ponas, Scotus non vetat, imo dicit, quod melius salvantur illi actus, ponendo eam. Vide ipsum ibi, pro fusiori hujus rei notitia, ubi varia Philosophi loca, tam pro memoria intellectiva quam sensitiva expendit.

Providentia an arguit in formica memoriam

15\. *Sensus communis læditur læsis, non externis*

Peti potest tertio, an lædi contingat sensum communem, illæsis externis sensibus? Respondetur affirmative, id testante experientia in phreneticis, et dementibus, in quibus sæpe omnes externi sensus vigent sani. Ratio hujus est, ut habet hîc Doctor, ad primum, quia sensus communis habet propriam dispositionem, seu complexionem distinctam ab aliis, et sic potest in hoc lædi, aliis non læsis sicut unus externus sensus; eadem ratione læditur, salvis reliquis.

Circa rationem, qua Doctor probat sensibile proprium, non esse objectum sensus communis, quia scilicet si sit excellens corrumpit sensum, ut habet Aristoteles 2. *de Anim. et lib*. 3. explicandum est, quomodo hoc contingat; quia si immutatio est tantum intentionalis, non erit corruptiva sed potius perfectiva potentiæ. Respondetur, actionem illam intentionalem sensibilis excellentis, communiter secum habere actionem aliam physicam læsivam or-

Text. 125.
Text. 145.

Quando et quomodo excellens sensibile corrumpit sensum.

gani ; in tactu et gustu miscetur actio primarum qualitatum ; in olfactu exhalatio calida; in auditu vehemens aeris percussio qua pulsatur organum ; in visu emissio vaporis nocivi. Si autem nulla talis naturalis actio comitaretur intentionalem, non corrumperetur sensus. Posset tamen sequi dolor, quia hic intentionalem tantum actionem sequitur. Unde post judicium, ignis tantum intentionaliter aget in corpora damnatorum, qui tamen magnum causabit dolorem , sed non corrumpet sensum, de quo Scotus 4. *d.* 44. *q.* 3.

16 Circa rationem ad oppositum de objecto sensus, scilicet quod sensus non decipitur circa proprium objectum, etsi Philosophus id habeat 2. *de An. cap.* 7. magna occurrit difficultas. Primo, quia ipse Scotus. 1. *d.* 3. *q.* 4. *num.* 11. docet intellectum corrigere sensum errantem, verbi gratia, visum judicantem baculum, cujus una pars est in aere, et altera in aqua, esse fractum , et rem remotius distantem esse minorem quam est. Secundo, ictericis, alba apparent pallida, ratione indispositionis organi. Item ratione medii, Sol matutinus apparet rubeus, ob interjectos vapores ; et ratione intervalli, turres quadratæ eminus videntur rotundæ ; et ratione objecti, in speculis aliter collocatis vel factis, diversimode res videntur, nunc majores, nunc minores, nunc hujus, nunc illius figuræ. Ex quibus videtur falsum esse sensum non falli circa proprium sensibile.

In hac re Academici tenuerunt nihil certum esse in sensibus. Contra quos disputat Tertullianus *lib. de Anima, cap. de* 5. *sensibus*, et Cicero *in qq. Academicis.* Epicurei autem e contra sensus nunquam errare volunt : contra quos idem Cicero, et August. 8. *Civit. cap.* 7.

17 Pro resolutione, nota, in sensu non posse esse proprie errorem, quia non est capax judicii ; errare tamen dicitur quatenus per ipsius notitiam intellectus in erroneum judicium induci posset. Secundo nota, sensibile aliud esse per se, sive sit commune, sive proprium ; aliud per accidens , cujusmodi est substantia respectu visus. Certum est autem quoad hujusmodi sensibilia per accidens, quia per se non movent sensus, facile committi errorem : nam si lupus pelle ovis tegeretur, ovis putaretur. De sensibili ergo per se potest esse quæstio. Nota tertio, non posse falli sensum circa suum sensibile in communi ; visus, verbi gratia, non potest falli, judicans hoc esse coloratum, et sic de aliis. Ratio est, quia potentia non excurrit extra limites objecti adæquati. De peculiaribus ergo rationibus, sub objecto adæquato contentis, est quæstio , et hoc tam de sensibili communi quam de proprio.

Sensus non potest falli circa objectum in communi.

CONCLUSIO V

Potest falli sensus in particulari tam circa sensibile proprium quam commune, si adsit impedimentum, vel desint requisita

Dicendum est tam circa sensibilia propria, quam communia in particulari, sensum posse falli. Patet ex adductis ; contingit enim speciem aliter repræsentare rem quam est, ex indispositione organi, medii, vel distantia objecti: si tamen impedimenta tollantur et adsint requisita, nullus erit in sensu error, et hoc tantum voluit Aristoteles. Et ratio est, quia agens naturale recte agit si nullum ponatur impedimentum, et adsint necessaria. Advertendum tamen facilius decipi sensum circa sensibile commune quam circa proprium : unde visus a longe videt albedinem , sed decipitur circa ejus quantitatem. Ratio est, quia sensibile proprium virtute propria immutat sensum , sed commune non, nisi per connexionem ad proprium. Præterea, forte non habet commune propriam speciem, sicut habet sensibile proprium , de quo supra *q.* 6. *annot.* 3. Juxta hoc intelligi debet Aristoteles 3. *de Anima, text.* 161. dum ait circa sensibilia propria errorem non contingere, aut paucissimum. 18

Quando contingit sensum falli circa sua objecta :

Objicies primo, si sensus errat, nulla erit certitudo in scientia quæ dependet a

Visus putat baculum cujus pars est in aqua, fractum: et quomodo corrigitur ab intellectu?

sensibus. Respondetur, ut plurimum non errant sensus, et quando errant, corriguntur ab intellectu. Sic (inquit Scotus 1. *d.* 3. *q.* 4. *num.* 11.) intellectus corrigit visum putantem baculum, cujus pars est in aqua, esse fractum per hanc propositionem in ipso quiescentem, independenter a sensibus; *nullum durius frangitur ad tactum mollis sibi cedentis*. Ex quo necessario sequitur baculum in aqua non frangi.

19. Objicies secundo, species talis est, quale objectum, quia est ejus similitudo naturalis, et sensatio correspondet speciei, et hæc commensuratur rei cognitæ, quia species unius non repræsentat aliud; ergo nullus potest esse in sensu error. Respondetur, quia species dependet a concursu potentiæ et etiam a medio, taliter et aliter rem repræsentat ex impedimentis potentiæ, et medii : verbi gratia, species baculi, cujus pars est in aqua, et pars in aere, repræsentat baculum curvæ, vel fractæ figuræ : error ergo contingit, quando objectum repræsentatur cum aliqua qualitate, vel circumstantia quam non habet, ut cum febricitans cibum dulcem putat amarum, ratione biliosi, et amari humoris, quo gustus est infectus.

Quomodo sensus in errorem ducitur?

An oculus videat colores apparentes?

Objicies tertio, visus videt colores apparentes in iride, et in collo columbæ, et in pariete per reflexionem lucis ex vitro rubeo, vel vinum rubeum continente; ergo falsum est quod dicebatur, sensum non falli circa rationem sui objecti in communi, quia color apparens color, non est, sed apparet, ut habet Aristoteles *de Sensu, et Sensibili, cap.* 3. *et* 3. *Meteor. cap.* 4. ubi distinguit inter veros et apparentes colores. Respondet Divus Thomas 3. *Meteor. cap.* 4. colores in iride et nubibus, esse veros. Sed id difficile creditu est, quia color verus est qualitas permanens, resultans ex primarum qualitatum permixtione, ut habetur ex Aristotele *lib. de Coloribus*; de quo quidquid sit in aliis duobus exemplis, cum in re posita nulla fiat variatio, sed ex diverso situ varii videntur colores in collo columbæ : et similiter in pariete ex varii coloris vitris Soli oppositis, manifestum est ibi non esse veros colores, quia non est assignare causam mixtionis primarum qualitatum, unde generantur.

Suarez 3. *de Anima, cap.* 13. respondet colores apparentes videri a visu. Contra, quia gustus non gustat saporem apparentem, nec auditus sonum apparentem, et sic de aliis sensibus; ergo nec visus videre potest nisi verum colorem, si hoc est ejus objectum. 20.

Respondetur, quoad illos colores iridis, forte esse veros, etsi id minus verisimile sit; sed in aliis illis exemplis et similibus, colores illi apparentes sunt ipsum lumen, ut tenet Scotus 2. *dist.* 13. et post eum insinuant Conimb. 2. *de Anima, c.* 7. *q.* 3. *art.* 1. Si tamen ea varia oppositione verorum colorum ad aliquod corpus terminatum oriantur, ut in exemplo de pariete, qui apparet rubeus ex vitro rubeo opposito radiis Solis illud permeantibus, simul cum lumine, ibi est species coloris veri (ut tenet Scotus *ibid. num.* 5.) qui videtur, et lumen non est aliud secundum ipsum ibi, quam species ipsius lucis. Quod probat, quia si tantum esset sensibile et non ratio videndi, positum super visum impediret visionem, de quo dictum est *quæst.* 3. et lumen secundum Philosophum *de Sensu et Sensibili*, paulo post principium, et Commentatorem, debet esse in oculo, ut recipiat species colorum.

Colores apparentes sunt lumen.

Multa objici possunt contra hoc, sed ibi fere apud Doctorem virtualiter expedita reperies. Vide etiam Philip. Fabr. *Theorem.* 66. qui citat Zabarellam, et Picolomineum pro eadem Scoti opinione, a qua non videtur dissentire Cajetanus 1. *part. quæst.* 67. *art.* 3. ubi concedit lumen esse intentionale, et reale eminenter, vel virtualiter, et sic conciliat in hoc Divum Thomam et Scotum, qui tamen inconciliabiles sunt; quia Divus Thomas *ibi, et* 2. *de Anima, text.* 70. non distinguit lumen a luce : Scotus autem lucem esse sensibile tantum, et lumen esse speciem ejus, atque etiam sensibilem qualitatem.

Lumen species lucis.

QUÆSTIO XI

Utrum corpora cœlestia possint agere in intellectum nostrum, vel voluntatem ?

Leo Papa *epist.* 91. *c.* 11. *et seqq.* Aug. 13. *de Trinit. cap.* 4. Basil. *homil.* 6. *in Hexamer.* Dionys. *cap.* 4. *de Divin. nom.* Concil. Bracar. 1. *can.* 9 *et* 10. Theodor. *lib.* 6. *adversus Græcos* D. Thom. 1. *p. q.* 115. *art.* 4. et 1. 2. *q.* 9. *art.* 5. Conimb. 2. *de Cœlo, cap.* 3. *quæst.* 2. 3. et 4. Aversa *tomo* 2. *Philosoph. quæst.* 35. *sectione* 10.

1. VIDETUR quod sic : Astrologi dicunt multa vera de agibilibus ab homine quæ dependent ex intellectu et voluntate ; hoc autem non esset nisi possent agere in intellectum et voluntatem ; ergo, etc.

Præterea, corpora cœlestia possunt movere phantasmata nostra, ipsa autem possunt movere intellectum sicut sensibilia sensum, secundum Philosophum ; ergo a primo ad ultimum saltem mediate possunt corpora cœlestia movere intellectum nostrum.

Præterea, de voluntate hoc probatur sic : si non possent movere voluntatem, hoc esset specialiter propter libertatem, quæ tolleretur in tali motu , sed non propter hoc tolleretur ; ergo, etc. Probatio minoris : quando duo actus sunt ejusdem rationis, si unus est liber et alius non, quia liberum et non liberum specie differunt : sed si actus voluntatis esset a corpore cœlesti movente voluntatem, esset ejusdem rationis et speciei cum illo qui est tantum a voluntate , quia actus ejusdem potentiæ immediate est respectu ejusdem objecti : et hæc duo immediate concurrunt ad unitatem specificam actuum sed certum est, quod actus voluntatis tantum est liber ; ergo et actus voluntatis motæ a corpore cœlesti esset liber.

Præterea, idem est dilectio et delectatio , sed delectatio est a corpore cœlesti ; ergo et dilectio, quæ est actus voluntatis. Probatio majoris, quia uterque actus est ejusdem potentiæ et respectu ejusdem objecti, scilicet boni ut convenientis. Præterea, illi actus sunt iidem, qui immediate ab eadem causa causantur : sed isti sunt hujusmodi, quia causantur ab apprehensione boni convenientis in quolibet ; ergo, etc. 2.

Oppositum vult Philosophus. Dicendum, quod si sola phantasia moveret intellectum et voluntatem per consequens, ita quod intellectus, et voluntas essent puræ potentiæ passivæ, ut movent seipsas ad actus suos , sequeretur quod corpora cœlestia possent illas potentias directione movere. Probatio : omne corpus corruptibile movet de necessitate in virtute corporis incorruptibilis, quod est superius ; et licet posset esse motus corporis inferioris sine superiori, non tamen diuturnus, secundum omnes : sed organum phantasiæ est corpus corruptibile, et phantasia potentia organica ; ergo si ipsa movet intellectum, ut intelligat seipsum, et intellectus sic motus movet voluntatem, sequitur quod directe corpus cœleste possit utrumque movere, licet mediante phantasia , et sic sequitur quod mala phantasia de necessitate causabit malam voluntatem. 2. de Anima, c. ult vel lib. 3. c. 3.

Sed dices, quod in potestate voluntatis est causare bonam, vel malam phantasiam, et per consequens licet phantasia sic formata moveat voluntatem ad bonum et ad malum, tamen totum erit voluntarium ratione primæ voluntatis phantasiam formantis. Contra istum circuitum, circa quem impii ambulant, arguitur sic : Quod movet motum ab aliquo tantummodo, movet de necessitate, sed si movetur de necessitate, volun- 3.

tas movet phantasiam ad phantasiandum bonum vel malum. quæ movetur tantum ab intellectu, vel phantasmate movente de necessitate, cum non sit liberum, (non enim est in potestate nostra quin visis tangamur, secundum Augustinum) ideo voluntas movebit phantasiam de necessitate ad phantansiandum bonum, vel malum.

RESOLUTIO

Corpora cœlestia non agere directe, vel indirecte in intellectum vel voluntatem ; agunt tamen mediate in eos per immutationem organorum sensuum, et phantasiæ, nunquam tamen necessitant voluntatem. Vide Doctorem 2. dist. 14. quæst 3. num. 6.

4. *Corpora cœlestia non agunt in intellectum, vel voluntatem.*

(a) Dicendum igitur ad quæstionem, quod corpora cœlestia non possunt directe movere intellectum nostrum, neque voluntatem, quia pure corporale non potest directe agere in spirituale, eo quod agens est nobilius patiente ; intellectus autem, et voluntas sunt pure spirituales, ideo corpora cœlestia non possunt directe in eas agere.

Præterea, secundum prædicta potest probari propositum, quia corpora cœlestia non possunt immediate agere in animam nostram, cum sint ei improportionata, sed mediante phantasmate tantum, quod est objectum repræsentativum tantum, sed phantasia nostra non potest sufficienter movere intellectum nostrum neque voluntatem, quia præsente phantasmate, adhuc oportet objectum intellectus ibi assistens abstrahere antequam intelligat, quod fit per conversionem primam intellectus ad phantasmata, quæ conversio (b), imperatur a voluntate, et elicitur ab intellectu agente : præsente etiam objecto intellectui, et ipso præsentato voluntati, potest illud velle, vel nolle propter suam libertatem ; igitur corpora cœlestia non possunt sufficienter, et directe agere in intellectum et voluntatem.

Ad primum.

Ad primum in oppositum, dicendum quod Astrologi ut in pluribus, verum dicunt ; et hoc ideo accidit, quia homines ut in pluribus, sequuntur suas phantasias, in quas possunt directe agere corpora cœlestia, tamen hoc non est necessarium, modo homines virtuosi sequentes judicium rationis reprimant hujusmodi passiones. Unde dicit Ptolemæus in Almagesto, quod *sapiens dominabitur astris*, id est, dispositioni causatæ a corporibus cœlestibus, et hoc per libertatem arbitrii, et rectum judicium rationis passiones refrænantis.

Sapiens dominabitur astris exponitur.

5. *Ad secundum Quomodo phantasma movet intellectum.*

Ad secundum, dicendum quod phantasia non proprie movet neque intellectum, neque aliquid in ipso imprimit, sed tantum portat, aut repræsentat sibi objectum, quo præsente, intellectus ex virtute sua activa elicit suum actum, sicut præsente sensibili, sensus actum elicit sentiendi, et in hoc est convenientia, non quia phantasmata sint objectum intellectus, sicut sensibilia sensus, quæ imprimunt, secundum aliquos, speciem sensibilem in sensu ; tamen requiritur phantasma ad intelligendum objectum, quia sicut quidditas absoluta, vel universale, quod est directum objectum intellectus, non habet esse existens, nisi in singulari, ut homo in Socrate, ita non potest repræsentari intellectui secundum speciem intelligibilem pro statu viæ, nisi in præsentatione similitudinis ipsius singularis, quod fit in phantasmate.

Phantasmata ad intellectum sicut sensibilia ad sensum exponitur.

6. *Ad tertium.*

(c) Ad aliud, dicendum concedendo, quod si voluntas moveretur a corpore cœlesti, sicut posset moveri a Spiritu sancto, quod actus ejus esset ejusdem

rationis cum actu tantum a voluntate elicito, quia quod potest causa prima mediante secunda, illud vel ejusdem rationis potest sine secunda : et ideo si voluntas potest elicere actum volendi, cum sit causa secunda, actum ejusdem rationis potest elicere Spiritus sanctus, vel cum Spiritu sancto, qui est causa prima ; sed corpus cœleste non habet causalitatem superiorem eliciendi actum ejusdem rationis cum ipsa, nam si corpus cœleste haberet causalitatem super illam, eliceret actum ejusdem rationis cum ipsa , et ideo dicendum est ad majorem, quando dicitur, quod si unus actus est liber, et actus ejusdem rationis est liber, quod verum est, si unus esset liber per essentiam, et alius ejusdem rationis, quia liberum per essentiam, et non liberum specie differunt ; et isto modo voluntas, quæ est libera per essentiam, specie differt ab aliis potentiis quæ non sunt liberæ per essentiam, sed liberæ per participationem : liberum autem per participationem non differt specie a non libero sicut; actus videndi, qui est imperatus a voluntate est liber per participationem, non tamen differt specie ab actu videndi non imperato, sed necessitato. Aliquando enim accidit videre de necessitate, sicut quando apertis oculis præsentatur objectum ; modo ita est quod actus a voluntate elicitus non est liber per essentiam, sed tantum potentia volitiva, et ideo staret quod aliquis actus volendi causatus immediate a corpore cœlesti, ut a causa necessaria, esset ejusdem rationis cum velle elicito immediate a voluntate, quia neutrum illorum est liberum per essentiam. Hoc diceretur ad vim argumenti, licet in illo casu aliter esset dicendum secundum aliquos.

Actus liber et non liber an differunt specie?

7\. *Ad quartum.* Ad aliud, dicendum quod dilectio et delectatio sunt actus diversi. Ad probationem, dicendum quod identitas objecti non sufficit ad identitatem actus ; quia intelligere, et velle sunt respectu ejusdem objecti formalis, scilicet entis in actu in quantum hujusmodi ; sed diversitas objecti bene sufficit ad diversitatem actus. Sed dices ultra, quod sunt actus ejusdem potentiæ cum identitate objecti. Dicendum, quod hoc est diversimode, quia dilectio est in voluntate, et a voluntate ; delectatio (d) autem est in voluntate, sed non a voluntate, sed potius ab objecto . Probatio, quia eorum contraria, quæ sunt odium et tristitia, non sunt idem, nec sunt ambo a voluntate causata, sed alterum tantum, scilicet odium : quare voluntas complacet sibi in actu proprio ab ipsa libere causato tanquam convenienti, non autem sibi complacet in tristitia ; imo est volitioni contraria. Quare quilibet invite tristatur, complacet autem sibi in odio ; ergo tristitia tantum causatur ab objecto, non a voluntate, quia tunc esset immediate in potestate voluntatis, et per consequens nec delectatio ; sed objectum conveniens cum perceptione, cum sit præsens causat delectationem, et objectum contrario modo dispositum causat tristitiam.

Identitas objecti non sufficit ad identitatem actuum.

Dilectio et delectatio non sunt idem.

Tristitia a quo causatur ?

Ad aliud, dicendum quod delectatio non immediate causatur ab apprehensione convenientis, sed mediante actu dilectionis conjungente potentiam objecto sibi convenienti , quæ conjunctio est prior ordine naturæ ipsa delectatione , licet non tempore : eodem enim modo quo voluntas conjungitur objecto suo præsenti per actum dilectionis vel fruitionis, fit quædam dulcedo in potentia volitiva, et hæc est delectatio.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Cœli non agunt immediate in intellectum vel voluntatem, sed mediate et remote sic, libertate voluntatis servata

8. (a) *Dicendum igitur ad quæstionem*, etc. Ratio conclusionis sumpta est ex Philosopho, qui fuse probat contra antiquos 2. *de Anima, cap. Ultimo*, vel secundum aliam distributionem *lib.* 3. *cap.* 3. intellectum esse spiritualem, et non corporeum ; constat autem, quod corpora non possunt directe in spiritualia, quia hæc non sunt capacia accidentium corporeorum, nec illa producere possunt spiritualia accidentia. Addidi, quod nec indirecte, sed intellige immediate vel proxime, quia remote, vel mediate agunt cœli in has potentias spirituales, quatenus immutant organa sensuum ad gradum eis convenientem, vel disconvenientem qua immutatione redditur intellectus facilior, vel difficilior ad suas operationes, et consequenter voluntas: constat enim, ex deordinatione sensus, deordinari intellectum, ut videre est in lunaticis et phreneticis, in quibus est imaginatio confusa ; et hoc sensu intelligitur id Philosophi 1. *de Anima, text. 66. Corrumpitur intellectus quodam interius corrupto.* Deordinatur etiam voluntas, quia difficulter dissentit ab appetitu sensitivo deordinate tendente in aliquod objectum, qui ex immutatione cœlestium corporum, ita inclinari potest. Unde Astrologi judicare possunt de moribus hominum, ut quod sunt luxuriosi, crudeles, ex constellationibus nativitatis, aliisque influentiis ; non quod necessario aliquem actum malum, vel bonum eliciant, sed quod sic, vel sic sunt inclinati. Potest tamen voluntas sua libertate contra pravas inclinationes, dictamen rectæ rationis sequi, ad quod multum facilitatur exercitio virtutum, quo acquirit habitus temperativos passionum, et sic libertas minime tollitur per influentiam cœlorum. Ita Doctor 2. *distinct.* 14. *quæst.* 3. Divus Thomas 1. *part. quæst.* 113. *art.* 4. *et communis. de quo* Augustinus 13. *Trinit. cap.* 4. Basilius *homil.* 6. *in Hexamer.* Dionysius *cap.* 4. *de div. Nom.* Vide Conimb. 2. *de Cœlo, cap.* 3. *quæst.* 2. 3. 4. Quod vero voluntas actibus imperatis producat virtutes morales in concupiscibili, et irascibili, docet fuse Doctor 3. *distinct.* 33. ubi contra Divum Thomam ostendit etiam virtutes morales ejus actibus elicitis in ipsamet produci.

Quo modo cœli agunt in voluntatem, et intellectum.

Corrumpitur intellectus quodam interiori corrupto; exponitur.

Quomodo Astrologi judicant de hominum moribus.

CONCLUSIO II

Conversio intellectus ad hæc objecta præ aliis, est imperative a voluntate.

(b) *Quæ conversio imperatur a voluntate.* etc. Difficile est, quod hîc ait primam conversionem intellectus ad phantasmata imperari a voluntate. Pro quo nota primo, id quod ex Philosopho 3. *de Anima, text.* 2. *et* 29. habetur, nempe quod *speculamur in phantasmatibus*, et quod *phantasmata se habent ad intellectum, sicut intelligibilia ad sensum*, ita debere intelligi (ut explicat Doctor 1. *distinct.* 3. *quæst.* 6. *n.* 10.) quod quando intelligimus universale, phantasiamur ejus singulare, non quod phantasma, vel phantasiatio concurrat ad actum intellectus, ut habet Scotus 4. *dist.*45. *quæst.* 1 *ad* 3. *pro opin.* (quidquid sit an phantasma concurrat ad speciem intelligibilem *de quo quæst.* 17.) sed propter connexionem potentiarum, una pro hoc statu debet præcedere, sive hoc sit ex natura potentiarum, sive ex peccato ; et secundum putat ipse ex Augustino verius 2. *distinct.* *3. quæst. 3. num 24. et 2. distinct. 3. quæst. 8. ad 1. princ. et dist. 11. quæst. 1. ad 2.* 9.

Speculari in phantasmate quid sit?

Nota secundo ex Scoto 1. *dist. 3. quæst. 2. num. 24.* et alias sæpe, ideo intellectum hoc prius quam illud cognoscere, quia phantasma hujus fortius movet ; neque hoc est, vel esse potest a voluntate, cum tunc non habeat intellectus actum intelligendi, et nihil possit esse volitum, nisi præcognitum. Idem habet 2. *d.* 12. *q.* 4.

Quare hoc prius quam illud cognoscitur?

et communis sententia est cum Philosopho primam cogitationem non esse in manu nostra, quia, ut ait Augustinus *3. de Lib. arbitr. impossibile est quin visis tangamur.* Falsum ergo videtur, quod hîc tenet Doctor, primam conversionem ad phantasmata, imperari a voluntate, quia voluntas nihil imperat, nisi sibi propositum ab intellectu, cujusmodi nequit esse prima conversio ad phantasmata, seu prima cogitatio.

10. Sed neque sibi, neque veritati contradicit Scotus. Pro quo notandum est, quod duplex est conversio ad phantasmata ; una quæ est absolute prima cognitio, nulla facta comparatione ad alia, et hæc (ut dixi, ex Philosopho, Augustino, et Scoto, (nullo modo imperatur a voluntate), ratione jam assignata. Alia est conversio seu cognitio, qua potius hoc quam illud attenditur ab intellectu : et prima hujusmodi conversio subest voluntati, quia potest intellectum convertere ad unum objectum, et divertere ab alio : et secundum hoc, intelligitur id *2. de Anima, text. 60. et lib. 3. cap. 18. intelligimus dum volumus*, et quod ait Augustinus *11. Trinit. 3. et lib. 13. cap. 27.* quod *voluntas copulat parentem cum prole.* Exemplo declarari potest : prædestinatio Sanctorum ad gloriam secundum unam opinionem, est propter Christum, sed electio horum præ illis, non ; de quo Suarez *1. p. tract. lib. 2. cap. 24.* e converso hîc. Prima conversio intellectus non est a voluntate. Secunda sic, scilicet conversio ad hoc, præ aliis.

Quomodo voluntas copulat parentem cum prole.

11. Sed fateor difficile valde esse, quomodo voluntas possit intellectum ad hoc, vel illud objectum convertere. Et ratio jam est tacta, quia nil potest velle quin præcognitum sit. Scotus *2. distinct. 42. quæst. 4.* quinque modos dicendi recitat, et breviter sed efficaciter refutat. Pro responsione advertendum est, intellectum posse habere unam intellectionem perfectam, et plures imperfectas : constat enim, quod visus in cono pyramidis videt aliquid perfecte et distincte, alia adjacentia confuse et indistincte, de quo Scotus *1. dist. 3. quæst. 6. ad 3. et 4. distin t. 49. quæst. 10. ad 2. in opposit.* Tunc ergo voluntas convertit intellectum, quando ex pluribus aliquo modo, vel imperfecte intellectis, ipsa sibi complacet in aliquo tunc enim ex potentiarum sympathia intenditur cognitio circa id quod est a voluntate volitum, et in quo ipsa sibi complacet, et sic voluntas convertit intellectum ad illud et remittitur, vel omnino evanescit cognitio circa aliud, quod est a voluntate nolitum, vel in quo non sibi complacet , et sic voluntas avertit intellectum ab illo , et exemplum hujus apparet in oculo, quando figitur in aliquo ex pluribus visis, in quo appetitus sibi complacet. Hic modus in re tam difficili et obscura cæteris præferendus videtur, eo vel maxime, quod alii modi, non assignant aliquod cognitum, ad quod, vel a quo conversio fiat.

Quomodo voluntas divertit intellectum.

Dices : Doctor hîc loqui videtur de conversione ad phantasmata respectu speciei intelligibilis , et hanc imperari a voluntate, quia imperatum, id est, conversionem dicit fieri ab intellectu agente ; ergo nostra glossa non satisfacit, quia loquitur non de speciei intelligibilis productione, sed de cognitione objecti per eam. Respondetur : jam ostendi ex ipso Doctore conversionem ad phantasmata consistere in eo, quod phantasiemur in singulari, quod intelligimus in universali, quod non ad speciei intelligibilis productionem, sed ad cognitionem per eam producendam, spectat. Nec obstat, quod dicat conversionem illam fieri per intellectum agentem, quia qua talis, efficit etiam notitiam, et non solum speciem. Ait enim Philosophus *3. de Anima, text. 18.* quod *intellectus agens est, quo est omnia facere, et intellectus possibilis, quo est omnia fieri*, quod tractat Scotus *quæst. 1. prol. ad Physicorum*, et fuse probat *quodl.* 15. ubi tamem problematicus est an cognitio efficiatur ab intellectu agente, vel possibili : sed juxta eum hic, dicendum quod ab agente. 12.

Quod hîc ait Doctor, objecto voluntati 13

Deficit voluntas quandoque nullo posito errore in intellectu.

præsentato per intellectum, ipsam posse illud velle, vel non velle, quia non determinatur per intellectum, late tradit 2. *dist.* 25. contra Gofred. Henric. et alios. Tradit etiam 3. *dist.* 36. *a num.* 12. contra Divum Thomam, dari posse rectum dictamen prudentiæ in intellectu sine recta electione sequenti in voluntate, quia ipsa est domina potens semper velle, nolle, vel neutrum facere, non tamen potest nolle bonum, neque velle malum, ut habet Doctor 4. *dist.* 49. *quæst.* 10. *art.* 2. quamvis dubius manserit *1. dist. 1. quæst. 4. et 2. dist. 6. quæst.* 2. an voluntas posset velle malum.

Voluntas nequit velle malum.

Actus vitales a solo Deo possunt produci.

(c) Ad tertium, quod ait causam primam, posse producere actum volendi in nobis, etiam habet 1. *dist. 17. quæst. 3. §. ad 1. de secunda via,* fundatur in eo, quod velle, vel intelligere non est producere volitionem, vel intellectionem, alioquin Deus non haberet actus improductos, ut bene docet ipse *1. dist. 3. quæst. 7. num 37. et 4. dist. 12. quæst.* 3. *ad 5.* Sed est habere in se hujusmodi actus, quilicet actiones dicantur, sunt qualitates absolutæ, ut habet Scotus 12. *dist. 3. quæst.* 6. *num* 32. *et 4. dist 11. q.* 2. *ad* 2. *et fuse quodlib. 13.*

CONCLUSIO III

Delectatio dicitur passio, et efficitur ab objecto, sed media volitione, sicut tristitia media nolitione.

14 (d) *Delectatio est in voluntate, sed potius ab objecto.* Delectationem non esse operationem, sed quasi passionem, constanter tenet Doctor *1. dist.* 3. *quæst.* 3. *et* 3. *dist.* 15. *num.9. et* 4. *dist.49. quæst. 7.* Adverte tamen non esse passionem de genere Passionis, sed qualitatem, ut habet expresse Doctor *quodlibet.* 13. *art.* 3. *et* 3 *dist. 15. num. 9.* dicitur tamen passio, quia in præsentia convenientis objecti, non est in potestate passi ea carere : qua ratione operatio, quæ qualitas est absoluta, ut jam ex Scoto dixi, dicitur actio ob similitudinem cum actione. Circa hoc adverte ex Doctore *3. dist.* 15. *num 8.* quod activum, et passivum non sunt relativa, sed naturæ absolutæ, quodque res objectæ ex natura sua, sunt potentiis convenientes, vel disconvenientes, et potentiæ ex natura sua sunt ad eas inclinatæ, vel ab eis aversæ: nec est hîc quærenda ratio, nisi quia hoc est hoc, et illud est illud : posita autem approximatione per notitiam, si objectum est disconveniens, appetitus habet ejus nolitionem, quam statim sequitur tristitia : si conveniens, volitionem, et sequitur delectatio.

Delectatio dicitur passio, est tamen qualitas.

Quomodo causatur delectatio, et tristitia.

Adverte secundo, strictius utendo terminis, tristitiam, et gaudium pertinere ad voluntatem, sed delectationem et dolorem ad appetitum sensitivum, ut habet Scotus 3. *d.* 15. *n.* 12, sæpius tamen hæc confunduntur. 15.

His positis, difficile valde est, quod hîc ait Doctor, delectationem (idem est de dolore, gaudio, et tristitia) non esse a potentia, sed ab objecto. Verum ita tenendum est: Primo, quia posita nolitione disconvenientis objecti applicati, habetur aliquid a nolle distinctum, quod est tristitia. Secundo, Deus et beati habent multa nolle, minime tamen tristantur. Sed difficultas non parva est, an gaudium et tristitia (idem de delectatione et dolore) sint immediate ab objecto, vel ab ejus cognitione. Alii hoc, alii illud dicunt. Mihi videtur volitionem, et nolitionem quando adsunt, causare has passiones. Colligo ex Scoto primo, quia 4 *d.* 14 *q.* 2. ait proximam causam tristitiæ esse nolitionem : Secundo *in* 4. *d* 44. *q.* 2. *et* 1. *d.* 1. *quæst.* 3. explicat id Augustini *hoc est plenum gaudium frui Trinitate,* ut sit sensus causalis ; vult ergo fruitionem causare gaudium. Tertio, certum est, quando objectum est privativum, ut formale peccati, vel pœna damni, quod non potest causare entitatem positivam tristitiæ. Item, quando objectum est corporale, nequit efficere spirituale, ut causa totalis ex Scoto 2. *d.* 3. *quæst.* 11. *ad* 2. Confirmatur ex Doctore 4. *d.* 1. *quæst.* 5.

Differunt dolor et tristitia, delectatio et gaudium.

Delectatio, et dolor an immediate ab objecto causentur.

Objectum non causa immediate dolorem.

Sacramentum non causat gratiam Physice, quia ut corporale, non est ad id proportionatum; ergo idem hic. Confirmatur secundo, quia entia rationis, et impossibilia, et pura omissio possunt esse objecta delectationis et tristitiæ, quæ tamen nullum effectum realem causare possunt. Quarto, hic ad quartum docet Doctor, quod *objectum cum perceptione causat delectationem*, et ad quintum, *delectatio non immediate causatur ab apprehensione convenientis, sed mediante dilectione*, quibus locis expresse videtur asserere objectum non immediate causare delectationem, vel dolorem.

16 Dixi volitionem, vel nolitionem, quando adsunt, esse causam gaudii et tristitiæ, quia dubium est an ad has passiones requiratur objectum esse libere volitum, vel nolitum, de quo Scotus 3. *d.* 15, *num.* 15. Mihi videtur id requiri, neque Scotus ibi quidquam in contrarium asserit; si tamen teneatur objectum ut cognitum, immediate causare has passiones in appetitu sensitivo, vel naturali, oportet consequenter tenere notitiam convenientis, vel disconvenientis approximati, causare eas.

Actum intellectus concurrere ad actum voluntatis, non est improbabile.

Neque rejicit Scotus ut improbabilem illam sententiam, quæ tenet actum intellectus concurrere ad actus voluntatis 2. *d.* 25. *num.* 21. De quo quidquid sit, non est unde improbetur, quod possint concurrere ad dictas passiones, quæ non sunt actus eliciti ab appetitu, quando non inveniuntur aliæ causæ, quibus assignentur. Sed, ut dixi, puto verius has passiones non causari, nisi prævia nolitione disconvenientis, vel volitione convenientis, et tunc quodammodo causantur, sicut habitus per actus. Sed in hoc differunt, quod non maneant post actus, a quibus generantur, sicut manent habitus.

Cum Scoto in hac sententia conveniunt Occam 1. *d.* 1. *quæst.* 3. *art.* 3. *quæst.* 2. Gabr. *ibi art.* 2. Alphonsus a Toleto 4. *dist.* 1. *quæst.* 1. *art.* 2. et omnes Scotistæ, etsi a nemine hoc nostro modo explicatum viderim. Favet Aristoteles 10. *Ethic. cap.* 4. *et* 5. ubi ait delectationem non esse operationem, et sic eum intelligit Nemesius 4. *Phil. cap.* 12.

Sed communis Thomistarum tenet oppositum. Vasquez 1.2. *disp.* 14. *cap.* 2. unico hoc argumento, convincit suo judicio Scoti sententiam esse manifeste falsam. quia delectatio et tristitia, sunt meritoriæ, vel demeritoriæ: sed nulla passio est talis; ergo, etc. 17.

Ad mer[...] tum no[...] requiritu[...] libertas immedia[...]ta.

Sed hoc argumentum videtur valde futile, quia ad rationem meriti vel demeriti, non requiritur libertas immediata, quia hæc tantummodo convenit actibus elicitis voluntatis: et sic omnes actus intellectus, et aliarum potentiarum carerent merito et demerito, quod manifeste falsum est, et ut videtur contra Trident. *sess.* 6. *cap.* 10. *et can.* 24. *et* 32. ubi docet omnia opera bona esse meritoria gratiæ et gloriæ. Quod ait passiones non esse meritorias, falsum est, et absolute prolatum, non ædificat; Sancti enim, et Scripturæ clamant passionem Christi meruisse nostram redemptionem. Si dicas passionem non fuisse meritoriam, nisi quatenus acceptata fuit libere a voluntate, fateor; tamen supposita acceptatione voluntatis, ipsa in se meritoria est, alioquin, ut dixi, actus omnes boni a voluntate imperati nullius essent meriti, quod absurdum est, et ut videtur, contra Tridentinum supra.

Dicendum ergo, quod passiones, verbi gratia, disciplinatio passiva, humi cubatio, et similes, meritoriæ sunt, etsi non sint actus eliciti voluntatis, quia sufficit quod mediante actu voluntatis liberæ sint; imo pura omissio, quam dari probabilius est, meritoria esse potest, etsi actus non sit, quia sufficit a libertate voluntatis dependere; sufficit enim, quod *quis possit transgredi, et non sit transgressus, Eccles.* 15. Bene ergo stat delectationem meritoriam esse, licet non sit actus a voluntate elicitus, quia subest voluntatis imperio: nec requiritur, quod sit immediate liber, sed mediante voluntatis actu. Unde in universum omnes actus interni, et externi in arbitrio hominis positi possunt esse boni, 18.

Passione[s] sunt me[ri]toriæ, [vel] demerito[riæ, e]tsi actus n[on] sint.

vel mali, quia conformes, vel difformes legi et rectæ rationi. De quo Scotus 2. *d.* 42 *quæst.* 4. *num.* 16. *et latius quodl.* 18. ubi docet actus externos habere distinctam bonitatem, vel malitiam ab internis.

QUÆSTIO XII

Utrum potentiæ animæ, scilicet intellectiva et sensitiva, sint tantum passivæ

Aristot. 2. *de Anima, cap.* 2. 3. et 9. August. 9. *Trin. cap. ult. et* 11. *Trin. cap.* 2. D. Thom. 2. *de Anima, lect.* 6. *et* 1. *part. quæst.* 77. *art.* 3. *et* 79. *art.* 2. Cajet. *ibid. et* 3. *de Anima, c.* 2. Conimb. 3. *de An. c.* 13. *q.* 5. *art.* 3. Capreol. 4. *d.* 49. *q.* 4. Complutenses *disp.* 7. *de Anima, q.* 1. vide Doct. *in.* 1. *dist.* 3. *quæst.* 9. *num.* 20. Ferrar. 2. *cont. Gent. cap.* 6. Godefred. *quodl.* 6, *quæst.* 7. Jandun. *lib. de Anima, quæst.* 16 *et lib.* 3. *quæst.* 13. et 24. Venetus *in sum. de Anima, cap.* 3.

1 VIDETUR quod sic : *secundo de Anima*, dicitur quod *sentire est quoddam pati*, et idem *tertio* de *intelligere ;* ideo, etc.

Præterea, cum potentiæ reducantur ab aliquo extrinseco ad actum, illæ erunt passivæ tantum, nam si essent activæ cum hoc quod sunt passivæ, sequeretur quod sensus posset se sentire, et posset sentire sine objecto exteriori. Similiter intellectus intelligere, quia activum et passivum sine extrinseco sufficiunt ad actum eliciendum, hoc est falsum ; ergo, etc. Hanc rationem facit Philosophus contra Empedoclem 2. *de Anima.*

Præterea, si sic ; omnes operationes ejusdem potentiæ erunt ejusdem speciei, sicut omnes visiones, sed hoc est falsum : alia enim est visio albi, alia nigri, cum specie differant album et nigrum. Probatio consequentiæ ; quia manente eodem activo et passivo, manet eadem actio, vel idem effectus, ut dicitur 3. *Metaph.* Si autem eadem potentia est activa et passiva, manet idem principium activum sensationis ; igitur et eadem sensatio.

Præterea, cognitio fit per assimilationem, et conformitatem potentiæ cognitivæ ad objectum, sed vera assimilatio fit tantum per impressionem speciei, vel similitudinis objecti in potentia, quæ impressio est causata effective ab objecto et recepta in potentia ; igitur sunt tales potentiæ receptivæ.

In oppositum est Commentator 2. *de Anima, cap.* 2. dicens, quod sunt activæ et passivæ ; passivæ recipiendo impressionem ab objecto, activæ judicando.

SCHOLIUM

Sententia tenens intellectivam esse passivam, et speciem esse formale principium elicitivum actus, refutatur : de qua Doctor 1. d. 3. q. 7. a num. 5. vide annotationem 1.

(a) Ad istam quæstionem, dicunt quidam quod sunt tantum passivæ : diversimode tamen hoc ponitur a diversis. Quidam enim dicunt ipsas esse passivas respectu speciei impressæ ab objecto ; ista autem species informans potentiam cognoscitivam sibi subjectam, est principium elicitivum, sicut ratio eliciendi operationem cognoscendi ; ipsa autem potentia non est principium eliciendi actum istius cognitionis, sed totum compositum ex potentia, et specie principaliter in ratione speciei ; potentia autem non habet in actu hujus causando, nisi rationem principii passivi primo respectu speciei, et ex consequenti respectu cognitionis causatæ ; principaliter vero tanquam a principali et formali principio operandi a specie impressa ab objecto. Ponitur exemplum de igne, qui, secundum eos, non est principium activum calefaciendi, sed compositum ex igne

2. *Prima sententia*

et calore, in ratione tamen caloris, qui est principium calefaciendi active, sicut ratio formalis calefacientis, ignis autem ratio tantum materialis. Hanc autem positionem sic probant : Quando de potentia essentiali aliquid reducitur ad potentiam accidentalem per quod fit talis reductio, illud habet aliquem actum primum, qui est ratio eliciendi actum secundum : sed potentiæ prædictæ sunt in potentia essentiali ad actum cognoscendi ; igitur reducuntur ad potentiam accidentalem per speciem eis impressam ; igitur ista species est ratio eliciendi actum cognoscendi.

3. Præterea, indeterminatum ad plura non determinatur ad unum, nisi per aliquod sibi impressum determinans : potentiæ prædictæ sunt indeterminatæ, quantum est de se ad actus diversos ; igitur in eis est species impressa ipsas determinans ad agendum : tale autem sic determinatum ab alio est in potentia tantum passiva ; ergo, etc.

Refutatur. Contra istum modum arguitur sic : Actio magis debet attribui formali principio agenti quam materiali, secundum Commentatorem 8. *Metaph.* quia non attribuitur materiali, nisi propter formale ; si igitur species est formale principium eliciendi actum cognoscendi, et potentia materiale tantum, sequitur quod actus intelligendi, et sentiendi magis debent attribui speciei quam potentiæ, quod falsum est, quia species non sentit, nec intelligit sicut potentiæ. Præterea, sequitur quod cum species illæ per potentiam divinam possint esse sine subjecto, quod est ipsa potentia, etiam posset intelligere sine potentia intellectiva, et sentire sine sensu, quia quod potest per se esse, per se potest agere, hoc autem est falsum ; ergo, etc.

Potentia intendit actum. Præterea, ab eodem actus elicitur, et intenditur 3. *Ethic.* ab eodem generantur habitus et intenduntur : sed per solam potentiam intenditur actus cognoscendi, quia organo, specie, medio, et objecto, stantibus in eadem dispositione in uno actu cognoscendi sicut in alio, sola potentia intensius se ferente ad cognitionem objecti, et ab aliis intensionibus se retrahente, sequitur intensiorem esse actum cognoscendi ; igitur, etc.

Præterea, impossibile est illud per se ordinari ad operationem, tanquam ejus principium, quod se habet in potentia contradictionis ad principium principale, et formale illius operationis, sicut lignum, quia est in potentia contradictionis ad calorem, qui est formale principium calefaciendi effective, ideo non ordinatur per se ad calefacere ; sed potentia cognitiva est in potentia contradictionis ad speciem objecti cognoscibilis, potest enim istam habere, et quandoque non : si ergo sola species est principium formale eliciendi cognitionem, et potentia materiale tantum, ipsa per accidens, et non per se poterit dici cognoscere, scilicet per rationem speciei, quæ est sibi accidentalis, hoc autem est inconveniens ; ergo, etc. 4. *Intellectus est in potentia contradictionis ad species.*

SCHOLIUM

Sententia ponens intellectionem indistinctam esse a specie, atque causari ab objecto, quam tractat Doct. 1. d. 3. q. 7. n. 12. 15. et 20. vide annotationem secundam.

(b) Alii ponunt, quod sunt sicut passivæ, scilicet, non distinguendo speciem ab actu cognoscendi re, sed tantum ratione ; quia species est illud quod ab objecto imprimitur in potentia, et ut est in potentia, sed illud idem est actus cognoscendi, causatus ab objecto tantum effective : et quia potentia cognoscitiva est tantum receptiva speciei, ideo est 5. *Secunda sententia.*

receptiva actus cognoscendi non elicitiva. Probant sic propositum : quando aliquid est in ultima dispositione ad actum aliquem, præsente activo, illum recipit: potentiæ prædictæ sunt hujusmodi, respectu actus cognoscendi ; igitur præsente objecto activo, illæ recipiunt actum cognoscendi : sed ab objecto recipiunt speciem illius ; igitur species in potentia cognoscitiva non est aliud ab actu cognoscendi, et per consequens potentia non elicit actum, sicut nec speciem, sed tantum recipit.

Præterea, *secundo de Anima. text.* 138. sensus in actu, et sensatio in actu idem sunt, sicut sonatio et auditio : sed sonatio non est nisi generatio speciei, soni ; igitur auditio non est nisi receptio speciei. Sicut igitur respectu speciei est in potentia passiva tantum ; igitur respectu actus cognoscendi. Item Augustinus 5. *de Trinit.* dicit, quod forma impressa visui ab objecto, dicitur visio. Sed contra hcc specialiter descendendo, arguitur sic : quia species recepta in sensu, est ejusdem rationis cum ista quæ recipitur in medio, cum activum et passivum sint ejusdem rationis, scilicet objectum activum, et organum, et medium, quæ sunt passiva, ut patet 2. *de Anima, text.* 118. igitur sicut species est visio quando est in organo, ita quando est in medio, quia eadem causa manente, manet idem effectus : hoc autem est manifeste falsum, quia medium posset dici videns sicut visio ; ergo, etc.

6. *Oculi leporis, aperti dum dormit, quare non vident Dormiens an audit dum excitatur?*

Præterea, in organo cæci, vel vigilantis ad aliqua intense distracti, vel dormientis oculis apertis sicut leporis, imprimitur visibilis species, tamen nullum istorum videt ; ergo, etc. Item, dormiens non audit, tamen excitatur ad sonum, quod non fieret, nisi in ejus organo imprimeretur species soni igitur aliud est receptio speciei et auditio. Item, isti contradicunt sibi, ut videtur ; dicunt enim quod in patria Deus videbitur ab intellectu causato, non tamen per speciem ; igitur aliud est species a visione. Item, Deus potest actum imaginandi, et intelligendi sine speciebus objectorum causatis ab objectis in potentiis causare, ut patet in visionibus Prophetarum ; ergo, etc.

SCHOLIUM

Potentias animæ esse vere activas, et non tantum passivas. Vide Doctor. 1. d. quæst. 7. num. 20. et annotationem 3.

(c) Dicendum ergo, quod potentiæ animæ respectu suarum operationum sunt activæ, aliter nimis vilescerent, ut patebit. Probo autem primo, auctoritate Philosophi 3. *de Anima, cap.* 5. *text.* 19. probantis quod anima est principium effectivum, non solum vegetandi, sed etiam sentiendi, et idem est de actu intelligendi, licet ibi non exprimatur: et expresse dicitur 9. *Metaph.* quod sentire, et intelligere sunt actus manentes in agente : certum est autem quod manent in sentiente et intelligente, non autem in objecto extrinseco ; ergo objectum non est causa activa saltem totalis talium, sed potius homo sentiens, vel intelligens mediantibus suis potentiis. Item, dicit Commentator super 2. *de Anima*, quod dictæ potentiæ sunt patientes inquantum impressionem speciei recipiunt, et agentes inquantum de objectis judicant. Secundo, hoc patet rationibus sic : 7.

Agens inquantum hujusmodi, est nobilius patiente inquantum hujusmodi 3. *de Anima*, sed si objectum sensibile ratione formæ accidentalis est agens et potentia animæ, vel anima patiens cognitionem per eos ; igitur etiam forma

accidentalis quæcumque sensibilis est nobilior anima, quod est falsum. Præterea, operationes vitales sunt activæ a principio vitali intrinseco : sed omnes actus sentiendi, et intelligendi sunt operationes vitales ; ergo a principio intrinseco effective.

8. Præterea, si sentire est pati, sentiri est agere et intelligi : sed agere est nobilius, quam pati sibi oppositum ; ergo intelligi est nobilius quam intelligere, et per consequens inanimata, quæ non intelligunt, sed intelliguntur, sunt nobiliora homine qui intelligit. Præterea, nobilior differentia generis constituit speciem nobiliorem sicut rationale hominem, irrationale brutum ; sed potentia activa est nobilior differentia potentiæ quam passiva, ut patet 5. *et* 9. *Metaph*. sed vegetativa est potentia activa : si igitur sensitiva, et intellectiva sunt tantum passivæ, vegetativa erit nobilior eis, quod falsum est ; ergo, etc.

Passio alia perficiens, alia non. Sed quomodo possunt esse activæ cum hoc, quod sunt passivæ secundum Philosophum ? Dicendum, quod est una passio realis, quæ est objectio formæ a contrario, et passione tali non patiuntur hujusmodi potentiæ, ut patet 2. *de Anima*. Est alia passio, quæ est perfectio patientis, ut patet ibidem : sed ista subdividitur, quia quædam est perfectio prima sicut actus primus habilitans, et inclinans potentiam ad actum secundum. Alia est perfectio secunda, quæ est operatio, et secundum hoc est duplex modus ponendi potentias dictas esse passivas. Unus est, quod potentia recipit immediate actum secundum evocata, et determinata a specie objecti sibi præsentata in organo potentiæ sensitivæ ad sentiendum, vel in phantasmate ad intelligendum talia, cum specie in potentia nullatenus existente ; istum autem actum secundum elicit ipsa potentia, ex virtute sua, activa specie præsentata evocante ipsam potentiam, et determinante ad cognoscendum illud objectum, cujus est species, non tamen aliqualiter ipsam potentiam informante.

Sed videtur dubium, quare Philosophus vocat dictos actus magis *pati*, quam *agere*. Dicendum, quod hoc ideo est, quia denominant formaliter suas potentias quas informant, in quantum in eis recipiuntur, non autem ut ab eis eliciuntur ; non enim aliquid dicitur formaliter tale, quia illud efficiat, sicut Sol non dicitur calidus, licet calorem efficiat, sed quia talem formam recipit, ab illa forma denominatur ; quia igitur potentia sensitiva, vel intellectiva dicitur formaliter sentiens, vel intelligens, vel homo per eas, ut sic denominantur, de eis loquitur Philosophus, ideo Philosophus magis attribuit pati, vel recipere talibus potentiis quam agere. Item, quia magis notum est tales actus esse in potentiis subjective quam in potentiis effective, sicut de motu gravis, qui magis petit esse, inquantum est in gravi subjective, quam inquantum ab ipso causatus effective, sic enim res nominamus, sicut cognoscimus, ideo, etc. 9. *Actus tentiar quare cuntu passion*

Dicunt aliqui, quod licet ista significentur per modum agendi, tamen res significata est vera passio, sicut e converso, honorari et amari significantur per modum patiendi ; tamen honoratus, vel amatus nihil patitur ab amante, vel honorante, quia honor non est in honorato impressus, imo est in honorante secundum Philosophum.

Sed contra, prudentia est habitus directivus in agibilibus directionem rationis eliciens ; si autem ista intellectio causatur immediate ab objecto sic, requirerentur habitus prudentiæ, quod falsum est. Nec valet si dicas, quod habitus requiritur tantum, ut disponat potentiam 10.

ad recipiendum actum prudentiæ, quia habitus est, quo quis utitur, cum voluerit, uti est agere ; perficit etiam agentem, et opus ejus bonum reddit, non autem passionem tantum. Item, intellectus est summe dispositus ad recipiendum intellectionem , quia non habet contrarium. Item, actus intellectus præcedentes habitum prudentiæ, vel alium, sunt ejusdem rationis cum sequentibus: tamen præcedentes non præsupponunt istam dispositionem habitus in intellectu; igitur nec sequentes.

Objectio contra activitatem potentiæ.

Contra conclusionem in se potest sic argui : omne motivum necessarium alicujus passivi, est motivum omnium passivorum ejusdem rationis, quia omnis potentia habens aliquid commune pro objecto primo et adæquato, habet omnia inferiora pro per se objecto : potentia motiva habet pro objecto primo adæquato potentiam passivam ; igitur habet pro objecto per se quamlibet potentiam passivam ejusdem rationis : si igitur per se potentia sensitiva vel intellectiva est motiva suiipsius ad actum, cum sit ejusdem rationis cum potentia sensitiva, vel intellectiva alteriùs hominis, sequitur quod eadem ratione poterit movere sensitivam per intellectivam alterius.

11. At contra modum rationis sic : voluntas in quantum volens, est libera , sed dicitur formaliter volens per se inquantum passiva vel receptiva suæ volitionis; igitur inquantum passiva est libera ; quod est inconveniens , quia liberum inquantum hujusmodi, habet dominium sui actus, et non est subditum.

An intellectus potest producere actum in alio ?

Ad primum, dicendum, quod major est tantum vera de motivo, cujus motio transit in passum extrinsecum, non autem de illo, cujus operatio est manens intra ; non enim oportet, quod si movet se, quod possit movere aliud. Vel potest dici, quod licet potentia motiva in communi habeat pro primo objecto potentiam passivam in communi, non tamen sequitur, quod potentia motiva, quæ est hujus sensitiva habeat pro objecto nisi seipsam.

Ad aliud, dicendum quod volitio qua dicitur volens, est quædam qualitas spiritualis, libera tamen per participationem, vel quia in subjecto libero essentialiter, quod est voluntas ; vel quia a principio elicitivo libere, scilicet voluntate, sicut alii actus imperati a voluntate dicuntur liberi participatione. Dicendum igitur, quod si ly *inquantum* teneatur reduplicative, ita quod dicat illud cui additur, esse causam inhærentiæ prædicati ad subjectum, falsa est major, quia volitio, ut dictum est, non est causa, qua voluntas sit libera, sed e converso. Si autem teneatur specificative, hoc est dupliciter, aut enim specificat voluntatem ad hoc quod sit eliciens volitionem, et tunc major est vera, quia voluntas sub ista ratione determinata, qua elicens volitionem est libera ; si autem ut recipiens formaliter volitionem, ut accipitur in minori, sic major est falsa , quia necessario, non libere recipit volitionem elicitivam libere a se productam.

Voluntas est libera qua eliciens.

(d) Ad primum principale, dicendum quod pro tanto dicuntur pati, quia hujusmodi potentiæ non dicuntur formaliter sentire, vel intelligere inquantum efficiunt, sed inquantum illos actus recipiunt, vel secundum alios, propter hoc quod in potentiis sunt duæ passiones, una respectu objecti, a quo recipiant speciem, et hæc est prima, et secunda respectu suiipsius, ut elicientis actum cognoscendi, et hæc est receptio cognitionis. 12.

Ad primum.

In potentiis duplex passio.

Ad secundum.

Ad aliud, dicendum, quod tantum concludit contra Empedoclem, ponentem sensum realiter esse compositum ex sen-

sibilibus, et per consequens sequitur, quod posset sentire, cum habeat sensibile realiter præsens. Nos autem ponimus sensum recipientem sensationem esse aliud a sensibili.

Ad tertium. Ad tertium, dicendum quod consequentia non tenet, nisi de operationibus transeuntibus extra, ut patet per Philosophum ibidem de artifice exemplificando, et de ligno et arca; sed operationes intra manentes possunt diversificari ab objectis potentia passiva manente eadem, ut patet de visione albi et nigri, quæ diversæ dicuntur species, quia causantur a diversis specie.

Ad quartum. Ad ultimum, dicendum, quod assimilatio bene requiritur ad cognitionem, sed non sufficit ad cognitionem, nisi adsit judicium de objecto, cujus habetur similitudo impressa, vel expressa; istud perficit assimilationem et conformitatem, quæ constituit cognitionem. Confirmatur conclusio principalis per Philosophum 2. *de Anima, text.* 125. *et seq.* quod odorare non est pati ab odorabili, quia tunc aer posset odorare, sed odorare est sentire; ergo sentire non est pati ab objecto. Item, 3. *ejusdem* dicitur, quod sentire non est motus, quia est actus perfecti: perfectum autem per se non est recipiens, sed potius agens; igitur magis est actio.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Sententia tribuens totam activitatem quoad actum intelligendi speciei, refutatur.

13. (a) *Ad istam quæstionem*, etc. Prima sententia tribuit totam activitatem speciei, ponitque intellectum principium materiale tantum, sicut aqua est respectu calefactionis, ratione caloris ipsi inhærentis. Ita videtur tenere D. Thomas 1. *part. quæst.* 56. *art.* 1. *et quæst.* 79. *art.* 3. *ad* 1. *et quæst.* 85. *artic.* 2. *ad* 3. Thienen. 2. *de anim. text.* 72. Javell. *quæst.* 22. sed tantum loquitur *de sensu*, in eamdem incidit Cajet. 1. *part. quæst.* 14. *art.* 3. *quæst.* 79. *art.* 2. *et quæst.* 87. *art.* 1. ubi ait, quod tota ratio agendi est a specie.

Hanc refutat Scotus *hic* quatuor rationibus satis claris; quas etiam habet 1. *dist.* 3. *quæst.* 7. *num.* 16. Adde ex ipso *ibi*, quod effectus æquivocus, cujusmodi est intellectio comparata ad speciem, esset perfectior sua causa. Secundo habitus non ponitur ad recipiendum, et maxime in subjecto satis disposito, quale est intellectus ad suam intellectionem, sed habitu utimur cum volumus. Tertio, non fieret discursus, neque reflexio intellectus super suos actus, neque fierent intentiones Logicæ, quia intellectus non posset conferre unum subjectum ad aliud, ex qua collatione tales intentiones fiunt: vide Scotum *loco cit.* ubi rationes illius sententiæ solvit *num.* 27. et 37. *Intell... tum ... esse n... passiv...*

(b) *Alii ponunt quod sunt sicut*, etc. Actum intelligendi, et sentiendi non distingui a specie tenent Ægid. *quodl.* 3. *quæst.* 12. et 13. Venetus 2. *de Anima, text.* 60. Nyphus *lib. de sensu contra Jandunum.* Cajetan. 2. *de Anima, cap.* 5. Gabr. 3. *d.* 14. *quæst.* 1. Joan. de Ripa apud Capreolum ibi: quidam tamen horum de sensu loquuntur, sed eadem est de intellectu ratio.

Hanc refutat Doctor quinque rationibus claris, et efficacibus, et idem præstat 1. *d.* 14
3. *q.* 7. *num.* 16. et 18. Quibus adde, quod ex Philosopho 2. *de Anima, text.* 118. *sentire est quoddam pati*; ubi et *text.* 138. 139. habet expresse, quod species causatur a sensibili; ergo non est actus, quia respectu actus, potentia est activa, respectu speciei non.

(c) *Dicendum ergo quod potentiæ*, etc. Hæc est sententia communis et vera, potentias animæ esse activas respectu suarum operationum, quam conclusionem probat Doctor 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *n.* 20. et ex impugnatione duarum sententiarum præcedentium, efficaciter probatur; et hic adducit *Poten... esse ... vas*

optimas rationes pro ea, et est expresse Aristotelis 2. *de Anima, cap.* 2. ubi ait, *animam esse principium intelligendi*, et *patiendi*, sicut et vegetandi, non immediate, sed per potentias suas.

Sed contra, ex eodem Aristotele *lib.* 3. *text.* 5. ubi ait intellectum esse puram potentiam, et non esse aliam ejus naturam, quam quod possibilis sit. Respondetur, etsi versio Argyropili sic habeat, Philoponum, Themistium, et Perionium aliter vertere. Verum, sustinendo illam versionem, tantum vult intellectum sine speciebus esse puram potentiam, non simpliciter, sed in genere intelligibilium; unde subdit, *nihil est actu eorum, quæ intelligit,* scilicet donec informetur speciebus, vide Scotum 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *n.* 38.

Intellectus est pura potentia exponitur.

15. Objicies secundo ex eodem Aristotele, quia 2. *Anima, cap.* 1. absolute vocat sensum passivum. Respondetur, comparasse eum ad objectum, non ad operationem. Secundo, tam sensus quam intellectus dicitur passivus, quia patiuntur tantum in receptione specierum, et quatenus operationes eliciunt, non eatenus operantur, sed quatenus recipiunt eas, ut habet Doctor 4. *d.* 12. *quæst.* 3. *ad.* 5. et 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *num.* 37. quo sensu dixit Philosophus *intelligere esse quoddam pati,* vide Doctorem 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *ad.* 4. *et quæst.* 7. *num.* 37.

Sensus est activus actus, sed passivus tantum ad speciem.

Intelligere est quoddam pati, exponitur.

Igitur juxta Scotum, tenendum est principium integrum productivum operationum esse potentiam, et speciem simul. Ita habet 1. *d.* 3. *q.* 7. *num.* 20. et est Aristotelis *locis citatis*, et Augustini ibi ab ipso citati 9. *Trinit. cap. ult.* ibi: *Liquido tenendum rem quam cognoscimus, generare in nobis notitiam sui, quod ab utroque* (objecto scilicet, et potentia) *notitia pariatur.* et 11. Trinit. cap. *Ex re visibili fit visio, non tamen ex sola.* Idem habet D.Thomas 1. *part. quæst.* 14. *art.* 2. et *quæst.* 54. *art.* 2. licet locis antea citatis, totam activitatem tribuat, ut videtur soli speciei.

Potentia, species simul efficiunt operationes

16. (d) *Ad primum principale dicendum,* etc. Contrarium hujus videtur habere Doctor 2. *d.* 9. *quæst.* 2. *num.* 15. ubi ex hac propositione; *Quod est motivum respectu alicujus passi, tale est respectu omnis passi ejusdem rationis*; infert Angelum sicut potest in se producere intellectionem, et ita in alio Angelo; hîc autem videtur oppositum habere, sed non habet, quia in secunda solutione, dicit id fallere in potentia sensitiva, et hoc, ut puto, quia non est applicata nisi sibi. Si dicas; ergo intellectus humanus poterit intellectionem in alio homine producere, respondetur, pro hoc statu dependet a suis phantasmatibus, quæ non movent nisi ad operationes in eodem supposito et a multis actionibus impeditur, quæ ei convenirent secundum se, non minus quam Angelo, ut motus non organicus, quem secundum se exercere potest anima, ut habet Doctor 4. *d.* 10. *q.* 7. et fusius *d.* 49. *quæst.* 14. et alia hujusmodi.

Movens unum passum, non ideo movere potest omne passum ejusdem rationis.

QUÆSTIO XIII

Utrum de intentione Philosophi fuerit ponere intellectum agentem aliquid animæ nostræ, vel potius substantiam separatam?

Aristot. 3. *de Anima, cap.* 5. *text.* 18. Averr. *libello de beatit. animæ, cap.* 5. Avicen. 9. *Metaph. cap.* 4. et *lib. natur. part.* 5. Alen. *lib.* 2. *de Anima, cap.* 20. Philop. 3. *de Anima, cap.* 5. Simplic. 2. *de Anima, cap.* 2. *quæst.* 7. *art.* 2. D. Thom. 1 *part. quæst.* 79 *art.* 3. Alensis. 2. *p. quæst.* 69. *memb.* 2. Gandav. *quodl.* 8. *quæst.* 12. Herv. *in* 2. *dist.* 17. *q.* 2. Capreol. *in* 4. *dist.* 49. *quæst.* 4. Ferrar. 2. *cont. Gent. cap.* 76. Conimb. 3. *de Anima, cap.* 5. *quæst.* 1 *art.* 1. et 2. Aversa. *tom.* 2. *Phil. quæst.* 58. *sect.* 6.

Videtur aliquibus secundum Philosophum esse aliquid animæ nostræ, ut 1
patet per rationes Thomæ *in secundo contra Gentiles. cap.* 77. *et* 78. sed contrarium videtur aliis esse de intentione Philosophi. Quod probant sic: Activum, et passivum quæ non sunt univoca, non sunt ejusdem naturæ; sed intellectus activus, et possibilis non sunt

3. de Anima 5. c. text. 20. univoca secundum Philosophum, quia agens est incorruptibilis, passivus intellectus est corruptibilis ; ergo, etc.

Præterea, nunquam ars et materia, vel lumen et color, sunt ejusdem naturæ ; sed intellectus agens comparatur ad intellectum possibilem animæ nostræ, sicut ars ad materiam, et sicut lumen ad colores, secundum Philosophum 3. *de Anima, text.* 17. ergo, etc.

Præterea, substantia nobilior habet nobiliorem operationem : intellectus agens est nobilior possibili secundum Philosophum *in* 3 ; igitur habet nobiliorem operationem : sed abstrahere quod attribuitur agenti, non est ita nobilis operatio sicut intelligere, quod attribuitur possibili ; igitur habet operationem nobiliorem quam abstrahere, scilicet intelligere, et per consequens est quædam substantia intellectiva separata ab intellectu possibili.

2. Præterea, Philosophus *in.* 3. *text.* 18, *et* 19. dicit quod est semper in actu separatus et immixtus, etc. certum est autem, quod anima nostra non est semper in actu intelligendi ; igitur non est aliquid animæ nostræ secundum Philosophum.

Dicunt ergo illi, quod Philosophus per rationem positam in 3. *de Anima* non intendit probare, quod in anima nostra sit aliquis intellectus agens tanquam pars ejus, sed quod est in ea, sicut movens in moto, non per essentiam, sed per influentiam, vel quantum ad ejus operationem ad quam concurrit intellectus agens, et hoc tali ratione : Quando potentia reducitur ad actum, ad istum actum concurrit et agens et patiens : sed anima de potentia intelligente fit aliquando actu intelligens ; igitur ad actum intelligendi non tantum sufficit intellectus possibilis, sed requiritur intellectus agens.

Præterea, agens et materia nunquam coincidunt : intellectus agens et passibilis sunt sicut agens, et materia secundum Philosophum ; igitur non sunt ejusdem naturæ partes secundum essentiam, sed tantum, ut dictum est, per influentiam, sicut movens est in moto, sic intellectus agens est in anima. 2. Physic. text. 70.

Alii dicunt quod est habitus principiorum : quod sic potest intelligi ; quia sicut habitus est quo quis utitur cum voluerit, ita intellectus agens est, quo homo utitur respectu possibilis, cum voluerit se ad intellectum possibilem convertere. Vel sic potest intelligi ; quod sicut unum contrarium, scilicet perfectius, dicitur *habitus* respectu imperfectioris, quæ dicitur *privatio*, sic intellectus agens, qui est perfectior, dicitur actus respectu possibilis. 3. 1. Ethic.

Item, dicit quod lumen facit potentia colores, actu colores, cujus contrarium videtur Philosophus innuere 2. *de Anima, text.* 72. 73.

Dicendum, quod sicut appropinquans agens ad patiens dicitur agere, vel disponens materiam ultimate dicitur informare, quia statim sequitur actio, vel informatio ; sic lumen dicitur facere colores actu, id est, actu visibiles inquantum disponit mediumquo facto color statim potest movere visum, et color sic movens visum, est actu color, non quidem actu primo tantum, sed etiam actu secundo. Item, ex littera Philosophi in illa parte, *quoniam in omni movente*, etc. volunt aliqui, quod non movet seipsum, quod per rationem Philosophi patet. *Lumen facit colores actu.*

RESOLUTIO

Intellectum agere in seipsum de quo 1. d. 3. q. 7. num. 5. et 27 *Item, agentem, et possibilem realiter minime distingui.* 2. d. 3. quæst. 10. *Sed melius* 2. d. 16. *et quodlib.* 15. *art.* 1.

4. *Nihil se movet ad actum primum, sed bene ad secundum* 1. d. 3. q. 7. n. 27. — 3. de An. c. 5.

(a) Dicendum igitur, quod movens ad actum primum, quod est generans, realiter differt a moto, quia nihil generat seipsum, sed ad actum secundum potest aliquid movere seipsum, sicut grave seipsum movet ad *ubi*, licet non ad formam substantialem gravis, sic etiam intellectus et voluntas movent se ad actus suos : modo ita est secundum Philosophum, quod intellectus agens movet intellectum possibilem ad actum primum, non tamen ad actum secundum, ideo realiter differunt seipsis, et ideo si intellectus possibilis est aliquid animæ nostræ, oportet ponere intellectum agentem substantiam separatam, secundum ipsum ; et huic concordat sacra Scriptura, quæ ponit Deum ipsum, esse illud lumen quod ponit Aristoteles intellectum agentem, unde Joannis primo, *Ipse est qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* et in Psalmo. 4 *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona*, et respondet, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, etc.

Alii dicunt tamen et probabiliter, quod intellectus agens, et possibilis non differunt re, sed ratione, vel officiis, quia intellectus, ut eliciens actum intelligendi dicitur agens, ut recipiens autem dicitur possibilis. Dicuntur autem duæ potentiæ a Philosopho, sicut scientificum et ratiocinativum dicuntur duæ potentiæ diversæ genere, quæ tamen sunt idem re, ut dicunt, sed differunt ratione, secundum quod eadem potentia considerat necessaria et contingentia, et istæ ratio superior, et inferior secundum Augustinum.

ANNOTATIONES

5. *Aliquid agit in se, sed non univoce.*

(a) *Dicendum igitur, quod movens,* etc. Clare constat prima pars resolutionis, nempe aliquid agere in seipsum, sicut, cum aqua reducit se ad frigiditatem, et cum Angelus se movet : verum est nihil agit in se actione univoca, id est, inducendo in se formam ejusdem rationis, cum illa per quam agit, sed bene actione æquivoca, id est, quando non agitur per formam ejusdem rationis, cum illa ad quam agitur, ut in exemplo. Neque sequitur hinc, aliquid esse simul in potentia, et in actu respectu ejusdem ; sed agens est virtualiter tale in actu, quale est patiens formaliter in potentia, ut in exemplo. Vide de hoc Scotum 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *ad.* 1. *pro* 2. *opin.* et 2. *d.* 3. *quæst.* 8. *ad* 4. *et d.* 2 *quæst.* 10. *ad* 2. *et d.* 25. *quæst.* 1. *ad* 1.

Objicies duo loca Aristotelis ex 8 *Physic. text.* 30. et 7. *text.* 1. 2. quorum primo dicitur, quod movens se, habet duo : alterum movens, alterum motum. Secundo dicitur quod nihil movet se primo. Respondetur, cum Scoto citato, ly *primo* dupliciter sumi: primo, ut idem sit quod per se totum, id est, non secundum partem, et sic accipitur 5. *Physic. text.* 2. et 6. *Physic. text.* 44. ubi dicitur, quod movetur in aliquo tempore primo, moveri in quolibet illius temporis. Secundo, accipitur *primo*, ut dicit causalitatem præcipuam, sic *primo Poster.* in definitione Universalis.

6. *Moveri per se primo, dupliciter sumitur.*

Quando ergo dicit Aristoteles, quod nihil movet se primo, loquitur de hac duplici primitate totalitatis et causalitatis, et respectu corporis : nam si movetur primitate totalitatis, cum motio sit homogenea, non convenit toti, nisi singulis partibus conveniat, ac per consequens, si pars quiescit, totum quiescit : at secundum primitatem

causalitatis præcisæ, si corpus se movet, non cessabit motus, quiescente parte, alioquin causalitas præcisa non conveniret toti. Verum ergo est, quod nihil se movet primo utraque primitate, motione corporea ; bene tamen altera primitate, quomodo grave movet se primo, quia quælibet ejus pars movet et movetur, quod fuse prosequitur Scotus supra, sed in motione spirituali, de qua agitur, non currit argumentum.

Quomodo sensus movet se primo. At dices sensationem esse motionem corpoream. Respondetur sensum movere se primo, sicut grave primitate totalis, quia quælibet pars ejus movet et movetur : at non movet se primo primitate causalitatis, sicut nec grave, quia non convenit illa motio sensui, ut distinguitur a suis partibus.

Ad aliud, quod alterum est movens, alterum motum. Respondetur id contingere tantum in motione locali, vel ubi partes sunt heterogeneæ, vel motio organica. Ita Scotus 2. *d.* 2. *quæst* 10.

7. Circa secundam partem, Græci quidam putant intellectum agentem et possibilem esse substantias separatas. Ita Theophrastus et Themitius 3. *de Anima.* Arabes quidam putant intellectum agentem esse aliquam substantiarum separatarum, ut Avempaces et alii, quos refert Albert. 3. *de Anima, tract.* 2. *cap.* 4. Averroes 3. *de Anima, text.* 5. 20. 21. Avicenna 9. *Met. cap.* 4. vult ultimam Intelligentiam, quæ præsidet sphæræ activorum et passivorum esse agentem, quæ gubernat animas nostras, *et* 6. *Natur. part.* 5. *cap.* 5. ait eam influere species in animas. Favet Aristoteles 3. *de Anima, text.* 19. *et* 20. ubi ait intellectum agentem passione vacare, et separabilem, cum sit substantia actus, Alex. 2. *de Anima text.* 20. 21. idem judicat secundum mentem Aristotelis. *Qui putant intellectum agentem esse separatam substantiam.*

Plotinus (ut referunt Conimbr. 3. *de Anima, c.* 5. *quæst.* 1.) tenet agentem et possibilem esse duas substantias, et illam semper intelligere, hanc aliquando otiari. *Durand. et Albertus* Alii omnino negant dari intellectum agentem, ita Durandus 1. *d.* 3. *q.* 5. et alii, quorum meminit Albert. *in summa de homine q.*3.*de intellectu agente.* *negant intellectum agentem.*

8. *Intellectus est hominis intrinsecus.* Dicendum est primo, contra Philosophos illos, intellectum esse intrinsecum homini. Ita D. Thom. 1. *part. quæst.* 75. *art.* 2. Scot. 4. *d.* 45. *quæst.* 2. *num.* 11. ubi rejicit rationes D.Thomæ. Probatur ratione Scoti; homo formaliter intelligit universale et entia rationis, et experitur se reflectere super suos actus, sed hæc convenire nequeunt cognitioni sensitivæ ; ergo habet cognitionem spiritualem ; ergo anima est ejus forma, alioquin non esset capax illius intellectionis ; ulterius, ergo intellectus est illi intrinsecus, alioquin actus non esset vitalis. Secundo, illud est forma hominis quo constituitur in specie. Tertio, si tantum assisteret ut motor, corpus non esset vivum. Quarto Aristoteles 2. *de Anima, cap.* 2. demonstrat animam esse actum corporis, quia ipsa vivimus, movemur, et intelligimus. Idem habet 12. *Met. cap.* 3. ubi ait causam formalem aliquando manere sine suo effectu, ut in anima rationali, et 2. *de Anima, cap.* 1 ait omnem animam esse formam, sive hoc ratione demonstretur, sive non, scilicet animam esse formam hominis : saltem id de fide est, quia definitur in Viennen. Concil. *Clem. un.* §. *Porro, de sum. Trinit. et in* Lateran. *Sess.* 8. *sub* Leone X. *et antea in* Lateran. *sub* Innoc. III. et habetur *cap. Firmiter, de sum. Trin.* *Anima est forma hominis.* *Animam esse formam hominis est de fide.*

9 Quod si dicas, ista nihil probare de intellectu agente : verum est non esse definitum, talem dari, neque species ab aliquo intrinseco principio fieri ; certum tamen est intellectum agentem esse potentiam animæ, et habetur ex Aristotele 3. *de Anima, cap.* 5, Cujus ratio est, quia cum anima ab intrinseco sit intellectualis, debet habere ab intrinseco necessarium ad intelligendum, nempe species, et consequenter principium earum, quam rationem prosequitur D.Thomas 1. *part. quæst.* 79. *artic.* 4. Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *num.* 10. *et* 2. *d.* 3. *quæst.* 11. Secundo, si species fierent ab aliqua Intelligentia, non

egeret phantasmate. Tertio, ad species sensibiles non ponitur aliquod extrinsecum principium ; ergo, etc.

Ad locum Aristotelis in oppositum, variæ sunt expositiones, sicut et variæ translationes. D. Thomas et alii exponunt *substantia actus*, id est, secundum essentiam, agens est actus, seu potentia activa ; et eatenus dicitur passione vacare, quia non concurrit ad intelligendum ut recipiens, sed ut agens ; sed verius est ex hoc textu agentem non condistingui contra possibilem, sed contra potentias sensitivas, ut ibi exponunt Conimbricenses , quia uterque intellectus separabilis est et immixtus, scilicet corporeis organis et passione vacat

Intellectus passivus extinguitur, exponitur.

corruptiva. Unde quando *text. seq.* 20. ait *separatus vero, id solum est immortale perpetuumque*, etc. *intellectus vero passivus extinguitur*. In prima parte per *separatum*, utrumque intellectum comprehendit, et per intellectum passivum qui corrumpitur, phantasiam intelligit quæ intellectus dicitur , quia intellectui ministrat et rationem participat, a qua et dirigitur *ex* 1. *Ethic. cap. ult. et* 1. 6. *cap.* 7. et sic exponit ipse D. Thomas hunc locum, et convenit Scotus 4. *d.* 45. *quæst.* 1. *ad* 3. Falluntur ergo auctores penultimæ sententiæ, asserentes Philosophum posuisse, quod intellectus agens movet possibilem ad actum primum, neque id ex eo probant illo textu, *quoniam in omni movente*, ut

Quomodo Deus illuminat omnem hominem?

explicui *num.* 1. *et* 2. Ad locum Joannis ibi citatum, illuminat Deus omnem hominem, naturaliter dando intellectum, et supernaturaliter dando principia hujus ordinis aliquo modo proxime, vel remote in se, vel in aliis , de quo non est hujus loci agere. Per idem ad illud ex Psalmo 4. intellectus est lumen quo Deum naturaliter cognoscimus.

Rejicitur Plotini sententia.

Dicendum secundo, falsam esse senten-
10 tiam Plotini, quia præter materiam et formam, ponit duas substantias in homine, quod merum est figmentum. Secundo, aliæ substantiæ necessario sunt formæ informantes, vel naturæ completæ, et neutrum potest dici. Tertio, chimæra est et contra experientiam, non cessare ab actu intellectum agentem.

Dicendum tertio contra Durandum, dari intellectum agentem, ita Aristoteles citatus, cujus ratio id probat, et sequitur Schola Theologorum et Philosophorum. D. Thom. 1. *part. quæst.* 79. *art.* 3. 4. Alen. 2. *part. quæst.* 69. *num.* 2. Scotus locis jam citatis : an autem distinguatur a possibili, (quod forte tantum negavit Durandus) postea dicam.

Intellectus agens et possibilis non distinguntur realiter.

Dicendum quarto, pro secunda parte conclusionis hujus quæstionis, agentem et possibilem non distingui realiter. Ita Scotus *d.* 2. 16. ubit negat potentias animæ inter se, vel ab anima distingui realiter, *et quodl.* 15. *artic.* 1. ubi in particulari, ut probabilius tenet, utrumque intellectum esse idem realiter. Sequuntur Major 2. *dis.* 16. *quæst. un.* Abul. *Exod.* 23. *q.* 70. Nyph. *lib.* 1. *de intellectu tract* 4. *cap.* 21. Tol. *tract.* 3. *de Anima. quæst.* 20. Conimbr. 3. *de Anima, cap.* 5. *quæst.* 1. utramque partem probabilem putant. Ratio hujus est, quia pluralitas est fugienda, nec sine necessitate urgenti, admittenda, 1. *Physic. text.* 50. *et* 3. *Physic. text.* 48. *et* 3. *de Anima, text.* 60. Hic autem omnia quæ attribuuntur agenti, possunt convenire possibili , ideo sunt una realis potentia, sed propter diversa munia, diversis nominibus appellata.

D. Thomas 1. *part. quæst.* 79. *artic.* 7. *et* 11.
2. *dist.* 17. *quæst.* 2. *artic.* 1. oppositum tenere videtur , et sequuntur ejus discipuli. Fundantur in quibusdam locis Aristotelis *cap.* 4. *et* 5. *lib.* 3. *de Anima*, sed tantum hæc probant intellectum nostrum habere varia munera, et quatenus cum

Agens et possibilis differunt formaliter.

phantasmate elicit species, vel cum specie operationem, dici agentem, et quatenus recipit operationes, dici possibilem : danda tamen est distinctio formalis inter utrumque intellectum, ut illa loca facilius solvantur.

Non reperio cujus fuit illa opinio, quam refert hic Scotus, scilicet intellectum agen-

tem esse habitum principiorum. Meminit ejus D. Bonav. 2. *d.* 24. *art.* 2. *quæst.*4. Albert. *summ. de homine q. an detur intellectus agens?* sed cujuscumque sit, falsa est, quia habitus principiorum, ut tenet Scotus 2. *d.* 39. *quæst.* 2. sive sit ipse intellectus, sive aliquid in eo productum, respicit tantum principia practica, eliciens circa ea, dictamina, quibus recta voluntas conformatur, ut *Omne malum est fugiendum*; sicut *Conscientia est habitus conclusionum practicarum, quibus conformanda est electio recta.* At intellectus agens circa omnia intelligibilia versatur producendo species, vel operationes; non est igitur habitus principiorum. Alii cum Henrico, quem Scotus loco citato refutat, ponunt habitum principiorum in voluntate, in qua sententia clare patet non esse intellectum agentem. Forte illa sententia fundatur in eo quod Aristoteles 3. *de Anima*, *text.* 18. vocat intellectum agentem, habitum. Sed hoc nihil est, quia loquitur de habitu large, et comprehendit omne id, quod est principium agendi in anima, quo sensu species sunt habitus, ex Scoto 1. *d.* 3. *q.* 6.

Quid est habitus principiorum? et quid conscientia?

12. Non solvit Doctor argumenta initio quæstionis posita, quasi innuens nihil esse certum de intentione Philosophi, in quo posuerit intellectum agentem. Placuit ergo illa solvere, quatenus faciunt contra ea, quæ dicta sunt.

Species dicitur habitus.

Ad primum jam responsum est secundum Aristotelem, utrumque intellectum esse incorruptibilem, et quando ait intellectum extingui, loquitur de phantasia.

Ad secundum, eatenus intellectus agens est ars respectu possibilis, quatenus hic est veluti tabula rasa, donec excipiat species ab illo quibus quasi artificiose depingitur, neque hinc sequitur distinctio realis, sed ad summum formalis.

Ad tertium, fateor *intelligere* esse nobiliorem effectum abstractione specierum, sed uterque convenit eidem intellectui: sicut calefacere, et ignire eidem igni, etsi non respectu ejusdem, quoad extrinseca.

Ad quartum jam dixi utrumque intellectum esse posse separatum, et neutrum esse immixtum corporeis organis.

Ad quintum. Respondetur cum Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 7. *num.* 29. materiam nudam, et efficiens non coincidere, secus est de materia secundum *quid*, quale est subjectum; constat enim quod passio accidentalis prædicatur de subjecto per se secundo modo, et non posset prædicari per se, nisi subjectum esset ejus efficiens, quia solum ratio causæ materialis non facit necessitatem, ut hoc dicatur per se de illo.

Quand materi coincid cum ef ciente

QUÆSTIO XIV

Utrum species maneant in intellectu, cessante actu intelligendi

Aristot. 3 *de Anima*, *text.* 18. 37. *et* 38. Avic. 6 *Natural. p.*5. *cap* 6. August. 10. *Confess. cap.* 8. Magister 1. *sent. dist.* 3. D. Thom. 2. *cont. Gent. c.* 74. et 1 *p. q.* 79. *art.* 6. et *de verit. q.* 10. *art.* 2. Durand. 2. *dist.* 3. *q.* 6. Bacon. *q.* 2. *Prolog.* Henric. *quodl.* 4. *quæst.* 7. *et* 8. Godfred. *quodl. q.* 15. *et quodl.*13. *q.*5. Conimbr. 3. *de Anima*, *c.* 5. 3 *q art.* 2.

Videtur quod non; quia omnis qualitas mansiva in intellectu disponens eum ad intelligendum, est habitus intellectivus per definitionem habitus, qui est de difficili mobilis disponens potentiam ad agendum, sed species disponit intellectum ad intelligendum; si ergo est mansiva cessante actu, est idem quod habitus intellectivus. Hoc autem patet esse falsum, per inductionem in habitibus intellectivis, qui sunt sapientia, intellectus, ars, et prudentia. Item, patet per rationem, quia species præcedit actum intelligendi, habitus autem sequitur.

Præterea, si species unius objecti maneret cessante actu, eadem ratione species alterius: sed impossibile est plures species simul manere in eodem subjecto, quia, cum species assimilentur fi-

guræ secundum Philosophum 2. *de Anima*, sequeretur quod idem subjectum possit configurari diversis figuris, et ad diversa objecta, quod falsum est ; igitur, etc.

Contra, quando aliquid de potentia essentiali reducitur ad potentiam accidentalem, oportet quod hoc sit per aliquid sibi formaliter impressum, quod habet rationem actus primi, quod tantum est in potentia propinqua ad sensum: sed cessante actu intelligendi, intellectus est in potentia accidentali ad intelligendum, non autem essentiali tantum, sicut erat ante *intelligere* ; igitur habet speciem sibi impressam, vel saltem expressam.

SCHOLIUM

Sententia quæ videtur Avicennæ, species non manere post actum in intellectu ; *et rejiciuntur rationes* D. Thomæ. *contra eam. Vide* Doctorem 1. d. 3. q. 6. a num. 23.

2. *Opinio Avicenn.* (a) Dicendum, quod secundum aliquos opinio Avicennæ 6. *naturalium, part.* 5. *cap.* 6. est, quod species non sunt in intellectu nostro, nisi quando actu considerat per hunc modum, quod quando intellectus noster convertit se ad intelligentiam separatam, tunc tantum intelligit, quia speciem ab ea recipit. Et ratio hujus est, quia quando potentia est de se cognoscitiva, non requiritur in ea species, nisi præsente objecto, sicut quia organum sensus de se non est organum cognitivum, ideo est in eo species, etiam absente sensibili ; sed intellectus noster est de se potentia cognoscitiva, ideo non indiget specie, nisi præsente intellectivo scienter existente. Si autem arguatur : in anima est aliquis habitus, vel potest esse, habitus autem est quo quis utitur cum voluerit, sed præsentiam objecti non habet cum voluerit ; igitur absente objecto adhuc potest manere habitus scientiæ : hoc autem non est sine specie intelligibili ; ergo, etc. Item, si præsente objecto tunc tantum esset præsens species, cum acquirere speciem sit addiscere, semper homo addisceret, cum intelligeret actu, hoc autem est falsum. (. Ethic. et 2. cap. 5.)

Respondent ad hoc, quod ex frequenti conversione intellectus nostri ad ipsam intelligentiam, generatur in anima nostra quædam habilitas, vel facilitas ad intelligendum, quæ vocatur habitus : non oportet tamen quod talis facilitas insit ei per speciem remanentem absente objecto. Contra ista sic arguit D. Thomas:

3 Contra primum sic : Intellectus recipit speciem ab intelligentia separata ; ergo frustra anima uniretur corpori. Quod probat sic : corpus est propter animam, non autem propter *esse* ejus, quia potest esse sine corpore ; igitur propter ejus operationem, quæ est intelligere : sed si posset anima intelligere per conversionem ad Intelligentiam separatam, non indigeret cognitione sensitiva, quæ fit per organa corporalia ad intelligendum, et per consequens frustra daretur sibi talis cognitio, quæ fit mediante corpore, et frustra uniretur corpori, hoc est inconveniens ; igitur, etc. (1. p. q. 79. art. 6. et q. 54. et 55. et 2. contra. c. 74.)

Contra principale sic : Receptum est in recipiente per modum recipientis : sed intellectus est potentia receptiva multo nobilior sensitiva, et ad nobilitatem pertinet recipientis recepta conservare, sensitiva potentia reservat species sensibilium etiam in eorum absentia, ut experimento patet in memoria, et phantasia ; igitur, etc.

Sed videtur, quod istæ rationes non concludunt ; prima non valet, quia secundum illam, sequeretur quod post

Homo post resurrectionem intelliget sine phantasmate. vide Doctorem 4. d. 45. q. 2. n. 14.

resurrectionem anima frustra uniretur corpori, quia intelliget tunc perfectius quam modo, et tamen non orietur sua intellectio a cognitione sensitiva; non igitur corpus, vel cognitio sensitiva est propter intellectionem.

4. Dico igitur, quod anima unitur corpori, ut constituat totum perfectius, quam si esset sola, quia est pars tantum, non autem corpus sibi unitur propter operationem, ut supponunt. Similiter propter hoc unitur sibi corpus, ut per sensus corporeos cognoscat singularia, sed per conversionem ad Intelligentiam separatam cognoscit universalia, ut diceret Avicenna. Ratio etiam secunda non valet, quia eadem ratione sequeretur, intellectus scilicet est nobilior et durabilior quam sensus; igitur *intelligere* est firmius in intellectu, quam *sentire* in sensu. Similiter intellectus est firmior ligno; igitur firmius retinet speciem quam lignum figuram, quæ falsa sunt.

Explicatur sententia Avicennæ.

Dicendum est ergo, quod opinio Avicennæ fuit, aliquas species esse in intellectu, etiam cessante actu; dicit enim quod in intellectu sunt species ipsum decorantes, et subdit quod cum intellectus recipit aliquam speciem ab imaginabilibus, non recipit aliam ejusdem speciei. Sed ad modum positionis suæ videndum, sciendum quod ponit duplicem conversionem intellectus, unam ad sensibilia, a quibus recipit species intelligibiles, quæ sunt singulares respectu intellectus quem informant, et universales respectu singularium, quæ universaliter repræsentant. Aliam conversionem ponit respectu Intelligentiæ separatæ, a qua etiam recipit species; sed illæ non manent, nisi ad præsentiam influentiæ illius, vel intellectus agentis, quod idem est, secundum ipsum; quia ipse Deus est lux illa, quæ *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, etc. Sicut igitur lux aerem illuminat, et ad ejus præsentiam tantum manet lumen in aere, sic secundum ipsum illa lux, quæ Deus est, vel Intelligentia separata illuminat de necessitate naturæ animam nostram se ad animam convertens, suæ lucis speciem imprimendo præsente actu anima et objecto. Si autem arguatur sic contra eum: Aut illæ species sic influxæ ab Intelligentia, et causatæ a sensibilibus sunt ejusdem speciei, aut non; si ejusdem, altera earum superfluit ad intelligendum; si alterius, species influxæ non valent ad intelligendum inferiora, nec e converso. Diceret ad hoc, quod utræque sunt ejusdem speciei, non tamen superfluunt influxæ, quia per eas vigorantur species aliæ, ut per ipsas intellectus intensius, et clarius possit confirmari in intelligendo.

RESOLUTIO

Speciem manere cessante actu in intellectu, de quo fuse Doctor 1. d. 3. quæst. 6. num. 23. et seqq.

(b) Respondeo, quod species potest manere, cessante actu. Quod probatur sic: 5.
quod est causa alterius, et prius naturaliter eo, non tamen necessaria, potest esse sine effectu: sed species intelligibilis est causa prior actu intelligendi, nec est necessaria, quia quod est formale principium intelligendi, id est, quod eliciatur actus intelligendi, sive sit intellectus, sive species, est liberum per participationem, causalitate, ne scilicet producat effectum; ergo non est causa necessaria producendi effectum, intelligimus enim cum volumus, ut dicitur 2. *de Anima*, *text*. 60. Potest enim liberum per essentiam, scilicet voluntas impedire liberum per participationem a

sua causalitate, ne producat effectum suum; ergo species potest esse sine actu.

Perfectionis est conservare species. Præterea, principium formale potest esse in actu sine actione, sicut actus primus sine secundo, quia potest impediri actus secundus; species autem est formale principium intelligendi in intelligente; ergo, etc.

Præterea, quod est perfectionis in potentia inferiori, debet esse in superiori potentia: sed perfectionis in imaginativa potentia est habere objectum præsens in sua specie, absente objecto reali extrinseco. Quod patet, quia in hoc excedit potentias sensitivas particulares et exteriores; igitur potentia intellectiva potest habere objectum in specie, remota ejus actuali consideratione.

Præterea, aliquid potest reduci de potentia essentiali ad accidentalem sine actu; sed per speciem informantem intellectum, reducitur de potentia essentiali ad intelligendum ad potentiam accidentalem.

6. *Ad primum.* Ad primum in oppositum, dicendum quod species potest dici habitus, large sumendo habitum pro forma, ut est principium operandi, prout distinguitur habitus a privatione et a dispositione se tenente ex parte materiæ, quæ est de difficili mobilis, non tamen oportet quod sit habitus intellectivus numeratus 6. *Ethic.* ut ratio procedebat, quia *Species quo sensu habitus?* Scot. 1. d. 3. q. 6. n. 29. si species sit formale principium intelligendi in intelligente, concurrit ad substantiam actus; habitus autem scientiæ vel alius ibidem nominatus non concurrit ad substantiam actus, sed tantum ad modum; habilitat enim potentiam ad bene vel male operandum, ideo species non est talis. Si autem sit species tantum repræsentativa objecti, non Scot. 1. d. 1. q. 1. autem informans potentiam agendi, nec impressa, sed expressa, adhuc non oportet quod sit habitus scientiæ, vel alius de prædictis, quia species, scilicet talis, non disponit potentiam ad operandum, nec ad modum operandi, sicut habitus talis, qui est scientia, vel alius qui est dispositio perfecti ad optimum, sed tantum est affixa potentiæ, loco objecti repræsentans ipsum.

Ad aliud, dicendum quod non est simile de specie et figura corporali; figura enim cum sit forma realis, non compatitur secum aliam. Species autem est figura spiritualis, et non habet esse tale in anima, quale habet esse objectum in re extra, ut dictum est supra, et ideo secum compatitur aliam speciem, secundum Augustinum 9. *de Trinitate.* *Ad secundum.* Scot. 1. d. 3. q. 6. n. 29.

ANNOTATIONES

(a) *Dicendum, quod secundum aliquos, opinio Avicennæ.* etc. Species in universum negant, præter quosdam antiquos Philosophos. Durand. 2. *d.* 3. *quæst* 6. Bacon. *quæst.* 2. *Prol.* Goffred. *quodl.* 9. *quæst.* 19. *et quodl.* 13. *quæst.* 5. Henric. *quodl.* 4. *q.* 7. 8. Sed in hac quæstione supponitur eas dari. Quod fuse probat Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 6. *a num.* 5. et est communis consensus DD. Alens. 2. *part. quæst.* 24. *memb.* 2. *et* 3. D. Thom. 1. *part. quæst.* 55. *art.* 5. D. Bonav. 2. *d.* 3. *art.* 2. *quæst.* 1. Rich. *ibi art.* 5. *quæst.* 2. et August. 11. *Trin. cap.* 2. dicit ingenii tardioris esse de his dubitare. 7. *Species qui negent.*

Sed hoc supposito, D. Thomas et alii tribuunt Avicennæ, quod negaverit species manere, cessante actu intelligendi. Quam sententiam duplici ratione impugnat D. Thomas. Sed Doctor clare ostendit impugnationem nullius esse momenti. Secundo explicat et solvit Avicennam, quod non negaverit omnes species manere post actum, sed tantum illas, quas acquirit intellectus per conversionem ad intelligentiam, manentibus speciebus, quas accepit a sensibilibus. Pro quo adducit varia loca Avicennæ 1. *d.* 3. *q.* 6. *n.* 24.

CONCLUSIO

Species manere post actum intelligendi

8. *Species manent post actum.* (b) *Respondeo, quod species*, etc. Resolvit cum communi, quam tenet D. Thomas 1. *part. q.* 89. *art.* 5. *et* 1. *contra Gent. cap.* 74. Species manere post actum intelligendi, probatque quatuor claris et efficacibus rationibus. Idem habet August. 10. *Confess. a cap.* 8. et Magister 1. *d.* 3. Est etiam expresse Aristotelis 1. *de Anima, cap.* 5. ubi ait intellectum posse esse in actu primo sine secundo, *et lib. de Mem. c.* 2. tenet dari memoriam intellectivam. Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *num.* 26. pro eadem adducit ex Philosopho duo loca, unum 2. *de Anima, text.* 15. *et* 55. quod habens habitum scientiæ, est in potentia accidentali ad sciendum, quod est nullo intrinseco carere, ut exeat in actum, nisi ab aliquo extrinseco impediatur, ut ibi dicitur; id autem dicitur esse in potentia essentiali, quod caret concausa intrinseca. Alter locus *est* 3. *de Anima, text.* 18. 37. 38. ubi dicitur quod *intellectus potest esse sapiens de se*; sed nequit sapiens esse si non habet objecta sibi præsentia in *esse* intelligibili, quod fit per species. Alia duo loca Aristotelis adducit Scotus ad idem 4. *dist.* 45. *q.* 3. quibus probat dari memoriam intellectivam, quam ibi fuse probat dari. Vide ipsum etiam ibi *quæst.* 2. ubi probat animam separatam cognoscere quidditates, quas antea in via cognovit, quod aliter evenire nequit nisi ex conservatione specierum.

Quid potentia accidentalis, et essentialis?

Objectiones contra conservationem specierum solvuntur

9. *An opinio manet in anima separata?* Objicitur pro opposita parte, primo : Habitus opinativi non manent in anima separata ; ergo neque species. Respondetur : Si illa anima non habet aliam notitiam perfectiorem de objecto opinionis, incompatibilem cum opinione, quod hæc manet, quia non est quare desinat esse.

Objicies secundo, species in anima separata manent frustra, quia non movent nisi conversione facta ad phantasma, et sicut ab hoc dependet in *fieri*, et ita in *conservari*, et *operari*. Respondetur cum Scoto 4. *dist.* 43. *quæst.* 2. quod tunc non essent frustra, sed per eas posset anima intelligere sicut antea, neque dependent in *conservari* a phantasmate, sicut nec habitus ab actibus, quibus gignitur; neque etiam in *fieri* dependent ab eo, nisi quando anima est unita, et pro hoc statu ; unde anima separata acquirit novas species, ut habet Scotus ibi, sicut et Angelus, de quo agit 2. *d.* 3. *quæst.* 11.

Species non dependent in conservari a phantasmate, nec de per se in fieri.

At dices ; non erit tunc unde intelligere incipiat anima per tales species, quia non est recurrendum ad sensus particulares moventes, neque ad phantasma efficacius movens, quia ista non sunt. Respondetur cum Scoto, tunc inchoari intellectionem a specie efficacius movente, quod si æquales sint species, ab ea ad quam magis inclinatur potentia, neque forte possibile est quin alterum horum adsit. Quomodo autem prima cogitatio sit in potestate voluntatis, dictum est supra *quæst* 11. *annot.* 2. et videri potest Doctor 2. *d.* 42. *quæst.* 4.

Unde determinatur intellectus separatus ad primam intellectionem?

Objicies tertio, 2. *Corinth.* 13. dicitur quod scientia evacuabitur; ergo et species. Respondetur, tantum vult Paulus quod adveniente beata scientia, non erit necessarium ministerium sensuum ad scientiam, et quoad hoc cessabit scientia hic acquisita. Ita D. Thom. *ibi lect.* 3. Magister, D. Bonav. Rich. Dur. et alii 3. *d.* 31. manebit tamen habitus et species scientiarum. Unde expedit ut ait *Hieron. in prologo bibliæ*, ut hic *discamus in terris, quorum scientia nobiscum maneat in cœlis.* Vide Scotum 4. *d.* 45. *q.* 1. ubi de hac re exacte tractat. 10.

Quæ scientia evacuabitur in patria?

QUÆSTIO XV

Utrum intellectus noster sit immaterialis

August. *lib. de Trin. cap.* 6. et *in lib. Retract. cap.* 56. Greg. 4. *Dialog. cap.* 6. *et lib.* 5. *Moral. cap.* 26. Damasc. *lib.* 1. *fidei cap.* 12. Nyssen. *in*

lib. de Opificio hominis,cap. 4. *et* 15. D. Thom. *quæst.* 75. *artic.* 2. et 2. *cont. Gent.* 79. Julius Scaliger *exercitat.* 307. *num.* 33. Conimbr. *tract. de Anima,separata disp.* 1. *art.* 3. Complut. *dist.* 16. *de Anima q....* §. 2. vide Doctorem *in disputatis, q.* 7.

1. Arguitur quod sic, secundum Commentatorem 3. *de Anima, comm.* 12. omne recipiens denudatum est natura recepti, quia ut ipse probat, aliter idem reciperet seipsum, et esset movens et motum : sed intellectus noster intelligit formas existentes in materia, recipiendo earum species, ut vult Philosophus 3. *de Anima, text,* 17. 18. *et* 19. igitur, etc.

Præterea, oportet intellectum ad hoc quod intelligat, recipere formas universales et abstractas : sed si esset materialis, reciperet eas particulariter tantum, et ut particulares ; igitur, etc.

Præterea, anima est forma corporis aut secundum se totam, et sic nihil ejus est materia, quia materia non potest esse forma alterius, aut secundum aliquid sui tantum ; illud autem dicimus animam secundum quod est forma, et ipsam recipiens dicimus animatum. Et hoc confirmatur sic ; proprietas conveniens toti ratione unius partis tantum, et non alterius, non convenit toti primo, ut patet 5. *supra, et* 7. *Physicorum, text.* 2. verbi gratia, motus saltus, et progressivus convenit animali ratione animæ tantum, non autem ratione corporis, quod quantum est de se movetur tantum deorsum, quia grave est. Similiter, motus deorsum convenit animali ratione corporis tantum, et ideo neutrum eorum convenit animali primo, sed informare convenit animæ ratione formæ, et non ratione materiæ, quod oportet dicere, si sit compositio ex materia et forma ; et sequitur quod non sit primo actus corporis, quod est contra definitionem ejus.

2. Præterea, si sit compositio, aut forma animæ est adæquata suæ materiæ, et sibi proportionata, aut non. Si sic, igitur non potest corpus informare substantialiter ; si non, igitur secundum unum gradum perficit materiam, et secundum alium corpus, id est, secundum gradum quo excessit materiam propriam : cum igitur anima separata nullum corpus perficiat, ille gradus ei superflueret. Præterea, operatio correspondet potentiæ ; sed operatio intellectus nostri est immaterialis, quia est respectu objecti immaterialis, scilicet universalis, quod ut est objectum intellectus, est immateriale, quia secundum Philosophum 3. *de Anima, text.* 12. sicut res sunt separabiles a materia, sic sunt intelligibiles : igitur, etc.

Contra ; secundum Boetium, forma simplex subjectum esse non potest : anima autem est subjectum multis accidentibus ; igitur, etc. Præterea, anima potest pati ab igne infernali, et recipere operationem propriam, quæ est principium patiendi. *In oppositum.*

SCHOLIUM

Juxta fundamenta Philosophi, atque aliorum asserentium ad pluralitatem individuorum requiri materiam, probabile videri animam, et Angelum habere materias. Vide Doctorem 2. d. 3. q. 6. 7. et annotat. 3.

(a) Respondeo, quod probabiliter potest dici quod in anima sit materia, et secundum fundamenta Philosophi, et eorum qui ponunt contrarium ; quorum unum, quod pluralitas individuorum in una specie requirit materiam in illis individuis : quod patet 12. *Met. text.* 49. ubi dicit quod non sunt plura prima moventia cœlum in eadem specie, quia primum non habet materiam. Hoc etiam patet per adversarios ponentes materiam principium individuationis, sed in specie 3.

De hoc 2. l. 3. q. 4. animæ rationalis sunt plura individua, et ipsa a corpore separata ; igitur, etc.

Dices sic : contrarii dicunt quod anima bene habet materiam quam perficit, vel quam est apta nata perficere, scilicet corpus : et ratione aptitudinis ad diversa corpora perfectibilia, ipsa separata potest plurificari, non autem habet materiam ex qua fit.

Prima ratio. Contra eos : anima non est propter corpus, sed potius e converso ; ergo nec distinctio et pluralitas animarum, est propter distinctionem corporum, sed potius e converso. Unde Commentator 1. *de Anima*, et 7. *Met.* dicit,quod membra leonis differunt a membris cervi, quia differunt animæ eorum, et non e converso. Præterea, destructis fundamento, vel termino relationis non est relatio : sed inclinatio ista, aptitudo ad corpus est quædam relatio ; igitur destructo corpore post mortem, non est talis inclinatio animæ ad corpus. Et confirmatur, quia entis ad non ens non potest esse relatio realis : relativa enim sunt simul natura, anima separata est, non autem ejus corpus quod informavit ; igitur,etc.

Præterea, si distinctio animarum esset tantum ex parte corporum, Deus non posset causare duas animas sine corporibus, si per corpora distinguerentur, nec etiam per inclinationem ad illa ; igitur, etc.

Præterea, omnis forma respectiva præsupponit aliquid absolutum prius se, in quo fundatur : sed inclinatio illa ad corpora est quædam forma respectiva fundata in animæ essentia, quæ sic inclinatur ; ergo essentia animæ est prior illa inclinatione : prius autem non distinguitur per posterius, sicut nec constituitur, sed e converso ; ergo, etc.

4. Præterea, ista inclinatio non est de essentia animæ, quia anima est absoluta in se ; igitur potest intelligi intellectu essentiali sine tali inclinatione, et per consequens distinguitur una ab alia essentialiter sine inclinatione ad diversa corpora. Præterea, anima non habet talem inclinationem ad tale corpus ; igitur, etc.

Secunda ratio principalis est hæc ; Sicut operatio arguit formam, ita proprietas materialis materiam ; sed proprietas materiæ quantum ad suum *esse*, et quantum ad *fieri,* reperitur verius in spiritualibus quam corporalibus ; proprietas enim materiæ, quantum ad *esse* est, quod est ingenerabilis et incorruptibilis, sed in quantum ad *fieri*, quod tantum producatur per creationem, hæc autem magis reperiuntur in spiritualibus. Similiter substare accidentibus sicut qualitatibus corporalibus corpus subest, ita animæ spiritualibus, sicut habitibus animæ. Quod autem hæc sit proprietas materiæ, patet per inductionem : non enim est proprietas compositi nisi ratione principiorum ; nec etiam formæ, quia ejus est actuare, quæ est proprietas contraria ; igitur ratione materiæ inest alicui substare accidentibus, ergo, etc. Tertio sic : Angelus habet materiam ; ergo anima. Probatio antecedentis; quia in quocumque genere sunt principia communia, non tantum appropriata, sed etiam realiter differentia, oportet omnia illius generis ex eis esse composita, talia sunt principia in genere Substantiæ. Probatio actus et potentia sunt principia communissima in quolibet genere: actus autem in genere Substantiæ est forma, et potentia in eodem genere est materia ; igitur materia et forma sunt principia communissima in genere Substantiæ. Idem patet 8. *Met.* igitur cum Angelus sit species substantiæ, est ex eis compositus. Sed ad hoc diceret Philosophus, quod Angelus non est in genere aliquo, sed extra ; ideo, etc.

Secunda ratio.

5. Quarto, idem sic ostendo; sicut impossibile est aliquod agens secundum agere, nisi coagente primo, ita impossibile est aliquid pati nisi in virtute primi passivi; sed certum est quod Angeli, et animæ patiuntur, et bona sicut boni Angeli, et mala etiam ab igne corporali sicut mali Angeli; ergo, etc. Ad hoc etiam est auctoritas Commentatoris 8. *Met.* ubi dicit quod corpora cœlestia non habent materiam generabilem, sed habent aliquam, sicut est dispositio in materia intellectus. Item, Boetius super Prædicamenta dicit, quod relictis extremis, Philosophus agit de substantia composita: anima est de genere Substantiæ; ergo, etc. Item, Boetius *de Unitate et Uno* dicit, quod anima et Angelus quodlibet istorum est unum conjunctione materiæ et formæ. Possunt enim aliqua esse unum conjunctione, quæ tamen non sunt unum continuitate, ut dicit ulterius.

RESOLUTIO

In anima et Angelo juxta prædicta fundamenta, est materia ejusdem rationis cum materia corporalium. Vide annot. et Doct. 2. d. 14.

6. (b) Ad quæstionem, dicendum quod si ex explicatione ita debet esse, quod in anima, vel Angelo est materia quæ est ejusdem rationis cum materia corporalium. Quod probo sic: quia non diceres eas diversarum rationum, nisi una esset perfectior, et nobilior alia. Si spiritualis est nobilior corporali; aut igitur est perfectior in potentialitate, vel in actualitate: si in actualitate, igitur non est materia prima, quæ nihil actualitatis habet: si in potentialitate; igitur est imperfectior, cujus oppositum supponebas, quia potentialius est imperfectius. Præterea, August. 12. *Confess. Duo fecisti Domine, unum prope te, scilicet Angelicam naturam; et unum prope nihil, scilicet materiam primam*: sed si alia esset imperfectior, scilicet Angelorum, non est prope nihil; ergo, etc.

Præterea, in linea Prædicamentali est unus processus a primo ad ultimum, quorum quilibet est tantum unus, sicut unius lineæ duo termini tantum, quorum quilibet est unus tantum: sed termini lineæ Prædicamentalis, et contentorum in ea sunt actus primus, et materia prima; igitur cum sit una linea, est una materia prima: si enim essent duo principia potentialia, et duo ordines entium super ista fundati. Præterea, si una esset nobilior alia, cum nobiliori perfectibili perfectione essentiali respondeat perfectio nobilior, sequitur quod materia corporum cœlestium perficiatur forma nobiliori, quam materia corporum inferiorum: sed materia corporalis corruptibilium aliquorum perficitur anima rationali igitur materia corporum cœlestium perficitur anima rationali, vel perfectione nobiliori, et per consequens corpora cœlestia sunt animata. Ad hoc est auctoritas Commentatoris 2. *Met.* super illo capitulo secundum antiquam translationem: *Quoniam in fundamento naturæ nihil est distinctum*: et hoc exponit de materia prima, quæ de se est indistincta: et Avicenna *in Physica sua cap.* 3. dicit, quod in corporibus superioribus et inferioribus est materia ejusdem rationis. *Materia*, inquit, *subjecta formæ quæ non corrumpitur, est una, et subjecta formæ quæ corrumpitur, est apta nata suscipere omnem formam, et si non recipit, hoc est ratione suæ formæ.*

Sed contra prædicta potest sic argui; 7.
quia tunc sequeretur quod Angelus et anima essent corruptibiles, si essent ma-

teriales, hoc est inconveniens; ergo, etc. Probatio consequentiæ, *materia est ex qua res potest esse et non esse*, 7. *Met. et* 2. *de Generat. text.* 20. 21. Præterea, quod convenit alicui essentialiter, convenit sibi semper et in quolibet tempore, sed materiæ convenit essentialiter appetitus formarum generabilium, et corruptibilium; si igitur in Angelis vel anima, esset materia prima, appeteret naturaliter istas formas tanquam existens ad eas in potentia naturali. Præterea, cuilibet potentiæ naturali passivæ correspondet potentia activa in natura, ut patet *primo Cœli et Mundi*: si igitur in spiritualibus, et istis inferioribus sit materia ejusdem rationis, cum materia inferiorum sit in potentia passiva reducibili per agens naturale ad formam naturalem, eadem ratione agens naturale poterit potentiam spiritualium passivam reducere ad actum potentiarum naturalium, et sic etiam corrumpere, et sic erunt corruptibilia.

Scot. 2. d. 14. num. 4. (c) Ad primum istorum, dicendum quod illa non est definitio materiæ secundum se, sed ut est annexa formæ et contrarietati naturali, quia nihil corrumpitur naturaliter, nisi quod alteratur: et de tali forma naturali et materia sibi correspondente loquitur ibi Philosophus, ostendendo quæ requiruntur ad generationem naturalem: materia autem cœli et spiritualium non est annexa tali formæ, et contrarietati; et ideo, etc. Unde Avicenna ibi supra dicit, quod cœlum est incorruptibile, non ratione materiæ, sed ratione formæ, cui non est contrarietas: ratio autem materiæ secundum se *nec est quid, nec quale, nec quantum*, etc. sed est potentia *unumquodque*.

8. *Ratio materiæ secundum se.*

Sed contra; omnis potentia passiva est potentia contradictionis, 9. *Met. text. com.* 17. potentia materiæ in quocumque sit materia, est potentia passiva; igitur in quibus est materia, ibi est potentia contradictionis, scilicet ad *esse* et *non esse*; igitur omne tale est corruptibile. Dicunt aliqui quod non est inconveniens, cœlum quantum est de se esse corruptibile secundum *quid*, quia ratione materiæ; tamen connexio materiæ et formæ ejus est necessaria ratione formæ tantum; quia igitur talis connexio non est contingens ex parte utriusque extremi, sed ratione materiæ tantum; quod tamen requiritur ad hoc, quod aliquid sit simpliciter corruptibile, ideo cœlum non est simpliciter corruptibile, imo magis incorruptibile ratione partis principalis, et ita dicitur de Angelis et anima. Nec est inconveniens, quod aliquid divisim secundum se consideratum sit defectibile, quod tamen annexum alii est necessarium, exemplum de anima viatoris et beati, vel in gratia confirmati: sic materia cœli quantum est de se, est in potentia contradictionis, tamen a forma cœli determinatur ad unam partem tantum. *Cœlum an corruptibile?* 2. d. 14.

9. q. 1. prolog. n. 2. et 2. d. 18. et 4. d. 43. q. 4

Ad aliud, dicendum quod intellectus noster est in potentia naturali, et desiderium naturale habet ad omnia intelligibilia intelligenda, et ad beatitudinem consequendam; secundum Augustinum tamen ex puris propriis sibi, vel creaturæ cujuscumque non potest ad hoc attingere; non igitur omni potentiæ passivæ naturali correspondet activa naturalis, quæ possit effective ipsam reducere ad actum, sed sufficit potentiæ passivæ naturali, quod a natura sua habeat, quod possit recipere illam perfectionem, ad quam potentiam habet naturalem, et hoc sive ab agente naturali, sive supernaturali; sicut homo de natura sua habet potentiam ad fidem et charitatem, non tamen potentiam habet qua de natura sua tantum, et ex virtute propria effective possit eam habere, sed a Deo gra-

tiam infundente. Unde Augustinus *de Vera religione*, posse habere fidem et charitatem, est de natura fidelium; habere autem est gratiæ. Sic in proposito, materia spiritualium quantum est de se, est in potentia ad omnes formas substantiales tam corporales quam spirituales, sed non est agens naturale quod illam potentiam ad actum possit reducere, quia est conjuncta formæ inseparabili, ut visum est.

Ad primum principale, dicendum quod bene caret materia sensibili et forma naturali, non tamen oportet quod careat omni forma spirituali perficiente materiam, quia sic careret seipso. Vel aliter, dicendum quod receptivum dicitur aliquid recipere, vel secundum *esse* naturale, et sic oportet illud esse denudatum a natura recepti vel secundum *esse* intentionale, et tale si est receptivum organicum, necessarium est ipsum denudari a natura recepti, non totaliter, sed ab excellentia recepti, sicut sensus tactus ab excellentia tangibilium: si autem est receptivum non organicum, ut intellectus, major non est vera, quia tunc denudaretur a propria natura, cujus intellectum potest recipere.

Recipiens denudatur a natura recepti, exponitur. Scot. 2. d. 3. q. 8 ad 3.

10. Sed quare magis receptivum organicum, quam non organicum? Dicendum, quod in corporalibus receptivum habet oppositam dispositionem respectu recepti, sicut recipiens colorem intentionaliter, debet esse non terminatum; sed color receptus materialiter in objecto, habet esse terminatum. Similiter sensus est in medietate, objectum autem in excellentia, non sic autem est in intellectu; ideo, etc.

Quare recipiens colorem non potest recipere ejus speciem?

Ad aliud, dicendum quod minor est simpliciter falsa, quia quod aliqua recipiantur particulariter tantum, hoc non est propter materiam tantum ejus in qua recipitur, sed propter materiam extensam. Unde materia, sub quacumque forma ponatur, recipit aliquid secundum conditionem illius formæ, ut patet, si materia aeris quæ propter formam aeris recipit calorem spiritualiter, fiat sub forma corporis terminati, recipit calorem materialiter, non intentionaliter.

Ad secundum.

Ad aliud, dicendum quod secundum diversos gradus in formis, plures formæ possunt unam materiam jam informare, per hoc quod forma præcedens tenet se ex parte materiæ, et hoc terminat potentialitatem ejus, disponendo ipsam ad formam sequentem; sicut e converso, una forma potest plures materias informare per hoc quod altera se tenet ex parte formæ, scilicet illa quæ est sibi immediatior et intimior, et sic totum compositum ex forma et materia animæ, informat corpus, non ratione materiæ, sed tantum ratione formæ principaliter informantis materiam propriam. Ad majorem igitur rationis dicendum, quod ipsa tota informat corpus, et isto modo potest dici, quod secundum se totam, non tamen ratione totius, sed ratione partis, et sic ly *secundum se*, prædicans rationem informandi, non secundum se totam informat.

Ad tertium. Plures formæ in eodem composito. Scot. 4. d. 11. q. 3.

Eadem forma plures informat materias.

Ad confirmationem dicendum, quod æquivocat de *primo*; uno enim modo dicitur ut opponitur ei, quod est per accidens: alio modo, ut opponitur ei, quod est secundum partem. Loquendo de *primo* isto secundo modo, vera est major, sed primo modo falsa est, quia quod alicui essentialiter convenit, ei primo et non per accidens convenit, sicut rationale convenit homini primo isto modo sumpto, tamen convenit sibi ratione partis, scilicet animæ, non ratione totius. Isto modo anima est primus actus corporis, quia est actus essentialis ejus, et ideo non oportet quod hoc con- 11.

Convenire primo et simpliciter contingit.

veniat ratione totius, sed sufficit quod ratione suæ formæ.

Ad quartum

Ad aliud, dicendum quod non est inconveniens eamdem formam perficere plures materias, si in perficiendo excedat suam vel aliam materiam, sic de anima respectu corporis ; videmus enim quod anima per diversas perfectiones unam partem corporis perficit, et aliam etiam aliter dispositam. Sic in proposito non videtur inconveniens quod per formam ejus perficiat diversas materias non æque primo, et quæ non sunt totaliter unius rationis, quia una est corporalis, et alia non.

Ad quintum.

Ad aliud, dicendum quod forma animæ excedit suam materiam, non tamen est divisibilis, nec habens gradus reales, sicut forma accidentalis, sed ipsa simplex existens informat materiam jam propriam et corpus, sicut tota essentia animæ informat unam partem corporis, et aliam.

Ad sextum.

Ad ultimum, dicendum quod non concludit, quia Angelus intelligit singulare, non tamen universale ; igitur sequitur secundum hoc, quod sua essentia esset singularis et materialis, quia intelligit materiale.

Præterea, aut intelligis de omni modo operandi, quod correspondeat operatio potentiæ, vel operanti : falsum assumis, quia operatio habet modum transeuntem, operans autem est substantia, vel potentia permanens aut de modo determinato. Si autem intelligis de alio modo, quam de isto de quo assumis in minori, nihil est ad propositum : si autem de primo, petis principium.

ANNOTATIONES

Conclusio I

Secundum Philosophum, et Divum Thomam probabile est in anima esse materiam primam.

(a) *Respondeo, quod probabiliter potest dici, quod in anima sit materia, et secundum fundamenta Philosophi, et eorum qui ponunt contrarium,* scilicet Divi Thomæ 1. *part. quæst.* 50. *art.* 2. Doctor non ponit hanc conclusionem ut suam, sed tantum ait probabiliter deduci ex fundamentis Philosophi, et Divi Thomæ : ait enim ille 5. *Met. text.* 12. loco hîc citato, et alias sæpe, quod *unum numero sunt, quorum materia est una,* et Divus Thomas 2. *part. quæst.* 7. *art.* 1. *et* 2. *et quæst.* 50. *art.* 4. ex Philosopho vult materiam esse principium individuationis, et ideo negat plures posse esse Angelos ejusdem speciei, quia materia carent, de quo fuse Scotus 2. *distinct.* 3. *quæst.* 7. ergo cum sint plures numero animæ rationales, ex illo fundamento sequitur quod habent materiam. Quod vero dicunt animas numero distingui per aptitudinem, vel inclinationem ad corpus efficaciter rejicit Doctor, primo : quia anima non est propter corpus ; ergo nec distinguitur per illud. Secundo, illa inclinatio ad corpus non existens, est relatio rationis. Tertio, inclinatio illa est forma respectiva ; ergo supponit fundamentum, nempe hanc animam ; ergo non distinguit eam. Hanc urget Scotus 2. *dist.* 3. *quæst.* 7. *n.* 44. anima non plus inclinat ad hoc numero corpus, quam ad illud ; ergo non fit una numero per istam inclinationem. 12

Animæ non distinguuntur numero per aptitudinem ad corpus.

Videtur ergo, cum Philosophus et Divus Thomas dicant id quod non habet materiam, multiplicari non posse, et simul admittant esse plures individuas animas rationales, ex hoc eorum fundamento, admittendam esse materiam in anima rationali. 13.

Secundum fundamentum, de proprietatibus materiæ, scilicet quod sit ingenerabilis et incorruptibilis, potius convenit sub-

stantiæ spirituali quam corporali. Præterea, proprietas substandi accidentibus,quæ conveniunt composito ratione materiæ, et non ratione formæ, cujus est tantummodo actuare, æque bene convenit respectu accidentium spiritualium, sicut corporalium, et sic ponenda erit materia substans spiritualis. Hoc fundamentum commune est sequentibus Philosophum. Tertium fundamentum ipse Scotus rejicit, quia facile esset, eo negato,sustinere Philosophum.Quartum fundamentum, sicut repugnat agens secundum agere nisi in virtute agentis primi, ita et passum secundum pati, nisi in virtute passivi primi; cum ergo animæ patiantur habent passivum primum, scilicet materiam. In hoc tangitur difficultas, an secundum Philosophum admittenda sit creatio, quia erat commune Philosophorum dictum : *ex nihilo nihil fit*, et secundum Scotum non negavit Philosophus creationem ab æterno, de quo late 1. *distinct.* 2. *quæst.* 2. *et* 2. *distinct.* 1. *quæst.* 2. negavit tamen creationem in tempore, de quo Doctor ibi, et 1. *dist.* 8. *quæst.* 6. *num.* 8. ubi ostendit ex ipso Philosopho, et Commentatore quod posuerunt Deum necessario causare, et sic necessaria erant quæ ab ipso immediate erant. Sed quando producit aliquid mediante motu, secundum ipsos, est contingens et difformis, licet uniformis sit et necessarius prout est a primo motore. Unde licet concederet Philosophus animam de novo accipere *esse* (dubium enim est quid de ejus inceptione senserit) non ideo poneret eam creari, (etsi secundum ejus principia non poneret eam effici ab aliqua causa naturali : quia 12. *Metaphysic. text.* 17. ponit esse incorruptibilem, qualis secundum ipsum non est aliqua forma naturaliter producibilis) sed diceret eam produci, ad productionem compositi, sicut secundum eum producitur forma ignis, quod, explicando ipsum, tractat Scotus 4. *distinct.* 43. *quæst.* 2. *num.* 19. Ex quibus videtur quod asserit animam de materia aliqua produci, et habere primum passivum, sicut et primum activum.

An Philosophus admisit creationem?

Secundum Philosophum an anima in tempore producta, esset creata?

Conclusio II

Materia animæ,si datur, est ejusdem rationis cum materia corporalium.

14. (b) *Ad quæstionem, dicendum quod in anima, vel Angelo est materia,quæ est ejusdem rationis cum materia corporalium.* Probat conclusionem tribus rationibus claris, et ex Commentatore et Avicenna, quatenus aiunt materiam cœlestium et sublunarium esse ejusdem rationis. Tenet Scotus 2. *distinct.* 14. *quæst.* 4. ubi habet etiam aliam rationem, nempe, quia non sunt duo fines ultimi, neque duo prima efficientia; ergo neque duæ materiæ primæ. Vide Divum Bonaventuram 2. *distinct.* 3. *quæst.* 1. *art.* 2. qui hanc partem tenet, et optime explicat.

Materia sublunarium, ejusdem rationis cum materia cœlestium.

Adverte Doctorem non ponere conclusionem hanc ex propria sententia, sed ut explicativam primæ conclusionis, per quam solvitur quæstio, nempe secundum fundamenta Philosophi et Divi Thomæ, probabiliter posse dici in anima esse materiam, licet Divus Thomas teneat non esse; explicat autem hac secunda conclusione, qualis materia esset illa, si poneretur, resolvens quod eadem fundamenta sustinendo,dicendum esset ejusdem esse rationis cum materia aliarum rerum. Ex quo infertur, si quis Scotista hanc sententiam vellet tueri, non teneri respondere juxta Scoti principia vel doctrinam, sed supponendo illa fundamenta Philosophi et Divi Thomæ tenenda esse; sed neque tenetur ista sustinere, sed tanquam arguendo ad hominem ex ejus concessis, veluti per consequentiam hanc sententiam defendere, quidquid sit de ejus veritate tenendum. Sed pro majori hujus rei declaratione sit sequens dubium.

An teneatur Scotista hanc sententiam tueri?

Utrum Anima, vel Angeli sint corporei?

15. Respondetur breviter, de quo latius in materia de Angelis, etsi quidam Philosophi posuerint animam esse corpoream, quos secuti sunt Sadducæi negantes resurrectionem mortuorum Act. 23. et Apollina-

rius Alexand. *ex* 5. *Tripart. cap.* 44. ac Tertullianus *lib. de Anima, et carne Christi*, teste August. *hær.* 86. *et epist.* 157. Oppositum tamen est omnino tenendum, cum ratione supra posita *in annotat. ad quæst.* 13. ex operationibus ejus spiritualibus, tam intellectus, quam voluntatis; tum ex Patribus Ambros. *lib. de Noe, et Arca*, Dionys. 4. *de divin. Nom.* August. 6. *de Trinit.* 6. *et* 2. *Retract.* 56. et aliis, asserentibus animam esse spiritum. Et videtur definitum in Concil. Lateranensi *cap. Firmiter, de summ. Trinitate*, ubi dicitur Deum ex *nihilo condidisse creaturam corporalem et spiritualem, Angelicam et mundanam, deinde humanam ex spiritu, et corpore constitutam*, etc. Neque obstat dictum Joannis Thessalonic. Episcopi, quod affert, et non improbat, *VII. Synodus, Act.* 5. *princ.* asserentis animas, et Angelos esse corporeos; quia Concilium approbavit quod intendebatur, usum scilicet imaginum; nec curavit de ratione, quam ille Joannes adduxit, nempe Angelos, et animas esse corporeos. Patres etiam qui quandoque vocant animam rationalem corpoream, pie exponendi sunt, quod comparatione Dei, sunt fæce corporea aliqualiter alligatæ. Ita loquuntur Basil. Athan. Damasc. Methodius, Hieronym. *Auctor libri Eccles. dogmat.* ut referunt Conimbr. 2. *de Anima, cap.* 1. *quæst.* 1.

Animam esse spiritum, est definitum.

Patres asserentes animas esse corporeas, pie exponendi.

An de fide, Angelos esse incorporeos?

Verum, etsi hæc pars sit omnino tenenda, non tamen censetur definita, vel dogma fidei: primo quia omnes fere Scholastici post illud Concilium Lateranense scripserunt, et tamen nullus eorum indicavit hoc esse definitum. Secundo, Cajet. Eugub. et alii non fuissent ausi tenere oppositum, si ita esset. Tertio, quia multi Patres illam partem tenuerunt, Origen. *lib.* 2. *Periarchon, cap.* 2. Cæsarius *dial.* 1. *post medium in fine operum.* Nazian. Elias *orat.* 1. §. *nihil enim mihi*, qui dicunt Angelos habere corpora subtilia, vel aera. Idem tenere videntur Basil. *lib. de Spiritu sancto, cap* 16. Athanas. *lib. de communi essentia Patris, et Filii, in fine*, ubi vocat Angelum animal rationale, et Methodius *serm. de Resurrect.*

Patres quidam tenuere Angelos esse corporeos.

Ex Patribus Latinis idem expresse August. *lib.* 83. *qq. quæst.* 47. *et* 7. *de Genes. ad lit.* 17. *et alias sæpe.* Bernard. *serm.* 2. *in Cant.* ait Patres in hoc esse varios, seque ignorare quid tenendum. Sed *lib.* 5. *de consid. cap.* 4. tribuit eis corpora; ait tamen, *Si quis dixerit id inter opinabilia ponendum, non contendo.* Claudianus expresse *lib.* 3. *de statu animæ circa med. tom.* 4. *Bibl. Patrum.* Vasq. 1. *part. disput.* 193. idem tribuit Fulgentio *cap.* 3. *de fide ad Petrum.* Hilar. *can.* 5. *in Matth. et* Cassian. *collat* 7. *cap.* 13. negant aliquid creatum esse omnino incorporeum, et in terminis ita loquuntur. Quarto Garranea *in annot. ad VII. Synod. act.* 5. tenet hanc controversiam non esse definitam, quia Concilium ibi tantum intendit Deum omnia in tempore condidisse, reliqua autem obiter dixit, sine intentione definitionis. Idem tenet Canon. 5. *de loc. cap.* 3. *quæst.* 4. *fin.* Senens. *lib.* 5. *bibl. annot.* 8. et communiter expositores D. Thom. 1. *p. q.* 51. *art.* 1. *et quæst.* 51. *art.* 1.

Stantibus ergo tot Patribus pro illa parte, sine expressa et clara Ecclesiæ definitione, non est censenda damnata; quia tamen communiter Patrum sententia oppositum tenet, et consensus Theologorum accedit, reprehendendus esset qui illam vellet tueri, et maxime, quia non facile se liberaret ab illis definitionibus, quin periculo eis contraveniendi maneret obnoxius.

Sed quidquid circa hoc teneatur, non ideo 17.
periculum ullum est, si teneatur in anima, et Angelo esse materiam; quia tunc minime sequitur esse corporeos, sed materia illa censebitur spiritualis, (vel forte verius, nec spiritualis, nec corporalis, ut postea dicam, sed ab utraque abstrahens) sed spiritualis dici potest negative, quia non corporea.

(c) *Ad primum istorum, dicendum quod illa non est definitio materiæ*, etc. Licet Doctor, ut jam notavi, non asserat in anima, et Angelo dari materiam, sed tantum juxta fundamenta Philosophi ac D. Thomæ id negan-

In anima esse materiam non videtur improbabile secundum mentem Scoti.

tis 1. *part. quæst.* 50. *artic.* 2. probabiliter id posse dici ; quia tamen solvit exacte particulares objectiones, quas facit in contrarium, et argumenta principalia, per exquisitam, et subtilem doctrinam, neque conclusionem improbat, vel impugnat, videtur tacite in eam consentire, ipsi enim in more est dum opiniones aliorum refert, quod impugnat, quas non approbat.

Pro solutione argumentorum, quæ contra hoc fieri possunt, et fiunt, nota ex D. Bonaventura 2. *dist.* 3. 1. *part. artic.* 1. *quæst.* 2. materiam dupliciter considerari posse. Primo, sub privatione omnis formæ substantialis et accidentalis, et sub hac consideratione nuda, est ejusdem rationis in corporibus corruptibilibus, et incorruptibilibus, in corporalibus et spiritualibus ; quia non est unde distinguatur, si omnem formam excludas. Quod bene suadent rationes Scoti hîc adductæ. Secundo consideratur in analogia ad formam ; et sic diversimode attenditur secundum diversas scientias. Physicus eam considerat ut principium generationis, et corruptionis, seu ut receptivam mobilis formæ, et prout transmutabilis ab una forma in aliam ; quo sensu non est una, vel ejusdem rationis cum materia non transmutabili ab una forma in aliam, cujusmodi est materia corporum cœlestium.

Materia dupliciter sumitur et quo sensu eadem est in inferioribus et superioribus, corporibus ?

18. Philosophus superior considerat eamdem ut mutabilem, ad situm tantum, non ad formam, et ibi videretur esse alia ratio materiæ ; Metaphysicus autem considerat eam ut fulcimentum formæ in ratione entis ; et quia in hoc, eodem modo respicit omnes formas, secundum Metaphysicum, unica est ratio materiæ, quoad omnes formas tam spirituales quam corporales. Nam sicut materia corporalium dat suis formis existere, et subsistere, etsi hoc diversimode a diversis explicetur, ita et materia spiritualium facit quoad suas formas ; neque refert quod in ratione substandi, hîc detur plus et minus ; quia in spiritualibus substat materia formæ substantiali, ejusque habitibus, et actibus ; in corporibus incorruptibilibus formæ, quantitati, et situi ; incorruptibilibus ultra hoc, contrarietati qualitatum, nam hæc non tollit materiam esse unam, et ejusdem rationis quoad illas formas ; esto aliquæ perfectius eam participent, sicut ratio animalis perfectius participatur ab homine, quam a bruto, et tamen est una, et univoca ad utrumque.

Materia secundum Metaphysicum est ejusdem rationis in omnibus.

Secundo, nota ex eodem, quia Angelus minus habet de mobilitate respectu formarum, quæ est proprietas materiæ, dici aliquando immaterialem.

Materia non est corporalis, neque spiritualis.

Tertio, nota ex eodem, materiam nude consideratam, neque corpoream esse, neque spiritualem, sed ad formas utriusque generis indifferentem ; qua ratione dici potest corporalis, et spiritualis virtualiter, quia spiritualitas, et corporalitas in ea ab extrinseco venit, sicut et corruptibilitas, vel incorruptibilitas compositi ex ea, ut explicabo, quam doctrinam habet Scotus, *Vide ad primum istorum.* Et ne hinc inferas Angelum esse corruptibilem, quia ejus materia capax est aliarum formarum, et consequenter privationis formæ Angeli.

Cœli quo sensu incorruptibiles ?

Nota quarto, ex Scoto hîc jam citato, et 2. *dist.* 14. quod cœlum, quantum est ex parte materiæ, corruptibile est ; quia illa quantum est de se, capax est aliarum formarum, et privationis formæ cœli ; et idem est de Angelo, si respiciatur ad ejus materiam tantum ; quia tamen forma utriusque talis est naturæ, ut a nullo contrario vinci possit, neque dependet a dispositionibus, quas agens naturale posset expellere, ideo denominatione sumpta a parte famosiori, nempe a forma, simpliciter utrumque est incorruptibile, quia neutrum per actiones agentium naturalium corrumpi potest : non quod forma compleat appetitum materiæ, quia repugnat hoc fieri nisi dando ei actum oppositum privationi cujusque formæ ; at nulla forma potest hoc præstare, nisi virtualiter saltem contineat omnium aliarum formarum perfectiones, quod est impossibile, de quo Scotus *loc. cit. et* 2. *dist.* 14. 19.

Conclusio III

Non esse improbabile, etiam juxta Scotum, in anima, et Angelo esse materiam.

20 Dicendum igitur videtur probabile esse animam, et Angelum componi ex materia, et forma, juxta fundamenta Philosophi, et D. Thom. (etsi ipse id loco citato expresse neget) a quibus non videtur Scotus in hoc alienus, etiamsi in fundamentis non conveniat. Secundam partem jam ostendi ex mente Scoti. Hanc non auderem ponere nisi gravissimos Doctores pro ea reperirem. Ita tenuit Avicebron. *lib. Fontis vitæ*, referente D. Thom. 1. *part. quæst.* 50. *art.* 2. *et opusc.* 15. *cap.* 5. Eamdem tenet expresse D. Bonaventura 2. *dist.* 3. 1. *part. art.* 1. *quæ.* 2. Rich. *ibi art.* 1. *q.* 2. Aureol. apud Capr. *quæst.* 1. *art.* 2. Alens. 2. *p. q.* 20. *memb.* 2. etsi aliter rem explicet. Albert. etiam 2. *dist.* 3. *artic.* 4. admittit expresse hanc sententiam, ubi ait Angelum compositum esse ex partibus essentialibus ; et posita triplici differentia materiæ, quam supra adduxi, ex varia mutabilitate ad varias formas, negat ibi esse materiam, ut in generabilibus, sed cum sit proprietas communis spiritualibus, et corporibus, sustinere formam, necesse est (inquit) ponere substantiam communem in eis. Non vult tamen hanc proprie vocari materiam, sed fundamentum, quia materiam proprie dictam, tantum ponit in generabilibus expresse Boetius *lib. de Unitate et Uno : Angelus, et anima sunt unum conjunctione materiæ*, a fortiori idem volunt Eugubinus *de Perenni Philosophia, cap.* 27. 30. 42. qui plures Philosophos citat, quos secuti sunt Nyphus *lib.* 3. *de Dæmonib. cap.* 13. Franciscus Georgius *lib.* 1. *Problem. cap.* 57. *quæst.* 4. Cajet. *in* 2. *ad Ephes.* qui tenet Angelos esse corporeos ; sic enim exponit Cajet. *in* 2. *Ephes. Secundum principem potestatis aeris hujus spiritus*, id est, (inquit) aerei spiritus : unde dæmones esse aereos spiritus, judicat consonare veræ Philosophiæ, sibi tamen contrarius 1. *part. quæst.* 50. *art.* 1. id negat.

Pro eodem etiam citari possunt Patres supra adducti, qui idem tenent. Licet enim minus vera sit eorum opinio, quatenus corporeitatem tribuunt his spiritibus, ut supra visum est ; vera tamen videtur, quatenus virtualiter asserunt in eis esse materiam, qui enim corporeitatem eis tribuit, hoc ipso tribuit materialitatem et aliquid ultra, nempe formam constituentem illam materiam in *esse* corporis ; de quo Scotus 4. *dist.* 11. *quæst.* 3. *num.* 54. neque enim hoc tribuere potest anima rationalis ; quia corpus Christi in triduo mortis erat idem corpus sine anima rationali, ut ibi fuse ex Patribus probat Doctor ; esto ergo quoad hoc secundum, eorum opinio rejicienda sit, teneri potest quoad primum, quatenus adstruunt materiam. August. 12. *Confess.* 8. ubi ait, omne mutabile habet informitatem, qua formam capit, *et* 12. *Confess.* explicans id *Genes.* 1. *In principio creavit Deus cælum, et terram*, id est, (inquit) *in verbo creavit materiam informem corporalis, et spiritualis creaturæ.* Nazian. *Orat.* 34. *in fin. Sint sane illi incorporei, aut quam proxime ad hoc accedentes.* In quo insinuat habere materiam, alioquin diceret esse puros spiritus. Damasc. *lib.* 1. *cap.* 17. vocat Angelum crassum materia constantem. Expressius Boetius *citatus hic a* Scoto *pro* 1. *cont. rat.* 4. *et lib.* 1 *de Trinit. cap.* 3. ubi ait expresse, quod nulla forma suscipit accidentia ; igitur cum Angelus, et anima ea suscipiant, aliquid habent præter formam. Ad idem est Avicenna 2. *Metaph. cap.* 1. ibi : *Omne quod est in subjecto, est in subjecto* [illegible] *Metaph.* c. 2. *Omne quod incipit esse, et potest non esse, habet materiam.*

21 — *Anima rationalis non tribuit esse corpori.*

22 Rationes præcipuæ pro hac conclusione sunt illæ, quas Doctor supra adducit ex Philosopho, scilicet ex individualitate, quæ provenit secundum eum ex materia, ita ut ubi non est materia, repugnet esse plura numero, in quo eum sequitur D. Thom. Item, ex possibilitate, quia secundum Phi-

losophum 8. *Physic. text.* 30. movens se habet partem motam, partemque moventem, et 2. *Metaph.* 12. ait quod *materia in eo quod movetur, intelligere necesse est*, et Commentator 12. *Metaph. text.* 30. ait, quod causa potentiæ (scilicet passivæ) est materia, et 8. *Physic. text.* 15. *quod simplex est, caret potentia.* Item, quia secundum Philosophum omne quod in tempore fit, habet suum passivum, sicut et activum, quia si a solo Deo immediate esset, necessarium esset. Sed quia hoc fundamentum omnino falsum est (ut ostendit Scotus 1. *dist.* 8. *quæst.* 5. *num.* 13. *et dist.* 39. *et* 43. probans Deum omnia ad extra libere producere) non deservit ad probandam conclusionem absolute, sed tantum in via Aristotelis, qui forte non admitteret Intelligentias incepisse, neque possibiles esse, sed necessarias. His adde nullam esse rationem, quare materia denegetur spiritualibus, maxime cum in eis reperiantur proprietates, quas Philosophus materiæ tribuit; sunt enim ingenerabiles, et incorruptibiles, et mutabiles, etsi non ad formam substantialem (quia quæ semel informat materiam, sibi appropriat, ita ut inde pelli nequeat, sicut facit forma cœli ratione supra assignata) sed ad accidentalem, quod sufficit in substantiis, ut arguatur subesse materiam, ut constat in corporibus cœlestibus. Quod vero non sit ratio, qua efficaciter probetur materiam eis denegandam esse, neque inconveniens ex ejus positione sequatur, patebit solvendo objectiones.

Quod movetur habet materiam.

Angelus et anima habent proprietates materiæ.

Objectiones D. Thomæ contra prædictam sententiam solvuntur.

23. Prima ex D. Thoma 1. *part. quæst.* 50. *artic.* 1. impossibile est quod forma spiritualis, et corporalis recipi possint in eamdem partem materiæ, alioquin eadem res esset corporalis, et spiritualis; ergo in aliam, et aliam partem; sed non est materia divisa, nisi per quantitatem; ergo materia spiritualium erit quanta, quod repugnat.

Secunda ex eodem: intellectio est immaterialis; ergo et substantia cujus est, quia operatio cujuslibet rei est secundum substantiam ejus. Antecedens patet, quia unumquodque intelligitur, qualenus abstrahitur a materia, quia formæ in materia sunt individuales, quas intellectus apprehendere nequit.

Tertia ex Dionys. *cap.* 4. *de divin. Nomin.* ubi vocat Angelos incorporales, et immateriales.

Ad primum, patet ex tertio notabili. Materia quantum est de se, capax est formæ spiritualis, et corporalis, sed in se neque spiritualis est, nec corporalis, sicut superficies neque alba est, neque nigra, sed ad utrumque indifferens; non est ergo verum, materiam necessario dividi per quantitatem, quia entitative, sua hæcceitate dividitur hæc materia ab illa, et formaliter dividitur ab eadem per quamcumque formam, quam sustentat, sive sit quanta, sive non quanta. Argumentum procedit ex alia falsa opinione D. Thomæ nempe materiam secundum se, esse puram potentiam, et nihil habere entitatis, quam solide refutat Scotus 2. *dist.* 12. *quæst.* 1.

Materia sua hæcceitate est divisa.

Ad secundum, si quid valeret, ut bene 24. advertit Durandus 2. *dist.* 3. *q.* 7. probaret etiam hominem esse immaterialem, quia quædam ejus operatio est talis. Respondet Cajet. *d. q.* 50. *art* 1. supponere D. Thomam naturam Angelicam esse completam. Contra, tum quia *quæst. seq. artic.* 1. de hoc agit, disputans an Angelus habeat corpus naturaliter sibi unitum; non ergo id supponit. Tum etiam, quia si supponeret, nihil ad rem, quia non supponit alteram partem non esse materiam, cum hoc probet; non ergo magis sequitur ex illo argumento, utramque partem Angeli esse immaterialem, quam utramque partem hominis. Succurrit Valentia 1. *part, dist.* 4. *quæst.* 1. *part.* 4. rationem D. Thomæ bene probare intentum, quia supponit illam operationem esse omnino immaterialem, ita quod non dependeat vel objective a corpore.

Cajetanus rejicitur.

Valentia rejicitur.

Contra, quia quod anima dependeat a phantasmate, non est ex natura, sed ex

peccato, unde in gloria non dependebit ab eo. Secundo etiam Angelus dependet a concursu corporis ad cognoscendum corpus, ut probat Scotus 2. *dist.* 3. *quæst.* 11. Ad probationem antecedentis, quod non negatur, verum non est unumquodque intelligi per abstractionem a materia, et singularia intelligi possunt, ut ostendam *quæst.* 22.

25. Ad tertium. Respondetur cum D. Bonaventura supra (et eamdem solutionem insinuat Rich.) Dionysium loqui de materia transmutabili ad formas substantiales, seu corporeas, quia de materia incorporea, vel non corporea, nulla incidit ipsi quæstio, et sic intelligitur Athanas. *lib. de Testimoniis Scripturæ, de naturali communione, seu de essentia Patris, et Filii*; ubi ait, *Angelus est animal rationale materiæ expers*, et Sophron. *orat. de sanctis Angelis tom.* 2. *Biblioth.* ubi similia verba habet. Alia solutio colligi potest ex eodem D. Bonaventura, ut dixi *not.* 2. quia Angelus quandoque immaterialis dicitur, eo quod ejus materia inter alias minimæ sit mobilitatis, quoad formas; quia neque ad formam substantialem, neque ad situm, neque ad quantitatem, neque ad qualitates, a quibus dependeat forma, moveri potest, cum tamen omnes hæ mutationes conveniant materiæ. Adde D. Thomam tenere *quæst.* 16. *de Malo, artic.* 1. *ad* 2. probabile esse, secundum Dionys. dæmones esse corporeos. Ex quo sequitur Dionysium in illa sententia non esse firmum.

Dionys. exponitur.

Athanas. exponitur.

Quo sensu Angelus dicitur immaterialis

Solvuntur aliæ objectiones contra eamdem sententiam.

26. Objicitur adhuc primo; quia sequitur Angelum et animam esse corruptibiles, quandoquidem habent materiam, quæ, quantum est de se, non plus petit hanc formam, quam illam; consequens est damnatum *in Lateran. sub Leone X. sess.* 8. Respondetur, corruptio proprie sumpta opponitur generationi, et sic quod non est generabile, non est corruptibile. Nec refert quod materia capax sit de se aliarum formarum, quia sufficit, quod forma eam ita occupet, ut nullam aliam informare sinat. quomodo cœlum est incorruptibile, esto ejus materia sit capax aliarum formarum. Vide D. Thom. 1. *part. quæst.* 65. *art.* 6. ubi habet etiam si anima esset ex materia, quod adhuc esset incorruptibilis.

Angelus, quo sensu corruptibilis.

Objicitur secundo, sequitur hinc animam, et Angelum posse desinere aliter quam per annihilationem, et consequenter corruptibiles esse, quia non est tertius desinendi modus. Sequela patet; quia posset Deus separare partes, ex quibus componuntur, quo casu desinerent esse, sicut desinit homo partibus separatis. Respondetur, supra notavi nos non teneri hanc quæstionem absolute propugnare, sed juxta fundamenta Philosophi, et D. Thomæ. Et cum juxta hæc spiritus individuetur per materiam, repugnat eum separari ab illa, sicut repugnat aliquid manere, non manente sua ratione individuante; negandum ergo esset posse Deum talem separationem facere.

Secundo, per D. Thomam, repugnat materiam primam sine forma servari; unde in illo casu desinerent esse per annihilationem alterius partis. Sed hoc nihil est, quia sustinendo hoc falsum, quod solide refutat Scotus 2. *d.* 12. *quæst.* 2. diceretur quod jungeret Deus aliam formam illi materiæ, et sic nulla parte desinente, desinerent. Itaque, sustinendo conclusionem, secundum prædicta fundamenta, prior solutio præferenda est, et tanta erit, ut videtur, ejus probabilitas, quanta illius fundamenti, ad quam necessario sequitur, imo, forte major.

Sed quia (ut dictum est) conclusio hujus quæstionis non videtur displicuisse Scoto, quin censeri possit aliqualiter probabilis, sine assertione potest dici, non esse denegandum omnipotentiæ Dei, quin sic posset destruere animam, et Angelum; quia ponendo partes esse duas entitates absolutas, ut bene probat Scotus 2. *dist.* 11. *quæst.* 2. potest Deus eas separare. Sed tunc non esset corruptio proprie dicta, quia hæc tantum convenit composito ex contrariis, ut 27.

An possit desinere esse non per annihilationem Angelus?

tenet Scotus 4. *dist.* 45. *quæst.* 2 *num.* 23. et corruptibilitas est passio compositi ex elementis, ex eodem 3. *dist.* 22. *num.* 9. sed magis proprie diceretur annihilatio, quia sine ulla actione agentis naturalis desineret unio partium, vel tertia entitas, si ibi detur, de quo Scotus 3. *dist.* 2. *quæst.* 2. sed in rigore illa desitio non esset corruptio, nec annihilatio, eo sensu, quo ista communiter usurpantur. Sicut desitio panis in consecratione, secundum communem, non est annihilatio, neque etiam in rigore corruptio (quia ex vi positionis alterius formæ ipsi repugnantis, ex natura rei non desinit) sed distincta ab his, cui nomen impositum non est a Philosophis, quibus fuit ignota. Ad argumentum ergo, non videtur absurdum admittere, dato casu, illam desitionem a Deo fieri posse, quæ quasi media esset inter corruptionem, et annihilationem, sicut si separaret materiam a forma cœli. Sed contra hoc :

Si Angelus desineret esse, per separationem partium, an esset corruptus, vel annihilatus.

28. Objicitur tertio, dato illo casu formæ animæ et Angeli separatæ a materia, conveniunt omnia illa fundamenta quæ Doctor adducit, de quibus in prima annotatione, quia habet suam individualitatem, et proprietates materiæ, quia ingenerabilis, etc. Et in ea est ratio agentis et passi, quia posset velle, et intelligere ; ergo juxta illa fundamenta animæ forma separata a materia habet materiam ; (etsi rursus ab hac fiat separatio, idem argumentum curret) vel dicendum erit quod ab initio eam non habuit. Respondetur, jam dixi secundum primum ex illis fundamentis de individuatione, casum esse impossibilem ; sed eo admisso, potest iterum sine assertione dici, non convenire illi sic separatæ illa fundamenta, quia non haberet rationem agentis, et passi defectu materiæ, neque hoc, dato illo miraculo, vel forte impossibili, mirum videri debet, quia secundum D. Thomam et suos, si per possibile, vel impossibile separarentur voluntas et intellectus ab anima, quæ sunt, secundum eos, quædam accidentia ejus, non haberet rationem agentis, et passi, sed instar trunci nihil faceret, de quo late Scot. 2. *d.* 16. Item, secundum eosdem, si Angelus careret speciebus, quæ sunt ipsius accidentia communia, nihil posset intelligere, aut velle, saltem abstractive, neque posset in se producere species, quia, secundum eos, caret intellectu agente, de quo Scotus 2. *d.* 3. *q.* 11. Sed in casu nostro non videtur minor dependentia formæ a sua materia quoad suas operationes, quam animæ, et Angeli ab illis accidentibus ; igitur defectu materiæ, videtur quod eo casu, forma simplex nihil reciperet, quia ut ait Phil. 2. *Met.* 12. *in eo quod movetur, intelligere materiam, necesse est.*

Si forma animæ a sua materia separata esset, nihil efficere posset.

Secundo : Respondetur, et innuit D. Bonavent. *d.* 4. 2. fine, quod eo casu dato, illa forma simplex a materia separata, esset agens et patiens, eique convenirent cætera ex quibus arguitur materiam subesse secundum Philosophum, neque inde sequeretur tunc ibi esse materiam, supposito miraculo, sed quod secundum rerum naturam, et principia Philosophi ibi ponenda esset materia, quod sufficit. Sic Bonaventura argumento concludenti accidentia separata, juxta prædicta fundamenta, habere materiam, respondet tantum probare quod secundum naturam suam petunt materiam, cui inhæreant, esto miraculose separata ita se habeant ac si nihil a materia dependerent. 29.

Dices, ergo similiter illa fundamenta tantum probant animam rationalem secundum naturam suam, petere materiam, nempe corpus, et per consequens separata nullam habebit materiam. Respondetur exigere materiam sibi proportionatam, seu non corpoream, cujusmodi non est corpus ; perfectio enim universi, sicut petit substantias corporeas, simplices, et compositas, ita videtur petere substantias incorporeas utriusque generis, qua ratione utitur Cajet. Et si daremus accidentia corporea composita ex materia, et forma, idem concedendum esset de accidentibus incorporeis ; ergo eodem modo procedendum videtur in substantiis hic et ibi. Si vero te-

Ad perfectionem universi spectat, esse substantias spirituales, simplices et compositas.

neatur cum Occham 4. *q.* 7. *et Tract.de Eucharist. cap.* 28. Major. 4. *d.* 12. *quæst.* 2. Gabr. *lect.* 44. *in can.* Goffr. 4. *p. sum. in mat. de Euchar.* nullum accidens subjectari in alio, argumentum ab accidenti erit pro nobis confirmans primam solutionem.

30. Objicitur quarto, quia sequitur formam animæ et Angeli educi posse de potentia materiæ, et per consequens Angelus, et anima erunt generabiles, saltem Deo supplente vicem causæ naturalis, quod videtur inconveniens. Respondetur, definitum est *cap. Firmiter, de sum. Trin. in Conc. Lateran.* Angelos et animas ex nihilo conditos, et sic de facto non sunt geniti; an autem de potentia Dei eorum formæ educibiles sint de potentia suæ materiæ, non est definitum: verisimilius tamen est id non esse possibile ob perfectionem harum formarum, quia etiam quædam formæ accidentales, ut gratia, educi nequeunt de potentia subjecti, juxta multorum probabilem sententiam, quam tenet Scotus 4. *d.*1. *q.* 5. *et d.* 16. *q.* 2. Alen. 2. *p. q.* 9. *num.* 8. Bon. 2. *d.* 26. *art.* 1. *q.* 4. Rich. *ibi art.* 1. *q.* 4. Capr. 4. *d.* 1. *q.* 5. *ad arg. Scoti*, Major. *quæst.* 1. Palud. *quæst.* 1. Quod si teneatur educi posse de potentia Dei absoluta, nihil inde concludetur contra resoluta in hac quæstione.

An forma Angeli educibilis sit de potentia materiæ.

Objicitur quinto, Scotus 2. *d.* 12. *q.* 1. *num.* 6. ponit substantiam corruptibilem cum Philos. *4. Met. cap.* 5. per hoc quod habet materiam, quia materia est *quo res potest esse, vel non esse*, ut *ibidem* dicitur. Unde, inquit, *Nulla forma simplex est corruptibilis*, ubi per formam simplicem, intelligit animam rationalem, *et* 4. *d.* 43. *quæst.* 2. *num.* 23. sustinendo secundum Philosophum animam rationalem non esse immortalem, dicit non inde sequi, quod habeat partes separabiles, ut materiam, et formam, ubi admittit esse simplicem, ergo secundum eum non est ponenda materia in anima.

Respondetur, ita est; verum non reputat improbabile, juxta hic allata, si quis teneat animam et Angelum habere materiam, et hoc tantum intendunt quæ hactenus adducta sunt.

Objicitur sexto, sequeretur quod Angelus esset capax quantitatis, quia habet materiam. Respondetur, sicut forma materialis adveniens materiæ, facit eam incapacem accidentis corporei, ita forma spiritualis facit eam incapacem accidentis corporei, qualis est quantitas; de hoc Scotus *quodl.* 9. ubi disputat an Angelus potest informare materiam. Hæc de hac difficili quæstione; qui vero hanc partem durius censuerit, viderit ne in suo sensu nimis abundet, nimisque sit sapiens apud semetipsum.

QUÆSTIO XVI

Utrum magis universale prius intelligatur a nobis, quam minus universale.

Arist. 1. *Poster. cap*, 2. *et* 1. *Phys. text.* 3. *et* 4. *et* 1. *Met. cap.* 2. D. Thom. *in proœmio Phys. in opusc de ente, et essentia, cap.* 7. *et* 1. *part. q.* 85. *art.* 3. Avicenna 2. *lib. suæ Metaph. cap.* 1. Simplicius 1. *Physic. cap.* 1. Themistius *in sua Paraphrasi. super* 1. *lib. Physic. cap.* 4. Richardus *in* 2. *d.* 24. *art.* 3. *q.* 4. Alensis *in Commentariis primi et quinti Met.* Capreolus *in p.* 1. *d.* 35. *q.* 2. *ad* 7. Ferr. 1. *lib. contra Gent. cap.* 48. Venetus, Nyphus, et Javellus 1. *Physic. cap.* 1. Soncinas 6. *Metaph. q.* 12. Cajet. *Opusc. de ente, et essentia, in principio.* Ægidius 7. *lib. Metaph. q.* 1. Ruvius 1. *Physic. cap.* 1. *q.* 3. Vide Doctorem *in disputatis, quæst.* 13. *et lib.* 1. *Physic. quæst.* 5.

Arguitur quod sic, 1. *Physic. text.* 1.
3. dicit quod innata est nobis via cognoscendi a notioribus nobis ad notiora naturæ, et subdit: *Sunt autem nobis primo nota confusa magis, et magis universalia, minus autem universalia sunt naturæ notiora, quia sunt perfectiora;* igitur, etc.

Præterea, quod primo intellectui imprimitur, prius intelligit; sed secundum Avicennam, ens et unum, quæ sunt maxime universalia, prius intellectui imprimuntur quam omnia alia, igitur, etc.

Scot. 1. d. 3. q. 2. n. 22.

Præterea, illud universale prius intelligitur cujus singulare prius sentitur; sed singulare magis universalis prius sentitur quam minus universalis, secun-

Scot. sup. n. 27. dum Avic. *in Metaphysica sua*, et secundum Philos. 1. *Physic. text.* 4. ubi dicitur, quod pueri appellant primo omnes viros patres; et prius a remotis sentitur aliquid esse corpus, quam animatum, et quam homo.

Contra, composita sunt nobis prius nota secundum Commentatorem 1. *Physic. text.* 4. exponendo illud, *Magis confusa sunt nobis notiora*, vel prius nota, id est, magis composita; sed minus universalia sunt compositiora, quia habent se per additionem ad magis universalia; igitur, etc. Præterea, quæ sunt difficillima nobis ad cognoscendum, non sunt nobis prius nota, maxime universalia sunt nobis difficillima ad cognoscendum, ut patet 2. *Met.* ergo, etc.

Præterea, priora secundum naturam, sunt nobis posterius nota, ut dicitur 1. *Physic.* sed universaliora sunt priora natura, quia ab ipsis non convertitur consequentia, et quia etiam per ipsa definiuntur species, et minus universalia; ergo etc.

2. *Aliquid dicitur prius perfectione, generatione, adæquatione.*

Dicendum, quod aliud dicitur prius alio tripliciter, scilicet generatione, perfectione, et adæquatione. De duobus primis habetur 9. *Met. text.* 15. de tertio. 1. *Post. text.* 11. ubi dicitur, quod universale est, quod convenit alicui primo. Et vocat universale, et primum adæquatione, ipsam propriam passionem, quæ prædicatur convertibiliter de subjecto. De duobus primis dicendum ad præsens. Ulterius sciendum, quod

Quid cognoscere confusum, et confuse?

non est idem cognoscere confusum et confuse, nec distinctum et distincte; nam confusum potest distincte cognosci, sicut animal, quod est confusum respectu hominis. Similiter distinctum potest confuse cognosci, sicut homo cognoscendo animal, vel quod sit animal. Illud autem est confusum, quod est indistinctum, distinguibile tamen sicut genus.

Quid cognoscere confuse, et distincte

Cognoscere autem confuse est cognoscere quid dicitur per nomen, vel cognoscere in suo universali tantum; sed cognoscere quid distincte est cognoscere id per principia propria posita in sua definitione.

RESOLUTIO

Prius cognitum nobis tempore cognitione confusa, est minus universale, quam magis universale. Vide Doct. 1. dist. 3. quæst. 3. num 21. annot. 1.

(a) Dicendum igitur ad quæstionem 3.
primo, quod minus universale est quod prius notum est nobis, prioritate temporis et cognitione confusa, quam magis universale. Probatio; omne agens secundum ultimum potentiæ suæ producit perfectissimum effectum, quem potest producere, quia ad oppositum, quod non producat effectum perfectissimum, quem possit, sequitur quod agit citra ultimum potentiæ suæ; sed omne agens naturale agit secundum ultimum potentiæ suæ, quia non agit deliberative, determinando sibi quantitatem effectus, sed determinatur ab alio; igitur agit perfectissimum effectum quem potest; intellectus autem quantum ad actum primum intelligendi, et omnia quæ concurrunt ad causandum intentionem effective, sive phantasia, sive species intelligibilis, sunt agentia naturalia; igitur intellectus in primo actu intelligendi præcedente actum voluntatis intelligit perfectissimum intelligibile, in quod potest, quod terminat actionem perfectissimam quam potest habere; tale autem in-

telligibile est species specialissima ; ergo, etc.

Metaphysica ultima scientiarum. Præterea, secundum Avicen.et Comment. 6. *Metaph. cap.* 4. Metaphysica est ultima scientia in ordine doctrinæ ; igitur principia aliarum scientiarum prius tempore a nobis concipiuntur, quam Metaphysica ; principia autem aliarum scientiarum sunt minus universalia, quia Metaphysica est de universalissimis ; igitur, etc.

Præterea, si prius intelligimus magis universale, quam singulare, quando singulare aliquod subito movet sensum, erit magnum tempus antequam possimus cognoscere ejus speciem specialissimam, quia oporteret prius cognoscere omnia ejus superiora essentialia, quæ cum sint multa, non possunt in instanti cognosci : hoc autem patet manifeste esse falsum ; ergo, etc.

4. Præterea, si prius magis universale intelligitur, aut eadem specie cum minus universali, aut alia : non eadem, quia illud non est proprium repræsentativum alicujus quod æqualiter repræsentat ipsum et oppositum, vel disparatum ; sed species repræsentans animal, quod est magis universale æqualiter repræsentat hominem, et asinum ; et per consequens per illam cognosceret simul utrumque intellectus, si illa sufficeret, quod falsum est ; igitur non est eadem : si autem alia, tunc erunt tot species in intellectu, quot sunt species generis, si illæ debent cognosci, vel quot sunt superiora universaliora essentialia, antequam species specialissima intelligatur, quod falsum est ; igitur, etc.

Abstractio magis universalis est difficilior, quam minus universalis. Præterea, illud cognoscitur posterius tempore, cujus abstractio est difficilior, quia ejus cognitio intellectualis abstractiva est difficilior : sed abstractio coloris, quæ est universalior, est difficilior quam albedinis, quia a dissimilibus abstrahitur quidditas coloris, scilicet ab albo, et nigro, quæ sunt opposita, albedinis autem quidditas a duobus albis, quæ sunt similia ; ergo, etc.

Præterea, possibile est intelligere minus commune, non cognoscendo magis commune ; igitur non oportet semper universalius prius cognosci ab intellectu. Probatio antecedentis , quia Geometer cognoscit lineam, et multa de linea probat, et tamen nescit utrum sit substantia, vel accidens ; ergo, etc. Ad hoc etiam est auctoritas Philosophi 1, *Physic. text.* 3. et 4. dicentis quod *definitum prius cognoscitur, quam partes definitionis*, definitum est minus universale, cum sit species, quam genus suum, quod est pars definitionis ; igitur, etc.

RESOLUTIO

Prius cognosci magis universale cognitione distincta, de quo Doctor 1.dist. 3. q. 2. num. 24. 25.

(b) Secundo, dico quod prius cognoscitur magis universale a nobis cognitione distincta. Probatio, prius distincte illud cognoscitur, quod intrat definitionem alterius, per quod aliud distincte cognoscitur;sed ens quod est universalissimum, intrat definitionem omnium, cum conceptus entis includatur in conceptu cujuslibet, ipsum autem non habet conceptum nisi distinctum, quia non habet in quo possit confuse, vel indistincte cognosci ; igitur, etc. Simile autem est de aliis universalibus : quanto enim aliquid est universalius, tanto potest plurium definitionem intelligere, et distinctius cognosci, cum pauciora superiora habeat, in quibus cognoscitur confuse. Præterea, secundum Avicen. 1. *Met. cap.* 3. Metaphysica est prior ordine cognoscendi distincte, quæ 5. *Magis universale prius cognoscitur, cognitione distincta.*

Ordine doctrinæ proceditur a cognitione confusa ad distinctam. tamen est universalior ; igitur, etc. Nec tamen contradicit sibi Avicenna, dicens quod est postrema ordine doctrinæ, quia hoc ordine procedimus a cognitione confusa ad distinctam ; modo est ita, quod principia aliarum scientiarum propriarum ordine doctrinæ sunt nobis nota ex confuso conceptu terminorum, sicut Geometer ex confuso conceptu lineæ, et puncti procedit ad cognoscendum ejus definitionem, et passionem ; et ideo Metaphysica est posterior ordine doctrinæ, cujus tamen principia sunt distincte cognoscenda ; sed scientia Metaphysicæ acquisita, revertendo ad alias scientias magis distincte cognoscuntur earum principia, scientia Metaphysicæ prius distincte cognita, et sic est prior ordine distinctæ cognitionis ; sic in proposito, species prius cognoscuntur indistincte, scilicet cognoscendo quid est, quod dicitur per nomen ; vel in suo universali, scilicet cognito universali distincte, tunc per ejus divisionem et contradictionem per additionem differentiæ, fit reditus ad cognoscendum speciem distincte.

Ordo quo a cognitione confuse speciei reditur ad ejus cognitionem distinctam.

RESOLUTIO

Prius prioritate perfectionis cognoscitur Deus. Vide Doctorem 1. dist. 3. quæst. 2. num. 29. *sed cognitio sensibilium fortius moventium sensum, est prior prioritate perfectionis juxta proportionem objecti ad intellectum.*

6. (c) Tertio, dico quod prius prioritate perfectionis a nobis cognoscitur, quod est perfectius. Circa quod sciendum, quod aliqua cognitio potest esse perfectior alia, vel secundum perfectionis complementum, vel secundum proportionem ad objectum, sicut visio aquilæ st perfectior primo modo, visione mea ; sed visio mea respectu candelæ est perfectior visione aquilæ respectu Solis. Ista divisio habetur 10. *de Animalibus* a Philosopho, dicente quod *magis desideramus scire modicum de substantiis separatis, quam multum de inferioribus.* Illud autem modicum attenditur secundum proportionem ad objectum, non autem secundum naturam cognitionis absolute.

Cognitio una dupliciter potest esse perfectior alia.

1. de Partib. anim. c. 5.

(d) Ad propositum est dicendum, quod illud quod a nobis cognoscitur prius prioritate perfectionis cognitionis in se, et absolute consideratæ, est Deus, loquendo etiam de cognitione naturali. Probatio, quia illa cognitio est perfectior in se, per quam attingitur perfectius objectum ; sed hæc est cognitio Dei, qui est perfectissimum objectum, ergo, etc.

Deus est primum cognitum perfectione

Præterea, Philosophus 4. *Ethic. cap.* 10. ponit felicitatem humanam, quæ ex puris naturalibus haberi potest in cognitione substantiarum separatarum, vel primæ substantiæ separatæ, quæ est Deus, sed ponit eam in perfectissima cognitione ; ergo ejus cognitio quæ in via potest haberi, est perfectissima cognitio, et perfectior cognitione quorumcumque inferiorum, quia quodcumque individuum speciei nobilioris est nobilius quocumque individuo speciei inferioris.

Felicitas in quo consistit secundum Philosophum ?

Sed quæ est cognitio perfectior secundum proportionem ad objectum, id est respectu inferiorum, quæ sunt intellectui nostro proportionata ?

7. Dicendum, quod cognitio istorum sensibilium, quæ fortius movent sensum, est perfectior, quia quæ fortius movent sensum, fortius movent intellectum, licet altiori modo, quia universalius ; quæ autem magis movent intellectum, sunt magis proportionata intellectui, et ideo prius perfectione tali, scilicet secundum proportionem ad

objectum, intelligitur universale illius singularis sensibilis, quod fortius movet sensum.

Ad primum. Ad objectionem in oppositum, dicendum quod Philosophus *primo Physicorum* intendit dare modum deveniendi in cognitionem distinctam; et hoc est per cognitionem magis universalis, et magis confusi, quod est prius notum nobis distincta cognitione.

Ad secundum. Ad aliud, dicendum quod ens, et unum prius imprimuntur intellectui quoad eorum cognitionem distinctam, quam alia; et ideo illa cognitione sunt prius nota, quia non possunt notificari per priora et hoc conceditur.

8. *Ad tertium.* 1. p. q. 85. art. 3. Ad aliud, dicendum quod Thomas faciens illud argumentum deceptus fuit, quia non distinguitur inter cognoscere aliquid confusum et confuse, et distincte et distinctum. Verum enim est, quod *Prior est cognitio confusa quam distincta ejusdem.* cognoscere aliquid confuse, scilicet minus universale, est medium inter puram ignorantiam, et cognitionem ejus distinctam, et sic cognitio alicujus confusa prior est cognitione ejusdem distincta; sed propter hoc non sequitur quod cognitio confusi, id est, magis universalis, sit prior cognitione minus universalis, nisi loquendo de cognitione distincta, ut dictum est, imo est fallacia consequentis a pluribus causis veritatis ad unam. Cognitio enim confusa alicujus minus universalis, est, vel quando cognoscitur tantum de ipso, *quid est*, quod dicitur per nomen, vel quando cognoscitur in suo' universaliori, vel confuso; non sequitur igitur, cognitio confusa minus universalis, est prior tempore, quam ejus distincta; igitur cognitio sui universalioris, vel magis confusi, est prior.

Ad quartum. Ad ultimum, dicendum quod quando aliquod singulare est præsens sensui secundum debitam proportionem, tunc intellectus primo apprehendit speciem specialissimam ejus; sed quando non est proportionatum sensui, ita quod possit ipsum distincte cognoscere, tunc intellectus apprehendit speciem proximiorem, quam potest, quia non movet sensum nisi sub ratione, quæ est singularis speciei communioris.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO 1.

Speciem specialissimam esse primum cognitum nobis cognitione confusa

([a]) *Dicendum igitur ad quæstionem*, etc. 9.
Speciem specialissimam esse primum cognitum. Probat Doctor hîc contra D. Thom. et suos 1. *p. quæst.* 35. *art.* 3. sex rationibus, quarum priores tres adducit 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 21. Prima ratio est, quia causa naturalis agit secundum ultimum posse, et sic agit primo perfectissimum effectum, quem potest; ergo cum intellectus sit talis, primo intelligit speciem specialissimam, quia hoc est perfectius universalioribus, quæ sunt partes ejus. Contra hanc:

Objicitur, ex Cajet. *de ente, et essentia*, et aliis, quia ordo naturæ incipit ab imperfectioribus, unde quod prius est generatione, posterius est perfectione, 7. *Metaph.* Præterea, si valeret argumentum probaret quod etiam cognitione distincta prius cognosceretur species specialissima, quod est falsum, et contra ipsum Scotum, ut statim patebit. Tertio, probaret etiam quod singulare prius cognosceretur, quia ejus conceptus est nobilior conceptu speciei, nam substantiæ primæ sunt omnium nobilissimæ, ut tenet Aristoteles *cap. de Substantia*, et 1. *Poster. c.* 2. dicitur quod notiora nobis sunt, quæ propinquiora sunt sensui. Et ita tenet Durand. 2. *d.* 3. *q.* 7. Gregor. 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *artic.* 1. quos sequitur Suar. 4. *de Anima cap.* 3.

Ad primum respondetur, loquitur Doc- *Causa na-*

turalis non impedita producit perfectissimum effectum quem potest.

tor de agente naturali non impedito, seu carente resistentia, ut habet *loc. cit. in* 1. nam si resistentiam invenerit, impeditur a productione nobilissimi effectus, quem potest, donec vincat illam resistentiam : in proposito autem, intellectus respectu conceptus speciei specialissimæ, est bene dispositus, quia supponitur, quod habet speciem intelligibilem ejus, et phantasiam non impeditam, nec aliud requiritur ; et si sine indispositione, vel resistentia non ageret ad ultimum potentiæ, sequeretur, (ut bene infert Doctor) quod quantitatem effectus sibi præscriberet, et sic esset causa secundum propositum. Frivolum ergo est, quod dicit Cajetanus, sicut leo non prius generat leonem, sed aliud imperfectius, ita intellectus non prius generat conceptum perfectissimum, sed imperfectiorem, et ultimo perfectissimum, quia si leo haberet in sua potestate formam leonis, et materiam dispositam, et sine resistentia, primo produceret leonem ; intellectus habet in sua potestate conceptum speciei specialissimæ, et subjectum dispositum, et carens omni resistentia, ideo primo producit illum conceptum, et si primo non posset, nunquam postea posset, quia nihil acquirit quod ab initio non habet.

10. Ad secundum, respondetur cum Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 26. quod totus ordo confuse cognoscendi est prior, et ideo primum in illo ordine est simpliciter primum. Et probatur ex Arist. 1. *Physic. text.* 3. dicente, definitum prius cognosci, quam partes, et ex Avicenna 1. *Metaph. c.* 3. suadente Metaphysicam esse ultimam ordine doctrinæ, quamvis sit prima in sciendo distincte, quia principia aliarum scientiarum sunt per se nota ex conceptu confuso terminorum, et postea ex Metaphysica sciri possunt distincte ; cognoscit enim Geometer lineam esse longitudinem sine latitudine, non curans in quo sit genere, vel quæ sit ejus differentia, quia hoc ad Metaphysicum spectat.

Ordo confuse cognoscendi est prior ordine distincte cognoscendi.

Dices, ergo falsum est agens naturale primo elicere effectum nobilissimum, quem potest, quia cognitio distincta est nobilior confusa. Et confirmatur ex ipso Scoto *loc. cit. num.* 27. dicente quod *processus naturalis est ab imperfecto ad perfectum, per medium, et quod confuse cognoscere est quasi medium inter ignorare, et distincte cognoscere*, ubi sibi contradicit, antea dicenti, intellectum prius elicere actum perfectissimum. Respondetur, in eodem ordine cognoscendi intellectum non impeditum prius elicere actum perfectissimum quem potest, tamen pro hoc statu potest alius ordo cognoscendi imperfectior præcedere perfectiorem, cujusmodi est confuse cognoscere respectu cognitionis distinctæ, quia etiam cognitio sensitiva pro hoc statu, prior est intellectiva. Quod vero confusa prior sit, et experientia constat, et Aristoteles, ac Avicenna docent locis citatis; unde Scotus sibi non contradicit, quia loquitur intra eumdem ordinem cognoscendi, non vero comparando unum ordinem ad alium.

Contra, hinc sequitur quod in ordine distincte cognoscendi, species specialissima prius cognoscitur, quam ejus partes, consequens est falsum, et contra Scotum *cit. num.* 24. tenentem universaliora prius cognosci cognitione distincta, quam minus universalia, de quo statim. Respondetur, negando sequelam, quia non potest aliquid distincte concipi non conceptis in eo inclusis, quæ sunt ejus partes ; his enim non conceptis, cognitio erit tantum confusa, quia concipitur res, sicut exprimitur per nomen, et non sicut exprimitur per definitionem. 11

Nihil distincte cognosci non cognitis partibus in eo inclusis.

Ad tertium, singulare qua tale, non cognoscitur a nobis pro hoc statu, ut docet bene Scotus 3. *d.* 14. *quæst.* 3. *fin.* quia pro nunc non movetur intellectus noster, nisi a phantasiabili, et singulare nullum phantasma gignit. Vide eum 2. *dist.* 3. *q.* 1. *et q.* 6. *n.* 17. *et* 4. *d.* 45. *quæst.* 3. de quo infra, *q.* 22. ubi dicetur quomodo singulare prius cognoscitur quam species specialissima.

Secunda ratio Scoti est, quia Metaphysica secundum Aristotelem, et Avicennam

est ultima ordine doctrinæ ; ergo aliæ scientiæ præcedunt eam, et maxime naturalis ; ergo harum principia, et termini principiorum cognoscuntur prius, et tamen sunt minus communia, et principia Metaphysicæ universaliora ; ergo minus communia sunt prius nota ex intentione Aristotelis, et Avicennæ.

Minus communia sunt prius nota.

12. Contra hanc objicitur, quia vel scientiæ ordinantur secundum cognitionem distinctam, vel confusam : si primum, Metaphysica est omnium prima, ut dictum est ad secundum : si secundum ; ergo minus communes deberent præcedere, et sic libri de Cœlo, et de Anima præcederent libros Physicorum. Respondetur ex Aristotele 5. *Met. text.* 1. ordine doctrinæ illud esse prius, quod facilius addiscitur. Et non dixit Philosophus quod distinctius cognoscitur, sic esse prius ; non incipit ergo iste ordo ab universalioribus, vel compositivo modo, distincta cognitione, sed sæpius a minus universalibus. Unde Aristoteles in multis locis prius tractavit quæ sunt posteriora secundum naturæ ordinem ; prius enim agit de animalibus, quam de plantis, et tamen tractatio harum est universalior, et prior. Item, in libris Physicæ prius tractat de principiis corporis generabilis, cujusmodi sunt materia, forma, privatio, de quibus 1. *Physic.* quam de principiis corporis naturalis, de quibus *lib.*2. et sic præponit principia speciei, seu minus communis principiis generis, seu magis communis. Cum ergo prius tractet de scientiis minus communibus, bene infert Scotus ad ejus mentem, minus communia esse faciliora, et nobis notiora, et per consequens prius nota. Vide Phil. Fabr. *Theor.* 18.

Quid est prius ordine doctrinæ.

Philosophus prius tractat scientias minus communes, etsi non semper.

13. Ad tertiam rationem Scoti respondet Cajet. inter illos conceptus non esse ordinem essentialem, ideo non est opus singulos concipere. Contra, tum quia ibi dicit Cajet. quod natura procedit ab imperfectioribus ad perfectiora ; tum quia solvendo primam rationem Scoti, dicit non posse speciem concipi, donec prius concipiantur omnia præcedentia in linea Prædicamentali. Sed adhuc dices etiam contra Scotum sequi, multum temporis insumi antequam magis universale concipiatur. Respondetur, tantum sequitur non statim intelligi, quia cum occurrit singulare in debita distantia, prius cognosco, et distinguo illud ab aliis singularibus, vel minus communibus, antequam facio abstractiones magis universalium conceptuum ; nam si solum cognoscerem qua ens, non distinguerem illud ab aliis inferioribus, quia conceptus entis est causa convenientiæ, non distinctionis. Aliquid ergo temporis intercedit, quando moveor a singulari, antequam magis universalia concipere possim, sed non tantum, quantum in opposita opinione, quia facta motione a singulari objecto, oporteret omnia contenta in linea Prædicamentali præconcipere, antequam illud singulare, vel ejus infimam speciem conciperem.

Ad quintam rationem Scoti, respondet Cajetanus, species magis universalium, quamvis sint individua generum, ut hujus animalis, hujus corporis, etc esse propinquiores sensibus, et sic facilius abstrahi, quam speciem specialissimam. Contra, *in Procemio Metaph.* habetur, quod natura specifica tantum movet sensum, et non genus, neque singulare. Vide Scot. 2. *dist.* 3. *quæst.* 1. *num.* 4. Præterea, non offertur sensui individuum generis, nisi mediante individuo speciei, quia sensus non intuetur singulare sensibile determinati generis, quin sit determinatæ speciei ; et quia hoc est propinquius singularitati ex Phil. 1. *Poster. text.* 12. est magis sensibile, et consequenter citius, et facilius movet intellectum. Præterea, ut ait Doctor, patet, facilius abstrahi minus commune, ut albedinem, quam magis commune, ut colorem, quia hoc a similibus, illud a dissimilibus abstrahitur.

Quod propinquius est singulari, prius movet intellectum, quam remotius.

Solvuntur quædam argumenta adducta in favorem D. Thomæ, tenentis 1. p. quæst. 85. art. 3. *universaliora esse prius nota.*

Primum argumentum : Cognitio primo 14.

rum principiorum est prima, quia est per se notorium, et ab omnibus admittitur; ergo et cognitio terminorum eorumdem principiorum : sed inter hos primus terminus est ens ; ergo, etc. Respondetur, prima illa principia prius cognosci cognitione distincta, ut dictum est, sed sic cognoscuntur postquam acquisita est cognitio confusa multarum rerum, qua ratione, ut dixi, aliæ scientiæ sunt priores Metaphysica.

Cognitio primorum principiorum non est prima.

Quare objectum a longe, imperfecte videtur?

Secundum argumentum : quod a longe conspicitur, prius videtur, ut corpus, deinde ut animal, tandem ut hoc animal; ergo communiora prius cognoscuntur. Respondetur cum Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 27. objectum in distantia improportionata, non se repræsentare sensui secundum propriam rationem, sed secundum imperfectum, et intellectus sequens sensum, intelligit illud secundum illam rationem imperfectam, et sic decipitur. Conclusio autem Scoti, quod species specialissima sit primum cognitum, intelligitur quando sensus est in debita distantia. Contra, quod in remotis movet sensum, efficacius movet etiam in distantia debita, quia movere dum remotum est, arguit majorem virtutem, virtute illius quod tantum movet, dum est propinquum ; ergo cum gradus universaliores, ut corporis, moveant in magna distantia, et species non, signum est, quod fortius movent quam species etiam quando sunt propinqui, sicut ignis qui remotiora calefacit, efficacior est igne qui tantum calefacit propinqua.

15. Respondetur, argumentum est ad oppositum, et suadet quod ipsa species specialissima movet, etiam quando distat nimis objectum, et non gradus superiores, quia cum sit perfectior in entitate illis gradibus, est etiam et in activitate ; ergo est activum ad majorem distantiam, quam illi gradus, ut in exemplo de igne perfectiori. Ratio autem quare non repræsentat secundum gradum specificum, est, quia per improportionatum medium non potest effundere speciem perfecte sibi similem, et sic tantum repræsentat imperfecto modo. Addo, incertum esse, ut tenet Doctor 1. *d.* 3, *q.* 2. *n.* 28. quod per diversas species intelligibiles repræsententur minus, et magis universalia ; de quo quidquid sit, quod causat speciem minus universalis, potest causare speciem cujuscumque universalioris inclusi in eo, ut ibi habet Doctor.

Magis et minus universalia an per diversas species repræsententur?

Minus universale facilius abstrahitur.

Tertium argumentum : Quod est facilioris abstractionis secundum Scotum *rat.* 5. prius cognoscitur, sed magis universale est hujusmodi, quia pauciora in se actu continet, quam minus universale, et sic facilius est intelligere unum in eo non intellectis aliis, quod est abstrahere, quam in minus universali, vel singulari, in quibus multitudo contentorum ponit confusionem. Respondetur facilitatem abstractionis oriri ex vicinitate ad sensum, et ideo universaliora, quia magis distant a sensu, difficilioris sunt abstractionis.

Sensus non cognoscit singulare qua tale.

Quartum argumentum : Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 27. ait quod mens sequitur sensum in cognitione, et certum est sensum non cognoscere nisi singulare ; et 1. *Met. quæst, ult.* ait singulare vagum, primo percipi, sed sicut singulare vagum se habet ad distinctum, ita magis vagum ad minus vagum ; ergo hoc prius cognoscitur. Respondetur, sensum cognoscere naturam specificam, non singulare, qua tale, alioquin posset distinguere inter duos radios Solis, quod est impossibile, ut habet Doctor 2. *d.* 3. *q.* 1. Ad aliud, cognoscere singulare vagum, est ipsam speciem specialissimam cognoscere cum signo, quia ipsam singularitatem pro hoc statu non cognoscimus, alioquin possemus distinguere Petrum a Paulo, seclusis eorum accidentibus extrinsecis, quod est falsum, de quo infra *quæst* : 12.

CONCLUSIO II.

Universaliora esse prius nota, cognitione distincta.

(b) *Secundo dico quod prius cognoscitur magis universale,* etc. Hanc conclusionem 16
nempe universaliora prius cognosci cogni-

tione distincta, probat Doctor duabus rationibus claris, et circa eam nulla est fere controversia. Easdem rationes habet 1. *d.* 3. *q.* 3. *n.* 24. 25. quarum vis stat in hoc, quod cum distincta cognitio inferiorum habeatur per distinctam notitiam superiorum inclusorum in eis, evidens est prius superiora distincte cognosci, sine quibus sic cognitis repugnat inferiora distincte cognosci, hìc locum habet illud : *Propter quod unumquodque est tale*, etc.

(c) *Tertio, dico quod prius prioritate perfectionis.* Pro hujus intelligentia notandum est, quod cognitio potest esse perfecta

Cognitio dupliciter p rfecta.

dupliciter. Primo, ex parte potentiæ, et objecti ; ut quando potentia circa objectum nobilissimum exercet totam suam virtte m. Secundo, ex parte proportionis cognitionis ad objecti cognoscibilitatem. Primo modo, quo objectum est nobilius, eo perfectior est ejus cognitio, vel est prius cognitum prioritate perfectionis, et sic Deus est primum cognitum inter omnia. Secundo modo, cognitio sensibilium, quo fortius movent sensum, est perfectior, quia ejus gradus magis accedunt ad gradus cognoscibilitatis objecti, et si tot sunt gradus perfectionis in cognitione, quot sunt cognoscibilitatis in objecto perfecte adæquato, cognoscitur tale objectum. Primam partem probat ex Philosopho, et est evidens, explicatis terminis, quia cum cognitio essentialiter dependeat, et specificetur ab objecto, quo perfectius est objectum, eo nobilior est cognitio.

Secunda pars patet ; quia quæ fortius movent sensum, fortius etiam pro hoc statu movent intellectum, et consequenter sunt magis proportionata intellectui ; ergo notitia intellectus circa universale, cujus singulare fortius eum movet, erit magis proportionata, id est, magis accedens ad gradus cognoscibilitatis illius objecti. Vide Doctorem 1. *distinct.* 3. *quæst.* 2. *num.* 29.

17. (d) *Ad propositum est dicendum*, etc. Quod hìc ait Doctor Deum esse prius perfectione cognitum, etiam loquendo de cognitione naturali, videtur falsum, quia nullum conceptum proprium habemus de Deo pro hoc statu, quia essentia divina *ut hæc*, solum movet naturaliter suum intellectum, et per viam univocationis movet nos, quoad rationes generales sibi, et creaturæ communes. De quo late Doctor *quæst.* 1. *Prol. et quodlib.* 14. *et* 1. *dist.* 3. *quæst.* 1. *n.* 16. At cognitio propria objectorum, et per proprias species acquisita est perfectior cognitione communi, et acquisita per alienas species. Respondetur, etsi pro nunc nullum habeamus conceptum proprium in particulari de Deo, habemus tamen conceptus proprios de eo, ita ut creaturæ repugnent, cujusmodi sunt conceptus omnium perfectionum simpliciter, quorum perfectissimus est conceptus entis infiniti, quia est simplicior conceptibus attributorum, et velut subjectum eorum, de quo Scotus 1. *distinct.* 2. *quæst.* 2. *num.* 17. sed argumentum probat cognitionem naturalem Dei non esse perfectiorem secundum proportionem graduum ejus ad objectum, quia hoc in infinitum excedit illam, et idem est etiam est de cognitione supernaturali creata Dei.

Conceptus entis infiniti est perfectissimus, quem de Deo pro nunc habemus.

QUÆSTIO XVII

Utrum in intellectu nostro sint species intelligibiles priores naturaliter actu intelligendi.

Arist. 2. *de Anima. text.* 60. D. Thom. *lect.* 12. *et* 1. *p. q.* 56. *art.* 1. *et q.* 85. *art.* 2. *et* 1. *contra Gentes, cap.* 51. 52. 53. *et quodl.* 7. *art.* 1. *et de verit. q.* 2. Albert. Magn. 2. *p. summ. de homine in tract. de Sensib. animæ.* Capr. *in* 1. *d.* 35 *q.* 1. *art.* 1. Durand. *in* 2. *d.* 36. *q.* 6. Conimb. 2. *de Anima, cap.* 6. *q.* 2. *art.* 3. Aversa *tom.* 2. *Philosoph. q.* 3. *sect.* 5. Compl. 58 *disp.* 18. *de Anima, q.* 5. Vide Doct. *in disputatis q.* 14.

VIDETUR quod non : quia quando- 1.
cumque aliqua species imprimitur ab objecto in potentia, repræsentat objectum tantum sub illa ratione, sub qua nata est imprimi ab objecto, quia genitum est simile generanti secundum for-

mam, secundum quam generat ; sed quæcumque species imprimitur ab objecto in intellectu, sub ratione singularis imprimitur, quia objectum extra, vel phantasma a quo imprimitur, est singulare ; ergo intellectus recipit singulariter : hoc est falsum, igitur, etc.

Præterea, præsentia objecti est causa præsentiæ speciei, non autem e converso ; cum igitur objectum intelligibile sit præsens in phantasmate, non requiritur species in intellectu propter præsentiam objecti, sed propter aliud ponitur species in intellectu, igitur frustra.

Præterea, si esset species in intellectu, plures possent esse simul. Consequens est falsum ; ergo, etc. Probatio consequentiæ, species talis habet esse permanens etiam absente actu intelligendi, tamen post omnem actum intelligendi potest succedere alia species respectu alterius objecti, et sic esset alia species alterius cum prima simul. Probatio falsitatis consequentis, quia cum illa species non sit potentia rationalis, vel libera, sed naturalis, de necessitate est actu præsente objecto ; cum igitur semper repræsentet objectum suum, semper homo intelligeret per illam actu, et sequeretur quod per plures species illas semper posset plura intelligere, quod falsum est ; ergo, etc. Præterea, potentia semper perficitur proprio actu ; proprius autem actus potentiæ apprehensivæ est apprehendere, non autem species, igitur, etc.

2. Contra, Philosophus 3. *de Anima, text. com.* 6. *text. com.* 37. dicit, quod *anima est locus specierum, non tota, sed intellectus*, et in eodem : *lapis non est in anima*, etc. et in eodem, *anima per intellectum est omnia intelligibilia, et per sensum sensibilia* : hoc autem non potest intelligi, quod sit omnia per essentiam ; igitur per earum species in anima existentes. Præterea, per rationem sic ; omne quod reducitur de potentia essentiali ad accidentalem, oportet quod hoc fit per aliud sibi impressum formaliter ; intellectus noster ante addiscere, vel intelligere est in potentia essentiali ad actum intelligendi, a qua postea reducitur ad potentiam accidentalem, qua scilicet potest intelligere, cum voluerit ; igitur hoc est per aliquod formaliter sibi impressum, quod voco speciem ; igitur, etc. Ex Philos. 8. Phys. text, 32.

RESOLUTIO

Opinio communis ponendas esse species intelligibiles necessario ad intelligendum, et solvit argumenta in contrarium. De quo late 1. dist. 3. quæst. 6.

(a) Respondeo, una opinio communis est, quod intellectus habet speciem sibi impressam, necessario requisitam ad actum intelligendi. Quod potest sic probari ex prædictis ; quia oportet quod universale actu intellectum, sit præsens intellectui ratione objecti ; sed non potest esse præsens nisi per speciem impressam, igitur, etc. Major patet, quia sicut objectum est prius actu intelligendi ordine naturæ, sic ratio objecti. Probatio minoris, quia non potest aliter esse præsens nisi per speciem in phantasmate existentem, sed non per illam. Probatio, quia una species non potest repræsentare objectum sub oppositis rationibus ; sed universale, et singulare habent oppositas rationes, species autem in phantasmate est repræsentativa objecti ut singulare est ; igitur non ut universale, ergo præter illam, est necessaria species in intellectu ad repræsentandum universale. Major istius rationis confirmatur, quia idem non potest mensurari duabus mensuris totalibus, species au- 3.

tem mensuratur totaliter ab objecto ; igitur eadem species non est diversorum objectorum, ut diversa sunt repræsentativa.

Sed dices, quod hoc verum est eodem lumine, sed luminibus diversis potest eadem species diversa repræsentare, ut patet de noctilucis, quæ in die videntur coloratæ lumine Solis, sed de nocte lucentes lumine proprio ; sic species in phantasmate lumine phantasiæ, vel virtutis sensitivæ potest repræsentare singulare lumine intellectus agentis penetrante phantasma universale : sed hoc non videtur ; quia noctiluca, vel repræsentat diversa objecta de die, et de nocte, quia color, et lux sunt diversa, et tunc necessario hoc est per diversas species ; vel si non sint diversa objecta, oportet dicere, quod hæc habent aliquam qualitatem diversam a luce, et colore, virtualiter tamen utrumque continentem ; et ideo in die poterit gignere speciem repræsentativam unius, scilicet coloris, et in nocte repræsentativam lucis ; sic igitur semper habebit diversas species in quantum repræsentantur in eo diversa, sicut in proposito de universali, et singulari.

Noctilucæ quare aliter die, quam nocte apparent?

4. *Actus intellectus agentis abstrahere speciem.*

Præterea, cujuslibet potentiæ realis activæ est actio realis, et terminus realis ; intellectus agens est potentia activa realis ; igitur ejus operatio est realis; sed intelligere non est operatio ejus, nec terminus suæ operationis saltem propinquus, quia non intelligit ; sed operatio ejus, est facere intelligibilia in potentia actu intelligibilia ; fiunt autem intelligibilia aliquo actu per abstractionem speciei ; abstrahere igitur speciem est actus ejus et species intelligibilis abstracta est terminus ejus ; non potest autem talis species esse in phantasia, quæ corporalis est et extensa, non autem talis species ; igitur oportet eam esse in intellectu possibili.

Sed dices, quod universale, quod est objectum intellectus, fulget in phantasmate per lumen intellectus agentis, et id esse intelligibile actu. Contra, esse cognitum splendens ut cognitum, est tantum esse diminutum non reale ; igitur non potest esse terminus operationis realis intellectus agentis.

Præterea, objectum universalius non potest repræsentari sub ratione sua universaliori, per speciem objecti particularis ; quia objectum universale in quantum hujusmodi, est indifferens ad omnia particularia sub eo contenta ; singulare autem est determinatum, et etiam universale ut universale, sed determinatum secundum phantasma, et quod est in eo tantum ut singulare, quia hîc et nunc ; igitur species in eo existens non potest repræsentare objectum universale ; igitur oportet ad intelligendum universale ut universale, speciem ejus imprimi in intellectu possibili. 5.

Si non intelligeret anima sine sensu, nec esse posset sine eo.

Præterea, ex nobilitate intellectus potest sic argui : Si non requiritur ad intelligendum species in intellectu, sed in phantasmate tantum, intellectus noster non habet operationem separabilem a corpore in quo est phantasma, quia habet organum, et si non habet operationem separabilem, ipse non est separabilis a corpore, sicut arguit Aristoteles 1. *de Anima* ; ergo intellectus noster esset inseparabilis a corpore, et commixtus corpori, sicut potentia organica : hoc autem est contra Philosophum, 1. *et* 2. *et* 3. *de Anima*, *et* 12. *Metaphysicæ*, et hoc est contra mentem ponentis animam a corpore aliquando separari, et intelligere ea quæ prius intellexit, ut patet de divite epulone ; hoc autem non esset, nisi mansissent in anima species in via acquisitæ. Nec videtur verisimile, quod anima

Text. 12. et 13. Text. 21.

Text. 4. et 5. lib 3. text. 37. *Scot.* 4. d. 43 q. 3.

exuta a corpore, remaneat ita nuda, sicut in prima sui creatione, ita quod non possit intelligere, nisi de novo species sibi imprimantur ; sed rationabile est ipsam per species acquisitas in via aliquid posse intelligere, ut dictum est. Hæc autem positio confirmatur auctoritatibus prædictis pro illa parte.

6. *Ad primum.* Ad primum in oppositum, dicunt quod differt ratio agendi, et ratio agentis, verum est autem quod species repræsentat objectum in illa ratione agendi sub qua nata est imprimi ; hoc autem est sub ratione naturæ absolute consideratæ, non autem sub ratione agentis, quod est particulare, et ideo species repræsentat universale. Vel aliter potest dici secundum istos, quod licet phantasma, a quo immediate imprimitur, sit singulare ; quia tamen non agit in intellectum possibilem virtute propria, sed intellectus agentis abstrahentis species universales a phantasmate, ideo potest illa species repræsentare universale.

Ad secundum. Quomodo præsentia objecti causa præsentiæ speciei, et e contra? Ad secundum, dicendum quod æquivocatio est ibi de præsentia objecti, et speciei ; objectum enim est causa præsentiæ realis speciei in intellectu, in quo eam imprimit, in virtute tamen intellectus agentis ; species autem impressa est causa præsentiæ objecti in *esse* intelligibili, etiam ut sic objectum est præsens intellectui ratione speciei.

7. *Ad tertium.* Ad aliud, dicendum, concedendo consequentiam. Ad improbationem consequentis dicendum quod species, licet sit forma naturalis quoad actum intelligendi, quantum est de se, semper producendum, quia tamen non est causa tota actus, sed requiritur intentio intellectus, et principalius ; ista autem non est semper in actu, ideo non oportet quod semper intelligat. Similiter non oportet, quod omnes simul causent actum intelligendi, sed illa tantum cujus phantasma fortius movet intellectum ad primum intelligendum, ut patet cum homo excitatur a somno, tunc intelligit necessario illud quod prius occurrit, vel cujus phantasma fortius movet ; sed per illum actum intelligit quod voluntas sibi imperat intelligendum, et hoc secundum speciem ejus in intellectu conservatam.

Illud primo intelligitur cujus phantasma fortius movet.

De hoc 2. d. 42. q. 4.

Ad quartum. Ad aliud, dicendum quod potentia prius prioritate perfectionis perficitur actu proprio quam alieno, non autem semper prioritate generationis, quando specialiter ad ejus generationem plura alia requiruntur propter suam perfectionem ; sic est in proposito de actu intelligendi, qui prius ordine generationis requirit phantasma, et cognitionem sensitivam, a qua originatur, et speciem intelligibilem, secundum quam formaliter intellectus intelligit.

RESOLUTIO

Opinio negans speciem imprimi a phantasmate vel objecto, discutitur, et approbatur, de quo Doctor 1. distinct. 3. quæst. 6. num. 3.

8. *Non fieri speciem intelligibilem a phantasmate, vel objecto.* (b) Alia opinio est, quod nulla species a phantasmate, vel ab objecto extrinseco imprimitur in intellectu, nec etiam actus intelligendi. Quod probatur : Agens æquivocum semper est nobilius passo ; sed phantasma, vel objectum extrinsecum non est nobilius intellectu, vel specie, vel actu intelligendi ; ergo, etc. Probatio majoris ; si est æque nobile, tunc non est æquivocum ; similiter nec si imperfectius, quia non esset causa unde effectus esset nobilior et perfectior ; igitur est nobilius. Minor patet ; igitur, etc.

Sed dices, quod vera est major de

agente æquivoco in virtute propria, non autem de agente instrumentali; modo phantasma agit in intellectu possibili virtute intellectus agentis penetrantis ipsum, et abstrahentis quidditatem a conditionibus individuantibus, quæ sunt in phantasmate; sicut lumen attingens ipsum lac quod est album et dulce, quodammodo abstrahit album a dulci, dum repræsentat visui lac sub ratione albi, non tamen sub ratione dulcis.

Contra duo quæ dicunt; primo quod intellectus agens subintrat phantasma sua actione, vel lumine; secundo, quod abstrahit quidditatem a conditionibus individuantibus, arguitur sic: Quæro utrum per actionem intellectus agentis in phantasma aliquid præsentatum recipiatur in phantasmate, aut non. Si sic; sequitur quod illud sit corporale, sicut phantasma recipiens, et extensum, et per consequens non poterit agere in intellectu possibili per actionem prædictam. Si nihil; ergo phantasma per illam actionem non erit virtuosius ad agendum in intellectu possibili, cujus contrarium dicebant.

9. Præterea, si dicunt quod phantasma non solum agit in intellectum possibilem, sed etiam intellectus agens, destruitur eorum principium, quo dicunt, quod idem subjecto sunt intellectus agens, et possibilis; certum est autem secundum eos, quod agens, et passum non sunt idem subjecto realiter; ergo, etc. Si autem dicunt, quod solum phantasma agit ut tactum ab intellectu agente, sequitur ut prius, quod solum phantasma est nobilius intellectu possibili, vel specie intelligibili per rationem prædictam. Habent autem alia verba prædicti dicentes, quod intellectus agens ut subintrat phantasma, quodammodo distinguitur subjecto ab intellectu possibili, sed potest hoc quod ipsi dicunt modo prædicto reprobari.

RESOLUTIO

Phantasma nihil posse producere, vel comproducere in intellectu, fuse quinque rationibus probatur. Vide Doctorem 1. d. 3. q. 7. a num. 7.

(c) Alii dicunt ad rationem prædictam, 10.
quod intellectus agens agit in intellectum possibilem speciem, sicut causa principalis, scilicet cum phantasmate, non autem sicut causa totalis, vel sicut causa principalis cum instrumentali.

Sed contra, causa æquivoca habens in virtute sua totum effectum, potest totum effectum producere in passo disposito, et hoc sufficit, quia plus non requiritur ad effectum quam quod est dictum, sed intellectus agens habet in virtute sua totali speciem intelligibilem. Probatio, quia habet aliam auctoritatem in phantasmate respectu talis speciei; ipse tamen continet in se totam virtutem phantasmatis respectu ejus, cum sit eo virtuosius; igitur sine phantasmate poterit illam speciem causare in intellectu possibili, qui est jam æque dispositus ad recipiendum ab utroque.

Præterea, si causa imperfectior esset totalis causa perfectioris effectus, multo fortius causa perfectior est totalis causa respectu imperfectioris; sed intellectus agens est perfectior, et nobilior intellectu possibili, ut dicitur 3. *de Anima, text.* 19. tamen intellectus possibilis est causa totalis actus intelligendi, qui est perfectior effectus specie intelligibili; igitur multo fortius intellectus agens est totalis causa respectu speciei. Præterea, inter duo agentia concurrentia ad unum effectum debet esse proportio, sed inter agens immateriale, et spirituale, quod est intellectus agens, et corporale, quod est phantasma, non est proportio; ergo, etc.

11. Præterea, licet activum sit aliquando imperfectius passivo, sicut objectum sensibile sensu, tamen activum, secundum quod agit, est nobilius passivo, in quantum patitur. Exemplum de igne agente in corpus mixtum, et igne infernali agente in spiritum damnatum; si igitur phantasma aliquo modo agit in intellectum possibilem, secundum id quo agit, est perfectius illo quo intellectus possibilis patitur: omne autem illud quod est in phantasmate est corporale, et omne illud quod est in intellectu possibili est spirituale; igitur corporale est nobilius spirituali, quod falsum est.

Præterea, quanto aliquid corporale est magis obediens spirituali, tanto magis spirituale, mediante illo corporali, potest effectum nobiliorem producere; sed corpora cœlestia magis obediunt substantiis separatis, quam phantasma intellectui agenti, et tamen mediantibus illis substantiæ separatæ non possunt nisi aliquod corporale producere; igitur sic intellectus agens mediante phantasmate, vel ipso coadjuvante, non poterit speciem intelligibilem producere.

RESOLUTIO

Sustinet speciem intelligibilem non esse necessariam, probabiliter loquendo solvens rationes et auctoritates ad oppositum adductas, et ponens modum solvendi omnia argumenta pro opinione communi; sed resolvit communem opinionem esse veriorem.

12. (d) Præterea, ostendo, quod non requiritur species, quod est ad principale, quia species præcedit, per te, actum intelligendi, et habitum; illa igitur species potest destrui, manente tamen habitu. Tunc quæro, aut tunc intellectus est in potentia essentiali ad actum intelligendi, aut accidentali; non in essentiali, quia habens habitum intellectualem poterit eo uti, cum voluerit; igitur in potentia accidentali sine specie. Sed propter aliud non ponit speciem necessariam ad actum, nisi ut reducat intellectum de potentia essentiali ad accidentalem; igitur frustra.

Præterea, phantasma non potest agere in voluntatem; igitur nec in intellectum. Antecedens patet per Sanctos et Doctores. Probatio consequentiæ; quia aut repugnat voluntati pati a phantasmate ratione suæ immaterialitatis, aut ratione libertatis: si primo modo, eadem ratione repugnat intellectui, quia æque immaterialis est: non autem ratione libertatis, quia ista non obstante, primo recipit, vel patitur ab objecto. *Quod phantasma nihil agat in voluntatem, probat* Scot. 1. d. 25.

Præterea, sic se habent phantasmata ad intellectum, sicut appetitus sensitivus, et ejus passio ad voluntatem; sed appetitus sensitivi passio non potest directe, et per se, agere in voluntatem, quia tunc homo necessario peccaret; ergo nec phantasma in intellectum.

Præterea, corporale ut corporale non agit in spirituale, in quantum spirituale; sed phantasma ut phantasma, est corporale, intellectus est spiritualis; ergo, etc. Ad istam partem adducuntur auctoritates, primo Augustini 12. *super Genesim*, dicentis, quod *anima a corporali nihil patitur in se*; et in eodem dicitur, quod *anima rerum imagines in se de se facit.* Aristoteles *in* 3. *de Anima, text.* 2. *et* 39. dicit, quod anima quidditates in phantasmatibus intelligit, non dicit autem in speciebus in ea existentibus; hoc autem ideo dicit, quia in phantasmate objectum ejus repræsentatur sufficienter. Quod patet, quia dicit *ibidem*, quod sic se habent phantasmata ad intellectum, ut sensibilia ad sensum: sensibilia autem sunt objectum 13.

sensus, ideo phantasmata continent sufficienter objecta intellectus. Unde subdit, quod *cum anima intelligit, necesse est simul phantasmata speculari;* in ipso autem phantasmate intuetur anima quidditatem speciei absolute, et conditiones etiam individui, quia sicut in singulari extra reservatur natura communis, et sunt in eo conditiones individuales, ut principia individuantia, sicut in Socrate est humanitas, et Socrateitas; sic in phantasmate ipsius repræsentatur natura communis, et singulare, et in repræsentativo singularis quod est phantasma, continetur repræsentativum naturæ communis.

Objectiones. Sed contra istam rationem potest sic argui: Quia si universale est tantum in phantasmate repræsentatum, non in specie intelligibili, cum phantasma sit corporeum, et organicum, universale non est in intellectu, sed potius in sensu.

Præterea, anima separata est a corpore et phantasmate, et per consequens non potest intelligere.

14. Præterea, intellectus ante omnem intellectionem est indeterminatissimus; oportet igitur quod determinetur ad intelligendum per aliquid sibi impressum, quod voco speciem.

Responsiones. Ad primum istorum dicendum, secundum istos, quod universale accipitur aliquando pro intentione secunda, quæ sequitur operationem primam intellectus, qua intelligitur quidditas absolute, et hoc est, quando intellectus considerans istam quidditatem esse prædicabilem de pluribus, attribuit sibi rationem speciei, vel generis; et isto modo est in intellectu tanquam aliquid factum per operationem intellectus: unde de tali dicit Themistius *primo de Anima,* quod intellectus est, qui facit universalitatem in rebus, et Aristoteles 1. *de Anima, quod universale, aut nihil est, aut posterius est.* Aliquando autem universale accipitur pro re subjecta intentioni secundæ, id est, pro quidditate rei absoluta, quæ quantum est de se, nec est universalis, nec singularis, sed de se est indifferens, et tale est objectum intellectus directum; non autem est in intellectu subjective, sed tantum objective. *Universale totum fit per intellectum.*

Ad secundum. Ad aliud dicunt aliqui, quod anima separata intelligit per species sibi influxas a Deo. Vel potest dici, quod ad præsentiam objecti per suum actum elicit suam intellectionem, et post unam intellectionem relinquitur sibi habitus per virtutem illius actus; qui habitus habet inclinare potentiam ad intelligendum alias eamdem rem, et ipsam repræsentare, sicut posset species impressa.

15. *Ad tertium.* Ad aliud, dicendum quod potentia passiva determinatur per aliquid sibi impressum, sed potentia activa non, sed solum per præsentiam objecti expressam, sicut Sol habet glaciem dissolvere, non per aliquid sibi impressum, ed tantum præsentata sibi glacie.

Ad argumenta in oppositum supra. Ad auctoritates Philosophi in contrarium adductas, dicendum quod cum dicitur, intellectus est locus specierum, per speciem intelligit Philosophus actum intelligendi, qui est vera species, et est similitudo objecti, nec anima est locus specierum sicut subjectum, nec hoc dicit Philosophus: sed pro tanto hoc di citur, quia sicut locatum continetur in loco, non quidem subjective, ita quod informet locum, sed tantum expressive, sic in proposito de specie. Nec etiam dicit Philosophus, quod species lapidis sit in anima impressa, animam informans, sed expressa tantum objective, ut dictum est. Similiter anima est omnia intelligibilia per actum sciendi, sicut sensitiva per actum sentiendi. Unde dicit in eodem libro, quod idem est scientia secundum actum rei scitæ, sicut idem *Anima est locus specierum exponitur.* *Anima est omnia intelligibilia exponitur.*

sensibile in actu, et sensus in actu, non autem concludit ista auctoritas, quod hoc sit per speciem impressam in intellectu.

16. *Ad rationem in oppositum.* *Ad rationem de reductione*, etc. Dicendum, quod potentia passiva reducitur de potentia essentiali ad accidentalem per aliquid sibi impressum, non autem potentia activa, ut dictum est,sed sufficit ad hoc præsentia objecti; talis autem potentia est intellectus, ut dictum est in alia quæstione de hoc facta, igitur, etc.

Sup. q. 12. 20. Sed potest quæri, per quem modum patitur intellectus ab intelligibili,ex quo nihil sibi ab illo imprimitur. Dicitur, quod hoc ideo est, quia objectum sibi præsentatum, et expressum per phantasma, inclinat et excitat potentiam ad intelligendum, quem tamen actum non elicit intellectus virtute propria, sed aliunde excitatus, sine specie impressa. Exemplum de magistro excitante intellectum discipuli per exempla sensibilia, qui non imprimit aliquid in ejus intellectu. Exemplum etiam de primo movente, quod movet ut amatum, et desideratum per modum finis allicientis appetitum, propter ejus bonitatem, nihil tamen appetitui imprimendo.Tene quam partem volueris; prima tamen videtur verior.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Dandas esse species intelligibiles.

17. (a) *Respondeo una opinio communis est,* etc. Hanc opinionem, dandas esse species intelligibiles, fuse probat Doctor 1. *d.* 3. *q.* 6. et rationes ibi positæ fere eædem sunt cum hîc adductis. Prima est, quod necessarium est universale præsens esse intellectui priusquam intelligat, neque aliter potest esse præsens, quam per speciem. Dices cum Henrico *quodlib.* 4. *q.* 7. 8. *et quodl.* 5. *q.* 14. quod sufficit phantasma, contra quod sit :

Secunda ratio, quia phantasma repræsentat singulare ; ergo non universale, quod est ei oppositum, quia idem non potest mensurari duabus mensuris diversis, et objecta sunt mensuræ specierum. Adde ex loco citato in primo, quando universale intelligitur, quod tunc phantasma repræsentat singulare, secundum ultimum potentiæ, sed simul et semel duo opposita repræsentare nequit. Ad exemplum de nocte lucentibus, clarius illud expedit loco citato in primo; habent illa lucem, et colorem, et hîc in lumine majori movet, illa tunc speciem non effundente, quam tamen effundit nocte, quando aliud lumen debiliter movet, vel ambo suas species causant, etiam in lumine Solis; sed efficacius lumen Solis impedit ne lux illa debilis percipiatur, quomodo impedit ne de die videantur stellæ, quæ tamen tunc multiplicant suos radios. Si vero teneatur, quod una tantum sit qualitas sensibilis in illis nocte lucentibus, ipsa virtualiter continebit lucem, et colorem, et duo repræsentativa eorumdem, ita quod nunquam idem erit repræsentativum utriusque. *Quare quædam nocte lucent, et videntur die non?*

Alii tenent et satis probabiliter, et fere in idem incidunt, quod res noctu lucentes, ut quercus putrida, oculi felium, squammæ piscium, de quibus Aristoteles 2. *de Anima, text.* 72. habent aliquid lucis secundum partes magis perspicuas, et aliquid coloris secundum partes magis opacas, noctuque videri secundum priores tantum, eo quod color tunc non illuminatur perfecte, interdiu autem color tantum videtur, quia satis illuminatur, lux autem non, quia a Sole offuscatur. Ita D. Thom. *in text.* 72. *citato.* Commentator, Albert. Thienensis et alii ibi.

Alii ideo dicunt colorem noctu non videri, et lucem sic, quia ad hanc videndam, 18.
non requiritur illuminatio medii, sed ad colorem sic. Constat enim quod oculi felium in magna aula, et obscura videntur,

neque videtur quod possint totam aulam illuminare. Verum hoc nihil probat, quia diceretur illos oculos instar candelæ parvæ (et idem est de lapillis pretiosis) illuminare aulam.

Tertia ratio, quia intellectus agens est activus, est enim illud *quo est omnia facere*. 3. *de Anima. text.* 17. *et* 18. sed nihil agit in phantasia, quia non est capax effectus spiritualis ; ergo in intellectu possibili, in quo nihil aliud producere potest nisi speciem.

Dices producere universale relucens in phantasmate, quia hoc est esse diminutum, sicut repræsentatio. Contra, actio realis petit terminum realem ; ergo agens facit aliquid reale repræsentativum universalis, hoc autem non est phantasma, ut ostensum est ; ergo.

19. *Inferius non potest adæquate repræsentare superius.* Quarta ratio, quia magis universale, non potest repræsentari secundum suam universalitatem ad omnia contenta in eo, per speciem objecti particularis, vel minus universalis ; ergo per aliam sibi propriam. Antecedens patet, quia superius non potest repræsentari adæquate per partem subjectivam ; ergo nunquam concipitur universale, ut tale, in phantasmate. Hisce rationibus probatur dari speciem intelligibilem ratione universalitatis objecti ; primo ex parte phantasmatis ; secundo ex actione intellectus agentis ; tertio, ex parte magis universalis, de quibus fusius Doctor 1. *d.* 3. *q.* 6.

Ultima ratio quia intellectus habet operationem separabilem a corpore, alias non posset esse sine corpore, secundum Phil. 1. *de Anima, text.* 12. 13. ergo intelligere potest sine phantasmate ; ergo per speciem. Pro eadem adducit Scotus 1. *d.* 3. *q.* 6. *art. num.* 3. varia loca Philosophi, et August. 12. *Trin. cap.* 14. *et lib.* 13. *cap.* 4. *et lib.* 15. *cap.* 7. *et* 21. quibus adde loca, et rationes ad oppositum adductas. Conclusio harum rationum, nempe dandas esse species intelligibiles, est communis Philosophorum, et Theologorum, Alens. 2. *part. q.* 24. *memb.* 2. 3. D. Bonav. 2. *d.* 3. *artic.* 2. *quæst.* 1. Richard. *art.* 5. *quæst.* 2. D. Thom. 1. *part. q.* 55. *art.* 5. Albert. 2. *d.* 3. *art.* 15. Scoti 1. *d.* 3. *q.* 6. Sed hic problematicus est, licet communem opinionem veriorem putet, ut constat ex ultimis verbis hujus quæstionis.

CONCLUSIO II

Nec speciem, nec actum intelligendi fieri a phantasmate

(b) *Alia opinio est, quod nulla species*, etc. Refutat clare, et efficaciter opinionem quorumdam, tenentium speciem intelligibilem, vel actum intelligendi fieri a phantasmate, vel objecto extrinseco, quæ ex parte est Goffr. *quodlib.* 6. *quæst* 7. *et quodlib.* 8. *q.* 2. ubi negat actum intelligendi effici ab intellectu, sed a phantasmate. Ratio hujus est ; quia tam phantasma, quam objectum extrinsecum, imperfectiora sunt specie et actu intelligendi, quia hæc sunt spiritualia, illa corporalia. Neque dici potest, quod in virtute intellectus agentis efficiat effectus se perfectiores ; tum quia intellectus agens nihil producit in phantasmate, vel objecto ; tum etiam, quia contra hoc procedunt validæ rationes Scoti 4. *d.* 14. *q.* 3. quibus probat accidens non producere substantiam in virtute substantiæ. 20.

Variæ sententiæ, an phantasma concurrat ad speciem intelligibilem

(c) *Alii dicunt ad rationem prædictam quod intellectus*, etc. Hic tangitur controversia, an phantasma immediate, concauset speciem intelligibilem simul cum intellectu agente. Prima sententia est, omnes sensus internos concurrere, et agere in possibilem, sicut et omnes externi in sensum communem, ita Apollinaris 3. *de Anima, q.* 6. et videtur D. Thom. *q.* 18. *de Verit. art.* 9. consentiunt Conimbr. 1. *Physyc. cap.* 1. *quæst.* 5. Sed tenent tantum phantasiam sic concurrere 3. *de Anima, c.* 5. *q.* 6. cum Cajet. 1. *p. q.* 79. *art.* 3. *et q.* 85. *art.* 1. quia dignitatis ordo postulat, ut potentia propinquior dignitate, tantum con- 21.

currat cum intellectu. Verum si teneatur plures esse sensus internos, videtur idem quoad hoc, de omnibus judicium, quia omnes subministrant immediate intellectui, et non impediuntur situ ne cum eo concurrant. Verius tamen est, unicum tantum esse sensum internum, qui variis vocatur nominibus, propter varia ejus munia de quo dixi *annot.* 2. *ad q.* 9.

Secunda sententia est Platonis *in Menone*, et Avic. 6. *Natur. p.* 5. *c.* 6. 7. species intelligibiles defluere in animam a substantiis separatis, vel ideis, quem errorem refutat D. Thom. 1. *part. q.* 84. *art.* 2. quia ex eo sequeretur, quod cæcus natus posset videre colores.

Tertia sententia et communior, phantasma concurrere active ad speciem intelligibilem. *Ita* D.Thom. *de Verit. quæst.* 10.*art.* 6. *et* 2. *contr. Gent. cap.* 77. *ubi* Soncin. 7. *Met. quæst.* 12. Ferrar. 3. *de Anima, quæst.* 13. Capreol. 2. *dist.* 3. *quæst.* 2. *artic.* 3. Cajet. 1. *part. quæst.* 55. *art.* 2. *et* 3. *de Anima, cap.* 2. Apollin. 3. *de Anima quæst.* 6. Thienen. *cap.* 5. Jandun. *quæst.* 15. Ægid. *quodl.* 5. *quæst.* 21. Conimbr. 3. *de Anima, c.* 5. *quæst.* 6. *qui pro eadem citant* Scotum 1. *d.* 3. *quæst.* 8. *et quold.* 8. *artic.* 1. An autem concurrant ut causa principalis, vel instrumentalis, non omnes conveniunt, communis tamen instrumentalem ponit, teste Suar. 4. *de Anima, cap.* 2. qui fere omnes citatos hoc sensu adducit, et D. Thom. *d. art.* 1. ita habet expresse. Modus explicandi est, quod intellectus agens conjungitur phantasmati contactu virtuali, eique virtutem tribuit ad efficiendam speciem, et hoc sensu dicitur illuminare phantasma. Alium modum singularem Cajetani postea ponam. Probatur hæc, primo, quia prærequiritur phantasma ad speciei productionem; ergo ut ejus causa, quia non ut conditio. Secundo, alioquin non est quare assimiletur species phantasmati.

An phantasma sit causa instrumentalis speciei.

22. *Rejicitur dicta sententia.*

Contra hanc, primo, quia instrumentum inferioris ordinis, non potest naturaliter attingere effectum superioris ordinis, quia etiam quomodo hoc fieri posset de absoluta Dei potentia, difficillimum est explicatu. Unde August. 12. *super Gen. ad lib.* 16. *Non est putandum aliquid agere corpus in spiritum, tanquam spiritus corpori facienti materiæ vice subdatur, omni enim modo præstantior est qui facit, ea re de qua facit.* Ideo Scotus 4. *dist.* 44. *quæst.* 2. negat ignem inferni Physice cremare spiritus, et alios circa hoc explicandi modos, excogitat. Secundo, per elevationem, vel illuminationem phantasmatis per intellectum agentem, nihil ponitur in eo, quia intellectus nequit efficere, nisi spirituale, cujus phantasma est incapax; ergo quoad illam elevationem nil efficit. Tertio, ex D. Thom. *part. quæst.* 45. *art.* 5. instrumentum semper assumitur ad agendum, mediante aliqua actione sibi propria, et connaturali, prout in instrumentis naturalibus inductione patet; at res materialis ex se nihil potest circa spiritum. Hanc rationem adduco, quia ad citatos Thomistas valere potest. Cajet. 1. *part. quæst.* 79. *art.* 3. dicit intellectum agentem illuminare phantasma, non formaliter producendo lumen in eo, quia est incapax luminis spiritualis, sed objective assistendo ei extrinsece; et sic facit ut in eo appareat quidditas sine conditionibus individuantibus, et phantasma dicto modo illuminatum producere potest speciem.

Eumdem modum tenet Javellus 3. *de Anima, quæst.* 3. sed figmentum merum est iste modus, quia, cum per illam illuminationem phantasma maneat omnino immutatum, nihil potest modo, quod non poterat prius. Præterea, illa intrinsecus objectiva illuminatio, seu assistentia, si est actio realis, erit productio speciei, vel intellectionis, quia intellectus non habet alias actiones reales, sed constat neutrum horum esse, si non est actio realis, illuminatio est mere fictitia.

23. *Rejicitur Cajetani modus.*

In hac quæstione convenitur, quod intellectus agens non facit speciem, nisi prædeterminetur a phantasmate. Patet experientia, et ideo dixit Philosophus oportere in-

Quare oportet intelligentem phantasmata rimari?

telligentem phantasmata, speculari ; quod verum est, tam in acquisitione specierum, quam in earum usu, de quo postea *q.* 18. Ratio est, quia intellectus agens indifferens est ad has, vel illas species, nec est a quo determinetur, nisi phantasma. Et si quæras an a phantasmate impresso, vel expresso. Respondetur, ab expresso, quia phantasma non determinat intellectum, sive concurrat cum eo, sive non, nisi operando, seu phantasiando.

CONCLUSIO III

Phantasma non concurrit active ad speciem intelligibilem

Phantasma non concurrere physice ad speciem intelligibilem?

24. Propter quinque rationes hîc adductas a Doctore, quæ sunt claræ et efficaces, et duas quas adduxi contra illam sententiam communem, videtur verius, phantasma Physice effective non concurrere ad speciem intelligibilem ; tum quia est ad eam efficiendam improportionatum, tum etiam quia intellectus agens est sufficientissima ejus causa, continens eam in sua virtute ; et ideo non est recurrendum ad aliam causam, maxime, cum inde occurrant gravissimæ difficultates, ut tactum est. Rationes autem adductæ contra concursum intrumentalem, fortius improbant concursum causæ principalis, cum in hoc major proportio requiratur ad effectum quam in illa.

CONCLUSIO IV

Phantasma determinat intellectum materialiter et exemplariter, et explicatur quomodo

Quomodo phantasma determinat intellectum.

25. Dicendum ergo, quod phantasma determinat intellectum materialiter, et exemplariter, eo quod præbet ei materiam, seu exemplar, ad efficiendum speciem intelligibilem; cum enim anima per imaginationem cognoscit rem aliquam, sumit materiam, seu inde excitatur, ut per vim spiritualem,id est,intellectum agentem,eamdem rem depingat in possibili, producendo in eo speciem ; ad hoc autem sufficit radicatio potentiarum in eadem anima, sine influxu unius potentiæ in aliam, quomodo appetitus sensitivus est causa totalis sui actus, requirens tamen præsuppositive actum sensus externi. Magis oppositum est exemplum de speciebus externis, et internis ; sensus enim internus non recipit speciem, nisi externo sensu cognoscente, et eo recipit meliores, quo ille exactius sentit , tamen sensus externus non imprimit speciem internam, alioquin contra communem poneremus sensum agentem ; imprimitur ergo ab ipsa sensatione externa immediate, (quia non est dare aliud a quo imprimatur) sicut species externa imprimitur ab objecto externo. Si autem teneatur cum quibusdam, dari sensum agentem, internus sine concursu externi, agit suam speciem, præsupponendo tamen operationem sensus externi ; et sic intellectus agit suam speciem, supponendo operationem phantasiæ, sine ejus concursu.

Quid Scotus sentit de concursu phantasmatis ad speciem.

Neque hæc resolutio videtur esse contra Scotum, licet enim dicat 1. *dist.* 3. *quæst.* 8. quod intellectus cum phantasmate integrant unam causam totalem speciei, et quod intellectus est causa principalior ; id commode intelligi potest, sensu a nobis explicato, quia phantasma concurrit determinando per modum exemplaris, et excitando intellectum ut suum effectum producat, non autem influendo immediate in illum. Quod vero id intendat,colligi videtur ex ipso *Quodl.* 8. *art.* 1. ubi dicit *intellectum agentem et phantasma esse causas partiales speciei, secundum aliquos*, quæ ultima verba non poneret, si ipse ita sentiret.

Præterea, hæc pars negans activitatem phantasmati respectu speciei, est conformis sententiæ Scoti,qua fuse 4.*d.* 1. *quæst.* 5. probat, contra D.Thomam, Sacramentum non posse elevari, ut causet instrumentaliter Physice gratiam, propter improportionem materialis causæ ad spiritualem effectum. Verum hoc non multum urget, nec in eo se fundat præcipue Doctor, quia 2. *q.* 3. *quæst.* 10. *ad* 2. *et quæst.* 11. *ad* 2. tenet corpus, ut causam minus principalem agere in spiritum, ut comproducendo speciem in intellectu Angeli. 26.

Ad rationes pro sententia communiori supra adductas. Ad primam, patet quare requiritur phantasiatio ad speciei productionem, sine eo quod concurrat ad eam, id enim provenit ex subordinatione potentiarum. Ad secundam assimilatur species phantasmati, quia ad ejus exemplar intellectus agens eam efficit, neque assimilatio arguit efficientiam ejus cui res assimilatur, sicut nec dissimilatio non efficientiam; alioquin intellectus agens non efficeret speciem, quia minus assimilatur ei quam phantasmati, et tamen secundum illam sententiam communem, est causa magis principalis speciei, et phantasma tantum instrumentalis, vel minus principalis.

DUBIUM.

Quarum rerum species efficere potest intellectus agens

27. Dubium hoc locum habet, sive phantasma concurrat, sive non ad productionem speciei. Respondetur primo, omnium quantitatum corporalium species potest anima acquirere. Ratio est, quia sub sensum cadunt, sive emittant speciem propriam, sive non, de quo dixi *ad q.* 6. *annot.* 2.

Actio, passio situs, quando, ubi, an habent proprias species?

Secundo, idem est de qualitatibus sensibilibus; quia hæc cognoscuntur per sensum, et per species proprias, sunt enim propria sensibilia. Tertio, idem dicendum puto de actionibus, et passionibus externis, ac etiam de *quando*, et situ, quia hæc sunt sensibilia communia, vel reducuntur ad ea, et experientia patet a sensu percipi, quod explicui *ad q.* 6.

An relationes habent species?

Major difficultas est de relationibus, an habeantur proprie earum species. Affirmant Conimbric. 3. *de Anima*, *cap.* 5. *quæst.* 5. saltem quoad multas relationes, quia phantasia cognoscit relationem amicitiæ, odii, etc. Oppositum forte verius, et ratio est opposita, quia sensus non cognoscit relationes, sed tantum earum fundamenta; sub nullum enim sensum externum cadunt, quia non sunt quanta, neque internus cognoscit, quod omnes externos effugit. Vide quæ dixi *ad quæst.* 8. *in fine* sed improbabile non est speciem aliquam imprimi sensui communi, vel phantasiæ, quia cognoscit fundamentum illius alterius relationis odii; esto id in nullo sensu externo fuerit, quia ipsa potentia ex sensatis elicit insensatam speciem, de quo dixi *q.* 9. *num.* 12. Vide dicta *ad q.* 8. *fin.*

A quo causantur species generum et magis universalium?

De speciebus intelligibilibus generum, et conceptuum universaliorum, quidam tenent quod ab intellectu possibili cum phantasmate fiunt. Ita Conimbric. citati. Probant, quia intellectus agens cum phantasmate efficiunt imaginem speciei specialissimæ, quia causa naturalis non impedita, primo elicit perfectissimum effectum, quem potest (quam rationem sumpserunt ex Scoto 1. d. 3. *q.* 2. *num.* 23. de qua etiam fuse actum est *quæst. præced.*) hac autem producta non possunt producere alias species, quia *idem manens idem semper facit idem*, 3. *Physic. cap.* 6. *text.* 53. Hanc sententiam asserunt esse communem, neminem tamen pro ea referunt.

Oppositum tenendum est cum Scoto *loc. citat*, *num.* 18. Primo, quia Philosophus 3. *de Anima*, *cap.* 5 et passim, ponit munus intellectus agentis esse facere intelligibile potentia, intelligibile actu, per productionem speciei ejus, quod post eum tenet communis. Secundo, possibilis hac ratione erit agens, et tamen dubium est an sit activus, etiam respectu intellectionis, de quo fuse Scotus *quodlib.* 15. *art.* 1. ubi in hoc problematicus manet. Tertio, si valeret ratio adducta, sequeretur quod intellectus possibilis tantum eliceret speciem generis infimi, *quia idem manens idem*, etc. et species graduum superiorum a neutro intellectu fierent, ac per consequens non darentur omnino. 28.

Intellectus agens elicit species intelligibiles quascumque.

Ad rationem ergo, dico quod non manent intellectus agens, et phantasia eodem modo post elicitam speciem naturæ specificæ, ac antea, quia jam disposita sunt ad alia imperfectiora repræsentanda; phantasma enim ordinè quodam movet animum ad omnium graduum species, et primo ad perfectiores, quibus elicitis, movet ad imper-

fectiores, sicut in opposita sententia D. Thomæ de qua late egi *quæst. præcedenti*, intellectus agens, et phantasma non possunt repræsentare gradus inferiores, donec prius repræsentent universaliores, quibus repræsentatis, possunt repræsentare inferiores, non ante, quod tamen falsum esset, si ista ratio valeret : quam etiam responsionem Conimbricences dabant ad rationem eis objectam de gradibus superioribus, genere infimo, vel negabant horum dari species, quod est absurdum ; quia quod probat dari speciem animalis, idem probat de corpore, et substantia.

DUBIUM ALTERUM

Utrum intellectus efficere possit species proprias substantiarum corporearum

29. Affirmant communiter Thomistæ, ut videre est in Soncin. 7. *Met. q.* 13. *et* 14. et Javello *q.* 3. quos sequuntur Conimbr. 3.*de Anima*, *cap.* 5. *q.* 5. *art.* 1. Habet D. Thom. *de Verit. q.* 10. *art.* 5. *et Opusc.* 29. Jandun. *lib.* 1. *q.* 10. Ferrar. *lib.* 3.*q.* 3. Cajet. 3. *p. q.* 76. *art.* 7. Quatuor ultimi tenent cogitativam exprimere propriam speciem singularis substantiæ. Javellus, et Soncinnas putant intellectum agentem ex eodem accidentis phantasmate, efficere speciem accidentis et substantiæ.

CONCLUSIO V.

Pro hoc statu nullam habemus speciem propriam substantiæ

30. *Nullius substantiæ pro nunc habemus proprium conceptum vel speciem.* Opposita sententia verior est, nempe intellectum nostrum pro hoc statu, nullam habere speciem propriam, vel proprium conceptum substantiæ, vel aliarum rerum, quæ per se non sunt sensibiles. Ita Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 3. *num.* 9. *et d.* 22. *quæst.* 1. *num.* 2. *et quæst.* 1. *Prol. num.* 11. Rich. 2. *dist.* 24. *quæst.* 3. *circa* 3. *principale.* Hervæus *quodl.* 3. *art.* 3. *a* 12. *ad* 4. omnes Scotistæ, quos sequitur Suar. *lib.* 4. *de Anima*, *cap.* 4.

Pro explicatione, nota conceptum dici proprium dupliciter. Primo, ita quod huic rei, et non aliis conveniat, et hoc sensu habemus etiam de Deo conceptum proprium, scilicet entis infiniti, summe boni, etc. de quo Scotus *ad* 3. *quæst* 2. *num.* 17. Secundo, dicitur proprius, quando ab ipsa re immediate, vel ab ejus propria similitudine, absque negatione, vel analogia, habetur, et hoc sensu intelligitur hæc sententia, scilicet quod res quæ sub sensum cadunt, ut accidentia sensibilia, propriis conceptibus cognoscuntur, alia vero, esto materialia sint, minime. *Conceptus proprius duplex.*

Probatur primo, materialis substantia, vel est materia et forma, vel constat ex eis; sed neutrius habemus conceptum, vel speciem propriam, quia materiam cognoscimus per analogiam ad materiam artificialium, vel subjectum accidentium, et formam ex effectibus, et operatione, per similitudinem ad formas accidentales. Secundo, idem est de homine, et de aliis substantiis corporeis judicium ; sed de homine, constat non haberi propriam speciem, cum ejus anima sit spiritualis, sed tantum per analogiam, et operationes eam cognoscimus. Antecedens patet, quia experientia constat non efformari a nobis magis proprium conceptum bovis, quam hominis. *Quomodo materiam et formam cognoscamus?*

Tertio, experientia patet, quod explicamus substantiam, per id quod substat accidentibus, vel per ordinem ad sensibilia ; ergo non habet propriam speciem, vel conceptum. Quarto ex Scoto *d. ista quæst.* 3. si substantia immediate immutaret intellectum nostrum, ejus absentia cognosceretur ab eo, et sic naturaliter sciret absentiam panis in Eucharistia. Antecedens fundatur in Philosopho 2. *de Anima*, *text.* 103. dicente, quod visus est tenebræ perceptivus, quando scilicet lux non est. 31. *Visus percipit tenebras.*

Dices, procedere tantum de cognitione intuitiva, non de abstractiva, quia hæc stat sine præsentia reali objecti. Contra, saltem facit contra D. Thomam et alios citatos, asserentes cogitativam efficere propriam speciem singularis substantiæ, quod necessario intelligunt de intuitiva ; ergo cog-

noscet cogitativa absentiam panis in specie-
An scientia abstractiva supponat intuitivam?
bus Eucharistiæ. Secundo, cognitio abstractiva supponit realem præsentiam cogniti aliquando habitam, a quo relinquitur species, per quam postea in absentia cognoscitur, et qui vidit tantum hostiam consecratam, non habuit realem præsentiam panis, et tamen eodem modo se habet quoad notitiam abstractivam panis in Eucharistia, ac alius qui vidit hostiam non consecratam; ergo ratio procedit de utraque notitia, quia abstractiva supponit intuitivam, nisi species abstractivæ habeantur per infusionem, et non per inquisitionem.

32. *Nullum accidens ut cognitum repræsentat adæquate et distincte substantiam.*

Quinto, nulla cognitio haberi potest de substantia pro hoc statu, nisi mediante accidente sensibili, ut passim habet Philosophus; ideo enim oportet intelligentem phantasmata speculari, unde qui careret omnibus sensibus, nihil intelligere posset; sed accidens tale non potest repræsentare distincte, et formaliter substantiam, alioquin esset ejus species intelligibilis, neque virtualiter, vel eminenter, quia sic non continet substantiam, et sicut se habet res ad esse, ita ad cognosci. Ita Scotus 1. *dist.* 3. *q.* 2. *n.* 9. Qua etiam ratione optime probat 2. *d.* 3. *q.* 9. contra D. Thomam, Angelum per suam essentiam non cognoscere Deum ex creaturis, medio modo inter cognitionem beatam, et cognitionem nostram.

Confirmatur, quia phantasma accidentis non repræsentat nisi accidens, cujus est exemplar; ergo non concurrit nisi ad producendum speciem accidentis. Patet consequentia, quia ejus vis effectiva non plus se extendit, quamvis repræsentativa.

Quo ordine intelligimus sensibilia propria, communia, et per accidens?

Ex quibus infertur intellectum nostrum primo accipere speciem intelligibilem accidentium sensibilium, quorum phantasmata eum determinant. Itaque primo intelligit sensibilia propria et secundario sensibilia communia, quæ propriorum notitiam modificant, ut dixi ad *q.* 6. postea autem non proprio conceptu, sed confuso, et communi, vel ex discursu concipit accidentium subjectum, videns transmutationem accidentium circa illud, verbi gratia, nunc calidum esse, nunc frigidum, ex quo colligit aliquid ibi esse, etsi nesciat quid sit distincte.

Infertur secundo cum Scoto 1. *d.* 3. *q.* 3. 33.
cum quidquid concipimus de substantia, abstrahatur a conceptu accidentis, si nihil esset commune univocum utrique, quod nullum conceptum quidditativum haberemus de substantia, et sic conveniunt in ente; et ideo abstrahendo conceptum entis ab accidente, habemus conceptum quidditativum substantiæ, quia univocum, et ipsa superiorem. Simili ratione probat Scotus 1. *d.* 3. *q.* 2. *n.* 9. 10. et *d.* 8. *q.* 3. *num.* 9. si nihil esset univocum Deo, et creaturæ, quod non plus cognosceremus ex sapientia, quam concipimus in creaturis, Deum esse sapientem, quam lapidem. Ratio est, quia pro nunc non possumus habere conceptum, nisi causatum a specie intelligibili eorum, quæ naturaliter nos movent, (et sunt sola accidentia sensibilia, ut ostensum est) sed hæc tantum repræsentant suum objectum proprium, et quæ essentialiter, vel virtualiter continentur in eo; ergo si nihil ejusdem rationis univocæ est in Deo, et creaturis, ex attributis, ut sapientia cognita in creaturis, quomodocumque cognoscatur, sive per propriam speciem, sive non, non possumus intelligere sapientiam in Deo, plusquam rationem lapidis, quia si præcise admittatur attributio analoga, conceptus ad conceptum, potest formaliter lapis tribui ad aliquid in Deo, ut ad suam ideam; et sic tantum tribuitur sapientia, si negetur univocatio entis Deo, et creaturis.

Sola sensibilia pro nunc nos movent ad intellectionem.

Quomodo Deum pro nunc intelligimus?

Solvuntur objectiones contra allatam sententiam

Objicitur primo, quia substantia est prior 34.
cognitione accidente. 7. *Met. text.* 4. ergo ejus cognitio non habetur ex cognitione accidentium. Secundo accidentia non possunt concipi, nisi in ordine ad substantiam; ergo hæc prius concipitur. Tertio, substantiam cognosci ut subjectum, est eam cognosci relative; ergo supponit ejus cognitionem absolutam. Quarto, sequeretur substantiam non cognosci a nobis quiddita-

tive, nec prædicata ejus quidditativa discerni ab accidentibus ; consequens est falsum, quia cognoscitur homo animal rationale, etc.

Quomodo cognitio accidentis, est prior, et posterior cognitione substantiæ.

Ad primum, substantia secundum se, est prior cognitione accidente, quia perfectior, non tamen quoad nos. Secundo, est etiam prior cognitione distincta, quia accidens pendet ab illa in *esse*; sed hoc est prius cognitione confusa, quia prius sensibus objicitur, et habita hac cognitione confusa accidentium, devenitur ad cognitionem distinctam substantiæ, quo modo pro nunc haberi potest. Ad secundum, negatur antecedens, cum non sint relativa respectu substantiæ; sed eo concesso, sufficit quod concipiatur substantia conceptu confuso, non distincto. Ad tertium, illa relativa cognitio supponit absolutam, non distinctam, sed confusam. Ad quartum, tantum habemus cognitionem quidditativam confusam de substantia, ejusque prædicatis essentialibus ; cognoscitur a posteriori a nobis per effectus, et accidentia, et ex diversis effectibus, et proprietatibus, et accidentibus devenimus ad formandum diversos conceptus de his, et illis substantiis, imponimusque eis diversa nomina ; et his conceptibus utimur, ut quidditativis, etsi tales proprie non sint, quia non possumus alios magis proprios, vel essentialiores de eis habere. Dicuntur autem quidditativi, quia non sunt accidentales illis substantiis, quo sensu Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 2. *num.* 5. contra Henricum probat nos habere conceptum quidditativum de Deo, ut distinguitur scilicet ab attributali conceptu, cujusmodi est conceptus summi boni, justi, etc.

Ex accidentibus quomodo cognoscimus substantiam.

Conclusio VI

Probabiliter non sunt necessariæ species intelligibiles.

53. (d) *Præterea, ostendo quod non requiritur species*, etc. Tuetur problematice non esse necessarias species intelligibiles ; et probat quatuor rationibus, sed in fine tenet resolutive sententiam ponentem species, esse veriorem, quam absolute tenet, et fuse probat 1. *d.* 3. *quæst.* 6. sed species in universum negant, Dur. Bacon. Goffred. Henricus, citati *ad quæst.* 24. *annot.* 1. idem asserunt Piccolomineus *lib. de Humana mente, cap.* 7. Zabarella *lib. de speciebus intellig. cap.* 5. Buccaferreus 3. *de Anima, lect.* 22. quos citat Philip. Faber *Theorem.* 79. ubi minus vere dicit fere omnes recentiores hanc sententiam tueri, cum oppositum fere omnes recentiores teneant, ut videre est in Conimbr. 3. *de Anima, cap.* 5. *quæst.* 3. *de Anima, cap.* 1. Tolet. 3. *de Anima, quæst.* 21. Hurtado *de Anima, disput.* 12. *sect.* 1. et expositoribus D. Thom. 1. *part. quæst.* 84. *art.* 1. *et* 2.

Species intelligibilis, quid, et quare sic dicta?

Pro intelligentia hujus sententiæ, advertendum, quod species intelligibilis est imago repræsentans rem intelligibilem. Dicitur intelligibilis, quia ab intellectu fit, phantasia aliquo modo concurrente, ut supra dicum est. Dicitur impressa, quia ante intellectionem, in intellectum possibilem imprimitur, manetque in eo, actu transacto. Hæc ergo sententia negat talem speciem esse necessariam, sed sufficere vult ipsum phantasma; quia hoc sufficienter repræsentat intellectui objectum intelligibile, ita ut possit immediate elicere intellectionem sine ulla specie media, sed ipsum phantasma vocat speciem, quia illuminatum ab intellectu agente, repræsentat objectum intelligibile. Vocat etiam expressam, quia non imprimitur, nec remanet in intellectu, sed tantum exprimit, et repræsentat. Alii vocant ipsam intellectionem speciem intelligibilem et impressam, quia vere imprimitur. Non negat ista sententia species Angelo, neque animæ separatæ, quia in his phantasma non est, quo intelligibilia repræsentari possint, et ideo aliquid aliud in eis ponendum est.

Fundamentum est, præter rationes quas hic adducit Scotus, aliasque multas a citatis Doctoribus allatas, quod entia non sunt multiplicanda sine necessitate, ut tenet Philosophus 1. *Physicor. text.* 50. *et* 3. *de Anima, text.* 60. *et* 3. *Physic. text.* 48. qui-

bus locis dicit, quod natura nihil facit frustra, atque paucitatem esse semper ponendam, si sufficiat. Quod vero hic non sint necessariæ species, patet, solvendo rationes, quæ pro earum necessitate adducuntur. Sed hoc opus, hic labor est, neque ullum reperio qui id præstitit; quia tamen Scotus ponit hanc problematice, etsi veriorem putet esse communem, satagam aliqualiter solvere præcipua argumenta communis sententiæ, quæ sunt urgentissima, ut videre est in Scoto *hîc*, et fusius 1. *d.* 3. *quæst.* 6.

Paucitas semper ponenda si sufficit.

Solvuntur argumenta, quibus Scotus supra post primam resolutionem, probat dari, species intelligibiles.

36. *Natura non est de se universalis, nec singularis.*

Ad primum. Respondetur, quod natura quæ est universalis, repræsentatur per phantasma, quia illa natura de se, nec est universalis, nec singularis, sed indifferens, ut habet Scotus 2. *d.* 3. *quæst.* 1. Hoc sensu universale sumitur pro prima intentione, seu quidditate, cui attribuitur secunda intentio speciei, generis, etc. estque objectum directum intellectus, et non est in intellectu subjective, sed objective tantum; quando autem intellectus considerat talem quidditatem esse dicibilem de pluribus, et tribuit ei secundam intentionem generis, vel speciei, etc. tunc universale hoc modo sumptum, est in ipso intellectu etiam subjective, tanquam quid factum per ejus operationem, quæ solutio habetur ex Scoto, ad primum contra hanc sententiam negantem species.

Utrum intellectus agens elicit intellectionem.

Ad secundum. Respondetur, intellectum agentem elicere ipsam intellectionem in possibili, de quo late Scotus *quodl.* 15. ubi problematicus est, an agens, vel possibilis intellectionem eliciat. Elicit etiam agens speciem intelligibilem in Angelo, et anima separata, in quibus non sunt phantasmata; sed in anima conjuncta id non est necesse, cum phantasmata sufficienter excitent, et determinent eum ad intellectionem immediate.

Ad tertium, patet ex solutione ad primum, quia phantasma repræsentat quidditatem absolutam primæ intentionis. Ratio autem majoris, vel minoris universalitatis, est secunda intentio, quæ sequitur ad illam intellectionem absolutam quidditatis; et hæc est in intellectu subjective, tanquam ejus effectus, ad quam non opus est specie intelligibili præcedente, sed sufficit solum phantasma ad universaliora, sicut et ad infimam speciem repræsentandam, quoad quidditatem absolutam, quia sicut natura non est de se universalis, ita nec est de se magis, vel minus universalis.

37. *Angeli spe- cies abstra- hunt.*

Ad quartum jam dixi animam separatam, et Angelum posse habere operationes. quia possunt habere operationes, quia possunt abstrahere species, quæ ipsis sunt necessariæ, cum careant phantasmatibus. Quod vero Angeli species abstrahant, probat bene Scotus 2. *d.* 3. *quæst.* 11. et idem ostendit de Anima, 4. *d.* 45. *quæst.* 6.

Ad quintum, quod est apud Doctorem ad oppositum, respondetur ex ipso hîc paulo ante finem, non requiri aliquid impressum in potentiam, ut de essentiali fiat accidentalis, si est potentia activa, sed id locum tantum habet in potentia passiva; intellectus autem est potentia activa *ex quæst.* 12. et sufficit phantasma, ut exeat in actum.

Ad sextum, ex Philosopho, quod anima est locus specierum, 3. *de Anima, text.* 6. *et text.* 37. et omnia intelligibilia *ibidem.* Respondetur, ex eodem *ibidem*, esse omnia intelligibilia per actus intelligendi, et esse locum specierum, non subjective, quia sic locatum non est in loco, sed expressive; et sic phantasmata exprimunt intelligibilia, et dicuntur species, ut dictum est. Præterea, locus hic videtur ad oppositum, quia ibi dicit Philosophus animam esse locum specierum, non totam, sed intellectivam, quia constat species esse in sensu: ergo intendit species esse in intellectu ut in loco, non autem ut in subjecto, quia e contra sunt in sensu, scilicet ut in subjecto, non ut in loco, quia eas non servat; si ergo in intellectu non sunt, ut in subjecto, erunt tantum phantasmata. Præterea, dicit ibi, quod

Text. 2. et 29. *speculamur quod quid est, in phantasmatibus,* et non dicit in speciebus.

38. *An detur memoria, si negentur species.* Septimum argumentum, et satis difficile habet Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 6. *num.* 14. quod sequeretur non dari memoriam, nec nos recordari posse præteritorum, quia sine speciebus id nequit fieri; consequens est falsum, ut probat fuse Scotus 4. *d.* 45. *quæst.* 3. et quia anima separata recordatur præteritorum. Præterea, est contra August. ibi a Scoto citatum. Respondetur, dici potest, sicut intelligimus pro hoc statu, per sola phantasmata dum intelligimus, ita et dum recordamur. Quod experientia constat, et tenet Scotus 4. *d.* 45. *quæst* 3. et licet hoc difficile sit explicatu, tamen eadem difficultas videtur esse in ipso actu sciendi, ad quem si sufficit phantasma sine specie, videtur sufficere ad actum memoriæ. Loquendo de anima separata, dici potest quod accipit species recordativas præteritorum a Deo; quod facile videtur in opinione D Thom. 1. *part. quæst.* 89. *art.* 1. *et quæst* 55. *art.* 2. negantis animam separatam, vel Angelum, posse acquirere ullam speciem, sed accipere eas a Deo, et licet oppositum utriusque doceat Scotus 2. *d.* 3. *quæst.* 10. 11. *et* 4. *d.* 45. *quæst.* 2. pro hac opinione problematice tenenda admitteret probabilitatem illius sententiæ.

Dices, ergo naturaliter Angelus, et anima separata, nullius præteriti recordantur. *An anima vel Angelus recordentur præteritorum.* Respondetur, in illa sententia neque quidquam abstractive cognoscunt sine speciebus infusis, tamen has eis naturaliter infundi dicitur, et idem dicendum de speciebus recordativis, casu quo aliæ non manerent. Secundo, dici posset quod in anima, et Angelo ex actibus intelligendi manet habitus, qui postea inclinaret intellectum circa idem objectum instar speciei impressæ, et sic sufficeret ad actum memoriæ. Ita Scotus *hic ad* 2.

39. Contra hanc sententiam, quod sicut non potest probari, ita nec facile improbari: juxta hæc explicari potest August. quem etiam hæc sententia pro se adducit 15. *Trinit.* 10. *et* 24. ubi dicit verbum gigni non ex specie, sed ex habitu, et *cap.* 2. *et* 18. ait verbum gigni ex scientia, quæ manet in anima.

Octavum argumentum, (sed non est Scoti) dantur species sensibiles, sine quibus sensus nequit cognoscere sensibilia; ergo idem de intelligibilibus speciebus. R. Buccaferreus *lib.* 3. *de Anima,* Picolomineus 3. *de Humana mente cap.* 8. Zabarel. *lib. de spec. intellig. cap.* 5. negant dari species sensibiles; quam sententiam tenere videntur Cajet. 2. *de Anima, c.* 5. Niphus *lib. de sensu contra Jandunum,* Joan. de Ripa *apud Capr.* 3. *d.* 14. *quæst.* 1. *et* Gabr *ibi quæst.* 1. et alii, qui sustinent actum cognoscendi non distingui a specie, pro qua faciunt multa loca Philosophi 2. *de Anima,* *text.* 118. *sentire est quoddam pati, et text.* 138. 139. 140. ait eamdem esse actionem sensibilis, et sensus, et *lib. de Sensu, et Sensato* damnat Democritum dicentem visionem fieri per species visibiles. *Qui negant species sensibiles? qui volunt actum co-noscendi esse ipsum speciem.* Eamdem tenet Galen. 7. *de decret. et* Hippocr. 16. Dur. 2. *d.* 3. *quæst.* 6. Occham 2. *quæst.* 17. 18. *ubi* Gabr. *quodl.* 1. Greg. 1. *d.* 3. *quæst.* 1. *et* 2. *d.* 7. *quæst.* 3. qui putant satis esse si objecta intra debitam sint distantiam, ut sensus ferantur in ea. Quam etiam sententiam partim tenent asserentes visionem fieri emissis ab oculo radiis, non per aliquid in eo receptum. Plato *in Timæo,* Seneca *lib.* 1. *Nat. Quæst.* Lactant. *lib. de Opific. Dei, cap.* 8. et alii, quos citant Conimbr. 2. *de Anima, cap.* 7. *quæst.* 4.

Conclusio VII

incidens.

Dantur species sensibiles: Visio non fit per extramissionem.

Verius tamen est dari species sensibiles. 40.
Ita Aristoteles *de Sens. et Sensib. cap.* 2. *et* 2. *de Anima, text.* 121. 124. ubi dicit sensum accipere formas (id est, species) absque materia, de quo supra *quæst.* 5. et alias passim. Idem habent Anselm. *in Monol. cap.* 26. Damasc. *lib.* 2. *cap.* 20. August. 10. *Confess.* 10. *et* 25. Alens. 2. *part.*

a quæst. 22. D. Thom. 1. *part. quæst.* 53. *art.* 1. D. Bon. 2. *d.* 3. *art.* 4. *quæst.* 1. Rich. *quæst.* 3. Scot. 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *num.* 16. *et* 18. *et quæst.* 6. *num.* 18. *et* 2. *d.* 13. et constat ex reflexione speciei visibilis in speculo. Vide Conimbr. 2. *de Anima, cap.* 6. *quæst.* 2. et Fabr. *Theorem.* 79. *cap.* 3. Quod vero visio non fiat per extramissionem, patet; quia non substantiam extramitteret oculus, quod clarum est, neque accidens, quia si aliquod, maxime lumen, ex quo sequeretur, quod in tenebris videret, imo quod nullo modo de die videret, quia lumen illud Solis lumine offuscaretur, ut supra dictum est hac quæstione de lucentibus noctu.

De aspectu Antipherontis, qui aere ut speculo utebatur.

Præterea, visio fieret extra oculum, et sic non esset actio immanens. Quod ergo dicit Philosoph. 3. *Meteor. cap.* 4. *de Antipheronte*, cujus idolum sibi ante oculos apparebat, quia aerem propellere non poterat, ob imbecillitatem, non obstat, quia D. Thom. ibi ait ipsum reddere causam ex sententia communi. Secundo, forte fuit tam imbecillis visus, quod in aere, ut in speculo se videbat, et maxime, si humor aliquis crassus ei defluebat ex oculis, quo aer crassabatur. Vide Conimbr. *supra quæst.* 5. et Suarez *de Anima, cap.* 17.

41. *Sentire est quoddam pati, exponitur.*

Ad loca Aristotelis in contrarium; sentire est quoddam pati, quia non eliciendo, sed recipiendo sensationem, sentimus, et idem de intelligere. Vide Scot. 1 *d.* 3. *quæst.* 6. *ad* 4. *et quæst.* 7. *num.* 37. Ad secundum: species est actus sensibilis effective, et sensus receptive, et sic quoad absolutum, est idem actus. Quomodo autem differat ut actio et passio, dixi supra *ad quæst.* 7. Ad tertium, ideo reprehendit Democritum, quia dixit visionem esse receptionem speciei, in oculo.

Admissis, speciebus sensibilibus, non ideo intelligibiles admittenda.

Sed admissis speciebus sensibilibus, negatur inde dandas esse necessario intelligibiles, quia sine his per phantasmata determinari potest intellectus ad intelligendum, ut supra declaratum est. sed sine sensibilibus non est unde determinetur sensus. Sunt et alia multa apud alios auctores pro speciebus argumenta, quibus respondere nimis longum esset, et superfluum, quia allata Doctoris, quibus aliqualiter responsum est, sunt omnium urgentissima.

Solvuntur argumenta adducta a Scoto §. Præterea ostendo quod non, etc. *num.* 14. *contra sententiam communem ponentem species.*

Quoniam sententiam communem tenentem dandas esse species intelligibiles, absolute tenet Doctor 1. *d. quæst.* 6. *et hic*, licet sit problematicus, eamdem tamen asserit esse veriorem, æquum est, ut solvamus argumenta adducta contra eam loco citato, quæ Doctor insoluta reliquit. 42.

Quæ necessitas ponendi speciem intelligibilem?

Ad primum, non requiritur species, ut potentia reducatur ab essentiali ad accidentalem, sed ut determinetur ad intelligendum, et ut habeat objectum actu præsens in *esse* repræsentativo prius natura, quam intelligat, et propter alias rationes allatas pro speciebus supra *a num.* 1. quibus non est ita sufficienter satisfactum, quin hæc pars maneat probabilior opposita. Quod si teneas per habitum scientiæ intellectum constitui in potentia accidentali, erit remota, et incompleta, quæ non differt a potentia essentiali, proprie loquendo.

Ad secundum dictum est supra *num.* 4. *et seqq.* phantasma nihil agere in intellectu, sed per ejus determinationem, excitatur intellectus, ut speciem in se gignat. Dices, non determinat voluntatem producendo aliquid in ea, neque excitando eam ad aliquid in se producendum; ergo idem de intellectu. Negatur consequentia; intellectus mediat inter phantasmatis operationem, et voluntatem, et sic eam determinat ad suum actum, qui est ejusdem ordinis spiritualis cum ea; phantasia autem determinat appetitum sensitivum, quia ejusdem ordinis cum ipso, et hinc patet quare non requiritur species, vel quid simile in appetitu antecedenter ad suum actum, sicut requiritur in potentia cognoscitiva, quia

Quare in potentia cognoscitiva requiritur aliquid determinans ad actum, non autem in appetitiva.

hæc non determinatur ab alia potentia præcedente, appetitus sic. Habetur expresse ex Scoto 2. *d.* 25. *num* 20. ubi hac ratione docet objectum ad volitionem non concurrere, bene tamen ad intellectionem, scilicet mediante sua specie in abstractiva, vel per se in intuitiva.

43. Ad tertium, patet ex jam dictis, phantasma pro hoc statu præit intellectum, eumque determinat ad suos actus; sed et si appetitus sensitivus præeat voluntatem, non determinat eam, sed determinatur a potentia cognoscente ostensive, ipsa se determinante formaliter, et libere. At si quæras, quare potentia appetitiva dependet a cognoscitiva, respondetur, quia de se est cæca; sed ultimata responsio, quia hæc est, et illa est illa.

Corporale agit partialiter in spiritum.

Ad quartum, corporale agere potest in spirituale, ut causa partialis, minus principalis, quomodo corpus concurrit cum intellectu Angeli ad efficiendam speciem intelligibilem in intellectu ipsius Angeli. Per hæc patet ad locum Augustini. Ad locum Aristotelis *speculamur in phantasmatibus quod quid est;* quia mediantibus illis, abstrahimus species, quibus intelligimus quidditates; et quia phantasiamur singulare, cum intelligimus universale ejus. Vide Scotum ad hæc loca respondentem 1. *d. quæst.* 6. *num.* 19. 20.

QUÆSTIO XVIII

Utrum intellectus noster possit intelligere sine phantasmate

Aristot. 3. *de Anima, cap.* 7. *text* 30. *et cap.* 8. *text* 39. Avicen. *in suo compend. de Anima,* Philop. 3. *de Anima, text.* 30. Thienens. *text.* 39. Themist. et Simplic. *ibid.* Averr. *text.* 33. 36. Auctor operis de divina Sap. *lib.* 1. *cap.* 4. Ficinus *lib.* 13. *de immortal. animarum, cap.*14. Albertus 3. *de Anima, tract.*2. *cap* 29. D. Thom. 3.*part. quæst.* 11. *art.* 4. *et* 22. *quæst* 175. *art.* 5. *et de verit. quæst.* 13. *art.* 4. Abulen. *in cap.* 1. *Gen. quæst.* 400. Suarez *tom.* 2. *summ. Theol. tract.* 3. *lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 7. Conimb. 2. *de Anima, cap.* 8. *quæst.* 8. *art.* 3. Complut. *disput.* 20. *de Anima, quæst.* 2.

1. QUIDAM dicunt quod non, propter istam rationem; quia objectum intellectus viatoris, qui est corpori conjunctus, est quidditas rei materialis, sicut objectum substantiæ separatæ, est quidditas separata; sed de natura quidditatis materialis est quod sit in aliquo singulari, sicut de natura lapidis est quod sit in hoc lapide. Unde nequit perfecte ejus natura intelligi, vel cognosci, nisi cognoscatur in singulari, cognitio autem singularis pertinet ad sensum exteriorem, et phantasiam; igitur ad hoc, ut perfecte ejus natura intelligatur, oportet quod intelligatur in phantasmate repræsentante ejus singulare.

D. Thom. 1. p. q. 84. a. 7.

Aliæ rationes sumuntur ab experimento; quia experimur intellectum impediri in sua operatione læso organo phantasiæ, ut in phreneticis. Ex hoc potest formari ratio: potentia non organica non impeditur in actu suo propter læsionem potentiæ organicæ, nisi ad actum suum indigeret actu illius potentiæ organicæ; sed intellectus est potentia non organica, tamen impeditur actu suo, læso organo phantasiæ; igitur ad actum intelligendi requiritur actus phantasiæ.

Præterea, alio experimento: quando aliqua intelligere volumus, formamus nobis idola in phantasia per aliqua exteriora, et tunc facilius intelligimus, sicut patet in docente discipulum, proponente exempla sensibilia. Sed sciendum, quod licet duæ ultimæ rationes valeant, prima tamen aliquibus non videtur valere, quia supponit quod quidditas sensibilis tantum sit objectum intellectus conjuncti, et quod de natura ejus sit esse in singulari, quæ videtur eis falsa, ut postea apparebit.

De hoc quæstione seq. tradetur, et rejicietur ratio hæc. D. Thom. p. q. 84 a. 9.

RESOLUTIO

Sententia Avicennæ in prima intellectione tantum recursum requiri ad

phantasmata rejicitur. Refutatur etiam aliorum sententia, quod ille recursus requiratur ut intendatur species impressa.

2. *Opinio Avicennæ, in compendio de Anima.* q. præced. n. 34. (a) Avicenna autem ponit, quod in prima intellectione respectu cujuslibet, necessarium est phantasma, ut ab ipso quodammodo species imprimatur, ut dictum est supra ; sed quando est impressa, et homo vult postea illud intelligere, non est necessarium phantasma, sed magis est intellectui in onus. Exemplum ponitur de jumento quod est homini necessarium in itinere, sed in termino sibi in onus. Hoc etiam probatur sic : habitis omnibus necessariis ad operationem, statim sequitur operatio ; sed actus intelligendi solum dependet, essentialiter loquendo, ab intellectu et objecto, nisi addatur accidentaliter ad intellectum ex parte voluntatis imperantis, sed elicitive tantum dependet a prædictis; per speciem autem intelligibilem objectum fit præsens intellectui ; igitur non est necessarium recurrere ad phantasmata propter actum intelligendi. *Quare fit recursus ad phantasmata dum intelligimus?* Propter istam rationem dicunt aliqui, quod non est necessaria species impressa intellectui ad actum intelligendi, quia ad solam conversionem intellectus super phantasmata, elicit intellectus actum suum; sed quia transeunte actu, non manet species, ideo est semper necesse recurrere ad phantasmata in quolibet actu intelligendi ; et sic dicunt Philosophum intellexisse 1. *et* 2. *de Anima*, quod nihil intelligimus sine phantasmate. Sed quia aliis videtur, quod species impressa intellectui requiritur ad intelligendum, et quod manet, cessante actu, ideo dicunt quod fit recursus ad phantasmata, non ut iterum species sibi abstrahatur, quia jam habet, sed ut habita intendatur ; dicunt enim aliqui, quod species in intellectu habet debile esse, et transeunte actu, paulatim remittitur, sicut calida aqua amoto igne tepescit ; quia igitur tunc species habet esse incompletum, ideo dicunt quod necesse est intellectum recurrere ad phantasmata, si debeat intelligere, ut species præhabita intendatur.

Opinio, ideo recurri ad phantasmata, ut species intendatur.

3. *Si species intenderetur per actum phantasiæ, intellectus nullum objectum intelligere posset intellectione ipsi adæquata.* Sed etsi ista via videatur rationalis superficialiter, tamen consideranti subtiliter includit inconvenientia. Primum est, quod intellectus possit iterare istum recursum in infinitum, sicut potest multiplicare actum intelligendi in infinitum, quantum est de se ; sequitur quod species illa posset intendi in infinitum ; et ex hoc sequitur aliud inconveniens, quod tunc, cum per speciem magis intensam, magis intelligimus, et melius, si species semper potest intendi, semper poterit eadem res a nobis melius intelligi; et sic nullam rem quamcumque modicam, et vilem intellectus noster posset intelligere quantum intelligibilis esset ; quod videtur inconveniens, cum sensus, qui est potentia inferior, possit sentire aliquod sensibile inquantum sensibile est.

RESOLUTIO

Verior sententia, (quam tamen hic non firmiter asserit Doctor) recursum ad phantasmata in omni hujus status intellectione requiri, et hoc ex pœna peccati, de quo 1. d. 3. quæst. 3. num. 24. et 2. d. quæst. 8. ad 1. et 1. d. 3. quæst. 6. num. 19. et 4. d. 45. quæst. 1. ad 3. pro opin. et 2. d. 11. quæst. 1.

(b) Ideo, omissis aliis necessitatibus, dicunt alii, quod non est contra rationem actus intelligendi intellectus nostri absolute intelligere sine phantasmate, quia tunc recursus ad phantasmata esset necessarius animæ separatæ, ut dictum est, 4

nec contra rationem ejus, ut est corpori unitus absolute, quia hoc etiam esset necessarium sibi unito corpori glorioso post resurrectionem, quod falsum est ; nec contra rationem ejus, ut viator est, vel conjunctus corpori in via, quia hoc etiam esset necessarium homini in statu innocentiæ, qui tunc fuit viator ; hoc autem est falsum, cum anima ejus, quantum ad actum ejus proprium, in nullo fuisset corpori subjecta, sed super ipsum, et sensus suos, tam quoad apprehensionem, quam quoad appetitum, habuisset plenum dominium, ita quod potuisset intellexisse sine phantasmate, vel cum phantasmate, sicut sibi placuisset ; sed dicunt quod necessitas recurrendi ad phantasmata est nobis inflicta propter peccatum. Unde sequitur ad ignorantiam nobis inflictam, et hoc juxte ; quia ex quo anima se deordinavit, dimittendo divinum dominium, et se ab ejus subtrahendo subjectione, rationabile fuit in pœnam hanc incidere, et amittere dominium proprium, quod habebat super corpus suum, et super sensum ; et hæc est sententia beati Augustini, in pluribus locis, et Hug. super antiquam Hierarchiam, Eustathii super librum Ethic. et Lincon. super librum Posteriorum, super illud verbum : *Deficiente nobis uno sensu, necesse est nobis deficere scientiam, secundum illum sensum.* Aristoteles autem quia nihil scivit de peccato illo, et invenit naturam taliter dispositam, procedens ex sensu tantum, credidit hoc nobis esse naturale sicut intelligitur ; et ideo hoc posuit absolute, quia necesse est ad phantasmata recurrere volentem intelligere.

Homo in statu innocentiæ an indigeat phantasmate ad intelligendum?

Recursus ad phantasmata ex peccato est. Homo subtrahendo se dominio divino, amisit proprium.

ANNOTATIONES

5. (a) *Avicenna autem ponit, quod in prima intellectione,* etc. Hæc quæstio supponit dari species impressas, quod verius esse ostensum est quæstione præcedenti, ubi etiam probatum est intellectum dependere a sensibus in earum acquisitione, sive concurrant ad eas immediate, sive non, de quo ibi dictum est.

Prima opinio negat, habitis speciebus, requiri recursum ad phantasmata. Ita Avicenna *in suo compend. de Anima.* Idem habent alii apud Vicecomercatum *disput. de immortalitate animæ*, tenet Albert. maxime in spiritualibus 3. *de Anima, tract.* 2. *cap.* 29. Philoponus *text.* 30. *et lib.* 3. *cap.* 4. Thienensis *text.* 39. Themist. *et* Simplic. 3. *de anima, et* Simplic. *de animæ immortalitate,* Averroes *text.* 33. 36. Tres ultimi admittunt in communibus operationibus intellectus, recursum illum requiri, sed non in abstracta cognitione Dei, et Angelorum. Alii tenent quoad species elicitas ex phantasmatibus, intellectum dependere a phantasmate, non quoad alias a se formatas, et idem de infusis. Venetus *text.* 33.

Alii, referente Scoto hîc, tenent recursum ad phantasmata semper esse necessarium, quia post actum intelligendi non manet species, vel quia non est necessaria species. Sed esse necessariam satis probatum est quæstione præcedenti, et quod maneat post actum, ostensum est supra *quæst* 14. et late probat Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *a num.* 23.

CONCLUSIO I.

In intellectione necessariam esse conversionem ad phantasmata de lege ordinaria pro hoc statu.

Vera sententia animam pro hoc statu de lege communi in omni intellectione convertere se ad phantasmata. Ita Aristoteles 3. *de Anima, cap.* 7. *text.* 30. *et cap.* 8. *text.* 39. D. Thom. 1. *part. quæst.* 84. *art.* 7. *ubi* Cajet. Scotus *locis citatis in resolutione, et* 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *num.* 15. *et* 2. *d.* 3. *quæst.* 11. *num* 9. *et* 4. *d.* 45. *quæst.* 3. *ad.* 3. *princ. et* 3. *d.* 10. *quæst.* 3. *ad ultimum, et* 7. *Metaph. quæst.* 10. Quibus lo- 6.

cis docet intellectum pro hoc statu non cognoscere singulare sub ratione singularitatis ; et rationem assignat, *illa q.* 15. quia nihil intelligit nunc intellectus, nisi mediante sensu, et hîc non cognoscit singulare qua tale, ut habet Scot. 2. *d.* 3. *q.* 1. Eamdem tenet Aug. *expresse* 4. *de Gen. ad. lit. cap.* 7. dum ait : *Quando numerum cognoscimus, aliud sensum, aliud rationem attingit.* Probatur ex duplici experimento a Doctore adducto : primum est, quia læsa phantasia impeditur intellectus operatio. Secundum, quia dum cupimus aliquid intelligere, formamus nobis ejus idolum, et tunc facilius intelligimus. Prima ratio hic adducta a Doctore quæ est D. Thomæ rejicitur quæstione sequenti. Ex quibus solvitur ratio pro Avicenna. Constat enim ex his præter speciem, et intellectum, requiri concomitantiam actus phantasiæ, nihil enim aliud est converti ad phantasmata, ut docet Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *num.* 19. quam quod intelligens universale imaginetur singulare.

Singulare non cognoscit sensus, secundum August.

Dum intelligimus simul phantasiamur.

Solvuntur objectiones aliæ contra dictam sententiam

7. Arguitur primo, magis dependet phantasia a sensibus externis, quam intellectus ab illa ; sed potest phantasiari, non operantibus externis : ergo. Antecedens patet, quia intellectus est immaterialis, et abstractior a corpore quam illa facultas corporea. Respondetur, experientia constat intellectum dependere a cooperatione phantasiæ , et oppositum constat de cooperatione sensuum externorum ad phantasiam, quia phantasiamur, omnibus sensibus feriantibus. Secundo, respondet D. Thomas ad secundum, phantasma repræsentare particulare, et ideo non eget determinatione sensus. Contra, primo,quia phantasma non repræsentat, nisi materiam indifferentem, et non qua singularis est ; alioquin posset distinguere inter duo singularia, seclusis omnibus ei extrinsecis, quod constat esse falsum, de quo Scotus 2. *d.* 3. *quæst.* 1. Secundo, intellectus intelligere potest particulare, ut videbitur *quæst* 22. et tamen tunc eget actu phantasiæ.

An phantasia dependet a sensibus externis?

Phantasia non cognoscit singulare, qua tale.

Secundo arguitur : Intellectus etiam pro nunc intelligit Angelos, et alia spiritualia, quæ in phantasiam non cadunt ; ergo non petit saltem quoad hæc,converti ad phantasmata.

8. Respondetur, sufficere quod phantasia apprehendat aliquid simile singulari illius materialis, quod intelligitur, vel ad placitum ei appropriatum. Unde, cum intelligimus Angelos, phantasiamur infantulos alatos, quia sic placuit eos depingere ; et cum concipimus Patrem æternum, phantasiamur virum grandævum.

Cum intelligimus spiritualia phantasiamur aliqua corporalia illis correspondentia.

Tertio arguitur : Rapti in extasim intelligunt sine ullo sensuum ministerio externorum, vel internorum, idque experientia constat, quia quidam, nec ignem applicatum sentiunt ; ergo saltem hi non dependent a phantasmate. Respondetur, extasim perfectam in qua omnes sensus interni et externi cessant, virtute tantum divina contingere. Quod confirmat exemplum, quod August. 14. *civit.* 24. de Restituto Presbytero, qui rapiebatur quando volebat, et postea referebat se inclamantium voces, quasi a loginquo audiisse, et idem censendum est de Platone, Trismegisto, et Socrate, qui leguntur extasim passi, quod scilicet eorum extases erant naturales, non sine omni sensuum functione. Ratio est, quia dependentiam intellectus a functione sensuum solvere, non est naturæ opus, sed supra naturam. Unde Nazianz. *orat.* 2. *de Theologia* ait impossibile esse, *mentem quantumvis se cum fæce corporea ad sublimium contemplationem erigat, sensuum commercia destituere.* Et D. Bernard. *serm.* 32. *in Cant. Corporum similitudinibus speculando non involvi, Angelicæ puritatis est,* et addit esse *munus divinum.*

Extasis perfecta supra naturam est.

Restitutus Plato, et ali quando volebant rapiebantur.

Putant nonnulli in perfecta extasi, non solum sensuum functiones, sed etiam virium naturalium, ut vegetativæ, et nutritivæ, omnino cessare, et suadent, quia 9.

Extasis opposito modo ad somnum se habet.

quidam extatici diu sine cibo, et potu jacent, nec cordis motus, vel vitalis calor in eis sentitur ; habet se enim extasis opposito modo ad somnum, in somno ligantur sensus externi, et interni, atque intellectus, vel non operantur, vel valde imperfecte, ut si sunt insomnia, et tunc vires naturales melius operantur, ut patet in digestione, et nutritione, quia anima non distrahitur ab aliis facultatibus, sed incurvatur ad inferiora ; at in extasi ita rapitur ad superiora, ut inferioribus vacare non possit ; sed D. Thom. 2. 2. *quæst.* 175. *art.* 3. negat in extasi vegetativam otiari. Media via videtur incedendum. Itaque verisimilius est has vires non omnino otiari, sed si extasis perfecta est, valde tenuiter operantur ; quod sufficit ad illam experientiam, quod diu jacent quidam extatici sine cibo, etc. Quod vero valde tenuiter operentur, ex eo constat, quia cum quis immediate post cibum nimis attente studet, vel speculatur, impeditur digestio ; ergo multo magis id fit per contemplationem raptus.

Quare dormiendo melius fit digestio.

Utrum in extasi vegetativa, et nutritiva, otiantur?

CONCLUSIO II.

Licet pro hoc statu requiratur conversio ad phantasmata, non tamen in statu gloriæ, neque forte in statu innocentiæ.

10. (b) *Ideo omissis aliis necessitatibus*, etc. Resolvit primo de lege ordinaria requiri conversionem ad phantasmata, quod probatum est *annot. præced.* Secundo, docet id non esse necessarium in corpore glorioso. Ita communis. Unde anima Christi in hac vita non indiguit hoc recursu, de quo D. Thom. 3. *part. quæst.* 11. *art.* 4.

Anima Christi non recurrit ad phantasmata.

Sed petes quomodo Beati convertentur ad phantasmata, vel functiones sensuum, si oppositum evenit extaticis, qui multo minus in Deum sunt absorpti, nempe nondum a torrente voluptatis ejus inebriati. Respondetur, ex abundantia gloriæ fiet redundantia in sensus, et inferiora, de quo D. Thom. 2. 2. *quæst.* 175. *art.* 4. Vide August. 12. *de Gen. ad lit. a cap.* 2. *usque ad* 36. *lib.* 4. *de Anima, cap.* 8. 9. *et epist.* 112.

Quomodo Beati convertuntur ad phantasmata?

Tertio, docet quod in statu innocentiæ non fieret conversio ad phantasmata, quia anima quoad actum suum non fuisset subjecta corpori, sed super ipsum, et sensus ejus, habens dominium, quod per peccatum perdidit ; et sic quodammodo subditur corpori pro hoc statu, quoad suos actus. Secundo, non est naturale animæ dependere a potentiis corporis conjuncti, alioquin anima gloriosa sic dependeret, quia gratia non destruit, sed perficit naturam ; ergo in statu innocentiæ non esset illa dependentia, quia nihil ibi ponendum, nisi naturale, vel perficiens naturam, et certum est illam dependentiam potius vilificare animam.

Conversio ad phantasmata an fuisset in statu innocentiæ?

Tertio, probat Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *num.* 24. *ex* August. 15. *Trinit. cap. ult. quæ causa cur ipsam lucem acie fixa videre non possis, nisi utique infirmitas ? et quis eam tibi fecit, nisi iniquitas?* At non potest videri acie fixa veritas, nisi cum independentia a phantasmatibus, et ideo extatici ad ea non convertuntur. Idem habet Eustathius, Hugo, Lincon. quos hic Doctor citat, et Comment. 6. *Ethic.* quem citat Scotus, 2. *d.* 3. *quæst.* 8. *a l* 2. 11.

Peccatum an causa conversionis ad phantasmata?

Sed Scotus dubius manet, an ista conversio ad phantasmata sit ex peccato, vel ex natura, et subordinatione potentiarum, ut constat ex ipso, loco jam cit. et 4. *d.* 45. *quæst.* 1. *ad* 3. *pro opin.* Sicut enim appetitus dependet a potentia cognoscitiva, sic dici potest, quod intellectus hujus status, dependet a phantasia cooperante, etsi non sit dependentia tanta hic, quanta ibi, quia ibi essentialis esse videtur, hic non , alioquin in statu gloriæ maneret hæc dependentia. Suarez 4. *de Anima, cap.* 7. dicit hic peti principium, ideo aliam assignat rationem, quod intellectus pro hoc statu non recipit species, nisi dum phantasia actu operatur, et ideo non potest intelligere sine conversione ad phantasiam. Sed non petitur hic principium, quia ideo actus secundus intellectus pro nunc, dependet ab actu se-

cundo phantasiæ, quia pro nunc talis est ordo harum potentiarum, quod una subordinetur alteri, qua ratione volitio supponit cognitionem. *Rejicitur Suarez.* Nec ratio Suarez valet, quia forte non requiritur species intelligibilis, ut ostensum est *quæst. præced. num.* 14. et ibi in annot. et tamen eo casu esset dependentia intellectus a phantasmate. Præterea, peto a Suare quare intellectus non potest pro hoc statu recipere speciem, nisi operante phantasmate. Nec poterit aliter respondere, nisi quod talis est ordo harum potentiarum quod una subordinatur alteri, et sic petit principium, si illa ratio Scoti petit illud.

Tertium, quod hìc ait Scotus patet ex jam dictis, scilicet an ista conversio sit ex peccato, ut pœna ejus, vel non; si enim in statu innocentiæ fuisset, non est ex peccato, et quid tenendum, jam dixi; sed nihil, ut certum, occurrit dicendum.

DUBIUM.

Utrum B. Virgo ad intelligendum indiguit conversione ad phantasmata?

12. Videtur quod non: quia caruit originali, quod secundum Scotum, ut videtur, est causa hujus conversionis. Pro alia parte est, quia habuit famem, sitim, et alia multa, ut tristitiam, timorem, dolorem, quæ in statu innocentiæ non fuissent.

Conversio ad phantasmata, non videtur necessaria in B. Virgine. Verius videtur, etsi nihil sit certum, hanc conversionem in Virgine non fuisse necessariam. Primo, ratione jam allata. Secundo, quia probabile est habuisse justitiam originalem. *Qui dicunt B. Virginem habuisse justitiam originalem?* Ita Carthus. *lib. de Præcon. et dignitate Mariæ.* Canis. *lib.* 1. *de Deipara, cap.* 9. citans Cardinalem Cusanum. Insinuat Dur. 3. *d.* 3. *quæst.* 3. *et* Cajet. 1. 2. *quæst.* 109. *art.* 2. dicens in ea fuisse donum integritatis naturæ, quod sola ratione a justitia originali distinguit, de quo Cordub. *lib.* 1. *quæstionarii, q.* 46.

Tertio, quidquid sit de hoc (est enim incertum) habuit B. Virgo potissimos effectus justitiæ originalis; ergo inter alios censendum est hunc habuisse, quandoquidem de opposito non constet. Antecedens probatur, quia justitia originalis est donum, vel collectio donorum, quibus anima recte subjicitur Deo, et corpus animæ, ac potentiæ inferiores superioribus, de quo vide Scotum 2. *d.* 29. *a num.* 7. Sed in Virgine, anima semper obedivit Deo, et nunquam ab eo se avertit, idque est de fide, ex Trident. *sess.* 6. *can.* 23. partes etiam inferiores semper erant conformes rectæ rationi, neque ullum unquam inordinatum motum contra eam elicuerunt; isti autem sunt præcipui effectus justitiæ originalis; ergo. Præterea, corpus ejus nunquam in proprium morbum incidit ex Sophron. epistola Synodica quæ habetur *in VI. Syn. act.* 11. et docet Suarez *tom.* 2. *in* 3. *p. d.* 5. *lib.* 2. Cajet. *Opusc. de spasmo virgin.* Galat. *lib.* 7. *cap.* 10. *B. Virgo nullo morbo laboravit.* Pro quo facit revelatio facta B. Brigittæ, quod Christus fuit simillimus Virgini, non solum moribus, sed corporis perfectione. Ita *lib. cap.* 1. 50. 51. *Revel. B. Brigittæ.* Item, sine dolore peperit, sine dolore obiit, juxta communiorem opinionem, sicut Moyses jussu Domini *Num.* 27. 12. *Deuteron.* 32. 12. Cum igitur potissimos effectus justitiæ originalis habuerit B. Virgo, juxta sententiam tenentem quod in statu innocentiæ non esset conversio ad phantasmata, hoc tribuendum est Virgini, cum sit perfectius, neque constet de opposito.

QUÆSTIO XIX

Utrum quidditas rei sensibilis tantum sit objectum intellectus.

Aristot. 3. *de Anima. text.* 8. D Thom. *ibid. lect.* 8. *et* 1. *p. quæst.* 84. *art.* 7. *et q* 87. *art.* 3. Cajet 3. *de Anima, cap* 5. Banes 1. *p. quæst.* 84. *art.* 7. *dub.* 1. Aversa *tom.* 2 *Philos. q.* 58. *sect.* 4. Complut. *disp.* 17. *de Anima, quæst.* 2.

Videtur quod sic; quia potentia passiva tantum se extendit ad illa recipienda, ad quæ potentia activa correspon- 1.

dens, se extendit facienda ; sed intellectus agens tantum illa quæ in phantasmatibus repræsentantur, potest facere actu intelligibilia : ergo intellectus possibilis est in potentia ad illa tantum intelligenda.

Præterea, si quidditas sensibilis non esset ejus objectum adæquatum, tunc posset intelligere substantias separatas ; consequens est falsum ; igitur, etc. Falsitas consequentis patet per Philosophum 12. *Metaph.* et per rationem specialiter de Deo, quia si possemus Deum per essentiam intelligere cum esset idem objectum, et sub eadem ratione, et eadem potentia absolute in intellectione nostra, et Beatorum, actus per consequens essent ejusdem rationis, et per consequens viatores essent beati.

Contra, habitus Metaphysicæ informans intellectum nostrum excedit quidditates sensibiles quoad objectum, quia ens inquantum ens est ejus objectum ; igitur intellectus noster habet objectum excedens quidditatem sensibilem. Item, Philosophus 12. *Metaph.* multa concludit de substantiis separatis, quod non faceret si eas non intelligeret, et 2. *Ethic. cap.* 19. ponit Aristoteles consistere in earum cognitione felicitatem. Felicitas autem potest nobis advenire ; igitur, etc.

RESOLUTIO

Sententia D. Thomæ, quidditatem rei materialis esse objectum intellectus nostri, late refutatur. De quo Doctor 1. dist. 3. q. 3. num. 2.

(a) Ad hoc dicunt quidam, secundum D. Thomam, quod quidditas rei sensibilis est objectum adæquatum intellectus nostri, quod sic probat : Objectum proportionatur potentiæ cognitivæ : modo ita est quod quædam potentia cognitiva est organica, et ideo ejus objectum est materiale, et quia materia est principium individuitatis secundum eos, ideo earum objectum est signatum. Alia autem potentia est omnino immaterialis et secundum *esse*, et secundum operationem Angeli, et ideo primum ejus objectum est quidditas omnino immaterialis. Alia est potentia cognoscitiva, quæ secundum *esse* quidem est in materia, sed secundum operationem non ; sicut intellectus humanus, qui secundum *esse* corpus informat, non tamen utitur corporali organo in sua operatione ; et ideo quidditas existens in materia secundum *esse*, est proprium ejus objectum, quam tamen non intelligit, ut in materia, sed ut abstracta secundum rationem ab ea.

Sed contra consequentiam qua dicitur, quod sola quidditas materialis est objectum nostri intellectus, arguitur sic : nulla potentia eadem manens habet actum circa aliquid quod non sit ejus objectum, vel sub ejus objecto contentum ; sed intellectus beatus, et viatoris est eadem potentia, et tamen intellectus beatus intelligit essentiam : ergo Deus saltem continetur sub objecto viatoris, non autem sub quidditate materiali ; igitur, etc.

Sed dices, quod intellectus beatus intelligit divinam essentiam in lumine gloriæ, quod non est in via : igitur, etc. 3.
Sed contra istud, quia objectum primum alicujus habitus existentis in aliqua potentia, non excedit potentiam illam, quia si excedit potentiam, habitus ejus cognoscitivus excederet etiam potentiam, et eam informare non posset, sed quidditas Dei, et substantiarum separatarum est objectum luminis gloriæ informantis intellectum per te ; igitur Deus non excedit potentiam intellectivam nostram. Item, omnis habitus existens in intellectu, præsupponit ejus objec-

tum, igitur lumen illud, cum sit in intellectu nostro respectu Dei, præsupponit quod Deus sit ejus objectum.

Præterea, anima naturaliter desiderat cognito effectu, cognoscere causam ; sed omnia alia ab ipso sunt effectus Dei ; igitur ad ipsum Deum cognoscendum habet naturale desiderium : sed naturale desiderium non est ad impossibile ; igitur Deus etiam naturaliter, aliqualiter potest a nobi cognosci. Sed diceret Doctor iste, quod potest cognosci ab intellectu separato, non tamen conjuncto corpori. Sed hoc non videtur secundum potentiam suam, nam via sua procedit de intellectu nostro, secundum naturam suam, vel naturalem modum ejus essendi, sicut procedit de naturali modo essendi, et cognoscendi Angeli, et potentiæ sensitivæ. Modo ita est, quod non est natus ita semper esse separatus, sed naturaliter appetit corpori uniri ; igitur secundum ipsum naturale objectum ejus in quocumque statu sit, erit quidditas materiæ, conjuncta secundum *esse*, licet sit separabilis ratione, quod est improbatum.

4. Præterea, intellectus noster, etiam in via, potest cognoscere ens sub ratione entis, quæ est universalior, quam ratio quidditatis sensibilis ; igitur quidditas sensibilis non est objectum adæquatum intellectus nostri. Antecedens patet, quia aliqua scientia humana est de ente secundum quod ens. Probatio consequentiæ, quia nulla potentia potest cognoscere aliquid universalius suo objecto adæquato, tunc enim non esset sibi adæquatum. Exemplum de visu, qui non potest cognoscere universalius colore vel luce.

Sed ad hoc diceret Thomas, quod Deum non cognoscimus, nisi discurrendo a notitia sensibilium ad ipsum, et per sensibilia tantum. Sed tunc quæro ab eo, utrum in fine hujus discursus intelligimus Deum secundum conceptum proprium, vel secundum conceptum alicujus causati tantum : si primo modo, habetur propositum ; si secundo modo, non quietatur appetitus naturæ, nec per consequens cessat ; sed ulterius procedit usque ad cognitionem Dei, vel procedit in infinitum, quod non est dicendum. Unde ratio sua de proportione ista magis sequitur oppositum, scilicet si est proportio inter potentiam, et objectum, quod non sint similia in natura ; quia materia et forma sunt sibi invicem proportionatæ, et tamen sunt maxime ab invicem disparatæ ; proportio autem potentiæ ad objectum etiam secundum istos, est sicut motivi ad mobile. Ista autem dissimilia sunt, imo quoad hoc opponuntur. Sed diceret, potentia activa assimilatur objecto, licet non passiva. Hoc non videtur, quia deberet assimilari in modo essendi, et quantum ad actum intelligendi ; non enim oportet quod intellectus sit similis in natura, vel quantum ad modum essendi objecto, sed sufficit ad actum intelligendi, ut similitudinem, scilicet speciem objecti recipiat, vel actum ipsum. Exemplum de visu, qui licet sit potentia materialis, non tamen recipit species cum materia ; ideo multo minus recipit speciem, vel immutatur ab objecto secundum modum essendi ejus ; sicut igitur non est alius visus qui videt cœlum, et inferiora, quæ tamen differunt secundum corruptibile, et incorruptibile, sic intellectus idem multo fortius potest intelligere sensibile, et non sensibile.

Ratio D. Th. ducitur ad oppositum.

RESOLUTIO

Omne ens, tam materiale, quam spirituale, comprehendi sub objecto adæquato intellectus nostri ; et explicatur quomodo possimus pro nunc ha-

bere conceptum quidditativum compositum de Deo, et de anima. Vide Doctorem 1. dist. q. 3. num. 8. *et per totam, et* 2. dist. 3. quæst. 11.

5. ([b]) Dicendum igitur ad quæstionem, quod via generationis, vel acquirendo scientiam, prius apprehendimus quidditates sensibilium, quia pro statu naturæ lapsæ nihil intelligimus, nisi cum ministerio sensuum ; tamen illæ non sunt proprium objectum adæquatum intellectus nostri, sed etiam possumus intelligere substantias separatas ; et tale objectum est prius via perfectionis, et simpliciter, quia per talem cognitionem attingitur objectum perfectissimum, quod est Deus et substantiæ separatæ, et aliæ etiam, pro statu viæ ; licet enim talis cognitio sit ænigmatica, tamen perfectior est simpliciter omni alia cognitione respectu inferioris creaturæ.

Sed contra, aut cognoscimus Deum distincte, aut confuse, id est, in communi conceptu entis. Si primo modo, tunc essemus beati etiam in via, quia talis cognitio debetur beatis. Si secundo modo, tunc cognitio ejus non est perfectior cognitione cujuscumque distincta creaturæ.

Contingit aliquid quadrupliciter cognosci.

Dicendum, quod aliquid potest cognosci quadrupliciter : uno modo per comparationem ad aliud, ut cognoscitur homo esse perfectissimum animalium ; talem autem cognitionem necessario præcedit alia absoluta. Secundo modo, potest aliquid cognosci per accidens suum, ut homo per visibile ; et hæc non potest esse prima, quia necessarium est si cognoscam dispositionem, quod præcognoscam subjectum sibi substratum, saltem confuse. Tertio modo potest aliquid cognosci per conceptum communem sibi et aliis, ut cognosco hominem per animal ; et sic cognoscere Deum est ipsum imperfecte cognoscere, scilicet per conceptum communem sibi et aliis ; hoc enim imperfectius est, quam cognoscere lapidem distincte, quia per istum conceptum communem, non magis cognoscitur Deus quam aliud, et ideo non sortitur nobilitatem ex Deo talis cognitio.

6. *Nullum spirituale cognoscimus intuitive pro nunc.*

Quarto modo cognoscitur aliquid conceptu quidditativo, sed iste est duplex ; unus est primo primus, qui scilicet non est in alios conceptus resolubilis, quo scilicet res cognoscitur intuitive in se, ut est talis natura, et talem conceptum non possumus habere de Deo in via, imo nec de anima nostra, nec de aliqua spirituali substantia. Cujus ratio est, quia de Deo nullam habemus cognitionem naturaliter, nisi per creaturas ; nulla autem creatura, nec omnes simul possunt sufficienter divinam essentiam repræsentare quidditative, id est, ut vera hæc essentia est.

Quem conceptum quidditativum possumus habere de anima pro nunc?

Alius autem conceptus quidditativus rei, nec est omnino simplex ut primus, sed compositus, et resolubilis in alios, ut est definitio rei compositæ ex diversis conceptibus ; talem autem conceptum possumus habere naturaliter de anima nostra, considerando, quod entium quædam sunt entia in potentia, quædam actu ; et illud ens actu habet duas partes integrales, quarum una est actus, et sic apprehendimus quid est actus. Ulterius procedimus dividendo, quod actuum quidam est primus, quidam secundus, et sic apprehendimus postea, qui est primus actus ; postea dividimus illa quæ actuantur, et sic illa componendo ad invicem, deveniremus ad hoc, quod illud est corpus organicum Physicum, quod ab anima actuatur ; et sic illa componendo ad invicem, habemus conceptum quiddita-

tivum animæ nostræ. Hic autem conceptus est animæ proprius, ita quod nulli alii spirituali substantiæ convenit, sed per hoc non cognosco animam naturaliter in se intuitive, et in speciali, ut hæc anima, sicut homo illud quod nunquam vidit. Exemplum ponitur ad hoc : Ponamus quod nunquam viderim triangulum ; viderim tetragonum, et cum tunc possimus abstrahere ab omnibus figuris, hoc quod est figura, deinde possum scire quod non est processus in infinitum in figuris, descendendo, sicut nec in numeris, ex quo possum scire quod oportet dare aliquem primum.

7. Ulterius dividendo figuram in circularem, et rectilineam, cum figura prima intelligo quidditatem trianguli, id est, quæ convenit triangulo soli, ita quod non alii ; non tamen per hunc conceptum compositum possum intelligere triangulum, ut triangulus est, sub propria forma per se et intuitive. Similiter a pluribus entibus possumus abstrahere hoc quod est ens absolute, et a pluribus bonis, ipsum bonum ; et quia entia, et bona sunt ordinata, tandem possum devenire ad hoc quod intelligam summum, quia non est in eis processus in infinitum. Sic igitur possum ista ad invicem componere per intellectum, et dicere aliquod esse ens summe bonum, qui conceptus sic compositus soli Deo convenit; et ideo de Deo possumus naturaliter habere conceptum quidditativum compositum, tamen per talem conceptum non cognoscimus eum in se, ut est talis naturæ determinate ; tamen sic eum cognoscere componendo, perfectius est simpliciter, quam cognoscere quodcumque aliud a Deo, ut dictum est supra. Sic ergo patet, quod objectum adæquatum intellectui non est quidditas materialis, quia et substantias separatas aliqualiter cognoscimus, ut dictum est.

Quomodo pro nunc possunt haberi conceptus proprii Deo?

8. *Ad rationes D. Thom.*

Ad rationes in oppositum dicendum, quod major est vera quantum ad primam receptionem potentiæ passivæ, et primam operationem activæ ; potentia tamen passiva informata prima receptione, potest in plura, quam activa potuit in prima operatione. Supposito igitur quod intellectus agens sit aliquid animæ, non est omnino adæquatus possibili, sed tantum, quantum possibilis est, scilicet quantum ad primam operationem ejus, quæ est abstrahere a sensibilibus phantasmatibus speciem, quam speciem possibilis recipit, sed postquam est factus in actu per speciem, tunc potest abstrahere conceptus, et intentiones, et ad invicem copulare modo prædicto, usquequo habeat conceptum proprium Dei, vel spiritualium substantiarum. Vel dicendum ad minorem, quod licet Deus non habeat phantasma, tamen ad hoc quod Deum intelligamus, oportet quod phantasia formet sibi aliquod idolum, et ad hoc intellectus agens abstrahendo de objecto, et aliis aliquo modo agit modo prædicto, scilicet componendo.

Quomodo spiritualia pro nunc cognoscuntur, cum non habeant phantasmata?

Ad aliud, dicendum quod eadem difficultas videtur de actu diligendi, sicut de actu cognoscendi ; si enim est actus ejusdem speciei in via, et patria, viator habens charitatem esset beatus, licet non æqualiter sicut comprehensor ; ideo videtur, quod nec actus cognoscendi, nec diligendi sint ejusdem speciei in viatore, et comprehensore ; quia dato quod sit idem objectum, et eadem potentia, et habitus idem (quia charitas nunquam excidit) quia tamen alia est approximatio objecti ad potentiam hic et ibi, et lumen aliud, et est præsentatum aliud, ideo possunt differre specie . Exemplum de igne calefaciente tantum lignum a

An fruitio viæ, et patriæ differant specie? 4. d. 49. q. 5.

longe, igniente tamen ipsum de prope, quia actus differunt specie, et genere.

9. Sed contra dicta potest sic argui secundum Philosophum : sic se habent phantasmata ad intellectum, sicut sensibilia ad sensum ; sed non sentimus, nec possumus sentire nisi quod est sensibile, igitur nec intelligere nisi quod est phantasiabile ; et iterum speculamur intelligibilia in phantasmatibus, ut dicitur 3. *de Anima, text.* 2. et 39.

Dicendum, quod pro tanto est simile, quia sicut nos non possumus sentire nisi ad præsentiam sensibilis, sic nec intelligere communiter, nisi phantasma sit in actu suo, tamen phantasma non est objectum intellectus, sicut sensibile sensus.

Item, contra principale, sicut oculi noctuæ se habent ad lucem diei, sic animæ nostræ intellectus ad manifestissima naturæ ; sed oculus noctuæ non potest videre Solem : igitur nec intellectus noster substantias separatas. Dicendum, quod verum est intuitive, pro statu viæ, tamen potest haberi, ut dictum est, abstractive, et compositive, sicut noctua potest videre lucem diei obscuram tantum, sic intellectus noster manifestissima naturæ.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I.

Quidditas rei materialis non est objectum intellectus nostri ex natura potentiæ.

10 (a) *Ad hoc dicunt quidam*, etc. Sententia Divi Thomæ 1. *p. q.* 12. *art.* 2. *et q.* 84. *art.* 7. *et* 35. *art* 1. quidditatem rei materialis esse objectum adæquatum intellectus humani. Sequitur Cajetanus *dictis locis.* Capreolus 1. *d.* 2. *q.* 1. et plures Thomistæ.

[N]ulla po[t]entia ele[v]abilis ex[tra suum objectum adæquatum.] Hanc refutat Scotus hîc et 1. *d.* 3. *q.* 3. *num.* 3. *et quodlib.* 13. *art.* 2. Prima ratio est, quia sequeretur quod Beati non viderent Deum, quia intellectus extra suum objectum adæquatum, spatiari nequit : unde dici nequit quod per lumen gloriæ ad Deum videndum elevari potest, si est extra ejus adæquatum objectum, sicut nec visus elevari potest ut videat sonum. Secundo, cognito effectu oritur desiderium naturale ad cognoscendam causam, nempe Deum ; ergo hoc est ad possibile ; ergo potest Deus a nobis cognosci. Tertio, intellectus noster cognoscit ens ut tale, alioquin nullam haberemus scientiam Metaphysicæ. Quarto, in oppositum hîc, Philos. 12. *Metaph.* multa tradit de substantiis separatis, et 10. *Ethic. cap.* 10. in earum contemplatione ponit felicitatem; ergo secundum eum, quidditas rei materialis non est objectum adæquatum nostri intellectus. Quinto, contra fundamentum Divi Thomæ, scilicet quod objectum debet esse proportionatum potentiæ, et ideo sicut objectum sensus est res omnino materialis, qualis ipse sensus est, et objectum intellectus Angeli quidditas immaterialis, qualis ipse est; sic cum intellectus noster sit secundum *esse* in materia, informans eam, ejus objectum erit quidditas secundum *esse* existens in materia. *Fundamentum Divi Thomæ rejicitur.* Contra hoc, quia etsi requiratur proportio inter potentiam, et objectum, hæc non est similitudo in modo essendi, sed potius consistit in dissimilitudine, quia est ut proportio moventis ad mobile, actus ad potentiam, causæ ad effectum, in quibus dissimilitudo requiritur in modo essendi. *Quæ proportio requiritur inter potentiam, et objectum?* Præterea, cum intellectus secundum D. Thomam sit tantum accidens, sequeretur quod nullo modo intelligeret substantiam. Item, nec visus cerneret cœlum, quia hoc est incorruptibile, ille non.

Thomistæ in explicatione Divi Thomæ in hac parte, non conveniunt. Javel. 3. *de Anima*, *q.* de objecto intellectus possibilis, dicit quod loquitur D. Thomas de objecto intellectus humani pro hoc statu, dum ait esse quidditatem rei materialis, quodque secundum naturam potentiæ, ponit ens esse ejus objectum, quod si verum esset, 11. *Glossa Javelli rejicitur.*

Scotus, et ille convenirent. Verum glossa hæc non videtur subsistere. Primo, quia eodem modo loquitur D. Thomas de intellectu humano, assignando ei objectum, quo loquitur de sensu, et de intellectu Angeli ; sed de his loquitur 1.*p.q.*85.*art.*1. secundum naturam suam assignans sensui ut objectum rem materialem, et ut existit in individuo materiali, et intellectui Angeli, quidditatem immaterialem, Secundo, ratio D. Thomæ de proportione secundum modum essendi probat tam pro hoc statu, quam pro futuro, quia anima est secundum naturam suam forma corporis, vel in materia in utroque statu. Tertio, 1. *p.q.*12. *art.* 4. ideo colligit intellectum humanum, non posse videre suis viribus divinam essentiam, quia cognitum est in cognoscente secundum modum essendi cognoscentis; unde si modus essendi cogniti excedat modum essendi cognoscentis, cognitio non potest esse ei connaturalis. Ex quo habetur secundum eum, cognitionem rei, quæ petit esse in materia, esse connaturalem intellectui humano, et habet ibi expresse: *Connaturale est nobis cognoscere naturas quæ non habent esse nisi in materia.* Et hoc ibi eodem modo dicit esse connaturale intellectui, sicut connaturale est sensui cognoscere rem, ut est in materia individuali. Videtur ergo D. Thomas locutus de objecto intellectus humani secundum naturam potentiæ, quia hujusmodi dicitur objectum connaturale.

12. Cajetan. in dictum art. 4. etsi ita lubricus sit, ut vix capias ejus mentem, tamen ad 4. *et in corpore expositionis* admittit secundum Divum Thomam objectum intellectus humani ex natura potentiæ, esse quidditatem rei materialis ; proportionem autem objecti ad potentiam cognitivam, in modo essendi, docet secundum Divum Thomam esse genericam, seu in esse generico, non vero in esse specifico, in quo argumenta Scoti procedunt. Unde (inquit) non valet : Oculus est corruptibilis, cœlum non; ergo hoc non videtur ab oculo, quia est idem modus essendi genericus, quia utrumque est mixtum.

Cajetanus rejicitur.

Contra hoc primo, quia sequitur quod intellectus nullam substantiam intelligit, quia est accidens, quod omnino non est ejusdem generis cum substantia. Et si teneas intellectum esse substantiam, quod verum est, sequitur non intelligere accidentia ; imo neque lapides, ligna, vel alias substantias non contentas sub animali. Et si dicas, sat est convenire in ratione generica communi substantiæ ; ergo sic intelligit substantias separatas, quod negas.

Secundo, si requiritur similitudo in *esse* 13.
generico inter objectum, et potentiam cognitivam ; ergo quo magis erunt similia in eodem genere, eo magis proportionabuntur, et sic quæ sunt ejusdem generis proximi, vel ejusdem speciei, ut alia animalia, homines , vel animæ, facilius et clarius a nostro intellectu intelliguntur ; quod falsum est, quia accidentia sensibilia facilius, et clarius cognoscuntur ab eo, ut ostensum est *q. præced.* et etiam aliæ substantiæ, ut lapides, ligna, plantæ, quæ nihil habent nisi materiale, nam per harum cognitionem devenimus in cognitionem hominis.

Quidditas rei materialis non est objectum intellectus nostri.

Tandem rationes Scoti de Beato, quod non posset ulla potentia videre Deum, et de desiderio naturali intellectus viso effectu, videndi causam, atque de extensione ejus ad omne ens cognoscendum, convincunt quidditatem rei materialis non esse objectum adæquatum intellectus ex natura potentiæ, neque glossa Cajetani, vel apparenter id salvat, rationes Scoti dissimulavit, quia dissolvere nequivit ; sunt enim indissolubiles, si admittatur cum Cajetano Divum Thomam loqui de objecto adæquato ex natura potentiæ, qualiter non est verisimile fuisse locutum, neque tamen facile est ostendere locutum fuisse de intellectu pro hoc statu, propter rationes supra contra hoc objectas.

CONCLUSIO II.

Ens est objectum adæquatum nostri intellectus ex natura potentiæ, et explicatur quomodo.

14. (b) *Dicendum igitur ad quæstionem*, etc. Concludit Scotus ens esse objectum adæquatum intellectus nostri. Probatur sufficienter ex rationibus allatis. Ita habet 1. *distinct.* 3. *quœst.* 3. *num.* 8. *et* 4. *dist.* 49. *quæst.* 11. Pro explicatione nota objectum esse duplex, adæquatum, et est illud, quod adæquat potentiam taliter, ut in nihil extra illud tendere possit, et nihil contineatur sub illo, in quod tendere non possit, suis, vel alienis viribus ; et hoc sensu ens est objectum adæquatum intellectus nostri, quia non potest extra illud, et in omne ens tendere potest suis viribus, vel auxilio Dei. Proportionatum autem est illud, in quo potest potentia sine elevatione, vel alieno auxilio. Et hoc dupliciter contingit, vel secundum naturam potentiæ, et sic ens finitum (modo si relativum sit, non habeat terminum infinitum,) est objectum proportionatum intellectus nostri separati, vel in statu gloriæ, ut habet Scotus *quodlib.* 14. *art.* 2. vel secundum statum hunc, et sic sensibilia, et quæ in eis continentur essentialiter, vel virtualiter (ut sunt omnes conceptus graduum superiorum) sunt proportionatum objectum nostri intellectus, ut dictum est *quæst.* 16. et tenet Scotus 1. *distinct.* 3. *n.* 24. *et quodlib.* 14.

Quid objectum adæquatum et proportionatum.

Ens finitum est objectum proportionatum intellectui creati secundum se.

15. Nota secundo, objectum utroque modo sumptum esse naturale, sed primo modo ut comprehendit omne ens, est naturale secundum inclinationem, quia intellectus inclinatur naturaliter ad omnia intelligenda, tam creata, quam increata tam abstractive quam intuitive, non tamen ex se potest omnia intelligere. Secundo modo est naturale secundum attingentiam, quia intellectus noster suis viribus, concurrentibus naturalibus causis, potest absolute in omne ens finitum, non habens pro termino infinitum, et pro hoc statu in quidditatem rei materialis. Vide Scotum *de hoc quæst.* 1. *Prol. ad* 1. *princ.*

Tertio notandum, et habetur ex Scoto 4. *dist.* 1. *quæst.* 1. *num.* 23. in objecto intellectus triplicem rationem inveniri, scilicet motivi, mensurativi, et terminativi; qua motivum Physice concurrit ut concausa per se, vel suam speciem ad producendam sui notitiam, ut vero terminativum non causat, sed tantum terminat respectum attingentiæ, vel tendentiæ potentiæ in ipsum. Hæ autem rationes differunt, ut patet in intellectu divino, cujus motivum est sola sua essentia, sed terminativum etiam est creatura. Prætera, motivum dicit relationem realem ad intellectum, in quem producit effectum ; terminativum tantum dicit respectum rationis, quia nihil in eo efficit, est enim velut mensura respectu intellectionis, mensurativum in re a terminativo non differt.

Objectum intellectus tripliciter consideratur.

Ratio motivi, et terminativi differunt in objecto

Quarto notandum ex Scoto 1. *distinct.* 3. *quæst.* 3. *num.* 8. quod in objecto adæquato potentiæ, considerari potest duplex primitas, communitatis, scilicet et virtualitatis; illa est ut prædicetur de omni cognoscibili a potentia, sicut coloratum lucidum de omni visibili, et sonus de omni cognoscibili ab auditu ; hæc est, ut virtualiter contineat omnia cognoscibilia, et sola moveat ad eorum notitiam, et sic essentia divina est objectum adæquatum divini intellectus, quia nihil novit, nisi quod illa formaliter, vel virtualiter continet, et repræsentat. Hic non quæritur de objecto adæquato intellectus nostri hoc modo, in rigore; quia nullum esse potest quod omnia entia virtute contineat, et ad notitiam eorum moveat præter Deum ; qui tamen a nullo intellectu creato, naturaliter conceptu proprio attingitur, quia nullum intellectum naturaliter movet nisi proprium, ex Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 6. *num.* 24. et alia entia virtute propria movent. Neque etiam intelligitur conclusio de communitate prædicationis in *quid*, quia non prædicatur ens in quid de ultimis differentiis, neque de suis 16.

In objecto duplex primitas, communitatis, et virtualitatis exponitur.

passionibus, ut probat Scotus 1. *d.* 3. *q. n.* 6. de quo postea.

Quomodo ens est objectum intellectus nostri?

Notandum ergo quinto ex Scoto *ibi num.* 8. ens catenus esse objectum adæquatum, seu primum, primitate tam communitatis, quam virtualitatis nostri intellectus ex natura potentiæ, quatenus omne intelligibile includit ens essentialiter, seu in *quid*, ut Deus, et decem Prædicamenta; vel includitur in aliquo sic includente ens, ut differentiæ ultimæ, vel virtualiter in ipso ente, vel inferioribus ejus, ut passiones entis. Itaque ens habet primitatem communitatis ad intelligibilia, quæ ipsum includunt, et sunt contenta in Prædicamentis, et virtualitatis ad reliqua, et sunt ultimæ differentiæ et passiones.

17. *Ens est univocum Deo, et creaturis.*

Sexto notandum, ens esse univocum Deo, et creaturis, substantiæ, et accidenti, ut probat Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 6. *et quæst.* 3. *num.* 9. et fuse *dist.* 8. *quæst. a num.* 4. alioquin nullum conceptum quidditativum possemus habere de Deo, vel substantia, pro hoc statu, quia cum tantum accidens sensibile immutet intellectum nostrum pro hoc statu, non possumus habere conceptum de Deo, vel substantia, nisi abstractum ab accidente; et nullus datur talis conceptus, qui sit communis, nisi conceptus entis, neque hic communis esse potest, nisi secundum eamdem rationem utrisque conveniat, quod est esse univocum. Præterea, nullus conceptus potest esse pro nunc naturaliter in intellectu nostro, nisi objecti relucentis in phantasmate, vel ex virtute phantasmatis; ergo conceptus qui non esset univocus objecto relucenti in phantasmate, sed omnino alius, et prior illo, ad quem illud diceret analogiam, non esset nobis naturaliter pro nunc possibilis; et sic si negetur univocatio entis ad Deum, et creata, substantiam, et accidentia, nullus conceptus naturaliter haberi potest pro nunc de Deo, vel substantia. Ratio est, quia objectum relucens in phantasmate, vel specie intelligibili inde derivata, cum intellectu cooperante non facit nisi suum conceptum proprium, et conceptum aliorum contentorum essentialiter, vel virtualiter in eo; ergo si conceptus Dei, et substantiæ sit ita analogus ad accidens, ut nihil ipsis commune includatur in conceptu efformato ex phantasmate accidentis, pro hoc statu non potest naturaliter haberi. Dicendum ergo, quod conceptus entis est univocus Deo, substantiæ, et accidenti, et talis abstractus ab accidente virtualiter quodammodo continet conceptus Dei, et substantiæ, quos pro hoc statu de eis habere possumus, tanquam partes sui, quos efformamus cum aliquo addito, ut ens infinitum, ens substans accidentibus. Vide Scotum 1. *dist.* 3. *quæst.* 3. *a num.* 17. de quo etiam agetur infra *quæst.* 21.

Conceptus de Deo, vel substantia non est nobis possibilis, si nihil est Deo, et creatis univocum, neque substantiæ, et accidenti.

Ultimo notandum, objectum aliud esse motivum, et terminativum simul, cujusmodi est pro hoc statu sensibilis qualitas, quia imprimit speciem, et terminat cognoscendi actum; aliud vero terminativum tantum, ut ens rationis, quod non imprimit speciem, sed terminat actum, ut inimicitia, si cognoscatur a bruto per speciem insensatam, id est, quæ non fuit in aliquo sensu externo, sed ab ipso interno sensu prius efficitur. Sola sensibilia sunt primi generis pro nunc, quia reliqua omnia non imprimunt species proprias, sed cognoscuntur per species abstractas a sensibilibus, et sic tantum sunt terminativa.

Sola sensibilia accidentia sunt motiva nostri intellectus pro nunc.

Solvuntur argumenta contra hanc conclusionem

18. *Deus est objectum primum tantum intellectus*

Arguitur primo; objectum quod est omnium primum, est adæquatum intellectus; sed Deus est tale. Respondetur, non esse primum prioritate originis, quia fuse probatum est, *q.* 26. pro hoc statu speciem ultimam esse primum cognitum, et pro quocumque statu Deus nullum alienum intellectum naturaliter movet, nec primo, nec ultimo; neque est primum primitate adæquationis, quoad prædicationem, quia non dicitur de omni intelligibili; neque quoad virtutem movendi, quia alia entia movent intellectum creatum; sed hanc adæquationem habet tantum quoad suum intellec-

tum, de quo *q.* 3. *prol.* est tamen objectum primum prioritate perfectionis, ut explicat Scotus 1. *dist.* 3 *quæst.* 2. *num.* 29.

Contra primum, *In quocumque genere est causa essendi aliis in illo genere*, 2. *Metaph. text.* 4 sed Deus est primum cognoscibilium; ergo causa cognoscendi omnia alia, ergo adæquatum objectum. Respondetur, etsi Deus sit primum cognoscibilium, quatenus dat effective omni enti suam entitatem, et consequenter cognoscibilitatem, non est primum cognoscibile, primitate communitatis, seu prædicationis de omni cognoscibili, vel virtualitatis ad movendum intellectum nostrum ad cognoscendum omne cognoscibile, quia nullum intellectum creatum naturaliter movet, ut dixi, et reliqua entia ad sui notitiam movent. Duplex illa primitas aliqualiter requiritur ad rationem objecti adæquati, et ideo Deus tale non est. Locus Aristotelis per hoc expeditur, quænam sit ejus genuina expositio. Vide Scotum, Divum Thomam, et Fonsecam ibi, non citatur fideliter, sic enim habet Aristoteles: *Unumquodque vero maxime ipsum aliorum dicitur, secundum quod etiam aliis inest univocatio*, quod bene explicat Scotus, et inde probat univocationem entis ad Deum, et creata, infra *quæst.* 21. *num.* 10.

19. Arguitur secundo, objectum adæquatum proportionatur potentiæ secundum naturam; sed intellectus est secundum naturam suam informativus materiæ; ergo ejus objectum debet esse quidditas in materia. Respondetur, objectum proportionari potentiæ etiam secundum naturam, non esse ei assimilari, sed potius dissimilari, quia sicut similitudo respicit unitatem naturæ, vel modi essendi, ut fundamenti, vel rationem fundandi, sic relatio proportionis petit diversitatem naturæ, vel modi essendi, verbi gratia, proportio perfectivi ad perfectibile, informantis ad informabile, causæ ad effectum.

Arguitur tertio, unumquodque sicut se habet ad *esse*, ita ad cognitionem; sed omne ens participatum habet *esse* ab imparticipato; ergo et cognitionem, ergo illud est adæquatum objectum, quia ratione illius cætera cognoscuntur. Respondetur cum Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 3. *a l.* 2 licet cognoscibilitas sequatur entitatem, et participata cognoscibilitas participatam entitatem, non tamen ita est de *cognosci*, quia *cognosci* participatum, non habet esse per cognoscibile imparticipatum, ut cognitum, sed ut causam dantem sibi *esse*. Vide de his Doctorem infra *q.* 21.

Ens participatum supponit imparticipatum, sed cognosci participati non sic. cognosci imparticipati.

QUÆSTIO XX

Utrum verum, vel ens sub ratione veri sit objectum primum intellectus

D. Thom. 1. *p. q.* 84. *art.* 7. *ad* 3. *et q.* 87. *art.* 3. *ad* 1. Capr. *in* 1. *dist.* 19. *q.* 3. *ad* 1. Herveus, Ægid. *quodl.* 4. q. 20. Mol. 1. *p. q* 16 *in fine*. Bannez. 1. *p. q.* 84. *art.* 7. Fonseca 2. *Metaph. c.* 1. *q.* 2. *sect.* 6. Suar *tom.* 2. *sum. Theolog. tract.* 3. *lib.* 4. *cap.* 1. Aversa *tom.* 1. *Philos. q.* 6. *sect.* 7. Complut. *disp.* 17. *de Anima, q.* 1.

VIDETUR quod sic: quia potentiæ distinctæ habent distincta objecta, intellectus, et voluntas sunt potentiæ distinctæ, ens autem inquantum ens, non est distinctum; igitur non potest esse ut sic, utriusque objectum, sed per hoc quod distinguitur in ratione veri, et boni. 1.

Præterea, objectum debet appropriari potentiæ; sed ens inquantum ens, est commune ad ens sensibile, et intelligibile; igitur si ens debet poni objectum intellectus, oportet quod contrahatur ad ens intelligibile, non autem contrahitur ad hoc, nisi per rationem veri; igitur, etc.

Contra, objectum formale est prius ipso actu intelligendi; sed verum non est prius actu intelligendi, ideo non est primum objectum intellectus. Minor patet, quia intellectus facit rationem veri.

Præterea, quod non attingitur a potentia actu directo, non est primum ejus objectum ; sed verum attingitur ab intellectu actu reflexo tantum, quia ratio veri est ratio intellecti, vel ipsius intelligibilis ; ratio autem intelligibilis non intelligitur nisi per reflexionem, igitur, etc.

Ad hoc dicunt quidam, scilicet Henricus, quod intellectus, et voluntas distinguuntur per respectus ad objecta sua, quæ sunt verum et bonum. Quod declarant sic : Anima secundum se est indeterminata ad potentias, sed aliter determinatur ad potentias organicas, quam non organicas, quia ad organicas determinatur per determinationem organorum. Unde potentia sensitiva, quæ est organica, non est potentia propria animæ, sed conjuncta ex anima et corpore; ad non organicas vero determinatur non per organa, nec per qualitates absolutas, igitur per respectum ad distincta objecta ; ista autem formalia objecta distincta sunt verum, et bonum : igitur, etc.

2\. *1. d. 3. q. 3. n. 12. et 2. d. 24. a. 2.* *Potentiæ non distinguuntur per objecta.* Contra, unum quod supponit, scilicet quod potentiæ distinguuntur per objecta, alibi reprobatur, et potest sic argui : Primum non distinguitur per posterius ; sed potentia est prior actu, et objecto : igitur, etc.

Intellectum, et voluntatem non distinguuntur in objecto. Contra principale sic : ista diversitas objectorum, aut est per respectus, aut per absoluta : non per absoluta , quia idem absolutum potest immediate attingi a duabus potentiis, sicut idem absolutum potest immediate intelligi, et amari. Nec per respectus, quia nulla potentia potest attingere objectum suum sine ratione formali objecti ; sed intellectus potest attingere quodcumque absolutum sine aliquo respectu, etiam voluntas amare bonum absolutum, sine quocumque respectu ; igitur respectus non est ratio formalis objecti intellectus, vel voluntatis. Præterea, objectum sub ratione formali movet potentiam ; sed impossibile est primum movere sub ratione respectiva, quia respectus non est principium operandi, vel movendi, sicut nec terminus secundum Philosophum 5. *Phys. text.* 10. igitur, etc.

Præterea, objectum quod est principium operationis, debet esse per se, sicut bonum per se ; sed compositum ex absoluto, et respectu non est unum per se, sed per accidens tantum ; igitur non potest esse principium simplicis operationis intellectus. Sed dices ad omnia ista, quod verum non habet virtutem movendi intellectum, sed est determinativum entis, quod est primum movens intellectum in habitudine ad intellectum, ita quod ens sub ratione habitudinis, quæ est ratio veri determinans ipsum ens, movet intellectum.

Contra, ista habitudo aut esset principalis ratio, aut consequens : non principalis, quia respectus esset principium movendi, quod est superius improbatum: si consequens, sicut propria passio, et ratio entis esset principalis, secundum eamdem rationem ens moveret intellectum, et voluntatem, quia ista ratio est indistincta, et per consequens, secundum istos, eadem esset potentia intellectus, et voluntatis. 3.

Præterea, objectum visus est visibile per se secundo modo, visibile autem importat istam habitudinem objecti ad visum ; igitur ista habitudo non est de ratione objecti essentialis, sed consequens, cum non insit ei primo modo dicendi per se, sed tantum secundo modo. Simile est de objecto intellectus, et alio objecto per comparationem ad potentias.

Præterea, sequeretur quod ad determinationem objecti alicujus potentiæ, sufficeret dicere, quod illud esset objec-

tum quod haberet habitudinem ad potentiam, si in hoc consisteret formalis ratio objecti, nec esset ultra quærendum, cujus naturæ essent in speciali, quod falsum est, ut patet per inquisitionem Philosophi.

RESOLUTIO

Verum non esse objectum intellectus adæquatum, de quo agit 1. distinct. 3. quæst. 3. a num. 20. et 2. distinct. 24. *ubi habet objectum intellectus, et voluntatis esse idem.*

4. *Verum non est objectum intellectus.* (a) Dicendum igitur ad quæstionem, quod verum non est primum objectum intellectus sub ratione veri. Probatio, quia quod secundum propriam rationem intelligi potest, ut distinguitur ab alio, non intelligitur sub ratione ejus a quo distinguitur ; sed bonum ut distinguitur a vero sub ratione propria boni, potest intelligi ; igitur non intelligitur sub ratione veri. Sed omne quod intelligitur, intelligitur sub ratione formali objecti intellectus ; igitur ratio veri non est formalis ratio objecti intellectus. Major patet. Minor probatur ; quia intellectus potest cognoscere differentiam formalem inter verum et bonum. Formalis enim ratio boni, non est ratio veri, ut dicunt ; igitur potest bonum intelligi ut differens a vero.

Præterea, quidquid est volitum sub aliqua ratione, sub eadem potest esse intellectum, quia impossibile est aliquid esse volitum sub aliqua ratione, quæ prius non sit cognita ab intellectu ; sed voluntas potest velle bonum sub ratione boni, et non sub ratione veri ; ergo intellectus potest ipsum bonum intelligere, non intelligendo rationem veri. Major patet per Augustinum 10. *de Trinit.*

Præterea, passio est extra rationem sui subjecti; verum autem est passio entis; igitur differt a ratione entis, sed compositio differentiam constituit ens per accidens, quod non potest esse objectum, ut dictum est ; igitur, etc,

Præterea, objectum alicujus habitus non excedit naturaliter objectum potentiæ, in qua est habitus, imo magis præsupponit ipsum; sed objectum scientiæ Metaphysicalis est ens in quantum ens, quod præcedit naturaliter rationem veri, sicut subjectum passionem, vel sicut absolutum præcedit contractum ; igitur verum non est primum objectum intellectus nostri in quo est Metaphysica. 5. *Objectum habitus non excedit objectum potentiæ.*

(b) Præterea, objectum primum alicujus potentiæ debet prædicari per se primo modo dicendi, sicut genus de specie, et de omnibus, quæ per se cadunt sub actu illius potentiæ, sicut color de albo, et nigro ; sed verum de nullo intellecto a nobis prædicatur per se primo modo, quia dicit habitudinem ad intellectum, quæ consequitur illud quod est intellectum per eum de intellectu ejus essentiali, sicut visibile prædicatur de colore secundo modo tantum; igitur, etc. *Loquitur de objecto primo primitate prædicationis. De quo q. seq.*

Ad primum in oppositum, dicendum quod magis concludit propositum, quam oppositum, quia impossibile est aliquid esse volitum sub aliqua ratione, quæ prius non sit cognita ab intellectu ; igitur non oportet quod habeant distincta objecta. *Ad primum.*

Dicendum igitur, quod potentiarum animæ quædam sunt disparatæ, quædam subordinatæ ; et istarum quædam sunt in eodem genere, ut apprehensivæ, quædam in diversis, ut apprehensivæ cum appetitivis ; si autem sunt potentiæ disparatæ, habent objecta omnino disparata, sicut quinque sensus particulares ; si autem sunt subordinatæ, et in eodem genere, habent objecta subordinata ; quia objectum primum, et adæ- 6. *An variæ potentiæ habere possint idem objectum*

quatum potentiæ superiori continet sub se objectum adæquatum inferiori, quod tamen est objectum per se, licet non primum, nec adæquatum potentiæ superiori ; quia potentia superior potest habere actum suum, circa objectum potentiæ inferioris adæquatum, et ipsum perfectius cognoscit, quam potentia inferior, sicut sensus communis album perfectius cognoscit, quam visus, quia cognoscit ipsum ut distinctum a dulci ; sic intellectus cognoscit quidquid sensus cognoscit, et perfectius quam sensus. Si autem potentiæ subordinatæ sunt alterius generis, sicut intellectus, et voluntas, tunc dicendum quod si sunt adæquatæ, id est, quod in tot possit una, in quot potest alia, tunc habent idem objectum formale. Si autem non sunt adæquatæ, quia voluntas non habet actum suum nisi circa finem, et ea quæ sunt ad finem, non autem circa necessaria, et impossibilia, quæ sunt tantum speculabilia, ut conclusiones Geometricæ, tunc dicendum, quod objectum voluntatis continetur sub objecto intellectus.

Sensus communis perfectius cognoscit album, quam visus Objectum intellectus et voluntatis an idem

Sed contra, potentia distinguitur per actus, et actus per objecta, ut dicitur 2. *de Anima*, *text*. 131. 132.

Dicendum, quod hoc non dicit Philosophus, sed quod prius oportet considerare actus quam potentias, et objecta quam actus, quia sunt priora quoad cognitionem nostram, tamen actus non sunt principium essendi potentiæ, vel prius perfectione, imo posteriores, quia sunt effectus potentiarum ; bene igitur sequitur si objecta sunt diversa, quod potentiæ sint diversæ, sed non e converso ; nec sequitur, si objecta sunt idem, vel non differunt, quod potentiæ non differant, sed est fallacia consequentis a destructione antecedentis ; plura enim requiruntur ad identitatem aliquorum, quam ad distinctionem eorum. Exemplum, motus distinguitur penes terminos, ita quod si termini sunt distincti, et motus ; sed non sequitur, si terminus sit idem, quod motus sit idem. Diversi enim motus specie possunt esse ad eumdem terminum, sicut circularis, et rectus, ut vult Philosophus 5. *Physicorum*. *text*. 33. 34. Ita est in proposito.

Potentiæ distinguuntur per actus, exponitur. 1. d. 3. q. 3. ad 1. pro opin. et d. 2. n. 4. et 6. d. 16. ad 2 et d. 24. q. 1. ad 5.

Ad aliud, dicendum quod objectum adæquatum potentiæ superiori est communius objecto adæquato potentiæ inferiori. Si igitur intellectus est potentia superior, et objectum ejus est communissimum.

Ad secundum.

Sed dices, oportet objectum determinari ad potentiam per respectum. Dicendum, quod indeterminatio objecti intellectus, per respectum ad alia objecta, id est, communitas ejus, est determinatio sua ad intellectum, si sit potentia superior ; non autem per aliquid contrahens ipsum ad specialius objectum potentiæ communissimæ, ut suppono. Et si dicatur, quod objectum movet cum habitudine ad intellectum, dicendum, quod verum est, non quia respectus ad intellectum sit principium movendi ipsum, vel concausa, sed tantum forma absoluta ; sed pro tanto, quod actum intelligendi bene sequitur respectus actualis objecti ad potentiam, et e converso ; ante autem actum intelligendi erat ille respectus in potentia tantum in objecto ad potentiam ; non igitur ens sub ratione veri, vel ipsum verum, ut verum, est objectum intellectus, ut dictum est.

8 *Indeterm[inatio i]n objecto i[n]tellectus ad omni[a] cognosc[i]bilia, es[t] sua dete[r]minatio, sit obje[c]tum int[el]lectus Object[um] movet c[um] habitud[ine] ad inte[l]lectum ponitur*

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Verum non esse objectum intellectus creati.

([a]) ***Dicendum igitur ad quæstionem***, etc. Probatur quinque rationibus, quas etiam

habet Doctor 1. *distinct.* 3. *quæst.* 3. *num.* 20. quæ sunt efficacissimæ, non est quod eas explicem, quia superfluum est, cum sint ita claræ. Fundamentum præcipuum conclusionis est; quia verum non habet communitatem prædicationis ad omnia intelligibilia, nec habet primitatem virtutis ad illa, cum potius contineatur virtute in ente,et aliis intelligibilibus, quam e contra, de quo dixi ad *quæst. præced. num.* 8. ens ergo ut ens est objectum nostri intellectus, non sub ratione veri, vel alicujus alterius attributi, et hoc loquendo de objecto naturalis inclinationis, non vero attingentiæ, quia non potest intellectus creatus cum concursu naturalium, attingere Deum in se.

Arguitur primo contra. Si ens ut sic esset objectum intellectus creati, seu objectum naturalis inclinationis ejus,sequeretur quod videret Deum; ergo cum videre nequeat,non continetur sub objecto saltem naturalis inclinationis ejus. Respondetur, argumentum currit etiam contra ponentes verum esse objectum intellectus. Dico ergo, quod inclinatio naturalis est ad perfectionem ejus, sic inclinatum est capax, sive naturaliter possit illam habere, sive non, et sive perfectio illa in se sit naturalis, sive supernaturalis, qualis est beatitudo, de quo Scotus *quæst.* 1. *Prol. ad* 1. *pro opin.* ubi etiam, et alia sæpe docet non necessario omni potentiæ passivæ naturali correspondere activam naturalem.

...ns est objectum naturale quo... inclinationem nostri intellectus, non quoad attingentiam.

10 Arguitur contra, secundo ex Thomistis 1. *part. quæst.* 17. *art.* 1. et Molina *ibi disput.* 2. quia inclinatio, seu propensio naturalis, tantum est ad id, quod naturaliter debetur: visio Dei non est hujusmodi; ergo. Antecedens probatur, quia hac ratione creatio animæ rationalis naturaliter debetur corpori disposito. Respondetur,negando antecedens.Ad probationem,ideo illa creatio debetur jure naturæ, quia ultima dispositio per causas naturales ponitur; at ultima dispositio ad visionem Dei, quæ est Deum habere præsentem, naturaliter poni nequit.

...are creatio animæ, ...et non ...io Dei naturaliter debe...r.

Arguitur tertio, Scotus 4.d.50, *quæst.* 2. ait ens sub ratione veri esse objectum intellectus, et sub ratione boni, voluntatis. Respondetur, loquitur de objecto commensurativo, quia intellectus dicitur commensurative verus, quando commensuratur veritati in essendo. Ita respondet Pater Anton, a Monte Piloso 1. *part. distinctione* 21. *art.* 7. huic argumento, quod est Ægidii *quodlib.* 4. *quæst.* 20. sed neuter videtur legisse Scotum, quia in tota illa quæstione nihil tale habet; si alicubi videatur dicere, verum esse objectum intellectus, quod non vidi, sensus erit, dum cognoscit intellectus, resultare veritatem formalem, quæ est conformitas rei ad intellectum.De voluntate, tantum dicit 4. *distinct.* 49. *quæst.* 10. *num* 8. non posse velle nisi bonum, neque nolle nisi malum, dubius tamen mansit 1. *distinct.* 1. *quæst.* 4. *ad* 3. *pro opin. et* 2. *distinct.* 6. *quæst.* 2. *num.* 15. *et distinct.* 43. *quæst.* 2. an posset velle malum. Sed de objecto voluntatis postea. Vide Doctorem *hic ad* 1. ubi non resolvit an æque pateat objectum voluntatis, et intellectus; et idem habet 1. *distinct.* 3. *quæst.* 3. *num.* 22.

Veritas formalis resultat ex cognitione intellectus

Quid objectum volitionis, et nolitionis.

(b) *Præterea, objectum primum alicujus potentiæ*, etc. Adverte, ut observavi *ad q. præced, n* 7. primitatem objecti esse duplicem: una est virtualitatis, altera est prædicationis; et hæc rursus duplex, essentialis, et in *quid*, vel identica seu denominativa. Hæc ratio Doctoris probat *verum* non esse objectum primum prædicatione primo modo, quia non prædicatur in quid de omnibus quæ intelliguntur, sed potius secundo modo per se, quia tantum dicit habitudinem ad intellectum, quæ resultat ex intellectione alicujus, de quo prædicatur primum objectum in quid. Non intendit Doctor requiri ad rationem primi objecti prædicari de omnibus contentis sub eo, in quid, quia tale non datur quoad intellectum, ut ipse probat 1. *dist.* 3. *quæst.* 3. *num.* 8. *et hic quæst. seq.* requiritur tamen, ut sic prædicetur de omnibus, quæ per se cadunt sub eo, cujusmodi sunt in 11.

An verum prædicatur de omni eo quod intelligitur,et quomodo.

proposito decem genera, et Deus; de aliis autem, ut de ultimis differentiis, et passionibus entis, forte non prædicatur in *quid*, de quo ibi Doctor *num.* 9. et tractabitur *quæst. seq.*

QUÆSTIO XXI

Utrum ens sit objectum primum intellectus nostri.

D. Thom. 1. *p. q.* 79. *art.* 2. Cajet 1. *p.q.* 16. *art.* 3. Vasq. 1. *part. disp.* 77. *num.* 14. Zumel. 1. *p. q.* 16. *art.* 1. *disp.* 1. *in fine.* Vide Doct. 6. *Metaph. q.* 3. et 1. *dist.* 3. *q.* 3. et Auctores omnes citatos ante *q. præced.*

1. VIDETUR quod non; quia omnis potentia habens aliquid commune pro primo objecto, potest per se naturaliter tendere in quodcumque per se contentum sub illo, sicut in per se objectum, licet non primum; si igitur ens est primum objectum intellectus nostri, cum quæcumque substantia, tam creata, quam increata, sub propria, et distincta ratione contineatur per se sub ente, intellectus noster poterit per se tendere in cognitionem determinatam cujuscumque substantiæ, tam creatæ quam increatæ, tam separatæ quam corporalis, cujus oppositum experimur; ergo, etc. Probatio majoris. Exemplum, quia hoc videmus de visu respectu coloris, et suorum inferiorum. Et ratione; si enim non posset tendere in illa, quæ sunt sub illo contenta; vel si posset in plura, tunc illud commune non esset objectum adæquatum potentiæ, nec per consequens primum objectum. Præterea primum objectum intellectus debet habere unum per se conceptum, quia movet secundum unam formam; sed ens non habet unum conceptum per se; igitur, etc. Probatio majoris; quia potentia potest objectum suum primum unico actu attingere, quod non posset intellectus, nisi objectum ejus de se haberet unum conceptum tantum. Probatio minoris; quia ens non dicitur univoce de omnibus entibus, et ideo non uno actu potest intellectus noster attingere omnia entia, nec ens commune; igitur, etc.

Præterea, sicut aliqua se habent ad *esse*, ita ad cognosci, vel intelligi, 2. *Metaphysicæ, text.* 4. quod igitur est primum ens, est primum intelligibile; sed Deus est primum ens, quia est ens per essentiam, alia per participationem, et aliis causa essendi; igitur Deus est primum objectum intelligibile intellectus nostri, non igitur ens in communi.

Contra, Avicenna; ens et unum sunt quæ primo imprimuntur intellectui; igitur sunt primum intellectum. Præterea, per rationem sic; illud est primum objectum intellectus nostri, cujus ratione alia intelliguntur; sed ens in communi est hujusmodi, quia prædicatur essentialiter de omnibus per se intellectis, non autem Deus; igitur, etc.

RESOLUTIO

Nec verum, nec Deum, nec substantiam esse objectum adæquatum nostri intellectus. De quo vide Doctorem 1. dist. 3. quæst. 3. n. 20. *de* 2. ibi num. 5.

([a]) Ad istam quæstionem dicendum, quod primum accipitur vel generatione, vel perfectione, vel adæquatione. De primis duobus modis non est intentio quæstionis, sed de tertio tantum, utrum ens sit objectum intellectus nostri, id est, adæquatum objectum. Circa quod, sciendum quod duplex est adæquatio objecti; una secundum virtutem, alia 2.

Objecti adæquatio duplex.

secundum prædicationem : illud autem dicitur objectum potentiæ adæquatione secundum virtutem, quod per se ipsum solum potest movere intellectum ad notitiam sui, et aliorum , sicut essentia divina est objectum adæquatum primum intellectus divini, quia est sufficienter movens intellectum divinum ad notitiam sui primo, et aliorum ex consequenti, et substantia movet intellectum nostrum ad notitiam sui primo, et ex consequenti ad notitiam propriæ passionis, vel accidentis ; objectum autem adæquatum secundum prædicationem est quod per se, et essentialiter prædicatur de omnibus, quæ possunt a potentia cognosci, sicut lux, vel color, vel commune utrique prædicatur essentialiter de omnibus visibilibus : utraque autem primitate adæquationis, ens est primum objectum intellectus nostri, ut declarabo, et primo declarabo indirecte, removendo alia ab ista prioritate, de quibus magis posset videri. Secundo directe probando propositum.

ec verum c Deus, e substantia nt objectum adæquatum tellectus stri

Primum sic ostendo : ens vel verum, vel Deus, vel substantia est primum objectum intellectus nostri, sed neutrum trium ultimorum ; igitur primum, scilicet ens.

3 Quod non verum, ostensum est in quæstione immediate præcedente. Quod Deus non, probatio, non enim potest esse objectum primum adæquatione secundum prædicationem, quia non prædicatur essentialiter de omnibus intelligibilibus; nec secundum virtutem, quia non movet intellectum nostrum ad sui notitiam, et aliorum. Probatio, quia aut hoc esset secundum suum conceptum simplicem, et quidditativum, aut secundum conceptum abstractum a creaturis ; non primo modo, quia ille conceptus est essentiæ divinæ ut intuitivus , et talis conceptus beatificat, quod non convenit viatoribus ; nec secundo modo, quia includit oppositum in adjecto ; prius enim occurrit intellectui conceptus eorum, a quibus fit abstractio, quam ejus quod abstrahitur. Præterea, objectum naturale habitudinem, et proportionem habet ad potentiam ; Deus autem nullam habet habitudinem, nec proportionem ad intellectum nostrum, saltem pro statu viæ , quia omnis nostra cognitio naturalis intellectiva, oritur a cognitione sensitiva; igitur, etc.

Non possumus pro nunc habere conceptum proprium substantiæ de quo ad q. 16.

Sed quod substantia non possit esse primum objectum, probatio; non enim est primum secundum prædicationem, quia non prædicatur essentialiter de omnibus intelligibilibus, quia non de accidentibus ; nec secundum virtutem, quia non movet intellectum nostrum sufficienter ad sui notitiam, et aliorum. Quod probatur sic ; quia hoc esset tantum secundum conceptum ejus simplicem, et quidditativum, et intuitive ; hoc autem sic esse primum, est impossibile, quia quidquid intellectus noster potest sic intuitive cognoscere per ejus præsentiam, et ejus absentiam, cognoscere potest per naturam; sed intellectus noster non potest cognoscere per naturam absentiam panis in Sacramento Altaris, sed tantum per fidem ; æqualiter enim cognoscitur substantia panis, quando non est ibi, sicut quando est ; igitur, etc. Major patet, per exemplum, et auctoritatem Philosophi, 2. *de Anima*, *text.* 103. dicentis, quod visus est perceptivus lucis, et tenebræ, quæ est absentia lucis. Minor est declarata ; igitur, etc.

RESOLUTIO

Ens esse objectum adæquatum nostri intellectus adæquatione virtutis, non autem secundum prædicationem, quia de suis passionibus non

prædicatur in quid, de quo Doctor 1. dist. 3. q. 3. num. 6. et q. 1. Prol. ad 1. pro Philos. et 2. dist. 3. quæst. 11. et 4. dist. 49. quæst. 8.

4. *Ens primum objectum intellectus.*

(b) Cum igitur nec Deus, nec verum, nec substantia sint primum objectum intellectus, sequitur quod ens sit illud primum. Secundo, hoc idem potest sic ostendi directe : Illud quod est primum adæquatione secundum virtutem, respectu potentiæ, est primum objectum ejus ; sed ens in comparatione ad verum,et bonum est primum adæquatione, respectu intellectus nostri ; igitur, etc. Major patet ex præmissis. Probatio minoris ; quia ens est subjectum respectu veri, et boni, quæ sunt passiones entis, secundum Avicennam, et Philosophum 4. *Metaph. text.* 5. sed respectu eorum, non est primum adæquatione secundum prædicationem. Probatio ; quia primum tali adæquatione prædicatur de posterioribus essentialiter ; sed ens non prædicatur essentialiter, et in quid de vero, et bono, et aliis ; ergo, etc. Major patet per prædicta. Minor patet, quia talia, scilicet verum, et bonum, sunt passiones entis : ens autem, vel quodcumque aliud subjectum, non prædicatur de propria passione in quid, quia subjectum cadit in definitione passionis, sicut aliquid additum, non autem sicut aliquid de ejus essentia, ergo, etc.

De hoc 1. d. 3 q. 3. n.

Præterea, in prædicationibus per se non est conversio, ut dicitur 1. *Poster. text.* 35. 7. ut cum dicitur, animal est homo, licet hæc sit per se, homo est animal ; sed passio per se prædicatur de subjecto : igitur subjectum per se non prædicatur de passione ; igitur nec ens de vero, et bono, licet unum, verum, bonum per se prædicentur de ente ; dicitur enim 4. *Metaph.* quod substantia uniuscujusque est ens, et una per se, et non per accidens.

Ens non prædicatur in quid de suis passionibus.

Præterea, quando unum prædicatur de alio per se primo modo, nugatio est addere unum alii, ut animal homo, et homo animal ; sed non est nugatio dicere, ens unum, nec e converso ; igitur, etc.

5. Præterea, ens sufficienter dividitur in ens creatum, et increatum, quorum alterum subdividitur in decem Prædicamenta, ita quod quidquid est ens per se, et essentialiter, oportet quod sit causatum, vel incausatum, sed unum non potest esse ens creatum tantum, cum dicatur de ente increato ; nec ens increatum tantum, cum dicatur de ente creato ; igitur de ipso non prædicatur ens per se primo modo, id est, essentialiter, et in *quid.*

Text. 3. 13. et c.

Præterea, si ens prædicatur essentialiter de uno, tunc aut unum dicit præcise ipsum ens, aut cum hoc aliquid additum : non præcise, quia unum non esset magis passio entis, quam e converso, et essent nomina synonyma, quod negat Philosophus 4. *Metaphysicæ.* Nec esset magis dicere ens unum, vel e converso, quam alterum horum. Si autem addit aliquid super ens, tunc quæro utrum illud additum sit ens essentialiter, vel non ; si sic, tunc unum dicit ens bis, semel ratione entis inclusi in uno, alias ratione additi. Si autem illud additum non includit ens essentialiter, sequitur propositum, scilicet quod unum inquantum unum, scilicet ut differt ab ente, non includit ens essentialiter.

6. Sed dices, quod hoc est propter diversitatem rationum, scilicet quod impeditur prædicatio essentialis entis, vel e converso.

Ens, unum ... cunt eadem ... absolu...

Dicendum, quod bene verum est, quod dicunt eamdem rem absolutam, tamen rationes eorum sunt ita disparatæ, quod

una non includit essentialiter aliam; et hoc sufficit ad impediendum prædicationem essentialiter, sicut animal, et rationale, licet dicant eamdem rem, tamen unum non prædicatur de alio per se, et hoc concordat proposito nostro, scilicet quod *unum* prout distinguitur ab ente, dicit aliquod accidens, vel passionem entis, accipiendo large accidens cum Avicenna, pro omni eo quod est extra rationem essentialem alicujus; unde patet, quod non valet ratio Commentatoris facta 4. *Metaphysic æ, text. cap.* 3. contra Avicennam, quia bene concludit, si unum dicatur accidens distinctum contra substantiam, quod dividitur in novem genera accidentium; sed non concludit, si unum dicat accidens, quod est extra rationem formalem entis. Sic igitur patet, quod ens respectu unius veri, et boni, quæ sunt ejus passiones, est primum objectum intellectus, primitate adæquationis, sed virtute, sicut subjectum respectu propriæ passionis.

RESOLUTIO

Ens respectu generum, specierum, individuorum Dei, et creaturæ esse objectum adæquatum intellectus, quoad prædicationem in quid, quia de his omnibus prædicatur essentialiter, et univoce, de quo late Doctor 1. dist. 3. quæst. 2. num. 6. et q. 3. a n. 9. et d. 8. q. 3.

7. *Conceptum entis esse univocum Deo et creaturæ.*

(c) Sed quod sit etiam primum objectum respectu suorum inferiorum, scilicet Dei, et creaturæ, primitate prædicationis, ostendo; quia ad hoc requiritur, ut dictum est, ut tale objectum prædicetur essentialiter, et per se de omnibus intelligibilibus, et per consequens univoce aliqua univocatione; sed ens est hujusmodi, igitur, etc. Minorem ostendo per intentionem Philosophi 2. *Metaphysic æ, text.4.* dicentis, quod unumquodque est maxime tale, quod est causa, quod alia sunt univoce talia, ut ignis est calidissimus, quia est causa univoca caloris in alio, non autem hoc est verum de causa analogica, vel æquivoca, quia tunc sequeretur, quod Sol esset calidissimus, et subdit quod *prima principia oportet esse verissima*, quia sunt causa veritatis in aliis, quod non sequeretur, ut dictum est, nisi veritas diceretur in utrisque univoce; sed subdit, *sicut se habent ad esse, sic ad veritatem*; igitur quod est causa entitatis aliis, est maxime ens; si tamen ens dicatur de eis univoce, non aliter, cum igitur Deus sit causa entitatis aliis, et dicatur maxime ens, oportet quod ens dicatur de Deo, et creaturis univoce; et hoc est quod dicit Avicenna in Metaphysica sua, quod conceptus entis est communis omnibus Prædicamentis, quæ sunt quasi ejus species. Idem patet per Commentatorem, 4. *Metaphysic æ, comm.* 4. ubi dicit, quod simile est de isto genere, quod est ens, et aliis generibus univocis, quia ens prædicatur univoce essentialiter sicut alia genera; certum est autem quod æquivocum non prædicatur essentialiter de æquivocatis; ergo, etc.

Vide Scotum in hunc locum qui optime eum explicat

Habes hoc arg. 1. d. 3. q. 3. n. 10.

Præterea, per rationem sic: Non diceres ens analogice, vel æquivoce prædicari de aliis, nisi quia conceptus entis convenit Deo per essentiam, aliis autem per participationem. Sed quod non conveniat Deo per essentiam, probatio; intellectus enim habens conceptum proprium alicujus objecti, potest illud per illum conceptum distinguere ab omni alio, quia ille conceptus, qui est uni proprius, est incompossibilis aliis: sed si conceptus entis non est communis univoce Deo, et creaturæ, ille erit proprius Dei, et convenit Deo per essentiam, et principaliter, et aliis per participationem,

Nullus conceptus creaturæ est proprius Deo.

ut supponitur ; igitur intellectus noster per conceptum entis potest distinguere Deum a creatura, quod falsum est ; per conceptum enim entis cognoscimus Deum confuse tantum, prout habet cum aliis unum conceptum communem, igitur, etc.

8. *De hoc* 1. d. 3 q. 2. n. 9. et 2. d. 3. q. 10 n. 9. Præterea, nullus conceptus communis creaturæ facit conceptum proprium Dei ; sed creatura facit conceptum entis ; igitur conceptus entis non est proprius Dei. Major probatur ; quia nihil potest facere conceptum proprium de aliquo, quod non contineat essentialiter, vel virtualiter ; essentialiter sicut homo animal ; virtualiter ut subjectum propriam passionem ; sed nulla creatura per se, nec omnes simul continent Deum, nec essentialiter, nec virtualiter ; igitur, etc. Ex creaturis autem possumus formare de Deo, quod sit ; igitur conceptus entis non est Deo proprius.

Contra vi-tetur 1. d. 3. q. 2 n. 29. *con-cord et su-pra* q. 16. n. 8. (d) Præterea, ille conceptus cui alii attribuuntur, est perfectior illis, sicut conceptus sanitatis in animali, est perfectior conceptu sanitatis in cibo, vel in urina, vel in diæta, quia omnes primo conceptui attribuuntur, scilicet conceptui sanitatis, quæ est in animali. Similiter conceptus substantiæ est perfectior quocumque conceptu accidentis ; sed si per conceptum entis haberemus conceptum Dei, illi attribuerentur omnes conceptus creaturarum ; igitur ille esset perfectior ; sed nullum conceptum possumus habere perfectiorem conceptu creaturæ pro statu viæ, nec de Deo, nec de alio, nisi causatum ex conceptu creaturæ, qui conceptus est causa æquivoca ; omnis autem causa æquivoca est perfectior suo causato, vel non imperfectior ad minus ; ergo nullum conceptum perfectiorem conceptu creaturæ possumus habere, conceptus ergo entis quem habemus de Deo, non est perfectior conceptu creaturæ, et per consequens nec Deo proprius.

RESOLUTIO

Ens esse univocum substantiæ, et accidenti, de quo Doctor 1. distinct. 3. quæst. 2. num. 5. et quæst. 3. num. 9. 10. et dist. 8. et quæst. 3.

(e) Quod etiam conceptus entis sit communis univoce substantiæ, et accidenti, probo ; quia si non esset univocus, nullum conceptum de substantia haberemus. Probatio : aut enim haberemus proprium, et quidditativum, intuitivum, aut abstrahibilem ; non primum, ut probatum est supra ; ergo conceptum abstrahibilem a substantia, et accidente, et communem utrisque ; sed nullus est communis utrisque, nisi entis ; igitur, etc. Quod autem in via non possumus substantiam cognoscere simplici, et primo intuitu, patet ex hoc, quod omnis nostra cognitio ortum habet a sensu ; cum ergo substantia non sit sensibilis, et omnis nostra cognitio oriatur a sensu ; ergo intuitive, vel conceptu simplici non possumus cognoscere eam, scilicet per istum modum, quia ab accidentibus a nobis sensibilibus, abstrahimus conceptum entis, dicendo quod sunt ens, et ulterius inquirendo invenimus, quod sunt tale ens, quod est alteri inhærens ; id autem alterum oportet esse subsistens, et tali subsistenti imponimus nomen, *substantia,* et ideo sic cognoscimus substantiam, sic cognoscendo ipsius subsistentiam, dicendo quod est ens per se subsistens, non autem de ipsa habemus in via conceptum intuitivum, quo cognoscimus eam, hoc ens, nisi modo prædicto, ut experientia docet. 9. *Conceptum entis es e communem substantiæ et accidenti,* q. 18. *Conceptus proprius substantiæ non datur in via.* *Modus cognoscendi substantiam pro hoc statu.*

Præterea, omnis intellectus certus de uno, et dubius de diversis, oportet quod habeat alium conceptum de dubio, et alium de diversis, aliter enim per eum-

dem conceptum, intellectus esset dubius et certus ; sed aliquis potest esse certus de aliquo, quod sit ens, et dubius quod sit substantia, vel accidens, sicut patet de potentiis animæ, ut patet etiam de principio, ut aliqui Philosophi dubitaverunt, ut patet 1. *Physic. text.* 6. ergo alius est conceptus entis, alius conceptus substantiæ, et alius accidentis ; sed ille est communis utrisque, et non importat plures conceptus ; ergo est communis univoce.

10. *Conceptus entis sufficit ad contradictionem.*

Præterea ille conceptus qui sufficit ad contradictionem, est univocus, quia contradictio est affirmatio, et negatio circa eumdem conceptum univocum : hîc enim non est contradictio, canis currit, canis non currit, sed conceptus entis sufficit ad contradictionem secundum Philosophum 8. *Metaph.* (Cap. 2.) imo prima contradictio est formata de ente, sicut de quolibet esse, vel non esse ; ergo, etc.

Præterea, primum principium debet esse firmissimum secundum Philosophum 4. *Metaph.* (Cap. 2.) sed primum principium formatur de ente secundum quod dictum est, igitur ; sed si ens non diceret unum conceptum, non esset certum de quo conceptu esset verum, imo semper est distinguendum ; igitur, etc.

RESOLUTIO

Solvit exacte argumenta contra univocationem entis ad Deum, et creaturam, substantiam et accidens, de quo fuse agit 1. dist. 3. q. 3. a num. 14. et dist. 8. quæst. 3. a num 4.

11. Contra dicta potest argui ; quia si esset univocum, aut esset sicut genus, aut sicut differentia, vel species ; non potest esse species, quia non habet superius, et quia substantia, et accidens non possunt esse individua, sed genera generalissima ; nec differentia, quia esset propria vel substantiæ, vel accidenti, et haberet genus supra se ; nec genus, ut probatur 3. *Met. text.* 10. quia genus habet differentias, et sunt extra rationem generis ; nihil autem est quod subterfugiat rationem entis. Hoc etiam dicit Porphyrius (Cap. de specie.) : dicit enim quod ens non est genus, sed dicitur æquivoce de substantia, et accidente.

Præterea, omne indeterminatum descendit in inferiora per aliquid additum contrahens, sicut genus contrahitur per differentias, species per principia individuantia ; sed enti non potest fieri talis additio contrahens. Probatio, quia illud (De his 1. d. 3. q. 3. d. 14.) additum esset ens, aut non ; si sic, ergo substantia quæ includeret illud additum, esset ens bis, et sic esset nugatio dicere substantiam. Si vero sit non ens, tunc non descenderet ens in substantiam per aliquid non ens, et illud etiam non ens esset de ratione substantiæ, per quod descenderet in eam, et tunc quærerem sicut prius, et esset processus in infinitum.

Præterea, si ens prædicatur in quid de substantia, et accidente, oportet quod hoc sit secundum rationem alicujus prædicabilis, scilicet generis, vel differentiæ : non differentiæ, quia non prædicatur in quale ; nec generis, quia tunc descenderet in substantiam et accidens tanquam in species differentes per differentias contrahentes, quæ essent extra rationem entis, quod falsum est, imo statim ens descendit in illa, in quæ descendit, absque expectatione alicujus differentiæ, sicut etiam dicitur de Uno 8. *Metaph. text.* 2 non ergo est genus, et per consequens non univoce prædicatur de eis. Præterea, expresse 4. *Metaph.* dicitur, quod ens dicitur de multis, non univoce, sed ad unum, sicut ad sanum, id est, analogice.

Ad primum istorum, dicendum quod 12.

Philosophus 3. *Metaph.* dicit non assertive, sed arguit ad utramque partem contradictionis ; unde Commentator dicit ibidem, quod prima ratio Philosophi posita continet fallaciam accidentis : argumentum enim Philosophi ad contrarium, est tale : si ens diceret unum conceptum univocum decem generibus, tunc sequeretur quod ens esset genus ad decem genera. Dicendum ergo quod Philosophus non dicit determinative, scilicet, quod ens sit genus, sed dicit hoc arguendo. Ad dictum autem Porphyrii dicendum, quod licet locutus fuerit Logice, multa tamen dicit non Logice, specialiter illud quod pertinet ad Prædicamenta, ens autem prout prædicatur de decem Prædicamentis Metaphysice, vel naturaliter, non dicit unum conceptum, nec est genus naturale eorum Metaphysicum, tamen est genus * univocum, loquendo Logice. Ad aliam confirmationem de differentia, quæ est extra rationem generis, dicendum quod licet genus, et differentia non sint idem formaliter, quia ratio differentiæ non includit rationem formalem generis, tamen sunt idem realiter, vel identice ; quandocumque enim aliqua sunt idem formaliter, si jungantur sine medio, est ibi nugatio, ut color albedo, non tamen, si sunt idem identice solum, et non formaliter, ut color albus, licet album sit idem re quod albedo ; quia tamen significat rem solam denominative, sive in concreto, non est nugatio ; sic autem jungitur differentia generi in definitione, quia differentia denominative, vel in concreto significatur, ut animal rationale, quæ est definitio hominis , sic est idem genus rei identice tantum, et non formaliter ; sic etiam est in proposito de ente respectu unius, quia ens unum non est nugatio. Sic ergo aliquid additum enti effugit rationem entis, quod significatur modo differentiæ, quæ est idem generi, identitate tamen rei, et non formaliter.

Ens quo sensu genus dici potest,

** Genus non est in MS. Genus et differentia idem realiter.*

Quando hic contingit nugatio, Vide Doct. 1. d. 3. q. 3. n. 16.

Quomodo aliquid additum enti fugit rationem entis.

13 Ad aliud de descensu indeterminati descendentis in inferiora, dicendum quod duplex est indeterminatum descendens in inferiora. Unum quod descendit in inferiora per aliquid additum, et tale dicit totum quod inferius, tamen per modum partis determinantis, ut differentia, et tale non est ipsum ens. Aliud autem est commune indeterminatum, quod dicit totum illud quod dicunt inferiora per modum totius , nec expectat terminari per aliud, ut species respectu individuorum ; duo enim individua se totis in specie conveniunt, et in numero differunt, et tale commune non descendit in inferiora per aliquid additum ; sic autem ens est commune ad Deum, et ad decem Prædicamenta, et ad substantiam, et accidens, nihil enim est in substantia, et accidente quod non sit ens ; et ideo statim sub ipso, sine addito, est substantia, vel accidens, non ergo reducitur ad prædicabile generis, vel speciei subalternæ, vel differentiæ, sed speciei specialissimæ. Vel potest dici sustinendo, quod sit genus, vel quasi genus secundum Avicennam, quod descendit in inferiora per addita, quæ sunt etiam idem realiter, non tamen formaliter. Nec tamen ex hoc sequitur, quod secundum se sint non entia, sicut non sequitur, homo secundum se non est albus ; ergo secundum se est non albus , quia nec ex ratione humanitatis habet, quod sit albus, nec non albus ; entis ergo differentiæ non per rationem differentiæ sunt entia , nec tamen sequitur quod per rationem differentiæ, sint non entia.

Indetermi natum du plex quoad ejus descensum.

Ens est quasi species ad substantiam, et accidens.

Dat indi viduum e tis. 1. di 8. q. 3. num. 59 et 4. d. q. 2.

14\. Ad aliud de 4. *Metaph.* dicendum quod secundum Philosophum 4. *Metaph.* non est contra rationem unitatis generis, quod omnia illius generis dicantur per

Omnia cujus neris p sunt d per att butione ad un

attributionem ad unum, videlicet de genere coloris, in quo tamen omnes species coloris attributionem habent ad albedinem, quæ primum est, et mensura omnium colorum, et simile est in quolibet genere, ut dicitur ibidem; sic in proposito, omnia entia habent attributionem ad ens primum, quod est Deus, vel alia entia creata ad substantiam, tamen hoc non obstante, potest ab omnibus istis abstrahi unus conceptus communis significatus hoc nomine, *ens*, qui est unus Logice loquendo, licet non naturaliter, et Metaphysice loquendo.

Ad primum. Objectum intellectus creati omne finitum excipe relativum cujus terminus est infinitum. quodl. 17. a. 2.

( )Ad primum principale, dicendum quod primum objectum potentiæ debet esse secundum adæquationem ad potentiam secundum se, non statu determinato aliquo tantum; ens autem secundum se, et secundum quodlibet suppositum ejus absolutum, vel relativum, cujus terminus non est ens infinitum, est naturaliter immutativum intellectus nostri, secundum se, et inquantum intellectus humanus. Unde etiam Deus ab intellectu nostro humano, est intelligibilis secundum se, quantum est ex parte potentiæ intellectivæ, et sine medio aliquo, vel lumine, vel specie; quia Deus ipse lumen est, et præsentialiter potest adesse intellectui humano, sicut in Beatis; si autem a nobis non potest intelligi pro statu viæ, hoc est ratione phantasmatis nobis conjuncti in nostro modo intelligendi pro statu viæ, sed hoc est nobis inflictum in pœnam propter peccatum primi hominis, non autem secundum naturam conditam, ut dictum est.

Quare in via Deus non intelligitur conceptu proprio?

15. Supra q. 18.

Ad aliud dicendum, concedo majorem, et proportiones ejus, sed nego minorem. Ad auctoritatem, qua dicitur in veritate, etc. dicendum, quod verum est Metaphysice loquendo, Logice tamen dicit unum conceptum univocum communem omnibus entibus.

Ad aliud, dicendum quod cognoscibilitas secundum se sequitur entitatem, non autem respectu cujuscumque intellectus, vel quolibet statu, sed tantum respectu illius intellectus, qui potest cognoscere ens secundum totam suam communitatem, et hoc est Deus. Unde bene sequitur, quod essentia divina est primum objectum intellectus sui, cum sit primum ens, non autem oportet quod sit primum objectum intellectus nostri.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Nec verum, nec Deus, nec substantia est primum objectum intellectus nostri.

(a) *Ad istam quæstionem dicendum,* etc. Explicat optime duplicem objecti primitatem, scilicet virtutis, et prædicationis, ostendens eam non convenire vero, respectu intellectus, de quo actum est *quæst. præced.* neque Deo, neque substantiæ, de quo actum est *quæst.* 19. *annot.* 2. ubi probatum est ens esse objectum intellectus, et soluta argumenta suadentia Deum esse ejus objectum.

CONCLUSIO II

Ens est primum objectum, sed non prædicatione in quid

(b) *Cum igitur, nec Deus, nec verum,* etc. 16.
Ex sufficienti enumeratione probat primo ens esse objectum intellectus; quod etiam probatum est *quæst. 9. et ibi annot.* 2. et late tradit Doctor 4. *Metaph. q.* 1. Secundo docet ens non esse objectum primum intellectus, primitate prædicationis in quid; tum quia non prædicatur sic de vero, et bono, vel aliis passionibus suis, quia est horum subjectum, et cadens in ipsorum definitionem, ut additum; tum etiam, quia hæc prædicatur de ente secundo modo 1. *Poster. text.* 3. ergo ens non prædicatur de

Prædicationes per se non convertuntur. eis primo modo, quia prædicationes per se non convertuntur, 1. *Poster. text.* 39. Addit alias tres rationes, de quo agit locis in resolutione citatis, et præcipue 1. *dist.* 3. *q.* 3. *a n.* 6.

17 *Prædicatio propria duplex, in quid et in quale.* Pro explicatione, nota quod duplex est prædicatio propria, scilicet in quid, et in quale; genus et species in quid prædicantur, differentia proprium, et accidens in quale: illa in quale essentiale, hæc duo in quale accidentale; proprie igitur genera et species tantum sunt prædicata quidditativa, reliqua qualificativa. Ex quo sequitur quæ proprie prædicantur in *quid*, habere rationem totius determinabilis, et communicabilis inferioribus; alia autem prædicantur, ut determinativa, et qualificativa tantum, quia determinant illud totum determinabile. Hinc patet intentum Doctoris, quod ens prædicatur univoce de omnibus, sed non prædicatur sic in quid de suis passionibus, ex rationibus hîc adductis; neque de ultimis differentiis, ut habet Scotus 1. *dist. q.* 3. *n.* 6. alioquin non essent ultimæ, sed includerent alias differentias, quia includerent conceptum quidditativum, et qualificativum. Unde hæc non est prædicatio in *quid*, ultima differentia est ens, sed quasi per accidens, quia est in quale, ut habet Doctor *citat. n.* 14. ubi etiam docet passiones, et ultimas differentias esse conceptus simpliciter simplices, id est, non resolubiles in plures conceptus, quia sunt ultimi termini entis, non ulterius determinabiles, alias procederetur in infinitum in prædicatis quidditativis, contra Phil. 2. *Met. text.* 10. *et* 11.

An ens prædicatur in quid de suis passionibus, vel ultimis differentiis,

18. Nota secundo, prædicata sumpta ex differentiis ultimis, et ipsas ultimas, quandoque dici quidditativa, quia pertinent ad rei quidditatem; sed non prædicantur in quid, proprie loquendo, et secundum usum Philosophorum, ex Porph. quia hoc tantum convenit generi, et speciei, sed in quale essentiale, si sit differentia essentialis, vel accidentale, si proprium, vel accidens. Non negat Scotus ens prædicari de differentiis ultimis, sed quod non prædicatur de eis in quid, ita quod sint composita ex contracto, et contractivo, et sumpsit ex Philos. 10. *Metaph. text.* 12. ubi docet distingui *diversum* et *differens*, quia, quæ differunt, habent in quo conveniant, et in quo differant; et exemplificat de genere, et specie, in quibus sunt conceptus determinabilis, et determinativus; at diversa non habens tales conceptus simul, nec in quo conveniant, et in quo differant, intellige necessario, sed si habent, est per accidens, ut ibi explicat Doctor, et hujusmodi sunt differentiæ ultimæ, specificæ, et individuales. *Quomodo differunt diversum, et different*

Videtur secundum mentem Scoti, non negari ens prædicari de ultimis differentiis absolute, sed vere, et univoce de eis prædicari, non tamen in quid, seu ut totum, vel determinabile; et hunc sensum tantum videntur suadere duæ ejus rationes 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *num.* 6. Prima est, quia alias in differentiis daretur processus. Secunda, quia in Physica compositione, fit resolutio in actum ultimum, et potentiam ultimam, ita ut actus nihil habeat potentiæ, nec e contra; ergo similiter in composito ex conceptu determinabilis, et determinativi, fiet resolutio in conceptum determinabilem tantum, et determinativum tantum, qui est ultimæ differentiæ. Et si hic sensus teneatur, evanescunt multa Thomistarum argumenta contra Scotum hîc, quia supponunt eum tenere ens nullo modo prædicari de ultimis differentiis, vel passionibus suis, quod nunquam asseruit. In vanum ergo circa hoc chartam replent Soncin 4. *Metaph. quæst.* 19. *et* Javell. *ibi, quæst.* 5. et Suarez *in Metaph. d.* 2. *sect.* 5. *et* 6. Si teneatur etiam differentias ultimas, ac passiones entis esse ens, sed tantum denominative, vel per accidens, ut quidam Scotistæ docent, non sequentur absurda, quæ citati Doctores inferunt, toties interrogantes an passiones sint nihil, vel ens, nec dari posse medium. Quibus respondetur, esse ens, non ut ipsi volunt, quasi ens prædicetur de eis in quid, sed in quale, juxta primum sensum; vel denominative, identice, vel per accidens, juxta 19. *Exponitur Scotus an neget ens dici de ultimis differentiis, et quo sensu*

secundum sensum. Unde non sequitur quod sunt non ens, vel nihil, quomodo secundum Scot. 2. *d.* 8. *quæst.* 4. et alios passim, non sequitur, Pater in divinis non est formaliter sapientia ; ergo absolute est non sapientia, quia est realiter, et identice sapientia.

20. *Non negat Scotus ens dici de suis passionibus.* Eodem modo dicendum est de passionibus, quod non includunt ens, ita ut prædicetur de eis in quid, juxta primum sensum explicatum ; et habet Doctor hîc quarta ratione pro hac conclusione, et colligitur expresse ex quinta ratione, ipsum non negare ens dici de passionibus, sed tantummodo non dici de eis tanquam in eis contractum, quia tunc daretur processus, ut de ultimis differentiis intulit.

Solvuntur argumenta in contrarium

Arguitur contra hæc: 3. *Metaph. text.* 10. dicitur, quod ens non est genus, quia tunc differentia non esset ens ; ergo supponitur esse ens. Respondetur cum Scot. 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *n.* 14. Philosophum ibi tantum disputare in utramque partem. Secundo, bene sequitur ; si ens est genus : ergo nulla differentia quidditative est ens, et hoc supponit de aliquibus differentiis dici ens in quid, quod verum est, quia de omnibus non ultimis, sic dicitur : habent enim conceptum determinabilem, et determinativum.

21. Arguitur secundo : ultima differentia est aliquo modo sub ente non æque late patens, ad illud ; ergo habet aliquid per quod contrahitur, et limitatur ; ergo habet conceptum determinabilem, et determinativum, et non est simpliciter simplex conceptus, et per consequens ens prædicatur de ea in quid, instar generis, vel speciei. *Quomodo ultima differentia contrahitur sub ente.* Respondetur primo, quod est pure contractivum, sicut ratio distinguendi seipsa est distincta et existentia seipsa existit ; unde ultima differentia, cum sit ratio pure determinativa, et contractiva, seipsa est contracta. Sic multi respondent ad simile argumentum de modis contrahentibus ens ad decem genera, verbi gratia, perseitas in substantia, est modus pure contractivus, et non resolubilis in plures conceptus, sed seipso contractus, et ab omni alio distinctus, et sic de aliis modis , alioquin dares processum , quia conceptus contrahens illum modum, haberet alios duos conceptus , et sic in infinitum. Secundo, dici potest ens non esse superius ad ultimam differentiam, quia non abstrahitur, nisi ab his ad quæ contrahitur, cumque ad pura contractiva non contrahatur, non abstrahitur ab eis, et sic non est superius ad ea. *An ens sit superius ad ultimas differentias.* Quæ solutio etiam deservit pro modis contractivis entis ; prædicatur ergo ens de ultima differentia, ad eum modum quo animal de rationali, quæ est prædicatio denominativa impropria.

Arguitur tertio, passiones entis includent ens, esto non in quid, ut explicatum est ; ergo et aliquid aliud quo differunt ab eo, alioquin ens esset passio sui. Nec recurri potest ad solutionem datam, quia passiones non contrahunt ens, sicut ultima differentia, vel modi contractivi ejus ad decem genera. 22. Respondetur, argumentum urget Thomistas asserentes ens prædicari in quid de passionibus, sed nos non tangit, qui dicimus esse modos qualificativos entis, et esse primo diversos ab ente, quia sunt simpliciter simplices in nullo cum ente convenientes, sed se totis ab eo distincti, quomodo inter se differunt duæ individualitates. *Passiones entis an aliquid includunt præter ens.* Illi vero tenentes ens in eis essentialiter includi, necesse est concedant aliquid aliud præter ens, alioquin ens erit passio sui, et de illo alio quæro an includit ens essentialiter, et dabis processum, vel stabis in primo. Neque valet quod dicunt, non esse inconveniens in transcendentalibus, subjectum includi in passione, tum quia id est contra Aristotelem supra, qui in universum id negat ; tum etiam, quia sicut passio particularis se habet ad subjectum particulare, sic transcendentalis ad transcendentale.

Alii cum Suarez *in Metaph. d.* 3. *part.* 1. negant passiones entis esse attributa realia, sed tantum addere enti negationes, vel res-

pectum rationis, quod asserit D. Thom. *quæst* 1. *de ver. art.* 1. *et q.* 21. *art.* 1. Soncin. 4. *Metaph. quæst.* 1. Javel. *quæst.* 1. Sed est falsa sententia; tum quia negatio non convenit alicui, nisi ratione positivi in eo; ergo negatio falsitatis, vel malitiæ non convenit, nisi ratione positivæ veritatis, vel bonitatis, formaliter loquendo, quia ens, qua tale, non habet has negationes; tum etiam, quia secluso omni ente rationis, ens est verum, bonum, etc. sed de hoc latius in materia de ente.

23. Posset responderi aliter, tenendo non esse passiones eo rigore, quo tales sunt passiones particulares, sed quod se habent instar modorum intrinsecorum; et sic non se habet eorum conceptus, quasi esset compositus, ex conceptu entis, et alicujus superadditi, sed per modum conceptus expressioris; sicut concipitur ens infinitum, non duobus conceptibus, sed uno expressiori, quam sit conceptus entis, ut sic. Hæc doctrina est secundum mentem Scoti 1. *d.* 8. *quæst.* 3. *num.* 27. *et* D. Thom. *quæst.* 1. *de ver. art.* 1. *et quæst.* 21. *art.* 1. quæ solutio adaptari bene potest modis contractivis entis ad decem genera.

Passiones entis se habent ut modi intrinseci.

CONCLUSIO III

Ens respectu Dei, generum, specierum, et individuorum, esse objectum adæquatum intellectus nostri, adæquatione prædicationis in quid, et hoc univoce.

(c) *Sed quod sit etiam primum objectum respectu suorum inferiorum*, etc. Hæc conclusio quoad primam partem, scilicet quod ens sic sumptum sit objectum adæquatum nostri intellectus, patet ex dictis duabus quæstionibus præcedentibus, earumque annotationibus; et quod de Deo, generibus, speciebus, et individuis tantummodo prædicetur ens in quid, non de aliis, ostensum est conclusione præcedenti. Nunc autem probat Scotus ens prædicari de his univoce, primo ex loco expresso Philosophi, in quem vide ipsius expositionem singularem. Secundo, ex Commentatore, Tertio, rationibus tribus, quæ tamen indirecte procedunt, probantes conceptum entis Deo, et creaturis non esse analogum, vel æquivocum, et per consequens univocum. Probat autem directe 1. *d.* 3. *quæst.* 2. *num.* 6. *et fuse d.* 8. *quæst.* 3. *a num.* 4.

24 Pro explicatione adverte ex Aristotele *in Anteprædic.* quod *Univoca dicuntur, quorum nomen est commune, et ratio nominis,* (id est, definitio) *est eadem,* ut homo, et equus respectu animalis. Æquivoca autem habent nomen tantum commune, sed non definitionem, seu rationem illius nominis, ut piscis quidam, et quoddam sidus respectu canis; nihil enim importatum per hoc nomen est commune istis, præter nudam vocem.

Definitio univocorum, et æquivocorum.

Ex quo infertur ad univocum requiri duo; unum, quod habeat conceptum per se unum, distinctum ab inferioribus; alterum, quod ille conceptus includatur in inferioribus, et utrumque habetur ex allato exemplo Aristotelis: animal enim sic se habet ad hominem, et equum.

Duo requiruntur ad univocum.

Nota secundo, quod univocatio est triplex; alia in rebus independenter ab intellectu, et hæc est naturæ specificæ, quæ a parte rei est una negative, ut habet Scotus 2. *d.* 3. *quæst.* 1. Dicitur hæc univocatio Physica, quia rei secundum se convenit, ut habet Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *num.* 17. et juxta hoc intelligitur id 7. *Physic. In genere latent æquivocationes*, quia species ejus non sunt univocæ Physice. Et iterum, *text.* 24. *in specie specialissima est proprie comparatio, et non in genere*, et ibidem: *quod si non sunt æquivoca, comparabilia sunt.* Alia est univocatio Metaphysica, quæ convenit conceptui abstracto a rebus, quæ univocæ non sunt, prima illa univocatione; et hæc convenit omnibus gradibus, præter speciem ultimam. Vide Scotum 1. *d.* 8. *quæst.* 3. Tertia univocatio est Logica, et hæc convenit realitati, vel intentioni primæ sub una intentione Logica conceptæ, verbi gratia, generis, speciei etc.

Univocatio triplex, Physica, Metaphysica, Logica Text 35.

Tertio, advertendum in univocatione dari 15.

Diversi gradus univocationis. latitudinem, seu gradus; tunc autem est perfecta, quando aliquid descendit in inferiora secundum eamdem rationem, eumdem essendi modum, eumdemque perfectionis gradum, et hæc tantum convenit infimis speciebus; reliquis superioribus non transcendentibus deest tertium, quia non descendunt æque perfecte. Enti autem deest etiam secundum, et descendit tantum secundum eamdem rationem, non vero secundum eumdem essendi modum, in Deum, et creaturam, substantiam, et accidens, quia in Deum infinite, et independenter; in creaturam finite, et dependenter; in substantiam per se, in accidens non per se. Sed hic descensus secundum eamdem rationem sufficit ad univocationem absolute. Vide Scotum *q.* 4. *Prol. ad ult. num.* 45. ubi ponit duos gradus univocationis, scilicet in forma, et in modo essendi, et 1. *d* 3. *q.* 3. *num.* 17. ponit tertium gradum, id est, secundum gradum perfectionis, et iste tantum competit ultimis speciebus, ut dictum est, in quibus tantum est univocatio perfectissima.

26 *Analogum duplex, proportionis et attributionis* Quarto notandum, analogum esse duplex, ex Aristotele 1. *Ethic. cap.* 6. unum est proportionis, et est quando primarium analogorum denominatur tale a sua forma; alterum vero etiam denominatur a sua, non absolute, sed quatenus servat in ordine ad illam, quamdam proportionem cum habitudine primi analogati ad suam, verbi gratia, homo dicitur ridere a proprio actu absolute, pratum vero dicitur ridere a viriditate, non absolute, sed prout servat quamdam proportionem ad hominem ridentem. Alterum est analogum attributionis, et ab Aristotele vocatur *ab uno ad unum*, et sumitur ex habitudine ad unam formam, quæ in uno est proprie et intrinsece, in alio improprie, et extrinsece; vel quando plura ab uno ad quod habent attributionem, dependent, ut sanum de animali intrinsece, de urina, et medicina extrinsece. Quando autem illud unum, ad quod est attributio, est intrinsecum pluribus, compatitur cum univocatione, ut habet Scotus 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *ad* 2. *contra univocationem num.* 17. *et d.* 8. *quæst.* 3. *num.* 12. ubi tenet hujusmodi attributionem reperiri in speciebus ejusdem generis, quæ tamen sunt univocæ; et probat ex Aristotele 10. *Metaph. text.* 2. *et seq.* ubi ait esse essentialem ordinem, seu attributionem inter tales species ad primum illius generis, et 7. *Physic. text.* 24. ubi dicit quod omnis comparatio est in simpliciter, vel aliqualiter univoco, ut si dicas, hoc est perfectius illo, oportet aliquid esse commune utrique; unde homo non est perfectior homo, quam asinus, sed bene perfectius animal. *Quæ analogia compatitur cum univocatione.* *Omnis comparatio est in aliqualiter univoco.*

Nota quinto, et habetur ex dictis 1. *et præced. notabili*, inter univocum, et æquivocum, non dari medium, quia habere rationem nominis communem, quod convenit univocis, et non habere, quod est æquivocorum, immediate opponuntur. Ita Scotus 1. *d.* 8. *quæst.* 3. *num.* 14. Analoga ergo si habent rationem nominis communem, ut in proposito, de Deo, et creatura respectu entis, erunt univoca; si non habent, ut de risu, et sano, erunt æquivoca. 27. *Inter æquivocum, et univocum non est medium*

Dices, ergo superflue posuit Aristoteles *in Antepraedic.* denominativa. Negatur, quia consideravit modum prædicandi de subjecto, secundum habitudinem prædicati ad illud, sive ista sit univoca, sive æquivoca, quia hæc est prædicatio denominativa univoca: *Homo est sanus*; hæc, denominativa æquivoca: *medicina est sana.* Si tamen per denominativum intelligas prædicatum, quod non est de ratione subjecti, sic potest esse medium inter univocum, et æquivocum, ut habet Scotus citatus, quia tunc restringis univocum, ut sit de ratione subjecti, sed hæc acceptatio falsa est, et inusitata. *Denominativum, an medium inter univocum, et æquivocum.*

Ultimo adverte, cum videatur Scotus hac quæstione negare analogiam inter Deum, et creaturas, quoad conceptum entis, id intelligendum esse de analogia excludente unitatem conceptus præcisi, quæ coincidit cum æquivoco; Scotus enim negat, ut jam dixi, dari medium inter æquivocum, 28. *Ens non esse analogum Deo et creatis, quo sensu verum.*

et univocum; itaque dum hîc negat analogiam, loquitur de ea quæ univocum excludit. Quod patet ex ejus exemplo, ratione tertia adducto, de sano respectu animalis, et urinæ, quia sanum non habet unum conceptum univocum istis. Quod vero hæc sit mens ejus, patet; quia analogiam attributionis compatibilem cum univocatione admittit in ente respectu Dei, et creaturæ, 1. *dist.* 8. *quæst.* 3. *ad.* 3. *num.* 12. et etiam inter species ejusdem generis, 1. *dist.* 3. *quæst.* 3. *num.* 7. quod explicui secundo notabili. Tertia ratio Scoti hîc adducta, contra hoc militare videtur, sed postea expedietur.

Probatur directe ens esse univocum Deo, et creaturis. Prima ratio, intellectus certus de uno conceptu, et dubius de diversis conceptibus, habet illum unum distinctum ab istis, quia idem conceptus non potest esse simul certus, et dubius; sed potest viator certus esse de aliquo, quod sit ens, dubitans an sit finitum vel infinitum, creatum vel increatum, ut quando quidam Philosophorum ponebant ignem esse primum principium, alii aquam; certi erant omnes, tam ignem quam aquam esse ens; dubitabant tamen, et disputabant, an essent primum principium, quod est infinitum, vel non. Similiter, quidam Judæorum certi Christum esse ens, dubitabant an esset Deus, vel creatura; ergo conceptus ille entis, de quo viator est certus, univocus est Deo, et creaturis, quia neuter est, et in utroque inclusus, alioquin intellectus non esset certus, hoc, vel illud esse ens, si ens non includeretur in illis.

29. Respondet Cajetan. *lib. de Ente, cap.* 2. et Javell. 4. *Metaph. quæst.* 1. argumentum tantum probare alietatem conceptus entis, ab inferiorum conceptu, non tamen univocationem ejus. Contra, quia sufficit unitas, et alietas illius conceptus ad univocationem; quandoquidem constet ex argumento, quod includatur in inferioribus, alias non esset intellectus de quolibet certus, quod esset ens, quia ex Aristotele cit. 1. *notabili* tantum hæc duo requiruntur ad univocum, non autem, quod æque perfecte, vel æque primo descendat in sua inferiora.

Rejicitur. Cajetan.

Henricus aliter respondet, quod cognoscens de aliquo, quod est ens, dubitans an sit finitum, vel infinitum, habet duos conceptus in suo intellectu, qui propter similitudinem videntur unus, et sic de eo est certitudo. Contra primo, quia tunc tollitur omnis via indagandi univocationem, quia sic dicetur quod homo ad Socratem, et Platonem habet duos conceptus, qui tamen videntur unus per similitudinem.

Henricus *Rejicitur*

Secundo, illi duo conceptus, aut concipiuntur, ut disparati, et tunc non ut unus, de quo possit intellectus esse certus; aut ut comparati secundum analogiam, et similitudinem, vel attributionem, et tunc simul, vel prius concipiuntur distincti; ergo non videntur ut unus, de quo sit certitudo: quia non possunt aliqua inter se comparari, nisi extrema concipiantur; qua ratione Phil. 2. *de Anima, text.* 46. dari probat sensum communem, quia cognoscit differentiam albi et dulcis, et ex cognitione hujus differentiæ probat cognosci extrema ejus. Prima impugnatio est Scoti 1. *d.* 3. *quæst.* 2. *num.* 7. et secunda similiter *d.* 8. *quæst.* 3. *num.* 7. 30.

Secunda ratio, pro nunc non possumus habere ullum conceptum, nisi per objectum relucens in phantasmate, quod est solum accidens sensibile, vel in specie inde derivata; sed conceptus non univocus alicui relucenti in phantasmate, sed omnino alius ab eo, non potest per phantasma, vel speciem ab eo productam repræsentari; ergo si conceptus entis dictus de Deo, non est univocus ulli conceptui relucenti in phantasmate non potest naturaliter haberi, quod est falsum, quia Philosophi non tantum ens, sed multa alia de Deo noverunt. Minor probatur, quia objectum relucens in phantasmate, vel specie, simul cum intellectu operando secundum ultimum virtutis, tantum facit conceptum proprium, et conceptum inclusorum essentialiter, vel virtualiter in eo; sed conceptus entis dic-

Species quas cum phantasmate elicimus, tantum repræsentant sua propria objecta, et univoce contenta in eis.

tus de Deo, si est disparatus, et non univocus, non continetur in eo essentialiter, vel virtualiter; ergo. Quod non essentialiter, patet, quia alias includeretur univoce. Quod non virtualiter, etiam patet, quia objectum quod non continet aliud virtualiter secundum entitatem, non continet illud secundum cognoscibilitatem.

31. *agis, et nus non lunt rationem univoci.* Respondet Cajet. *loc. cit.* objectum posse producere cognitionem non tantum sui, et suorum effectuum, sed etiam eorum quæ continet participative, et sic creatura potest producere conceptum de Deo, quia est participatio ejus. Contra hoc videtur ad oppositum : si creatura continet Deum participative, ergo communicat in entitate cum Deo, et sicut habet ille entitatem infinitam, ita illa finitam, et per consequens, entitas est unius rationis, seu univoca in eis, etsi per prius et perfectius in uno, quam in altero, sicut dulcedo perfectius est in melle, quam in lacte, sed in utroque univoce. Neque effectus participat causam, nisi in hoc, quod in aliquo conceptu conveniunt ; nam si in omnibus sint diversa, nihil est quod participatur ab eis. Confirmatur, quia si effectus, qua talis, gigneret cognitionem causæ, tollendo omnem conceptum illis communem, sequitur quod conceptus muli gigneret speciales conceptus equi, et asinæ; quo nihil absurdius.

Præterea, conceptus proprius Deo, et non communis creaturæ, est longe perfectior quocumque conceptu creaturæ ; ergo non potest causari a conceptu creaturæ, alioquin causa æquivoca erit imperfectior suo effectu. Vide alias tres rationes apud Scotum 1. *d.* 3. *quæst.* 2. *num.* 8. *et* 9. a quarum discussione abstineo , quia hæc magis ad Metaphysicam spectant. Videndus est Doctor 4. *Metaph. quæst.* 2. Anton. Andr. 16. *q.* 1. et Anton. Trombeta *quæst.* 2.

Solvuntur varia argumenta contra univocationem entis, respectu Dei, et creaturæ

32 Arguitur primo, ex D. Thom. 1. *part. quæst.* 13. *art.*5. Nihil convenit secundum eamdem rationem Deo et creaturæ ; ergo nec univoce. Antecedens patet, quia sapientia, et sic de aliis, non dicitur de Deo secundum illam rationem, secundum quam dicitur de creatura, quia est qualitas in creatura. Respondetur , sapientiam (et idem de aliis transcendentibus) secundum eamdem rationem sapientiæ ut sic, prædicari de Deo, et creaturis. Si autem addas rationem contractivam, sic ratio non erit communis, ut in exemplo, quia esse qualitatem, vel accidens, appropriat sapientiam creaturæ, et separat a Deo. Si argumentum valeret, probaret animal non esse univocum homini, et equo, quia includendo id quo contrahitur ad hominem, non prædicatur secundum eamdem rationem de equo.

Arguitur secundo, ex eodem, propter distantiam aliquarum creaturarum inter se, nihil univoce dicitur de eis, sed Deus magis distat ab eis; ergo. Negatur antecedens , quia de substantia, et accidente ens dicitur univoce, de quo conclusione sequenti.

Arguitur tertio ibidem ; effectus non adæquans causam, nihil habet univocum cum ea ; sed nulla creatura adæquat virtutem Dei; ergo. Major patet, quia talis effectus non recipit similitudinem causæ secundum eamdem rationem. Respondetur, tantum probat, quod non est univocatio secundum speciem ultimam, quæ non reperitur, cum causa est æquivoca, ut hîc, non tamen tollit univocationem in ratione superiori. Si valeret argumentum, ignis, vel minera genita a Sole, non esset substantia univoce cum Sole, neque mulus ab asina, et equa genitus foret animal univoce cum ipsis, quod manifeste falsum est.

Arguitur quarto ibi, et est confirmatio, 33.
et explicatio præcedentis argumenti : quia ratio entis in Deo includit essentialiter omnem perfectionem, infinitatem, et independentiam, in creatura e contra ; ergo nihil eis univocum. Respondetur, de ratione entis contracta in Deo, verum est, sed de abstracta, falsum. Si valeret, probaret quod animal non prædicaretur de homine, et equo univoce, quia ratio animalis in ho-

mine contracta, est rationalis; in equo non. Probaret etiam non dari unum conceptum præcisum entis Deo, et creaturis communem, etiam analogice in sensu aliorum, quod est contra ipsum D. Thom. *Prol.* 1. *Sent. quæst.* 1. *art.* 2. *ad* 2. *et* 2. *d.* 1. *quæst.* 1. *art.* ibi: *Cum natura entitatis sit ejusdem rationis in omnibus*, etc, idem habet *quæst.* 1. *art.* 1. *de ver. et quæst.* 21. *art.* 1. Javel. 4. *Metaph. quæst.* 1. Sot. *in. Præd. cap.* 4. *quæst* 1. de quo vide Suarez *in Metaph. disp.* 2. *sect.* 2.

Arguitur quinto specialiter contra primam rationem, quæ videtur fundamentum Scoti. Sint tres in uno loco, singuli vocentur Socrates; si aliquis movetur, possum habere conceptum Socratis certum, dubitans, quis ex tribus Socratibus moveatur, et tamen Socrates non est univocum illis tribus; ergo fundamentum Scoti nullum. Respondetur, haberi tunc conceptum individui, vel suppositi, quod æque, et secundum eamdem rationem convenit eis. Adquod autem prædicabile reduci debeat prædicatio individui, et suppositi de suis inferioribus, non est hujus loci tractare. Suarez *in Metaph. disp.* 6. *sect.* 8. *num.* 13. ad Proprium eam reducit, nec improbo. Quod vero ejus ratio sit univoca, tenet ipse ibi, estque D. Thom. 1. *part. quæst.* 30. *art.* 4. *et ibi* Cajet. (sibi tamen contrarius est, quia oppositum habet *cap. de specie*) P. Hurtado in sua Logica *d.* 5. *sect.* 7 *et* 8.

Ratio suppositi est univoca inferioribus.

Cajet. *de Ente, cap.* 2. varia contra hanc conclusionem habet argumenta, sed ex dictis facile solvuntur, et Leuchet. 1. *d.* 3. *quæst.* 3. id fuse præstat, ubi etiam aliorum solvit objecta. Ipse Scotus 1. *d. quæst.* 3. *a num.* 14. solvit varia loca Philosophi, quæ parti oppositæ favere videntur, et alia argumenta expedit 1. *d. quæst.* 3. *a num.* 11. quæ omnia recolligit Philippus Faber *Theorem.* 95. *cap.* 5. *et* 6.

34. (d) *Præterea ille conceptus, cui alii attribuuntur*, etc. Hac tertia ratione videtur Scotus negare analogiam entis in ordine ad Deum, et creaturas; sed jam ostendi, notabili ultimo, id intelligendum esse de analogia excludente univocationem. Quod hîc ait nullum conceptum haberi pro nunc de Deo perfectiorem conceptu creaturæ, videtur contra ipsum 1. *d.* 3. *quæst.* 2. *num.* 29. ubi docet Deum etiam pro hoc statu, esse primum cognitum, primitate perfectionis simpliciter, et probat ex Phil. 10. *Ethic.* quia hac ratione posuit felicitatem naturalem in contemplatione substantiarum separatarum. Respondetur primo, dubium esse quid hîc intendat Scotus, quia totus ejus discursus tribus rationibus videtur eo tendere, ut probet nullum conceptum proprium Dei, ut est hæc essentia, causari a conceptu creaturæ, quia sic effectus excederet causam; et sic nulla est contradictio, quia loco citato loquitur de conceptu Dei communi, sed appropriato, cujusmodi est conceptus entis infiniti, et omnium perfectionum simpliciter. De quo vide ipsum ibi *num.* 17. Hoc sensu stabit analogia, quia creaturæ attribuentur ad illum conceptum ex communibus factum proprium Dei, qui perfectior est conceptibus earum.

An pr[o] hoc sta[tu] concept[us] de Deo perfect[ior] esse pos[sit] omni co[n]ceptu creatur[æ].

35. Quod vero hæc sit mens Scoti hîc suadetur, quia ait conceptum substantiæ esse perfectiorem quocumque conceptu accidentis, et sic accidentia illi attribui analogice; et tamen conceptus substantiæ pro hoc statu causatur ex conceptu, vel per phantasmata accidentium sensibilium, sicut conceptus de Deo, per species, vel conceptus creaturarum, ergo cum negat conceptum perfectiorem haberi de Deo, quam de creatura, non loquitur de conceptu confuso appropriato Dei (alioquin idem diceret de conceptu substantiæ respectu accidentium) sed de proprio conceptu Dei, ut est hæc essentia.

Secundo, dici potest (et forte magis ad litteram, quia ratio Doctoris huc tendit) quod loquitur etiam de conceptu confuso Dei, qui videtur imperfectior conceptu creaturæ; tum quia est effectus æquivocus ejus, ut hîc ait Doctor; tum etiam, quia continetur in conceptu creaturæ, ut communis in proprio, et speciali, et sic

Alia ex[po]sitio Sc[o]ti, fo[rte] præf[e]renda.

censetur potentialis, et pars ejus, et consequenter imperfectior ipso. Quando ergo dicit *loco cit.* Deum esse primum cognitum primitate perfectionis, vult quod cognitio Dei sit objective perfectior cognitione creaturæ, sicut et cognitio cujuscumque objecti perfectioris, perfectior est cognitione minus perfectorum. Inde tamen non habetur cognitionem esse intrinsece perfectiorem, nisi illa objecta perfectiora proportionentur potentiis in ratione intelligibilium, sicut imperfectiora. Quod in præsenti non fit, quia sola sensibilia, et eorum quidditas, proportionatur nostro intellectui pro hoc statu ; reliqua autem cognoscimus per species horum, ut ostendi ad *quæst.* 17.

36. *ad attributionem analogiæ sufficit objectum ad quod fit attributio esse perfectius, licet ejus conceptus non sit perfectior conceptibus eorum, quæ attribuuntur.*

Adde etiam, conceptum entis, qui dicitur de Deo, dici perfectiorem permissive, quia compatitur cum infinitate ; et juxta hoc forte fit attributio conceptus creaturarum ad ipsum ; vel sufficit ad attributionem analogiæ, quod objecta concepta attribuantur ad aliquid, etsi eorum conceptus sint perfectiores conceptu illius ; et sic creaturæ attribuuntur Deo, quia sufficit qualiscumque attributio ad hanc analogiam, quandoquidem (ut tenet Doctor ex Phil.) etiam inter species ejusdem generis reperiatur.

Dices, si hic esset sensus Doctoris, idem diceret de conceptu substantiæ respectu accidentium, scilicet quod esset imperfectior. Respondetur, arguendo locutus est secundum sententiam communem aliorum, tenentium substantiæ dari proprias species ; et sic ejus cognitio perfectior erit cognitione accidentium, at secundum nullos datur propria species Dei. Fateor nihil hîc certum, ideo conjecturis utor, sed non leviter fundatis.

CONCLUSIO IV

Ens esse univocum substantiæ, et accidenti.

37. ([e]) *Quod autem conceptus entis sit communis*, etc. Probat tribus rationibus claris ens esse univocum substantiæ, et accidenti ; et idem probant rationes allatæ pro conclusione præcedenti ; eadem etiam difficultas, et argumenta contra utramque conclusionem occurrunt, eodemque modo solvuntur, ideo hîc non hæreo.

Quo sensu Deus est intelligibilis sine specie, vel medio lumine.

([f]) *Ad primum principale dicendum*, etc. Quod hîc ait Deum secundum se intelligibilem esse ab intellectu nostro, sine specie, vel lumine medio, sane intelligendum est; non enim vult quod intellectus suis viribus Deum in se videre possit, quia oppositum habet *quæst.* 1. *Prol. et quodlib.* 14 et 2. *dist.* 3. *quæst.* 9. *et* 2. *dist.* 1. *quæst.* 2. *num.* 16. et 4. *dist.* 49. *quæst.* 11. *num.* 9. et definitur in *Concil. Viennensi Clem. Ad nostram, de Hæret.* Sed quod elevari possit intrinsece, vel extrinsece, ut eum in se videre possit, quomodo Beati de facto eum vident. Hîc fateor negat lumen intrinsecum gloriæ esse necessarium, et idem tenere videtur *in* 4. *dist.* 43 *quæst.* 11. *num.* 5. quod probabile est, et conforme *dictæ Clem. ad nostram*, quia non definit dari lumen inhærens ; unde satis temere docet Cajetan. 1. *part. quæst.* 12. *artic.* 5. hanc sententiam Scoti non posse sustineri, quia oppositum (inquit) amplexa est Ecclesia. Sed probabilius est, ponendum esse lumen inhærens ad Deum videndum, etsi nihil id convincat, et ideo ponit illud Scotus 1. *dist.* 17. *quæst.* 3. *fin. et* 3. *dist.* 14. *quæst.* 1. *artic.* 3.

QUÆSTIO XXII

Utrum singulare sit ab intellectu nostro per se intelligibile

Aristot. 1. *Physic. text.* 49. *et* 5. *Metaph. cap.* 9. *et* 3. *de Anima, cap.* 4. *text.* 9. Averr. *comm.* 9. Themist. *cap.* 20. D. Thom. 1. *p. quæst.* 12. *art.* 4. *et* 86. *art.* 1. Cajet. *ibid.* Mirandulan. *de Evers. singular. certam. lib.* 23. *sect.* 4. Alexand. et Philop. 3. *de Anima, cap.* 8. Aureol. *in* 1. *dist.* 35. *quæst.* 4. *art.* 1. Richard. *in* 2. *dist.* 24. *quæst.* 4. Durand. *dist.* 3. *q.* 7. Gregor. *in* 1. *dist.* 3. *quæst.* 1. *art.* 1. Burlæus, Thienens. *circa locum* 1. *Physic. supr.* Jandun. 3. *de Anima, quæst.* 11. Apollinaris *quæst.* 12.

Suarez *lib.* 4. *cap.* 3. Conimbr. 3. *de Anima, cap.* 5. *quæst.* 4. *art.* 1. Ferr. 1. *cont. Gent. cap.* 65. Argent. *in* 4. *dist.* 50. *quæst.* 1. *art.* 2. Capreol. *in* 1. *dist.* 35. *q.* 2. Aversa *tom.* 2. *quæst.* 53. *sect.* 4.

1. Et videtur quod non : quia quod quid est, est proprium objectum intellectus nostri ; sed singulare, inquantum singulare, non habet quod quid est, vel quidditatem ; ergo, etc. Probatio minoris, quia si haberet quidditatem, esset definibile, et per consequens de ipso posset esse scientia ; hoc autem est falsum, quia scientia esset corruptibilis, sicut et scibile. Similiter essent scientiæ infinitæ, sicut singularia possunt multiplicari in infinitum.

Præterea, sensus est particularium, intellectus universalium, 2. *de Anima, text.* 60. et sic de multis auctoritatibus. Præterea, diversorum objectorum diversæ sunt potentiæ cognitivæ ; sed universale, et singulare, sunt objecta diversa ; igitur, etc.

Præterea, si singulare posset intelligi, tunc habens perfectam cognitionem de specie specialissima, nondum intelligeret singulare, sed esset in potentia ad intellectionem ejus, quod est falsum, quia agens artificiale non dirigitur in agendo, nisi cognoscat agibile perfecte, sed * agens habens tantum cognitionem domus in universali, potest facere domum hanc directe ; ergo ad cognitionem intellectualem speciei specialissimæ, sequitur sufficiens cognitio singularis, imo in ea includitur.

* al. *artifex.*

2. Præterea, aut per eamdem speciem intelligitur cum universali, aut per aliam ; non per eamdem, quia eadem species non potest repræsentare diversa, sub oppositis rationibus, quales sunt rationes distincti, et indistincti, quæ conveniunt universali, et singulari. Si autem esset eadem, et esset universalis primo, nullo modo posset repræsentare distincte singulare, quia esset indistincta, et confusa. Si autem esset singularis ipsius primo, et ex consequenti universalis, quot essent species singularium, tot essent universalia, et multiplicarentur species in infinitum, si deberent cognosci omnia singularia. Si autem dicas, quod non est eadem utrisque, sicut per unum singulare, generatur species universalis, sic per omnia ; et sic unius singularis essent species infinitæ, vel eadem intenderetur, cum possint esse singularia infinita.

Contra, quidquid est perfectionis in potentia cognitiva inferiori, scilicet sensitiva, est in superiori, scilicet intellectiva, quæ superior est ; sed perfectionis est cognoscere singulare distincte, quod convenit sensui ; igitur, etc. Præterea, intellectus compositus præsupponit simplicem ; sed intellectus componit universale cum singulari, et cognoscit compositum, ut cum dicitur, Socrates est homo ; ergo cognoscit utrumque. Præterea, proprium motivum est phantasma, quod est singulare, sed quod movet intellectum, est objectum ejus ; igitur, etc. *Ad oppositum.*

RESOLUTIO

Sententia D. Thomæ ideo intellectum non intelligere singulare materiale, quia materia est singularitatis principium, et non potest intelligere, nisi abstrahendo a materia, rejicitur. Vide Doct. quodl. 13. art. 2. et 3. d. 14. quæst. 3. ad ult. et 2. d. 3. q. 11. num. 9. et d. 9. quæst. 2. num. 35. et 4. d. 45. quæst. 3. num. 21. et 7. Metaph. quæst. 15.

(a) Ad istam quæstionem dicunt quidam, scilicet Thomas, et Themistius, quod intellectus noster pro statu viæ, non potest cognoscere singulare, quia 1. p. q. [...] art. [...] *Them. hic* lib. [...] 20.

secundum ipsum materia est principium singularitatis; sed intellectus noster nihil intelligit, nisi per abstractionem a materia, et a conditionibus materiæ, abstractum autem a materia individuali, non est singulare; ergo universale est ab intellectu nostro primo intelligibile. Dicunt tamen quod per reflexionem potest intelligere universale, quia licet species intelligibiles sint in intellectu nostro, tamen per eas non potest intelligere, nisi intuendo objectum universale in ipso phantasmate, quod est repræsentativum singularis primo.

…abentur arti(u- præmis- Magis- …o Sent. de c. 7. Sed contra hoc procedendum est hoc modo, primo destruendo suum principium individuationis; unde excommunicatus est Parisiis iste articulus, quod non possint esse plura individua ejusdem speciei propter defectum materiæ.

Præterea, ipsimet concedunt quod singularitas secundum se non repugnat intellectui, cum anima se possit intelligere, sed materia individualis non addit aliud supra naturam speciei, nisi singularitatem; materia autem specifica est intelligibilis, quia est de quidditate speciei materialis, quæ primo est intelligibilis secundum eum; ergo materiæ singulari non repugnat intelligibilitas.

Præterea, contra modum abstrahendi, quem ipsi ponunt, arguitur sic: abstractio universalis a singulari, fit ab intellectu possibili, non autem ab agente, cujus est abstrahere speciem, a phantasmate tantum; sed impossibile est abstrahere universalia a singulari, non cognito singulari, aliter enim abstraheret ignorando a quo abstraheret; igitur.

Præterea, secundum ipsos intellectus noster non potest intelligere, nisi convertendo se ad phantasmata, sed sic se convertendo, intelligit singulare; ergo non potest intelligere universale, nisi simul intelligat singulare; non ergo tantum per reflexionem. Præterea, intelligere singulare, scilicet per reflexionem, aut hoc est per speciem intelligibilem, aut phantasiabilem; non primo modo, quia illa est in intellectu repræsentativa quidditatis absolute; non secundo modo, quia illud tantum movet phantasiam, non intellectum, cum ita non sit in intellectu, et per consequens non potest esse principium intelligendi singulare.

RESOLUTIO

Singulare est a nobis intelligibile secundum se. Secunda, *est intelligibile pro hoc statu.* Tertia, *singulare sub propria ratione potest cognosci pro hoc statu.*

(b) Dicendum ergo, quod singulare est a nobis intelligibile secundum se, quia intelligibilitas sequitur entitatem; quod ergo secundum se non diminuit de ratione entis, nec intelligibilitatis; sed singulare secundum se non diminuit de ratione entis, imo est ens actu perfectum, unde *in Prædicament. et* 7. *Metaph.* dicitur, quod singulare subjectum est maxime substantia; igitur. 4. Concl. 1.

Præterea, illud quod secundum se non est intelligibile, a nullo intellectu potest intelligi; sed singulare, ut singulare, ab aliquo intellectu potest intelligi, ut ab intellectu divino, et Angelico; igitur. Præterea, singulare nihil addit ultra universale, nisi gradum singularitatis, sed non excluditur ab intelligente ratione universalitatis in eo contentæ, nec etiam ratione gradus singularitatis, quia multa singularia, ut Angeli, et animæ separatæ, et alia inferiora, intelliguntur ab intellectu divino; igitur, etc. *Singulare posse intelligi.*

(c) Secundo, dico quod singulare est a nobis intelligibile pro statu isto. Probatio, sicut enim conclusiones cognosci- Concl. 2.

mus Syllogismo, ita principia Inductione, 2. *Prior. cap.* 29. 1. *Top. c.* 10. vide Tartar. *ibi*, sed Inductio est processus a singularibus ad universalia, sic autem discurrere pertinet solum ad intellectum; ergo cognoscit singularia.

Nil volitum quin præcognitum.

Præterea, incognita non possumus diligere, secundum B. August. sed per prius diligimus singulare, quam universale, quia præceptum est magis respectu singularis, quam universalis, unde *in* 1. *Canonica Joannis: Qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere.*

5. *De quo* 2. d. 42. q 4.

Si dicas, quod ad dilectionem singularis, sufficit cognitio universalis, non videtur, quia sic sequeretur, quod cognitio universalis sufficeret ad diligendum tale singulare, quod nunquam fuit cognitum a sensu, quod videtur absurdum. Præterea, cognoscens differentiam extremorum, cognoscit extrema; sed intellectus cognoscit differentiam universalis a singulari; igitur, etc.

Præterea, nulli non intellecto a nobis, possumus nomen imponere, voces enim *notæ sunt earum passionum quæ sunt in anima*, sed intellectus noster, vel nos, mediante intellectu, imponimus nomina singularibus; igitur. Præterea, experimur nos cognoscere singularia, vel cognoscimus; hoc autem non est per potentiam sensitivam, quia non est reflexiva super actum suum; ergo per intellectum cognoscimus nos cognoscere singulare; sed intellectus non potest cognoscere se cognoscere singulare, nisi ipsum singulare cognoscatur, quia actus quo primo cognoscitur singulare, est repræsentativum singularitatis tanquam ejus similitudo vera, magis quam species singularis; igitur, etc.

6. Concl. 3 *Singulare pro nunc non potest cognosci sub propria ratione singularis.*

(d) Tertio, dico quod nulla potentia nostra, nec sensitiva, nec intellectiva potest cognoscere singulare sub ratione propria singularis, quia potentia cognoscens aliquod subjectum sub propria ratione, potest ipsum cognoscere, et ab aliis distinguere, circumscripto quocumque alio non habente istam rationem; sed manente propria ratione singularitatis, ablatis aliis, non possemus distinguere inter duo singularia, nec per sensum, nec per intellectum, igitur. Probatio minoris, quia potentia cognoscens objectum suum, secundum aliquam unitatem, potest ipsum distinguere ab omni alio, quod non habet istam unitatem; sed unum singulare non habet unitatem, et individuitatem essentialem alterius, et tamen nec sensu, nec intellectu distinguere potest inter duo singularia, circumscripta distinctione accidentali, quæ est per locum, figuram, tempus, magnitudinem, colorem, et sic de aliis. Exemplum, si proponantur visui duo alba, vel intellectui duo singularia quæcumque, quæ in rei veritate essent distincta essentialiter, si tamen omnino haberent consimilia accidentia, ut locum, utpote duo corpora in eodem loco, vel duo radii in medio eodem, et haberent figuram omnino consimilem, et magnitudinem, et colorem, et sic de aliis conditionibus enumeratis, nec intellectus, nec sensus inter ista distingueret, sed judicaret esse unum; ergo neuter eorum cognoscit quodlibet istorum singularium, secundum propriam rationem singularitatis. Causa autem hujus est, quia idem est principium agendi, et assimilandi, quia agens intendit assimilare patiens sibi, et hoc specialiter est verum in cognitione, quæ fit per assimilationem; sed principium assimilandi non est singulare, ut singulare, imo magis distinguendi, (quia in singularitate differunt singularia) sed magis natura communis, in qua conveniunt; ergo singulare, ut singulare non est princi-

De quo 2 d. 4. q. 1 n. 4.

De quo ... d. 3. q. ad. 1. et d. 45. ... 3. n. 21

pium cognoscendi nec in sensu, nec in intellectu.

7. Contra hoc posset argui; numerus est sensibile per se, cum sit sensibile commune, secundum Philosophum 2. *de Anima, cap.* 5. 6. sed numerus non est nisi pluralitas unitatum; ergo quælibet unitas est sensibilis. Præterea, species gignitur ab objecto inquantum singulare, quia actiones sunt singularium; sed species repræsentat id a quo gignitur, et sub eadem ratione, igitur. Præterea, secundum prædicta, sequeretur quod sensus non magit determinate cognosceret singulare quam intellectus, quod est contra Philosophum in pluribus locis.

Ad primum. Sensibile commune non facit propriam speciem. ... d. 12. q.

Ad primum, dicendum quod sensibile commune non facit propriam speciem in sensu, per quam faciat ad substantiam immutationis, sicut sensibile proprium, sed tantum facit ad differentiam immutationis, et ideo non sentitur numerus, nec ejus unitas, nisi mediantibus qualitatibus sensibilibus; sic ergo nec sentimus duo singularia ratione suæ singularitatis, in quantum duo, sed ut distincta sunt vel loco, vel magnitudine, vel figura, vel tempore, et sic de aliis conditionibus superius enumeratis, vel aliis accidentibus.

...d secundum singularitas non est ratio agendi, sed conditio.

Ad aliud, dicendum quod singularitas bene est ratio, vel conditio agentis, sed non est ratio agendi, imo formalis ratio agendi est natura, quæ est similis in diversis; et hæc est ratio quam debet repræsentare species genita, non autem conditio agentis.

...nsus est singularium intuitive, intellectus etiam abstractive.

Ad aliud, dicendum quod sensus cognoscit tantum singulare intuitive, et non abstractive, sed intellectus utroque modo, et ideo dicitur per appropriationem, quod sensus est singularium, non universalium cognoscitivus, sicut intellectus qui est utriusque cognitivus; et ideo sensus magis determinative cognoscit singulare, quia cognoscit per ejus essentiam præsentem, et actualitatem, non autem quidditatem absolutam.

RESOLUTIO

Duo modi intelligendi singulare; alter negando speciem intelligibilem, sed ponendo solum phantasma; alter admittendo species intelligibiles, de quo supra, q. 17.

(e) Quarto, dico quantum ad modum intelligendi singulare, quod si non ponamus speciem in intellectu, sed tantum in phantasmate, sicut natura in agendo non intendit universale, quia generato corpore, quod est universalius, quam animatum, vel homo, non procederet ad generationem animalis, vel hominis; nec primo intendit singulare signatum, vel expressum, quia generato unico singulari, cessaret actio naturæ, quæ ambo falsa sunt, ut patet ad sensum; sed primo intendit producere naturam in aliquo supposito, et hoc est individuum vagum, sic repræsentando species in phantasia, primo repræsentat singulare vagum, secundum quod primo fertur cognitio intellectus. Et hoc patet, quia aliquando intelligimus aliquod singulare, ignorato in qua specie sit; secundo, repræsentat naturam absolute, quando scilicet intellectus fertur in naturam non considerando ejus singularitatem. Tertio, reflectendo considerationem naturæ ad circumstantias signatas, et ipsam per ipsas determinando, individuum signatum possumus intelligere, quia est hic, et nunc, et in tali figura, et magnitudine, etc. Descriptio autem talis, quam possumus habere de singulari, vel conceptus proprius quicumque, non repugnat alteri contradictorie, sed conceptus proprius sub propria singularitate alte-

8. De quo supra q. 17.

Natura primo intendit producere naturam in supposito.

Quomodo cognoscimus individuum determinatum.

rius, repugnat ; modum autem prædictum intelligendi singulare ponit Aristoteles 1. *Physic. text.* 4. Dictus autem modus intelligendi non est simplex, ut dictum est, sed est compositus ex conceptibus multarum circumstantiarum universali conceptui additis, et hoc patet experimento ; sicut enim res ipsas intelligimus, sic significamus et exprimimus aliis ; sed conceptum singularis signati nullo alio modo exprimimus, quam prædicto modo, nec alios aliter scimus docere, unde dicimus : Socrates est unus homo albus, crispus, longus, etc. ut quilibet experitur in seipso.etc.

9.
Quomodo intelligitur singulare.

Si vero ponamus speciem in intellectu, dicendum quod hujusmodi species duplicem singularitatem habet ; unam a subjecto, quia est in intellectu singulari, et hanc semper habet ; et aliam ab objecto, a quo imprimitur saltem primo, licet per operationem intellectus agentis abstrahatur a conditionibus individuantibus : et sic primo repræsentat naturam in individuo vago, quia illud se primo offert intellectui ; secundo,naturam absolute ; tertio, ipsam intellectus determinat, addendo sibi circumstantias singulares prædictas , et sic intelligit singulare signatum, non sub ratione propriæ singularitatis, ut dictum est. Quod tali ordine fiat cognitio in intellectu, patet per prædicta , quia si ars, et cognitio intellectualis imitatur naturam, ut dicitur 2. *Physicor. text. comm.* 22. Dictum est autem quod natura primo intendit individuum vagum ; secundo, naturam in ipso ; tertio, individuum signatum,quia est terminus generationis; ergo talis erit modus intelligendi,sive species ponatur in intellectu, sive non.

Ad primam. Singulare quo sensu non est objectum nostri intellectus.

Ad rationes principales in oppositum.

Ad primum, dicendum quod verum est, quod quid est objectum primum intellectus nostri, vel prius quam singulare signatum, vel singulare sub ratione propria singularitatis, imo ut sic, non est objectum intellectus per se, et ideo nec definitur, nec cadit per se sub scientia , tamen aliquo modo cognoscimus ipsum reflectendo,ut dictum est.

Sensus es[t] singularium, exponitur.

Ad omnes auctoritates Philosophi, dicendum quod sensus est singularium cum præcisione , quia non est universalium : intellectus autem non, quia est cognoscitivus utriusque, et sic ad alias.

10.
De quo d. 3. q. a n. 20.

Ad aliud, dicendum quod major est vera de objectis omnino disparatis, ut color et sonus, non autem de objectis subordinatis, imo quod est primum objectum potentiæ inferioris est per se objectum, licet non primo potentiæ superioris , ut patet de objecto sensus particularis, et sensus communis , sic autem est in proposito.

Ad te[r]tium.

Ad aliud dicendum : Artifex prius intelligit naturam domus in supposito vago, et ex consequenti in hanc domum et per accidens , et ideo cognito universali, per accidens intelligitur singulare. Vel aliter dicendum, quod artifex cognito universali per intellectum, intelligit singulare signatum, circumstantionando universale prædicto modo.

Ad qu[ar]tum. An per eamdem speciem intelligit[ur] universale et singulare.

Ad aliud,dicendum quod per eamdem speciem, aliter tamen consideratam, intelligimus singulare, et universale, quia illa species primo repræsentat naturam in aliquo supposito ; secundo, naturam absolute ; tertio autem cum designationibus particularibus circumstantionantibus naturam, et singulare signatum, et sic patet solutio quæstionis. Vel potest dici, quod si intellectus non indiget nisi specie, quæ est in phantasmate, per speciem singularis intelligitur universale. Nec propter hoc sequitur, quod quot sunt singularia, tot sunt universalia, quia species omnium singularium

2. d. 3. 11. num.

non repræsentant nisi unum universale.

Ad rationem Thomæ, dicendum quod materia non est principium individuationis, ut supponit, sed quando Philosophus loquitur de ista materia, vocat materiam, designationes materiales, vel singulares, Unde dicit 7. *Met. text.* 28. quod in dictis per accidens, non est idem quod quid est, cum illo cujus est, et vocat postea dicta per accidens, materialia.

Materia non individuat. 2. d. 3 q. 5. et q. 7. ad 1.

Præterea, dato quod materia esset principium individuationis, tamen adhuc non sequitur quod individuum sit ignotum, sicut materia. Si enim materia dicitur ignota, quia non est hæc primo nota, sicut forma, et cognoscitur, prius cognita forma, sic etiam singulare signatum intelligitur, ut dictum est, prius cognita natura, circumstantionando eam, ut dictum est supra.

ANNOTATIONES

CONCLUSIO I

Falsum est singulare non esse intelligibile

11. (a) *Ad istam quæstionem*, etc. D. Thom. 1. *part. q.* 86. *artic.* 1. tenet singulare materiale non esse intelligibile. Quam sententiam refutat Doctor quinque rationibus claris, et videri potest locis in resolutione citatis, ubi easdem partim exprimit, partim indicat. Adde contra fundamentum D. Thomæ adductum, et impugnatum a Doctore, quod si intelligit materiam, quæ est pars compositi, esse non intelligibilem, sequitur inde nullam rem naturalem esse intelligibilem, quia omnis talis composita est ex materia, et forma. Sequitur etiam universalia materialia non esse intelligibilia, quia altera pars essentialis eorum est materia ; si vero intelligat de materia sumpta pro individualitate, sequitur Angelum non esse intelligibilem. Confutatio, quam adducit ibi Scotus ex definitione universitatis Parisiensis, habetur inter articulos ab illa damnatos, præmissos variis editionibus Magistri sententiarum.

Rejicitur fundamentum D. Thom.

CONCLUSIO II

Singulare secundum se esse intelligibile a nobis absolute

(b) *Dicendum ergo, quod singulare*, etc. Probat hanc conclusionem primo, quia singulare est perfectius ens, quam universale; ergo intelligibile perfectius. Secundo, si secundum se non esset intelligibile, nec a Deo intelligi posset. Tertio, singulare nihil addit universali, nisi singularitatem, quæ non impedit intellectionem, alioquin nec Angelus, nec anima separata intelligere possent singulare. In hac conclusione nulla mihi videtur esse controversia, si intelligatur de alio statu ab isto. 12.

CONCLUSIO III

Singulare pro hoc statu intelligitur

(c) *Secundo, dico quod singulare*, etc. Hanc conclusionem probat quinque rationibus pulcherrimis, quæ etiam sunt clarissimæ, quibus adde, quod noster intellectus discernit singulare ab universali ; ergo utrumque novit. Hac ratione probat Phil. 3. *de Anima text.* 145. dari sensum communem, quia cognoscit extrema sensibilia, quia constat discrimen poni inter ea. Item, voluntas compescit actum cogitatricis ; ergo intellectus eum novit, sed is est singularis. Præterea, ars, et prudentia pertinent ad intellectum, et sunt circa singulare, ex Phil. 3. *Ethic. c.* 3.

De facto cognosci a nobis singulare.

Circa quartam rationem, nota, etsi non possimus imponere nomen, nisi noto, nomen tamen posse distinctius significare rem nominatam quam ab impositore concipitur, alias non possemus pro hoc statu nomen imponere substantiæ, quo ipsa distincte significaretur. Quod falsum est, quia audito nomine *homo*, Angelus, vel anima separata intelligit distincte, quod impositor tantum concepit confuse, scilicet ut substans talibus accidentibus, Vide Scotum 1. *d.* 22. *q.*

Nomen potest distinctius significare, quam impositor rem concepit.

1. ubi disputat an Deus possit nominari, nomine significante hanc essentiam.

13. Nota secundo, ex Scoto 2. *dist.* 5. *quæst.* 7. *et* 11. *et* 9. *Met. quæst.* 15. scientiam esse duplicem, abstractivam, quæ abstrahit ab existentia objecti, et intuitivam, quæ est existentis, qua tale. Prima datur de singulari, et universali (etsi communiter sit de universali) quia etiam singulare abstrahit ab existentia.

Scientia abstractiva, et intuitiva.

Nota tertio, ex Scoto 7. *Met. quæst.* 15. §. *de* 1. singulare dupliciter considerari: uno modo ut abstrahit ab accidentibus omnibus, ut ab hìc et nunc, quantitate et qualitate, etc. Et sic includit tantum hæcceitatem, seu individualitatem; alio modo, ut subest accidentibus hìc et nunc, etc. Loquimur autem de singulari materiali, quia nullum spirituale pro hoc statu intelligere possumus, nisi sub conceptu communi entis, vel substantiæ, vel accidentis, ut sæpius in superioribus ostensum est. Conclusio intelligitur de singulari secundo sensu, in quo eam satis superque probant rationes Doctoris, non vero in primo sensu, ut constabit ex rationibus conclusionis sequentis.

Quod vero singulare hoc saltem sensu intelligibile sit a nobis pro hoc statu, præter Scotum et suos, tenent Gregor. 1. *dist.* 3. *q.* 2. *art* 1. Richard. 2. *dist.* 24. *quæst.* 4. *circa* 3. *princip.* Durand. 2. *d.* 3. *q.* 1. Jandun. 3. *de Anima, quæst.* 11. Fonsec. *quæst.* 13. Palat. *cap.* 4. *quæst.* 5. quos sequuntur Conimbr. *cap* 8. *quæst.* 5. Suar. *lib.* 4. *de Anima, cap.* 3. Tolet. 3. *de Anima, quæst.* 12. vide Anton. Andr. 7. *Met. quæst.* 13. *ibi* et Anton. Tromb. *ibi quæst.* 7. qui fuse de hoc agunt. Oppositam sententiam tuentur præter. D. Thom. et Themist. *citatos Averr. comm* 9. Mirandula *lib.* 23. *de eversione singularis certaminis a sect.* 4. Aureol. 1. *d.* 35. *quæst.* 4. *art.* 1. Capr. *ibi. quæst.* 2. Cajet. 1. *part. q.* 86. Ægid *quodlib.* 1. *quæst.* 9. argumenta hujus sententiæ postea solventur.

CONCLUSIO IV

Nulla nostra potentia pro nunc intelligit singulare qua tale intrinsece, seu intrinsecam individualitatem.

(d) *Tertio, dico quod nulla potentia,* etc. 14
Hanc conclusionem probat unica ratione efficacissima, quia inter duo singularia omnino similia et æqualia, verbi gratia, duo ova ejusdem figuræ æque alba, et magna, vel duos radios lucis, nec sensus, nec intellectus noster discernere potest; ergo non cognoscunt rationes intrinsecas singularitatis, sed tantum per extrinseca, et sensibilia communia, seu accidentia extrinseca, alioquin discerneremus duos radios se penetrantes, quod falsum est, quia judicaremus esse unum. Consequentia patet, quia cognoscens aliquid cognitione sibi propria, discernit illud ab omni alio. Cum ergo tantum distinguimus unum singulare ab alio per extrinseca accidentia, non cognoscimus de eo, nisi ista, loquendo de conceptu proprio. Hinc habes, falso Suarez superius adducere Scotum pro ea sententia, quæ dicit conceptum proprium, et distinctum singularis pro nunc haberi; tum quia hìc Scotus expresse oppositum tenet; tum etiam quia loco a Suar. citato 4. *dist.* 45. *quæst.* 3. idem docet, ac etiam 2. *d.* 3. *quæst.* 1. *num.* 4.

Solvuntur argumenta contra has conclusiones

Arguitur primo, 3. *de Anima, text.* 15. 15.
et 16. habetur materiale non esse actu intelligibile, sed tantum potentia; ergo singulare materiale non est actu intelligibile, sed solum ut abstrahit a materia, et hoc est ut consideratur in universali. Respondetur, probat de abstractiva notitia, de qua ibi agitur, quia singulare non est actu hac scientia intelligibile, nisi per abstractionem speciei; est tamen intelligibile intuitive actu pro nunc confuse, pro alio statu, distincte. Et quando dicit ibi Aristoteles actu intelligibile esse sine materia, de abstracti-

va loquitur,et per materiam intelligit individualem differentiam, alioquin nulla res naturalis intelligeretur secundum eum. Cum etiam ibidem dividit cognoscibilia in sensibilia et intelligibilia, tantum voluit aliqua esse intelligibilia, non sensibilia, non e contra. Similiter explicandus est 2. *de Anima, cap.* 5. *ubi* ait : *sensus est singularium, intellectus universalium.* Vide Scotum 4. *d.* 45. *quæst.* 3. *ad.* 2. Respondetur ad argumentum, dicendo tantum velle Aristotelem, ut materialia intelligantur requiri, ut exuant materiam ut sic fiant similia intellectui, quod fit per speciem, quæ etiam requiritur forte ad intuitivam horum notitiam ; at immaterialia secundum se similia sunt intellectui , et si requiratur species ad eorum notitiam (probabile est quod sic, etiam ad intuitionem) id non evenit ut assimilentur intellectui. Quod vero hæc solutio sit præferenda, patet quia quantum ad abstractivam, non magis est materiale potentia intelligibile, quam spirituale, et utrumque fit actu intelligibile per speciem impressam ; ergo prima solutio non satisfacit, dicendo Philosophum velle quod materiale non sit actu intelligibile, nisi ut abstrahit a materia individuali, loquendo de scientia abstractiva, quia ad hanc, idem est de immateriali.

Omne sensibile est intelligibile, non e contra.

Materialia ut sint actu intelligibilia, exuunt materiam, et quomodo.

16. Arguitur secundo, si singulare secundum se est intelligibile, non est opus intellectu agente, qui ad hoc tantum ponitur ut abstrahat species repræsentantes universalia a phantasmatibus, quæ repræsentant singularia. Respondetur, agentem poni ut eliciat speciem spiritualem, qua abstractive cognoscatur natura spirituali modo, et hoc necessarium est, esto cognoscatur singulare secundum se intuitive.

Non ideo neganda species, quod singulare esset per se intelligibile.

Arguitur tertio, si intellectus cognoscit singulare, tunc cognitio sensus de iisdem erit superflua. Negatur, quia expedit cognosci materiali, et spirituali cognitione, et si argumentum valeret, cognitio sensus particularis, vel communis superflueret.

Arguitur quarto, singulare materiale est improportionatum, ut agat in intellectum, qui est spiritualis. Respondetur, agit ut causa partialis, quod non inconvenit ; et adversarii tenent phantasma sic agere in eum, quod tamen materiale est. Pro majori hujus quæstionis notitia, sit

DUBIUM

Utrum dentur species propriæ singularium in intellectu nostro

17. Notandum hîc agi de singulari sensibili, quia nullum immateriale, nullaque substantia pro nunc habet in intellectu nostro propriam speciem, ex dictis ad *quæst.* 17.

Notandum secundo, singulare,sive sensibile sit,sive non,concurrere ad sui speciem gignendam, vel totaliter, ut si sit spirituale ; vel partialiter, si sit corporeum respectu intellectus Angelici, vel separati , alioquin Angelus nequiret suis viribus habere notitiam abstractivam eorum, quæ intuitive videt, quod est falsum, ut bene ostendit Scotus 2. *dist.* 3. *quæst.* 11. Quæstio ergo non est de specie singularis quoad intellectum separatum, quia forte nunquam intelligit intuitive, quin interveniat species intelligibilis , per quam remanentem poterit intelligere idem objectum abstractive, de quo videri potest Scotus *quodlib.* 15. et 1. *dist.* 3. *quæst* 6. *num.* 21. *et* 2. *dist.* 3. *quæst.* 8. *num.* 10. docet primo loco speciem intelligibilem effici totaliter ab objecto spirituali.Et ratio est manifesta, quia non est minoris efficaciæ,quam objectum corporeum respectu speciei sensibilis. Non potest ergo Angelus intelligere objectum immateriale,quin illud, cum sit agens materiale, simul agat in ipso speciem. In secundo et tertio loco docere videtur Angelum non posse intuitive videre sensibile, sine specie ; differentia autem esse videtur, quia dum intuetur spirituale objectum, species producitur ut effectus prævius,non ut causa intuitionis , quia objectum actu intelligibile cum potentia sufficiunt ; at quoad sensibilia,produci videtur ut causa, cum objectum in se existens non sit actu

Dum Angelus intuitive videt objectum, intervenit species, quæ remanet post actum.

Objectum spirituale producit speciem, ut causa totalis.

P. Angelus a Montepiloso.

intelligibile. Hæc, fateor, non sunt certa, sed inter Scotistas controversa, de quo videri potest recens quidam Scotista *tom.* 1. *disp.* 21. *art.* 4. Scotus clare non
18. habet quod ipse dicit.

Notandum tertio ex Scoto 2. *dist.* 3. *quæst.* 11. speciem universalis naturæ non posse repræsentare singularia sub propriis rationibus, quia cum universale non contineat entitatem singularium, neque continebit eorum cognoscibilitatem.

An species singularis repræsentet naturam communem.

Notandum quarto, probabile esse speciem singularis repræsentare naturam communem. Colligi videtur ex Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 18. ubi ait probabile autem per speciem minus universalis, cognosci majus universale. Ratio est, quia majus universale continetur in minus communi, et natura communis in singulari. Hanc tenet Suar. *lib.* 4. *de Anima. cap.* 3. *num.* 12. Et si objicias quod Scotus *ibi quæst.* 6. *num* 5. docet eamdem speciem non posse esse singularis, et universalis. Responderi potest cum Bargio ibi §. *quinto dico*, verum esse formaliter, tamen potest esse formaliter singularis, et virtualiter universalis. Secundo, ibi tantum arguit contra Henric. negantem species, nec opus est singulas rationes ejus esse efficaces. Adde secundum ipsum probabile esse, quod non dentur species, sed quod sufficiat phantasma, de quo fuse supra ad
19. *q.* 17. et idem repetit hîc *n.* 10. His positis.

Non dantur pro nunc species quibus singularia intrinsece repræsententur.

Respondetur ad dubium non dari species proprias singularium, quibus ipsa intrinseca singularitas præsentetur, pro statu. Ita Scotus 3. *d.* 14. *quæst.* 3. *fin.* et patet ex ratione quartæ conclusionis, alioquin pro nunc haberemus propriam notitiam de tali singularitate, cujus oppositum est ibi probatum; dantur tamen species singularium de facto, quæ ipsa confuse repræsentent. Quid autem sit confuse, et distincte repræsentare, late dictum est ad *quæst.* 16. Hanc partem probant efficaciter rationes Scoti adductæ supra *num.* 6. *pro* 2. *conclus.* quia alioquin non cognosceremus pro nunc singularia. Probabile etiam est speciem hanc singularis repræsentare universale, et sic unam esse utriusque speciem, ut supra dictum est, et hîc insinuat Doctor ad quartum. Probatur hæc pars primo, ratione posita quarto notabili, Secundo si intellectus agens abstrahit duas species hominis, nempe singularis, et universalis, idem erit de omnibus gradibus superioribus. Tertio, qui solum videret albedinem, non facile eam discerneret a colore; signum ergo est hæc non habere diversas species, quia per eas facile discernerentur. Juxta hunc modum sic cognoscitur universale; cum intellectus abstrahit plures species singulares ejusdem rationis, a variis phantasmatibus, illæ habent aliquid sibi commune, nempe omnia prædicata essentialia, quæ repræsentant, et alia quibus differunt, scilicet singularitates, et intellectus potest considerare id in quo conveniunt, et sic universale cognoscit, vel ea, quibus differunt, et sic tendit in singularia.

An inferiorum et superiorum graduum sint diversæ species.

Quomodo cognoscitur universale, et singulare.

Objicitur, receptum est in recipiente per modum ejus; ergo singulare sensibile non potest esse in intellectu, nec aliquid repræsentans illud. Respondetur speciem intelligibilem singularis esse entitative spiritualem sicut intellectus in quo recipitur, sed repræsentative materialis est.

Objicitur secundo, species repræsentat objectum secundum illam rationem qua gignitur ab eo; ergo si non gignitur a singularitate, non repræsentat eam. Respondetur ex Scoto 1. *dist.* 3. *quæst.* 6. *al.* 1. *princip. num.* 16. Singularitatem non esse rationem agendi, sed conditionem agentis, et ratio agendi est natura, quæ est singularis; repræsentatur ergo per se natura, et confuse ejus conditio. Secundo, dicit Doctor, quando species totaliter gignitur ab objecto, ut in spiritualibus, tunc repræsentat totum quod est in eo, et sic singularitatem; qua ratione intellectus separatus potest per propriam speciem cernere singularitatem in se, hoc tamen non currit in specie sensibili, licet totaliter fiat objecto, alioquin visus discerneret inter duo alba, 20

Singularitas non est ratio agendi, sed conditio agentis.

omnino similia, et æqualia, quod falsum est, ex conclusione quarta; sed defectus, ut videtur, non est ex parte speciei, sed potentiæ, quæ singularitatem non potest cognoscere, nisi confuse.

Si species singularis repræsentat universale, an alia sit admittenda.

Objicitur tertio, quia si eadem species repræsentat singulare, et universale, frustra ponitur species alia repræsentans universale. Respondetur speciem singularis habere singulare ut objectum primum adæquatum, et universale ut secundarium inadæquatum, ideo non frustra ponitur species universalis, ut per se, et adæquati objecti; et hoc fit quando intellectus agens abstrahit, non solum a conditionibus materialibus, sed etiam ab ipsa individualitate. Adde forte nullam dari speciem nisi singularis, quæ etiam universale repræsentat, quia nihil cogit ad ponendum aliam, si species singularis sufficit; probabile tamen est aliam poni, ut intellectus prompte sine impedimento singularitatis intelligat quidditatem, pro quo facit experientia.

DUBIUM ALIUD

An singulare cognoscatur directe, vel tantum reflexe

21. Negantes singulare esse per se intelligibile, quos citavi *num.* 5. dicunt illud cognosci tantum reflexe, sed ex dictis patet directe intelligi; quidquid enim cognoscitur per propriam speciem, directe cognoscitur. Patet etiam ex eo quod anima separata retinet memoriam singularium, quæ gessit in hac vita, ut constat ex colloquio illo divitis cum Abrahamo, de quo optime Scotus 4. *d.* 45. *quæst.* 3. Qui vero tenent reflexe tantum cognosci, varie id ponunt. D. Thom. *loco citat. et de ver. quæst.* 2. *art.* 6. ponit cognosci quatenus intellectus cognita natura universali, reflectitur ad phantasma, et per illud cognoscit singulare.

Refutatur. D. Thom.

Contra, quia vel cognoscit singulare in phantasmate, ut in objecto cognito, vel ut in specie; non potest dici primum, quia sic ipsum phantasma prius foret cognitum, quod experientia constat esse falsum, quia multi norunt singularia, qui nihil de Phantasmate sciunt.

Ex cognitione universalis non cognosci singulare.

Præterea, ipsum phantasma est singulare; ergo si cognoscitur, et in ipso res singularis, directe cognoscitur singulare, quod negant.

Tertio, si cognoscitur in phantasmate, id fit per speciem universalis, quia est indifferens ad omnia singularia; ergo danda est propria species singularis, qua directe cognoscatur, vel nullo modo cognoscitur. Neque potest dici secundum, scilicet quod cognoscitur singulare per phantasma, ut per speciem, quia intellectus non utitur specie corporea, vel materiali. Præterea nulla potentia utitur specie, nisi inhærente sibi.

Scotus 1. *Physicor. quæst.* 2. *art.* 2. tenet intelligi singulare per determinationem ad phantasma, sed hoc efficaciter rejicitur rationibus contra D. Thom. adductis. Alii docent intelligi per collectionem accidentium illius cognitam. Contra, quæro an ipsa accidentia cognoscantur ut singularia? Si sic, habetur intentum, scilicet quod directe; si vero tantum in universali; ergo per ea non cognoscuntur singularia. 22.

Singulare per collectionem accidentium non cognosci.

Præterea, contra omnes illos modos cognitionis reflexæ arguitur primo; quia rusticus novit singularia, qui tamen non novit facere istas reflexiones, neque enim naturam universalem novit. Secundo, si per speciem universalis, verbi gratia, hominis, cognoscerentur singularia hominis, producta una specie, occurrentibus aliis hominibus, intellectus nullam aliam produceret, et sic illos non cognosceret, quia nullam haberet speciem ab eorum phantasmatibus desumptam. Tertio, nec creatio, nec experientia cogit ut denegetur intellectui nostro directa cognitio singularium, quia non potest esse ex perfectione ejus, alias non conveniret Deo, vel Angelo, neque ex imperfectione, alias non conveniret sensui.

Conclusio V

Individuum vagum prius cognosci, deinde naturam, et postea individuum determinatum.

23. (e) *Quarto, dico quantum ad modum*, etc. Hîc rursus repetit ut probabile, quod fuse tractatum est *quæst.* 17. non dari species intelligibiles, de quo ibi plura adduxi a *num.* 16. Probatur conclusio quoad primam partem; primo, quia ars, et intellectus imitantur naturam; sed hæc in agendo non intendit universale, alioquin producto corpore non ageret ulterius ad animatum, vel brutum; nec intendit individuum designatum, alioquin eo producto cessaret; ergo dicendum, quod intendit primo individuum vagum; ergo sic species repræsentabit primo tale individuum; postea naturam ipsam in se, ratione suppositi, non considerato, sive fiat collatio plurium individuorum inter se, juxta modum jam dictum cognoscendi universale, sive non, quod forte magis est ad mentem Scoti 1. *d.* 3. *q.* 6 *n.* 15. loquendo de universali Physico.

Individuum vagum primo cognosci.

Secundo probatur, quia experientia constat, quod aliquando intelligimus singulare vagum, nulla intellecta specie; igitur prius cognosci videtur, quam species. Antecedens patet, quando rem a longe videmus. Tertio, ex Philos. 1. *Physic. text.* 12. Facit etiam quod ait 1. *Post. text.* 12. ea quæ sunt propinquiora sensui, esse notiora nobis. Quoad secundam partem, patet, quia hoc modo cognoscitur natura secundum se, quando circumstantiis determinantibus non consideratis, ipsa repræsentatur, quod est naturam abstrahi ab inferioribus. Tertia pars declaratur, quia reflectendo naturam sic conceptam, ad circumstantias, loci, temporis, figuræ, magnitudinis, etc. concipimus ibi aliquid subesse, quod repugnat dividi in plura, sed nescimus ejus propriam rationem, alioquin possemus illud a quocumque alio discernere, quod constat experientia esse falsum. Unde iste conceptus non est simplex, sed ex variis conceptibus circumstantiarum, quasi genitus, quod exemplo bene declarat Doctor, quia conceptum singularis signati non possumus aliter exprimere, quam per varias illas circumstantias. Hîc etiam insinuat per eamdem speciem repræsentari singulare, et universale, dum ait singulare signatum intelligi per conceptus variarum circumstantiarum universalis conceptui additos.

Quomodo cognoscitur singulare determinatum.

Sed hîc occurrit gravis, et molesta difficultas, quia Scotus supra *quæst.* 16. *num.* 3. *et* 1. *d.* 3. *quæst.* 2. *num.* 21. docet primum cognitum esse speciem specialissimam; hîc docet esse individuum vagum; ergo sibi contradicit. Respondetur, locis illis citatis, loquitur de iis quæ secundum suam propriam rationem cognoscuntur, et de contentis in eis essentialiter, aut virtualiter, inter quæ primum cognitum est species specialissima; at singulare pro nunc non cognoscitur secundum propriam rationem, ex conclusione quarta, alias possemus discernere hoc ovum penetrans aliud omnino simile, et sic tollitur contradictio. 24

Evitatur contradictio.

Secundo, dici potest, quod illis locis comparat speciem infimam ad universalia, non vero ad sua singularia, ex quibus ejus cognitio dependet, quia ab eis abstrahitur.

Tertia ratio Scoti ibi pro hoc facit, quatenus ait ideo speciem specialissimam primo cognosci, quia causa naturalis prius facit effectum perfectissimum, quem potest; sed hoc non currit quoad ea, quorum cognitio est quasi via ad cognitionem talis speciei. Præterea, cognitio singularis forte est perfectior, si fiat per eamdem speciem, qua cognoscitur universale, quia sicut plus est in eo entitatis, ita et intelligibilitatis. Dices, esse cognitionem confusam, et non secundum propriam rationem singularis; ergo imperfectior est cognitione naturæ universalis. Respondetur, esto fit cognitio confusa, et non secundum propriam rationem singularis, tamen est propria naturæ, et additur aliqua modificatio, qua determinatur ad notitiam individui vagi, ut insinuat Doctor hîc ad quartum.

An cognitio singularis pro nunc sit perfectior cognitione universalis.

In re tam obscura, in qua fere conjectu-

25. *Singulare repræsentari per speciem universalis, modificatam.* ris proceditur, videtur mihi non dari speciem, quæ pro hoc statu repræsentet singulare, distinctam a specie universalis; sed ipsam speciem universalis, vel potius naturæ, quæ nec universalis est, nec singularis, nisi per accidens, ex Scoto 2. *dist.* 3. *quæst.* 1. adjunctis conceptibus circumstantiarum, repræsentare singulare confuse, sicut species creaturarum pro nunc repræsentant Deum confuse, ut explicat Scotus 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 18. ubi docet quomodo ex speciebus boni summi, et acitus, formamus de Deo conceptum bon, summi actualissimi.

Quod vero hoc sit secundum mentem ejus, habetur ex ipso 1. *dist.* 3. *quæst.* 6. *num.* 15. ubi docet, quod species per se saltem pro nunc, tantum repræsentat naturam, ex adjunctis autem colligimus hanc naturam esse contractam, licet ipsam rationem contrahentem non videamus, et hoc contingit dupliciter: primo, quando concipio illam naturam in aliquo indivisibili in plura, quod idem est ac concipere eam in supposito, seu in individuo vago. Secundo, quando concipio eam affectam his conditionibus loci, temporis, magnitudinis, etc. et hæc est consideratio individui designati, ad quam multæ species concurrunt, ut habet Doctor hîc, *n.* 10.

QUÆSTIO XXIII

Utrum in elicitione actus intelligendi, intellectus sit movens motum ab objecto, vel an intellectus, et objectum relucens in specie concurrant ad actum intelligendi, ut duo agentia partialia perfecta in suo ordine, et sua causalitate, quorum causalitas, ut unius non dependeat a causalitate alterius, licet unum sit principalius movens alio.

Aristot. 2. *de Anima, text.* 60. D. Thom. *ibid. lect.* 12. *et* 1. *p. quæst.* 56. *art.* 1. *et quæst.* 85. *art.* 2. *et de veritat art.* 6. *et* 4. *dist.* 49. *quæst.* 2. *art.* 1. *in corp.* Gonzales 1. *part. quæst.* 12. *art.* 2. *disp.* 25. *sect.* 5. Henric. *quodlib.* 4. *quæst.* 7. Tolet. 2. *de Anima, quæst.* 12. *concl.* 4. Complut. *disp.* 18. *de Anima, quæst.* 5. §. 1. Aversa *tom.* 2. *quæst.* 58. *sect.* 5.

Et quod sic intellectus non sit movens motum, videtur, quia effectus magis assimilatur causæ propinquæ, quam remotæ: sed actus intelligendi magis assimilatur objecto quam intellectui, quia per actum attingit objectum; ergo objectum est causa propinquior respectu elicitionis actus intelligendi, quam intellectus; sed causa propinqua magis est movens motum, quam causa remota; ergo intellectus non est movens motum, sed potius objectum. Major patet in naturalibus et artificialibus, quia quando duæ causæ concurrunt ad aliquem effectum * sub ordine, effectus magis assimilatur propinquæ, quam remotæ; nam ignis generatur ab igne et a Sole, et magis assimilatur igni quam Soli. 1.

* Al. sub ordinatæ.

Similiter in artificialibus, impressio in cera magis assimilatur sigillo, quam manui, quæ est causa remota; sed manifestum est, quod intellectus, et objectum concurrunt ad actum intelligendi, et de intellectu manifestum est.

De objecto dicit B. Augustinus 9. *de Trinitate, cap. ult. A cognoscente, et cognito paritur notitia*; et similiter dicit, quod omnes congenerant sui notitiam. Minor etiam conceditur ab omnibus.

Præterea, si objectum splendens in specie movet intellectum ad actum intelligendi; quæro quid causat in intellectu per istam actionem, et motionem? Si enim nihil causetur, intellectus non esset movens, et motum; sed non causat potentiam intellectivam, quia ista præsupponitur; nec etiam speciem intelligibilem, quia posito quod ista species, quæ imprimitur, sit ultimate re-

præsentans objectum ; ergo ista non movebit intellectum, causando in illo novam speciem. Nec actum intelligendi, quia tunc intellectus nihil faceret ad actum intelligendi, sed tantum repræsentat, cujus oppositum præsupponit quæstio ; ergo intellectus non est movens motum ab objecto.

RESOLUTIO

Quod intellectus sit movens motum, quia ut intelligat, indiget specie in se recepta, etsi id non sit per se, de quo Doctor 1. dist. 3. quæst. 7. num. 20. *ubi* num. 22. *optime explicat quomodo intellectus, et species sunt causæ subordinatæ, et* quæst. 8. *ostendit intellectum esse principaliorem causam* ; *et ibi ad secundum, declarat sensu præfato esse movens motum* ; *si tamen comparentur ad invicem hæc duo in utraque motione, scilicet ad speciei, et actus productionem, est potius movens non motum, quia ad ejus motum coagit species, non e contra.*

2 (a) Dicitur, quod intellectus est movens motum ab objecto, ad hoc quod eliciat actum intelligendi, quia quando aliquid est in potentia essentiali ad aliquem actum, non reducitur de potentia ad actum, nisi per aliquid sibi impressum ; sed intellectus antequam recipiat species, est in potentia essentiali ad actum intelligendi ; ergo requiritur, quod sit motus ab alio per aliquid sibi impressum. Major patet per Philosophum 2. *de Anima, text.* 55. quia in hoc distinguitur potentia essentialis ab accidentali. Minor etiam tenet per Philosophum 3. *de Anima, text.* 32. quia anima est tanquam tabula rasa ; igitur in potentia essentiali.

(b) Ad primum argumentum, dicendum quod minor est falsa, imo magis assimilatur actus intelligendi intellectui, quam objecto ; et ideo intellectus denominatur ab actu intelligendi, et non objectum.

Quomodo intellectus movetur ab objecto

Ad secundum, dicitur quod species non movet intellectum, sed est sibi ratio movendi ; perficit enim intellectum in actu primo, et sic perfectus elicit actum secundum ; unde ista impressio non est motio, sicut nec impressio formæ in materia, ita quod forma moveat materiam, sed movetur ab objecto in phantasmate, quod movet intellectum possibilem, gignendo sibi suam similitudinem.

Contra istam minorem arguitur dupliciter ; primo sic, quia ex actibus generatur habitus, et habitus inclinat in similes actus, ex quibus generatur ; sed habitus magis assimilatur objecto secundum actus in quos inclinat, quam intellectui, quia habitus declarat objectum, et principia, non autem intellectum ; ergo actus magis assimilatur objecto, quam intellectui.

Præterea, ad idem, motus magis denominatur a termino *ad quem*, quam a termino *a quo*, ergo actus intelligendi, quo attingitur ipsum objectum, magis assimilatur termino *ad quem*, quam termino *a quo*, et præcipue in proposito ab objecto, cum ipsum sit terminus *ad quem*, et *a quo*.

Præterea, potentia activa non requirit aliquid sibi impressum ad hoc ut agat. Et hoc patet inductive in omni potentia activa, tam in potentia perfecta, ut in potentia Solis, quæ non requirit nisi præsentiam diversorum objectorum, ad hoc quod determinetur ad agendum, quam etiam in potentia imperfecta, ut in calore ; ergo cum intellectus eliciat actum intelligendi effective, sequitur quod non requiritur 3.

* De hoc 1. d. 3. q. 7. n. 39.

aliquid sibi impressum, ad hoc quod intelligat.

Præterea, sicut aliquid se habet ad *agere*, sic ad *esse*; sicut ergo dat *agere*, ita dabit *esse*; si ergo species in intellectu sit ratio agendi ipsi intellectui; ergo est magis intellectivum, et magis habet de *esse* intelligibili, et per consequens esset species beatificabilis, magis quam intellectus, cum sit magis intelligibile, quam intellectus.

. dist. 3. . 7. n. 22.

Præterea, si sit ipsi intellectui ratio intelligendi, sicut calor ligno ratio calefaciendi et principium, tunc species separata intelligeret, sicut si calor esset separatus, calefaceret.

Præterea, quod potest in plus, et in minus: sed in visionem beatificam potest intellectus sine specie, nec ibi requiritur aliquid informans, secundum opinionem Commentatoris, sed essentia divina est ipsi loco speciei, quæ non informat; ergo sequitur, quod intellectus in cognitionem sibi naturalem potest sine specie. Ad confirmationem autem opinionis prædictæ, adducebantur auctoritates Commentatoris supra 3. *commento*. Et dicit, quod necesse est inveniri in parte animæ, istam partem quæ dicitur intellectus, secundum quam facit istum intellectum, qui est in potentia intelligere omnia in actu; causa enim propter quam facit intellectum, qui est in potentia intelligere omnia in actu, nihil aliud est, nisi quia fit in actu. Hoc enim quod est in actu est causa ut intelligat in actu omnia. In hac auctoritate notatur primo, quod intellectus possibilis fit in actu per actionem intellectus agentis imprimentis speciem; et quando sic est in actu, tunc potest actu intelligere, et speciem, scilicet expressam, elicere; movetur igitur ab objecto, et species objecti est sibi ratio intelligendi, per quam est in actu.

ANNOTATIONES

(a) *Dicitur, quod intellectus est movens motum*, etc. Explicat clare quomodo intellectus est movens motum ab objecto, quatenus per speciem ejus reducitur a potentia essentiali ad accidentalem; illa est, quando causa habet incompletam virtutem; hæc quando accipit quod defuit ad completam virtutem productivam effectus, ut docet Phil. 2. *de Anim. text.* 25. *et* 55. Exemplum ponens de sensu solo, et de eo simul cum specie objecti. Item, de homine secundum se in ordine ad actum sciendi, et de eodem cum habitu scientiæ, per quem de potentia essentiali reducitur ad accidentalem. 4.

Potentia essentialis et accidentalis.

Hæc quæstio facilis est, suppositis iis, quæ probata sunt *quæst.* 12. et ibi in annotationibus, nempe intellectum esse activum, et non mere passivum, speciem item activam esse, et ex ambobus constitui integram causam intellectionis, de quo videndus est Doctor locis in resolutione citatis, in quibus fuse hanc materiam tractat; sed habes substantiam totius quæstionis in resolutione a nobis posita.

(b) *Ad primum argumentum, dicendum*, etc. Oppositum hujus solutionis habet Scotus 1. *dist.* 3. *quæst* 7. *num.* 39. Respondendo ad argumenta D. Thom. ubi dicit, quod in specie ad actum, est similitudo formalis, et quasi univoca, et in intellectu similitudo virtualis, et æquivoca; ergo sibi contradicit. Respondetur, hic, §. *contra istam minorem*, recedit ab hac solutione, duobus argumentis probans actum assimilari magis objecto, quam intellectui, per quod tollitur contradictio.

Sed dices, argumentum non solvi per hoc. Respondetur, non urget, quia esto objectum, vel species, magis assimiletur actui, quam intellectus, hic tamen est movens motum, quatenus recipit in se speciem, qua movetur, et cum specie se movet ad actum. Et quando dicitur in argumento, causa magis propinqua est magis movens motum, supponitur falsum, scili- 5.

Species non est causa magis propinqua quam intellectus

cet speciem esse propinquiorem intellectu respectu actus ; et dato quod esset propinquior, cum moveat aliud antecedenter ad actum, illud aliud est magis movens motum. Sed comparando utrumque ad actus productionem, etiam species dici potest movens motum, quia intellectus trahit secum illam, ut causa principalior, ut docet Scotus 1. *d.* 3. *q.* 8.

6. *Species non est ratio agendi intellectui.*

(c) *Præterea, potentia activa*, etc. Arguit quadrupliciter contra solutionem ad secundum, quatenus dicit speciem esse rationem agendi intellectui, sicut, verbi gratia, calor est ratio calefaciendi ligno. Primo, quia causa activa non petit aliquid sibi imprimi ut agat, de quo 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *num.* 22. Secundo, quia species esset tunc beatificabilis, quia magis esset intellectiva. Tertio, separata posset intelligere, sicut et calor separatus calefacere. Quarto, sine specie intelligit intellectus Deum in patria ; ergo species non est ei ratio intelligendi, quia sine intelligendi ratione, repugnat aliquid intelligi.

Resolvendo igitur quæstionem, explicat ex loco Commentatoris quomodo intellectus possibilis per actionem intellectus agentis speciem ei imprimentis, sit in actu, ita ut actu elicere possit aliam speciem, scilicet expressam ; *et sic* (inquit) *movetur ab objecto, et species est sibi ratio intelligendi, per quam est in actu*, quæ ultima verba adjecit, ne putes esse ei rationem intelligendi, sicut est calor in ligno, quod jam rejecit ; sed quatenus per speciem intellectus constituitur in actu, id est, in potentia accidentali, seu propinqua, ut intelligatur.

SUPPLEMENTUM AD QUÆSTIONES

R. P. F.

JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

IN LIBROS DE ANIMA

Discutiens et ad mentem ejusdem Doctoris resolvens reliquas quæstiones et difficultates, ad materiam de Anima spectantes, tam ab antiquis, quam a recentioribus tractari solitas,

Per fratrem Hugonem Cavellum *Ord. Min. Reg. Observ. provinciæ Hiberniæ, olim sacræ Theologiæ, in Collegio S. Antonii ejusdem provinciæ, apud Lovanienses Lectorem emeritum.*

DISPUTATIO PRIMA

De Animæ substantia et informatione

SECTIO I.

Utrum anima sit actus substantialis informans

1. Galen. *lib.* 3. *de Locis affectis, c.* 6. tenet animam esse temperamentum qualitatum, et cum istis immutari, *lib.* 3. *de Symptom.* et *lib.* 7. *de Usu part. c.* 8. fatetur se ignorare animæ naturam. Alii tenuerunt animam esse harmoniam quamdam, et proportionem contrariorum in corpore, quam opinionem refutat Aristoteles 1. *de Anima, text.* 54. 55. Plato et alii volunt animam esse formam assistentem, non informantem, ut Aristoteles loquitur de forma cœli 2. *de Cœl. cap.* 2. *et* 12. 4. Sed omissis variis Philosophorum de hac re deliriis, de quibus Aristoteles 1. *de Anim. cap.* 1. *et* 2. *et per totum librum* :

Variæ opiniones de anima.

Dico primo, anima est substantia. Hæc videtur contra eos, qui præter materiam nullum aliud rerum naturalium principium agnoscunt. Qui sunt Avicenna *lib. de Anim. cap.* 5. Albert. *in sum. de Hom. quæst.* 3. Aver. 2. *de Anim. comm.* 1. 2. ut referunt Conimbr. 1. *de Anim. cap.* 1. *quæst.* 1. Probatur primo, ex Gregor. Nysseno *disput. de Anima.* Quia sicut ex concordia rerum variarum in universo colligitur adesse vim divinam omnia regentem, ita ex consensu variarum qualitatum, et affectionum corporis, partiumque ejus adesse animam ; neque enim ullum accidens cætera omnia accidentia ita temperare, vel concordare valet. Hæc tantum suasio est, et ponendo formam corporeitatis substantialem, nihil conficit.

Secundo, materia est substantia ; ergo et anima, quia hæc est nobilior. Tertio, vivens et non vivens substantialiter differunt. Quarto, non est qualitas prima, neque ex qualitatibus primis ; ergo non est accidens. Antecedens patet, quia tales qualitates non possunt in multiplices operationes, et mo-

Animam esse substantiam.

tus viventis. Quod vero anima rationalis sit substantia, patet, quia alias non posset extra materiam per se stare. Conclusio est Arist. 1. *de Anim. c.* 1. *et alias passim,* definitur *Clem. unica de sum. Trin. et cap. firmiter, eodem, et in Lateranens. sub Leone X. sess.*8. loquendo de anima rationali.

2. Objicitur primo, quia dissoluto temperamento, perit vita, et advenit mors; ergo illud est anima. Negatur consequentia, quia etiam in corporibus inanimatis, corruptis qualitatibus quibusdam, totum corrumpitur, tamen inde non sequitur non esse formam substantialem, præter qualitates.

Objicitur secundo, anima est in subjecto, ex Aristot. 2. *de Anim. text.* 4. ergo non est substantia. Respondetur, est in subjecto informative, non inhæsive.

Dico secundo, anima non est corpus, est Arist. 1. *de An. text.* 72. Probatur ex ipso, primo, quia anima est simul cum qualibet parte corporis, sed duo corpora simul esse nequeunt. Secundo, non est corpus cœleste, quia hoc est inalterabile, anima non; neque elementare, quia hoc habet determinatos motus ad sursum, vel deorsum, anima non; neque mixtum, quia tunc non cognosceret multa accidentia, quia cognoscens debet denudari a qualitate cogniti 2. *de An. text.* 71. *et* 121. *et* 3. *text.* 4. Et experientia constat, quod manus calida non sentit calorem alienum, et idem de aliis. Unde si anima esset corpus mixtum, haberet varia accidentia, quibus impediretur, a similium cognitione. Tertio, 8. *Phys. c.* 4. *et text.*28. Omne quod movetur a se, habet partem motam non moventem, et partem moventem non motam; sed in animali anima movet, et corpus movetur; ergo distinguuntur.

Animam non esse corpus demonstratur.

3. Objicitur primo, anima patitur a corpore, ut patet in phrenesi et ebrietate, et corpus ab anima ut patet in rubore causato a verecundia, et pallore ex timore orto; sed ad mutuam actionem requiritur contactus, qui tantum est inter corpora. Respondetur, non requiri tactum quantitativum; unde unus Angelus potest pati ab alio, de quo Scot. 2. *dist.*9. *quæst.* 2.

Objicitur secundo, ex Aristot. quia August. 22. *Civit.* 11. docet in doctrina Peripatetica animam esse quintam substantiam, id est, ex materia, et natura cœlesti conflatam. Respondetur, constat Aristotelem oppositum sensisse ex ipsius disputatione 1. *de An. c.* 5. contra Democritum, Empedoclem et alios, Augustinus ergo videtur non ex ipso Arist. sed ex Cicerone 1. *Tuscul. quæst.* sumpsisse, quod posuerit mentem quintam substantiam a quatuor elementis distinctam, in quo Cicero falsus videtur.

Objicitur tertio, quia 2. *de Gen. anim. c.* 3. ait animam participare corpus quoddam, elementis divinius. Respondetur, vel loquitur in sententia Platonis, et Academicorum, qui posuerunt animam ante ejus unionem ad corpora nostra, corpusculo illustri circumfusam fuisse. Vel vocat corpus nostrum elementis divinius, quia nulla ipsorum facultas sufficit ad excellentes operationes, quæ mediante corpore nostro fiunt per animam. Idem est de cœlestibus corporibus, si teneatur secundum Philosophum esse animata; vocat enim 2. *de Cœl. c.* 2. cœlos animatos, de quo Scotus 2. *d.* 14. *q.* 1.

Dico tertio, *Anima est forma, seu actus informans*, est Arist. 2. *de An. cap.* 1. ubi 4.
ponit duplicem definitionem animæ, et in utraque ait esse actum. Definitur de fide quoad animam rationalem, locis citatis conclusione prima. Probatur primo, quia non est corpus, ut ostensum est; neque est materia, quia vivens a non vivente in hoc non distinguitur, et materia præsupponitur, cum anima introducitur, estque expers omnis activitatis, et anima est origo omnium vitalium actionum; ergo. Secundo, vel in composito est aliqua forma substantialis, vel non? Si secundum, ergo materia manet sine forma, et compositum constat ex materia, et solis accidentibus, quæ sunt absurda. Si primum; ergo ei tribuuntur præcipuæ actiones; ergo vitales a forma substantiali fiunt; sed repugnat fieri nisi ab anima; ergo, etc.

Objicitur primo, quia Arist. 2. *de An. c.* 1. *fin.* ait, nondum constare an anima sit forma corporis, vel ei assistat ut auriga, vel gubernator navis. Respondetur illo *c.* 1. id non probavit, sed *cap. seq.*

Objicitur secundo, anima est per se subsistens; ergo non est forma. Patet consequentia, quia forma in alio subsistit, sicut et est. Respondetur, quod subsistit, ut natura completa, non potest esse forma, secus si incomplete subsistat, ut in casu.

5. Objicitur tertio, si animam esse formam informantem, colligitur ex motu, sequitur cœlos esse animatos; consequens est falsum, et fidei parum conforme, ut docent Conimbr. 2. *de Cœlo, c.* 1. Et si quidam antiqui Philosophi id tenuerint; ergo sufficit animam esse assistentem. Respondetur, loquendo de aliis animabus a rationali, si anima esset tantum assistens, non informans, tunc vel esset simplex, et sic non esset anima corporea, sed spiritus; vel composita ex materia, et forma, et sic non esset anima alterius corporis, et de illa interrogabitur an sit vivens necne? Si primum, ejus forma erit informans; si secundum, forma respectu materiæ non erit anima. Secundo, forma assistens non causat actiones immanentes, nec vitales, sed tantum transeuntes; ergo non vivificat illud, cui assistit. Ad argumentum ergo non ex solo motu colligitur animam esse formam informantem, sed ex actionibus vitalibus, quæ formæ assistenti repugnant. Unde cœli, etsi moveantur, animati non sunt, quia non habent altricem facultatem, cum sint incorruptibiles, alioquin excrescerent et decrescerent; neque sensitivam vim habent, quia hæc indiget calore, cujus sunt incapaces; neque habent organa sensuum, quia continua motione fatigarentur; neque potest dici, quod habent animam rationalem, alioquin mereri atque demereri, Deumque videre possent, quo nihil absurdius.

[A]n colligitur ex motu animam esse formam informantem.

[Cœ]los non esse animatos.

SECTIO II.

An anima intellectiva sit spiritualis substantia, et vera forma informans?

Plato in Alcibiade tenuit animam intellectivam esse formam tantum assistentem 1
non informantem, sicut Intelligentia movens cœlum, dicitur ejus anima; quidam tamen cum Bessarione, *lib.* 3. *contra calumniatorem* excusavit Platonem ab hoc errore, et sic Scotus sentire videtur 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 26. Sed est Themistii 2. *de An. c.* 27. *usque ad* 32. Averr. 3. *de Anim. com.* 3. ponit esse assistentem, ut unam omnium hominum. Mirandulanus tenuit (ut refert Tolet. 2. *de Anim. quæst* 2.) unam esse omnium hominum animam et informantem *lib.* 32. *de eversione singularis certaminis sect.* 1. *et lib.* 33. *sect.* 2. idem ait Achillinus *lib. de Intelligentiis quodl.* 3. *dub.* 2. Sed aiunt hi duo aliud secundum fidem dicendum, licet hoc secundum Philosophiam et Aristotelem tenendum esset.

Pro explicatione, nota quod forma informans facit cum materia per se unum; forma assistens non, sed solum unitur secundum operationem quamdam, ut natura navi; et hoc secundo modo intelligunt illi Philosophi animam intellectivam esse formam corporis.

Dico primo, anima intellectiva est forma informans hominis. Est de Fide ex locis citatis *sect. præced. con.* 3. Patres, et Expositores in id Genes. 1. *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*, id docent expresse, vel supponunt. Probatur ratione, primo ex Divo Thoma 1. *part. q.* 76. intelligere est propria operatio hominis; ergo est a propria forma hominis, sed est ab intellectiva; ergo.

Animam esse formam.

Contra ex Scoto 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 6. quia 2.
secundum Divum Thomam intellectus se habet tantum passive; de quo idem Scotus 1. *d.* 3. *q.* 7. *num.* 14. et supra *q.* 12. ubi *annot.* 1. plura Divi Thomæ loca ad hoc adduxit; ergo operatio non est ab eo, et

sic non arguit animam intellectivam esse propriam formam. Ut ergo ratio valeat, tenendum est intellectum esse activum. Antecedens, scilicet intelligere esse propriam, et formalem hominis operationem, habetur ex Philosopho 3. *de An. text.* 1. et 5. 2. *de An. text.* 24. 25. et 1. *Ethic. c.* 9. 10. et operatio distinguitur contra actionem, et factionem quod inest operanti, et non ab ipso in altero ; unde 10. *Ethic.* in *intelligere* ponit felicitatem hominis, et certum est, quod hæc inest ei formaliter.

Probatur etiam idem antecedens ratione, quia cognoscit homo differentiam sensibilium ab insensibilibus ; ergo habet notitiam non organicam, nec sensibilem. Hac ratione 2. *de Anima, text.* 49. et *circiter*, probat Philosophus dari sensum communem, quia cognoscimus differentias sensibilium propriorum inter se. Præterea, experimur quod cognoscimus universale, relationes rationis, secundas intentiones, et actus, quibus hæc cognoscimus; sed hæc sensitivæ cognitioni repugnant. Qui proterve negaret hos actus inesse homini, non esset (inquit Doctor) cum eo disputandum, sicut nec cum eo, qui diceret se non videre colorem præsentem, oculis non impeditis, sed dicendum esset ei, quod caret sensu.

3. Vide Doctorem *loc. cit.* probantem nullum horum actuum convenire sensui, et unica ratione suadetur facile, quia nullum horum est sensibile. Consequentia prima, nempe principium intelligendi esse formam intrinsecam nostram, probat Doctor ; quia illi *intelligere*, seu actui non sensitivo, nec organico oportet assignare intrinsecum in nobis receptivum ; et hoc non potest esse extensum, cum ille actus sit inextensus, seu spiritualis ; ergo erit nostra forma, quia nihil aliud est inextensum in nobis. Antecedens patet, quia si intrinsece in nobis non reciperentur illi actus, non magis experiremur eos haberi, quam quando Angelus intime nobis præsens, similes actus habet. Aliam rationem Divi Thomæ rejicit Scotus ibi *n.* 9. quia videtur in uno sensu petitio ; in alio non urget.

Experimur actus intelligendi nobis inesse.

Secundo, probatur conclusio, et dicta consequentia a Doctore, quia possumus nos determinare ad volendum quodcumque objectum, vel ejus oppositum, de quo 2. *d.* 25. *q.* 1. Sed hoc nequit fieri per appetitum, quia est ad determinata possibilia ; nec potest ea non appetere, vel actum suspendere ; ergo voluntas est forma spiritualis atque ejus principium nobis intrinsecum, alioquin non experiremur talem potestatem nobis inesse ad appetendum, et non appetendum objectum, quod falsum est.

Voluntatem esse nobis intrinsecam.

Tertio, ratiocinatio seu discursus, et alii actus relati, qui a potentia organica elici nequeunt, dependent ab actibus phantasiæ, ut patet in pueris, et amentibus ; ergo sunt nobis intrinseci ; ergo et eorum principium saltem receptivum, intrinsecum est, et inextensum. Consequentia patet, quia si essent a forma extrinseca, vel assistente, et in nobis non recepti, nihil dependerent a phantasia nostra, sicut nec actus Angelorum nobis assistentium.

Quarto, homo substantialiter differt a brutis, alioquin brutum esset ; ergo habet aliquam formam intrinsecam, non irrationalem. Dices (et videtur Averrois) cogitativam hominis aliquo modo discurrere, et per hoc esse capacem conjunctionis ad principium intelligendi extrinsecum, in quo differt a brutis. 4.

Contra, etiam secundum Averr. cogitativa est materialis, quia facit eam corruptibilem ; ergo non elicit omnes actus cognoscendi, vel discurrendi circa sensibilia, et spiritualia, universalia, et particularia, relationes rationis, et secundas intentiones, alioquin esset intellectus, quia efficeret, et reciperet omnes actus, qui competunt intellectui ; ergo omnes isti actus ab alio fiunt, et si illud est extrinsecum, homo non discurrit, nec ratiocinatur, sed aliquid aliud ei assistens, et per consequens, non erit rationalis, sed brutum ab intrinseco.

Actus intelligendi nequeunt fieri a phantasia, vel cogitativa.

Quinto, ex Arist. 2. *de An. text* 6. ubi definit *animam esse actum corporis or-*

...nimam ...undum ...ist. es- formam ...rinse- ...n.

ganici, etc. Et intelligit de actu primo substantiali, quia præmittit divisionem substantiæ in materiam et formam, et compositum, et inde concludit animam esse substantiam, et non compositum, nec materiam. Quod ibi comprehendat animam rationalem, patet; quia *text.* 7. et 8. docet illam definitionem esse maxime universalem. Et idem est 3. *de An. text.* 1. ibi, *de parte autem animæ, qua et cognoscit.* ubi ponit animam intellectivam ut partem subjectivam animæ ut sic, cujus definitionem dedit *lib.* 2. *c.* 1. et 2. Item, 2. *de Anim. text.* 12. et 13. docet intelligere esse proprium animæ, reliquas operationes, ut *sentire*, *movere*, communes ipsi cum corpore; ergo posuit unum principium harum communium, et illius propriæ actionis; ergo et intrinsecum esse voluit, quia operationes communes ab intrinseco, sunt etiam secundum Averr. et alios, qui id negant de *intelligere*; et *ibid. text.* 90. reprehendit Platonem dicentem *intelligere*, *sentire*, etc. in homine, esse a diversis animabus. Item, 2. *de An. text.* 74. *text.* 31. dicit animam esse principium formale, sicut sanitas, qua dicimur sani; ergo vult animam esse intrinsecam formam. Et iterum ait intellectivam continere sensitivam, sicut tetragonum, trigonum; sed hæ non sunt distinctæ figuræ, sed una in substantia, quia tantum est formaliter tetragonus, in quo virtualiter est trigonus.

5. *...rago-. trigo- s quo- lo dif- ...nt.*

Vide alia multa loca Philosophi ad hoc collecta a Toleto 2. *de Anima*, *quæst.* 2. ubi etiam idem probat ex variis principiis ejus.

...re ani- infor- , An- ...s non.

Objicitur primo, nulla alia spiritualis substantia potest informare materiam; ergo nec anima. Antecedens patet de Intelligentiis; negatur consequentia, quia Angelica substantia est completa, et ideo nequit informare corpus, ut bene docent Divus Thomas 1. *part. quæst.* 51. *artic.* 1. Scotus *quodlib.* 9. licet Aureolus 2. *distinct.* 8. *quæst. unic. art.* 2. oppositum teneat; anima vero est incompleta, et ideo uniri potest materiæ.

Anima naturaliter appetit corpus.

Objicitur secundo, forma naturaliter inclinatur ad materiam, sed anima rationalis non sic ad corpus, quia per illud impeditur a sua operatione perfectissima, qualis est contemplatio. Respondetur, etsi per corpus impediatur a perfectiori modo intelligendi, tamen mediante eo, exercet multas operationes materiales sensitivæ, et vegetativæ, quod sufficit, ut naturaliter appetat corpus.

Anima patitur aliqualem violentiam in separatione.

Contra, objicitur tertio, vel appetit illud separabiliter, et sic uterque status unionis, et separationis esset ei naturalis, quod repugnat, cum sint oppositi; vel inseparabiliter, et sic separatio esset ei violenta, et cum *nullum violentum sit perpetuum*, 2. *de Cœlo, et Mundo. text.* 17. sequitur resurrectionem naturaliter sciri posse futuram. Respondetur, animam in separatione pati aliqualem violentiam, quia naturaliter petit uniri corpori, et hinc potest fieri conjectura pro resurrectione futura, sistendo in solo lumine naturali, sed non cogit ad illud *nullum violentum* etc.

Nullum violentum est perpetuum, exponitur.

Respondetur ex Scoto 4. *d.* 43. *q.* 2. *n.* 15. quando inclinatio naturalis est actum primum, et imperfecti ad perfectum, secundum Philosophum, oppositum hujus est violentum, et non perpetuum, quia, secundum ipsum, nulla imperfectio est perpetua; et ideo ponit in universo causas ablativas omnis imperfectionis. Quando autem inclinatio est ad actum secundum, et perfecti ad perfectionem communicandam, violentum tunc oppositum potest secundum eum esse perpetuum, quia non est proprie violentum; et hoc secundo modo inclinatur anima ad corpus, nempe ad communicandam ei perfectionem. Ita ad illam maximam juxta mentem Aristotelis bene respondetur.

---

6. *Violentum per contrariam qualitatem, non est perpetuum*

Considerando rem ipsam, quando violentum est solum per privationem alicujus perfectionis naturaliter debitæ, ut esse cæcum, nihil prohibet tale esse perpetuum; si autem violentia inducat contrariam qualitatem, ut calorem in aquam, tollit perpetuitatem, quia inter contraria fit pugna, et

tandem victoria, de hoc argumento videndi D. Thom. 1. *p. q.* 89. *art.* 1. et ibi Cajet. Henr. *quodl.* 7. *q.* 13. Conimb. *tra t. de Anima separ. d.* 2. 2. *art.* 2. qui tenent statum separationis non esse naturalem, neque violentum simpliciter, de quo postea *disp.* 2. *sect.* 1. resolutive loquar.

Objicitur ultimo ex Aristotele *de Anima, text.* 32. qui ait intellectum esse secundum naturam, divinum, et antiquissimum, et 2. *de Anima, text.* 11. ait non esse actum corporis, et *lib.* 3. *text.* 5. ait esse immixtum, et separatum, et 2. *de gen. animal.* de foris venire. Ad primum, loquitur in sententia Empedoclis, qui posuit intellectum esse Deum. Ad alia duo loca, tantum vult, quod potest per se sine corpore subsistere. Ad quartum locum, tantum vult quod non educitur de potentia materiæ, et sic venit de foris.

7. *Animam esse formam spiritualem.* Dico secundo, anima rationalis est forma spiritualis. Hæc satis probata est rationibus adductis pro conclusione prima, quia ex actibus spiritualibus ostensum est in nobis esse formam intrinsecam, a qua profluunt, quæ materialis esse nequit, est contra deliria multorum Philosophorum. Zeno posuit esse ignem, Anaxagoras, et Anaximander aerem (quos secutus videtur Varro, teste Lactantio *lib. de Opificio Dei*) Empedocles sanguinem. Apollinaris etiam Alexandrinus, Tertullianus, et alii posuerunt animam esse corpoream, quos supra citavi *ad q.* 15. *n.* 20. Probatur ex Scriptura 1. *Corinth.* 2. *Quis enim scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis? etc.* 5. *Judicavi tradere hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat*; et Eccl. 12. *Revertatur pulvis in terram suam, et spiritus redeat ad Deum.* Conclusio bene stat, esto teneatur animam habere materiam, quia hæc non erit corporea de quo fuse dixi *ad q.* 15.

Objicitur, quod in aliquo recipitur, per modum recipientis recipitur; ergo nihil spirituale recipitur in corpore. Respondetur, intelligitur maxime, quando recipiens causat receptum, aliter non est necessarium modum essendi esse eumdem in recipiente, et recepto, quantum ad extensionem; currit tamen de recepto inhærente.

Dico tertio, anima rationalis non est pars divinæ mentis. Est contra Carpocratem, teste Irenæo 1. *contra Hæres. c.* 24 Cerdonem, teste Theodoreto *de divinis decretis*, et Manichæos, ac Priscillianistas, ex Augustino, *de Hæres. c.* 46. 70. qui dixerunt animam hominis esse Dei substantiam prognatam; definitur in Braccar. 1. *c.* 5. et a Leone *epist.* 91. *c.* 5. Augustin. *lib. de orig. anim. c.* 2. Cujus ratio probatur, quia sequeretur Deum esse mutabilem, vel animam immutabilem, et sic non deficeret, nec proficeret, nec aliquid habere inciperet, vel desineret. Probatur etiam rationibus primæ conclusionis, quia repugnat cuicumque entitati divinæ essse formam. Vide Divum Thomam 1. *p. q.* 90. *art.* 1. et Chrysostom. *Hom.* 13. *in cap.* 2. *Gen.* 8. *Animam non esse partem divinæ mentis.*

SECTIO III

An repugnet unam esse animam informantem omnium hominum?

Averroes posuit unam omnium hominum animam, sed assistentem, non informantem. Mirandulanus, et Archillinus idem dixerunt tenendum esse secundum Philosophum de informanti, quos citavi *sect. præced.* in initio. 1.

Dicendum, secundum veram Philosophiam, et Aristotelem, constat unam animam non posse esse formam informantem, omnium hominum. Probatur prima pars primo, quia tunc eadem esse omnium hominum voluntas, et idem intellectus, et consequenter eædem operationes. Secundo istæ eædem potentiæ haberent simul habitus, et actus virtutum, et vitiorum oppositos, essetque eadem anima simul sapiens, et stulta, misera, et beata. Tertio, eadem res esset in locis fere infinitis simul. Quarto, eadem materia non potest esse simul multarum formarum completarum; ergo idem de forma, alioquin erit infinitæ capacitatis, quia haberet inclinationem ad *Unam non posse esse omnium hominum animam.*

plures materias omni numero determinato. Ex quo sequitur, quod semper esset violentata. Quinto, eadem libertate posset dicere unam numero animam esse in omnibus equis, et idem de omni alia specie animatorum.

Secunda pars probatur, 2. *Phys.* dicitur quod eadem est ratio materiæ, et formæ, quia sunt correlativa, et 2. *de An. text.* 16. quod unusquisque actus est in propria materia, et non in multis, et *ibidem*, et 7. *Metaphysic. text.* 7. 24. et 49. quod unitas, et distinctio, et esse rei sumitur a forma. Ex quibus expresse constat secundum Arist. non esse unam omnium hominum animam. Quod vero plures sint animæ secundum fidem, habetur definitum in Lateran. sub Leone X. *sess.*8. et *c. firmiter, de sum. Trin.* ex Lateran. sub Innoc. III. et Clem. un. *de sum. Trin.* Et contra hunc errorem videri possunt, Nyss. *lib.* 2. *Phil. c.* 7. et 8. Epiph. *lib.* 2. *cont. hæres.* et D. Thom. 2. *cont. Gent. c.* 73.

Arist. non posuit unam omnium animam.

2. Objicitur primo, multitudo secundum numerum, non convenit nisi formis pendentibus a materia, ex 12. *Met. text.* 49. sed anima rationalis independens est a materia; ergo est tantum una. Respondetur, negando antecedens: et Arist. forte per materiam, sine qua non multiplicantur individua, intelligit differentias individuales, de quo vide Scot 2. *d.* 3. *q.* 7. *ad primum.* Si vero teneatur Aristoteles ita sensisse, in eo erravit, ut ibi docet Scotus; sed aliter, et aliter exponitur, ne id sensisse videatur.

Quid Aristot. per materiam intelligit.

Objicitur secundo, si eadem non est omnium anima, unus non potest alium docere scientiam, quia una scientia non generat aliam; ergo eadem est magistri, et discipuli scientia, et consequenter idem intellectus. Respondetur, diversam esse discipuli scientiam; docetur autem, quando proponuntur ei aliqua signa ipsi nota, circa quæ attente occupatur, vel quando principia ipsi nota ad particulares conclusiones a magistro applicantur, et sic ad ignotas veritates, quasi manuducitur, de quo Scot. 2. *d.* 11. *n.* 5. ubi explicat differentiam inter scientiæ acquisitionem per doctrinam, et propriam adinventionem. Si argumentum valeret, probaret eamdem esse psitaci, et hominis phantasiam, quia avis illa ab homine doctrinatur.

Quando unus docetur ab alio.

Objicitur tertio, ex Arist. 2. *de Gen. animal. c.* 3. ait intellectum de foris venire; ergo non est quod multiplicetur. Item, quia in ejus sententia mundus est æternus; ergo si multiplicarentur animæ, secundum ipsum, essent infinitæ, et tamen ipse negat infinitum dabile esse 3. *Physic. c.* 8 Respondetur ad primum *sect. præced. ad ult.* Ad secundum in hac re Arist. est valde obscurus. Quidam putant eum non negasse infinitatem rerum materia carentium. Alii nihil certum protulisse de immortalite animæ, de quo Scot. 4. *d.* 43. *q.* 3. et D. Thom. 2. *contra Gent. c.* 81.

Sectio IV

Definitio animæ exponitur, et forma corporeitatis asseritur.

Aristoteles 2. *de Anima, cap.* 1. *et* 2. ponit duas animæ definitiones. Una: *Anima est actus primus corporis organici potentia vitam habentis.* Altera: *Anima est id quo vivimus, sentimus, loco movemur, et intelligimus.* Quoad primam definitionem ostensum est *sect.* 1. *de Anima*, ut sic, quod sit actus, seu forma; et idem ostensum est de anima rationali, *sect.* 2. Pro majori explicatione, notandum primo, actum primum hic sumi pro eo, quo nullus datur prior, forma enim, potentia, et habitus sunt actus primi, quibus correspondent actus secundi. Sed forma prior est cæteris, estque eorum radix, et origo. Nota secundo, in hoc differre viventia a non viventibus, quod illa per se non se movent, vel saltem in se non operantur ad acquirendam suam perfectionem; hæc vero sic, ut constat in plantis, animalibus, et hominibus; actus ergo primus, qui dat hanc perfectionem, anima est, seu substantia vitalis. 1.

Explicatur definitio animæ

Viventia et non viventia quo modo differunt.

Controversia autem est, quid per corpus intelligatur in hac definitione, an sola ma-

teria prima, vel substantia composita ex ipsa, et forma substantiali. D. Thom. 2. *de An. text.* 4. *et* 1. *p. q.* 76. *art.* 4. *ad* 1. ubi Cajet. et alii. Suar. *in Met. d.* 13. *sect.* 3. *num.* 4. *et disp.* 15. *sect.* 10. *n.* 8. et Thomistæ communiter tenent, per corpus intelligi materiam primam, quia negant plures formas substantiales in eodem composito, de quo Bannes *de Gener. c.* 4. *q.* 8. *art.* 2. Alii tenent sumi pro composito ex materia, et forma dante *esse* corporeum præcise, non quod talis sit distincta ab ipsa anima; ita fuse Suar. 3. *p.* 3. *tom. d.* 51. *sect.* 4. Capr. 2. *d.* 15. *q.* 1. *art.* 3. sumitur ex D. Thom. 1. *p. q.* 76. *art.* 6. Cajetanus *ibi art.* 4. *et in* 1. *sentent. disput.* 25. *quæst.* 1. *art.* 1. ad 2.

2. Dicendum, per corpus hîc intelligi compositum ex materia prima, et forma substantiali corporeitatis. Ita Scot. 4. *d.* 11. *q.* 3. *n.* 29. ubi agit de termino conversionis panis in consecratione. Idem tenent Henr. *quodl.* 2. *q.* 2. Rich. 2. *d.* 17. *art.* 1. *q.* 5. Argent. 4. *d.* 13. *art.* 1. dicens esse omnium Anglorum. Bacon. 3. *d.* 19. *q. unic.* Avicen. 1. *Suffic. c.* 2. Bassol. 2. d. 17. *q.* 1. *art.* 2. Major. 2. *d.* 16. *q. unic.* Anton. Andr. 7. *Metaph. q.* 17. et omnes Scotistæ. Henr. *quodl.* 3. *q.* 6 8. *et* 15. admittit in homine plures formas, non in tamen aliis animatis.

Corpus habere formam ante animam. Probatur prima conclusio. Primo, quia Aristoteles 2. *de An. text.* 4. ait corpus positum in hac definitione esse subjectum animæ; sed nec compositum ex materia prima, et anima, ut dante *esse* corporeum; nec materia prima solitarie sumpta, est subjectum animæ; ergo. Respondet Suarez *lib.* 1. *de An. c.* 2. licet corpus includat gradum corporeitatis ab anima, quæ forma est, comparari tamen ad animam, ut anima est, tanquam potentia, et subjectum, non inhæsionis, sed compositionis. Contra, nullum *esse* dat anima corpori, antequam informet illud, sed tunc quam primum animat; ergo non prius facit corpus, quam vivens.

Animam non informare immediate materiam. Si dicas prius ratione constituere materiam in *esse* corporis, hoc nihil facit ad rem, quia agitur de compositione Physica reali, ad quam præcisiones rationis impertinentes sunt. Peto an detur aliqua mutatio substantialis circa materiam, antequam anima eam informet, vel non? Si secundum, immediate informat materiam nudam, quæ tamen non est corpus. Si primum, alia forma substantialis præcedit animam, quæ constituit corpus.

Secundo, alia est mutatio substantialis ad corpus, et alia ad animam, quia illa est a generante, vel semen effundente; hæc a Deo, vel ab universali agente secundum Phil. de quo postea; ergo corpus habet formam substantialem aliam ab anima. Tertio, *esse* corporeum non dat anima intellectiva, quia inextensa; neque vegetativa, vel sensitiva in homine, quia modo inextenso continentur in intellectiva, neque distinguuntur ab ea; ergo ab alia forma datur. Respondet Javell. 7. *Met. q.* 19. Primo corpus esse quantum a materia, quæ est ratio, receptiva dimensionum, etsi non sit earum subjectum. Secundo, intellectivam dare *esse* quantum, quia æquipollet formæ extensæ. Desumpsit ex Cajet. 1. *p. q.* 76. *art.* 4. *et* 2. *de Anima cap.* 1. 3.

Contra primam solutionem, limitatio quantitatis non est a materia, sed a forma, quia hæc est, quæ determinat, et requirit tantam, vel tantam materiam, non enim forma bovis potest informare corpus formicæ, neque forma hujus corpus illius; ergo cum limitatio quantitatis prærequiratur ad animam, et non fiat a materia, fit a forma præcedente animam. *Limitatio quantitatis a forma.*

Contra secundam solutionem, nulla forma dat virtualiter effectum sibi repugnantem, alioquin posset ignis dare frigus; sed extendi repugnat intellectivæ; ergo. Item, forma dans *esse* per informationem, dat illud *esse* quod in se habet secundum substantiam; ergo sicut corporalis semper dat *esse* corporale, ita spiritualis spirituale. *Anima rationalis nequit dare esse extensum.*

Quarto, corpus mortuum habet formam substantialem; ergo et vivum, quia est idem corpus. Respondent, in morte produci formam cadaveris. Contra, non potest idem effectus produci a quantumcumque diver- 4. *In cadavere non est nova forma.*

sis agentibus; sed sive igne, sive gladio, sive aqua, sive fulmine, etc. intereat animatum, manet idem corpus, vel cadaver; ergo non est ibi aliqua forma de novo producta.

Respondent Javell. et Cajet, negando antecedens, quando tenditur ad definitionem, et ad effectum vilem. Addit Cajetanus dubium esse, an cadaver sit ejusdem rationis, necne, et utrumque dici posse. Contra primo, sequeretur quod musca, vel culex, vel alia vilia possent a variis specie causis gigni. Secundo, alterationes interimentium sunt diversæ, ut morbi, ignis, nivis, gladii, etc. licet oppositum falso dicat Cajetanus; ergo si producunt aliquam formam substantialem, illa non erit una, sed diversæ.

Tertio, si generatur forma cadaveris, falso dicunt, quod tenditur ad desitionem, quia materia in generando non intendit corruptionem, nec a perfecto ad imperfectum procedit. Quarto, ad omnem generationem substantialem requiritur dispositio prævia, et successiva; ergo ictu gladii, vel fulminis nulla forma talis gignitur.

Si dicas cadavera hominis esse specie diversa cum Cajetano, id chimæricum est; cum experientia discerni nequeat inter mortuos, quis hoc, vel illo instrumento, vel morbo periit.

5. Quinto, enecato animali manent caro, venæ, nervi, ossa, etc. omnia eadem; ergo et eadem forma corporis, quæ forte non distinguitur ab ipsis. Dicere autem, quod ista habeant novas formas, chimæricum est, quia per concoctiones, et alterationes multas fiunt hujusmodi formæ; ergo uno ictu interimentis fieri nequeunt.

Dices cum Cajet. supra, et Bannes *lib.* 1. *de Gener. q.* 6. *art.* 2. formam cadaveris sequi naturam elementi prædominantis tempore interitus; unde si intereat animal per ignem, vel choleram, cadaver erit alterius rationis ab intereunte per phlegma, vel aquam; nec refert an gladio, vel laqueo pereat, quia ista tantum sunt conditiones sine quibus non, et dominium elementi, seu humor prædominans causa per se formæ cadaveris. Sic defendunt cadavera esse specie diversa, quod, inquit Bannes, probabilius est.

Humor prædominans non gignit formam cadaveris.

Contra primo, forma carnis, ossis, etc. ut dictum est, non fiunt sine coctione, et multis alterationibus, quæ in subitaneis motibus gladii, vel fulminis intervenire nequeunt; ergo manent antiquæ formæ. Secundo, humor prædominans, non aliter gignere potest formam cadaveris, quam pugnando, et agendo in alios humores, et reducendo eos ad certam qualitatum temperiem, quam sequatur talis forma; sed ad hoc requiritur spatium temporis, (quia singuli humores pro virili se defenderent, et in se mutuo agerent) quod non intervenit, dum animal globo, vel fulmine perit. Antecedens patet, quia sic fieret cadaver ex humoribus, sicut mixtum ex elementis. Sed secundum Philos. 1. *de Gener. c.* 8. *text.* 90. *Mixtio est mixtibilium alteratorum unio*, ad quam requiritur conventio elementorum in unum locum, et mutua eorumdem in se actio, qua alterentur, ut fiat temperies primarum qualitatum, quam sequetur forma aliqua mixti (vide Scot. 2. *d.* 15. *ad* 1. ubi explicat mixtionis definitionem) sed in iis, qui subito intereunt, non potest talis alteratio, vel qualitatum ad temperiem reductio, fieri; ergo, etc.

Quid mixtio.

Præterea, illi humores compatiebantur in uno ante mortem; ergo et post. Si dicas per mortem aliquem eorum augeri, id in illis subitaneis motibus est manifeste falsum; ergo. Sed detur gratis, non poterit tamen agere nisi per motum, maxime secundum eos, qui negant substantiam esse immediate activam; ergo in uno instanti separationis animæ non poterit materiam disponere ad formam cadaveris, et ipsam producere; nam in hac sententia, quam impugnamus, primum *non esse* animæ est primum *esse* cadaveris. 6.

Humores an anima informantur.

Tertio contra eamdem solutionem, humores ipsi sunt corpora mixta. Peto ergo utrum separata anima, servent suas formas necne? Si primum, est contra eos, qui negant plures formas substantiales, etiam

partiales in eodem composito. D. Thom. 1. *p. q.* 75. *art.* 5. *ad* 3. *et* 2. *contra Gent. c.* 64. qui *art.* 5. docet quatuor humores informari anima ; et probat ex D. Thom. Cajet. et Sylv. et præterea consequenter idem debent admittere de carne, et nervo, etc. et non erunt fingendæ formæ cadaverum. Si secundum ; ergo non possunt concurrere ad formam cadaveris, cum ipsi forma careant.

In mortuo manent eadem accidentia.

Sexto probatur conclusio : in animali mortuo manent eadem accidentia, ut longitudo, latitudo, color, etc. ergo et idem subjectum, quia accidentia non migrant de uno subjecto in aliud ; sed subjectum est compositum non sola materia, quia prius est compositum substantiale, quam accidentale ; ergo manet subjectum accidentium, nempe compositum ex materia, et forma corporeitatis.

7. Confirmatur, quia si omnia accidentia pereant mortuo animali, et sola maneat materia, non est ratio, quare hæc forma plusquam illa introducatur, quia materia indifferenter omnes respicit ; ergo dicendum, manere accidentia, et compositum substantiale, in quo subjectantur ante, et post mortem.

Respondetur cum Bannes supra *art.* 2. accidentia viventis non manere in mortuo, sed in corruptione fieri resolutionem in materiam primam, quod videtur D. Thom. dicere 4. *d.* 11. *q.* 1. *art.* 2. *et tract. de formis, q.* 7. *et* 1. *de Gener. c.* 4. *lect.* 9. Ad confirmationem propter dispositiones, quæ præerant in materia, vel composito, eam determinari ad hanc formam potius, quam ad illam, esto forma immediate materiam nudam informet.

Animam non informare materiam nudam.

Contra, in cadavere ad oculum manet idem color, eadem figura, eadem lineamenta, et dispositio partium, quæ fuerunt in vivo. Item, ramus abscissus habet eamdem viriditatem, quam antea, et pomum ab arbore decerptum, eumdem saporem. Dicere autem quod omnia ista sunt de novo producta, paradoxum, et incredibile videtur, cum sit contra sensum, neque assignari possit, a quo producatur de novo.

Respondet Bannes *q.* 10. *art.* 1. *ad* 3. quod sensus hîc fallitur, quodque accidentia sunt eadem tantum secundum apparentiam, in re autem nova sunt, et producuntur consecutive ad productionem formæ cadaveris, et materia est ita disposita per dispositiones præcedentes, quod non potest carere accidentibus similibus iis, quæ habuit. Sed hæc tam incredibilia videntur, ut si inter credenda fide divina ponerentur, inter difficiliora creditu locum haberent ; paradoxum certe videtur, quod coram oculis meis elephas, verbi gratia, fulmine percussus intereat, ita quod omnia sensibilia, quæ antea in eo fuerunt, vere evanescant, et in ictu oculi, imo in instanti similia sensibilia per omnia, ita ut a nullo sensu, hæc ab illis discerni possint, producantur. Dicendum ergo est, seclusis his figmentis, eadem accidentia vere manere in mortuo, quæ fuerunt in vivo, et consequenter eamdem substantialem formam corporeitatis manere, qua constituitur compositum, quo ista subjectantur, ut habet Scotus 2. *distinct.* 3. *quæst.* 4. *num.* 17. 8

Si dicas, hæc etiam contra Scotum objici posse, quia 4. *dist.* 12. *q.* §. *ad* 2. *dico, num.* 23. *et seq.* docet gradus qualitatum incompatibiles cum forma corrumpenda effici a forma genita, et gradus oppositos ad eadem corrumpi, et *q.* 4. *n.* 21. ideo ait quantitatem in Eucharistia non posse a creatura corrumpi, quia ibi non habet subjectum, cujus corruptione desineret esse, ubi supponit ejus subjectum esse compositum, et non materiam, quia hæc est incorruptibilis ; ergo secundum ipsum, dum subito fit ignis ex aqua, vel e contra, omnia antiqua accidentia pereunt, et succedunt nova. Respondetur, ita est dicendum, quando non remanet aliqua forma substantialis, sed tunc ad sensum patet esse accidentia nova, quia specie diversa, ut in exemplo, at in proposito sunt omnia accidentia secundum sensum eadem. 9.

In generatione non viventium, accidentia corrupti non manent in genito.

Ad id quod ait, accidentia omnia similia accidentibus viventis consequi ad formam

Formæ diversæ specie num-

uam habent accidentia omnia similia. cadaveris, quia habent istæ formæ affinitatem, quia una sequitur ad aliam, falsum est. Ad comprobationem falsi, quia formæ diversæ specie nunquam habent accidentia per omnia similia, ut patet inductive ; neque forma cadaveris, si daretur, esset affinis formæ viventis, cum inter se maxime repugnent ; neque sufficit ad hanc affinitatem, vel similia accidentia habenda, quod una sequatur ad aliam, alioquin acetum haberet eadem accidentia cum vino ; quia se habet ad illud sicut mortuum ad vivum ; et eodem modo ex illo fit sicut mortuum ex vivo, ut docet Aristot. 8. *Metaph. text.* 14. vide Scot. 4. *d.* 43. *q.* 3.

10. Quod dicitur, materiam exigere accidentia similia iis, quæ præcesserunt, propter dispositiones præcedentes, non minus falsum est, quia ex præteritis dispositionibus nihil in ea remanet, nisi respectus quidam rationis, per quem non potest determinari ad aliquid reale. Sed hoc parum valet, quia etiam facit contra novitatem accidentium in genito, ubi corruptum habet tantum unam formam. Vide Scotum 2. *dist.* 3. *quæst.* 4.

Ultimo, probatur ex Arist. in allata definitione, cum enim dicit, quod anima est actus corporis organici ; ergo supponit corpus esse organicum, alioquin non esset actus formalis, sed efficiens organici. Pro quo *uid corpus organicum.* nota corpus organicum dici illud, quod habet partes dissimilares, ex Arist. 2. *de Part. an. c.* 1. cujusmodi sunt oculi, manus, nares, etc. anima ergo talis naturæ est, ut non informet nisi corpus tales partes habens. Per particulam *Physici*, positam in definitione, discernitur a corpore Mathematico, quod est accidens, et ab artificiali ; vel forte melius dicitur quod anima, qua forma respicit corpus Physicum, qua talis forma vivens organicum.

ganizatio alia accidentalis, alia substantialis. Nota secundo, quod organizatio alia est accidentalis, ut quod hoc membrum sit durum, illud molle ; hoc frigidum, illud calidum ; hoc hujus figuræ, illud alterius ; alia vero est substantialis consistens in variis formis substantialibus partium corporis organici. Et de hac intelligitur dictio *organici*, in definitione animæ, ut ex dictis abunde probatum est. Pro explicatione alterius particulæ, *In potentia vitam habentis*, in definitione positæ.

Nota tertio, quod vita est duplex ; alia est substantialis, et est ipsum *informari* corporis ab anima, quod est effectus formalis animæ, et non ipsa anima ; unde in Scriptura vocatur *spiraculum vitæ*, *Gen.* 2. In intelligentiis non videtur distingui ab ipsa natura, ut se agit, et movet, quia non est pars quæ dat vitam, distincta ab ea cui datur, ut in homine. Alia est accidentalis, quæ est propria operatio viventis, quo sensu Arist. 7. *Polit.* c. 2. dividit vitam in activam, et contemplativam, et 1. *Ethic. ad Eudem.* in civilem, Philosophicam, et voluptuariam. Unde et beatitudo, quæ consistit in operatione, dicitur vita æterna, juxta id *Joan.* 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te*, etc. Itaque particula illa *potentia vitam habentis*, potest accipi utroque modo, quia corpus est in potentia ad vitam utramque ; sed quoad vitam primo modo sumptam, idem est esse organicum, et vitam in potentia habere, et differentia est tantum in nomine. Quoad vitam secundo modo sumptam, non est idem, quia hæc est effectus animæ et efficientis. Vel dic: quod ista particula, supra corpus organicum addit dispositiones accidentales, per quas est in proxima potentia ad receptionem animæ, et sic non erit superfluitas in definitione. 11. *Vita alia substantialis, alia accidentalis.*

Probatur Theologice, corpus organicum habere aliam formam distinctam ab anima.

Scot. 4. *d.* 11. *q.* 3. *num.* 29. fuse rem hanc tractat, ex quo potiora sumemus, quibus addemus nostra. Probatur, quia sine forma corporeitatis non salvatur veritas Eucharistiæ : primo, quia corpus in quod fit conversio, vel est Mathematicum, vel naturale, quia Aristoteles non ponit alia ; sed Mathematicum non est, quia hoc est accidens, neque naturale per te, quia hoc forma constat ; ergo sine forma non vere dicitur, *Hoc est corpus meum*, etc. Secundo, quando dicitur, *Hic est sanguis*, non potest 12. *Mysterium Eucharistiæ petit poni formam corporeitatis.*

fingi ibi tantum esse materiam solam sanguinis, vel materiam cum modo quantitativo ; ergo idem hîc dicendum. Tertio, cum dicitur : *Hoc est corpus meum*, non ponitur distrahens a veritate carnis, ossis, etc, ergo sicut fictio esset, per carnem, vel os intelligi materiam, ita et hîc. Dicetur forte cum Suar. initio citato, et ex D. Thom. 1. *p. q.* 76. *art.* 6. *et q. un. de Anim. art.* 9. *corp. et ad* 5. terminum conversionis esse corpus, id est, ipsam materiam, quatenus accipit esse corporeum ab anima.

In triduo consecratio haberet eumdem terminum quem modo.

13. Contra, ostensum est esse impossibile, quod forma inextensa det *esse* extensum formaliter. Præterea, si consecratio fieret in triduo mortis, poneretur idem terminus, qui modo per formam corporis, sed tunc non poneretur anima, quia separata erat ; neque ullum *esse* daret materiæ : ergo neque nunc ponitur, neque aliquod *esse* ab ea datum. Minor probatur, quia ex vi verborum, ut docet *Trid. sess.* 13. *c.* 3. non ponitur anima sub specie panis, vel vini ex vi verborum, sed tantum ex vi naturalis connexionis cum corpore, et sanguine ; ergo quando soluta esset naturalis connexio, nullo modo poneretur anima sub istis speciebus ; neque aliquod *esse* ab ea datum, quia nullum dat non conjuncta; ergo ex vi verborum nunc, sicut et tunc ponitur verum corpus sub speciebus panis, et per consequens vera forma corporeitatis ab anima distincta.

Anima sub speciebus non ponitur sub speciebus.

Quarto, sequeretur quod corpus Christi non esset idem, vivum et mortuum ; consequens est contra Sanctos. Sequela patet, quia haberet aliam formam specie, vel genere distinctam post mortem. Falsitas consequentis patet ex Ambr. et habetur *de consecr. d.* 2. *c. omnia* : *Idem est de virgine sumptum, et quod est passum, sepultum*, etc. Leo *serm. de Ascens.* ait eamdem naturam consedere in Patris throno, quæ jacuit in sepulchro. Idem dicunt Greg. Aug. Damasc. Hieronym, quorum verba vide apud Scot. supra.

Respondet Cajet. supra, corpus Christi
14. vivum et mortuum esse idem suppositaliter, materialiter, et quoad *esse* existentiæ actualis, non autem formaliter. Suar. supra *dist.* 15. *sect.* 10. *fin.* respondet esse idem sensibiliter propter identitatem materiæ, et quantitatis, et sensibilium accidentium, vel suppositaliter propter idem suppositum, et addit propter locutiones Theologicas, quæ commodum sensum habent, non esse fingendas novas formas in homine.

Si generatur cadaver, non est idem corpus Christi vivum et mortuum.

Contra Cajetanum, non dicunt Sancti idem suppositum, nec eamdem materiam, sed idem corpus manere ; at non est idem corpus manens, si mutatum est in aliam formam substantialem alioquin, dicas manere eumdem ignem postquam conversus est in aerem, et eumdem panem postquam conversus est in naturam aliti. Quod vero maneat eadem materia eidem supposito unita, nihil facit ad permanentiam corporis, alioquin si sola manus sic permansisset unita, (quod non repugnat,) diceres idem corpus humanum permanere unitum. Quod dicitur eamdem existentiam actualem permanere, falsum omnino est ; quia cum sit novum compositum substantiale, et corrumpatur antiquum, perit antiqua existentia, et succedit nova. Non me latet secundum Cajetan. 3. *part. quæst.* 17. *art.* 2. humanitatem assumptam existere existentia Verbi ; sed id falsum est, ut bene probat Scotus cum communi, 3. *d.* 6. *quæst.* 1.

Ratione ejusdem materiæ minime manet idem compositum.

Contra Suarem eædem rationes valent, 15.
quia identitas suppositi nihil facit ad rem, neque est verum manere idem corpus; quod expresse aiunt Sancti, si non est idem compositum substantiale, esto maneat materia, et aliquot accidentia eadem, quia secundum ipsum Suar. *disp.* 14. *sect.* 3. *n.* 37. omnia accidentia corrupti manent in genito, si non repugnant ejus formæ, et tamen falsum esse corruptum esse genitum, licet ambo habeant eamdem materiam, et multa, licet non omnia accidentia eadem ; ergo glossa illa omnino rejicienda tanquam aperte contra Sanctos. Præterea, ipse dicit ibi *n.* 21. ideo manere eadem accidentia, maxime qualitates in genito, quæ fuerunt in corrupto, quia non habent causam, a qua fiant nova,

Accidentia cadaveris non sunt nova.

quia non fiunt a forma cadaveris, cum non sint ei connaturalia, nam si essent, non ita cito evanescerent. Neque fiunt ab extrinseco, quia sæpe nullum adest a quo talis calor, vel temperamentum produci posset, qualia in cadavere, maxime quando mors contigit per jugulationem,suffocationem,vel ictum apparent ; neque fiunt a spiritibus vitalibus, vel humoribus, quia forte hi omnes anima informantur,et sic cum ipsa pereunt ; et esto alias formas habeant, non possunt causare illas qualitates, quia citissime corrumpuntur, et qualitates illæ diutius durant.

16. Totus ille discursus æque bene probat manere eamdem formam corporis, et nullam substantialem de novo in interitu animalis produci , quia non est assignare causam ejus ; et cum maneant eadem accidentia, secundum eum, et bene, quia nihil est quod cogit in hoc,corrigere sensum , tenendum est manere eamdem substantiam, qua ratione, quia eadem accidentia in hostia consecrata manent, quæ fuerunt in non consecrata, teneremus certo substantiam panis manere, si fides non cogeret ad oppositum.

Locutiones Sanctorum cogunt ad asserendam formam corporeitatis.

Quod subjungit Suarez contra Scotum propter locutiones Theologicas, quæ congruum habere possunt sensum, non esse fingendas novas formas, minus recte dictum est ; tum quia ipse fingit Scotum fingere novas formas, cum tamen eas neget Scotus, asserens antiquas formas manere ; tum etiam, quia congruum sensum non assignat dictis Sanctorum dicentium absolute manere idem Christi corpus mortuum, quod fuit vivum, qui absolute negat idem corpus manere, esto asserat eamdem materiam,et aliquot accidentia perseverare. Non fingit ergo Scotus propter locutiones Sanctorum novas formas, sed ex eis infert expresse manere antiquam corporis formam. Suarez autem propter locutiones Philosophicas, et maxime propter illud,*Generatio unius est corruptio alterius*, et e contra ; quæ maxime congruum possunt habere sensum, ut postea patebit, fingit novas cadaverum formas, ut videtur, contra Sanctorum locutiones.

Solvuntur argumenta contra formam corporeitatis

Arguitur primo contra resolutionem hujus quæstionis, ex D. Thom. *dicto art.* 4. unius entis est unicum *esse* ; ergo unica forma , quia forma dat esse ; ergo in eodem composito non sunt plures formæ.Respondetur ex Scot. 4. *d.* 11. *q.* 3. *n.* 46. non obstare unitati entis, pluralitatem formarum, modo una sit ultima, et completa, ad quam cæteræ ordinentur ; quia compositum integrale est unum, et tamen singulæ ejus partes habent suas partiales formas in veriore opinione , quidquid teneatur de forma corporeitatis, quæ sit ab his distincta. Hæc solutio est ad mentem Phil. 4. *Met. in fine.* ubi dicit solam ultimam formam esse absolute formam, et actum ; intermedias autem esse etiam materias. Contra *ex* 7. *Met. c. de unitate definitionis, ibi : In substantiis non est ordo ;* ergo una forma substantialis non ordinatur ad aliam. Respondetur, ibi ait, si est nugatio addere priorem differentiam posteriori, idem erit si e converso fiat , quia quantum ad hoc, non est ordo in substantiis harum differentiarum , quod nihil est ad rem. Alia ex eodem capite adducuntur contra pluralitatem formarum, quæ Scotus optime explicat *loco citato*, ubi etiam se remittit ad explicationem, quam fecit in Metaphysica. 17.

Pluralitas formarum non obstat unitati compositi.

Cajet.*dicto a.* 4. pro sua modestia replicat contra hanc, quod Scotus, et alii cæcitate tenentur , quia sequitur hinc,quod una res absolute, et simpliciter est, et fit ; est per primam formam, et fit per advenientem, *Quod* (inquit) *quantæ sit stultitiæ eis relinquo judicandum.* Respondetur, est incomplete per formas præcedentes, et fit per ultimam complete,et si per absolute,et simpliciter,intelligit ultimam esse,falsum subsumit. Si sufficit ad hoc, quodcumque *esse* formale substantiale , verificatur de eodem simul, quod absolute est, et fit, sensu jam explicato ; et ex tam futili argumento redarguere Doctorem Subtilem cæcitatis et 18.

stultitiæ, minus prudentem, et humilem sapit spiritum.

Sed contra, quia abutitur Scotus terminis, sumens eos, non sicut Philosophi, apud quos simpliciter significat sine addito; unde quod simpliciter est, habet suum complementum substantiale. Respondetur ex Scoto supra *n.* 43 *et* 50. *apud Phil.* 1. *de gener. text.* 11 sumi ens simpliciter, pro omni entitate, cujus oppositum, scilicet non esse simpliciter, est purum nihil. Sumitur etiam prout opponitur enti secundum quid, et sic omnis forma substantialis est ens simpliciter, et idem est de materia, et hoc sensu plura *esse* simpliciter sunt in eodem composito, sed non plura completa.

Ens simpliciter sumitur.

19. Arguitur secundo, ex eodem sequeretur quod secunda forma substantialis daret esse accidentale, quia adveniret enti in actu, et sic non distingueretur a forma accidentali. Respondetur ex Scoto supra, quod advenit enti in actu completo per utimam formam, est accidentale, non aliter. Contra ex 5. *Phys. text.*8. *quod movetur est, quod generatur non est.* Sed adductio ultimæ formæ est generatio; ergo id ex quo deducitur, non est simpliciter, alioquin haberet *esse*, sicut et illud quod movetur, vel alteratur. Respondetur ex Doctore *n.* 50. sensus est, quod subjectum generationis caret *esse* simpliciter, esto habeat aliud *esse* simpliciter, sed incompletum. Quod autem movetur, vel alteratur, non petit carentiam *esse* simpliciter, sed potest nullo *esse* simpliciter carere.

Quod movetur est, et quod generatur non est, exponitur.

Tertio, arguitur ex eodem *a.* 3. prædicatio sumpta a diversis formis non subordinatis, est accidentalis, ut album est dulce; si a subordinatis, est in secundo modo per se, ut superficiatum est coloratum; ergo si ponamus plures formas in homine, genus sumptum ab una forma, non prædicabitur primo modo de specie sumpta ab alia, et sic, hæc non erit per se primo modo, *homo est animal,* quod est falsum.

20 Respondetur, tantum probat prædicatum sumptum a forma posteriori, non prædicari per se de prædicato sumpto a forma priori, ut hîc, *animal est homo,* quia una harum non includit aliam, negatur; ergo etsi prædicata sumantur a formis subordinatis, ideo prædicationem eorum de se invicem esse per se secundo modo; sed erit potius per accidens, ut hæc, *homo est albus, animal est rationale.* Intellige de prædicatis, quando sumuntur a priori, et posteriori forma, et ponendo genus sumi a priori, et differentiam a posteriori, nec prædicatur hoc de illo per se, nec e contra. Sed non sequitur hinc, quod genus non prædicetur de specie, quia hæc etsi importet prædicatum sumptum a posteriori forma, scilicet differentiam, non tamen præcise illud, sed etiam genus includit, per quod evanescit quædam objectio Cajetani *dicto art.* 3. quod sequitur ex solutione Scoti, hanc non esse per se, *homo est animal.* Vide Scot. 2. *Poster. quæst.* 18, ubi disputat an hæc sit per se, *animal est homo.*

Prædicata sumpta a formis subordinatis, an de se dicantur secundo modo per se. Genus non prædicatur per se differentiæ, nec e contra.

Contra hanc solutionem objicit Cajetanus primo, quia istæ sunt per se, *Terra est gravis, ignis est calidus,* tamen extrema sumuntur a diversis formis. Respondet Phil. Fab. *Theorem.* 73. *c.* 3. quod terra et gravitas non sunt duæ formæ distinctæ, constituentes eamdem rem, sed gravitas est propria passio terræ, cui ut subjecto inest. Hæc solutio non est rejicienda, quia hîc tantum agitur de variis formis constituentibus unum per se; et dicitur non inde sequi, extrema prædicationis sumpta ab his formis, de se invicem dici per se; sed non puto illud prædicatum esse per se, nisi tantum reductive ad secundum modum, quia est quarti modi, quo prædicatur effectus de necessaria causa; et iste modus non proprie dicendus est per se, quod puto secundum Scotum dicendum, qui 1. *post. q.* 16. cum Linconiensi, videtur tantum ponere duos modos prædicandi per se, nempe primum et secundum. 21.

Arguitur quarto, quia generatio unius est corruptio alterius, et e contra, 1. *de Gen. text.* 17. *et* 20. *et* 3. *Phys. text.* 73. *et*

Duo modi prædicandi per se.

eneratio nius est orruptio lterius. xponitur. 27. ergo cum corrumpitur animal, generatur cadaver, et per consequens non datur forma corporis, alioquin hæc esset simul cum forma cadaveris. Respondetur, utrobique adducit Aristoteles hanc maximam, ad probandum æternitatem generationum sine infinita materia, ad cujus intentum sufficit, quod ad quamcumque corruptionem substantialem sequitur mediate generatio; et hoc habetur, etiamsi non generetur cadaver, quia statim corpus mortuum tendit ad aliam formam, et sic non cessabit generatio, quod solum intendit Philosophus; eatenus autem generans unum compositum, corrumpit aliud, quatenus forma unius est incompatibilis cum forma alterius; et quando plures formæ sunt in eodem, bene stat quoad unam ipsarum corrumpi compositum, sine ulla generatione alterius compositi, de quo vide Scot. 2. *d.* 1. *q.* 3. *ad* 3. *princ. et d.* 2. *q.* 7. *et d.* 12. *q.* 1. *n.* 4. *et* 5. Quod vero illud axioma non sit universaliter verum, patet in accidentibus multis, quorum generationem nulla comitatur corruptio, cujusmodi sunt lumen in aere, species in medio, scientia quando non præcedit error positive oppositus, et alia.

22. *na potia ad ures formas.* Arguitur quinto, aut plures formæ educuntur de una potentia materiæ, aut de pluribus; non primum, quia secundum Comment. 12. *Met.* numerus potentiarum est secundum numerum specierum, et sic illæ formæ essent unius speciei, quod est falsum; neque secundum, quia, cum illæ potentiæ inessent materiæ sine ordine, formæ eis correspondentes sic inessent, et per consequens non facerent unum per se. Respondetur cum Scot. supra *n.* 41. id est, esse unam potentiam. Ad auctoritatem, non procedit de potentia receptiva, sed de potentia et actu, ut sunt differentiæ entis. Quod patet in exemplo ibi adducto, de posse sanari, et sanare; quomodo etiam intelligitur quod dicitur 3. *Phys.* potentias distingui sicut actus. Secundo, dando esse plures potentias, negatur non esse inter se ordinatas, quia potentia ad formam incompletam præcedit aliam.

Arguitur sexto, quia generatio est mutatio totius in totum, nullo sensibili manente, in quo differt ab alteratione, ex 1. *de Gen. text.* 14. ergo cum generatur animatum, nullum sensibile, quod præfuit, manet, et idem est quando corrumpitur. Respondetur cum Tartareto, ibi loqui de sensibili completo. Vel dico loqui de generatione inanimatorum, quia ibi exempla ex his adducit, ut quando aqua convertitur in ignem, vel hic in aerem. Tertio, dici potest, quod loquitur de generatione compositi animati, sed totali, ut comprehendit tam ultimam formam, quam præcedentem formam corporeitatis, quia utriusque eductio ad generationem animati requiritur, neque esset adæquate generans, qui solam ultimam introduceret. *Quid est generatio.* *Generatio est mutatio totius in totum, nullo sensibili manente exponitur.*

Arguitur septimo, quia sequitur quod caro viva, et mortua essent univoca, quod est absurdum. Præterea, caro haberet duas formas ultimas, quia ultra propriam haberet animam. Respondetur quoad formam carnis, ibi est univocatio, quatenus altera caret anima, non est. Ad secundam partem, forma carnis quatenus ordinatur ad animam, non est ultima. 23. *Caro viva et mortua univoce tales.*

Arguitur octavo, si anima immediate cum quantitate uniretur materiæ, (quod secundum Scotum probabile est, quia ponit materiam posse esse sine forma, 2. *d.* 12. *q.* 2.) esset animal, sed repugnat animal esse sine corpore; ergo per ipsam animam tunc fieret corpus. Respondetur casum esse impossibilem, quia anima nequit per ullam potentiam informare quod corpus non est, cum ipsa essentialiter sit actus corporis; et si per impossibile informaret materiam nulla præcedente forma corporis, animal non esset, quia nullam animalem functionem exercere posset, quia careret organis. *Anima nequit informare materiam immediate.*

Arguitur nono, potest forma prior esse sine posteriori, et per Scotum sic semper est forma corporis, quando interit animal; ergo manet genus sine ulla specie, quia corpus est genus. Respondetur hoc nihil *Corpus quod informatur ab anima non ponitur directe in Prædicamento.*

esse, nam licet corpus posset manere sine ulla anima, non ideo esset genus, sed individuum, quia genus per abstractionem, vel collationem fit; et si abstrahatur, corpus non potest contrahi sine speciebus corporis, bene tamen sine speciebus animatorum, quæ corpori superveniunt. Unde corpus ut hîc sumitur, pro altera parte compositi animati, non est illud quod in serie Prædicamentali substantiæ dicitur corpus, quia hoc prædicatur de animali, a quo et abstrahitur; illud autem non, quia pars Physica animalis non dicitur de toto.

SECTIO V

De secunda animæ definitione

Quod sit principium vegetandi, sentiendi, intelligendi, et loco movendi.

1. Phil. 2. *de An. c.* 3. adjungit hanc secundam definitionem primæ, quam *sect. præced.* examinavimus, et habetur *cap.* 1. ejusdem libri. Pro explicatione, nota per *principium* intelligi intrinsecum, et constitutivum, per quod excluditur Deus, (licet sit intime præsens cunctis,) ab hac definitione. Secundo, nota quatuor particulas in definitione positas non sumi conjunctim, nec distinctive, quoad singulas, sed ita ut disjunctio fiat cum conjunctione ad particulas præcedentes, sic *Anima est id quo vivimus, aut etiam sentimus, aut etiam loco movemur, aut etiam intelligimus.* Unde fallitur Simplicius Themistius, qui asserit hîc solam intellectivam definiri, quia Philosophus ait ibidem corpora ob solam vegetandi rationem, esse viventia, alia ob sentiendi talia esse; itaque non tantum de intellectiva agit, sed voluit ubicumque reperitur aliqua harum operatio, ibi ejus principium, animam inesse.

Secunda animæ definitio explicatur.

Nota tertio, hanc secundam definitionem differre in hoc a prima; quod prima datur in ordine ad corpus, quod est subjectum animæ, et ad compositum, quod per animam constituitur formaliter, hæc vero datur in ordine ad operationes animæ. Ex his satis patet secundam definitionem bene traditam esse, et objectiones contra eam, per hæc notata facile evertuntur. Sed quomodo una harum definitionum per alteram manifestetur varie sentiunt DD. omissis multis, quæ ad hoc afferuntur. 2.

Secunda definitio animæ per priorem, demonstratur.

Dico primo, posterior definitio considerata, ut traditur per principium operationum animæ, potest per priorem demonstrari *propter quid.* Ratio est, quia prius est animam esse actum corporis, et compositum constituere, quam principium esse harum operationum, et illud est causa hujus. Et si dicas, quod anima separata est principium intellectionis, id verum est, ut *quod,* sed ut principium *quo* supponit compositum, quod constituit.

Dico secundo, eadem posterior definitio, ut traditur per operationes, demonstrat priorem a posteriori. Ratio, quia hujusmodi operationes sunt proprii effectus illius, quod actuat corpus, et constituit compositum animatum. Præterea, Aristoteles initio *cap.* 2. dicit enitendum esse priorem per posteriorem ostendere, sicut solet quod secundum se notius est, sed nobis obscurius, per nobis notiora demonstrari; sed progrediendo a notioribus nobis, ad notiora secundum se, est progredi ab effectibus nobis notis, ad causas latentes. Ex quibus sequitur primam definitionem esse essentialem, quia datur per genus proprium, scilicet formam substantialem, et per differentiam, qua nulla propinquior ad tale genus contrahendum, scilicet formam talis corporis Physici organici. Nec obstat quod *esse* formam talis corporis dicat respectum qui non potest esse de essentia absoluti, cujusmodi est anima; quia etiam rationale dicit respectum principii ad actum, et tamen per illud essentialiter definimus hominem, quia nihil aliud magis propinquum reperitur ad animal contrahendum ad hominem, et essentiæ rerum in se, sunt nobis pro hoc statu incognitæ.

Prima animæ definitio est essentialis.

Sequitur etiam secundam definitionem non esse essentialem, quia supponit animam in sua essentia; operatio enim sup- 3.

Secunda definitio animæ essentia[lis]

ponit suas causas, non enim anima ideo est anima, quia est principium operandi, sed e converso. Probatur ex Arist. *dicto c.* 2. ubi sumit pro fundamento suæ demonstrationis, *animatum ab inanimato vita* (id est, operatione vitæ) *sejungi*, scilicet a posteriori, et quoad nos.

Objicies, *unumquodque est gratia suæ operationis*, 2. *de Cœl. c.* 3. *text.* 17. ergo definitio animæ in ordine ad suas operationes, est a priori, quia per causam finalem. Respondetur, operationes esse finem animæ, quantum ad ejus existentiam, et intentionem agentis, non quoad ejus quidditatem, et essentiam, quia non ideo habet anima talem essentiam, quia est principium talium actionum, sed contra; et eo modo quo finis sunt, potest definitio secunda admitti ut a priori, quia per eas redditur causa, quare ex intentione agentis, anima ut forma tali corpori organico adjuncta est; et hoc est dicere, quod respectus ad tales operationes habet se ut causa motiva ad productionem animæ, cum quo stat, quod simpliciter sit definitio a posteriori, quia profluunt operationes ab anima, et sic supponunt eam.

Quomodo operationes sint finis animæ.

SECTIO VI

Quot sunt animarum genera, et qualis animæ in illa divisio?

1. Dico primo, tres tantum esse animarum gradus, seu genera, ita Arist. 2. *de An.c.* 2. et communis Philosophorum, Aug. *lib. de quant. Anim. c.* 33. ubi licet septem gradus vitæ ponat, tres tamen primi tantum ad distinctionem animarum, et ad Physicam pertinent, reliqui ad moralem, et supernaturalem statum. D. Thom. 1. *p. q.* 78. *a.* 1. Primus gradus est vegetativæ, conveniens omnibus plantis. Secundus sensitivæ, animalibus. Tertius intellectivæ, soli homini conveniens. Colligitur ex elevatiori operandi modo, quo viventia operantur; elevantur enim in hoc quod ab interno principio in se agunt, et ad suam perfectionem acquirendam, et in hoc vivens a non viventi distinguitur, quia in non viventi nulla est operatio ab intrinseco, ut dixi *sect.* 1. *n.* 2. sed inter viventia ipsa sunt tres modi elevatæ operationis. Primus est operandi per organa, et qualitates corporeas, et quidem primas; et hic est vegetativæ, cujus operationes sunt ab intrinseco, et exercentur per calorem naturalem, recipiunturque in conjuncto. Secundus est, quando operatio non est a qualitate prima, sed ab ipsa potentia corporea, media aliqua qualitate aliqualiter incorporea, cujusmodi sunt species, et recipitur in suo principio, et hic est sensitivæ. Tertius est, quando operatio nullo modo est ab organo, nec recipitur in aliquo corporeo, et hic est animæ intellectivæ proprius, facitque genus distinctum a sensitiva, quia est altioris elevationis; at cæterorum animalium animæ tantum faciunt diversas species, non autem distincta genera, quia habent eamdem elevationem supra non viventia, in qua conveniunt.

Vivens a non vivo quomodo distinguitur.

Tres vitæ gradus.

2. Ex quibus sequitur varias Philosophorum sententias de animabus falsas esse, de quo auctor librorum de Plantis, qui Aristoteli tribuitur, *lib.* 1. *c.*1. Plutarc. *c.* 26. *lib.* 5. *de Placitis*, Clem. Alex. *lib.* 8. *Strom.* Galen. *lib. de natural. facult.* Stoici ponebant plantas non vivere, quia cupiditate carent. Plato *in Timæo* post Empedoclem et Anaxag. posuit eas vivere, et sentire non ita acute sicut bruta. Sed contra Stoicos est, quod ad vivere sufficit motio ab interno quam videmus plantis convenire. Contra Platonem (quod plantæ læsæ significarent dolorem, si sentirent, et quia ubi est sensus, ibi est vigilia, et somnus) August. supra, hanc opinionem rusticanam impietatem vocat, propter dogma Manichæorum, qui (ex eodem *hæres.* 46.) animam rationalem plantis tribuebant, et folium fructumque excerpere, homicidium putabant.

Qui plantas sentire dixerunt.

Sequitur etiam falsam esse aliam opinionem ejusdem Platonis *ibidem*, quæ ponit animam dividi in irascibilem, concupiscibilem, et rationalem, tum quia relinquit vegetativam, tum etiam quia eadem est ele-

vatio irascibilis, et concupiscibilis, quæ sunt facultates animæ sensitivæ; ibidem etiam ponit tres animas in homine, de quo postea.

Objicitur primo, contra conclusionem, quia si sunt tres animæ, vel sunt tria genera, vel tres species animarum; non primum, quia anima rationalis est unius speciei; nec secundum, quia animæ sensitivæ specie differunt. Respondetur, ita est in re; dicuntur tamen tria animarum genera, quia sensitiva habet genus elevationis supra vegetativam, et intellectiva supra utramque.

3\. *Cucumer fugit oleum.* Objicitur secundo plantæ habent sensum; ergo vegetativa non bene ponitur seorsim a sensitiva. Antecedens patet, cucumer ad terræ humorem reptans, oleum, quo emoritur, fugit, ita ut si ei supponatur, recurvetur. Item, vitis lauri vicinitatem fugit, quia suo calore ejus incremento officit. Item, in arboribus datur sexus masculus, et fœmineus, et quædam ut fœcundentur, petunt aliarum vicinitatem, de quo Plin. *lib.* 3. *cap.* 4. *et lib.* 16. *cap.* 26. Respondetur, sufficere ad ista, vim altricem sine ulla sensuum operatione; unde prosecutio, aut fuga circa proficua, vel noxia, a nativis plantarum viribus, et occulta antipathia, vel sympathia oriuntur. Sexus autem eis metaphorice tantum tribui potest. *An in arboribus detur sexus*

Gradus viventium quomodo subordinati. Objicitur tertio, quæ ordinatim in aliqua serie ponuntur, non faciunt plura membra, ut vivens, animal, homo; sed sic sunt vegetativa, sensitiva, intellectiva, quia prima dicitur in recta serie de secunda, et hæc de tertia. Respondetur membra hujus divisionis sic intelligenda sunt, ut primum sit vegetativa tantum, non autem vegetativa, quæ est quasi genus vegetativæ, sensitivæ, et intellectivæ; secundum sensitiva tantum, non ut est superius ad se, et ad intellectivam. Tertium intellectiva tantum, et hoc sensu non ordinantur in recta linea, vel serie. Adverte tamen vegetativam virtualiter contineri in sensitiva, quia hæc non tantum sensuum functiones, quæ sunt propriæ, sed etiam vegetativæ, exercet, et eadem ratione utraque virtute continentur in intellectiva.

Dico secundo, sunt quinque genera potentiarum animæ, scilicet vegetativa, sensitiva, loco motiva, appetitiva, et intellectiva, ita Phil. 2. *de Anima, text.* 27. cum communi. Dices, ergo erunt quinque animæ, quia potentiæ immediate fluunt ab anima, et ideo penes numerum earum, ponendus est animarum numerus. Respondetur, in eadem anima plures esse potentias, et multiplicari sæpe posteriora, non multiplicato priori; numerus autem harum potentiarum sumitur ex diverso modo tendendi in objectum, ut explicat D. Thom. 1. *p. q.* 78. *art.* 1. de quo dixi supra *ad q.* 1. *num.* 5. 6. 4. *Quinque genera potentiarum et unde iste numerus.*

Objicies, quia sicut ponitur potentia sensitiva, et appetitiva respectu animalium, ita ponenda esset appetitiva respectu plantæ, et sic essent sex potentiæ. Pro solutione, nota quod appetitus est triplex; primus, est naturalis, sic dictus, quia immediate sequitur ad formam, qua rei natura constituitur, et hic tantum convenit elementis, mixtis, et plantis. Convenit etiam cuicumque rei, quia nihil aliud est quam inclinatio naturæ ad sibi commoda, ut levis ad sursum, gravis ad deorsum. Secundus est sensitivus, sic dictus, quia sequitur non immediate naturam, sed apprehensionem sensus, proponentis aliquod commodum in quod fertur appetitus. Tertius est rationalis, qui sequitur propositionem intellectus, et is est voluntas. Respondetur ergo, ideo appetitum plantæ, licet ab anima proveniat, non computari ab Aristotele distinctam potentiam, quia eodem plane modo sequitur formam a natura datam, sicut appetitus inanimatorum, secus est de appetitu cognitionem sequente. *Appetitus triplex, naturalis, sensitivus, rationalis.* *Quare appetitus plantæ non est potentia.*

Dico tertio, quatuor sunt genera, seu gradus viventium, ita Aristoteles 2. *de Anima, text.* 13. D. Thom. sup. et communis. Explicatur: Quædam tantum vegetantur, alia etiam sentiunt, alia ultra loco moventur; quædam vero ultra ista, intelligunt. Adverte hîc non agi de veris generibus, sed diver- 5.

sis gradibus viventium, quorum priores sine posterioribus seorsim reperiuntur, sed non e contra. Ex quo patet, quare appetitus non facit gradum vitæ, ab aliis distinctum; est enim inseparabilis a sensitiva, et intellectiva. Eadem ratione generativa non facit gradum distinctum a vegetativa, quia vel indistincta, vel saltem inseparabilis ab ipsa.

Objicies primo, sequitur hinc esse plures animas tribus, quia sicut vegetativa separari potest a sensitiva, non e contra, et sensitiva a loco motiva, non e contra, ita loco motiva separabilis est ab intellectiva ; ergo ponenda est anima loco motiva, et sic erunt quatuor animæ. Confirmatur, quia eadem est ratio de concreto et abstracto , sed Aristoteles ponit quatuor genera animatorum ; ergo et totidem animas. Respondetur primo, non sufficere illam separabilitatem, quæ consurgit ex majori, vel minori potentiarum numero, ut si una habet aliquam facultatem, qua aliæ carent (quæ differentia potest provenire ex majore, vel minore perfectione specifica intra eumdem gradum animæ) modo omnes illæ facultates habeant eamdem in operationibus elevationem, ut explicatum est conclusione prima, quia numerus animarum sumitur ex diversis modis elevationis operationis supra non viventia. Respondetur secundo, nullum esse sensitivum, quod non sit aliquo modo loco motivum , quia etsi imperfecta sensitiva, scilicet quæ tantum habent tactum, non moveant se ab uno loco integro in alium, tamen se stringunt vel dilatant, idque experientia constat, cum punguntur ; qua ratione contra Platonem probatur plantas non sentire, quia omne vivens exterius sentiens, habet phantasiam et appetitum, et consequenter dolorem, et voluptatem, atque per motum aliquem harum affectionum signa dat, alioquin non haberetur pro sensitivo. Sicut ergo sensitiva non multiplicatur, ex eo quod una sit perfectior alia, ita de loco motiva dicendum est.

Omne sensitivum est loco motivum.

Objicitur secundo, 2. *de Anima, c.* 3. *text.* 32. dicitur, viventibus mortalibus, quibus convenit ratio, et cæteros gradus eisdem convenire ; ergo supponit esse aliqua viventia rationalia, quibus non competunt, et per consequens male dictum est, priores gradus separari a posterioribus, non e contra. Respondetur, Philoponus hîc interpretatur Philosophum, ut velit corpora cœlestia esse rationalia, sed non sensitiva, de quo in libris *de Cœlo* agitur. Vide Scotum 2. *d.* 14. *q.* 1. et quos ibi citavi *schol. ad n.* 5. verius videtur Aristotelem illa verba protulisse in favorem Platonicorum, qui ponebant dæmones corporeos, rationales, non sensitivos.

Sectio VII

Quomodo tres prædictæ animæ distinguuntur?

Nota primo, quæstionem posse intelligi 1.
de his animabus prout respiciunt idem compositum, vel diversa ; et in secundo sensu, quæstio clara est, nempe distingui realiter, quandoquidem constituant viventia realiter distincta, quibus conferunt effectus formales distinctos. Sed difficultas est, quando sensatio, et vegetatio reperiantur in eodem, et cum his intellectio ut in homine, utrum tunc principia harum functionum sint realiter distincta ?

Nota secundo, certum esse in quibusdam viventibus sola vita plantarum esse animas essentialiter diversas, quia constat arbores, aliasque plantas sic distingui, quod a formis habent ultimis, in aliis quæ sunt ejusdem speciei non essentialiter, sed numerice differunt, et idem dicendum de vegetativis in animalibus. Ratio est, quia in his animæ vegetativæ subordinantur sensitivæ, et sic differunt inter se, sicut ipsæ ; sensitivæ autem in diversis specie animalibus essentialiter, in iisdem specie numerice realiter differunt.

In plantis animæ differunt essentialiter quando plantæ sunt diversæ specie, idem de sensitivis

Nota tertio, certum esse et commune, animam non multiplicari secundum prædicata essentialia in vegetabilibus, ita ut anima vivificans hanc plantam, verbi gratia, myrrham, sit distincta realiter ab anima plantæ, vel arboris, ut sic , est contra Jandun. 1. *de Anima, q.* 8. *et* 2. *Met. q.* 10. docen-

tem tot esse formas substantiales, quot prædicata quidditativa.

Nota quarto, certum esse non dari in eodem duas animas ejusdem rationis, ut duas sensitivas, et de rationali definitur in Concilio VIII. generali Constantinopolitano *can.* 11. *act.* 10.

2. *Errores de numero animarum.* Quidam Philosophi posuerunt unam animam omnium, quæ respectu diversarum dispositionum corporum, varia operatur. quem errorem rejici supra *sect.* 3. Alii ponunt in homine tres realiter distinctas animas. Philopon. 1. *de Anima, text.* 91. Zabarella. *lib. de Facultate animæ, cap*, 8. Gandav. 7. *Physc. q.* 8. Jandun. *lib.* 1. *q.* 12. Paulus Venetus *sum. de Anima, cap.* 5. ponit in homine duas animas totales re distinctas, sensibilem, quæ est corruptibilis, et rationalem immortalem ; et ultra has, multas vegetativas specie distinctas, ut unam in osse, aliam in carne, etc,

Dico primo, in homine tantum est una anima, quæ est formaliter rationalis, vegetativam, et sensitivam virtualiter continens. Est Aristotelis 2. *de Anima, text.* 31, ubi ait vegetativum esse in sensitivo, et hoc in intellectivo, sicut figura superior in inferiori, verbi gratia, trigonus in tetragono, et *lib.* 1. *text.* 91. reprehendit Platonem, ponentem plures animas in uno. Est etiam Augustini *lib. de Eccles. dog. cap.* 15. et alias sæpe. D. Thomæ 1. *p. q.* 76. *art.* 4. Avicen. 6. *Natural. part.* 1. *cap.* 3. Scoti *d.* 44. *q.* 1. *num.* 4. et communis.

3. *In homine unam tantum esse animam.* Probatur primo, quia alioquin homo non esset unum per se, sed per accidens, quia compositum ex corpore organico, et vegetativo facit unum per se, et idem de sensitiva ; ergo adveniens intellectiva facit unum per accidens. Neque hinc sequitur, admittendo formam corporeitatis, animam advenire per accidens, quia forma corporeitatis est natura sua forma incompleta, disponens materiam animæ, et ideo statim perit ablata anima ; at vegetativa in sua ratione est forma completa persistens sine sensitiva, et intellectiva.

Probatur secundo, quia si rationalis non esset idem cum sensitiva, non posset esse forma, quia esset pure intellectiva, sicut Angelus. Propter hoc Tolet *lib.* 2. *de Anima, q.* 7. putat sententiam Philoponi, et Pauli Veneti, damnari in *Clem. Unic. de summ. Trin.* ubi definitur formam hominis esse animam rationalem. Sed facile responderent intellectivum pure, quod est entitas completa, non posse esse formam, secus esse de intellectivo pure incompleto.

Probatur tertio, ex Avicenna, quia sensatio, et nutritio impediunt contemplationem, et e contra ; ergo sunt ab eadem anima. Hac unica ratione contentus est Avicenna, nec vult ponere aliam. Sed posset responderi, intellectionem impediri per phantasiæ operationes, quia pro hoc statu, ex peccato, dependet nostrum intelligere a sensibus. Functiones etiam vegetativæ a sensationibus impediri possunt, quia attrahunt ad se spiritus vitales ; esto dicamus has esse diversas animas, quia informant idem corpus, in quo sunt varii spiritus, et accidentia, quibus utuntur ad suas operationes.

Dices, at phantasiatio non posset impediri per contemplationem, cujus oppositum experimur. Respondetur, si phantasiatio est circa diversum ab eo quod intelligitur, impeditur, quia intellectus inclinat ad aliud intelligendum, et propter subordinationem animarum, retardat actiones sensitivæ ; sic habitus vitii re distinctus a voluntate, retardat eam, et impedit ab actibus virtutis oppositæ, quia suo pondere inclinat in oppositum. Si vero phantasia operetur circa idem objectum, quod intelligitur, non impeditur, sed potius firmatur per intellectionem, ut tenet Scotus 2. *dist.* 42. *quæst.* 4. quia diversæ potentiæ circa idem operantes, se mutuo fortificant, et juvant, intensius enim intelligitur, quod ferventius amatur. Ratio tamen Avicennæ bona est, etsi non convincat. 4. *Quomodo phantasiatio impedit comtemplationem, vel e contra.* *Diversæ potentiæ circa idem operantes se fortificant.*

Quarto, si sensitiva hominis re distingueretur ab intellectiva, posset manere, separata intellectiva, et functiones suas exercere, et idem esset de vegetativa, corrupta sensitiva, consequens autem est impossibile.

Quinto, tunc genus sumeretur a sensitiva, et species a rationali, et sic hæc esset falsa ; *homo est animal.* Plures rationes ad hoc congerunt auctores , sed nullas vidi convincentes , longe tamen probabiliores sunt adductis pro opposita sententia. Sed tenenda est firmiter conclusio propter definitionem Concilii IV. Constantinopolitani supra citatam,et auctoritatem D. Augustini *sup. et lib. de Spir. et Lit. cap.* 9. et Damasc. *lib.* 2. *cap.* 12. et aliorum Patrum ; sed Concilium loquitur de pluribus animabus rationalibus non admittendis in uno.

Adducuntur et solvuntur argumenta in contrarium

5 *An prius habeat homo vegetativam et sensitivam quam intellectivam*

Arguitur primo, homo prius vivit vita plantæ, post animalis, tandem hominis, 2. *de Gen. anim. c.* 2. ergo habet tres animas. Quod vero loquatur de prioritate temporis, patet in text. D. Thom. 1. *p. q.* 118. *art.* 2. *a l* 2. *et q.* 76. *art.* 3. *ad* 3. cum suis admittunt hanc successionem animarum cum prioritate temporis. Si inferas, ergo semen fit primo planta, et post brutum, negandum erit, quia istæ sunt formæ imperfectæ, non permanentes, sed disponentes ad perfectiores formas, et sic non faciunt proprie plantam, nec animal, sed embryones utriusque. Contra, quia vivens sensibile est animal ; sed fœtus informatus anima sensitiva est talis, et idem est de viventi vegetabili ; ergo. Sed dici potest, hoc non sufficere, nisi forma sit permanens et completa.

An fœtus humanus sit prima planta.

Secundo, respondetur cum Alensi. 2. *part. q.* 87. *memb.* 2. *art.* 8. nullam animam ante rationalem introduci, sed motus embryonis fieri, vel ab anima matris, vel a forma seminis ; anima autem introducta non statim exercet omnes suas operationes, sed primo vegetativæ, deinde sensitivæ, tandem proprias elicit , et ita Philoponus et Themesius Aristotelem interpretantur.

Alii dicunt, prius tempore hepar animari vegetativa, postea cor sensitiva, et postea introduci perfectam sensitivam, qua informatur corpus organizatum ex præcipuis membris, ut hepate, corde, cerebro. Ita Suar. 2. *de Anima, c.* 3. sine ulla probatione. Scotus 1. *d.* 29. *q.* 3. *n.* 11. ponit corpus formari, secutus Aristotelem 5. *Met. c.* 1. *et* 2. *de Gen. animal. cap.* 4.

Arguitur secundo , ab eadem forma non procedunt effectus oppositi simul, nisi concausæ trahant eam ad illam diversitatem. Quod addo propter Solem,qui simul ex diversitate dispositionum subjectorum, in quæ agit, mollificat ceram, et indurat lutum; sed quod vult sensus, renuit intellectus,et quod vult appetitus sensitivus,renuit rationalis ; ergo non sunt una forma realiter, nec ab eadem anima. Respondetur, tenentes potentias inter se et ab anima realiter distingui, facile solverent hoc argumentum , quia effectus illi sunt a principiis realiter distinctis secundum eos , sed tenendo non ita distingui, de quo postea. 6.

Effectus oppositi an simul esse possint ab eadem anima.

Respondetur illos effectus etsi aliqualiter oppositi posse emanare ab eadem forma, aliter et aliter disposita, et affecta ; appetit anima affectione commodi bonum delectabile , sed ut affecta affectione justitiæ, renuit illud , neque isti actus sunt simpliciter oppositi, quia sunt a diversis motivis. Adde ipsum appetitum sensitivum, verbi gratia, in cane, appetere carnem, qua delectabilem, et refugere quatenus videt conjunctam virgam vindicativam. Quo exemplo utitur Scotus 3. *d.* 34. *n.* 10. et tamen nemo dicit in cane esse duas animas sensitivas. Adde etiam unam potentiam, scilicet voluntatem, habere sæpius actus oppositos, ut velle, et nolle respectu ejusdem , et intellectus habet assensum, et dissensum de eodem, etsi non simul. Sed voluntas forte simul habet volitionem efficacem, et nolitionem inefficacem , ut quando vult ex metu. Hoc argumentum est Philoponi et Manichæorum.

Canis appetit et refugit carnem, videns adjunctam virgam.

Arguitur tertio, in homine sunt tria *esse*, hominis, animalis, viventis ; ergo et tres animæ, quia una anima dat tantum unum *esse.* Respondetur, illa tria esse tantum unum realiter. Argumentum tantum probat esse tria *esse* formaliter distincta. 7.

Arguitur quarto, quia sequitur animal constitui per formam hominis,leonis, equi, etc. quod est absurdum. Respondetur, id verum esse, intelligendo per animal, gradum communem imbibitum in inferioribus, at inconveniens esset loquendo de animali singulari.

Arguitur quinto, ubi est operatio propria formæ, ibi ex ipsa, sed in homine est vegetatio et sensatio; ergo et anima vegetativa et sensitiva. Respondetur, sufficit esse in eo animam, quæ virtualiter et eminenter istas contineat.

Corruptibile et incorruptibile differunt genere, exponitur.

Arguitur sexto, corruptibile et incorruptibile differunt genere 10. *Met. c.* 3. *text.* 16. ergo intellectiva incorruptibilis non est idem sensitivæ et vegetativæ, quæ sunt corruptibiles. Respondetur, argumentum supponit animam sensitivam esse in homine, et in ipso mortalem esse, quod falsum est. Dices, ergo homo non est univoce animal cum brutis, quia ejus sensitiva est incorruptibilis. Negatur, quia sufficit id quod ponitur in genere, esse corruptibile, et hoc est homo, non anima. Adde etiam, si homo incorruptibilis esset, adhuc esset univoce animal, quia cœlum est univoce corpus cum sublunaribus, de quo dixi supra *ad. q.* 15. *annot.* 1. *n.* 9. Vide quæ adduxi *ad q.* 21. *n.* 11. 12. anima intelligitur de genere Physico, non Logico, quæ enim sunt in genere Physico, sunt transmutabilia, Vide Scotum 4. *d.* 6. *q.* 10. *n.* 13. *et in illum textum.*

8. Petes an censuranda sit sententia ponens plures animas in homines, etiamsi non ponat plures rationales? Hervæus *tract. de Unitate formarum, q.* 28. vocat eam erroneam. Idem ait Tolet. supra *ex Clement. un. de Sum. Trin.* Conimbr. 1. *de Gen. c.* 4. *q.* 21. *art.* 2. docent non esse tutam, quia multa loca Patrum asserunt esse unam in homine animam. Faciunt loca Scripturæ, ut illud Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Sed prima censura facile rejicitur, quia *Clem. et VIII. Synod.* loquuntur de pluralitate animarum rationalium contra Manichæos. Secunda etiam male fundatur, quia Patres loquuntur de unitate animæ rationalis, nec de aliis animabus tractant. Et per idem patet ad loca Scripturæ, nec facile condemnanda est sententia, quam graves Doctores tenent, et præter supra citatos, ponunt plures animas in homine Occham 4.*quæst.* 7. *et quodlib.* 2. *q.* 10. Mayron. 2. *d.* 17. *quæst. un.* Mirandul. *lib.* 33. *evers. singul. certam. sect.* 2. Thomas Garbius *lib.* 1. *tract.* 5. *q.* 49.

Objicies cum Conimbric. si sensitiva esset cum anima Christi, viveret corpus ejus in sepulchro, vel si periret, reproduceretur in resurrectione. Respondetur, hoc, et alia argumentà facere hanc partem longe veriorem, sed dicens quod sic reproduceretur, non video quare censura dignus esset; perire illam animam diceret, quia ab eisdem dispositionibus dependeret, a quibus anima rationalis, et ideo sicut cum hac simul incipit, etiam desinit.

Dico secundo, in bruto non est anima vegetativa distincta a sensitiva, sed hæc sola virtualiter continens illam. Probatur iisdem rationibus, quibus præcedens conclusio, eamque tenent omnes tenentes illam.

Sectio VIII

Utrum omnes animæ sint indivisibiles?

Notandum ex D. Thom. 1. *p. q.* 76. *art.* 8. divisibile, quantum ad præsens spectat, sumi posse tripliciter. Primo, in partes essentiales Physicas, vel Metaphysicas. Secundo, in potentias. Tertio, in partes integrales, et extensas, sive sint extensæ per se, sive per adjunctum. De animæ divisibilitate in partes Physicas non agitur hic, supponitur enim quod eas non habeat, etsi oppositum improbabile non sit, de quo dixi fuse ad *q.* 15. Supponitur etiam divisibilem esse in genus ac differentiam,(sed reductive, quia non est completum,) atque in varias potentias. Quæritur ergo tertio sensu, an anima sit divisibilis in partes integrantes, et extensas ratione adjunctæ 1.

quantitatis, quia divisibilitas in partes, per se primo competit soli quantitati.

ivisibile partes tegrantes tripliciter. Nota secundo, aliquid posse dividi in partes integrantes tripliciter. Uno modo per se primo, id est, ratione sui, non alterius, et hoc convenit soli quantitati. Alio modo per se secundo, ut quando aliquid dividitur ratione adjuncti, quod est in ipso primo, sic subjectum quantitatis. Tertium per accidens, ut quando aliquid est simul cum eo, quod est divisibile primo, vel secundo modo, sic albedo dicitur divisibilis; et hoc sensu quæritur de anima, quia non est quantitas, nec primum subjectum quantitatis.

2. Quidam tenent omnes animas insectibiles esse, ita Plato, ut multi volunt apud G. Nyssen. *lib*. 2. *de Anima, cap*. 1. quod tenet Simplic. 1. *de Anima, text*. 47. *et lib*. 2. *text*. 20. et Thienien. *ibid*.

Alii tenent e converso, omnes animas esse divisibiles, etiam rationalem. Jandun. 3. *de Anima, q*. 5. accedit ad hanc, ait enim, quod sola fide tenet rationalem esse indivisibilem, et *lib*. 2. *q*. 7. ait omnem formam in materia esse divisibilem. Pompon *lib*. 1. *de Nutrit*. *c*. 11. idem ait tenendum secundum Philosophum. Auctores hujus sententiæ memorat Sixtus Senen. *lib*. 1. *Bibl. annot*. 8. et pro eadem refert Argent. 2. *d*. 8. *q*. 2. *art*. 1. quemdam Gerardum.

tio doanimam tionalem e indiibilem. Dico primo, ambæ hæ sententiæ falsæ sunt. De prima patet, quia ramus abscissus virescit et frondescit, et reptantia animalcula divisa moventur, quod fieri non posset, si anima in his non esset divisibilis; residet ergo in partibus divisis, et ita tenet Aristoteles 2. *de Anima, cap*. 2. *text*. 20. *lib. de Senect. c*. 1. Idem habet August. *lib. de quant. animæ, c*. 31. Secunda pars probatur, quia sequeretur animam rationalem non esse spiritualem, cujus oppositum probatum est *sect*. 2. neque immortalem, de quo postea. Reprehendendus ergo Jandun. quia ex rationibus bene probatur rationalem esse spiritualem, de quo dixi *dicta sect*. 2. vide Scotum 4. *d*. 43. *quæst*. 2.

3. Objicitur primo, pro secunda sententia, quod recipitur in divisibili, divisibile est; sed omnis anima sic recipitur, ergo. Antecedens patet, quia quod recipitur, ad modum recipientis recipitur. Respondetur, negando antecedens, alioquin Deus et Angelus, cum assistant corporibus, divisibiles essent. Ad probationes, anima rationalis est virtualiter divisibilis, quia ita adest corpori omnibusque ejus partibus, ac si vere divisibilis esset, et sic per modum recipientis recipitur. *Quod recipitur, per modum recipientis recipitur.*

Arguitur secundo, substantia composita, scilicet homo, est subjectum quantitatis; sed homo non est aliud quam materia et forma, ergo utraque erit divisibilis. Respondetur, urget negantes formam corporeitatis, qua admissa dicitur subjectum quantitatis esse compositum ex ipsa, et materia, quod habet Scotus 2. *d*. 3. *quæst*. 4. de quo fuse dictum est *sect*. 4

Arguitur tertio, sensitiva in homine est divisibilis; ergo et intellectiva, quæ est eadem ipsi. Respondetur, supponitur sensitivam esse in homine distinctam a rationali, cujus oppositum ostendi *sect. præced*. assumptum ergo est de subjecto non supponente, quia sensitiva est tantum virtualiter in homine.

Arguitur quarto, pars hominis abscissa vitaliter movetur; ergo in ea est anima; ergo est divisibilis, quia etiam manet in reliquo corpore. Respondetur cum Alberto Mag. *Summ. de homine q*. 2. *art*. 3. motum illum tribuendum impetui spiritus et caloris, instar impetus in projectis, et sic animam non esse in parte abscissa. Si dicas idem dici posse de imperfectis animalibus, negatur, quia in eis multum durat motus, et vita; testatur Augustinus supra, oblongum, et multipedem vermiculum divisum æque expedite secundum utramque partem currere et moveri, et de quibusdam plantis, ut de salice constat, quod partes earum scissæ crescant. 4. *A quo fit motus partis animalis abscissæ.*

Arguitur octavo pro prima sententia: cum fit nutritio, quæro an nova pars animæ inducatur in materiam nutrimenti, vel non, sed quæ fuit in materia propinqua, *Quomodo fit nutritio*

etiam informat materiam advenientem? Si primum, non erit proprie nutritio, quia sic ignis augetur per additionem. Si secundum, erit anima indivisibilis, quia sola indivisibilis potest materiam, quam habet, et aliam supervenientem informare.

Respondetur, in aliis præter hominem, novam partem animæ produci in nutritione, et nihilominus differt hîc auctio ab augmentatione inanimatorum, quia fit per intus susceptionem, et secundum omnes partes. Vide Scotum 4. *dist.* 44. *q.* 1. *n.* 7. *et seq.* ubi ostendit in nutritione novam formam substantialem induci in materiam alimenti.

5. Tertia sententia est, animas perfectorum animalium indivisibiles esse, sed imperfectorum divisibiles. D. Thom. 1. *p.* *q.* 76. *art.* 8. ubi Cajet. et *contra. Gent. c.* 72. *et* 4. *de Anima, art.* 10. Albert. 1. *de Anima, c. ult.* Alexand. 2. *de Anima, c.* 10. D. Bonav. 1. *d.* 3. 2. *part. q.* 3. Alex. 7. *Met. ad text.* 56.

Ultima sententia solam animam rationalem esse indivisibilem.

Dico secundo, hæc ultima sententia præferenda est. Ita Alens. etsi non expresse 2. *p.q.* 62. *membr.* 1. Rich. 2. *d.* 15. 2. *princ. q.* 2. Comm. 8. *physic. Comment.* 78. Dur. 1. *d.* 8. *q.* 3. 2. *p. dist.* Ægidius *ibi q. ult.* Argentin. *q.* 2. Suar. *in Met. d.* 15. *sect.* 10. *n.* 32. etsi oppositum habeat de formis perfectorum 1. *de Anima, c.* 13. sed in Metaphysica, quam posterius scripsit, se retraxit, ut ibi habetur in adjuncta annotatione. Capr. 2. *d.* 15. *q.* 1. *ad ult. contra ult. con.* Mars. 2. *q.* 11. *art.* 1. Jandun. 2. *de Anima, q.* 6. Est etiam Scoti, etsi ex professo eam non tractet 4. *d.* 1. *q.* 5. *n.* 8. ubi habet solam rationalem esse totam in toto, et in qualibet parte, *et d.* 43. *q.* 2. *n.* 7. *et seq.* probat solam illam esse immaterialem, *et d.* 44. *q.* 1. *num* 11. ubi dicit, quod sola intellectiva informat novas partes materiæ, sine eo quod ipsa accipiat partes novas. Quoad plantas, et imperfecta animalia, habet Aristoteles 2. *de Anima, text.* 20.

Probatur primo, quælibet forma dependens a materia habet coextensionem ad eam, nec est tota in qualibet ejus parte. Secundo, animæ aliorum animalium ab homine, educuntur de potentia materiæ quantæ; ergo sunt per accidens quantæ, alioquin educerentur totæ de qualibet parte materiæ, quod falsum est. Tertio, actio generativa animalium præter hominem, est divisibilis et extensa, quia in extenso recepta; ergo talis est ejus terminus formalis, scilicet sensitiva. Quarto, vix intelligibile est, quomodo anima sit indivisibilis, et non spiritualis.

Omnem animam præter r[ationa]lem esse divi[si]bilem.

Objicitur primo ex D. Thom. sed præmitto ex Cajet. *loco cit.* formas tripliciter respicere materiam; quædam indifferenter, et æque primo respiciunt materiam, et singulas ejus partes, et sunt formæ inanimatorum. Aliæ ita respiciunt materiam, quod non respiciant ejus partes, quia in eis non inveniunt diversitatem organorum, aliasque dispositiones, quas exigunt, et ideo nullam partem seorsim a toto informant, et hujusmodi sunt formæ perfectorum animalium. Aliæ vero medio modo se habentes, sic respiciunt materiam, ut non æque primo respiciant partes; respiciunt tamen secundario, et in eis seorsim manent, et hujusmodi sunt formæ plantarum, et imperfectorum animalium. Supposita hac divisione, quæ colligitur ex D. Thom. arguitur, quia solæ formæ, quæ æque respiciunt totum, et partes abscissas, sunt divisibiles, sed solæ formæ inanimatorum, et imperfectorum animalium sunt hujusmodi; ergo. Respondetur: Major est falsa, neque enim sequitur, non manet forma in partibus abscissis; ergo neque in eisdem unitis est extensa. Ideo enim manere nequit in illis partibus, quia non habet in eis diversitatem organorum, et dispositionum, quas exigit. Si argumentum valeret, probaret formam in minimo naturali esse inextensam, quia nequit manere in parte illius, defectu quantitatis. de quo vide Scotum 2. *d. q.* 2. *an.* 16. et experientia constat, si imperfectum animalculum secetur in partes valde parvas, vel secundum longitudinem, singulas non vivere, et per conse-

Forma[s] tripliciter respiciunt materiam.

Animal[ia] imperfe[cta] secundu[m] longitu[di]nem, scis[sa] non vivu[nt].

quens, si illa ratio valet, etiam contra arguentem, anima istorum animalium non erit divisibilis.

7. Objicitur secundo, Aristoteles 1. *de Gen.* c. 3. *text.* 35. loquens de animalibus perfectis ait, in augmentatione, quod pars secundum formam manet, non autem secundum materiam; ergo forma indivisibilis alioquin secundum partes augeretur et minueretur. Respondetur, per formam intelligi speciem,quia res aucta manet quoad speciem, et fluit ejus materia. Ita D. Thom. 1. *p. quæst.* 119. *art.* 1. *ad* 2. quia solutio ad mentem Aristotelis non est, quia ibi agit de nutritione, nec limitat eam ad perfecta animantia; et si limitasset secundum D. Thom. potius dicendum esset, manere partes secundum formam, quia hæc indivisibilis est, nec accipit novas partes. Locus, fateor, est difficilis valde, de ejus sensu controversia est non parva. Dicendum videtur secundum Scotum 4. *d.* 44. *q.* 1. *n.* 11. *et seq.* partes secundum formam dici illas, quæ certam habent magnitudinem, atque virtutem, ut possint habere propriam actionem in toto; partes vero secundum materiam, quæ his opponuntur, et hæc non nutriuntur, sed fluunt. De hoc loco, vide Scotum ibi *a n.* 8. et 2. *d.* 2. *q.* 9. *a n.* 16. Quomodo autem nutritio fiat, late tradit primo loco,et videri potest Faber *Theorem.* 40. qui ad mentem Doctoris, de eodem agit.

augmentatione ...rs secundum formam manet, non ...tem secundum materiam exponi...r.

8. Objicitur tertio ex D. Thoma, sicut in homine, parte abscissa, ipsa statim moritur, et si est principalis, moritur totum, ita et in omni animali perfecto; ergo in his sicut et in homine, anima est indivisibilis, alioquin pars ejus partem abscissam informaret. Respondetur, partem animæ dependere ab unione cum aliis partibus, ut informet, et argumentum contra ipsum probaret animas imperfectorum animalium indivisibiles esse, quia pars minima horum seorsum non vivit, neque pars magna, si secundum longitudinem secetur.

...nimata ...o majo..., an eo ...rtiora.

Objicitur quarto, ex Cajet. quia animalia perfecta non augentur per additionem formæ, alioquin quo majora essent, eo fortiora, quod tamen est falsum, quia quo majora sunt, eo minores vires habent. Respondetur, militat contra ipsum quoad animas plantarum, quia arbores nimium crescentes minus fructificant. Illud ergo non provenit ex indivisibilitate animæ, sed vel ex magnitudine organorum, quæ non facile applicantur ad opus; vel ex defectu alimenti; vel ex imperfectione ipsius animæ; vel mala dispositione corporis, licet enim anima rationalis æque perfecta sit in parvulo, et adulto, ob indispositionem membrorum, non habet æquales vires corporeas in utroque.

Si autem ponas cætera paria, falsum est assumptum Cajetani, quo major est forma, majusque corpus informat, eo minores esse corporis vires; constat enim equos, mulos, canes communiter, quo majores corpore, eo viribus esse fortiores, et quando oppositum contingit, in causas relatas referendum erit. Suar. supra citat. August. 6. *Trin.* 6. asserentem animas perfectorum animalium esse indivisibiles, sed ibi tantum loquitur de anima rationali, quam dicit mole non occupare spatium

Sectio IX

Utrum anima sit tota in toto corpore, et tota in qualibet parte

Nota primo,ex Aristotele 1. *Hist.c.* 1. alias esse partes similares, quæ scilicet habent eamdem denominationem cum suis particulis, ut os, caro, etc. et alias dissimilares, quæ ex his componuntur, et non habent eamdem denominationem cum suis particulis, ut caput, pes, oculus, etc. et hæ vocantur membra *lib.* 2. *Hist. cap.* 1. 1.

Partes similares et dissimilares.

Nota secundo,similares alias esse solidas, ad consistentiam aliarum partium spectantes; alias fluidas, quæ ad temperiem, nutritionem, et vitæ conservationem faciunt, hujusmodi sunt humores, et spiritus vitales, per quos vita conservatur, et operationes vitales fiunt, et species deferuntur ad

organa interna, sicut per aerem ad externa ; alia vero sunt, quæ non censentur partes, sed ad ornatum spectant, ut ungues, capilli, barba.

Totum triplex, integrale, potentiale, et essentiale. Nota tertio ex D. Thom. 1. *p. q.* 78. *art.* 8. totum esse triplex. Unum est integrale, seu quantum. Aliud totum potentiale, quod, scilicet plures potentias, seu virtutes continet, quæ ab Aristotele partes vocantur. Tertium totum essentiale, quod partibus essentialibus Physicis vel Metaphysicis constat.

2. Circa hoc sunt variæ sententiæ : prima veterum, ut referunt Gregorius Nyssenus *lib. de hominis opificio c.* 12. Tertull. *lib. de Anima*, Cicero *lib.* 1. *Tusc. quæst.* Quidam posuerunt animam in capite, ex quibus alii in cerebro, alii in vertice, alii in concavo cerebri. Plato, ut refert Galen. 5. *et* 6. *de Placitis*, ponebat animam nostram coalescere ex pluribus animalibus, atque animam concupiscibilem collocabat in hepate, irascibilem in corde, rationalem in capite. Hieron. *lib.* 2. *in Math. c.* 14. ponit animam rationalem in corde, reprehendens Platonem, quod eam posuerit in cerebro, et adducens ad hoc probandum illud Matth. 23. *De corde exeunt cogitationes pravæ.* Idem ait Tertull. *lib. de Anima, cap. de principali gradu animæ.* Albert. *de Anima, tract.* 1. *cap.* 7. sensitivam ponit in corde vel æquivalenti, ut in spina, in imperfectis animalibus, vel in anulis, quoad anulosa, ut sunt vespæ, apes, et ob hæc ait, cum scinduntur hæc secundum longitudinem, partes eorum non vivere, quia scinduntur spina, vel anulus.

Quod est animæ subjectum.

Dico primo, anima tam divisibilis, quam indivisibilis informat omnes partes consistentes corporis. Est communis D. Thom. 2. *contr. Gent. cap.* 72. *et quæst. de Anima, art.* 10. Scoti 4. *dist.* 1. *quæst.* 5. *num.* 8. (ubi tantum de rationali agit) Aristotelis 2. *de Anima, text.* 20. Probatur primo, quia omnes istæ vivunt, vegetantur enim, et sentiunt, nec potest aliquid vivere nisi anima informante. Secundo, in qualibet parte sunt potentiæ, et operationes animæ ; ergo et ipsa. Antecedens patet experientia. Consequentia patet, quia potentia et operationes, non separantur a suis principiis. Tertio, anima est actus primus dans esse toti corpori, ex ejus definitione 2. *de Anima, cap.* 1. ergo informat singulas ejus partes. Hinc sequitur animam substantiam, esse in qualibet parte, quia non informat nisi id in quo est.

3. *Anima divisibilis non est tota in qualibet parte.* Dico secundo, anima divisibilis, ut est totum integrale, non est in qualibet parte corporis. Ratio est, quia coextenditur per quantitatem materiæ, et sic partes ejus coextenduntur partibus materiæ ; quænam autem animæ sint divisibiles, dictum est sectione præcedenti.

Anima ut totum potentiale non est in singulis partibus. Dico tertio, anima ut totum potentiale, sive sit divisibilis, sive non, non est in singulis partibus, excipio intellectum et voluntatem. Ratio, quia vires organicæ præter paucas, ut sunt nutritiva et tactiva, sunt subjectis distinctæ ; anima ergo est secundum visum in oculis, auditum in auribus, etc.

Rationalis anima in qualibet parte. Dico quarto, anima rationalis, ut totum essentiale, est positive in qualibet parte, atque etiam ut totum integrale negative. Ratio primæ partis, quia cum quamlibet partem informet, ex prima conclusione, in qualibet habet totam suam essentiam. Ratio secundæ partis, quia nullam partem habet integrantem extra quamcumque partem, quam informat, et sic totaliter integraliter negative est in qualibet parte.

Anima non informat humores. Dico quinto, anima non animat sanguinem, nec reliquos humores. Ita Galen. 2. *de Elem. et lib.* 4. *de Usu partium.* D. Thom. 1. *p. quæst. ult. art.* 1. *ad* 3. Alens. 1. *p. q.* 29. Scotus 3. *d.* 3. *q.* 2. *et* 4. *d.* 10. *q.* 4. *n.* 3. *et in Report.* 2. *d.* 33. Durand. *d.* 10. *q.* 1. Capreol. *d.* 44. ubi Scotus *art.* 3. Suar. 2. *de Anima, c.* 3. colligitur ex Aristot. 2. *de Part. c.* 3. *et lib.* 3. *c.* 5. ubi vocat sanguinem materiam corporis, et potentiam membra, comparatque aquæ. Secundo, sanguis est alimentum corporis ; ergo non adhuc transmutatum in ipsum. Tertio, ex eo fit lac, et semen, et ita non sunt animata ; ergo. Quarto, nulla operatio

vitæ, est in sanguine, vel aliis humoribus, quia non sentiunt, neque continuantur cum parte sentiente, quia ex Aristotele 3. *de Hist. c.* 19. sanguis est in venis, sicut in vase, (et idem de aliis) neque nutriuntur, sed per additionem, sicut aqua, augentur. Quinto, absurdum est, quod animal suis partibus nutriretur. Confirmatur, si sanguis animatus nutrit, ergo amittit formam substantialem,alioquin enutritio esset alteratio; consequens est falsum, quia manente forma substantiali ultima,non perit prævia, neque ipsam ultimam amittere potest, si eam habet.

4. *...nguis ...n tan... est a... entum etiam ...it ad ...aniza... ...nem.* Advertendum tamen, sanguinem esse necessarium ad organizationem, et integritatem corporis humani, et non tantum deservire ut alimentum, quia etiam in Beatis erit. Item, fuisse unitum hypostatice Verbo ex *Ephesino Concilio,can.* 5. *Chalcedonen. act.* 1. *et V. Synod. act.* 6.

Objicitur, et primo contra ultimam conclusionem, cujus oppositum tenet Cajet. 3. *p. q.* 5. *art.* 1. *et* 1. *p. q.* 119. *art.* 1. Conrad. 1. 2. *q.* 54. quos sequitur P. Hurtad. *disp.* 1. *de Anima, sect.* 6. *n.* 33. sanguis, et alii humores sunt partes, et spectant ad integritatem naturæ animalis; ergo animantur, et se habent ad illud, sicut quatuor elementa ad universa. Respondetur, non esse partes essentiales, nec integrales, sed requisitas ad conservationem vitæ,quas non est necesse informari anima.

...nguis a ...on mo... ...ur. Objicitur secundo, sanguis versus omnem partem se movet, pudore ad extra, timore ad intra currit, lætitia spargitur, ita fervescit; sed moveri ad omnem partem provenit ab anima informante. Respondetur, a se non moveri, quia tale sensitivum est, ex Aristotele 3. *Hist. c.* 19. *et* 2. *de Part. c.* 10. loco; motivum enim ab intrinseco est inferius ad sensitivum, ut dictum est *sect.* 5. *con.* 3. movetur ergo ab anima, sicut et cibus ab eadem dejicitur in stomachum, et inde aliquando evomitur.

5. *...bum ...umpsit ...guinem* Objicitur tertio, Verbum assumpsit sanguinem; ergo est animatus, vel assumptæ sunt duæ naturæ, una animata, altera inanimata. Respondetur, etsi sanguis in sua specie completus sit, esse tamen aliquid spectans ad naturam humanam, ideo unam tantum naturam assumpsit Verbum. *Sanguis quo sensu animatus.*

Objicitur quarto, contra eamdem 2. *de Part. c.* 42. dicitur sanguinem esse partem animalis, et 3 *Hist.* 19. animari dicitur, dum animal vivit.

Respondetur, primo loco late sumit partem; secundo loco dic quod 2. *de Part. c.* 7. *et sect.* 17. *problem. q.* 10. vocat calorem, quasi animantem, et eo sensu vult sanguinem animari; vel vult quod in *fieri* est animatus, quia convertitur in carnem animandam.

Objicitur quinto,contra conclusionem primam et quartam, in capite excubant omnes sensus, et continet totius corporis regimen, ejusque læso cerebro, perditur ratiocinandi potestas; ergo ibi est anima. Respondetur, probat tertiam conclusionem, nihil aliud. Quod vero læso cerebro impediatur ratiocinatio, id contingit, quia pro hoc statu non possumus intelligere sine cooperatione phantasiæ, qua turbata, turbatur intellectus. *Turbato cerebro, turbatur intellectio, et quare.*

Objicitur sexto, contra easdem, quia cor est fons a quo omnis vitæ actio administratur, et calor per omnes partes diffunditur; ergo in eo tantum est anima, pro quo facit locus adductus per Hieronymum supra. Respondetur, ibi esse ut in fonte caloris, et spirituum, et juxta hoc intellige Aristotelem *lib. de Juvent. cap.* 2. *et* 3. *de Part. cap.* 4. dum ait: *principium sensus esse in corde.* 6. *Quo sensu anima est in corde.*

Objicitur septimo contra conclusionem quartam, quia si anima esset tota in qualibet parte; ergo quiescente manu, et pede moto, tota simul moveretur, et quiesceret. Confirmatur, quando aliquid est totum in alio, nihil illius est extra illud. Respondet Cajet. 1. *p. q.* 76. n. 8. animam, mota parte non moveri, etiam per accidens, quia spirituale nullo modo movetur, nisi moto eo in quo est definitive,et non est sic in parte. Idem ait D. Thom. 1. *d.* 37. *q.* 1. *art.* 3. *ad* 4. Contra, mota manu, etiamsi reliquum

Anima simul movetur tota in una parte, et quiescit in alia.

corpus quiescat, anima perdit unam præsentiam, et acquirit aliam, estque vere, et realiter indistans alicui per hunc motum, cui antea fuit distans ; ergo. Præterea, si Angelus poneretur in duobus locis, utrobique moveri posset per accidens, verbi gratia,in corpore assumpto, et tamen in neutro esset definitive. Confirmatur, corpus positum in duobus locis posset in uno moveri, licet quiesceret in altero ; ergo idem de spiritu.

7. Confirmatur secundo, corpus Christi modo spirituali est in hostia, et per accidens movetur in una, licet non moveretur in altera, de quo vide Scotum 4. *d.* 10. *quæst.*6.

Respondetur, ergo non esse inconveniens animam in una parte moveri et in altera quiescere, neque hîc timenda est contradictio, quia non sunt secundum idem ; et exemplum est de facto in Eucharistia, in qua corpus Christi movetur, licet in cœlo quiescat. Hanc solutionem tenet D. Thom. *quæst. un. de spiritualibus, art.* 4. *ad* 7. et 9. *de Anima, art.* 10. *ad* 12. Ægid. 1. *d.* 8. 2. *part. dist. princip.* estque conformis Scoto 4. *d.* 10. *quæst.* 2. *ad* 4. ubi sic respondet ad simile argumentum de corpore replicato, quod simul moveretur, et quiesceret.

Quare pars animalis imperfecti, non autem perfecti, abscissa vivit.

Objicitur octavo contra eamdem, si anima esset in qualibet parte tota, abscissa illa parte, viveret, quia anima non perit, nisi præviis dispositionibus Respondetur, ab adæquato materiali non separatur, nisi præviis dispositionibus, secus est de partibus, quæ non sunt principales. Contra, quia partes imperfectorum abscissæ vivunt; ergo, etc. Respondetur, hoc ideo est quia membrum præcipuum est humor aqueus homogeneus, per animal vel plantam diffusus.

Objicitur ultimo, quia sequitur quamlibet partem hominis, esse animal, et manum intelligere, quia habet intellectum. Respondetur, ad rationem animalis requiri corpus totum organicum, per idem ad illud de manu, etsi in ea sit intellectus, tamen solum denominat totum ; sic, manus hypostatice unita est Verbo, tamen Verbum non est manus, sed homo.

SECTIO X

Utrum animæ rationales sint perfectione pares ?

Negant Joan. Major 2. *dist.* 32. *quæst.* 2. 1.
cont. 6. Richard. *quæst.* 1. *circa* 4. *principale.* Albert. *ibid. art.* 6. Ægid. *quæst.* 3. Cajetan. 1. *part. quæst.* 85. *art.* 7. dicens cæcos esse qui in hoc dubitant de mente D. Thomæ. Abul. *in cap.* 14. *Metaph quæst.* 656. articulus Parisiens. habetur inter præmissos editioni Magistri.

Affirmant Dur. 2. *dist.* 32. Argent. *ibid. quæst.* 1. *art.* 2. Soncin. 8. *Metaph. quæst.* 26. Sotus *cap. de Substantia, quæst.* 2. Tolet. 3. *de Anima, quæst.* 17. Quid circa hoc teneat Scotus, expresse traditum non reperio. Solum ait 3. *d.* 15. *num.* 18. animam Christi fuisse omnium perfectissimam, neque explicat de qua perfectione loquatur.

Suppono certum esse quasdam animas rationales esse aliis perfectiores accidentaliter ; constat enim alios esse aliis ingeniosiores et perspicaciores, quod provenire potest ex meliori dispositione organorum. Unde refert Plin. *lib.* 35. *cap.* 5. Carneadem se helleboro albo purgasse, ut subtillius posset Stoicorum dogmata impugnare ; quæstio ergo est de æqualitate substantiali.

Dico primo, probabilius videtur animas 2.
rationales æquales esse substantiali perfectione, ita auctores secundæ sententiæ. Probatur primo, ex Aristotele 3. *Metaph. text.* 11. ubi dicit, quod in genere est prius, et posterius, non in specie, et 7. *Physic. cap.* 4. *text.* 13. et 10. *Metaph. cap.* 13. *text.* 26. ait in genere esse analogiam, quia perfectius est in una specie, quam in aliis. Item, ex eodem, substantia non suscipit magis et minus, *cap. de Substantia.* Secundo, ratione, quia in aliis formis substantialibus, non datur substantialis inæ-

qualitas. Tertio, si ex perfectiori operatione inferretur perfectio major substantialis, animæ simplicium devotorum forent in gloria substantialiter perfectiores, iis quibus in via fuerunt imperfectiores. Quarto una forma ignis non est substantialiter perfectior alia ejusdem speciei. Quinto, non est ponenda substantialis inæqualitas sine necessitate, sed hîc nulla est, quia quicumque excessus reperitur quoad operationes animæ inter diversos homines, reperitur etiam in eodem homine, secundum diversa tempora; et certum est quod anima ejusdem hominis non est nunc perfectior, nunc imperfectior seipsa substantialiter. Minor patet, quia contingit eumdem hominem, nunc esse rudem, nunc ingeniosum et subtilem, ex morbo vel diversa affectione organorum.

nimæ rationales omnes substantialiter æquales

Objicitur primo ex Aristotele 2. *de Gen. animal. cap.* 3. ubi ait, *sicut anima est perfecta magis vel minus, ita corpus præparat.* Respondetur, loqui de diversis specie animabus; vel si de eisdem specie, intelligi debet de majori perfectione accidentali, sed prima solutio melior videtur.

3. Objicitur secundo, sicut genera contrahuntur per differentias specificas inæquales, ita species per numericas. Negatur similitudo, quia ultima contractio debet esse, quantum fieri potest minime diversa, quod fiet si differentiæ fuerint æquales, quandoquidem idem esse nequeant. Ratio est, quia quanto natura communis ad ima descendit, tanto per minus diversa contrahitur.

Differentiæ individuales, an æquales.

Objicitur tertio, sequeretur quod duæ animæ separatæ nihil haberent, quo distinguerentur, quia per omnia essent similes. Respondetur, suis hæcceitatibus distinguuntur, et non per respectus ad corpora diversa, ut bene probat Doctor supra *quæst.* 17.

Objicitur quarto, absurdum est dicere animam Christi non fuisse perfectiorem anima Judæ. Respondetur fuisse accidentaliter, et donis gratiæ, non substantialiter, quia repugnat. Ad articulum Parisien. oportet eum negare.

An anima Christi fuit perfectior anima Judæ,

Dico secundo, satis probabile est animas rationales esse substantialiter inæquales. Pro hac facit dictus articulus, et secunda ratio allata urget, cui non adeo plene satisfit. Item, quia inæqualitas magis ornat universum. De mente Doctoris, ut dixi, nihil mihi constat, tantum ait animam Christi esse perfectissimam, quod potest pro hac, vel illa sententia intelligi; si enim de substantiali perfectione intelligatur, pro secunda sententia est, si de accidentali, pro prima. Antonius Andreas 11. *Metaph. quæst. un.* inæquales esse animas docet, et probat quatuor argumentis, quæ facile solvuntur. Loca Philos. 6. *Physic. text.* 2. et 32. urget, ubi ait, quod movetur partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*; et Commentator ait, locum habere in quatuor generibus, et per consequens in substantia, sed non potest sic esse, nisi sint gradus in forma. Respondetur, tantum loquitur de motione. Vide Scot. 2. *d.* 2. *quæst.* 9. *ad* 3. *princ.*

Animas rationales esse inæquales in perfectione substantiali, probabile.

SECTIO XI

Utrum anima rationalis sit immortalis ab intrinseco?

Variæ fuerunt Philosophorum circa hoc sententiæ. Plato constanter asseruit animæ immortalitatem, et post mortem, pœnam. Ita in Timæo, Phædone, Philebo, et libris de Republica. Refert August. 1. *de Civitat.* 22. Cleombrotum, lecto Platonis Phædone, præcipitem de muro se dedisse, et sic transiisse ad illam vitam, quam putavit meliorem. Plinius mortalem posuit 7. *Histor. cap.* 55. Galenus dubius, quia *lib. quod animi mores sequuntur temperaturam corporis*, impugnat dictam Platonis sententiam. et *lib. de Tremore, et Rigore*, oppositum tenet; sed et dubius fuit de ipsa animæ natura, de quo supra *sect.* 1. et 2. Arabici, teste August. *Hæres.* 83. tenuerunt animam simul cum corpore extingui, 1.

sed in fine sæculi reproduci. Euseb. 6. *Histor. cap.* 27. ait auctores hujus erroris ab Origene in magno Concilio, hac de causa congregato, fuisse convictos. Alii dixerunt pro aliquo tempore post separationem perseveraturam, ut refert Euseb. *lib.* 15. *de Præparat. cap.* 19. quem errorem tribuit Zenoni. Isidor. *lib.* 1. *de Doctrinis, et Dogmat. fide, cap.* 15. Epicurus absolute animam mortalem asseruit, teste Plutarch. *lib.* 4. *de Plantis, cap.* 7. et Tertullian. *lib. de Anima. cap.* 3. Luther. *art.* 17. *inter damnatos a Leone X. idem ait.*

Errores de animæ immortalitate.

Immortale dupliciter sumitur.

Notandum, immortale hîc sumi, non pro eo quod repugnat desinere, quo sensu soli Deo competit, juxta id ad Timoth. 6. *Regi sæculorum immortali,* etc. sed pro eo quod juxta naturam suam non est capax desitionis, nisi Deus deneget conservationem.

2\. *Anima non perit cum corpore.*

Dico primo, de fide est animam non extingui cum corpore. Suadetur ex vet. Testamento, Sap. 3. *justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis.* Et ex apparitione animæ Samuelis 1. Reg. 28. et de Onia, et Jeremia 2. Mach. ult. et ex Testam. novo Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere,* et ex descensu Christi ad inferos ubi prædicavit 1. Pet. 3. et ex historia Lazari, et epulonis, Lucæ 16.

Anima humana nunquam desinit.

Dico secundo, nullo tempore desinunt animæ humanæ, Sap. 5. *Justi autem in perpetuum vivent.* Joan. 12. *Qui odit animam suam in hoc mundo in vitam æternam.* etc. Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum.* Eccles. 11. *Ubi ceciderit lignum, ibi erit.* Gen. 37. *Descendam ad filium meum lugens, in infernum.*

Anima rationalis natura sua immortalis est.

Dico tertio, anima rationalis natura sua immortalis est, sicut et Angeli. Faciunt loca allata, et definitur in *Concil. Lateranen. sub* Leone X. *sess.* 8. Ubi damnantur ii, qui ausi sunt dicere, de natura animæ rationalis esse, quod mortalis sit, et *Clement. un. de summ. Trinit. § porro.* Ita Patres apud Coccium 2. *part. lib.* 1. *art.* 2. Iren. *lib.* 5. *cap.* 7. *Hoc enim* (mori) *nec animæ evenit; status enim est vitæ, nec spiritui, incompositus est enim, et simplex spiritus.* Nazianz. *lib. de Anima, quod est simplex, et immortale.* Nyssen. *Orat. Catech. cap.* 8. *Quomodo enim dissolvi potest, quod non est compositum?* Cyprian. *de Cardinal. Christi oper. Serm. de Resurrect. Domini, Cujus natura dissolutionis non admittit injuriam.* Gregor. 4. *Dial. cap.* 45. *Naturæ suæ vitam perdere non valet.* Probatur ratione, quia multi Philosophi hanc veritatem docuerunt, et non aliunde indagare potuerunt, quam ex natura ipsius animæ. Ita Plato, Pythagoras, Empedocles, Stoici, ut habet Tertullian. *lib. de Anima, cap.* 1. Vide Eugubin. *lib.* 9. *de Perenni Philosophia, cap.* 3. et Nicolaum Sabantinum *lib.* 1. *de immortalitate animæ, cap.* 11.

Objicitur Ecclesiastes 3. *Unus est interitus hominum, et jumentorum,* et mox, *æqua est utrisque conditio.* Respondetur cum Hieronymo ibi, verum esse quoad conditionem corporis. Secundo, cum Scoto 4. *dist.* 43. *quæst.* 2. loquitur ibi Salomon in persona stulti, non secundum rei veritatem, de quo Gregor. 4. *dial. cap.* 4.

Objicitur secundo, Sophron. in *VI. Syn. act.* 11. et approbatur *act.* 13. a Concilio, ait animam immortalem esse, non per naturam, sed per gratiam. Respondetur, loqui de gratia largius, et sic comprehendit beneficium creationis, et conservationis.

Objicitur tertio, anima natura sua est 3.
forma corporis corruptibilis; ergo talis est ipsa, alioquin non esset proportio. Confirmatur, si tali corpori violenter unitur, inconveniens est, et si naturaliter, erit violentata post separationem in perpetuum, secundum naturalis rationis judicium. Respondetur, non repugnare formam incorruptibilem, convenire subjecto corruptibili, sicut forma spiritualis convenit subjecto corporali. Ad confirmationem, naturaliter unitur, et aliqualiter violentatur, dum est separata, quia naturali appetitu appetit esse totius, et operationes sensuum. Ex alia parte melius congruit ei separatio quoad operationes proprias, quas sine dependentia a phantasia operatur, et sic ab-

solute non est ei violenta separatio, et quia unita est corpori separabiliter, et satiatus ejus appetitus unica unione. Vide Scotum 4. *d.* 43. *a quæst.* 2. §. de tertio de quo postea.

SECTIO XII

Quid Aristoteles senserit de animæ immortalitate.

1. *[Q]uid Arist. [de] animæ immortalitate sensit.* Euseb. *lib.* 1. *de præparat. Evangel.cap.* 9. 10. 11. refert Atticum, Plotinum, et Porphyrium dicentes Aristotelem in Platonis invidiam docuisse animam esse mortalem. Quod sic senserit, tenent Justin. *in orat.ad Gentes prope initium.* Gregor. Nyssen. *lib.* 2. *Philos. cap.*4. 6. Nazianz. *contra Eunom.* Galen. *in Histor. Philosophorum.* Cajet. 3. *de Anima, cap.* 2. *text.* 12.

Suadetur ex eo, quia 1. *de Anima, et lib.* 3.*cap.*5.*text.*39. tenet eam sine phantasmate neminem posse intelligere; ergo judicavit animam non posse separari, quia nihil separata efficere posset. Item, cum ponat mundum ab æterno, daretur infinitas animarum, si essent immortales, ipse tamen infinitum negat esse possibile 3. *Physicor. text.* 16. Item, 1. *de Cœl.* 12. ait omne factum esse corruptibile, et 12. *Metaph. cap.* 3. ponit animam sumpsisse initium. Item, immortalia non possunt incipere, nisi creatione, quam nescivit Aristoteles, quia si sciret, poneret omnes animas ab æterno creatas, quia tenet Deum ex necessitate operari, et ex loco jam citato, ponit animam in tempore factam.

Communior sententia est Aristotelem agnovisse animæ immortalitatem. Ita fere omnes ejus interpretes, Theophrastus, Philop. Simplic. Comment. *circa text.* 12. *et* 13. *Proœmii de Anima, et lib.* 3. *text.* 30. D. Thom. *ibi, et* 12. *Metaph. lect.* 3. *et* 2. *contra Gent. cap.* 79. Mirandula *lib.* 4. *de Exam. vanitatis, cap.* 9. Albert. *tract.* 2. *de Anima.* 20. Ægid. *lib.* 3. *de Anima, ad cap.* 4. Dur. 2. 18. *quæst.* 3. Eugubin. *de Perenni Philos. a cap.* 18. Suadetur quia 1. *de Anima,* vocat intellectum nostrum divinum, interitus expertem, *et lib.* 2. *text.* 11. *et* 21. ait partes animæ esse separabiles, et iterum, intellectum esse genere distinctum a sensitiva, et vegetativa, et perpetuum. Præterea, ponit intellectum immaterialem *lib.* 3. *de Anima, cap.* 1.*text.* 4. *et* 6. *et* 1. *de Partib. animal. et cap.* 1. *et* 2. *de Gent. cap.* 3. docet mentem extrinsecus venire. Vide alia loca in Scot. 4. *d.* 43. *quæst.* 2. *num.* 1. quia hæc sententia communior est. Solvenda sunt in contrarium adducta.

Ad primum, loquitur de anima unita. 2.
Ad secundum, rejicit ab anima separata illam felicitatem opum vel voluptatum, de qua Philosophi disputabant. Ad tertium, secundum D. Thom. 2. *contra Gent. cap.* 81. admitteret Philosophus infinitum in immaterialibus, sed non recte. Vel dic, quod pugnantia dixerit, cum æternitatem generationum posuerit, et infinitatem negaverit, quod admittunt Conimbr. 3. *Physic. cap.* 8. *quæst.* 1. *art.* 5. addentes eum suam sententiam de animæ immortalitate disputationum ambage implicuisse, et obscuritatis obvoluisse pallio. Adde, etsi homo ab æterno creatus fuisset, quod non generasset ab æterno, et sic non daretur animarum infinitas, de quo Doctor 2. *d.* 1. *quæst.* 3. Ad quartum, loquitur de iis, quæ incipiunt per motum, vel generationem. Ad quintum, novit creationem animarum, et non posuit æternam, quia necessitatem æternam tantum tribuit iis, quæ Deus sine ulla dependentia a causa secunda facit. Ad animæ autem infusionem requiritur organizatio et dispositio accidentium, quas faciunt causæ secundæ. Vel dic, cum Scoto supra, fuisse dubium de animæ creatione, et forte diceret eam comproduci ad productionem compositi.

Circa infiniti possibilitatem Aristot. sibi contrarius.

Si homo ab æterno creatus fuisset, ab æterno non genuisset.

Nihil certo novit Arist. de animæ productione.

Alii judicant, et verius, Aristotelem fuisse in hac parte dubium, et nunc huic, nunc illi parti favisse, pro commoditate materiæ, de qua agebat. Scot. 4. *d.* 43. *quæst.* 2. *num.* 13. Hervæus 1. *d.* 1. *quæst.* 1. *et quodl.* 1. *quæst.* 11. Nyphus *Opusc. de immort. anim. cap.* 1. Conimbr. *tract. de*

Anima separata d. 1. *art.* 2. adducit Scotus multa loca Philosophi pro immortalitate, et ea solvit. Vide prolixam disputationem apud Suarez *lib.* 1. *de Anima, cap.* 11. sed vide ne fatigeris, si totam legeris. Ratio hujus est, quia nisi ita dubius in hac re fuisset, non haberet tot loca sibi invicem (ut videtur) circa hoc opposita, sunt enim plura præter allata.

SECTIO XIII

Utrum animæ rationalis immortalitas demonstretur ratione naturali?

1. Communior sententia affirmat. Probatur primo ex D. Thom. 1. *part.* 1. *quæst.* 75. *art.* 6. *et* 50. *art.* 5. anima rationalis est per se subsistens ; ergo incorruptibilis. Patet consequentia, quia non potest talis res corrumpi per accidens ad corruptionem alterius, alioquin non esset per se subsistens, nec per se, quia non est compositum ; obscurius ponitur probatio hæc a D. Thom.

Secundo, ex eodem ibi *art.* 2. *d.* 19. *quæst.* 1. quia homo innato et elicito appetitu immortalitatem desiderat, quia apprehendit esse, non tantum pro nunc, ut cætera animalia, sed pro omni tempore ; ergo cum hoc desiderium non debeat esse inane, anima ejus est immortalis.

Tertio, ex aliis, nulla forma substantialis corrumpi potest, nisi alia forma substantialis generetur ; sed anima rationalis est talis, et nulla forma generatur, quando ipsa separatur a corpore ; ergo.

2. Quarto extasim contingere perfectam, id est, attentionem partis rationalis ad sublimia, sine ullo concursu sensuum, atque id naturaliter evenire multi tenent, de quo supra egi ad *quæst.* 18. ergo anima rationalis naturaliter sine corpore esse potest, quia non minus dependet ab eo in *operari*, quam in *esse.*

Quinto, habemus naturale desiderium beatitudinis, et hæc est æterna ; ergo altera pars nostri æterna est, vel hoc desiderium erit inane, ut supra tactum est.

Sexto, ad justitiam Dei spectat ne mala maneant impunita, neque bona irremunerata, sed in hac vita contingit optimos affligi, et perversos in deliciis esse ; ergo anima natura sua immortalitatis est, ut puniatur, vel præmietur in alia vita.

Septimo, in nobis est operatio excedens omnem operationem sensibilem, ut ostendit Scot. 4. *d.* 43. *quæst.* 2. *num.* 10. *et quodl.* 9. *art.* 2. infert ex immaterialitate actionis, recipi in animam, et animam separari posse a materia ; ergo in via Scoti hæc veritas demonstrabilis est. Item, Aristoteles passim hoc docet.

His non obstantibus, Scotus citatus *in* 4. videtur tenere immortalitatem animæ rationalis non demonstrari, loquendo de demonstratione in rigore, quem sequuntur omnes Scotistæ, et Cajetan. *in cap.* 9. *ep. ad Rom. et in cap.* 3. *Eccles.* Scaliger *Exercit.* 907. *num.* 33. ait eam persuasionibus tantum probari. Conimbric. *tract. de Anima separata d.* 1. *art.* 3. fatentur, quod stricte et evidenter non probatur, quasi Mathematice ; sed juxta materiam, pro quo est locus Aristotelis 1. *Ethic. cap.* 3. *Est enim eruditi, exactum ipsum in unoquoque genere efflagitare, quatenus fert ipsius rei natura ; simile namque videtur esse* (*id est, ineptum*) *Mathematicum suadentem probare, et ab oratore demonstrationes exigere* ; contingit enim ut de materia, de qua agitur, a nullo intellectu exactior probatio offerri possit. 3.

Immortalitatem animæ in rigore non demonstrari.

Ex quibus verbis patet hos auctores fateri, hic non dari demonstrationem in rigore, et tamen asserunt hac ætate tenentem immortalitatem animæ rationalis, non posse demonstrari, temerarium censeri, quod minus consequenter dictum est, minusque vere.

Suarez *lib.* 1. *de Anima, cap.* 10. *num.* 35. ubi fuse hanc rem tractat, fatetur hic tantum esse unam demonstrationem speculativam, nempe illam, quæ ex propria operatione demonstrat animam esse immaterialem, et consequenter immortalem ; et alteram moralem ex retributione bonorum et malorum : *Reliquæ rationes* (inquit) *si-* 4

mul collectæ multum persuadent rem, et juvant illas rationes. Ubi etiam fatetur non esse demonstrationes Mathematicas vel Metaphysicas, *sed Physicas, quæ mentem bene institutam persuadere debent, et hoc modo dicimus veritatem hanc esse demonstrabilem.* Ubi expresse fatetur non esse in rigore hic demonstrationem. Pro solutione:

emonstra-o dupli-iter sumi-ur. Nota, quod demonstratio dupliciter sumitur : uno modo large, pro omni discursu sufficienti ad rem aliquam persuadendam, sine formidine de opposito, cuicumque bene disposito, et hujusmodi demonstratio passim in moralibus occurrit. *uatuor nditiones ientiæ.* Alio modo presse, pro causa scientiæ propriæ dictæ (demonstratio est syllogismus faciens scire, 1. *Poster. text.* 7.) quæ quatuor habet conditiones; quarum prima est, quod sit certa. Secunda, quod necessaria. Tertia, quod causa sit evidens. Quarta, quod per discursum syllogisticum applicetur ad conclusionem, de quibus Scot. 3. *d.* 24. *ex Philos. lib.* 1. *Poster. text.* 5. ibi: *Scire arbitramur unumquodque simpliciter, cum causam arbitramur cognoscere propter quam est, et quia ejus est causa, etc.*

5. In primo sensu, certum est immortalitatem animæ demonstrari ; in secundo autem verius videtur cum Scoto et aliis citatis demonstrari non posse ; et Conimbric. Suarez et nonnulli alii, qui videntur in verbis oppositum tenere, in re cum Scoto conveniunt, ut ostensum est. Non oportet hoc probare, sed respondere argumentis in oppositum adductis. Præmittimus tamen, si hæc veritas esset in rigore demonstrata, quod tot tantique Philosophi circa eam non errarent, neque Aristoteles fuisset in ea ita dubius et lubricus, ut in multis locis oppositum asseruerit, ut *sect. præced.* ostendi, de quo Scot. *loc. cit.*

uci Phi-ophi as-uti sunt itiam nortali-is ani-. Adde S. August. 13. *Trinit.* 8. asserere difficile esse adstruere viribus naturalibus animæ immortalitatem, et quod pauci ex Philosophis illud asseculi sint ; hoc autem non dixisset, si tenuisset eam demonstrari posse rigorosa demonstratione. Juxta hoc argumenta allata probant ita sufficienter, vel demonstrative moraliter intentum, ut nullus non protervus non assentiatur, sed non sunt rigorosæ demonstrationes, facientes scire, ut sumitur 1. *Poster. cap.* 1.

Ad primum, si vult quod anima sit per se subsistens, id est, natura sua independenter a corpore manens, assumit probandum, hoc enim est, quod controvertitur, de quo vide Scot. *d.* 4. 2.

6. Contra, replicat Cajetanus in Comment. illius *art.* 6. quia id probatum est ex operatione quæ est intelligere, quia cum anima sit cognoscitiva omnium, nullam habet rationem corporis, quia si uteretur organo, ejus operatio non posset esse ita universalis, ut patet in sensibus. Respondetur, dici potest hoc tantum probare, quod anima non operatur proprias actiones per organum ; et hoc sensu est separabilis a corpore, non quod desinat ipsum informare, vel possit esse sine eo, quia natura sua est forma ejus, petitque informare illud. Fateor tamen rationem esse valde urgentem, sed non demonstrationem rigorosam. *An intellectio demonstrat animæ immortalitatem.*

Ad secundum, etiam bruta appetunt suum *esse* conservari.

Dices, non pro tempore futuro, quia sensus tantum cognoscit hic et nunc. Respondetur, neque homo demonstrative novit immortalitatem, ac ideo non necessario appetit eam appetitu elicito ; et si appetit, non demonstratur, id non fieri per rationem erroneam ; neque appetitu innato, quia hic, cum sit inclinatio naturæ ad aliquid, non potest ostendi, an adsit donec prius ostendatur possibilitas illius ad quod esse dicitur. *Inclinatio naturalis non est ad impossibile*

Dices, constat nos habere appetitum eli- 7.
citum ad immortalitatem, statim ac apprehenditur ; sed hæc pronitas arguit inclinationem naturalem ; ergo. Respondetur id verum esse, quando constat appetitum illum elicitum, esse secundum rationem rectam, et non erroneam ; et hic, licet sit secundum rationem rectam, tamen de hoc demonstrative non constat. Vide Scotum supra *ad* 1.

Ad tertium, late ostendi supra *sect.* 4. *In corruptione homi*

nis nulla forma generatur. nullam formam substantialem generari in corruptione hominis, sed formam corporeitatis ejus perseverare, et formam cadaveris esse merum figmentum.

Extasis an habet aliquas operationes partis inferioris comitantes. Ad quartum, dixi ad *quæst.* 18. extasim naturalem semper habere comitantes aliquas operationes imperfectas partis inferioris; et esto hoc negetur, inde tantum habetur animam necessario indigere organo corporeo ad suas operationes, ex quo tamen non demonstratur quod a natura sua sit immortalis, esto argumentum non parum urgeat. Calor in aqua sine ullo aquæ concursu calefacit, et tamen non inde sequitur quod esse possit sine aqua, vel alio subjecto.

Ad quintum, patet ex solutione secundi. Vide Scot. supra *ad* 2. *et dist.* 49. *quæst.* 10. *et* 3. *d.* 13. *quæst.* 2. *ad* 2. ubi agit de appetitu beatitudinis.

Evidens non est aliquam esse futuram retributionem. Ad sextum, evidens non est lumine naturæ, an sit aliqua futura retributio, neque Deum ad hanc teneri, vel nunc, vel postea; sed detur quod hoc esset evidens, bona opera trahunt secum consolationem suam, et mala suum vermem, juxta id August. 1. *Confess.* 12. *Jussisti Domine, et ita est, ut pœna sibi sit omnis animus inordinatus.*

8. *Peccatum pœna pecanti.* Dices, ex Suarez supra, nulla fuit natio tam barbara, quæ non cognosceret retributionem post hanc vitam; ergo agnovit et immortalitatem animæ. Respondetur, aliquas id non novisse, et licet, ut plurimum id noverint, hoc potuit ex traditione ortum habuisse, vel ex rationibus satis urgentibus non demonstrativis. Vide Scot. *d. quæst.* 2. cujus rationes contemnit Canus 12. *de Locis*, *cap. ult.* prope finem, contemnendus sed ipse.

Ad septimum, patet ex solutione primi, tantum haberi potest ex Scoto, animam habere operationem non organicam seu dependentem ab organo, alias excellens objectum corrumperet ipsum, sicut excellens sensibile sensum, 3. *de Anima*, *text.* 7. tamen hinc non sequitur (inquit Scot. *d. quæst.* 2. *num.* 18.) non dependere a toto corpore in essendo. Quod ait, *Quodlib.* 9. *art.* 2. actionem animæ, quia spiritualis est, recipi in ipsam, et hinc concludi volunt separabilitatem ejus a materia, non sibi contradicit, in quo fallitur Cajetanus supra, neque enim idem est animam esse immortalem, et hoc demonstrari. Secundum hoc ei imponunt Conimbric. citati, nisi velint omnem conclusionem esse rigorosam demonstrationem, quo nihil absurdius. Quod addunt hac ætate temerarium censendum esse, qui immortalitatem animæ demonstrari negaret; insinuat eos reperisse novas demonstrationes antea non inventas, sed nobis tales non videntur, demus tamen esse demonstrationes morales, ut ipsi velle videntur, quia fatentur non dari demonstrationem rigorosam in hac re.

Ad octavum, dictum est *sect. præced.* de mente Aristotelis, et Doctor *d. quæst.* 2. adducit varia loca ipsius, quibus videtur negare animæ immortalitatem, solvitque septem loca, quibus eamdem adstruere videtur, itaque nihil certi est de mente ejus. Secundo, esto, id asseruisset, non probavit demonstrative, quia plura tenuit opinative quam demonstrative; unde 2. *de Cœl. text* 60. tractans duas difficiles quæstiones, approbat stando pro Philosophia, *parvas sufficientias diligere, de quibus maximas habemus dubitationes*, et ibidem ait, quod ab Ægyptiis, et Babyloniis, *multas credulitates habemus de unoquoque astrorum.* Addo etiam, quod ipse 1. *de Anima*, *text.* 4. ait animam ita obscuram nobis esse, *ut difficillimum sit fidem aliquam de ipsa tandem accipere.* 9. *Multa tenuit Aris toteles opi native (ta) tum.*

Omitto multa Patrum loca, quia nullus eorum loquitur de rigorosa demonstratione hujus veritatis. Unde quando dicunt eam esse patentem, vel naturaliter sciri, aut lumine naturæ cognosci, non intendunt esse demonstrabilem, sed menti bene dispositæ optime persuasibilem. Citant Conimbric. supra Chrysotom. *Homil.* 4. *de providentia*, dicentem: *Qui dubitat de animæ immortalitate, etiam dubitare posse, an in meridie dies sit.* Sed si id haberet, hyperbolice con-

cionis fervore (sicut et alias sæpe loquitur) dictum videtur. Vel forte melius, quod supposita fide, ad fideles sermonem dirigit; hoc certum, de demonstratione rigida secundum conditiones Aristotelicas, ipsum minime fuisse locutum. Verum neque illa verba habet illa Homilia IV. quæ habetur *lib.* 3. *de Propaganda fide, tom.* 5. sed tantum urget colligi immortalitatem ex futura retributione, quod fusius tractat concione 4.*de Lazaro, tom.* 2. Frustra quidam objiciunt *Clem. un. de summ. Trinit.* quia tantum definit animam esse immortalem, et formam intrinsecam corporis, quod magis oppositum est, arguit enim potius non demonstrari.

Objiciunt etiam *Concil. Lateranen. sub Leone X. sess.* 8. sed ibi tantum damnantur asserentes, animam esse mortalem, vel unam in omnibus, quod nihil est ad rem.

Sectio XIV

Utrum animæ rationales immediate a Deo producantur

1. Circa hoc varii fuerunt errores, ut videre est *in Hieronymo epistola ad Marcellin.* et in August. *lib. de Orig. an. et lib.* 3. *de Libero arbitrio, cap.* 21. Primus, fuisse creatas extra corpora, et propter peccata in corpora missas. Ita Origen. *lib.* 1. *Periarchon, cap.* 7. *expresse*, et Plato *in Timæo.* Secundus, fuisse ab æterno, et intrasse corpora nunc hæc, nunc illa. Ita Pythagoras ex Ægyptiis,ut refert Herodotus *lib.* 1. Tertius, creari in tempore ab Angelis, ita Avicenna, Seleucius et Hermas *lib.* 7. *tripart. cap.* 11. Quartus, propagari ex semine, ita Tertull. et Apollinaris ex August. *de hæres. cap.* 86.

Errores de origine animæ. Dico primo, animæ non fuerunt ante corpora, sed simul cum corporibus creantur. Ita Epiphan. *epist. ad Joan. Hierosolym.* Hieronym. *epist. ad Pammachium*, Cyrill. Alexand. *lib.* 1. *in Joan. cap.* 9. August. optime *lib.* 12. *Civit. cap. ult. et* Tertull. *lib. de Anima.* Damnatur oppositum in Braccarensi 1, *cap.* 6. et a Leone X. *epist.* 91. ad Turibium, a Damasc. 2. *de fide cap.* 12.

Probatur primo, prius est, quod est secundum naturam, eo quod est præter naturam; sed animam uniri corpori, est secundum naturam, ergo. Confirmatur,quia Deus primo fecit res secundum statum naturalem earum. Secundo, actus in eodem, est posterior potentia, *ex* 9. *Metaph. text.* 13. Tertio, alioquin intrarent cum scientia in corpora, cujus oppositum docet experientia. Nec valet cum Academicis, et Platone *lib.* 10 *de Republica, et in Phædro*, dicere, quod per ingressum corporis obliviscuntur omnium, quia per statum naturalem, non possent ita pejorari, alioquin non appeterent unionem cum corpore, quia sic appeterent malum, quod repugnat.

Quarto, ex 5. ad Rom. ubi dicitur: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et cap.* 9. de Jacob et Esau dicitur: antequam nati essent, nihil boni, vel mali egisse; ergo eorum animæ antea non fuerunt, quia non poterant esset otiosæ, et sine propria operatione, ex 10. *Ethic. cap.* 8. *text.* 14. Quinto, quod hoc sit secundum Aristotelem patet, quia 1. *Poster. cap.* 1. *et* 3. *de an. cap.*4. contra Platonem in *Phædro*, ponentem notiones omnium in anima ante unionem, docet intellectum de se esse tabulam rasam, et 12. *Metaph. cap.* 3. *text.*16.docet causam efficientem præcedere suum effectum, formalem non, et secundum ipsum, anima est causa formalis. 2. *Animas non fuisse ante corpora.*

Objicies primo,quia 2. *de Gen.anim. cap.* 3. dicitur, quod mens de foris venit. Respondetur, hoc est creari, non educi de potentia materiæ, vel non dependere ab organo, sicut cæteræ animæ, de quibus ibi Philosophus.

Objicitur secundo, quia August. 7. *de Gen. ad. lit.* 24. *et* 12. *Civit.* 23. Auctor. scholast. Histor. *in Genes.* Hugo de S. Victore *sum. sent. tract.* 3. *cap.* 2. *fin.* Magister 2. *d.* 17. tenent animam Adæ fuisse an- *Anima de foris venit, explicatur.*

te corpus creatam, quod asserit Philastrius *lib. de Hæres, Catal. Hæres. quæ extiterunt post Apostolos.* Respondetur, doctrinam datam esse universaliter veram, et August. tantum dubitat de anima Adæ, an ante corpus creata fuerit, et semper dubius fuit de origine animæ; tamen in hanc partem magis inclinat 12. *Civit.* 23. vide Gregor. Nyssen. *lib. de Hom. cap.* 29. 30. Damasc. Hieron. et Leo citati etiam de anima Adæ in particulari agunt.

3. *Anima non fit ex virtute seminali.*

Dico secundo, anima rationalis non fit ex virtute seminali. Probatur primo, quia agens naturale non potest agere supra materiam; et anima rationalis est supra eam, ut constat ex operatione, quam habet independenter ab ea, de quo dixi *sect. præced.* Secundo, quod generatur corrumpitur. Tertio, forma quæ cum composito Physico producitur, non producitur per se, sed in composito; ergo non habet *esse* per se extra compositum, et sic anima rationalis non posset separari. Conclusio est communis Catholicorum, cujus oppositum damnat August. *hær.* 86. et hæresim vocat D. Thom. 1. *part. quæst.* 118. *art.* 2. *et* 2. *contra Gent. cap.* 86. habetur 32. *quæst.* 1. *cap. Moyses.* Vide Scot. 4. *d.* 43. *quæst.* 2. *in* 2. *propositione, et* 2. *d.* 18. ubi negat semem ullam animam attingere posse.

Objicitur, in materia est naturalis in potentia, ad recipiendam animam; ergo datur naturalis potentia activa ipsius, quia passivæ correspondet activa ejusdem generis, ex 5. *Metaph. cap.* 12. *text.* 17. *et lib.* 9. *cap.* 2. *text.* 2. Respondetur, cum Scoto *quæst.* 1. *Prol. et* 1. *d.* 5. *quæst.* 2. *ad* 3. *pro* 2. *opin. et* 4. *d.* 43. *quæst.* 3. *ad* 1. intelligendo per causam naturalem, causam creatam, non omni passivæ correspondere activam naturalem, alioquin posset cæcus naturaliter fieri videns, et Deus naturaliter videri.

Potentiæ passivæ correspondet activa explicatur

Aristoteles *locis cit.* tantum dixit potentiæ passivæ correspondere activam, etsi aliud diceret, sibi contradiceret, 2. *de Gen. animal. cap.* 3. ubi tenet mentem extrinsecus venire, quod negat de aliis formis, et hoc est creari, vel saltem non a causa naturali produci. Qui citant dicta loca, non bene ea ponderant.

4. *Quomodo homo generat hominem, sit animam non producit.*

Objicitur secundo, cætera animalia ex vi seminis producunt sibi similia; ergo et homo perfectissimum animal. Respondetur, negando antecedens, de quo *sect. seq.* Secundo, negando consequentiam, quia ex dignitate animæ rationalis est, quod a creatura fieri nequeat; homo tamen generat hominem, quia dat materiam, et dispositiones prævias, ut docet D. Thom. 1. *part. quæst.* 118. *art.* 2. *ad.* 3. sed prima solutio melior est.

Objicitur tertio, attingens ultimam dispositionem, formam producit; sed homo omnes qualitates disponentes ad animam efficit, et vi formatrici, organa delineat et effigiat; ergo. Major probatur, potens in media, potest in finem, 7. *Metaph. cap.* 9. *text.* 30. et forma est finis generationis, 2. *Physicor. cap.* 7. Respondetur primo, antecedens verum esse, quando forma est ejusdem ordinis cum dispositionibus, sed hîc non est, quia spiritualis est. Respondetur secundo melius, negando antecedens, quia calor separatus induceret ultimam dispositionem ad ignem, non tamen ignem, ut habet Doctor 4. *d.* 12. *quæst.* 3. *num.* 7. *et* 22. Neque Aristoteles dixit potentem in media, posse etiam in finem, sed sæpissime ei imponitur.

Efficiens ultimam dispositionem an efficiat formam.

Dico tertio, anima rationalis creatur a Deo, non ab Angelis. Ita Patres, Hieron. *epist.* 17. *et in apolog. ad Pammachium,* Ambros. *lib. de Noe et arca,* Chrysost. *Homil.* 23. *in varia loca Matth.* Gregor. Nyssen. *de Anima, cap.* 6. Bernard. *serm.* 17. *in Cant.* Quod vero creatur, patet, quia non generatur per se, quia non est compositum; neque per accidens, ad generationem compositi, quia non fit ex vi seminis. Ita D. Thom. 2. *contra Gent. cap.* 87. Addendum est, esse improportionatam materiæ, ut educatur ex ea, quia spiritus est; quod non creatur ab Angelis docet communis Theologorum 2. *d.* 1. de quo late Scot. 4. *d.* 1. *quæst.* 1. ubi rejectis rationibus D. Thom. ad hoc, adducit proprias. Idem docet Au- 5.

gust. 3. *de Trinit.* 8.*et lib.* 9. *in Genes, ad lit.* c. 15. Damasc. 2. *fid. cap.* 3. Cyrill. *lib.* 2. *in* Jul. Athan. *serm.* 3. *contra Arian.* Basil. *lib.* 4. *contra Eunom.* Prosp.*lib. sent.* August. *serm.* 146.Ex quibus sequitur animam rationalem a Deo creari,quia non generatur nec ab alio creari potest.

6. *In anima secundum Aristot. creatur a Deo.* Si petas quid de hoc sentit Aristoteles, Scotus 4. *d.* 43. *quæst.* 2 *an. num.* 19 tenet dubium esse,quid de origine animæ voluerit, tamen verius videtur, quod posuerit eam immediate a Deo fieri ; sed hoc non vocaret creationem, quia secundum eum omnis effectus novus præcise dependens a causa effectiva, reduceretur in aliquam variationem ipsius causæ; sed quando dependet etiam a receptivo, potest ejus novitas reduci in illud,et sic est in productione animæ secundum eum , quia Deus naturaliter, et necessario transmutat corpus factum organicum ad animationem, de quo vide Scotum 1. *d.*8. *quæst.* 5.

Quare spiritualis substantia non generat. Objicitur primo, operatio omnibus maxime naturalis,ex 2. *de Anima cap.* 4.*text.* 34. est generare sibi simile ; ergo convenit substantiis spiritualibus. Respondetur ibi loqui de corporeis; substantia autem spiritualis adeo perfecta est, ut a solo Deo produci possit.

Objicitur secundo, inferiora corpora secundum Dionys. *cap.* 4. *de Div. Nomin.* administrantur per superiora ; ergo idem de spiritibus ? Respondetur, inferiora transmutari, et aliquando fieri a superioribus, sed ex subjecto antecedente ; spiritus autem ex nullo subjecto fieri possunt.

SECTIO XV

Utrum aliæ animæ a rationali ex vi seminis fiant, ita ut semen attingat earum productionem.

1. Pro resolutione, nota ex Scoto 2. *d.* 18. quod aliqua producant sibi dissimilia in genere et in forma, ut Sol ranam ; alia vero producunt sibi similia, et hoc vel immediate, ut ignis ignem , vel mediante propagatione, ut equus equum. In primo, *Generatio duplex.* et secundo modo productionis, non requiritur ratio seminalis, quia hæc agit absente generante, estque medium inter ipsum et genitum , sed in tertio intervenit semen.

Secunda nota, semen nihil aliud esse *Quid semen, et ratio seminalis.* quam corpus quoddam, cujus forma intenta est, ut ex illo fiat aliud perfectius simile generanti. Ratio autem seminalis seu seminis, est forma ipsius vel qualitas eam consequens.

Nota tertio, si semen est unigeneum, et *Semen an sit heterogeneum.* uniforme, quod non agit alterando seipsum, quia nihil uniforme agit in se, et activum difformitatis supponit passivum ejusdem, ideo multi ponunt diversitatem partium in semine ; et Cajetanus 1. *part. quæst.* 118. *art.* 1. ideo vocat illud heterogeneum.Idem tenet Ferrar. 2. *contra Gent.* c. 57. Et videtur D. Thom. *ibi cap.* 89. *et de potentia quæst.*3. *art.* 9. Scotus *loco Cit.* dubius de hoc mansit,sed 3. *d.* 4. *num.* 13. docet semen esse activum in alteratione prævia ad introductionem formæ,et consequenter admittit in eo diversas, et difformes partes, alioquin non se alteraret.

Communior sententia tenet semen saltem secundum partes subtiliores attingere productionem animæ. Ita Suarez 2. *de Anima, cap. ult.* Cajet. citatus, Germanus *in Epitome librorum de Anima.* Conimbr. *lib.* 1. *de Gen. c.* 4. *quæst.* 26. *et* 27. Javel. 7. *Metaph. quæst.* 14. 2.

Verius videtur oppositum. Scotus *loc. citatis,* Philipon. Simplic. Ægid. Albert. *in* 2. *de Anima, text.* 10. et expresse D. Thom. 1. *p. quæst.* 118. *art.* 2. *a l* 3. *et* 4. *et de potentia, quæst.* 3. *art.* 9. *ad* 9. Probatur ex Scoto : Primo,quia semen in instanti generationis non est ; ergo non agit , quia agere supponit esse. Antecedens patet, quia tunc desinit esse forma seminis. Secundo, si dicas pro nunc manere semen, non potest producere perfectius se, qualis est proles.

Dices, in virtute generantis producere *Semen non attingit*

animam effective. se perfectius. Contra, in virtute non entis nihil potest effici, sed per accidens est, quod decidens semen existat, quando producitur forma geniti. Et contra hoc procedunt omnia argumenta, quibus Doctor 4. *d.* 12. *q.* 3. *et d.* 13. *quæst.* 1. ostendit accidens in virtute substantiæ non posse attingere ad productionem substantiæ. Tertio, semen est non vivens; ergo non potest producere vivum. Respondet quidam cum Platone, *in Timæo*, semen vivere, Valles. 2. *Controv. c.* 9. Zimara 2. *de An. ad text.* 43.

Text. 10

3. *Semen non vivit.* Verius tamen est oppositum, quod tenet Aristoteles 2. *de Anima, cap.* 1. *et* 2. *de Gen. anim. cap.* 1. *et c.* 3. D. Thom. 2. *contr. Gent. c.* 89. Scot. 4. *d.* 44. *q.* 1. et communis; et suadetur, quia non habet eamdem animam cum generante, cum non sit ei continuum, nec diversum, quia esset aliud animal, vel planta. Item, non nutritur, nec crescit, ut constat de seminibus stirpium et herbarum, quæ multo tempore servantur sine alimento; et esto viveret semen anima vegetativa, ergo saltem non attingeret animam sensitivam, qualis est anima animalium.

Objicies primo, ergo viventia non producunt sibi similia. Respondetur cum D. Thom. supra *ad* 3. hominem generare hominem, quia ministrat materiam, et disponit eam ad receptionem novæ formæ, non quod ipsam formam attingat; et idem est de aliis animalibus. Secundo, dici potest cum Scoto 3. *d.* 4. *num.* 13. matres immediate attingere formas fœtus generabiles; hoc enim longe facilius est, quam ponere ipsum semen eas attingere; et juxta hoc matres longe perfectius generant, quam patres, quidquid dicat D. Thom. cum suis 3. *p. quæst.* 32. *art.* 4. Si hoc non placet, recurrendum est cum eodem Scoto 2. *d.* 18. ad causam superiorem, ad quam necesse est currere, quoad plantas, quarum semen seorsum a generante generat. Neque sufficit recursus ad corpora cœlestia, quia viva non sunt, et nemo dat, quod non habet, et ideo forte Galenus citatus a Doct. virtutes seminum vocat divinas; unde Doctor 2. *d.* 14. *q.* 3. *num.* 6. tenet influentiam astrorum in inanimata agere generando, sed in animata tantum alterando; et August. *lib. de duabus Animabus, cap.* 4. docet muscam esse nobiliorem cœlo, quia animata est, et per consequens non potest a cœlo produci.

Utrum mater attingat formam fœtus

4. *Sola rationalis de foris venit.* Objicitur secundo 2. *de Gen. animal. cap.* 3. dicit Aristoteles omnem animam produci virtute seminis, præter intellectivam quæ de foris venit. Respondetur, nihil tale habet, sed omnem animam præter rationalem, ibi ostendit educi de potentia seminis, et solam rationalem extrinsecus venire, quia spiritualis est, et inorganica.

Objicitur tertio, 2. *Physic. text.* 26. *Sol et homo generant hominem.* Respondetur, de homine jam dixi; de Sole eatenus generat, quatenus congruis qualitatibus fovet semen, atque disponit ad formam ultimam, de quo Aristoteles *loco cit. de Gen. animal.*

Quomodo Sol generat hominem. Objicitur quarto, quia sequitur animas omnes creari. Negatur, quia præter rationalem omnes educuntur ex potentia materiæ; alioquin dicendum esset Deum nihil posse generare, quod falsum est, quia potest admittere, vel non admittere concursum materiæ, qualiscumque ille sit.

SECTIO XVI.

Utrum anima sit composita, ex materia et forma?

Dixi de hac re satis fuse ad *quæst.* 15. 1.
ubi tenui cum Doctore et aliis, non esse improbabile, talem compositionem in anima admittere. Et præterquam, quod id habeat Doctor expresse *dict. quæst.* 5. insinuat idem *Quodlib.* 9. *art.* 2. §. 3. *intellectus,* ibi, *proximum receptivum* (*intellectionis*) non includit materiam *saltem corporalem.* Quibus verbis indirecte insinuat animam habere materiam, non corporalem, quia asserens receptivum intellectionis nostræ, id est, animam, carere materia saltem cor-

porea, incorpoream habere innuit, juxta regulam: quod de uno negatur, de altero affirmatur, *cap. nonne, de præsumpt.*

SECTIO XVII.

Utrum animæ immediate informant materiam?

2. Hæc quæstio ab aliis fuse traditur, sed nos ab ejus tractatione abstinebimus, quia supra *sect.* 4. late ostendimus formam corporeitatis præcedere, et sequi animam; obiter tamen resolvimus hoc quoad formam substantialem, ut sic, an immediate afficiat materiam.

Dico primo, qualitates corrupti non manent in genito. Est contra multos, quos citat Suarez *in Metaph. d.* 14. *sect.* 3. sed eam tenet Scot. 4. *d.* 12. *q.* 3. *n.* 21. 25. 26. ubi bene docet qualitatem corrumpentis, nunquam producere qualitatem incompossibilem formæ corrumpendæ: sed quando venitur ad ultimum gradum quantitatis compossibilis cum ea, tunc generans introducendo suam formam, corrumpit aliam, cujus corruptione perit qualitas eam sequens, quæ eousque mansit in gradu necessario ad conservationem illius formæ. Unde, ut ibi habet Doctor *num.* 9. si calor ignis separaretur ab eo, et guttula aquæ in medio ejus collocaretur, nunquam introduceret calorem incompossibilem formæ illius guttulæ, neque expelleret ab ea gradus humiditatis et frigiditatis ad ejus *conservari* requisitos; quia sicut accidentia non possunt producere substantiam, ut ibi solide ostendit Doctor, ita neque corrumpere; corrumperent autem si qualitates ei incompossibiles in eam inducerent. Vide eum 2. *d.* 3. *quæst.* 4. Eamdem sententiam tenet D. Thom. *de formis q.* 7. *et* 4. *d.* 11. *q.*1. *art.* 1. *quæst.* 3. *et lib.*1.*de Gen. cap.* 4. *lect.* 9. et ejus discipuli communiter cum eo docent in generatione fieri resolutionem usque ad materiam primam.

[Q]ualitas [i]ncompossibilis for[m]æ corrumpenda [quo] pro[d]ucitur.

3. Probatur primo, ex Aristotele 1. *de Gen. c.* 4. ubi docet, quod generatio est mutatio hujus totius in hoc totum, nullo sensibili manente; si autem permanerent eadem accidentia, id non esset verum, quia hæc sola sunt sensibilia per se. Item, 5. *Physic. text.* 28. *quod movetur est, quod generatur non est*, de quibus locis vide Scot. 2. *d.* 12. *q.* 1. per *esse* intelligit Philosophus *esse* compositi, seu formale; et hoc denegat subjecto generationis, concedens illud subjecto mutationis, non autem *esse* entitativum, quia hoc competit materiæ, ut ibi convincit Scotus.

[Ge]neratio [qu]id.

Secundo materia prima non est subjectum accidentium, ut docet D. Thom. *de ente, cap.* 7. *et* 1. *part. quæst.* 76. *art.* 6. *et quæst.* 77. *art.* 6. tum quia totum per accidens supponit totum per se; tum etiam, quia secundum Aristotelem *cap. de Subst.* prima substantia, primo substat accidentibus, et ea corrupta, nihil remanet. Tum tertio, quia materia prius respicit actum sui generis quam alterius, et alioquin substantia non esset prior accidente, contra Aristotelem 7. *Metaph. text.* 4. ergo compositum substantiale est subjectum accidentium, et per consequens, eo corrupto, illa corrumpuntur, quia non migrant de subjecto in subjectum; quia, ut ait Aristoteles *cap. de Substantia, et* 5. *Metaph. text.* 15. *destructis primis substantiis impossibile est aliquid remanere.* Sed de hoc ex professo agitur 1. *de Gen. cap.* 4.

Materia prima non est subjectum accidentium.

Objicitur primo, sequitur quod ignis destrueret calorem, quem ipse introduxit in corrumpendum, quia cum suam formam introducit, pereunt omnia accidentia, quæ præcesserunt. Respondetur id verum esse. Pro quo nota quod accidens quadrupliciter corrumpitur. Primo, per contrarium, ut frigus per calorem. Secundo, per absentiam causæ, ut lumen amoto luminoso. Tertio, per corruptionem subjecti, ut hic. Quarto, per corruptionem termini in respectivis, ut ablato albo, tollitur similitudo; et qualuor modis oppositis generantur accidentia. 4.

Accidens quadrupliciter corrumpitur, et generatur.

Objicitur secundo, in mixtionibus medicinalibus pereunt formæ herbarum, et aliorum simplicium, tamen manent virtutes

An pereant formæ simplicium in mixtionibus medicinalibus.

eorum, per quas prosunt infirmis. Respondetur, vel manere formas simplicium, vel si pereunt, generari novas qualitates consequentes formam compositi, quæ magis proficiunt infirmis, quam virtutes simplicium.

5. Objicitur tertio, sequitur materiam in instanti generationis esse indifferentem ad omnem formam, quia sine accidentibus non plus determinatur ad hanc, quam ad illam. Respondetur, sufficere præcessisse dispositiones, et determinationes immediate ante instans generationis. Dices, tunc nihil est, nisi respectus rationis ad illas dispositiones. Respondetur tamen esse subordinationem inter formam substantialem, et tales dispositiones, quod non introducetur, nisi præviis illis, et sic præcessisse sufficit, esto pro nunc tantum sit actu respectus rationis ad eas; sic forma embryonis prærequirit formam seminis, non tamen coexistentem, et in multorum opinione sensitiva prærequirit vegetativam, sed expellendam, et rationalis eodem modo vegetativam et sensitivam. Quod tenere expresse videtur D. Thom. 1. *part. quæst.* 118. *art.* 2. *ad* 2. de quo dixi supra *sect.* 7. *conc.* 1. *ad* 1. et multi tenent, etsi species, quoad *fieri* dependeant a phantasmate, non tamen quoad usum, de quo supra *ad quæst.* 17. Vel dic non requiri dispositiones, nisi per accidens ad expellenda opposita accidentia. Unde si generans reperiret materiam nudam, generaret. Colligitur ex Scot. 2. *d.* 3. *quæst.* 4. *num.* 17. ubi bene explicat, quomodo in generatione fit ex non corpore corpus, quando scilicet denudatur corrumpendum ab omnibus accidentibus, ut introducatur in ejus materiam forma nova. Thomistæ quidam tenent dispositiones effective causatas a forma geniti præcedere ipsam natura in materia, quod perinde est, ac si dicerent filiam præcedere matrem, vel fructum arborem.

An requirantur dispositiones coexistentes introductioni formæ generandæ.

6. Objicitur quarto, 1. *de Gen. cap.* 4. dicitur, quando ex aere fit aqua, permanet eadem diaphaneitas. Respondetur, manet eadem specie, non numero.

Dico secundo, neque quantitas corrupti manet in genito. Hæc difficilior est, quam præcedens, quia Averr. 1. *Physic. text.* 61. *et cap.* 1. *de Substantia orbis*, tenet dimensiones interminatas in materia prima subjectari, et nunquam ab ea separari. Quod etiam multi cum eo amplexantur, quos citat Suarez *in Metaph. d.* 14. *sect. num.* 10. 11. sed conclusio est Scoti 2. *d.* 3. *quæst.* 4. *num.* 17. *et* 4. *d.* 11. *q.* 1. Bannes. 1. *de Gen. cap.* 4. *q.* 1. *art.* 1. D. Thom. *loc. cit. concl. præced.* et eisdem rationibus suadetur.

Quantitas corrupti non manet in genito.

Objicitur primo, quia ut habet *Phil.* 6. *Physic. text.* 2. quantum non potest fieri ex non quanto; sed si non supponitur quantitas in materia, ita fieret et corpus ex non corpore. Respondetur, additione verum est, generatione falsum. Vel dic materiam esse virtualiter quantam, quod sufficit, ex Scoto *d. quæst.* 4. *num.* 17.

Objicitur secundo, quantitas est ingenerabilis, quia non generatur a forma, cum hæc non sit quanta; nec quantitate, quia hæc non est activa; nec æqualitate, quia hæc est posterior; ergo non producitur de novo; ergo antiqua manet in genito. Respondetur, per se non generari, nec corrumpi, sed ad generationem, vel corruptionem subjecti fit, vel desinit, sicut et alia accidentia, maxime quæ contrarium non habent.

Quantitas quomodo de novo fi[at].

Objicitur tertio, ad oculum patet, quando ex aqua fit aer, quantitatem manere, et augeri. Respondetur in sensu minime constare, et ratio docet falsum esse. 7.

Objicitur quarto, forma non dat materiæ *esse* subjectum, imo supponit tale *esse*; sed fit subjectum aptum per quantitatem, sine qua non habet partes distinctas; ergo. Respondetur, secundum se habet partes entitativas, non quantitativas, quod sufficit; neque enim ablata quantitate, confluerent partes substantiæ in punctum, ut quidam Thomistæ fingunt.

Materia habet partes entitativas.

Objicitur quinto, sequitur animam rationalem esse subjectum quantitatis, quia ipsa cum materia facit totum cui inhæret. Respondetur, quantitatem inhærere toti ex materia, et forma corporeitatis; unde ma-

net eadem quantitas in mortuo, quæ fuit in vivo.

Argumentum urget Thomistas, negantes plures formas substantiales in eodem subjecto, et totum distingui a partibus simul sumptis.

SCETIO XVIII.

Utrum anima sit eadem suis potentiis.

1. Non est quæstio de potentiis sensitivis comparatis ad animam, quia dicunt organum cum potentia, vel virtute animæ in eis existente, ut docet Scot. 1. *d.* 3. *quæst.* 9. *num.* 8. certum est tales ab ea distingui, quia constat existere sine eis, verbi gratia, sine visu, auditu, etc. Quæstio ergo est de potentiis spiritualibus, intellectu et voluntate, nihil corporeum includentibus, comparatis ad animam rationalem, ac etiam de aliis potentiis collatis ad animas corporeas.

Prima sententia est, nullo modo distingui etiam formaliter. Ita Greg. II. *d.* 16. *quæst.* 3. Occham *quæst.* 24. *et* 26. Gabr. *q.* 1. Marsil. 1. *q.* 7. *art.* 3. Marcell. *lib.* 3. *de Anima, cap.* 75. et omnes Nominales.

Secunda sententia ait realiter distingui D. Thom. 3. *part. quæst.* 77 *art.* 1. *et q.* 54. *art.* 3. ubi ait, nullam potentiam operativam substantiæ esse idem cum ea, *et in disp.* 9. *q. de Spir. creat. art.* 11. *et quæst. un. de Anima, art.* 12. ait impossibile esse animam immediate concurrere ad actus vitales, sequuntur Thomistæ. Cajetan. *dict. loc.* Capreol. 1. *d.* 3. *quæst.* 4. Soto *cap. de Proprio.* Conimbr. 2. *de Anima, cap.* 3. *quæst.* 4. qui plures pro hoc citant Suarez 2. *de Anima. cap.* 2. *et d.* 18. *Metaph. sect.* 3.

Tertia sententia Scoti 2. *d.* 16. quam explico sequentibus conclusionibus.

Dico primo, potentiæ animæ formaliter ab ea distinguuntur. Hanc, præter Scotum citatum, tenent auctores secundæ sententiæ.

2. Probatur primo, quia potentiæ omnes aliquo modo fluunt ab anima; ergo non sunt formaliter ipsa. Secundo, anima rationalis non est formaliter libera, sicut voluntas est, nec formaliter necessaria, ut est intellectus. Tertio probatur, per has potentias determinatur anima ad varias operationes, ad quas secundum se indifferens est. Quarto, quæcumque habent aliquam distinctionem realem, ubi sunt separatæ, eamdem habent formaliter ubi sunt unitive contenta. Qua ratione, si unum esset prius vero, si esset separata, etiam erit prius eo in ente, in quo unitive ambo continentur; ergo intellectus et voluntas cum unitive contineantur in anima, (non ut priora, quia hujusmodi sunt tantum prædicata essentialia) servabunt eumdem ordinem, et distinctionem secundum formalitatem, quam realiter servarent si essent separata, de quo Scot. *d.* 16. *num.* 18. 5. Quinto, (et forte efficacius) quia sine hac saltem distinctione, multæ auctoritates in oppositum vix solvi possunt. Dicunt enim potentias egredi ab anima, esse medias inter substantiales et accidentales formas, et a nonnullis vocantur partes. Dicit enim Anselm. citatus a Scoto supra *lib. de Concord. gratiæ, et Liberi arbitrii, cap.* 19. quod potentiæ sunt in anima, sicut membra in corpore. Item, August. 6. *de Trinit. cap.* 6. dicit animam deficere a simplicitate divina, propter multitudinem operationum, et virtutum; ergo istæ aliquo modo distinguuntur ab illa, et *lib.* 15. *cap.* 7. ait mentem distingui ab anima, et Anselm. *lib. de Cas. diaboli,* dicit, etsi potentiæ non sint substantiæ, non tamen esse nihil.

Potentiæ dicuntur partes animæ

Adverte tamen, etiam in divinis, cum simplicitate stare formalem distinctionem quodammodo, sicut in creatis; sed operationes in creatis distinguuntur realiter a suis potentiis, in divinis non, de quo vide Scot. 1. *d.* 2. *q.* 7. *n.* 41. *et d.* 8. *q.* 4. 3.

Sexto, quia definitio animæ est alia a definitione potentiarum suarum; ergo formaliter ab eis differt. Consequentia est clara, et antecedens patet, quia, ut tenet Scot. *d. d.* 16. *num.* 5. anima essentialiter ordinatur ad dandum vivere, quod nihil aliud

est, quam talis formæ informatio, estque actus corporis Physici organici, etc. de quo *sect.* 4. et potentia in ordine ad operationem definitur; ergo hæc formaliter differt ab illa. De distinctione formali videndus est Scot. *d.* 2. *quæst.* 7. *num.* 41. *et d.* 8. *quæst.* 4. *d.* 13. *num.* 23. *et d.* 26. *contra solut. secundi princip.* quibus locis, et alias sæpe admittit eam in divinis.

Distinctio formalis admittenda in divinis.

Dico secundo, potentiæ inter se distinguuntur formaliter; hanc probant omnes rationes allatæ *con. præced.* alioquin intellectus formaliter amaret, et voluntas formaliter intelligeret.

4. Dico tertio, potentiæ non distinguuntur inter se, nec ab anima realiter. Ita Scot. 2. *d.* 16. *num.* 15. *et* 4. *d.* 44. *q.* 2. *num.* 5. sequuntur omnes Scotistæ, et a fortiori eamdem tenent Doctores primæ sententiæ. D. Bonav. 1. *d.* 3. *quæst.* 3. ait potentias, idem esse cum anima, non tamen omnino idem per essentiam. Durand. ait vim vegetandi, augendi, generandi, esse idem cum anima, non tamen alias facultates, ut sentiendi, intelligendi, sed 2. *d.* 3. *q.* 5. *de Angelis*, cum Scoto convenit expresse August. 10. *Trinit.* 11. *et lib.* 9. *cap.* 5. ubi ait potentias esse animæ substantiam. Idem habet *lib. de Sp'r. et An. c.* 2. 8. *et in terminis, c.* 4. Bern. *Serm.* 11. *in Cant. In anima tria intueor, rationem, memoriam et voluntatem, et hæc tria esse eamdem animam.*

Probatur primo, ex Scoto, quod melius est, si possibile sit, poni debet, 2. *de Gen. text.* 50. *et* 1. *Comment.* 56. *et* 8. *Physic. text.* 35. 41. 50. sed paucitas est melior si sit possibilis, quia entia non sunt multiplicanda sine necessitate, 1. *Physic.* ergo cum hîc paucitas si possibilis, ut patebit in solutione argumentorum, tenendum est, potentias esse unum, et idem realiter cum anima.

Absurdum animam per se non esse activam.

Secundo, alias anima, quæ post Angelum est perfectissima creatura, nullam habet per se operationem, vel actionem quod est valde absurdum, quia perfectionis est in accidente esse activum; ergo id non est denegandum substantiæ tam perfectæ.

Nec sufficit dicere, quod agit mediante accidente, quia perfectionis est in accidente separato agere; ergo id non est denegandum substantiæ secundum se consideratæ. 5.
Respondet Cajetan. 1. *part. quæst.* 54. *art.* 3. animam esse principium primum, et per se agendi, tamen agere mediate, scilicet mediis potentiis; sed est implicatio, quod sit per se agens, si potentia per quam agit est realiter ab ea distincta; nec est primum agendi principium, vel operandi, si tantum sustinet potentias sic distinctas, sicut lignum calorem.

Anima s[eparata] a[b] omni acc[i]dente, po[s]set intell[i]gere, e[t] velle.

Confirmatur, si potentiæ sunt re distinctæ ab anima, possunt ab ea separari per Dei potentiam, quia ambæ sunt absolutæ, quod tenet Ferrar. 2. *cont. Gent. cap.* 65. et Soto *cap. de Proprio, et* 4. *d.* 9. *q.* 2. *art.* 3. sed tunc anima posset velle et intelligere, vel esset instar trunci mortui, quod est absurdum. Cajetanus negat separari posse; sed male, quia etsi distinctio realis in relatis non inferat separabilitatem, infert in absolutis; nam ideo ens absolutum dicitur, quod a nulla re distincta dependeat, de quo Scot. optime 2. *d.* 1. *q.* 4. *num.* 21. et si contra hoc non leve argumentum fieri possit, si teneatur secundum eum 3. *d.* 2. *q.* 2. compositum re distingui a partibus unitis, quod mihi dubium est. Confirmatur secundo, ordinatum ad finem nobilius est, si immediate per se attingat illum, quam si per aliquid a se distinctum.

Accidens non gene[ra]t substantiam

Tertio, accidens non generat substantiam, ut fuse probat Doctor 4. *distinct.* 13. *quæstion.* 3. *et distinct.* 13. *quæstion.* 1. quia causa totalis necessario est perfectior effectu, vel ei æque perfecta; sed potentia vegetativa est principium alendi et generandi, ex 2. *de An. text.* 34. 42. 48. ergo ista est substantia, quia per generationem, et nutritionem fit nova substantia; ergo idem est de aliis animæ potentiis, quia eadem est ratio, non enim intellectiva potentia imperfectior est vegetativa. 6.

Quæ cau[sa] activ[a] generati[o]nis.

Si quæras, quænam est illa substantia, quæ immediate nutrit, vel generat? dixi

sect. 15. esse formam substantialem alentis seu aliti, et generantis; si tamen hæc non adsit, ut quando semen est omnino separatum a decidente, recurrendum erit ad causam superiorem. Vide alias rationes in Scoto *supra*.

Objicitur primo, ex D. Thom. 1. *part. q.* 77. *art.* 1. actus et potentia sunt ejusdem generis; sed actus intelligendi et volendi sunt accidentia; ergo et potentiæ. Respondetur, ex Scot. *d.* 15. *num.* 5. Potentia uno modo sumitur pro principio operandi, et sic dividitur in activam et passivam, *ex* 5. *Metaph. text.* 17. *et* 9. *text.* 2. 3. Hoc modo est principium transmutandi aliud, ut aliud; vel ab alio, ut ab alio; et non est ejusdem generis cum actu, quia accidens recipitur in substantia, et efficitur ab ea, etiam in opinione D. Thomæ, loquendo de ipsis potentiis, si admittantur esse accidentia. Præterea, Thomistæ clamant per accidens produci substantiam, quæ tamen non est ejusdem generis cum eo. Alio modo, accipitur potentia, ut ponitur actui, et sic non tantum sunt ejusdem generis, sed etiam ejusdem numeri, ut dicitur 9. *Metaph. text.* 13. quia quod nunc est in actu, idipsum fuit in potentia.

7. *...ffectus ...ormalis separa-...lis a for-...a in sub-...cto, effec-...us sic.*

Objicitur secundo ex eodem, si anima immediate ageret; ergo homo semper intelligeret, sicut necessario semper vivit, dum habet animam. Negatur consequentia, quia causa efficiens potest carere suo actu; formalis non, si applicetur; unde, quia vivere est effectus formalis animæ, non potest eo carere, si informat bene tamen operatione, quam efficit. Et si argumentum valet, probat, quod intellectus, dato quod sit re distinctus ab anima, sit semper in operatione, et quod ad hoc responderet D. Thomas, suo argumento satisfaciet. Respondet Cajetan. 1. *part. quæst.* 77. *art.* 1. D. Thomam sumere potentiam pro ea quæ essentialiter ordinatur ad actum. Contra, quia si non sumit pro potentia effectiva, argumentum nullo modo est ad propositum, si sic sumit, impugnatio est efficacissima. Respondet Javell. 2. *de Anima, quæst.* 12. quando D. Thom. dicit potentiam, et actum esse ejusdem generis, eum loqui de potentia pro primo principio activo vel passivo; et anima primo producit *esse* substantiale, constituendo animatum, ut sic actus est ejusdem generis; secundario autem producit potentias, quæ sunt accidentia, et non ejusdem generis.

8. *Potentia, et actus sunt ejusdem generis, explicatur.*

Contra primo, anima in subjecto nullam substantiam efficit, nisi nutriendo alitum, vel augendo, et hoc per potentiam vegetativam, quæ non distinguitur ab ipsa. Secundo, implicatio est, animam prius producere *esse* substantiale, quam habeat potentias. Tertio, dat anima *esse* animatum non per productionem, sed per informationem, alioquin posset esse in materia per informationem et non animare illam, quod absurdum est. Dicendum ergo, quod dat *esse* vivum in re per potentiam vegetandi, et esse animal per sensitivam, et esse rationale per intellectivam.

Idem agit in se.

Objicitur tertio, idem non movet seipsum, quia inter agens et patiens debet esse distinctio, sed potentia cognitiva movet appetitum: ergo non sunt idem. Respondetur, non esse idem formaliter, et hoc sufficit, ut secundum unam rationem animam moveat, et secundum aliam moveatur. Vide Scot. 2. *d.* 2. *quæst.* 10. *ad* 1. ubi docet Angelum se movere, *et dist.* 3. *quæst.* 8. ubi ostendit Angelum cognoscere se per suam essentiam, *et d.* 25. *ad.* 2. ubi docet voluntatem agere in se, *et* 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *num.* 17. quod intellectus agit in se, quia hoc bene convenit agenti æquivoco, etsi non univoco, neque hæc negabunt adversarii.

Objicitur quarto, accidens variabile non potest inesse, nisi mediante invariabili; sed intelligere et velle sunt accidentia variabilia; ergo. Respondetur, substantiam animæ esse magis invariabilem quam ullum accidens, et sic sustentare posse immediate accidentia illa.

Objicitur quinto, unum et idem indistinctum non potest esse principium receptivum, vel activum multarum formarum, nisi mediis variis dispositionibus, alioquin quod- 9.

libet in quolibet recipi posset, contra Philos. 1. *Physic. text.* 37. 42. Respondetur, etiam secundum eos, anima est immediatum susceptivum, et activum potentiarum, et nos sic dicimus esse operativum. Quod dicitur, materiam non posse recipere varias formas, nisi variis dispositionibus mediis, verum est de formis substantialibus, quæ non introducuntur sine prævia actione suorum accidentium in accidentia corrumpendi, sed non ita de formis accidentalibus, per se loquendo, alioquin daretur processus. Vide Scotum supra *ad* 3. *num.* 8.

Unum, et idem potest esse principium activum, et receptivum variarum formarum

Objicitur sexto, ex Suarez cit. habitus perficientes animam, sunt inter se distincti: ergo et eorum subjecta. Confirmatur, actus intellectus et voluntatis, ut fidei et charitatis, et earum habitus, sunt distincti ; ergo consonum fidei est, eorum subjecta esse distincta. Respondetur, consequentia est nulla, et si valeret, illæ potentiæ, quas ipsi ponunt accidentia, deberent habere subjecta distincta. Per idem ad confirmationem, et si valeret, spes et charitas haberent voluntates re distinctas, quibus subjectarentur ; et lumen gloriæ, scientia, fides, opinio, haberent quatuor intellectus re distinctos, quos perficerent.

10. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, etc. exponitur.*

Objicitur septimo, ex eodem. Luc. 10. *Diliges Deum tuum ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis*, ubi per vires intelligit potentias, quas ponit distinctas ab anima. Item, ex illo Psalm. *Benedic anima mea Domino, et omnia quæ intra me sunt.* Respondetur, esse ad oppositum, quia ipse negat animam, ut distinctam a potentiis diligere posse, quod tamen hîc dicitur. Sed primo loco intenditur, Deum diligendum esse super omnia, neque id fieri potest per diversas vires, sed per unam ; jubetur autem totis viribus diligi illius potestatis, ut significetur Deum super omnia diligendum, sive intensive, sive appretiative, de quo non est hujus loci agere. Vide Scot. 3. *d.* 27. et D. Thom. 2. 2. *q.* 23. *art.* 3. *et* 4. Lyran. *in id. Deut.* 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*, etc. Per cor intelligit voluntatem, per animam intellectum, per fortitudinem externa opera ; et eodem modo exponi potest locus iste. Glossa ordinaria ait, amoris scissionem, vel divisionem, ibi prohiberi.

Objicitur octavo, ex Conimbric. *supra*, quia *Philos. lib. de Sens. cap.* 2. ait ignem, terram, cæteraque elementa non esse apta agere, nisi ut habent contrarietatem, ut calorem, frigus, etc. Respondetur, nihil tale esse in toto illo capite, et si alicubi habetur, sensus est, ista elementa (et idem est de aliis) non producere substantiam, nisi prævia actione accidentali.

Objicitur nono, ex eisdem, gravitas et levitas sunt potentiæ distinctæ a subjectis: ergo idem de potentiis animæ. Respondetur, antecedens verum esse de separabili levitate et gravitate, non autem de inseparabili. Ratio est, quia neganda est distinctio realis, ubi impossibilis inseparabilitas in absolutis (maxime si unum non includit alterum essentialiter, sicut totum partes,) et entia non sunt multiplicanda sine necessitate. 11.

Gravitas an distinguitur a re gravi.

Objicitur ultimo, potentiæ sunt in secunda specie Qualitatis ; ergo non sunt animæ substantia. Respondetur, Aristotelem *cap. de Qualitate*, non dicere omnem potentiam naturalem esse qualitatem, sed potentiam facile faciendi vel patiendi, et sic de accidentalibus potentiis tantum loquitur. Ita Scotus 2. *d.* 16. *fine* ubi id probat exemplis Philosophi, de pugillatore et cursore. Hæc sunt præcipua, quæ contra Scotum in hac sententia adducuntur, alia minoris momenti omitto.

Quod vero nostra sententia sit Aristotelis 12.
patet, quia 2. *de Anima, text.* 13. dividit gradus animæ in quatuor species, vegetandi, sentiendi, intelligendi, loco movendi, et *ibid. text.* 19. ait esse partes animæ, et *text.* 27. vocat illos gradus, potentias. Quod autem sit Augustini *lib. de Spir. et An, tom.* 3. *c.* 4. patet ex his verbis : *Dicitur namque sensus imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia ; et hæc omnia in anima nihil aliud sunt, quam ipsa* ; mox, *secundum essentiam vero, unum sunt in anima*,

et idem cum ipsa. et *cap.* 13. *Dicitur namque talis anima, dum vegetat ; spiritus, dum contemplatur, sensus dum sentit; animus, dum sapit, istæ tamen non differunt in substantia, quoniam omnia ista una anima est.* Iterum, loquens de potentiis: *habet* (anima) *naturalia, et ipsa anima est, potentiæ namque, et vires ejus, idem sunt, quod ipsa habet, et accidentalia, et ipsa non est, non enim est sua temperantia.*

...tentias ...undum ...hilos. ...n distin...i re ab ...ima vel ...er se.

...pressis...ie pro ...bis est ...gust.

SECTIO XIX

Utrum potentiæ distinguuntur per actus, vel objecta.

1. Pro explicatione, nota quod potentia est duplex, activa et passiva ; illa est ad agendum ; et hoc, vel immanenter agendo in se, ut quando intellectus in se producit intellectionem ; vel transeunter, producendo terminum in alio, ut quando calor lignum calefacit. Utraque agit circa aliud, sed differenter, quia prima respicit aliud ut objectum, quod cognoscit, vel amat neque semper respicit aliud a se distinctum. Secunda respicit ut subjectum. Item, hæc operatur suum objectum, quod non est aliud a suo effectu, illa non, sed supponit illud. Vide Scot 1. *d.* 2. *quæst.* 7. *art.* 3. *et Quodl.* 13. *art.* 3. Passiva potentia est, quæ ad recipiendum ordinatur, et aliquando recipit formam Physicam per alterationem, et cum resistentia, et tunc correspondet activæ transeunti, ut in exemplo ; aliquando solam formam perfectivam, non exigentem dispositionem præviam, ut cum recipitur species in sensu, vel intellectu ; et hæc est admixta activæ immanenti, quia, verbi gratia, potentia mediante tali forma, elicit in se actum. Quæstio intelligitur de utraque potentia:

...tentia ...manens, ... tran...ns, quo...do diffe...nt. ...otentia ...ssiva ...plex.

D. Thom. 1. *part. quæst.* 77. *art.* 3. Cajet. *ib.* Ferrar. 4. *contra Gent. cap.* 24. et alii tenent potentias distingui intrinsece, et essentialiter per actus, vel ordinem ad eos, quos sequitur Suarez 2. *de Anima, c.* 2. Pro resolutione.

Nota ex Scoto *Quodl.* 13. *art.* 3. *fin.* quod potentiam distingui per actus, vel objecta, vel actus per objecta, potest dupliciter intelligi ; primo, essentialiter, intrinsece, et a priori ; secundo, a posteriori seu extrinsece.

Dicendum, potentias intrinsece non distingui per actus, et objecta. Ita Scot. *cit. et* 1. *d.* 6. *num.* 34. *et* 2. *d.* 16. *ad.* 2. Probatur primo, ex dictis *sect. præced.* quia probatum est potentia esse idem animæ ; ergo non constituuntur, vel distinguuntur per aliquid ipsis extrinsecum, sicut nec anima. Secundo, potentia est prior actu ; ergo ab eo non distinguitur, nec constituitur in suo *esse.* Et eadem ratio potest esse de objecto, quia quandoque non existit, potentia existente, et si existit, per accidens est, licet quoad aliquos actus potentiæ cognitivæ requiratur ejus existentia, scilicet quoad intentionem. Tertio, ex Scot. 2. *d.* 1. *quæst.* 6. ubi contra D. Thomam tenentem Angelum, et animam distingui speciei, quia hæc cum discursu intelligit ; ostendit quod ambo prius constituantur, et distinguantur in se, quam in ordine ad actum secundum. Et ratio est, quia omne ens, quod est principium alicujus operationis, ideo est tale principium, quia est in se tale ens in se. Unde si quæras primam distinctionem Solis a planta, non est quia Sol generat multa, et diversa mixta, planta non, sed quia Sol in se habet talem formam, a quatam variæ generationes proveniunt, alioquin potentiæ essent relationes, quia tales tantum definiuntur per habitudinem ad aliud. Cajetanus dicit ista extrinseca includi in definitione potentiæ, sicut correlativum in definitione relativi, quod tamen contra ipsos est, quia dicunt esse qualitates de secunda specie. 2.

Potentiæ non distinguuntur per actus, vel objecta.

Prima distinctio absoluti non est per respectum.

Respondet Cajetanus, quod absolutum a termino, et proprie absolutum, ut substantia, qualitas, etc. Absolutum vero ab actu, ac objecto, est quod non respicit ista, et relativum huic oppositum non est de genere Relationis. Sic salvat etiam respectum constituentem animam intellectivam, et individuantem accidentia. 3.

Ficta distinctio absoluti a termino, et absoluti ab objecto. Contra primo, quia hæc distinctio est efficta. Secundo, non sunt ista relativa secundum *dici*, quia etiam partes substantiæ sunt hujusmodi, ergo secundum *esse*, quia eorum *esse* est ad aliud se habere, quia eorum definitio includit illa extrinseca; nam secundum Cajetanum in definitione includitur habitudo ad objectum, et hujus habitudinis terminus est objectum; quia omnis habitudo habet terminum, et absolutum sibi sufficiens, et in se manens, nullum habet terminum; ergo nec habitudinem. Eædem rationes procedunt contra Suarez dicentem ordinem ad objecta esse potentiis intrinsecum.

Potentiæ distinguuntur per objecta, exponitur. Objicitur primo, 2. *de An. text*, 33. dicitur, quod potentiæ distinguuntur per actus, et hi per objecta. Respondetur cum Scot. *loc. cit. maxime Quodl.* 13. loqui Aristotelem de distinctione a posteriori seu per manifestationem, non autem de distinctione a priori seu intrinseca. Vel loquitur de distinctione per principia extrinseca, quæ sunt finis et efficiens, quia actus sunt finis potentiæ, et objecta concausæ necessario requisitæ, ut simul cum potentiis eliciant actum effective.

4\. Dices, absoluta non distinguuntur per extrinseca, sed per intrinseca. Respondetur, non distinguuntur per extrinseca tanquam per formalia distinctiva, sed per intrinseca; neque distinguuntur per extrinseca, tanquam per correlativa, vel terminum relationis, sed sensu explicato, manifestative.

Finis non distinguitur a priori, quia non est causa realis. Objicitur secundo, ex Cajetan. *d. art.* 3. quia distinctio a fine est a priori, quia a causa; ergo male negatur, quod admittitur. Respondetur finem non esse causam realem, sed metaphoricam, et ideo a priori non distinguit, quia realiter non dat *esse*, sed tantum movet agens, ut det illud; tantum ergo distinguit in ratione posterioris, et termini.

Objicitur tertio, actus diversi sunt ab eadem potentia, ut amor, et odium a voluntate, visio et creditio ab intellectu; et in diversa objecta tendit eadem potentia, ut intellectus in sensibile et intelligibile, et idem objectum a diversis potentiis cognoscitur, ut visibile a visu, sensu communi et intellectu; ergo neque a posteriori potentiæ distinguuntur per actus, vel objecta. *Potentiæ distinguuntur per actus adæquatos.* Respondetur ex Scot. 1. *dist.* 6. *num.* 4. potentias distingui per actus adæquatos, sic intellectus per *intelligere*, non per hoc, vel illud *intelligere*, voluntas per *velle* ut sic, sensus per *sentire*, etc. Quando enim constat aliquem videntem non percipere sonum, patet aliam esse potentiam, qua sonus percipitur, distinctam a visiva, et sic de aliis.

Quomodo ex objectis colligitur distinctio potentiarum. Quoad objecta, quomodo arguant diversas potentias, notandum ex Scot. 1. *quæst.* 3. *num.* 22. potentias esse aut omnino disparatas, et tunc habent objecta diversa, ut visus, auditus; aut subordinatas in eodem genere, ut cognitiva inferior et intellectus, et tunc objecta prima sunt diversa, quia objectum inferioris est pars objecti superioris potentiæ, ut sensibile pars objecti intellectus, aut subordinatas in diverso genere, ut cognitiva cum sua appetitiva, et tunc (inquit Doctor) si voluntas, verbi gratia, habere potest actum circa omne id, quod intelligitur, idem erit utriusque objectum; si vero tantum tendere possit in finem et extra finem, objecta erunt distincta, juxta hoc, non semper potentiæ distinguuntur per objecta, sed tunc, quando actus unius non potest tendere in objectum alterius.

DISPUTATIO II

De potentiis corporeis animæ.

SECTIO I

Utrum sensus sit activus speciei, et sensationis

1 Commentator, ut ei tribuunt Javell. *quæst.* 51. *art.* 1. *ad.* 1. et alii, negavit species sensibiles produci ab objecto, sed ab Intelligentia aliqua. Idem ait Nyphus 2. *de*

negant ies luci ab ctis. *Anima, tr.* 60. Alii tribuunt earum productionem cœlo. Cajetan. 2. *de Anima, cap.* 12. ait objectum ex se non esse speciei activum, sed bene ut participat naturam substantiarum immaterialium. Sed hæc participatio chimærica videtur, quia si est participatio alicujus intrinseci objecto, jam objectum ex se erit activum; si extrinseci superadditi, tribuetur Intelligentiæ vel virtuti cœlesti, quia nihil aliud assignari potest quod extrinsece afficiens objectum, posset species producere.

Dico primo, species sensibiles externæ producuntur ab objectis sine concursu sensuum. Ita Aristoteles 2. *de Anima, text.* 121. ubi ait *sensum pati a sensibili*, August. 10 *de Trinit.* 2. D. Thom. 1. *part. quæst.* 11 *art.* 4. Scot. *Quodl.* 15. *expresse* 1. *d.* 3. *quæst.* 6. *ad.* 1. Aristoteles ait, quod sensus patitur a sensibili; et August. quod objectum ad extra movet sensum. Ratio *pecies est perfor objecto.* est, quia cum objectum sit sufficiens causa specierum sensibilium, non est assignanda alia. Nec valet quod species sit perfectior objecto, quia e contra est. Et quando dicitur immaterialior, sensus est, esse minoris entitatis, non majoris spiritualitatis. Præterea, experientia speciei in speculo hoc suadet.

2. *Species ... a ... lo, fit objecto.* Dices potius esse ad oppositum, quia objectum quod retro est, non potest causare speciem reflexam. Respondetur, eam causare reflexe, quando ex oppositione corporis politi opaci impeditur agere directe. Vide Scot. 2. *d.* 13. *art.* 3. *et* 4. *d.* 10. 4. 9 *fin.*

...e potintel... a... et non ...s a... Objicitur: Intellectus concurrit ad speciem intelligibilem; ergo idem de sensu; et per consequens datur sensus agens, sicut et intellectus. Respondetur, quia objectum materiale improportionatum est ad speciem spiritualem producendam, recurritur ad intellectum, et ideo ponitur intellectus agens; at objectum sensibile, proportionatum est speciei sensibili producendæ, et hinc patet argumentum potius esse ad oppositum; sed loquendo de objectis spiritualibus, eadem est ratio de utraque potentia. Major difficultas est de specie sensibili interna, an ab aliquo sensu efficiatur?

Fonseca *primo Metaphysicæ, capite* 2. *quæstione* 3. *sectione* 8. et alii dicunt has 3. *Species internæ triplices sunt.*
species produci ab objecto mediante sensatione externa; alii, quod ab ipsis speciebus externis. Nota species internas communiter poni triplices, sensatas, compositas, et insensatas. Sensatæ sunt quæ proprias particularium objectorum sensationes supponunt, ut species interna parietis ex visu ejusdem. Compositæ, quando plures species sensatæ uniuntur, ut cum imaginamur montem aureum. Insensatæ, quæ repræsentant aliquid non sensatum sensu externo, ut quando agnus videt lupum, imaginativa apprehendit inimicum.

Dico secundo, verius videtur, quod species sensatæ internæ non causantur ab objecto mediante specie vel sensatione externa, primo, quia sunt perfectiores, quia perfectioris potentiæ, et ad perfectiores actus. Secundo, species vel sensatio in oculo, aut tactio in pede, non possunt transfundere speciem ad sensum internum, qui est in cerebro, quia media non sunt capacia, et saltem quoad visibile, patet ejus speciem in medio recipi. *Species internas non causari ab objecto.*

Tertio, experientia constat specie in sensu externo recepta, quando quis distractus, 4.
non gigni speciem internam; ergo hæc non fit ab illa, alioquin semper fieret, cum sit causa naturalis applicata debite. Et eadem ratione probatur de sensatione externa, quia hæc etiam quandoque habetur non habita specie interna, qua ratione Scot. 1. *d.* 3. *quæst.* 4. *num.* 18. probat contra Ægid. speciem non esse visionem, quia contingit eam recipi in oculo cæco, vel dormientis, et non fieri visionem; sed ratio nihil probat, quia præter speciem, tam in sensu externo quam interno, requiritur concursus et attentio potentiæ. Quarto, sequeretur quod per sensationem internam videretur species, vel sensatio externa, non objectum, quia species sensibilis est similitudo ejus a quo efficitur. *Quod sensatio externa non causat speciem internam.*

Dico tertio, probabile videtur effici talem

speciem a sensu externo media sensatione. Probatur, quia non a specie, neque ab objecto, neque est assignabile aliud a quo efficeretur. Præterea, sensu externo non operante, non recipit internus species, eoque operante recipit, et quo externus melius operatur, eo meliores species accipit internus; ergo ab externo efficitur species.

An sensus externus efficit speciem internam.

5. Objicitur, quia sequeretur quod species interna repræsentaret sensum externum. Negatur, alioquin species intelligibilis repræsentaret intellectum a quo efficitur, et etiam phantasma, si ab eo fit.

Objicitur secundo illud Augustini 9. *Trinit.* ab objecto et potentia paritur notitia, quia hæc sententia nullum concursum relinquit objecto, quoad sensationem internam. Respondetur, si demus sensationem externam esse concausam speciei internæ, objectum concurrit mediate ad eam, et hoc est probabile; si autem hoc negatur, dictum illud de cognitione intellectiva procedit.

Contra, sed secundum hanc sententiam cognitio intellectualis de sensatione interna non est ab objecto. Respondetur, sufficere quod sit ab objecto determinative, quantum est ad illam locutionem, et sic est in proposito, sed nihil hìc certum habetur. Prima solutio melior videtur.

Ex his sequitur, speciem internam specie distingui ab externa, alioquin una efficere posset aliam. Præterea, una dependet in *esse* ab objecto, altera non. Sequitur etiam a fortiori internam speciem specie distingui ab utraque sensatione, quia hæc est vitalis, illa non.

6. Dico quarto, probabilius forte est ipsum sensum internum producere suam speciem. Suadetur primo, quia non satis capi potest quomodo sensus vel sensatio externa, hanc possit producere. Secundo, si produceretur a sensatione, dependeret in *esse* ab ea, sicut species externa ab objecto. Tertio, videtur sensus internus se habere ad suam speciem, sicuti intellectus ad suam. Tenendo hanc, oportet dicere Aristotelem non negasse sensum agentem internum, neque oppositum ex ejus verbis colligi convincitur. Dixi conformiter ad hoc in *Comment. ad quæst.* 17. *num.* 6. sensationem externam non efficere speciem internam; aut si asseruit non dari sensum agentem, de externo loquitur.

Probabile dari sensum agentem.

Dico quinto, verisimile est cum fingimus montem aureum, speciem etiam fieri, qua repræsentatur, quia alioquin illa duo non repræsentarentur per modum unius, sed tanquam disparata; nec hic intervenit judicium, quia hoc non convenit sensui, sed comparativa quædam apprehensio, de quo dixi in Comment. *ad q.* 8.

De speciebus insensatis an dentur, necne, dubium est, de quo dixi in Commentat. *ad quæst.* 9. *num.* 10. Quidam putant Scotum eas negare 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. *num.* 18. ubi negat ovem ex speciebus accidentium lupi cognoscere inimicitiam. Sed potius videtur ad oppositum, quia negando ovem cognoscere rationem nocivi ex illis accidentibus et eorum speciebus, quia eodem modo (inquit) cognosceret ovis lupum in illis accidentibus si eis subesset non lupus, sed alia ovis; videtur insinuare quod per aliam speciem cognoscatur ratio mali. Sed neutram partem ibi docuit, quia tantum egit contra illud exemplum adductum ab Henrico tenente Deum a nobis cognosci per creaturas, quasi suffodiendo, sicut ovis suffodiendo visis accidentibus lupi cognoscet inimicum, quem antea nunquam vidit. Si teneatur has insensatas dari, oportet admittere sensum internum, vel externum esse agentem respectu earum, juxta tertiam et quartam conclusionem. Si autem negetur, dicetur rationem nocivi et convenientis, et sic de aliis, per ipsas species sensatas accidentium modificatas, cognosci; quomodo supra in Commentat. *ad quæst.* 6. dictum est de sensibilibus communibus, quæ per species propriorum sensibilium sic modificatas percipiuntur, in qua re conjecturis tantum proceditur, quia nihil certi habetur.

7. *An dentur species insensatæ et quæ earum causa.*

Dico ultimo, sensus omnis est activus et passivus suæ sensationis. Est communis

contra Henric. 2. *de Anima, quæst.* 16. et Apollinar. *quæst.* 13. qui volunt quinque sensus agentes realiter distinctos a passivis. Probatur prima pars (secunda est patens experientia) ex Aristotele 2. *de Anima, text.* 127. ubi ait sensum non tantum esse passivum, sed etiam agere, et 9. *Met. text.* 16. ait sentiendi et videndi munus, esse actiones immanentes ; ergo ab eo efficiuntur in quo recipiuntur. Item, nullibi posuit sensum agentem, neque plures quinque sensibus. Secundo, res non sunt multiplicandæ sine necessitate ; ergo unus sensus erit activus et passivus simul, quia nihil urget ad plures sensus ponendos. Tertio, intellectus et voluntas efficiunt suos actus vitales ; ergo, De hac conclusione late dixi in commentator. *ad quæst.* 12. vide Doct. ibi,et fusius 1.*dist.*3. *quæst.* 7. ubi quinque vel sex sententias circa hoc refutat, et *quæst.* 8. ubi ostendit potentiam esse principaliorem causam actus vitalis, et ibi *ad primum princip.* expresse docet sensum esse activum. Vide Bargium *ibi ad* 1. qui fuse ex Philosopho hanc conclusionem probat.

[S]ensum [e]sse acti[v]um et [p]assivum [q]uæ sensa[ti]onis.

9. Hinc sequitur falsam esse sententiam Niphi *lib. de Sensu agente*, Veneti *in sum. de Anima, cap.* 10. et Thienen. 2. *de Anima text.* 61. et Cajetani ibi tenentium sensationem esse ipsam speciei receptionem. Addit Cajet. oppositum tenentes esse pauperes, non spiritu, sed ingenio; sed additio dives est spiritu non humilitatis, nec modestiæ, cum communis Doctorum et Sanctorum ita teneat, et alioquin visio non est set actio immanens, contra Aristotelem cit. nec actio vitalis, quia non ab interno principio. Sequitur etiam falsum esse quod ait Albertus 2.*part. summ. de homine tract. de Sensibus animæ*, sensationem fieri ab anima, non a potentia , quia quomodocumque hæc distinguitur ab anima, activa est.

[S]ensatio [n]on est [sp]eciei res[ce]ptio.

Objicitur primo, Aristoteles 2. *de Anima, cap.* 7. ait absolute sensum esse potentiam passivam Respondetur, ita est ut recipit speciem et sensationem, sed activa est, ut elicit actum ; loquendo de sensu interno, diximus, probabile etiam esse, quod est suæ speciei activus. Illo autem loco Aristoteles confert potentias cum objectis, et sic sensus est passivus, saltem loquendo de externo.

[Se]nsus est [ac]tivus, et [pa]ssivus.

Objicitur secundo, potentia activa, ex 5. *Met. text.* 17. est principium transmutandi aliud, sed hoc non convenit sensui. Respondetur tantum loqui de potentia Physica, seu actionis transeuntis. 10.

Objicitur tertio, nihil agit in seipsum , quia alioquin esse in actu, et potentia simul. Respondetur, verum est actione univoca, bene tamen æquivoca, quia aqua se reducit ad frigiditatem ; nec repugnat aliquid esse virtualiter in actu, per formam ab ipso producendam,et idem esse patiens. formaliter tale in potentia. Vide Scotum 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *ad* 1. *pro sent.* Goffredi, *et ad.* 25. *n.* 17.

Potentia activa quid.

Quomodo aliquid in potentia et actu simul

Objicitur quarto, materia et efficiens non coincidunt ex 2. *Physic. text.* 70. Respondetur cum Scoto citato, intelligi de materia prima, non de secunda.

Objicitur quinto, sequeretur idem ad referri realiter contra Aristotelem 5. *Met. text.* 17.*et* 20. *et Physic. text.*3. Consequentia patet, quia idem esset activum simul, et passivum, hæc autem dicunt relationes reales. Respondetur, forte non esse inconveniens, quando relatio non est producti, vel causati ad causans, vel producens, de quo Doct. cit. et Leuchet. 1. *d.* 3. *quæst.* 7. sed relatio hæc non est Prædicamentalis,seu de genere Relationis, sed de genere Actionis vel Passionis ; et hujusmodi potest stare sine reali distinctione agentis a patiente , sed relatio de genere Relationis petit realem distinctionem inter sua extrema, et hæc intervenit in proposito, inter sensum et sensationem, quæ est producentis ad productum. De tribus conditionibus requisitis ad relationem realem, vide Scotum 1. *d.* 31. ubi pulchre probat æqualitatem, similitudinem et identitatem esse reales in divinis. Juxta hanc solutionem exponi potest Doctor 2. *d.* 25. *n.* 17. ubi negare videtur relationem moventis ad motum esse

11.

Materia [e]t efficiens, coincidunt.

Respectu activi ad passivum an semper sit realis.

realem. *Vide disp. seq. concl.* 2. fin.

SECTIO II

Utrum in quolibet cognoscente sit appetitus?

1. *Quid naturalis appetitus innatus.* Nota quod appetitus naturalis est duplex, ex Scoto 3. *d.* 17 *num.* 5. unus qui non est ullus actus elicitus, ut habet Doctor *ibi, et d.* 18. *fin.* et 4 *d.* 49. *quæst.* 10. *num.* 3. sed est ipsamet natura cujuslibet rei, ut inclinatæ ad sibi convenientia; unde non magis convenit voluntati, quam gravi in ordine ad locum sursum. De hoc appetitu non quæritur, sed de potentia quadam vitali, consequente cognitionem; et pro nunc non quæritur de appetitu libero seu rationali, de quo postea.

Respondetur, dari appetitum naturalem, qui in quolibet cognoscente est potentia, per quam appetit convenientia et fugit nociva. Ita Aristoteles 3. *de anima cap.* 3. *text.* 17. *et lib.* 1. *Mag. Moral. cap.* 17. Scotus 2. d. 6. *quæst.* 2. n. 6. et 3. d. 15. n. 10. est communis. Aristoteles ibi ponit duplicem appetitum, naturalem et rationalem; ille sequitur imaginationem, hic rationem, ille in corporalia et singularia, hic etiam in communia et spiritualia fertur. Probatur ab *Dari duas potentias appetitivas.* Aristotele *d. cap.* 10. quia experimur in nobis simul ejusdem rei appetitum, et fugam, ut quando appetimus delectabile, et voluntas ob aliquod inconveniens ei annexum sibi ostensum, cohibet appetitum; sed hæc duo possunt simul ab eadem potentia esse; ergo sunt duo appetitus.

2. Secundo, animalia frustra cognoscerent sibi convenientia, si non haberent appetitum ad ea acquirenda. Tertio hæc ultro se movent ad sua commoda, inanimata vero non se movent, sed moventur ad ea. Quarto *Quidam tentatur plus ad quædam vitia, et non ad alia, et quare.* ex Scoto 2. *dist.* 6. *q.* 2. §. *Quantum igitur ad istum*, experientia constat, quod secundum diversitatem complexionum est prædominium appetitus sensitivi; unde in aliquibus trahitur voluntas ad consentiendum in luxuriam, in aliis ad superbiam, propter sympathiam utriusque appetitus, et radicationem in eadem anima. Quinto, ex eodem 3. *d.* 15, quia virtutes morales ponuntur in appetitu sensitivo, et non in potentia cognitiva, quia non eo est quis virtuosior, quo plura cognoscit. Ad idem adducit Damasc. *ibi.* Sexto, Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* Gal. 5. *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* Matth. 17. *Qui vult venire post me, abneget semetipsum.*

Dices, hæc non probare, appetitum distingui ab ipsa potentia cognitiva. Respondetur, jam dixi *sect. præced. d.* 1. potentias nec inter se, nec ab anima realiter distingui, si organa secludas; distinguuntur tamen formaliter, quod sufficit. 3.

Objicitur, sequi in Deo etiam esse appetitum, quia cognoscens est. Respondetur appetere bona in nobis, non sibi, quia nullius eget; seclusis ergo imperfectionibus, non inconvenit appetitum ei tribuere. *An sit appetitus in Deo?*

Objicitur secundo, sufficere in homine unum appetitum rationalem, ergo alius superfluit. Negatur antecedens, sed sicut habet cognitivas potentias corpoream et spiritualem, ita de appetitiva. Contra, sufficit ei una anima spiritualis sine sensitiva; ergo idem de appetitu spirituali. Negatur consequentia, quia illa anima cum organis sufficit ad actiones etiam corporeas, non sic de appetitu spirituali, quia tantum elicit actus spirituales, sicut et intellectus.

Objicitur tertio, sicut appetitio sequitur cognitionem, ita motio appetitionem; sed eadem est vis motiva in his, quæ rationem habent, et ea carent; ergo et idem appetitus, et sic non erunt duo. Respondetur, in anima est duplex vis motiva, una spiritualis, quæ se moveret, si separata esset; altera organica seu progressiva, quæ corpus movet. 4. *An sint in homine duæ potentiæ motivæ.*

Objicitur quarto, admiratio est affectio non conveniens appetitui sensitivo, neque intellectivo; ergo si ex hujusmodi actibus probatur esse appetitum, ponendus erit tertius. Respondetur, admiratio est fixa con- *Quid est admiratio.*

sideratio insoliti objecti, cujus causa ignoratur, et sic ad cognitivam potentiam spectat.
4. *Unde orta admiratio Christi?* Dices Christum, qui omnium causas novit, admiratum fuisse. Respondetur admirationem ejus ortum habuisse ex scientia experimentali, in qua profecit.

Risus unde causatur? Petes de risu, an ad appetitum spectet? Respondetur, objectum risus est res nova repentina, levis vel ludicra, habens facetiam vel argutiam, quibus mimi utuntur, ut si quis vane et profane incedens in lutum incideret. Dum autem talia occurrunt, cor gaudio affectum se dilatat, fitque sanguinis et spirituum diffusio quam sequitur musculorum, thoracis et membranæ præcordiorum motus, et ad hunc finem extenduntur musculi ad latera buccæ, fitque ille oris gestus, qui risus dicitur; causa ergo principalis risus secundum quosdam, est anima, instrumentalis, appetitus, et vis motrix. Verius videtur appetitum esse causam remotam, vim motricem proximam, *Risus supponit gaudium.* quia in illo oris gestu formaliter consistit risus, ut tamen sit verus, non effictus, debet supponere gaudium.

5. Ex quibus sequitur ignaros, cæteris paribus esse ad risum procliviores, quia facilius occurrit eis objectum ignotum; ideo Philosophi minus hilares sunt, plebecula e contra; qua ratione dicitur, qui plus habent scientiæ, minus habere fortunæ; quia ille dicitur bene fortunatus, cui non præcognita eveniunt bona, de quo vide Doctorem *Quodlib. ult.* vide de risu Francastorium §. *de sympathia. cap.* 20. Cicero, *Cicero nescit causam risus.* 2. *de oratore*, fatetur se nescire quid sit, nec unde conciletur; et optime, quia conjecturis incertis cognosci potest. Sequitur etiam requiri admirationem ad risum, unde jucunda non causant risum, nisi sint rara, ut admirationem causent. Fletus pro- *Quæ causa fletus?* venit ex contraria causa; sicut enim delectatione cor dilatatur, et thorax, et musculi, ita dolore restringitur cor et partes oculis vicinæ, et ex hoc motu et calore excitato, humor solvitur in lacrymas. *Pueri et fœminæ cur facilius flent?* Unde pueri et fœminæ facilius flent, quia humidiores, magisque passionibus affecti. Vide Aristotelem *sect.* 31. *Probl.*

Petes an tot sint appetitus, quot cognitivæ potentiæ. Respondetur affirmative. Ita Scotus 2. *d.* 6. *quæst.* 2. *num.* 6. D. Thom. 1. *part. quæst.* 80. *art.* 3. Ratio est, quia bonum apprehensum est objectum appetitus; ergo pro diversitate apprehensionum internarum et externarum erit diversitas appetituum. Vide Scotum 3. *dist.* 17. *num.* 2. ubi ait tot fuisse in Christo appetitus, quot potentiæ cognitivæ.

SECTIO III

Utrum objectum appetitus sit bonum, qua tale?

Scotus 1. *dist.* 1. *quæst.* 4. *ad argument. pro opin. et* 2. *dist.* 6. *quæst.* 2. *num.* 13. *et dist.* 43. *q.* 2. *et* 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *num.* 22. dubius manet vel potius non decidit, an voluntas possit velle malum; quod tenet Occham 3. *dist.* 13. *dub.* 3. Gab. 2. *d.* 6. *q.* 1. *art.* 3. *dub.* 20. Angest. 2. *part. Moral. cap.* 2. Alm. *tract.* 3. *Moral. c.* 4. *fin.* Major 2. *d.* 28. *q.* 1. *ad* 1. *et q.* 4. *d.* 49. *q.* 7. *concl.* 2. sed Doct. 4. *d.* 49. *quæst.* 10. *n.* 8. §. *sed est hîc unum*, tenet non dari nolle respectu boni, neque velle respectu mali; et esto dubium hoc esset de appetitu libero, non ideo de appetitu sensitivo dubitandum esset. 1.

Dicendum, bonum esse objectum prosecutionis appetitus, et malum objectum fugæ. *Bonum objectum volitionis et malum nolitionis.* Est communis cum Aristotele *in princip. Ethic. et lib.* 3. *cap.* 1. ubi habet quod omnis pravus est ignorans, quia scilicet malum admittit sub colore boni. Dionys. *de Div. Nom. c.* 4. *et* 6. *Nemo ad malum adspiciens operatur.* Scotus citat. 3. *d.* 33. *num.* 6. *et* 2. *d.* 23. *quæst. unic. num.* 4. §. *ad quæst.* D. Thom. 1. 2. *quæst.* 8. *art.* 1. Probatur primo, quia de sensitiva, experientia constat, quod semper appetit bonum et fugit malum; de rationali etiam eadem experientia constat, quod in objecto quod prosequitur, semper quærit aliquam rationem boni. Secundo, quod quis appe-

tit, eo invento, quiescit ; sed hoc tantum est bonum, et quod fugit, eo posito dolet, et hoc tantum est malum.

Non operatur qua malum nisi sub ratione boni.

2. Objicitur primo, optamus aliis malum ; ergo non tantum bonum appetitur. Respondetur id appeti sub ratione boni apparentis. Vide *disp. seq. sect.* 12.

Miseria magis odibilis quam non esse.

Objicitur secundo, damnati appetunt non esse, hoc est malum, quia oppositum ipsi *esse*, quod est bonum. Antecedens patet ex Augustino *serm.* 26. *ad fratr. et* 5. *contra Julian.* 8. Bernard. *serm.* 35. *in Cant.* et facit illud *Apocal.* 9. *Desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis.* Respondetur non esse, ut evitetur miseria æterna, esse bonum. Contra, quod magis opponitur bono, est magis odibile ; sed *non esse* magis opponitur *esse*, quia contradictorie, quam miserum esse, quia contrarie ; non ergo appetitur *non esse*, ut evitetur miseria, sed potius e contra. Respondetur, quod magis opponitur bono contrarie esse odibilius, et sic opponitur miseria, non autem *non esse*, de quo fuse Doctor 4. *d.* 50. *q.* 2.

Quomodo quis nolendo esse non vult beatitudinem.

3. Dices, impossibile est quod quis vellet se non esse beatum, sed hoc vellet volendo *non esse* ; ergo. Respondetur, tantum vellet hoc, non simpliciter, sed ex suppositione miseriæ, et impossibilitatis beatitudinis.

Impossibile apprehenditur ut bonum et sic appetitur.

Objicitur tertio, appetimus impossibilia ; sed in his nulla est ratio boni ; ergo. Respondetur, ea apprehendi ut bonum, ut cum quis apprehendit se ut Papam vel Cæsarem, et in hoc delectatur, licet judicet sibi impossibile esse talem fieri, de quo vide Doct. 2. *d.* 6. *q.* 1. *n.* 3. 4. ubi docet Angelum malum appetiisse æqualitatem Dei, sed appetitu inefficaci.

Sectio IV

Appetitio a quo fit ?

1. Quidam putant quod partialiter ab objecto efficiatur. Henric. *quodlib.* 3. *et* 12. *q.* 5. Greg. 2. *d.* 35. *q.* 1. *et* 2. Gabr. *quæst.* 1. *dub.* 3. Palud. 4. *d.* 43. Cajet. 1. *part. quæst.* 80. *art.* 2. ait objectum efficere specificationem actus, non substantiam. Goffred. *Quodlib.* 6. *quæst.* 7. *et Quodlib.* 8. *quæst.* 11. tenet appetitionem fieri a phantasmate.

Verius multo est, solum appetitum efficere suum actum. Ita Scotus 2. *d.* 25. *q.* 1. *a num.* 6. *et n.* 22. §. *Duo ergo.* D. Thom. 1. *part. quæst.* 82. *art.* 4. *de Ver. quæst.* 22. *art.* 12. Capriol. est communis, tamen a marginistis Scoti citati tribuitur sententia Henrici D. Thomæ et ei favet 1. *p. q.* 80. *art.* 2. ubi ait appetitum esse potentiam passivam, et alibi passim ait finem agere actus voluntatis. Probatur primo ex Scoto, quia voluntas nunc habet nolle, nunc velle circa idem objectum ; ergo non possunt ista esse ab objecto, quod est causa naturalis, et idem est de phantasmate. Secundo, alias tolleretur omnis libertas, ut fuse ostendit Scotus ibi. Hæ duæ rationes tantum probant objectum vel phantasma non esse causas totales intellectionis. Tertio probatur, quia ipse appetitus habet sufficientem virtutem ad suos actus, sive sint spirituales sive materiales ; et per cognitionem determinatur appetitus sensitivus, et per se rationalis, supposita cognitione.

Actum appetitus o... ipso effic...

Confirmatur, quia nec objectum, nec phantasma quidquam producunt in ipso appetitu, quo constituatur in actu primo, nec per se immediate concurrunt ad ejus actum. Ex quibus sequitur rationabile esse quod ait Cajet. quia repugnat actus speciem fieri, nisi ab efficiente ejus substantiam. 2.

Objcitur primo, intellectus se solo non efficit suos actus ; ergo idem de appetitu. Antecedens patet ex dictis ad *quæstionem*, 12. *et quæst.* 13. de quo fuse Doctor 1. *d.* 3. *quæst.* 7. Respondetur ex Scoto *supra nu n.* 12. intellectum non supponere aliam operationem proportionatam circa suum objectum, et sic ejus dependentia ab eo debet esse efficientiæ ; at appetitus supponit aliam operationem circa illud, et ideo non est necessario recurrendum ad ejus efficientiam. Præterea, in potentiis cognos-

Quare ... tus intellectus fit objecto actus appetitus no...

citivis actus assimilantur objectis, et ideo censentur merito ab eis effici; fateor tamen argumentum suadere non esse improbabile, et cognitionem concurrere ad actum appetitus, et ita sentit Scotus *ibi num.* 21. §. *ad illud de balneo, et ad* 1. *et* 4. *d.* 49. *q.* 4. *num.* 16. §. *respondeo nec actus,* de quo *disp. seq. sect.* 13. *concl.* 2.

3. Objicitur secundo, quia nihil agit in seipsum. Responsum est *sect.* 4. *ad* 4. *et* 5. contra, sic dici poterit quod lignum se comburit ad præsentiam ignis, sicut voluntas in se agit posita cognitione. Negatur consequentia quia nihil agit in se ad suam destructionem, cum omnia appetant suum *esse*, bene tamen ad acquirendam suam perfectionem, ut in proposito, et quando aqua se reducit ad frigiditatem perditam.

Objicitur tertio, objectum præsens magis allicit appetitum; ergo efficit. Respondetur, id evenire ex perfectiori notitia.

uare notia nostra non produit amorem sicut otitia Dei?

Objicitur quarto, notitia genita Dei producit amorem increatum; ergo idem de notitia nostra. Negatur consequentia, quia etiam illa notitia est intelligens et amans, habetque intellectum et voluntatem, quæ minime conveniunt notitiæ nostræ.

Sensus si sset actius semer ageret, xponitur.

Objicitur quinto, 2. *de Anima, text.* 52. dicitur, si sensus esset activus, quod semper ageret, sicut ignis si haberet combustibile applicatum. Respondetur cum Scoto, cum sensus externus de quo id verum est, nullam operationem præsupponat, si esset totalis causa sui actus semper ageret, quia nec egeret concausa, nec prævia operatione, et ipse esset suum receptivum. Sed non est idem de appetitu, quia supponit alias operationes.

SECTIO V

Utrum appetitus sensitivus subditur voluntati?

1\.

Subjectio lespotica politica.

Nota subjectionem esse duplicem, una est despotica instar servorum, quæ nequit ullo modo resistere; altera politica, instar civium, quæ quandoque resistit. Nota secundo, appetitum sensitivum habere actum elicitum, quem in se recipit, et actum imperatum circa motum localem et operationes aliarum potentiarum.

Dicendum, quod appetitus subditur voluntati politice non despotice. Ita Aristoteles 1. *Pol.* 3. Scotus 2. *d.* 29. *q. un.* D. Thom. 1. 2. *q.* 17. *art.* 7. et communis; modus autem, quo voluntas eum dirigit, est, ut jubeat intellectum ponderare, et attentius considerare illud in quod intendere cupit appetitum, et hinc cognitiva inferior, a quo immediate movetur appetitus, efficacius illud ipsum ostendit, et sic trahitur appetitus ut illud velit. Constat enim experientia, dum contra voluntatem insurgunt inordinati motus et tentationes partis inferioris, quod variis inductis rationibus, quasi disputando et consulendo, rejicit et refrænat eos, et sic moderatur passiones, ut docet 3. *d.* 33. *num.* 9. §. *Tertia ratio.*

Quomodo appetitus subest voluntati, ut eum refrænet?

Objicitur primo, hinc sequi in appetitu sensitivo dari propriam libertatem, alioquin non esset indifferens ad obediendum et resistendum. Concedit Cajet. 1. 2. *q.* 74. *art.* 4. et conatur ex D. Thoma probare.

Cajetanus tribuit libertatem appetitui.

2\. Sed hoc reprehensione dignum est, quia contra Patres et Doctores docentes peccatum adeo esse voluntarium, ut si voluntarium non sit, quod peccatum esse desinit. Ita Augustinus 1. *Retract.* 9. *et* 14. *et* 3. *de Lib. arb.* 18. Chrysost. *Hom.* 13. *in ad Rom.* Basil. *in instruct. eorum qui vitam perfectam ducere volunt.* D. Thom. 2. *d.* 24. *q.* 3. *art.* 2. D. Bonav. *ibi.* Scotus, 2. *d.* 42. *q.* 4. *num.* 19. At secundum opinionem Cajetani peccaretur etiam contra voluntatem, vel saltem voluntate non consentiente, quod damnavit Trident. *sess.* 5. *dec. de Pecc. original.* Ratio autem, quare appetitui non convenit libertas, est quia cognitio sensitiva quam sequitur, non est discursiva, nec inquisitiva mediorum, nec universalis. Respondetur, erga appetitum non esse liberum, sed eatenus politice obedit, quia quandoque prævalescente passione vel alteratione complexionis, resistit, et suum objectum, non voluntatis, sequitur, de

Trident. damnat, peccatum committi sine voluntate libera.

quo Scotus 2. *dist.* 6. *q.* 2. §. *Quantum igitur.*

Quomodo appetitus circa supernaturalia versatur.

Objicitur secundo, sequeretur quod appetitus obediret circa supernaturalia; consequens est falsum, quia hæc excedunt ejus capacitatem. Respondetur, ita est. Cum enim intellectus et voluntas operantur circa supernaturalia vel spiritualia cognitiva, inferior format sibi idola conformia objectis illarum potentiarum, et sic appetitus tendit in illa, et hinc in eo fiunt motus delectationis et tristitiæ, et erumpit aliquando in lacrymas, risum vel cantum. Vide D. Thom. 1. 2. *quæst.* 31. *art.* 1. *ad* 1.

SECTIO VI

Utrum appetitus efficit motum localem totaliter vel partialiter.

1. *Motus naturalis et animalis.*

Notandum primo, ex D. Thom. *Opusc.* 35. *de motu cordis*, duplicem esse vim motricem in animali. Una dicitur naturalis, quæ cognitionem non sequitur, ut vis pulsatilis, quæ cor constringit et dilatat. Altera animalis, quæ cognitionem et appetitum sequitur, diciturque progressivus communiter, licet in conchyliis quæ gustu tantum et tactu pollent, per contractionem et dilatationem fiat. Prima non pendet ab appetitu, etsi ab eo, quantum ad aeris retentionem vel celeriorem expulsionem excitari et impediri aliquantulum possit. De secunda autem est quæstio.

Nota secundo, certum esse ad motum progressivum prærequiri cognitionem, ut docet Aristoteles 3. *de Anima*, *text.* 48. quia institutus est ad evitandum noxium, et prosequendum commodum, et ideo ista debent prius repræsentari. Certum etiam est, quod ejusmodi motus imperatur ab appetitu, cujus est commoda prosequi et fugere noxia, ex dictis *sect.* 4. ita Aristoteles *d. cap.* 10. *text.* 52. et experientia. Sed est differentia in hoc inter brutum et hominem, quod appetitus inferior hujus dependet a ratione et voluntate, illius non.

2 *Quæ causa deliquii animi?*

Certum etiam est, ad motum hunc requiri membra disposita, quia si congruis qualitatibus careant, arescunt, et si spiritu vitali non foventur, non moventur, ut contingit in his qui ex deliquio animi, vel nimio timore corruunt, quia spiritus animalis, qui membra fulciebat ad cerebrum confluit; et eadem ratione in gyrum acti cadunt, quia spiritus qui per nervos deducendus erat, illa circulatione impeditur ne recte descendat.

Quare in gyrum acti cadunt?

Difficultas autem in eo est, an in membris sit vis activa motus? et quidam negant. D. Thom. 2. *contr. Gen. cap.* 82. ubi Ferrar. *et* 1. *p. q.* 75. *art.* 3. Capriol. 2. *d.* 1. *q.* 2. *ad argumentum Aureoli* Cajet. 3. *de Anima, cap.* 6.

Dico primo, in membris est vis activa motus animalis. Ita Henric. *quodlib.* 1. *q.* 6 3.
Goffred. *quodlib.* 1. *q.* 4. Conimbr. 3. *de Anima, c.* 13. *q.* 5. *art.* 3. Probatur ex Aristotele 2. *de Anima, cap.* 3. *text.* 27. *et lib.* 3. *c.* 9. *text.* 41. qui distribuit vim animalem in vegetativam, sensitivam, appetitivam, loco motivam et intellectivam; ergo cum reliquæ omnes sint activæ, idem erit de locomotiva. Secundo, vis motiva in membris existit; ergo activa est, vel sensus tales non erunt. Tertio, appetitus tantum imperat motum, sive sermo sit de appetitu naturali sive de rationali; ergo elicitur ab ipsa virtute membri. Antecedens patet, quia omnis actus appetitus est appetitio, vel volitio, vel horum opposita; et experientia constat, aliquot motus fieri non volitos, nec appetitos, quia aliqui præveniunt appetitum et cognitionem, ut contingit in primis motibus. Quarto, sequeretur quod membra ad nutum moverentur ab appetitu; nec sufficit dicere, quod indispositio impedit, quia hæc, ut recipiatur motus, non impedit, ut patet in ligno vel lapide, sed ideo impedit, quia effective concurrere debet.

Vis animalis quadruplex

Dispositio mobilis non requiritur ad recipiendum motum

Objicitur primo, Aristoteles *lib. de communi animalium motu, in princip. et* 3. *de Anima, cap.* 9. et 10. *text.* 44. ait appetitum esse principalem causam motus. Respondetur, verum est, quia imperat, et membra despotice ei obediunt.

Objicitur secundo, posita efficacia appetitus et dispositione in membris, nihil aliud requiritur ad motum progressivum; ergo non est ponenda vis activa in membris, quia supervacua esset. Respondetur, propter rationes allatas requiri dispositionem activam in membris.

4. *Dormientium actiones an ratione dirigantur?* Objicitur tertio, contra id quod dictum est 2. *notab.* motum in homine ratione dirigi, quia contingit somno oppressos surgere et aliqua facere. Respondetur, vel eo casu hominem non perfecte dormire, sed aliqualem habere rationis usum, et si imperfectum valde; vel si nullus sit hujusmodi usus, motus ille non erit rationalis, sed instar bruti, ut in amentibus.

Ad actum appetitus non requiri actum voluntatis. Objicitur quarto, contra eamdem partem, quatenus ait motum nostrum dirigi a voluntate, quia appetitus in nobis, non est minoris efficaciæ quam in brutis; ergo non eget voluntatis actu. Respondetur, sufficit quod voluntas non contra moveat, et tunc potest esse peccatum sine actu positivo voluntatis. Ita Scotus 2. *d.* 42. *quæst.* 4. *n.* 19. vide nostrum scholium *ibi.* Idem tenet in simili de actu fidei, ad quem non putat requiri actum positivum voluntatis, sed ut non contra moveat, ita 3. *d.* 25. *q.* 2. Vide ibi etiam scholium nostrum, in quo solvimus, quæ contra hoc adducuntur.

5. Objicitur quinto, si motus dependeret ab appetitu, cum hic voluntati resistere possit, ut dixi *sect. præced.* sequeretur contra Aristotelem 1. *Polit.* 3. et Doct. 2. *d.* 42. *q.* 4. membra non obedire despotice voluntati. Respondetur, appetitum quoad suos actus resistere posse, non vero quoad actus potentiæ loco motivæ, unde quandoque contra ipsius inclinationem voluntas imperat motum. *Voluntas contra appetitum imperat motum.*

Objicitur sexto, quia vermes et imperfecta animalia habent motum animalem, et non appetitum, quia carent corde, in quo residet. Respondetur, etiam ista imperfecta animalia habere appetitum, et si non certa corporis parte, alioquin non prosequerentur commoda, et fugerent incommoda.

6. *Unde cor, et quædam membra contra voluntatem moventur?* Objicitur ultimo, quia experientia docet, ex sola imaginatione quarumdam rerum motum fieri; ergo nec appetitus, nec alia vis, ad eum concurrit, imo contra voluntatem fieri, sæpe constat. Respondetur, imaginationem secum trahere appetitum, fit autem motus cordis præter ordinariam ejus agitationem atque membri pudendi, sæpe contra voluntati imperium; et quoad secundam partem, Augustinus 14. *Civit.* 16. ait esse pœnam peccati. Aristoteles *lib. de Causis motus animalium cap. 8. princ.* dicit ex apprehensione, aliqua repræsentari, ex quibus causantur passiones animæ, quæ causant utriusque membri motum et involuntarie; ergo dum ait membra despotice obedire rationi, ista duo excludit. Vide D. Thom. 1. 2. *q.* 17. *art.* 3.

7. *Ubi sit vis motrix.* Petes in qua parte sit vis motrix. Respondetur, virtus influens ad motum sensuumque functiones, secundum Aristotelem 2. *gen. animal. c.* 4. *et* 2. *de Part. cap.* 7. et alias, est in corde; sed verior videtur sententia Galeni *lib.* 6. *de Placitis,* et Nysseni 4. *de Philosophia cap.* 16. et aliorum, esse immediate in cerebro; tum quia eo læso, constat sensationes et motiones impediri; tum etiam, quia occlusa vaporibus via a cerebro ad sensus exteriores, oritur somnus. Tum tertio, quia per dissectionem constat nervos derivari a cerebro vel spinali medulla, de quo dixi *a l q.* 10. *annot.* 2. Vide Vallesium 2. *Controvers. cap.* 20. *et lib.* 5. *c.* 10. Organum autem particulare motricis potentiæ, est nervus seu musculus ossa copulans, in quo est veluti cardo motus. Ita Aristoteles 5. *de. Gen. anim.* 6. est tamen quædam vis motiva per contractionem et dilatationem in palpebris et supercillis, et carnosa cute frontis, et residet etiam in musculis. *Quod organum motus?*

8. Dico secundo, anima rationalis habet in se vim movendi inorganice, et ad talem motum membra nihil efficiunt, sed tantum passive se habent. Est Scoti quoad primam partem 4. *d.* 10. *q.* 7. *ad.* 2. *et d.* 49. *quæst.* 14. §. 3. *videndum*; et docet Christum usum fuisse hac potestate, quando elapsus est e

manibus Judæorum, dum eum vellent præcipitare, *Luc.* 4. Probatur, quia anima secundum se considerata habet easdem operationes quas Angelus, immanentes et transeuntes; et inconveniens est, negare animam posse movere muscam. Secundo, hujusmodi motus non repugnat ei ratione imperfectionis ejus, quia habet longe præstantiores operationes, nec ratione perfectionis, alioquin non conveniret Angelo.

Christus movit se inorganice

Objicitur, ergo de facto potest anima ita movere. Respondetur, forte non posse, ex peccato est, sicut et dependere a phantasmatibus, de quo dixi *ad. q.* 18. *et etiam ad q.* 17. et ex August. *supra*, ex eodem capite motus quorumdam membrorum voluntati non subsunt, et appetitus secundum quosdam ei resistunt. Vel ratione informationis ab hac operatione impeditur, nisi dotibus gloriæ fortificetur de quo nihil certum.

Quare anima de facto nequit movere inorganice

Secunda pars conclusionis probatur, quia in tali motu, membra per musculos non cierentur, sed eodem plane modo ac si lignea essent vel ferrea, de quo tamen *disp. ult. sect.5. fin.* alium ponam dicendi modum.

SECTIO VII

Utrum appetitus dividatur in irascibilem et concupiscibilem, ut in duas potentias realiter distinctas?

1. Suar.5. *de anima, cap.*4. Hurtad. *de Anima, disp.* 17. *sect.* 10. et alii, negant esse duas, sed unam potentiam, idque ait Suar. sentire Scotum cum suis.

Verius tamen est distingui realiter. Ita D. Thom. 1.*p.q.* 81. *art.*2. *et de Ver.q.* 15. *art.* 3. Scotus 3. *d.* 34. *n.* 10. §. *quarum distinctio*. Galen. 6. *de usu part.* 18. Conimbr. *lib. Ethic. d.* 6. *art.* 2. Tolet. 3. *de An. d.* 26. et communis. Probatur primo, quia objecta sunt diversa; concupiscibilis, conveniens, aut inconveniens; irascibilis offendens, ut punibile, aut vindicabile. Secundo, habent simul suos actus diversos, verbi gratia, concupiscibilis appetit cibum, et irascibilis repellit impediens. Item, ille tristatur ex eo quod non possit habere cibum, hic ex eo quod non possit vindicare in impedientem, et contra motum concupiscibilis ingerit se tristibus. Item, dolor illius causat restrictionem cordis, sicut delectatio ei opposita dilatationem; at dolor hujus fit cum calefactione, qua colligitur sanguis circa cor. Ex quibus infert Scotus, quod habent diversa organa. Et per hæc patet, quam sine fundamento asserat Suar. Scotum cum sequacibus tenere has potentias indistinctas esse. Tertio, irascibilis amat tristia, ut repugnet contrariis, concupiscibilis, non. Quarto, ardens ira minuit concupiscentiam, et e contra.

Irascibilem et concupiscibilem re distingui.

Objicitur primo, una est potentia sensitiva universalis; ergo et una appetitiva. Respondetur ex actibus, objectis et passionibus diversis, colligi distinctionem appetitus, et nihil horum locum habet in sensu communi. Secundo satis communis sententia, plures esse potentias sensitivas communes cognitivas, de quo dixi *comm. ad q.* 9.

Quare non est appetitiva, sicut et sensitiva

Objicitur secundo, cujus est velle unum oppositorum, ejus est nolle alterum; sed concupiscibilis est velle conveniens, ergo et nolle oppositum, et per consequens frustra ponitur irascibilis. Respondetur cum Scoto, irascibilis habet aliud nolle, distinctum a nolle concupiscibilis, quia nolitum hujus est carere cibo, et ex hoc sequitur in eo tristitia, qua refugit, non qua repellit nolitum; illius vero nolitum est, impediens volitum concupiscibilis, et ex hoc sequitur in eo tristitia repulsiva noliti. Fateor oppositam sententiam esse æque probabilem, quam libentius sequerer nisi hanc expresse docuisset Scotus.

Alia est tristitia concupiscibilis, alia irascibilis

Objicitur tertio, bonum est objectum concupiscibilis, et bonum arduum irascibilis, ut docet D. Thom.*d.art.*2. Sed bonum esse majus, non mutat speciem, ergo. Respondetur ex Scoto, illud non esse objectum irascibilis, sed impediens concupitum, ut punibile; est enim defensor concupiscibilis. 3.

Ubi residet appetitus? Petes, ubi residet appetitus? Respondetur, verius in cerebro, ubi est sensus communis, ut dixi *comment. ad q.* 10. et Aristoteles 3. *de anim.* Dicit sensum et appetitum esse idem, quod saltem secundum subjectum verum est. Alii tenent esse in corde. Vide Conimbr. *lib. Ethic. disp.* 6. *q.* 2. *art.* 2.

SECTIO VIII

De passionibus concupiscibilis et irascibilis.

4. *Passio quid.* Nota primo, quod passio communiter sumitur in malam partem pro actu immediato appetitus sensitivi, ex Hieromym. in id *Matth.* 5. *qui viderit mulierem ad*, etc. et in id *c.* 23. *cœpit contristari.* Sumitur tamen ut indifferens est ex Damasc.3. *fidei*, 20. Nota etiam, quod actus irascibilis supponunt actus concupiscibilis. His prænotatis:

Sex passiones concupiscibilis. Dico primo, sex ponuntur passiones concupiscibilis. Ita D. Thom. 1.2. *q.* 28. *art.* 4. et sunt, amor, odium, desiderium, fuga, delectatio, tristitia. Si bonum attendatur absolute, ponitur amor; si ut futurum, desiderium; si ut præsens et possessum, delectatio; et similiter tres alii actus oppositi de malo. Dices, quare non respicitur bonum ut præteritum? Respondetur, quia ut sic, non est objectum appetitus, quia nihil est, vel impossibile; de his late agit D. Thom. *supra*, per sex quæstiones.

Delectatio non est operatio. De delectatione, an sit actus appetitus, necne, controvertitur; et tenendo non esse operationem cum Scoto 1. *d.* 1. *q.* 3. et 4. *d.* 49. *q.* 7. inter Scotistas controvertitur a quo efficitur, de quo dixi *comment. ad q.* 3. *annot.* 1. *et ad q.* 11. *num.* 8. vide Doct. *quodlib.* 13. Eodem modo per contrarium dicendum est de dolore, de quo dixi *locis citatis*, et tractat optime Doct. 3. *d.* 15. *a num.* 5. §. *aliter potest dici.* De duplici effectu delectationis et doloris, nempe risu et fletu dixi *sect.* 4. *in fin.* Vide Fracastorium *lib. de sympathia cap.* 20. et Valesium *lib.* 5. *Controvers. cap.* 9.

5. *Quinque sunt passiones irascibilis.* Dico secundo, quinque sunt passiones irascibilis, spes, desperatio, audacia, timor, ira. Declaratur, cum concupiscibilis desiderat bonum ne deficiat, animatur ab irascibili per passionem spei, quæ est inclinatio circa bonum arduum; si vero arduum malum ostendatur, insurgit audacia, quæ est elevatio appetitus ad superandum. Si autem concupitum apparet impossibile vel multum difficile, oritur desperatio, quæ est displicentia vel abjectio persecutionis; quando etiam ostenditur cum magna difficultate, licet superabili, insurgit timor, qui est depressio et turbatio appetitus; si tandem malum est præsens et percipit animal, quod non potest se ab eo liberare, oritur ira ex præcedenti tristitia. Ita multi ex D. Thom. 1. 2. *d.* 29. *art.* 3. sed res nulla certitudine nititur, sed moralibus conjecturis; posset quis plures, vel pauciores conjecturaliter ponere.

SECTIO IX

De visu

DUBIUM I.

Quid sit lumen

Dico primo, lux non est substantia; est Scoti 2. *d.* 13. et communis contra Philop. *in opere de mundi æternitate*, *c.* 6. Probatur primo, quia est per se sensibilis. Secundo, in igne est accidens; ergo et ubique. Antecedens patet, quia si esset ultima forma substantialis, omnia lucida essent ejusdem speciei. Nec est, quod fingatur esse formam substantialem, non pro hoc faciunt. Vide Scotum *supra*. 1. *Lux non est substantia.*

Lumen est qualitas. Dico secundo, lux est qualitas. Patet ex prima, quia non est substantia. Præterea, quia non est assignare aliam qualitatem consequentem formas corporum cœlestium.

Dico tertio, lumen non est substantia spiritualis, quia extensibilis; nec corporalis, quia est simul cum aere, et non penetrat, nec forma, quia id cui advenit, manet eo absente, perfectum, ut patet in aëre tenebroso; nec materia, quia hæc est

ingenerabilis et incorruptibilis. Præterea, lumen diffunditur per totum hemisphærium in instanti, quod nulli horum convenit. Hæc videtur esse contra Simplicium 2. *de Cœl. text.* 29. ubi videtur dicere esse corpus. Sequitur ergo lumen esse accidens, neque aliud a qualitate esse potest, tum quia est forma insensibilis, tum quia per se sensibilis est. In his convenitur. Sed controvertitur cujusmodi qualitas sit, de qua conclusione sequenti.

2. *Quare strepitus melius in nocte auditur?*

Objicitur primo, Aristoteles *Problem. sect.* 11. *quæst.*33.ait ideo strepitus melius nocte quam die audiri, quia medium per lumen fit densius; ergo lumen est corpus. Respondetur, quia loquitur more investigantis,et postea subjungit veram rationem, nempe quia die intellectus est distractus aliis functionibus, propriis, et aliorum sensuum.

Lumen an per se movetur?

Objicitur secundo, lumen movetur per se, ut patet ex decremento umbræ; ergo ut corpus. Antecedens patet, quia quiescente aere, videmus illuminari hanc p.rtem medii,quæ ante fuit obscura. Respondetur, moveri videtur et accedere vel recedere, cum juxta luminosi accessum vel recessum, partes ejus corrumpuntur vel producuntur.

3. *Radius transiens foramen quare rotundus?*

Objicitur tertio, si radius Solis pertranseat foramen. facit in corpore figuram rotundam; ergo est corpus, quia nihil aliud est figuratum. Respondetur, habet hoc difficultatem in Perspectiva. Quidam volunt illam figuram fieri a Sole, qui rotundus est, si tamen totus agere possit, nam si corpus ponatur prope foramen, apparet foraminis figura; sed quidquid sit, illa figura est a causa extrinseca, non ab ipso lumine.

Objicitur quarto, lumen dicitur refringi et reflecti, quæ sunt propria corporum. Respondetur, hæc ad similitudinem dici, quia radius reflexus, non est idem lumen cum recto, sed alia pars luminis. Pro quo, nota ex Scoto citato triplicem esse radium; rectum, qui diffunditur a luminoso per medium ejusdem diaphaneitatis; reflexum, qui occurrente corpore opaco, multiplicat e i n oppositum; et fractum, qui occurrente medio alterius diaphaneitatis, multiplicat se in eo, vel versus perpendicularem, si medium occurrens est densius,vel e contra, si est rarius; de quo optime tractat noster Joan. Pechanus in sua Perspectiva. Vide eum *concl.* 14. *et seq.*

Radius triplex explicatur?

Ex hoc patet, quando Sol citius solito mane apparet, signum esse pluviæ, quia antequam ascendit super horizontem, illuminat nubem aliquam opacam, a qua lumen ad nos veluti a speculo reflectitur; et hinc colligitur futuram pluviam, quia nubes illa Solis calore in eam resolvetur. 4.

Sol citius mane exurgens significat pluviam.

Item, cum ponitur nummus aureus vel argenteus in scutella vacua, ita ut eum non videam, si repleatur aqua, videbitur, quia radius ab eo prodiens ad superficiem aquæ, occurrente aere, medio rariore frangitur a perpendiculari. Hinc etiam ut puto, res videtur major in aqua, quam vere est, quia occursum medii rarioris radii sic franguntur a perpendiculari.

Nummus in fundo vasis videtur a non vidente fundum.

Objicitur octavo, contingit aerem variari lumine manente; ergo non est accidens, quia hoc non migrat in aliud subjectum. Respondetur, novum lumen effici, amoto aere jam illuminato, sicut aere ab igne calefacto per ventum amoto, statim succedens aer ab eodem calefit.

Aer an varietur manente lumine?

Objicitur ultimo, quia lumina non miscentur, ut patet de lumine lucernæ quando simul est cum lumine Solis, quia albescit; et de luminibus duarum lucernarum etiam patet, quia posito uno opaco,duæ apparent umbræ, et una tantum esset si unum esset lumen; ergo non sunt duo accidentia, quia essent ejusdem speciei, et coalescerent in unum. Respondetur, ad hæc exacte tractanda, oporteret multa ex Perspectiva mutuari. Videtur magis secundum Scoti mentem, quod non miscentur, sed quod sunt plura lumina in eodem, sive numero, sive specie distincta, sicut sunt plures species sensibiles in eodem, quia lumen est species. 5.

An dentur plura lumina in eodem.

Dico quarto, lumen est species intentio- 6.

nalis lucis. Est contra D. Thom. 1. *p. q.* 67. *art.* 3. *et* 1. *de An. text.* 70. et communem Thomist. Tolet. 2. *de An. q.* 17. et Suar. ·. *de An. cap.* 14. et alios; sed eam tenent Scot. 2. *d.* 13. Ægid. 2. *de An. text.* 76. *dub.* 2. *et* 3. Thienen. *text.* 71. Buridan. *q.* 17. Assian. *in qq. Perspectivæ*, Zabarell. *lib.* 1. *de Visu*, *cap.* 9. Piccolominæus *lib.* 1. *de Visu, cap.* 9. Probatur primo, ex Scoto, quia secundum Arist. 2. *de An. text.* 68. lux est per se sensibilis; sed non habet aliam speciem a lumine; ergo. Secundo, si non esset species, positum super sensum impediret sensationem,
[L]umen esse speciem. quod est falsum, ex Arist. *de Sensu*, *cap.* 2. Tertio, durat tantum in præsentia lucidi, contrario vacat, et stat cum alio lumine; hæc autem sunt propria specierum.

[Q]uare species non denominat subjectum. Objicitur ex D. Thom. *d. art.* 3. species non denominant subjectum, non enim dicitur oculus albus a specie albi; at lumen denominat subjectum, ergo. Respondetur ex Scoto, quod omne accidens denominaret suum subjectum si essent nomina imposita ad hoc, sed in quibusdam imposita non sunt; quoad lumen autem impositum est, sicut nec quoad effectum speciei in medio.

7. *[S]pecies intentionalis alterat.* Objicitur secundo ex eodem, lumen causat alterationes naturales; ergo non est species intentionalis. Respondetur, species intensas vel multiplicatas realiter alterare, ut patet in sono vehementi; vide supra *Comment. ad q.* 10. ubi ex Doctore ostendi, quod imaginatio facit casum, et quomodo.

Objicitur tertio, lumen videtur, species autem non; ergo. Respondetur cum Doct. §. *Ex hoc patet*, *n.* 5. ex Comment. *c.* 1. *de Sensu et Sensato*, speciem intensam esse visibilem; constat enim lumine reflexo ad plantas virides parietem oppositum colorari, non vero colore, quia hic est permanens, sed specie coloris plantarum, quæ
[S]peciem [vi]sibilem [qu]andoque videri. videtur. Similiter species non gignunt species, nisi contiguentur opacis; et hinc radius transiens per vitrum rubeum in medio non videtur, bene tamen in pariete, ubi gignit sui speciem, et ibi videtur rubeus color, qui tantum est species coloris, quæ amoto vitro evanescit. Contra, species odoris non odoratur, nec saporis gustatur; ergo idem de specie visibilis. Negatur consequentia, quia sicut visus est cæteris sensibus perfectior et nobilior, ut ostendi *Comment. ad q.* 6. ita ejus species est perfectior, et sic potest esse sensibilis, etsi aliorum sensuum species tales non sint. Adde allatas experientias pro visu non haberi in aliis sensibus. 8. *Species gignit sui speciem, non tamen in medio.*

Dices, vitrum antequam per radium illustraretur, emittebat species; quare ergo non videbuntur, si post videantur. Respondetur, in illo radio emittere perfectiores et aliarum specierum genitrices, sicut nocte lucentia in parvo lumine emittunt species lucis, non colorum, et dic e contra; de quo Scot. 1. *d.* 3. *q.* 6. *num.* 7. et supra *q.* 17. ubi *in Comment. num.* 1. *et* 2. dixi alias hujus rei causas, de quo etiam Arist. 2. *de An. text.* 72. *Quare quædam nocte videntur non die.*

Objicitur quarto, ex Suar. radii Solis incidentes in speculum vel aquam, reflexi ad oculum repræsentant Solem; et hoc ideo, quia speciem aliquam distinctam a lumine producunt, quia lumen antea emittebatur, et non repræsentabat. Respondetur, hoc et alia argumenta Suar. procedunt ex falso intellectu opinionis, quasi Scotus diceret, lumen esse speciem ipsius corporis lucidi, cum tamen asseruerit tantum esse speciem lucis, et præviam ad speciem coloris, tam quoad medium quam quoad visum disponendum; ita habet §. *Modus ponitur*, *num.* 3. 9.

DUBIUM II

Utrum lumen requiritur ratione medii objecti, vel visus?

Qui dicunt lumen non distingui a colore, necesse est asserant, tantum ratione objecti requiri, quia est ipsum objectum, de quo *dubio sequenti*. 10.

Alii tenent, etsi color non sit, tamen ratione objecti tantum requiri. Ita Avicen. 6. *Nat. p.* 3. *cap.* 1. Alii ratione medii tan-

tum requirunt lumen. Ita D. Thom. 2. *de An. cap.* 7. *circa text.* 72. sed ratione objecti requiri ait, 1. *p. q.* 79. *art.* 3. *et de veritat. q.* 8. *art.* 14.

Dicendum tamen cum communi, ex parte utriusque requiri, ac etiam ex parte organi. Ita Doctor 2. *d.* 13. *num* 3. §. *Modus ponitur*, et supra *q.* 4. ubi rationem assignat quare ad visionem requiritur medium extrinsecum, quia scilicet color non videtur nisi in lumine, et ut videatur, requiritur medium illuminari. Probatur quoad objectum, experientia, quia constat cum noctu videmus lucida, eas partes rei visæ luce destitutas non videri. De medio suadetur ex Arist. 2. *de An. text.* 75. ubi ait objectum, ut videatur, oportere prius alterare medium actu illustratum. De organo patet, quia est perspicuum, et cum lumen sit actus perspicui, ex Arist. citato, non posset sine eo species coloris in organo recipi, sicut nec in medio; et ita Commentator a Scoto citatus, *de Sensu et Sensato*, tenet in oculo ut videat, lumen requiri.

Lumen propter quid requiritur ad visionem?

11. Objicitur primo, constat eos, qui in tenebris sunt, videre objectum remotum illustratum, esto nec in organo, nec in medio sit lumen. Respondetur, aliquam illuminationem etsi exiguam, tunc ad oculum effundi, etsi non appareat, quia alioquin visibile positum super visum videretur, contra experientiam.

Objicitur secundo, quia Arist. 2. *de An. text.* 66. ait colorem de se esse visibilem; ergo non eget lumine. Confirmatur, quia reliqua sensuum objecta, ut sonus, sapor, non petunt alias concausas ut emittant species. Respondetur, de se talis est, tamen ut actu videatur, requiritur lumen. Ad confirmationem, hoc est proprium colori, sicut et non posse percipi sine illustratione perspicui seu diaphani; neque est quærenda alia ratio, nisi quia hoc est hoc, et illud est illud.

Objicitur tertio, si lumen in medio requireretur, quo remissius in eo esset, eo imperfectius videretur objectum; sed hoc est contra experientiam, quia modo non minuatur lumen in objecto, non erit imperfectior ejus visio, etiamsi minuatur in medio. ut patet quando videmus e loco tenebroso rem lucidam. Respondetur, vel negandam experientiam illam, quia perfectior erit visio, quo perfectior medii illustratio, modo non lædat organum; vel si admittatur, fatendum erit lumen requiri tantum per accidens in medio, quia si esset causa vel dispositio visionis, faceret ad ejus perfectionem; cum enim tam luminis quam aliarum specierum effusio fiat sine contrario et ab agente naturali, sese semper comitantur actio illuminativa, et actio specierum visualium productiva.

An visio eo perfectior erit quo magis illustratum medium.

Hoc et primum argumentum satis probabiliter suadent lumen per se non requiri in medio. Secundo respondetur, ideo remissione luminis in medio, non remitti visionem objecti, quia tunc defectu illustrationis in medio, non tendit visus in alia objecta; et ex hoc capite fortificatur circa objectum illustratum, quia circa alia objecta impeditur ab actu; pluribus enim intentus minus, minus perfecte singula cerneret. Sed forte verius est, non requiri per se lumen in medio, alioquin cum nocte videtur distans, viderentur etiam quæ sunt in medio. 12.

Probabile, lumen per se non requiri in medio.

Nec valet si dicas, lumen esse valde remissum, quia sufficit ut species coloris distantis producatur; ergo a fortiori, ut species propinquiorum colorum efficiantur. Respondetur tamen colorem distantem producere sui speciem, quia habet secum lumen proportionatum; et hoc deest in casu, propinquioribus coloribus, et ideo non effundunt species, quibus videantur.

DUBIUM III

Quid calor, et unde oritur?

Plato *in Timæo*. Avicenna *lib.* 6. *p.* 3. *c.* 1. et alii dicunt colorem esse ipsum lumen, quo absente nullum admittunt existere colorem. Et favet Aristoteles *de Sensu et Sensib. cap.* 3. dicens colorem esse *extremitatem perspicui in corpore terminato*, 13.

id est denso, quia in hoc tantum terminatur visus. Idem tenet Cajet. 2. *de Anim. cap.* 7. Javell. *q.* 33. Soncin. 10. *Met. q.* 2.

Color non est lux. Dico primo cum communi colorem esse qualitatem a luce et lumine distinctum. Primo, visus discernit colorem a luce, quia videns aliqua æque lucida vel illuminata, videt sæpe es e colore distincta. Secundo, nigredo esset albedo et rubedo, quia hæc eadem essent luci. Tertio, Luna et aliæ stellæ lucida sunt vel illuminata, non tamen colorata. Quarto, ad lucem non est propria alteratio, bene tamen ad colorem, 7. *Phys. cap.* 3.

Colores apparentes non videntur sicut nec sapor apparens gustatur. Objicitur primo, quia in collo columbæ, et cauda pavonis, ex diverso lucis aspectu, diversi colores apparent, et similiter in iride. Responsio communis est, illos colores esse apparentes. Contra, quia gustus non percipit sapores apparentes, neque auditus tales sonos ; ergo nec visus tales colores.

14. Respondetur ergo melius, secundum Scot. 2. *d.* 13. nihil ibi videri nisi lumen seu speciem lucis ; et hoc argumentum probat sententiam Scoti, quod lumen sit species intentionalis ; quia, ut dixi, non percipitur color non verus a visu, et cum percipit illos, qui dicuntur tales, lumina sunt, non colores. De quo vide quæ dixi *in Comment. ad q.* 10. *num.* 11. *Color iridis an verus?* De colore iridis, forte est verus, quia ibi esse potest mixtio qualitatum, etsi non permanens, qualis in permanentibus contingit ; causæ enim ad hoc videntur sufficientes ibi reperiri, et res visa in se variatur. *Color colli columbæ non verus.* At quando nec causa sufficiens apparet, nec res visa in se variatur, ut in exemplo de collo columbæ et cauda pavonis, et de rubedine causata ex radio transeunte vitrum rubrum, quo utitur Scotus, color non est verus, sed dicitur apparens, quia putatur verus.

Objicitur secundo, Arist. 3. *de Anim, text.* 67. definit colorem esse, quod movet actu perspicuum, sed hoc lumini convenit. Respondetur, colorem sumi laxius, ut comprehendit etiam lumen. Quo sensu dicit Aristot. *de Sensu, et Sensib. cap.* 1. omnia corpora calorem participare.

15. *Unde oritur color?* Dico secundo, color resultat ex mixtione elementorum et immediate ex mixtione primarum qualitatum. Probatur, quia tantum in mixtis reperitur. Explicatur, inter elementa, aqua et aer sunt diaphana, ignis actu lucidus, terra aquea ; mixta ergo ex his retinent aliquo modo diaphaneitatem, lucem et opacitatem, corruptis elementis, et ex his resultat qualitas, quæ est color, ratione lucis et diaphaneitatis ad opacitatem terminatæ. *Unde corpora sunt hujus vel illius coloris?* Hinc Arist. *lib. de colorib.* ait colores sequi hæc elementa, plusquam illa ; nam in quibus aer dominatur, et aqua, sunt magis candida, quia ista elementa sunt diaphana ; in quibus ignis, flava ; in quibus terra, nigra. Tria prædicta occurrunt in aere, quando gignitur in eo color, scilicet lumen a Sole, diaphaneitas ab aere, et opacitas a nube, color iste dicitur apparens ; sed si est aliquid a lumine distinctum, est verus color, licet ad modicum durans. Ita rem hanc explicat Plato *in lial. nat.* Arist. citat. Albert. *sum. de homine, quæst. de Substantia coloris.* et D. Thom. 2. *de Anim. lect.* 14. relati a Suar. 3. *de An. cap.* 15.

16. *Elementa non sunt colorata.* Ex quibus sequitur ipsa elementa pura, non esse colorata, unde quod ignis noster appareat flavus, ex commixtione terræ habet ; sed neque in omnibus mixtis color reperitur, nam humor crystallinus oculi coloratus non est, alioquin colorem non videret, de quo Scot. 2. *d.* 3. *q.* 8. *ad* 3. ex Arist. 2. *de An. text.* 71. *et* 121.

Definitio coloris. Sequitur etiam posse colorem sic definiri, quod sit *qualitas afficiens mixtum, quatenus habet diaphaneitatem, opacitate terminatam.* Aristot. duas dat definitiones, et in re cum hac coincidunt Prima posita est in initio dubii. Secunda posita in secunda objectione.

Contra primam est, quia non tantum in extremitate, sed interius quoque est color, ut ad oculum patet. Respondetur loqui Arist. de colore ut visibilis est. Contra, quia colores in profunditate quorumdam

An color sit tantum in superficie?

lapidum videntur. Respondetur, id negandum esse, neque experientia oppositum docet. Contra secundam definitionem est, quod Solis lux movet actu perspicuum, transferendo species, et tamen non est color. Respondetur, color actu movet perspicuum, non faciendo illud tale quod luci convenit.

Colores extremi et medii.

17. Pro hujus dubii complemento nota, duos esse extremos colores, album et nigrum, ille provenit ex abundantia luminis et exigua opacitate, hic e contra. Inter hos sex sunt præcipui colores medii, non quod componantur ex illis extremis, quia tam simplices sunt ac illi, ex Arist. 3. *de Sens. et Sensib.* sed sic dicuntur propter aliquam similitudinem ad alterum extremorum.

DUBIUM IV

Quod est objectum visus, et an petit medium?

Lucidum esse objectum adæquatum visus.

Respondetur, lucidum seu luminosum esse adæquatum objectum visus. Probatur primo, quia omne tale videtur, et nihil non tale videtur; constat enim Solem et astra videri, licet colorata non sint; nullum tamen coloratum videri, si lucidum non sit. Secundo Arist. 3. *de Anim. text.* 18. ait, *lumen facere colores actu*, scilicet visibiles, et 2. *de An. cap.* 7. ait, omnia visibilia reduci ad unum, in quo conveniunt, nempe ad lumen, quia non est aliud in quo conveniant visibilia, quia lucida sine ullo alio extrinseco videri possunt, et nulla alia sine luce visibilia sunt. Præterea constat, quo perfectius color illuminatur, eo perfectius cerni, quantum est de se. Hæc est communior sententia, quam tenet D. Thom. 1. *part. q.* 67. *art.* 3. *ad* 3. *et* 1. *d.* 48. *art.* 2. ubi docet lucem facere colores actu visibiles, et colorem in objecto visus, esse materiale.

18. Ex quibus sequitur, quando color dicitur adæquatum objectum visus, id non posse intelligi de vero colore, sed de lumine, pro quo apud Arist. 2. *de An. text.* 69. *et de Sensu et Sensib. cap.* 3. *text.* 72. sumitur color.

Visibile triplex. Oculi felium et quædam similia, quare tantum noctu videntur lucida?

Sequitur secundo, ad rationem objecti visus accidentale esse, quod sit coloratum. Sequitur tertio, illam divisionem visibilium 2. *de An.* in tenebris, in luce, et utrobique, esse accidentalem, quia per se tantum requiritur, visibile esse illustratum proprio vel alieno lumine; quæ in se parum habet luminis proprii, ut oculi felium, quercus putrida, et quædam animalcula, non videntur ut lucida, si medium est majori lumine illustratum quia hoc absorbet minus lumen, sicut lumen Solis, lumen astrorum; et sic non videntur nisi in tenebris, neque tunc videntur ut colorata, sed tantum ut lucida, ut ait Arist. cit. de quo vide Doct. 1. *d.* 3. *q.* 6. *n.* 7. quæ autem ab extrinseco illustrantur, non videntur in tenebris. Quod intellige juxta dicta *dub.* 2. Illa vero, quæ forte lumen proprium habent, ut Sol, ignis, utrobique cernuntur. Vide quæ dixi circa hæc, *Comment ad quæst.* 10. *a l.* 3.

Quare ad visionem requiritur medium?

19. Ad secundam partem dubii, patet medium requiri ad visionem, quia sensibile positum super sensum impedit sensationem, ex dictis supra *q.* 4. *et in ejus Comment.* Patet etiam non posse esse opacum, quia hoc impedit effusionem specierum. Debet ergo esse diaphanum, quia si vacuum esset, non fieret visio, cum species non haberent subjectum in medio, ut habet Doct. 2. *d.* 9. *q.* 2. *num.* 18. ex. Arist. 2. *de An. text.* 74. si tamen visus esset specie formatus et objectum illustratum, quidam putant quod fieret visio, etiam si medium esset vacuum; sed tenendo requiri illustrationem medii, juxta dicta *dub.* 2. oppositum tenendum est.

An visio in vacuo fieri possit?

Utrum lynx videat post parietem?

Objicitur, quia lynx videt post parietem, et inspectores aquarum vident aquas subterraneas, de quibus Plin. *lib.* 31. *Nat. Hist. cap.* 3. Respondetur hæc falsa esse de quo videri possunt Conimbr. 2. *de An. cap.* 7. *quæst. ult.* Ægid. *Theor.* 13. Albert. *lib.* 21. *de Anim.* ubi id de lynce ait esse fabulosum, Scot. 4. *d.* 49. *q.* 15. *ad* 1. illud de lynce non asserit, sed ut ab aliis assertum adducit in exemplum.

DUBIUM V

Quod est organum visus, et an videat per extramissionem ?

20. *umores, tunicæ, usculi oli.* In oculo, juxta Anatomistas, tres sunt humores, septem musculi, et tunicæ quinque ; de quo videri possunt Vesalius *de compositione corporis humani lib.* 2. Theophyl. *lib.* 4. *de fabrica corporis humani;* Conimbr. 2. *de An. c.* 7. *q.* 6. *art.* 7. qui Anatomiam non norunt, tantum de his possunt habere fidem ; et si Anatomici adderent aliquot etiam camisias illis tunicis, forte crederetur eis.

i sit vi- ? Dico primo, communis sententia est, visionem fieri in humore crystallino, qui est in centro oculi, nec differt ab ipsa pupilla, circumdaturque pellicula quasi tunica, ad ejus conservationem, et hic dicitur aranea, quia similis telæ araneæ, et etiam specularis ; immergitur autem hic humor alteri vitreo, præter partem anteriorem, quæ instar fenestræ recipit species. Hæc sententia est Aristot. 1. *de Hist. cap.* 9. *et lib.* 4. *cap.* 8. *et* 5. *de Gen. animal. cap.* 1. ut citatur a Suar. *lib.* 3. *de An. cap.* 8. et Galen. 8. *de Usu part. cap.* 6.

pilla an orata ? Objicitur primo, pupilla nigra est ; ergo non potest elicere visionem, quia ex Arist. 2. *de Anim. text.* 71. coloratum non potest percipere colorem.

Respondetur, apparet nigra propter humoris copiam, qui penetrari nequit visu, ex Phil. 5. *de Gen. animal. cap.* 1.

21. Contra, pupilla est corpus mixtum ; ergo coloratum. Negatur consequentia, quia non habet densitatem et opacitatem requisitas ad colorem. Contra, saltem accipit lumen ; ergo non percipit alia lumina, sicut nec perciperet alios colores si coloratus esset. Negatur consequentia, quia lumen est objectum et medium, color tantum objectum.

re ocu- compressus tillat ? Objicitur secundo, pupilla est aquea, ut constat experientia, et docet Aristoteles *de Sensu et Sensib. cap.* 2. *et* 2. *de Part. cap.* 10. sed organum visus debet esse igneum, cum sit maxime perspicuum, et quia constat, cum in tenebris comprimitur, quod scintillat. Respondetur, aqueum esse organum, et sic aptius esse ad recipiendum species, atque sufficienter diaphanum ; causa illius scintillationis, secundum Aristotelem, est quia id quod nigricat in oculis est politum, et dum comprimitur, exilire videtur fulgor, et idem contingit in aliis, ut in squamis piscium, fungis, putrida quercu, quæ noctu lucent ; sed hæc per compressionem non fulgent magis quam si non comprimerentur. Verius ergo videtur, quod oculi habent in se aliquid lucis, quam ita compressi simul cum spiritu vitali emittunt, ut patet de oculis felium, qui tunc maxime lucent quando irascuntur, quia emittunt copiam spirituum vitalium calidorum. *Oculus compressus quare lucet ?*

Objicitur tertio, sequitur esse duas potentias visivas, cum sint duæ pupillæ, et per consequens, res apparerent duplices, et semper duæ essent visiones. Respondetur primo cum Albert. 2. *de An. tract.* 3. c. 14. Avicen. *p.* 3. *c.* 8. Vitellio *lib.* 3. *Theor.* 4. *et* 20. visionem fieri in confinio nervorum opticorum seu visoriorum, qui a cerebro parte dextera et sinistra progressi, coeunt, et iterum separantur, antequam oculos subintrant, et ideo unicam esse visionem, et res videri ut simplices. Sed hoc rejicitur a Galeno 10. *de usu part. c.* 12. qui *c.* 14. probat ad hunc finem congressum illum organorum non fieri, sed præcipue, ut spiritus vitales a cerebro manantes possint omnes in unum oculum recipi, si alter impediatur ; et hinc est quod altero oculo clauso, alter oculus videt, ut ait Aristoteles *sect.* 31. *Problem. q.* 4. Præterea, ex Anatome constat quandoque illos nervos non coïre, et tamen in talibus res non videbantur duplices, de quo Vesalius *lib.* 4. *c.* 4. *de Fabrica corporis humani.* 22. *Quare res non videntur duplices ? Quare uno oculo clauso, alter acutius videt ?*

Respondetur ergo, etsi duæ sint potentiæ visivæ, duæque visiones, objectum non apparet duplex, quia oculi sunt in æquali situ, eodemque modo immutantur ab objecto ; ita Aristoteles 2. *de Part.* 9. Ga- 23.

len. *supra*. Unde si digito oculi pupillam eleves, duplex apparebit objectum. Pro quo nota ex Perspectivis (et habet Scot. 4. *d*. 10. *q*. 9.) quod visio fit per pyramidem, cujus basis est in objecto, et conus seu punctum in centro oculi, intra lineas autem pyramidis est una ab oculo ad objectum recta tendens, quæ dicitur axis. Unde licet imagines visuales per duplicem pyramidem terminentur ad oculos, tamen cum axes tendant ad objectum secundum idem punctum, a quo in utrumque oculum species dividi incipiunt, quodlibet simplum, non duplum apparet, quia scilicet duo illi oculorum axes ad idem punctum terminantur ; de quo videndus noster Cantuar. *lib*. 1. *Perspect. c*. 3. *concl*. 6. Vitel. *lib*. 3. *Theor*. 45. Quare autem res non appareat duplex, optime tradit Galenus *supra* ex Arist. *sect*. 21. *Problem. quæst*. 11. 18. vide Conimbr. *tract. de Problem. sect*. 1.

Elevato oculo quare res apparet duplex?

24. Dico secundo, visio non fit per extramissionem, sed est terminus actionis immanentis, elicitus ab oculo in seipso. Ita communis contra Platonem et alios, de quo dixi *Comment. ad q*. 17. *n*. 23. ubi egi de speciebus sensibilibus. Pulchra et varia problemata de visu videri possunt apud Conimb. *loco citato*. Sed inscrutabilia homini pro hoc statu sunt secreta, quæ natura in parvo oculi corpusculo recondit, *Cujus* (inquit Leonardus Lessius Societatis Jesu, eruditione et pietate decus eximium, cujus memoria in benedictione est, *lib*. 6. *de Perfect. divin. c*. 2.) *celeritas tanta est, ut in puncto temporis plusquam* 80. *milliones milliarum conficiat*, (*tantum enim et amplius distant stellæ a terra secundum Astronomos*) *tanta vero capacitas, ut tota cœli medietatem comprehendat, imo si non obstaret terra, posset intra se condere totum mundum ; tam vero arcana est ejus operatio, ut hactenus nemo mortalium illam assequi potuerit*. Hæc vir ille piissimus, et mihi dum viveret dilectissimus, in sapientiæ Dei admirationem excitans.

Visio non fit per extramissionem.

SECTIO X

De auditu.

Dico primo, organum auditus est pars quædam aerea intra aurem recta pellicula, quæ tympanum dicitur. Ita Arist. *de Sensu et Sensib. c*. 2. et communis *in* 2. *de An. c*. 8. Pro quo nota quod aures externæ datæ sint, ut aer sono commotus, in earum anfractibus refrangatur, et sensorium non lædat. Intra est nervus de cendens a cerebro, qui auditorius dici potest, per quem spiritus vitales derivantur ; et in cavitate est pars quædam animata spiritosa aerea, tecta per membranulam tympani, et reliqua cavitas aere plena, et sola illa pars est organum, ad cujus pelliculam veniunt species, et intrant. Sed de his aliisque similibus sola fides humana habetur, nisi per Anatomen experientia fiat ; de quo videri possunt Vesalius *lib*. 1. *de Fabr. c*. 8. Valverde *lib*. 1. *cap*. 3. Dicunt tamen, quod per Anatomen non reperitur illa pars aerea ; sed forte quia aerea et spiritosa per dissolutionem animæ dissipatur. In quibusdam animalibus secundum Arist. 4. *de Hist. anim. c*. 8. non prominent aures, sed aliquid habent proportionatum auribus, per quod audiunt. Vide Conimbr. 2. *de An*. 8. *q*. 4. Arist. 2. *de An. text*. 83. ait illud sensorium esse immobile ; unde cum dicat *text*. 82. *et* 84. moveri, intelligit ob malam auris dispositionem. 1

Organum auditus

Fabrica auditus.

Quædam animalia habent aliquid instar aurium quo audiunt.

Dico secundo, sonus est qualitas sensibilis proveniens ex violenta collisione vel divisione, in corpore apto ad ejus receptionem. Prima pars patet, quia passionem causat in sensu nec ad aliud Prædicamentum spectare potest. De aliis partibus præter ultimam, patet ; quia si sine violentia fiat collisio, non fit sonus, ut habet Arist. 2. *de An. c*. 8. Ultima pars sine determinatione subjecti ponitur, quia sub opinione est quodnam illud sit ; et communior sententia, 2. *de Anim. text*. 76. *et* 77. te- 2.

Sonus quid?

Quod soni subjectum

net esse medium, non ipsa corpora, quæ colliduntur.

Objicies, collisio corporum est motus; ergo non facit illam qualitatem, quæ est longe perfectior. Respondetur, fieri a virtute rei sonantis, et motum esse tantum conditionem, sicut quando dicimus, quod motus est causa caloris.

[M]otus quo[m]odo cau[set] sonum?

3. Objicitur secundo, quia si per motum fieret sonus, esset successivus, incipiens et desinens cum motu; consequens est falsum, quia incipit cum contactu, et hic in instanti incipit, quando desinit motus corporis contingentis. Respondetur, sonum immediate post contactum incipere, sicut et motus causatus a contactu.

Motus [qu]ando incipit?

Objicitur tertio, si sonus tantum esset in aere, major percussio faceret majorem sonum; sed constat in una cithara parvum ictum edere majorem sonum quam magnum ictum in alia. Respondetur, ex diversitate figuræ vel dispositionis rei sonantis, provenit aerem diversimode percuti et reflecti, et sic ex minori ictu potest major sequi sonus. Dices, causatur sonus ex aeris divisione, ut in bombardis, et tunc in partibus aeris subjectatur; ergo similiter cum rumpitur aliud corpus, ut lignum vel lapis, sonus erit in partibus ruptis. Negatur consequentia, quia ruptio vel scissio non causat sonum, nisi ratione aeris inclusi vel circumdantis rem, quæ rumpitur.

[M]inor ic[tu]s quando [ca]usat mi[no]rem sonum.

4. Dico tertio, non tantum aer, sed etiam aqua est medium soni. Ita Aristoteles 2. *de Anima*, *c.* 8. *text.* 78. ubi Divus Thomas *text.* 79. *et* 83. Cajetan. et Ægid. Patet, quia lapides et lebetes sub aqua sonant, et pisces, quia audiunt sonum navium, fugiunt. 4. *Hist. c.* 8. et strepitu in littore terrentur, et idem dicendum est de liquoribus aquæ similibus; experientia etiam constat, si quid rumpatur in flamma, sonum edere.

[A]qua est [me]dium soni.

Objicies, quia motus piscium sub aquis sonum, non edit. Respondetur, ideo est, quia non dividunt cum violentia aquas, solida tamen in aquis se collidentia, sonum edunt ex contraria causa; vel dic edere sonum, etsi valde parvum. Aristoteles multis in locis, solius aeris tanquam medii meminit; sed ideo fecit, quia est medium maxime aptum, aquam tamen asseruit ejus esse medium *loco citato*.

[Mot]us sub [aq]ua edi[tu]r.

Objicitur secundo, Arist. 2. *de An. text.* 76. dicit, quod medium auditus est aer, olfactus, aer et aqua. Respondetur, forte velle aerem esse omnino necessarium ad auditum, saltem loquendo de aere intra aurem, non tamen est necessarius ad olfactum; vel vult aerem esse medium præcipuum, et facile auditus, aquam vero non ita facile, et tam aer quam aqua sunt commodum medium olfactus. Hæc solutio sufficit, cum constet eum posuisse aquam medium auditus. 5.

Dico quarto, dividitur sonus primo, in vocem et non vocem. Secundo, in directum et reflexum. Tertio, in gravem et acutum; ita communis et experientia constat. Quoad primam divisionem, adverte vocem edi tantum ab animalibus pulmonem habentibus, cujus causa est anima, sed instrumenta habet plura: Primum est pulmo aerem continens. Secundum, aspera arteria a pulmone ad linguam usque attingens. Tertium, larynx, quæ instar nucis in summitate illius arteriæ se prodit. Quartum, lingula seu cooperculum laryngis, ne aliquid ex iis, quæ in stomachum mittenda sunt, subintret. Quintum, palatum, vocis refractorium deserviens ad eam augendam vel minuendam; de quo Gal. *lib. de vocis instrum. c.* 4. 7. qui *c.* 13. integrum vocis instrumentum comparat fistulæ et buccis; arteria respondet fistulæ, pulmo buccis aerem impellentibus, laryngis lingua foramini superioris partis fistulæ; et sicut per varia foramina, modo clausa, modo aperta variatur sonus, sic rimula laryngis dilatata vel compressa, variatur vox.

Divisio soni triplex.

Vocis instrumentum describitur.

Ex quibus potest *vox* sic definiri, quod sit *sonus ab anima causatus per vocalia instrumenta*. Quæ definitio coincidit cum ea, quam dat Aristoteles *d. c.* 7. *text.* 90. 6.

Vocis definitio.

Aliqui addunt particulam, *cum imaginatione aliquid significandi*, qua excludunt tussim ; sed hoc excluditur, quod vox per se, voluntarie formatur, quod si voluntarie, et ad aliquid significandum fiat tussis, id per accidens est. Locutio super vocem addit, quod sit expressiva rationalis conceptus, unde locutio psittaci et hominis dormientis, secundum quid tantum locutio est.

Locutio quid addit super vocem.

Secunda divisio sic explicatur : sonus rectus est, qui per rectas lineas orbiculatim diffunditur instar circulorum, quos efficit lapis in aquam projectus ; reflexus vero seu actio fit, quando rectus incurrit in corpus solidum concavum, a quo tanquam pila resilit ad aures, tamen non necesse est reflecti ipsum aerem, quo sonus revehatur, neque ipsum realem sonum ; quia sæpe sufficit reflecti species ejus, sicut in speculo videt quis seipsum per solas species reflectentes ad oculum, ita in Echo audit suas voces per solas species ejus reflectentes ad aures.

Actio quid fit?

7\. Præterea, constat fieri Echo ad magnam distantiam, ad quam neque aeris commotio, neque realis sonus pertingit. Non audiuntur autem in Echo nisi ultima verba, quia reflexio fit ordine retrogrado, et quoniam sonus est successivus, priores ejus partes facile evanescunt, ita ut saltem quoad articulationem non percipiantur ad quod facit, quod ultimæ partes propellentes priores turbant. Contingit autem ob varios anfractus, voces non semel, sed sæpius reflecti, ut refert Plin. *lib.* 36. *Nat. Hist. c.* 15. Olympiæ in porticu fuisse eamdem vocem septies reddi solitam. Sonus acutus est, qui brevi tempore pervadit instar ferri acuti, gravis e contra, instar obtusi ferri.

In Echo non reflectitur aër, neque idem sonus.

Quare ultima verba in Echo audiantur? Eadem vox aliquando sæpius reflectitur. Sonus efficit species, ubi ipse non est.

Dico quarto, sonus ab ea parte in qua incipit, multiplicat species ad distantiam, ad quam non multiplicat se realiter. Patet, ad tam magnam distantiam in qua auditur, verisimile non est posse realiter pervenire. Secundo, nisi ab eo loco quo incipit, sonus effunderet species, non perciperemus unde veniret. Tertio, si non effunderet illas species, in loco distanti non audiretur, quia omnis sensatio est per species.

Quidam putant sonum, in eo spatio quo fit impetuoso conatu medii non producere species, quia ibi multiplicat se realiter. Sed verius est oppositum, quod tenet Divus Thomas 1. *p. q.* 77. *art.* 1. quia audimus sonum ubi incipit ab ore animalis, et immediate ad lyram. 8

Objicitur primo, sonus est successivus ; ergo non producit species, quia nihil habet præsens nisi indivisibile. Respondetur, producere eas et immutare successive, et sic agit per partes suas successivas, et sicut objectum successive fit, ita cognoscitur, neque est contra rationem actionis sensitivæ fieri successive.

Sonus an successivus?

Objicitur secundo, si sonus multiplicat species quando incipit, sequitur quod auditur in instanti, quia effundit species sine resistentia contrarii, sicut visibile; consequens est contra experientiam, quia prius audit, qui est prope rem sonantem, quam qui procul distat ; et fulgur prius ab oculo cernitur quam tonitruum ab auditu percipitur, et tamen hoc est causa illius. Respondetur, sonum ad certam parvam sphæram emittere species simul ac incipit, sicut res visibilis, et a quocumque intra illam sphæram simul audiri potest, quod experientia constat ; at in magna distantia species non possunt effundi, donec sonus ipse prius intensive multiplicetur, et hoc fit necessario in tempore, quod allata experientia probat. Si petas, quare visibile, etiam ad remota, in instanti multiplicat species, et non sonus ? Respondetur, sicut visus est perfectior sensus, ut ostendi supra *ad q.* 6. ita ejus objectum perfectius et efficacius est ad agendum ad majorem distantiam. Juxta hoc explica quod dicit Scotus supra *q.* 3. *ad* 4. in usu simul immutari organum et medium, secus in auditu. Cujus rationem assignavi ibi in Comment. *annot.* 3. et quod ait Aristot. *de Sens. et Sensib. c.* 7. sonum prius immutare medium quam auditum. 9.

In visu simul immutantur organum, medium.

Contra hoc, quia cum sonus sit successi- 10.

vus, quando posterior pars fit, prior non est; ergo non crescit successive. Respondetur, durat aliquantulum in eadem parte, et successivus dicitur, quia tantum durat, quantum successiva ejus factio; nam quoad intensionem ejus in eadem parte, forte successive acquirit suam perfectionem, et statim ea acquisita, incipit corrumpi, sed quamdiu durat, extendit se; et simile fere est de impetu projectorum, de quo *disp. ult. sect. ult.*

...nus habet aliquam brevem permanentiam.

...nus an corpus densum audiatur?

Petes an per terram vel alia corpora densa sonus audiri possit? Videtur quod sic, quia intra cubiculum existens audit sonum per parietes; et incredibile videtur quod quidam dicunt, tunc per poros audiri, detur enim corpus sine poris, et non impediet auditionem. Verius tamen secundum communem non audiri, quia sonus est successivus, requirens medium citissime penetrabile, quale non est corpus densum, ad quod facit, quod calor, licet sit summe activus, tarde tamen tale corpus penetrat.

...er vacuum nihil est audiri?

Petes secundo, an per vacuum aliquid audiri possit? Respondetur, ut de visu dixi, *sect. præced. dub.* 4.

Petes tertio, an requiritur necessario medium ad auditionem? Respondetur negative, ex Doctore supra *q.* 3. *et* 4. Vide ibi annotationes nostras.

SECTIO XI

De Olfactu

1. De hoc agit Aristoteles et ejus interpretes 2. *de Anima, c.* 9.

...r quid sit?

Dico primo, odor est qualitas tertiæ speciei, et secunda, non prima. Prima pars probatur, quia nihil per se est sensibile. Secunda pars patet ex Aristotele *de Sens. et Sensib. cap.* 5. tenente, quod fit ex mixtione primorum, in qua siccum vincit humidum et calor dominatur. Probatur etiam ratione, quia odorifera parum spirant odoris in frigore; calor ergo in eis dominatur. Item, quando nimis humida sunt, vel organum distillatione nimis humescit, vix percipiuntur, quia siccitas non prævalet, et hoc experientia constat.

Objicies, Aristoteles *sect.* 13. *q.* 5. *et de Sens. et Sensib. c.* 2. ait odorem esse vaporem, sed hic est substantia; ergo. Respondetur, intelligit de subjecto, unde *de Sens. et sensib. c.* 5. negat esse vaporem, scilicet formaliter.

Quare flores e propinquo minus odorantur?

Objicitur secundo, si odor esset ex mixto, fortius ageret in propinquum, quam in remotum; at experientia constat, flores minus odorari e propinquo. Respondetur, ideo est, quia dum defertur, depuratur a fumeo vapore.

Objicitur tertio, unus et idem cibus est 2
boni odoris et saporis; ergo cum sapor sit ex humido, secundum Aristotelem *hîc text.* 100. idem est de odore. Respondetur, id non contingere in suavissimis odoribus musci, acubari, etc. in quibus evenit odor ad partes siccas, sapor ad humidas refertur.

Quæ odorum species?

Petes, quæ sunt odorum species. Respondetur, nobis esse parum notas; tamen scimus an odor sit gratus vel molestus, vel an res sit odorifera vel fœtida. Item, discernimus inter odorem acutum, qui cito immutat, et gravem, qui tarde.

Quod medium olfactus?

Petes, quodnam est medium olfactus? Respondetur cum Aristot. 2. *de An. text.* 76. et experientia, aerem et aquam. De aere patet; de aqua etiam constat pisces noctu ad distans alimentum moveri.

Odor non subjectatur in medio.

Sed difficultas est, quomodo diffunditur 3.
per hoc medium odor, in quo certum est odorem diffundi realiter, quia amoto odorabili manet odor, et species manere nequeunt absente objecto. Item, quæ attingunt rem odoriferam, redolent ex vapore in eorum poris recepto; certum est etiam odorem diffusum non subjectari in medio, quia non habet eam mixtionem ex qua resultat. Certum est tertio, odorem a longe sentiri, teste experientia; quæstio autem est, an oportet vaporem ad ipsum organum pertingere.

Dico secundo, et si aliquando sic attingat, non semper, sed sufficient species intentio-

nales diffundi. Ita D. Thom. 2. *de An. lect.* 20. Cajet. Thienen. et Ægid. circa *text.* 100. Probatur, quia ad tantam distantiam vapores emitti nequeunt; refert Albert. *de An.* c. 25. vultures et tigrides, facta strage in Græcia, cadaverum odorem a 500. leucis sensisse. Secundo, aliæ qualitates sensibiles effundunt species sine sui reali multiplicatione *ex sect.* 11. *et* 12. ergo idem hìc.

Vultures a longe odorem percipiunt.

4. Tertio, odoratio per aquam fit per species tantum, quia exhalatio ibi propter frigidum et humidum non potest transfundi, ex Arist. *de Sens. et Sensib. c.* 5. Juxta hæc intellige Scot. supra *q.* 4. ubi etsi neget requiri necessario medium, nisi tantum in visu, non asserit semper sensibile attingere sensum, imo ibi ad primum, docet actionem naturalem sensibilis impedire sensationem. Dicendum ergo, odorabile habere certam sphæram, intra quam se realiter multiplicat, et ibi, ac ultra species diffundit, sicut dixi de sono *sect. præced. concl.* 4. *ad 2.* et ratio ac objectio ibi factæ modo currunt et solvuntur.

Non necessario vapor odoriferus attingit ad organum.

Odor se, et species multiplicat

Objicies, quia vento in contrarium flante, impeditur odoratio; ergo non fit per species, quia ventus in has non agit. Respondetur, ventus aufert sensibile extra sphæram, et ita non effundit species in organum, aufert etiam ipsas species cum suo subjecto.

Quare ventus impedit odorationem.

5. Objicitur secundo, quia sequeretur species in instanti pervenire ad sensum, quia non habent contrarium, hoc autem est contra experientiam. Respondetur ut *sect. præced. concl.* 4. *ad* 2.

Objicies tertio, color non multiplicat se realiter; ergo nec odor. Respondetur, minus requiri ad productionem odoris (et idem est de sono) quia est qualitas cito transiens quam coloris, qui est permanens et perfectior, et experientia in uno est, non in altero.

Minus requiritur ad productionem odoris quam coloris.

Objicitur quarto, *de Sensu et Sensib. c.* 4. dicitur organum olfactus non debere esse calidum, quia ipsa evaporatio talis est, ergo hæc immediate movet et attingit, et sic Scotus sentire videtur, supra *d.* 4. Respondetur, tunc efficacius immutat per speciem, quando attingit, et sæpius ita contingit, non tamen est necessarium.

Dico tertio, organum odorandi residere videtur in interiori parte nasi, forte in duobus tuberculis mamillaribus. Ita Valles. *lib.* 2. *cap.* 24. et alii apud Conimbr. 2. *de An. c.* 9. *q.* 4. *art.* 2. Probatur primo quia ibi sentitur voluptas, ergo et sensatio. Secundo, cum ad cerebrum ascendant exhalationes odoriferæ, quibus confortatur vis discernendi eas a noxiis exhalationibus, convenientius in naribus ponitur.

Organum odorandi.

Objicies, cerebrum confortatur odore, et etiam læditur; ergo est ejus organum. Respondetur, lædi vel confortari qualitatibus comitantibus habitum. 6.

Cerebrum quomodo odore confortatur?

Objicitur secundo, Aristoteles *sect.* 13. *q.* 5. ait tunc nos odorari, cum odores ad cerebrum veniunt. Respondetur, varius in hoc est, tamen 2. *de Hist. c.* 12. ait nares continere meatus odorandi. Adverte tamen animalia non respirantia, quia naribus carent, olfactum habere in fistulis vel branchiis, ut tenet Aristoteles 2. *de Part. cap.* 16. *et* 4. *de Hist. cap.* 10.

Quod hìc ait Aristoteles *text.* 100. intra nasum dari operculum sensorii, quod respiratione elevatur, et ideo sine respiratione odorationem non fieri, irridetur a Galeno *lib. de instrumento odorationis.* Sed forte per illud operculum intelligit viam arctam nasi, quæ respiratione dilatatur.

Petes, an odoratus hominis sit perfectior aliorum animalium. Respondetur supra *in Comment. ad q.* 6. Vide Conimbr. 2. *de Anima, c.* 9. *q.* 5. et Toletum *ibi, q.* 24.

SECTIO XII

De Gustu et Tactu.

De gustu agit Aristoteles et Interpretes ejus 2. *de Anima, c.* 10. et de tactu, *c.* 11. 1.

Dico primo, *sapor est qualitas secunda resultans ex mixtione, qua calor cum humiditate vincunt.* Ita Aristoteles *de Sens. et Sensib. cap.* 4. Prima pars patet, quia nullum elementum, in quo sunt qualitates

Definitio saporis.

Sapor, et odor vicinæ qualitates.

primæ, aptum est ad nutriendum; ergo nec sapidum. De humiditate patet, quia quædam sapiunt irrigata, et humor salivalis ad actum requiritur. De calore etiam constat, quia coquit siccum et humidum, ut debite misceantur, et inde resultat vapor; si autem nimis coquat, ut resolvat materiam humidam in subtiliorem, orietur odor, unde sapor et odor sunt qualitates vicinæ.

Objicies, cineres, piper, et alimenta multa non sunt humida. Respondetur non requiri humidum prædominari in sapido, sed sapor provenit ab eo magis qua humidum est, neque hîc adsunt rationes urgentes.

Quare quæ sapiunt brutis, insipida sunt hominibus, et contra?

2. Objicitur secundo, si sapor sic resultaret, in re sapida inhæreret, quod falsum est; quia tunc eodem modo saperet hominibus et brutis, contra experientiam. Respondetur, res secundum se sapiunt eodem modo omni gustui non impedito, unde cum homines effugiunt alimenta brutorum, non est ex eo quod non percipiant eodem modo sapores, sed quia ratione temperamenti, nociva sunt homini, quæ bruto conveniunt, et e contra.

Sapores extremi, et medii.

Dico secundo, sunt duo sapores extremi, dulcis et amarus, et sex medii. Ita Aristoteles *de Sens. et Sensib. c.* 4.*et* 2.*de Anima, text.* 105. Alii addunt acutum, quem ille omisit. Pingue est prope dulce, salsum prope amarum; reliqui omnino medii, ut acutus in pipere, raphano; austerus in fructu immaturo; stypticus in fructu myrti; ponticus in limoniis; acetosus in aceto. Galenus 4. *de simplicium medicamentorum facultate c.* 10. ponit acutum et ponticum esse extremos,sed Arist. sequuntur D. Thomas 2. *de Gen. sect.* 11. Averroes 2. *de Anima, com.* 105. Javellus *q.* 46. et communis et experientia constat amarum et dulce, maxime contrario modo movere gustum. Nec obstat, quod ponticus magis frigori, et acutus magis calori accedunt; quia accessus ad primas qualitates hic non attenditur, sed ad rationem afficiendi gustum cum delectatione vel dolore.

Exempla saporum.

Quomodo gustus differt a tactu.

3. Dico tertio, gustus differt realiter a tactu. Ita Aristoteles 2. *de Anima, et de Sens.* et communis *circa text.* 11. Probatur, quia sapor non est objectum tactus, sed primæ qualitates. Secundo, salvo tactu, perditur quandoque gustus. Tertio, organum est diversum, quia in gustu, est vena linguæ, ex Scoto supra *q.* 1. in tactu, est per totum corpus.

Gustus est quidam tactus, exponitur.

Objicies primo, quia gustus percipit aquam, quæ saporem non habet; ergo ut tangibilem sentit. Respondetur, si omni sapore caret, gustari nequit, sed tantum tangi. Aristoteles sæpius dicit, gustum esse quemdam tactum, quia tactum supponit, vel quia circa idem materiale versantur; et quia ubicumque est gustus, ibidem est tactus, etsi non e contra, de quo supra *annot.* 1. *ad q.* 6.

Organum gustus.

4. Dico quarto, organum gustus est cuspis linguæ. Aristoteles 1. *de Hist.* 11. *et* 2. *de Part. c.* 17. Probatur experientia,quia cum aliquid perfecte gustare volumus, applicamus linguæ cuspidem; e contra cum gustare nolumus, ad linguæ radicem dejicimus, ut in medicamentis sumendis contingit. Palatum aliquid de organo participat, ut tenet Damascenus 2. *de fide* 18. et alii; unde nervi gustatorii eo se extendunt.

Organum tactus.

Dico quinto, organum tactus est nervus, et medium caro; hanc docet Scotus supra *q.* 2. *et in Comment.* solvi rationes, quæ fiunt contra eam.

Nec gustus nec tactus requirunt medium.

Dico sexto, sunt duo tactus, specie distincti; hanc tractavi cum Doctore *q.* 1.

Dico septimo, neque gustus, neque tactus requirunt medium extrinsecum; hanc fuse tractavi cum Doctore supra *q.* 3. et 4. Difficultas autem est an isti duo sensus immutentur per species intentionales. Quidam negant, quos citavi *in Comment. ad q.* 5. *in fine.*

5. Dico octavo, oppositum est verius. Ita Scotus supra *q.* 4. et Divus Thomas 1. *p. q.* 78. *art.* 3. et communis.Probatur primo, quia non aliter cognoscere possunt qualitates sensibiles quam per species, sicut in iis sensibus contingit. Secundo, non sen-

Gustus, et

tactus immutantur per species. tiunt qualitates sibi inhærentes, ut ostendi, *in Comment. ad q.* 3. *annot.* 1. ergo externas; sed has nequeunt sentire, nisi ab eis accipiant species. Tertio, gustus non immutatur realiter a sapore, quia activus non est; ergo intentionaliter, alioquin nullo modo sentiret. Quarto, constat quando tactus habet intensum frigus, quod tunc perfectius sentit calorem, qui tamen propter resistentiam contrarii tunc minus naturaliter immutat; ergo intentionaliter immutat. Vide Scotum supra *q.* 5. Item, duritles, et mollities non producunt sibi similes qualitates in tactu; ergo intentiones tantum, alioquin nullo modo sentirentur. Ratio a priori in hoc esse videtur, quod qualitates reales, sunt nimis materiales et crassæ ad causandam sensationem.

Aliquando quodminus immutat naturaliter intensis immutat intentionaliter.

6. Objicitur primo, manus æque calidum objectum non sentit, quia ab eo non alteratur; ergo per alterationem sentit. Respondetur, hoc esse peculiare sensibili tactus, quod non immutat intentionaliter, nisi quando immutat realiter; unde intentionalis ejus actio supponit realem, et experientia id testatur, ideo calidum, quia æque calidum non alterat, neque speciem in illud immittit. Conimb. 2. *de An. c.* 11. *q.* 3. *art.* 3. dicunt tunc effundi speciem in sensorium, non tamen effici sensationem, quia requiritur alteratio. Sed non placet, quia sensorium calidum, ut quatuor cum specie, calidi ut quatuor, aliquam sensationem elicere potest, saltem imperfectam, calor enim ad id non concurrit.

Tangibilis actio intentionalis, supponit naturalem

Objicitur secundo, gustus non immutatur realiter a sapore; ergo si per species sentit, in absentia saporis sentiet. Negatur consequentia, quia esto a sapore non immutetur, tamen debet immutari a qualitate tangibili, quia hi sensus sunt subordinati, ut *supra* dixi.

Quare gustus non sentit in absentia, cum non mutetur realiter a sapore?

7. Objicitur tertio, quia nec in olfactu datur species; ergo minus in gustu et tactu, qui sunt perfectiores. Antecedens probat Hurtado *de An. d.* 12. *n.* 9. Primo, quia non discernit olfactus, unde incipit odor. Secundo, quia manet odor in cubili amoto odorifero, at non manent species. Respondetur ad primum, experientia constat nos advertere, an a dexteris vel sinistris venit. Adde forte non sentiri odorem sine contactu, ut in gustu, quod sentire videtur Scotus supra *q.* 4. *ad* 2. manent etiam ibi odoris species, cum suo objecto, neque odor separatur a suo subjecto, exhalatione fumea.

Ex quibus patet, species horum sensuum produci successive, quia sic fiunt illæ reales alterationes, verum istæ actiones non se comitantur secundum gradus, quia contingit sensationem esse intensam, ubi alteratio talis non est, ut si applices manum nimis frigidam ad ignem, de quo dixi *in Comment. ad q.* 3. *ad* 2.

Petes an sint plures vel pauciores sensus quam quinque? Respondetur, supra *q.* 6. *ubi in Comment.* de comparatione eorum quoad perfectionem, et de sensibilibus communibus, dixi quod verius visum est.

SECTIO XIII

De Sensu communi.

Ponendum esse sensum communem, ostensum est a Doctore supra *q.* 9. et *ibi in Comment.* tractavi, an externi cognoscant suos actus; et verius esse dixi hos percipi ab interno. Item, unum tantum esse sensum internum. Item, actum est de ratione unitatis ejus, organo et objecto *q.* 10. in cujus Comment. etiam discussi an sit in omni animali, et an sensus decipiatur. 1.

SECTIO XIV

De Speciebus sensibilibus.

Supra *in comment. ad q.* 17. *n.* 23. secundum communiorem sententiam, ostendi dandas esse species sensibiles, et si multi non inferioris notæ, eas negent. Adde hic ad hujus confirmationem rationes sequentes. Prima, secundum communem ad sensationem in omnibus sensibus requiritur medium, et saltem requiri in visu a ne- 1.

Species sensibiles necessario esse ponendas.

mine negari potest; de quo Doctor supra *q.* 4. sed nullum agens petit medium, nisi ut per illud fiat aliqua actio, neque hîc alia esse potest, nisi effusio specierum. Secunda, alioquin in quacumque distantia

Sensibilia remota non possent percipi sine speciebus

videret sensus objectum. Tertia, sensibilia videntur ad longam distantiam, in qua nihil reale producere possunt præter species; quod de risu patet, et de auditu ostendi *sect.* 10. *concl.* 4. et de olfactu, *sect.* 11. *concl.* 2. Quod vero aliquid producant, patet, alioquin sensus non exirent in actus, quia nihil esset, quo determinarentur ad agendum potius quam ad non agendum. Quarta, reflexio specierum ex speculo id ipsum ostendit, quia per hanc videmus quod a tergo est, quod non fieret, si nihil produceret objectum in speculo.

Baculus cujus una pars est in aqua, altera in aëre, quare apparet fractus?

Quinta, baculus, cujus pars est in aqua, apparet fractus, nec oculus est causa, quia uniformis est, nec baculus, quia integer et rectus est; ergo ex diversitate medii hoc provenit, et per consequens aliquid recipitur in medio, alioquin nulla fieret deceptio ratione ipsius. Sexta, alioquin opacum interjectum non impediret visionem, nec auditionem contra experientiam. Septima, ideo aversis oculis non videmus, bene tamen audimus, quia species visiva per lineam rectam trajicitur, auditiva non.

2\.

Species sunt activæ.

Petes an species sint activæ? Respondetur, sic, de quo Doctor supra *q.* 12. *et* 1. *d.* 3. *q.* 7. Vide quæ adduxi *d. q.* 12. *in Comment. annot.* 3.

Species esse divisibiles.

Petes secundo, an species hæ sint divisibiles? Ita, primo, quia sunt in subjectis divisibilibus. Secundo, fiunt a divisibilibus qualitatibus. Tertio, alias non possent reflecti nec refrangi. Quarto, esset species tota in toto, et tota in qualibet parte, quod soli spiritui convenit. Quinto, eadem species esset in multis locis discontinuis.

Quomodo species visibilis emittitur, et qua figura?

Pro majori explicatione hujus et solutione argumentorum, adverte quod a quavis parte objecti emittitur similitudo pyramidalis ad quodvis punctum medii illustrati, cujus basis est in superficie rei visæ, et conus in quolibet puncto, et idem de luminoso, quod secundum perspectivos in quolibet puncto spatii terminat suam pyramidem, unde quo res sunt majores, eo efficaciores species emittunt, et hinc remotius videri possunt. Hinc etiam est, quod in quolibet puncto medii, totum objectum et singulæ ejus partes, a quibus sine obstaculo ad illud punctum lineæ duci possunt, repræsentantur; quia scilicet ibi est conus illius pyramidis, quod fieri non posset, nisi objectum et singulæ ejus partes, in quavis parte medii sui similitudinem producerent. Ratio hujus est, quia, ut docet Scotus 2. *d.* 13. *n.* 9. *ad* 3. agens natu-

3\.

Agens naturale non impeditum agit sphærice.

rale non impeditum agit in medium sphærice, et ideo quælibet pars objecti, cum naturaliter agat in quamlibet partem medii, speciem producit, et per consequens in qualibet parte medii, omnes partes objecti repræsentantur; modo ab eis ad illam partem lineæ rectæ duci possint, alioquin e quavis parte medii non videretur totum objectum, sed tantum illa pars, cujus tantum species esset in illa medii parte, quod est contra experientiam. Species autem sic effusa a singulis partibus objecti ad singulas partes medii, repræsentat partes a quibus effunditur secundum situm, colorem et extensionem, et per consequens species per accidens, sicut et albedo extensa est ad extensionem subjecti, et sic divisibilis.

Species repræsentat objectum secundum situm, colorem, et extensionem.

4\.

Quare objectum dicitur effundere species in plurali?

Ex dictis patet, quare objectum dicitur effundere species in plurali, cum unam tantum effundat, quia quælibet pars speciei sufficit ut totum videatur, et eadem ratione dicuntur species multiplicari, quia ita deserviunt potentiæ, ac si plures essent; producuntur autem ab objecto usque ad organum, continue si medium est ejusdem rationis, vel contigue si alterius, et tunc per accidens species non est una. Ratio est, quia objectum continet eas intra suam sphæram, et quia species non repræsentat, nisi id a quo fit. Alii dicunt unam speciem efficere aliam, et sic usque ad organum.

Quo sensu species dicuntur multiplicari?

Adverte secundo, quod species visibilis aliquando effunditur oblique vel reflexe

Unde res apparent duplices?

ad potentiam, non secundum axem rectum, et tunc accidit error circa situm objecti; et hinc est, quod quando comprimendo oculum, ipsum elevamus, apparet res extra locum suum, quia axis illius oculi non est rectus, et quia axis alterius oculi rectus est, res apparet in suo loco, et sic dupla; eadem ratione, quia pars baculi in aqua prius spargit species per aquam, et inde veniunt ad oculum, a perpendiculari fractæ, apparet baculus fractus, quia per aliam lineam venit species partis immersæ, et per aliam partis non immersæ.

5. Similiter, quia linea non servatur recta in reflexione a speculo, res videtur non

Quare res videtur in speculo, non ubi est? et quare in profundo speculi videtur?

ubi est, sed ubi incipit reflecti species ejus. Non videtur autem in superficie, sed in profundo, quia non tantum rem, sed etiam distantiam aliquo modo repræsentat; unde cum plures retro existentes repræsentantur in speculo, profundius apparent, qui remotiores sunt: vide de hoc

Quare animalia juxta aquam inversa videntur?

Vitellium *lib.* 5. *Perspect.* Hinc etiam animalia dum juxta flumen incedunt, apparent quasi dorso inverso, quia ab aqua species reflectitur, sicut a speculo, et apparent repræsentata per tales species esse, ubi reflexio incipit. Turres sub aqua apparent inversæ, quia species cœli ibi reflectitur, et repræsentat distantiam, quæ minor est inter summitatem turrium et ipsum, quam inter ipsum et earum fundamenta, quod fieri nequit, nisi turres inversæ appareant; et forte hæc est verior ratio, quare animalia sub aqua inversa videntur, et homo juxta ripam incedens verso capite apparet. Ex quibus patet nihil valere

Cur homo juxta ripam incedens inverso capite apparet?

argumentum Galeni apud Nyssenum *de viribus An. cap.* 2. silicet oculos non posse recipere species cœli et magnarum rerum, quia sunt nimis parvi; ostensum enim est, sufficere conum pyramidis recipi in oculum, ut totum objectum videat.

6. Objicies, si species sunt divisibiles; ergo occupant locum, et sic plures non possunt esse simul in parva pupilla, et per consequens, tanta multitudo rerum non videtur per species. Respondetur, non se excludunt, quia non sunt quantæ per se, sed compatiuntur in eodem, sicut albedo et dulcedo. Contra; ergo per eas non repræsentantur objecta nisi in eodem situ, quia illæ sunt in eodem. Negatur consequentia, quia servant varias oppositiones, secundum lineas rectas ad diversa objecta, ad eum modum quo lineæ a centro ad circumferentiam ducuntur, et sic repræsentant res in diversis sitibus.

Plures species in eodem subjecto.

Objicitur secundo, si sunt divisibiles; ergo materiales; ergo educuntur de potentia materiæ, ergo non fiunt in instanti; consequens est falsum, quia oculus in instanti videt. Respondetur, educi de potentia materiæ, quia non creantur, cum quo stat, quod visibiles cum contrarium non habeant nec dependeant, ab aliquo successive in instanti emittantur; audibiles autem et olfactibiles, quia cum motu fiunt, in tempore diffunduntur, ut explicatum est *sect.* 10. *concl.* 4. *et sect.* 11. *concl.* 2.

Quare species visibiles in instanti effunduntur, aliæ non ita?

Petes tertio, an species rei vel res ipsa videtur in speculo? Quidam dicunt utrumque simul videri, D. Thom. *de Verit. quæst.* 8. *art.* 5 *et* 15 *et* 1. *part. quæst.* 58 *art.* 3. Averr. *lib. de Se su, cap.* 1. Capr. 1. *dist.* 35. *quæst.* 2. *art* 1. *in sol. arg. contr.* 2. *conclus.* 7.

Verior sententia est, tantum videri rem ipsam in tali reflexione. Ita Scot. 2. *dist.* 13. § *dico tunc, num.* 4. ubi ait, quod in tali reflexione, *videtur res ipsa, et non aliqua species rei visæ*, et *quodl.* 14. *fin.* Richard. 4. *dist.* 11. *quæst.* 1. Palatius. 2. *dist.* 3. *disp.* 5. Vitellius *lib.* 5. et alii apud Conimbr. 2. *de Anim. cap.* 7. *quæst.* 8. qui tamen Scotum contra expressa ejus verba citata, citant pro altera parte, qui etiam idem exprese tenet 4. *d. dist.* 10. *quæst.* 9. *fine.* Probatur primo, quia si species videretur, non appareret major speculo, contra experientiam. Secundo, species tantum est in superficie speculi ex chalybe, quia non penetrat opacum, et tamen quod videtur, apparet in ejus profundo. Tertio, si videretur species, hoc deberet esse per aliam

Res ipsa videtur in speculo.

non ejus species. speciem ab ipsa distinctam specie, ut in aliis contingit, et hinc visio esset recta, non reflexa. Hanc et alias rationes adducunt Conimbricenses, quibus ultra conclusionem probant impossibile esse speciem videri, cujus oppositum ostendi ex Doctore *sect.* 11. *dub.* 1.

8 *Quare res multiplicata videtur in quibusdam speculis?* Objicies primo, quia si res videretur, appareret in suo situ. Respondetur, ratio hujus jam data est, de quo videri potest Vitellius citatus. Secundo, in speculo fracto res videtur gemina, et in speculis quibusdam una res nimis multiplicata videtur. Respondetur, hoc oriri ex ipso situ vel varia compositione speculi, de quo Perspectivi. Tertio, ex 3. *Meteor. cap.* 4. quidam Antipheron imaginem suam ab aere repercussam videre solebat. Respondetur, non ait Aristoteles quod sui imaginem viderit, sed suam formam; verum forte non in sua, sed in aliorum sententia, tenentium visionem per extramissionem fieri, locutus est; forte etiam læsa imaginatione, id quod interius concipiebat, exterius videri putabat Antipheron, ut multis contingit, maxime febricitantibus, de quo Galen. *lib.* 3. *de Loc. affect. cap.* 3. Aliam solutionem posui *in Comment. ad quæst.* 17. *num.* 23. Alia huc spectantia omitto; tot enim sunt de visibili abstrusæ difficultates, ut vita hominis ad hæc sola exacte indaganda, non sufficeret.

Ob læsam phantasiam quidam putant, quod imaginantur exterius videri.

9. Petes quarto, an sit possibilis species repræsentans indivisibile? Repondetur cum Scoto 4. *dist.* 10. *quæst.* 9. § *ad quæstionem*, sensationem corporis indivisibiliter existentis (ut corpus Christi in Eucharistia) cum sit quid absolutum, de potentia Dei posse poni in oculo, non repræsentaret tamen corpus, ut sic existens, quia taliter existens, non est aptum eam causare vel terminare; sed an tendere posset potentia tali specie affecta in objectum secundum se excluso modo existendi, Doctor non resolvit. et difficile valde est, maxime ponendo corpus nusquam alibi esse, ut ibi admittit Doctor.

An visio corporea dari possit repræsentans indivisibile.

Pro parte negativa est, quia sensatio extensa et divisibilis non potest repræsentare corpus inextensum aut indivisibile, etiam secundum substantiam, præscindendo a modo, quia repræsentans debet proportionari repræsentato. Confirmatur, quia visio fit per similitudinem pyramidalem, cujus basis est in objecto, et conus in centro oculi, sed in casu, basis non posset esse extensa, alioquin videretur objectum ut extensum, quod repugnat, cum sit intensum; si autem basis esset indivisibilis, videretur tantum unum indivisibile in objecto, neque abstrahere potest basis ab altero horum modorum.

Pro affirmativa parte est, quod illa sensatio esset operatio vitalis; ergo terminaretur vitaliter ad aliquid. Item, quod ejus effectus formalis est facere videntem, sicut albedinis, facere album; sicut enim intelligere non est agere, sed habere in se qualitatem, quæ est intellectio, ut docet Doctor 1. *d.* 3. *q.* 6. *num.* 31. *et* 4. *d.* 12. *q.* 3. *ad* 5. ita de visione tenendum est. 10.

Propter hæc et alia, res hæc mihi est explicatu difficillima; occurrunt tamen duo, vel tres modi dicendi. Primus, quod per illum actum vitalem vere tendit potentia in corpus, propter rationes partis affirmativæ, non tamen in corpus, ut hîc, quia hoc repugnat, ut tenet Doctor; sed in corpus, abstrahendo a præsentia, quia dicit Doctor, quod visio produci potest a Deo, etiamsi corpus nusquam esset, nisi in Eucharistia. Ex quo sequitur, cum secundum eum, non posset videri ut hîc, neque ut alibi, quia nullibi esset nisi hîc quod abstractive videretur, et per consequens, admittenda esset de potentia Dei sensatio externa abstractiva vel sine præsentia objecti, quod tenet Molina 1. *p. q.* 55. *art.* 2. *d.* 2. *n.* 5. Buridan. 2. *de Anim. q.* 21. Rubius *q.* 13. et Scot. 4. *d.* 10. *q.* 5. admittit de facto in sensu, Christi in Eucharistia esse sensationem objectorum, quæ videt in cælo, et sic sine præsentia objecti datur sensatio, saltem per concomitantiam.

An dabilis sensatio externa abstracta?

Secundus modus, si dicamus a Deo produci posse qualitatem illam absolutam, 11.

An poni possit ac-

tus vitalis, sine actuali tendentia in objectum ejus?

nihil tamen per eam actu repræsentari, quia hoc est respectus ab ea separabilis et impedibilis, quando objectum non est in debita dispositione. Pro quo facit, quod iste respectus distinguitur realiter a visione, ex Doct. 2. *d.* 1. *q.* 4. *num.* 5. § *contra istam*, et quod prius potest esse sine posteriori, si non est ei idem realiter, ut habet 1. *d.* 1. *q.* 4. *num.* 14. *et* 2. *d.* 1. *q.* 4. *num.* 21. *et d.* 12. *q.* 2. *n.* 3. Secundum hoc negandum esset effectum formalem primarium visionis secundum *esse* absolutum, esse facere videntem ; sed hunc esse secundarium, et alium dari primarium, cujus nomen non novimus, sicut nec novimus nomen effectus speciei intentionalis in medio, ut docet Doctor 2. *d.* 13. *num.* 8. quia impositum non est.

Tertius, quod potentia per talem visionem tenderet in colores, non videndo molem vel existendi modum ; quia hoc est sensibile commune, et color sensibile proprium, et potentiæ Dei denegandum non videtur, quod possit facere ut videatur sensibile proprium sine communi ; quo casu esset proportio inter entitatem speciei repræsentantis et repræsentatum, licet maneret disproportio in modo extensionis speciei, per quem nihil repræsentaret.

12. Ad id de pyramide, tunc non esset, quia hæc requiritur ad eliciendam visionem, et in casu nostro Deus per se eam eliceret. Verum hoc non videtur conforme Doctori *d. quæst.* 9. qui negat per ullam potentiam corpus ut hîc, posse causare vel terminare primo visionem, quia caret debita dispositione ; ergo etiam per nullam potentiam sensatio extensa illud repræsentabit ut hîc, quia non magis requiritur extensio in corpore ut causet vel terminet, quam in sensatione concursus extensionis, ut repræsentet ; tamen tenendo hunc modum, explicabis Doctorem, quod intelligit per causare vel terminare ut hîc, ipsum existendi modum, qui est indivisibilis, operari et percipi, quod repugnat, non tamen negat colores, qui subsunt illi modo, terminare posse. Si nullus horum modorum arridet, quære alium. Hic modus videtur ad mentem Doctorum pro primo modo citatorum, et secundum Suar. 3. *de An. art.* 12. ubi tenet virtute divina posse sensum externum elicere sensationem sine præsentia objecti ; ergo a fortiori, sine præsentia modi objecti, ipso objecto præsente.

SECTIO XV

De potentia nutritiva, vegetativa, generativa.

1. *Tres functiones animæ vegetativæ.*

De his Arist. et ejus interpretes 2. *de An. c.* 4. Nota animæ vegetantis tres esse functiones, scilicet nutritionem, augmentationem et generationem. Prima spectat ad conservationem individui, ut restauretur, quantum per actionem caloris naturalis deperditur ; altera ad ejus perfectionem, ut debitam molem acquirat compositum. Tertia ad conservationem speciei.

Potentias illas tres non distingui re ab anima.

Dico primo, istæ tres potentiæ, si considerentur, ut virtutes sunt et facultates animæ, nec inter se nec ab anima distinguuntur realiter. Hæc satis constant ex dictis supra de distinctione potentiarum *disp.* 1. *sect. penult. et ex concl. seq.* probatur ; sed utrum habito respectu ad organa realiter distinguuntur, ut visus, auditus, etc.

Generativa, nutritiva, et vegetativa, eadem potentia realiter.

Dico secundo, neque hoc sensu distinguuntur inter se realiter, est contra Cajet. 2. *de An. text.* 5. Jandun. *q.* 13 Javell. *q.* 18. et, ut videtur, contra D. Thom. 1. *p.q.* 78. *art.* 2. *et q.* 79. *artic.* 7. eam tenent Durand. 1. *dist.* 3. *quæst.* 2. Valesius.*cap.* 2. *controv. cap.* 20. Conimbr. 2. *de Anim. cap.* 4. *q. unic* Tolet. *q.* 10. tamen non loquitur de generativa. Est Arist. *text.* 42. ubi ait, quod eadem est vis nutriendi et generandi, et 2. *de Gen. anim. cap.* 4.idem ait de generativa et augmentativa. Probatur ratione, quia vis generans sufficit ad nutriendum, quia hoc est partialiter generare seu aggenerare, et ipsa aggeneratione fit augmentatio, si nutribile, non declinat a statu sibi debito. Sic eadem virtu-

te, qua ignis generatur, augetur et nutriretur si vivens esset. Sed cum entia non sint multiplicanda sine necessitate, sufficienter probatur, hæc respondendo ad argumenta contraria.

2. Objicies, cum pervenitur ad statum, manet nutritiva perdita augmentativa; ergo differunt. Respondetur, manet auctiva tunc, sed debilior, quia non tantum apponit quantum prius; sic manet eadem visiva in puero et sene, sed non æque perfecta.

Alimentum est objectum nutritivæ et augmentativæ.

Objicitur secundo, objectum seu materia circa quam nutritivæ est substantia alimenti, auctivæ, quantitas; ergo. Respondetur, eadem potentia est nutritiva, ut convertit substantiam alimenti in alitum, et augmentativa dicitur, quatenus per partem appositum alitum augetur; alimentum ergo est objectum utriusque, sed sub diversa ratione.

Eadem est vis attractiva et retentiva alimenti.

Objicitur tertio, reperitur nutritiva et auctiva sine generativa. Respondetur id negando, sed eadem potentia manet, etsi in pueris et senibus, et quibusdam animalium speciebus non habeat actum, defectu dispositionis debitæ. Sic eadem est vis attractiva et retentiva alimenti, et tamen aliquando attrahit et non potest retinere.

3. *An nutritiva membra efformat aliquando?*

Objicitur quarto, generativa efformat membra, quod nequeunt illæ aliæ potentiæ; non enim potest nutritiva brachium abscissum ex sua materia formare; ergo. Respondetur, patet ramos abscissos per nutritivam efformari, et in parvulis aliqua membra regenerari solent; sed solida membra raro sic regenerantur, quia semen est ad hoc aptius quam alimentum, de quo Galen. *lib. de sem. cap.* 17.

Quare dicitur generativa esse in parte determinata?

Objicitur quinto, generativa est in parte determinata, reliquæ per totum corpus sunt sparsæ; ergo. Respondetur, ideo dicitur esse in determinata parte, quia ibi tantum habet materiam aptam seu concausam, nempe semen, quod est dicere, non posse habere actum nisi ibi, sed etiam quando nec ibi actum habere potest, adhuc manet potentia.

Objicitur sexto, calor facit nutritionem et auctionem, *de Sens. et Sensib. cap.* 4. et generatio fit a substantia. Respondetur, 2. *de Gen. an.* 4. dicit Arist. vegetativam efficere nutritionem, utendo calore ut instrumento.

4 *Vegetativa, nutritiva et activa sparse sunt per omnes partes.*

Dico tertio, potentia vegetativa, nutritiva et augmentativa, sparsa est per singulas corporis partes, habetque varias virtutes in eis, quia in osse convertit alimentum in os, in carne in carnem; et istæ virtutes sunt incomplete specie distinctæ, sicut et partes, quibus insunt; faciunt tamen unam potentiam etiam numero totalem, sicut et illæ partes unum totum. Si tamen consideretur in eis modus agendi sunt ejusdem speciei, ad eum modum quo Scotus dicit 2. *d.* 1. *q.* 5. intellectum hominis et Angeli esse ejusdem speciei Prima pars patet, quia ex Arist. *de Invent. c.* 2. omnes partes habent nativum calorem, quo cibum conficiunt, et idem 6. *Hist.* 3. Ratio est, quia nutritio est actio vitalis ab intrinseco, et anima est in singulis partibus cum temperamento et potentia attrahendi, retinendi et expellendi, reliquæ particulæ sunt claræ.

De generativa, Hippoc. *lib de Genitura,* 5.
Albert. 2. *de An. cap.* 7. *tract.* 2. dicunt semen decidi ab omnibus membris, et sic in omnibus erit potentia generativa seu formativa seminis. Sed hoc rejicit Arist. 1. *de Gen. anim.* 17. D. Thom. 1. *p. q.* 119. *art.* 2. Quidam subjectum generativæ ponunt esse cor, alii hepar, alii arteriam renum, alii inferiores partes; ego relinquo hoc Medicis. Vide Vales. 2. *controv. c.* 5. Qui asserunt esse in ipso semine, omnino falluntur, quia non est unum, ex Arist. 2. *de Gen. anim. cap.* 3. et docet cum communi Scotus 2. *d.* 35. *et* 4. *d.* 44. *q.* 1. Asserentes etiam decidi ab omnibus partibus, nullo, ut videtur, fundamento nituntur. Nec obstat, quod seminis nimia effusione omnia membra debilitentur, quia causa est, quod evacuato ejus sub-

Ubi residet semen?

Quare nimia seminis effusione omnia membra debilitantur?

jecto, pars seminis effectrix attrahit sanguinem a partibus vicinis, et illæ ex aliis.

Contra, quia semen est excrementum vel superfluum alimenti, 1. *de Gen. anim. cap.* 18. ergo non fit ex nimia attractione sanguinis alimentalis. Respondetur, verum est per se, si nimia tamen sit ejus effusio, causa ejus, quæ quantum potest, quærit quæ sua sunt, eripit aliquid vicinis partibus, et hinc ex nimia seminis effusione videmus etiam bruta viribus destitui.

6. *Tria ad potentiam generativam requisita.* Petes quæ viventia potentia generativa carent ? Respondetur, Arist. *hic cap.* 4. tria petit ad hanc potentiam. Primum, ætatem perfectam. Secundum, non esse orbatum nec impeditum, ut sunt exsecti, frigidi, de quo 8. *Hist.* 12. et hujusmodi sunt species animalium, de quibus 3. *de Gen. anim. c.* 9. Tertium, quod vivens ex semine productum fuerit. Unde vult ex putrefactione genita, non esse generativa ; sed forte excludit tantum illa, quæ ex putrefactione fiunt et sexuum differentiam non habent. Hæc enim non generant sibi simile, ut de anguillis ipse dicit 6. *Hist. cap.* 15. etsi quandoque generent dissimile, ut de bombyce dicitur, et de iis, quæ ova pariunt absque coitu maris. Ista se explicat 1. *de Gen. anim. cap.* 1. *lib.*5. *cap.* 1. 8. *et sect.* 10. *Problem. q.* 14.

Generans, aliud viviparum, aliud oviparum, aliud vermiparum. Adverte generantium, alia esse vivipara, quæ pariunt fœtum vivum ; alia ovipara, quæ ova ; alia vermipara, quæ vermem, informem, involutum papilione, cum foramine quo attrahit alimentum, de quo 1. *Hist.* 5. sic formicæ, apes, vespæ, de quo 5. *Hist.* 22.

7. Petes secundo, a quo efficiuntur animalia ex putrefactione. Respondetur, non a Sole, ut multi dicunt, sed a superiori causa ; quod etiam locum habet in genitis ex semine, de quo dixi ex Doct. *disp.* 1 *sect* 15. quia anima fit a solo Deo, ex Scot. 2. *d.* 18. *n.* 10.

Genita ex semine et putrefactione an ejusdem speciei ? Petes tertio, an genita ex semine et putrefactione, sunt ejusdem speciei. Ita ex Arist. 7. *Met. cap.* 7. Scot. 1. *d.*2. *d.* 7. *ad.*1. *n.* 27. alioquin creatum et generatum differrent specie, et calor Solis et ignis. Item, mus ex putrefactione genitus, generat ex semine murem sibi similem specie.

Generatio quare dicitur opus naturalissimum ? Petes quarto, quomodo generare sibi simile, est opus naturalissimum naturæ, ut dicit Arist. *hic cap.* 4. Quidam ideo dictum putant primo, quia habet finem perfectiorem aliis vegetativæ functionibus, nempe perpetuitatem, quia est ad conservationem speciei. Secundo, quia est tantum in perfectis plantis et animalibus. Tertio, quia includit secum nutritionem et auctionem, non e contra.

Forte verius est, ideo dici naturalissimum, quia convenit omni enti naturali, tam viventi quam non viventi, quia naturaliter quodlibet determinatur ad sui conservationem, ex 2. *de Gen, text.* 56. et sicut non potest haberi perpetuitas sine generatione, sic nec sine nutritione, et res magis naturaliter, quantum est ex parte sui, inclinatur ad sui quam ad boni communis commodum ; et ideo aqua appetitu proprio non ascendit sursum ad impediendum vacuum, ut bene docet Doct. 3. *d.* 27. *q.* 1. *num.* 12. § *Istæ rationes* Respondetur, non esse essentialiter. quia sunt ejusdem rationis, sicut generatio ignis et ejus auctio. Præterea, communiter in generatione vivens concurrit dispositivæ tantum, et in nutritione introducit partem novæ formæ in materiam alimenti, ut optime ostendit Doctor contra Henr. 4. *d.* 44. *quæst.* 1. *n.* 7. § *Quantum ergo* ; vide supra *disp.* 1. *sect.* ubi ostensum est animas, excepta rationali, esse divisibiles. 8.

Aqua appetitu proprio non ascendit ad impediendum vacuum.

Ad tertium, nutritio est aggeneratio vel ingeneratio, ut docet Scotus citatus et idem est de augmentatione, et ut distinguuntur a generatione, et eidem adveniunt ut substantialiter perficiant et conservent genitum, in quo potius perfectiores videntur quam generatio. 9.

Generatio viventis in quatuor differt a non viventis. Adverte pro generatione viventis intelligenda, in quatuor eam differre a generatione non viventis. Primum est, quod vivens secundum partem generat. Secundum, quod ex se materiam sumit. Tertium,

quod etiam materiam augmenti ex se ministrat, etsi non semper, ut patet in fœtu et fructu. Quartum, quod non statim generat, sed primo semen disponit, ex quo postea sibi simile gignit, et nullum horum convenit non viventi generanti.

Varia genera actionum concurrunt ad generationem.

Petes quinto, quomodo fiat nutritio ? Pro quo, nota varia genera actionum ad hanc concurrere, primum est remotarum, attractionis, retentionis, expulsionis. Secundum, alterationum disponentium materiam ad formam aliti. Tertium, ipsius conversionis substantialis, qua forma aliti introducitur in materiam cibi. Primæ actiones fiunt a loco motiva, de qua dixi supra *sect.* 6. et concurrunt qualitates quædam, ut in magnete respectu ferri. Secundæ, a temperamento primarum qualitatum, quia temperamentum conservans formam in sua materia, disponit aliam ad ejus receptionem, ut patet in non viventibus ; ultima actio fit a forma substantiali aliti, quia accidens non potest producere substantiam. Sed a qua forma, an ab anima, vel ab alia ? Respondetur, forma carnis inducit partem novam formæ in materiam cibi (et sic de aliis partibus) et anima partem novam animæ in eamdem, si sit divisibilis ; rationalis vero, quia indivisibilis est, se extendit ad novam partem. Suppono ex *disp.* 1. *sect.* 8. quod animæ, præter rationalem, sunt divisibiles. Ratio est, quia forma carnis et membrorum, ac anima corporea æque generant sibi similia ac alia agentia; et quod datur inferioribus, non est negandum perfectioribus.

In nutritione novæ partes formæ induuntur in materiam.

11\. Nota secundo, quod calor naturalis fovetur in omnibus membris per influentiam a corde ; et ideo in corde residet calor vitalis, quia inde veniunt spiritus vitales ad membra.

Calor naturalis in corde residet.

Nota tertio, quod cibus in ventriculo transit in chylum, inde per venas meseraicas trajicitur ad hepar, ubi in sanguinem convertitur, et ad omnia membra per varias venas instar aquæductus, distribuitur. Ita Galen. *lib.* 6. *de Placitis.* Plato *dial. de nat.* Arist. tamen 2. *de Gen. n.* 4. nutriendi potentiam ponit in corde ; magis tamen Galeno in re medica adhærendum, vide Albert. 2. *de Anim. tract.* 2.

Conversio cibi.

Dico quinto, factis sequestrationibus et depurationibus cibi, ut jam sit sub forma, proxima formæ nutriendi (sive hoc sit antequam localiter mittatur ad partes, sive non,) quando defertur per venas præfatas, vel aliquid eis correspondens, ut in plantis, ad partes nutriendas, et recipitur in poris earum, relictis quasi vacuis, vel humore repletis ex fluxu aliarum partium, quæ ibi fuerunt, amissa propria forma, accipit formam partis sibi contiguæ, et sic convertitur in nutriendum ; et sicut ante conversionem juxtaponebatur contigue partibus ejus, ita post eam, eisdem juxtaponitur continuæ, ita Scotus rem hanc declarat 4. *d.* 44. *q.* 7. § *Ad* 3. *dico, n.* 13. ubi docet non omnes partes quantumvis minimas nutriri et augeri, alioquin auctum semper augeretur in notabili quantitate. Pro cujus intellectione explicat etiam ad longum id quod habet Arist. 1. *de Gen. cap.* 5. quomodo in nutritione, pars secundum speciem vel formam manet, et pars secundum materiam non manet, de quo vide *disp.* 1. *sect.* 8. *con l.* 2. *ad* 2. 12.

Quomodo convertitur alimentum in alitum?

Pars secundum speciem manet, secundum materiam non.

Quænam partes proprie nutriantur, colligi potest ex modo augmenti earum ; si enim secundum omnes partes augeantur, servando eamdem figuram, nutriuntur, et non aliter. Et hinc colligitur in plantis, radices, folia, fructus, truncum, ramos nutriri ; et quia secundum omnes partes augescunt, licet post adeptum statum magnitudinis tantum crescunt secundum partem superiorem, quia ex hac tantum parte colliduntur, sicut et dentes, qua ratione dixit Arist. 2. *de Part. an. cap.* 34. dentes tota vita crescere. De capillis autem, oppositum est probabilius ex Galen. *lib. de Temperamentis,* qui explicat earum incrementum instar vaporis, in angusto loco, qui alio supposito exurgit. Et ratio facit, quia ad omnem partem crescunt. Ita Arist 3. *Hist. cap.* 11. 13

Quæ partes nutriantur ?

An nutriuntur ungues, et capilli ?

Ex quibus habetur, et docet Arist. 2. *de*

Sanguis ultimum

alimentum. *Part. cap.* 3. 4. 5. sanguinem esse ultimum alimentum, et hinc tota vita fit sanguis novus, et ideo dicitur vita hominis in sanguine consistere. Neque tantum deservit nutritioni viventis, sed generationi alterius ; post quam enim vis nutritiva sumpsit quod sibi sufficit, reliqua pars convertitur in semen, et ideo Arist. 1. *de Gen. an.* 18. vocat semen excrementum alimenti, quia fit ex sanguine non necessario nutritioni. Hinc qui in cibo et potu excedunt, abundant semine et pollutionibus sordescunt. Habetur etiam objectum nutritivæ in ventriculo esse chylum, in hepate sanguinem, in quadam parte inferiori, semen in membris, partes novas appositas, et proprie loquendo hîc tantum fit nutritio, et præcedentes actiones sunt potius generationes.

14. *Vita in quo consistit ?* Petes ultimo, an vivens sine alimento vivere possit ? Respondetur, aliquamdiu cessare potest nutritio sine morte, ut patet in iis, qui multis diebus sine cibo vivunt, non tamen longo tempore, ut etiam experientia constat. Pro quo, nota quod vita specialiter consistit in calido et humido ; et calor, nisi ei detur alimentum in quod agat, consumit humidum, et hinc arbor evulsa arescit. Hinc etiam alia diutius vivunt aliis, quia plus habent humiditatis et resistentiæ ad calorem ; mors etiam quandoque evenit ex defectu caloris, cujus certa quædam quantitas ad vitam requiritur. Ita Arist. 2. *de An. text.* 47. *et lib.* 3. *text.* 59. *et* 1. *de Gen. anim. text.*41. ubi ait nutritivæ non obrepere somnum ; quod intellige quin secundum aliquam actionem agat, quia non semper convertit alimentum in materiam aliti.

Mors aliquando defectus caloris, Nutritiva nunquam cessat, quomodo ?

Sed contra, quia constat quosdam aliquot annis sine cibo vivere et de quadam Sorore S. Claræ in urbe Canionensi in Hispania, a fide dignis refertur, quod a quindecim circiter annis a cibo abstinet. De ursa habet Arist. 6. *Hist. an.* 30. quod quadraginta dies a cibo abstinet, quibus diebus pinguescit magis, *et lib.* 8. *cap.* 15. De quibusdam aliis animalibus, ait tota hyeme alimento carere, et de gliribus ait, per id tempus multum pinguedinis acquirere, quorum unus apud Martialem *in Xeniis* ita de se canit :

Varia animalia longo tempore a cibo abstinent.

Tota mihi dormitur hyems, et pinguior illo
Tempore sum quo me nil, nisi somnus alit.

Respondetur tamen cum causæ naturales internæ in animalibus in se mutuo agant, nisi sit instauratio deperditi, necesse est brevi intereant. Ad illud de sancta illa Sorore, cujus vitam et prodigia examinarunt viri gravissimi, Episcopi, Archiepiscopi et alii Fidei Inquisitores solertissimi, et a Deo esse judicarunt, dubium vix esse potest, quin illud sit numerandum inter alia portenta gratiæ, qua Deus eam ditavit. 15.

Soror Lucia divinitus vivit sine cibo.

Dices, de aliis etiam similia habentur. Albertus *summa de homine, tract. de nutrit.* ait fœminam quamdam quadraginta diebus a cibo abstinuisse. Aponensis 10. *Problematum,* ait quamdam mulierem in Normannia octodecim annis nullum cibum sumpsisse. Respondetur, si vera dicunt, miracula sunt. Ad illa animalia, eo tempore, pituita vel concreto humore aluntur, nimis lente calore naturali multum debilitato. Vide Albertum citatum, et Avicennam 7. *de Anima,* quod forte contigisse potuit illi fœminæ, quæ quadraginta diebus jejunavit.

Dices, quare non quiescit nutritiva, sicut aliæ potentiæ ? Adde quod Aristoteles dicat *de Somno, cap.* 5. potentiam, si diutius operetur egere quiete. Respondetur, non habet otium, quia est fundamentum totius vitæ, neque petit alternam requiem, quia se habet ut causa naturalis inanimata semper applicata ; et hac ratione non lassatur, sicut nec similes causæ, solum enim lassantur potentiæ quæ egent applicatione, cujusmodi sunt cæteræ vitales, debilitatur tamen repassione a contrariis. Vide Divum Thomam *quæst.* 119. *art.* 1. *ad* 3.

Nutritiva quare non quiescit sicut aliæ potentiæ.

Dices, semina plantarum et stirpium longo tempore vivunt, et domi reservata, quædam germinant, ut constat experientia quod sine vita fieri non posset, et tamen non nutriuntur. Respondetur, nullum se- 16.

Nulla semina vivunt, quædam tamen germinant domini.

men vivit, ex Aristotele 2. *Anima*, *cap.* 1. *et* 2. *de Gen. annot.* 1. Quod quædam domi germinent, non plus arguit in eis existere vitam, quam in iis quæ germinant cum terræ mandantur ; habent cepæ, allia, et alia hujusmodi intra se aliquid alimenti, et adveniente commodo tempore crescunt et germinant. Vide Aristotelem *in Problem. sect.* 20. *quæst.* 16. *et* 18.

DISPUTATIO III

De Intellectu et Voluntate.

De intellectu jam tractata sunt in quæstionibus Scoti, et nostro Commentario sequentia.

1 *Utrum sit activus vel mere passivus? quæst.* 12. *ubi in Commentario varias sententias de hoc discussi.*

2 *Utrum secundum Philosophum intellectus agens sit aliquid animæ, et quid intrinsecum homini? q.* 13. *et in Commentario.*

3 *Utrum intellectus agens et possibilis realiter distinguuntur? ibi in Comment.*

4 *Utrum cessante actu intelligendi, maneant species? q.* 24. *et in Comment.*

5 *Utrum intellectus noster sit immaterialis? q.* 15.

6 *Utrum probabile sit, quod habeat materiam? ibi in Comment.*

7 *Utrum magis universale prius intelligatur? q.* 16.

8 *Utrum species ultima prius intelligitur intellectione confusa? ibi in Comment.*

9 *Utrum dentur species intelligibiles ? q.* 17.

10 *Utrum phantasia physice concurrat ad eas? ibi in Comment. num.* 4.

11 *Quarum rerum species efficit intellectus agens? ibi num.* 9.

12 *Utrum habeamus pro nunc species substantiarum? ibi num.* 11.

13 *Utrum probabile sit nullas dari species intelligibiles ? ibi num.* 16.

14 *Utrum intellectus intelligere possit sine phantasmate? quæst.* 18.

15 *Utrum Beata Virgo ad intelligendum indiguit phantasmate? ibi in Comment. num.* 9.

16 *Utrum quidditas rei sensibilis sit objectum intellectus? quæst.* 19.

17 *Utrum* verum *sit objectum intellectus? q.* 20.

18 *Utrum ens sit objectum intellectus? q.* 21.

19 *Quid comprehendit ens ut est objectum intellectus? ibi in Comment. num.* 9.

20 *Utrum ens, quod est objectum ejus, sit univocum vel analogum substantiæ et accidenti? ibi num.* 12.

21 *Utrum sit univocum Deo et creaturæ? ibi numero* 16.

22 *Utrum singulare sit a nobis intelligibile pro hoc statu, et quomodo? quæst.* 22.

23 *Utrum detur propria species singularis, et an hæc repræsentet naturam communem? in Comment. num.* 9.

24 *Utrum quando intellectus elicit actum, sit movens motum? quæst.* 23.

25 *Utrum realiter differt a voluntate ? Disputat.* 1. *sect. penult.*

Hîc subjungemus quædam alia, ad intellectum spectantia, quæ in Commentario congrue collocari non potuerunt, ut materiam non relinquamus mutilam.

SECTIO I

Utrum intellectus sit nobilior voluntate.

Divus Thomas cum suis 1. *p.* *q.* 82. *art.*
3. asserunt intellectum esse nobiliorem. Ita 1.
Paludanus 4. *d.* 49. *q.* 3. Durandus *q.* 4. Capreolus 1. *distinct.* 1. *quæst.* 2.

Suppono ex disputatione prima, sectione penultima, voluntatem non distingui realiter ab intellectu, itaque hîc non est quæstio de reali excessu in hac sententia, sed tantum de formali. Divus Thomas tamen quia realiter distingui tenet, etiam de reali excessu intelligendus videtur.

Voluntas nobilior intellectu.

Charitas nobilissimus habituum.

Oppositum tamen verius videtur. Sic Scotus 4. *d.* 49. *q.* 4. § *Juxta hoc, art.* 9. *n.* 10. Alensis. 3. *p. q.* 80. *m.* 1. et 4. *p. q.* 92. *m.* 2. Albertus 1. *d.* 1. *q.* 14. Occham *ibi q.* 2. Probatur primo, voluntas habet nobiliorem habitum charitatem, 1. *Corinth.* 13. *Tria hæc, major horum est charitas.* Respondent, lumen gloriæ perfectius esse. Contra, ex Scoto, quia in oppositum est Hugo *super Ang. Hierar. c.* 7. ubi ait ex Dionysio quod dilectio supereminet scientiæ. Item ex eodem Dionysio *ibi,* supremus Angelorum ordo a charitate nomen habet, secundus a scientia. Præterea, si voluntati datur nobilior habitus viæ, cur non et patriæ?

2. *Voluntas potentiarum regina.*

Secundo, ex Anselmo *de Conceptu virginali, cap.* 4. voluntas ut regina movet cæteras potentias, et sola illa potest dicere, *sic volo, sic jubeo,* etc. Unde Bernardus *de lib. arbitrio* vocat rationem pedissequam. Respondent etiam intellectum movere voluntatem dirigendo, regendo, et imperando. Contra, falsum est, tantum enim ei deservit movendo et referendo, sicut conciliarii suis dominis, et voluntas potest illum avertere et convertere, de quo agit Doctor 2. *distinct.* 42. *quæst.* 4. Vide quæ dixi *ad quæst.* 11.

Amor magis unit Deo quam visio.

Illa sunt meliora, quorum opposita sunt pejora.

Tertio, actus charitatis absolute bonum facit, intellectus non. Respondetur, moraliter esse verum, non tamen in entitate. Contra, quia etiam Physice magis unit summo bono, quia actui amoris ejus repugnat aversio ab eo, non autem intellectioni ejus. Confirmatur, quia oppositum charitatis est pejus opposito intellectionis; ergo et ipsa melior; ex regula illa 7. *Ethicor.* 10. *Illa sunt meliora quorum opposita sunt deteriora.* Nec potest responderi quod moraliter tantum pejus est odium Dei, quam aliquis actus intellectus, quia vere realiter magis avertit a Deo quam ullus alius actus, etiamsi necessarius actus esset et non liber, quo casu moralis non esset.

3. *In voluntate esse beatitudinem formaliter.*

Quarto, felicitas nostra consistit in actu voluntatis, ut bene probat Scotus *supra,* et suadetur, quia id est nostra felicitas, quo formaliter expellitur nostra miseria, ita ut repugnet eam simul cum illo stare; sed hujusmodi est actus amoris, quo cum repugnat stare aversionem a Deo, non autem actus intellectus, quia nulli tali repugnat illa aversio. Præterea, posito actu amoris, quietatur et satiatur Beatus, non aliter; ergo voluntas est nobilior.

An ens si objectum voluntati sicut et intellectus

Objicies primo ex Divo Thoma, verum quod est objectum intellectus perfectius est bono, quod est objectum voluntatis. Respondetur, falsum esse. Addo forte verius esse, ens esse utriusque objectum, *ex* 1. *d.* 3. *q.* 3. *et* 2. *d.* 24. *q.* 1. *ad* 2.

Secundo, dependet voluntas ab intellectu, non e contra; ergo est ignobilior. Negatur consequentia, quia substantia dependet ab accidentibus, et qualitas a quantitate; imo ad oppositum est, quia posterius generatione, qualis est voluntas respectu intellectus, est prius perfectione, 9. *Met. text.* 15. Respondet Divus Thomas *supra* ad secundum: Quod est prius generatione tempore, esse imperfectius, non aliter; et intellectum non esse sic generatione priorem, sed comparari ad voluntatem, ut actus ad potentiam.

4. *Intellectus, prius generatione volun tate.*

Contra, voluntas secundum suam naturam et rationem formalem, supponit intellectum in esse, ergo hic formaliter et secundum naturam est prior illa, generatione, et per consequens, imperfectior. Quod intellectus se habeat ut actus, et voluntas ut potentia, sine fundamento assertum videtur; sed alio sensu, voluntas potentia est respectu intellectus, quia ei imperat, sicut domina ancillæ.

Aliquando sumit Philosophus intellectu pro tota mente.

Objicies tertio, ille actus est nobilior, in quo est felicitas, 1. *Ethic.* 1. sed est in contemplatione ibi *c.* 8. Respondetur cum Scoto supra *n.* 15. non excludit Aristot. a contemplatione dilectionem. Et quando dicit intellectum esse quid præstantius aliis, non excludit voluntatem, sed totam mentem, nunc artem, nunc propositum, nunc intellectum vocat; ita 2. *Phys. text. com.* 49. 9. *Met. text.* 10. de quo vide Scot. 2. *d.* 25. *n.* 23. § *Item intellectus, et quodl.* 16. *art.* 3. § *contra ista.* Quod in contemplatione

posuerit Philosophus amorem, ostendit ex ipso Doctor *q.* 4. *Prol. n.* 24. § *sed prætermissa.*

SECTIO II

Utrum detur memoria ab intellectu distincta?

1. *Memoria dupliciter sumitur.* Nota primo, dupliciter sumi memoriam. Primo, prout dicit conservationem specierum, et hoc sensu, nihil aliud est quam ipse intellectus, ut eas conservat, quibus efficitur potens producere intellectiones, et sic, vocatur memoria fœcunda; de quo late Doctor 1. *d.* 3. *q.* 6. § 2. *quæro n.* 23. de quo etiam supra actum est *q.* 14. Secundo modo, ut est conservativa præteritorum qua talia; et dicitur recordatio, quæ est cognitio actus præteriti, qua talis, de hoc fuse Doctor 4. *d.* 45. *q.* 3. Nota secundo, *Objectum memoriæ duplex.* objectum memoriæ secundo modo sumptæ esse duplex; remotum, et est illud circa quod memorans aliquando habuit actum; et proximum, scilicet ipse actus præteritus, qua talis. Adverte tamen actum hujusmodi debere esse humanum et proprium, quia de actu vegetativo qui imperceptibilis est, vel de alieno, non habemus memoriam. Istæ conditiones conveniunt, tam sensitivæ quam intellectivæ memoriæ, sed proprius intellectivæ.

Datur memoria intellectiva. Dico primo, datur intellectiva memoria. Patet experientia, quia recordamur actuum nostrorum, alioquin de præteritis nec gaudere, nec dolere possemus. Nec dici potest hoc fieri per memoriam sensitivam, quia pœnitentiam agimus de malis actibus spiritualibus, quos sensus non novit: habetur ex illo Luc. 16. *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua,* etc. Vide plura apud Scotum *supra.*

2. *Intellectus est universalium, exponitur.* Objicies primo, objectum intellectus est universale, 1. *Phys.* et 2. *de Anima,* et hoc abstrahit a *fuisse* et *fore*; ergo non datur memoria intellectiva, quia hæc respicit necessaria fuisse. Respondetur, antecedens verum esse, quoad intellectionem scientificam tantum, qualis est sola abstractiva, ostensum enim est supra *q.* 22. singulare intelligi posse a nobis. Dices, sed intellectus pro nunc non cognoscit singulare qua tale; ergo non recordatur. Respondetur sufficere, quod cognoscat singulare, esto non sub ratione singularitatis. Vide *ibi dicta.*

Objicies secundo, sequeretur quod Beati tristarentur memoratione peccatorum, quia non complacerent in eis, nec ab omni actu abstinerent. Respondetur denegari eis concursum ad actum recordandi, vel eo dato, impediri actum tristitiæ, de quo Doctor supra *ad* 1. *Quare Beati non tristantur de peccatis commissis?*

Objicies tertio, Aristoteles *lib. de Mem. et Rem.* et alias passim, ponit reminiscentiam ex parte organi. Respondetur hoc ad eam conducere, sicut et ad omnem aliam intellectionem. Vide Doctorem supra *q.* 3. *n.* 8. § *Præterea non,* ubi ex triplici conditione docet tribui memoriam sensui vel organo, quia non convenit recordatio intellectui ratione præteritionis utriusque objecti, proximi et remoti; neque ut præcise abstractive intelligit; neque ut sine phantasia, et his modis convenit sensui. Docet tamen Doctor *num.* 8. experientias quibus probatur memoria sensitiva salvari posse, ea negata. 3. *Ex triplici capite tribuitur memoria sensui*

Dico secundo, memoria intellectiva est ipse intellectus realiter, hoc patet ex dictis *disp.* 1. *sect. penultima,* ubi actum est de potentiarum distinctione. Intellectus ergo ut specie informatus, est memoria fecunda, ut actum eliciens, intellectus vel intelligentia, ut conservans species ad recognoscenda objecta jam cognita, et ipsas cognitiones memoria recordativa. *Memoria non distinguitur re ab intellectu.*

Objicies primo, quia per has potentias est imago Trinitatis in mente nostra, nempe per intellectum, memoriam et voluntatem; ergo distinguitur realiter, sicut tres Personæ. Negatur consequentia, quia imago est imperfecta; ipsa anima, ut in se habet actum primum ad notitiam genitam eliciendam, repræsentat Patrem, ut recipit eam; Filium, et ut recipit volitionem, Spiritum sanctum. Vide Doct. 1. *d.* 3. *q.* 9. § *de* 3. *n.* 3. *et quodl.* 13. 4. *Quomodo anima est imago Trinitatis.*

Quidam bene intelligunt, sed male recordantur, et unde? Objicies secundo, constat experientia, quosdam bene rem intelligere, sed male recordari; ergo intellectus et memoria distinguuntur? Respondetur, tantum ratione organi impeditur intellectus, ne expedite recordetur, quod non arguit distinctionem potentiæ, sed actuum. Simili modo intellectus est facilis ad quædam objecta intelligenda, et difficilis ad alia, et tamen non ideo distinguitur a se ipso.

Quare movetur intellectus prius ad hæc objecta quam ad illa? Petes, quomodo ex multis speciebus inhærentibus intellectui, una potius quam aliæ movet ad recordandum? Respondetur, illa prius movet, cujus phantasma fortius excitat, ex Scoto 1. *dist.* 3. *q.* 2. *n.* 24. quia intellectus dependet a phantasmate in usu specierum, ex dictis ad *q.* 18.

5. *Unde quidam ad hoc vitium plusquam ad alia tentantur?* Dices, unde est quod unum phantasma fortius alio moveat? Respondetur, vel ab objecto externo, vel ab Angelo bono vel malo, commovente humores, vel a complexione, ratione cujus phantasia determinatur ad hæc sensibilia plus quam ad illa; et hinc aliqui magis tentantur ad hæc vitia quam ad illa, ut dixi *disp.* 2. *sect.* 2. ex Scoto 2. *d.* 6. *q.* 2. *An prima cogitatio sit in manu nostra?* Petes secundo, an in hominis potestate sit prima cogitatio? Respondetur non esse, ut dixi ad *q.* 11. quia nihil volitum quin præcognitum, et sic ipsa præcognitio non est nobis libera, quo sensu intelligendus est Aristoteles 7. *Ethic. ad Eudem.* 18. *et* 2. *Mag. Mor.* 8. dum ait, primam voluntatem esse a bona fortuna, prima a causa dante cognitionem ad eam, quam operans non intendebat; hanc autem bonam fortunam, ibi docet esse ipsum Deum, et idem ait August. 3. *Civit* 9. Petes, an memoria sit intellectus agens, vel possibilis? Respondetur, Doctor *quodl.* 15. problematicus est, an intellectio fiat ab hoc vel illo, et idem hîc tenendum, quod vero non distinguuntur realiter, dixi ad *quæst.* 13.

SECTIO III

De intellectione et verbo mentis

1. *In intellectione tria concurrunt.* Nota intellectionem ut sic, non esse aliud a cognitione spirituali, in qua tria reperiuntur: actio, passio et qualitas, ut tenet Doct. 1. *d.* 3. *q.* 7. § *Ad auctoritatem n.* 37. *et q.* 6. § *Hîc sunt tres, num.* 31. *et q. 9. num.* 10. *et d.* 6. *n.* 3. *et d.* 27. *q.* 3. *n.* 12. *et quodlib.* 13. § Ad ista, *et num.* 15. § De primo, et sequuntur Molina 1. *p. q.* 12. *art.* 2. *d.* 1. Suar. *tom.* 1. 3. *p. d.* 2. *sect.* 1. *concl.* 3. Ratio est, quia intellectus per actionem reducit se ad actum secundum intelligendi, et terminus illius actionis, qui est qualitas, (ut habet Doct. passim, et *locis citatis*) recipitur in eo, media passione.

Dico primo, intellectio consistit in qualitate vitali, qua assimilatur intellectus objecto. Ita Scotus *locis citatis*, Henric. *quodlib.* 11. *q.* 3. Durand. 1. *d.* 27. *q.* 4. Occham et Gabr. *ibi q.* 2. Capr. 2. *d.* 1. *q.* 2. *art.* 3. Cajet. 1. *p. q.* 79. *art.* 2. Vasq. 1. *p. d.* 112. *c.* 4. *et disp.* 141. *c.* 4. et alii. Probatur primo, quia non est actio, nec passio, quia ad has non datur actio, sed intellectio terminat actionem, quia (ut ait August. 9. *Trin. ult.*) *Notitia gignitur vere, et volitio procedit.* Item, istæ sunt alicujus termini accipientis *esse* per eas; sed nullus terminus accipit *esse* per intellectionem, *ex* 6. *Ethic. cap.* 4. 5. *et* 9. *Metaph. text.* 16. Dices producere habitus.

2. *Intellectio est qualitas.* Contra primo, quia producunt eos ut formæ, non ut actio vel passio, ex Scoto 1. *d.* 3. *q. n.* 32. § *Si quæratur.* Secundo, actio et passio semper habent terminum; at intellectio in patria, ubi intensissima est, nullum habitum gignit. Quod vero substantia non sit, patet, quia abest et adest sine subjecti corruptione. Quod vero non sit relatio, patet, quia ex Aug. 7. *de Trin.* 1. *Omnis essentia quæ relativa dicitur, est aliquid, excepto relativo*; ergo cum intellectio relative dicatur ad objectum, est aliquid absolutum; quod autem non sit Quantitas, vel aliquid ex aliis Prædicamentis, de se patet; ergo est Qualitas. *Omne quod relative dicitur, est aliquid excepto relativo.*

Secundo probatur, intellectio divina saltem essentialis non est actio, nec passio, nec relatio, sed absolutum ab his distinc-

tum; ergo idem in creatis. Dices, sequi etiam, si hoc valet, non esse qualitatem in creatis, quia talis non est in Deo. Negatur sequela, quia in Deo accidens esse repugnat, at non repugnat ei actio vel relatio; vide plures rationes *quodlib.* 13. *art.* 3.

3. *Actus vitalis potest esse ab extrinseco.* Objicies, actus vitalis est a principio intrinseco; ergo includit actionem, alioquin posset esse ab extrinseco. Respondetur, non requiri essentialiter quod efficiatur ab eo in quo est, sed si ab alio fieret et poneretur in debito subjecto, vitaliter operaretur; in creatis tamen, naturaliter debet esse ab intrinseco effective; in Deo autem essentialis intellectio et volitio sunt vitales actus, et tamen non producti.

Quoniam sensu operationes non sunt qualitates. Objicitur secundo, 1. *Eth.* 3. dicitur operationes et felicitatem non esse qualitates, et cum *c.* 7. ibi dicatur, felicitatem consistere in contemplatione, per consequens negatur esse in qualitate. Respondetur, loqui de actione productiva operationum, quæ qualitas non est; bonum tamen esse ostendit, contra Platonem dicentem, quod *Omne bonum qualitas est.* Vel sumit qualitatem pressius, prout distinguitur etiam contra operationes, quæ dicuntur actiones; tum quia dependent ab objecto in *fieri*, tum etiam quia in objectum tendunt, proprie tamen actiones non sunt, quia terminum non producunt. Vide Scotum *quodl.* 13. § Ad ista, *et* 1. *d.* 3. *q.* 6. *ad* 1. *princ.* unde *q.* 9. *Met. text.* 16. actio dividitur in immanentem et transeuntem, non est divisio univoci, si per immanentem intelligatur operatio, quia actio nihil habet his commune præter vocem; si tamen per immanentem intelligatur actio productiva immanentis, divisio erit univoca, et generis in species, de quo Scot. *locis jam citatis.*

Actio in immanentem et transeuntem dividitur univoce et æquivoce.

4. *Intelligere est quoddam pati.* Objicitur, ex 3. *de Anima*, *Intelligere est quoddam pati*; ergo non qualitas. Respondetur, ex Scot. 1. *d.* 3. *q.* 6. *ad* 4. *et q.* 7. 37. *et* 4. *d.* 12. *q.* 3. *ad* 5. ideo dici pati, quia fit quis intelligens, per hoc quod intellectionem in se recipit, non per hoc quod eam eliciat, unde eam recipi sine elicere sufficit.

Intellectio potest produci a solo Deo. Petes, utrum intellectio a solo Deo produci potest? Negant plures apud Vasq. 12. *d.* 9. *cap.* 1. quos ipse sequitur.

Dico secundo, intellectio nostra (idem est de aliis operationibus) producibilis est a solo Deo. Ita Scotus 1. *d.* 3. *q.* 7. *n.* 37. *et* 3. *d.* 13. *q.* 4. § Ad 3. quæstiones *num.* 18. *et d.* 14. *q.* 2. *n.* 2. *et* 4. *d.* 49. *q.* 11. Suar. *Met. d.* 48. *sect.* 2. *num.* 12. Mol. 1. *p. d.* 12. *art.* 2. Ratio hujus est, quia intellectio est qualitas et absoluta res, et per consequens a solo Deo fieri potest, quia omne absolutum, quod facit cum causis secundis, potest se solo facere, ex Scoto 1. *d.* 5. *q.* 2. ubi docet eum supplere vicem materiæ in genere causæ efficientis. Secundo, termini aliarum actionum vitalium, ut nutritionis, generationis, augmentationis, possunt a solo Deo fieri; ergo et actionis intellectus. Tertio, quia nulla in hoc datur repugnantia, ut patet respondendo argumento.

Objicies, ex Vasquez, quia sequeretur etiam actum voluntatis a solo Deo produci posse, et consequenter non esset voluntarius. Respondetur, non foret in produci, sed bene in conservari. 5. *Actus a solo Deo productus an voluntarius?*

Objicitur secundo, quia non potest dari intellectio sine attentione, at sine actione nulla est attentio. Respondetur, attentionem esse ipsam intellectionem, et non ejus *elicere*; Deus enim perfectissime attendit per intellectionem essentialem quam non elicit. *Attentio est ipsa operatio.*

Objicies tertio, sequi quod posset poni in alio subjecto. Respondetur, id non sequi, quia non est aliud subjectum ei realiter disproportionatum, nisi corpus, et repugnat spiritualem qualitatem poni in corpore, sicut et corporalem in spiritu, de quo Scotus *quodlib.* 9. *Operatio spiritualis nequit poni in corpore.*

Objicies quarto, sequi amorem produci posse sine cognitione, quia est absolutum, et tunc voluntas amaret incognitum, quod repugnat. Respondetur, non sequi, quia poneretur actus sine suo objecto, quod re- *An volitio poni potest sine cognitione, per Dei potentiam?*

pugnat; objectum enim voluntatis est bonum, vel ens cognitum. Vel dic, quod posset poni absoluta qualitas amoris, sed forte sine respectu tendentiæ ad objectum, juxta dicta *disp.* 2. *sect.* 14. de sensatione indivisibilis; et hoc verius videtur, de quo infra *sect.* 11. *concl.* 3. *et sect.* 13. *concl.* 1.

6. *Verbum oris et cordis comparantur.* Petes secundo, an intellectio sit verbum mentis? Pro hujus explicatione, nota primo, quod verbum mentis est ita proprie verbum, sicut et oris, quia spiritus inter se loquuntur et verba proferunt. Conveniunt autem primo, quod sicut verbum oris est signum conceptus, sic mentis est rei conceptæ. Secundo, illud producitur per *dicere* corporeum, hoc per *dicere* spirituale. Tertio, utrumque dicit relationem realem ad dicentem; sed illud dicit tantum relationem rationis ad rem significatam, hoc etiam non dicit relationem realem ad rem declaratam, etiamsi existat, ex Scoto 1. *d.* 32. *q.* 2. *n.* 6. *et d.* 27. *q.* 3.

Verbi mentis descriptio. Secundo, nota verbum nostrum sic posse describi, ex variis locis August. *Verbum est actus intelligentiæ productus a memoria fœcunda, non habens* esse *sine actuali intellectione, verbum divinum repræsentans.* Dicitur *actus intelligentiæ,*quia constituit intelligentem, sicut calor est actus calidi. Dicitur *productus* etiam, quia est proles memoriæ, in quo differt ab intellectione non producta a memoria; *non habet esse absque actuali intellectione,* quia est ipsa intellectio, secundum Doctorem et secundum omnes, habet eam comitantem; *verbum divinum repræsentat,* quia est secunda pars imaginis, de qua 1. *d.* 3. *q.* 9. Vide Scotum 1. *d.* 27. *q.* 3. § Ad quæstiones, *n.* 11. varia loca August. ad hoc adducentem.

7. *Verbum est ipsa intellectio actualis.* Dico tertio, verbum nostrum est ipsa actualis intellectio; ita Scotus *citatus* § Ideo istis, *num.* 16. *et* 1. *d.* 2. *q.* 7. *n.* 22. *et quodl.* 1. Est contra D. Thom. 1. *p.* *q.* 47. *art.* 1. *et q.* 87. *art.* 1. et alios apud Conimb. 3. *de Anima, cap.* 8. *q.* 3. Probatur ex August. 1. *Trin.* 10. *Formata cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est, et lib.* 9. *c. ultimo* : *Est igitur quædam imago Trinitatis ipsa mens et notitia ejus, quæ est proles ejus, ac de seipsa verbum ejus et amor tertius.* Alia ejus loca vide in Scoto *d. d.* 27. *q.* 3. Similiter loquitur Anselm. *in Monol. cap.* 31. Iren. *lib.* 2. *Hæres. cap.* 47. Damasc. 1. *fidei* 18. Probatur ratione, quia ex dictis *concl.* 1. verbum non est substantia, nec actio, passio, relatio, vel quantitas; ergo qualitas. Nec potest esse alia ab intellectione distincta. Respondent esse terminum intellectionis. Contrarium ostendi, intellectionem non esse actionem, sed qualitatem, et sic nullum habere terminum. Respondent Conimb. supra *ad* 2. ex D. Thom. *d. art.* 3. actiones immanentes habere terminum ad intra, non ad extra; et dici ultimum operationis, quia non sunt gratia termini, sicut factio, ut ædificatio est gratia rei factæ. Contra, quia actio immanens de genere Actionis, habet terminum intra, ut in casu *dicere*, et hic terminus est intellectio seu verbum; et si per actionem immanentem intelligunt hanc, convenimus in re, quia per intellectionem intelligunt dictionem, cujus terminus est verbum; si tamen volunt per intellectionem ut a *dicere* distinguitur, aliquid produci, falsum videtur; alioquin etiam per dilectionem debebunt assignare terminum productum, et similiter per visionem et auditionem, quod falsum est.

Respondet D. Thom. 1. *p. q.* 85. *art.* 2. *ad* 3. concedendo aliquid proportionale verbo, in sensatione interna, non autem externa produci. Sed contra, si sensatio est actio, repugnat quin habeat terminum sive sit externa, sive interna. Præterea, ipse ait opusc. 48. *c.* 1. quod *intelligere et sentire sunt actiones immanentes, et hæ actiones non sunt de genere Actionis* ; ergo nihil producunt. Ad id de dilectione, ait etiam 1. *d.* 27. *art.* 1. ubi Cajet. produci per eam impressionem, quæ est amor. Contra si per dilectionem intelligit elicitionem amoris, et sic in aliis, hoc est quod nos dicimus in re; si vero aliquid aliud

8 *An sensatio aliquid producit?*

Dilectio nihil producit ut actio.

distinctum, oportebit ponere actionem productivam dilectionis, et aliam qua hæc producat amorem ; et idem proportionabiliter in omnibus aliis actibus vitalibus, quod absurdum et fictitium videtur. Falsum etiam esse videtur, quod Conimbr. aiunt, intellectionem non esse propter verbum, sed e contra ; si enim est actio, et ejus terminus verbum, est potius propter verbum, cum sit via ad illud, quam e contra.

9. Secundo probatur, quia verbum non est species, ut probat Scotus 1. *d.* 3. *q.* 7. *n.* 18. contra Ægid. *quodl.* 3. *q.* 22. 13. et Capreol. 1. *d.* 35. *q.* 1. quia est speciei effectus, et repugnaret esse speciem sine verbo ; neque est objectum, quia hoc non producitur, et est extra, (quidquid dicat Aureol. 1. *d.* 1.) neque est habitus, quia hic non est actus secundus, sed ejus causa vel effectus ; ergo est ipsa intellectio, quia nihil aliud assignari potest ab hac distinctum, cui ratio verbi convenire possit.

Verbum non est species, objectum, vel habitus.

Objicies, quia Fulgent. et quidam alii Patres vocant *dicere intelligere,* sed per *dicere* producitur verbum ; ergo et per *intelligere.* Respondetur, si ita sit, in re convenimus ; sed sumunt illi Patres *intelligere*, latiori significatione, sic alia sententia. Respondet ad loca Patrum a nobis adducta, quod verbum et intellectio sunt idem, quod scilicet latius sumunt intellectionem, vel quia sunt idem realiter tanquam actio et terminus.

Dicere et intelligere, pro eodem sumuntur aliquando.

10. Objicies secundo, 3. *de Anima, c.* 4. *et* 12. *Met. textu* 13. numeratur intellectio inter actiones ; ergo habet terminum non alium quam verbum ; ergo non est illud. Respondetur, esse actionem immanentem, propter similitudinem cum actione proprie dicta in actuali dependentia ab objecto, non est tamen proprie actio, quia nihil producit.

Petes, an visio beata vel intellectio a solo Deo producta sit verbum ? Respondetur de secundo, verbum non esset, quia non esset proles intelligentis per illud ; verbum enim et filius dicunt eamdem relationem, sed hic connotat naturam viventem rationalem vel saltem sensitivam ; illud notitiam intellectualem expressam, ut habet Scotus 1. *d.* 27. *q.* 3. *ad* 3. *pro* 2.*q.*

Visio a Deo producta an verbum foret ?

11. De visione beata controvertitur etiam inter Scotistas, an sit verbum, et Rada *Controver.* 10. *art.* 2. negat. Pro quo videtur esse Scotus *quodl.* 14. § *et propter istud*, longe ante finem. Mihi videtur verius oppositum, quia visio est actualis intellectio, et proles intellectus beati, dicens realem relationem geniti ad ipsum, nec Scotus oppositum vult ; sed resolvens essentiam divinam non movere ad visionem beatam intellectus creati, sed fieri a voluntate, quia nihil naturaliter agit ad extra. Subjungit, *propter istud posset dici quod Beatus non habet verbum de Deo*, hoc est, ratione motionis essentiæ, potest dici non esse verbum ; at ex alio capite, quatenus intellectus naturaliter eam elicit, et non libere, verbum est. Neque requiritur ad rationem generationis vel prolis, quod utraque causa naturaliter concurrat, alioquin Beata Virgo non fuisset mater Dei, nec Deus ejus Filius, quia Spiritus sanctus concurrit ad generationem ejus, ut causa libera, non ut naturalis ; consequens est falsum, ut probat Doctor 3. *d.* 8. § *Ad quæstionem*, ubi etiam ostendit in Christo fuisse duas filiationes, unam ad patrem, et alteram ad matrem. Dices, Scotus *quodlib.* 15. § *Sed de creatura*, ante solutionem argumentorum, fuse tractat visionem creaturæ in verbo non esse verbum. Respondetur, pro utraque parte optime disputat et nihil resolvit, ut intuenti ejus litteram patet. Quod vero visio beata verbum sit, tenet expresse August. 14. *Trin.* 17. *Cum videbimus eum, sicuti est, tunc verbum nostrum non erit falsum*, et Scotus expresse 1. *d.* 2. *q.* 7. § *Tertius art. num.* 17. *et d.* 27. *q.* 3. § *Aliter dicitur, n.* 15. ubi Viguer. et Vorillon, ita eum explicant et sequuntur.

Ad rationem Verbi, vel filii non requiritur utramque causam concurrere naturaliter.

In Christo fuerunt duæ filiationes.

SECTIO IV

De intellectu practico et speculativo

1. *Praxis quid?* De hoc agit Aristoteles 3. *de Anima, cap.* 9. *et* 10. *et* 6. *Met. a cap.* 1. Nota primo ex Scoto *q.* 4. *Prol. num.* 3. praxim stricte sumptam esse actum elicitum vel imperatum voluntatis, quia est actus liber; nemo enim de eo quod aliter se habere nequit, consultat, ut ait Aristoteles 6. *Eth. cap.* 1. *et* 5. Si autem praxis fuerit recta, requirit rationem dirigentem rectam esse, ut ibi habetur *cap.* 3. cognitio vero tales actus dirigens, practica dicitur; ad quam duo requiruntur aptitudinales respectus, scilicet prioritatis et conformitatis ad praxim. Est enim ea prior, quia actus intellectus est directivus ejus seu conformativus ad regulas rectitudinis, et hinc habetur rationes practici et speculativi non esse essentiales scientiæ, quia hæc non consistit in respectibus, sed in absoluto; et ratio practici dicit duplicem illum respectum ad praxim, ut ad terminum, et ratio speculativi dicit privationem eorumdem; non tamen sunt differentiæ omnino accidentales scientiæ, sed instar passionum se habent, de quo Scotus citatus *art.* 2.

Ratio practici et speculativi non est essentialis scientiæ.

2. *Quomodo differunt practica et speculativa scientia.* Secundo, nota quod intellectus noster aliquando versatur circa res ipsas in se, cognoscendo tantum naturam earum et proprietates; et hæc consideratio est speculativa, cujus materia est res cognita, et finis veritas. Aliquando vero versatur circa operationes humanas, regulando eas, et tunc cognitio est practica, cujus materia sunt ipsæ actiones, et finis earum rectitudo seu passiva regulatio. Juxta hæc ait Aristoteles 2. *Met. textu* 3. quod *finis speculativæ est veritas, practicæ opus.*

Hinc speculativa potissime versatur circa universalia, ut Metaphysica; et practica circa particularia vel in ordine ad illa. Item, illa de necessariis agit et æternis; et hæc de contingentibus, quia de actionibus humanis. Unde speculativus considerat passiones animæ secundum sua principia universalia et necessaria; practicus vero, (verbi gratia, Philosophus moralis) easdem considerat, ut reducibiles ad mediocritatem per virtutes.

Aliter Metaphysicus, aliter moralis considerat passiones animæ.

Dico primo, intellectus, (idem est de habitu) non est practicus ex suo actu. Ita Scotus supra *num.* 13. § *Concedo ergo.* Probatur, quia principia practica sumuntur quandoque a fine praxis, qui est causa prior, verbi gratia, hæc cognitio, *proximus est diligendus*, sumit sua principia practica a fine, qui est summum bonum, verbi gratia, ista; *summum bonum est diligendum, et omne aliud propter ipsum.* 3.

Cognitio practica sumit principium a fine.

Dico secundo, intellectus non dicitur practicus a fine, qua talis; Scotus citatus. Suadetur primo, quia quando dicitur 3. *de Anima, text.* 49. quod intellectus extensione fit practicus, non intelligitur de extensione actuali, alioquin nulla esset notitia practica in fabro vel Medico, nisi quando actu operarentur, fabricando, vel medendo; intelligitur ergo de extensione aptitudinali. Sed hujusmodi aptitudo non conveniret practicæ, repugnans speculativæ, nisi aliquid absolutum esset in una et non in altera, de quo Scotus 1. *d.* 28. *n.* 10. § *Ad quæstionem*, ubi optime docet nullam negationem vel repugnantiam convenire alicui, nisi ratione alicujus absoluti. Tunc sic: illud absolutum non potest habere pro causa finem, quia ab eo qua talis, non sumuntur principia in quæ actus resolvi potest.

Intellectus extensione fit practicus, exponitur.

Negatio non convenit alicui, nisi ratione alicujus positivi.

Dices, quod finis est prima causa; ergo bene stat, quod causet illud absolutum, quod fundat aptitudinem illam prioritatis et conformitatis in practica notitia. Contra, finis nihil causat, nisi ut amatus a voluntate; at scientia practica, est necessaria, habetque causas et principia talia; ergo non dependet ab illo actu voluntatis. 4.

Dices, quod finis est aptus amari, antequam ratio practici sit in scientia; ergo ut sic potest hanc causare. Contra, nil fit a causa ut apta est causare, sed ut actu causat. Præterea, vel finis causat notitiam practicam, ut acquisitus, et hoc non, quia

sequitur eam ut effectus ejus, vel ut intentus, et nec sic, eadem ratione; ergo.

Ratio finis, aliquid rationis. Secundo, ratio finis est respectus quidam rationis, et ideo non amatur in ratione objecti finibilis, ut tenet Scotus 1. *d.* 1. *q.* 1. *art.* 4. ergo non causat absolutam qualitatem scientiæ practicæ, qua intellectus dicitur formaliter practicus. Antecedens patet, quia nihil est aliud quam media esse ordinata ad ipsum.

5. Tertio, ex Aristotele, qui 6. *Met. text.* 2. *et* 6. *Eth. c.* 2. *et* 3. *de An. text.* 51. distinguit practicam et speculativam non penes finem, sed penes objectum.

Objicies primo, pro Henrico *quodlib.* 8. *q.* 1. qui oppositum tenet ex Aristotele citato, *intellectus extensione fit practicus*; ergo qui prius fuit speculativus, verbi gratia, considerando herbam vel virtutem secundum se, fit practicus dum ordinat has ad finem operis. Respondetur, loqui de extensione aptitudinali, ut dictum est, non de actuali, et illa extensio includit duplicem respectum prioritatis et conformitatis ad praxim. Vide Scotum sup. *ad* 1. *Practica differt a speculativa, fine; quomodo?* Quod subjungit, practicum differre a speculativo, fine, loquitur de fine cognito, non ut amato, et sic est objectum.

Medicina absolute practica. Objicies secundo, quia medicina, alia est practica, alia speculativa; sed fit practica, eo solum quod ordinatur ad finem. Respondetur verius esse absolute practicam; illa tamen pars quæ agit de membrorum constitutione, humoribus et causis universalibus sanitatis et infirmitatis dicitur speculativa, quia remotior est a praxi, quæ immediate dirigitur per particularia dictamina; quo enim magis aliquid recedit ab uno opposito, eo magis accedit ad aliud. Unde (inquit Scotus *num.* 44.) ars potest dici speculativa respectu habitus experti, quia est habitus universalior, non ita immediate dirigens, et ideo 1. *Met. in Proœm.* dicitur, *artifex frequenter errabit, expertus non ita.*

6. Objicies tertio, practica notitia præcipue versatur circa bonitatem vel malitiam, sed hæ conveniunt actibus principaliter a fine; ergo. Respondetur principalius multo ab objecto, ut habet Scotus 2. *dist.* 40. *et quodlib.* 18. et esto tota bonitas et malitia a fine esset, non ideo practica notitia inde sumeretur, quia recte dictare est a principio, et hoc ab objecto et necessario, et per consequens independenter a fine, quia hic, ut distinguitur ab objecto, includit tantum respectum vel *esse amatum*. *Bonitas principalius est ab objecto, quam a fine.*

Ex dictis sequitur primo, practicam scientiam, talem dici a suo objecto, sicut et speculativa; et si quandoque tribuitur fini, quod eam distinguat, non intelligitur de fine formaliter, sed quatenus objectum est, vel non est sermo de prima distinctione. *Practica scientia talis est primo ab objecto.*

Sequitur secundo, contra Soncin. 6. *Met.* *q.* 4. et Javell. *quæst.* 5. habitum non dici practicum a fine operantis, sed a fine operis. Primo, ab objecto in se operabili vel diligente ad operationes, quia scientia est necessaria, et intentio finis operantis omnino contingens; et secundum istum modum, vana foret distinctio scientiæ in speculativam et practicam. 7. *Practica scientia a fine operis non operantis.*

Dico tertio, intellectus practicus et speculativus est una et eadem, potentia. Hæc de se patet, quia dicitur practicus ab habitu practico, et speculativus a speculativo; et secundum distinctionem habituum vel actuum, non oportet distinguere potentias, alioquin intellectus opinativus esset potentia distincta a scientifico, et intuitivus ab abstractivo. Vide D. Thom. 1. *p.* *q.* 79. *art.* 11. *Intellectus practicus et speculativus eadem potentia.*

Objicies primo 6. *Ethic. cap. et lib. Mag. Mor. cap.* 35. dicuntur duæ partes animæ, et 3. *de Anima, text.* 53. Practicus dicitur virtus deliberans, speculativus principium intelligendi, et quod magis distinguuntur quam irascibilis et concupiscibilis. Confirmatur, quia diversa habent objecta et actus. Respondetur, tantum vult habere diversa munera, ac si essent partes diversæ. Ad tertium locum, loquitur ratione habituum, qui distinguuntur realiter. De distinctione irascibilis et concupiscibilis dixi *disp. præced. sect.* 7. 8.

Ad confirmationem, illa objecta sunt habituum, non potentiæ, quæ unum tantum habet objectum, nempe ens, de quo late dictum est ad *q.* 19. *et duas sequentes.*

Habitus nequit esse speculativus et practicus simul. Objicies secundo, unus habitus non potest esse speculativus et practicus; ergo. Respondetur, D. Thom. 1. *p. q.* 1. *art.* 4. *et* 2. *quæst.* 4. *art.* 2. *ad.* 3. ponit unum habitum infusum simul practicum et speculativum, quod rejicit Scotus *q.*4.*Prol.num.* 27. quia modi sunt oppositi; negatur ergo consequentia, quia potentia est universalior longe quam habitus, nec generatur ex actibus; actus autem diversi specie, ut practicatio et speculatio, non possunt gignere eumdem habitum specie.

9\. *Practica dirigit etiam actus intellectus.* Petes, an notitia practica detur in ordine ad actus ipsius intellectus dirigendos; quod est dicere an praxis sit aliquando actus intellectus? Scotus citatus, quem sequitur Soncinas *supra,* negare videtur, et consentit D. Thom. 1. 2. *quæst.* 57. *art.* 1. *ad* 1. Sed loquuntur ut in plurimum, vel tantum volunt quod notitia practica immediate non dirigit actum intellectus; constat enim quod prudentia actus intellectuales dirigit.

Practica alia activa, alia factiva. Adverte practicam scientiam dividi in activam et factivam, ex Aristotele 6. *Ethic.* Illa dirigit actiones quæ transeunt in materiam non permanentem, quæ dicitur agibile, ut citharizatio, locutio; hæc versatur circa factibilia, ut sunt ædificium, pictura, quæ permanent; ars versatur circa factibile, prudentia circa agibile, *ex lib. Magnor. Mor. cap. ult.* Vide Scotum 3. *d.* 34. *q.* 1. *n.* 10. 14.

10\. *Ars versatur circa factibile, prudentia circa agibile.* Adverte secundo, duplicem esse rectitudinem; alia est morum, quam prudentia dirigit; alia naturæ, ut pictio, scriptio, quam dirigit ars. Illa rectitudo est simpliciter talis, quia facit bonum hominem, et voluntatem gubernat; hæc secundum quid, quia non facit bonum hominem. Alia multa, quæ fusius quam utilius a Theologis tractantur in Prologo Theologiæ, de hac *Quæstio de practica speculativa, parvi momenti videtur.* quæstione videntur esse parvi momenti, et magna ex parte de modo loquendi controverti: an scilicet sufficit ad rationem scientiæ vel intellectus practici, proxime vel remote dirigere, aptitudinaliter ad praxim, necne, de quo vide Scotum *q.*4. *Prol. n.* 44. et ibi scholium nostrum.

SECTIO V

De synderesi et conscientia

Henricus *quodlib.* 18. *quæst.* 1. dicit synderesim esse pondus voluntatis tendens in bonum, et conscientiam habitum ejus, et hoc secundum tenet Durand. 2. *d.* 9. *q.* 2. 1.

Dico primo, hæ ad intellectum spectant. Ita Scotus 1. *d.* 39. *quæst.* 2. D. Thom. 1. *part. q.* 79. *art.* 12. 13. Magister 1. *d.* 39. *cap.* 3. ex Hieron. *in cap.* 2. *Ezechiel.* ubi dicit quod superior portio rationis, est synderesis. Probatur ex Scoto 1. *de synderesi,* quia ejus actus est necessarius, et nullus talis datur in voluntate, ut ostendit Scotus 1. *d.* 1. *q.* 4. *et* 4. *d.* 49. *q.* 9. *et quodlib.*16. Secundo, si tenderet sic necessario in bonum, faceret voluntatem impeccabilem. De conscientia probatur, quia causatur per actum intellectus et unicum. Secundo, aut necessario agit voluntas secundum illum habitum, et sic non est libera, quia agens illius habitus est causa naturalis et consequenter effectus; si non necessario agit, potest stante conscientia recta velle oppositum dictati per eam, et sic numquam per voluntatem corrumpi poterit. *Synderesis et conscientia ad intellectum spectant.*

Objicies ex Anselmo *de concordia* 26. *et* 44. ibi, *commoda non velle nequit* (voluntas:) sed æque vult justitiam, et id quo necessario vult bonum, est synderesis. Respondetur de voluntate, ut præcise affecta est, affectione commodi, non est libera, sed sic non elicit actum. Vide Doct. 2. *d.* 6. *q.* 2. *et* 1. *d.* 1. *q.* 4. per idem patet ad id quod ait August. 13. *Trin.* 5. omnes naturaliter velle beatitudinem, nempe appetitu naturali, non elicito. *Voluntas nihil vult necessario.*

Objicies secundo, natura irrationalis habet principium necessario tendendi in id quod sibi convenit; ergo et voluntas in 2.

justitiam, quia hæc maxime ei convenit. Negatur consequentia, quia voluntas est libera.

Quomodo magis sciens est magis conscientiosus? Objicitur tertio, si conscientia esset aliquid in intellectu, tunc magis sciens esset magis conscientiosus, cujus oppositum patet. Respondetur, verum esse, cæteris paribus ; si tamen plura sciens, sit passionibus obnoxius, ex hoc capite, est minus conscientiosus, quia ejus bona dictamina impediuntur a dictando, et sic intelligit Aristoteles 7. *Ethic.* 3. dum ait existentes in passionibus, non scire.

Dico secundo, synderesis est habitus principiorum, et conscientia habitus conclusionum practicarum, de bona electione morali. Ita Scot. citatus. Non explicat tamen, an ille habitus sit aliquid distinctum a potentia, et videtur quod non, licet D. Thom. asserat quod sic, quia negat esse ipsam potentiam. Ratio est, quia sine necessitate entia non sunt multiplicanda. Præterea, in naturalibus potentiis, quia sunt determinatæ ad unum, non ponitur habitus, ex Scot. 3. *d.* 33. *num.* 7. sed intellectus est determinatus ad principia ; ergo.

Dices cum Capreol. *quæst.* 3. *Prol. ad* 5. et Viguer. *cap.* 3. esse habitum naturaliter inditum simul cum potentia, hoc gratis dicitur, et sine necessitate multiplicantur entia. D. Thomas ait conscientiam esse actum, non habitum, tenendum tamen dari actualem et habitualem ; neque enim dicendum est, cum dormimus, nullam restare conscientiam. Conclusio hæc habetur ex conclusione præcedenti, quia cum hæc spectent ad intellectum, non possunt esse aliud ab ipso vel ejus affectione, ut versatur circa principia et conclusionem practicam. Habetur etiam ex illo Eccles. 7. *Scit enim conscientia tua te crebro male lixisse.*

Adverte, cum conscientia judicat malum esse quod agimus, oriri in voluntate vermem, remorsum seu tristitiam, juxta id August. 1. *Confess.* 12. *Jussisti Domine, et ita est, ut pœna sibi sit omnis animus inordinatus.* Quando autem judicat bonum esse quod fit, resultat gaudium, juxta id 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Si quæras an conscientia sit aliquis habitus peculiaris? Respondetur, non distingui ab habitu scientiæ moralis. Et si quæras, an sit practica. Respondetur esse, quando dirigit ad aliquid faciendum vel omittendum, quando tamen accusat de præsenti, speculativus esse videtur.

An conscientia sit habitus practicus.

SECTIO VI

De evidentia et certitudine.

1. Nota primo, tunc intellectum clare et evidenter cognoscere objectum, quando tendit in illud instar oculi in lucem vel colorem, ita ut manifeste videat connexionem prædicati cum subjecto, vel immediate per ipsos terminos, vel per medium notius.

Quid evidentia? Nota secundo, evidentiam seu claritatem non distingui realiter ab actu claro, quia nullum est fundamentum talis distinctionis, cum repugnet actum scientiæ poni sine claritate, vel fidei sine obscuritate, ablato enim quocumque alio a visione intuitiva, manebit clara et evidens ; et idem est per oppositum de actu fidei, si dicas evidentiam esse modum distinctum. *An evidentia distinguitur ab actu?* Contra, peto an cognosci possit per actum, vel an sit ratio cognoscendi. Si secundum, erit ipse actus, quia species esse nequit. Si primum, vel cognoscitur evidenter, et dabitur processus ; vel obscure, et idem erit de obscuritate. Neque dici potest, quod nullo modo cognoscitur, si non ipse actus. Ex quibus patet evidentiam esse quid essentiale vel saltem propriam passionem actus clari, et idem est de obscuritate respectu obscuri.

2. *Evidentia triplex moralis, Physica, et Metaphysica.* Nota tertio, evidentiam esse triplicem ; alia est moralis, ut quando viri graves, fide digni aliquid asserunt, quibus juxta regulas prudentiæ credendum est. Supremum gradum hujus evidentiæ obtinent mysteria fidei, quæ asseruntur a viris sanctissimis, sibi consentientibus et multis miraculis confirmantur ; sed hæc evidentia est tantum secundum quid talis, quia revelatio ad quam nos manuducit, simpliciter obscura

est. Unde evidentiæ morali potest subesse falsum, ut si multi doctissimi dicerent aliquid esse de fide, quod non est, sed tunc assensus credentis non esset fidei infusæ, quæ tantum tendit in revelatum vere. Alia est evidentia Physica, ut quando aliquid clare scitur ex principiis Physicis, ut ignem existere ex nimio calore, subjectum adesse ex colore viso. Huic etiam evidentiæ subest falsum aliquando, ut patet in Eucharistia; et ratio est, quia Deus potest supplere vicem principii Physici quoad efficientiam.

Evidentiæ Metaphysicæ, nequit subesse falsum.

Tertia evidentia est Metaphysica, ut quando per principia Metaphysica, ita res clare videtur vel scitur, ut repugnet aliter fieri, ut quodlibet est, vel non est; et huic evidentiæ repugnat subesse falsum. Quidam putant evidentiam, qua in remotis creditur Romam esse, non moralem, sed Physicam esse, quia non est minus evidens quam ignem esse calefactivum. Sed inepte dicitur, repugnat enim ignem non esse calefactivum, et si miraculum non impediat, applicatum necessario calefacit; at sine ullo miraculo posset Roma in cineres redigi, et consequenter non existere. Ineptius etiam negatur actum quo cognoscitur Romam existere, non esse fidei humanæ, sed scientificum, quia qui Romam non viderunt, humane tantum testimonio credunt illam esse, et nullo alio medio vel extremorum connexione.

3. Dico primo, intellectus noster evidenter suis viribus cognoscit prima principia et conclusiones ex eis demonstrabiles et veritates per experientiam notas. Ita Scot. 1. *dist.* 3. *quæst.* 4. *num.* 5. contra Academicos, est Henricus *in summ. art.* 1. *quæst.* 2. Est Aristoteles 2. *Metaph. textu* 1. ubi ait *prima principia esse omnibus nota sicut janua in domo.* Ad idem est August. et Boetius a Scot. citati. Declaratur, termini principiorum primorum ita se habent, quod unus alterum includat, et ideo, cum intellectus eos componit, habet necessarium causam conformitatis sui actus ad illos, ut in hoc principio, *omne totum est majus sua parte*; ex hac autem principii evidentia et bonæ illationis, dependet notitia conclusionis, et sic naturaliter habetur, et evidenter.

Prima principia omnibus nota.

Veritas per experientiam quomodo evidens.

De cognitis per experientiam, patet, quia quod semper, aut fere semper contingit fieri, et non a causa libera, est effectus naturalis illius a quo fit, quia causa non libera, non potest in pluribus effectum producere, nisi ad quem natura sua determinata est; cum ergo semper experimur ignem calefacere, colligimus hoc esse illi a natura inditum, et sic veritas hæc evidenter cognoscitur.

4. Adverte quod quandoque cognita conclusione per experientiam, verbi gratia, hac, *Luna frequenter eclipsatur*, devenitur resolutivo modo ad principium ex se notum, quod est causa illius, verbi gratia, *opacum interpositum inter luminosum et perspicuum obfuscat.* Et per idem, conclusio a priori demonstratur. Aliquando vero sistitur in ipsa cognitione experimentali, ita ut non appareat ulla causa ipsius, verbi gratia, quod herba talis speciei, est semper calida; sed neutra experientia est evidens Metaphysice, quia non repugnat hîc subesse falsum, ut dixi *notabili* 3. et docet Scotus supra § *Quandoque autem, num.* 9.

Ex conclusione experimentali, devenitur ad principium per se notum aliquando.

Objicies primo, id quo veritas repræsentatur, nempe species, est mutabilis, quia ab objecto mutabili, et subjectum est erroris capax, nempe anima; ergo nulla est in eis veritas evidens et immutabilis. Respondetur, speciem etsi in sua entitate mutabilis sit, immutabiliter repræsentare, sicut imago depicta, licet destrui possit, repræsentat immutabiliter suum prototypum; nec obstat objectum esse immutabile, quia non qua tale causat speciem, sed qua natura. Unde si hæc habet aliquam habitudinem necessariam ad aliam, utraque per suas species repræsentantur ut unita. Ad illud de mutabilitate animæ, respondetur, non esse mutabilem quoad errorem, circa evidentia ex terminis vel conclusiones ex eis demonstrabiles, cognita evidentia syllogisticæ illationis. Vide Scot. *a l* 1. *et* 2. Henricum *num.* 13. 14.

Species mutabilis causat scientiam immutabilem.

Objicies secundo, species potest repræ- 5.

sentare se ut se, vel ut objectum, et secundo modo contingit in somniis ; ergo nulla est certitudo vel evidentia , quia si repræsentat se ut objectum, error est, et non possumus discernere, quando sic vel sic facit. Respondetur, non speciem, sed phantasma se repræsentare, ut objectum in sommis.

Intellectus novit quando phantasia errat. Dices ergo, ex illa phantastica repræsentatione errare potest intellectus, ut patet in somno et phrenesi , et sic cognitio non erit evidens. Respondetur, intellectus evidenter novit inferiorem potentiam non errare circa suum objectum debite applicatum, nisi sit indisposita, et novit quando indisposita est, ut in exemplis. Non enim dicimus prædictas veritates semper sine errore sciri , quia in somno contingit præsentari oppositum primi principii, et tamen non ideo hoc non est per se notum. Vide Scotum *ad* 3.

Objicies tertio, species terminorum primi principii dependet a sensibus, et hi sæpe decipiuntur ; ergo et assensus intellectus circa principia. Respondetur, etsi in acquisitione specierum dependeat intellectus a sensuum ministerio, tamen illis utitur componendo et dividendo, virtute propria ; et sic error sensus ei non obstat, verbi gratia, visus deceptus judicat id quod est totum esse minus eo quod est pars, non propterea intellectus decipitur, dicens totum esse majus sua parte. *Deceptio sensus non decipit intellectum.*

6. *Evidenter noti sunt nobis actus sensuum nostrorum* Dico secundo, evidentem et certam habemus notitiam de nostris actibus, verbi gratia, quod vigilamus, videmus, etc. et esto illusio contingere possit, ratione objecti, medii vel organi, non tamen obstat quominus certo et evidenter cognoscamus tales actus nobis inesse. Ita Scot. *loco citato, num.* 10. est Aristotelis 4. *Meta. h.*

Objicies, August. *lib.* 83. *q.* 9. ait, : *A sensibus nulla est expectanda sincera veritas, quia sine intermissione mutantur.* Respondetur, non ab eis haberi, sed ab intellectu de eorum operationibus.

Objicies secundo, visus judicat objectum, quo remotius eo minus esse, et baculum cujus pars est in aqua, et pars alia in aere esse fractum ; ergo de his nulla est certitudo. Respondetur, intellectum evidenter scire, visum falli in exemplo de baculo, per hanc propositionem, *nullum durum frangitur ad tactum mollis sibi cedentis,* et in alio exemplo, per hanc propositionem : *idem quantum applicatum quanto, est ei æquale*, sed idem quantum potest applicari quanto viso remoto et propinquo ; ergo visum remotum non est minus propinquo, et sic intellectus evidenter judicat per species terminorum, licet accipiantur a sensu errante. *Intellectus evidenter novit deceptionem sensus, etsi non semper.*

Objicies tertio, August. 12. *Confess.* 25. ait : *Si ambo videmus veritatem, nec tu in me, nec ego in te sed ambo in illa, quæ super mentem est, incommutabili veritate.* Respondetur, propter hoc et alia multa similia loca Augustini, Scotus supra § *Ad quæst. num.* 18. explicat quatuor modis veritates necessarias videri in regulis æternis. Primo, quia intellectus divinus dat esse intelligibile creaturis ab æterno (de quo 2. *d.* 1. *quæst.* 1.) in quo relucent veritates. Secundo, quia instar libri continet omnia vera. Tertio, quia dat rationem movendi objectis, cum ea producit in esse intelligibili. Quarto, quia essentia divina est primum principium speculabilium, et ultimus finis practicabilium. Vide Doct. fuse ista explicantem *loco citato.* 7. *Veritates necessariæ quatuor modis intelliguntur in regulis æternis.*

De certitudine multa occurrunt dicenda, sed ob brevitatem pauca dicemus ; in quo consistat, controvertitur, sed forte magis de voce quam de re.

Dico quarto, veritates omnes evidentes, 8.
de quibus in conclusionibus præcedentibus, sunt certæ. Ratio est, quia sunt necessariæ, et consequenter non incertæ, nec abstrahentes a certitudine. Itaque certitudo et evidentia se habent ut inferius et superius ; omne enim evidens est certum, non e contra, quia credita, fide divina, certissima sunt, sed obscura. *Omne evidens est certum, non e contra.*

Pro hoc, nota duplicem esse certitudinem ; altera orta ex evidentia objecti, et ab ea, ad summum ratione distinguitur ; *Certitudo duplex.*

altera oritur ex infallibilitate vel veracitate testis. Hæc, si a Dei testimonio pendeat, certior est in se quam altera, quia perfectior cognitio; altera tamen quia clarior, minus sinit subjectum in quo est, hæsitare de veritate.

Certitudo Physica Moralis Metaphysica.

Adverte secundo certitudinem posse esse moralem, Physicam, vel Metaphysicam, ut supra explicui de evidentia; incertitudo etiam tribus modis oppositis. Hinc sequitur in certitudine dari gradus, quo enim actus est evidentior in naturalibus, eo certior; fides tamen divina, quia tam ex parte habitus quam ex parte motivi formalis repugnat ei ferri in falsum, est maxime certa inter cognitiones viatoris. Minus tamen excludit dubitationem ab intellectu propter obscuritatem, et secundum hoc intelligitur D. Thom. 2. 2. *quæst.* 4. *art.* 4. dicens assensum fidei secundum se esse certiorem actu scientiæ, non vero quoad nos.

Fides certior scientia, minus tamen excludit dubitationem a subjecto.

SECTIO VII

De veritate cognitionis

Verum duplex, in ordine ad causam, et ad intellectum.

1\. Nota 1. ex Scot. 6. *Metaph. quæst.* 3. quod alia est veritas in rebus, alia in intellectu. Prima dupliciter consideratur: uno modo per comparationem ad causam producentem, et hoc vel per adæquationem in natura singulari, quomodo verbum in divinis est verissimum; vel per imitationem, quomodo omnis creatura est vera in essendo, ut participat divinam essentiam secundum mensuram sui exemplaris. Alio modo est veritas in rebus comparative ad intellectum, quatenus sunt manifestativæ sui intellectui, et assimilativæ ejus intelligibili; et etiam prout facta manifestatione, intellectus vere intentionaliter fit res cognita, sicut est a parte rei. Veritas intellectus seu in cognoscendo, consistit in conformitate cognitionis ad rem. Ita Scot. *ibi, et* 1. *d.* 3. *quæst.* 3. *et dist.* 48. *ad* 1. *et* 4. *d.* 49. *quæst.* 4. § Juxta hoc, *num.* 10.

Veritas cognitionis quid est?

2\. Secundo nota, etsi veritas locutionis consistat præcipue in conformitate ad rem, ut habet Doctor 1. *d.* 27. *ad* 2. *quæstionis* 1. tamen requirit etiam conformitatem ad mentem loquentis, ut sit completa veritas; contingit enim aliquem mentiendo, verum objective dicere, et non mentiendo dicere falsum. Ut ergo vox vel locutio sit complete vera, petit utrique menti et objecto conformari, quia utrumque significat ordine quodam, ut optime explicat Doct. *loc. cit.* Sumit præterea veritatem pro aggregatione omnium quæ, juxta rectam rationem debentur actui, ita *quodl.* 18. *art.* 1. sed non distinguitur hæc veritas ab aliis.

Aliquando mentiendo dicitur verum, et non mentiendo falsum.

Locutio vera conformis menti, et objecto.

Nota tertio veritatem non dicere aliquid absolutum, sed respectum; habetur ex Doct. *loc. cit. notab.* et clarius *ex loco Metaph. et quodl.* 13. *art.* 2. § ubi sciendum. Declaratur, quia ut est affectio entis ut sic tantum addit conformitatem adæquationis vel immutationis ad aliud in ratione producentis; vel conformitatem manifestationis; vel intentionalis similationis ad aliud in ratione cognoscentis, et altera harum omni enti, creato, increato, producto et improducto convenit. De creaturis explicatur exemplo, quia sicut arte facta dicuntur vera quando sunt conformia regulis artis, ita creaturæ veræ sunt per conformitatem ad artem Dei, in qua sunt omnium exemplaria seu ideæ, de quibus Scot. 1. *d.* 35.

Veritas non est aliquid absolutum.

Ratio hujus est, quia nihil absolutum 3.
commode hic assignari potest, nec veritas convenit per modum negationis vel privationis, sed sub aliqua ratione positiva. Neque obstat, si dicas cum Suarez *in Metaph. d.* 8. *sect.* 7. *num.* 24. ablato quocumque modo vel respectu, entitatem esse veram, quia non erit formaliter, sed fundamentaliter talis, sicut albedo seclusa relatione similitudinis erit tantum fundamentaliter similis; plures habet ibi objectiones, quæ ex dictis facile expediuntur. His positis pro explicatione veritatis, ut sic, circa præsentem quæstionem.

Durand. Hervæus apud Vasquez 1. *part. d.* 76. *cap.* 1. negant veritatem intellectus esse formaliter in actu, sed in objectivo conceptu.

Veritas cognitionis est in actu formaliter.

Dicendum tamen primo, veritatem cognitionis esse formaliter in ipso actu, ex Scoto *supra*, cum communi; de quo Suarez citatus, quia tamen terminus assimilationis intentionalis in qua consistit veritas, est objectum, etiam dici potest verum veritate cognitionis, ut tamen sit completa veritas locutionis (ut dixi) requiritur conformitas etiam ad mentem loquentis, et per hoc cessat inutilis circa hanc rem controversia.

Veritas quomodo sumitur ab objecto.

4. Objicies, actus est verus, quia objectum est tale; ergo et hoc est magis verum, juxta id, *Propter quod unumquodque*, etc. Antecedens patet, quia ex Aristotele, *ab eo quod res est vel non est, propositio dicitur vera vel falsa.* Respondetur veritatem cognitionis sumi in ordine ad objectum secundum se, non vero ut in *esse* objectivo, quia sic non præcedit actum, et terminus relationis præintelligitur ipsi, ut habet Doct. 1. *d.* 8. *quæst.* 3. § Contra istud, *num.* 4. de quo fusius agit *d.* 30. Non ergo sumitur veritas cognitionis a veritate objectiva, sed entitativa rei.

Veritas an in apprehensione simplicium.

Dico secundo, in simplicium apprehensione est aliqualis veritas. Patet, quia ibi est quædam conformitas seu assimilatio passiva actus ad objectum simplex; hic tamen actus non est capax falsitatis, sicut nec sensatio, quia et similitudo naturalis sui simplicis objecti. Ita Aristot. 3. *de Anima, cap.* 6. de quo Vasquez 1. *p. d.* 75. *cap.* 3.

Apprehensio simplex aliquando est de propositione.

Adverte, apprehensionem simplicem non semper esse de altero extremo, sed etiam de ipsa propositione, ut quando audio Papam esse mortuum, apprehendo eum mortuum, sine compositione. In simili actu esse potest veritas vel falsitas incompleta, prout est conformitas vel difformitas ad rem, non est tamen in eo veritas vel falsitas complexa seu compositionis; et de hac loquitur Aristoteles, Scot. 2. *d.* 6. *quæst.* 1. *ad.* 3. est communis, cum negant apprehensioni veritatem, et falsitatem, sufficit tamen talis notitia ad actum voluntatis; et Doct. *ibi* tenet Angelum ex tali apprehensione non errante compositione, appetiisse Dei æqualitatem.

Quæ veritas non convenit apprehensioni?

Quare in apprehensione propositionis, potest esse falsitas, et non in apprehensione simplicis extremi?

Objicies ex Aristotele cit. in apprehensione simplicis extremi, subjecti vel prædicati, non potest esse ulla falsitas; ergo nec in apprehensione propositionis, negatur consequentia, quia species expressa hominis, verbi gratia, (et sic de aliis) repræsentat semper ipsum, sicut imago prototypum. Et si dicas, quod repræsentat aliud, tunc non erit hominis, sed illius alterius cui erit conformis, et consequenter actus verus; at apprehensio duorum extremorum, ut corvi et albedinis, per modum unius quodammodo exprimit objectum, etsi sine assertione, aliter quam est, et sic est aliqualis falsitas in actu. 5

Veritas cognitionis simpliciter est in judicio.

Dico tertio, in judicio negationis vel affirmationis, est veritas cognitionis simpliciter. Ita Aristoteles et Scot. citati, cum communi. Ratio est, quia per judicium absolute, negatur vel affirmatur unum extremum de altero, et si ita res sit ut judicatur, est completa et complexa veritas; si aliter, erit opposita falsitas.

SECTIO VIII

Utrum veritas distinguitur realiter ab actu

Vasquez 1. *part. disp.* 73. *cap.* 2. docet esse relationem rationis, et consequenter non esse idem actui. Communior sententia est, quod veritas cognitionis realiter distinguitur ab actu, colligitur ex Scoto 2. *d.* 1. *quæst.* 4. *ubi* § Contra istam, *a num.* 5. fuse probat relationem distingui a fundamento cum hoc potest esse sine termino; et *locis citatis notab.* 3. ponit veritatem esse respectum, et expressius 4. *d.* 8. *quæst.* 2. *num.* 23. ubi ait veritatem esse accidentalem actui. Probatur ex ipso, *ibi,* quia manere potest actus sine veritate; ergo. Secundo, nihil finitum identificat sibi opposita, et ideo concludit fundamentum distingui a similitudine, æqualitate et inæqualitate; ergo actus non identificat sibi veritatem et falsitatem. Tertio, actus potest mutari de vero in falsum, nulla facta 1.

mutatione in ejus entitate absoluta. Est Aristotelis, quia *ab eo quod res est vel non est, etc. cap. de Substantia*, ubi expresse ait orationem de vera fieri falsam successive, et docet D. Thom. 1. *part. quæst.* 16. *art.* 8. *ad.* 3. de quo fuse Suarez *in Metaph. dist* 8. *sect.* 2. Et suadetur ratione, quia si elicio hunc actum intellectualem, *Scotus speculatur*, et eumdem continuo, potest esse prius verus, et post falsus, vel e contra; ergo veritas non est idem actui.

2. *Quomodo contingit actum fieri de vero falsum?* Adverte tamen propositionem consignificantem certam aliquam partem temporis, verbi gratia, hanc, *speculatur Scotus tota hora quarta*, non posse sic mutari; quia si vel uno momento illius horæ non speculatur, propositio tota est falsa et nullo modo vera; propositio ergo interna a vero mutabilis, consignificat durationem ævi, coexistentem tempori indeterminato, saltem ut in plurimum. *Qui dicunt repugnare actum uno tantum instanti durare?* Quod addo, quia multi tenent nullam actionem posse uno tantum instanti durare, quia repugnat desinere per ultimum sui *esse*, sed per primum *non esse*. Ita Gregor. 11. *d.* 3. *quæst.* 1. *art.* 2. *ad* 4. Almain. *quæst. de libertate voluntatis art.* 7. 2. *opin. et tract.* 2. *Mor. cap.* 9. Vasquez 1. *p. d.* 229. *cap.* 10. Quæ sententia, licet falsa sit, quatenus ait hoc repugnare, rarissimum tamen est, aut forte nunquam evenit, quod actus nostri uno tantum instanti durent. Dum itaque incipit propositio, de præsenti consignificat, pro aliqua duratione instantanea vel temporali, objectum ita esse, ut exprimitur; et si idem assensus duret ultra minimam durationem assignabilem vel determinabilem, consignificat etiam tunc, objectum eodem modo se habere, et si non ita sit, de vero factus est actus falsus. Per hoc rejiciuntur quorumdam recentiorum multæ cavillationes circa hanc difficultatem.

3. Nec valet, quod quidam recens auctor ait propositionem de præsenti consignificare unum instans, nec posse consignificare aliud, tum quia tot essent diversæ propositiones, quot instantia in tempore quo unus assensus durat; tum etiam, quia verius est actus intellectus mensurari ævo, non tempore, quia habent totum suum *esse* simul, ut docet Scot. 2. *d.* 2. *quæst.* 4. tum tertio, quia propositio includens motum, ut *homo currit*, non potest esse in instanti vera, quando copula consignificat tempus, vel instans; fuse et optime tradit Doct. 4. *d.* 8. *quæst.* 2. *concl.* 5. *num.* 16. *Quando copula consignificat tempus, vel instans.*

Quarto, bonitas moralis distinguitur re ab actu voluntatis, potestque ab eo separari, ex Scot. 1. *d.* 17. *quæst.* 3. § Quantum ad istum, *n.* 3. Bonav. 2. *dist.* 41. *art.* 1. *quæst.* 2. Durand. 2. *d.* 40. *quæst.* 3. Major *d.* 41. *q.* 2. *Met.* 2. *p.* Cajet. 1. 2. *q.* 19. *art.* 1. Et alii, quos citat et sequitur Vasquez 1. 2. *d.* 55. *cap.* 2. qui etiam dicunt actum voluntatis eumdem de bono fieri malum, ergo sic veritas distinguitur ab actu intellectus, estque ab eo amovibilis. *Idem actus an de bono fit malus.* Antecedens, præter auctoritates allatas, ratione probatur, quia posset quis incipere aliquem actum licite ex ignorantia inculpabili, verbi gratia, comedere carnes in vigilia jejunanda, et monitus de vigilia adhuc perseverare in illa voluntate et comestione; quo casu idem actus fieret de bono malus, quia (ut ait Doctor *loco citato*, *et* 2. *d.* 40.) bonitas actus est conformitas ejus ad omnia quæ secundum rectam rationem vel dictamen prudentiæ ei conveniunt. *Quid bonitas moralis actus.* Vide eum 2. *d.* 7. *num.* 11. ubi explicat triplicem bonitatem in actu.

Dico tamen, verius videtur veritatem ab actu realiter minime distingui; hæc ex variis locis Scoti habetur, expressissime 2. *d.* 16. *num.* 17. docet verum esse realiter idem enti, et *quodl.* 13. *art.* 2. § Circa secundum, *vers. secundus autem actus*, docet actum abstractivum non dicere relationem realem actualem ad objectum, quia non petit illud existere, et ad relationem realem requiritur termini existentia, de quo ipse late 1. *d.* 31. Verum est quod habet eodem *art.* 2. *vers. ista distinctione, et ad* 1. actum intuitivum habere annexam relationem realem actualem; sed hæc ad veritatem non requiritur, alioquin in actu abstractivo 4. *Veritatem nihil reale addere actui.*

non esset veritas. Adde dubium esse apud Scotum, an talis relatio separari possit ab actu intuitivo, etiam beatifico, et in partem affirmantem inclinat, 4. *d.* 49. *quæst.* 2. *n.* 28. *et d. art.* 2. *ad* 1. ubi ait : si quis haberet qualitatem absolutam beatitudinis sine relatione conjunctionis, quod esset beatus, quia etiam beatitudo Dei sine ulla relatione est quo casu notitia foret vera. Et hoc videtur tenendum, quia nullum absolutum videtur essentialiter dependere ab aliquo extrinseco, nisi dependentia effectus a prima causa ; et beata visio qua talis, non dependet hac dependentia ab objecto, sed eodem modo, quo aliæ visiones a suis objectis. Præterea, *eodem quodl. art.* 3. § *Ex his*, docet, quod actus cognoscendi non esset per se unum, si includeret cum qualitate relationem : et resolvit ibi *vers. si quæratur*, esse per se unum et in genere Qualitatis, et diffuse probat, de quo supra *sect.* 3.

n beati- o for- alis sit ssibilis e rela- ne con- nctionis objec- n ?

5. Ex quibus patet manifeste secundum Scotum, veritatem non addere relationem realem ad actum: et si eam addat in intuitione, id esse per accidens, et per consequens, non est, aliquid realiter distinctum ab actu, quia nullus asserit aliquid absolutum per veritatem ei addi, neque ad hoc ullum fundamentum esse potest.

nstat in ibusdam positio- us veri- m non ere, ni- ns ra- is.

Confirmatur primo, veritas Dei in suo actu cognoscendi sine aliquo superaddito, consistit, nec petit relationem sibi addi. Confirmatur secundo, actus per se est repræsentatio objecti ; ergo nullo addito illud exprimit, et hoc esse de mente Scoti patet, alioquin non dixisset, quod operatio beata secundum absolutum quod habet, etiamsi nullam haberet relationem, bearet ; certum enim est quod non bearet, nisi ut vera, quatenus est ex parte intellectus. Confirmatur tertio, quando cognosco falso ens rationis esse quod non est, expositione illius entis fiet cognitio vera, et tamen nihil absolutum ei advenit, ut patet ; neque relatio realis, quia terminus, nempe objectum, est ens rationis. Quarto, ex Scoto 1. *d.* 32. *quæst.* 2. *et d.* 27. *q.* 3. relatio verbi seu cognitionis ad cognitum, non est realis.

Objicies, quia actus cognoscendi non potest intelligi, nisi intelligendo terminum, qui est ejus objectum ; ergo necessario includit relationem realem, quia omne absolutum intelligi potest, alio quocumque non intellecto, quia etiam potest esse sine alio quocumque, excepta prima causa. Antecedens probatur, quia nequit intelligi visio, quin intelligatur esse alicujus visibilis. Respondetur ex Doctore *d. quodl.* 13. *ad arg. princ.* si vox imponeretur ad significandum qualitatem absolutam, actus cognoscendi intelligi posset non intellecto objecto, ut termino ; sed communiter voces impositæ ad significandas operationes, important relationem, vel principaliter vel connotative ; quia sic communiter intelligitur operatio. Exemplum de specie intelligibili, quæ est qualitas absoluta, tamen dicitur similitudo, non quod sit relatio, sed quia apta nata est per imitationem repræsentare objectum, et ideo per hoc nomen *species* non tantum significatur absolutum, sed etiam iste respectus. 6.

An intellectio concipi possit non concepto objecto ?

An species intelligibilis possit intelligi sine relatione ad objectum ?

Contra, cognitio abstractiva non habet relationem actualem ad objectum, sed potentialem per se, et tamen non potest illa intelligi, nisi cointelligendo objectum, non tantum ut cognoscibile, sed etiam ut cognitum ; et sic intelligitur relatio actualis, etiam ubi tu asseris nullam esse in qua ponenda sit ratio veritatis. Respondetur cum Doctore *ibi* : relatio quæ quantum est ex parte fundamenti, est actualis, et defectu termini possibilis denominat sæpe fundamentum, vel subjectum, ac si actualiter inesset ; sic anima separata, non tantum inclinabilis, sed etiam dicitur inclinata ad corpus, et tamen non est ibi actualis relatio, quia terminus non est. Similiter scientia dicitur practica a dirigendo, quamvis non sit actualis directio. Secundo, dico ex eodem, ibi intelligi actualem relationem non mensurabilis ad mensuram, quia hæc realis est, et non datur in abstractiva notitia ad objectum, sed attingentiæ vel tendentiæ in illud, quæ est rationis. Sic cum au- 7.

Relatio potentialis, quomodo actualiter denominat ?

Objectum cointelligitur cum actu, etiam si ad aliud non sit relatio actualis realis in actu.

dio vocem, *bos*, statim concipio rem significatam et relationem actualem ad eam; non realem, quia nulla talis est in voce ad rem significatam, sed rationis, ex hominum impositione. Operatio sub simili relatione communiter concipitur, et ideo cointelligitur objectum terminans illam: unde Angelus quia non dependet ab hoc significandi vel concipiendi modo, videre potest talem actum abstrativum sine illa relatione actuali.

Relatio mensuræ, et attingentiæ differunt.

8. Quod vero relatio attingentiæ distinguatur a relatione mensurabilis, probat Doctor *ibi art*. 2. *Una potest*, quia in essentiis superior habet relationem mensuræ ad inferiorem, et hæc mensurabilis ad illam, tamen non attingit eam, nec habet hanc attingentiæ relationem.

Beatitudo an includit relationem?

Objicitur secundo, summa nostra perfectio beata est visio Dei formaliter vel virtualiter, sed talis non potest esse aliquid ad se; ergo essentialiter respicit aliud, cujus conjunctione beat. Confirmatur ex Augustino 15. *Trinit*. 5. *Beatus est qui habet quidquid vult, et nihil mali vult*; ergo beatitudo est habitio; sed hæc includit relationem; ergo. Respondetur eam consistere in qualitate absoluta, quæ est apta nata fundare illam relationem, etsi per impossibile hanc non haberet, adhuc esset ultima perfectio, ut tenet Scotus *dist. art*. 2. *ad* 1. per quod patet ad confirmationem.

Solvuntur adducta in oppositum.

9. Ad loca Scoti *not*. 3. posita *sect. præced.* Respondetur, quando videtur ponere veritatem in respectu, intelligit de aptitudinali, vel potentiali, modo explicato, vel de relatione rationis, non vero de relatione actuali reali. Ad primum, manere potest sine veritate, non quod aliquid reale perdat, sed quia actus non est aptus conformari objecto, ut modo est sic; vox *homo*, si imponeretur ad significandum bovem, non esset amplius signum hominis, tamen nihil reale perderet, sed tantum quod non esset apta nata significare hominem, supposita mutatione impositionis ejus. Ad secundum, non identificat actus opposita realia, quia veritas non est aliquid reale ab eo distinctum; et si detur esse, falsitas nequit esse realis, quia est veritatis privatio.

Quomodo actus sine mutatione sui desinit esse verus?

Ad tertium, eo quod actus non est aptus natus conformari objecto, perdit veritatem, et quando objectum aliter se habet quam per actum exprimitur, non adest talis aptitudo, et sic sine deperditione ullius realis, actus de vero fit falsus. Dices, illa aptitudo, cum sit idem actui, manebit manente actu; ergo actus non est mutabilis a veritate. Respondetur, manet actus secundum entitatem idem, sed non secundum illam formalitatem apti nati, quia hæc dependet ab objecto.

Bonitas moralis non distinguitur realiter ab actu.

Ad quartum, bonitas moralis non distinguitur re ab actu, quia consistit præcipue in conformitate ad legem; et hæc non est aliquid existens, nisi in *esse* objectivo, quia nihil aliud est lex, quam stabile præceptum ejus cui commissum est reipublicæ regimen, et actus præcepti transivit manetque tantum in scriptura, ut in signo rememorativo aut in intellectu, vel memoria in *esse* cognito, et sic nullum respectum realem terminare potest. 10.

Veritas ens rationis?

Sed adhuc objicies, quia ex dictis sequi videtur, quod veritas sit ens rationis, quod est contra Scotum 1. *d*. *q*. 3. et 2. *d*. 16. *num*. 17. *et q*. 3. *Prol*. ubi et alias passim, ponit passiones entis a parte rei reales. Sequela patet, quia tantum dicit respectum aptitudinalem conformitatis per quem nihil reale additur actui, et idem erit de quocumque alio vero etiam in essendo. Respondetur, verum addit formalitatem quamdam enti, quæ non distinguitur realiter ab eo, et forte non est absoluta, sed respectiva, ut ait Scotus 4. *d*, 49. *q*. 4. *num*. 10. et idem est de bono; illa enim aptitudo conformitatis ad objectum, quæ est veritas cognitionis, vel ad se manifestandum intellectui quod convenit veritati in essendo, sufficit ut verum formaliter differat ab ente vel actu. Eodem modo bonum, passio entis, addit ei aptitudinem appetitionis passivæ ad potentiam appetitivam. Sic anima quatenus intelligit, distinguitur formaliter

a se ipsa, quatenus vult, neque multum differt hæc distinctio formalis Scoto satis familiaris, a distinctione rationis ratiocinatæ aliorum.

11. Dices, respectum non posse esse realem, quando terminus non est realis. Respondetur, verum habet pro termino intellectum Dei, et bonum appetitum ejus. Contra, istæ potentiæ non distinguuntur a vero et bono in Deo. Respondetur, sufficit distingui formaliter, ut respectus non sit omnino rationis.

Dices, ipse intellectus Dei est verus et appetitus bonus, tamen terminos non habent ullo modo distinctos. Respondetur hoc satis urgere, nec mihi occurrit, quomodo hîc assignarem terminos reales formaliter distinctos; sed respectus est vere potentialis, non fictus, quia voluntas Dei est a se vere amabilis, et intellectus vere a se intelligibilis, et Deus dicitur a parte rei bonus, quia summe appetibilis, secundum Scotum 4. *distinct.* 49. *quæst.* 2. § *Ad* 1. *quæst.* et hoc convenit ejus voluntati sine ulla intellectus negotiatione etiam si comparetur ad se ipsam. Si vero dicatur bonum et verum addere enti formalitates absolutas, ut censeantur formaliter ab eo distinctæ, sufficit non posse a nobis concipi sine tali aptitudine ad appetitum et intellectum, et ens sine ulla tali aptitudine concipi posse.

An voluntas Dei sit bona, bonitate a se formaliter distincta, aut intellectus verus veritate similiter a se distincta?

Sectio IX.

De falsitate cognitionis

1. Dico primo, falsitas simpliciter non est in rebus. Ita Divus Thomas *q.* 1. *de Verit. art.* 10. *et* 1. *p. q.* 17. *ar.* 1. et communis Doctorum apud Suar. *in Metaph. disp.* 9. *sect.* 1. Probatur, falsitas est privatio veritatis, sicut malitia bonitatis, sed hæc non est in rebus; ergo. Secundo, veritas est passio entis; ergo ejus oppositum nulli enti convenit. Tertio, veritas dicit respectum ad intellectum, sed intellectus divinus a quo res simpliciter dependent, a nullo falli potest; ergo nulla res est simpliciter falsa.

In rebus non est simpliciter falsitas.

Dico secundo, res dicuntur secundum quid falsæ, quando natæ sunt in nobis facere opinionem falsam. Hac ratione, externa accidentia habentia similitudinem aliarum rerum, falsa dicuntur. Cum enim pro hoc statu, per ea quæ exterius apparent, judicemus de iis, quæ sub sensum non cadunt, putamus unum esse aliud, quando habet similia accidentia cum illo, sic aurichalcum dicitur falsum aurum, et stannum falsum argentum. Juxta quod Augustinus ait 2. *Soliloq.* 10. quod verus tragædus est falsus Hector, et *lib.* 2. *cap.* 6. *Eas res falsas nominamus, quas verisimilia apprehendimus.* Et Aristoteles ait 5. *Metaphysic. text.* 34. falsa sunt quæcumque *apta nata sunt videri aut qualia non sunt, aut quæ non sunt.* Vide expositionem Scoti in dictum locum.

Quomodo res dicuntur falsæ.

Verus tragædus, falsus Hector.

Objicies, Augustinus 1. *Soliloq.* 8. dicit: *Si verum est, id quod est, falsum non esse, uspiam concludetur quovis repugnante*; ergo falsitas neque secundum quid est in rebus. Respondetur, si *esse* sumatur late, tam pro vero quam pro apparente *esse*, et omne tale sit verum, nusquam erit falsum, sed dicitur esse falsum, quatenus non est vere, sed apparenter; et hoc est absolute non esse, quia verus tragædus, ut ait Augustinus, est falsus Hector. 2.

Dico tertio, falsitas proprie est in actu intellectus. Ita communis cum Divo Thoma 1. *part. quæst.* 17. *art.* 3. Probatur, quia *sect.* 7. ostensum est veritatem cognitionis simpliciter, tantum esse in compositione, quæ intellectui tantum convenit; quando enim tribuit alicui, quod ei non convenit, vel removet ab eo quod ei conjunctum est, fallitur. Unde sicut sensus quoad propria sensibilia non fallitur, sic nec intellectus quoad simplicium apprehensionem, ut ibi dixi, potest tamen esse falsitas incompleta in apprehensione propositionis, de quo ibi *concl.* 2.

Quomodo contingit deceptio?

Objicies primo, id in quo quis fallitur, non intelligit, ex Augustino *lib.* 83. *q.* 32. ergo in intellectione non est falsitas. Respondetur, si intelligeret quis causam falsitatis, jam desineret falli, verbi gratia, si 3.

In quo quis fallitur non intelligit, exponitur.

perciperet aurichalcum esse, non judicaret aurum esse, quod tale apparet. Divus Thomas citatus *ad.* 2. dat aliam solutionem, quam vix capies.

Objicitur secundo, 3. *de Anima text.* 51. intellectus est semper rectus. Respondetur, loqui de intellectu principiorum.

Objicitur tertio, cŏnstat sensus falli, et Augustinus 2. *Soliloq.* 6. ait: *Apparet nos omnibus sensibus similitudine lenocinante falli.*

Quomodo veritas in sensu? Respondetur, improprie dicitur veritas esse in sensu, quando apprehendit rem ut est, et falsitas quando apprehendit aliter, si tamen est bene dispositus, non decipitur circa propria sensibilia, sed bene circa communia et sensibilia per accidens, de quo dixi *in comment. ad quæst.* 10.

4. Objicitur quarto, quia 4. *Met. text.* 24. dicitur falsitas non est propria sensui, sed phantasiæ; ergo in hac est falsitas. Respondetur, hoc est, quia phantasia repræsentat rem in absentia, ut in somno, quod non facit sensus externus. Vide Scotum *ibi.*

Dico quarto, falsitas non opponitur veritati contrarie, sed privative. Est contra Divum Thomam 1.*p.* *q.* 17. *art.* 4. Probatur, malitia est privatio bonitatis seu rectitudinis, ex Scoto 2. *d.* 37. *q.* 1. § *Concedo igitur, num.* 6. ergo et falsitas veritatis. Secundo, eo ipso quod actus non est conformis objecto, est falsus. Tertio, veritas consistit præcise in respectu conformitatis ad rem; ergo præcisa carentia hujus est falsitas, sicut carentia potentiæ videndi, est cæcitas. Confirmatur, veritas dicit objectum sic esse, ut exprimitur, falsitas, sic non esse; sed esse et non esse privative opponuntur respectu subjecti, cui utrumque convenire potest.

5. Quarto, oratio affirmans rem esse vere, re annihilata, sine ullo addito, fit falsa; ergo falsitas non opponitur positive veritati, quia per annihilationem nihil positivum fit. Quinto, entia sine necessitate non sunt multiplicanda, et hîc nulla est.

Quo sensu falsitas contraria veritati se- Objicitur ex Divo Thoma, quia Aristoteles 2. *Periherm. cap. ultim.* ponit veritatem et falsitatem contrarias. Respondetur, potius ibi oppositum ait, quia affirmationem universalem ait esse contrariam negationi universali de eodem, sed negationi particulari contradictoriam, et tamen in veritate et falsitate æque repugnat universalis negativa, et particularis negativa universali affirmativæ; sumit ergo contrarietatem ibi ratione quantitatis propositionum, non resolvens an falsitas sit aliquid positivum vel privativum. *cundum Aristotelem.*

Objicies secundo, ex eodem: falsitas ponit conceptionem rei non adæquatam, veritas adæquatam; ergo utraque positive. Negatur consequentia, quia non adæquari rei, est veritate privari.

SECTIO X

De opinione, fide, dubio, suspicione, formidine, quomodo differunt?

Opinio est actus intellectus deductus ex principiis intrinsecis, quæ veritatem vel falsitatem non ostendunt evidenter, ut hæc conclusio: *quantitas distinguitur a re quanta*, cui potest intellectus assentiri vel dissentiri. Differt a fide, quod hæc nititur testimonio dicentis, etsi sit divina, quod ei nequeat subesse falsum. Vide Aristotelem 3. *Ethic.* 2. *et* 2. *Periherm. cap.* 3. *et* 1. *Poster. cap.* 24. qui ultimo loco ait scientiam et opinionem non esse de eodem. Dividitur in probabilem et improbabilem; illa nititur ita sufficientibus rationibus, ut sequens eam non censeatur imprudenter agere; hæc e contra, quo efficaciores et plures sunt rationes, eo probabilior est opinio, et e contra. Sed in conscientia sufficit sequi probabilem, nec teneris ad probabiliorem, neque ad tutiorem; contingit enim, minus tutam esse probabiliorem; ut si plura argumenta, a restituendo excusent, tutius tamen est restituere, potes contra propriam aliorum probabilem opinionem sequi, sed tunc magis proprie fidem sequeris. 1. *Quid opinio, et quomodo differt a fide.* *Quæ opinio dicitur probabilis.*

Fides humana est assensus propter testimonium hominis, vixque differt ab opinione, quia utraque nititur medio obscuro 2. *Fides humana firmior opinione.*

fallibili. Ut eam sequaris in conscientia, testes sint fide digni, qui *enim cito credit, levis est corde*. Differt tamen ab opinione in firmitate, quia sæpe excludit omnem formidinem, ut cum credo mundum fuisse ante me, vel Romam existere, et sic (inquit Scot. 3. *d.* 25. § *Ex istis sequitur, num,* 5.) est medium inter scientiam et opinionem, quia hæc habet secum formidinem, opinio non.

Quid dubium? Dubium seu hæsitatio est actus, quo judicatur neutri parti adhærendum esse determinate, quia non reperit intellectus majorem connexionem extremorum in hac parte quam in illa. Si nullus actus eliciatur, dubium erit negativum, atque multum refert hoc advertere, quia tale dubium in re fidei non facit hæreticum, sed requiritur dubium esse positivum. Differt a formidine, quia hæc est actus reflexus, quo judicas oppositum forte esse verius, et non excludit assensum unius partis; unde cum formidine de opposito licet aliquid facere, sed non cum dubio, quia *omne quod non est ex fide*, id est, ex judicio conscientiæ, *peccatum est*.

Dubium differt a formidine.

Contra dubium quando li et operari. Si tamen dubius sis per intrinseca principia, potest alteram partem sequi per extrinseca, verbi gratia, ex aliorum sententia. Si enim licet contra propriam oipnionem sequi aliorum, multo magis licebit, quando tantum dubitas, neque eo casu teneris sequi tutiorem partem, ut vult Nav. *cap. si quis, de Pœn. d.* 7. *num.* 56. sicut nec quando contra propriam opinionem, alienam sequeris.

3. *Dubium practicum, speculativum.* Dubium, aliud est speculativum, aliud practicum. Exemplum primi, ut si dubitem an res inter hæreditarias inventa, sit mea. Secundi, ut an liceat rem talem retinere. Licet operari cum speculativo, non cum practico dubio, de quo ex professo *tract. de actibus humanis*. Illic tantum ista gustantur, ut ad intellectum spectant.

Duæ autem regulæ circa hæc movent difficultatem. Una ex *cap. Ad audientiam, et c. Significasti de hom. In dubiis tutior pars est eligenda,* et altera regula, *in dubiis, de reg. juris.* 6. *In dubiis potior est conditio possidentis*. De quibus videri possunt Summistæ *ver. dubium*, Nav. cit. *num.* 35. Covarr. *clem. si furiosus, de hom. princip. num.* 3. Vasquez 1. 2. *d.* 66.cap. 1. 2. Sancius *de Metaph. lib.* 2. *d.* 41. *num.* 32. *et lib.* 1. *d.* 18. *num.* 6. et fusius *lib.* 7. *d.*103. Asor. 1. *p. lib.* 2. *cap.* 19.

Suscipio est actus, quo quis conjecturat alium hoc, vel illud moliri vel fecisse, non videtur differre ab opinione, ideo est probabilis vel improbabilis; ut opinio temeraria dicitur, quando levi nititur fundamento. *Quid suspicio.*

SECTIO XI

De scientia abstractiva et intuitiva

Dico primo, abstractiva rem repræsentat in aliqua similitudine, quæ abstrahit ab existentia et præsentia; intuitiva est rei existentis et præsentis. Ita Scot. 2. *d.* 3. *q.* 9. *n.* 6. *et* 4. *d.* 10. *q.* 8. *n.* 5. Inesse nobis abstractivam, constat, alioquin non intelligeremus quidditates; et consequenter nullam haberemus scientiam immutabilem, quia nulla talis est nisi quidditatis, (Deus enim non potest a nobis pro nunc cognosci notitia sibi propria). 1. *Scientia abstractiva, et practica.*

De intuitiva, patet, quod nobis competit, quia potentia inferior, nempe sensus eam habet, estque in ea perfectionis, de quo dixi comm. *ad q.* 21. ergo non est deneganda intellectui, cognitivæ perfectissimæ. Explicatur utrumque exemplo phantasiæ et sensus particularis; hic enim tantum in objecta existentia tendit, illa abstrahit ab hic et nunc.

Dico secundo, abstractiva et intuitiva specie differunt. Scot. 4. *d.* 49. *q.* 12. *et* 2. 25. *et d.* 3. *quæst.* 9. *et* 2. *Metaph.q.* 3. *et* 7. *Metaph. q.* 5. *et quodl.* 13. *art.* 2. § *Circa* 2. Ratio, quia requirunt causas specie distinctas; illa fit a specie, hæc ab ea fieri nequit, ex eodem 2. *d.* 3. *quæst.* 9. *num.* 11. *Abstractiva et intuitiva specie differunt.*

Pro quo nota, ex Scot. 4. *d.* 12. *ad* 5. speciem poni, ut suppleat concursum objecti, non autem ob necessitatem potentiæ, quæ 2. *Triplex necessitas ponendi speciem.*

nihil ab ea recipit, sed sua virtute concurrit cum objecto, unam causam totalem intellectionis cum eo constituens; ex Scot. 1. *d.* 3. *q.* 7. *num.* 20. § *Ad quæst.* hæc autem suppletio una ex tribus causis fit. Prima, quando objectum non est de se intelligibile, sed sensibile, necessaria est species, ut proportionetur potentiæ spirituali, ex Scot. 1. *d.* 3. *q.* 6. *num.* 10. Secunda, quando objectum intelligibile est absens. Tertia, quando est intelligibile et præsens, tamen disproportionatum potentiæ, nisi ponatur in ea species, actus intelligendi non erit in ejus potestate. Scot. 2. *d.* 3. *q.* 9. *ad ult.* hac ratione putat datam fuisse Angelo in via speciem, repræsentantem divinam essentiam abstractive.

An species sit causa intuitionis.

Ex quibus videtur sequi, speciem non esse causam intuitionis, sed effectum prævium, quod tenet Bargius 1. *d.* 3. *q.* 6. *ad* 2. et idem ait consequenter de specie sensibili. Ratio est, quia objectum quando adest, non eget aliquo supplente ejus vicem. Præterea, species non potest totam vicem objecti supplere ad intuitionem, alioquin fieret intuitio absentis. Nec valet, si dicatur partialiter concurrere cum objecto, quia tunc species subordinaretur objecto, vel e contra, et neutrum commode dici potest. Neque etiam dici potest, quod sint causæ ejusdem rationis, quia tunc species perfectior sine objecto sufficeret.

3. Fateor hoc non videri dictum sine fundamento in Scoto, tamen nihil certum ex eo habetur circa hoc, quia *quodl.* 15. *art.* 1. § *Si vero,* dubius manet, an res actu intelligibilis cum intellectu totaliter concurrat ad sui intuitionem, an vero species aliquid efficiat; videtur tamen tenere talem rem totaliter suam speciem efficere sine ullo intellectus concursu. Sed sive species concurrat, sive non, ad intuitivam, saltem objectum ad eam concurrit, vel totaliter vel partialiter immediate, quod sufficit ut censeantur intuitiva et abstractiva specie distinctæ; quando quidem aliquid alterius speciei quasi essentialiter requiritur ad unam, et non ad alteram, quia ad intuitivam requiritur objectum præsens, non ad abstractivam.

Res spiritualis totaliter suam speciem efficit in intellectu.

Major difficultas est, an intuitiva haberi possit etiam de potentia Dei, absente objecto. Affirmat Vasquez 1. *part. d.* 38. *cap.* 2. Molin. 1. *p. q.* 55. *art.* 2. *d.* 2. *Metaph.* Hurtado *d.* 10. *sect.* 2. Buridan. 2. *de Anima.* *q.* 12. Leuchet. 2. *d.* 1. *q.* 4. *ad ult.* Occham. Alii oppositum tenent.

Dico tertio, satis probabile est talem visionem seu actum intuitivum poni posse 4.
a Deo, absente objecto. Colligi videtur ex Scot. *loc. cit. sect.* 8. *et* 4. *d.* 10. *q.* 9. *et quæst.* 5. § *Ad quæst.* ubi ait omnem formam absolutam poni esse a solo Deo, et ex ipso *ibi, et quodlib.* 13. cognitio omnisque operatio est qualitas absoluta, de quo dixi *sect.* 3. *concl.* 1. *et* 2. Probatur quia potest Deus conservare prius sine suo posteriori, quod non est ei idem realiter, ex Scot. 1. *d.* 1. *q.* 4. *n.* 14. *et* 2. *d.* 1. *q.* 4. *num.* 21. Tertio, potest Deus supplere vicem omnis causæ secundæ in genere efficientis; ergo et vicem objecti ad intuitivum. Quarto, in hoc nulla est contradictio, ut patet solvendo argumenta, ergo non est denegandum Deo.

Visionem posse a Deo produci sine præsentia objecti.

Objicitur primo, illa cognitio tunc esset abstractiva, quia esset objecti non ut præsentis; consequens est falsum, quia istæ scientiæ specie distinguuntur, et per consequens una non potest esse alia. Respondetur, si teneatur per talem actum objectum cognosci, dicendum est adhuc esse intuitivum, quia quantum est de se, faceret intellectum actualiter intuentem; et hoc tantum est ei intrinsecum, non autem quocumque casu esse actualem intuitionem. Dixi, *si teneatur per talem actum objectum cognosci*, quia forte oppositum verum est, de quo dixi *sect.* 4. *dub.* 4. et tenet Leuchet. cit.

Objicitur, effectus formalis actus intui- 5.
tivi, est facere intuentem, sicut albedinis facere album, quia intueri vel intelligere non consistit in *elicere,* sed in receptione visionis vel intellectionis, ex Scoto 1. *d.* 3. *quæst* 6. *et passim*; ergo implicat poni in subjecto actum intuitivum, quin illud sit

Quis effectus formalis intuitionis?

intuens. Respondetur, negando hunc esse primarium effectum hujus actus, sed aliquem alium innominatum, sicut de specie sensibili in medio dicit Scot. 2. *d.* 13. de quo supra in simili, *sect.* 7. *dub.* 4. *in* 2. *modi dicendi.*

Objicitur tertio, ille actus habet omnem entitatem quam haberet, si objectum esset præsens ; ergo et omnem repræsentationem. Antecedens probatur, quia cognitio et verbum non dicit respectum realem ad rem significatam vel conceptam, ex Doct. 1. *d.* 32. *q.* 2. *et d.* 27. *q.* 3. sed bene ad cognoscentem, ergo nihil ei perit absentia objecti, et per consequens eodem modo repræsentabit, sive adsit, sive absit. Respondetur, ibi deesse relationem realem dependentiæ ad objectum præsens existens, defectu cujus non est actualis intuitio. Contra, ista dependentia est effectus a causa ; ergo a Deo supplebilis. Respondetur, suppleri potest, ita ut ponatur effectus sine illa causa, tamen quoad connotationem et denominationem intuitionis, suppleri nequit. Sicut enim Deus potest supplere concursum patris, respectu ejus qui est filius, creando illum, non tamen facere quod sit filius patris sine generatione paterna, sic potest facere actum intuitivum sine objecto, ut tamen exerceatur intuitio actualis, et quasi generetur, ut filia objecti, sine ipso nequit fieri.

Quomodo [D]eus potest supplere [v]icem ob[jec]ti ad vi[si]onem?

6. Contra, ad intuitionem creaturæ in essentia divina, si hæc causaret visionem, non requiritur ejus præsentia propria ad terminandum actum ex Scot. 4. *d.* 10. *q.* 5. *num.* 4. ergo. Respondetur primo ibi non esse propriam et rigorosam intuitionem. Secundo, præsentiam creaturæ ibi contineri eminenter et perfectiori modo, quam in seipsa. Contra hæc :

Objicitur quarto, sequi, etiamsi poneretur præsens illud objectum, quod adhuc actus non repræsentaret illud actualiter, quia non mutaretur realiter per hoc. Respondetur, tunc influeret conservando et quasi aggenerando actum, eumque terminando. Contra, idem faceret objectum cujusque actus abstractivi, si poneretur præsens; ergo non differunt specie isti actus, contra secundam conclusionem. Respondetur, ratio satis probabiliter ostendit, non distingui specie quoad absolutum, sed tantum quoad formalitates respectivas, et sic intelligendam esse secundam conclusionem.

Urgetur [no]n distin[g]ui abstra[c]tivam et [in]tuitivam [sc]ientiam.

Secundo dico, actum abstractivum non esse capacem talis influxus, quia natura sua, etiam quoad absolutum, petit non fieri ab objecto præsente, sed ab aliquo supplente vicem ejus, et de visione beata, comparata ad intellectionem abstractivam de Deo hoc magis certo tenendum videtur.

Dices juxta dicta, non intuitivum, sed potius abstractivum actum suppleri a Deo, quia tantum fit a Deo actus, quo res repræsentatur, abstrahendo ab existentia et præsentia, hoc autem fieri potest a specie objecti, sine ullo Dei speciali concursu. Respondetur, actum illum de per accidens repræsentare rem sine existentia et præsentia, quia de per se petit, et ex natura sua, hæc repræsentare ; et quando non potest hoc præstare, ut in casu, facit quod potest, rem ipsam repræsentando, non ut hic et nunc. At actus abstractivus, de per se tantum rem ipsam repræsentat et nullo modo præsentiam vel existentiam. Verum, quia conjecturis tantum proceditur, posset dici vicem objecti præsentis suppleri posse a Deo, ita ut actus vere esset intuitivus, loquendo de repræsentatione seu apprehensione simplici, non composita, quia talem actum posset Deus se solo infundere, non tamen posset supplere vicem objecti præsentis quoad actum compositum, neque hunc infundere, quia esset auctor falsi, quod repugnat, de quo 2. 2. *q.* 1. *art.* 3. *et* 3. *d.* 38. ubi vide *Schol. nostrum, n.* 6. Pro hoc est Suarez 3. *de Anima, cap.* 12. ubi tenet virtute divina sensum externum posse habere actum in absentia objecti, eoque casu Deum tantum permittere deceptionem. Si tamen actum compositum causaret Deus, vel suppleret objecta respectu ipsius, videtur quod auctor foret falsi, quod expresse repugnat. quidquid di- 7.

Forte Deus potest facere intuitionem sine objecti præsentia.

cat Vasquez. 1. 2. *d.* 90 *cap.* 4. ubi tenet posse Deum infundere actum erroris, si aliquem infundere potest, quod minus advertenter dictum est. Hinc enim sequitur non repugnare, revelare falsum, et consequenter dicta Dei non esse infallibilia, nec ipsum infallibilem testem.

Sectio XII

Quid sit voluntas et quod ejus objectum

1\. *In omni cognoscente est appetitus vitalis.* Hæc est secunda pars hujus disputationis, in qua de voluntate agendum. Nota ex dictis *sect.* 2. *disp.* 2. præter appetitum naturalem communem omni creaturæ, esse in quolibet cognoscente appetitum vitalem seu potentiam specialem, quia vitaliter appetit commoda et fugit noxia. Cum autem ex cognitione velut ex fonte hæc potentia dimanet, juxta diversitatem cognitionis, et ipsa variatur; et hinc datur appetitus sensitivus sequens sensationem in brutis, et rationalis seu intellectivus in Angelis, et uterque in homine. *In homine duos esse appetitus, fides docere videtur.* Ita communis Philosophorum et Theologorum, et hoc quoad ultimam partem de fide esse videtur, ex variis Scripturæ locis. Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis*, etc. Galat. 5. *Caro concupiscit adversus spiritum*, etc. Matth. 17. *Qui vult venire post me, abneget semetipsum*, et Eccles. 18. 30. *Post concupiscentias tuas non eas.* Ex quibus expresse habetur in homine duos esse appetitus et contrarios, quorum alter, scilicet rationalis, dicitur voluntas.

Voluntas sumitur multipliciter. Nota secundo, quod voluntas multipliciter sumitur: primo, pro hac potentia condistincta contra intellectum. Secundo, pro ipsa volitione, quo sensu dixit August. 1. *Retract.* 9. *et* 11. *Nihil tam in potestate voluntatis quam ipsa voluntas.* De quo Scot. 1. *d.* 1. *quæst.* 4. § *Contra* 1. *art. num.* 3. Tertio, pro appetitu sensitivo, ex Doct. 3. *d.* 17. Et sic sumitur improprie, et ideo cum definitur *in VI. Synod. act.* 8. *et* 11 inesse Christo duas voluntates, sermo est de rationali et divina.

2 Dico primo, *voluntas est appetitus cum ratione liber*. Ita Scot. 3. *d.* 17. D. Thom. 1. *part. quæst.* 63. *art.* 5. *Quid sit voluntas.* Quod sit appetitus, patet ex 1. *notab.* et *ex sect.* 2. *disput. præced.* Per particulam *cum ratione*, differt a sensitivo; particula *liber*, ad majorem explicationem ponitur, vel quia, si forte voluntas violentatur, in eo videtur magis esse dicendam naturam quam voluntatem, ut quando consideratur secundum affectionem commodi, non justitiæ, de quo Scot 2. *d.* 6. *quæst.* 2. vel ut est inclinatio naturalis. Scot. 3. *d.* 17. August. *lib. de duabus animabus, cap.* 10. sic definit voluntatem: *Definitio voluntatis secundum Aug.* quod *est animi motus cogente nullo ad aliquid non amittendum vel adipiscendum*, quæ definitio bene explicata in idem recidit.

Objicies, appetitus est imperfecti, quia respectu ejus, quod non est; sed voluntas est perfecta, alioquin non esset in Deo vel Beatis. Respondetur, appetitum, quo aliquid ab appetente distinctum desideratur, *Voluntas, ut imperfecta appetit distinctum.* supponere ejus rei indigentiam; et voluntas creata sub hoc respectu imperfecta est, divina vero non, quia nullius indiget.

Objicitur secundo, appetitus movetur et ducitur; sed voluntas ducit et movet se et alias potentias; ergo non est appetitus. 3. Respondetur, sensitivus ducitur, et non ducit, intellectivus e contra, ex Damasc. *lib.* 2. *cap.* 22. 23. *Voluntas ducit, appetitus ducitur.*

Dico secundo, *bonum* est objectum voluntatis. *Bonum esse objectum voluntatis.* Ita Aristoteles *in princip. Ethic. et lib.* 3. *cap.* 1. ubi habet illud, *omnis pravus est ignorans*, quia malum semper sub ratione boni appetitur. Alia loca et rationes ad hoc adduxi *disp. præced. sect.* 3. ubi ex Scot. ostendi voluntatem non posse velle malum, neque nolle bonum; et esto in variis locis manserit circa hoc dubius 3. *d.* 33. *num.* 6. expresse habet bonum ut sic esse objectum voluntatis, et bonum particulare, seu ut hîc et nunc, appetitus.

Objicitur, voluntas tendit in malum, saltem nolendo; ergo bonum non est ejus objectum adæquatum, quia non continet sub se malum. Respondetur, materialiter tantum tendit in malum, quia omne nolle supponit velle, ex Scot. 2. *d.* 6. 9. 2. *num.* 3. *Omne nolle supponit velle.*

§ *In ista quæst.* et ideo ponitur nolitio seu fuga mali, quia posita est volitio boni sicut appetitur medium propter finem, et secundum hoc *bonum* est objectum adæquatum voluntatis. Simile est de intellectu, ponendo *verum* esse ejus objectum, quia cognoscit falsum materialiter, quia in eo non est verum. Per habitus enim cognoscuntur privationes, et malum est privatio boni.

In malum tantum materialiter tendit voluntas.

4. *Quomodo voluntas est libera contrarie circa omne creatum?*

Objicitur secundo, voluntas libera est libertate contrarietatis et contradictionis, in ordine ad omne objectum, saltem in via ergo potest circa bonum ostensum habere velle et nolle, vel nullum actum. Et idem est de malo. Respondetur, potest etiam nolle quod est bonum, saltem creatum, sed non sub ratione boni, sed mali alicujus, veri vel apparentis. Et idem est per oppositum de malo.

Contra, non necessitatur ratione ipsius bonitatis vel malitiæ; ergo potest hanc velle et illam nolle. Respondetur, ad hæc necessitari necessitate specificationis, sicut et omnis potentia circa suum objectum, non tamen exercitii, in quo ab aliis differt.

Objicitur tertio, appetunt damnati non esse, et sæpe desideramus impossibile; hæc autem mala sunt, quia bona esse nequeunt. Respondetur supra *disp.* 2. *sect.* 3.

5. *Quomodo volumus peccatum?*

Objicitur quarto, voluntas vult peccatum hoc autem est malum; ergo. Respondetur, vult materiale peccati, quod est bonum, vel sub ratione boni ostensum, et malitiam in se non vult: imputatur tamen ei in peccatum, quia vult id cui est annexum, de quo latius in materia de peccatis. Vel clarius, volumus malum, sed sub ratione boni, ut cum optamus mortem inimici ratione boni nostri, et e contra, nolumus bonum inimico, attamen ratione mali ipsius, sed ultimate ratione boni nostri, quia malum illius reputamus bonum nostrum; per quod solvitur aliud argumentum de obduratione damnatorum ad malum, quia sub ratione boni sui in malum tendunt.

Pro majori hujus rei explicatione, notandum, quod bonum non uno, sed variis modis sumitur. Scot. 2. *d.* 7. *num* 7. *et quodl.* 8. *art.* 7. tres ponit bonitates: naturalem et moralem et meritoriam. Prima dicit tantum entitatem. Secunda, conformitatem cum recto dictamine, et aggregationem omnium quæ secundum illud debent adesse. Scot. 1. *d.* 17. *q.* 3. *n.* 3. *et* 2. *d.* 40. *n.* 3. Tertia ex inclinatione gratiæ jus addit ad accipiendum præmium.

Tres bonitates.

Tres etiam malitiæ his oppositæ dantur, et per opposita harum explicantur. Tertia bonitas vocatur a Scoto *quodl.* 17. charitativa et gratuita *quodl.* 18. Assignat etiam quartam bonitatem, quæ dicitur beatifica 4. *d.* 49. *q.* 2. *n.* 22. Item, ex eodem duobus ultimis locis bonitas alia est primaria seu essentialis ut quando nihil deest spectans ad primum *esse* rei; et hæc est ipsa rei quidditas, ex Scot, 1. *d.* 1. *q.* 2. *ad.* 2. *princ.* Alia secundaria consistens in integritate convenientiæ unius rei respectu alterius, vel quando nihil deest ad secundum *esse* rei. Dixi *respectu alterius*, quia integritas et perfectio entis in se est ipsa quidditas seu bonitas essentialis ex Scot. *d. quodl.* 18. Pro quo: 6.

Alia bonitas.

Bonitas primaria, et secundaria.

Nota secundo, rem posse perfici, vel bonam esse tripliciter. Primo essentialiter, sic homo ex anima et corpore. Secundo, substantialiter ex partibus integrantibus. Tertio, accidentaliter ex accidentibus rei convenientibus, tam in actu primo quam secundo. Omne ens est bonum primo modo, et sic intelligitur August. *lib. de natura boni, cap.* 16. dum ait nullam naturam esse malam, quia eo ipso quod corrumpatur, natura non est. Secundo et tertio modo tantum creaturæ spirituales possunt non esse bonæ. Bonum primo modo dicitur bonum bonitate absoluta, aliis duobus modis, dicitur bonum relate.

Res dicitur bona tripliciter.

Bonitas absoluta, et respectiva.

Nota tertio, bonum etiam sumi pro apto nato, ut appeti possit seu pro appetibili, ex Scot 4. *d.* 49. *q.* 2. *num.* 19. *et seq.* ubi docet aliud esse appetibile propter se, aliud propter aliud, et dari ultimum appetibile, ne detur processus. In hujusmodi respectu seu appetibilitate, videtur consistere

7. *Bonum de appetibili et delectabili.*

bonitas transcendens, quæ est passio seu proprietas entis, et dixi in simili de vero

Bonum honestum, et delectabile.

sect. 7. *et* 8. Item, ponit bonum sumi pro delectabili *d.* 48. *q.* 1. *n.* 6. sed pro quadam specie boni sic sumitur.

Nota quarto, bonum aliud esse honestum, aliud commodum seu delectabile. Ita Scot. 4. *d.* 46. *q.* 4. § *Ad quæst. num.* 4. ubi non distinguit utile ab his, quamvis 8. *Ethic.* 2. ponatur tertium bonum : *Quia* (inquit) *ad alterum horum reducitur, secundum quod ad ipsum ordinatur.* Omne honestum est delectabile, sed non e contra. Quod vero sumat Doctor commodum pro delectabili, ex eo patet, quia distinguit illud ab utili, et sic sumit Anselm. 1. *de concord. lib. arbitr. et prædestin.* dicens : *Quidquid vult* (voluntas,) *aut propter commoditatem, aut propter rectitudinem vult.* Idem habet *de casu diaboli, cap.* 4. *et* 12.

Bonum verum et apparens.

8. Nota quinto, ex Doct. 2. *d.* 23. *num* 4. *et* 3. *d.* 33. *num.* 6. quod bonum aliud est verum, scilicet cui a parte rei convenit bonitas aliquo sensu ex dictis, aliud apparens, scilicet quod in re bonum non est, sed ut tale apprehenditur, et voluntati proponitur. Voluntas tendit in bonum omnibus prædictis modis sumptum, et ejus adæquatum objectum est bonum abstrahens ab omnibus illis.

Bonum an sit idem cum fine?

Petes, utrum bonum, quod est objectum voluntatis, sit idem cum fine ? De hoc disputatur 1. 2. *quæst.* 1. *art.* 1. et controvertitur, an in medio sit aliqua propria bonitas. Verius mihi videtur solum finem esse rationem motivam voluntatis, et media, qua talia, tantum esse terminativa. Colligitur ex Aristotele 2. *Physic. cap.* 3. *et* 1. *Ethic. cap.* 7. nam primo loco ait finem, et bonum idem esse ; et secundo loco, *illud, esse cuique bonum, cujus gratia operatur* et ex Scot. 4. *d.* 46. *quæst.* 4. § *Ad quæst. num.* 4. ubi non ponit utile, ut bonum ditinctum ab honesto et delectabili, *quia* (inquit) *ad alterum horum reducitur, ad quod ordinatur, et* 3. *d.* 28. *ad* 3. ubi ait solam bonitatem Dei movere ad amorem charitatis proximi. Unde, cum unum medium

An medium movet voluntatem?

præfertur aliis, aliquid in se continet bonitatis, præter meram utilitatem, verbi gratia, cum præfero equitationem peditationi, ut eam Jerosolymam, præter utilitatem est ibi bonum delectabile, et sic de aliis mediis, per quod solvitur fundamentum, quo innititur Vasquez 1. 2. *d.* 1. *cap.* 2. ad oppositum. Præterea, quia constat, sublato fine, tolli omnem bonitatem medii, et media, quæ sunt utilia, immutata Physice, fieri inutilia per solam mutationem finis, verbi gratia, potio amara, recuperata sanitate, fit inutilis, quæ antea, manente infirmitate, fuit utilis.

Media sine ulla mutatione Physica fiunt inutilia quæ antea fuerunt utilia.

Dices, etsi media propter finem appetantur, alioquin media non essent, tamen unum aliis præfertur , quia in se utilius est ad finis assecutionem ; ergo non tantum propter bonitatem finis eligitur, alioquin cum finis sit idem et immutatus, æqualiter omnia media appeterentur. Contra, si propter se appetitur medium quod præeligitur, jam non est medium, si propter aliud ; ergo præcise propter finem. Quando vero unum medium aliis præfertur , tunc vel in eo apparet aliquod bonum delectabile vel honestum, ut in exemplo , vel finis magis movet, ut intensius respectu medii aptioris , et sic non est immutatus moraliter, verbi gratia, cum proponitur bonum, complacet in eo appetitus, si ostendatur assecutio ejus possibilis, intendit illud, et si media facilia, et apta occurrant, intense intenditur ; si autem difficilia et incommoda occurrunt, vel impediunt, vel remittunt intentionem, de quo late 2. *Physic.* 9.

Quomodo unum medium præfertur aliis, si non habet propriam bonitatem?

Dices, hinc sequi intensionem non distingui realiter ab electione. Respondetur, ita est, quidquid dicat Vasquez 1. 2. *d.* 33. quia in omni electione, id quod movet, est bonitas finis, et actus dicitur intentio quatenus tendit in finem, et electio quatenus in medium. Verum si intenditur finis nullis mediis in particulari ostensis, et postea facta consultatione determinatur medium, actus, quo hoc eligitur, est nova intentio, a priori re distincta. Ita Bonav. 2. *d.* 3. *dub.*

An intentio et electio differunt?

4. Rich. *art.* 3. *q.* 4 Dur. *q.* 3. Ægid.*art.*3. Occham 1. *d.*1. *q. dub.* 2. Gabr.*q.* 1. *art.* 1.

10. Sed adverte, hìc sumi finem non ita rigide, quod solum significet objectum fruitionis, ita ut expresse et positive propter se appetatur, quia Scot. 1. *d.* 1. *q.* 3. § 2. *differentia, num.* 2. ponit actum voluntatis neutrum absque actuali relatione ad aliud, et fruitione propter se. Quod etiam tenent Aureol. *ibi*, et Gabr. *d.* 1. *q.* 1. et Occham *d.* 1. *q.* 1. sed Scotus per actum illum intelligit simplicem complacentiam, quia subjungit : *ulterius potest* (voluntas) *imperare intellectui,ut inquirat, quale illud bonum sit, et qualiter volendum, et tunc potest illi assentire sic vel sic.* Ex quibus verbis patet manifeste loqui de simplici affectu vel complacentia rei, quæ habetur, antequam eliciens actum resolvit, an eam appetat propter se vel propter aliud.

Actus neuter qui non sit finis nec medii.

Dico tertio, satis probabile est ipsum ens esse objectum voluntatis. Ita Scot. 1. *d.* 1. *q.* 1. *art.* 2. *et* 2. *d.* 3. *q.* 10. *num.* 10. *et d.* 6. *q.* 1. *n.* 2. sed dubius mansit 1. *d.* 3. *q.* 3. *num.* 22. Ratio est, quia æque universalis potentia est voluntas ac intellectus ; ergo quidquid proponit intellectus, potest voluntas in illud tendere , at potest proponere ens ut sic ; ergo.

An ens possit esse objectum voluntatis ?

11. Dices , ergo voluntas potest velle non bonum. Respondetur, ens esse bonum virtualiter, quod sufficit. Contra, non potest velle nisi appetibile seu volibile ; sed hoc est formaliter bonum. Respondetur, non posse velle, nisi volibile in re, et tale est ens ut sic, et omne ens ; tamen potest velle vel complacere in ente, non ostensa sibi ista appetibilitate, et tunc tendit in ipsum ens præcise. Et suadetur adhuc ex Scoto supra 1 *d.* 1. *q.* 3.ponente actum neutrum, qui non sit usus nec fruitio, quia sicut proponi potest bonum, abstrahendo, an propter se vel propter aliud ; ita etiam proponi potest ens, non proposita ejus convenientia vel inconvenientia , et non dicendum, quod voluntas circa illud, nullum actum elicere possit.

Potest voluntas velle ens, sine expressa relatione bonitatis.

Secundo, alioquin intellectus esset perfectior voluntate, quia ejus objectum, scilicet ens, perfectius est sua passione ; consequens est contra Scot. 4. *d.* 49. *q.* 4. de quo *sect.* 1. Hanc tenent communiter Scotistæ. Vide Bargium 1. *d.* 39. § *Media autem ratio*, Leuchet 2. *d.* 6. *q.* 1. *princ.* 3. Scot. *d. d.* 6. *q.* 1. ait totum ens esse objectum voluntatis, et tamen *quodl.* 14. dicit tantum ens finitum esse objectum intellectus ; ergo objectum voluntatis excedit. Respondetur, totum ens terminative esse objectum intellectus, et nihil esse objectum voluntatis, quod non prius fuit in intellectu, et sic objectum utriusque est æquale et idem. Vide Leuchet. citatum.

Sectio xiii

De dependentia actuum voluntatis ab actibus intellectus

Nota ex Scot. 1. *d.* 1. *q.* 3. *num.* 2. in voluntate varios esse actus.Primus est fruitio 1.
seu volitio objecti propter se. Secundus est usus seu volitio ejus propter aliud. Tertius actus neuter, qui non sit medii, nec finis ; et is, ut dixi videtur esse simplex complacentia, et juxta ultimam conclusionem *sect. præced.* potest esse neuter, ita quod non apprehendatur objectum, ut conveniens nec disconveniens. Nec obstat si dicas, complacentiam semper esse in bono vel convenienti, quia sufficit virtualis seu fundamentalis bonitas vel convenientia, et non requiritur formalis ostensa, alioquin appetitus sensitivus non posset complacere in objecto, quia talis convenientia, quasi reflexo non potest ei proponi. His addit Scotus quartum, nempe delectationem, quæ sequitur actum perfectum, ex 10. *Ethic. cap.* 4. 5. sed hæc non est actus elicitus, neque operatio, ex Scot. 4. *d.* 49. *quæst.* 7. ubi docet eam separari posse a visione beata. Et idem habet 1. *d.* 17. *quæst.* 3. *num.* 11. *et* 3. *d.* 15. § Aliter post *num.* 8. A quibus autem causis fit,controvertitur. Scotus tenet non fieri a potentia, de quo dixi *comment. ad q.* 11. sed 1. *d.* 17. *q.* 3. *ad* 4. *pro*

Varii sunt actus voluntatis.

Delectatio a quo causatur ?

opinione num. 34. videtur sibi contrarius, ibi: *Delectatio est ab objecto, et non tantum a potentia.* Bargius ibi putat ly (*tantum*) mendose positum, quia principium apud Scotum est, *quodl.* 16. *et* 1. *d.* 8. *q.* 4. *et* 2. *d.* 25. Quando principium naturale concurrit cum libero, totam actionem esse liberam, at constat delectationem non esse liberam.

Quando causa naturalis concurrit cum libera, tota actio est libera.

Sed dici potest, quod illud obiter asseruit, respondens illi argumento, quia non *ibi*, sed 3. *d.* 15. res declaranda erat, quod etiam notavit Bargius. Prima solutio fundari potest in textu, quia argumentum intendit non dari habitum charitatis, quia nemo experitur per eum se delectabiliter operari. Contingit enim contemplativos cum æquali vel majori conatu, minus delectari. Et respondet Scotus causam esse, quia delectatio est ab objecto, et non a potentia; unde si poneret ly *tantum*, non redderet rationem sufficientem, quia si etiam particulariter concurreret potentia, deberet operans experiri delectabilitatem operationis.

Secundo Scot. 4. *d.* 14. *q.* 2. *n.* 18. § *Si quæras* videtur ponere tristitiam effici a voluntate, et idem erit secundum eum de delectatione, *ex locis citat.* Ait enim, quod is, cujus appetitus sensitivus non facile dolet, ejus voluntas non facile tristatur; ergo tristari est actus voluntatis, alioquin non esset in manu ejus facile vel difficile tristari. Respondetur, actum nolitionis mali, esse in manu voluntatis, et quando appetitus intense delectatur de aliquo objecto, voluntas impeditur a nolitione intensa appositi mali, et consequenter a tristitia illam sequente. Ex quo non habetur, tristitiam esse actum voluntatis, subest tamen ei mediate, et ejus causa, nolitio immediate.

3. *Quomodo cum minori conatu voluntatis datur delectatio major ?*

Sed difficile est, quod ait Scot. 1. *d.* 27. *quæst.* 3. *ad* 4. aliquando cum majori conatu voluntatis delectationem esse minorem et e contra, quia in ipsius sententia causa immediata delectationis est naturalis, non libera; et licet ponat esse objectum, intelligi videtur de causa remota, et certum est, objectum non existens vel sensibile non causare Physice aliquid in voluntate. Videtur mihi sic intelligendum esse Scotum, quod quando conatus voluntatis est major vel æqualis, potest delectatio esse minor, modo apprehensio sit remissa. Quod ex ipso colligo, primo, quia ibi subjungit: *Nunc autem quando objectum non est præsens in se, sed in ænigmate, potest ab eo delectatio diversimode causari, nunc plus, nunc minus.* Certum est non causare Physice vel mediate, quod non est in se præsens; ergo eatenus causat delectationem, quatenus ejus apprehensio ad eam concurrit. Secundo, Scotus 1. *d.* 1. *q.* 4. *ad* 4. *et* 3. *d.* 15. § Præter illum, *num.* 16. tenet ut probabile non requiri ad delectationem, volitionem objecti neque nolitionem ad tristitiam, sed sufficere apprehensionem objecti convenientis et disconvenientis. Qua ratione delectatio surreptitia præcedit quandoque omnem actum liberum voluntatis, quo casu non est assignabilis ei causa præter apprehensionem, supposito quod potentia eam non causet; et sic stare potest cum minori conatu voluntatis, poni intensam delectationem, si apprehensio sit talis.

4. *Apprehensio et actus voluntatis immediate causæ delectationis.*

Tertio, tenendo quod verius est, apprehensionem et actum voluntatis simul esse immediatas causas delectationis, ut habet Doctor 2. *d.* 14. *q.* 1. § Supposito ergo, *num.* 121. 3. *et d.* 44. *q.* 2. *num.* 7. stat cum majori conatu voluntatis, minorem esse delectationem, vel e contra, ob intensionem vel remissionem alterius concausæ.

Cognitio an concurrit ad actum voluntatis ?

Dices sic admitti cognitionem Physice concurrere ad aliquid in voluntate producendum. Respondetur, non esse absurdum, et videtur necessarium ad salvandum Doctorem. Adde ex ipso 2. *d.* 25. § Ad illud de balneo, *num.* 21. non esse improbabile cognitionem concurrere etiam ad actum voluntate, de quo postea, et multo minus ad delectationem ejus, quæ non est actus.

Sed habet Scotus alium locum, 4. *d.* 14. *quæst* 2. *num.* 18. § *Ad propositum*, cui dicta solutio et expositio non potest satisfacere. Ait enim, etiam quando intellectus

considerat, et voluntas detestatur peccatum interdum non sequi tristitiam, non ex causa relata, sed ex eo quod voluntas conformatur appetitui sensitivo, et si hic non est aptus ad dolendum, impeditur illa a tristando.

5. *Difficilis locus Scoti, exponitur.* Respondetur primo, quod expositio assignata posset etiam hîc habere locum, quia quando appetitus inferior delectatur de suo objecto, verbi gratia, gulæ, vel luxuriæ, intellectus minus perfecte considerat ejus malitiam, et sic parva vel nulla sequitur tristitia in voluntate, quia dependet a consideratione intellectus, et a propria detestatione, quæ tunc imperfecta est, tam ex parte intellectus quam ex sympathia ad appetitum, intense circa oppositum, operantem. Scotus autem ibi ait tristitiam impediri quandoque propter multas causas, et ideo non præcise ex parte appetitus oppositi. Secundo dico, si ponatur consideratio et detestatio mali jam positi, sequitur proportionata tristitia; sed quando appetitus inferior, vehementer in oppositum objectum fertur censetur parva vel nulla, quia statim evanescit, non immediate, sed prius causis ejus cessantibus, scilicet consideratione et detestatione mali. Et hæc expositio quadrare potest etiam illi loco ex *d.* 17 *primi* adducto, ubi Doctor adhuc non videtur resolvere, quid tenendum esset de causa delectationis, ut jam notavi, sed *in lib.* 3. id remisit. Quod ibi dicit in iis, qui orationi et contemplationi vacant, aliquando magnam delectationem oriri ex remisso actu, verum esse potest, et experientia constat, sed id adscribendum erit Deo, qui in dulcedine sua parat pauperi. Unde non semper est effectus actus præcedentis delectatio, sed sæpe a Deo datur, sicut inspiratio et illustratio, ut aliciat parvulos, ne deficiant, sed sequantur fortiter id, cujus dulcedinem pergustarunt, juxta illud : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.*

6. Pro hac secunda solutione facit, quod Doctor non asserat *d. loco ex* 4. *citato*, positis perfecte illis duabus causis tristitiæ, scilicet consideratione et delectatione mali, eam non sequi, sed tantum ait *licet moveantur*, (potentiæ considerandi et detestandi) quod potest intelligi de motione imperfecta et inefficaci *quandoque non sequitur tristitia*, ratione jam dicta ex parte appetitus inferioris. Unde, ut corollarium hinc infert, aliquando actum maximum Pœnitentiæ primo modo sumptæ, nimirum imperium applicandi dictas causas tristitiæ, poni sine tristitia, non tamen infert secundum actum Pœnitentiæ, id est, considerationem et detestationem intense, poni sine tristitia, quod tamen inferendum erat, si in sensu argumenti loqueretur.

Actus efficax et inefficax. Nota secundo, quod actus alii sunt inefficaces seu complacentiæ, qui non sufficiunt ad electionem mediorum, et aliquando præveniunt libertatem, ut quando sunt primo primi. Alii sunt efficaces, qui imperant media. Vide Scot. 3. *d.* 15. *n.* 17. *et* 4. *d.* 49. *q.* 10. *n.* 12. *et* 2. *d.* 6. *q.* 1. docet actum inefficacem significari per *vellem*, non quod non sit actus absolutus, sed quia tantum denotat effectum insufficientem ad effectum.

7. Dico primo, omnes præfati actus et delectatio dependent a notitia intellectus, ita ut nullum elicere possit voluntas sine tali notitia, ita communis. Scotus 1. *d.* 10. *n.* 14. *et* 2. *d.* 25. D. Thom. 1. 2. *q.* 9. *art.* 1. August. 8. *Trinit. cap.* 4. *et lib.* 10. *cap.* 1. cujus est illud : *Nihil volitum quin præcognitum.* Probatur primo experientia, qua nobis constat nos scire ea quæ volumus et nolumus, et manet de eis memoria. Secundo, appetitus sensitivus non tendit in cognitum, imo quo intensius agit, eo perfectius appetitum cognoscitur, experientia id testante. Tertio, in extasi, ubi minus videtur necessaria cognitio propter abstractionem a sensibus, semper adest, ut docet August. *in Psal.* 67. *Ibi Benjamin adolescentulus.* Anselm. et Beda *in id* 2. *Corinth.* 5. *Sive mente excedimus*, et ipse Paulus testatur 1. Cor. 12. *Audivi arcana*, etc. Quarto, quia objectum omnis potentiæ debet esse sibi præsens, nec aliter præsens potest esse voluntati, nisi per intellectionem. *In extasi est cognitio objecti.*

D. Bonav. 2. *tom. Opusc. tract. de Mystica Theol. q. un.* Gerson *alphab.* 66. *lib.* 10. *et de Myst. Theol. lit. L.* et alii tenent perfectiores operationes voluntatis non intelligere cognitione. Pro hac :

Objicitur ex Dionys. *de Divin. Nom. et cap.* 1. *de Myst. Theol.* ubi dicitur tunc perfectissime hominem conjungi Deo, quando relicta cognitione corporalium et spiritualium, ei unitur. Respondetur, tantum vult Deum cognosci per dictam ignorantiam, qua negantur omnia alia de eo, ita tamen ut sciatur esse aliquid nostram cognitionem excedens. Fateor in verbis Dionysii non male fundari argumenta pro hac sententia.

8. Objicitur secundo, amor non dependet essentialiter a cognitione cum sit entitas absoluta ; ergo non est negandum, quin Deus aliquando viris perfectis det amorem sui sine cognitione. Antecedens patet, quia potest Deus conservare amorem a me elicitum sine cognitione ; ergo et producere. Vasquez 1. 2. *d.* 35. *cap.* 3. multis conatur ostendere, hoc repugnare, etiam de potentia Dei. Oppositum tamen verius puto, et secundum Scoti mentem, quia potest Deus omnem formam absolutam ponere et conservare se solo (si non sit intrinsece mala, ut odium sui vel error) *ex loc. cit. sect.* 11. *concl.* 3. et in hoc casu tenent Palud. 4. *dist.* 49. *quæst.* 1. *art.* 2. *num.* 29. Ferrara 3. *contra Gent. c.* 89. § *Ad evidentiam.* Nec adducit Vasquez rationem, quæ repugnantiam probet.

Non repugnat amorem poni sine cognitione.

Dico secundo, actus voluntatis non dependent a cognitione efficienter. Ita Scot. 2. *d.* 25. § Dico igitur, *num.* 19. *et seq.* Capreol. *ibi q.* 1. *art.* 3. *ad* 1. *contr.* 1. *concl.* Ferrar. 1. *contr. Gent. cap.* 44. colligitur ex D. Thom. 1. 2. *q.* 9. *art.* 1. Probatur primo, quia voluntas est sufficiens causa suorum actuum, maxime si habet proprios habitus ; ergo non est admittenda alia causa. Secundo, sequeretur quod actus fidei infusæ causaret peccatum, verbi gratia, credo esse peccatum, negare Deum, et nullum actum habeo in intelllectu, quod possibile est, saltem Deo sic disponere ; consequens est absurdum, quia nulla causa supernaturalis influit in peccatum.

Cognitionem non efficere amorem etiam partialiter.

9. Vide plura apud Scot. *supra*, qui fuse refutat Goffredum asserentem phantasma causare volitionem, et alios asserentes fieri ab ipso objecto. Marsil. 2. *quæst.* 16. *art.* 3. *contra* 2. tenet actus subitaneos voluntatis fieri a sola cognitione. Alii putant omnem ejus actum fieri ab ipsa et a cognitione simul. Gabriel. 2. d. 25. *q. un. art.* 3. Cisterscien. *q.* 3. *art.* 2. Cajet. 1. *part. quæst.* 80. *art.* 2. Molin. 1. *part. quæst.* 19. *art.* 2. *disput.* 3. Pro quibus

Qui teneat actum voluntatis fieri a cognitione?

Objicitur primo ex Cajetano. Verbum æternum producit amorem ; ergo idem de verbo creato. Negatur consequentia, quia Verbum Patris est substantia, habens voluntatem, nostrum tale non est.

Objicitur secundo, effectus distinguitur specie per cognitiones; ergo efficiuntur ab eis. Negatur consequentia, quia possunt facere ad talem distinctionem, repræsentando varia specie objecta sine influxu Physico. Tertio, arguit Cajetan. quia imperium est actus intellectus ; ergo movet Physice voluntatem. Respondetur, antecedens est falsum, quia potius est voluntatis, ex Scot. 4. *d.* 49. *quæst.* 4. *num.* 16. *et* 2. *d.* 6. *q.* 1. Henric. *quodl.* 9. *q.* 6. Occham 3. *d.* 12. *art.* 3. *concl.* 3. et consequentia est nulla, quia actus imperans non efficit imperatum, verbi gratia, internus, actum externum, de quo *disp. præced disp. sect.* 6. Futilia sunt hæc argumenta, quibus Cajet. a communi discedit, laboret ut secum trahat D. Thom. per me licet.

Imperium actus voluntatis.

Objicitur quarto, non potest voluntas elicere actum sine cognitione, ut dictum est ; 10.
ergo hæc efficit.

Dices esse tantum conditionem, quia cum appetitus non posset facere objectum sibi præsens, ut potest potentia cognitiva, eget opera hujus ut fiat præsens, et tunc elicit circa illa sua virtute actum. Contra, sic dicere potes, lignum ad præsentiam ignis se comburere, et ignem esse conditionem sine qua non, et sic de aliis. Res-

Quare lignum non se comburit ad præsentiam ignis?

pondetur, lignum non posse se destruere, neque ad hoc habet principium, et ideo præsentia ignis non est conditio pura, sed applicat causam combustionis. Vide Scotum *d. d.* 25. *num.* 20.

Quare objectum causat actum intellectus, et non voluntatis?

Dices, ergo præsentia objecti ad intellectum, erit conditio, contra Doct. I. *d.* 3. *q.* 7. Respondetur, cum intellectus non præsupponat aliquando operationem circa suum objectum, non potest habere aliam dependentiam ab eo, nisi efficientiæ et idem est de sensu; secus est de appetitu, qui ex natura sua præsupponit notitiam, sicut et intellectio pro hoc statu, imaginationem, quæ tamen in eam non influit.

Relationes oppositæ quando possunt esse in eodem?

11. Objicitur quinto, quia relatio activi et passivi, moventis et moti sunt oppositæ: ergo non sunt in eodem. Respondetur, relationes oppositæ, quæ dicunt dependentiam simpliciter, ut causati ad causam, non possunt esse in eadem natura vel supposito; oppositæ secundum originem possunt esse in eadem natura infinita, sed non in eadem persona, ut in divinis. Aliæ relationes oppositæ accidentales, possunt esse in eodem, et hujusmodi sunt moventis, et moti, activi et passivi, saltem respectu rei spiritualis. Vide Scotum I. *d*. 3. *q.* 7. *ad* 1. *pro* 2. *opin. et* 2. *d.* 25. *num.* 17. et fuse 9. *Met. q.* 14. ubi habet septem propositiones, de his quæ agunt in se.

Cum voluntas elicit actum an resultet actio realis?

Dices, ergo ibi non est relatio realis, negatur, quia est inter voluntatem et suum actum. Contra, ergo non est actio realis de genere Actionis, quia hæc est respectus transmutantis ad transmutatum, *ex comment. ad q.*7. et hæc duo hic non distinguuntur realiter; ergo nec relatio erit realis, quia hæc petit extrema realiter distincta ex *Phil.* 5. *Met. cap. ad aliquid,* de quo late Doctor 1. *d.* 31. Respondetur, Doctor hoc argumentum tetigit 1. *d.* 3. *quæst.* 7. *num.* 5. *et* 2. *disp.* 25. *pro* 2. *opin. num.* 3. et fusius 9. *Met. q.* 14. et non solvit, sed tantum asserit relationes moventis et moti compati in eodem. Mihi videtur concedendum esse intentum argumenti, quia cogit.

Dices, ibi est effectus realis; ergo et realis actio. Respondetur, sumendo actionem pro respectu ad effectum, verum est; sed sumendo eam pro respectu transmutantis ad transmutatum, in quo secundum Scotum proprie consistit actio de genere Actionis, falsum est. 12.

Materia et efficiens non coincidunt, exponitur.

Objicitur ultimo, 2. *Physic. text.* 70. materia et efficiens non coincidunt; ergo. Respondetur, cum Scoto 1. *d.* 3. *q.* 7. *num.* 29. intelligi de materia prima non de subjecto in se agente. Secundo, ex eodem 9. *Met. q.* 14. intelligi de efficiente extra, ut distinguitur contra agens, quia agit in aliud.

Ad actum voluntatis non requiri judicium.

Dico tertio, sufficit ad actum voluntatis simplex apprehensio, et non requiritur judicium compositionis. Ita Scotus 2. *d.* 6. *q.* 1. *ad* 1. 2. *et* 3. Gab. *q.* 1. *art.*3. est contra Cajet. 1. 2. *q.* 14. *art.* 1. et alios Thomistas urgentes secum sentire D. Thomam. Probatur primo, quia sufficit talis apprehensio ad actum appetitus sensitivi. Secundo, experimur nos delectari ex objecto impossibili apprehenso. Fatendum tamen ad actus efficaces requiri judicium; nemo enim eligit media nisi judicet consecutionem finis esse possibilem, et hoc sensu exponitur Aristoteles 3. *de Anim. text.* 30. *et* 154. ubi videtur requirere judicium.

Objicies, quia sequeretur quod quacumque apprehensione possemus sperare vel timere, si non requiritur judicium, et per consequens si apprehendatur beatitudo ut mala, poterit odio haberi. Respondetur, verum est, si res apprehendatur ut bona vel mala, sed beatitudo non potest ut mala apprehendi, sicut nec ipsum bonum. 13.

Defectus voluntatis non supponit defectum intellectus.

Dico quarto, defectus in actu voluntatis non necessario supponit defectum in actibus intellectus. Scotus 3. *d.* 36. § Contra hoc arguitur, *a num.* 12. ubi fuse probat dari posse dictamina prudentiæ sine actibus virtutis moralis consequentibus, et consequenter defectum in voluntate sine prævio defectu in intellectu. Probatur primo, ex illo Luc. 12. *Servus qui cognovit voluntatem Domini, et non fecit,* etc. et Jac.

4. *Scienti bonum facere et non facienti, peccatum est illi*; ex Aug. in id Psalm. 123. *Forte vivos deglutissent nos. Hi sunt* (inquit) *qui vivi absorbentur, qui sciunt malum esse, et consentiunt.* Alia duo expressa loca August. vide ibi apud Doctorem ex Aristotele 2. *Ethic.* 2. *Ratio parum aut nihil valet ad virtutem.* Ergo secundum hos, stat defectum dari in voluntate sine defectu in intellectu, alioquin non parum aut nihil, sed plurimum valeret ratio ad virtutem, siquidem illa recte dictante, semper actus virtutis sequeretur. Ad idem est Augustin. 12. *Civit.* 6. ubi ait ex duobus æqualiter anima et corpore affectis videntibus corporis alicujus pulchritudinem, alterum posse illicite concupiscere, altero in casta voluntate perseverante, et præcisam causam hujus differentiæ ait esse, *unum voluisse, alium noluisse a castitate deficere;* æquales autem animo non essent, si alter haberet perfectam objecti scientiam, alter non, neque tunc refunderetur tota differentiæ causa in velle vel nolle, sed in scire vel nescire.

Duorum æqualiter corpore et anima affectorum, alter potest objectum illicitum velle; altero id nolente.

14. Item, contra oppositam sententiam sunt tres articuli Parisienses, quorum unum affert Doctor, nempe, *Stante scientia universali, et in particulari voluntatem non posse velle oppositum, error.* Alter est, *Si ratio recta, et voluntas recta.* Tertius, *existente voluntate in ultima dispositione, quod non possit in oppositum, error.* Probatur ratione, primo, quia alioquin nemo esset exhortandus odio habere vitia, et amare virtutes, sed considerare, quia bene considerando, voluntas non potest non esse recta per se. Secundo, experientia constat aliquos peccare cum actuali dictamine quod melius esset non peccare.

Parisienses condemnant asserentes, defectum voluntatis supponere necessario defectum intellectus.

Dices tunc efficacius proponi objectum malum, et tunc voluntatem necessitari ad illud quoad specificationem. Contra, sequitur hinc tolli omnem libertatem, sic enim duo objecta æqualiter repræsententur; voluntas neutrum male potest amare, quia tunc non est defectus in intellectu, quem ais necessarium ad peccatum, et sic libertas specificationis aufertur, ac etiam exercitii, quia hæc est ad actum eliciendum vel suspendendum, et tunc necessario suspenditur, quia in malum æqualiter repræsentatum non potest per se tendere voluntas. Si autem inæqualiter repræsententur, tunc multo minus erit libertas respectu objecti minus efficaciter repræsentati quoad specificationem, sed neque quoad exercitium, quia si efficacius proponitur peccatum quam abstinentia ab eo, hæc erit impossibilis, alioquin dares contra te, quod minus efficaciter proponitur, eligi posse.

Minus efficaciter propositum ab intellectu appeti potest.

Confirmatur, dum audio pulsum Missæ die Dominico, proponit intellectus Missam audiendam sub mortali, sine ullo errore, quo casu libere possum omittere, peccando, sine ullo defectu intellectus. 15.

Dices, quod proponit tunc non auditionem præferendam. Contra primo, quia hoc judicando proponere, esset hæreticum; et sic in omni peccato esset hæresis vel peccatum contra fidem. Secundo, admittendo puram omissionem, non opus est non auditionem sub aliqua ratione boni proponere. Tertio, vel repræsentatur æqualiter cum auditione, et tunc si eligi potest sine defectu in intellectu, peccatur; si non potest, libertas tollitur. Si vero efficacius proponitur, ita determinabit voluntatem, ut auditionem velle non possit, et si auditio efficacius proponatur, non auditio eligi non poterit. Vide alias rationes apud Doctorem *supra*, quem sequuntur Adrian. *d.* 4. *art.* 1. Occham 3. *d.* 12. *art.* 3. *et quodl.* 4. *q.* 6. Cord. *lib.* 2. *q.* 13. Gabr. 3. *d.* 36. *q. un. art.* 2. *et* 2. *d.* 25. *q. un. art.* 3. Bassol. *d.* 25. *q. un.* Alm. *tract.* 3. *Mor.* 4.

Si minus, vel æque perfecte propositum, non potest eligi, tollitur libertas.

Oppositum tenet D. Thom. 1. 2. *q.* 77. *art.* 2. *et q.* 58. *art.* 5. cum suis, late Vasquez 1. 2. *d.* 128. per totam, ubi *cap.* 1. Scotum contra expressa ejus verba pro illa sententia citat. Pro quibus:

Objicitur primo, 3. *Ethic.* 1. *Unusquisque pravus, quid agendum sit ignorat.* Sap. 2. *Excæcavit illos malitia eorum,* et Prov. 14. *Errant qui operantur malum.* Respon- 16.

Omnis peccans est ignorans, exponitur.

detur cum Scoto eatenus intellectum dici errare, non quod falsum enunt et, sed quia aliquod malum proponit faciendum, licet enim vere de eo enuntiet, tamen illa propositio est error in agibilibus, et imprudentia.

Objicitur secundo, ex 7. *Ethic. cap.* 3. *et* 7. ubi incontinentem comparat vinolento aut dormienti, et explicat variis modis, qualiter semper peccat ex ignorantia; ergo semper contingit peccatum luxuriæ ex ignorantia vel inconsideratione. Respondetur, explicari posse, quod tantum vult incontinentes ita voluptate agi, ut sicut ebrii, effrænate in turpitudinem tendant, esto eam bene advertant et notam habeant. Secundo, detur in hoc contingere ignorantiam, non ideo necessario contingit in aliis, maxime in peccatis ex malitia. Tertio, demus sæpissime, et ut in plurimum, inconsiderationem aliquam præcedere peccatum, quia si attente omnia quæ avertunt ab eo, perpenderentur, ut in plurimum abstineretur; tamen hoc non est necessarium, quia non obstante quacumque cognitione viæ, manet voluntas libera ad quodcumque peccatum committendum vel omittendum. Aristoteles, fateor, difficilis est explicatu hic, sicut in aliis multis.

obs- qua- que ione lun- otest are, non re.

Objicitur tertio, Jerem. 12. *Desolatione desolata est terra, quia non est, qui recogitet corde*, ubi reducit desolationem in defectum intellectus. Respondetur, non in eum tantum, sed præcipue in defectum compunctionis cordis, quam recogitatio cordis includit.

non ra- co- uod

Objicitur quarto, Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, ergo trahit passio, quæ est lex membrorum, rationem contra hoc quod scit. Respondetur, hanc consequentiam, quam facit D. Thom. *dict. art.* 2. nullam esse; sed passio trahit rationem seu mentem, ut proponat, et vere bonum delectabile, sed non contra id quod scit, immo ante et post scit illud esse delectabile, sed scit etiam esse turpe, ut utrumque vere sine errore; verum est quod eo minus efficaciter proponit bonum honestum, quo magis insurgit passio. Potest tamen utriusque bonitatis motiva, et quasi merita causæ, instar Advocati communis sine errore proponere, ut voluntas tanquam judex et domina eligat quam voluerit partem.

SECTIO XIV

Utrum libertas conveniat omnibus actibus voluntatis

1. *Potentia libera quæ*

Nota primo, potentiam liberam esse illam, quæ positis omnibus prærequisitis ad operandum, potest operari et non operari. Potentia naturalis e contra se habet, quia positis prærequisitis, non potest non agere, ut ignis, approximato combustibili. Hæc definitio potentiæ liberæ est communis consensus Doctorum. Scoti 2. *dist.* 25. *fine.* Gabr. 1. *dist.* 48. *quæst.* 3. ubi Occham, *et quodlib.* 1. *quæst.* 10. Soto 1. *de natura, cap.* 16. Henric. *quodlib.* 14. Suar. citantis multos, *tom.* 1. *de gratia. Prolog.* 1. *cap.* 3. D. Thom. 1. 2. *q.* 1. *art.* 2. *ad* 2. *et q.* 13. et 1. *part. quæst.* 83.

Triplex libertas voluntatis creatæ

Nota secundo, ex Scoto 1. *d.* 39. § Quantum ad 1. *num.* 15. in voluntate creata triplicem esse libertatem, scilicet ad oppositos actus, objecta et effectus. Prima dicit imperfectionem, et ideo non est in Deo; unde definitio libertatis assignata non convenit divinæ. Aliæ duæ non dicunt imperfectionem, et Deo conveniunt ex eodem, *ibi num.* 11. *et* 12.

2.

Nota tertio, si causa prima naturaliter ageret, quod nulla esset libertas in secunda, quia hæc non movet, nisi ut mota, et si necessario moveretur a causa in impedibili, necessario moveret. Quod fusius probat Doctor 1. *d.* 1. *q.* 2. *num.* 20. *et d.* 8. *q.* 5. *n.* 20. contra D. Thom. 1. *p. q.* 14. *art.* 13. de quo etiam fuse Vasq. 1. 2. *d.* 100. qui Scotum non intellectum ab eo, impugnat. Si enim Deus ageret necessario, cum sit infinitæ virtutis, quidquid agit voluntas creata ab ipso fieret, ita quod non posset ab ea impediri, et per consequens,

Si causa naturaliter ageret nulla maneret libertas in secunda.

si auferretur ab eo libertas, nulla in creatis maneret. Alia multa absurda infert Doctor ex illo Philosophi errore, *d. q.* 5. *n.* 17. § *Istis rationibus.*

Libertas essentialis non excludens necessitatem Nota quarto, ex Scoto 1. *d.* 10. § *Ad* 2. *dub.* et latius *quodl.* 16. *art.* 2. *et* 3. liberum sumi aliquando non ut opponitur necessario, sed agenti naturaliter ; et dicitur hoc liberum libertate essentiali, et consistit in hoc, quod voluntas delectabiliter et eligibiliter et necessario se determinat ad amandum vel eliciendum amorem, qua libertate productus est Spiritus sanctus, sed summe necessario, quia necessitas non opponitur libero, sed contingenti, ut habet Aristoteles 2. *Periher. c.* 3. *de modalibus et* 9. *Met. text.* 10. ubi vide expositionem Scoti.

3. *Libere producitur Spiritus sanctus, et controversia de hoc non est realis.* Quæstio circa hoc de processione Spiritus sancti magis est de modo loquendi, quam de re ipsa, sed Scotus eo utitur, quo Aristoteles citatus, et Augustinus *in Enchir.* 73. ubi ait liberam esse voluntatem *qua ita volumus esse beati, ut non possimus velle esse miseri*, et Anselm. *de lib. arb. cap.* 1. ait eum esse liberiorem, qui malum velle nequit. Vide Scotum 2. *d.* 7. *q.* 1. num. 25. Hanc libertatem tantum habet Deus ad intra, quia omnia in se necessario vult, et omnia alia contingenter, ut habet Scotus *quodlib.* 16 *art.* 2. *et* 1. *dist* 10. § Ad 2. dub. *et d.* 39. § Quantum ad 1. *et* 2. *d.* 1 *q.* 1. *Triplex libertas, essentialis contrarietatis, et contradictionis.* Alia vero est libertas contrarietatis, ut quando potentia positis prærequisitis potest velle vel nolle quod proponitur. Alia adhuc contradictionis, ut quando potest quis elicere et suspendere actum, non tamen habere actum oppositum ; et utramque libertatem habet Deus respectu existentium ad extra, quia potest velle et nolle cuilibet creaturæ suum *esse*, et suspendere concursum conservativum ejus. Vide Scotum 1. *dist.* 38. *ad* 1. Quidam tamen putant circa factibilia, Deum non potuisse suspendere actum, vel puram omissionem habuisse. *Libertas contrarietatis quare dicitur specificationis, et contradictionis exercitii?* Libertas contrarietatis dicitur specificationis, quia potest potentia elicere actus unius et alterius speciei oppositos. Contradictionis dicitur exercitii, quia ad exercendum actum, et non exercendum, hæc includitur in libertate speciei, sed necessitas exercitii e contra non includit necessitatem speciei, de quo Scotus 1. *dist.* 1. *quæst.* 4. *ad* 3. *pro* 3. *art. num.* 18. D. Thom. 1. 2. *quæst.* 13. *art.* §6. De libertate contrarietatis vel contradictionis intelligitur definitio data, non autem de libertate essentiali, quia non est contingens, sed necessaria.

Nota quinto, quod libertas, alia est moralis, alia Physica ; illa præsupponit cognitionem boni, vel mali moralis, virtutis et vitii ; hæc tantum cognitionem commodi naturalis, unde in pueris hæc prævenit illam. Constat enim, quod libere circa cibum, vestem, et alia hujusmodi operantur, antequam sciant conformitatem vel difformitatem actionum ad rationem et legem ; ita Victoria *relect. de puero veniente ad usum rationis*, Molin. 1. *p. q.* 14. *art.* 13. *d.* 2. Vasq. 1. 2. *d.* 41. Contingit etiam in adultis, quod aliquid libere Physice agant, non tamen moraliter, ut quando quis comedit carnes feria sexta, nihil cogitans de obligatione jejunii vel circumstantia temporis. 4. *Libe[rtas] morali[s et] Physic[a]*

Nota sexto, alios esse actus voluntatis deliberatos, alios subitos. Ad primos requiritur consideratio objecti, et circumstantiarum, qualis ad electionem necessaria est, ut habet Scotus 4. *dist.* 49. *q.* 10. *n.* 7. Alii sunt in duplici differentia ; quidam sunt primo primi, qui tangunt voluntatem inopinate, et hi nullam habent libertatem. Alii sunt secundo primi, qui succedunt primis motibus, et hi habent aliqualem libertatem, ut imperfectam deliberationem, qualem habent semidormientes et semiebrii, ut notat Cajet. *sum. verb. delectatio*, et Navart. *Prælud.* 9. De his motibus loquitur Scotus 2. *d.* 42. *ad.* 1. *pro.* 3. *q.* quando dicit, motus primos voluntatis in malum, esse peccata ; de qua divisione motuum videri potest Alens. 2. *p. q.* 108. *membr.* 2. et D. Thom. *q.* 7. *de malo. art.* 6. 5. *Actus libera[ti] subiti* *Motus [pri]mo p[rimi] et m[otus] secu[ndo] primi*

Dico primo, voluntas nostra in via est 6

lunta- in via per es- beram. libera quoad exercitium respectu omnium objectorum, (secludo motus primo primos, de quibus jam dixi) ita Scot. 1. *d.* 1. *q.* 4. et 4. *d.* 29. § *Ad quæstiones, et d.* 49. *q.* 10. et *quodl.* 16. *art.* 1. ubi et alias passim docet voluntatem non posse violentari aut vim pati ad suas operationes eliciendas, quod tenent D. Bonav. 2. *d.* 25. 2. *p. q.* 4. 5. Richard. *art.* 4. *q.* 1. 2. Dur. *quæst.* 4. Cajet. et alii multi, quos citat et sequitur Vasq. 1. 2. *d.* 26. *cap.* 1. et *d.* 39. *c.* 2. Probatur primo a posteriori, experientia, quia experimur nos cessare ab amore cujuscumque objecti, non tantum cessante ejus consideratione, sed etiam ipsa perseverante. Secundo, quia nullum bonum pro nunc ostenditur, circa cujus amorem non possit intellectus invenire aliquam rationem mali, molestiæ vel fatigationis, et sic ab eo abstinere; et esto nulla talis apprehendatur, adhuc voluntas potest suspendere actum, ut bene docet Doctor citat. 1. et *ult. loco.*

7. Oppositum tenet D. Thom. 1. 2. *q.* 10. *art.* 1. et 2. et clarius 1. *p. q.* 8. *art.* 1. docens ultimum finem in communi voluntatem necessitare ad sui amorem. Pro quo arguitur primo: finis se habet in operatione, sicut principium in speculatione, 2. *Phys. text.* 89. ergo necessitat voluntatem, sicut principium intellectum. Respondetur, similitudo est in eo quod sicut principio propter se assentitur intellectus, et propter illud, conclusionibus. sic voluntas amat finem propter se, et media propter ipsum. Vide Scotum 1. *d.* 1. *q.* 4. *ad* 1.

Objicitur secundo, August. 13. *Civit.* 3. referens Comicum quemdam dixisse se die sequenti pronuntiaturum, quid singuli in theatro vellent, et conveniente multitudine protulisse : *Omnes vultis vili emere, et care vendere,* subjungit; *si dixisset minus, omnes beati esse vultis, et miseri esse non vultis, dixisset aliquid, quod nullus in sua non agnosceret voluntate*, ergo secundum August. beatitudo necessitat ad amorem, et *beati- ne- at vo- tem ?* miseria ad odium. Respondetur, quia necessitant quoad specificationem, frequens est unius desiderium, et alterius fuga ; et juxta hoc dicitur quis semper esse cum desiderio beatitudinis, quia nunquam potest habere oppositum actum hinc, tamen non sequitur necessitas exercitii.

Objicitur tertio, nulla ratio mali est in beatitudine; ergo non poterit quis ab ejus amore cessare. Respondetur in via potest in exercitio aliquid apprehendi ut molestum vel fatigans. De beatitudine patriæ, postea statim. 8.

Dico secundo, non est libertas specificationis, quoad beatitudinem vel miseriam, quia nulla est ratio boni in hac ut ametur, nec ratio mali in illa ut odio haberi possit. Ita Scotus 1. *dist.* 1. *q* 4. et 4. *d.* 49. *q.* 10. § *Dico ergo, num.* 10. et communis. Probatur ex dictis *sect.* 12. *concl.* 2. *et disp.* 2. *sect* 7. *Quoad beatitudinem et miseriam est necessitas specificationis.*

Dico tertio, potest voluntas violentari secundum quid, quoad actus aliarum facultatum, ut si per Deum vel Angelum facultas motrix moveret membra contra ejus imperium, vel sensus externi ipsa invita applicarentur objectis ; quo casu illæ facultates non paterentur vim, quia hæc est ab extrinseco, et illæ tunc ab intrinseco elicerent suas operationes. Dices violentum est ipsis, quod est contra bonum totius, scilicet hominis, esto sit conforme inclinationi particulari , sicut aquæ violentum esset, si impediretur, ne ascenderet, ad impediendum vacuum, quia magis inclinat in bonum universi quam in suum. Respondetur, tantum inclinat in suum bonum, et inclinatio in bonum totius est a toto ; unde ille ascensus aquæ non fit ab ipsa, sed a rectore universi, et contra ipsius inclinationem, ut habet Doctor 3. *dist.* 27. *num.* 12. § *Istæ rationes.* *Ascensus aquæ ad impediendum vacuum an violentus ?*

Petes an per Deum possit voluntas necessitari ad actum eliciendum, stante judicio indifferenti, id est, non proponente summum bonum clare? Negant Bannes 1. *p. q.* 19. *art.* 10. *dub.* 1. Zumel *ibi in appendice concl.* 2. Alvar. *disp.* 126. *concl.* 5. Vasq. 1. *p. d.* 99. *c.* 8. et alias sæpe. Excipit tamen voluntatem humanam unitam hypostatice Deo; et favet Scot. 1. *d.* 1. *q.*

4. § *Item potentia libera*, ubi vocat voluntatem per essentiam, liberam. Unde Bargius *ibi*, et alias Scotistæ tenent, eam esse essentialiter liberam.

An voluntas necessitari possit ad eliciendum actum?

Oppositum tamen longe verius est, et tenet Scotus 4. *d.* 49. *q.* 6. § *Dico ergo*, ubi ait quod voluntas Dei præveniens humanam, necessitat eam, et passim docet quod prædeterminatio Philosophica rejicienda sit. Vide eum 4. *d.* 1. *q.* 1. *ad ult et d.* 43. *q.* 3. § *Tertia opinio, n.* 9. *et d.* 12. *q.* 3. §. *Hic est, num.* 5. quibus locis rejicit illam prædeterminationem. Idem habet D. Thom. *q.* 52. *de verit. art.* 8. Alm. *tract.* 1. *Mor. c.* 1. Soto 1. *de nat. c.* 16. Valentia 1. 2. *d.* 2. *q.* 1. *p.* 3. late Bellarm, *lib.* 4. *de Gratia et lib. arb. cap.* 11. et alii multi apud Suar. *tom.* 1. *de gratia, Prolog.* 1. *cap.* 4. *n.* 9. ubi fuse hoc probat, quia alioquin nulla maneret libertas, neque posset poni necessitas nisi in visione clara Dei, vel ablatione judicii indifferentis. Et si secundum diceretur, Patres impugnantes libertatis hostes, laborarent ostendere Deum non auferre tale judicium, quod tamen non præstiterunt, sed urserunt Deum sua gratia libere movere voluntatem, quam ipsi asserebant ab eo necessitari..

Quando voluntas libera dicitur per essentiam?

10. Ad Scotum, non vult voluntatem ita esse liberam, ut nullum actum elicere possit, nisi libertate proxima, quia non sic elicit actus primo primos, neque fruitionem patriæ ex ipso *d. quæst.* 6. § *Dico ergo*, sed vult esse liberam per essentiam, id est, per suam entitatem, non autem per aliquid distinctum, qualiter liberæ sunt aliæ potentiæ, quas ibi vocat participationem liberas. Vult etiam semper esse intrinsece liberam, ita quod per nihil ei inhærens, posita advertentia, hoc ei auferri possit; unde negat per habitum posse eam necessitari, quia ipsa superior est quocumque habitu, quod satis probabile est. Nunquam tamen asseruit, quin extrinsece necessitari possit, de quo in materia de gratia exactius.

Voluntas beata libere Deum amat?

Dico quarto, etiam ultimus finis clare visus libere a nobis amatur. Scotus 1. *d.* 1. *q.* 4. et fusius 4. *dist.* 49. *q.* 6. *et num.* 6. § *Contra* 2. *opin. et quodl.* 16. *art.* 1. probatur ex August. 1. *Retract.* 9. et 22. *nihil magis est in potestate voluntatis quam ipsa voluntas*, ubi loquitur de actu voluntatis, quia ejus entitas non est in sua postestate. Secundo, quia voluntas potest habere eadem intrinseca in via et in patria; ergo et eumdem modum libertatis. Nec obstat diversitas in visione, quia non mutat modum hunc, sicut nec diversitas notitiæ in via.

Confirmatur, quia notitia est approximatio causæ ad sua objecta; sed hæc non mutat modum operandi potentiæ, ut patet in igne vel calore aliisque causis naturalibus, quidquid sit an colligatur diversitas specifica in actibus voluntatis ex diversitate cognitionis: videtur enim Doctor 4. *d.* 49. *q.* 5. §. *Conclusio*, tenere fruitionem viæ et patriæ specie distingui. Et idem habet 3. *d.* 26. *n.* 5. et *d.* 3. § *Dico quod respectu.* Sed hinc non colligitur modum operandi potentiæ liberum mutari in naturalem ex diversa cognitione, quia hoc longe majus est quam actus ejusdem potentiæ specie distingui. Hæc conclusio, fateor, satis difficilis est, de qua *in* 4. *d.* 49. *q.* 6. ex professo agitur, neque est hujus tractatus fusius de ea disserere. Eam præter Scotistas tenent Gabr. 1. *dist.* 1. *q. ult. art.* 2. *concl.* 3. et *suppl.* 4. *d.* 49. *q.* 2. *art.* 3. Occham 4. *q. ult. art.* 3. *d.* 4. et 5. et 2. *q.* 19. Holcot *in suis determinationibus q.* 9. *art.* 2. Greg. 2. *d.* 7. *quæst. un. art.* 1. oppositum tenet D. Thom. 1. 2. *quæst.* 10. *art.* 2. et 3. *contra Gen. cap.* 62. et communis. 11.

Fruiti viæ ans cie diff a frui ne patr.

Objicitur primo, quia ex Augustino *in Ench. c.* 86. *vel* 73. *Anima nostra, sicut habet nolle infelicitatem, ita nolle iniquitatem semper habitura est.* Sed repugnat velle infelicitatem ex *concl.* 2. ergo et iniquitatem in futuro statu beatitudinis, sed iniquum esset ab amore beato cessare; ergo. Respondetur cum Scoto, verum est, sed hoc non est ex intrinseca natura potentiæ, sed ex Dei manutenentia, qua repugnat Beatum peccare, qui tamen sibi relictus peccare posset. Contra, ex D. Thoma.

Objicitur secundo, quia nemo potest ces- 12.

sare ab amore boni, nisi ostenso aliquo malo in eo ; at nihil tale ostendi potest Beato. Respondetur, ad nolitionem requiri malum aliquod ostendi, non tamen ad suspensionem amoris, quia sicut bonum non necessitat ad amorem eliciendum, ita neque ad eum continuandum, et idem est per oppositum de malo quia nullum tale necessitat ad eliciendum, vel continuandum odium. Unde falluntur, qui ad libertatem exercitii requiri putant cognitionem boni et mali, etiam in via. Præterea, ratio non errans in via, nihil mali ostendit in Deo, tamen voluntas cessat ab ejus amore. Contra, ex Vasq. 1. 2. *d.* 16. *cap.* 2. ubi et *d.* 18. prolixe hoc tractat.

...ia an ...atur ...amore, ... ullo ...lo vel ...estia ...ensis ...anti ?

Objicitur tertio, quia ideo in via cessare possumus a Dei amore, quia occurrit molestia, tædium, vel aliquid incompatibile distrahens ; sed nihil horum in beatitudine occurret, ergo. Respondetur, verius esse contemplativos sine aliquo horum mera sua libertate, quandoque ab amore Dei cessare, quia sicut libere inchoant amorem sine ullo malo ostenso, ita libere eum continuant, et sine ullius mali ostensione; et esto demus cum cessant, quod semper occurrat aliquod malum molestiæ vel tædii, dicimus hoc non esse causam libertatis, sed ipsam voluntatem. Unde Gabr. et Holcot citati tenent, quod videns Deum clare posset cessare ab ejus amore, sed etiam in casu eum odio habere, verbi gratia, si ei revelaretur sua damnatio.

...tenent ...m cla- ...viden- ...posse ...n odi-

13. Objicitur quarto, quia defectus in voluntate supponit errorem in intellectu, sed nullus error potest esse in intellectu Beati ; ergo ab intrinseco impeccabilis est, et consequenter necessario adhæret per amorem summo bono. Respondetur, antecedens esse falsum, ut ostendi *sect. præced. con.* 4. Secundo, non repugnaret Beatum sibi relictum, circa aliqua alia ab objecto visionis errare et circa illa peccare. Plura habet argumenta D. Thom. 4. *contr. Gen. cap.* 92. et ex ipso et aliis, Vasq. 1. 2. *d.* 13. sed facillimæ solutionis.

...modo ...i sunt

Objicitur quinto, quia juxta hæc, beatitudo de se non esset perpetua, et per consequens nec beatitudo, quia de ratione ejus est securitas. Respondetur, non esse de ratione ejus intrinseca, sed extrinseca ; habetur tamen a Beatis securitas, non ex natura potentiæ vel actuum, sed ex Dei speciali dono, de quo vide Doct. 4. *d.* 49. *quæst.* 6. *art. n.* 18. § *De tertio dubio.*

securi de status perpetuitate ?

Sectio XV

In quo consistat libertas voluntatis

1. *Quid est potentia libera ?*

Notandum, eam potentiam dici liberam, quæ omnibus prærequisitis positis operari potest et non operari, ut dictum est *sect. præced.* et docet Aristoteles 2. *Mag. Mor. cap.* 11. et melius 3. *Ethic. cap.* 2. ubi docet spontaneum esse nobis, pueris, brutisque commune, electionem vero nobis propriam, et idem 9. *Met. cap.* 3. *text.* 12. Secundo notandum, libertatem in sola voluntate residere formaliter, non autem in ulla alia potentia, de quo dixi *disp.* 2. *sect.* 5. contra Cajetanum ponentem propriam libertatem in appetitu sensitivo. In Deo solo voluntas est libera, et nulla alia potentia, quia intellectus ejus necessario intelligit omne intelligibile; idem ergo in creatis.

Libertas voluntatis non distinguitur realiter ab ipsa

Nota tertio, libertatem qua voluntas dicitur libera, non esse aliud quam ipsam voluntatem cum aptitudinali dominio suorum actuum, quod nihil est distinctum ab ipsa. Sicut enim aptitudinalis respectus intellectus ad suos actus naturaliter eliciendos non est aliquid realiter distinctum ab ipso, ita de voluntate dicendum est, et sic per seipsam est tale principium potens in suos actus ; neque dici potest, quod aliquid reale ei superadditur ad posse non elicere eos. Si tamen per libertatem intelligantur omnia prærequisita ad operandum libere, ut cognitio, indifferens concursus Dei, et si quæ sunt alia , certum est quod re distinguantur a voluntate. De actu ergo præcipua difficultas est, an libertas consistat in ejus entitate, vel aliquo ipsi extrinseco. Pro quo :

2 *Libertas non est in judicio indifferenti.*

Nota quarto, libertatem formaliter non esse in judicio indifferenti, quia hoc præquiritur (etsi non semper, quia sufficit quandoque apprehensio, ut dixi *sect.* 13.) et illo posito nulla est actualis libertas, donec voluntas exeat in actum, ex dictis *sect. præced. v. et post, concl.* 2. Præterea, ideo dicitur judicium indifferens, quia voluntatem relinquit indifferentem. Nec refert voluntatem non posse libere agere sine tali judicio, quia etiam nequit sic agere sine concursu indifferenti, et tamen nullus in hoc ponit libertatem formalem. Vide Suar. *Met. d.* 29. *sect.* 3. ubi impugnat illam sententiam.

Voluntas est causa totalis suorum actuum.

Nota quinto, voluntatem esse causam totalem suorum actuum, ut fuse probat Doctor 2.*dist.*25.de quo dixi *sect.* 13. *concl.* 2. concurrit tamen Deus immediate ad eos ut tradit Doct. 2. *d.* 37. *quæst.* 2. § *Contra istam, n.* 7. Relinquitur ergo tantum actum voluntatis elicitum esse formaliter liberum.

3. *Libertas non est relatio realis in actu.*

Dico primo, libertas non videtur esse modus realis distinctus ab actu voluntatis. Probatur primo, quia ipse actus, secluso omni modo, est liber sicut potentia, secluso omni alio re distincto, libera est, ut jam dixi. Secundo, modi tribuunt rebus determinationem, ut patet in intrinsecis rerum, sed libertas dat indeterminationem.

Libertas non est modus realiter distinctus ab actu.

Dico secundo, libertas non est relatio realis in actu libero. Patet, quia non ad objectum, quia hoc potest non existere, et æque liber est actus tunc, ac quando existit; nec ad voluntatem, quia tantum dicit ad eam relationem causati, et hæc est communis omni causato, etiam naturali ad suam causam.

Dices esse relationem causati potentis non fieri. Contra, eo præcise est existentis potentis non esse, quia est a potentia potente non agere, sed hoc nihil est positivum a potentia distinctum; ergo.

4 *Libertas an actui libero essentialis?*

Dico tertio, libertas non est actui libero essentialis, videtur contra D. Thom. 1. 2. *d.* 19. *art.* 1. est tamen Scoti, D. Bonav. Cajet. et Vasq. quos citavi *sect.* 8. qui tenent bonitatem non esse aliquid re distinctum ab eo cujus est; et idem dixi ibi de veritate. Probatur primo, actio elicita a potentia potente non operari, eadem esset si illa potentia esset determinata ad ipsam, verbi gratia, si dilectio, quam libere elicio, ab aliqua causa extrinseca ita determinaretur, ut non possem eam non elicere, esset ejusdem speciei, imo eadem numero; ergo libertas in ea non facit differre specie. Antecedens probatur, quia potentia tunc esset determinata per hoc quod non posset non operari; sed nihil positivum perit potentiæ operandi, per hoc quod caret potentia non operandi; ergo. Probo enim, quia conjungi potentiam non operandi potentiæ operandi est omnino ei extrinsecum quoad entitatem effectus. Respondent, ablata potentia non operandi, auferri et potentiam operandi, quia est una et eadem a parte rei. Contra, potest Deus necessitare voluntatem ad aliquem actum, qui alias esset liber, quo casu nullam potentiam realem positivam auferret, sed tantum potentiam non operandi, vel potius indifferentiam potentiæ; ergo quoad entitatem, maneret eadem potentia, eademque actio.

Actum liberum se ejusdem r... tionis c... actu necessario.

Confirmatur, si Deus (ut Philosophus erravit,) ageret ex necessitate naturæ, effectus essent ejusdem rationis, cujus modo sunt, et tamen essent tunc necessarii, et modo sunt liberi; ergo libertas non est essentialis actui libero, alioquin homo libere productus a Deo differret specie intrinseca ab homine producto ab eodem necessario. Neque valet dicere libertatem dictam tantum esse in actibus elicitis voluntatis, quia ideo præcise ponitur libertas propria et formalis in actibus voluntatis nostræ, quia immediate dependent ab ejus dominio quoad *fieri et conservari.* Sed sic omnes effectus immediatissime dependent a voluntate Dei, et per accidens est quod actus inhærant vel non, ut subsint hujusmodi dominio; nam si per impossibile voluntas nostra posset ponere suos actus per se cum eadem ab ea dependentia, æque liberi essent ac modo sunt. 5.

An req... ritur a... bertat... actum, effectu inhære... potent... liberæ?

Secundo, idem actus necessarius fit liber; ergo libertas et necessitas in actu non sunt essentiales differentiæ. Antecedens probatur, et primo de actu necessario quoad specificationem, verbi gratia, ostendatur mihi tantum objectum unius virtutis, et nihil repræsentetur de malitia opposita; actus erit quoad specificationem necessarius, quia non potero habere nolitionem illius objecti, cum nihil mali præsentetur in eo, neque volitionem ullius alterius objecti, quia illud tantum ostenditur. Sed posita cognitione mali oppositi, vel alterius speciei possum continuare illum actum sine ulla mutatione, et tunc erit liber quoad specificationem, quia potest haberi actus ei oppositus vel disparatæ speciei; ergo ista libertas non est quid intrinsecum actui. Dices, nihil referre ad libertatem hujus actus, quod adsit vel absit potentia ad alios actus specie diversos, quia potest haberi principium et dominium hujus actus independenter ab illis.

…tus necessarius quoad specificationem, an …ssit esse …er.

6. Contra, etsi hoc verum sit quoad actus disparatos, tamen non adest plenum dominium hujus actus, si non possum ejus oppositum (ut in casu) elicere, esto possim ab eo abstinere sed tunc caret altera libertatis specie.

Dices manere essentiam libertatis, quoties ita actus elicitur, ut possit non elici, vel ita non elicitur, ut possit elici, et hæc est libertas exercitii. Contra hoc, probatur antecedens de actu necessario quoad exercitium, quia motus primo primus, talis est, qui elicitur sine advertentia, qua posita, sine ulla mutatione conservari potest, et libere quoad exercitium. Item, secundum communem opinionem, posita visione beata, amor qui antea fuit liber, fit necessarius. Item, dum elicio libere amorem, potest Deus me necessitare secundum communem, ad actum quo vellem perseverare quo casu amor ille fit de libero necessarius sine intrinseca mutatione. Item, admittendo puram omissionem, de qua postea, potest quis libere cessare a furto, Deo offerente concursum generalem, quo rursus denegato, ab eodem cessabit necessario, et tamen eadem erit omissio.

…motus …no pri…

…dem o…ssio li…era, et …essaria

Objicitur primo, vitalitas et ejus carentia sunt essentiales actibus; ergo et libertas et necessitas. Negatur consequentia, quia idem actus, ut ostensum est, fit de necessario liber, vel e contra, per mutationem cognitionis vel concursus, vel positionem actus reflexi, qui tollit libertatem immediatam ab actu recto ut si vellem amorem a me elicitum, tunc enim rectus dependeret a voluntate, mediante reflexo, sicut actus imperatus intellectus dependeret ab ea, sed nunquam actus vitalis fit non vitalis, vel e contra. Dices ergo actus liberi voluntatis non differunt essentialiter ab actibus appetitus sensitivi. Respondetur, sub illis rationibus *liberi* et *necessarii*, verum est, differunt tamen, quia alii spirituales, alii non; et quia appetitus non est aptus sequi apprehensionem intellectus, sed tantum sensus, quæ nullam relinquit indifferentiam potentiæ. 7

Idem actus an potest esse vitalis et non vitalis.

Objicitur secundo, libertas est causa, quare Deus complacet sibi in actibus bonis, et propter eam displicent ei actus mali, et hos punit, illos autem præmiat; ergo est aliquid intrinsecum in actibus. Respondetur, sufficere esse conditionem sine qua actus non placerent nec displicerent Deo. Adde quod omissio pura placet et displicet Deo, quæ tamen nihil entitatis intrinsecæ habet, de quo postea.

Objicitur tertio, libertas in actu secundo est terminus potentiæ operativæ; ergo et ipsa est physica et intrinseca. Respondetur potentiam physice producere suos actus, in quibus nunc resultat libertas, nunc necessitas per varios respectus ad extrinseca, ut dictum est, et sic libertas non videtur aliquid intrinsecum actui. Ex quibus sequitur, libertatem et necessitatem actuum, esse denominationem extrinsecam desumptam a positione vel carentia dominii potentiæ in eos. 8.

An libertas sit aliquid intrinsecum actui?

Sectio XVI.

Utrum voluntas quandoque habeat puram omissionem, et an talis sit pœna vel præmio digna?

1. *Quid omissio pura?*

Omissio est privatio actus, quem debebas elicere. Si contingat per volitionem alicujus incompossibilis cum actu, non est mera et pura omissio, quia habet actum positivum sibi admixtum; si autem nullo actu positivo elici contingat, dicitur pura omissio seu simplex, nihil commissionis habens admixtum. Potest autem omissio dupliciter causari ab actu. Uno modo quando quis directe vult omittere auditionem sacri vel dare eleemosynam. Alio modo, quando advertens se teneri ad actum, etsi directe non velit eum omittere, vult tamen aliquod objectum illi incompatibile, ut ludere tempore sacri audiendi, et actus iste dicitur causa vel occasio omissionis. Quod vero nulla omissio fieri possit sine actu cognitionis, ex eo patet quia nequit actus voluntatis elici sine cognitione, *ex sect.* 13. et sic ejus omissio sine cognitione non est, privatio, sed mera negatio, quæ etiam in lapide est.

Omissio dupliciter causari potest ab actu.

2. *Omissio non est directe semper volita.*

Dico primo, contingit omissio sine actu, quo ipsa directe operatur hæc est communis et sine controversia, quam tenent D. Thom. 1. 2. *quæst.* 6. *art.* 3. *et q.* 71. *art.* 5. Scotus 4. *d.* 49. *q.* 10. *n.* 10. Constat experientia; experimur enim, cum actus a nobis exercendus est, aliquando omitti sine ulla formali volitione omissionis.

Omissio possibilis sine omni actu.

Dico secundo, contingere potest pura omissio, ita ut nullus habeatur actus, qui sit causa vel occasio ejus. Ita D. Thom. et Scotus citati, Richard. 2. *d.* 35. *art* 1. *q.* 1. *et quodl.* 1. *q.* 22. Durand. *eadem d. q.* 2. Ockham 3. *q.* 10. *ad* 1. *dub.* Almain. *tract.* 3. *Mor. cap.* 13. Adrian. 4. *q.* 3. Marsil. 2. *q.* 21. *art.* 2. Cajet. 1. *p. q.* 63. *art.* 3. Valent. 2. *tom. d.* 2. *q.* 1. *part.* 1. Probatur primo, quia in hoc consistit libertas exercitii, quod possit voluntas elicere actum et suspendere illum, non autem in eo quod possit habere hunc actum, et alios.

Actus ... bere co... servat... etiamsi ... omnem ... lium ... tum d... getur c... cursus.

Dices, requiri aliquem actum, qui sit causa omissionis. Contra, eliciat quis amorem libere, et denegetur amanti concursus ad omnem alium actum, libere continuabit illum, et hoc solum, quia potest eum omittere sine ullo actu positivo; ergo simpliciter potest alium actum non elicitum sine ullo actu omittere. Antecedens patet quoad primam partem, quia in manu amantis est, ut perseveret, vel non. Et quoad secundam partem, quia non est libertas in illo actu, eo quod sit potestas ad alios actus, quia supponitur quod denegetur concursus ad eos.

Dices, actum fieri necessarium per denegationem concursus ad oppositum vel disparatum. Contra, principia ejus et concursus nullam subeunt mutationem; ergo manet actus sicuti fuit, liber, et impertinens est, quod adsit potentia ad actus alterius speciei. Præterea, quidam ex auctoribus oppositæ sententiæ negant actum fieri de libero necessarium, vel e contra, de quo *sect. præced.* Consequentia illa probatur, quia si amor ille est liber, etiamsi eliciens non possit habere nolitionem ejus, ita et omissio quando proponitur, libera, aut etiam si nulla sit potentia ad volitionem ejus, vel alicujus ei incomposibilis, per hoc tamen, quod actus præceptus possit elici. 3.

Actus ... set li... etiamsi ... hil al... præter ... objecti ostende... tur vol... tati.

Confirmatur, demus quod Deus auferret mihi omnem actualem notitiam, præter illam, quæ est de bonitate objecti, circa quod elicere debeo actum, certum est, quod tunc sicut libere elicerem actum, ita libere ab eo cessarem, et tamen nullum actum alium elicere possem. Secundo, voluntas æque libera est ad actum præceptum et ad quemcumque alium, qui posset esse causa vel occasio omissionis ejus, quia nullius objectum saltem in via, eam necessitat; ergo sicut libere ab illo actu, ita et a quocumque actu causativo omissionis abstinere potest.

Respondet Vasquez 1. 2. *quæst.* 92. *cap.* 4.

2. (ubi citat multos, nescio an ita candide, secum tenentes impossibile esse peccatum omissionis sine actu positivo) libere posse voluntatem a quocumque actu determinato abstinere ratione assignata, necessario tamen circa aliquod determinate operari, quia intellectus in aliquid semper eam trahit, a quo ad summum tam minutula duratione abstinere potest, ut in ea non possit esse peccatum.

Contra, an voluntas possit ab omni actu cessare necne, ad propositum impertinens est, quia tantum quæritur an cessare possit ab actu, qui sit volitio, causa vel occasio omissionis, et ipse dicit quod non, et argumentum probat quod sic. Respondere autem, quod aliquem alium disparatum necessario eliciet, non est ad intentum conclusionis nec argumenti. Suppono quod in voluntate possunt esse plures actus simul, habeat ergo actum spei, et proponatur actus religionis ex præcepto eliciendus, quem simul cum actu spei habere potest voluntas. Argumentum probat quod sine ullo actu positivo potest abstinere ab actu religionis et impertinens est, quod habeat actum spei compatibilem cum actu Religionis, quia non est volitio omissionis vel causa vel occasio ejus. Confirmatur, cum audio pulsum ad sacrum ex præcepto audiendum, possum omittere sine volitione ullius exterioris incompossibilis; ergo dem de interna omissione. Respondet Vasquez semper illud omitti propter aliquid externum, quale est ambulare, ludere et scribere, etc. idque experientia constare.

5. Contra, experientia testatur ut in plurimum ita esse, sed agitur an possit voluntas aliquando non velle aliquod oppositum, et ipse ait nullo modo, et sic secum trahit D. Thom. qui tamen ait *loco cit.* absolute aliquando sine ullo actu omissionem reperiri. Præterea, cum decumbens in lecto audit pulsum, non est opus quod velit aliquid externum incompatibile Sacro audiendo, quia potest manere ubi est. Respondet hoc esse per modum actus externi, quia perinde est ac ludere, scribere, etc.

Occurrente præcepto positivo, potest voluntas ab omni actu circa illud abstinere.

Contra, potest nullum actum voluntatis tunc elicere, de manendo in lecto, sed per negationem actus volendi surgere, ibi manet; ergo jam ad omissionem non requiritur actus ullus positivus, qui sit ejus causa vel occasio. Si dicas, virtualiter vel interpretative intervenire actum, quo velit permanentiam in lecto; sic nos dicimus interpretative omissionem puram esse volitam, eo ipso quod non ponitur actus præceptus, sicuti et cubatio, quia non est volita surrectio.

Interpretative volita est pura omissio.

6. Dico tertio, pura omissio potest esse peccatum. Est contra Cajet. citatum, fatentem Angelum primo instanti potuisse puram omissionem, non tamen potuisse peccare, quia ad hoc requiritur positiva deordinatio, et contra Vasq. citatum tenentem puram omissionem tantum brevissimo tempore dari posse, et pro tantillo tempore præceptum affirmativum non obligare. Est communis, quam habet expresse D. Thom. 2. 2. *q.* 79. *art.* 2. ubi ait omissionem esse peccatum actuale, non quia habet aliquem actum, sed quia negatio actus reducitur ad genus actus. Probatur, quia pura omissio est libera, (ut probatum est, et quia positis prærequisitis potest voluntas operari circa eam, et non operari) et esse potest contra legem, ut in casu de auditione Sacri; ergo. Secundo, pura omissio est possibilis, (ut ostensum est, et adversarii concedunt) et potest præcipi si est bona, vel prohiberi si est mala; ergo capax est malitiæ. Dices, præceptum non egrediendi a dormiente impleri, sed non libere, quia ejus omissio non subest voluntati. Contra, dormiens non implet præceptum, sed tantum illud non violat, quia non est capax præcepti affirmativi, cum sit determinatus ad omissionem. Tertio, contra Vasq. est, quod sicut libere continuatur omissio pura, brevi illo spatio, ut concedit, ita libere alterius continuari potest, quia eadem sunt principia, et requisita libertatis, pro illo brevi spatio, et pro longiori sequenti.

Pura omissio, pœna, vel præmio digna.

7. Præterea, potest præceptum imponi saltem Angelo et animæ separatæ de elicien-

Præceptum de ac-

tu pro certo instanti potest imponi Angelo, vel animæ separatæ.

do actu pro certa et determinata duratione, vel instanti, quo casu ejus pura omissio esset possibilis et peccaminosa. Quarto, sequeretur quod omittentes semper deberent confiteri tanquam dubia, sua peccata omissionis, quod tamen nullus facit. Patet sequela, quia sæpissime non habet illum actum, quo velint ipsam omissionem, vel aliquid ei oppositum vel incompatibile, sed negative se habent ut in exemplo de decumbente in lecto, cum audit pulsum ad Sacrum. Saltem sequitur virum doctum, qui opinatur se nullum actum hujusmodi habuisse circa omissionem, posse abstinere ab ejus confessione.

Omissio pura quomodo voluntaria.

Objicitur primo, omissio non est voluntaria ; ergo nec peccatum. Antecedens probatur, quia ratio voluntarii, est ad velle vel nolle. Respondet esse etiam ad negationem utriusque, ut probatum est. Contra.

Objicitur secundo, voluntas exercet suam libertatem vitaliter et intentionaliter tendendo in objectum ; ergo sine actu nullam exercet. Respondetur, exercere eam non eliciendo actum quem elicere potest, et hoc privative, non positive.

8. Objicitur tertio, per puram omissionem non mutatur omittens, sed se habet sicut antea ; ergo per eam non efficitur peccator.

Omissio pura quomodo mutat omittentem ?

Respondetur, mutari moraliter, quia occurente præcepto affirmativo, si non elicit ejus actum, habet ejus privationem, et antea habuit tantum ejus negationem.

Actus causans omissionem malam an sit malus ?

Petes, utrum actus, qui est causa vel occasio malæ omissionis, sit peccatum. Respondetur, esse malitia omissionis infectum, esto alias esset actus virtutis, quia circumstantia mali inficit actum de se bonum, et sic est hîc, quia eligitur omissio Sacri, verbi gratia, propter studium vel ludum ; qua ratione datio eleemosynæ inficitur ex fine mœchiæ, vel ex medio furti. Vasquez 1. 2. *d.* 93. *cap.* 2. ut regulam tenet, omnem operationem, quæ incompossibilis est cum adimpletione præcepti, esse malam, etiamsi post efficax omittendi decretum eligatur.

Mihi videtur hoc verum non esse, nisi quando talis operatio aufert libertatem ad implendi præceptum, etiamsi propositum malum mutaretur, qualis est projectio unici breviarii in fluvium post resolutionem non recitandi horas. Ratio est, quia si non propter illam operationem fit omissio, non est finis ejus nec medium, nec ullo modo circumstantia ad eum concurrit, sed perinde se habet ac si in otio maneret omittens, quem relinquit in eadem libertate ad mutandum malum propositum, ac si in otio esset. Neque video, qua ratione magis peccaret is, qui post firmam resolutionem omittendi, cibaret pauperes, vel doceret ignorantes, quam qui post similem resolutionem omnino otiaretur, vel dormiret. Si tamen aliquis post similem resolutionem omittendo de novo propter aliquam operationem, iterato vellet omittere, hæc operatio esset mala, quia finis et causa mali. Hoc obiter dictum, quia ex professo tractatur in materia de Peccatis. 9.

Actus, qui non est finis, nec medium omissionis nec alias ad eam concurrens, peccatum non est

Sextio XVII

Utrum voluntas dividi possit in irascibilem et concupiscibilem

Dictum est *disp. præced. sect.* 7. appetitum inferiorem dividi in irascibilem et concupiscibilem, et hos inter se realiter distingui, quamvis oppositum non sit minus probabile. Hîc quæritur an similiter voluntas dividatur ? 1.

Respondetur affirmative, et Scot. 3. *d.* 34. § *In parte autem*, *n.* 13. Probatur primo, omnibus illis rationibus, quibus idipsum probatum est loco citato de appetitu. Secundo, sex passiones concupiscibilis, amor, desiderium, delectatio, odium, fuga, tristitia. Item, quinque passiones irascibilis, spes, desperatio, audacia, timor, ira, de quibus *dist.* 2. *sect.* 8. conveniunt cum proprietate voluntati ; ergo dividitur in concupiscibilem et irascibilem. Tertio, Dionys. 4. *de Div. Nomin.* tribuit Angelis concupiscentiam et furorem. Quarto, in voluntate sunt virtutes morales, fortitudo quæ ad

Voluntas dividitur in irascibilem et concupiscibilem.

Morales virtutes sunt in voluntate.

irascibilem, et justitia ac temperantia quæ ad concupiscibilem spectant, ut probat Scot. 3. *d.* 33. adducens tres rationes D. Thomæ ad oppositum; ergo in ea est concupiscibilis et irascibilis.

2. Objicies ex D. Thom. 1. *p. q.* 59. *art.* 4. ubi oppositum habet, primo, quia Phil. 3. *de An.* text. 41. dicit, quod irascibilis et concupiscibilis sunt in parte sensitiva. Respondetur cum ibi definiret animam nostram esse id, quo vivimus, sentimus, loco movemur, et intelligimus, moveretque quæstiones dubias de virtute motrice, ut eis satisfaceret; movet dubitationem de facultatibus animæ, et arguit non sufficere illam divisionem Plationis, quæ eam secat in concupiscentiam, iram et rationem, neque eam, qua ipse Phil. 1. *Ethic. cap. ultimo*, eam partitur in rationis participem et non participem. Per hæc autem non ponit irascibilem et concupiscibilem in parte sensitiva; et si poneret, intelligeret de facultatibus appetitus sensitivi, quod non est contra nos, sed potius a simili ponendæ sunt in appetitu rationali.

Unitas objecti non infert unitatem potentiæ.

Objicitur secundo, ex eodem: objectum voluntatis est bonum in communi; ergo non dividitur secundum rationes particularium bonorum. Respondetur, etiam objectum appetitus sensitivi, est bonum delectabile in communi, de quo *disp. præced. sect.* 3. et tamen admittit D. Thom. ibi eam dividi in irascibilem et concupiscibilem; ergo unitas communis objecti non obstat divisioni, si aliunde constat eam ponendam esse, quia unitas objecti non infert unitatem potentiarum, de quo *disp* 1. *sect. ult.*

Irascibilis et concupiscibilis in voluntate an re distinguantur.

Sed utrum concedendæ sint duæ istæ facultates re distinctæ in voluntate? Respondetur negative cum Scot. 3. *d.* 34. §. In parte autem, *n.* 13. ubi dicit, non ita distingui, sicut in parte sensitiva defectu organi. Si tamen contendas formaliter, vel ratione raciocinata distingui, non est quod multum altercemur, absolute tamen dicenda est voluntas una potentia, quidquid sit de illis facultatibus ejus, an formaliter distinguantur, necne.

SECTIO XVIII

Utrum voluntas hominis differt specie a voluntate Angeli

Nota Scot. 1. *d.* 7. *n.* 8. *et* 3. *d.* 15. *num.* 8. potentiam varie sumi, nunc pro fundamento relationis activi vel passivi; nunc pro ipsa relatione; nunc pro utroque simul. 1.

Potentia tripliciter sumitur.

Dico primo, intellectus Angeli, et intellectus hominis in entitate absoluta differunt specie. Ita Scot. 2. *d.* 1. *q.* 5. D. Thom. *cum suis* 1. *p. q.* 79. *art.* 2. *et* 8. Ratio est secundum Scotum, quia intellectus Angeli non distinguitur re ab Angelo, nec animæ ab anima. Quod fuse probat 2. *d.* 16. de quo actum est supra, *disp.* 1. *sect. pen.* Quod vero Angelus et anima specie differant, tenent omnes, de quo Doct. *d. q.* 5. ubi rejicit rationem, qua D. Thom. id probat, nempe quod anima sit discursiva, Angelus non, tum quia hoc falsum est, tum quia eo dato ens absolutum prius constituitur et distinguitur secundum se, et in actu primo, quam in comparatione ad actum secundum vel aliquid aliud. 2.

Intellectus Angeli et hominis in entitate absoluta differunt specie.

Dico secundo, probabile est quod hi intellectus, ut fundant relationem intellectivi, non differant specie. Ita tenet ut probabile Scotus citatus 1. *loco*, ubi nihil resolvit. Albert 1. *de Anim. cap. pen.* Cajet. 1. *p. q.* 77. *art.* 3. Ferrar 2. *contra Gent. cap.* 94. Thienen. 2. *de Anim. text.* 9. Ratio est, quia esto secundum entitatem suam absolutam, ut sunt idem subjectis, specifice distinguuntur, in hac formalitate potentiæ respiciendi intelligibile conveniunt, quia idem habent objectum, et eodem modo per se tendunt in illud. Quod vero objectum sit idem, patet ex dictis *q.* 21. et in commentario ejus, ubi fuse ostensum est, ens in sua latitudine esse objectum intellectus nostri secundum se, esto pro hoc statu, non possit moveri, nisi per phantasmata sensibilium accidentium. Quod etiam Angelus discurrat, probat Scot. *q.* 3. *Prol a n.* 2. Quare non est ponenda distinctio harum po-

tentiarum ratione discursus, ut facit D. Thom. supra, *et* 1. *p.* *q.* 75. *art.* 2. *et* 2. *contra Gent. cap.* 94. et Suar. *q. de Anim. cap.* 1.

Confirmatur, quia sensus hominis et brutorum hac ratione sunt ejusdem speciei, ut tenent cum Scoto citato Conimbr. 3. *de Anim. c.* 1. *q. unic. art.* 2. Cajet. 2. *de Anim. c. de Tactu,* et alii, ibi, Apollinar. *q.* 4. *art.* 1. Victoria 1. *p. relect. de perveniente ad usum rationis, n.* 4. et ut probabilem admittit Suar. citatus. Probatur secundo, quia potentia specie distincta ab alia, potest aliquos actus specie distinctos elicere ab omnibus actibus alterius potentiæ, sed intellectus Angeli nullos elicere potest, quin intellectus animæ similes in specie elicere valeat; ergo. Major patet, quia si visus eliceret omnes actus ejusdem speciei cum auditu, vel e contra, non esset distinctio specifica inter has potentias.

3. Objicitur, quorum essentiæ sunt diversæ et proprietates, sed intellectus est proprietas Angeli et animæ; ergo. Respondetur, si sit proprietas, hoc ei non convenire secundum illum respectum, sed secundum absolutum, neque arguit aliqua esse diversa specie, quod dimanent a sic diversis, alioquin calor ab igne esset diversus specie a calore, a Sole, et ignis, quia calefactivus differret specie a Sole. Præterea, quantitas profluit ab omni composito Physico in veriori opinione, de quo Scot. 2. *d.* 3. *q.* 4 tamen est ejusdem rationis in omnibus. Item, unitas hominis et unitas lapidis, non differunt specie, etsi subjecta sic differant. Confirmatur secundo, in eodem continentur identice quædam distincta formaliter, ut ratio intellectiva et sensitiva in anima; ergo et in diversis, quæ sunt indistincta formaliter, ut in casu.

Objicitur secundo, ex Suar. *lib.* 3. *de An-*
4. *gelis, c.* 3. potentia habet unam differentiam specificam essentialem; ergo si aliqua alia ratio specifica conveniat, erit accidentalis; sed ordo ab objecta nequit esse accidentalis intellectui, quia per se ei convenit; ergo erit essentialis, et omnis alia specificatio accidentalis, et per consequens si ullo modo differunt hi intellectus essentialiter, id erit per ordinem ad sua objecta. Respondetur, nullum respectivum est essentiale absoluto. De quo Doct. 4. *d.* 13. *q.* 1. *et Quodl.* 11. *art.* 1. *et in text.* 4. 7. *Met.* et per consequens ratio constituens essentialiter speciem intellectus, est absolutum. Contra, non potest intelligi intellectus vel ulla potentia, quin apprehendatur respectus; ergo hic est de essentia ejus. Respondetur, ex Scot. *Quodl.* 13. *ad.* 1. quod bene posset, si nomen impositum esset ad significandum absolutum ejus præcise, sed de facto nomen significat respectum, saltem connotative, et idem est de operatione, de qua ibi egit Doctor.

Quare potentia concipi nequit sine respectu cum sit absolutum.

Objicitur tertio, quia Scot. 1. *d.* 3. *q.* 3. 5.
videtur velle idem esse objectum voluntatis et intellectus; ergo si valet ratio hujus conclusionis, erunt ejusdem speciei. Respondetur, rationem esse bonam, quando potentiæ non sunt subordinatæ, nec una alteram supponit, sicut voluntas supponit actum intellectus, quia tunc si objectum est idem, non est unde colligatur specifica distinctio, ut in casu, quia duo illi intellectus Angeli et hominis non sunt subordinati, nec alter alterius actum supponit, et ideo cum unum sit objectum, idemque modus, quo tenditur in illud, erunt ejusdem rationis; et idem est de visu hominis et aquilæ, eadem ratione. Vide Scotum *loco citato.*

Quando ex unitate objecti colligere licet unitatem potentiæ?

Dico tertio, idem dicendum est de voluntate nostra comparata ad Angelicam, sicut de utroque intellectu dictum est. Hæc de se patet et ex rationibus allatis.

Objicies, quælibet voluntas Angelica est nobilior qualibet voluntate humana; ergo distinguuntur specie, quia inter individua ejusdem speciei non est ordo, et unum potest perfici, ut excedat alia, vel sunt omnia æqualia. Respondetur primo, ratione identitatis cum perfectiori natura, esse nobiliorem voluntatem Angeli, non formaliter. Secundo, probabile est etiam ipsas animas rationales esse nobilitate impares, de quo supra *disput.* 1. *sect.* 10. quamvis ejus-

An voluntas Angeli sit nobilior voluntate hominis?

dem speciei, et sic non est inconveniens, quamlibet voluntatem Angeli esse nobiliorem omni voluntate humana, licet ambæ sint ejusdem speciei.

DISPUTATIO IV

De Anima separata

Animam esse natura sua immortalem fuse ostensum est *disp.* 1. *sect.* 11. et quamvis ejus immortalitas rigida demonstratione non probetur *ex sect.* 13. quia tamen ex fide certo constat, et ex urgentissimis rationibus naturalibus suadetur nullus Christianus de statu separationis ejus dubitare potest. Ut igitur ejus natura et facultates melius capiantur, de statu ejus solitario seu a corpore sejuncto, sequentia adjungere libuit.

Sectio I

Utrum separatio sit Animæ violenta

1. Nota per separationem intelligi animæ rationalis existentiam sine informatione, quia ejus unio cum corpore, informatio est; itaque separatio animæ privative opponitur informationi. Unde nihil positivum acquirit anima per separationem, quia illud præter, vel potius supra naturam foret, et consequenter perficeretur separatione, quod falsum est. Falsum ergo Cajetani assertum 3. *part. quæst.* 6. *art.* 3. *animam dum separatur, semipersonam fieri*, quem merito impugnant Conimbr. 2. *de Anima, cap.* 1. *quæst.* 2. *art.* 2.

Quid sit violentum

Nota secundo, ex Scoto 4. *d.* 43. *q.* 4. *et q.* 1. *Prol.* § *Ad quæst.* violentum illud esse, quod opponitur naturali inclinationi. Pro cujus explicatione advertendum, si naturale sumatur ut principium activum, quod tunc opponitur vel principio libero, (quia hoc libere se ad agendum determinat, illud necessitate naturali determinatum est,) vel supernaturali principio, (quia hoc excedit ordinem activi naturalis ad passum. Si vero consideretur ut passivum, tunc ad suas perfectiones recipiendas naturaliter inclinatur, et quando contra hanc inclinationem patitur, violentari dicitur. Contingit autem passum quandoque non inclinari ad id quod recipit, neque ad oppositum ejus, et tunc neutraliter se habet, id est, nec naturaliter, nec violenter, ut quando superficies recipit albedinem, quia non magis petit eam quam nigredinem. Et hinc infert Doctor, non violentari materiam primam, quia secundum se non magis petit hanc formam quam illam, nec inclinatur contra aliquid, cujus est respectiva. Juxta hoc expone definitionem violenti datam 3. *Ethic. cap.* 3. *Violentum est, cujus principium est extra, non conferente vim passo.* Dicitur tamen aliquid violentari latiori sensu, quando impeditur a suo effectu, ut ignis, si denegetur ei concursus ad comburendum, et accidens si non inhæreat; hoc ergo sensu quæritur, an anima violentetur dum separatur.

Naturale tripliciter sumitur.

Nota tertio, certum esse, ut salvetur integritas et pulchritudo universi, naturale esse quod animæ uniantur suis corporibus, quia id postulat natura universi. Sed quæstio est de particulari inclinatione ipsius animæ, quia particularis inclinatio sæpe est contraria inclinationi universi, ut in ascensu aquæ ne detur vacuum, qui, (ut habet Doctor 3. *d.* 27. *n.* 13.) est aquæ violentus, licet respectu universi, sit naturalis. Unde cum dicit 4. *d.* 49. *q.* 13. *ad* 3. aquam esse sursum, ut salvetur plenum, non esse simpliciter violentum, imo quod magis violentum esset si descenderet, relicto vacuo, intelligit de violenti respectu universi, non vero respectu ipsius aquæ, alioquin sibi contradiceret. 2.

Ascensus aquæ ad impediendum vacuum an sit naturalis?

Dico primo, separatio non est simpliciter violenta animæ rationali; est Scoti 4. *d.* 43. *q.* 2. § *De tertia* Avicenn. 9. *Metaph.* 1. dicentis statum unionis animæ esse naturalem imperfecte, et separationis perfecte, Conimbr. *tract. de An. separ. d.* 2. *art.* 2. Suar. *lib.* 6. *de An. c.* 9. Probatur primo, quia animæ debetur perpetua duratio, et non in corpore, quod de se est mortale, ergo extra. Secundo, anima clarius cognos-

Separatio non est simpliciter violenta animæ

cet veritates separata, ut tenet Avic. 6. *Natur.* 1. *p. cap.* 6. et colligitur *ex illo Sap.* 19. *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.* Vide Scot. 4. *dist.* 45. *q.* 1. *Argumento ad oppositum.* Tertio, anima nata est informare corpus amissibiliter. Dices, mors est violenta homini; ergo. Respondetur homini sic, sed animæ non, ex 3. notabili.

3. *Separatio est naturalis animæ secundario?* Dico secundo, separatio est naturalis secundario animæ. Ratio, quia ex natura sua primario desiderat informare corpus, et quia hoc non petit inamissibiliter, sed juxta naturam corporis secundario inclinatur naturaliter ad statum separationis. Colligitur ex Scoto *d.* § *De tertia, n.* 15. Ferrar. 1. *cont. Gent. cap.* 83. Alii tenent separationem esse violentam. Conimbr. *supra* tenent esse neutralem seu præter naturam.

Objicitur primo, pars extra totum est imperfecta; ergo violenta. Respondetur antecedens verum esse de parte recipiente perfectionem a toto, anima autem potius dat; detur tamen esse aliqualem violentiam secundum quid.

Objicitur secundo, informare est animæ naturale; ergo separari violentum, quia hoc privative opponitur illi. Respondetur, informare amissibiliter esse ei naturale, unde secundario petit separari.

4. Objicitur tertio, anima separata appetit naturaliter reuniri, ut tenet expresse Scotus 4. *d.* 43. *q.* 4. § *Ad propositum,* ubi vult dari appetitum naturalem ad resurrectionem, et 2. *d.* 16. § 2. *ratio, n.* 5. ubi admittit animam essentialiter (intellige radicaliter) esse actum corporis; ergo separari est ei violentum. Patet consequentia, quia non appetit simul opposita. Pro solutione hujus:

Dico tertio, si comparetur anima ad corpus mortale, satis probabile est, nec illud appetere, nec oppositum naturaliter, et sic *Appetitus reunionis animæ an naturalis?* status separationis erit ei neuter. Colligi videtur ex Scoto *dicto,* § *De tertia,* ubi negat animam naturaliter proprie inclinari ad corpus, vel si sic inclinatur, quod ejus appetitus satiatus est, per hoc quod semel illud informavit; ergo secundum eum, non manet amplius appetitus naturalis animæ ad illud sed neque contra naturam est, ut uniatur, alioquin resurrectio foret contra naturam. Secundo, quia *d. q.* 4. dicit materiam primam non violentari, *Anima non appetit naturaliter corpus mortale.* quia illi bene est, tam sub hac quam sub illa forma; sed animæ bene est in corpore propter sensationes, quas sine ipso habere nequit, et hac ratione unitio cum corpore est ei aliqualiter naturalis, ut docet Scotus *dict.* § *De tertia.* Eidem etiam bene est extra corpus, quia sic suas operationes spirituales perfectius et expeditius exercet; ergo simpliciter naturaliter, neutrum horum statuum appetit. Per quod patet ad tertium argumentum in illo sensu.

Dico quarto, simpliciter naturaliter appetit animæ statum unionis cum corpore immortali. Colligitur ex Scoto citato; si enim eatenus secundum ipsum appetit uniri corpori mortali, ut habeat sensationes, et necesse est secundum quid tantum naturaliter appetat, quia illa unione impeditur a suis perfectioribus operationibus; ergo simpliciter appetit statum illum, quo utrasque operationes habebit perfecte; et hic est status resurrectionis, quem naturaliter appetit anima, ut docet Scotus *distinctione* 43. *quæstione* 4. Juxta hunc sensum patet ad tertium argumentum. 5. *Anima appetit naturaliter unionem ad corpus immortale.*

Objicitur, ergo resurrectio activa erit naturalis, quia inclinationi passivæ naturali, respondet activa naturalis. Negatur sequela cum sua probatione, sed erit naturalis, ut opponitur violento, ut ait Doctor, non autem ut opponitur supernaturali; et datur appetitus naturalis inclinationis sine possibilitate assecutionis in appetente, vel ulla causa naturali, ut habet Doctor *ibi.* et *q.* 1. *Prol. ad* 1. *pro opin. num.* 25. ubi etiam ad primum principale docet Deum clare visum esse finem nostrum naturalem, sed non naturaliter attingibilem. *Resurrectio est naturalis, sed non naturaliter attingibilis.*

Objicitur secundo, sequi hominem sine illo statu violentari, quia caret illo statu, 6. *Carentia ejus, ad*

quod est inclinatio naturalis, quando violenta? quem naturaliter appetit, qua ratione lapis sursum violentatur. Negatur sequela, cum Scoto 3. *d.* 13. *q.* 4. *ad* 2. *pro q.* 2. sed tunc tantum violentatur res, quando habet oppositum ejus, ad quod inclinatur cum principio intrinseco determinato ad illud, ut in exemplo de lapide, et hujusmodi inclinatio est naturalis stricte sumpta. Latius vero loquendo, res inclinatur ad suas perfectiones undecumque proveniat, et hoc sensu appetitus materiæ ad quamlibet formam potest dici naturalis, et cessabit inutilis contentio quorumdam Scotistarum de materiæ appetitu, an sit naturalis, vel neuter; non est naturalis stricte ad hanc formam, alioquin sub alia esset violenter.

Anima actu elicito quomodo appetit resurrectionem? Dico quinto, anima separata actu elicito appetere potest reunionem. Hæc de se satis patet, sed explicanda est; si enim non cognoscat possibilitatem unionis, tantum appetit actu inefficaci seu conditionato, ex Scoto 2. *d.* 6. *q.* 1. § *Ad argumenta.* Si vero cognoscat, ut animæ beatæ efficaciter appetit, juxta illud *Apoc.* 6. *Vidi subtus altare animas interfectorum, et clamabant: Usquequo Domine, non judicas, et non vindicas sanguinem nostrum.*

Sectio II.

Utrum species et habitus manent in anima separata

1. De potentiis non quæritur quia non distinguuntur realiter ab ipsa anima, et sic eam comitantur; verum est tamen organicas, quatenus includant organum, distingui, et consequenter non comitari.

Suppono ex dictis *quæst.* 17. *et in ejus comment.* dari species, et sensibiles, et intelligibiles ac etiam habitus ex Divo Thoma 1. 2. *q.* 49. *art.* 1. *et* 4. et Scoto 1. *d.* 17. *q. et* 2. *et* 3. Suppono etiam species manere pro aliquo tempore post actum transactum, ex dictis *in q.* 14. *et ejus commentario*, de quo fuse Doct. 1. *d.* 3. *q.* 6. *a n.* 26.

Habitus, et species manent in anima separata. Dico primo, manent species et habitus intellectus et voluntatis hic acquisiti in anima separata, est communis, Scoti 4. *d.* 45. *q.* 1. § *Hic est, n.* 3. Divi Thomæ 1. *part. quæst.* 89. *art.* 5. Probatur primo, quia hujusmodi qualitates sunt spirituales a corpore independentes; ergo manentibus suis subjectis non est quod pereant. Adverte tamen, non manere habitus imperfectos in Beatis, neque supernaturales in damnatis, sunt tamen quædam Theologica dubia circa hoc, quorum examinatio non est hujus loci. Secundo, animæ separatæ recordantur præteritorum, *ex Luc.* 16. de quo postea et tactum est *supra in comment. ad q.* 14. Tertio, species non dependent in *conservari* a phantasmatibus, sicut nec ista a speciebus externis, neque habet contrarium; ergo.

Objicitur primo, quia species et habitus intellectus non habent actus sine phantasmatibus, sed his caret anima separata; ergo. Respondetur, antecedens verum esse tantum in statu unionis cum corpore mortali. 2. *Scientia quomodo destruetur in patria?*

Objicitur secundo, 1. *Cor.* 13. dicitur scientiam destruendam post mortem. Respondetur cum Divo Thoma *ibi lect.* 3. *et* 1. *p. quæst.* 89. *art.* 5. intelligi quoad ministerium sensuum, vel loquitur de scientia sumpta pro cognitione obscura.

Doctiores in futura vita erunt qui hic fuerunt sanctiores. Objicitur tertio, sequi impios doctos, futuros majoris scientiæ post mortem quam pios ignorantes. Respondetur, a Deo infundi majorem scientiam ei qui sanctioris fuit vitæ. Divus Thomas *d. art.* 5. *ad* 2. videtur concedere sequelam.

Dico secundo, nulli habitus corporei manent in anima separata. Ratio, quia accidentia pereunt cum subjecto, nec migrant de uno in aliud.

Sectio III

Utrum anima separata acquirit novas species

Respondetur affirmative. Scotus 4. *d.* 45. 1.
q. 2. § *Contra istum, num.* 5. et idem tenet *de Angelo*, de quo est eadem ratio 2. *d.* 3. *q.* 11. Conimbric. *tract. de Anima separ. d.* 2. *art.* 5. Gabr. *lect.* 32. *in can.* sed Co-

Spiritualia imprimunt species intellectui sicut sensibilia sensui?

nimbric. et Suarez *lib.* 6. *de statu Animæ*, c. 6. problematici sunt. Probatur primo, quia anima separata cognoscet res spirituales intuitive, sed hujusmodi res impriment species intellectui, sicut sensibilia sensui, ut habet Doctor *quodlibet.* 15. *artic.* 1. § *Si vero teneretur.* Secundo, alioquin cum communi concursu anima nullam posset habere actionem; per quod in imperfectissimo omnium creaturarum statu collocaretur, quia omnis alia creatura cum communi influxu potest operari, nisi per voluntatem vel intellectum, et sibi relicta neutrius actum habere valet, secundum oppositam sententiam. Tertio, perfectionis est in anima unita, quod acquirat species, quibus cognoscat, et ad hunc finem habet intellectum agentem; ergo hoc ei non est denegandum in statu perfectiori separationis, quia *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam*, Sap. 9. Quarto, nimiam distantiam objecti impedire cognitionem spiritus creati ex eo constat, quod Angeli in terram descendisse ad quædam exploranda leguntur. Et docet August. *lib. de cura pro mortuis*, *cap.* 13. et Greg. 12. *Mor.* 13. quos sequitur D. Thom. I. *p. q.* 89. *art.* 8. ergo necesse est species ab eis acquiri, quia si nihil facerent, non est cur eorum præsentia requiratur. D. Thom. I. *p. q.* 89. *art.* 1. *ad* 3. negat animam separatam ullas species acquirere vel conservare, sed intelligere per species ab influentia divini luminis participatas. Idem tenet de Angelis *q.* 55. *art.* 2. Pro qua sententia :

Angeli ad nimiam distantiam non intelligunt objecta,

2\. *Anima non unitur ad acquirendum cognitionem.*

Objicitur primo, si anima separata posset acquirere species, frustra uniretur materiæ; et tamen hac ratione materia dicitur esse propter formam, 2. *Phys. text.* 23. Respondetur cum Scot. cit. *ad* 1. esto ad hunc finem uniretur, non frustra uniri, licet alia via idem finis acquiri possit, quia possunt esse diversa media ad eumdem finem. Secundo anima primario unitur ad constituendum totum, et non præcise gratia specierum colligendarum.

Quomodo corpus concurrit ad speciem spiritualem?

Objicitur secundo, anima separata non accipit species a corporeis, quia contra ejus dignitatem est, ab his dependere in sua cognitione, verbi gratia, quod non possit videre colores sub terra, nisi emittant species, neque a spiritibus, quia hi nihil extra faciunt, nisi motum localem. Præterea non possent mittere nisi corporeas species, quia spatium tale est. Respondetur, animam (idem est de Angelo) cum re corporea coefficere speciem, etiamsi res illa non emittat species ad ipsam, modo sit intra debitam distantiam, neque requiritur, quod una concausa insit alteri; de spiritu, si ut causa totalis efficit speciem, (quod videtur tenere Scotus *quodlib.* 15. *cit.*) efficit eam in intellectu animæ, nihil causans in medio, cum non sit capax hujus formæ, neque alterius instar dispositionis ad eam requisitæ, de quo Doct. 2. *d.* 9 *q.* 2. *et* 1. *d.* 37. Si vero ut causa partialis concurrit cum intellectu ad efficiendum speciem, et tunc etiam nihil fit in medio. Quod additur spiritum nihil ad extra facere, nisi motum localem, verum est, loquendo de actione in corpus, vel causatione totali, non aliter. Adde, verius esse, causare impulsum in corpus, de quo *sect. ultima*, contra primam partem hujus solutionis.

Species intelligibilis non fit in medio.

Objicitur tertio, agens est præstantius patiente, ex August. 12. *de Gen. ad lib.* 26. ergo corpus non agit quidquam in spiritum. Respondetur cum Doct. 2. *d.* 3. *q.* 11. *ad* 2. verum esse actione totali, sed partiali bene potest agere, manente præstantia spiritus super corpus, vide plura in Doctore utroque loco citato. 3.

Anima separata distincte cognoscit Angelos et alias animas.

Petes an per species tales cognoscat anima separata Angelos, et alias animas? Respondetur cognoscere eos intuitive et abstractive in particulari, distincte et determinate, et quoad abstractivam, hoc fit per illas species acquisitas, nisi forte Deus in separatione aliquas infuderit, quo casu ad earum objecta cognoscenda non est opus, alias acquirere. Est contra D. Thom. *d. q.* 89. *art.* 2. *et* 3. ubi tantum tribuit animæ separatæ cognitionem confusam, et veluti in genere respectu Angelorum, et consequenter idem diceret quoad alias animas.

Sed cum contineantur intra objectum proportionatum intellectus animæ si debite approximentur, manifestum est quod distincte et in particulari ab ea cognosci possunt.

4. Petes secundo, an anima separata potest ab omni cognitione sui cessare? D. Thom. *q.* 8. *de verit. art.* 6. *ad* 7. Capr. 2. *d.* 3. *q. ad* 2. *contra* 5. *concl.* et alii Thomistæ hoc de Angelo negant, de quo est eadem ratio, ac de anima separata. Primo, quia apertis oculis non possumus non videre lucida approximata. Secundo, non potest quis cessare a consideratione doloris vehementis; ergo neque a consideratione delectationis intensa, qualem habet Angelus de sua essentia, etiamsi divinam essentiam non videret. Verius tamen videtur oppositum, quod tenet Molin. 1. *p. q.* 56. *art.* 1. *ad* 2. Conimbr. *tr. de Anima. separ. d. q. art.* 1. quia Angelus est finitus, liber, et intellectus ejus est ad certum numerum objectorum determinatus; nihil ergo obstat, quominus se applicet ad alia objecta, ita ut se non videat. Ad primum, diversio intellectus est instar aversionis oculorum. Ad secundum possunt alia æque, et quandoque pulchriora occurrere, delectationem causantia, et a propria consideratione divertentia.

An Angelus possit se non videre?

Sectio IV

Utrum anima separata recordatur eorum, quæ conjuncta novit vel fecit

1. De hoc fuse tradit Scotus 4. *d.* 45. *q.* 3. Ex quo describi potest recordatio, sic: quod sit *Cogitatio actus præteriti in quantum præteriti.* Quatenus est circa præteritum, requiritur primo, quod sit post tempus; secundo, quod cognoscatur distantia temporis, quo habitus est actus, ab eo quo habetur ejus recordatio. Tertio, quod objectum sit præsens in specie. Idem, quoad actum recordationis, habet duplex objectum. Remotum, circa quod alias actus habitus est; et proximum, ipsum actum præteritum, et proprium, quia de alio non est recordatio Requiritur etiam species ipsius actus præteriti manens, sine qua non differret recordatio ab abstractiva rei notitia, de his fuse Doctor citatus.

Objectum recordationis duplex: proximum, et remotum?

Dico primo, datur memoria intellectiva, est Arist. *lib de Mem. et Reminiscentia,* ubi dicit, quod quorumdam intelligibilium recordamur. Unde alia loca ejus apud Scot. *art.* 2. Probatur experientia, quia recordamur volitionum et intellectionum præteritarum, quas non novit sensus, de quo dixi *disp.* 3. *sect.* 2.

Dico secundo, anima separata potest recordari præteritorum, habetur ex illo Lucæ 16. *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua,* etc. Idem habet August. in id, *Fiant filii ejus orphani,* Psalm. 108. et docet Gregor. 4. *Mor. circa finem in id Job* 32. et fundat se super illud Psalm. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo. Quomodo* (inquit) *in æternum misericordiam canit, qui miseriæ non meminerit?* Probatur ratione, primo ex Doctore, quia alioquin, non haberent animæ materiam agendi gratias Deo pro peccatis eis remissis, et ridiculum est dicere, quod Lucifer non recordatur se offendisse Deum. Secundo, manent species in anima separata, *ex sect.* 2. ergo recordatur per eas. Vide dicta *disput.* 3. *sect.* 2. 2.

Anima separata recordatur præteritorum.

Sectio V

Utrum anima separata cognoscere potest secreta cordis seu actus liberos internos aliorum

De hoc fuse agitur in materia de Angelis. D. Thomas cum suis negat 1 *p. q.* 57. *artic.* 4. Ratio eorum est, quia voluntas rationalis soli Deo subest, et ideo quæ ex ea dependent, soli Deo sunt nota. Oppositum tenet Scot. 2. *d.* 9. *q.* 2. *ad* 1. *et* 4. *d.* 10. *q.* 8. *ad* 3. *et d.* 45. *q.* 4. *ad* 2. quibus locis tenet Angelum (idem est de anima separata) posse videre cogitationes cordis, si permitteretur. Sequitur Occham 2. *quæst.* 20. *et quodl.* 14. *quæst.* 13. Gabr. 2. *d.* 9. *q.* 2. *art.* 2. *et lect.* 31. *in Can.* Bassol. 2. *d.* 9. *q.* 2. Major. *q.* 3. Leuchet. *q.* 1. Holcot. 2. *q.* 4. *ad* 2. Favet Herveus 3. *d.* 8. *q.* 1.

3. Durand. 2. *d.* 3. *q.* 7. *n.* 18. *et q.* 8.*num.* 6. dicentes solum abscondi posse actus intentionem. Probatur primo, ex Scoto, quia non est magis improportionatus actus voluntatis intellectui separato quam ipsa voluntas, quam tamen videre potest.

Si dicas, quod occultatur actus. Contra, hoc erit alia volitione ; ergo illa videri potest, nisi alia volitione occultetur, et sic in infinitum.Respondet Cajet. voluntatem esse ordinis naturalis, actum non. Contra, non magis dependet actus a dominio voluntatis, quam hæc a dominio Dei, ergo si ista dependentia excludit ab ordine naturali actum,idem erit de voluntate. Confirmatur, libertas non est aliquid essentiale vel intrinsecum actui, sed tantum respectus ad dominium causæ, ex dictis *sect.* 15. *disp. præced.* ergo si videt anima actum necessario idem erit de libero. Patet consequentia, quia contingit eumdem actum de necessario fieri liberum, ut *ibi* dixi.

3. *Causæ æque perfectæ possunt in effectus æque perfectos.*

Secundo, intellectus videt actus liberos proprios ; ergo alias intellectus, saltem perfectior, videre potest eosdem, quia causæ æque perfectæ possunt in effectus æque perfectos ejusdem rationis, verbi gratia, si hic ignis comburit hoc lignum, omnis ignis æque perfectus vel perfectior idem præstare potest ; et si hoc coloratum videri potest ab hoc oculo, potest et ab omni alio æque perfecto vel perfectiori.

Responderi potest ex Cajet. *d. art.* 4. quod argumentum supponit falsum,nempe Angelum vel animam accipere cognitionem a rebus, cum tantum cognoscat per species innatas. Contra primo, quia optime probat Scot. 2. *d.* 3. *q.* 11. Angelum posse accipere species a rebus, alioquin esset imperfectissimus inter substantias. Secundo, quacumque specie acquisita vel innata, cognoscit actum necessarium, vel licentiante eliciente liberum secundum se, per eamdem posse videre actum liberum secundum se, probat argumentum. Præterea habet quis speciem, qua actum suum liberum cognoscit, vel eum sine specie intuetur ; ergo habet etiam, vel potest habere speciem acquisitam vel innatam ad similem actum in alio cognoscendum, vel eum sine specie intuebitur, alioquin non poterit eum videre, etiamsi voluerit operans.

Quidquid actum necessarium repræsentat, videtur repræsentare actum liberum, saltem secundum entitatem.

Tertio, sequeretur quod intellectus separatus non posset videre actus appetitus vel phantasiæ, quia participant rationem et libertatem, ut ait D. Thom. citatus *ad* 3, consequens est absurdum ; ergo. Sequela patet, quia actus illi dependent a dominio voluntatis quo imperantur, et præterea sunt minus proportionati voluntati, quia corporei, quam actus spirituales intellectus.

3. *An cognoscat anima separata actus appetitus, et phantasiæ.*

Dices, non dependere immediate a dominio voluntatis. Contra primo, quia idem est de actibus intellectus ; ergo omnes cogitationes intellectus videri possunt ab intellectu separato, quod negas. Secundo, effectus omnes dependent immediate quoad *esse* et *non esse* a dominio voluntatis Dei,et propter hoc non effugiunt cognitionem intellectus separati ; ergo neque effugient actus propter dominium immediatum voluntatis creatæ. Confirmatur, si Deus reproduceret actum meum internum, posset ab intellectu separato videri ; ergo, et antea potuit. Patet consequentia, quia, actus est idem numero et potentia cognitiva eadem, omnino immutata et naturalis ; ergo sequetur idem effectus. Patet consequentia, quia, ut ait Aristot. 2. *de Gen. an. com* 56. *Idem manens idem, semper natum est facere idem.*

Si Deus reproduceret actum meum liberum, posset videri ab anima separata.

Objicies ex D. Thoma citato Jerem. 17. *Ego Dominus, scrutans et probans renes.* Respondetur hinc, et ex multis aliis locis Scripturæ et Patrum, constat intellectum separatum non habere potentiam proximam ad cogitationes cordis intelligendas non tamen probatur quin ex parte sua habeat quod requiritur, si reliqua extrinseca ponerentur. Quare autem non ponantur, Deus scit ; nobis certo constat multa posse spiritus malos circa nos, quæ facere non permittuntur, ut ait Magister 2. *d.* 7. *c. ult* et Scot. 4. *d.* 10. *q.* 8. *ad* 3. Deo, vel superioribus Angelis impedientibus. Qua

4. *Multa possunt dæmones, quæ facere non permittuntur.*

ratione magi, qui opera dæmonum fecerunt ranas, cyniphes facere non potuerunt. Unde August. 3. *sup. Gen.* 9. *Quid autem per naturam possint, et non possint per prohibitionem, et quid per ipsius naturæ suæ conditionem, non sinantur homini explorare difficile, imo impossibile est.* Per hoc expediuntur multa argumenta contra hanc sententiam, quia fatemur intellectum separatum non habere potentiam proximam ad cogitationes cordis cognoscendas, per quod satisfit omnibus auctoritatibus, id reservantibus Deo. Addimus tamen, si haberet paratum Dei concursum, quod posset eas cognoscere, quod est habere potentiam remotam, non proximam, ut bene explicat Doct. 4. *d.* 49. *q.* 6. § *Dico ergo, num.* 10. Sed quia ex professo de hoc agitur tractando de Angelis, non immoror.

SECTIO VI

De loco et motione locali animæ separatæ.

1. Certum est animam non esse in loco quantitative, vel descriptive ; quia quantitate et partibus caret, sed quæritur de ejus præsentia reali, an sit hîc ; vel ibi. Ad quod :

Dico primo, anima est in aliquo determinato *ubi*, seu præsentia. In hoc omnes conveniunt, quia non est ubique, neque nullibi, et fides est, quod animæ beatæ sunt in cœlo, et damnatæ in inferno.

Dico secundo, anima non est in loco per operationem, est Scoti 2. *d.* 2. *q.* 6. et contra D. Thom. 1. *p.* *q.* 52. *art.* 1. et ejus discipulos ibi, tenentes Angelos, (idem est de anima,) esse in loco per operationem seu applicationem virtutis, ut loquitur D. Thomas. Probatur primo, ex articulo Parisiensis quo oppositum damnatur. Secundo, ad hominem, quia D. Thomas 1. *part.* *q.* 8. *art.* 1. probat Deum ex operatione esse ubique secundum substantiam ; ergo petit principium, vel admittit præsentiam distinctam ab operatione. Tertio, si operatio est spiritualis, non est major ratio de

Animam non esse loco per operationem.

ejus locatione quam de ipsius animæ, si transiens, et corporea, erit in loco commensurative.

Quarto, sit anima vel Angelus in manu mea per operationem, ut tu dicis, et deneget Deus et concursum ad omnem operationem (quod non repugnat) manebit ibidem, quia sine actione non potest inde discedere , ergo sine operatione est præsens manui. Hoc manuali argumento vexavi semel quemdam Thomistam in disputatione publica, qui sustinebat, (sed a se solo intellectus,) eo casu Angelum illum nullibi esse. Contra, replicabam ab altero Angelo intuitive videri in superficie concava manus, sicut ante denegatum concursum videbatur , et responsum est per clamores satis quidem audibiles, sed auditorio inintelligibiles. Quinto sequeretur quod posset nullibi esse , quia cessare posset, saltem Deo denegante concursum, ab omni operatione. Vide plura apud Scotum citatum, qui pro hoc adducit Damasc. Nazianzenum, Augustinum, de quo fusius in materia de Angelis. 2.

Dico tertio, anima est in loco fundamentaliter per suam substantiam, et formaliter per præsentiam, quæ est respectus ad id, cui præsens est. Doctor citatus. Prima pars patet ex *conclus.* 2. quia si operatio vel accidens non est fundamentum illius præsentiæ, ipsa substantia erit. Secunda pars probatur, quia anima non habet aliud *esse* in loco quam *esse* præsens alicui spatio ; hoc autem convenit ei formaliter per ipsam præsentiam, verbi gratia, anima pueri in Lymbo, etiamsi cessarent circa eam omnes passiones, præsens esset illi spatio, et nihil tunc haberet nisi substantiam et respectum præsentiæ, de quo late Doct. *d.* *q.* 6. 3.

Anima per substantiam est in loco.

Dico quarto, habet locum determinatum secundum magnitudinem, quia non est immensa , et forte etiam secundum parvitatem. Ita Scot. 2. *d.* 2. *q.* 6. ubi dubius est an Angelus potest esse in puncto vel in loco minori quocumque designato ; videtur verius quod non, propter argumentum Mathematicum, quod ibi habet, quia quod

Quod potest esse in

uno æqualium, potest esse in reliquo, si non obstat figura.

potest esse in uno æqualium, potest esse et in reliquo, si non obstat figura. Et sic si anima potest esse in loco minori quocumque assignabili, sequitur quod poterit a cœlo usque in terram protendi, quia corpus quocumque in quo esset, posset in infinitum protendi; consequens est absurdum, quia Damasc. *lib.* 2. *cap.* 3. *ante medium*, ait non esse in cœlo cum versatur in terra, et idem habet Greg. 1. *Mor. cap.* 2. *et Hom.* 31 *in Evangelia*, et Didymus *lib.* 1. *de Spiritu sancto*, *post princip.* Respondet Cajet. 1. *p. q.* 52. *art.* 1. et Vasq. *ibi d.* 192. *cap.* 3. id tantum esse verum de corporibus, quia habent partes.

4. Contra, etsi spiritus non habeat partes, tamen extenditur et occupat totum spatium corporis, quod informat, vel cui assistit. Neque ratione figuræ, quia nullam habet, repugnat ei sic vel sic extendi, quia nullum petit situm; ergo quantum dimittit secundum latitudinem et profunditatem sui loci, potest assumere secundum longitudinem. Possunt autem illæ duæ dimensiones in infinitum dividi; ergo et longitudo in infinitum protendi. Unde Major 2. *d.* 2. *q.* 9. concedit Angelum posse esse in linea a cœlo usque ad terram protensa; quod et ego verum puto, si teneatur posse esse in puncto vel in loco minori quocumque assignabili. Neque id videtur contra Patres citatos, qui tantum volunt, non posse esse in cœlo et in terra, replendo utrumque.

Anima non est in loco naturaliter.

Dico quinto, non est in loco naturaliter, Scot. *supra*, quia alioquin esset alicubi violenter, et locus esset conservativus vel corruptivus ejus. Confirmatur, quia hac ratione Avicen. 9. *Met. c.* 2. docet motum cœli non esse naturalem, quia terminaretur ad quietem naturalem, et motus ab illa quiete foret violentus. Ex quo sequitur quod potentia passiva animæ ad essendum in loco, est neutra, sicut superficiei ad albedinem, quia non magis petit hunc locum, quam ejus oppositum; quod intellige juxta dicta *sect.* 1. *concl.* 4. *object.* 2. scilicet esse neutrum, ut opponitur appetitui naturali et violento stricte sumptis, quia latius sumendo appetitum naturalem, est ad omnem perfectionem passivi; et sic materia prima naturaliter appetit formam, et homo beatitudinem, et superficies albedinem, per quod conciliata manent loca Scoti ibi adducta.

Potentia animæ ad essendum in loco est neutra, et quo sensu?

5. *Quomodo anima separata movetur localiter?*

Dico sexto, anima separata movetur localiter, cum ejus præsentia ad spatium mutatur, ut cum anima Christi descendit ad inferos, et cum cæteræ in cœlum, purgatorium, vel infernum migrant. Sed dubium est an anima se mutare potest; et quidam negant. Ita præter Dur. 3. *d.* 22. *q.* 3. et Mirand. *q.* 1. *Apologetici*, qui de hac re male sentiunt, quia videntur asserere eam omnino immobilem. Quos citat Suar. 2. *tom.* 3. *p. d.* 45. *sect.* 2. Tenent quidam Thomistæ, ut referunt Conimb. *tr. de An. separata*, *d.* 6. *a.* 2.

Anima potest se loco movere.

Dico septimo, anima separata potest se loco movere, Scot. 4. *d.* 10. *q.* 7. § Respondeo, *et d.* 49. *q.* 14. Probatur ex descensu animæ Christi, et quia hoc convenit omnibus animalibus; ergo et animæ. Secundo, in corpore se movet; ergo et extra. Tertio, aliæ actiones perfectiores conveniunt ei, ut intelligere et velle; ergo. Quarto, ex rationibus conclusionis sequentis.

Major difficultas est an anima separata possit secum movere aliquid aliud. Et negat D. Thom. 1. *p. q.* 114. *a.* 4. ubi Cajet. *et q.* 16. *de malo, art.* 10. Suar. 6. *de An. cap.* 2. *et in Met. d.* 35. *sect.* 46. Soto 4. *d.* 45. *q.* 1. *art.* 3.

6. *Anima potest secum movere alias res.*

Dico octavo, potest anima movere secum alias res instar Angeli. Ita Scot. citatus, Abulens. *in* 9. *Math. q.* 124. Ægid. *quodl.* 4. *q.* 17. Bassol. 4. *d.* 49. *q.* 2. *art.* 1. Major *q.* 8. Aureol. apud Capreolum 4. *d. ult. q.* 2. Conimbr. *supra*, qui cum his citant Galenum, *lib. de Tremore et Rigore*, et Clem. Alex. 6. *Strom.* Probatur primo, omne quod se movet, sive animatum sit, sive non, potest aliquid secum movere, ut patet experientia et inductione; ergo hoc non est denegandum animæ. Secundo, hoc

nima se- arata po- est move- e corpus. n Chris- us aliqu- ndo movit orpus su- um inor- anice,an- e resur- ectionem? nimæ de- unctorum assumunt uandoque orpora.

non est denegandum animæ ratione perfectionis ejus, cum conveniat Angelo; neque imperfectionis, cum competat corpori, et perfectiores actus ei conveniant. Tertio, quia corpora gloriosa movebuntur, juxta illud : *Volabunt, et non deficient*, et non nisi ab anima, de quo 4. d. 49. *q.* 14. Quarto, non potest assignari ratio cur hoc conveniat Angelo, et non animæ. Quinto, Christus *Luc.* 4. videtur usus hac potestate, movendo corpus inorganice, quando volebant eum præcipitare. Sexto, quia animæ defunctorum apparent cum corporibus assumptis, Deo id aliquo bono fine permittente, ut cum Chrysost. latius tradit Abulens. citatus ; et tenent Augustinus, Gregorius, Eusebius, Theodorus, quos citat Bellarminus *lib.*2 *de Purgat. c.* 8. de quo videri potest etiam Abulens. *in* 25. *Matth. q.* 752. D. Thom. 1. *p. q.* 89. *art. 8.* talem regressum animarum miraculo adscribit, quod verum est, quia etsi suis viribus relictæ redire possint, statutum est, ne redeant, nisi specialiter permittantur ; et ratione illius statuti communis, quidam Patres omnino eis negant regressum, de quo 4. *Reg.* 22. *et Job* 23. et alibi.

n anima Samuelis ere appa- uit Sau- ?

7. Et hinc orta est controversia de anima Samuelis, an vere apparuit Sauli, necne, 1. *Reg.* 28. de quo Aug. *lib.* 2. *ad Simplic. q.* 2. *et q.* 27. *in vetus novumque Testamentum, et lib.* 2. *de mirac. S. Scripturæ, cap.* 11. Justin. *q.* 52. *ad Gentes* Abul. Lyran. et alii interpretes *in dictum locum*; et verior videtur pars affirmans, maxime *ex cap.* 46. *Ecclesiastici*, ubi inter laudes Samuelis ponitur, prophetasse post mortem, ut notavit. D. Thom. *supra.* neque enim laus esset si dæmon aliquis prædixisset, quæ ipsi tribuuntur. Sed contra has duas conclusiones :

Objicitur primo, *Luc.* 16. mendicus Lazarus portatur in sinum Abrahæ, et idem refert Greg. 1. *dial.* 9. *de Anima Marcelli*; ergo ipsæ animæ non se movent, alioquin non moverentur. Respondetur, ipsæ se movent, sive in cœlum, purgatorium, vel infernum eant; tamen deportari dicuntur, quia si in cœlum eunt, honorantur comitatu Angelorum, ut passim in vitis Sanctorum legitur; si in infernum, a demonibus, ut captivi ducuntur. Unde Aug. *Serm.* 176. et alii dicunt Christum in ascensione, non in auxilium necessitatis, sed in obsequium divinitatis evectum, illatumque cœlo fuisse.

Quomodo Christus in cœlum evectus dicitur?

Objicitur secundo, animæ hîc nulla signa præbent talis potentiæ motricis, sicut præbent voluntatis et intellectus ; ergo gratis ponitur. Respondetur, Christus et multi Sancti usi sunt illa potentia movendi inorganice, neque ita necessarius est ejus usus 8.
sicut voluntatis et intellectus, ut signa ejus sæpius ostendantur.

Dices, Sanctos miraculo sic motos. Respondetur, miraculum potuit esse in permissione motionis præter regularem et communem modum ; sic miraculum fuit transfiguratio Domini, in eo quod permissa est gloria animæ in corpus redundare, cum reliquo vitæ tempore in ipsa anima repressa esset. Vide Scot.3. *d.* 18. *num.* 15. Si defectus permissionis non sit causa, fateor me nescire, quare anima in hac vita non sic movet suum corpus, sicut post resurrectionem movebit, tenendo quod suis viribus tunc movebit.

Objicitur tertio, ex Suar. *supra*, quia anima est forma interna corporis ; ergo non potest aliquid corporeum movere, nisi medio corpore, quod informat. Respondetur, etsi forma sit, quia tamen spiritus est per se subsistens, habet omnes potentias, quas 9.
habet Angelus, et indignum videtur, quod ei denegetur posse ferre unum granum tritici, quod formicæ conceditur.

An anima potest solvere unionem cum aliqua parte corporis, vel eam facere?

Objicitur quarto, sequi animam posse se corpore expedire, et ad illud redire. Respondetur, motionem localem esse liberam animæ, unionem vero cum corpore naturalem, et ideo non potest eam solvere, sicut nec facere. Dices, abscisso brachio retrahit se, dissolvendo unionem, et similiter ab extremis pedum, dum quis est moribundus. Item, extendit se ad partes alimenti, in augmento, faciens novam unionem.

Respondetur, hæc experientia satis probabiliter suadet intra magnitudinem debitam corpori, animam posse se retrahere et extendere, verius tamen est quod unionem non efficit. Occham tamen 4. *q*. 10. tenet id ratione non probari. Scaliger *Exercit*. 307. *n*. 18. putat hujusmodi experimenta urgere pro sententia Platonis tenentis animam esse in corpore instar nautæ in navi, vide Henric. *quodl*. 11. *q*. 14.

10. Objicitur quinto, sequi in anima esse duas potentias motivas, organicam et inorganicam ; ergo similiter habet duos appetitus, organicum et inorganicum, et sic de aliis potentiis. Repondetur, potentia operativa organica dicitur, cujus subjectum est organum corporeum, quod est pars aliqua corporis. Inorganica ei opposita, est quæ tali organo caret, qualis est omnis potentia spiritualis; at potentia factiva organica, qualis est locomotiva, dicitur quæ movet unam partem mediante alia, et sic movet progressive. Si autem simul omnes partes movet, inorganica dicitur ; et sic bene, una tantum potentia est, quæ duplici modo movet, et de se magis inorganica est, ut docet Scot. *d*. *q*. 14. § *Sed de potentia*, quia ex indispositione partium est, quod non movet omnes simul ; unde videtur quod inorganice movet totum cor, quia partes ejus videntur omnino conformes. Contra, demus quod omnes partes totius corporis fierent omnino uniformes, adhuc anima non moveret inorganice, alioquin hîc haberet dotem agilitatis. Respondet Doctor § *Respondeo ergo*, dotem illam conferri sine ullo supernaturali superaddito, per hoc tantum quod vis motrix animæ perficiatur, et impedimentum duplex corporis tollatur; unum ex juncturis et nervis, cujus ablatio expeditissimum facit motum progressivum; alterum ex toto corpore, commutando ejus humores et spiritus grossos in subtiles et vividos, quo reddatur agile et aptum ad motum inorganicum.

Potentia organica, et inorganica.

Eadem potentia an movet organice, et inorganice?

Dos agilitatis in quo consistat?

11. Verum plura hîc occurrunt difficilia, sed in proprium locum remittuntur examinanda. Breviter dico, illa impedimenta corporis non obstare motui inorganico ejus, sed tantum majori facilitati motus, quia corpus mortuum habet graviores et grossiores spiritus, ut ibi dicit Doctor, et tamen potest ab anima separata inorganice moveri, ut ipse etiam dicit, § *Sed de potentia*. Potest ergo dici horum impedimentorum ablationem requiri, non tantum ut corpus sit aptius passive moveri, sed etiam ut concurrat active ad motionem, etiam inorganicam. Pro quo facit, quod supra dixi *disp*. 2. *sect*. 6. vim motricem inesse ipsis membris.

Anima separata potest inorganice movere corpus mortuum.

Sed hoc difficile est, quia per musculos in tali motu membra non scientur, sed se habent ac si ferrea essent, et sine ullis juncturis, et sic vis motrix in eis, nihil facit. Responderi potest, ad hunc motum facere, quod membra citissime et agillime se aptent et moveant secundum situm, ut sic vel sic ab anima inorganice moveantur, in hoc enim relevatur vix motrix animæ magis quam si cadaver moveret.

Dices, esto aliquid fiat hac via, ut motus hîc facilitetur, sequitur tamen ex dictis, quod in hac vita potest anima sic movere, esto non ita facile ac post resurrectionem. Respondetur, ita videtur tenendum, secundum Scotum, quantum est ex parte animæ si concursus ex parte Dei adesset. Fateor mihi non occurrere rationem, quæ oppositum suadeat ; hoc certum de facto regulariter, sic non posse movere; an vero defectu intrinsecæ potentiæ id eveniat vel aliunde, non constat. Vide *disp*. 2. *sect*. 6. *fine*. Scotus *supra* asserens dotem agilitatis, sine ullo supernaturali addito obtineri, videtur innuere motum hujusmodi ipsis animæ viribus competere, modo nullum habeat impedimentum, quod minime habet, si sit separata vel corpori glorioso unita ; sed nihil hîc assero, præter meam ignorantiam. 12

An anima pro hoc statu potest movere aliquid inorganice?

Quod ait vim motricem intendi in statu gloriæ, quia pro nunc vel impedita est per corpus, vel imminuta, ne sic movere possit, obscurum est. Forte vult ob peccatum, propter quod anima corpus mortale, ut 13.

Quomodo ait Doctor vim motricem animæ intendi?

miserum (cujus membra et potentiæ inferiores rebellant) informat, talem motum impediri, et per intensionem virtutis motivæ intelligit cessationem hujus infirmationis et rebellionis ; quia tunc anima expeditius potest vacare motioni, vel per eam intelligit qualitates superadditas facilitantes motum ipsi corpori inhærentes. Dixi, *qualitates*, quia una ad omnia *ubi* minime sufficeret, ut habet Doctor *loco citato*, § 4. *est videndum*. Quod vero non intendat vim motivam animæ in se intendi, ex eo patet, quia hæc secundum ipsum, et aliæ potentiæ non distinguuntur ab ipsa anima, quæ minime intendi potest. Adde, posse dici vim motricem accidentalem spiritualem intendi posse, quia etiam impulsus talis datur, ut dicam *sect. seq.* Et sicut datur qualitas aliqua in magnete, per quam causet impulsum attractivum in ferro, ita diceretur causari qualitatem spiritualem nobis ignotam in anima, qua causet impulsum in corpore. Sed hæc sufficiant in re dubia, ubi et ipse Doctor dubius manere voluit. De dote agilitatis tot fere Doctorum sensus, quot capita ; an vero animæ sint pares perfectione, dixi *disp.* 1.

Sectio VII

Utrum anima separata moveat per impulsum

1. *Impulsum causari in projecto, vel re mota.* Quando unum corpus movet aliud, motus fit per aliquam qualitatem a movente, in id quod movetur, impressam, quæ impetus vel impulsus dicitur. Ratio est, quia tale non movetur a se, alioquin motus esset naturalis ; nec ab aëre a parte ante, quia is potius impellitur ; nec a parte post, quia is movetur ad replendum vacuum ; nec a projiciente, quia potest non existere, antequam cesset motus ; ne ergo detur effectus sine causa, oportet concedere impulsum in re mota seu projecta. Quæritur igitur, an quando spiritus movet corpus, talem in eo causet impulsum ? Negat Suarez *in Metaph. disp.* 35. *sect.* 6. admittit tamen, si spiritus moveat unum corpus, mediante alio, in corpore mediate moto causari impulsum, sed ab altero corpore quod immediate a spiritu sine impulsu movetur. Ratio ejus est, quia spiritus creatus nullam qualitatem efficere potest, educendo eam de potentia subjecti.

Anima imprimit impulsum in mobile. Verius tamen videtur, animam et Angelum impulsum imprimere in corpora, quæ movent. Ita Vasquez 1. *p. d.* 192. *c.* 2. Probatur, quia si hoc negetur, etiam eadem ratione negandum erit a corpore movente impulsum imprimi, si enim semel demus motum sine tali impulsu, omnino negandus erit. Imprimitur ergo a spiritu aliqua qualitas similis gravitati, levitati, vel illi quam imprimit magnes vel illi, quam forte habent omnia corpora ad replendum vacuum. Si tamen resistentia corporis movendi sit major quam qualitas illa, non habebit actum motionis, ut cum quis percutit truncum arboris vel magnum saxum. *Impulsus quomodo augetur, et diminuitur?* Contingit autem talem impulsum esse naturalem, ut cum projicitur grave deorsum, et tunc suo motu augetur, eo fere modo quo habitus suo actu ; sed absente movente successive minuitur, ejus natura id postulante, quia motus efficiendi causa, qui successivus est, a natura datur.

Ad rationem Suarez, Angelus potest ipsum motum de corpore educere ; ergo nihil vetat, quin qualitatem ad eum requisitam sic educere valeat. Verum est quod illas formas producere nequeunt spiritus, quæ ad generationes substantiales ordinantur vel sequuntur. 2. *Quas formas potest Angelus educere de potentia subjecti?*

Objicitur secundo, sequitur quod Deus non posset movere sine impulsu ; aut si potest, idem erit de anima separata. Respondetur, Deum se solo facere posse, quidquid per aliud absolutum facit, non sic de anima ; loquor de efficientia, quia effectus formalis suppleri nequit.

Objicitur tertio, anima ipsa moveri potest ab Angelo sine impulsu ; ergo idem de corpore. Respondetur, consequenter loquendo, potentiam motricem spiritualem, imprimere impulsum spiritualem vel corporalem, juxta naturam mobilis. *An detur impulsus spiritualis in mobili.*

3. *Una est virtus, qua magnes ab omni parte attrahit ferrum.* Objicitur quarto, sequeretur impulsus esse diversæ speciei, quia impulsus sursum corrumpit impulsum deorsum. Consequens videtur falsum, quia virtus attractiva magnetis sursum et deorsum est eadem, etiam numero ; et sicut actus hujus est conjungere aliud corpus attrahenti, ita actus impulsus est separare projectum a projiciente. Respondetur, unum illorum impulsuum non corrumpere alium nisi per accidens, quatenus mediante impulsu deorsum, aliquod mobile obviat corpori moto sursum quod resistit motui, et resisteret si ibi esset, etiam sine ullo impulsu. Contra, esto corpus ita obvians sine impulsu resisteret, tamen constat experientia, majori velocitate moveri deorsum, quod projiciebatur sursum, quando obviat aliud corpus impulsu motum deorsum ; ergo ille excessus contrarii motus, in velocitate est ad illo impulsu deorsum, et per consequens unus impulsus alteri contrarius est et diversæ speciei.

4. *An impulsus sint sibi contrarii, vel diversæ speciei ?* Respondetur, Scotus *2. d. 13. art. 3.* ait, dum virtus, activa non potest agere in rectum, quod agit in obliquum, vel reflectit ; unde ibidem, et *quodlib. 14. in sine*, docet rem, quæ emittit speciem, in speculo videri, et non ipsam speciem, quia objectum efficit illam speciem reflexe, cum non potuerit, obstante speculo, eam facere in rectum. Juxta hoc videtur dicendum, impulsum, quando in rectum movere nequit, obstante alio corpore, ut cum percutitur pila ad parietem, movere reflexe. Unde si- *An idem impulsus sensum et deorsum moveat ?* cut idem numero radius, partim recte, et partim reflexe efficitur, sic idem impulsus partim sursum, et partim deorsum movet, quia hoc est partim reflexe movere.

Sed adhuc manet difficultas, unde causatur illa major velocitas motus deorsum, quando occurrit corpori moto sursum, ut pilæ, aliud motum deorsum. Respondetur, *Probabile impulsus esse diversæ speciei, et contrarios.* utrumque impulsum tunc movere deorsum, neque est inconveniens admittere plures impulsus numero distinctos simul inesse eidem, de quo Doctor *3. d. 8. q. un.* Adde forte impulsus illos sæpius inesse diversis partibus mobilis. Fateor tamen argumentum satis urgere, quod impulsus sint contrarii, et consequenter non ejusdem speciei, quod tenet Vasquez *part. 2.d. d. 8. cap. 3.*

Petes, in puncto reflexionis in casu illo an detur quies privativa, seu temporalis, an tantum negativa, vel instantanea ? Respondetur in puncto reflexionis a mortu violento ad naturalem, quietem esse tantum instantaneam, alioquin magnum pondus motum. deorsum obvians pilæ sursum motæ, aliquo tempore quiesceret in reflexione pilæ Contra; ergo motus pilæ sursum, et deorsum erit continuus uno indivisibili copulatus, quod est falsum, cum sint diversæ speciei. Respondetur, forte verius esse ejusdem speciei, sed illud admittendo non continuantur, quia sunt duo indivisibilia ; alterum terminativum unius, et alterum initiativum alterius. Sed de impulsibus fuse agunt Philosophi interpretes 8. *Phys. cap.* 10. Vide Conimbr. 7. *Phys. cap.* 2. *quæst.* 1. *quæst. art.* 8. Sotum 8. *Phys. quæst.* 3. et alios *ibi.* 5. *An detur quies in puncto reflexioni et qualis ?* *Quinam agunt de impulsibus.*

Specialis difficultas est de tractione, vectione, alligatione, et revolutione, an conveniant animabus, et videtur quod isti motus petant contactum, et per consequens non conveniant animæ separatæ respectu corporis ; quod enim vehitur, motu fertur alieno,et sic non eget impulsu, quo tantum competit spiritui movere. Respondetur tamen, eas motiones convenire animæ per impulsum ; cum enim impulsum imprimit, si ipsa comitatur corpus, quod movetur, dicitur vectio, vel tractio, si mobile resistat ; aut si ad aliud impulsu applicetur,ut inde se movere nequeat, erit alligatio,quomodo stipula vento agitata, quasi immobilis adhærescit parieti. 6. *An vectio, tractio, ligatio conveniant animæ separatæ.*

Petes primo, utrum una anima possit movere aliam ? Respondetur, si teneatur animas esse pares, nulla invita potest ab alia moveri, sicut nec homo potest moveri invitus ab alio æqualis fortitudinis, potest tamen, si sinat, ut in exemplo de *An una anima possit movere aliam*

homine. Ab Angelo autem moveri potest, et invita, sicut et inferiores Angeli a superioribus; et forte hoc modo, non sola voluntatum dissensione factum est prælium in cœlo, de quo *Apocal.* 12. et sic dæmones leguntur sæpius ab Angelis superati. Si tamen hi non sint superiores natura, beneficio gratiæ id præstant, sicut et præstiterunt viri sancti, ut passim in eorum vitis habetur.

Prælium Angelorum, an per impulsus factum?

7. Petes secundo, utrum hujusmodi motus sint naturales vel violenti? Respondetur, animæ motum non esse proprie naturalem, vel violentum, quia non habet locum naturalem vel violentum, *ex sect. præcedent. conclus.* 5. sed potius, neutrum. Si tamen invita moveatur, erit motus secundum modum violentus; et naturalis secundum modum, si ipsa se moveat.

Petes tertio, utrum, anima habeat in movendo corpore limitatam virtutem, quoad magnitudinem mobilis et celeritatem motionis? Divus Thomas 1. *p. q.* 53. *art.* 2. tenet Angelum (idem est de anima) posse se movere instantanee ad extremum sine medio, et Major idem tenet de Anima, 4. *dist.* 49. *quæst.*8. *in principio*.

Respondetur tamen ad utrumque, vim motricem limitatam esse; et quoad celeritatem docet Scotus 2. *dist.* 2. *quæst. ultima* cum communi, non posse ab extremo in extremum transire sine transitione medii. Et ratio est, quia ordo proximioris *ubi* ad remotius, non potest tolli per ullum agens naturale, sicut nec ex aceto immediate fieri vinum ob similem ordinem. Intra latitudinem autem celeritatis temporalis cum medii transitione, anima minus celeriter movet corpus quam Angelus, quia est minus perfectæ potentiæ motivæ. Eadem ratione, non potest corpus quantumcumque magnum movere; sed quam magnum potest, Deus et ipsa novit.

Nihil potest naturaliter moveri ab extremo in extremum sine medio.

Anima minus celeriter movet corpus, quam Angelus.

Dices, sola voluntate movet, sed hæc volendi terminum non habet; ergo. Respondetur, jam dixi quod imprimit impulsum, quando movet aliud, unde non ex sola volitione movet. Vide Divum Thomam *de malo, quæst.* 16. *art.* 9. *ad* 7. Molinam 1. *part. quæst.* 34. *art.* 5. qui dicunt modum præscribi ad intellectione, sed si illa præscriptio est libera, quare non potest corpus quantumcumque magnum præscribere movendum? 8.

Anima non potest corpus quantumvis magnum movere.

Dices secundo, si mobile aliquod movere nequiret anima, conando ad motum, fatigaretur. Respondetur, fatigatio contingit per absumptionem spirituum vitalium ex operatione quam sequitur dolor, et sic non habet locum in anima separata, quæ tamen tristari potest, quod corpus aliquod movere nequeat, si sibi relinquatur. Sed non se applicat ad movendum ultra suas vires, et sic nihil ægre aut difficulter movet.

Unde oritur fatigatio?

Anima nihil movet ægre, vel difficulter.

FINIS TOMI TERTII

INDEX

QUÆSTIONUM IN LIBROS PHYSICORUM ARISTOTELIS (CONTINUATIO)

LIBRI QUARTI

LIBRI QUINTI

LIBRI SEXTI.

LIBRI SEPTIMI

LIBRI OCTAVI

QUÆSTIONUM IN LIBROS ARISTOTELIS
DE ANIMA

INDEX DISPUTATIONUM ET SECTIONUM SUPPLEMENTI AD QUÆSTIONES SCOTI DE ANIMA

DISPUTATIO PRIMA

De animæ substantia et informatione.

DISPUTATIO SECUNDA

De potentiis corporeis animæ.

DISPUTATIO TERTIA

De intellectu et voluntate.

DISPUTATIO QUARTA

De anima separata.

DIJON. — Union typographique, rue Saint-Philibert, 40.

ERRATA

Page	colonne	ligne	*au lieu de:*	*lire :*
3	1	21	rae	aer
36	2	3	mane	manet
80	1	5	ut æquilibra	ut in æquilibra
83	2	37	ubicumque	ubicumque poneretur
326	1	37	ineratur	inferatur
388	2	3	primo egula	prima regula
404	2	2ͅ	leo	eo
495	1	23	dem sscarit	idem asserit

578 (en marge) *au lieu de :* prœjeentia obpscti causa ræsentiœ
lire : præsentia objecti causa præsentiæ.